توختی سابیر

شوشقلی

شرکت سهامی انتشارات خوارزمی

15
1247.5
104

توختنى سابىر

شۇڭقار

(رومان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

鹰/托呼提·沙比尔著。—乌鲁木齐：
新疆人民出版社，2003 年 2
ISBN7—288—07884—5

Ⅰ.鹰... Ⅱ.①托呼提... Ⅲ.长篇小说 — 中国 —当代维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ.I280.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2002)第 11540 号

责任编辑：买·西帕，吾买尔江·穆罕莫德
责任校对：热娜·阿不里米提
封面设计：艾克拜尔·萨力

鹰(吾尔文)
托呼提·沙比尔 著

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编 830001)
新疆新华书店发行
新疆金版印务有限公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 30 印张 4 插页
2003 年 4 月第 1 版 2003 年 4 第 1 次印刷

ISBN7—228—07884—5—5/I·941 定价：50.00 元

مەسئۇل مۇھەررىرى : مەمتىمىن شىپە
ئۇمەرجان مۇھەممەت
مەسئۇل كوررېكتورى : رەناگۇل ئابلىمىت
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ

ISBN 7-228-07884-5

9 787228 078844 >

شۇڭقار
توختى سابىر
*
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ جىنبەن باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى : 850×1168 1/32 مىللىمېتىر
باسما تاۋىقى : 30 قىستۇرما ۋاراقى : 4
2003 - يىل 4 - ئاي 1 - نەشرى
2001 - يىل 4 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN7-228-07884-5/I • 941
باھاسى : 50 يۈەن

مۇئەللىپتىن

مەن ئۇيغۇر ئىشچىلار سىنىپى ـــ دۇنيا ئىشچىلار سىنىپىنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى ئۆگىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىنقىلابىي ئەنئەنىلىر

يېڭىياچە قەلەمكەش ـ دە ...

شۇنداقتىمۇ تۇنجى ئەۋلاد ئۇيغۇر ئىشچىلىرىنىڭ بېرىم ئەسىرلىك، جاپا ـ مۇشەققەتلىك كۈن ۋە تۇنلەرنى، بوران ـ چاپقۇن ۋە كەسكىن كۈرەشلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئاخىر زامانغا خاس ئوغلانلاردىن بولۇپ يېتىشىپ چىققانلىقىنى ئىشچىلار تىلى، ئىشچىلار خاراكتېرى بىلەن يورۇ-تۇپ بېرىشتە كۆچۈمنىڭ يېتىشچە چوڭقۇر ئىزدەندىم. مۆھتەرەم ئوقۇر-مەنلەر ئەسرىمدىن ئاز ـ تولا بەھرە ئالسا دېگەن ئۈمىدتىمەن.

2000 ـ يىلى، ئۈرۈمچى

بىرىنچى باب
قۇتلۇق سەپەر

1

ئاپرېلنىڭ باشلىرى، جەنۇبىي شىنجاڭدا يەر ـ جاھان خېلىلا ئىللىپ قالغانىدى.

ئۈزۈن سەپ تارتقان ھەربىي ماشىنا كالوننىسى ھەر كۈنى تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ ئۈرۈمچى تەرەپكە يۈرۈپ كېتىۋاتاتتى، بۇغداي بېسىلغان ھەربىر ماشىنا كوزۇپى ئۈستىگە تەڭدىمەتلىك ئۇيغۇر يىگىتلىرى ئۇچتىن چىقىۋالغانىدى. كالوننا سېپى بۇگۈن چېچەكلىرى ئاق بۇلۇتتەك تەكشى ئېچىلىپ، بۇلبۇللار ناۋا قىلىۋاتقان ئۆرۈكزارلىق، نەشپۈتزارلىقلار ـ دىن ئۆتسە، ئەتىسى يېشىللىققا پۈركەلگەن كەڭ مايسىزارلىق، ئاسمان بىلەن بوي تالاشقان ئېگىز، قېلىن تېرەكزارلىق، ئۇياتچان قىزلاردەك مۇلايىم تەزىم قىلىپ تۇرغان مەجنۇنتالقىلاردىن ئۆتەتتى. ماشىنا ئۈستىدە ـ كى بالىلار باھارنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ كۆكلەكچان، يالاڭ ئاياغ بولۇۋېلىپ ئېتىزلاردا، باغلاردا، ئۆستەڭ بويلىرىدا تەرگە چۆمۈپ ئىشلەۋاتقان دېھقانلا ـ رغا ئېھتىرام بىلدۈرسە، بىرەمدىن كېيىن، ئېرىق ـ ئۆستەڭ بويلىرىدا سۆگەت تاللىرى ھەم ئۇچقۇلاق بولغان تەڭگىتېرەك شۇپۇڭلىرىدىن «پە ـ پىدىنس»، «چوكانتال» ياساپ ئويناۋاتقان قىز ـ چوكانلارنىڭ شوخ ھەربكەتلىرىگە زوق بىلەن قاراپ ئۆتەتتى. بۇگۈن ئۇلار باش ـ ئايىغىغا كۆز يەتمەيدىغان چۆل ـ جەزىرىلىككە قەدەم قويىدى. ئۇلار تېخى تۇنۇ ـ گۈنلا باھارنىڭ مەيىن شامىلىدىن قانغۇچە نەپەسلىنىپ، ئىللىق ئاپتېپىدىن ھۇزۇرلانغانىدى. مانا ئەمدى ئالدى تەرەپتىن دەھشەتلىك باستۇرۇپ كېلە ـ

ۋاتقان قارا بورانغا دۇچ كەلدى. ياندىكى ئادەمنى پەرق ئەتكىلى بولمايدى. غان چاقى ـ توزان يۇيۇرۇلۇپ كېلىپ، قۇم ـ شېغىللار ماشىنىلارنىڭ ئەينەك، كوزۇپلىرىنى داراقلىتىپ، ئۇستىدە ئولتۇرغان بالىلارنىڭ، يۈز ـ كۆزلىرىگە زەرپ بىلەن ئۇرۇلۇشقا باشلىدى، ماشىنىلار نىشانىنى كۆرەلمەي دەممۇ دەم توختاپ، يول بېغىرلاپ مېڭىشقا مەجبۇر بولدى.

بوران كۈچەيگەنچە ماشىنا ئۇستىدىكى يىگىتلەر ئۆزلىرى ئۈچۈن راسلاپ بەرگەن ئازگالغا چۆكۈپ، خۇددى ئۇچۇرما بولۇش ئالدىدىكى كىچىك شۇڭقار باچكىلىرىدەك تۇگۇلۇۋېلىشتى.

كالوننا بىر ئىككى سائەتتەك يول يۈرۈپ «بوران ئېغىزى» دىن ئۆتتى، كۈنمۇ سۇزۇلدى. بالىلار باشلىرىنى كۆتۈرۈپ، نەزەرلىرىنى يىراق ـ يىراقلارغا تاشلاشقا باشلىدى.

بىر ماشىنىدىكى بالىلار بىلەن يەنە بىر ماشىنىدىكى بالىلارنىڭ كىيگەن كىيىملىرى ئوخشمايتتى. بىر ماشىنىدىكى ئۇچ بالىنىڭ كىيىملىرىمۇ پەرق قىلىناتتى. بەزىلىرىنىڭ بېشىدا ئۆڭگەن تېرە تۇماق، ئۇستىدە ئانىسى قولىدا شېرىپ، كۆك سېلىپ تىكىپ بەرگەن كېلەڭسىز پاختىلىق چاپان، پاختىلىق ئىشتان بار ئىدى. ئۇلار بېلىنى بەلۋاغ ياكى كالا تېرىسىدىن قوپال ئىشلەنگەن كونا كەمەر بىلەن باغلىۋالغانىدى. بەزىلىرىنىڭ ئېچىگە نېمە كىيگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى، ئۆڭگەن كۆرەك جۇۋىسىدا ئۆزىنى مەھكەم ئوراپ، بېلىنى يىپ ياكى چىگە بىلەن باغلىۋالغانىدى. ئەتىياز كەلدى، دېگەندەك قىلىپ، يېلىك ياكى ئەستەرلىك يالاڭ كىيىم بىلەن چىققانلىرى سوغۇقتىن شۇمشىيىپ كەتكەنىدى. بەزىلىرى سوغۇقتا هېلىقى ئورەكتىن چىقماي تۇگۇلۇۋالغانلىقى ئۈچۈن، پەقەت ئۇلارنىڭ بېشىدىكى مۇغەمبىر تۇماق، تاشلىق كونا قۇلاقچىلىرى بىلەن كەڭ گىرۋەكلىك بادام دوپپىلىرىنلا كۆرگىلى بولاتتى. بەزىلىرى قوقتىمۇ ياكى ئۆزىنى ئاسراشنى ئۇنۇتقانمۇ، سەللا شامالللق يەرگە كەلگەندە، دەرھال ئۆڭگەن جۇۋا، تاشلىق جۇۋىلىرىنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆزلىرىنى بوراندىن دالدىغا ئالسا، بەزىلىرى نوچىلىق قىلغاندەك تاكى سېرىق تۇكلىرى تەتۈر ئۆرۈلۈپ كەتكۈچە بۇرۇنلىرىنى مىشلىدىتىپ، جۇۋىسىنىڭ

يېڭىدە سوراتۇپ قويۇپ، «سەن يامانمۇ ياكى مەن يامانمۇ؟» دېگەندەك پەرۋا قىلماي ئولتۇراتتى.

بۇگۈن ئالدىنقى برقانچە تۈركۈمدىكى باللارنىڭ كىيىملىرىگە ئوخشىمايدىغان كىيىمدىكى باللارنى باسقان ماشىنا كالونىلىرى ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بىر خىل رەڭدە شالاڭ توقۇلغان كۆل رەڭ رەختتىن ماشىنىدا تەكشى تىكىلگەن پاختىلىق ئىشتان ـ چاپان ۋە پاختىلىق شەپكە كىيۋالغانىدى، بىر قارىماققا خۇددى ئەينى چاغلاردىكى قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرىگە ئوخشايتتى، ناھايىتى رەتلىك ھەم ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. لېكىن، سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن، بۇ باللارنىڭ ئۇستىدىكى كىيىملىرىنىڭ رەڭگى ئۆڭگەن، ۋە ئۇنىڭغا ھەر خىل رەڭدىكى پارچە ـ پۇرات ياماق سېلىنغانىدى، بۇنىڭدىن بۇ باللارنىڭمۇ ناھايىتى كەمبەغەل، مسكىن ئىكەنلىكىنى بىلىنىپ تۇراتتى.

بۇ تۈركۈمدىكى باللارنىڭ ياش قۇرامىمۇ ئالدىنقى تۈركۈمدىكى باللاردىن چوڭراق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يەنە يىگىرمىدەك قىزمۇ بار ئىدى. لېكىن، ئۇلار ئوغۇللار بىلەن ئوخشاش رەڭ، ئوخشاش پاسوندىكى كىيىم، شەپكىلەرنى كىيىۋالغانلىقتىن، ئاسانلىقچە پەرقلەندۈرگىلى بولمايتتى. پەقەت شەپكە ئۈستىدىن گۈللۈك ياغلىق ئارتىۋالغانلىرى كىشىلەرنىڭ نەزىرىنى تارتاتتى ـ دە، ئويناپ تۇرغان كۆزلىرىدە ئۆزىنىڭ قىز بالا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويۇاتتى.

بۇلار دۆلىتىمىز ئازاد بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي شىنجاڭدا قۇرۇلغان سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىگە دېھقانلار سېپىدىن ئىشچىلىققا ئېلىنغان ئۇيغۇر پەرزەنتلىرى ئىدى.

2

پاكار تامغا يۆلىنىپ، ئەتىيازنىڭ ئاپتېپىغا مەيدىسىنى قاقلاپ ئولتۇرغان بىرقانچە ياشنىڭ ئىچىدىكى يوغان باش بىرى.

بۇ جاي جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئۇرۇمچى تەرەپكە مېڭىشتا بىردىنبىر

ئۆتەر يول ئىدى. شۇ سەۋەبتىن قىزىلئىك بازىرى قىش، ياز ئادەم ئۆكسىمەيدىغان ۋە ئوبدان سودا بولىدىغان بازارلارئىك بىرى ئىدى.

ھەر جايئىك ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيىتى بولغىنىدەك، جەنۇبىي شىنجاڭئىك چوڭ ـ كىچىك بازارلىرىدىمۇ سودا ـ سېتىق قىلىشقا كەلگەنلەردىن باشقا، بازار ئىچى ۋە ئەتراپىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلەردىن يىل بويى تۇرۇۋاتقان ئىش قىلمايدىغان بازار « پىچاق » لىرى بولىدۇ. قىزىل بازىرىدىمۇ مۇشۇنداقلاردىن بىر قانچىسى بار ئىدى. ئۇلار سۆزمەنلىك قىلىشپ، يولدىن ئۆتكەن ھەربىر ئادەم، ھەتتا چارۋىلارغىچە ھەرخىل باھالارنى بېرىشەتتى، سەھرادىن كەلگەنلەرنى مەسخىرە قىلاتتى. ئېغىزلدىرىنى ئۈپرىتىپ بازارغا كىرگەن ئادەم، چارۋا ـ مال، بۇغداي، قوناق تاغارلىرىغىچە سانىشاتتى. قىز ـ چوكانلارغا ھاياسىز چاقچاقلارنى قىلاتتى. قىمارداز ئۇنتقانلارنى ماختاپ، ئوغرىلارئىك تەرىپىنى قىلىشاتتى. ئۇلار قىش كۈنلىرى قۇياش خېلى كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، كونا جەندىلىرىنى كىيىۋىدىلىشىپ، تۇمشۇقىنى چاپان ئىچىگە تىققىنىچە ئاشپۇزۇل ياكى مەش قويغان كىچىك دۇكان ئالدىدا پەيدا بولاتتى ـ دە، سوغۇقتىن قورقۇپ، يەڭ ئىچىدىكى قوللىرىنى چىقارمايلا ھۇرۇنلارچە بىر ـ بىرىگە نوقىلاپ پاراڭغا چۈشەتتى.

ئۇلار ئەتىياز كىرىپ ھاۋا ئىللىشى بىلەن كونا توقۇم ـ جەندىلىرىنى تاشلاپ، كىيگۈچىلىكى قالمىسمۇ ئىلاجسىزلىقتىن كىيىۋالىدىغان، يىرتىلىپ ساڭگىلاپ كەتكەن يازلىق «تون» لىرىنى كىيىپ، كۆرەڭ تۇماقلىرىنىڭ گىرۋەكلىرىدىن «قىر» چىقىرىپ نوچىلىق قىياپىتىنى نامايان قىلاتتى. لېكىن، تومۇز كىرىشى بىلەن قاپاق تېرەڭ ئاستىدا ئۇخلايتتى ياكى بۇ قېرى تېرەكنىڭ ئېچىلىپ قالغان ھۇررەك يىلتىزلىرى ئۈستىدە ئولتۇرۇشۇپ جاھانبازلىق لاپلىرىنى باشلايتتى.

بۇگۈن ئۇلارنىڭ پارىڭى بۇغداي باسقان ماشىنا ئۈستىدىكى باللار توغرىسىدا بولدى.

ـــ سەن كۆندە ساناپ تۇرۇپمۇ جەملىيەلمىدىڭمۇ؟ ـــ دېدى ئۇچىنچى سىنىپقىچە ئوقۇپ، ئۆزىنى ھېسابچىمەن دەپ سانايدىغان ئوجۇك

يىگىت مەغرۇر قىياپەت بىلەن يوغان باش يىگىتنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ:

ـــ ماڭغۇ ئۇلار ئۆتۈۋاتقىلى بىر ئاي بولغاندەك بىلىنىپ كەتتى، ـــ دېدى دەلدۇش چىراي، چېقىر كۆز، سېرىق چىش، يوغان باش يىگىت پاتىڭسىنى سىلاپ قويغاچ.

ـــ بېشىڭ يوغان بولغان بىلەن پىشمىغان قاپاقكەن ـ ھە؟ ـــ دېدى ۋىجدىك ئۇنى مەسخىرە قىلىپ، ـــ شونچىلىك ھېسابنىمۇ توغرا جەملىيەلمەي، بىر ئاي بولدى دەۋاتقىنىنى، ئۇلار ئۆتۈۋاتقىلى بۇگۈن توپتوغرا ئون كۈن بولدى. ئىشەنمىسەڭ مەن جىجلاپ قويغان ماۋۇ تامدىكى سىزىقنى قارا!! ھەر كۈنى ئىككى تۈركۈمدىن ئۆتسە، ئون كۈندە يىگىرمە تۈركۈم بولدى، دېگەن گەپ. بىر تۈركۈمى ئون ماشىنىكەن، ھەربىر ماشىنىدا ئۈچتىن بالا ئولتۇرۇپتۇ. دېمەك ئون تۈركۈمى يۈز ماشىنا، يىگىرمە تۈركۈمى ئىككى يۈز ماشىنا بولىدۇ. بىر ماشىنىغا ئۈچ بالا ئولتۇرغاندا، ئون ماشىنىدا ئوتتۇز، يۈز ماشىنىدا ئۈچ يۈز بالا، ئىككى يۈز ماشىنىدا توپتوغرا ئالتە يۈز بالا بار دېگەن گەپ، بىلدىڭما؟ ـــ ۋىجدىك بارماق ساناش ئۇسۇلى بىلەن ھېسابىنى چىقىرىپ بولۇپ، يوغان باشنىڭ غولىغا پاققىدە ئۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، ـــ قانداق؟ ـــ دېدى.

ـــ بىر قانچە ماشىنىدا ئىككىدىنمۇ بالا ئولتۇرۇپتىغۇ؟ ئۇنداقتا قانداقچە ئالتە يۈز بالا بولىدۇ؟ ـــ دېدى گەپ تىڭشاپ تۇرغان قارا قاش، قارا كۆز، بۇغداي ئۆڭ بالا قوۋۇشتۇرۇۋالغان قوللىرىنى كالتە چاپىنىنىڭ يېڭىدىن چىقارمايلا شوڭغۇتۇپ، ئۇنىڭ ئۇستۈبشى ئىككىسى ئىڭكىدىن يېگىراق بولۇپ، ئۇنى خېلى سالاپەتلىك، چىرايلىق كۆرسىتەتتى.

ـــ ئىككى ـ ئۈچلا ماشىنىدا شۇنداق، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىدە ساپلا ئۈچتىن بالا، ـــ دېدى ۋىجدىك تالىشىپ.

ـــ شۇنداقتىمۇ ئالتە يۈز بولمايدۇ. مەنلا ھېساب بىلمەن دەمسەن؟ ھەممىسىنى قوشقاندا بەش يۈز توقسان يەتتە، كۆپ بولسا بەش يۈز توقسان سەككىز بولىدۇ، ـــ دېدى يوغان باش ۋىجدىكنىڭ ھېسابىنى خاتاغا

چقىرىپ.

ـــ سەن نېمىلەر قاناداق نەرسىنى قاناداق ھېسابلاشنى بىلىمەتمىتىڭ؟ ـــ قولىنى شىلتىپ سۆزلەپ كەتتى ۋىجىك، ـــ ئەگەر ئېلىم ـ بىرىمدە پۇل ھېسابلىساق ياكى كالا ـ قوي پادىلىرىنىڭ ھەقىقىي سانىنى ئالماقچى بولساق بىرسىمۇ ئۇيان ـ بۇيان ئۆتكۈزمەي سەنلەر دېگەندەك ھېسابلايمىز. بۇ دېگەن ماشىنا ئوستىدە ئولتۇرغان ئادەم تۇرسا، مۇشۇنداق ئۆرە ھېسابلىماي قانداق ھېسابلايتتۇق؟ بۇنى چوڭ ھېساب، دۆڭ ھېساب دەيمىز. بىر قانچە ئادەمنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىنىڭ بىز بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى؟ ئالتە يۈزدەك بالا ئۆتۈپ كەتتى، دېسەكلا بولمىدىمۇ؟

يوغان باش بىلەن قارا كۆز ھېسابنىڭ بۇ خىل ئۇسۇلدىمۇ ھېسابلىنىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئېغىزلىرىنى ئېچىشىپ ھەيران قېلىشتى.

ـــ بۇ ھېلىلىنىڭ قورسىقىدا خېلىئۇمىچى بار جۇمۇ! ـــ دېدى قارا كۆز ئۇنى ماختاپ.

ـــ بىكاردىن ـ بىكار نېمە لەقمىمنى ئاتايسەن؟ مەن سەنلەرنىڭ كىنى بىلمەمدىكەنمەن؟

ـــ لەقمىڭنى ئاتىغان بىلەن ماختىدىمغۇ! ـــ دېدى قارا كۆز ئۇنىڭغا يېلىنىپ.

ۋىجىك بوشاشتى.

ـــ مەيلى ئالتە يۈز بالا بولسۇن ياكى بەش يۈز تۇقسان سەككىز بالا بولسۇن، نېمانداق جىق بالىلار بۇ، نەگە ئاپىرىدىغاندۇ؟ شۇنى تاپە؟ ـــ دېدى يوغان باشمۇ ۋىجىكنى ئۇچۇرۇپ. يوغان باش ۋىجىكنىڭ ئۆزىنىڭ لەقمىنى دەۋېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالغاندى. شۇڭا، ۋىجىك:

ـــ بىر دەۋېتەي دېۋىدىم، خەير بوپتۇ، ـــ دېدى يوغان باشنىڭ ئۇچۇرما سۆزىدىن كېيىن.

ـــ ئەسكەر قىلىدىغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى قارا كۆز كۆزنى خۇمارلاشتۇرغىنىچە نەزىرىنى بالىلار تەرەپكە تىكىپ.

ـــ تاپالمىدىڭ! ـــ دېدى ۋىجىك مەمەدانىلىق بىلەن، ـــ

ئەسكەر قىلىدىغان بولسا ئازادلىق ئارمىيىنىڭ بەلگىسى يوق كىيىمنى شۇ جايدىلا تارقىتىپ بېرىدۇ. قارىمامسەن ئۇلارنىڭ ئۇستۇاشلىرىغا، ھەر خىل كىيىملەرنى كىيۋاپتۇ. بەزىلىرىنىڭ كىيىملىرى خېلىلا يېڭى ئىكەن. قول ئىلكىدە بار ئادەملەرنىڭ باللىرى ئوخشايدۇ. لېكىن، كۆپلىرىنىڭ كىيىملىرى تولىمۇ ناچارىكەن. ھەممە يەرلىرىدىن مازىلىرى چۈۋۈلۈپ، ساڭگىلاپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ ماشىنىدا ئولتۇرغىنىنى دېمىسە بىزدىن نېمە پەرقى؟

— ھازىرقى ھۆكۈمەت بايىنىڭ باللىرىنى ھېچ يەرگە ئالمايدۇ ۋاي! — دېدى يوغان باش ۋىجىكنىڭ سۆزىنى تۇغمەيلا چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ.

— مەن بايىنىڭ باللىرى دېمىدىم، قول ئىلكىدە بار ئادەملەرنىڭ باللىرى دېدىم، — دېدى ۋىجىك گېپىنى يورغىلىتىپ.

— ئوخشاش گەپ، — دېدى يوغان باش تەن بەرمەي.

— قانداقچە ئوخشاش گەپ بولىدىكەن؟ — ۋىجىك ئۆرىدەشكە باشلىدى، — ئاخشام يەر ئىجارىسىنى كىمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىشقا كەلگەن كادىرلار مەجلىسته سۆزلىگەندە، تەركىبىنى قانداق ئايرىش توغرىسىدا ئېنىق دېدى. تەركىب پومېشچىك، باي دېھقان، هاللىق ئوتتۇرا دېھقان، ئوتتۇرا دېھقان، كەمبەغەل دېھقان، يالالانما دەپ ئالته خىلغا بۆلۈنىدىكەن. بۇ ھۆكۈمەتنىڭ يامان كۆرىدىغىنى پومېشچىك بىلەن باي دېھقانكەن. قالغانلىرى بىلەن ئىتتىپاقلىشىمىز دەيدۇ. كەمبەغەلگە يۆلىنىدىكەن. قول ئىلكىدە بار دېگەنلەر كۆپ دېگەندە، هاللىق ئوتتۇرا دېھقان ياكى ئوتتۇرا دېھقانغا توغرا كېلىشى مۇمكىن.

— مەن ئۇ كادىرنىڭ گەپلىرىنىڭ بىرىنمۇ چۈشەنمىدىم، — دېدى يوغان باش بېشىنى قاشلاپ قويۇپ.

— سەن نېمىلەرنىڭ ساۋاتىڭ بولمىسا قانداق چۈشىنەتتىڭ؟ — دېدى ۋىجىك ئىككىسىنى مەنسىتمىگەندەك مەيدىسىنى كېرىپ.

— بۇنىڭ 3 ـ سىنىپقىچە ئوقۇغىنىمۇ ئەسقاتمۇاتىدۇ. بىزگە قارىغاندا كۆپ گەپلەرنى تۇتۇۋاپتۇ، — دېدى قارا كۆز ئوقۇمىغىنىغا پۇشايمان قىلغاندەك مەيۈس ھالدا.

ئەمدى ئىككىسىنىڭ ۋىجىككە ئالاھىدە ھەۋىسى قوزغالدى ـ دە، ئۇنى ماختاپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن، ۋىجىك تېخىمۇ قىنىغا سىغماي بىلەرمەنلىك قىلغىلى تۇردى:

ـــ مەن سىلەرگە ئۇلارنىڭ قەيەرلىك بالىلار ئىكەنلىكىنى پەرقلەندۇرۇپ بېرەيمۇ؟ ـــ دېدى ۋىجىك دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلارغا يۈزلەنگەن مۇئەللىمەدەك ئىككىسىنىڭ ئالدىدا روبىرو تۇرۇۋېلىپ، ـــ تۇنۇگۈن ئۆتكەن ماشىنىدىكى ئوخشاش كۇل رەڭ كىيىم كىيگەن بالىلار قەيەرلىك بالىمسىلەر؟

يوغان باش بىلەن قارا كۆز ۋىجىكنىڭ ئالدىدا يەنە بېڭىلىشىپ، مازاقلا قىلىشتىن قورقۇپ جىم بولۇۋالدى.

ـــ تاپالمىدىڭلارما؟ مانا ئەمەسمۇ؟ ـــ ۋىجىك ئۆزىنى تېخىمۇ كۆز ـ كۆز قىلىپ مەسخىرە قىلىپ كۇلگىلى تۇرۇۋىدى، يوغان باش پولتوڭشىدە گەپ ئېچىپ:

ـــ قەشقەرلىق، ـــ دېدى خىيالىغا كەلگەنچە.

ـــ تاپالمىدىڭ يوغان باش! ـــ ۋىجىك تېخىمۇ كۆرەڭلەپ كەتتى.

ـــ ئەمىسە قەيەرلىك؟ ـــ سورىدى قارا كۆز تەققەززا بولۇپ، ۋىجىك قەستەن دېگىلى ئۇنىماي ئاسمانغا قاراپ تۇرۇۋالدى.

ـــ دېمىسەڭ دېمە، قەيەرلىك بولۇشى بىلەن بىزنىڭ نېمە كارىمىز، ـــ دېدى يوغان باش ئاڭلىماسلىقنىڭ تەرەددۇتىنى قىلىپ.

ۋىجىك ئەمدى ئالدىراپ قالدى ـ دە:

ـــ ئۇلار يەكەنلىك! ـــ دېدى ئىشەنچ بىلەن.

ـــ قانداق بىلدىڭ؟ ـــ سورىدى يوغان باش ئىشەنمىگەندەك قىلىپ.

ۋىجىك چوڭ بىر سىرنى ئېچىۋاتقان رازۋېدكىچىدەك ئەستايىدىللىشىپ:

ـــ مەن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھېلىقى بېشىغا قارا قۇلاقچا كىيىپ، ئۇستىدىن گۈللۈك ياغلىق بىلەن ئورىۋالغان قىزنىڭ ھاشىي كاسكاستىن

تۇخۇم سېتىۋالغاندا دېيىشكەن سۆز شېۋىسىدىن بىلىۋالدىم. يەكەنلىكلەر «بىيەملىيا»، «قىلاملىيا» دەپ سۆزلەيدىكەن. بىزنىڭ مەھەللىدە بىر يەكەنلىك ئائىلە بار. ئۆزىدىن تارتىپ خوتۇن بالىلىرىغىچە ئاشۇنداق سۆزلەيدۇ، ـــ دېدى ئوجمك ئىككىسىنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇۋاتقاندىن كېيىن كۆرەڭلەپ.

ھەيران قالغان يوغان باش:

ـــ ئۇلار نېمىشقا ئوغۇل، قىز دېمەي، بىر خىل كۆل رەڭ كىيىم كىيىدىغاندۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇنى سەن تېخىمۇ چۈشەنمەيسەن، ـــ دېدى ئوجمك كېرىلىپ، ـــ ئۇلار يېتىم بالىلار، دارىلئاجىزنىڭ بالىلىرى. دارىلئاجىزنىنى بىلەمسەن؟ يېتىم بالىلار ئوقۇيدىغان مەكتەپ. بۇنداق مەكتەپنى دارىلئېتاموۇ دەيدۇ.

ئوجمك بىلەرمەنلىك قىلىپ گەپ شاخلاتقىلى تۇرغاندى، يوغان باشنىڭ ئۆزىنىڭ سۆزىگە ئەمدى قىزىقمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ، گېپىنى قىسقارتىپ، ئۇنداق مەكتەپكە قانداق بالىلارنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، قانداق كېيىم تارقىتىدىغانلىقىنى، قانداق تاماق يەيدىغانلىقىنى، بىر ياتاقتا نەچچە بالا ياتىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھەممە چىقىمىنى ھۆكۈمەت بېرىدىغانلىقىنى قىسقا تونۇشتۇرۇپ سۆزىنى تۈگەتتى.

شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ سۆزىدىن ئاللىقاچان زېرىككەن يوغان باش ئۇنىڭ يەنە سۆزلەپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ:

ـــ قوي بۇ گەپلىرىڭنى، مانى دېگىنە! بۇگۈن ئەجەب بۇ ۋاقىتقىچە بىرمۇ ماشىنا ئۆتمەيدىغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ باشقا يول بىلەن كەتتىمۇ يا؟ ـــ دېدى قارا كۆز، كۆزىنى چىملىدىتىپ.

ـــ ئۇرۇمچىگە ماڭىدىغان ھەرقانداق ماشىنا، ھارۋا، ئات، ئېشەك كارۋانلىرىنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ قىزىلدىن ئۆتمىسە باشقا ئۆتەر يول يوق. مۇز داۋان بىلەن ماڭسا ئىلىغا بارىدۇ. لېكىن، مۇز داۋاندىن ئات، ئېشەك ئۆتەلەيدۇ. ماشىنا، ھارۋا دېگەنلىرىنىڭ ئۆتەلمەيدۇ. ئۇلار چوقۇم تۇگىدى.

بولمسا هەرکۈنى ئەتىگەنلىك ناشتىدىن كېيىنلا ئۆتىدىغان ماشىنا ھازىر چۈش بولاي، دەپ قالدى، ئەمىشقا ھازىرغىچە بىرسىمۇ ئۆتمەيدۇ؟ ـــ ۋىجىك كەسپىلا ھۆكۈم قىلدى.

ـــ بۇنچە جىق ئىشلارنى قانداق بىلسەن؟ ـــ يوغان باش خۇشامەت كۈلكىسىنى چېقىر كۆزىگە يۈگۈرتۈپ سورىدى.

ـــ بىلىدىغانلاردىن ئاڭلىۋالغان. سەن يوغان باشقا قورساققا يەيدىغان نەرسە بولسلا بولدى، باشقا گەپ خۇشياقمايدۇ.

ـــ ئۇنداق ئىشلارنى بىلمەسلىك ئەمە بوپتۇ؟ ـــ ئاغزىنى پۈرۈشتۈردى يوغان باش، ـــ گەپ ئاڭلايمەن دەپ سەندەك سوغۇقتا شۇمشىيىپ يۈرگەننىك ئەمە پايدىسى؟

ـــ تۇرۇڭلار كېتەيلى! ھاشى كاسكاس بىز تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى ۋىجىك ئىككىسىگە پىچىرلاپ. ئۇ ھاشى كاسكاسنىمۇ سەنلەردىن بۇرۇن مەن كۆردۇم دېگەندەك: ـــ بىلىشكە تېگىشلىكىنى بىلمەسلىك ئاشۇنداق كالىدەك پۇشۇلداپ ئولتۇرىسەن، ـــ دېدى.

ـــ ھەي ھەسەك! ھېلىقى بالىلار ئەمدى ئۆتمەمدىكەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ھاشى كاسكاس ئۇلار قوزغىلىپ بىرقانچە قەدەم مېڭىشغا، ـــ تۇخۇم بىلەن قېتىق سېتىپ خېلى پۇل قىلىۋالغانتىم!

قىرىق ياش چامىسىدىكى سېمىز، سېرىق چىراي، پوسما قاشلىق ئايال ئېشەك ھارۋىسىنى خۇددى ئۆزى سۆرىگەندەك ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ ئۇلار تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئۆتكۈر كۆزىنى پات ـ پات تاشيول تەرەپكە تىكىپ، يىراق ـ يىراقلارغا سەپسېلىپ قارايتتى.

ـــ بىز نەدىن بىلەيلى! بۇ چاغقىچە كەلمىگەنگە قارىغاندا، تۇگىگەن ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ۋىجىك.

ـــ ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەجەب يامان ھارىمىلار بارکەن، ـــ ھاشى، كاسكاس سۆزلىگەنچە ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى، ـــ بىر ھارىمى ئۆزى كىچىك تۇرۇپ ماڭا چاقچاق قىلىۋاتىدۇ. تازا كېلىشتۇرۇپ بىر تىللاپتىكەن، قېتىقىنى ئىچىشكىمۇ جۇرئەت قىلالماي تىكىۋەتتى. ھا ـ ھا ـ

ها!

— بهقىنىڭنى چىمدىۋالدىمۇ؟ — دېدى يۇغان باش سېرىق چىشلىرىنى چىقىرىپ.

— بهقىنمىنى چىمداپ ئۇنىڭ هەددىمىتى! قولىنى ئۇزاتقان بولسا، قېتىقنى چىنە بىلەنلا بېشىغا كىيدۈرەتتىم، ئۇ هارىمى مېنى بىلمەيدۇ دەپ چاغلاپ، بىز سايراملىقلارنى زادىلىق قىلىپ: «ئاچا! بۇ نېمىنىڭ قېتىقى؟» دەۋاتىدۇ. «ئاناڭنىڭ قېتىقى، قىسىر بولغان ئاچاڭنىڭ قېتىقى!» دېدىم، ها ـ ها ـ ها! مۇشۇ يەردىن ئۆتكەن ياقا يۇرتلۇقلارنىڭ هەممىسلا شۇنداق دەيدۇ، بېشىڭنى يەيدىغانلار ... ئۇ يەنە بىر نېمە دەي دەپ تۇراتتى، ماشىنىدىكىلىرى چۇرقىرىشىپ كەتتى. بىر خەنزۇ شوپۇر ۋارقىراپ چاقىردى. بولمىسا دەيدىغان بۇنىڭدىنمۇ چىرايلىق گېپىم بارتى . . .

— شۇ گەپمىدى؟ مەن تېخى كۆكسىڭنى تۆتۈۋالغان ئوخشايدۇ دەپ قاپتىمەن. كۆكسىڭنى تۇتۇپ قويسا يالغاندىن خاپا بولىسەن ئەمەس ـ مۇ؟ — دېدى يوغان باش قاقاقلاپ كۈلۈپ.

— نېمە ئېمىدىغاندەك قارايسەن بۇ يەرگە؟ ئەمگۈك كېلىۋاتامدۇ؟ سەن كالا باش بەش ياشقىچە ئاناڭنى ئەمگەن، خۇمارىڭ تۇتۇپ كەتكەندە تالادىن يۇگۈرۈپ كىرىپ، قازان بېشىدىكى ئاناڭنى كاڭغا باسماداپ قانغۇچە شۇمۇپ، يەنە ئوينىغىلى چىقىپ كېتەتتىڭ. شۇڭا، بېشىڭ كالـ ـىڭكىدەك چوڭ. كېلە موزىيىم، بىر ئەمدۇرۈپ قويايلى!

هاشى كاسكاس چوڭ كۆكسىنى ئىككى قولى بىلەن تۇتقىنىچە يوغان باش تەرەپكە باستۇرۇپ كەلدى. يوغان باش بەدىر قاچتى، ئەتراپتىكىلەر پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئون نەچچە قەدەم نېرىغا بارغاندىن كېيىن توختاپ كەينىگە قارىدى، هاشى كاسكاس ئەمدى هەسەك ۋېجىك بىلەن ئېيتىشقىلى تۇرۇپتۇ.

— ماۋۇ ۋېجىك ئانسىنىڭ سۈتى يەتمەي، ئۆچكە ئېمىپ چوڭ بولغان. شۇڭا، ئۇ مۇشۇنداق پىستە بولۇپ قالدى. سەنلەر مېنى، بىزنىڭ ئىشلىرىمىزنى بىلمەيدۇ دېيىشمە! هەي يوغان باش، قايتىپ كەل! هەسەك

بىلەن ھارۋىدىكى مونۇ قېتىق، قاق ـ جىگدىلەرنى چۈشۈرۈشۈپ بېرىڭلار، ئېشەك تۇرۇپ بەرگىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ.

ـــ چۈشۈرۈشۈپ بەرسەك بىر چىنە قېتىق بېرەمسەن؟ ـــ چېقىشتى ھەسەك ۋىجىك.

ـــ مۇشۇنچىلىك ئىشقىمۇ بىر چىنە قېتىق بېرەمتىم. شامالدا سېرىق تۈكلىرىڭ تەتۇر ئۆرۈلۈپ كېتىپمۇ قېتىق ئىچىشەمتىڭ؟

ـــ قېتىق بەرمسەڭ ئۆزۈڭ چۈشۈر.

ـــ بوپتۇ جىگدە بېرەي!

ـــ نېمە؟ سېنىڭ «جىگدەڭنى» نېمە قىلىمىز؟ ھا ـ ھا ـ ھا! يوغان باشنىڭ گېپى بىلەن ھەممىسى كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ ھۇ، بېشىڭنى يەيدىغان! سەن موزاي باش چوڭ بوپسەن ـ ھە؟ خەپ نوختاپ تۇر. ئاناڭغا دەپ مېنىڭدىنمۇ چوڭ ئەمچىكى بار، «ئىنەك» تىن بىرنى ئېلىپ بېرىڭلار دېمەيدىغان بولسام!

ئۇلار ھاشى كاسكاسنىڭ ھارۋىسىدىكى نەرسىلەرنى چۈشۈرۈشۈپ بېرىپ ماڭغىلى تۇرۇۋېدى، ھاشى كاسكاس:

ـــ نەگە بېرىشسەن؟ ئالدىمغا كەل. ئۇچىگگە بىر ئوگوشتىن جىگدە بەرەي، ـــ دېدى.

ـــ سېنىڭ «جىگدەڭ» نى نېمە قىلىمىز دېدۇققۇ؟ ـــ دېدى ۋىجىك مەسخىرە قىلىپ.

ـــ يوقلىش ھارىمىلار! بەرسەمغۇ شورۇشۇپ كېتەتتىڭ. بىلدىم چوڭ بولۇشۇپسەن. ئاناڭلارغا دەپ سەن «بۇزۇقلار»نى ئۆيلەپ قويۇڭلار دەيمەن. ئوھوش! سودامنى قىلايچۇ، ئۇ چىچقاقلار بىلەن ئېيتىشماي.

ـــ ئۆزۈڭ چىچقاق! دېمىسەڭمۇ كېتىمىز. بېرىپ ئوغۇت توپلايمىز. تەشكىل بىزنى ئەمدى ئويىنغىلى قويماسمىش، ـــ دېدى ۋىجىك ئۇلار ھاشى كاسكاستىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتقاندا.

ـــ ئەجەب ئوبدان قىلىپتۇ سەن نانقېپىلارنى ئەمگەككە سېلىپ، ـــ ھاشى كاسكاس ئۆزى بىلەن ئۆزى بىر نېمىلەرنى دېگەنچە ماشىنا يولىنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە پات ـ پات بوينىنى سوزۇپ

قاراپ قويايتتى ...

بۇغداي باسقان ماشىنلار ئەگرى ـ توقاي كاتاك يوللاردا بىرقانچە كىلومېتىرغىچە سوزۇلۇپ، بىر ـ بىرىگە ئۇلىشىپ ماڭماقتا ئىدى، يىراقتىن خۇددى قوم بارخانلىرى ئارىسىدا ئۆسلەۋاتقان قوڭغۇزدەك كىچىك كۆرۈنەتتى.

ئۇلار ھەر كۈنلۈك قونالغۇسىدىن بەن، روتىلىرى بويىچە قوزغالسا ـ مۇ، بىر كۈنلۈك سەپەردىن كېيىن كەچتە يەنە يېڭى مەنزىلگە يېتىپ جەم بولۇشاتتى. مۇشۇ يوسۇندا سەپەر قىلغان نەچچە يۈز ماشىنىنىڭ يەكەندىن چىققانلىرى ئون تۆت كۈندە، قەشقەردىن چىققانلىرى ئون ئىككى كۈندە، ئاقسۇدىن چىققانلىرى ئون كۈندە، كۇچاردىن چىققانلىرى سەككىز كۈندە ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلەلەيتتى.

ئاپرېلنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇشغا قارىماي ھەربىر جاينىڭ شەرت ـ شارائىتى، يول تۈزۈلۈشى، ھاۋا ئىقلىمى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، ئۇستى ئوچۇق ماشىنىدا يېلىڭ كىيىملىرى بىلەن ئولتۇرغان يىگىتلەرنىڭ كەيپىيا ـ تىمۇ ھەر كۈنى ھەر خىل ئۆزگىرىپ تۇراتتى. ئاللىقاچان ئىسسىپ كەتكەن جايلارغا كەلگەندە ئۇلار خۇددى بوز تورغايلاردەك ۋىچىرلىشىپ يايراپ كەتسە، ھاۋاسى سوغۇق، تەمىناتى ناچار يەرلەرگە كەلگەندە كېچىچە تۈزۈكرەك ئۇخلىيالمايلى كۆزلىرى قىزارغان، قاپاقلىرى ئىششىغان ھالدا شوماشىيىپ ئېرىنچەكلىك بىلەن ماشىنىغا چىقاتتى ـ دە، بۇغداي ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزلىرى ئۈچۈن راسلاپ بەرگەن ئورەككە كىرىپ تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇۋېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ قەيەرگە كېلىپ قالغانلىقى بىلەنمۇ كارى بولماياتتى. بولۇپمۇ، كاتاك يوللار شوپۇرلارنىڭلا ئەمەس، باللارنىڭ ھالىنى قويمىغانىدى. بۇنداق يوللاردا ھەر كۈنى ئون نەچچە سائەتلەپ ماڭسىمۇ ئاران يەتمەش ـ سەكسەن كىلومېتىردەك يول باسالايتتى. بەزى كاتاك يوللاردا ماشىنىنىڭ كوزۇپ ئاستى كاتاك ئوتتۇرىسىدىكى دۆڭلۇككە «دوق»، «دوق» تېگىپ، چايقىلىپ مېڭىۋاتقان ماشىنىنى قاتتىق سىلكىيىتتى. بۇنداق چاغدا شوپۇرنىڭ قولى رولدىن ئاجراپ، جەينەكى كابىنكىنىڭ بىر يېرىلرىگە قاتتىق تەگسە، ئۇستىدە ئولـ

تۇرغان باللار خۇددى ئۇچىدىغاندەك ئورۇنلىرىدىن نەچچە سانتىمېتىر كۆتۈرۈلۈپ، ئاندىن ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ، بۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ گۈپپىدە يېقىلاتتى ـ دە، باشلىرى سوقۇشۇپ كېتەتتى. بىرىنىڭ بېشى يەنە بىرىنىڭ بۇرۇن، قاپاقلىرىغا تېگىپ، يا قان ئاقاتتى، يا كۆكىرىپ ھوررەك ئورلەپ چقاتتى. نەتىجىدە، ياۋاشلىرى يىغلاشسا، شوخ، يامانلىرى ئوتتۇ ـ رىسىدا ئۇرۇش ـ جېدەل چقاتتى. سوغۇقتا شۇمشىيىپ ئولتۇرۇشقان باللار بىر مەيدان پوملاقلىششتىن كېيىن سەل ئىسسىغانلىقلىرىنى ھېس قىلىشىپ ئۆزئارا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىشىپ، بىر ـ بىرىنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى سۈرتۈشۈپ يەنە يارىشىپ قالاتتى. لېكىن، بىر قانچە ماشىنىدىكى ئويۇنچە ـ رەسلەر ئۇچۇن ماشىنىنىڭ قاتتىق سىلكىنىشى تېپىلغۇسىز پۇرسەت ئىدى. چۇنكى، ئۇلار بۇ ئۇزۇن يولدا زېرىكىپ ئىچ پۇشۇقىنى چقىرىشتا بۇنىڭ ـ دىن باشقا ئەمەك بولغۇدەك ئويۇن تاپالمايتتى. شۇڭا، ماشىنا سىلكىنگەن ھامان قەستەنگە بىرىنىڭ ئۇستىگە ئۆزلىرىنى ئېتىشىپ پوملاقلاشقانچە چۇقان كۆتۈرەتتى ـ دە، تاكى كوزۇپىنىڭ گىرۇكىگە بېرىپ قالمىغۇچە بولدى قىلمايتتى. ئۇلار سېرىلىپ چۇشۇشكە تاس قالغاندا ماشىنىنىڭ يان ئەينىكىدىن ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغان يارەمچى شوپۇرلار ماشىنا توختاش بىلەن يەرگە سەكرەپ چۇشۇپ، ۋەقەنىڭ ئالدىنى ئالاتتى. ئاندىن ئۇلارنى تىك تۇرغۇزۇۋېتىپ خەنزۇچە سۆزلەپ تەنقىد قىلاتتى. لېكىن، باللار ئۇنىڭ سۆزىنى بىر ئېغىزمۇ چۇشەنمەيتتى. ئاخشىمى قونالغۇ جايغا بارغاندا بۇنداق باللار يەنە بىر قېتىم سوراققا تارتىلاتتى. باللار گەپنى چۇشەنمە ـ سىمۇ، شوپۇرنىڭ نېمە سەۋەبتىن ئۆزلىرىگە قاينا ۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلغاچقا بېشىنى سالغانچە قول باغلاپ تۇرۇپ:

ـــ ئەمدى قىلمايمىز، گەپ ئاڭلايمىز، ـــ دەپ ۋەدە بېرىشەتتى.

ئۇلارنىڭ مۇلايىملىق بىلەن ئۆزلىرىگە باش ئېگىپ، قورقۇپ تۇرغان ئەپتىنى كۆرگەن شوپۇرلار قاپاق تۇرگەنچە باللارنىڭ ئالدىدىن چقىپ كېتەتتى ـ دە، سىرتقا چقىپلا كۇلۇشكەنچە بىر نېمىلەرنى دېيىشەتتى. بۇنداق جېدەللەرنى كۆپ چقىرىپ دائىم تەنبىھ ئاڭلايدىغانلارنىڭ بىرى قادىر ئىدى، ئۇ سادىق، ئىسلاملار بىلەن بىر ماشىندا ئىدى. بۇلارنىڭ

ئىچىدە، قادىرنىڭ يېشى چوڭراق بولۇپ، ئەڭ كەپسىزى ئىدى. ئۇ قاپقارا ئۇلانما قاش، ئورا كۆز، قاڭشارلىق، بۇغداي ئۆڭ يېگىت ئىدى. بويىمۇ ئىككىسىدىن ئېگىز ئىدى. سادىق ئوتتۇرا بوي، ئېغىر بېسىق، تەمبەل كۆرۈنەتتى. ئىسلام زىلۋا، ئاق سېرىق، تارتىنچاق يېگىت ئىدى.

قادىر ماشىنىلار كاتاڭ يولغا چۈشۈپ، سۈرئىتنى ئاستىلاتقان ھامان ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ يا ئۇسسۇل ئويناياتتى، يا ئىسلامنىڭ ئۇستىگە چىقىۋېلىپ ئۇنى بوزەك قىلاتتى، شۇڭا ئۇ يول بويى شوپۇرلاردىن تەنقىد، تەنبىھ ئاڭلاپ كەلدى.

بۇغدايلار ئەسلى ماشىنىلارنىڭ كوزۇپ گىرۋىكىدىن خېلىلا تۆۋەن بېسىلغان بولسىمۇ بۇ كەپسىز بالىلارنىڭ ماشىنىدىن دومىلاپ چۈشمەسلىكى ئۈچۈن شوپۇرلار ئوتتۇرىدىكى تاغارلارنى كوزۇپنىڭ چۆرىسىگە چىقىرىپ، ئوتتۇرىدىن ئۆچ ـ تۆت ئادەم سىغقۇدەك جاي راسلاپ بەرگەنىدى. ئۇلار ئاشۇ ئويمان جايدا جەم ئولتۇرسىلا ھەم توڭلىمايتتى، ھەم خەتىرىمۇ بولمايتتى. خالىسا ئۇخلاپ، خالىسا ناخشا ئېيتسىمۇ ھېچ گەپ قىلمايتتى.

قادىر بارغانچە ھەددىدىن ئاشقىلى تۇردى. ئەمدى شوپۇرلارنىڭ تەنقىد، ۋارقىراشلىرىمۇ، سادىق، ئىسلاملارنىڭ نەسىھەتلىرىمۇ كار قىلمايۋاتاتتى.

بۇگۈن ماشنا كالونى ئەتىگەن بۇگۈر ناھىيىسىدىن قوزغىلىپ، بىرقانچە يېزا ئۆتەڭلىرىدىن بېسىپ ئۆتكەندىن كېيىن، چوڭ سايلىق چۆلگە چىقىش ئالدىدىكى ئاخىرقى ئۆتەڭ ئېغىزىغا كەلدى. دوقمۇشقا يىغىلۋالغان ئادەملەر ئايىغى ئۈزۈلمەي ئۆتۈۋاتقان ماشىنىلارغا ھەۋەس بىلەن قارىشىپ تۇراتتى. بۇ ئالمانىنى كۆرگەن قادىر ئۇلارنىڭ نەزىرىنى ئۆزلىرى ئولتۇرغان ماشىنىغا تارتىش ئۈچۈن دېككىدە ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناشقا باشلىدى. يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا قاراپ تۇرۇشقانلار ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى كۆرۈپ چاۋاك چېلىشىپ كەتتى. كۆپچىلىكنىڭ ئىچىدىكى بىرەيلەننىڭ:

ـــ نەگە بارىدىغان بالىلاردۇ بۇ؟ كۇندە ئۆتۈۋاتىدۇ، ـــ دېگىنىنى ئاڭلاپ قالغان قادىر تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ:

بىز ئويناپمىز، ئويناپمىز،
ئەرداۋاندىن ئاشقاندا.
يېڭى يارنى تۇتمىز،
ئۇرۇمچىگە بارغاندا.

دەپ قوشاق قوشتى. پەستە ئاڭلاپ تۇرغانلار تېخىمۇ قىزغىن چاۋاك چېلىشىپ:

ـــ ياماڭ بالكەن بۇ، مېڭىپ كېتىۋاتقان ماشىنىدا ئۆرە تۇرۇۋېلىپ، ئۇسسۇل ئويناپ كەتكىنىنى قاراڭلار! تېخى قوشاقمۇ قوشالايدىكەن، ـــ دېيىشتى.

ـــ كادىر! زوشا! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇلار ئولتۇرغان ماشىنىنىڭ يارىدەمچى شوپۇرى دەرغەزەپ بىلەن كابىنكىدىن بېشىنى چىقارغانچە ئۇ-نىڭغا ھوميىپ.

ـــ بىردەم جىم ئولتۇرساڭ بولمامدۇ شوپۇرلارنى قاقشاتقۇ-چە؟ ئادەم بار يەرگە كەلگەندە ئەجەب سۈيۈقلىشىپ كېتىدىكەنسىنا، شوپۇرلار بىزنى ماشىنىدىن چۈشۈپ كېتەرمىكىن دەپ دەككە ـ دۈككىدە مېڭىۋاتسا، سەن بارغانچە قېلىنلىشىپ كېتىۋاتسەن، ـــ دېدى سادىق دەرھال ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ، قادىر قەستەنگە سادىقنىڭ قۇچىقىدا ئولتۇرۇۋالدى.

ـــ ئۆتە نېرى! ـــ دېدى سادىق ئۇنى ئۆزۈ ئورنىغا ئىتتىرىپ، ـــ يول بويى سېنىڭ كاساپىتىڭگە ئۇچراپ كەلدۇق. يارەمچى شوپۇر ئەمدى يەنە شۇنداق قىلساڭ چۈشۈرۈۋېتىمەن، دېگەندەك گەپ قىلىۋاتىدۇ.

ـــ چۈشۈرۈۋېتەلمەيدۇ، بىر بالا كەملەپ قالسا ياكى بىر نېمە بولۇپ قالسا ئۆزلىرىنىڭ تاناپى تارتىلىدۇ. بوپتۇ، سېنى بىزگە باشلىق دەپ بەلگىلەپ قويغاندىكىن گېپىڭنى ئاڭلاپ جىم ئولتۇراي، ـــ دېدى قادىر ھەجايغانچە.

باللار ئۆز ۋىلايىتىدىن ماڭىدىغان چاغدا يەرلىك ھۆكۈمەتتىكىلەر ئون ماشىنىدىكى ئوتتۇز بالىغا سادىقنى مەسئۇل قىلىپ قويغانىدى. سادىق، قادىر، ئىسلام ئۈچى بىر بىزا، بىر مەھەللىلىك بولغانلىقتىن بىر ماشىنىغا چىقايلى دېگەنىدە ئىسلام: مەن قادىر بىلەن بىر ماشىنىغا چىقمايمەن. بۇ كەپسىز ھەم يۇزى قېلىن، گەپ ئۆتمەيدۇ، ئادەمگە ئىش تېپىپ بېرىدۇ، دەپ خېلى دە ـ تالاش بىلەن چىققانىدى. دېگەنىدەك، يولدا ئىككىسى كۆپ قېتىم غىژىلداشتى، ھەر قېتىم سادىق ئارىغا چۈشۈپ بېسىقتۇردى.

قادىر بالاغەتكە يېتىپ قالغان يىگىت ئىدى. شۇڭا، ئۇ يول بويى ماشىنا توختىغان جايدا، ئۆتكەن ـ كەچكەن قىز، چوكانلارنى كۆرسىلا قويۇق قاشلىرى ئىچىدىكى ئورا كۆزلىرىنى تىكىپ، ھاپلا قىلىپ يەۋتىتتىغاندەك قاراپ كەتكەندىن تاشقىرى، بىمەنە گەپ، چاقچاقلارنى قىلاتتى. بۇنداق چاغدا، سادىق بىلەن ئىسلام نومۇس قىلىپ، ئۇنىڭدىن يىراقلىشاتتى. باينىك قىزىل دېگەن يېرىدە قېتىق ساتقان ھاشى كاسكاسقا قاشلىرىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ: «ئاچا بۇ نېمىنىڭ قېتىقى؟» دېگەنمۇ قادىر ئىدى.

ـــ ھەي سادىق! شوپۇرلار مېنى دائىم كادىر! دەپ چاقىرىۋاتىدۇ، كېيىن راستتىن كادىر بولۇپ قالامدىمەن، نېمە؟ ـــ دېدى ماشىنىلار چوڭ سايلىققا چىققاندىن كېيىن قادىر.

ـــ سەندەك نېمىنى كادىر قىلىپ، دۇنيادا ئادەم كەملەپ قاپتىمۇ، ھېلى يەنە تونۇمايدىغان قىز باللارغا ھەجىيىپ، قالايمىقان سۆزلەۋاتىسىنا قېلىن، ـــ دېدى ئىسلام ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىپ تۇرۇپ.

ـــ ھەي ماڭقا، سەنمۇ ئاڭلىدىڭغۇ كادىر دېگىنىنى؟ ـــ دېدى قادىر ئىسلامغا قويۇۋالغان لەقەمنى ئېسىگە سېلىپ.

ـــ ھەي يۇزى قېلىن داپ يۇز، سېنىڭ ئېشەكتىن نېمە پەرقىڭ؟ ئايالىلارنى كۆرسەڭلا ئاغزىڭ ئېچىلىپ كالاچ بولۇپ كېتىدىكەن. تېخى كادىر بولماقچىما سەن؟ ـــ دېدى ئىسلاممۇ تىل سېلىپ.

لېكىن، قادىر قاپتىلىغىمۇ ئىلىپ قويماي، ھەجايغانچە:

ـــ تىللىساڭ تىللاۋەر ماڭقا! لېكىن ئوغۇل بالا دېگەن

قېلىنراق بولغىنى تـۇزۇك، بولمىسا سىلەرگە ئوخشاش قىز، چوكانلارنى كـۆرگـەندە شەلپەردەك قىزىرىپ بېشىنى ئېچىگە تىقىۋالىدىغان گەپ، بۇنداق قىلىقلارغا قاراپ سىلەرنى قـانداق ئـوغۇل بالا دېگىلى بولىدۇ؟ قىزلار ھەم بـۇنـداقلارنى ياقتۇرمايدۇ، ـــ قادىر ئۆز گېپىدىن قـانـاۋـەت ھـاسىل قىلدى بولغاي، ـــ قانداق دېدىم سادىق؟ ـــ دەپ ئۇنىڭ غولىغا ئۇرۇپ قويدى.

ـــ سەتلەشمە! بارغانچە لاۋزىلىشىپ كېتىۋاتسەن، ـــ سىلكىۋەتـتى سادىق ئۇنى، ـــ خەنزۇلار قادىر دېگەن گەپنى ئاشوندىكى كادىر دەپ تەلەپپۇز قىلىدىكەن.

ماشىنا چايقىلىپ ئاستا كېتىۋاتاتتى. بىر چاغدا، سادىق بېشىنى كۆتۈرۈپ ئالدىدىكى ماشىنىلارغا قارىغاندىن كېيىن:

ـــ يەنە توختىۋاپتىغۇ بۇلار، ـــ دېدى.

ـــ قـەيـەردۇ بـۇ؟ ـــ دېدى قـادىر ماشىنا توختىشىغا ئورنـىدىن تۇرۇپ.

ـــ ئولتۇرە! شوپۇرلار يەنە سۆزلەيدۇ، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ پېشىدىن كۈچ بىلەن تارتىپ، ـــ قارا. شەھەر دەپ تۇرمامدۇ ئەنە، ـــ سادىق يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى بىر ۋۇڭسىكىغا يېزىلغان «قارا شەھەر تۇماقچىلىق دۇكىنى» دېگەن خەتنى كۆرسەتتى.

ـــ بىز بـۇ خـەقـنـىڭ تـەۋەلـىـكىگە كىرگىلى قاچان، تېخىچە چىقالماپتۇق ـ دە؟ ـــ دېدى قادىر ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ.

ـــ ماشىنىدىن چاتاق چىققانمىدۇ ياكى شوپۇرلار ھېرىپ قالغانـدىمۇ؟ ـــ دېدى سادىق ئالدى ـ كەينىدىكى ماشىنىدا ئولتۇرغان باللارنىڭ ماشىنىدىن چۈشۈۋاتقىنىنى كۆرۈپ.

ـــ بىز ماڭغان يوللار ئېچىدىكى ئەڭ يامان يول مۇشۇ قارا شەھەر يولىمىش. كۆردىڭلارمۇ لۆمۈلدەپ تۇرغان پاتقاقلىقنى، ـــ دېدى ئىسلام شوپۇرلارنىڭ بىر يەرگە يىغىلىپ ، تاماكا چەككەنلىرى تاماكا چېكىپ، كۆپ قىسمىنىڭ پۇت، قوللىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ، بەدەنلىرىنى تۇزلەۋاتـقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ـــ ئۇلار ماشىنىنى ھەيدەۋېرىپ چىدىيالمىغان

كەپ.

ـــ تۇنۇگۈن بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى شەھەرلىك بىر بالا بۇنىڭدىن ئىككى يىل بۇرۇن ئاتىسى بىلەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ كەلگەنلىكىنى دېگە - نىدى، ـــ دېدى قادىر گەپ باشلاپ، ـــ ئۇنىڭ دېيىشچە، قارا شەھەر ئەتراپىدىكى يوللار ئەڭ ناچارمىش. پاتقاق لۆمۈلدەپ تۇرىدىغان زېمىنى يوللارنىڭ ئۇزۇنلۇقىغا قىرىق - ئەللىك كىلومېتىر كېلەرمىش، توپتوغرا بىر كۈن ماڭمىز، دەيدۇ. شوپۇرلار ھەر قېتىم بۇ جايدىن ئۆتۈپ بولغۇچىلىك رول توتقان قوللىرى تېلىپ، بىلەكلىرى ئۇزۇلۈپ كېتەي دېگۈدەك، شوپۇرلار قارا شەھەردىن چىققاندىن كېيىن يېنىك تىنىشىپ «سراج كۆۋرۈكىدىن ئۆتتۇق» دەيمىش. بولۇپمۇ، ياندا ئولتۇرغان شو- پۇرلار ئىچىدە دىققەت قىلمىسا كابىنكىنىڭ ئۈستىگە بېشىنى، يانلىرىدىكى تۆمۈرلەرگە يۈزلىرىنى ئۇرۇپ، قاپقىنى بېرىۋالىدىغانلارمۇ بار دەيدۇ. ئۇ بالا، ئاتام بىلەن ئىككىمىز ئۈستىدە ئولتۇرغانىدۇق، پۈتۈن يول بىر تەڭ، مۇشۇ يەردىن ئۆتكۈچە بىر تەڭ بولدى. سىلكىنىشتىن ئۈستىخان ئۈگلە- رىمىز ئاجراپ پارچە - پارچە بولۇپ كەتكەندەك بولدۇق. قايتاشىمىزدا قارا شەھەر يولىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ پۈتۈن بەدىنىمىز سىرقىراپ كەتكەندى، دېگەن.

ـــ ھە، بۇ شوپۇرلار «سراج كۆۋرۈكى» دىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۆزلىرىنى ئوڭشۇۋلىش ئۈچۈن توختىغانىكەن - دە، ـــ دېدى سادىق ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتقان ھالدا قاراپ كېتىپ، ئۇ بىردىنلا ئۆزىنىڭمۇ پۈتۈن ئۈستىخان ئۈگلىرىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلسىمۇ چاندۇرماستىن بەدەنلىرىنى ئۇيان - بۇيان تولغاپ ھەربىكەتلەندۈرۈپ قويدى.

قادىر پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ شوپۇرلار توپلاشقان تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ـــ ھەي، بارما! ـــ چاقىردى سادىق.

ـــ ماشىنىدىن بۇغداي چۈشۈپ كەتكەندەك قىلىدۇ. بېسىشىپ بېرەي دەيمەن، ـــ دېدى قادىر ھېلىغانچە يالغاندىن سەۋەب كۆرسىتىپ.

ـــ يەنە گەپ ئاڭلايسەن! نەدە بۇغداي چۈشۈپ كېتىدۇ؟ ـــ

دېدى سادىق قادىرنىڭ كەينىدىن ۋارقىراپ.

قادىر سادىقنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي بىرقانچە قەدەم مېڭىشغا، ئۆز ماشىنىسى ئەتراپىدا بولۇۋاتقان گەپنى ئاڭلاپ قالغان شوپۇر غەزەپ بىلەن قادىرغا ۋارقىراپ:

ـــ كادىر، قايت! ـــ دېدى قولىنى قاتتىق شىلتىپ.

قادىر قورقمىنىدىن ئىزىدا شىپپىدا توختىدى. بىر يارەمچى شوپۇر قولىغا بىر پارچە شورنى ئېلىپ يۈگۈرۈپ كەلگەنچە قادىرغا ئاتماقچى بولغانىدى، قادىر كەينىگە يېنىپ بەدەر قاچتى. سادىق بىلەن ئىسلام ۋە باشقا ماشىنىدىكى بالىلار ئۇنىڭ كېيىنكى ھەرىكىتىدىن پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. چۈنكى، قادىر پۈتلىشىپ يىقىلىپ كەتكەنىدى.

شوپۇرلارنىڭ باشلىقى پۈتۈن كالون بويىچە بىر تۈزۈم بەلگىلىگەن ۋە شوپۇرلارغا: بالىلار كىچىك، بىرىنچى قېتىم سىرتقا چىقىشى، بىرىنچى قېتىم ماشىنىدا ئولتۇرۇشى، تەجرىبىسىز، يېتىپ كېتىدۇ ياكى بىر يەرلىرىنى زەخمىلەندۈرۈۋالىدۇ، شۇڭا تاكى قوندىغان ئۆتەڭگە كەلمىگۈچە يەككە ھەرىكەت قىلىشقا يول قويماڭلار. چوڭ ـ كىچىك تەرەتنى كۈندە بىر ئىككى قېتىم چۆل ـ جەزىرىلەرگە كەلگەندە قىلدۇرۇڭلار، پەۋقۇلئاددە ئەھۋال بولۇپ ماشىنىدىن چۈشكەندىمۇ، ئۆز ماشىنىسىدىن نېرى ماڭمۇز ـ ماڭلار، دەپ كاپىلدىغانىدى.

قادىر ھېچ ئىش بولمىغاندەك سادىقلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ھەجايغانچە:

ـــ چۈشۈپ كەتكەن تاغارلارنى بېسىشپ بېرەي دېسەم بارغۇزمىدا! تۇنۇگۈن، بۇرناكۇن چۈشۈپ كەتكەن ئوچ تاغار بۇغداينىمۇ مەن بېسىپ بەرگەنتىم. ئاۋۇ مۇئاۋۇن شوپۇر دېگەن نېمە مەن بىلەنلا قالدىغۇ، ـــ دېدى ئۆزىنى ئاقلاپ.

ئىسلام پىخىلداپ كۈلگەنچە:

ـــ پۈتۈڭ سۇنۇپ كەتسىچۇ كوت ـ كوت، ـــ دېدىڭ ئۇنىڭغا لەقەم قويۇپ.

ـــ ھەي ماڭقا، پۈتۈم سۇنۇپ كەتسە ساڭا نېمە پايدىسى؟

ـــ بىر جايىڭدا بىردەم جىم تۇراتتىڭ. ئىككى كاساڭنىڭ ئارىلىقىغا

يالاندا قىستۇرۇۋالدىڭمۇ يا؟ ـــ دېدى ئىسلام ھەممىگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ، سادىق كۈلكىسى قىستاپ چاپاۋاتقان مېغىزىنى يۇرقۇۋەتتى، ئەتراپىدىكى باللارمۇ چۇقان سېلىشىپ كۈلۈشتى. قادىر ئىسلامغا دېۋەيلەپ كەلگەن-دى، سادىق دەرھال توسۇپ:

ـــ چىدىماسلىق قىلما! سەنمۇ گېپىڭ بولسا قىلمامسەن، يول بويى ئۇنى بوزەك قىلساڭ گەپ يوق، ئۇ بىر قېتىم گەپتە چۈشۈرىۋەتسە نېمىشقا مۇشت تەڭلەيسەن؟ ـــ دېدى قادىرنى ئەيىبلەپ.

ئەتراپتىكىلەر ئۆزئارا پىچىرلىشىپ:

ـــ قادىرنى ئەمدى «يالاندى قوڭ» دېسەك بولغۇدەك، ـــ دېيىشتى.

سادىق جېدەلنىڭ چوڭىيىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ ئۇلارنى گەپتىن توستى. باللار يول بويى قادىرنىڭ ھىجايغاق ئاغزىنىڭ بۇگۈن يۇمۇلۇپ، قاپىقى تۇرۇلگەنچە يەرگە قاراپ بىر ئىزدا جىم تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ كۈلۈشتى.

قادىرنىڭ دېگىنىمۇ راست ئىدى. ئۇي ـ دوڭغۇل كاتاڭ يوللاردا ھەر كۈنى ئۇچ ـ تۆت قېتىم كوزۇپتىن بىرقانچە تاغار بۇغداي قاقتىپ يەرگە چۈشۈپ تۇراتتى. بەزى تاغارلار يەرگە چۈشكەندىن كېيىن يېرىلىپ بوغدايلار خۇددى مىنا پارچىلىرىدەك ئەتراپقا چاچرايتتى. شوپۇرلار بۇنى سەزگەن ھامان ماشىنىنى توختىتىپ، باللارغا چېچىلغان بۇغداينىڭ غۇڭ-مەك يەرلىرىنى تاغارنىڭ يېرىلغان يېرىدىن قاچىلاتقۇزۇپ تاغارنى يامغان-دىن كېيىن ماشىنىغا بېسىپ داۋاملىق ماڭاتتى. سەزمىگەنلەرنىڭ تاغارلىرىنى كەينىدىكى ماشىنا ئۈچرىتىپ ئۆز ماشىنىلىرىغا باسقاندىن كېيىن شۇ كۈنلۈك قونالغۇغا بارغاندا ئەسلىي ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرەتتى. ئەگەر چۈشۈپ قالغان تاغار ئەڭ ئاخىرقى ماشىنىنىڭ بولسا، ئۆز ئورنىدا قېلىپ، يا باشقا ماشىنىدىكىلەر ئېلىۋالاتتى، يا قاغا، قۇشقاچ، تورغايدەك ئۇچار جانۋارلارغا يەم بولاتتى.

ماشىنىلار ئۆز بەنىلىرى بويىچە بىر كوللېكتىپ ئىدى. بەنجاڭنىڭ بۇيرۇقى بىلەن توختايتتى. مۇئاۋىن بەنجاڭ بىرىنچى ماشىنىدا، بەنجاڭ

ئەڭ ئاخىرىدىكى ماشىنىدا ئولتۇراتتى. ئەگەر ماشىنىلار ئېچىدىن يول ئۇستىدە بىرەرسىنىڭ كاشىلىسى چىقسا، ئالدى ـ كەينىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى ساقلايتتى ـ دە، قولىمۇقول توتۇپ ئوڭشىغاندىن كېيىن داۋاملىق ماڭاتتى. ماشىنىلار سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن توت تونناملىق «زىل» ماركىلىق ماشىنا بولۇپ، ھەممىسلا كونىراپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە يولنىڭ ناچارلىقىدىن ھېلى ئۇ بۇزۇلسا، ئۇزاق ماڭمايلا باشقا بىرى بۇزۇلاتتى. بىر ماشىنىدا ئىككىدىن شوپۇر بولسىمۇ تېخنىكىسى يۇقىرى ئۇستىلار ئاز، شاگىرتلار كۆپ ئىدى. شاگىرتلار ماشىنا ھەيدەشنى ئاز ـ تولا بىلسىمۇ چاتاق چىققاندا كاشىلىنىڭ قەيەردىلىكىنى تاپالمايتتى. ئۇستازلىرى تەرلەپ ـ پىشىپ ماشىنا ئوڭلاۋاتقاندا ئۇلار ھېچ ئىشقا قول سالالماي، گۆشىيىپ قاراپ تۇرۇشاتتى.

ماشىنا كالونى توقسۇنغا كەلگەندە بالىلار خۇشاللىقتىن يايراپ كەتتى. چۈنكى، بۇ يەرنىڭ شەھىرىدىن تارتىپ ئېتىزلىقىغىچە ھەممە يەرنى كۆپكۆك يېشىلزارلىق قاپلىغان، گۈللەرنىڭ ئالدى پورەك بولۇپ ئېچىلغاندى. بالىلار ئىسسىقتىن كۆرەك جۈۋىلىرىنى، پاختىلىق چاپانلىرىنى سېلىۋېتىپ تولىمۇ راھەتلەندى. يول بويى ئۆزلىرىنىڭ يېلىك يوتقان ـ كۆرپىلىرى بىلەن مەشكە ئوت قالاشنى توختاتقان سوغۇق ئۆيلەردە تۇزۇكرەك ئۇخلىيالمىغان بالىلار بۇگۈن خۇددى ئانىسىنىڭ ئىسسىق قوينىدا ياتقاندەك راھەتلىنىپ ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ كەتتى. ئۇلار ئەتىسى ناھايىتى روھلۇق ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ يولغا چىقتى. ئۆزلىرىچە ئۇ تەرەپنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق ئىسسىق ئوخشايدۇ، دەپ قالدى بولغاي. پاختىلىق كىيىملىرىنى كىيىشمەي، باشلىرىدىن قىشلىق تۇماقلىرىنى ئېلىشۇۋېتىپ، ناخشا توۋلىشىپ، ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە گەپ بېرىشمەي يۇقىرى ئۆرلەشكە باشلىدى.

ئۇلار بەيياگكۇ جىلغىسىغا كىرىشكە بىردىنلا سوغۇق شامال يوز ـ كۆزلىرىگە ئۇرۇلۇشقا باشلىدى. سوغۇق ناھايىتى ئاچچىق ئىدى. بۇ جاينىڭ سوغۇقى بالىلارغا يول بويىدىكى ھەرقانداق جاينىڭ سوغۇقىدىنمۇ كۈچلۈكتەك بىلىندى. ئۇلار لاسسىدە بولۇپ قالدى،

دەرھال كونا جەندىلىرىنى كىيىپ، ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشقا باشلىدى.
باللار بىلمىگەن بىلەن ئاپرېلدىكى داۋانچىلىك سوغۇقى، جەنۇبىي شىنجاڭدىن كەلگەن ھەرقانداق كىشىگە مۇشۇنداق تۇيۇقسىزلىق ھېس قىلدۇراتتى.

3

ماشىنا كالونى چوشكە يېقىن ئولانبايغا كەلدى. ئولار ئاخىرقى قونالغۇدا داۋانچىڭدا تۇنەپ، ئەتىگەن يولغا چىققانىدى. شوپۇرلار كەينى ـ كەينىدىن كابىنكىدىن بېشىنى چىقىرىشىپ ناھايىتى خۇشال ھالدا:
ـــ ئالدىمىزدىكى ئۇرۇمچى! ـــ دېيىشتى باللارغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشۈپ، قارىغاندا شوپۇرلار، بۇ باللارنى ساق ـ سالامەت ئۇرۇمچىگە يەتكۈزۈپ كەلگىنىدىن ئەمدىلا خاتىرجەم بولۇشۇپ ، يېنىكلەپ قېلىشسا كېرەك، چۈنكى يول بويى تۇرۇلۇپ كەلگەن قاپاقلىرى بىردىنلا ئېچىلىپ، چىرايلىرىدا خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ كەتكەنىدى.
قاقاس تاغ بىلەن تېخىچە بىخلاپمۇ قويمىغان ياۋا قارىياغاچلىقتىن باشقا ھېچ نەرسىنى كۆرەلمىگەن باللار ماشىنا ـ ماشىنىلاردا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ چۈرقىراشقىنىچە:
ـــ قېنى ئۇرۇمچى؟ ـــ دېيىشتى ئەتراپىغا بويۇن سوزۇشۇپ قاراپ.
ماشىنا كالونى غىك ـ غىكلىغانچە ئارىلىق قالدۇرۇپ ئۇرۇمچىنىڭ ئۇچىتاش داۋىنىغا ياماشماقتا ئىدى. ئولار داۋاننىڭ جەنۇب تەرىپىدە تۇرۇپ ھەقىقەتەن ھېچنېمىنى كۆرەلمەيتتى. ماشىنىلار داۋاننىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىققاندىلا، ئاندىن ئۇرۇمچىنىڭ ئۇچىتاش ئېتىكىدىكى بىر قىسىم جايلارنى كۆرۈشكە باشلىدى.
ـــ ئۇرۇمچىكەن، راست ئۇرۇمچىكەن! ـــ دېيىشىپ كەتـ

تى باللار. چۈنكى، ئۇلار مىڭ بىر مۇشەققەتتە شۇنچە ئۇزۇن يول يۈرۈپ ئاخىرقى نۇقتا ـــ ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلگىنىگە چەكسىز خۇشال بولۇشقا- نىدى. ئۇلار كۆزىگە چېلىققان ئەڭ كىچىك، ئەڭ ئاددىي نەرسىلەرگىمۇ نەزەر سېلىشىپ، بىر ـ بىرىگە كۆرسىتىشەتتى. قادىر:

ـــ ئىككىلار نېمە بۇلدۇڭلار؟ ـــ دېدى سادىق بىلەن ئىسلامغا، ـــ بىردىنلا جىمىپ كەتتىڭلارغۇ؟ ئۇرۇمچىگە كەلدۇق جۇمۇ!

ـــ ئارزۇ قىلغۇچىلىكى يوق شەھەرمۇ نېمە؟ ـــ دېدى سادىق ماشىنا ئۇچىتاشتىكى دۆڭگە چىقىشىغا ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا بىردىنلا كۆڭلىدە پەيدا بولغان تۇيغۇسىنى ئاشكارىلاپ.

ـــ نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟ ـــ دېدى قادىر ھاڭ ـ تاڭ بولغانچە.

ئىككىسىنىڭ دېيىشكەنلىرىنى تىڭشاپ ئولتۇرغان ئىسلامنىڭ كۆزلىرى مۆلدۈرلەپ تۇراتتى. چۈنكى، ئۇنىڭدىمۇ سادىققا ئوخشاش تۇيغۇ پەيدا بولۇپ، ئىچىدىكىنى سىرتىغا چىقىرالماي ئېسىلىپ ئولتۇرغانىدى.

ـــ بىزنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدا ئاللىقاچان ياز بولۇپ كەتتى. جېنى بارلىكى نەرسە ئۆزىنىڭ يېڭى ھايات سەپىرىنى باشلىدى. مەن توقسۇنداـ كى چىمەنزارلىقنى كۆرۈپ ئۇرۇمچىمۇ شۇنداق گۈزەل جاي ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتىمەن، نەدىكىنى؟ تازىمۇ بىر جۇت شەھەر ئوخشايدۇ، ئاشۇ داۋاندىن چۈشۈپلا ئىچىم سىقىلىپ كەتتى. يىغلىغۇم كېلىپلا تۇرىدۇ. ئەتراپىڭلارغا قارىمامسىلەر. ئاۋۇ دەل ـ دەرخىلەر تېخىچە قۇيقۇرۇق پېتى تۇرۇپتۇ. شۇ چاغقىچە يا ئۇنۇپ چىققان بىر تۇپ گىياھنى، يا كۆكلەپ ياشارغان بىر تۇپ دەرەخنى كۆرگىلى بولمايدۇ. تەسكەيلەردە قارلار شۇ پېتى تۇرىدۇ. قۇشقاچلىرىمۇ ساپلا قارا ئىكەن. كىشىلەر تېخىچە قىشلىق كىيىملىرى بىلەن يۈرۈپتۇ. ياكى بۇ ياز بولمايدىغان يەرمۇ يا؟

سادىقنىڭ گېپى بىلەن قادىرمۇ بىردىنلا شۇكلەپ كەتتى. لېكىن، ئۇ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، بېپەرۋا قىياپەتكە كىرىپ:

ـــ شۇ گەپمىدى؟ بىز ئەمدى دېھقان ئىمەمىس، شوپۇر

بولمىز. ئوت ـ چۆپنىڭ ئۇنۇش، ئۇنمەسلىكى بىلەن ئىمە كارىمىز. ھازىر كۆكلىمسە ئاستا ـ ئاستا كۆكلىمەمدۇ؟ سەنمۇ قىزىق ـ دە، سادىق، قارىغىنا ئاۋۇ قىز، چوكانلارنىڭ لىغىلداپ كېتىۋاتقىنىنى، بىرىدىن بىرى چىرايلىق!

قادىر بىر قانچە قىزلار يېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن دەرھال بۇرۇلۇپ كەينىگە قارىدى.

ئىسلام نومۇس قىلغاندەك قىزلاردىن كۆزىنى قاچۇرغانچە:

ـــ ھايا دېگەننى بىلمەيدىغان ئىمىكەنسەن. ئۇرۇمچىنىڭ بوسۇغىسىغا دەسسىمەي تۇرۇپ دېگەن گېپىنى كۆرمەمدىغان ما داپ يۇزنىڭ، ـــ دېدى قادىردىن سەسكەنگەندەك چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ.

قادىر ئىسلامغا بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ تۇراتتى، سادىق:

ـــ تولا سەتلەشمە، ـــ دېدى ئۇنى سىلكىپ.

ئۇلار شەھەر ئىچىگە ئىچكىرىلەپ كىرگەنچە قادىر ئالدىغا ئۇچرىغان ھەممە نەرسىگە بىرنېمىلەرنى دەپ ماڭدى. ئۇ بىردىنلا بوينىنى سوزۇپ ئېيتتى:

ـــ قاراڭلار ئاۋۇ موريغا، نېمىدېگەن ئېگىز! كۆرۈپ باقمىغانلا موريكەنغۇ؟ چىقىۋاتقان ئىسنى قارا؟ قانداق ئۆينىڭ موريسىدۇ ئۇ؟ ئۇنىڭغا قانداق ئوتۇن توشۇيدىغاندۇ؟ ئادەمنىڭ بېلىدەك ئىس چىقىۋاتىدۇ يا!

قادىرنىڭ گېپىگە بىلەن تەڭ سادىق بىلەن ئىسلام ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى. قادىرنىڭ كۆرسىتىۋاتقىنى شۇ چاغدىكى بۇغدا مۇنچىسىنىڭ 18 مېتىر ئېگىزلىكتىكى تۆمۈر تۇرخۇنى ئىدى. ئۇلار دىماغقا ئۇرۇلغان قويۇق ئىستىن كەينى ـ كەينىدىن بىر قانچىنى قاتتىق چوشكۇرۇشتى.

ـــ ھاۋاسىمۇ ساپ ئەمەسكەن بۇ يەرنىڭ، ـــ دېدى ئىسلام بىرنى ئارتۇق چوشكۇرۇپ.

ئۇلار ھازىر ئۆزىنى بىردىنلا تەبىئىي ئورمانلىقتىكى ساپ ھاۋادىن ئايرىلىپ، پاسكىنا بىر جايغا سولىنىپ قالغان قوشلاردەك ھېس قىلىشماقتا ئىدى.

ـــ كەلمەيدىغان ئىشكەن، ـــ دېدى ئىسلام يىغلىۋېتىشكە تاس قېلىپ، ھەممەيلەن بىردىنلا شۇكلەپ كەتتى.

ئۇلار ئەمدى گەپ ـ سۆزسىز، خىلمۇخىل شەكىلدە سېلىنغان سانسىزلىغان بىر قەۋەت بالخانىلىق، تۆت چاسا پاكار ئۆيلەرنى ھەم ئۇنىڭدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن چقىۋاتقان قويۇق تۈتۈنلەرنى ۋە بۇ تۈتۈنلەرنىڭ شۇ كۈندىكى شامال يۆنىلىشى بويىچە توختىماي غەربىي جەنۇب تەرەپكە قاراپ كۆتۈرۈلۈپ، ھەر خىل شەكىلدىكى بۇلۇتلارنى ھاسىل قىلغانلىقىنى، پۈتۈن شەھەر ئاسمىنىنى سۇس، تۈتەك بىلەن چاڭ ـ توزان قاپلاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ھەيران قېلىشتى.

ـــ بۇ شەھەرنىڭ تۆت ئەتراپى تاغكەن ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى سادىق نەزىرىنى يەنمۇ يىراقلارغا تىكىپ.

ـــ قاراڭلار ھېلىقىدەك ئېگىز موربدىن ئاۋۇ تەرەپتە يەنە بىرى تۇرىدۇ!

شۇ چاغدا ئۇرۇمچىدە خالىغانچە سېلىنىپ تام، ئىشىك، دېرىزىمۇ قارا سىرلانغان پاكار ـ پاكار ئۆيلەر ئارىسىدا تاغدىن قالسلا مۇشۇ ئىككى مورا ئېگىز ئىدى. شۇڭا، ئۇ سىرتتىن كەلگەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ كۆزىگە دەرھال چېلىقىپ، قىزىقىشىنى قوزغايتتى. سانسىزلىغان كىچىك موربلاردىن چقىۋاتقان قويۇق قارا ئىس خۇددى قارا قويۇندەك چەمبىرەك ھاسىل قىلىپ، يىلاندەك تولغانغانچە يىراق ـ يىراقلارغا ئۇزگەندىن كېيىن يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، كۆكتىكى ئاق بۇلۇتلارغا قېتىلاتتى ـ دە، ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ قارامتۇل بۇلۇتسىمان تۈمان ھاسىل قىلاتتى...

سادىق بۇ مۇھىتنى كۆرۈپ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، قادىر توختىماي سۆزلەيتتى. ئىسلام سادىقنىڭ چىرايىغا قاراپ بىئارام بولغانلىقىنى ئېپادىلىسە، قادىرنىڭ ئەپتىگە قاراپ سەسكىنەتتى. بۇ شەھەرنىڭ سادىقنا قالدۇرغان ئەڭ ناچار تەسىرات ۋە رايىنى قايتۇرغان تەرىپى ھېلىغىچە ئەتىياز بولماي قىشلىق غەپلەتتە بىغەم ياتقىنى ئىدى.

سادىقلارنى ئېلىپ كەلگەن ماشىنىلار ئوتتۇز بالىنى خەلق مەيدانى

يېنىدىكى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ بىر ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ئالدىغا چۈشۈرۈپ قويىدى. باللار ماشىنىدىن چۈشۈپ بولۇشىغا ئالدىغا بىر ھەربىي ئوفىتسېر چىقىپ، ئۇلارنى ئىما ـ ئىشارەت بىلەن، تار ھەم ئۇزۇن بىر كارىدوردىن ئۆتكۈزۈپ، چوڭ قورۇنىڭ ئىچىدىكى يەنە بىر كىچىك قورۇغا باشلاپ كىردى ۋە باللارنى يۇدۇۋالغان يۈك ـ تاقىنى يەرگە قويۇشقا بۇيرۇپ، ئۇستىدە قاتار ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن ياندىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. قادىر ئولتۇرا ـ ئولتۇرماي بىر يېڭىلىقنى بايقاپ قالدى ـ دە، ئالدىغا بىر قانچە قەدەم مېڭىپ:

ـــ ئاغىنىلەر، قاراڭلار! ماڭا ئوپمۇئوخشاش بىرى ماڭا قاراپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېگىنىچە ئالدىدىكى چوڭ تىكلىمە ئەينەكتىكى ئەكسىگە يېقىنلىشىمەن دەپ، ئەينەككە دوققىدە ئۇسۇۋالدى ـ دە، ئۇسال بولۇپ كەينىگە ياندى. لېكىن، ئۇ يەنىلا ھەجىيىپ، ئورا كۆزلىرىنى چىملىداتقاچە:

ـــ مەن تېخى ئەجەب ئىنىم مەندىن بۇرۇن بۇ يەرگە كېلىپ قاپتىغۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشماقچى بوپتىمەن. ئۇ ماڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدۇ. چىراي شەكلى، كۆز، قاش، ھەتتا كۆلۈشلىرىمزمۇ شۇنداق ئوخشىشىپ كېتىدۇ. بەزىدە ئاتامۇ پەرق ئېتەلمىگىلى تاس قالىدۇ. ھېلىمۇ ئەينەك چېقىلمىدى.

قادىر گەپدانلىق قىلىپ ئۆزىنى ئاقىلماقچى بولدى، لېكىن باللار ئۇنىڭ بۇ ئەخمىقانە ھەركىتىدىن تېلىقىپ كۈلۈشكەنچە:

ـــ راستىنلا سېنىڭ كاساڭنىڭ ئارىلىقىدا يالاندى قىستۇرۇلغاندەك، شۇڭا ئىزىڭدا ئولتۇرالمايدىكەنسەن، ـــ دېيىشتى.

نېمە ئىش بولدى، دەپ قالدىمۇ ياكى ئىشى تۈگىدىمۇ، ھېلىقى ئوفىتسېر يۈگۈرۈپ چىقتى. باللار قورغۇيدىن قورقىنان قۇشقاچتەك جىممە ـ دە بولۇشتى. ئوفىتسېر يەنە ئىما ـ ئىشارەت بىلەن يول باشلاپ ئۇلارنى چوڭ يول بويىغا ئېلىپ چىقتى. ئەمدى بۇ يەردە كەينىگە يېرىم تونىنلىق كىچىك پرىست چېتىلغان، بىر قارىماققا، جىنايەتچى توشۇيدىغان ماشىنىغا

ئوخشىسا، يەنە بىر قارىماققا، كېسەل قۇققۇزۇش ماشىنىسىغا ئوخشايدىغان، قەلەي بىلەن قاپلىنىپ قارا سىرلانغان ماشىنا تۇراتتى.

ئوفتسېر بالىلارنى پرىستنىك يېنىغا باشلاپ كېلىپ، يۇك ـ تاقلىرىنى بېسىشقا بۇيرۇدى. پرىست ئىچىدە توختاپ قالغىلى خېلى كۆنلەر بولغان، ئۇچ ـ تۆت سانتىمېتىر كەلگۈدەك، تۆمۇر دېتىدىن سارغىيىپ كەتكەن يامغۇر سۇيى تۇراتتى. بالىلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، يۇك ـ تاقلىرىنى سۇ ئۈستىگە تاشلاشقا كۆزى قىيمىدى. ئوفتسېر بالىلارنى سىناپ كۆرمەكچى بولغاندەك بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن قوشۇمىسىنى تۇرگەنچە:

ـــ سادىكى، ـــ دېدى ۋە ئۇنىڭغا پرىستنى كۆرسىتىپ ۋە سەن ئالدى بىلەن تاشلا دېگەننى ئىشارەت قىلدى.

بالىلار ئۇنىڭ پەقەت «سادىق» دېگەن گېپىنى ئۇققۇپ، ئۇ سادىقنىڭ ئېتىنى قانداق بىلدىكىنە؟ دەپ ئويلىشىپ قالدى.

سادىق يۇك ـ تاقنى بىرىنچى بولۇپ پرىستقا تاشلىدى. بالىلارمۇ قورقۇنچلۇقتا يۇك ـ تاقنى بەس ـ بەس بىلەن تاشلاشتى. لېكىن، قادىر پرىستقا ھەممىدىن يېقىن تۇرۇپمۇ كەينىگە تارتىشىپ تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى كۆرگەن ئوفتسېر قولىدىكى قەغەزگە كۆز يۈگۈرتۈپ قويۇپ، سادىقنىڭ كەينىدىنلا ئىسمى چىقىدىغان قادىرنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ بۇيرۇق قىلدى. لېكىن، قادىر ئاڭلىماس بولۇۋېلىپ كەينىگە قارىۋالدى. ئۇ قېلىنلىق قىلۋاتاتتى.

ـــ ھەي دوقا، بۇ باشلىق ساڭا گەپ قىلۋاتىدۇ. نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟ ـــ دېدى ئۇنىڭغا يانداشىپ تۇرغان سىدىق مەمەت دېگەن بالا. بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ گېپىدىن كۈلۈشۈپ كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن، قادىرنىڭ «ئورا كۆز»، «يالاندى قوڭ» دېگەنگە ئوخشاش لەقەملىرى قېپقېلىپ، «قادىر دوقا» دېگەن بۇ لەقەم سىڭىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا ئۆمۈرۋايەتلىك لەقەم بولۇپ قالدى.

بالىلار يۇك ـ تاقلىرىنى بېسىپ بولغاندىن كېيىن ئوفتسېر ئىشىك

تۇشده مختەك قادىلىپ تۇرۇشۇپلىپ، ئوتتۇرىدا بىرلا ئىشكى بار ماشىنىغا چىقىشقا بۇيرۇق قىلدى. باللار قىستا ـ قىستا ئاچىلىقتا ماشىنىغا چىقىشقا باشلىدى. لېكىن، ماشىنا ئىچىدە پەقەت ئالتە كىشىلىكلا ئولتۇرىدىغان ئورۇن بارئىدى. ئۇنىڭ بىرىگە ھەممىدىن بۇرۇن قادىر چىقىپ ئولتۇرۇشۇال ـ غانىدى. ئۆزە تۇرغاندىمۇ ئون بەش ـ ئون ئالتە ئادەم ئاران سىغقۇدەك بۇ كىچىك ماشىنىغا ئوفىتسىر ھازىر ئوتتۇز بالىنى خودىدى تىك توختىتىپ قېقىشەتكەن مختەك سىغداپ كىرگۈزدى. باللارنىڭ مىدىر ـ سىدىر قىلالمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغان ئوفىتسىر پاتماي قالغان يەنە ئىككى بالىنى بەللىرىدىن ئىتتىرىپ كىرگۈزۈشتەكەندىن كېيىن ناھايىتى تەسلىكتە ئىشكىنى ئەتكۈزدى. ئاندىن شوپۇرنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپ ھەيدەش بۇيرۇقىنى قىلدى. ماشىنىنىڭ ئىككى يان تەرىپىدە ئەينەك ئورناتقاندىن كېيىن سىم تور بىلەن قاپلانغان كىچىك رۇجىكى بار ئىدى. لېكىن، باللارنىڭ بەدەنلىرى ئۇنى توسۇۋالغانلىقى ئۈچۈن قارا ئاغۇلۇقتا كىمنىڭ يېنىدا كىمنىڭ بارلىقىنى، قەيەردىن قوزغىلىپ قەيەرگە كېتىۋاتقانلىقىنى زادى پەرق ئەتكىلى بولمىدى. بەزىلەر قىستا ئاچىلىقتا چىڭقىلىپ ئىنجىقلايتتى. بىر ـ ئىككىسى مىشىلداپ يىغلىدى. لېكىن، بۇنىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. ئۇلار مۇشۇ تەرىقىدە بىرىم سائەتتەك يول ماڭغاندىن كېيىن ماشىنا بىر ئوي ـ دوڭغۇللۇققا كىلىپ توختىدى.

باللار يەرگە چۈشۈپلا ئەركىن نەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن زور قىزىقىش بىلەن ئەتراپىغا قارىدى. ئۇلار كۆردىكى، ئەتراپ پۈتۈنلەي ئوي ـ دوڭغۇل، قاقاس سايلىق ئىدى. ئۇلارنى چۈشۈرۈپ قويغان جايمۇ ئەسلىدە چىغىر يول، كېيىن ھارۋا يولى بولغاندىن قەدىمۇ قەدەم كېڭەيگەن، توپا ـ چاڭلىرى ئۈچۈپ تۇرىدىغان مەركىزىي يولغا ئۆزگەرگەن جاي ئىدى. چوڭ يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە پاكار، كونا، ۋەيرانە ئۆيلەر بار ئىدى. يول بويىدىكى ئېرىقلاردا يا بىر تۇپ دەرەخ، يا بىر تامچە سۇ يوق ئىدى.

يولنىڭ غەربىي جەنۇب تەرىپىدىكى كەڭ سايلىقنىڭ ئۇ بېشىدىن

بۇ بېشىغا ئۇلاشتۇرۇپ ئۇزۇن قاشا بېكىتىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئېغىزنى قوش قاناتلىق شال دەرۋازا بىلەن توسۇپ قويغانىدى. بۇ دەل مۇشۇ يەردە قۇرۇلماقچى بولغان زاۋۇتنىڭ چوڭ دەرۋازا-زىسى ئىدى. باللار يەنە قىزىقىش بىلەن ئۇ تەرەپكە نەزەر سالغانىدى، ئەمدىلەتىن يېرىم - يارتا قوپۇرۇپ كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان بىر قىسىم زاۋۇت بىناسىنى كۆردى.

باللارنى ئېلىپ كەلگەن ئوقۇتىسىر ئالدىغا چىققان بىر ھەربىيگە بىرنېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن يوقلىما ئارقىلىق باللارنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ سالىمغا سالام قايتۇرغاندىن كېيىن ماشىنىنىڭ بېشىنى بۇراپ كېتىپ قالدى.

باللار ئەتراپتىكى مۇھىتنى كۆرگەندىن كېيىن روھىي كەيپىياتى تېخىمۇ تۆۋەنلەپ كەتتى. ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ، بىر - بىرى بىلەن پاراڭلىمۇ سېلىشماي بېشىنى ئىچىگە تىققىنىچە سەپتە تۇرۇشاتتى. سادىق بىلەن ئىسلامنىڭ چىرايىدىن ئۇرۇمچىگە بېرىپ «شەھەر كۆرۈش»، شوپۇر بولۇپ «يۇرت كېزىش» شېرىن خىياللىرى ئاللىقاچان نەلەرگە ئۇچۇپ كېتىپ، كەلگىنىگە پۇشايمان قىلىۋاتقانلىقى ئېنىقلا بىلىنىپ تۇراتتى. لېكىن، قادىر بىر ئىزىدا جىم تۇرماي، بوينىنى سوزۇپ نە - نەلەرگە قارىغانچە ھېچ ئىشتىن غەم يېمەس كەيپىياتى بىلەن تاقا - تۇقا سۆزلەپ ئۇلارنى ئىلەشتۇرمەكتە ئىدى.

باللارنى ئۆتكۈزۈۋالغۇچى ھەربىي باللارغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي (گەپ قىلسىمۇ ئۇلار ئۇقمايتتى) ئىشارەت بىلەن ئەگەشتۇرۇپ يۇرۇپ شەرق تەرەپ دوقمۇشىدىكى، ئىشىك دېرىزىسىدىن تارتىپ تاملىرىغچە پۈتۈنلەي قارا سىردا سىرلانغان، يەر ئاستى ئۆڭكۈرلىرىدەك ئۆي ئىچىدە يەنە ئۆي بار، كاڭغا ئوخشىتىپ كېسەكتىن سۇپا قوپۇرۇلغان ئالتە ئېغىزلىق كىچىك ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇردى. ئۇلارنىڭ ئۆيگە كىرىپ بىرىنچى بولۇپ كۆرگىنى سۇپىلاردىكى چۈۋۈق بورىلار بىلەن تام ۋە لاي لەمپىلىك تورۇسلاردا ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆملىشىپ يۈرگەن ئاچ چۇسلار بولدى.

چۈسا كۆرمىگەن بەزى باللار «بۇ نېمە؟» دېيىشىپ يوتقان ـ كۆرپىسىنى كۆتۈرۈپ ئەنسىز چىراي بىلەن سىرتقا قېچىپ چىقىپ كەتتى. لېكىن، ئۇلارنى باشلاپ كىرگەن ھەربىي كىشى، بىر نېمىلەرنى دەپ چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنى تەسته ياندۇرۇپ كىردى. شۇ كېچىسىدىن باشلاپ ھېلىقى ئاچ چۈسلار ئادەمنىڭ تىنىقىدىن نىشانىنى توغرا تاللاپ، باللارنىڭ يوتقان ـ كۆرپە ئارىلىرىغا ماكانلاشتى ـ دە، ئۇلارنىڭ تاتلىق قانلىرىنى شورىغىلى تۇردى. لېكىن، قادىرنىڭ قېنى ئاچچىق ئوخشايدۇ، پەقەت شۇنىلا چۈسى چاقمىدى.

ئۇلارنىڭ يېڭى ھاياتقا تاشلىغان قەدىمى مۇشۇ يەردىن باشلاندى.

ئىككىنچى باب
تۇنجى سناق

1

بەش يۈز توقسان بەش نەپەر ئۇيغۇر ئوغۇل، قىزى ئاپرىلىنىڭ ئاخىرغىچە يىغىلىپ بولدى. ئۇلار ھەربىي تۈزۈم بويىچە بەن، پەيلەرگە ئايرىلدى. ھەربىر تۈركۈمدە كەلگەنلەر بىر كۈن دەم ئالدۇرۇلۇپلا زاۋۇت قۇرماقچى بولغان سايلىق ئەتراپىدا ئەمگەككە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. زاۋۇتنىڭ ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 540 مىڭ كۋادرات مېتىر كېلەتتى. دائىرىسىنىڭ شۇنچە كەڭ بولۇشىغا قارىماي كۆزگە چېلىققۇدەك كۆكىرىپ تۇرغان بىرەر تۈپ دەرەخ ياكى گىياھ يوق ئىدى. ئەكسىچە تەبىئەتتىكى بارلىق پاسكىنە-چىلىق، سېسىقچىلىقنىڭ ھەممە تۈرلىرى مۇشۇ جايغا مۇجەسسەملەشكەنىدى. تۆت ئەتراپىدا بىر – بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن كەڭ سايلىق، ئېدىرلىقلار ئەخلەت دۆۋىلىرىدىن ھاسىل بولغان «كىچىك تاغلار»، قۇم تاسقاشتىن ئۈيۈلۈپ كەتكەن ئويمان – چوڭقۇرلۇقلار بىلەن قاپلىنىپ تۇراتتى. پوق، سۈيدۈكلەردىن تارقىلىۋاتقان ئارىلاشما سېسىق پۇراق ئادەمنىڭ دىماغلىرىغا ئۇرۇلۇپ، كىشىگە جۇتلۇق ھەم غېرىب، مىسكىنلىكنى ھېس قىلدۇراتتى. پەقەت تۆمۈرچىلىك سېخى سالماقچى بولغان جايىنىڭ ئەتراپىدىكى ئوي – دوڭغۇللۇقتا ئۇ يەر، بۇ يەردە ئۆزلىرى ئۆسۈپ، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئاللىقاچان قۇرۇپ پور كۆتەككە ئايلىنىپ كەتكەن، كۆكلەپ تۇرغانلىرىمۇ خۇددى ساراڭ خوتۇننىڭ نەچچە يىل تارىمىغان چاڭگا چېچىغا ئوخشاپ قالغان بىر قانچە تۈپ كۆتمەك قارىياغاچ بىلەن يامغۇر سۈيى توختاپ قالغان ئويمانلىقلاردا ئالا – بۇلا ئۆسۈپ

قالغان قامغاق، يانتاق، شالاڭ، جانسىز كۆكىرىپ تۇرغان چىملىقلار كۆزگە چېلىقىپ قالاتتى.

زاۋۇت قۇرماقچى بولغان جايىنىڭ جەنۇب تەرىپىدە چوڭ ـ كىچىك دۆۋىلەردىن ھاسىل بولغان سېرىق توپىلىق ئېدىرلىقلار بار ئىدى. تۈگكان، ئۈيغۇر يەرلىك دېھقانلىرى ھەر جايلاردىن كەلگەن ئەرزان ئەمگەك كۈچلىرى بولغان يېتىمچىلارنى ئىشلىتىپ، خۇمداندا خىش پىشۇرۇپ ساتاتتى.

غەربىي جەنۇب تەرەپتىكى سايلىقتا قۇم تاسقاپ جېنىنى باقىدىغانلار ئەتىگەندىن تاكى گۈگۈم چۈشكۈچە تىنماي ئىشلەيتتى. سانسىزلىغان قۇم تاسقىغۇچىلار بۇ جايىنى ئۇ باشتىن بۇ باشقا قالايمىقان كولاۋېرىپ، خۇددى پارتىزانلارنىڭ ئۇرۇش ئاكوپلىرىغا ئوخشىتىپ قويۇشقانىدى.

غەربىي شىمال تەرەپتە گومبىداڭ دەۋرىدە قۇرۇلغان بىر ۋەيرانە كېسىم ـ كېچەك تىكىش زاۋۇتى بولۇپ، ھېلىقى «ئەخلەت تېغى» دەل شۇ زاۋۇت ئۆيىنىڭ يان تەرىپىدە ئىدى. ئۇ يەردىكى ئون بەش ـ يىگىرمە يىللىق رەخت ـ خۇرۇم پۇرۇچلىرى، كېرەكسىز يۇڭ چىرىندىلىرى، كۇل، پوق، سۈيدۈكلەر ۋە باشقا ھەر خىل ئەخلەتلەرنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى زاۋۇت قۇرۇشقا بۆلۈپ بېرىلگەن قىزىل سىزىق ئىچىدە ئىدى.

باللار بىرقانچە كۈندىن بۇيان مانا مۇشۇ جايلاردا بەن، پەيلەر بويىچە جىددىي ئەمگەككە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى خىش قۇيۇاتتى، بەزىلىرى، خىش پىشۇرۇپ يۆتكەيتتى؛ بەزىلىرى قۇم، شېغىل تاسقىسا، يەنە بىرلىرى، تاش كولاپ، كۆمۈرات شەكىلدە تىزاتتى، توپا توشۇيتتى. بىر كۈنى ئىش بېشى بىر بەن باللارنى ئۈچ ماشىنا بىلەن سېرىق توپا ئېلىپ كېلىمىز، دەپ ئېلىپ كەتتى. بۇ باللارنىڭ بىرىنچى قېتىم ماشىنىدا سىرتقا چىقىشى ئىدى. ئۇلار شەھەر كۆرىدىغان بولدۇق، دېيىشىپ ناھايىتى خۇشال بولۇشۇپ كەتتى.

سادىق زېرىكىشلىك ۋە روھسىز كەيپىيات بىلەن بىر بەن بالىغا مەسئۇل بولۇپ غەربىي جەنۇب سايلىقىدا شېغىل تاسقۇاتاتتى. بىر كومانـدىر تەرجىمان ئەگەشتۇرۇپ كېلىپ، ئەتە 1 ـ ماي كۈنى ئىكەنلىكىنى،

ھەربىي كىيىم تارقىتىپ بېرىلگەندىن كېيىن چوڭ يېغىن ئېچىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

تۆت ئەتراپىدا پاكار ـ پاكار ۋەيرانە ئۆيلىرى بار چوڭ مەيداننىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كېسەكتىن تۆت چاسا قىلىپ سېلىنغان ئۇستى ئوچۇق ۋاقىتلىق سەھنىدە باش ئەترەت باشلىقى بىلەن تەرجىمان ياندىشىپ ئۆرە تۇراتتى. ھەر ئىككىسىلا ئېگىز، ئورۇق شادا پاچاقلاردىن بولغاچقا، شۇ تۇرقى خۇددى چۆلدىكى ئىككى تۈپ يىگانە سەگە تېرەككە ئوخشايتتى. قارىماققا، باش ئەترەت باشلىقى بىلەن تەرجىمان ئوخشاشلا قارىمۇتۇق كۆرۈنسىمۇ، يېقىن كېلىپ ئوبدان سەپسالغاندا تەرجىمان ئۇنىڭدىن ئالا-ھىدە پەرقلىنىپ تۇراتتى. باش ئەترەت باشلىقىنىڭ قوي كۆزى بىلەن قويۇق قاشلىق بەستىگە تازا ماس كەلمىگەندەك كۆرۈنىدىغان كىچىك ـ كىچىك دانىخورەكلىك يۈزى يىراقتىن قارىغان ئادەمگە قارا چوقۇردەك كۆرۈنەتتى. تەرجىمان باش ئەترەت باشلىقىدىن تېخىمۇ ئورۇق بولۇپ، بېشىنى تۆۋەنگە قارىتقان ھامان ئۇچلۇق ساقىلى تېرىسى ئىچىگە پۈكلىنىپ كىرىپ كېتەتتى ـ دە، قات ـ قات پۈرلۈشۈپ كەتكەن بويۇن تېرىلىرى قېرى مېتىس قوچقارنىڭ بوينىنى ئەسلىتەتتى. بېشىنى كۆتۈرگەن ھامان بىردىنلا ئۆزگىرىپ، خۇددى سوزغاندا ئېچىلىدىغان گارمۇن قاتلىرىغا ئوخشايتتى. ئۇ سۆزلىگەندە دائىم تىلى بىلەن ئۇستۇن لېۋىنى نەمدەيتتى، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ تال ـ تال ساقىلىنى سىقىمداپ سىيلاپ قويىاتتى.

باش ئەترەت باشلىقى ئىككى پۇتىنى كېرىپ، قولىنى كەينىگە قىلغانچە سۈرلۈك قىياپەت بىلەن غادىيىپ بىر نېمىلەرنى دېدى.

بۈگۈن 650 دىن ئارتۇق ئوغۇل ـ قىز يېگىدىن ئايرىلغان ئۆز بەن، پەيلىرى بويىچە تىمتاس تۇرۇپ باش ئەترەت باشلىقىنىڭ ئېغىزىغا قاراشماقتا ئىدى. بۈلارنىڭ ئىچىدە، يېقىندا ئۇرۇمچى دارىلئېتامدىن قوبۇل قىلىنغان 50 تىن ئارتۇق باللارمۇ بار ئىدى. بۈلار 20 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر باللاردىن باشقا ئالتە قازاق بىگىتى، تۆت خەنزۇ قىزى، تۆت شىبە قىزى، تۆت پىروتكا قىزى، ئۈچ رۇس بىگىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. باللار چۈشتىن بۇرۇن تارقىتىپ بېرىلگەن كىيىملەرنى كىيىشكەن

هالدا مىدىر ـ سىدىر قىلماي ئۆره تۇراتتى.
باش ئەترەت باشلىقى سۆزلەۋاتقاندا قادىر شۇئىرلاپ:
ـــ قارا سادىق! دۇيجاكىنىڭ پۇتىغا يۆگىۋالغان لاتىسى، خۇددى تەخەينىڭ ئارقا ئىككى پۇتىنى بوغۇپ قويغانغا ئەجەب ئوخشاپ قالمىدىكىنا؟ ـــ دېدى ھەجايغانچە پىخىلداپ كۈلۈپ.
ـــ جىم تۇر! ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭغا قارىمايلا شۇئىرلاپ، ـــ بىز تەرەپكە قاراۋاتىدۇ، ئۇنداق ئوخشاتساڭ بولمايدۇ.
باش ئەترەت باشلىقى تېپىك شادا پاچاقلاردىن بولغاچقا، تىزبغىچە يۆگىۋالغان گوجيىي ئۇنىڭ ھازىرقى تۇرقىنى تېخىمۇ ئېگىز، تېخىمۇ ئورۇق ۋە غەلىتە كۆرسىتىپ تۇراتتى.
تەرجىمان باش ئەترەت باشلىقىنىڭ سۆزىنى خاتا ئاڭلاپ قېلىشتىن قورقتى، ئۇ يا بېزىۋېلىشقا ئولگۇرەلمەي، يا ئېسىدە ساقلاشقا ئىشەنچسىز يوق ھالدا جۈملە ـ جۈملە بويىچە تەرجىمە قىلىشقا باشلىدى.
ـــ باش دۈيجاڭ دەيدىكەن، بۇگۈن سىلەرگە چۈشتىن بۇرۇن ھەربىيچە ئېگىن تارقىتىپ بېرىلدى. بۇگۈندىن باشلاپ سىلەر ئەسكەر، ئەسكەر دېگەن بۇيرۇقتا بويسۇنىدۇ. قوپ دېسە قوپىسىلەر! يات دېسە ياتىسىلەر! تاماق يە دېسە يەيسىلەر! يېمە دېسە يېمەيسىلەر! ئۆل دېسە ئۆلىسىلەر! (تەرجىمان باشلىقىنىڭ: بۇيرۇق بويىچە بىر تۇتاش ھەربىكەت قىلىسىلەر دېگەن مەنىدىكى سۆزىنىڭ ئاتالغۇسىنى تاپالماي مۇشۇنداق پارچىلاپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتى). ھازىر ئامېرىكان قاراقچىلىرى كورىيىگە بۆسۈپ كىردى (تاجاۋۇز قىلدى دېمەكچى)، ئۇ يەردە ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ. ئۇزۇن ۋاقىتنىڭ قىسقىسىدا (ئانچە ئۇزۇنغا قالماي دېمەكچى) سىلەرمۇ كورىيىگە بارىسىلەر! ئامېرىكان قاراقچىلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىسىلەر! ئامېرىكان قاراقچىلىرى كورىيىنىڭ يېرىنى بۆلۈۋالدى (بېسىۋالدى دېمەكچى)، جۇڭگوغمۇ كەلمەي قالمايدۇ (تاجاۋۇز قىلماي قالمايدۇ دېمەكچى) دەيدىكەن. چۈشەندىڭلارمۇ؟ ـــ دېدى تەرجىمان ئاخىرقى جۈملىنى خىرقىراق تاۋۇش بىلەن ئۇنلۇك توۋلاپ.
تەرجىماننىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن باللار بىردىنلا جىددىيلىشىپ

ئەندىشە قىلىشقا باشلىدى. بەزىلىرى، نېمە ئىش بولۇپ كەتكەنلىكىنى دەمالىلقا ئاڭقىرالماي، سەبىي چىرايلىرىدا گاڭگىراش ئالامەتلىرىنى ئىپادە-لىسە، بەزىلىرى، ئېغىزلىرىنى ئېچىشقانچە هوشيارلىشىپ يەنە بىر قېتىم تىڭشاپ، هەقىقىي ئەهۋالنى ئېنىق بىلىۋېلىش ئۈچۈن سەھنىگە قاراپ تەلمۈرەتتى؛ يەنە بەزىلىرى، ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى هېس قىلىپ، ئىككى پېندىكىلەر بىلەن بىر نېمىلەرنى دېيىشۋاتاتتى.

ـــ مەن سىلەردىن باش دۇيجاڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ دەپ سوراۋاتىمەن، نېمىشقا ۋارقىراپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىشمەيسىلەر؟! ـــ تەكـرارلىدى تەرجىمان تېخىمۇ ئۇنلۇك ۋە خىرقىراق تاۋۇش بىلەن.

باش ئەترەت باشلىقى باللارنىڭ بىردىنلا قورقىنىدىن كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ، ئۆزلىرىگە مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇرغانلىقىنى. بەزىلەرنىڭ ئۇنسىز يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزىگە تېخىمۇ سۇر بەردى. ئىككى پۇتىنى ئاچماق شادىدەك كەڭ كېرىپ تۇرۇپ، زۇۋانسىز هالدا ئۇ باشتىن بۇ باشقا تىكىلىپ قاراپ قويۇپ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۈلۈپ قويدى.

دەل شۇ چاغدا، تېخىچە هەربىي فورما كىيمەي، ئۆز ئۆيىدىن كىيىپ كەلگەن قارا چىبەرقۇت چاپان، چىمەن دوپپا كىيىپ، 6 ـ پەي قاتاردا تىزىلىپ تۇرغان ياشتا چوڭراق بىر بالا تۇيۇقسىز ۋارقىرىدى. ئۇ ئوتتۇرا بوي، قاش كۆزى خېلى قاملاشقان بولسىمۇ ئەلپازىدىن ئاچچىقى يامان، زەردىلىك كۆرۈنەتتى. سول قولىنى كۆتۈرگەنگە قارىغاندا ئۇ سولخايغا ئوخشايتتى.

ـــ تەرجىمان ئاكا! يەنە بىر دەڭا! بىز ئېنىقراق ئاڭلىۋالايلى، ـــ دېدى ئۇ تاتىراڭغۇ چىرايىدىن نارازىلىقىنى بىلدۈرۈپ.

تەرجىمان ئۇنىڭ سۆزىنى باش ئەترەت باشلىقىغا تەرجىمە قىلىپ بەردى.

ـــ قايتا تەكرارلاڭ! ـــ دېدى باش ئەترەت باشلىقى قوشۇمسىنى تۇرۇپ.

ـــ دېدىمغۇ گەپ بىر، قۇلاق ئىككى. باش دۇيجاڭ سىلەرنى ئۇرۇشقا بارسىكەن، دەيدۇ. كورىيىگە بېرىپ ئامېرىكا قاراقچىلىرى بىلەن

ئۇرۇشسىكەن، دەيدۇ، ــ تەرجمان سۆزلىگەنچە ئۇيغۇرچە گراماتىكىسىنى بۇزۇپ، ئىگە بىلەن خەۋەرنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلماقتا ئىدى.

ــ بۇ تەرجمان تۇققان ئوخشىمامدۇ؟ ئۇيغۇرچە گەپنى سۆزلىگەنچە ئەجەب كەمتۈك قىلىدىكىنا؟ ــ دېدى قادىر سادىققا كۈسۈلداپ.

ــ ئۇنىڭ نېمە بولۇشىنى قويۇپ تۇرغىنا! ھازىر بۇ يەردە چوڭ گەپ بولۇۋاتسا، ــ دېدى سادىق غەمكىن چىراي بىلەن.

ــ ئۇ بىزنى قورقىتىۋاتىدۇ. كۆرمىدىڭمۇ، سۆزىنىڭ ئاخىرىدا بىلىندۇرمەي كۈلۈپ قويغىنىنى؟ ــ دېدى قادىر بەخىرامان قىياپەت بىلەن.

ــ ھەي تەرجمان! بىز چاۋشىيەنگە بارىدىكەنمىزما؟ ئامېرىكا بىلەن ئۇرۇش قىلىدىكەنمىز ما؟ بىز ھەربىي بولمىساق نېمىشقا ئۇرۇشقا بارغۇدەكمىز؟ بىزنى شوپۇر قىلمىز، دەپ ئەكېلىپ، ئەسكەرگە ئۆزگەرتىپ ئۇرۇشقا سالامدىكەن؟ ھۆكۈمەت نېمىشقا گېپىدە تۇرمايدۇ؟ ــ يەنە ۋارقىرىدى ھېلىقى بالا سول قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ.

ئۇنىڭ تاتىراڭغۇ چىرايىدىن نارازىلىقى تېشىپ تۇراتتى. ئۇ سۆزلەپ بولۇپ ئاغزىنى يۇمۇشىغا ئادەتتىكى بۆرە چىشلىقلاردىن خېلىلا ئۇزۇن كۆرۈنگەن ئوڭ، سولدىكى ئىككى تال بۆرە چىشى ئۈستۈن كالپۇكىنىڭ سىرتىغا چىقىپ قالدى ـ دە، چىرايىنى بىردىنلا خىرىس قىلىۋاتقان بۆرىنىڭ ئېغىزىغا ئوخشىتىپ قويدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۆزىگە ئوخشاش ھەربىي فورما كىيمىگەنلەردىن يەنە تۆتى تۇراتتى.

ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى سوئالى باللار ئىچىدە يامان تەسىر پەيدا قىلدى. مەيدانداپ بىردىنلا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇمۇ پەيتىنى چىڭ تۇتۇپ يەنە ۋارقىرىدى:

ــ ئاغىنىلەر، ئۈستۈڭلاردىكى ھەربىي كىيىمىنى سېلىۋېتىڭلار! كىمگە كىيدۈرسە كىيدۈرسۇن، ــ دېدى ئۇ تۆت ئەتراپىغا قاراپ.

ــ بىز ئەسكەر ئەمەس، شوپۇر! نېمىشقا ھەربىي كىيىم كىيىدىكەنمىز؟ نېمىشقا ئۇرۇشقا بارىدىكەنمىز؟ ئۈستۈڭلاردىكى ھەربىي كىيىملەرنى سېلىۋېتىڭلار! ــ دەپ ۋارقىراشتى بۆرە چىشىنىڭ يېنىدىكى

هەربىي فورما كىيمىگەن تۆت بالا كەينى ـ كەينىدىن ۋارقىرىشىپ.

ـــ بىزنى شوپۇر قىلمىز، دەپ گوللاپ ئەكىلىپ، ئەمدى ئۇرۇشقا سالامدىكەن؟ زەمبىرەككە ئوق قىلىپ بېرەمدىكەن؟ بىز ھەربىي بولمايمىز، شوپۇر قىلمىسا ھازىرلا كېتىمىز! مېڭىڭلار ئاغىنىلەر!

ئەڭ ئارقىغا تىزىلغان بىر غۇڑمەك باللار ئىچىدىن بىرى ۋارقىراپ، بۆرە چىشقا ئاۋاز قوشتى. مەيداننىڭ ئىچى قالايمىقانلىشىپ تەڑەپ كەتتى. بەزىلەر، ھەربىي كىيىملەرنى سېلىپ سەھنىگە ئېتىشقا باشلىدى. بەزىلەر، بۆرە چىشىنىڭ سۆزىنى تەكرارلاپ تەرەپتىن چۇقان كۆتۈردى. بەزىلەر ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى. بىرقانچە بالا يەرگە ئۆزىنى ئېتىپ داد ـ پەرياد كۆتۈرۈشتى. بەزىلىرى ئۆز ـ ئۆزىنى كاچاتلاپ، بۇ يەرگە كەلگەنلىكىگە پۇشايمان قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بىرنەچچە نومۇسچانلىرى ئىككى قولىدا بېشىنى قاماللاپ، ئۇنسىز مىشىلداشتى. ئۇلار ئارىلاپ ـ ئارىلاپ قاپاقلىرىنى ساڭگىلىتىپ توپقا قاراپ قويۇاتتى. سادىق بىلەن ئىسلام مۇشۇ خىلدىكىلەردىن ئىدى.

بىر دەمنىڭ ئىچىدە ئۇلارنىڭ بەن، پەيلىرى چۈۋۈلۈپ تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى. ئۇلار خۇددى ئۇۋۇسىدىن چىققان ھەسەل ھەرىسىدەك قىستا ـ قىستاڭچىلىق ئىچىدە يېزا ـ قىشلاقلاردىكى دېھقان تاماشىبىنلىرى كەچلىك تىياتىر، كىنودىن تارقالغاندىن كېيىن، ئۆز يېقىنلىرىنى چاقىرىشىپ ۋارقىراشقاندەك، ئۆز يۇرتلۇقلىرىنى ئىزدىشىپ ۋارقىراشقىلى تۇردى. بۇ ھال چوڭ قالايمىقان چىقىشتىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.

باش ئەترەت باشلىقى كۆڭلىدە: ئۇلار قانداق بولمىسۇن ھەربىي، دېگەنلەرنى ئويلاپ دەسلەپ پىسەنت قىلمىغاندەك گەدىيىپ تۇرسىمۇ ئەمدى سەل جىددىيلىشىپ قالدى. چۈنكى، باللارنىڭ ئۇستىدە ھەربىي فورما بولغىنى بىلەن تېخى ھېچقانداق ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە كۆرمىگەنىدى. نېمىلەرنى قىلسا بولىدۇ، نېمىلەرنى قىلسا بولمايدۇ، ھەربىي دېگەن نېمە؟ تەشكىل دېگەن نېمە؟ دېگەنلەردىن قىلچە ساۋاتى يوق، پېتى بۇزۇلمىغان دېھقان بالىلىرى ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىرنەچچى قېتىم

يۇرت ـ ماكانىدىن، ئاتا ـ ئانىلىرىدىن ئايرىلىپ، ياخشىراق شارائىتىمۇ يوق بۇنداق قاقاسلىققا كۆنەلمەي، كەلگىنىگە پۇشايمان قىلىشىپ تۇرغاندا باش ئەترەت باشلىقىنىڭ سۆزى ئەلۋەتتە ئېچىنتقۇ بولىدۇ ـ دە.

باش ئەترەت باشلىقى تاقىدە ئىككى پۇتىنى جۇپلەپ دىققەتتە تۇرغاندىن كېيىن، تەرجىمانغا قاراپ بىرقانچە ئېغىز گەپ قىلدى.

ـــ ھەي بالا! باش دۇبجاڭ سېنى دەرھال ئارقىغا يانسۇن! ئىسمى نېمىكەن؟ دەيدۇ، ـــ دېدى تەرجىمانمۇ ئىككى پۇتىنى جۇپلەپ تۇرۇپ، بۆرە چىشقا قول شىلتىپ.

لېكىن، ھېلىقى بالا ئاڭلىماس قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ئۆزىگە ئوخشاش ھەربىي فورما كىيىمگەن ۋە ھەربىي فورمىلىرىنى سېلىۋەتكەن ئون نەچچە بالىنى ئەگەشتۇرۇپ داۋاملىق ئالدىغا قاراپ ماڭدى.

باش ئەترەت باشلىقى بىردىنلا غەزەپكە كېلىپ:

ـــ توختاش! ـــ دېدى ئۇيغۇرچە ۋارقىراپ، ئۇ ئەمدى تەرجىمانىنى قايرىپ قويۇپ، ئۆزى بىۋاستە ئۇيغۇرچە سۆزلىمەكتە ئىدى.

باللارنىڭ ھەممىسى ھەيرانلىقتىن سەھنىگە قارىدى. ھېلىقى ئون نەچچە باللارمۇ ئەندىكىپ دەرھال ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئىزىدا شىپپىدە توختاشتى

باش ئەترەت باشلىقى ئەمدى قاتتىق ئاۋاز بىلەن ئۇيغۇرچە كومانداۋېرىپ:

ـــ ھەممەڭ ئورنۇڭغا قايت! بەن، پەيلەر بويىچە تىزىل.

ھوي! سەن ئالدىغا چىق، ـــ دېدى بۆرە چىشىنى قولى بىلەن كۆرسىتىپ.

بۆرە چىش سەل قورقاندەك قىلاتتى. ئۇ بېشىنى ساڭگىلاتقانچە ئاستا ماڭمۇردى، ئەترەت باشلىقى:

ـــ تېز ماڭمامدۇ سەن! ـــ دېدى بۇيرۇق قىلىپ.

بۆرە چىش قەدىمىنى تېزلىتىپ ئالدىغا چىقتى.

ـــ ئىسمىڭنى نېمە دەيدۇ؟

ـــ سېيىت.

ـــ قەيەرلىك سەن؟

ـــ كۇچالىق.

ـــ سەندە ئىنتىزامىڭ يوقما؟

ـــ ئۇنى «سىيىت نوچى» دەيمىز. ئۇ قورقمايدۇ، ـــ دەپ ۋارقىردى سىيىتنىڭ يېنىدا تۇرغان بالا.

ئۇنىڭ مەلۇماتىدىن يا سىيىتنى ماختىغانلىقى، يا باش ئەتـ رەت باشلىقىنىڭ بۇاستە ئۇيغۇرچە سۆزلىگىنىگە خۇش بولۇپ كېتىپ گەپ ئارىلاشتۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

ـــ سەن جېدەل چىقىرىشنى بىلىدۇ. قورقمايدۇ، شۇنداقما؟ بۇنداق قىلىقنى قۇتراتقۇلۇق قىلدى، دەيدۇ، سەن بۇنى بىلەمدۇ؟

سىيىت ئۇنىڭ سۆزىنى تازا چۈشىنىپ كېتەلمەي تەرجىمانغا قارىغا- نىدى، تەرجىمان باش ئەترەت باشلىقىغا قارىدى. باش ئەترەت باشلىقى تەرجىمانغا چۈشەندۈرۈپ قويۇشنى ئىما قىلدى.

ـــ باش دۇيجاڭ دەيدۇكى، سىنىڭ جېدەل باشلاپ بېرىشىڭ، قۇتراتقۇلۇق قىلغانلىق بولىدۇ، دەيدۇ، ـــ دېدى تەرجىمانمۇ گەپنىڭ مەنىسىنى توغرا ئىپادىلەپ بېرەلمەي. لېكىن، سىيىت تەرجىمانىنىڭ سۆزىنى بىرئاز چۈشەنگەندەك قىلدى ـ دە، ئۆزىنى ئاقلاشقا ئۇرۇندى:

ـــ مەن، مەن قۇتراتقۇلۇق قىلمىدىم، بار گەپنى دېدىم. بىز بۇ يەرگە ماڭىدىغان چاغدا يەرلىك ھۆكۈمەت بىزنى شوپۇر بولىسلەر، دېگەن. ھەربىي سىلەر دېمىگەن.

باش ئەترەت باشلىقى بىردىنلا خەنزۇچە سۆزلەپ بىرنېمىلەرنى دېدى ـ دە، تەرجىمانغا تەرجىمە قىلىش ئىشارىتىنى قىلدى. تەرجىمان ئالدىراپ تەرجىمە قىلىپ:

ـــ باش دۇيجاڭ دەيدۇ: سىلەرنى يىغلىسا بولمايدۇ، دەيدۇ. ئۇرۇش دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قورقسا بولمايدۇ، دەيدۇ. بۇنداق ئادەم ئەسكەر بولالمايدۇ، دەيدۇ. شوپۇرمۇ بولالمايدۇ، دەيدۇ. زاۋۇتتىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئەسكەر بولغاندىكىن سىلەرمۇ ئەسكەر بولىسلەر، دەيدۇ. مەن شۇ سىلەرنى بىر سىناي دەپ قورقۇتۇپ قويدۇم، دەيدۇ. ئاۋۇ بالىنى

بۇنىڭدىن كېيىن دىققەت قىلسىكەن، دەيدۇ. چاتاقچى بولسا، «نوچى» بولالمايدۇ، دەيدۇ، ھەممىگىلارنى دەرھال ھەربىيچە ئىگىننى كېيىۋىن، دەيدۇ. سىلىۋاتقانلار ھازىرلا كېيىۋىن، دەيدۇ. تېخى كېيمىگەنلەر قايتىپ بېرىپلا كېيىۋىن دەيدۇ. ئەمدى كېيمىسە جازالىنىدۇ، دەيدۇ ...

تەرجىمان ھەربىر ئېغىز گەپنىڭ ئاخىرىنى «دەيدۇ» بىلەن چۈشۈرۈپ، ئادەمنىڭ ئىچىنى پۈشۈرۈۋەتتى. لېكىن، ئۇ باش ئەترەت باشلىقىنىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىلىپ بولۇپ، ئۇنىڭغا خەنزۇچە بىر نېمە دېگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ گېپىنى ئۇيغۇرچىدا بىر ئوبدان راۋان سۆزلىدى.

ـــ ھوي كۆتلەشلەر! باش دۇيجاڭ يىغلىمسۇن دەۋاتسا يەنە بىرقانچىڭ يىغلاۋاتسەنغۇ؟ ئۇنىڭ سىلەرنى قورقۇتۇپ، سىناۋاتقىنىنى مەنمۇ بىلىپ قالغان تۇرسام! شۇنىمۇ بىلىشمىدىڭما؟ سەندەك شۇمتەكلەرنى كوربيگە ئاپىرىپ نېمە قىلىدۇ؟ بۇنداق ھېيلىنى (تاكتىكىنى دېمەكچى) مەنمۇ بىلىمەن. بۇرۇن بىز ئەسكەر بولغاندىمۇ شۇنداق دەپ قورقۇتقان.

تەرجىمان بۇ سۆزلىرى بىلەن باللارنىڭ كۆڭۈللىرىنى خىلىلا تىنچلاندۇردى. ئۇ كۆپ سانلىق باللارنىڭ روھىي كەيپىياتىنىڭ بىرقەدەر نورماللىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چوڭ خىزمەت كۆرسەتكەندەك مەغرۇر قىياپەتتە باش ئەترەت باشلىقىغا قاراپ قويدى، ئۇنىڭ سۆزى تۈگىشىگە، تېخىچە ھەربىي فورما كېيمىگەنلەر ئىچىدىكى ئۇستىخانلىق، يوغان باش، ساقال، بۇرۇتلىرى خىلىلا قويۇقلىشىپ قالغان بىرى سىپايىلىك بىلەن قول كۆتۈردى:

ـــ باش ئەترەت باشلىقى، تەرجىمان ئاكا! بىزنى نېمە قىل دېسە شۇنى قىلساق، ھەربىي كېيىم كېيگۈزمىسە بولمامدۇ؟ ـــ دېدى گېپىنىڭ ئاقمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇلارنى سىناپ باققاندەك.

باش ئەترەت باشلىقى ئۇنىڭ سۆزىنى چۈشەندى. لېكىن، جاۋاب بەرگۈچىلىكى يوق دېگەندەك قىلىپ، تەرجىمانغا «سەن چۈشەندۈر» دېدى. بۇنىڭدىن جانلىنىپ كەتكەن تەرجىمان ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ:

ـــ هەي كۆتلەشلەر! سەنلەر ئۇستۇڭلەرگە ھەربىيچە ئېگىننى كىيىشىپ بولۇشۇپ، يەنە ئەسكەر بولمايمىز، ھەربىي ئىگىن كىيمەيمىز دېيىشسەنغۇ؟ تازىمۇ پوق باش بىر نېمىلەركەنغۇ بۇ؟ ـــ دېدى ـ دە، ئۆز گېپىدىن ئۆزى كۈلۈپ كەتتى. كېيىن، ـــ ئەسكەر بولغانىڭ نېمە يامىنى بار. ھازىر گومىنداڭ پىرقىسى ۋاقتى بولمىسا؟ تولا چاتاقچىلىق قىلماي ئىگىنلىرىڭنى كىيىۋال، ـــ دېدى.

ئۇ سۆزلەپ بولدۇم دېگىنىنى بىلدۈرۈپ باش ئەترەت باشلىقىغا قارىغاندى، ئۇ بىر ئېغىز گەپ قىلدى، تەرجىمان:

ـــ تارقالسۇن، دەيدىكەن باش دۇيجاڭ سىلەرنى، ـــ دېدى يەنە ئىگە بىلەن خەۋەرنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ.

باللار جىمىقتى، ئۇلار باش ئەترەت باشلىقىنىڭ ئۇيغۇرچىنى تەرجىمان قىلىشىمغۇدەك سۆزلەشنى بىلىپ تۇرۇپ ئۆزى سۆزلىمەي تەرجىمان ئىشلىتىپ، ھالقىلىق پەيتتە ئاندىن سۆزلەپ كەتكىنىدىن ھەيران قېلىشتى. ئۇنىڭ قانداق مىللەتتىن ئىكەنلىكىنى تالاشتى. لېكىن، ئەتسىدىن باشلاپ باش ئەترەت باشلىقى كۆرۈنمىدى.

2

بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلارغا يېڭىدىن تاڭ فاملىلىك ياشلا بىر كوماندىر باش ئەترەت باشلىقى، جاڭ فاملىلىك بىرى سىياسىي پېتەكچى بولۇپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى خەلق ئازادلىق ئارمىيە فورمىسى كىيگەنىدى. ئۇلار يەنە شۇ سەھەندە مەجلىس ئاچتى. ئالدى بىلەن سىياسىي پېتەكچى سۆزلىدى. ئۇ سۆزىنىڭ بېشىدىلا جاراڭلىق قىلىپ:

ـــ سىلەر شىنجاڭ ھەربىي رايونى تىرانسپورت بۇسىنىڭ قارىمىقىدىكى بۇ زاۋۇتنىڭ باللار باش ئەترىتى بولىسىلەر. زاۋۇت ھەربىي سىستېمىدا، سىلەرمۇ ھەربىي سىستېمىدىكى ئەسكەر. ئەگەر زاۋۇت پۈتكەندىن كېيىن يەرلىكە ئۆتكۈزۈپ بېرىلسە ھەممىمىز ھەربىي كىيىمنى

سېلىپ، ئىشچى بولۇپ، ئىشچىلار كىيىمىنى كىيىمىز. شۇڭا، ھازىرچە چاتاق قىلماي ھەربىي كىيىمنى كىيىڭلار! شوپۇر بولۇش مەسلىسىگە كەلسەك، بۇ بار گەپ. لېكىن، يېشى چوڭلار شوپۇر بولىدۇ. يېشى كىچىكلەر ئىشچى بولۇشى مۇمكىن. ئاراڭلاردا 14 ـ 15 ياشقا كىرگەنلەرمۇ شۇنچە كۆپ تۇرسا قانداق شوپۇر بولالايسىلەر! ئۆتكەندە سىلەرنى چاۋشيەن ئۇرۇشىغا بارىسىلەر، دېگەن گەپ يۇقىرىنىڭ يوليورۇقى ياكى بۇيرۇقى ئەمەس، ئۇ كىشى بەلكى سىلەرنى سىناپ شۇنداق دەپ قويغان ئوخشايدۇ. خاتىرجەم بولۇڭلار! بۇ ئىشنى ئەمدى تىلغا ئېلىشمايلى! تېخنچە ھەربىي فورما كىيمىگەنلەر بۇگۈندىن باشلاپ فورماڭلارنى كىيىڭلار! ئەمدى كىيمىسەڭلار يېنىك بولسا ئىسمىڭلار ئېلان قىلىنىپ تەنقىدلىنىسىلەر، ئېغىر بولسا ئۆز جايىڭلارغا ئاپىرىۋېتىمىز. بۇ قوغلاندى قىلدى دېگەنلىك بولىدۇ...

جياڭ سىياسىي يېتەكچى بىردەم تىنىۋالغاندىن كېيىن گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدى:

ـــسىلەر شۇنى چوڭقۇر تونۇشىڭلار ۋە چۈشىنىشىڭلار كېرەككى، سىلەر جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، تۇنجى قېتىم ئۇيغۇرلاردىن ئىشچىلار سىنىپىغا قوشۇلغان بىرىنچى تۇركۈمدىكى يېڭى ئەۋلادلار! سىلەرنىڭ ھەققىي ھايات مۇساپەڭلار مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ. سىلەردىن بىزگە تەقسىم قىلىنغانلار 650 بالا بولغىنىڭلار بىلەن باشقا سىستېمىلارغا ـ نېفىت، پولات، كۆمۈر، توقۇمىچىلىق قاتارلىق ئورۇنلارغا تەقسىم قىلىنغانلارنى قوشقاندا سىلەر ئون نەچچە مىڭ ئادەم. سىلەر بىر مىللەتكە ۋەكىللىك قىلىسىلەر. ئۇيغۇرنىڭ ئىشچىلار سىنىپى ئەزالىرى بولماسلىق تارىخىغا خاتىمە بېرىسىلەر. ئەلۋەتتە، ئۇيغۇرلاردا 30 ـ يىللاردىن باشلاپ نېفتچىلار، شوپۇرلار، رېمونتچىلار، پوچتا ـ تېلېگراف تېخنىكىلىرى، كىنو قويۇش مېخانىكىلىرى، توك باشقۇرغۇچىلار بولغان. لېكىن، ئۇلارنىڭ سانى بەكمۇ ئاز، بىلىمى تار، ئورۇنلىشىشى تارقاق بولۇپ، ئىشچىلار سىنىپىدىن ئىبارەت بۇ ئىلغار سىنىپنىڭ چوڭ قوشۇنى بولۇپ شەكىللەنمىگەنىدى. سىلەر ئۇلارغا ئوخشىمايسىلەر. سىلەر ھازىر

هەرقايسى ساھەلەردىكى ئىشچىلار سېپىگە تۇركۈم ـ تۇركۈملەپ قوبۇل قىلىنىشقا باشلىدىكىلار. بۇ ئۇيغۇر مىللىتى ئۇچۇن چوڭ يۇكسىلىش ئېلىپ كېلىدۇ. سىلەر شۇنى بىلىشىڭلار كېرەككى، ئۇيغۇرلار ئۇچۇن ئۆز پەرزەنتلىرىدىن يېپىيڭى سىنىپ ـــ ئىشچىلار سىنىپى قوشۇلىنى قۇرۇپ چىقىش ئاخىرقى ھېسابتا تۇپ خاراكتېرلىك ئۆزگىرىش ئېلىپ كېلىدۇ. سىلەر ۋە سىلەرگە ئوخشاشلار ئارقىلىق ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ساپاسى زور دەرىجىدە ئۆسۈپ، يالغۇز دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق بىلەنلا شۇغۇللىنىدىغان بىر تەرەپلىكتىن كۆپ تەرەپلىككە تەرەققىي قىلىپ، پۈتۈن جەمئىيەتتە ئۇيغۇرلارنىڭ ئورنى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، تارىخىي خاراكتېرلىك بۆسۈش ھاسىل قىلىدۇ...

جياڭ سىياسىي بېتەكچىنىڭ دانە ـ دانە قىلىپ چۈشەندۈرگەن بۇ سۆزلىرى باللار تەرىپىدىن، پات ـ پات ياڭراق چاۋاك بىلەن قارشى ئېلىنىپ تۇردى. ئۇ بۇ باللارنىڭ بۇنداق قائىدىلىك، ئوقۇمۇشلۇق، ياۋاش، مۇلايىملىقىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى ـ دە:

ـــ يولداشلار، بىز سىلەرنىڭ ياراملىق ئىشچىلار، تېخنىكلار، ئىنژېنېرلاردىن بولۇپ يېتىشىپ چىقىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمىز ۋە تۆت كۆزىمىز بىلەن كۈتىمىز! ـــ دېدى.

ـــ قارا سادىق! ئاۋۇ سېپىت «نوچى» دېگەن نېمىنى، بىزنىڭ قادىردىنمۇ يۈزى قېلىن نېمىكەن ئۇ باشلىقىمىز شۇنچە ياخشى گەپ قىلىۋاتسا، ئۇنىڭ زادىلا قىلغاندەك، قەستەن ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، كار ـ كار قىلىۋاتقىنىنى؟ ـــ دېدى ئىسلام شۇ ئارىلىقتا قادىرغىمۇ ئاڭلىتىپ تۇرۇپ.

ـــ ھەي ماڭقا! نېمىشقا مېنى ئۇنىڭغا قوشۇۋالسەن؟ ئۇ جېدەل چىقارغاندا مەن بولۇشتۇمۇ؟ سەن ئۆزۈڭنى كاچاتلاپ، سادىق زۇۋانسىز مىشىلداپ كەتكەندە، مەن قورقماي مۇنارەدەك تۇردىمغۇ؟ ـــ دېدى قادىر ئىسلامنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ.

ئۇ ئۆزىنى بىر كۆرسەتمەۋالدى. سادىقمۇ قارشى بىر نېمە دېيەلمىدى.

ـــ جىم تۇرۇڭلار، ئەمدى باش ئەترەت باشلىقى سۆزلەيدۇ. غان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى سادىق.

سادىق ئۇرۇمچىگە كەلگەن دەسلەپكى كۈنلىرى خۇددى دورا يەۋال. غان چۆجىدەك خامۇشلىنىپ يۈردى. كاللىسىدا نۇرغۇن چىگىش خىياللار پەيدا بولدى، ھېچقانداق گەپ ـ سۆزلەرگە ئارىلاشماي باش كۆتۈرمەي ئەمگەكلا قىلدى. لېكىن، ھېلىقى كۈندىكى جېدەلدە ئۇ ئۆز ھەرىكىتىدىن بىرئاز نومۇس قىلغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە، ئەگەر يەنە ئاشۇنداق ئەھۋال يۈز بەرسە تەشكىلىنىڭ سۆزىگە ئىشىنىش، سۆزىنى ئاڭلاش قارارىغا كەلگەندى. ئۇ بۇ يەرنىڭ شارائىتىغا قەدەممۇ قەدەم ئۆزلىشۋاتاتتى. ھېلى جىياڭ سىياسىي بېتەكچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆڭلى خېلىلا يورىغاندەك بولۇپ تېخىمۇ روھلىنىپ، قالغاندى. بىراق، قادىر گەپتە چېقىۋالدى. ئۇ شۇ كۈنى قادىرچىلىك بولالمىغانلىقىغا بەكمۇ پۇشايمان قىلدى.

سادىق شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ تۇراتتى. تاڭ باش ئەترەت باشلىقى سۆزگە چىقىپ ئۇنىڭ خىيالىنى ئۈزۈۋەتتى.

ـــ يولداشلار! ـــ دېدى تاڭ ئەترەت باشلىقى جىياڭ سىياسىي بېتەكچىنىڭ ئورنىغا كېلىپ، ـــ ھازىرچە بىزنىڭ شەرت ـ شارائىتىمىز ناچار، چوقۇم قاتمۇ قات قىينىچىلىقلارغا ئۇچرايمىز. بۇ كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغانلا ئىش بولغاچقا، سىلەرگە ئوچۇق دەپ قويماي بولمايدۇ. ھازىر ئاراڭلاردا ۋاقتىلىق قىينىچىلىققا توغرا مۇئامىلە قىلالماسلىق، بەرداشلىق بېرەلمەسلىكتەك ئەھۋاللار ھەر كۈنى كۆرۈلۈپلا تۇرسىمۇ، لېكىن بىز شۇنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، يولداشلاردا ھەر كۈنى ئالغا بېسىش ئىلگىرىلەش بولۇۋاتىدۇ، يەنى يېڭى مۇھىتقا ماسلىشىپ، ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئەمگەك قىلغۇچىلار، ئۆگىنىشكە بېرىلگۈچىلەر كۈنسايىن كۆپىيىۋاتىدۇ. بەزى يولداشلار دەسلەپ كەلگەندىكى بەزى توغرا بولمىغان قاراشلىرىنى ئۆزگەرتىپ، تەشكىلگە ماسلىشىپ ياخشى ئىشلەۋاتىدۇ. مەسىلەن، يولداش سادىقنى ئالساق، ئەنە شۇنداق كۈنسېرى ئالغا بېسىۋاتقان يولداشلارنىڭ بىرى. بىز ھەممىلاردىن كۆز ئالدىمىزدىكى بارلىق قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ،

ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ھەقىقىي ئىگىسى ئەۋلادلىرىدىن بولۇپ يېتىشىپ چىقىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمىز!

سادىق يۈزىنىڭ ۋىللىدە قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ سېزىپ قالدى ــ دە، ئەتراپىدىكى ئۆزىگە قارىشىۋاتقانلاردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يەرگە قارىۋالدى.

ــــ سەن ئۇ باشلىق بىلەن قاچان تونۇشتۇڭ؟ ئۇ ئەجەب سېنى بىلىدىكەنا؟ ــــ دېدى ئىسلام.

ــــ جىم تۇر! باشلىق سۆزلەۋاتقاندا پاراڭ سالساق بولمايدۇ، ــــ دېدى سادىق ئۇدۇل سەھنىگە قاراپ تۇرۇپ.

تاڭ باش ئېتىرەت باشلىقى سادىق قاتارلىق 10 بالىنى بەنجاڭ، مۇئاۋىن بەنجاڭ دەپ ئېلان قىلدى. سادىقنى 6 ــ پەيي 6 ــ بەنناڭ بەنجاڭى، جۇمەخۇننى 5 ــ پەيي 1 ــ بەنناڭ بەنجاڭى، ئوسمانىنى 2 ــ پەيي 3 ــ بەنناڭ بەنجاڭى، ئايۇپنى 3 ــ پەيي 2 ــ بەنناڭ بەنجاڭى، ناسرنى 4 ــ پەيي، 5 ــ بەنناڭ بەنجاڭى، قادىر ئىمىننى 1 ــ پەيي 4 ــ بەنناڭ مۇئاۋىن بەنجاڭى قىلغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئاندىن ھەر مىللەتتىن تەركىب تاپقان 28 نەپەر قىزلارنى مۇستەقىل بىر بەنگە ئايرىپ ئۇنىڭغا ياڭ دېگەن ئۇيغۇرچە بىلىدىغان، ياشقا چوڭ ئايالنى بەنجاڭ، يەكەنلىك تۇنسا قىزنى مۇئاۋىن بەنجاڭ قىلىپ بەلگىلىدى ۋە ئايالار بەنىنى باش ئەترەتكە بۇاستە قارايدۇ، دېدى.

بالىلار ئەترىتى ئالتە پەيي بىر ئايالار بەنى بولۇپ، ئالتە پەينىڭ پەيجاڭلىرى، مۇئاۋىن پەيجاڭلىرى، كۆپ قىسىم بەنلەرنىڭ بەنجاڭلىرى خەنزۇلاردىن ئىدى.

تاڭ ئەترەت باشلىقى بەنجاڭدىن يۇقىرى كادىرلارنىڭ ئىسملىكىنى ئېلان قىلىپ بولغاندىن كېيىن جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن:

ــــ بىز قەدەممۇقەدەم سىلەرنىڭ ئۆز ــ ئۆزۈڭلارنى باشقۇرۇشىنى ئەمەلگە ئاشۇرىمىز! يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن سىلەر ھەر دەرىجىلىك كادىر بولۇپ يېتىشىپ چىقىپ، زاۋۇتنىڭ خوجايىنىغا ئايلىنىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمىز ھەم ئۇنى كۈتىمىز! ــــ دېدى.

باللار ئۇنىڭ سۆزىگە تېخىمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلغان چاۋاك چېلىپ كەتتى. تاڭ ئىككى قولى بىلەن «تىنچلىنىڭلار» دەپ بەلگە بەرگەندىن كېيىن، ئەستايىدىل ئويلىنىپ مۇھىم بىر مەسىلىنى سۆزلىدى:

ـــ مەن بۇگۈن مەيلى كومانداىر، جەڭچى بولسۇن، ھەممىڭلارنىڭ سەمىگە بىر ئىشنى سېلىپ قويايى. مەيلى كونا ياكى يېڭى ئەسكەر بولسۇن، بىز خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىر تەركىبىي قىسمى. ئوقۇغۇچىلار بۇنىڭدىن كېيىن «بىز ئەسكەر ئەمەس، بىز ئەسكەر بولمايمىز» دېگەن سۆزنى قايتا ئاغزىڭلارغا ئالماڭلار! مەن بۇگۈنكى گېپىمنىڭ سالمىقىنى ھەر دەرىجىلىك كومانداىرلارغا قارىتىمەن. سىلەر گەرچە كومانداىر بولساڭلارمۇ گومىنداڭنىڭ ھەققەتكە قايتقان قىسمىدىكى ئىپادىسى ياخشى بولغان، تېز ئالغا باسقان يولداشلارداىن، سىلەر بۇ باللارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشتە كونىچە ھەربىي باشقۇرۇش يولىدا ماڭساڭلار بولمايدۇ. باللار تېخى كىچىك، خەنزۇچە سۆزدىن بىر ئېغىزمۇ بىلمەيدۇ، خەتنى تېخىمۇ تونۇمايدۇ. ئۇلار يېقىندا يېزىدىن كەلگەن، ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە ساۋاتى يوق. بۇنى تولۇق نەزەرگە ئېلىشىڭلار كېرەك. يەنە بىر تەرەپتىن، زاۋۇتنىڭ قورۇلۇشى پۈتۈپ ئىشقا چۈشكەندىن كېيىن، ھەممىمىز بىرگە ئىشچى بولۇپ ئىشلەيمىز. شۇڭا، ھەممىمىزنىڭ (مەنمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) ئۆزىمىزنى ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئېسىل ئىستىل، ئەنئەنە ئوچىقىدا تاۋلاپ، قاتتىق چىنىقىش ۋە تەربىيىلىنىشىنى بېشىمىزدىن ئۆتكۈزۈپ، ئۆزىمىزنى ئۆزگەرتىش مەجبۇرىيىتىمىز بار. شۇنداىلا بىز ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ھەقىقىي تايانچىلىرىغا ئايلىنالايمىز.

بۇگۈن مەن ئالدىن يەنە بىر ئىشنى دەپ قويايى. ئالغا باسقانلار تەقدىرلىنىدۇ. خىزمەت كۆرسەتكەنلەر ئەنگە ئېلىنىپ ئۆستۇرۇلىدۇ. مەسىلە تۇغدۇرغانلار تەنقىد قىلىنىدۇ. ئېغىر بولسا جازالىنىدۇ...

تاڭ ئەترەت باشلىقىنىڭ سۆزى باللارنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ يورۇتۇۋەتتى. ئۇلار خۇشاللىق ئىچىدە ئۆتكەنكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ چۇرۇقلاشقانچە يېغىندىن تارىدى.

سادىقنىڭ ئۆزىنىڭ كەينىدە قالغانلىقىنى بىلگەن قادىر كەينىگە

بۇرۇلۇپ ئۇنىڭ كېلىشىنى كۈتتى ـ دە:

ـــ سادىق! مەن ھېلىقى بىزنى قورقۇتقان باش ئەترەت باشلىقىنىڭ كىملىكىنى بىلدىم. ئۇ شىبە مىللىتىدىنكەن. ئۇيغۇرچىنى بىلسىمۇ، بىلـمەس بولۇۋاپتۇدەك. گومىنداڭنىڭ لىيەن دەرىجىلىك ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېرى دەيدۇ. «كىچىك بالىلارنى چاۋشىيەن ئۇرۇشىغا بارىسىلەر، دەپ قورقۇتۇپ ئويىنىغان...» دەپ باشقا جايغا يۆتكىۋېتىپتۇ.

قادىر تۆت ئادەم يىغىلغان يەرگە بېرىپ، گەپ تېگىشىشقا ئامراق قۇلاق موللىسى ئىدى. ھەتتا خېلى چوڭ ئابرۇيلۇق ئادەملەرنىڭ يېنىغا تارتىنماي بېرىپ گەپ تېگىشايتتى. ئۇ يەردە ئاڭلىغانلىرىنى ئەل ـ ئاغىنىلىرى ئىچىدە بىرگە ئوننى قوشۇپ ماختىنىپ سۆزلەيتتى.

ـــ سەن بىلەمسەن؟ ھەقىقەتكە قايتقان دېگەن قانداق ئىش؟ ـــ سورىدى قادىر سادىقتىن.

ـــ مەنمۇ بىلمەيمەن، ـــ دېدى سادىق.

ـــ ماڭە ئاۋۇ تەرجماندىن سورايلى، ـــ قادىر شۇنداق دەپلا باش ئەترەت باشلىقى بىلەن سىياسىي يېتەكچى ئوتتۇرىسىدا بىر نېمىلەرنى دېيىشىپ كېتىۋاتقان تەرجمانىنىڭ ئارقىسىدىن بېرىپ مۇرىسىنى تارتتى.

تەرجمان توپۇقسىزلىق ھېس قىلىپ دەرھال كەينىگە بۇرۇلغانىدى. ھەجىيىپ قاراپ تۇرغان قادىرنى كۆردى ـ دە:

ـــ نېمە ئىشىڭ بار؟ ـــ دېدى مۇلايىملىق بىلەن.

ـــ سىزدىن بىر ئىشنى سوراپ باقايلى دېگەنتۇق، ـــ دېدى قادىر.

تەرجمان باش ئەترەت باشلىقى بىلەن سىياسىي يېتەكچىگە بىر نېمىلەرنى دېگەنىدى. ئۇلار باش لىكىشتىپ ماقۇللۇق بىلدۈرگەندىن كېـيىن ئۆز يولىغا قاراپ كەتتى.

ـــ بۇنىڭ ئېتى سادىق، مېنىڭ ئېتىم قادىر، ـــ دېدى قادىر، ئۆزىنىڭ كەينىدىن يېتىپ كەلگەن سادىق بىلەن ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ.

ـــ سادىق دېگىنى سەنمۇ؟ سېنى بەنجاڭ دەپ ئېلان قىلدى ـ ھە؟ ـــ تەرجمان سادىقنىڭ ئىككى مۇرىسىدىن تۇتقانچە ئىنچىكىلەپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن، ـــ خېلى تۆزۈك بىر نېمىدەك قىلىسەن. سېنى

تەربىيلەپ ئوبدان ئادەم قىلىمىز، دەپتۇ ــ دە، سەن ئوبدان ئۆگەن. ئوبدان ئىشلە جۇمۇ كۆتلەش! ــ دېدى ئاكىلارچە سادىقنىڭ يۈزىنى سىلاپ قويۇپ. ئاندىن ئۆزىنىڭ تال ــ تال ساقىلىنى سىلاپ قويدى ۋە قادىرغا يۈزلىنىپ، ئېيتتى، ــ سېنىمۇ بەنجاڭ دەپ ئېلان قىلدىمۇ؟

ــ ياق، مەن بەنجاڭ بولالمايمەن. كەپسىز، ئوقۇمىغان، ــ دېدى قادىر ھەجىيىپ، تەرجىماننى دوراپ ساقىلىنى سىيلاپ قويۇپ. ئۇ ھېجايغانىدا ئورا كۆزلىرىمۇ تەڭ كۈلۈپ، قويۇق قاشلىرىمۇ لىكىلداپ كېتەتتى.

ــ ھېلىتىنلا مېنى دورىغىلى تۇردۇڭغۇ؟ ــ دېدى تەرجىمانمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ تازا چاتاقچى شۇمتەك ئوخشىمامسەن؟ شۇمتەك دېگەنى بىلەمسەن؟ بىزنىڭ تۇرپاندا سەندەك شوخ تازىلارنى شۇمتەك دەيدۇ.

ــ مەن تاز بولمىسام! ــ دېدى قادىر قويۇق چاچلىرىنى قولىدا تارىغانچە. ئۇ تەرجىمانىنىڭ خۇش چاقچاق ئادەملىكىنى بىلىۋالغانىدى.

ــ ئۇمۇ بىر ئوخشىتىش سۆزى، شوخ بالىلارنى «شۇمتەك تاز» دەپ قويىدۇ بىزنىڭ تۇرپاندا. دېگىنە قېنى، نېمىنى سورىماقچىدىڭ؟

ــ ھېلى يېڭى كەلگەن باش ئەترەت باشلىقىمىز بىزنىڭ ئىزۋوت① مۇئاۋىن ئىزۋوت ۋە بەنجاڭلىرىمىزنى «ھەقىقەتكە قايتقان ھەربىي» دېدى. بۇنى چۈشىنەلمىدۇق. قانداق ئادەمنى شۇنداق دەيدۇ؟

ــ شۇنىمۇ بىلمىدىڭلارما؟ ئۇ گەپنىڭ خەنزۇچە سۆز مەنىسىدىن ئېيتقاندا: ئۆزى تۇرغان تەرەپتىن قارشى تەرەپكە ئىسيان كۆتۈرۈپ ئۆتۈپ كېتىش دېيىلىدۇ. مەسىلەن، گومىنداڭ تەرەپتىن، گوڭچەنداڭ تەرەپكە ئۆتۈپ تەسلىم بولغانلار، گومىنداڭنى خاتا، گوڭچەنداڭنى توغرا دەپ خەلقئالەم ئالدىدا ئوچۇق ــ ئاشكارا ئېلان قىلغانلار شۇنداق دەپ ئاتىلىدۇ. چۈشەندىڭلارمۇ؟ ــ چۈشەندۇردى تەرجىمان گازىرداك كىچىك كۆزلىرىنى ئۇلارغا تىكىپ، ــ سىلەر ئالتەشھەردىن يېڭى كەلدىڭلار، يېشىڭلار بەك كىچىك، جىق ئىشلارنى تېخى بىلىپ كېتەلمەيسىلەر! بۇگۈن سىلەرگە باشلىق بولىدۇ، دەپ ئېلان قىلىنغان پەيجاڭ، مۇئاۋىن پەيجاڭلار

---

① ئىزۋوت ــ رۇسچە، بۇ يەردە پەيجاڭ دېگەن.

جىغاڭجۇننىڭ ئىگىنىنى كىيىۋالغان بىلەن، بۇ ئىگىنىنى سىلەردىن بىر قانچە ئايلا بۇرۇن كىيىدى شۇ. ئۇلارنى سىلەرگە باشلىق قىلىشقا ئەكىلىشتىن بۇرۇن بىر يىلدەك ئوقۇتۇپ چىقتى. تەشكىل ئۇلارنى خېلى ئوبدان تۇزلەپ ئادەم قىلغاندىن كېيىن ئاندىن بۇ يەرگە ئەۋەتتى. ئۆتكەن قېتىم مەن تەرجىمان قىلغان (تەرجىمانلىق قىلغان دېمەكچى) باش دۆيجاڭمۇ ھەقىقەتەن قايتقانلار. شىنجاڭلىق، شىبە مىللىتىدىن، ئۇيغۇر چىنى بىلىدۇ. لېكىن، دېگىلى ئۇنىمايدۇ شۇ. ئۇ سىلەرنى قورقۇتسا، قورقۇپ كەتتىڭلار ــ ھە؟ كۆتلەشلەر! ــ تەرجىمان كۈلۈپ كەتتى.

ــ كۆتلەش دېگەن نېمە دېگىنىڭ ئۇ؟ بايىتىندىن بېرى نەچچە دەپ بولدىڭىز، ــ دېدى قادىر بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى ئومۇمەن چۈشىنىپ تۇرسىمۇ قەستەنگە.

ــ سەن مېنى ھېلىلا كالدىرلاتقىلى (كولدۇرلاتقىلى) تۇرىدىڭغۇ كۆتلەش! بۇ دېگەن ئەركىلەتمە سۆز. تۇرپانلىقلار ئىچى كۆيگەن بالىلارنى شۇنداق دەپ چاقىرىپ قويىدۇ. بۇ گېپىڭنى قويۇپ تۇر! مەن ساڭا دەي، سەن ئاڭلاپ تۇر. مەن ھەقىقەتكە قايتقانلاردىن، ئىسمىم ئىلى. مەن ئۇرغۇي (ئۇيغۇر) ئەمەس، ئۇرغۇيچىنى بىلگىنىم بىلەن ئوبدان دېيەلمەيمەن. مازاق قىلمىساڭلارلا بولدى. نېمە ئىشڭلار بولسا مېنى ئىزدەڭلار! خەنزۇچە ئۆگىنىمەن دېسەڭلار ئۇجۇر ــ بۇجۇرىغچە بىلىمەن بۇ خەقنىڭ تىلىنى، ــ دېدى تەرجىمان ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ.

ــ سىز تۇڭگانما؟ ــ سورىدى قادىر ھەيران بولغاندەك كۆزىنى چىملدىتىپ.

ــ سەن يامان كۆتلەشكەنسەن، ھەممىنى بىلگۈڭ كېلىدىكەن ــ ھە؟ بىلىشكە ئۇرۇنۇش ياخشى. مېنىڭ ئۇرغۇيچىنى كەمتۈك سۆزلىگىنىمىدىن بىلىۋالدىڭما؟ مەن ساپ تۇڭگانمۇ ئەمەس. ئاپام ئۇيغۇر، تۇرپانلىق، ئاتام تۇرپانىڭ يەرلىك تۇڭگانلىرىدىن، ئۇمۇ بۇرۇن جۇيزىدە تىلماج بولغان.

ــ جۇيزە؟ نېمە دېگەن گەپ ئۇ؟ ــ قادىر يەنە سورىدى.

ــ بۇنى بىلمەيدىغىنىڭ راست. تۇرپاندا بۇرۇن ساقچىخانىلارنى

جۇيزە، دەيتتى.

ـــ تىلماچچۇ؟

ـــ بۇنى تېخمۇ بىلمەيسەن. تىلماچ ئۇيغۇرچە كونا تىل، ھازىرقى تىلدا تەرجىمان دېگەن بولىدۇ. خەنزۇلار مەيلى كونا تىل، يېڭى تىلدا بولسۇن پەيىي دەيدۇ. مەن ئۇيغۇرچىدىمۇ ھازىرقى تىللارغا قارىغاندا كونا تىلنى ئوبدانراق بىلىمەن.

ـــ سىز راستچىل، ئوچۇق مىجەز، ياخشى ئادەمكەنسىز، ـــ دېدى قادىر ھەجىيىپ.

تەرجىمان خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ قادىرنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ:

ـــ سەن چاتاقچى بولغان بىلەن خېلى چېچەن نېمىكەنسەن. لېكىن، مانىڭغا ئوخشىمايدىكەنسەن، ـــ دېدى تەرجىمان گەپ ئارىلاشتۇرماي ئىككىسىنىڭ پارىڭىنى زەن قويۇپ ئاڭلاپ تۇرغان سادىقنى كۆرسەتىپ، ـــ بۇ تەمكىن، سالماقكەن، سەن دائىم كۆلۈپ، ھەجىيىپلا تۇرىدىكەنسەن، بۇ يېرىڭ بولىدىكەن. لېكىن، گەپنى ئاز قىل، جايىدا قىل.

ـــ ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن، مەن ئوقۇمىغان بولسامۇ خېلى ئىشلارنى بىلىمەن، قېلىنراق، قورقمايمەن. ئۆتكەندە شىبە باش دۇيجاڭ بىزنى قورقۇتقاندا قورقمىدىم. سادىق قورقۇپ، بىلىندۇرمەي يىغلىغانىدى، مەن بىزنى گوللايدۇ، قورقما، دەپ تۇردۇم. كەپسىز، ساۋاتسىزلىقىمنى دېمىسە سادىقتىن قېلىشمايمەن. ئەمگەكتىمۇ ياخشى، پەقەت ئۆگىنىش دېسە بېشىم ئاغرىيدۇ. قېچىپ كېتىمەن...

تەرجىمان ئەلى قادىرنىڭ توختىماي ئۆزىنى ماختىغىنىنى، ئۆزىنى سادىققا سېلىشتۇرغىنىنى ئاڭلاپ، ئىچىدە: بۇ راست قېلىنكەن، دەپ ئويلىسىمۇ، ئاغزىدىن چىقارمىدى، پەقەت:

ـــ ئۇرغۇيلاردا «يالاڭ ئاياغ سۇدىن قورقماپتۇ» دېگەن گەپ بار. سەن شۇنداق يالاڭ ئاياغلاردىن بولغۇدەكسەن. ئۆگىنىشتىن قاچقىنىڭ ئوبدان بولماپتۇ، بۇنى تۇزەت، ـــ دەپ قويدى.

ئۇلارنى خېلى ساقلاپ گەپ تۇگمىگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلگەن ئىسلام:

ـــ ماڭمامسىلەر! ياتاققا كېتىمىز، چۈشا ئۆلتۈرمىسىگە بۇگۈن كېچە يەنە ئۇخلاتمايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ بۇنىڭ ئېتى ئىسلام، ئۇچىمىز بىرمەھەللىلىك، ـــ دېدى قادىر ئىسلامنى ئەلىگە تونۇشتۇرۇپ، ـــ ھەممىسنى چۈشا چاقىدۇ، پەقەت ھېنىلا چاقمايدۇ، ـــ دېدى مەيدىسىگە مۇشتلاپ قويۇپ.

ـــ سېنىڭ يالغۇز يۈزىڭلا قېلىن ئەمەس، تېرەڭمۇ قېلىن نېمە. شۇڭا، چۈشىمۇ يېقىن يولىمايدۇ، ـــ دېدى ئىسلام قادىرنى چۈشۈرۈپ.

قادىرنىڭ ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ، ئەلىنىڭ يېنىدا باشقا گەپ قىلالماي، ئىسلامنىڭ سۆزىنى ئىزاھلاپ قويدى.

ـــ ئۇ ھېنى يۈزى قېلىن دەپ تىللايدۇ. مەن ئۇنى ماڭقا دەپ تىللايمەن. لېكىن، ئۇزۇنارا تېرىكسىپ، ئۇرۇشۇپ قالمايمىز. ھېنىڭ يۈزۈمنىڭ قېلىنلىقى راست تۇرسا نېمىشقا تېرىكەتتىم؟ ئوغۇل بالىنىڭ يۈزى قېلىنراق بولغىنى ياخشى، دەيدىكەن چوڭلار، بۇ ئىككىسى نومۇسچانلاردىن، ئىچىدىكىنى ئاسانلىقچە تېشىغا چىقارمايدۇ. لېكىن، بىز ئىككىمىزنىڭ مەجەزى ئوخشىشىدىكەن، سىزمۇ ئۆز ئەيبىڭىزنى يوشۇرمايدىكەنسىز. راست دېدىمۇ؟ مەنمۇ يوشۇرمايمەن، ـــ قادىر ئەلى تەرجمانىنىڭ غولىغا بىر قانچىنى شاپىلاقلاپ قويدى.

ـــ مەن سەندەك قېلىن ئىمەس جۇمۇ كۆتلەش! ـــ ئەلى تال ـ تال ساقلىنى تۇتاملاپ سلاپ قويغاندىن كېيىن، ـــ ھەممەڭلار ئوبدان باللاركەنسىلەر. ئاغىنە بولۇپ قالايلى، ـــ دېدى يەنە ساقلىنى سلاپ.

ـــ ماۋۇ گېپىڭىز بولدى، ـــ دېدى قادىرمۇ كۆزلىرىنى ئويناتقانچە ھەيىرلىق بىلەن ساقلىنى سلاپ.

تۆتى تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئۇچىنچى باب
گازارما هايياتى

1

يۇقىرىدىن كەلگەن ئىككى كومانىدىر باللارنىڭ ياتقان ياتاقلىرىنى تەكشۈردى. ئىشتىن چۈشۈشكە ئاز قالغاندا ئۇلاردىن بىرى باش ئەترەت باشلىقى تاڭدىن:

ـــ بۇگۈن باللارنى بىر جايغا يېغىشقا ئۇلگۈرەرمىزمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ تەرەپ ـ تەرەپكە ئادەم ئەۋەتسەك گۈگۈم چۈشۈشتىن بۇرۇن يىغقىلى بولار، ـــ دېدى تاڭ سائىتىگە قاراپ قويۇپ.

باش كۈز ئايلىرى ئىدى. مېڭشى قىسقىرىۋاتقان كۈن ئۆزىنى يامالىق تېغىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇشقا ئالدىراۋاتاتتى. ياتاقلىرى تارقاق، ئەمگەك قىلىدىغان مەيدانلىرىنىڭ ئارىلىقىمۇ ئانچە يىقىن بولمىغان بىر قانچە يۈز بالىنى بۇنداق چاغدا بىر، ئىككى ئادەم تېزدىن يىغىپ بولالمايتتى. شۇڭا، شۇ كۈنلۈك نۆۋەتچىلىك قىلىدىغان مۇئاۋىن پەيجاڭ بىر قانچە ئادەمنى ھەر تەرەپكە ئەۋەتتى. ئۆزى باللار ئەڭ كۆپ ئويۇشتۇرۇلغان ئىش مەيدانىغا قاراپ ماڭدى. باللاردىن 150 دىن ئارتۇقى ئاللىقاچان تاراپ كەتكەنىكەن، ئۇ تاراپ كەتكەن نىشان بويىچە يەنە بىر قانچە ئادەمنى چاپتۇردى. ئۆزى تاراپ كەتكۈچىلەرنىڭ كۆپ قىسمى باردىغان سېخ ئىچىگە كەلدى. بىر نەچچە يۈز كۆچەتلەر قىلىدىغان بۇ چوڭ سېخ زاۋۇت بويىچە ئەڭ بۇرۇن ئۇستى يېپىلغان قۇراشتۇرۇش سېخى ئىدى.

ئۇ گەرچە پۈتۈپ قالغاندەك كۆرۈنسىمۇ، تېخى يەر يۈزى تۈزلەنمىگەن، دېرىزە راملىرى بېكىتىلمىگەن. تام - تورۇسلىرى ئەمدىلا سۇۋېلىپ، ھاكلىنىش ئالدىدا تۇراتتى، لېكىن ئۇ شامالدىن دالدا بولاتتى. شۇڭا، بىر قانچە بەن باللارغا مۇشۇ سېخ ياتاق قىلىپ بېرىلگەنىدى. ئۇلار ئوڭغۇل - دوڭغۇل شېغىللىقلار، ياڭاق، قاقتەك شىبەن تاشلار دۆۋىسى ئۈستىدە ئۆيلىرىدىن ئېلىپ كەلگەن كونا كىگىز، خام ۋە سەگازدىن ئەستەرلەنگەن كونا، كىر، نېپىز يوتقان - كۆرپىلىرىدە ياتاتتى. ئۇلار ھېرىپ - چارچاشتىن بەدەنلىرىگە پېتىپ كەتكەن مونەك تاشلار بىلەنمۇ كارى بولماي ئۇخلاپ كېتەتتى.

سېخنىڭ ئىككى مېتىر كەڭلىكتە، ئىككى يېرىم مېتىر ئېگىزلىكتە بولىدىغان دېرىزە راملىرىغا تېخى ئەينەك سېلىنمىغانىدى. كۈز كىرگەندىن كېيىنكى قاتتىق بولىدىغان سوغۇق شۇرغان سېخ ئىچىنى تېخىمۇ مۇزلىتىپ، يەڭدىن قول چىقارغۇسىز قىلىۋەتسىمۇ، پار ئۇلاشتىن پېقىن ئەتراپتا گەپ ئاچقىلى بولمايتتى. ئەمدىلا سۇۋېلىپ قۇرۇمىغان تام بىلەن تورۇستىن چىقىۋاتقان نەملىك ئۆتۈشمە شامالدا سېخ ئىچىنى قۇرۇتۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە باللارنىڭ يوتقان - كۆرپىلىرىنى نەملەشتۇرۇپ ھۆل قىلىۋېتەتتى. سېرىق تۈكلىرى تەتۈر ئۆرۈلۈپ كەتكەن باللار ئىلاجى بار ئىش مەيداندىن بالدۇرراق قايتىپ كېلىپ، ئۆز بەدەن ھارارىتىدە يوتقان - كۆرپىسىنى ئىسسىتىپ، ئاندىن ئۇخلاشقا مەجبۇر بولاتتى.

ئۇلار بەزىدە كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلەشكە كەلگەن سۇۋاركىچىلار بىلەن سىرچىلارنىڭ سۇۋاركا گازى ۋە سىر پۈرىقىغا پەرۋاسۇ قىلماي ئۇخلايتتى. ھەتتا، سېخ ئىچىدىكى گوپىر - گولاك، داراك - دۇرۇك، ۋارقىراپ - جارقىراشلىرىمۇ ئۇلارنى ئويغىتالمايتتى. بەزىلىرى، كىر بولۇپ كەتكەن يوتقان ئىچىگە بېشىنى بىر تېقىۋالغانچە ئەتىسى بەنجاڭلىرى سۇۋىستىك چالغۇچە ئۇخلايتتى. بەزىلىرى، ئوڭدا يېتىپ ئۇخلىغانلىقتىن خودىدى ئۆلۈكتەك، ئاغزى ئېچىلىپ قالاتتى. لېكىن، بەزى يېشى كىچىك، تېنى ئاجىزراق باللار بۇ خىل مۇھىتقا بەرداشلىق

بەرەلـمـەي سېسىق بۇسلاردىن دېمى سقىلىپ، ھۆ قىلاتتى ياكى بېشى ئاغرىپ داد ـ پەرياد سالاتتى. بۇنداق چاغدا ياشقا چوڭراقلىرى ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلۈپ ۋە پەپلەپ سىرتقا ئاچقىپ، ساپ ھاۋادىن نەپەسلەندۈرۈ- گەندىن كېيىن:

ـــ بېشىڭنى يوتقان ئىچىگە مەھكەم يۆگىۋال، ـــ دەيتتى.

مۇئاۋىن پەيجاڭ مانا مۇشۇ جايغا كىرىپ، 30 نەچچە بالىنىڭ يوتقانلىرى ئىچىگە كىرىۋىلىپ ياكى يوتقانىنى دۇمبىلىرىگە يۆگىۋالغانچە شۇمشىيىپ ئولتۇرۇپ قوناق ھور نانلىرىنى تەتۈر چاينا‌پ ئولتۇرغان جايلىرىدىن تاپتى. بالىلار ئەمدىلا بىرئاز ئىسسىتقان يوتقانلىرى ئىچىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن سۇغۇرۇلۇپ چىقىشتى.

بالا ئىزدىگەنلەر يەنە 50 دەك بالىنى 5 ـ 6 جايدىن تېپىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆگزىسىنىڭ يېرىمى ياكى بىر بۇرجىكى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن كونا تاملىقلاردا؛ بەزىلىرى، ئىچى، ئۈستى ساق بولسىمۇ ئىشىكى يوق ياكى قومۇرۇۋېتىلگەن، ئىچكىرى ـ تاشقىرى كونا زەي ئۆيلەردە، بەزىلىرى قايسى زامانلاردا كىملەر كولاپ قويغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدى- غان ئۆڭكۈرلەر ئىچىدە ياتقانىدى.

نۆۋەتچى مۇئاۋىن پەيجاڭ، زۇكام ۋە ياردار بولۇپ دەم ئېلىۋاتقان سەككىز بالىنىمۇ مۇشۇنداق ۋەيرانە، پاكار كەپلەردىن تاپتى. يەنە بىر ئۆيدە بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدىكى قار ئارىلاش يامغۇردا ئۆگزىنىڭ يېرىمى ئۆرۈلۈپ چۈشكەندە پۈتلىرىنى ياغاچ بېسىۋالغان ئىككى بالا ياتاتتى. بۇ خىلى چوڭ ئۆي بولۇپ، ئۇ كۈنى باشقا بالىلار سېخ ئىچىدىكى ئەمگەككە چىقىپ كەتكەنلىكتىن دەم ئېلىۋاتقان مۇشۇ ئىككى بالىغلا خەتەر كەلگەنىدى. لېكىن، بىر قىسىم بالىلارنىڭ يوتقان ـ كۆرپە، تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى توپا ئاستىدا قالغانىدى. مۇئاۋىن پەيجاڭ ئۇلار- نىڭ تېخى ماڭالمايدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن يىغلىشقا زورلىمىدى.

ـــ بالىلار يىغلىپ بولدى! ـــ دېدى ئىككى پۇتىنى تاق قىلىپ جۈپلەپ چاس بەرگەن مۇئاۋىن پەيجاڭ يۈز ـ كۆزلىرىدىكى مونچاق ـ

مونچاق تەرلەرنى سۈرتۈشكەمۇ ئۇلگۈرەلمىگەن هالدا.

ـــ يۈزىڭىزنى سۈرتۈۋېتىڭ، پۈتۈن ئەزايىڭىزمۇ تەر بولۇپ كەتتىمۇ نېمە؟ ـــ دېدى تاڭ ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ.

باش ئەترەت باشلىقى تاڭ يۇقىرىدىن كەلگەن ئىككى كومانداىرغا قىسقىچە بىر نېمە دېگەندىن كېيىن، بالىلارغا يۈزلىنىپ خەنزۇچە:

ـــ راهەت! ـــ دېدى.

خەنزۇچىدىن هېچنېمە بىلمەيدىغان بالىلار مىدىرمۇ قىلىپ قويماي شۇ پېتى تۇردى.

ـــ ئۇ بالىلار ئەسلىدىمۇ دىققەتتە تۇرمىغان لاۋتاڭ، ـــ دېدى بىر كومانداىر قىزىقچىلىق قىلىپ، خەنزۇ كومانداىرلار كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ هازىر ياڭ بۇجاڭ بىزگە يولىورۇق بېرىدۇ، ـــ دېدى تەرجىمان ئەلى باش ئەترەت باشلىقى تاڭ ۋېنسەينىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىلىپ.

هازىر پۈتۈن ئەترەت بويىچە چوڭىدىن ـ كىچىكىگىچە هەممىسى ئۇنى ئەلى پەيىي دەپ ئاتايتتى.

ئوتتۇرا بوي، ئۇزۇن يۈز، شالاڭ قاش، قوي كۆزلۈك، چىرايىدىن سالماق، تۈز كۆڭۈل، مۇلايىملىقى بىلىنىپ تۇرغان كىشى بالىلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، هەربىيچە چاس بەرگەندىن كېيىن هېسداشلىق نەزىرى بىلەن بالىلارغا بىردەم قاراپ كەتتى ـ دە، ئاندىن:

ـــ ساۋاقداشلار، ياخشىمۇ سىلەر! ـــ دېدى يۇقىرى ئاۋاز بىلەن.

بالىلاردىن يەنە ئىنكاس چىقمىدى.

ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرغان بۇ بالىلاردا هازىر هەربىيلەرگە خاس هېچقانداق ئالاهىدىلىك كۆرۈنمەيتتى، جەڭگىۋار هالەتنى تېخىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى. ئۇستىدە هەربىي فورما بولسىمۇ، بەزىلىرى يازلىقنى، بەزىلىرى قىشلىقنى كىيىۋالغانىدى. نۇرغۇنلىرىنىڭ ئىشتانلىرى تىزىغچە تۇرۇلگەن، پۇتلىرى پاقالچەكلىرىگىچە لاي ئىدى، بىر قانچىسىنىڭ ېشىدا هەربىيچە شەپكە يوق ئىدى. بەزىلىرى يالاڭ ئاشتاق، بەزىلىرى كۆرەك تۇماق ياكى تەردىن گىرۋەكلىرى مايلىشىپ كەتكەن دوپپىلىرىنى كىيىۋالغانىدى. بەزى-

لىرى شەپكىلىرىنىڭ چېكىلىكىنى ئارقىغا، يانغا قىڭغىر قىلىۋالغانىدى. كۆپلىرى ئالدى تۆگمىلىرىنى ئەتمىگەن، بەزىلەرنىڭ تۆگمىلىرى ئاللىقاچان چۈشۈپ قالغانلىقتىن قورساقلىرى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بىرئاز نوـمۇسچانلىرى قووۇشتۇرۇۋالغان قوللىرىدا چاپىنىنىڭ پەۋىزىنى يېپىۋالغانـدى.

سېيىت «نوچى» نىڭ تۇرۇشى تېخىمۇ ئالاھىدە ئىدى. پۇتىدا كونا ئۆتۈك، چاپىنى ھەربىيچە، ئىشتىنى چاسىنىيچە، بېشىدا سۇركىلىپ تۈكلىـرى چۈشۈپ كەتكەن قارا كۆل كونا قۇلاقچا بار ئىدى. ئۇ ئېرەنشىمگەن ۋە بېپەرۋا قىياپەت بىلەن ئاغزىدا بىر نەرسىنى مالچايتىپ چاينap، بىردەم ئوڭ تەرىپىدىكى، بىردەم سول تەرىپىدىكى، ئاندىن ئالدىدىكى بالىلارنىڭ چىشىغا تېگىپ، تەرتىپ ساقلىمايۋاتاتتى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن بۇگۈنمۇ ئەمـگەككە چىقماي لاغايلاپ يۈرگەن يەردىن كەلگەنلىكى ئېنىق ئىدى.

كـومـانـدىر ياڭ بالىلارنىڭ، بولۇپمۇ سېيىت «نوچى» نىڭ قىلـمىغا قاراپ بىر نېمە دېگۈسى كەلدىيۇ، لېكىن ئـۇلارنىڭ يـاتـقـان «ئۆيلىرى»، ئەمگەك قىلىۋاتقان شارائىتى، تاماق ئېتىدىغان ئاشخانىسى، يەيدىغان تاماق تۇرلىرىنى كۆرگەنلىكتىن، ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گېپىنى يۇتۇۋېتىپ، ھېسداشلىق نەزىرىدە بالىلارغا يەنە خېلىغىچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

ـــ ساۋاقداشلار! بىز ئىككىمىز شىنجاڭ ھەربىي رايونى تىرانسپورت بۆسىدىن كەلدۇق. بـۇ كـمـشـنـىڭ فاملىسى خېي، ھېنىڭ فاملىم ياڭ بولىدۇ، ـــ دېدى.

بالىلار ئۇنىڭ بۇ سۆزىنگىمۇ سولغۇن چىرايلىرىدا كۆزلىرىنى مۆلدۈرـلىتىپ قاراپ تۇرۇشتىن باشقا ئىنكاس بىلدۈرمىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ھالىتى ئەمگەكتە ھېرىپ كەتكەنلىكىنمۇ، كۆزىنىڭ ئاچچىق شاملىدا توڭغانلىقـىنمۇ، شۇنداقلا ناچار شارائىتقا قارىتا نارازى ئىكەنلىكىنمۇ بىلدۈرەتتى.

ياڭ كوماندىرنىڭ چىرايىدا ئەمدى بىرئاز نارازىلىق ئالامىتى پەيدا بولدى. بۇنى سېزىپ قالغان ئەلى ئۇنىڭ ئۈچۈن سۆزلەپ كەتتى:

ـــ هەي كۆتلەشلەر! بۇ ئىككى شۇڭجاڭ (باشلىق دېمەكچى) شۇنداق چوڭ يەردىن كېلىپ، شۇنچە ئوبدان گەپلەرنى قىلىشۋاتسا ئوبدانراقمۇ تۇرۇشمايسەن، چاۋاكنى بوسلسمۇ ئوبدانراق چېلىشساڭ بولماسمۇ؟ بۇلار كىچىك ئادەم بولمسا ئەپتىلىرىڭگە قاراپ بېقىش، نېمىگە ئوخشايسەن؟ ھەربىي كىيىمنمۇ ئىشۇنداق جاڭگۇر - جۇڭگۇر كىيىشەمسەن؟ سىلەر كەلگىلى نەچچە ئاي بولۇپ قالدى. يا ئەسكەرگە ئوخشىمىساڭ، يا پۇقراغا ئوخشىمىساڭ، ئۇيغۇرنىڭ يۈزىنى تۆكۈشۈپ... قاچانغىچە قائىدە دېگەننى بىلىشمەيسىلەر؟ ـــ ئەلى ياڭ كوماندىرغا ئۇنىڭ بالىلارغا نېمە دېگەنلىكىنى خەنزۇچە بىلدۈرگەندى، ئۇ باش لىڭشىتىپ ماقۇللۇق بىلدۈردى.

ـــ بىزنى ترانسپورت بۇسىدىن جىڭ بۇجاڭ سىلەرنى ۋە سىلەرنىڭ ئەمگەك، تۇرمۇش شارائىتىڭلارنى كۆرۈپ كېلىشكە ئەۋەتتى، ـــ دېدى ياڭ كوماندىر، ـــ بىز سىلەرنى ئالدىيالمايمىز ھەم چىرايلىق گەپلەر بىلەن بەزلىيەلمەيمىز، بىز ھەممىنى كۆردۇق. زاۋۇتنىڭ ياتاقلىرى تېخى سىلىنمىغانلىقى ئۈچۈن، بىر قانچە ئايدىن بۇيان باش تىققۇدەكلا يەر بولسا شۇ يەردە يېتىپ چىداپ كەپسىلەر، يېگۈدەكلا نەرسە بولسا يەپ، بەزىدە ئاچمۇ قاپسىلەر، تاڭ باش ئەتىرەت باشلىقى ئۇ ئەھۋاللارنى بىر قانچە قېتىم دوكلات قىلسىمۇ ۋاقىت چىقىرالماي كەلمەپتۇق. بۇگۈن تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن ئەمەلىي ئەھۋالىڭلارنىڭ ئۇ ئىنكاس قىلغانىدىمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇق. كۆپ جاپا تارتىپسىلەر، ئاشخاناڭلار تۆز يەردىكى چېدىر تىكىپ، يەرنى كولاپ قازان ئاسقان جايدىكەن، بۇغداي تامىقى يېيەلمەپسىلەر، ھەتتا كىرسىن تۆكۈلۈپ كەتكەن سۆكنى بىر ئايدەك يەپسىلەر. يوتقان - كۆرپە، كىيىم - كېچىكىڭلارمۇ ناھايىتى يېلىڭكەن. ھېلىغىچە پار ياكى مەش بولمىغانلىقتىن ساۋاقداشلار توڭۇپ قاپتۇ. ئاغرىپ قالغانلارمۇ ئاز ئەمەسكەن. بۇلارنى بۇگۈن ئۆز كۆزىمىز بىلەنمۇ كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز. زاۋۇت قۇرۇلۇشىغا قاتنىشۋاتقان 300 دىن ئارتۇق كوماندىر - جەڭچىنىڭ ئەھۋالىمۇ سىلەرنىڭكىدىن پەرقلىنىپ

كەتمەيدۇ. لېكىن، سىلەرنىڭ شارائىتىڭلار ھەممىدىن قېينىكەن. بۇگۈن بىز مۇنداق ئۈچ ئىشنى بېكىتىمىز. بىرىنچى، سىلەر بۇگۈندىن باشلاپ بالىلار ئەترىتى ئەمەس. شىنجاڭ ھەربىي رايونى تىرانسپورت بۆسى قارىمىقىدىكى ماشىنا چوڭ رېمونت زاۋۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىلار باش ئەترىتى بولىسىلەر.

ئىككىنچى، سىلەرنى يېڭى گازارمىغا يۆتكەيمىز. بىز ئۇ جايىنى كۆرۈپ كەلدۇق. زاۋۇتقا تۆت كىلومېتىر كېلىدۇ. گەرچە ئۇ جاي سەل يىراق، ياخشى دېگىلى بولمىسىمۇ ھازىرقى تۇرغان جايىڭلاردىن كۆپ ياخشى. سىلەر ھازىر 650 ئوقۇغۇچى 28 ئۇرۇندا تارقاق تۇرۇپسىلەر. بۇ سىلەرنى باشقۇرۇش، ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بېرىشىمۇ پايدىسىز. ئۇ گازارمىدىكى ئۆيلەر كونا، چوڭ بولسىمۇ ھەممەيلەنگە ياتىدىغانغا جاي بار. بىر تۇتاش بەنچاڭ قىلىپ، تام مەش سېلىپ بەرسەك توغمايسىلەر ...

ئوقۇغۇچىلار توپا ـ چاڭ باسقان يۈزلىرى، ئوماق، مۇلايىم قارا كۆزلىرىدە بىرئاز خۇشاللىق ئالامەتلىرىنى ئىپادىلەپ، يېرىم ـ يارتا چاۋاك چېلىشتى. ياڭ كومانىدىر ئۇلارنىڭ بۇ ئىپادىسىدىن خېلىلا خۇشال بولۇپ قالدى.

ـــ بىز بىر ھەپتە ئىچىدە ھەممە تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپ، سىلەرنى كۆچۈرۈپ بولىمىز، ـــ دېدى، ـــ ئۇچىنچى، ھەممىڭلارغا بېگىدىن يوتقان ـ كۆرپە، ئەدىيال تارقىتىپ بېرىمىز. كونا يوتقان ـ كۆرپىلەرنى كۆيدۈرۈۋېتىمىز!

ئوقۇغۇچىلارنىڭ چالغان چاۋكىسى بۇ قېتىمۇ بوشراق چېلىنغاندى، ئەلى:

ـــ مۇشۇمۇ چاۋاك بولدىمۇ، ئاۋۇ كۈنى تاڭ باش دۈيجاڭ بىلەن جاڭ جىداۋيۈەن سۆزلىگەندە ئۇرغاندەك قاتتىق شاپىلاق ئۇرۇشمامسىلەر! ـــ دېدى.

بالىلار بىردەك پاكىراق چاۋاك چالدى. ئەلىخۇش بولۇپ كېتىپ:

ـــ بۇ ئوبدان بولدى. ئەللىك پىرسەنت ھەربىيگە ئوخشاشتىك كۆتلەشلەر! ـــ دېدى.

ئەتىسى تاڭ باش ئەترەت باشلىقى بىلەن جياڭ سىياسىي يېتەكچى چۈشتىن كېيىنكى ئەمگەككە چىقىشنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ يۇقىرىنىڭ يەنە بىر يېڭى يولىيورۇقىنى يەتكۈزدى.

ئوقۇغۇچىلار گازارمىغا كۆچۈپ بارغاندىن كېيىنكى مەشغۇلات مۇزداق بولاتتى: ئوچ كۇن پوتۇن كۇن ئەمگەك قىلىپ، ئوچ كۇن ۋە ئالتە ئاخشام ئۆگىنىش قىلاتتى. ئۆگىنىش مەزمۇنى مەدەنىيەت دەرسى، تېخنىكا دەرسى ۋە ھەربىي مەشق ئىدى.

تېخنىكا دەرسىنى ھازىر شۇ يەردە توۇرۇشلۇق شوپۇرلار ئەترىتىدىكى مېخانىك ـ تېخنىكلار بېرەتتى.

تاڭ باش ئەترەت باشلىقى يەنە:

ـــ نەنجىندىن 100 نەپەر شوپۇر كېلىدۇ. ئۇلارمۇ سىلەرگە ئۇستاز بولىدۇ. گازارمىدا ئوچ ئەترەت بىرلىكتە ئەمگەك، ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇش كەچۈرىمىز. ھەممىمىز زاۋۇتقا قارايمىز. شوپۇرلار ئەترىتى 1 ـ ئەترەت بولىدۇ. قىز شوپۇرلار ئەترىتى 2 ـ ئەترەت بولىدۇ. سىلەر ئوقۇغۇچىلار ئەترىتى 3 ـ ئەترەت بولىسىلەر، ـــ دەپ ئۇقتۇردى.

تاڭ باش ئەترەت باشلىقى ئاخىرىدا يۆتكىلىش ئالدىدا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى سۆزلەپ كېلىپ:

ـــ سىلەر ھازىر يېتىۋاتقان سېخلاردىكى ماشىنا ـ ئۇسكۇنىلەرنىڭ ھەممىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلتۈرۈلگەن ناھايىتى قىممەتلىك نەرسىلەر. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەردە تاماكا چەكمەڭلار! ماشىنا ئەتراپىدا مۆكۈشمەك ئويىنىماڭلار! ئۇنىڭ تىلىنى ئۇقمىغاندىكىن ئۇنى ـ بۇنى توتىماڭلار! بىر ـ ئىككى ساۋاقداش بىر قانچە خىل زاپچاسنى كۆرۈپ باقايلى، دەپ چۈۋۈپ بۇزۇپ قويۇپتۇ. بۇ ئىش بۇنىڭدىن كېيىن قايتا سادىر بولمىسۇن! بۇنداق قىلساڭلار يالغۇز ماشىنا ـ ئۇسكۇنىلەرنى بۇزۇپ قويغاندىن تاشقىرى ئۆزۈڭلارغمۇ خەتىرى بولىدۇ، ـــ دېدى.

ئەلى ئۆزى دېگەندەك ھازىرقى زامان خەنزۇ تىلىغا قارىغاندا، قەدىمكى زامان خەنزۇ تىلىنى پىششىق بىلەتتى. ئۇيغۇرچىدا ـــ مەيلى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ياكى قەدىمكى زامان ئۇيغۇر تىلى جەھەتتە بولسۇن، تولىمۇ كەمتۈك ئىدى. ئاتالغۇلارنى خاتا ئاتايتتى ياكى شۇنىڭغا يېقىن سۆزلەرنى ئۇنىڭ ئورنىغا دەسسىتەتتى ۋە ياكى خەنزۇچە ئاتالغۇلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قويياتتى. ئۇ تاڭ باش ئەترەت باشلىقىنىڭ «گازارما» دېگەن سۆزىنى «يىڭ فاڭ» دەپ، «چۈۋۈپ» دېگەننى «چېقىۋېتىپتۇ» دەپ تەرجىمە قىلدى. ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ يىڭ فاڭ دېگەن سۆزىنىمۇ، گازارما دېگەن سۆزىنىمۇ ئانچە چۈشىنەلمەي تۇراتتى. سىيىت «نوچى» چاچراپ تۇرۇپ كېتىپ:

ـــ باشلىق، ھېلىقى نېمىنى مەن چۈۋۈغان. لېكىن، چېقىپ قويمىدىم. قانداق گۈي يالغاندىن مەلۇم قىلدى بۇنى؟ ـــ دېدى سول سقمىدا چېقىپ تۇرغان گازىرنى ئۆزىدىن بىر قانچە قەدەم يىراقتا تۇرغان سادىق بىلەن قادىر تەرەپكە غەزەپ بىلەن ئېتىپ.

تۇيۇقسىز چىققان غەزەپلىك ئاۋازدىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى سىيىت تەرەپكە قاراشتى. ئۇنىڭغىچە ئورا كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي، دەپ قالغان قادىر مۇشتۇمىنى توگۈپ دېۋەيلىگەنچە:

ـــ قاڭشىرىڭنى يەنە بىر قېتىم ئېزىۋېتىمەن جۇمۇ سىيىت! «نوچى» دەپ قويسا نېمە ھەددىڭدىن ئاشىسەن؟ راست «نوچى» بولساڭ چىقە ئوتتۇرىغا! ـــ دېدى.

ـــ مەن ساڭا ئاتتىمۇ؟ ئاۋۇ سادىق دېگەن جاڭا ئاكتېپقا ئاتتىم، ـــ سىيىت ھودۇققانچە ئۆزىنى ئاقلىدى.

قادىر بىلەن سىيىت بىر قانچە كۈننىڭ ئالدىدا ئەمگەك مەيدانىدا تۇتۇشۇپ قالغانىدى. شۇ كۈنىمۇ سىيىت سادىقنىڭ بۇيرۇغان ئىشىنى قىلغىلى ئۇنىمىغاندىن تاشقىرى ئاغزىنى بۇزغاندا قادىر سادىققا بولۇشۇپ، سىيىتنى دەس كۆتۈرگەنچە يەرگە بېسىپ، بىر مۇشت بىلەن سىيىتنىڭ قاڭشىرىنى يېرىۋەتكەنىدى.

ـــ قورسىقىڭدا سادىقجاننىڭ ماڭا كۆچى يەتمەيدۇ، دەپ ئويلىما سېيىت. ئۇ سەندەك ئەسكى بىلەن تەڭ بولماي دەپ يول قويۇۋاتىدۇ ... بۇگۈن مەجلىس بولۇپ قالدى. خەپ توختاپ تۇر، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بۇرنۇڭنىڭ بېزىنى ئېلىپ، بۆرە چىشىڭنى يۇلۇپ قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويمايدىغان بولسام!

سېيىت راست قورقتى بولغاي، جىم بولۇۋالدى. سادىقمۇ قادىرنى توسۇۋالدى. ئەلى ئۇلارنىڭ دېيىشكەنلىرىنى تاڭ بىلەن جاڭغا جۇملىمۇ جۇملە تەرجىمە قىلىپ بەردى.

تاڭ چىرايىنى تۇرۇپ:

ـــ سېيىت، ئالدىغا چىق! ـــ دېدى ئۇنلۇك قىلىپ.

سېيىت مەنستىمەسلىك ۋە قايىل بولمىغان ئەلپازى بىلەن خۇشياقمىغان ھالدا ئالدىغا كېلىپ، ئاسمانغا قاراپ تۇرۇۋالدى. تاڭ ئۇنىڭ بۇ ئەپتىدىن بىردىنلا غەزەپلەندى ـ دە:

ـــ تۇز تۇر! ـــ دەپ ۋارقىرىدى، ـــ سەن كەلگەندىن بۇيان كۆپ قېتىم جېدەل چىقاردىڭ. تەشكىلنىڭ ماڭا كۆچى يەتمەيدۇ، دەپ ئويلاپ قالما. سېنى ئوڭلايدىغان چارىلىرىمىز بار. لېكىن، بىز سىلەرنى ياش، يېڭى كەلدى. ئىنتىزام، تۈزۈملەرنى تېخى تازا بىلىپ كەتكىنى يوق، ئاستا ـ ئاستا ئىزىغا چۈشۈپ قالىدۇ، دەپ يول قويۇۋاتىمىز. ئۇ ئىشنى سادىق دوكلات قىلغىنى يوق. ئەگەر ئۇ دوكلات قىلغاندىمۇ نېمە يامىنى بار؟ بۇ تەشكىل ئىچىدە تەشەببۇس قىلىدىغان تۈزۈم! ...

ئەلى تاڭنىڭ سۆزىنى ئېغىزمۇ ئېغىز تەرجىمە قىلدى. سېيىت بېشىنى ئەگدى. تاڭنىڭ ئاچچىقى يېنىپ:

ـــ ئورنىڭغا قايت! لېكىن سەن بىلەن ئايرىم سۆزلىشىمەن، ـــ دېدى.

تاڭ ئىككىنچى تۈركۈمدە يەنە 11 ئادەمنى بەنجاڭ، مۇئاۋىن بەنجاڭ دەپ ئېلان قىلدى. سادىق بىلەن جۇمەخۇننى مۇئاۋىن پەيجاڭلىققا ئۆستۈرگەنلىك بۇيرۇقنى ئوقۇدى.

خجىللىقتىن بېشىنى سالغانچە ئىنكاس قايتۇرماي جىم تۇرغان سادىقنى كۆرگەن ئەلى:

ـــ ھەي سادىق، ئالدىغا چىقىپ تاڭ باش دۈيجاڭغا سالام بەرمەمسەن كۆتلەش! سېنى يەنە بىر دەرىجە كۆتۈرۈپتۇ. كەلگىلى ئالتە ئاي بولماي مۇئاۋىن پەيجاڭ بولدۇڭ دېگەن شۇ. سەن كۆتلەشلەرگە ئەجەب ئۆگىتىپ بولالمىدىما؟ ھەي كۆتلەشلەر! ئۆزۈڭلەردىن ھەربىي كادىر چىقتى جۇمۇ، بۇ كىچىك ئىش ئەمەس. ئۇنىڭغا بويسۇنۇڭلار! ـــ دېدى خۇشاللىقىدىن ئاغزى بېسىقماي سۆزلەپ.

سادىق ئالدىغا چىقىپ، تېخىمۇ قاتتىق ئىزا تارتقىنىدىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. ئەلى ئۇنىڭغا ئۆگىتىپ:

ـــ سالام بەر، مانا مۇنداق، ـــ ئۇ قولىنى چېكسىگە قويۇپ سادىققا كۆرسەتتى. ئەلىنىڭ ئۇستىدىمۇ ھەربىي فورما بولغانلىقى ئۈچۈن بۇگۈن خېلى ئىسكەتلىك كۆرۈنەتتى.

سادىق ئۇنى دوراپ سالام بەردى. بۇ ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم ھەربىيچە سالام بېرىشى ئىدى.

ـــ ئىككىلىسىنىڭ سالىمى گومىداڭنىڭ سالىمىغا ئوخشاپ قالدى، ـــ دېدى سېيىت يېنىدىكىلەرگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ، ئۇلار ئۇنىڭ سۆزىگە كۈلگىسى كەلسىمۇ كۈلەلمىدى.

ـــ جۇماق، ئەمدى سەن چىق، سالام بەر! ـــ دېدى ئەلى جۇمەخۇننى ئالدىرىتىپ، جۇمەخۇن سادىقتەك تارتىنچاقلاردىن ئەمەس، ھەرىكىتىمۇ ناھايىتى چاققان، بويىمۇ سادىقتىن ئېگىز، ئۇستىخانلىق ئىدى. ئۇ گۇس ـ گۇس دەسسەپ تاڭ ئەتىرەت باشلىقىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پۇتىنى جۈپلەپ دىققەتتە تۇرغاندىن كېيىن راۋۇرۇس چاس بەردى. مەيدىسىنى ئالدىغا چىقىرىپ تىك تۇردى. كوماندىرلار ئۇنىڭ ھەرىكىتىدىن سۆيۈنۈپ:

ـــ ياخشى! ياخشى، ـــ دەپ ماختىشىپ كەتتى.

2

جىددىي تۇتۇش قىلىپ، دەسلەپكى چوڭ قار يېغىشتىن بۇرۇن ئوقۇغۇچىلار گازارمىغا كۆچۈپ كەلدى.

گازارما قورۇسى ناھايىتى كەڭ بولۇپ، چۆرىدەپ سېلىنغان 80 نەچچە ئېغىزلىق چوڭ - كىچىك ئۆيلەر ئۇنىڭ ئەتراپىنى قورشاپ تۇراتتى. شەرق تەرىپىدە ئىككى مەشىق مەيدانى، بىر ماشىنا توختىتىش ئورنى بولۇپ، ئىككى مېتىر ئېگىزلىكتە قورشاۋ تېمى بار، ئىدى. جەنۇب تەرىپىدە 500 ئادەم سىغىدىغان بىر يېغىن زالى بولۇپ، ئۇنىڭغا كېسەكتىن پۈت قىلىپ ئۇستىگە ئۇزۇن شال قويۇپ ياسالغان ئورۇندۇقلار رەت - رېتى بىلەن قويۇلغانىدى. بەزىلىرى بىر ئېغىزلىق، بەزىلىرى، ئىچكىرى - تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيلەر ئىدى. ئارقا ھويلىدا بىر سۇ قۇدۇقى بار ئىدى. ئۇچ ئەترەتنىڭ ھەممىسى شۇ قۇدۇقنىڭ سۇيىنى ئىچەتتى.

ئائىلىسى بار باش ئەترەت كادىرى بىلەن پەيجاڭلار شۇ قورۇغا ئورۇنلاشتى. ئەلى چىرايلىق، ئەمما تۇغماس خوتۇنى بىلەن دەل قۇدۇقنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئۆيگە ئورۇنلاشقانىدى. ئوقۇغۇچىلار بۇ يەرنى ئارقا ھويلا، كادىرلار قورۇسى، دەپ ئاتايدىغان بولدى.

بۇ جاي، ئەسلى گومىنداڭنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ئىككىنچى ھەربىي كىنىم - كېچەك زاۋۇتى بولۇپ، تاشلىنىپ قالغىلى بىر قانچە يىل بولغانلىقى ئۈچۈن، پۈتۈنلەي ۋەيرانچىلىق ئىچىدە قالغان. تاملىرى يېقىلىپ، ئۆگزىلىرى ئۆرۈلۈپ، ئەخلەت ئاستىدا قالغانىدى. ئوقۇغۇچىلار «ياتقۇدەك جايىمىز بار بولدى» دېگەن خۇشاللىقىدا، بىر ھەپتىدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە، كۈن چىقماستىن بۇرۇن ئىشقا كىرىشىپ، تاكى كۆز باغلانغۇچە ئىشلەپ، بىر نەچچە يۈز تونىنا سېبىسىپ، چىرىپ كەتكەن كونا

يۇك، تىتىلىپ كەتكەن كىرەكسىز تېرە، تېرە پۇرۇچلىرى، رەخت پارچىلىرى. رەخت پۇرۇچى، چاشقان، كۈيە قۇرتلار يەپ ھەرە كۆنىكىدەك ئۆتمىتۆشۈك قىلىۋەتكەن كونا پىيما، لاتا خەي، تېرە قۇلاقچا، پاختىلىق قۇلاقچا ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ چېرىندىلىرى، پوق، سۈيدۈكلەرنى توشۇدى. ئۇلار ماشىنا بولمىغاندا زەمبىل، چانا، ھارۋىلاردا ئۇنى ئۇرۇمچى دەريا سىنىڭ ئەخلەت تۆكۈش مەيدانىغا ئاپىراتتى. يەر تېخى بەك توڭلاپ كەتمىگەنلىكى، قارمۇ ياغمىغانلىقى ئۈچۈن چانىلارنى كوچىدا كۈچەپ سۆرەشكە توغرا كېلەتتى. كۆز بولۇشىغا قارىماي بالىلار چاپانلىرىنى سېلىپ، پاچاقلىرىنى تىزىغچە تۇرۇۋېلىپ، سېرىق توپا بىلەن سامان ئارىلاشتۇرۇلغان كاكىل لايلارنى نەچچە سائەتلەپ پېتىقدايتتى. ئۇلار زەيلىشىپ قووزاق ئۆرلەپ، توپا، ھاكىلىرى چۈشۈپ، ئۆمۈچۈك تورلىرى قاپلاپ كەتكەن تام ـ تورۇسلارنى قايتىدىن سۇۋاپ ھاكلىدى. ئۆگزىدىكى ئويۇلۇپ چۈشكەن نەچچە يۈزلەرچە تۆشۈكنى ياپتى. ئۆگزىنىڭ كونا توپلىرىنى چۈشۈرۈپ، يېڭى لاي بىلەن كاكىللىدى. بۇنىڭ بىلەن ۋەيرانە، سېسىقچىلىققا تولغان بۇجاي تازىلىنىپ ئىسكەتكە كىردى.

بۇ جايدىكى 80 نەچچە ئېغىز ئۆينىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايتتى. 80 دىن 100 گىچە ئادەم سىغقۇدەك چوڭ ئۆيلەرمۇ، ئىككى ئادەم پاتقۇدەك «كاتەكلەر» مۇ بار ئىدى. سادىقنىڭ 80 نەچچە ئوقۇغۇچىدىن تەركىب تاپقان ئالتىنچى پەيى پەيجاڭ، ۋە مۇئاۋىن پەيجاڭ قاتارلىق سەككىز ئادەم قوشۇلۇپ ئەينى چاغدىكى ئەڭ چوڭ سېخنى گازارما قىلدى. ئۇنىڭ تۆت تېمىنى بويلاپ ماشىنىلارنىڭ كونا كوزۇپلىرىدىن چىقىرىۋالغان كىرەكسىز شالدا بىر تۇتاش بەنچاڭ ياسالغانىدى. ماشىنا پاتقۇدەك قوش قاناتلىق ئىشكىتىن باشقا ھەممە يېرىگە ئورنىتىلغان بەنچاڭلارنىڭ تاملىرىدا ھەربىر ئوقۇغۇچىنىڭ «كارد-ۋات» نومۇرى بىلەن ئىسىم ـ فامىلىسى چاپلانغانىدى. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئوچ جايدا تام مەش بار ئىدى.

پەيجاڭ ياڭ ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىر ياتاقتا ياتمىز دەپ، پەيجاڭلارغا

بۆلۈپ بەرگەن 8 ـ 10 كىشىلىك ئۆيلەردىن يېنىپ چىقىپ، ئەڭ ئىچكىرىسىگە سېلىنغان تام مەش تۇڭدە ياتتى. مۇئاۋىن پەيجاڭ لى ئوتتۇرىدىكى مەش تۇڭدە، ئۇيغۇرچىنى خېلى كۆپ ئاڭلىيالىسىمۇ كۆپ سۆزلىيەلمەيدىغان، 1 ـ بەنناك بەنجاڭى ھەمدە 6 ـ پەيجاڭ تەرجىمانى سوڭ ئىشىك ئۇدۇلىدىكى تام مەش تۇڭدە ياتتى. سادىق گەرچە مۇئاۋىن پەيجاڭ بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى بەنى بىلەن بىرگە ياتتى. ئۇ چاغلاردا مۇنداق چوڭ ئۆيدە، تام مەش تۇڭنى ئۆتۈنۈش ئۆتۈنكۈچىگە نىسبەتەن ئالىيجانابلىق ھېسابلانسا، قوبۇل قىلغۇچىغا نىسبەتەن چوڭ ئېتىبارغا ئېرىشكەنلىك بولاتتى.

ياز كۈنلىرى تومۇزدا قاغجىراپ گىياھ ئۈنمەس بولۇپ كەتكەن، ئىنسان كېلىپ باقمىغىلى نەچچە يىل بولغان بۇ جاي ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى بازارلار ئەمدى بىردىنلا جانلىنىپ، ئاۋاتلىشىپ كەتتى. گازارمىدىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدىكى بىر قۇلقى چولاق خۇيزۇنىڭ دۇكىنىدىن قىزلار گازىر، ئاتتۇرۇلغان دادۇرنى نېسىگە ئېلىپ يېسە؛ ئوغۇللار موخۇركا، سەرەڭگىلەرنى نېسىگە ئالاتتى. ئۇلار قوغۇن، تاۋۇز، بازارغا چىقىش بىلەن بىر قول ھارۋىسىدا شېرىكلىشىپ سودا قىلىدىغان ئىككى ئۇيغۇر باقالدىن لىگۇا، مۇشتۇمدەك كىچىك، قىڭغىر بولسىمۇ ناھايىتى تاتلىق چىقىدىغان سېرىق چىلگە قوغۇننى نېسىگە ئېلىپ يەيتتى. بۇ باقالالارنىڭ بىرى ياشانغان كىشى، بىرى ياش يىگىت بولۇپ، بىلىمىگەنلەر ئۇلارنى ئاتا ـ بالا ئوخشايدۇ، دەپ قالاتتى. لېكىن، ئۇلار ئاتا ـ بالا ئەمەس، ھەر ئىككىسى ناھايىتى ئىنساپلىق، سىپايە، يۇرۇشلۇك ئادەملەر ئىدى. باھا تالاشمايتتى. نېسى پۇللىرىنى بۇ ئايدا بېرەلمەيمەن دېسە، كېرەك يوق، پۇل تارقاتقاندا بەرسىگىز بولىدۇ، دەيتتى. شۇڭا، ئوقۇغۇچىلار ھەر ئايدا بېرىدىغان ئىككى يۈەن 80 فۇڭ تۇرمۇش پۇلىغا بىر ئاي قوغۇن، لىگۇا يېسە، بىر كويدىن ئاشمايتتى. ئاز يىگەنلەر بەش موچەنلىكلا يەيتتى.

يېڭى جايغا كۆچۈپ بارمىز، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغاندا سادىق ئېچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولغانىدى. «ئەمدى ئىسسىق، ئازادە،

ياتاقلىرىمىز بولىدىغان بولدى. ئەمگەكتىن ھېرىپ كەلگەندە قانغۇچە ئۇخلاپ، خالىساق كىتاب كۆرۈپ، ياخشى ئارام ئالىدىغان مۇھىتقا ئېرىشىدىغان بولدۇق» دەپ ئويلىغان سادىق گازارمىنى رېمونت قىلىپ، تازىلاش ئەمگىكىگە ئاجايىپ كۈچ كۆرسەتتى. ئەڭ قىيىن ئىشلارنى باشلامچىلىق بىلەن تالىشىپ قىلدى. شىمىنىڭ پۇچقىقىنى تىۋرۈپ لاي ئازگىلىغا بىر چۈشۈۋالسا سائەتلەپ چىقمايتتى. ھەممىدىن بۇرۇن ئىشقا كېلىپ، ھەممىدىن كېيىن كېتەتتى. لېكىن، كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىنكى ئەھۋال ئۇ ئويلىغاندەك بولمايۋاتاتتى. كىتاب ئوقۇشقىغۇ زادىلا ئىمكان بولمىدى. ھەتتا، بىر كۈنمۇ كېچىسى خاتىرجەم ئۇخلىيالمايۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، سېپىت قاتارلىقلار ھەدەپ ئۇنىڭ بىلەن قېرىشىپ كۆڭلىنى ئارامسىدا قويمايتتى.

بىر ئىشنىڭ ئىككى تەرىپى بار دېگەندەك، ئوقۇغۇچىلار يېڭى ئورۇنغا كۆچكەندىن كېيىن، ئۆزئارا چۈشىنىش، ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بېرىش، كوللېكتىۋىزملىق تۇيغۇنى يېتىشتۇرۇپ ئۆزئارا ئۆگىنىپ، تەڭ ئالغا بېسىش، يېتىپ قوپۇش، تاماق يېيىش جەھەتتە قوڭايلىقلار تۇغدۇرۇلغان بولسىمۇ، لېكىن كۈنسايىن مۇرەككەپ زىددىيەتلەرمۇ ئوتتۇرىغا چىقىشقا باشلىدى. تېخىچە قېلىپقا چۈشمىگەن بەزى ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە بۇ خىل ئەھۋال ھەر كۈنى ھەر خىل شەكىل بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ تۇراتتى. قورۇ ئىچىنى ھېلى كۈلۈكە ـ چاقچاقلار قاپلىسا، ھېلى قىيا ـ چىيا ۋارقىراشلار ئاڭلىناتتى، مۇشتلىشىپ، قاپاقلىرىنى يېرىشقانلار بۇرنىدىن قانلارنى ئاقتۇرۇپ، يۇز ـ كۆزىنى كۆكەرتىپ دەۋاغا كىرىدىغانلار ئۇزۇلمەيتتى. بۇنداق ئىش تولاراق سادىق بار 6 ـ پەيدىن چىقاتتى، چۈنكى سېپىت «نوچى» بىلەن قادىر مۇشۇ پەيدە ئىدى. بۇ ئىككىسى يا جېدەل چىقىراتتى، يا جېدەل چىقارغۇچىلارنىڭ جېدىلىنى سېتىۋېلىپ، جىم يۈرگەنلەر ئىچىدىمۇ جېدەل پەيدا قىلغاندىن كېيىن، ئۇنى چوڭايتىپ، سادىقنىڭ قانداق قىلىدىغانلىقىنى تاماشا قىلاتتى.

گازارمىغا كۆچۈپ كېلىپ بىر قانچە كۈن بولماي، بىر كەچقۇرۇن

ئوتتۇرىدىكى تام مەشنى شۇ كۈنلۈك ئوت قالاشقا نۆۋەتچى بولغان ھەببۇللا دېگەن بالا پارتلىتىۋەتتى.

ھەببۇللا ياشقا كىچىك ھەمدە ئۆمرىدە بۇنداق ئوچاقنى كۆرۈپ باقمىغانلىقتىن خېلى ئېيتىشىپ ئوت تۇتاشتۇرالمىدى. ئۇنىڭ ئوچاق بىلەن ئېيتىشىۋاتقانىنىڭ ئۇستىگە كىرگەن سېيىت نوچى:

ـــ كۆمۈرنى لىق كەلگۈدەك سېلىپ، ئاندىن مۇنۇ كىرسىنى قۇيۇپ سەرەڭگە تۇتاشتۇرساڭ، تۇتۇشىدۇ، ـــ دەپ ئۆگەتتى ـ دە، بىر جىڭ كەلگۈدەك كىرسىنى ئۇنىڭغا تۇنقۇزدى.

ھەببۇللا ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلىپ، سەرەڭگە يېقىشىغا «گۈپ» قىلىش بىلەن تەڭ قويۇق گاز كۈچىدىن ئالدى بىلەن ئوچاق شالاسى كۆتۈرۈلۈپ يەرگە چۈشتى. ئاندىن تام مەشنىڭ ئوچىقى ۋە مۇئاۋىن پەيجاڭ لى ياتقان تەرەپنىڭ يۇزى ئۆرۈلۈپ چۈشتى. ئوت يەردە چېچىلىپ ياتقان كىرسىن يۇقى كۆمۈرلەرگە تۇتۇشۇپ يېيىلىشقا باشلىدى. ئۆي ئىچى ئىسقا تولۇپ، ھېچكىمنى كۆرگىلى بولمىدى. ھەببۇللا قورقىنىدىن ھوشىدىن كېتىپ يەردە ياتاتتى. ئۇنىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولماي ئوقۇغۇچىلار سىرتقا قېچىپ چىقىپ كەتتى. سېيىت بۆرە چىشىنى ھەجايىـ قىنىچە قارىسىغا:

ـــ سادىق! سادىق پەيجاڭ، ئىنىڭ ھەببۇللا مەشنى پارتلىتىۋەتتى ، ـــ دەپ ۋارقىرىغىنىچە ھېچ ئىش بولمىغاندەك قىياپەتتە سىرتقا قاراپ چىقىپ كەتتى.

بىرىنچى مەش بىلەن ئۇچىنچى مەش يېنىدا ياتقىنىغانلار بۇ بىز پايدىلىنىدىغان مەش بولمىغاندىكىن دېگەندەك قىلىپ ئىستىن قورقمىسا ئىزىدىن مىدىرلىغۇسى يوقتەك قىلىشۋاتاتتى. ئەمدىلا پەيجاڭلار يىغىنىدىن قايتىپ چىققان سادىق خەۋەرنى ئاڭلاپ ياڭ بىلەن لى غا قارىماي ياتاقىغا يۈگۈردى. جىددىيلەشكىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدى. ئۇ ئەتراپىغا قاراپ تۇرغان بىر قانچە ئوقۇغۇچىغا قاراپ:

ـــ بولۇڭلار! دەرھال سۇ ئەكىلىڭلار، ـــ دېدى. لېكىن، ئۇنىڭ

بۇيرۇقىنىڭ كىمگە قارىتىلغانلىقى ئېنىق بولمىغاچقا مىدىرلايدىغانغا ئادەم چىقمىدى.

ـــ ھەببۇللا قېنى؟ بۇ ئىشنى سەن قىلغاندىكىن دەرھال سۇ ئەكەل! ـــ دېدى سادىق قاريسغىلا.

ـــ ھەببۇللا بۇ يەردە ياتىدۇ! ـــ دېدى بىرى تام مەشنىڭ ئۆرۈلگەن تەرىپىدە تۇرۇپ.

ـــ قاسىمۇ سەن؟ تېز بول، ئابدۇرېھىم بىلەن ئىككىڭلار ئىككى چېلەك سۇ ئەكىلىڭلار ـــ دېدى سادىق قاسىمنىڭ يېنىدا تۇرغان ئابدۇرېھىمنى غىل ـ پال پەرق ئېتىپ.

سادىق يەنە ئەخمەتنى كۆردى.

ـــ ئەخمەت! مەن ياتقان جايدا كونا چاپىنىم بار، ئۇنى ئەكىلىپ مەشنىڭ ئۈستىنى ياپ، بىردەم تۇرغاندىن كېيىن ئوتنى چاپان بىلەن كۈچەپ ئۈر! ـــ دېدى ـ دە، ھەببۇللانىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى يۆلەشتۇردى.

ھەببۇللا قورقۇپ كەتكەنىدى. دىر ـ دىر تىترەپ، تېز نەپەس ئالاتتى.

ـــ قورقما! ئورنىڭدىن تۇر! ـــ دېدى سادىق ئۇنى يۆلەپ.

ـــ بىرنەچچە مەشنىڭ ئۈستىدىكى كىرسىن چىراغنى ئەكىلىڭلار، ـــ دېدى سادىق يېنىدىكىنىڭ كىملىكىنى بىلمەيلا.

ـــ ئۆزۈڭلار بېرىڭلار! ئۇلار بىزگە بەرمەيدۇ، ـــ دېدى قېيىۇم،

ـــ قېيىۇمكەنسەنغۇ؟ ئەمسە سەن ھەببۇللاغا قارا، ـــ دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ. ئۇنىڭغىچە ئەخمەت غىجەك:

ـــ مۇشۇ چاپانمۇ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ شۇ ئوخشايدۇ. ئىتتىك ئوتقا ياپ! ـــ دېدى سادىق.

ـــ ئۆزۈڭلار يېپىڭلار! ئەگەر بۇ چاپان سىلەرنىڭ بولماي قالسا، كېيىن مەن بالاغا قالىمەن، ـــ دېدى ئەخمەت چاپاننى سادىققا تەڭلەپ ئۇنىڭ كۆزدە تۇتۇۋاتقىنى سادىقنىڭ يېنىدىلا سېپىت نوچى ياتاتتى. ئەگەر

ئوخشىشپ كېتىدىغان چاپان سېيىتنىڭ بولۇپ قالىدىغان بولسا، ئەخمەت-نىڭ تاياق يېگىنى يېگەنىدى.

بۇنداق چاغدا قولغا ـ قول، پۇتقا ـ پۇت بولىدىغان قادىر كۆرۈنمەدى. ئۇنىڭ نۇرغۇن نۇقسانلىرى بولغىنى بىلەن بۇنداق جەددىي پەيتتە سادىقنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقاتتى. ھەتتا ئۇچىسىدىكى چاپىنىنى سېلىپ ئوتنى ئۆچۈرۈشتىن يانمايتتى. سادىق شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەچ قولىدىكى چاپانىنى كەڭ ئېچىپ، ئوتنىڭ ئۈلغىيىۋاتقان يېرىگە ياپتى. لېكىن، ئوت يېيىلىپ كەتكەچكە چاپان ئۇنىڭ ھەممە يېرىگە يېتىشمەي، ئەكسىچە ئوت چاپانغا تۇتىشىشقا باشلىدى. سادىق چاققانلىق بىلەن چاپانىنى تارتىۋېلىپ، ياقىسىدىن تۇتقانچە كۈچ بىلەن ئۇزۇلدۇرمەي ئوتنىنى ئۇرۇشقا باشلىدى. ئوت سەل پەسەيدى. ئۇنىڭغىچە قاسىم بىلەن ئابدۇرەھىم لاي توشۇيدىغان رېزىنكە چېلەكتە سۇ كۆتۈرۈپ كەلدى. سۇنى چېچىش بىلەن كىرسىنى كۆيۈپ بولغان كۆمۈر پارچىلىرىدىكى ئوت ئۆچتى.

ـــ مانا چىراغ، ـــ دېدى ئەخمەت بىرىنچى مەشنىڭ ئۈستىدىكى كىرسىن چىراغنى سورىمايلا كۆتۈرۈپ كېلىپ.

ـــ ھەي غېجەك! چىراغنى نەگە ئاپىرىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى سۇس، گوڭگا نۇردا، ھېچ ئىش بولمىغاندەك، بىغەم كىتاب كۆرۈۋاتقان ئەمەت سولاش.

ـــ ھەي، سولاش، ئۆيگە ئوت كېتىۋاتقىلى تۇرسا، غېمىڭدە يوق كىتاب كۆرۈۋاتقىنىڭ نېمىسى؟ ـــ دېدى ئەخمەت ئۇنى ئەيىبلەپ.

ـــ ئۇ سىلەر ئىسسىنىدىغان مەش. بىزنىڭ نېمە كارىمىز. ئۇنچىلىك ئوت ئوينى كۆيدۇرۇۋېتەلەمتى؟ ئانچىكى ئىشنى يوغىنىتىپ، ـــ دېدى ئەمەت گۇڭراپ.

ـــ سېنىڭ كىتاب ئىشقىۋازلىقىڭ پوقا ھېساب، دېگەن گېپىنى سولاشنىڭ! ھەي! كىتاب دېگەننى كىتاب ئوقۇش ئۈچۈنلا ئوقۇمدا، مۇشۇ كىتاب ئوقۇغان، ساۋاتلىق ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چىقىدىغان گەپمۇ؟ خەت

تونۇيدىغان ئادەم سەندەك يارىماس، ئېزىلەڭگۇ بولسا، ئۆلگۈچە خەت ئۆگەنمەسمەن.

ئەخمەت ئەمەتنى ئىككى پۇلغا يارىماس قىلىۋەتتى. ئەمەت توغرا قىلمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ جىم بولۇۋالغاندى. ئەخمەتنىڭمۇ ئېغىزى بېسىقتى.

سادىق چىراغنى ھەببۇللانىڭ يۈزىگە يېقىن ئەكېلىپ قارىدى، ئۇنىڭ چىرايى سارغىيىپ، قىزىللىقتىن ئەسەر قالمىغانلىقىنى كۆردى. بەدەنلىرى ھېلىمۇ بوش تىترەۋاتاتتى.

ـــ ئەمدى قورقما، ئوتنى ئۆچۈرۈۋالدۇق، ـــ دېدى سادىق ئۇنى تىنچلاندۇرۇپ.

ـــ لى پەيجاڭ ئەمدى مېنى تىللايدۇ، ئۇنىڭ يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى پاسكىنا قىلىۋەتتىم، ـــ دېدى ھەببۇللا يىغلامسىراپ.

لى پەيجاڭنىڭ سىيامبودىن قىلىنغان كىرلىكىنىڭ بىر قانچە يېرى ئالقاندەك چوڭلۇقتا كۆيۈپ كەتكەنىدى. قىرلاپ قاتلاپ قويۇلغان يوتقانىنىڭ ئوتنى ئۈست تەرىپىدە ئەستەردىن تارتىپ پاختىسىغىچە ياڭاقتەك چوڭلۇقتا ئوتنىڭ كۆيدۈرۈپ كىرىپ كەتكەن جايىمۇ بار ئىدى.

ھەببۇللا ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىكى 14 ياشلىق 10 بالىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ تولىمۇ تارتىنچاق، نومۇسچان، شۇنداقلا قورقۇنچاق ئىدى. ئۇ يۈرت ۋە ئاتا ـ ئانىسىدىن كىچىك ئايرىلغانلىقى ئۈچۈن ھېلىغىچەبۇ يەرگە كۆنەلمەي ئۆينى سېغىنسىلا، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلارغا بېرىۋېلىپ مىشىلداپ يىغلايتتى. بەزىدە، ئاخشاملىرى بېشىنى يوتقان ئىچىگە تىقىۋېلىپ ھېقىقىدايتتى. بىرەرسى قاتتىقراق گەپ قىلىپ قويسا شۇ ھامان كۆزىگە لىق ياش ئالاتتى. ياشقا تولغان كۆزىنى يۇمغان ھامان ياشلىرى خۇددى مارجاندەك تۆكۈلۈپ كېتەتتى. ئاندىن بىر قانچە كۈنگىچە مەيۈس ھالدا يۈرەتتى. سادىق، ئەخمەت غېجەك، سولايمان، قاسىملار ئۇنى بېشى چوڭ بالىلارنىڭ بوزەك قىلىشىغا يول قويماي قوغدايتتى. ئۇ 4 ـ سىنىپقىچە ئوقۇغان بولۇپ، ناھايىتى قائىدىلىك، چوڭ سۆپەت يۈرەتتى.

ئۆزىدىن چوڭ باللارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ، پالانى ئاكا دەپ تۇراتتى. ئۇ يېڭى گازارمىغا كەلگەندىن بۇيان، بىرئاز خاتىرجەم بولۇپ، خېلى ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ قالغانىدى. بۇگۈن بۇ پالاكەتكە ئۇچراپ يېڭىۋاشتىن روھى چۈشۈپ كەتتى.

ئۇ كەپتەردەك ئىچ ـ ئىچىدىن بوقۇلداپ تۇرۇپ:

ـــ ياڭ پەيجاڭ چوقۇم چوڭ يىغىندا تەنقىد قىلىدۇ، تىللايدۇ، مەن كېتىمەن! ئانامنى كۆرگۈم كېلىپ كەتتى، ـــ دېگەنچە ئۆزىنى «كارىۋاتقا» ئاتتى.

ـــ قورقما! سادىق ئاكاڭ ئۇلارغا چۈشەندۈرىدۇ. سەن سېپىتىنىڭ دامىغا چۈشۈپسەن. گۇناھ سەندىمۇ ئەمەس، ـــ دېدى ئەخمەت غەجەك تەسەللى بېرىپ.

ـــ لى پەيجاڭ يوتقان ـ كۆرپەمنى تۆلەپ بەر، دېسە قانداق قىلىمەن؟ پۇلۇم بولمىسا، ـــ دېدى ئۇ كۆزىنى مۆلدۈرلەتكىنىچە سادىققا.

ـــ ئەخمەق بالا! ئۇنداق دېمەيدۇ. ھەممىزنىڭ يوتقان ـ كۆرپە-مىزنى يېقىندا تەشكىلدىن تارقىتىپ بەردىغۇ؟ لى پەيجاڭ يەنە بىرنى ئالىدۇ. شۇنداقمۇ سادىق؟ ـــ دېدى قاسىم گەپنى ئىشەنچلىك قىلىپ. ھەببۇللا دەرھال مىشىلداشتىن توختاپ، ئۇمىدلىك كۆزلىرى بىلەن سادىققا قاراپ:

ـــ راستما، سادىق ئاكا؟ ـــ دېدى.

ـــ شۇنداققۇ دەيمەن، ـــ دېدى سادىق ئىشەنچسىزلىك بىلەن بوش ئاۋازدا. چۈنكى ئۇ مۇئاۋىن پەيجاڭ بولغان بىلەن بۇنداق ئىشلارنىڭ قانداق بىر تەرەپ بولىدىغانلىقىنى راستىنلا بىلمەيتتى.

ـــ مېنىڭ گەپ-سۆزۈم ئىشەنمىگەندەك قىلىۋاتسەن ـ ھە، سادىق؟! ـــ دېدى قاسىم نارازى بولۇپ، ـــ بىز دېگەن ھازىر ھەربىي، ئۇستۇبۇشىمىزغا كىيىدىغان كىيىم ـ كېچەك، يېپىنىدىغان يوتقان ـ كۆرپە، ئەدىيال، ئىشلىتىدىغان لۆڭگە، سوپۇن قاتارلىقلارنى بېرىۋاتسا، لى پەيجاڭ

كۆيۈپ كەتكەن يوتقان ـ كۆرپىسىنى نېمىشقا ھەببۇللاغا تۆلىتىدىكەن؟ ئۇنداق قىلسا بولمايدۇ، تەشكىلدىن ئالىدۇ. يامىنغا كەلسە سېنى تەنقىد قىلىدۇ. قورقما، تەنقىد قىلغانغا ھېچ ئىش بولمايدۇ ...

ـــ بۇنىڭ بىر ئاكىسى گومىنداڭ ۋاقتىدا ھەربىي بولغانكەن. شۇڭا، ھەربىينىڭ ئىچىدىكى ئىشلارنى بىلىدۇ بۇ، ـــ دېدى ئەخمەت قاسىمنىڭ گېپىنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاپ.

ـــ كېيىن ئۇچ ۋىلايەت تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەنۇي! ھازىر قايسى بىر ناھىيىدە قوراللىق ئەسكىرىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، دەيدۇ ـــ دېدى قاسىم.

ـــ قاسىم 6 ـ پەي بويىچە چوڭلاردىن ھېسابلىناتتى. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ يىللىقىنى ئوقۇۋېتىپ بۇ يەرگە كەلگەن بولغاچقا ئۇنىڭ بىلىدىغانلىرىمۇ قالغانلارغا قارىغاندا كۆپ ئىدى.

ـــ سادىق، سەن چاپان بىلەن ئوت ئۆچۈرۈشنى قانداقچە ئويلاپ تاپتىڭ؟ ـــ دېدى ئەخمەت ھەببۇللانىڭ ئۇستىدىكى گەپنى بۇراپ.

ـــ بىر كىتابتىن كۆرگەنىدىم. ئەڭ ياخشىسى ئۇستىگە سۇ قۇيۇپ نەمدەلگەن كىگىز ياكى يوتقاندەك نەرسىلەر بولسا تېخىمۇ تېز، بىخەتەر ئۆچۈرۈۋالغىلى بولىدىكەن، ـــ دېدى سادىق.

ـــ بۇ بىلىپ قويىدىغان ھۇنەركەن. بۇنى كىتاب كۆرگەننىڭ پايدىسى دېسەك بولىدۇ، ـــ دېدى ئەخمەت غېجەك ئەمەت سولاش بىلەن سېلىشتۇرما قىلىپ.

ـــ ماختىما! دەسلەپتە ھودۇقۇپ كېتىپ نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي قالدىم، ـــ سادىق ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلالمىغاندەك جىم بولۇپ قالدى.

ياڭ بىلەن لى مەجلىستىن تارقاپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، پارتلاپ كەتكەن تام مەشنى كۆرۈپ، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى، ياڭ ئەتراپتىكىلەرگە ئازراق قاينىغاندەك قىلدى. كېيىن لى سادىق باشلىق بىر قانچە ئوقۇغۇچىنى باشلاپ چىقىپ، چوڭ مەيداندىكى ئۇستى توڭلاشقا باشلىغان سېرىق توپا بىلەن خام خىش ئەكىلىپ، چىراغ يورۇقىدا كېچىچە

تام مەشنى ئوڭشىدى. لى ئەسلى ئۇستا تامچىلاردىن ئىكەن.

3

— ھەي سىيگەك، مېنىڭ ئورنۇمغا يەنە نېمىشقا سىيىپ قويدۇڭ؟

— مەن ئۆز ئورنۇمدا ياتقان تۇرسام! — مەنسۇر ئىزا تارتقىنىدىن بىلىپ تۇرسىمۇ، سىيىپ قويغىنىنى ئىقرار قىلغىلى ئۇنىمىدى.

— ھەي سادىق! قاراپ باقە! بۇ مۇشۇنىڭ ئورنىمۇ؟ — مەنسۇر-نىڭ كۆزىنى پارقىرىتىپ تۇرۇپلا ئۆزىنىڭ گېپىنى يالغانغا چىقارغانلىقىدىن غەزەپلەنگەن ئەخمەت غېجەك قايناپ كەتتى، — قاراپ بېقىڭلار، بۇ ئورۇن مەنسۇرنىڭ ئورنىما؟ ئۇ ئۆزىنىڭ ئورنىغا سىيىپ ياتقىنىنى ئاز، دەپ مۇشۇ قېتىم بىلەن ئۈچىنچى قېتىم مېنىڭ ئورنۇمغا سىيىپ قويۇشى. بىر مەھەللىلىك ئىكەنمىز، يېشى كىچىك دەپ گەپ قىلمىسام، بۇگۈن كېچە يەنە سىيىپ، يوتقان — كۆرپەمنى سېسىتىۋېتىپتۇ!

بۇ تاڭغا يېقىن بولغان جېدەل ئىدى. ئەخمەتنىڭ غېجەكتەك زىل، جاراڭلاپ چىققىدىغان ئاۋازى بىلەن 5 —، 6 — بەننىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئويغىتىپ كەتتى. قالغان 1 —، 2 —، 3 —، 4 — بەننىڭ ئوقۇغۇچىلىرى، بىلەن ياڭ قاتارلىق پەيجاڭلار بەخىرامان ئۇخلاۋاتاتتى. چۈنكى، 83 ئادەم ياتقىدىغان بۇ چوڭ گازارمىدا ھەر كۈنى ئاخشىمى، يا كېچىدە، يا سەھەردە ۋاراڭ — چۇرۇڭ، سۈركىلىشلەر چىقىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ۋەقە ئۆز ئەتراپىدا بولمىسلا ئۇخلاۋېرەتتى.

ئەخمەت بىلەن مەنسۇردىن ئىككى ئادەم يۇقىرى تەرەپتە يېتىۋاتقان سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ، چاپىنىنى يېپىنچاقلىغانچە ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى:

— نېمە ۋارقىرايسەن، سەن ئۇنى بىلمەمتىڭ؟ ئۇ قەستەن قىلغان ئىش بولمىسا، — دېدى ئەخمەتنى توسۇپ، ئاندىن تاماشا كۆرۈش

ئۇچۇن ئورنىدىن تۇرۇۋالغان، يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ ئولتۇرۇۋالغانلارغا قاراپ، ـــ ئۇخلاڭلار! ئورنىمىزدىن تۇرۇشقا يەنە بىر سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت بار! ـــ دېدى.

ھەممەيلەن يېتىشتى، سادىقمۇ ئورنىدا يېتىش ئۇچۇن كارىۋىتى يېنىغا كېلىپ تۇرۇشىغا:

ـــ ھەي ھەببۇل! بىردەمنىڭ ئىچىدە يەنە مېنىڭ ئورنۇمغا كىردىڭ؟ تۇر ئورنۇڭدىن! ئۆزۈڭنىڭ ئورنىغا چىقىپ يات! ـــ دېگەن سولايمانىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ قاراڭغۇدا كارىۋات نومۇرىمىزنى ئېنىق كۆرەلمەي يەنە سىزنىڭ ئورنىڭىزغا كىرىپ قاپتىمەن، ـــ دېدى ھەببۇل چالا ئويقۇلۇق كۆزىنى ئۇۋۇلىغانچە، ئىككى يانغا قاراپ ئۆز ئورنىنى تېپىشقا ئورۇنۇپ.

ـــ سەن ئاۋۇ كونا كېچىسى سىيىپ كىرگەندىن كېيىن، ئورنۇڭنى تاپالمايمىز دەپ ئويلاپ ئۆزۈڭنى ئېتىپ قورقىتىۋەتتىڭ سويما. ئورنۇڭنى تاپالمايدىغان ئادەم سىيگىلى چىقمەن، دېمەي مەنسۇردەك ئورنۇڭغا سىيىپ ياتساڭ بولمامدۇ؟ سادىق ئاكاڭ تازىلايتتى! قانداق دېدىم ئاغىنىلەر؟ ھا ـ ھا ـ ھا!

سېيىت قەستەنگە ھەممەيلەننى ئويغىتىۋېتىش ئۈچۇن بۇ گەپلەرنى دەپ بولۇپ قاقاقلاپ كۈلۈشكە باشلىدى.

سېيىت قادىرنىڭ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ پۇخادىن چىققۇدەك بىر قالايمىقانچىلىق چىقارماقچى بولۇۋىدى، ئالدىغا سولايمان توغرا كېلىپ قالدى.

ـــ كىچىك بالىنى بوزەك قىلمەن دېمە جۇمۇ يولسىز، ـــ دېدى سولايمان ئۇنىڭغا قولىنى شىلتىپ.

ـــ سەن ئادەمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باقمايلا مۇشت دېۋەيلىگىلى تۇرىدىكەنسەن، ـــ دېدى سېيىت بىردىنلا يۇمشاپ، ـــ مەن ئۇنى بوزەك قىلاي دېمىدىم، مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم تەشكىل ئۆزىنىڭ ياتقان ئورنىنى تاپالمايدىغان، سىيگۈسى كەلگەندە سىرتقا چىقماي ئورنىغا سىيىپ

ياتىدىغان سويمىلارنى بۇ يەرگە ئەكىلىپ نېمە قىلىدۇ؟ ئانىسىنى ئەمگىلى قويماي، دېمەكچىمەن، ئاۋۇ كۈنىمۇ ئىشتىن چۈشۈپ ياتاقتا كەچرەك كىرسەم، مۇنۇ ھەببۇللا دېگەن بالاڭزا مېنىڭ ئورنۇمغا كىرىپ يېتىۋاپتۇ. مەن شۇنى دەۋاتىمەن، ـــ ئۇنىڭ ئىككى تال بۆرە چىشى بۇگۈن ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى.

سولايمان جىم بولۇپ قالدى.

ـــ سېيىت نوچى، گەپ كۆپەيتمەي يېتىڭلار، تېخى بالدۇر، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان لەقمىنى ئاتاپ.

ـــ ھەي ئاداش، خۇددى بىر ئادەمنىڭ ئېرىدەك، ياتقان ـ قوپقانىنمۇ باشقۇرمەن دەيدىكەنسىلە، ئۆزۈڭلا ياتۇۋېرمەمسىلەر. بىز خالـ ساق ياتمىز، خالىمساق ياتمايمىز، ـــ ئۇ سېيىت قەستەن سادىق بىلەن ئېيتىشۋاتاتتى.

سادىق ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولماسلىق ئۈچۈن، ئۇنىڭ سېسىق گەپلىرىنى ئاڭلىماسقا سېلىپ:

ـــ سېيىتاخۇن، بۇنداق ۋاقىرىساڭلار ھەممەيلەن ئويغىنىپ كېتىدۇ. ياڭ پەيجاڭ سەكرەپ قوپۇپ كېتىپ چېچىلغىلى تۇرىدۇ. ھەممىمىز بىكاردىن ـ بىكار گەپ ئاڭلايمىز، ـــ دېدى.

ـــ ئۇ خەنزۇدىن ئەجەب قورقىسىلە ـ ھە، جا ئاكتىپ، ـــ دېدى سېيىت زەردە بىلەن سادىققا ئالىيىپ. ئاندىن مۇخورکا يۆگەپ تۇتاشتۇرغاندىن كېيىن، «مېنى باشقۇرالمايسەن» دېگەندەك قىلىپ قەستەن سىرتقا چىقىپ كەتتى.

سادىق گەپ قىلمىدى. سېيىت ئۆز يېقىنلىرىغا دائىم «سادىق مەندىن قورقىدۇ، ھەر گەپلەرنى قىلسامۇ گەپ ياندۇرالمايدۇ» دەيتتى. ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا: «سادىق سېيىت يولسىزدىن قورقىدۇ بولمىسا نېمىشقا ئۇنىڭ دەككىسىنى بەرمەيدۇ؟». دېگۈچىلەرمۇ بار ئىدى.

سېيىت يولسىز جېدەلخور يىگىت ئىدى. ئەمگەك، ئۆگىنىش دېسە ھەر خىل باھانىلەرنى تېپىپ قاتناشمايتتى، ئىنتىزامنى بۇزۇپ تۇرۇپ،

ئۇستىگە ئالماي، يولسىزلارچە كادىرلار بىلەن تاكاللىشاتتى. بولۇپمۇ، ئۇنى باشقۇرمەن، دېگەن ئادەمنى خاپا قىلىپ، ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك ھالغا كەلتۈرۈۋېتەتتى. ئۇ ئۆز يۇرتىدا ئاتا ـ ئانىسىدىن كېچىكلا ئايرىلىپ، تۇزۇكرەك تۇغقانلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن بىر شىرەم ئاكىسىنىڭ ئۆيىدە سەككىز ياشقىچە تۇرغانىكەن، ئالتە ياشتىن باشلاپ ئۆيدىكى ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەرنى ئوغرىلاپ يېگىلى بولىدىغانلىرىنى يەپ، يېگىلى بولمايدىغانلىرىنى يەيدىغان نەرسىگە تېگىشىپ، كۈن بەرمىگەنلىكتىن، شىرەم ئاكىسى ئۇنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، سەرگەردانلىق ھاياتىنى باشلاپتۇ. سېيىت بۇ يەرگە كەلگۈچىلىك 20 يىللىق ھاياتىدا بوزەكنى ئۇرۇپ، ياماندىن تاياق يەپ، بەرگەندىن سوراپ يەپ، بەرمىگەندىن بۇلاپ ئوغرىلاپ يەپ چوڭ بوپتۇ. خەلق ھۆكۈمىتى بۇ قېتىم يېتىم بالىكەن، ئادەم بولۇپ قالسۇن، دەپ سانىنىڭ سىرتىدا بالىلارغا قوشۇپ قويغانىكەن. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنمۇ بۇرۇنقى ناچار تەبىئىتىنى ئۆزگەرتمىدى. ئۇ ناھايىتى قارام، قىلىن بولۇپ، نومۇس دېگەننى بىلمەيتتى. ئوقۇغۇچىلار گازارمىغا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەي ھېلىقى بىر قۇلىقى چولاق خۇيزۇنىڭ دۇكىنىدىن بىر كىلوگراملىق قەغەز خالتىغا ئورالغان ئاتتۇرغان دادۇر بىلەن ئىككى باچكا «خادىمىن» ماركىلىق تاماكىنى بۇلاپ قېچىپ كەتكەنلىكتىن باش ئەترەتكە نۇرغۇن ئاۋارىچىلىكلەرنى كەلتۈردى.

ئۇ قادىر بىلەن سولايماندىن قورقاتتى. قادىردىن ئىككى قېتىم، سۇلايماندىن بىر قېتىم قاتتىق تاياق يېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇغۇچىلار:

ـــ ئەمدى سېنى سېيىت نوچى دېمەي، سېيىت يولسىز دېسەك بولغۇدەك، ـــ دېيىشتى.

4

ـــ مەشنى يەنە پارتلىتىۋەتتى! ـــ سايىم بۇرۇت

گازارما ئالدىدا ئوقۇغۇچىلار بىلەن قار تازىلاۋاتقان سادىقنىڭ ئالدىغا ۋارقىرىغانچە يۈگۈرۈپ كەلدى.

ـــ قايسى مەشنى؟

ـــ ئۇچىنچى مەشنى

ـــ بۇگۈن سەن نۆۋەتچىغۇ؟ بىز چىققاندا بىر ئوبدان كۆيۈپ قالغانتىغۇ؟ نېمىشقا يەنە ئوچاق بىلەن ئىيتىشتىڭ؟

ـــ مەن ئىيتىشمىدىم، سىيىت يولسز بىر ئوبدان كۆيۈۋاتقان ئوتقا بىر بوتۇلكا كىرسىن تۆكۈۋەتتى.

ـــ ئۇ قار تازىلاۋاتقانلارنىڭ يېنىدىتىغۇ، قاچان كىردى؟ ـــ سادىق ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمىگەندەك كوچىلاپ سورىدى.

ـــ ئۇ تاماكا تۇتاشتۇرىمەن دەپ كىرىپ، لاخشىگىر بىلەن ئوچاق-نىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ، تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ بولۇپلا: ئوتۇڭ ئۇلغايماپ-تۇ. بۇنداق كۆيسە ئۆي قاچان ئىسسىيدۇ دېگەنچە، كىرسىن قويىدىغان جايدىن بىر بوتۇلكا كىرسىنى ئەكېلىپ بىراقلا تۆكۈۋەتتى.

بۇگۈن كېچىچە ياغقىنى ئىككىنچى قېتىملىق چوڭ قار ئىدى. ئاخشام ئوچقۇنلاپ چۈشۈۋاتقان قار كېچىچە چوڭىيىپ، 3 ـ 4 سانتىمېتىر كەلگۈدەك قېلىنلىقتا ياغقانىدى. يەر ـ جاھان ئاپئاق لباسقا پۈركىنىپ، ھويلا ـ مەيدانلاردىكى ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل يەرلەرمۇ تۈزلىنىپ كەتكەن، قاردىن كېيىنكى شۇرغاندا ئاسمان سۈپسۈزۈك ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئەتىگەننىڭ شۇرغىنىدا يۈزلىرى قىپقىزىل بولۇپ كەتكەن سادىق قولىدىكى كۈرەكنى بىرنېگە تۇتقۇزۇپ، ئىككى قولى بىلەن مەڭز ۋە قۇلاقلىرىنى ئۇۋۇلىغانچە گازارما ئېچىگە كىرىپ كەتتى.

سادىق كىرگەندە ياڭ بىلەن لى سىيىتقا چېچىلىۋاتاتتى.

ـــ پوق بارمۇ ساڭا، قار تازىلىماي، ئۆيگە كىرىۋېلىپ، ئوچاق سۇندۇرغىلى؟ ـــ دېدى لى ئوقۇغۇچىلاردىن ئۆگىنىۋالغان ئۇيغۇرچە گەپ-نى يامداپ، خاتا تەلەپپۇز قىلىپ.

ـــ سېنىڭ خىتايچە سۆزۈڭنى ئۇقمايمەن، ـــ دېدى سىيىت بىغەملىك بىلەن موخۇركىسىنى شوراپ تۇرۇپ.

ـــ شما ختاي؟ شما ئاناڭنى شوۇچى گۇي، ـــ دېدى ياڭ سېيتتىك كۆكرىكىگە مۇشت بىلەن بىرنى ئۇرۇپ.

ياڭ 6 ـ پەيىنىك پەيجاڭى بولۇپ، ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭ، 48 ياش ئەتراپىدىكى دوغلاق كەلگەن بويتاق ئادەم ئىدى. ھەققەتكە قايتقان ئۆزى دەربجىلىك ئوفتسېرلار ئىچىدە ئەڭ ئاچچىقى يامان بولۇپ، كونىچە ئەسكەر باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى تېخىچە تاشلىمىغانىدى. ئاچچىقى كەلگەندە كۆزى چانىقىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك يوغىناپ كېتەتتى. تۆكلىرى سىرتىغا چىقىپ تۇرىدىغان بۇرنىنىڭ ئىككى تۆشۈكىمۇ يوغان چوڭ بارماق پاتقۇدەك يوغىناپ كېتەتتى. ئۇ ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىكى جېدەلله‌رنى ئايرىغاندا كىم ھەق، كىم ناھەق ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۇرمەيتى. كۆزلىرىنى ئالايتىپ، بۇرۇن تۆشۈكلىرىنى كەرگەنچە، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ كۆكرىكىگە بىردىن مۇشت سالاتتى.

ئۇ بۇگۈنمۇ سېيتقا شۇنداق قىلدى. ئاندىن سۇئالنى تەرجىمانلىققا سېلىپ، قولىدىكى تاماكىسىنى شورىغانچە:

ـــ ھەممە ئادەم قار تازىلاۋاتسا، ساڭا ئۆيدە نېمە بار؟ يا ئەتىگەن تۇرمىسىڭ، يا ئەمگەككە چىقمىسىڭ، ئۆگىنىشكە تېخى قاتناشمىسىڭ، سەن ئادەم بولامسەن، يوق؟ ـــ دېدى سېيتقا يەنە مۇشتۇمىنى تۇرگىنىچە دېۋەيلەپ.

ـــ مەن ئاناڭنى شوۇچى گۇي دېدىمۇ؟ نېمە ئادەم ئۇرىسىز؟ ئۆزى ئەتىگەن تۇرىدىغاندەك، چوڭ سۆزلەپ كەتكىنىنى، ـــ دېدى سېيىت.

ـــ ئۇرىمەن، قانداق؟ ـــ ياڭ، سېيتنىڭ بويۇن تولغاپ گەپ ياندۇرغىنىدىن غەزەپلىنىپ، ئۇنىڭ كۆكرىكىگە يەنە بىر مۇشت سالدى.

ـــ سىز ئون مۇشت ئۇرسىڭىزمۇ ئاغرىتالمايسىز، ھا ـ ھا ـ ھا! لېكىن ئادەم ئۇرسىڭىز تۇغرا ئەمەس، گومىداڭچە ئۇسۇل. بۇ دېگەن:

جېبفاڭجۇن، شاڭ تەيياڭ،

داڭ ـ داڭ ـ داڭ چىشتاڭتاڭ!
جىيىقاڭجوڭن بۇدارىن، بۇمارىن،
ۋا بۇلاۋدۇڭ، بۇ شۇڭشى، زالە؟

دېدى سېيىت، كۇلكەنچە، خەنزۇچىغا ئۇيغۇرچە سۆزنى ئارىلاشتۇرۇپ، قاپىيىگە سېلىپ، توقۇۋالغان قوشقىنى تەكرارلاپ. ئۇ ئەمگەك، ئۆگىنىش ـ ئىنساڭ گېپى چىقسىلا دائىم مۇشۇنداق دەپ تۇرۇۋالاتتى.

ـــ گۈڭچەنداڭ بۇدارىن، بۇ مارىن؟ ھۇ يۇزى قېلىن! مېنىڭ ئۇرمىغىنىمنى كۆر؟ ـــ ياڭ شۇ گېپى بىلەن تەڭ سېيىتنىڭ كۆكرىكىگە كەينى ـ كەينىدىن ئىككى مۇشت سالدى. ئۇ يەنە ئۇرغىلى تۇرۇۋىدى، لى تۇتۇۋالدى.

سېيىت مەنستىمگەن قىياپەت بىلەن:

ـــ ئۇرە، يەنە ئۇر! لېكىن، سەنمۇ گۈڭچەنداڭ ئەمەس، ـــ دېدى جان ئاچچىقى بىلەن ياڭ ۋە لىگە قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ.

ياڭ بىلەن لىنىڭ چىرايلىرى تاتىرىپ كەتتى.

ئىككى زەمبىل قار تاشلاپ قولمۇ قول تۇتۇپ تام مەشىنىڭ ئوتتىنى ئۆچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلگەن سادىق سېيىتقا بۇيرۇق قىلىپ:

ـــ ھەربىيگە خاس دىققەتتە تۇرمامسەن، خاتا سۆزلەپ تاكاللاش ـ ماي! ـــ دېدى.

ـــ ماڭا ۋاي، خىتاي پوقى بىگەن گۇي! ئادەم ئۇرسا، يەنە ماڭا گەپ قىلىۋاتسىنا؟ ـــ سېيىت ئاللىقاچان ياڭغا تۆگۈپ قويغان سول مۇشتى بىلەن سادىقنىڭ يۈزىگە بىرمۇشت سالدى. سادىق ئىككى قەدەم دۈگجۈپ توختاپ قالدى.

سادىقنىڭ غەزىپى تاشتى. ئۇ ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن بۇيان سېيىتقا كۆپ قېتىم يول قويغان سەۋر قاچسىنى سۇندۇرۇپ، پۈتۈن غەزەپ ـ نەپرىتىنى بەدىنگە يىغىپ سېيىتنىڭ قۇلاق تۈۋىگە كىلىشتۇرۇپ بىر مۇشت سالدى. سېيىت گۈپپىدە يەرگە يىقىلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرغىلى

ئۇنىماي ھەدەپ سادىقنى تىللايتتى. تاڭ كېلىپ يۆلىمىگىچە تۇرمايمەن، دەپ داۋراڭ سالاتتى.

ـــ بوپتۇ، مەن ساڭا ياڭنى جازالاپ بەرگەنمۇ بولاي. بۇنىڭ ھېسابىغا سەن ئالغا بېسىپ ئادەم بولامسەن؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي ئۆز ئىشخانىسىدا سېپىتقا.

ـــ سادىقنىمۇ قوشۇپ جازالاپ بەرسىڭز ئالغا باساي.

تاڭ كۈلگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ سېپىتنىڭ بالىلارچە يولسىزلىقىدىن كۈلۈۋاتاتتى.

ـــ «يولسىز» دېگەن لەقەمنى ساڭا كىم قويدى؟

ـــ سادىق قويدۇردى.

ـــ ھەر ھالدا جايىدا قويۇلغان لەقەمكەن.

تاڭ چىرايىغا بىردىنلا جىددىي تۇس بېرىپ ئەلگە قاراپ ئېيتتى:

ـــ سىز ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇڭ. پەيجاڭ ياڭ ئۇنى ئۇرغانلىقى ئۈچۈن كادىرلار ئىچىدە تەنقىد قىلىنىدۇ. تەكشۈرۈشنامە يازىدۇ. لېكىن، سادىقنى تەنقىد قىلمايمىز. ئۇ سادىققا بەك تولا قەرزدار بولۇپ كەتتى. سادىق بىر يىلدىن بۇيان بىرلا قېتىم ئۆزىنى قوغدىغان، سېپىت ئۇرۇشچىگە كەلگەندىن بۇيان كۆپ قېتىم سادىققا سۇركىلىپ جېدەل چىقارماقچى بولغان، دائىم ئالدى ـ كەينىدە تىللىغان، ھاقارەتلىگەن، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىگە بويسۇنمىغان، مەسخىرە قىلىپ ئۇنىڭ ئىناۋىتىنى تۆككەن. لېكىن، سادىق ئىزچىل يول قويۇپ كەلگەن. بۇ قېتىمۇ ئالدى بىلەن سېپىت قول سالغان. شۇڭا، سادىقنى ئەمەس، ئۇنى جازالايمىز. ئۇ بۇگۈندىن باشلاپ بىر ھەپتە ئايرىم ئۆيگە سولىنىپ، مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىنىدۇ. ئۇ ئازادلىق ئارمىيە ئىچىدە تەنقىدتىن قالسىلا ئەڭ يېنىك جازا. بۇ قېتىمقى جازادىن كېيىن يەنە ساۋاق ئالمىسا تېخىمۇ ئېغىر جازاغا تارتىلىدۇ ...

ئەلى تاڭنىڭ سۆزىنى ئۆرۈپ بولغاندىن كېيىن ئادىتى بويىچە:

ـــ ھەي پوق باش! سادىقنى يامان دېسەڭ ئېغىزىڭ ئىششىيدۇ. (كۆيدۇ دېمەكچى) سەن ئەسلى ئاناڭنىڭ قورسىقىدىمۇ جىم ياتماي بۇرۇن چۇشۇۋالغان شۇمتەككەنسەن، بۇ قېتىم ئاسان قۇتۇلدۇڭ. ئەمدى

ئوبدانراق ئادەم بولۇشنى ئويلىساڭ بولىدۇ، ـــ دېدى نەسىھەت قىلىپ.

ـــ مەن سىزدەك تۇڭگاندىن تۇغۇلمىغان، ـــ دېدى سېيىت ئۇنىڭ سۆزىنى بىر تېپىنغا ئالماي مەسخىرە قىلىپ.

ـــ سەنچۇ، ئۆلۈك ساندۇقنى كۆرمىگىچە كۆزۈڭدىن ياش ئاقمايدىغان گۈيتۇزىكەنسەن، ـــ دېدى ئەلى قاتتىق خاپا بولۇپ.

ئەلنىڭ چىرايىدىن سېيىتنىڭ ئۇنى خاپا قىلغانلىقىنى پەملىگەن تاڭ:

ـــ شاۋجاڭ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئىشخانا مۇدىرىنى چاقىرىپ، ـــ بۇنى ئاچقىپ لى مۇئاۋىن پەيجاڭغا تاپشۇرۇپ بەر. بۇگۈندىن باشلاپ بىر ھەپتە سولاپ، مەجبۇرىي ئەمگەككە سالسۇن، مەن ئۇنىڭ ئادەم بولمىغىنىنى بىر كۆرەي!

شاۋجاڭ سېيىتنى سىلكىشلەپ، ئالدىغا سېلىپ چىقىپ كەتتى. مېنى بۇنداق قىلار، دەپ ئويلىمىغان سېيىتنىڭ بىردىنلا يېلى چىقىپ كەتتى.

ـــ سادىق مەن مۇئاۋىن پەيجاڭبولمايمەن، دەۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئەلى ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ قابىلىيىتىم يەتمەيدىكەن، ياماڭ ئاتلىق بولۇپ قېلىۋاتىمەن، دەيدۇ.

ـــ سادىق ياخشى يولداش، تەربىيىلەنسە ئىستىقبالى بار. ئۇ تىرىشچان، ئۆگىنىشكە ئىنتىلىدۇ. جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقمايدۇ، ئۇنىڭ باشلامچىلىق ئىستىلىنى قەدىرلەشكە ئەرزىيدۇ. بۇ كادىر تاللاشتا «ئۇرۇق» نىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى ئۆلچەيدىغان ئەڭ ئالدىنقى شەرت. سىز ئىككى تىللىق، ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈڭ، كەينىگە قارىمىسۇن. ئۇنى بىزار قىلىۋاتقان سېيىت، بىز بۇنى بىلمىز، سېيىتنى تىزگىنلىسەكلا سادىقنىڭ خىزمىتى يۇرۇشۇپ كېتىدۇ، ـــ دېدى. ياڭ بىردەم ئويلىۋالغاندىن كېيىن، ـــ ئۇيغۇرچە ئۆگەنمەك تەسمۇ؟ ـــ سورىدى ئەلدىن

ـــ تەسقۇ ئەمەس، خېتى ئاسانراق، گېپىنىڭ نازۇك يەرلىرى بەك تولا. دىققەت قىلمىسا بىر گەپ بىر گەپكە ئاسانلا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. مەن

دائىم مۇشۇنداق يەرلىردە كەتكۇزۇپ قويۇپ كۇلكىگە قالىمەن، ـــ دېدى ئەلى.

ـــ ماڭا ياردەم قىلامسىز؟ مەن ئۇيغۇرچە ئۆگىنەيمىكىن دەيمەن. تىل بىلمىسەك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە خىزمەت قىلماق تەسكە توختايدىغاندەك قىلىدۇ، ـــ دېدى تاڭ قەتئىي نىيەتكە كەلگەندەك ئىرادە بىلدۈرۈپ.

تۆتىنچى باب
قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتى

1

سېيىت رەجمىدىن چىقىرىلدى. باش ئەترەت باشلىقى تاڭ ئۇنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ـــ ئۆزۈڭ ئالغا باسماي، ئالغا باسقانلارنىڭ ئالدىنى يەنە توسىدىغان بولساڭ، تېخىمۇ ئېغىر جازاغا تارتىلىسەن، ـــ دېدى.

سېيىت ئادەم بولىدىغانلىقى توغرىسىدا قايتا ـ قايتا ۋەدە بەردى. بۇگۈن ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن چوڭ يىغىن ئېچىلدى. تاڭ سۆزگە چىقىپ:

ـــ يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىغا بىنائەن، 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ ئوقۇغۇچىلار ئەترىتى قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتى بولىدۇ. نامىڭلار ئۆزگەرمەيدۇ. يەنىلا ئوقۇغۇچى. لېكىن، ئەمدى ئۆستەڭ چاپىدىغان، ئەخلەت توشۇيدىغان، ئۆگزىلەرگە چىقىۋېلىپ كاكىل لاي سالىدىغان، قەيەردە ئاچىدىغان يول بولسا ئۇنىڭغا شېغىل يانقۇزىدىغان ئۆلچەمسىز ئىشلارنى قىلمايسىلەر. پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن زاۋۇت قۇرۇلۇشىغا ئاتلىنىمىز. زاۋۇتتىن باشقا ئورۇنلار ئەمگەك كۈچى لازىم دېسىمۇ بەرمەيمىز. ئەمدىكى ئىشلار قارا كۈچ بىلەن بولىدىغان ئىشلار ئەمەس، بەلكى ئەقىل ـ پاراسەت ۋە پەم بىلەن قىلىنىدىغان نازۇك ئىشلار. سىلەر بىز كەلگەندىن بۇيان كۆپ جاپا تارتتۇق دېمەڭلار! جاپا تېخى ئالدىڭلاردا، ئۆگىنىدىغان ھۈنەرمۇ ئالدىڭلاردا، ئالغا بېسىش پۇرستىنى قولدىن بەرمەڭلار. سىلەر قۇرۇلۇش ۋەزىپىسىگە بىرلەشتۇرۇپ مەدەنىيەت، تېخنىكا

دەرسى ئۆگىنىسلەر، سياسەت ئۆگىنىسلەر، شۇنداقلا خەنزۇچمۇ ئۆگىنىسلەر! ـــ ئۇ گېپىنى تېخمۇ كونكرېتلاشتۇرۇپ، ـــ بۇ ئۆگىنىشلەر- نى كۈندىلىك ۋاقىت جەدۋىلى بويىچە ھەر كۈنى قۇرۇلۇشتىن يېنىپ كەچتە ئىككى سائەت ئېلىپ بارىسلەر. ئەتىگىنى كۈندە بىر سائەت ھەربىي مەشق قىلىسلەر. بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋەزىپىلەر جىددىي، ۋاقىت قىس. بىر كۈنلۈك تۇرمۇشىڭلار ناھايىتى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلدۇ. زور يېڭى ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئىرادەڭلەر بارمۇ، يوق؟ ـــ دېدى.

ـــ ئىرادىمىز بار! ـــ تەكشى ۋاقىراشتى ئوقۇغۇچىلار.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەدىبكى كەيپىياتى بىر قانچە ئايلار ئالدىدىكى تارقاق، چۈۋالچاق، روھسىز ھالەتكە ئوخشىمايتتى. ئۇلار بۈگۈن ھەربىي فورمىلىرىنىمۇ پاكىز، رەتلىك كىيىپ، مەيدىلىرىنى كۆتۈرۈپ، جەڭگىۋار ھالەتتە ئولتۇراتتى.

تاڭ ۋېنسەي ئۇلارنىڭ بۇ روھىي ھالىتىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى ـ دە، خۇشاللىقىدا مۇنداق دېدى:

ـــ مەن سىلەرگە ئۆزىمىزنىڭ تېگى ـ تەكتىمىزنى بىلدۈرۈپ قويماي، دۆلەت بۇ زاۋۇتنى ئىنتايىن قىيىن شارائىتتا قۇرۇۋاتىدۇ. بىزدە ھازىر مەبلەغ يوق، ماشىنا ـ ئۈسكۈنىلەرمۇ يوق، تېخنىكا كۈچىمىزمۇ ناھايىتى ئاجىز. شۇڭا، ھۆكۈمىتىمىز ناھايىتى ئېھتىياجلىق بىر قىسىم مەبلەغنى ھەر خىل يوللار بىلەن توپلىدى. ماشىنا ـ ئۈسكۈنىلەرنى سوۋېت ئىتتىپاقى ياردەم قىلدى. تېخنىك، ئىنژېنېر، مۇتەخەسسىسلەرنى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن تەكلىپ قىلدۇق. لېكىن، بۇنىڭ بىلەن ھەممە ئىش ھەل بولۇپ كەتمەيدۇ. ئەڭ كۆپ كۈچ تەلەپ قىلىدىغان توپا قۇرۇلۇشىنى ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ ئېلىپ بارىمىز ...

توپا قۇرۇلۇشى دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەمسىلەر؟ بۇ دېگىنىمىز سېلىنىدىغان بارلىق سېخلار، ئىشخانا بىنالىرى، ياتاقلار، دوختۇرخانا، بالىلار يەسلىسى، تۇرۇبا يوللىرىنى سېلىشقا، ياساشقا كېتىدىغان بارلىق ياغاچ ماتېرىياللىرى، خىش، توپا، ھاك، شېغىل، قۇم، سېمونت، تاش، ھەتتا توكىنىمۇ ئۆزىمىز تەييارلاپ بەرپا قىلىمىز دېگەن گەپ. سىلەر

كېلىشتىن بۇرۇن نەنسەندىن نەچچە ئونمىڭ كۇب مېتىر ياغاچنى كېسىۋاتقانىدۇق. بىر قىسمىنى توشۇپ كەلگەن، قالغىنىنى يېقىندا يۆتكەشكە باشلايمىز. شاللارنى ئۆزىمىز تىلىپ، ئۆزىمىز قۇرۇتىمىز. ئىشىك ـ دېرىزە ـ لەرنىڭ ياغاچچىلىقىنىمۇ ئۆزىمىز قىلىمىز، ـــ تاڭ خاتىرىسىگە بىر قارىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، ـــ شۇنداقتىمۇ يەنىلا نۇرغۇن ئىشلارغا پۇل خەجلەشكە توغرا كېلىدۇ. دۆلەت توپلىغان بىر قىسىم مەبلەغنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟

ئوقۇغۇچىلار جاۋاب بەرمىدى.

ـــ سىلەر بۇنى بىلمەيسىلەر! مەنمۇ تېخى يېقىندا بىلدىم. مەن بۇ گەپنى دېسەم سىلەر ھەم ھەيران قالسىلەر، ھەم قاتتىق تەسىرلىنىسىلەر. بۇ پۇل باشقا يەردىن كەلگەن ئەمەس، بەلكى شىنجاڭ ھەربىي رايونى قارمىقىدىكى بارلىق ئوفىتسېر ـ جەڭچىلەرنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىدىن قىسىپ، بىر يىللىق يازلىق، قىشلىق كىيىم ـ كېچىكىنى كەم تارقىتىشتىن جۇغلىغان پۇل! سىلەرگە ئەمدى بۇ يىل ياز، قىشتا يېگى كىيىم تارقاتماي، كونا كىيىملەرنى يۇيۇپ ياماپ كىيىشكىلارنى تەشەببۇس قىلغانلىقىمىزنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنگەنسىلەر؟! دېمەك، بىز بۇ زاۋۇتنى تېجەشلىك بىلەن قۇرۇپ چىقىشىمىز، پۇل خەجلىمەيدىغان يەرگە بىر تىيىن ئارتۇق خەجلەمەسلىكىمىز كېرەك، ـــ تاڭ ئاخىرىدا ئەسكەرتتى، ـــ بۇ سۆزلەرنى باشقا جايلاردا سۆزلەپ يۈرمەكلەر!

تاڭنىڭ دوكلاتى ئوقۇغۇچىلارغا نۇرغۇن ئىشلارنى بىلدۈردى. ئۇلارنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتى. روھىنى ئۇرغۇتۇپ غەيرەت ئاتا قىلدى.

ھاۋا سەللا ئىللىش بىلەن زاۋۇت پۈتۈن سەپ بويىچە قۇرۇلۇشقا ئاتلاندى. زاۋۇت دائىرىسى بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى كۆز يەتكۈسىز سايلىقتا قاينام ـ تاشقىنلىق ئەمگەك مۇسابىقىسى قانات يېيىپ كەتتى. چەتەرەكتىكى سېرىق توپلىق جايدا نەچچە يۈز ئادەم خىش قۇيۇپ، خۇمداندا خىش پىشۇرۇۋاتاتتى. خۇددى تۇرنىلاردەك قاتار تىزىلغان بىر قانچە سەپ دۆمبىسىدە تېخى ئىسسىقى كەتمىگەن خىشلارنى يۇدۇپ، بۇ

مېڭىشىدا بىر سەپ كەلسە، يەنە بىر سەپ قايتىپ ئالغا سىلجيتتى.

غەربىي جەنۇبتىكى سايلىقتا نەچچە يۈز ئادەم جىددىي ئەمگەك قىلىشۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ئىككى ئۇچتىن بولۇپ، قۇم، شېغىل تاسقىسا، يەنە بىر قىسمى تاسقالغان قۇم، شېغىللارنى ھارۋا، ماشىنىلار بىلەن ئايىغى ئۇزۇلمەي قۇرۇلۇش مەيدانلىرىغا توشۇيتتى. بەزىلىرى تارقاق قۇملارنى زەمبىللەر بىلەن بىر يەرگە يىغىن دۆۋىلەيتتى. قۇرۇلۇشچىلاردا ھازىر سائەت دېگەن گەپ يوق ئىدى. مەيلى يازنىڭ تومۇز ئىسسىق كۈنلىرى بولسۇن ياكى قىشنىڭ زىمىستان، شۇرغانلىق كۈنلىرى بولسۇن، شەرقتىن شەپەق كۆتۈرۈلۈش بىلەن مەشغۇلاتنى باشلىسا، چۈشلۈك تامىقىنىمۇ ئۆز جايىدا يەپ، تاكى غەربتە كۈن قىزىللىقى يوقاپ، گۈگۈم چۈشكۈچە داۋام قىلاتتى. قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتىدىكىلەر بۈگۈن شوپۇر-لار 1 ـ ئەترىتىدىكىلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان كونا ماشىنىلىرىغا چىقىپ، سېرىق توپىلىق يەرلەردىن سېرىق توپا، تاغ جىلغىلىرىدىن ھاك تاشلىرىنى توشۇسا، ئەتىسى شوپۇلار 2 ـ ئەترىتىدىكىلەرنىڭ ئوخشاش «زىم 51» ماركىلىق يېڭى، ئىككى يېرىم تونناىلىق ماشىنىلىرىغا ئولتۇرۇپ، تاغلارغا چىقىپ، تاغ پارتلىتىپ، قارا، سېرىق يالپاق تاشلارنى ئەكىلەتتى. ئۇلار پىژغىرىم ئاپتاپ، قارا يامغۇر، بوران، مۆلدۈرگە پىسەنت قىلماي، تاكى ۋەزىپىسىنى تۈگەتمىگىچە جەڭدىن قايتمايتتى.

زاۋۇت قۇرۇلۇشىغا قاتناشقانلار 3000 دىن ئارتۇق ئادەم ئىدى. لېكىن، قۇرۇلۇشچىلارنىڭ ئاساسىي غولى گومىداڭدىن ھەققەتكە قايتقان تېخنىكىلىق ئوفىتسېرلار بىلەن ھەر خىل ھۈنەرى بار ئەسكەرلەر ئىدى. ئۇلارمۇ ئىككى خىلغا بۆلۈنەتتى. ئاساسىي قىسمى شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد قىلىنىشىغا ئاۋاز قوشقانلار، ھەمايە قىلغانلار، ئاكتىپ ماسلىشىپ خىزمەت كۆرسەتكەنلەر ئىدى. ئۇلارغا ئۆز ۋاقتىدىلا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ھەربىي فورمىسىنى تارقىتىپ بېرىلىپ، بېرىپ يېڭى ۋەزىپە-لەرگە تەينىلىنىپ، ئوخشاش مۇئامىلە، ئوخشاش تەمىناتتىن بەھرىمەن قىلىپ ئارمىيىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلانغانىدى. يەنە بىر قىسمى بىر

قانچه يۇز كىشىگە يېتەتتى. ئۇلار تۇرمە كىيىمى كىيەتتى، نازارەت ئاستىدا ئىشلەيتتى. كۈندۈزى ئەمگەككە سېلىنىپ، ئاخشىمى سولىنىاتىتى. ئۇلار گومىنداڭنىڭ ئوكۇ قانات جاھىللىرى بولۇپ، ھەققەتكە قايتىشقا قارشىلاشقانلار، ئوڭچى ئوفىتسېرلارغا ئەگىشىپ بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار، ھېلىغىچە جىم يۈرمىگەنلەردىن ئىدى.

خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئۆزىدىن چىققان كونا جەڭچى، ئوفىتسېرلار كۆپ ئەمەس ئىدى. لېكىن، ئۇلار ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەيتتى. زاۋۇت قۇرۇلۇش پىلانى تەستىقلانغاندا، جەنۇبىي شىنجاڭدىن قوبۇل قىلىنغان 600 ئۇيغۇر پەرزەنتلىرى، ئۇرۇمچىدىن قوبۇل قىلغان 50 بالا ۋە شوپۇر قىزلار ئەترىتىدىكى 100 شوپۇر بولسا ھەققىي يېڭى جەڭچىلەردىن ئىدى.

گومىنداڭدىن ھەققەتكە قايتقان ئوفىتسېر ـ جەڭچىلەر ئىچىدە ھەممە كەسىپ ئەھلىلىرىنى تاپقىلى بولاتتى. يېتىشكەن ماھىر تېخنىكلار، لايىھىلىگۈچىلەر، باشقۇرۇش خادىملىرى، مېخانىكلار، ئىستانوكچىلار، شوپۇرلار، رېمونتچىلار، ياغاچچىلار، تۆمۈرچىلەر، قۇيمىچىلار، قېلىپچىلار، سۇۋاركىچىلار، تامچىلار، سۇۋاقچىلار، تۇرۇبىچىلار، سىرچىلار، توكچىلار ... بار ئىدى. بولۇپمۇ، نازارەت ئاستىدىكى جاھىللار ئارىسىدىن قايسى خىلدىكى ئىشقا قانداق ھۈنەرۋەن لازىم بولسا ئەڭ ئۇستا، ماھىرلىرى تېپىلاتتى. ئىستانوكلارنى قۇراشتۇرۇش، ئورنىتىش، تەڭشەشتەك قول تۇتىدىغان ئەڭ نازۇك ئىشلارنىمۇ شۇلار ئىچىدىكى تېخنىك مېخانىكلار قىلاتتى.

قۇرۇلۇش مەيدانلىرى كېچە ـ كۈندۈز تىنىم تاپماي ئىشلەۋاتقان ھەر مىللەت قۇرۇلۇشچىلىرى بىلەن قايناپ كەتكەنىدى. گۈگۈم چۈشۈش بىلەن قۇرۇلۇش مەيدانلىرىنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇرىدىغان نەچچە يۈز ۋاتلىق لامپۇچكىلارنىڭ نۇرىغا قوشۇلۇپ كۆكۈش نۇر چىقىرىۋاتقان سۇۋاركىچىلار چاچرىتىۋاتقان ئوت ئۇچقۇنلىرى زاۋۇتنى بايرام تۈسىگە كىرگۈزگەنىدى.

سادىق ئۆز پەيىدىكى بىرقانچە يەردە بۆلۈنۈپ ئىشلەۋاتقان قۇرۇلۇش ـ

چىلارنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، قوماندانلىق شتابىنىڭ ماتېرىيال بۆلۈمى تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقاندا، ئالدىغا ئۇلارنىڭ ئىش بېشى ئۇچراپ قالدى. ئۇ:

— مەن سىزنى ئىزدەپ ماڭغانىدىم، ماڭا 40 ئادەم بېرىڭ. كېچىلەپ بولسىمۇ دۇڭسەندىن قارا تاختا تاش، خېيسەنتۇدىن بىر قانچە ماشىنا سېرىق توپا ئەكەلمىسەك، كېچىلىك بەندىكى ئىش توختاپ قالىدىغان بولدى. ماشىنىلارنى تەييار قىلىپ قويدۇم، ئەنە ئاۋۇ يەردە ۋەزىپە كۈتۈپ تۇرىدۇ، — دېدى.

— ئۇ يەردە بېتون قۇيۇۋاتقان 1 —، 2 —، 3 — بەندىكى 45 ئادەم بار. بەنلىرى بويىچە يۆتكەپ ئىشلىتىڭ، — دېدى سادىق.

ئىش بېشى ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا قۇرۇلۇشچىلار تەرەپكە يۈگۈرۈپ كېتىپ، 10 — 15 مىنۇت ئۆتمەي چىرايى ئۆڭگەن ھالدا قايتىپ كېلىپ:

— ئۇلار ئۇنمىدى، — دېدى.

—نېمىشقا؟

— ئۇقمىدىم، بىر بەنجاڭ ئۇيغۇرچە نېمىلەرنى دەپ كەتكەندىن كېيىن بۇشۇڭ، بۇ چۈي دېدى، شۇ گەپنىلا ئۇقالىدىم.

سادىق ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئەمگەك گۈرۈپپىسىنىڭ باشلىقى قادىر كۈلگەن بىلەن غەزەپلەنگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان ئەلپازدا، ئۇرا كۆزلىرىنى ئويناتىپ، قاشلىرىنى لىكىلداتقانچە، شاللىرىنى چاچرىتىپ سۆزمەنلىك قىلىۋاتاتتى.

—نېمىشقا ماشىنىغا چىقمايمىز، دېدىڭلار؟!— ۋارقىرىدى سادىق ئاچچىقى بىلەن.

— سەۋەبىنى بىلمەي تۇرۇپ نېمانچە ۋارقىرايسەن؟ — دېدى قادىر يالغاندىن ھەجىيىپ.

— بىزنى كېچىچە تاماق بەرمەي، قانداق ئىشقا سالساڭ سال، لېكىن، خوتۇن خەق ھەيدىگەن ماشىنىغا چىق دەپ زورلىما. ھەر قانچە زورلىساڭمۇ چىقمايمىز!

— نېمىشقا؟ —سوردى سادىق قاپىقىنى تۇرۇپ.

ـــ ئۇلار بىر سائەتلىك يولنى بىر كۈن ماڭىدۇ. ھازىر ماڭساق ئەتە ئەتىگەندىمۇ قايتىپ كېلەلمەيمىز.

ـــ شۇنداما؟

ـــ شۇ.

ـــ بۇلا ئەمەستۇ؟ يەنە باشقا سەۋەبمۇ باردۇ؟

ـــ باشقا سەۋەبنى بىلسەڭ يەنە نېمىشقا بىزدىن سورايسەن؟

ـــ تولا گەپدانلىق قىلماي، گېپىڭ بولسا دە. بولمىسا ماشىنىغا چىق.

ـــ چىقمايمىز! ـــ قادىرغا ئەگىشىپ ھەممىسى تەڭلا ۋارقىراشتى.

ـــ بولمىسا ھەقىقىي سەۋەبنى دە! كېچە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ.

قادىر ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن راست گەپنى دە دېگەن مەنىنى چۈشەندى ـ دە، قاشلىرىنى لىكىلدىتىپ سۆزلەپ كەتتى:

ـــ مېنىڭ قورسىقىمدا گەپ ياتمايدۇ. راست گەپنى قىلساقچۇ، خوتۇن خەقلەر ھەيدىگەن ماشىنىدا چوقچىيىپ ئولتۇرساق نومۇس قىلىدىكەنمىز.

سادىق قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ نېمىگە كۈلىسەن؟ ئۇلار ماشىنىنى خۇددى تاشپاقىدەك ئۆمىلىتىپ ماڭدۇرۇپ، ئادەم جىقراق يەرگە كەلگەندە قورقۇپ، قەستەن ئاستىلىدۇ ياكى توختىتىۋالىدۇ. ئاندىن بىز ئەتراپتا قاراپ تۇرغانلارنىڭ ئىزا ئاھانىتىگە قالىمىز.

ـــ ئەتراپتىكىلەرنىڭ سىلەر بىلەن نېمە كارىكەن؟

ـــ ھەي سادىق پەيجاڭ! ـــ دېدى قادىرنىڭ يېنىدا گەپكە قوشۇق سېلىشقا تەييار تۇرغان سايىم بۇرۇت، ـــ بۇنداق ئاچچىق تەنىگە سىلىمۇ چىدىمايلا، خەق بىزگە 2 ـ 3 قېتىم ئاڭلىتىپ تۇرۇپ ناھايىتى سەت گەپلەرنى قىلىۋەتتى.

ـــ نېمە گەپكەن ئۇ؟

ـــ قاراڭلار ئۇلارغا، كۆتەكتەك تۇرۇپ، نومۇس قىلماي قىز بالا

ھەيدىگەن ماشىندا ئولتۇرغىنىنى ئاۋۇ ياردەماسلارنىڭ، دېدى، نەچچە قېتىم يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدۇق، قادىر ماشىنىدىن چۈشۈپ كېتىمەن، دېۋىدى مەن توسۇۋالدىم.

ـــ ئـۇنىڭ ئـۇستىگە، ـــ دەپلا گەپنى تارتىۋالدى قادىر، ـــ ئۇ نېمىلەر بارغانسېرى بىزنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ كەتتى. ئـاۋۇ كـۇنى بىرى قـەستەن بىزنى جىلە قىلىپ: سىلەرنىمۇ شوپۇر قىلمىز، دەپ ئېلىپ كـەلـگـەنغۇ، نېمىشقا ماشىنا ھەيدىمەيسىلەر؟ دەپ كـۈلۈپ زاڭلىق قىلىۋاتىدۇ ...

سادىق ئىشىنىڭ خىلى مۇرەككەپلىكىنى ھېس قىلدى. نېمە گەپلەر بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەي ھاڭۋېقىپ قالغان ئىش بېشى بىلەن شوپۇر قىزلارغا قاراپ، ئادەتتىكى خەنزۇچە گەپلەرگە ئېغىزى كېلىپ قالغان تەلەپپۇزدا يامداپ تۇرۇپ:

ـــ ئەتە ئەتىگەن ئەكەلسەك بولامدۇ؟ ـــ دېدى.

سادىقنىڭ تەڭلىكتە قالغانلىقىنى ھېس قىلغان ئىش بېشى بىر دەم ئويلانغاندىن كېيىن:

ـــ ئەتىگە قالدۇرۇشقا بولمايدۇ. ئەمسە مەن باشقا ئەترەتلەردىن ئادەم تاپاي، ـــ دېدى ـ دە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ماشىنىغا چىققىلى ئۇنىمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئۇقالمايلا، ماشىنىلىرىنى ھەيدەتىپ كېتىپ قالدى.

ئۇلار كەتكەندىن كېيىن سادىق قادىرنى قاتتىق تەنقىد قىلىپ:

ـــ سەن ھېچكىم ئويلاپ تاپمىغان گەپلەرنى تېپىپ، ئۆزۈڭنى كۆرسىتىشكە ئامراق. بۇ ئىشقا مەن ئەر، سەن ئايال دېيىش كېتەمدۇ؟ ئۆزۈڭنىڭ ھالىغا بېقىپ گەپ قىلمامسەن، بىگىنىڭ بولسا سەنمۇ ھەيدىمەمسەن؟ ئۇلار يېڭى كەلگەندە قانداق قىلىپ كەتتىڭ؟ ئەمدى ئازراق بىر نېمە ئۆگىنىۋېلىپ، تاپقان گېپىنى قارىمامدىغان بۇنىڭ، ـــ دېدى.

ـــ خاپا بولمىسلا سادىق پەيجاڭ، بىز بۇ «دوقمۇشنىڭ كەينىگە كىرمەي سىلىنىڭ يۈزلىرىنى قىلىپ بۇگۈنچە بولسىمۇ ۋەزىپىنى قوبۇل قىلساق بوپتىكەن، ـــ دېدى سايىم بۇرۇت خىجىل بولغاندەك.

ـــ يەنە شۇنداق جېدەل قىلىدىغان بولساڭ گۇرۇپپا باشلىقلىق

ۆەزىپەڭنى ئېلىپ تاشلايمەن، ـــ دېدى سادىق قادىرغا دوق قىلىپ.
ـــ راستما؟ ئەگە قولۇڭنى، گېپىڭ راست بولسا مەن سېنى مېھمان قىلىمەن، ـــ دېدى قادىر خۇشاللىق بىلەن ھەجايىغانچە قول ئۇزۇتۇپ.
ئەتراپىدىكىلەر پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى.
ـــ ماۋۇ دوقمۇشنى گېپىنى تېخى، ـــ مەسخىرە ئارىلاش دېدى سايىم، ـــ سادىق يۇرتلۇقۇم دەپ، سەندەك دوقمۇشنى بەنجاڭ قىلىپ قويمىسا، قىزلارنى كۆرگەندە پالدىرلاپ كېتىدىغان ئاچ كۆزۈڭ بىلەن قېلىنلىق قىلىدىغان يۈزىڭدىن باشقا نېمە ئارتۇقچىلىقىڭ بار سېنىڭ؟
ـــ ئۇنىڭ دېگىنى راست، مېنىڭ بەنجاڭ بولغۇدەك لاياقىتىم يوق. بولسا ھازىرلا ئېلىۋېتە. بەنجاڭ بولدۇم، دەپ ئەركىن بولالمايدىكەنمەن. بۇگۈن بولمىسا ئەتە ئېلان قىلسامۇ بولىدۇ، ـــ دېدى قادىر گۈرۈپپا باشلىقىدىن چۈشۈشكە ئالدىراپ.
ـــ سەن بەنجاڭ ئەمەس. ئەمگەك گۈرۈپپىسىنىڭ باشلىقى، ئۆزۈڭ-چە ئورنىڭنى ئۆستۈرۈۋالغىنىڭنى قارا، ـــ دېدى سادىق كۈلۈپ تۇرۇپ. شۇنىڭ بىلەن بۇ گەپ بېسىقىپ قالدى.
ئىشتىن چۈشۈپ چىغىر يول بويلاپ گازارمىغا يالغۇز قايتىپ كېتىۋاتقان سادىق ئىختىيارسىز شوپۇر قىزلارنىڭ يېڭى كەلگەن چاغدىكى ئىشلىرىنى ئەسلەپ قالدى ...

2

بىر نەچچە يۈز ئادەم چۈشلۈك تاماقتا يىغىلىپ، ئۆز ئاشخانىلىرى ئالدىدا بەنلىرى بويىچە غۇژمەك بولۇپ تاماق يەۋاتقاندا، 8 ـ 10 دەك ماشىنىدا تەكشى ئۆرە تۇرغان بىرەر يۈزدەك خەنزۇ قىزلىرى گازارما قورۇسىغا كىرىپ كەلدى. بۇ ماينىڭ باشلىرى ئىدى. ئۇلار بەدەنلىرىگە چېپىشىدە كەلگەن، يارىشىملىق سېرىق تۇجۇركا، كالتە يوپكا كىيگەنىدى. بېشىغا سەل قىڭغايتىپ كەلگەن ھەربىيچە ئىسپانكىسى «ئازاد» پاسونلۇق قىرقىما چاچلىرىغا تولىمۇ ياراشقانىدى. مەيدىسىدىكى «خەلق ئازادلىق

ئارمىيىسى» دېگەن بەلگىسى قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتىدىكىلەرنىڭكىدەك قىزغىنـ سىزغىر پۇرلەش بولماستىن يېپىبىگى، پاكىز، رەتلىك بولۇپ، بەش يۇلتۇزلۇق بىرىنچى ئاۋغۇست كاكارلىرى نۇر چېچىپ پارقىراپ تۇراتتى.

ئۇلار ماشىنىدىن چۈشۈپ بولۇشىغا بىر كومانىدىر قىز كوماندا بەردى. قىزلار چاقماق تېزلىكىدە ئۇچ قۇر بولۇپ سەپكە تىزىلدى. دەققەت، ساناقتىن كېيىن راھەتكە قويۇلدى. باش ئەترەت باشلىقلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىققانىدى، قىزلارنىڭ تەكشى كېيىنىشى بىلەن ھەربىي قائىدىلەرـ گە قاتتىق رىئايە قىلىپ، ھەربىر ھەربىكەتلەرنى چەبدەسلىك بىلەن ئورۇنـ دىشى بىرلەپ، ئىككىلەپ ئۇلارنىڭ ئەترايىغا ئۇلاشقانلارنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتتى. قىزلار خۇددى تەكشى ئېچىلغان گۈلگە ئوخشايتتى، ھەتتا سەترەك قىزلارمۇ قىزىل گۈل بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئۇلارنىڭ ئەترايىغا ئولاشقان ئادەملەر توپى بارغانسېرى كۆپىيىشكە، دائىرە بارغانچە تارىيىپ، قىستا ـ قىستاڭ بولۇشقا باشلىدى.

شوپۇرلار 1 ـ ئەترىتىدىكى ئۆيلەنمىگەن خەنزۇ يىگىتلەر قولىغا ئېلىۋالغان تاماق قاچىسىدىكى تامقىنى يېيىشنى ئۇنتۇپ، ئاغزىغا ئالغان تاماقنى چايناپ بولغانلىرىمۇ يۇتماي، ئېغىزىنى ماكچايتىپ تەتۈر چاينـاپ قارىشىپ تۇراتتى.

ـــ ھەي باللار! بۇ تەتەيلەرنى نېمە قىلغىلى ئەكەلگەندۇ؟ ـــ دېدى قادىر كۈچ بىلەن ئارىنى يېرىپ ئالدىغا ئۆتكەندىن كېيىن ئورا كۆزلىرىدە قىزلارغا تەكشى قاراپ چىقىپ.

ـــ ئاۋۇلارغا خوتۇن قىلىپ بېرىدىكەن، ـــ دېدى سېيىت يولسز شوپۇرلار 1 ـ ئەترەتتىكىلەر تۇرغان تەرەپنى كۆرسىتىپ.

ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ سەن يولسزلىقتىن تېتىقسىزغا ئۆتۈپسەن جۇمۇ سېيىت، بىر قانچە كۈن خېلى ئادەمگە ئوخشاپتىكەن. يەنە نېمە بولدى ساڭا؟ ـــ دېدى سۈلايمان كۆز ئالايتىپ.

ـــ ئەمسە نېمە قىلىدۇ. خوتۇن كىشىنى بۇ يەرگە ئەكىلىپ؟

— شوپۇر قىزلارکەن.

— توۋا دېگىنە سولايمان، قىز بالىمۇ ماشىنا ھەيدىيەلەمدۇ؟ — قادىرنىڭ كۆزلىرى چىملدىاپ كەتتى، — ئىشەنمەيمەن.

— بىزگە ئوخشاش ئەمگەككە سالىدۇ ھەقچان، — دېدى ئەخمەت غېجەك تەخمىنەنلا.

— بەللىرى بىر تۇتام كەلگۈدەك يىڭناغۇچلار ئەمگەككە يارامدۇ؟ خوتۇنلۇققا ئەكەلگىنى راست. ئارىسىغا كىرىۋالامسەنيا؟ ھا ـ ھا ـ ھا! ـ قاتتىق كۈلكىدىن سېپىتىنىڭ ئىككى تال بۆرە چىشى كالپۇكىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، خۇددى يىرتقۇچ بۆرىگە ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇنىڭ بۇ ئەپتىگە كۆزى چۈشۈپ قالغان بىر قانچە قىز ئەسكەر ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشۋاتقانلىقىنى ئۇقمىسىمۇ، ئۇلارغا قىزىقىپ قارىشۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرلارنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشى ئىدى.

— كۆردۈڭمۇ ئۇلارنىڭ بىزنىڭ گېپىمىزگە خۇش بولۇپ كەتكىنىنى، — دېدى سېپىت تېخىمۇ لاۋزىلىشىپ.

قىزلارغا قارشى ئېلىش سۆزى قىلىۋاتقان باش ئەترەت باشلىقى تاڭ كەينىگە قاراپ سېپىت بىلەن قادىرنى كۆردى ـ دە، تەرتىپىنىڭ بۇزۇلىدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ:

— سادىق! — دەپ ۋارقىرىدى قىزلارغا سۆزلەۋاتقان سۆزىنى ئۈزۈپ قويۇپ.

— بار! — دېدى تامىقىنى يەپ بولۇپ، باشقىلار بىلەن چەتتىرەكتە پاراڭ سېلىشىپ تۇرغان سادىق يۈگۈرۈپ تاڭنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ئادەملىرىڭىزنى تىزىپ ئىشقا ئېلىپ مېڭىڭ! لاۋسۇڭ، سىلەرمۇ تارقىلىڭلار! ۋەزىپىسى بار ماشىنىلار يولغا چىقسۇن! — دېدى بۇيرۇق قىلىپ،

سېپىت خۇددى ئاچ بۆرىدەك قىزلارنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە تىكىلىپ قاراپ، تۇجۇركا چاپاندا ئوبدانلا دومبىيىپ كۆتۈرۈلۈپ چىققان كۆكسىگە كۆزى چۈشكەندە تۈكۈرۈكلىرىنى تەستە يۇتۇپ، ھەممىنىڭ كەينىدىن تارقاپ كەتتى.

قىزلار ئەتىسى 1 ـ ئەترەت شوپۇرلىرى ھەيدىگەن ئامبرىكىنىڭ «شاۋداۋچى» ماشىنىلىرىغا ئولتۇرۇپ، بەزىلىرى ئۆرە تۇرغان پېتى سىرتقا چىقىپ كەتتى. بىر قانچە سائەتتىن كېيىن بەزىلىرىدە يالغۇز، بەزىلىرىدە ئىككىيلەن ئولتۇرۇپ، 40 ـ 50 دەك ماشىنىنى ھەيدەپ، ئۇزۇن سەپ تۈزۈپ، ھەيۋەت بىلەن گازارما قورۇسى ئىچىگە كىرىپ كەلدى. ماشىنىلار-نىڭ ھەممىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن، يېڭىچە ئىككى يېرىم تونناللىق «گاز/S» ئىدى.

ماشىنىلارنىڭ ئالدى قورۇغا كىرىشى بىلەن قادىر، سولايمان، ئەخ-مەت غېجەك، ھەببۇللا، قاسىملار بىر خىل قىزىقىش ھەم ھەيرانلىق ئىلكىدە چوڭ دەرۋازا ئېغىزىنىڭ ئىككى قاسىنىقىدا تۇرۇۋېلىپ، بىر تەرەپتىن ماشىنا سانىسا، بىر تەرەپتىن ھەربىر قىزنىڭ ماشىنا ھەيدەش تېخنىكىسىغا باھا بېرىپ تالىشاتتى، قادىر سولايماننىڭ سۆزىنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىپ تۇرسىمۇ، قىزبالىنىڭ ماشىنا ھەيدىيەلەيدىغانلىقىنى ئەقلىگە سىغدۇرالماي گەپ يورغىلاتماقتا ئىدى. ئۇ ماشىنىنى ئاستىراق ھەيدەپ كىرگەنلەرنى كۆرگەن ھامان قايىل بولماي:

ـــ ئۇنداق ھەيدىگەندىن، ھەيدىمىگەن ياخشى! ئۆملەپ ماڭغان-دەك كېتىۋاتامدۇ، ماۋۇ خېلى بولىدىكەن، قورقماي ھەيدەۋاتىدۇ، ـــ دەيتتى.

تاماشا كۆرىدىغانلار بارغانسېرى كۆپەيدى. بەزىلىرى ياقىلىرىنى تۇ-تۇپ:

ـــ قىز بالا ماشىنا ھەيدەيدۇ دېگەننى زادىلا ئاڭلاپ باقمىپتىكەن-مەن، ـــ دېسە، بەزىلىرى، ـــ ئۇلار ماشىنا ھەيدىيەلىگەن يەردە بىز چوقۇم ئۇلاردىن تېز، ياخشى ئۆگىنىۋالىمىز، ـــ دەيتتى.

ـــ مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، ـــ دېدى سولايمان ئۇلارنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، ـــ بۇ قىزلار نەنجىنده مەخسۇس ماشىنا ھەيدەش كۇرسىنى پۈتتۈرگەنلەركەن، تولۇق ئوتتۇرا، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسى بار دەيدۇ. بىلىمى بولغاندىكىن ئەلۋەتتە تېز ئۆگىنىدۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئۇستىگە دەرسىمۇ ئۆز تىلى ئەمەسمۇ.

قىزلار ئۆتۈپ بولدى. ئۇلار ئەمدى گەپنى تۇنۇگۈنكى ئىشقا يۆتكىدى.

— سېيىت دېگەن ئەمانى يوق گۈينىڭ بالىسكەن دەڭلا! خەنزۇ قىزلارغىمۇ كۆز تاشلاپ، تېتىقسىز گەپلەرنى قىلىۋاتىدۇ، — دېدى ئەخمەت غېجەك.

— كۆز سالسىمۇ بىكار، ئۇلار بىزدىن بىر قانچە ياش چوڭدەك قىلىدۇ. شۆلگەي ئېقىتقىنى قالىدۇ شۇ، — دېدى سولايمان.

— ئۇلارنىڭ يېشىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى بىلەن نېمە كارىمىز. ھازىرقى گەپ قىز بالىنىڭ ماشىنىنى گۈركىرىتىپ ئوت ئالدۇرۇپ، ئوقتەك چاپتۇرۇپ، نە - نەلەرگە بېرىپ، شەھەر كۆرگەندىن كېيىن قورۇ ئىچىگە كىرىپ شىپىدە توختاپ، جەرەندەك سەكرەپ چۈشكەن ھەربىكەتلىرى ئادەمنىڭ ئىچىگە ئوت قويۇۋاتامدۇ، — دېدى قادىر.

— سادىق! — دەپ ۋارقىرىدى تەرجىمان ئەلى قاراڭغۇ ئاشخانا ئىچىگە كىرىپلا ئۇنى كۆرمەيلا تۇرۇپ.

سادىق قۇرۇلۇش مەيدانىدىن كەچرەك يانغانلىقى ئۈچۈن، كوللېكتىپ تاماق يېيىشكە ئۇلگۈرەلمەي ئاشخانىغا ئۆزى يالغۇز تاماق ئالغىلى كىرگەنىدى.

— بۇ يەرگە چىق، ساڭا گەپ بار، — دېدى ئەلى تامىقىنى ئېلىپ بولغان سادىقنى يېگىدىن تارتىپ. ئۇلار ئاشخانا سىرتىغا چىقتى.

— دۇگسەنگە شىبەن تاش ئالغىلى چىقىپ كەتكەن سېنىڭ كۆتەلەشلىرىڭ «ئايال ھەيدىگەن ماشىنىغا چىقمايمىز!» دەپ يەنە جېدەل قىلىپ پىيادە كېلىۋاتقۇدەك. باش ئەترەت باشلىقى تاڭ بۇ ئىشنى بۇ قېتىم ئوبدان بىر تەرەپ قىلسۇن، دەپ مېنى ساڭا ئەۋەتتى، — دېدى ئەلى.

بۇ ئۆتكەن قېتىمقى جېدەلدىن ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمىگەن چاغ ئىدى. كۇن يامالىق تېغى ئارقىغا مۆكۈشكە ئالدىراپ تۇرسىمۇ، قىزىل شەپەق يەر - زېمىننى يەنىلا يورۇتۇپ تۇراتتى.

— ئۇلار تاغقا چىققۇچە گەپ قىلماي، نېمىشقا قايتقۇچە شۇنداق قىلغاندۇ؟

ـــ سېنىڭ ئاشۇ قادىر دېگەن ئاغىنەڭ بارغۇ، بىر قارىسا خېلى بولىدىغاندەك بىرنېمىكەن. لېكىن، يەنە بىر قارىساڭ ئادەمگە غەلىتىلا كۆرۈنىدىغان قىلىقلىرى بار بىرنېمىكەن. بۇ قېتىم سەن ئۇنىڭ ئوبدان ئەدىپىنى بېرىپ قوي. باش ئەترەت باشلىقى تاڭنىڭ دېيىشىچە: ئۇلارنى تاغقا چىقىشىدا 1 ـ ئەترەتنىڭ شوپۇرلىرى ئاپىرىپتىكەن تەيىار تاختا تاش بولمىغانلىقتىن ئۇلار يېنىپ كەپتۇ. كەچتە ئۇلار شوپۇر قىزلارنى ئەۋەتكەنىكەن. قىزلار ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىشىغا قادىر تاشنى بېسىپ بولغاندىن كېيىن، بىز سىلەرنىڭ ماشىناڭلارغا چىقمايمۇ پىيادە كېتىمىز، دەپ قىزلارنى ھەيدەۋېتىپتۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟

سادىقنىڭ گېپىدىن تاماقمۇ ئۆتمىدى ـ دە، قادىرغا ئاچچىقى كېلىپ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنى قانداق ئەدەپلەشنى ئويلىنىپ جىم بولۇپ كەتتى.

ئەلى ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ:

ـــ ھەي سادىق! مەن ساڭا تاڭنىڭ قورسىقىدىكى بىر چوتنى دەپ بېرەيمۇ؟ ئۇ نېمىشقا بۇ ئىشنى يېنىدا تۇرغان باشقا پەيجاڭلارغا تاپشۇرماي ساڭا تاپشۇرىدۇ، بىلەمسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق.

ـــ تاڭ قادىرنىڭ سېنىڭ يۈرتلۇقلۇق، ئاغىنەڭ ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. قېنى قانداق قىلىدۇ؟ دەپ سېنى چېكىپ باقماقچى، گومۇشلۇق قىلما بۇ ئىشتا ـ ھە!

ئەلى خۇددى ئەما ئادەم تۇز يولدىمۇ دۇكجۇپ ماڭغاندەك ئۇيغۇرچە سۆزنى بىردە توغرا تەلەپپۇز قىلسا، بىر دە ئىگە بىلەن خەۋەرنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ سادىقنى ئاگاھلاندۇراتتى.

ـــ مەن تۇڭگان بولسامۇ يەنىلا ئۇرغۇيلارغا يېقىن، ـــ دېگەننى قوشۇپ قويدى ئۇ ئاخىرىدا.

ـــ بۇ ئىشتىن شۇنچە چوڭقۇر مەنە چىقارمۇ؟ ـــ دېدى سادىق ھەيران بولۇپ،

ـــ نېمىشقا چىقمايدىكەن. ئەگەر سەن قادىرغا يۇز قارىماي، قاتتىق

بىرتەرەپ قىلساڭ، ساڭا خو (ياخشى) دېگەن بىر بەلگە قويۇلىدۇ. ئۇنداق قىلماي ئۇنىڭغا يۈز قاراپ، قول ئۇچىدا ئۆتكۈزۈۋەتسەڭ، ساڭا «پرىنسىپ-سىز» لىق بەلگىسى قويۇلىدۇ - دە، ئۇ چاغدا سەن تازا ئىشەنچكە ئىگە بولالمىغان بولىسەن. سەن ياش، تېخى بىلمەيسەن، خىزمەتتە پرىنسىپ دېگەن بىر گەپ بار. باشلىق بولغان ئادەم پرىنسىپىنىڭ يولىنى توتمىسا، ياخشى باشلىق بولالمايدۇ.

ئەلىنىڭ سۆزى ئاڭلىماققا تاڭ بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت پەيدا قىلىۋاتقاندەك بىلىنسىمۇ، ئەمەلىيەتە ئەلى سادىقنىڭ تەجرىبىسىزلىك قىلىپ كەتكۈزۈپ قويۇشىدىن، باشلىقلار ئالدىدا سىناقتىن ئۆتەلمەسلىكىدىن ئەندىشە قىلىۋاتاتتى. چۈنكى، ئەلى سادىقنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقىنىغا ئىچ - ئىچىدىن قايىل ۋە خۇشال ئىدى.

ـــ سەن پرىنسىپ دېگەن نېمە، مەنىسىنى چۈشىنەمسەن؟ ـــ سورىدى ئۇ.

ـــ ياق!

ـــ سەن ئاڭلا، مەن دەپ بېرەي: پرىنسىپ دېگەن خىزمەت ئۇسۇلىدە سىياسەت، قانۇن - تۈزۈم، بەلگىلىمىگە باب كەلمەيدىغان ئىشلارنى ئاتا - ئانىسىغىمۇ يول قويماسلىق، دېگەنلىك بولىدۇ. ئۇقتۇڭمۇ؟ شۇڭا سەن ئەمدى قادىرغا يول قويما، يۈز قارىما، بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى ئۇنداق قىلغۇچى بولمىسۇن!

ئەلى يەنە بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ تۇراتتى، قادىر لاڭنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

ـــ ئۇلار قايتىپ كەلدى، ـــ دېدى. سادىق دەرھال دەرۋازا تەرەپكە قارىدى.

قادىر ئۆزىنىڭ ئەمگەك گۇرۇپپىسىدىكى 12 ئادەم بىلەن باشقا گۇرۇپپىدىكى سەككىز ئادەمنى ئىككى رەتتىن تىزىلدۇرۇپ، ئەمگەك قوراللىرىنى مۇرىسىگە ئارتقانچە بىر - ئىككى، بىرگە دەسسەپ كىرىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ سادىق بىلەن ئەلىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە:

ـــ ئۇھ! ئاخىر دېگىنىمىزنى قىلدۇق، خوتۇن خەقنىڭ ماشىنىسىغا

چقمىدۇق،يەنە ئۇلاردىن بۇرۇن يېتىپ كەلدۇق، ـــ دېدى ھەجايغانچە.
ـــ قورال ـ سايمانلارنى ئىسكىلاتقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، تامىقىڭنى يەپ بولۇپ ئىزۋوت ئىشخانىسىغا كىر! ـــ دېدى سادىق چىراي ئاچماي تۇرۇپ.
ـــ نېمە، چىرايىڭدا بولۇت لەيلەپ كېتىپتىغۇ؟ ـــ يەنە ھەجايدى قادىر.
سادىق ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماي كېتىپ قالدى.
ـــ مانا مۇشۇنداق قىل. ئۇ تۈزەتمىگۈچە چىرايىڭنى ئاچما. «پرىنسىپ» دېگەن مۇشۇنداق بولىدۇ، ـــ دېدى ئەلى سادىق بىلەن يانداشىپ كېتىۋېتىپ.
بۇگۈن ئاي ناھايىتى يورۇق ئىدى، تىنىق ئاسماندا سانسىزلىغان يۇلتۇزلار جىمىرلىشاتتى. ئۇكە يۇلتۇزنىڭ ئەترapىدا ھەربىرىگە قىلىدىغان يۇلتۇزلار خۇددى تويى بولۇپ ئۆز بەختىنى تاپقان قىزلاردەك نۇرلىنىپ كەتكەنىدى. ئۇلار كۈلەتتى، ۋىلقىلايتتى، نازلىق ھەربىرىنى بىلەن ئۇكە يۇلتۇز توپىغا قوشۇلماقچى بولاتتى. تولۇپ دۆپدۈگىلەك ھالەتكە كەلگەن ئايمۇ جىمى ئالەمگە «دۇنيادا مەندىن چىرايلىق كىم بار؟» دېگەندەك كۈلۈپ قارايتتى.
بۇنىڭدىن بىر ھەپتە بۇرۇن بۇ يەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەن زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭ گازارمىغا توك تارتقۇزۇپ بەردى. قارا چىراغدىن قۇتۇلغان ياتاقلار بىر قانچە كۈندىن بۇيان خۇددى كۈندۈزدەك يورۇپ كەتكەنىدى.
سادىق قورۇدا قادىرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى بىر چاغدا قادىر سىرتتىن كىرىپ كەلدى ـ دە، سادىققا:
ـــ ئاي تاماشاسى قىلىۋېتىپسەن ـ دە؟ ـــ دەپ چاقچاق قىلدى.
ـــ سۈركەلمە، ئىشخانىغا كىر! ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭغا قوپاللا.
ـــ ھە گېپىڭ بارىكەن ـ دە، نېمە دېيدىغانلىقىنى بىلىپ بولدۇم، ئايالىڭنىڭ ماشىنىسىغا ئولتۇرماپسەن، دەپ تەنقىد قىلىسەن ھەقچان، ـــ دېدى قادىر پەرۋاسىزلىق بىلەن.

ـــ نېمە مەقسىتىڭ بار سېنىڭ؟ دائىم ئايالالر ھەيدىگەن ماشىنىغا ئولتۇرمايمىز، دەپ قۇتراتقۇلۇق قىلىسەن، ئۆتكەن قېتىم ئەمدى ئۇنداق قىلمايمەن دەپ ۋەدە بېرىپ يەنە نېمىشقا قىلدىڭ؟ سادىق ئۇستەلنىڭ بىر بۇرجىكىگە پاقىدە مۇشتلىدى.

بىغەم ئولتۇرغان قادىر ئەندىكىپ:

ـــ نەدىن ئۆگەندىڭ جوزا مۇشتلاشنى؟ خەنزۇ باشلىقلار گېپىنى ئاختۇرالمىغاندا مۇشۇنداق جوزا مۇشتلىغۇدەك. سەن خەنزۇ بولمىغاندىكىن جوزا مۇشتلىماي خامىرىمغا ئۇرساڭ بولمامدۇ؟ گەپ قىلماي تۇرۇپ بېرەتتىم، ـــ دېدى نارازى بولۇپ.

ـــ تولا گەپ يورغىلاتما! نېمىشقا شۇنداق قىلىسەن؟

قادىرنىڭ تازا ئاچچىقى كەلدى ـ دە:

ـــ ئۇنچە قىلىپ كېتىپ، ئاچاڭمىدى ئۇ نېمىلەر؟ ـــ دېدى بويۇن تولغاپ.

سادىقنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چاچراپ چىقىپ كېتەي دەپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ ئەلپازىنى كۆرگەن قادىر قورقتى ـ دە، خۇددى كومېدىيە ئارتىسلىرىدەك چىرايىغا تېزدىن كۈلكە يۈگۈرتۈپ:

ـــ سېنىڭ بۇنداق غەزەپلەنگەنلىكىڭنى ئەزەلدىن كۆرمەپتىكەنمەن. چېچىلما، مەن دەپ بېرەي، ـــ دېدى سادىقنىڭ غولىغا پەپلەپ قويۇپ.

ـــ سۇۋاشماي تۇز ئولتۇر! بىز رەسمىي پاراڭ سېلىشۋاتىمىز! ـــ سادىق ئۇنىڭ قولىنى مۇرىسىدىن چۈشۈرۈۋەتتى.

ـــ مەن ئۇنىڭ سەۋەبىنى دېسەم سەنمۇ خاپا بولىسەن، ـــ دېدى قادىر ئۆزىنى ئاقلاپ، ـــ ئۇلار بىزنى بارغانچە كۆزگە ئىلماس بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. كابىنكىدا مىدىرلىماي ئولتۇرۇۋېلىپ، «بالاڭ» ئۇنى قىل، «بالاڭ» بۇنى قىل دەيدۇ. دۇيجاڭ نەچچە قېتىم «بالاڭ» دېمەكلار، دېسە يەنە نېمىشقا شۇنداق دەيدۇ؟ ئۇ نېمىلەر بالا بولماي، بىزنىڭ ئاپىمىزمىكەن؟ ئۆزلىرى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشقا نېمە ئۈچۈن بىزنى بۇيرۇيدىكەن؟ خوتۇن كىشىنىڭ ئەركىشنى ئىشقا بۇيرۇغىنىنى نەدە كۆرگەنسەن؟ دەسلەپكى چاغلاردا كابىنكا بىكار بولسىلا بىرەرسىمىزنى چىقىرىۋالاتتى. ئەمدى

كابىنكىلىرى بىكار تۇرسىمۇ ئۇستىگە چىق دەپ تۇرىدۇ. شوپۇرلار 1 ـ ئەترەتتىكىلەر چىقىرىۋالىدۇيۇ، قىز شوپۇرلار بىزنى نېمىشقا چىققىلى قويمايدۇ؟ تاش ـ توپىنى ۋاقتىدا قاچىلاپ بەرمىدۇق بولمىدىمۇ؟ ئۇلارنىڭ ماشىنىسىنىڭ ئۈستىگە چىقىش ـ چىقماسلىق بىلەن تەشكىلنىڭ نېمە كارىكەن؟

قادىر ئۆتكەن قېتىم دېگەن قىز بالىنىڭ ماشىنىسىغا چىقىشتىن نومۇس قىلغانلىق توغرىسىدىكى گەپلىرىنى يېڭى مەزمۇن ۋە ئىنكاسلار بىلەن تېخىمۇ بېيىتقانىدى.

قادىرنىڭ راست گەپ قىلىۋاتقان ياكى ئاغزىغا كەلگەنچە توقۇۋاتقانلىقىنى پەرق ئېتەلمىگەن سادىق قىز شوپۇرلارنىڭ ئۇلارنى كابىنكىغا چىقارمىغان كەمچىلىكىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، قادىرنىڭ ھەممە كەمچىلىكىنى تەنقىدلەپ كەتتى.

ـــ مەن ئەمگەكنى ياخشى قىلساملا ھەممە ئىش پۈتىدۇ، دەپ ئويلامسەن؟ تەشكىل ساۋات چىقىرىش كۇرسى ئېچىپ بەرسە، يوق باھانە سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ قاتناشماي قېچىپ يۈرسەن، ئەخمەت غېجەك جېنىدا ساۋاتىنى چىقراي دەپ قاپتۇ. سەن شۇنچىلىكمۇ بولالمىساڭ، ئىزا تارتمامسەن؟ ئاخشامقى مەدەنىيەت ئۆگىنىشكە يەنە نېمىشقا قاتناشمىدىڭ؟

قادىر سەۋەب كۆرسەتتى:

ـــ نۆۋەتچىلىك قىلدىم، ئوچ مەشكە كۆمۈر توشۇدۇم. سۇ قاينىتتىم، ياتاقنىڭ ئۆگزىسىدىكى ئىككى تۆشۈكنى ئەتتىم ...

ـــ ئاخشام سېنىڭ نۆۋىتىڭمىدى، ئابدۇكېرىم نۆۋەتچىدىغۇ؟ ـــ سادىق ئۇنىڭ ئالدىنى توستى.

قادىر ئاخىر ئابدۇكېرىم بىلەن ئىشلەتكەن ھىيلىسىنىڭ بىر قىسمىنى ئىقرار قىلدى.

ـــ ئابدۇكېرىم: مەن ئۆگزىگە چىقالمايمەن، بېشىم قايىدۇ، مېنىڭ نۆۋەتچىلىكىمنى سەن قىلىۋەت، سېنىڭ تاپشۇرۇقۇڭنى مەن ئىشلەپ بېرەي دېگەنلىكى ئۈچۈن بىز ئالماشقان.

ـــ يالغان! مېنى بىلمەيدۇ دېمە، سەن ئابدۇكېرىمگە: ھەرپلەر

كۆزۈمگە خۇددى ئۇياقتىن، بۇياقتا ئۆملىگەن چۈمۈلىدەك كۆرۈنۈپ، بېشىم قېيىپ كېتىدىكەن. سېنىڭ نۆۋەتچىلىكىڭنى مەن قىلاي. مۇئەللىم ئېتىمنى چاقىرىپ قالسا، مېنىڭ ئورنۇمدا جاۋاب بېرىپ قوي دەپسەنغۇ؟ سەن ئىككىڭنى كىم بىلمەيدۇ؟ بىرىڭ ئۆگىنىشتىن قاچىدىغان يارىماس، يەنە بىرىڭ ئەمگەككە چىدىمايدىغان ھۇرۇن چىدىماسلاردىن تۇرساڭ!

سادىق قادىرنىڭ ئۆگىنىشكە قاتناشماسلىققا باھانە كۆرسىتىش ئۈچۈن ئۆگزىدىكى ئويمان بولۇپ قالغان، ئەمما تېشىلمىگەن ئىككى جايىدىن تۆشۈك ئېچىپ ھەم ئۇنى يوغىنتىپ بىر قانچە كۈن ھەپىلەشكىنىنمۇ ئېچىپ تاشلىۋەتتى.

ـــ ما گۈينى!، ھەممىنى دەپ قويۇپتا؟ ـــ قادىر ئايدۇكېرىمنى تىللىغان بولۇپ، ئەيىبىنى ئۇستىگە ئالدى.

ـــ سەن قىز شوپۇرلار يېڭى كەلگەندە قانداق قىلىپ كەتتىڭ؟ نېمىلەرنى دېدىڭ؟ ـــ سادىق بۇ گەپنى تىلغا ئېلىپ تېخىمۇ قاينىپ كەتتى، ـــ سولايمان ئۇلار شوپۇركەن دېسە، قىز بالىنىڭ ماشىنا ھەيدىگىنىنى ئاتام زاماندىن تارتىپ كىم كۆرۈپتۇ، دېدىڭ. ھاشىم بىلەن گەپ تالىشىپ، ئەگەر ئۇلار راستتىنلا ماشىنا ھەيدىيەلەيدىغان بولسا سەنلەرگە قۇلقمنى كېسىپ بېرىمەن، ئوغۇل بالا دېگەن ئېتىمنى يۆتكەپ، قىز بالىنىڭ ئىشتىنىنى كىيىمەن، دېدىڭ. ئۇلارنىڭ ماشىنا ھەيدىگىنىنى كۆرگەندىن كېيىن گەپ يۆتكەپ، «توۋا ، شۇنچە ئوغۇل بالىلار تۇرساق، ما خەقنىڭ قىز بالىلارنى ماشىنا ھەيدەشكە سالغىنىنى كۆرمەمدىغان، تەشكىلگە دەيلى، ماشىنىنى بىزگە ئېلىپ بەرسۇن، دەپ گەپ تارقىتىپ، تاس قالدىڭ قالايمىقانچىلىق چىقارغىلى. كەينىدىنلا يەنە يۇزۇڭنى قېلىن قىلىۋېلىپ، چوڭ دەرۋازىغا ئادەم توپلاپ كىرىۋاتقان ـ چىقىۋاتقان قىز شوپۇرلارغا قالايمىقان باھا بېرىپ، ئەپسانە گەپلەرنى قىلدىڭ. بىز قاچان ئاشۇ تەتەيلەرچىلىك بولالايمىز، دېدىڭ. لېكىن، خۇڭ مۇئەللىم تېخىنكا دەرسى ئۆتكەندە يەنە سەن سىنىپتا يوق. لى تېخنىك پراكتىكا قىلدۇرغاندا، ماشىنىنىڭ ماتورىغا بىر قۇر قاراپ قويغاندىن كېيىن، چەتكە بېرىۋېلىپ، ئەخمەت غېجەككە ماتور دېگەننىڭ ئىچى خۇددى چاتقاللىق جاڭگالغا

ئوخشايدىكەن. ئۇنى بىلىپ بولغۇچە كاللام چوقۇم پارتلاپ كەتكۈدەك، ئۆلسەممۇ ئۆگەنمەيمەن، دەپسەن.

قادىر گەپ ئارىلاپ ئۆزىنى ئاقىلماقچى بولغاندى، سادىق ئۇنى سۆزلىگىلى قويمىدى.

— توختا، يەنە بار! خەنزۇچە ئۆگىنىشكىمۇ سەن شۇنداق قىيىقلىق قىلىۋاتسەن. ئەخمەت غېجەككە يەنە نېمە دېدىڭ؟

— نېمە دەپتىمەن؟ — قادىر ئەخمەت غېجەككە كۆپ قېتىم دېگەن گېپىنىڭ پاش بولۇپ قالغىنىنى سېزىپ تۇرسىمۇ ئىقرار قىلمىدى.

— ئۆزۈمنىڭ مىللىتىنىڭ خېتىنى تونىيالمايۋاتسام، خەنزۇچە ئۆگىنىپ نېمە قىلىمەن؟ مەدەنىيەت ئۆگىنىڭ، تېخنىكا ئۆگىنىڭ، خەنزۇچە ئۆگىنىڭ، سىياسەت ئۆگىنىڭ، يەنە ھەربىي مەشق ئۆگىنىڭ. بىزنىڭ ئون جېنىمىز بارمىكەن ئۇنچە نەرسىنى كاللىغا سىغدۇرىدىغان؟ ئۆگەنمەيمەن. ئەمگەكنى ياخشى قىلىپ، ئازراق ھەربىي مەشق ئۆگىنىپ قويسام بولدى دەپسەنغۇ؟ — سادىق ئەمەلىي پاكىت بىلەن قادىرنى كۆمۈۋەتتى. قادىر غىڭ قىلالماي ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ئورا كۆزلىرىنى سادىققا تىكىپ:

— ئۇ غېجەكنى ئاغىنەم دەپ ئىشىنىپ، ئېچىمدىكىنى دېسەم ھەممىنى ساڭا يەتكۈزۈپتۇ — دە، ئۇ گۇي! ھەممىدىن ئەسكىسى تېخى بۇ گۇيكەن، — دېدى.

— بار ئىش بولغاندىكىن، يەتكۈزسە نېمە بوپتۇ. ئاغزىڭدىن گۇي دېگەن سۆز چۈشمەيدىغانلا بوپتىغۇ؟ بىزھەممىمىز سېنى ياخشى بولسۇن دەيمىز. گەپنىڭ قىسقىسى، سەن مۇشۇ ھالىڭ بىلەن يەنە ئۇ قىزلارنى كۆزگە ئىلماسلىققا نېمە ھەددىڭ؟ ئۇنداق ئادەم ئۆزۈڭنى ئوڭشىمامسەن. ئۆگىنىشىڭنى كۈچەيتىپ ئولاردىن ئېشىپ چۈشۈپ، ئاندىن گېپىڭ بولسا قىلمامسەن! ...

قادىر بېشىنى سىلىپ ئولتۇرۇپ كەتتى — دە، بىرھازادىن كېيىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

— سەن قاراپ تۇر، ئاشۇ خوتۇنلاردىن ئۆتۈپ كەتمەيدىغان بولسام قادىر دوقا دېگەن ئېتىمنى يۆتكۈۋېتىمەن! — دېدى.

ـــ سەندەك پوق باشلار ئۇ قىزلارغا تەك كېلەلمەيدۇ جۇمۇ، قادىر! ئويلاپ سۆزلە، ـــ دېدى يانپاشلاپ يېتىپ كىتاب كۆرۈۋاتقان ئەلى لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ قادىرنى ئېچىتىپ.

ـــ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇلار ھەيدىگەن ماشىنىغا قەتئىي چىقمايمەن، ـــ دېدى قادىر ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ مېنى قويۇۋەت، ئويقۇم كېلىپ كەتتى!

سادىق گەپ قىلمىدى.

قادىر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئەلى سادىقنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـــ قارىغاندا شوپۇر قىزلارنىڭمۇ توغرا قىلمىغان تەرەپلىرى خېلى بارەك قىلىدۇ. ئۇرغۇي باللارنى كابىنكىغا كىرگۈزمىگىنى توغرا بولماپتۇ، بۇنى تاڭغا مەلۇم قىلىپ، تەنقىدلىتىش كېرەك، ـــ دېدى.

ـــ بۇنىڭ سەۋەبى بار. سېيىت بىلەن قادىر كابىنكىدا ئۇنى، بۇنى سورىغان، ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىنى تۇتقان، ھەتتا قىزلارغا ئەسكى چاقچاقلارنى قىلغان گەپ.

ـــ مۇنداق دە! ـــ ئەلى گەپنى سادىق ئۈستىگە يۆتكىدى، ـــ سەن كۆتلەش خېلى پىششىپ قاپسەن جۇمۇ. قادىر شوپۇر قىزلارنىڭ ماشىنىسىغا چىقمىغانلىق توغرىسىدىكى تەنقىدىڭنى بويىنغا ئالماپتى. ئۇنىڭ باشقا كەمچىلىكىنى كۆرسىتىپ ئېغىز ئاچۇرمىدىك، ئۇ قايىل بولمىسىمۇ سەندىن قورقۇپ گەپ ياندۇرالمىدى. مۇشۇنداق ئىشلە، بۇگۈنكى ئىشىڭنى تاڭغا دوكلات قىلىپ، ساڭا بىر خو ئېلىپ بېرىمەن. مەن ساڭا دەي، سەن ئاڭلا: مەن سىلەرنىڭ بىر قەدەم ئالغا باسقىنىڭلارنى كۆرسەم بىر قېتىم خۇش بولۇپ كېتىمەن. مەن گومىنداڭ قوشۇنىدا ئالتە يىل ئىشلىدىم. كورلىنىڭ باشچىگىم دېگەن ھەربىي لەگزىسىدە پەنىيلىك قىلدىم. گومىنداڭمۇ ئۇرغۇيلارنى ئىشلەتكەن. لېكىن، ئۇلار ياخشى ئۇيغۇرلارنى ئىشلەتمەيتتى، بەلكى ئۆز ئۇرغۇيلىرىنى تۇتۇپ بېرىدىغان ئىشپىيون، ئۆز ئۇرغۇيلىرىنى بوزەك قىلىپ كالتەكلەيدىغان كالتەكچىلەرنى ئىشلىتەتتى. ئۆزۈڭلارنى ئۆزۈڭلارگە سالاتتى، شۇڭا ئۇ چاغدا ياخشى

ئۇرغۇيلارنىڭ قامالغىنى قاملىپ، ئۆلگىنى ئۆلۈپ، ئەسكى ئۇرغۇيلار گو-
مندالڭ بىلەن بىرلىشىپ، مىللەتنى ئېزەتتى، بوزەك قىلاتتى. سىلەر ئۇلارغا
ئوخشىمايسىلەر. سىلەر چوڭ بولساڭلار ئۆز مىللىتىڭلار ئۈچۈن ياخشى
ئىش قىلىدىغان كادىر بولۇپ چىقسىلەر، تېخنىك بولۇپ چىقسىلەر،
ئىنژېنېربولۇپ چىقسىلەر.

ئەلنىڭ بۇ سۆزلىرى سادىقا ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنكى
تەسىرى ئەڭ چوڭقۇر بولغان تەربىيىلەرنىڭ بىرى بولدى.

3

يېڭى يىل كىرىش بىلەن قىشچە بىر قەدەر ئىللىق ئۆتكەن ھاۋا
ئۆزگىرىپ، كەينى - كەينىدىن بىر قانچە قېتىم قېلىن قار ياغدى.
باشلانغىنىغا بىر - ئىككى ئاي بولغان قۇرۇلۇشنى ئەمدى داۋاملاشتۇرغىلى
بولمىدى. سېخ ئىچىدىكى قۇرۇلۇش تۈرلىرىگە ئانچە كۆپ ئادەم كەتمەيت-
تى، قۇرغۇچىلار 3 - ئەترىتىدىكىدەك قۇرۇلۇش ساۋاتى يوقلارنى تېخمۇ
لازىم قىلمايتتى. ئۇلار ئەمدى بىكار بولۇپ قالدى. ئۇلار ياغقان قارلارنى
تازىلاپ بولغاندىن كېيىن يەنە قارنىڭ يېغىشىنى تۆت كۆزى بىلەن
كۈتىدىغان بولدى. چۈنكى، قېلىن قاردا ئۇلار پوملاقلىشىپ ئويۇنىيالاتتى.
لېكىن، زاۋۇت قۇرۇلۇش باش قوماندانلىق شتابىدىن ئۇقتۇرۇش چۈشۈپ
ئۇلارنى بىكار قويمىدى. ئۇلارنى پۈتۈن كۈنلۈك ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇش-
نى قارار قىلدى.

ئۇلار چۈشتىن بۇرۇن مەدەنىيەت دەرسى ئۆگەنسە، چۈشتىن كېيىن
تېخنىكا دەرسى ئۆگىنەتتى. مەدەنىيەت دەرسى ئىككى خىلغا بۆلۈنەتتى.
بىر تۈركۈم ساۋاتسىزلار بىر قانچە سىنىپقا بۆلۈنۈپ ساۋات چىقىرىشقا
قاتناشتى. قالغانلىرىغا ئەسلىدىكى ئۆگەنگەن سىنىپ ئەھۋالىنى كۆزدە
تۇتۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپ دەرسى بىلەن تولۇقسىز
ئوتتۇرىنىڭ دەرسلىرى ئۆتۈلدى. سىياسىي دەرس ھەپتىدە بىر قېتىم
ئۆتۈلەتتى.

قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتى قۇرۇلۇش ۋەزىپىسىنى ئۆتىمىگەندىن كېيىن قىز شوپۇرلار 2 ـ ئەترىتىدىكىلەر بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈلدى. ئۇلار توغرىسىدىكى گەپ ـ سۆزلەر ئەمدى بولۇنمايدىغان بولدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي سەۋەب ئۆگىنىش ۋەزىپىسى ئېغىر بولۇپ، ئۆزلىرى بىلەنلا بولۇپ قالغانىدى.

شوپۇرلار 1 ـ ئەترىتىدىكىلەرنىڭ باشقۇرۇشىدا گومىنداڭدىن ئەسىرگە چۈشكەن ئاھىرىكىدا ئىشلەنگەن «دادوچى»، «شاۋ دادوجى»، «جەمشىد»، ياپونىيىدە ئىشلەنگەن «شاۋفولۇك» دېگەن ئۇرۇش ماشىنىلىرىدىن 80 دەك بار ئىدى. بۇلارنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئىشلەتكىلى بولمايتتى. مەيداننىڭ تام تەرەپ ئوچۇقچىلىقىدا كونا تۆمۈر ـ تەسەك ئورنىدا تاشلىنىپ تۇراتتى. ئۆگىنىش باشلانغاندىن بۇيان ئوقۇغۇچىلار قار ئاستىدا قالغان بۇ كونا ماشىنىلارنىڭ ئۈستىدىكى قارلارنى تازىلاپ، ئۇ يەردە ئىش مەيدانى ئاچتى. ئاندىن خۇاڭ مۇئەللىم ئۆتكەن ماشىنا ھەيدەش، رېمونت قىلىش دەرسلىرىدىكى زاپچاسلارنى شۇ يەردىن تېپىپ سېلىشتۇرۇپ، زاپچاس تونۇشنى ئۆگەتتى. خۇاڭ مۇئەللىم ھەپتىدە ئىككى قېتىم دەرستىن كېيىن ئوقۇغۇچىلارنى سىنىپ بويىچە نۆۋەتلىشىپ بىر قانچە كونا ماشىنىنى نەچچە قېتىم چۈۋۈپ، نەچچە قېتىم قۇراشتۇرۇپ پراكتىكا قىلدۇردى.

لى تېخنىك بىر قانچە ماشىنا كابىنكىسىدا ئۇستا شوپۇرلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، رولنى ئوقۇغۇچىلارغا تۇتقۇزۇپ مەيداننى بىر قانچە قېتىم ئايلاندۇرۇپ ئۆگىتىشكە باشلىدى. ئوقۇغۇچىلار خۇشاللىقىدىن ئېغىزلىرى قۇلىقىغا يەتكەندەك بولۇشۇپ كەتتى. ئۇلار بۇ خىل ئۇسۇلدا ناھايىتى تېز ئالغا بېسىشقا باشلىدى. كۆپ ساندىكىلىرى رولنى بەرسە ماشىنىنى ھەيدىيەلىگۈدەك، بۇزۇلغان جايىنى كۆرسىتىپ بەرسە كېچىك رېمونتلارنى قىلالىغۇدەك بولدى.

لېكىن، ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى تەكشى ئەمەس ئىدى. سېبىيت، قادىر قاتارلىقلاردا چوڭ ئۆزگىرىش بولمىدى. قادىر ئاغزىدا پو ئېتىپ تۇرسىمۇ، تېخنىكا ئۆگىنىش بىلەن مەدەنىيەت ئۆگىنىش پوزىتسىيىسىدىن شوپۇر

بولۇش قىزغىنلىقى يوقلۇقى چىقىپلا تۇراتتى. ئۇلار ئىككى ئايدىن ئارتۇق-راق مۇشۇنداق تىرىشىپ، ئۆگىنىۋاتقاندا قۇرۇلۇش قوماندانى يەنە ئۇقتۇ-رۇش قىلىپ، ئۆگىنىشنى ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ئېلىپ بارىمىز، بۇنىڭ-دىن كېيىن پۈتۈن كۈچ بىلەن قۇرۇلۇشقا ئاتلىنىمىز، دېدى. بۇ چاغدا قادىر دوقا، سايىم بۇرۇت، ئەخمەت غېجەكلەرنىڭ كۆڭلى يايراپ كەتتى. چۈنكى ئۇلار ئۆگىنىشتىن قۇتۇلۇپ قالغانىدى.

ئۇ يىللاردا ئۇرۇمچىدە ياز كۈنى يامغۇر، قىش كۈنى قار كۆپ ياغاتتى. قاردىن كېيىنكى قارا سوغۇقتا كىشىلەر ئۆيدىن باش چىقىرالمايتى-تى، قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتى قۇرۇلۇش باشلاپ بىر قانچە كۈن بولمايلا، بىر ئوبدان ئىللىپ قالغان ھاۋا بىردىنلا ئۆزگىرىپ، يەر ـ جاھاننى جۇدۇن قاپلاپ كەتتى، ئاخشىمى يېغىشقا باشلىغان قار توپتوغرا بىر كېچە ـ كۈندۈز ياغدى. يوللار توسۇلۇپ، ماشىنىلار سىرتقا چىقالمىدى. ئىش مەيدانلىرىدا قولىنى يەڭدىن چىقارغىلى بولمايتتى. ئۇلار ئەمدى يا قۇرۇ-لۇشقا قاتنىشالماي، يا ئۆگىنىش قىلالماي، قورۇدىكى تاغدەك دۆۋىلىنىپ كەتكەن قارلارنى تازىلاشقا تۇتۇش قىلدى. چوڭ ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىدىكى قارلارنى چۈشۈرگەندىن كېيىن يول ـ ھويلىلاردا ئادەم دەسسىگۈدەك بوشلۇقمۇ قالمىغانىدى. نەچچە يۈز ئادەمدىن تەشكىللەنگەن چانا كارۋىنى، ئۆزئارا گىرەلىشىپ، ئۇ ئەترەت چىقىپ كەتسە، بۇ ئەترەت قايتىپ كىرەتتى. ئۇلار 3 ـ كۈنى قارنى ئۇرۇمچى دەرياسىغا يۆتكەپ بولدى.

ـــ قىزىق شەھەركەن بۇ. بۇلتۇر 9 ـ ئايدىلا ئۆلگۈدەك قار ياغدى. 10 ـ ئايدىن كېيىن ھاۋا يەنە ئوبدانلا ئىسسىدى. 12 ـ ئايدىن كېيىن ھەر 2 ـ 3 كۈندە بىر قېتىم قار يېغىپ، قارا سوغۇقمۇ شۇنچە قاتتىق بولدى. 2 ـ ئاي چىقاي دېگەندە ھاۋا بىر ئوبدان ئىسسىپتى، مانا ئەمدى بىر كېچىدىلا جاھان ئۆزگىرىپ، شۇنچە قېلىن قار ياغدى. بۇ شەھەرنىڭ مەجەزىنى زادى بىلگىلى بولمايدىكەن، ـــ دېدى سادىق بىلەن يانداش چانا سۈرەپ كېتىۋاتقان ئىسلام سوغۇقتىن شۇمشىيىپ كەتكەن ئاغزىنى ئاران گەپكە كەلتۈرۈپ.

ـــ بىز كېلىپ بىر قانچە كۈن ئۆتكەندە، ئادەمنى كۆيدۈرۈپ

تۇرغان ئاپتاپ بىردىنلا ئۆزگىرىپ قار يېغىپ كەتمەمدۇ. قايسى ئاي ئىدى شۇ؟ ـــ دېدى قادىر بېشىدىن ئارتىلدۇرۇپ قوللاق، ئېگىنىنى يۆگىۋالغان لۆكچەكسىنى ئوكشاپ تۇرۇپ.

ـــ شۇ كۈنىمۇ بىلمەمسەن دوقا، بىز 4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى كەلمىدۇقمۇ، ـــ دېدى ئىسلام قادىرغا دوق قىلىپ، ـــ 4 ـ ماي كۈنى ياشلار بايرىمى دەپ بىزنى شوردىن ئارتىلدۇرۇپ شگۈگيۇەن باغچىسىغا ئاپاردى. چەمبىرەك ھاسىل قىلىپ توپ تاشلىشىپ ئويناپ تۇراتتۇق، غەربىي جەنۇب تەرەپتىن بىر قارا بۇلۇت پەيدا بولدى ـ دە، ئارىدىن ئۆزۈن ئۆتمەي ئالدىدا يامغۇر تامچىلىدى، كەينىدىن لەپلەپ قار يېغىپ، يەر ـ جاھاننى ئاپئاق قىلىۋەتتى ئەمەسمۇ؟

ـــ مەن بىزنىڭ كەلگەن كۈنىمىزنى ئۇنتۇپ قالدىم. 4 ـ ماي دېگىنىڭ قايسى ئاي ئۇ؟ ـــ دېدى قادىر.

ـــ سەن شۇنداق بىر نېمە، ئۇنى كۆرگەندە بۇنى ئۇنتۇپ قالىدىغان ئوجمە كۆكۈل، 4 ـ ماي دېگەن قايسى ئاي ئەمەس، 5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى دېگەن گەپ، مەن ھازىر بىز 4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى كەلدۇق دېسەم، يەنە ئۇنتۇپ قالدىم دەيسىنا؟ ـــ دېدى ئىسلام قادىرنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقىنى يۇزىگە سېلىپ.

ـــ باشقا ئىشنى ئۇنتۇپ قالساڭمۇ، بۇ كۈننى ئۇنتۇپ قالساڭ بولمايدۇ، ـــ دېدى سادىق توكلاپ كەتكەن قوللىرىنى بىرەملىككە تانىدىن بوشىتىپ ئېغىزىدا ھورداپ، ئۆۋلاپ تۇرۇپ.

ـــ ئۇنىڭ نېمە پايدىسى؟

ـــ ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى كېيىن چۈشىنىسەن، ـــ دېدى ئىسلام.

ـــ شۇ چاغدا سىلەردىن سوراپ بىلمەن، ـــ دېدى قادىر بىغەملىك بىلەن. قاتتىق قاردىن كېيىن ھاۋا ئۇدا ئوچۇق بولدى. يەر ـ جاھان قايتا ئىللىشقا باشلىدى. لېكىن، چۈشتىكى ئىسسىق قۇياش نۇرىدىن ئېرىگەن قار ـ مۇزلار ۋە بۇنىڭدىن ھاسىل بولغان ئەگىز سۇلىرى قۇيىاش غەربكە قايرىلىشىغا ئاستا ـ ئاستا يەنە قاتاتتى ـ دە، ئەتىسى ئەتىگەندە، دەل ـ دەرەخ ۋە گىياھلارنى تەكشى قىرو

باساتتى.

بۇگۈن ئەتىگەن 3 ـ ئەترەتتىكىلەر كەينىدىن ئۆز پەيلىرى بويىچە ھەربىي مەشىق قىلىش ئۇچۇن مەيدانغا يىغىلدى. ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە بىر ـ ئىككى، بىر دېگەن ئارىلاشما كوماندا مەشىق مەيدانىنى چاڭ چىقىرىۋەتكەندى. مەيداننىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا، قولىنى كەينىگە قىلىۋېلىپ ھەممە تەرەپنى كۆزىتىۋاتقان تاڭ باش ئەترەت باشلىقى ئۆزئارا دوقۇرۇشۇپ قالغان‌پەيلىرىگە بۇيرۇق قىلىپ:

ـــ تېز ئۆتۈڭلار! ئارىلىشىپ كەتمەڭلار! ـــ دەپ توۋلايتتى. ئۇيغۇر پەيلىرىگە ئەلى دەرھال تەرجىمە قىلاتتى ـ دە، ئاندىن ئۆز گېپىنى قوشۇپ:

ـــ ھەي كۆتلەشلەر! تۈزۈكرەك مېڭىشساڭ بولمامدۇ ئاۋۇ قىزلار‌دەك. ئۇرغۇرنىڭ يۈزىنى چۈشۈرگۈچە، ـــ دەيتتى.

ئۇلار مەيداننى بىر ئايلانغاندىن كېيىن سادىق كوماندا بېرىۋاتقان 6 ـ پەيدە تۈيۇقسىز بىرنىڭ ئۈستىگە بىرى يىقىلىپ، 7 ـ 8 ئوقۇغۇچى غۇلاپ چۈشتى ـ دە، ئالدىدىكىلىرى كېتىۋەردى. غۇلاپ چۈشكەنلەر جېدەللەشكىلى تۇردى. سادىق يۈگۈرۈپ كەلگەندە سېيىت يولسز ھەممەنىڭ ئاستىدا ياتاتتى، قادىر ئۇنىڭ ئۈستىدە ئىدى.

ـــ سەن قەستەن قىلدىڭ، ـــ دېدى قادىر ئورنىدىن تۇرۇپلا سېيىتنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ.

ـــ مەن قەستەن قىلىپ سەندەك 7 ـ 8 ئادەمنىڭ ئاستىدا يېتىپ بېرىدىغان ئاختىمىدىم. ياقامنى قويۇۋەت! ـــ دېدى سېيىت قادىرنىڭ قولىنى ئىتتىرىپ.

ـــ ئاختا بولمىسا‌ڭ نېمىشقا بىر ئوبدان يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ دوڭغىيىسەن گۇي! ـــ دېدى قادىر ئۇنىڭ ياقىسىنى تېخىمۇ چىڭ سىقىپ.

ـــ ياقامنى قويۇۋەت دەيمەن، ـــ سېيىت شۇ گېپى بىلەن تەڭ قادىرنىڭ قولىغا بىرنى سالدى.

ـــ ئۇرغان دېگەن مانا! ـــ قادىر سېيىتنىڭ خامىرىغا بىرنى

سالدى. سېيىت مۇشت ياندۇرىمەن دەپ تېيىلىپ چۈشتى. قادىر سېيىتنىڭ قورسىقىغا دەسسەش ئۈچۈن پۇتىنى كۆتۈرۈشىگە سادىق قادىرنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىۋەتتى، قادىر يىقىلدى. باش ئەترەت باشلىقى تاڭ ئەلنىي ئەگەشتۇرۇپ يېتىپ كەلدى. مەشىق قىلىۋاتقانلار ۋاقىت توشا ـ توشماي تاراپ كەتتى. ئۇچ ئەترەتنىڭ ئادەملىرى جېدەل بولغان يەرگە ئاقماقتا ئىدى. كىشىلەر توپى ئىچىدە قالغان تاڭ پۈتۈن ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ:

ـــ ھەر قايسى ئەترەت، پەيلەر، دەرھال ئۆز ئادەملىرىڭلارنى سەپكە تۇرغۇزۇپ بۇ يەردىن كېتىڭلار!ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

ئەمدىلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ مەيداندىكى پاتپاراقچىلىقنى يىراقتىن كۆرگەن 6 ـپەيلەر باشلىقى ياڭ بىلەن مۇئاۋىن پەيجاڭ لى تىزدىن يېتىپ كېلىپ توپ ئارىسىغا يېرىپ كىردى ـ دە، باش ئەترەت باشلىقى تاڭنى كۆرمەي، سېيىت بىلەن قادىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ گەپمۇ سورىماي، دائىملىق ئادىتى بويىچە:

ـــ شىما ئاناڭنى شوۋچى گۇي! شىما خدايى، ـــ دېگەنچە ئىككىسىنىڭ كۆكرىكىگە بىردىن مۇشت ئۇردى. ئەتراپتىكىلەر پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ بىز نەدە ئاناڭنى شوۋچى گۇي خدايى دېدۇق؟ ـــ دېدى سېيىت بىلەن قادىر تەڭ جاۋابلاپ.

ـــ نېمە ئىش بۇ؟ ـــ دېدى باش ئەترەت باشلىقى تاڭ تەرجىمان ئارقىلىق سېيىت بىلەن قادىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

ياڭ بىلەن لى باش ئەترەت باشلىقى تاڭنىڭ ئاللىقاچان بۇ يەردىلىكىنى بىلىپ، ئۆزلىرىنى دەرھال بېسۇۋالىشتى.

ـــ بىز پوپوغا يۈگۈرۈۋاتقاندا سېيىت قەستەن ئولتۇرۇۋېلىپ بىزنى يىقىتماقچى بولدى، ـــ دېدى قادىر ئالدى بىلەن مەلۇم قىلىپ.

ـــ ئايىغىمنىڭ بوغقۇچى يېشىلىپ كەتكەنىدى، ئوكشاي دەپ ئېگىشىشىمگە ئۇ قەستەن ئۈستۈمدىن ئىتتىرىپ يىقىتۋەتتى. يەنە تېخى مۇشت بىلەن ئۇرۇپ بۇرنۇمنى قانىتۋەتتى، ـــ دېدى سېيىت ئۆزىنى ئاقلاپ.

ـــ ئايغىنىڭ بوغۇچى يېشىلىپ كەتسە سەپتىن چىقىپ، ئوڭشـ
ساڭ بولمامدۇ؟ ـــ دېدى تاڭ قاپقىنى تۇرۇپ.
ـــ سادىقا دوكلات قىلسام تىڭشىمىدى، ـــ دېدى سېيىت يالغان سۆزلەپ.
تاڭ ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى چۈشەندى ـ دە:
ـــ سېيىت! سەن يەنە قەستەن چاتاق چىقارماقچى بوپسەن، قادىر! سەن نېمىشقا ئۇنى ئۇردۇڭ؟ گەپ بولسا چىرايلىق دېمەمسەن! ـــ دېدى تاڭ ئىككىسىنى ئىككى ئېغىز سۆز بىلەن تەنقىد قىلىپ.
ـــ ئۇ مېنى ئۇرغاندا سادىق توتۇپ بەردى، ـــ دېدى سېيىت پۇرسەت كەلدى، دەپ يەنە يالغان سۆزلەپ.
ـــ تـولا بـلـجـىرلـىـمـا! ئىككىڭ ئۇرۇشقاندا مەن نەق مەيداندا تۇرسام، ـــ دېدى تاڭ غەزەپلىنىپ، ـــ تازىمۇ تۆھمەتخور نېمىكەنسەن. قادىر سېنى دەسسىمەكچى بولغاندا سادىق ئۇنى ئىتتىرىۋەتـ تى. بولمىسا مجىقىڭ چىقاتتى، يولداش سادىق، مەن سىزگە مۇشۇلارنىڭ ئالدىدا بىر ئېغىز گەپ قىلىپ قويايلا! سىز ئۇنداق قورۇنۇپ يۇرمەي ھەربىي كومانىدىرلارغا خاس قاتتىق باشقۇرۇشنى ئۆگىنىڭ!
ـــ خۇپ! ـــ دېدى سادىق ئىككى پۇتنى جۈپلەپ دىققەتتە تۇرۇپ.
ـــ قېنى شۇ چاغدا كىمنىڭ بىر نېمە دېگىنىنى كۆرەي، تارقىلىڭـ لار! بۇ ئىككىسىنىڭ ئىشىنى ئايرىم بىر تەرەپ قىلىمىز، ـــ دېدى تاڭ تېخىچە ئېچىلمىغان قاپقىنى تېخىمۇ قاتتىق تۇرۇپ.
ئۇقۇغۇچىلار تاراشقا باشلىدى. سادىقمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ماڭغانـ دى، تاڭ:
ـــ سىز توختاپ تۇرۇڭ سادىق، ـــ دېدى، ئاندىن ياڭ بىلەن لى غا بۇرۇلدى، ـــ ئوقۇغۇچىلار مەشىقە چىققاندا سىلەر نەدىتىدىڭلار؟
ـــ بۈگۈن سادىق نۆۋەتچى ئىدى. مەن زۇكامداپ قالغانتىم، كېيىنرەك تۇرۇپتىمەن، ـــ دېدى ياڭ گومىنداڭ ھەربىيلىرى شەكلىدە سالام بېرىپ، ئۇ يالغان سۆزلەۋاتاتتى.

ـــ سزچۇ؟

ـــ مەن ئۇخلاپ قاپتىمەن، ـــ لى راست گەپ قىلىۋاتاتتى. تاڭ ياڭنى قاتتىق تەنقىد قىلدى:

ـــ سىزنىڭ زۇكىمىڭىز نېمانداق تۇگىمەيدۇ؟ قاچانلا بىر ئىش چىقسا زۇكام بولۇپ قالدىم، دەيدىكەنسىز. سىزنىڭ كونىچە ھەربىي ئىستىلىڭىز قاچان ئۆزگىرىدۇ؟ ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرگە مەشىققە چىقمىسىڭىز، ئەمگەككە قاتناشمىسىڭىز، ھەق ـ ناھەقنى ئايرىمايلا ئوقۇغۇچىلارنى ئۇرۇسىڭىز، تەپسىڭىز، بۇگۈن ئۆز كۈزۈم بىلەن كۆردۈم. ھېلىقى ئىككى ئېغىز سەت گەپنى كىم ئۆگەتتى سىزگە؟ ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن ئۇنداق گەپ چىقمىسمۇ، شۇنداق دېدىڭ دەپلا ئۇرۇۋاتىسىزيا!؟

ـــ بۇنداق چاغدا ئۇيغۇرلار ئاغزىدىن چىقىرالماي ئاشۇنداق دەپ ئىچىدە تىللايدۇ، ـــ دېدى ياڭ سۆزىنى جەزملەشتۈرۈپ.

ـــ يوق گەپنى قىلماڭ. ئۇرۇشۇاتقىنى ئىككى ئۇيغۇر تۇرسا، ياسىز بىلەن ئۇرۇشمىسا.

ـــ سېيىت بىلەن قادىر ئۇرۇشقاندا ئاجراتسام ئاشۇنداق خىدايى دەپ تىللايدۇ، مەن ئۇلاردىن ئۆگىنىۋالغان، ـــ دېدى ياڭ يەنە ئۆز گېپىنى يورغىلىتىپ، تاڭ قىزىقسىنىپ كۈلۈپ كەتتى. ئاندىن بىردىنلا ئەستايىدىل پوزىتسىيە بىلەن:

ـــ سىز ئۇلارنى ئاشۇنداق دېيىشكە مەجبۇر قىلغان. پەيجاڭ بولغان ئادەم نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەي، گۇناھىنىڭ كىمدە ئىكەنلىكىنى ئايرىماي كېلىپلا كۆكرەككە مۇشتلاپ كەتسىڭىز، ئۇلار ئىچىدە تىللىماي قانداق قىلاتتى؟ بۇ ئىستىلىڭىزنى قەتئىي ئۆزگەرتىڭ. ھەر ئىككىڭلار بۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرگە ئەمگەككە چىقىڭلار. ھەربىي مەشىققە قاتنىشىڭلار!ـــ دېدى.

قۇرۇلۇش دولقۇنى ئەۋجىگە چىققان كۈنلەردە قوماندانلىق شتابى 68 ئوقۇغۇچىنى ئايرىپ چىقىپ، شوپۇرلۇق مەخسۇس سىنىپى تەشكىللىدى. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى جۇمەخۇننىڭ پەيدىكى ئوقۇغۇچىلار بولۇپ، جۇمەخۇنمۇ شۇلارنىڭ ئىچىدە ئىدى. باش ئەترەتتىن سېيىت، قادىر،

ئەخمەتلەرنىمۇ ئايرىغاندى، يۇقىرىدىن سالاھىيەت تەكشۈرگىلى كەلگەن كادىر ئۇلارنى شاللاپ چىقىرىۋەتتى.

مۇنتىزىم دەرس باشلانغان كۈنى بىرىنچى بولۇپ خۇاڭ مۇئەللىم دەرسكە كىردى. دەرس ماشىنا ماتورىنى تونۇشتۇرۇشتىن باشلاندى. خۇاڭ مۇئەللىم ماتورنىڭ سخېمىسىنى دوسكىغا سىزغاندىن كېيىن، قولىدىكى چۇشەندۈرۈش تايىقى بىلەن ماتورنىڭ ئالدىنقى بۆلەك قىسمىنى چۇشەندۈرۈپ بولۇپ، قولىدىكى تاياقنى ئەلگە تۇتقۇزدى. ئاندىن ئارقىغا بىر-ئىككى قەدەم چېكىنىپ، تەرجىمانغا ئورۇن بوشاتقاندىن كېيىن قولىنى قوۋۇشتۇرۇپ ياندا تۇردى. بۇ ئۇنىڭ تەرجىمە قىلىڭ، دېگىنى ھەمدە تەرجىمانغا كۆرسەتكەن ھۆرمىتى ئىدى.

خۇاڭ مۇئەللىم 40 ياشتىن ھالقىغان، ئېگىز بوي، سېرىق ئەت، سىلىق - سىپايە ئادەم ئىدى. مىللىي ئوقۇغۇچىلارنىڭ سورىغان سوئال ياكى پىكىرلىرىگە ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىپ، سەۋرچانلىق بىلەن چۇشەندۈرۈپ بېرەتتى ياكى ئىزاھلايتتى.

ئەلى خۇاڭ مۇئەللىمنىڭ ئورنىغا ئۆتكەندىن كېيىن، چىرايىدا بىر خىل خجىللىق، بىئارامليقنى ئىپادىلەپ، تامىقىنى بىر قانچە قېتىم قىرىپ قويغاندىن كېيىن:

— خۇاڭ مۇئەللىم دەيدىكەن، بىز ئالدى بىلەن ئاسمان ماشىنىسىنى كوڭكىنىڭ ئۇستىگە پىرقىرىتىپ ئەكېلىپ، دەسلەپىدە ئۇنىڭ ئوڭ كۆزىنى ئاسمىز، ئۇنى ئورنىتىپ بولغاندىن كېيىن سول كۆزىنى ئاسمىز، دەيدۇ. چۇشەندىڭلارمۇ؟ — دېدى ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ.

ھېچنىمىنى چۇشەنمىگەن ئوقۇغۇچىلار ھاڭ-تاڭ بولۇشۇپ، جىم ئولتۇرۇشۇپ كەتتى - دە، بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن ئۆزئارا پىچىرلاشقىلى تۇردى.

ئۆز تەرجىمىسىدىن سەل خۇدۇكسىرەپ قالغان ئەلى باشقىدىن تامىقىنى قىرىپ قويۇپ ئورۇق مەيدىسىنى كەرگىنىچە:

— گەپ قىلىشمايىسىلەرغۇ كۆتلەشلەر، مەن ئېنىق چۇشەندۈرگەن تۇرسام، — دېدى ئوقۇغۇچىلارنى پوزىتسىيە بىلدۈرۈشكە قىستاپ.

ـــ ئەلى مۇئەللىم! ئۇنى ماشىنىنىڭ كۆزى دېمەيمىز. چىرىغى دەيمىز. چىراغنى كرانغا ئاسماي تۇرۇپمۇ قولدا كۆتۈرۈپ ئۇرناتقىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ يەنە بىر گەپ، ئۇنى ئاسمان ماشىنىسى دېمەيمىز. ئاسما كران دەيمىز، ـــ دېدى ماشنا ھەيدەش ۋە رېمونت قىلىشنىڭ ئومۇمىي ساۋاتىدا ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان جۈمەخۇن ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ ھەي جۇماق! ئۇ گېپىڭمۇ رۇسچە گەپكەنغۇ؟ ئۇنىڭغا تىلىم كەلمىسە مەن قانداق قىلاي؟ سەن كۆتلەش ئاڭلاپ تۇر، خەنزۇچە «تيەن» دېگەن خەت ئاسمان دېگەن مەنە بېرىدۇ. «چې» دېگەن ماشنا ياكى كوڭگا دېگەن بولىدۇ. شۇنداقكەن، ئىككىسىنى بىرلەشتۇرگەندە. «ئاسمان ماشىنىسى» بولماي نېمە بولاتتى؟ ـــ دېدى ئەلى تېرىككەندەك چىڭقىلىپ.

خۇاڭ مۇئەللىم ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا بولۇۋاتقان گەپلەرنى ئۇقمىغاندەك لىقتىن بىردە جۈمەخۇنىڭ ئاغزىغا قارىسا، بىردە ئەلىنىڭ چىرايىغا قارايتتى.

ئەلى ئاخىر جۈمەخۇنىڭ پىكرىنىڭ مەنىسىنى خۇاڭ مۇئەللىمگە تەرجىمە قىلىپ بەردى. خۇاڭ مۇئەللىم ھەيرانلىق ئىلكىدە نېمە دېيىشىنى بىلمەي بىردەم تۇرۇپ كېتىپ، ئاندىن ماتور سېخىمىسىنىڭ يېنىغا خەنزۇچە خەتنى يازغاندىن كېيىن قايتا چۈشەندۈردى.

ئەلى خەت مەنىسىگە قاراپ چېكىسىگە پاقىدە ئۇرۇپ قويغاندىن كېيىن خۇاڭ مۇئەللىمگە چۈشەندىم دېگەننى بىلدۈرۈپ قايتا قايتا باش لىڭشىتتى ـ دە:

ـــ خۇاڭ مۇئەللىم دەيدىكەن، مەن گۇاڭدۇڭلۇق بولغىنىم ئۈچۈن، تەرجىمان يولداش «يىن جىڭ» (ماتور) دېگەن سۆزلىمنى «يەن جىڭ» (كۆز) دەپ چۈشەندۈرۈپ قاپتۇ دەيدۇ (ئۇ چاغلاردا ماتورنى خەنزۇچىدا ھازىرقىدەك فادۇڭجى دەپ ئاتمماي «يىن جىڭ» دەپ ئاتايتتى)، سەن كۆتلەشلەر بىلمەيسىلەر. گۇاڭدۇڭلۇقنىڭ گېپىنى باشقا يەرلىك خەنزۇلار ئاسان چۈشەنمەيدۇ. خېلى مەنمەن دېگەن پەيىلەرمۇ تەرجىمان قىلالمايدۇ (تەرجىمە قىلالمايدۇ دېمەكچى)، مەن قانداقلا قىلسام خېلى يېقىن ئاپىرىپ-تىمەنغۇ؟ سەن كۆتلەشلەر بىلىپ تۇرۇپ مېنى كالدىرلاتقۇچە، مەن يېقىن

ئاپارغاندىن كېيىن ئىچكىدە بىلىشۋالساڭ بولمامدۇ؟ ـــ دېدى غادىيىپ تۇرۇپ. بۇ ئۇنىڭ قىلغان تەرجىمىسىنىڭ مەزمۇنىغا خېلى يېقىن بارغانلىقى، گۇاڭدۇڭلۇقنىڭ تىلى شۇنچىلىك تەس بولسىمۇ تەرجىمە قىلالىغانلىقتا كۆرسەتكەن تەمەننالىسى ئىدى. خۇاڭ مۇئەللىم دەرستىن چۈشۈش ئالدىدا ئوقۇغۇچىلارغا مۇنداق دېدى:

ـــ سىلەرگە بىر ئىشنى تەكلىپ قىلاي دەپ نەچچە قېتىم تىلمىنىڭ ئۇچىغا كەلتۈرۈپ يۇتۇۋەتتىم. مېنىڭچە سىلەر مەدەنىيەت سەۋىيەڭلارنى ئۆستۈرۈش بىلەن بىللە خەنزۇچە ئۆگىنىشنى كۈچەيتىڭلار. سىياسىي، مەمۇرىي پائالىيەتلەردە ئاربىغا تەرجىمان سالسا بولغىنى بىلەن تېخنىكىلىق ئىشلاردا بۇ ناھايىتى قىيىنغا توختايدۇ. تېخنىكىلىق مەزمۇننى تەرجىمان شۇ كەسىپنىڭ ئەھلى بولمىسا ئەينەن، توغرا ئىپادىلەپ بېرىشى مۇمكىن ئەمەس. بىزنىڭ ھازىرقى تەرجىمانلىرىمىزمۇ تېخنىكا ئەھلى ئەمەس. بۇنداقتا ئۇلارغىمۇ قىيىن.

بۇ گەپ ئوقۇغۇچىلاردىن كۆرە ئەلگە تولىمۇ يېقىپ كەتتى. ئوقۇغۇچىلار خۇاڭ مۇئەللىمنىڭ تەشەببۇسىغا قىزغىنلىق بىلەن ئاۋاز قوشقاندىن كېيىن ئەلى:

ـــ قانداق كۆتىلەشلەر، مېنىڭ دېگىنىم بىلەن خۇاڭ مۇئەللىمنىڭ سۆزى بىر يەردىن چىقتىغۇ؟ مەن سەنلەرگە دائىم خەنزۇچىنى ياخشى ئۆگەن، بولمىسا كومپىكا ھەيدەشنى ئۆگىنەلمەيسىلەر، تاراقتۇرۇق (تراكتور دېمەكچى) ھەيدەشنىمۇ ئۆگىنەلمەيسىلەر، دەپ تۇرسام ئاغزىڭلاردا ھەدەپ قويۇپ، ۋاقتى كەلگەندە يەنە شاخىر ـ ماخىر قىلىشتىڭ ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى تال ـ تال ساقلىنى سىقىمداپ تۇرۇپ.

4

بۇگۈن سادىق بىلەن جۇمەخۇن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئايلىق تۇرمۇش تەمىنات بۇيۇملىرىنى ئالغىلى زاۋۇتقا قاراپ ماڭدى. ئۇلار يول بويى قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. گەپنى جۇمەخۇن باشلىدى، ئۇ سادىققا: خۇاڭ مۇئەللىم ماتور ھەققىدە ئۆتكەن دەرسلىكنى ئەلى تىلماچىنىڭ قانداق تەرجىمە قىلغانلىقىنى ھېكايە قىلىپ بېرىۋېدى، سادىق قاتتىق كۈلۈپ كەتتى.

ـــ بىزنىڭ سىياسىي، ئىدىيە جەھەتتىن خاملىقىمىزمۇ بىر مەسىلە كەن. لېكىن، مەدەنىيەت سەۋىيىمىزنىڭ تۆۋەن بولۇشى بىلەن، خەنزۇچە بىلمەسلىكىمىزمۇ ھازىرقى ئەڭ چوڭ توسالغۇدەك قىلىدۇ. مۇئەللىمنىڭ، باشلىقلىرىمىزنىڭ سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەن بولۇشى بىز ئۈچۈن پايدىسى يوق بولۇۋاتىدۇ. بەلكى تەرجىمانلىرىمىز قانچىلىك بىلسە، بىزمۇ شۇنچىلىك مەنپەئەتكە ئىگە بولۇپ يۇرۇپتۇق. تېخنىكىلىق بىلىم بىزگە مۇئەللىمنىڭ سەۋىيىسى بويىچە ئەمەس، بەلكى تەرجىمانىنىڭ سەۋىيىسى بويىچە بېتىپ كېلىدىكەن ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى جۇمەخۇن.

ـــ خۇاڭ مۇئەللىمنىڭ بىلىم ئىگىلەشتە تەرجىمانغا تايىنىپ جىق نەرسىلەرنى توغرا، ئەتراپلىق ئىگىلەپ كەتكىلى بولمايدۇ، دېگىنى ناھايىتى توغرا. بولۇپمۇ ئەلى تىلماچ، ئەخەت تۈگىچىدەك بۇ كەسپىنىڭ ئەھلى بولمىغان تەرجىمانلار بىزنىمۇ قىينىپ، ئۇلارنىمۇ قىينىپ قويىدىكەن دەڭلا، ـــ دېدى سادىق.

ـــ بىز خەنزۇچە ئۆگىنىشىمىزنى تېزلەتمەسەك بولمايدۇ. بىزنى خەنزۇ ئۇستىلارغا ئارىلاشتۇرۇۋەتسە، ئۆگىنىشىمىز تېزلىشەتتى، ـــ دېدى جۇمەخۇن.

ـــ تېخنىكا ئۆگىنىشنىڭ ئاساسى يەنىلا مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە باغلىقمىكىن دەيمەن. زاۋۇت بىر قانچە بىلىمى بار مەدەنىيەت مۇئەللىملىرى نى تەكلىپ قىلغۇدەك. ئۇچ كىشىنى يۆتكەپ كېلىدىكەن، ئېيىغا 100 يۈەن بېرەيلى، دەپتۇ. يەنە تۆت ئادەمنى سائىتىگە تۆت يۈەندىن ھەق بېرىپ تەكلىپ بىلەن ئىشلىتىدىكەن. ئۇلار ھەپتىسىگە 16 سائەت دەرس ئۆتكۈدەك، ـــ دېدى سادىق يېقىندا ئاڭلىغان ئەڭ يېڭى، ئىشەنچلىك خەۋەرنى جۇمەخۇنغا يەتكۈزۈپ.

ـــ بەللى، زاۋۇت مەسلىنىڭ ھالقىسىنى ئەمدى چۈشەنگەندەك قىلىدۇ، ـــ دېدى جۇمەخۇن.

ـــ دېمىسىمۇ بۇ تەرجىمانلار بىلەن سىستېمىلىق بىر نېمە ئىگىلەش تەس دەڭلا، ئەلى تىلماچ ئۇيغۇرچە خەت تونۇمايدىكەن، ئۇيغۇرچە گرامماتىكىنى بىلمەيدىكەن. ئەخەت بولسا خەنزۇچە خەت تونۇمايدىكەن. خەنزۇچىنى بىلىشىمۇ چاغلىقتەك قىلىدۇ. بىزنى ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ دەپ خىيالىغا كەلگەنچە گەپ قوشۇۋالىدىكەن، ـــ دېدى سادىق.

ـــ ئۇلار چىقارغان بىر قانچە قېتىملىق كۇلكە ۋە ئۇقۇشماسلىق ئېسىگىزدىمۇ؟ ـــ دېدى جۇمەخۇن بايا دېگەن ئىشلاردىنمۇ قىزىقلىرىنى ئېسىگە ئالغاندەك قىلىپ، ـــ ئەلى تىلماچىنىڭ خەنزۇچىدە ئۇنىڭ ھەققىقەتەن بىلىمى چوڭقۇركەن. بولۇپمۇ، خەنزۇچە قەدىمكى تىللارغا تېخىمۇ پۇختا ئوخشايدۇ. لېكىن، ئۇ ئۇيغۇرچە تىلدا تولىمۇ چولتا، ئۇيغۇرچە گراماتىكىنى ئازراقمۇ بىلمەيدىكەن. شۇڭا بەك قىينىلىۋاتىدۇ. ئۇ راستچىل، سەمىمىي ئادەم بولغىنى ئۈچۈن بىزنى چۈشەنمەي قالمىسۇن، كۆپرەك بىر نەرسە ئۆگىنىۋالسۇن، دەپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ. ئۇ ئۇيغۇرچە ئاتالغۇنىڭ دەل ئۆزىنى تاپالمىغاندا شۇنىڭغا يېقىن سۆز ـ جۇملىلەرنى دەسستېپ، خەنزۇچە گراماتىكىغا سالىدىكەن، ئاندىن ئىگە بىلەن خەۋەرنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ، بىز چۈشەنمىگەندىن كېيىن قوللىرىدا ئىما ـ ئىشارەت قىلىپ، تەرلەپ ـ پىشىپ كېتىدىكەن. بىر نېمىلەرنى قىلىپ ئاساسىي مەنىسىنى بىلدۈرگەندە

دىن كېيىن «چالا قويمىدىم» دېگەننى قىلىپ، خۇشاللىقىدا تال ـ تال ساقلىنى سىلاپ، كىچىك بالىدەك قىلىقلارنى قىلىپ كېتىدىكەن. ئۇنىڭ مۇشۇ قىلغانلىرىدىن راستچىل، سەمىمىلىكى چىقىپ تۇرىدۇ. بىزنىڭ كۆيۈمچان بىر نېمە بىلىۋېلىشىمىز ئۇچۇن ئوت بولۇپ يېنىپ تۇرغانلىقىنى، كۆيۈنگەنلىكىنى بىلىۋالماق تەس ئەمەس. لېكىن، ئەخمەت تۇڭچى پەزىلەتسىز، يالغانچى، قۇۋۇ ئادەمكەن. بىزنى يېشى كىچىك، يېزىدىن كەلگەن دەپ ئەخمەق قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇرۇمچىلىك خەنزۇچە گەپ بىلىدىغان ئېلى: ئەخمەت تۇڭچى باشلىقلار بىلەن مۇئەللىملەرنىڭ گېپىگە ئۆزى بىلگەنچە گەپ قوشۇۋېلىپ يالغان ـ ياۋىداق سۆزلەۋېرىدۇ. ھەتتا، شۇ كۈندىكى دەرس دوكلاتقا مۇناسىۋەتسىز گەپلەرنىمۇ خىيالىغا كەلگەنچە قوشۇۋالىدۇ. ئۇ ئۇيغۇرچىنى ئەلى تىلماچتىن راۋان سۆزلىگىنى ئۈچۈن سىلەر پەرقلەندۇرەلمەيسىلەر دەيدۇ.

ـــ ئۇ تۇغرا دەيدۇ، ـــ دېدى سادىق دەرھال قوشۇمچە قىلىپ، ـــ بىر قېتىم ئىككىمىز بىر يەردە ئولتۇرۇپ قاپتىكەنمىز. ئېلى ئەخمەت تۇڭچى بۇگۈنمۇ نۇرغۇن گەپلەرنى يالغاندىن قوشۇۋالدى، دېگەنىدى.

ـــ ئۇنىڭ بىرقانچە ئېغىز سۆزى بار، ـــ دېدى جۇمەخۇن چىرايىنى بىر خىل قىلىپ، ـــ ئۇ بىر مەنىدىكى گەپنى تۇغىتە ـ تۇغەتمەي، مەسىلەنسىكى، پالانى دەيدۇلەركى، چۇشىنىشلىك بولدىمۇ؟ ئۇقتۇڭلارمۇ؟ دېگەنلەرنى تەكرارلاپ ئادەمنى قەسەم ئىچكۈزگۈدەك قىلۇېتىدۇ.

ـــ ئۇنىڭ بۇنچىۋالا قىلىپ كېتىشى ئەلى تىلماچتەك بىزنىڭ بىلمەي قېلىشىمىزدىن ئەنسىرەش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ تەرجىمە سەۋىيىسىنىڭ ئەلى تىلماچتىن ئۈستۇن تۇرىدىغانلىقىنى كۆز ـ كۆز قىلىش، ئۇ سورۇنلاردا ئەلى تىلماچنى مات قىلىش ئۈچۈن قېپقىزىل، يالغانچىلىق قىلىشتىن يانمايدىكەن. بۇ ياخشى پەزىلەت ئەمەس. بۇ يىل يازدا جياڭ سىياسىي بېتەكچى تازىلىق دەرسى ئۆتكەنىدىكى كۇلكىلىك ئىش يادىڭلىدىمۇ؟ ئەلى تىلماچ بوغۇم ئايرىماي گەپنى خاتا قىلىپ قويۇپ

كۆلكىگە قالدى. لېكىن، ئەخمەت پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ رەسۇا ئويۇن ئويىندى، ـــ دېدى سادىق.

ـــ قاچانقى ئىش ئۇ؟ بۇنداق كۆلكىلىك ئىش كۆپ قېتىم بولدى. غۇ؟ ھېلىقى ماشىنا ھەيدەش، رېمونت قىلىش قوللانمىسىنى تەرجىمە قىلغان ئىشنى دەمسىلەرياۋ؟ ـــ ياندۇرۇپ سورىدى جۇمەخۇن.

ـــ ياق، جياڭ سىياسىي يېتەكچى تازىلىق دەرسى ئۆتكەن كۈندىكى ئىش.

ـــ ئۇ كۈنى مەن يوق ئىدىم، دەگلا قېنى ئاگلاپ باقاي.

ـــ جياڭ سىياسىي يېتەكچى يۇقىرىنىڭ چۈشەن ئۆلتۈرۈش تەغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى يەتكۈزدى. ئەلى تىلماچ تەرجىمىسىنى سۆزلەپ كېلىپ: «جياڭ جىداۋيۇەن دەيدىكى، ھەربىي رايون قارىمىقمىزدىكى ئوفىتسېر ـ جەڭچىلەر بىر ئاي جاپالىق كۈرەش قىلىپ 22 جىڭ چۈشەن تۈتۈپ يېڭىدى، ھەربىي رايون باشلىقىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشىتى» دېمەمدۇ. زالىنىڭ ئىچى پاتپاراق بولۇپ كەتتى. كۆلكە، چۇقان ـ ئىسقىرتىشلار مەيدانىنى بىر ئالدى. جياڭ سىياسىي يېتەكچى دەسلەپ ھەيران بولدى. 2 ـ 3 ئوقۇغۇچىنىڭ ئىسقىرتقىنىنى كۆرۈپ ئەڭ ئۆرلەپ يەرنى تېپىچەكلەپ، « بۇ لۇكچەكلەرنىڭ قىلىقى!» دېگەنچە قاينىاپ كەتتى. چۈنكى، جياڭ ئىسقىرتقانىنى تولىمۇ ياماق ئالدىكەن، ئۇ پۈتۈن مەيدانغا كۆز يۈگۈرتۈپ، ئوتتۇرىدىراق ئولتۇرغان ئۇرۇمچىلىك ئېلىنى كۆرگەندىن كېيىن «ئېلى تۇر، بۇ يەرگە چىق» دەپ ۋارقىرىدى.

ئېلى يۈگۈرۈپ چىقىپ ئۇنىڭغا چاس بەرگەندىن كېيىن جياڭ: «بۇلار نېمىشقا شۇنچە قىلىپ كېتىدۇ؟» سورىدى غەزەپ بىلەن. «مەن ئاگلىماي قاپتىمەن تەرجىمىدە بىرەر خاتالىق بولغان ئوخشايدۇ،» دېدى ئېلى.

جياڭ سەل پەسكويكا چۈشۈپ «ئەخمەتنى چاقىرىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

ئەخمەت تۇڭچى سىرتتىن ئوقتەك يۈگۈرۈپ كىردى. ئۇ ئۆزىنى ئەلى تىلماچنىڭ ئورنىغا دەسەتەكىنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ئىچ ـ ئىچىدىن

خۇشال بولۇپ، قىن ـ قىننغا پاتماي، كۆرەڭلىگەنچە، جياڭنىڭ بىر ئېغىز سۆزىنى ئون ئېغىز قىلىپ ۋاچىلداپ سۆزلەپ كەتتى. ئۇ ئۆزىگە قاتتىق تەمەننا قويغانلىقتىن جياڭ سۆزىنى توختاتقىچە، ئالدىراپ كېتىپ، ئۇنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويغىلى تاس قالدى. جياڭنىڭ ئاچچىقى كەلدى: «نېمانداق ئۇزۇن گەپ بۇ؟ مەن بىر قانچە ئېغىز گەپ قىلسام، سەن نېمانچە ئۇزۇن سۆزلەيسەن؟» دېدى ئەخەتنى سىلكىشلەپ. «ئۇيغۇرچە گەپ خەنزۇچە گەپتىن 2 ـ 3 ھەسسە كۆپ بولىدۇ» دېدى ئەخەت بىر قانچە قېتىم دېگەن يالغان سۆزىنى تەكرارلاپ. ئۇنداق ـــ بولمايدۇ! ئۇ ئۆزى نۇرغۇن گەپلەرنى قوشۇۋالدى، ـــ دېدى ياندا گۇناھكارلاردەك قول باغلاپ ئۆرە تۇرغان ئەلى تىلماچ ئەخەتنى مات قىلىپ.

ئىككى تەرجىمان 600 دىن ئارتۇق ئۇقۇغۇچىنى قارىتىپ قويۇپ ھەر قايسىسى ئۆز مىللىنى سىياسىي پېتەكچىگە ساتقىلى تۇردى. سىياسىي پېتەكچى ئۇلارنىڭ قورۇق تالىشىشىدىن ئاخىر زېرىكتى ـ دە، تەرىنى تۇرگىنىچە يەرنى تېپىپ، قوللىرىنى ئىككىسىنىڭ بۇرنىغا دېۋەيلەپ، ئۇلارنى مەيداندىن قوغلاپ چىقاردى. ئۇرۇمچىلىك ئىلىنىڭ تەرجىمانلىق قىلىشى بىلەن تازىلىق دەرسىنى چالا ـ بولا سۆزلەپ تۈگەتتى.

ـــ ئاڭلاپتىكەنمەن، ـــ دېدى جۇمەخۇن ئەمدى ئېسىگە ئېلىپ.

ـــ قىزىقى ئارقىسىدا دەڭلا، ـــ دېدى سادىق سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ ئەتىسى بىر قانچىمىز ئەلى تىلماچنى ئۇچراتتۇق. ئۇنى جىملەپ: سەن ئۇيغۇرچە سۆزنى تولۇق، توغرا تەلەپپۇز قىلالمىغاندىكىن گەپنى بوغۇم ئايرىپ، تۇتقاندىدى، تۇتۇپ ئىدى ياكى تۇتقانىكەن دېسەك بولمامدۇ؟ «تۇتۇپۇۋىدى» دېگۈچە دېدۇق. لېكىن، ئەلى تىلماچ ئىقرار قىلماي، «مەن تۇتۇپۇۋىدى» دېمىدىم، «تۇتۇپىدى» دېدىم دەپ تۇرۇۋالىدى. بىز: تەلەپپۇزۇڭ ئېنىق بولمىغىنى ئۈچۈن «ئىۋىدى»، دېگىنىڭ ھەممىمىزگە «يېۋىدى» بولۇپ ئاڭلىنىپ كەتتى ئەمەسمۇ؟ يەيدىغان نەرسە بولسىغۇ چانىيىتتى. بۇ چۈتىن توغرىسىدىكى گەپ ئەمەسمۇ، دېيىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق ئەلى تىلماچ گەپ تېپىپ بېرەلمەي: «سەن كۆتلەشلەر،

مېنى قەستەن جىداۋىيۈەنگە چېقىشتۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلىشتىك، مېنى بىلمەيدۇ دېيىشمە. جىداۋىيۈەن سەنلەرگە بۆرىكىنى كېسىپ بەردىمۇ؟ ئەخمەت دېگەن كۆتلەشنىڭ بىر تاغار يالغانىنى قوشقانلىقىنى ئەجەب دېيىش-مەيدىكەنسىلەرغۇ؟ «دېدى ئۇچلۇق ئېڭىكىنى كۆتۈرۈپ، تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ. هاشىم بەنجاڭ يەنە گەپ كولاپ كوچىلىۋىدى، ئۇ: «قانداق بولمىسۇن خېلى يېقىن ئاپىرىپتىمەنغۇ، سەن كۆتلەشلەر ئۇرغۇيچىدا ھەق-قەتەن مەندىن يامان بولغىنىڭ بىلەن، ئەخمەت دېگەن كۆتلەش خەنزۇچە-دا ماڭا يېپ ئېشىپ بېرەلمەيدۇ. ئۇرغۇيچىدىمۇ سەنلەرگە تەڭ كېلەلمەيدۇ. مەن سەنلەرگە دەي، سەنلەر ئاڭلاپ تۇرۇش: ئۇنداق مەنلا تەرجىمان قىلسام مەندىن ماپەن تېپىشما بولامدۇ؟ «ئەلى پەيىي! ئۇرغۇي ئەمەس. ئۇيغۇر دېمەمسەن؟ بۇ گەپنى نەچچە قېتىم ئۆگىتىپ قويدۇققۇ، سەن ئاتاقلىق تەرجىمان تۇرۇپ، بىر مىللەتنىڭ ئىسمىنىمۇ توغرا ئاتىمىساڭ سەت ئەمەسمۇ؟» دېيىشتۇق دېدى. لېكىن، ئەلى تىلماچ:بۇ گەپنىچۇ سەنلەر مىڭ قېتىم، تۇمەن مىڭ قېتىم ئۆگەتسەڭمۇ تىلىم كەلمەيدۇ، چۈنكى مېنىڭ تىلىم كىچىكىدىلا شۇنداق چىققان، ئايام ئۇرغۇي بولغان بىلەن ئاتام توڭگان تۇرسا. هاشىم، سەن مېنى كالدىرلىتىپ «ئاتاقلىق ـ پاتاقلىق» دېگەن گەپنى قىلغۇچى بولما. ئەمدى شۇنداق دېسەڭ خاپا بولىمەن. مەن ئاتاغلىق پەنىي بولسام سەندەك نېمىلەرگە تەرجىمان قىلامتىم؟» دېدى. ئۇ راستتىنلا خاپا بولغاندى. ئۇ ئارىمىزدىن بۆسۈپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن كەينىگە بۇرۇلۇپ، ـــ مەن قاملاشمىغان گەپ قىلىپ قويدۇم كۆتىلەشلەر، خاپا بولۇشما. ئەمدى ئەخمەت كۆتلەش بىلەن ئېيتىشىڭلار! ـــ دېگەنچە كېتىپ قالدى،

ـــ مەن ئۇنىڭ كېيىنكى سۆزىنى ئاڭلىماپتىمەن. ئۇ ئۇيغۇرچە تىلغا چولتا بولغىنى بىلەن راست گەپ قىلىدىغان، نېمە گېپى بولسا ئالدىدا دەيدىغان ئادەمكەن.

ـــ ئۇنىڭ تېخنىكا دەرسىنى تەرجىمە قىلغاندىكى مۇنۇ گەپلىرىمۇ قىزىق، ـــ دېدى جۇمەخۇن، ـــ ئۇ سۆزنىڭ بېشىدىلا پالانچى

مۇئەللىم دەيدىكى: سىلەر ياخشى ئۆگىنىڭىلەر: ئەگەرچەندە ياخشى ئۆگەنمىسىڭىلەر كۆڭكا ھايدىيەلمەيسىلەر! «تاراقتۇرۇق» مۇ ھەيدىيەلمەيسىلەر! (تراكتورنى دېمەكچى) دەيدۇ. سىياسىي دەرسلەردە جىداۋيۇەن دەيدىكى: سىلەر ياخشى ئالغا بېسىڭىلار! ئەگەرچەندە ياخشى ئالغا باسمىسىڭىلەر گۈڭچەنداك «پىرقسى» گە ئەزا بولالمايسىلەر، ھەتتاكى ياشلار «پىرقسى» گىمۇ كىرەلمەيسىلەر! دېگەندىن كېيىن ساقلىنى ئۇچلاپ تۇرۇپ: ھەي كۆتەلەشلەر! ئالغا بېسىڭىلار دېگەن سۆزۈمغۇ دەل جايىدا بولغاندۇ؟ بۇ گەپتىنغۇ ماپەن چىقىرالماسسىلەر؟ دەپ گىدىيىپ قويىدىكەن. ئۇنىڭ باللارچە قىلىدىغان بۇ ھەرىكىتى ھەر قانداق ئادەمنىڭ كۈلكىسىنى قوزغايدۇ. بىر كۈنى بىز دەرستىن چۈشۈپلا ئۇنى ئورىۋالدۇق. مەن: ئەلى تىلماچ ئۇ گەپنى «پىرقە» دېمەيدۇ، پارتىيە دەيمىز، «كوڭكا»، «تاراقتۇرۇق» دېمەيمىز، ماشىنا ياكى ئاپتوموبىل، تراكتور دەيمىز. «پىرقە»، «كوڭكا» دېگەنلىرىڭ كونا گەپ، گومىنداڭ دەۋرىدىكى سۆزلەر دېدىم.

سادىق بىلەن جۈمەخۇنىڭ تەرجىمانلار توغرىسىدىكى كۈلكىلىك ئىشلارغا سۆزلىشىپ، زاۋۇتقا يارىدى. تەمىنات بۆلۈمىگە كىرىپ، ئوقۇغۇچىلارغا ھەر ئايدا يىگىرمە پۇڭنى ھەربىيلەر كوپېراتىپىغا پاي قوشۇشقا تۇتۇپ قېلىپ بېرىدىغان ئىككى يۈەن 60 پۇڭ تۇرمۇش پۇلى بىلەن لۆڭگە، سوپۇن قاتارلىقلارنى ئېلىپ گازارمىغا قايتتى. قايتاشىدا جۈمەخۇن:

ـــ ھازىر ھەممە ئىدارە ـ جەمئىيەتتە خەنزۇلار ئۇيغۇرچە ئۆگىنىش، ئۇيغۇرلار خەنزۇچە ئۆگىنىش دولقۇنى بولۇۋاتىتۇ. بىزنىڭ باش ئەترەتتىكىلەرمۇ ئۇرۇمچىلىك ئېلىنى مۇئەللىم قىلىپ ئاچقان ئۇيغۇرچە ئۆگىنىدىكەن. بىزنىڭ مۇئەللىم ئوستازلىرىمىزنىڭ ھەممىسى خەنزۇ يولداشلار تۇرسا، بىز خەنزۇچە تىل بىلەن خەت ئۆگەنمەي بۇ تەرجىمانلارغا يۆلىنىپ بىر نېمە بىلمىكىمىز تەسكە توختايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ بۇ كۆز قارىشىمىزنى ھەممە يولداشلارغا بىلدۈرۈش كېرەك. شۇنداقتىمۇ تېخىنكا كەسپىدىن خەۋىرى بار تەرجىماندىن بىرنى يۆتكەپ كېلىشكە پىكىر بېرەيلىچۇ، ـــ دېدى سادىق جۈمەخۇننى رىغبەتلەندۈرۈپ.

ئۇلار بارغۇچە ـ كەلگۈچە قىلىشقان گەپلەر خۇددى ئىككى تەرجىمانىنىڭ غەيرىتىنى قىلىشقاندەك بىلىنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە شۇ چاغدىكى ئۇقۇغۇچىلار دۇچ كېلىۋاتقان ئەڭ چوڭ قىينىچىلىق ۋە توسالغۇ ئۇستىدىكى ئىلتىجا ئىدى.

بۇ يىل ئۆكتەبىرگىچە قۇرۇلۇشنى تاماملاپ، 1 ـ ئۆكتەبىر كۈنى زاۋۇتنى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈش مەقسەت يۇقىرىدىن جىددىي ئۇقتۇرۇش چۈشۈرۈلدى. بارلىق پائالىيەتلەر بۇ ئۇقتۇرۇشقا بويسۇنۇشى كېرەك ئىدى. ھەتتا، ھەر قانداق چاغدا دەخلىگە ئۇچرىمايدۇ، دېگەن ساۋات چىقىرىش مەخسۇس كۈرسىمۇ ۋاقتىنچە توختىتىلدى ...

بۈگۈن باش ئەترەت باشلىقى تاڭ بىلەن سىياسىي بېتەكچى جياڭ 3 ـ قۇرۇلۇشچىلار ئەترىتىگە كېلىپ سەپەرۋەرلىك دوكلاتى بەردى. يىغىنىڭ ئاخىرىدا ياڭ بىلەن توڭنى يۆتكەپ، سادىق بىلەن جۈمەخۇننى-پەيجاڭلىققا ئۆستۈرگەنلىك بۈيرۇقنى ئۇقتۇردى. ئاندىن پەيلەر ئوسمان، ئايوپ، ناسىر، قۇدرەتلەر ئۆزلىرى تۈرۈشلۇق پەيلەرنىڭ مۇئاۋىن ئىزۇۋوت باشلىقلىقىغا بەلگىلەنگەنلىكىنى، قاسىم، سولايمان، ھاشىم پوقاق، ھاشىم بەنجاڭ قاتارلىق 37 ئۇقۇغۇچىنى بەنجاڭ، مۇئاۋىن بەنجاڭلىققا كۆتۈرگەنلىكىنى، ئاياللار بەنىنىڭ بەنجاڭى ياڭنى يۆتكەپ گۈلنىسا، تۇرنىسا دېگەن قىزلارنى بەنجاڭ، مۇئاۋىن بەنجاڭلىققا بەلگىلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

ھەربىر كىشىنىڭ ئىسمى چىققاندا زالدا گۈلدۈراس ئالقىشلار ياڭراپ تۇردى. بۇ قىزغىن كەيپىياتنى كۆرگەن ئەلى ھاياجانلانغانلىقىدىن جاڭنىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىلىپ بولغاندىن كېيىن:

ـــ ئەمدىلىكتىن خەربىيگە ئوخشاشتىڭ كۆتىلەشلەر، مەن دېدىمۇ ئاخىر بىر كۈنى مۇشۇنداق گالدىراس چاۋاك چالىدىغان بولىسىز-لەر دەپ، ـــ دېدى.

سىياسىي بېتەكچى جياڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

ـــ ئەمدى ئالتە پەينىڭ ھەممىسىدە ئۆز ئىچىگىلاردىن چىققان

پەيجاڭ، مۇئاۋىن پەيجاڭلار بىلەن ئايالالار بەننى قوشقاندا قوشۇلغان بەننىڭ ھەممىسىدە بەنجاڭ، مۇئاۋىن بەنجاڭلار تولۇقلاندى. بۇ يۇقىرىنىڭ غەمخورلۇقى، بىزنىڭ چىڭ تۇتۇپ تەربىيىلىشىمىز ۋە ئۆزۈڭلارنىڭ تىرىشچانلىقىدىن بولدى. دۇنيادا ئادەم ئالغا باسمەنلا دەيدىكەن، ئۇنداقلار ئۆز نىشانىغا يەتمەي قالمايدۇ. ئۇمىدلىك ئادەملەر ھامان ئۇزۇپ چىقىدۇ. كىشىلىك تۇرمۇشقا ئۇمىدسىزلەرچە قارايدىغانلار نىشانى يوقلار. بىر كۈندە تۇغۇلۇپ، بىر كۈندە ئىنقىلابىي سەپكە ئاتىلانسىمۇ، بەربىر ئارقىدا قالىدۇ! ـــ دېدى.

ئۇ ساۋاقداشلارنىڭ تىبخىمۇ ئاڭلىق بولۇپ ئالغا بېسىشىنى، غەيرەت ـ شىجائەت بىلەن ئىشلەپ، ھەر قانداق ئۆزگىرىشلەر ھۇ بىر ـ بىرلەپ بۆسۈپ تاشلاپ، ۋەزىپىنى ئۆز ۋاقتىدا تاماملىشىنى، قۇرۇلۇش بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئۆگەنگەنلىرىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقنى تەلەپ قىلدى.

بۇ يىل ئۇرۇمچى ئۇن زاۋۇتى شەھەرنى تەمىنلىيەلمەي قالدى. يۇقىرىدىن ئۇچ ئەترەتنىڭ يەيدىغان ئۇننىنى ئۆزلىرى ھەل قىلسۇن، دەپ ئۇقتۇرۇش قىلدى. شۇڭا، ئەترەتتىن جۇمەخۇننى 20 ئادەم بىلەن ماشىنا، ھارۋىلارغا بۇغداي، قوناق بېسىپ باجاخودىكى تۆگمەنلەرگە ئۇن تارتىشقا ئەۋەتتى. بەزىلەر نارازى بولۇپ:

ـــ بىز قىلمىغان ئىشتىن ئەمدى مۇشۇ قاپتىكەنمۇ؟ ـــ دېدى. لېكىن، جۇمەخۇن خۇشاللىق بىلەن ۋەزىپىنى قوبۇل قىلىپ، تۆگمەندە، 10 نەچچە كۇن دۇم يېتىپ، قوپۇپ ئۇن تارتىپ كەلدى.

ئۇلار قايتىپ كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسى چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا، ئىككى ئايدىن ئارتۇق ئۇن كۆرمەي، گۈرۈچ، سوك يەپ كەتكەن ئوقۇغۇچىلار ئۇن تامىقىنى يەۋېتىپ، جۇمەخۇنغا رەھمەت، ۋە ئاپىرىن ئوقۇشتى. جۇمەخۇن ئۇلارنىڭ سۆزىدىن كۆرە، ئۇرۇمچى تۆگمەنلىرى توغرىسىدىكى ھەيرانلىقىنى دەپ:

ـــ ئاغىنىلەر، ئۇرۇمچىنىڭ تۆگمەنلىرىمۇ ئۆزگىچىكەن. جەنۇبنىڭ

تۇگمەنلىرىدەك ئۇستۇن تېشى چۆرگىلىمەي، ئەكسىچە ئۇستۇن تېشى جىم تۇرۇپ، ئاستىن تېشى چۆرگىلەيدىكەن، ـــ دېدى. ئەترەتتىكىلەر بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي تۇراتتى، ياندىكى بەندە تاماق يەۋاتقان سېيىت يولسز گەپدانلىق قىلىپ:

ـــ ئىشەنمەيدىغان نېمىسى بار. «مال ئېگىسىنى دورىمىسا هارام» دېگەن شۇ. ئۇرۇمچىنىڭ ئەرلىرى ئاستىدا، ئاياللىرى ئۇستىدە بولارمىش، ـــ دېدى قاقىلداپ كۈلۈپ ئولتۇرغانلارمۇ تەڭ كۈلۈشتى. جۇمەخۇن ئەپسانە چاقچاقلارنى ياقتۇرمايتتى، شۇڭا سېيىتنىڭ گېپىنى قېقىۋېتىپ:

ـــ هەي قالاق، مەن ساڭا گەپ قىلمىدىم. تامىقىڭنى يە! ـــ دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن سېيىتقا «قالاق» دېگەن يەنە بىر لەقەم قوشۇلدى. ئىمارەتلەرنىڭ كەينى ـ كەينىدىن پۇتۇشكە ئەگىشىپ سادىقنىڭ پەيگە بىر قانچە ئايغىچە بىر خىللا ئىش تەقسىم قىلىندى.

ئۇلار هەر كۈنى بېتونلانغاندىن كېيىنكى شال قېلىپلارنىڭ يۈزىگە چاپلىشىپ قېتىپ كەتكەن بېتون يۇقۇندىلىرىنى قىرىپ چىقراتتى. ئاندىن ئۇنىڭدىكى چوڭ ـ كىچىك مىخلارنى بىر ـ بىرلەپ سۇغۇرۇپ تۇزلەيتتى. تازىلىنىپ ئۆگزە بويى دۆۋىلىنىپ كەتكەن شاللارنى مۇرىلىرىگە ئېلىپ، مىخلارنى قول هارۇلىرىغا قاچىلاپ، يېڭى ئىش مەيدانلىرىغا يەتكۈزەتتى. بۇ ئورۇندىكى بۇ خىل مەشغۇلات ئاياغلىشا ـ ئاياغلاشماي يېڭىدىن بېتونلانغان جايدىكى ئۇنىڭدىن كۆپ شاللارنى قۇرۇتۇش، تازىلاش، مىخ ـ لارنى سۇغۇرۇش، تۇزلەشكە باشلايتتى. ئۇ چاغلاردا قۇرۇلۇش قىلىش شارائىتى ناچار ئىدى. بولۇپمۇ، زاۋۇت قۇرۇلۇشىدەك مۇنداق چوڭ يۇرۇش ـ لەشكەن مۇرەككەپ ئىش تەرتىپىدە، زامانىۋى ماشىنا ـ ئۇسكۇنىلەر بولمىغانلىقتىن بارلىق ئىش تۇرلىرى قول بىلەن ئېلىپ بېرىلاتتى. بىر كۈنى قادىر مىخ تۇزلەۋاتقان بولقىنى پاققىدە يەرگە تاشلاپ ئۇنىڭ گۇرۇپ ـ پىسىدا ئىشلەۋاتقان سادىققا ئاچچىقلاندى.

ـــ هەي سادىق! ئۆمۈر بويى مۇشۇ ئىشنى قىلامدىكەنمىز؟ دۇيـ
جاڭنىڭ يېڭى ھۇنەر ئۆگىنىسلەر، دېگىنى مۇشۇ ھۇنەرمىكەن؟ ـــ دېدى
ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ.

ـــ ئۆگەنسەڭ بۇنىڭدىمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ھۇنەر بار. تولا چوڭ
گەپ قىلما! تۇنۇگۈن شال قېلىپلارنى بوشاتقىن دېسەم بىر قانچە تال
شالنى سۇندۇرۇپسەن. ئىش بېشى ماڭا كايىدى. ئاۋۇ كۇنى ئەخمەتمۇ
شۇنداق قىلىپتۇ. سىلەر ئىش تاپشۇرسا تۇزۇكرەك قىلالمايسىلەر، مۇندىقـ
نى ياراتمايسىلەر، دەيدۇ، ـــ دېدى سادىق ئىشلەۋاتقانلارغا ئاڭلىتىپ
تۇرۇپ.

ـــ بىر قانچە تال كونىراپ كەتكەن شال سۇنۇپ، يېرىلىپ
كەتكەنگە نېمە بولاتتى؟ ئاۋۇ دۆۋىلىنىپ كەتكەن بۇزۇق شاللارنى كۆرـ
دۇڭمۇ؟ ئۇنىمۇ بىز قىلدۇقما؟ بۇ يولداشلىرىمىزە بىزنى ھۇنىرى يوق،
پەمسىزكۆرۈپ قەيەردە كۈچ سەرپ قىلىدىغان، ئاددىي، ئېغىر، جاپالىق،
ئۆلچەمسىز ئىشلارنى بىزگە بېرىدۇ، ـــ دېدى قادىر ھەممىگە ئاڭلىتىپ
تۇرۇپ.

ـــ ئىشىڭنى قىلە! ئادەم سەن بىلەن بىر يەردە بولسىلا نارازى
گەپتىن باشقا سۆز ئاڭلىمايدۇ. باشلىقلارنىڭ دائىم: ماددىي ئەشيا ئىنتايىن
قىس، بىر پارچە شال، بىر تال مىخنىمۇ تاكى ئىشلەتكىلى بولمىغۇچە
تازىلاپ، تۇزلەپ قايتا ئىشلىتىشىمىز كېرەك. شۇڭا، شاللارنى يېرىۋاتماڭلار!
سۇندۇرماڭلار! مىخلارنى كۆرگەن يەرگە تاشلىماڭلار، دېگىنىنى يەنە ئۇنـ
تۇپ قالدىڭمۇ؟ يېقىندا كىشى بېشىغا كونا مىخلارنى تېرىش، تۆمۈر ـ
تەسەك يېغىش ۋەزىپىسىنى چۈشۈرگۈدەك، سەن بۇ مىخلارنى ئۆتكەن
قېتىمقىدەك ۋەزىپە ئورنىدا ئۆتكۈزسەك بولمايدۇ جۇمۇ. بۇ ۋەزىپىنى ئىشقا
چىقىش، ئىشتىن چۈشۈش، شەنبىلىك، يەكشەنبىلىك ئەمگەك ۋاقتىدىن
پايدىلىنىپ تاماملايدىكەنمىز، ـــ دېدى سادىق قادىرنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ
قويۇپ.

ـــ ھېلى سەن مىخ تېرىيدىكەنمىز دېگەندە ھارۋا بىلەنلا ئۆتكۈزۈپ

بېرەي دېگەنتىم، ئۇنداق قىلسام يەنە تەنقىدكە قالغۇدەكمەن، ـــ دېدى قادىر ھەجىيىپ. ئەمدى ئۇنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ باياتىن دېگەن نارازىلىق گەپلىرىنى بىردەمدە ئۇنتۇپ، پۇتۇن كۈچى بىلەن ئىشقا كىرىشىپ كەتتى.

بۇ ئىش قارىماقتا ئاددىيدەك كۆرۈنگىنى بىلەن ئۇنچە ئاددىي ئەمەس-تى، بەزى ئۇستىلار قېلىپ چۈۋۈش ئىشىنى تېخى ئوقۇغۇچىلارغا تۇتقۇز-مايتتى. سەۋەبى، بىر تەرەپتىن، ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېشى كىچىك، ئېگىز يەردىن چۈشۈپ كېتىدۇ، دەپ قارىسا، يەنە بىر تەرەپتىن، پەمى يوق، كۆچكە زورلاپ شاللارنى سۇندۇرۇۋېتىدۇ، دەپ قارايتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ئىش ھەم ئېغىر، ھەم خەتەرلىك ئىدى. كۈندىلىك نورمىسىنى تاماملاپ بولغۇچە بالىلارنىڭ بەللىرى مۇكچىيىپ، ئاخشاملىق تامىقىنىمۇ يېمەي ئۇخلىشىپ كېتەتتى. بىر قانچە ئوقۇغۇچى بىپەرۋالىق قىلغانلىقتىن ئورۇس مىخلىرى تاپانلىرىغا ۋە ئالقانلىرىغا كىرىپ كېتىپ ئايلاپ ئىشلىيەلمەس، ماڭالماس بولۇپمۇ قالغانىدى.

5

ماي ئېيى كىرىش بىلەن قۇرۇلۇش مەيدانلىرى قاينام ـ تاشقىنلىقتا چۆمدى. قۇرۇلۇشچىلار ئەمدى ئىككى ئىسمېنا، بەزى ئىش تۇرلىرىدە ھەتتا ئۈچ ئىسمېنا بولۇپ ئىشلىمەكتە ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىن بىرىنچى تـۇركۈمـدە كـەلـتـۈرۈلگەن 350 ئىستانوك، 300 يۈرۈشتىن ئارتۇق قورال ـ سايمان، ئوسكۇنە ساندۇقلىرى ئەمدىلا قەد كۆتەرگەن سېخلار ئالدىدىكى مەيدان ۋە باش ئامبار مەيدانلىرىدا پېچىتى بۇزۇلماي، ساندۇق-لىرى بىلەن تىزىۋېتىلگەنىدى. زاۋۇت ئۆزلىرى ئىشقا سالغان 750 كىلو-ۋاتلىق سەلەركە گېنېراتور ماڭغۇزۇلغاندىن كېيىن توك يېتىشمەسلىك مەسىلىسى ھەل بولۇپ، زاۋۇت ئۆزىگە لازىملىق توكنىڭ 60 % تى بىلەن

ئۆزىنى تەمىنلەيدىغان بولدى. ئەمدى كەچ كىرىش بىلەن تەڭ چوڭ لامپۇچكىلار خۇددى چولپان يۇلتۇزلار يەرگە چۈشكەندەك چىمىرلىشىپ پۈتۈن ئىش مەيدانلىرىنى يورۇتۇپ تۇراتتى، سېخ ئۆگزىلىرى، تۇرۇبا يولى بويلىرى، ئېگىز مۇنارلار ئۈستىدىكى بەس - بەس بىلەن كۆيۈۋاتقان كۈمۈش رەڭلىك سۇۋارکا ئۇچقۇنلىرى خۇددى سالیوتتەك ھەر تەرەپكە چاچراپ، ئېلېكتر نۇرى بىلەن بەسلەشكەندەك، زاۋۇتنى كەچلىك بايرام تۈسىگە كىرگۈزگەنىدى. بۇنداق ھەيۋەتلىك گۈزەل مەنزىرە كىشىلەرنى ئۆز - ئۆزىدىن زوقلاندۇرۇپ، غەيرەت ئۈستىگە غەيرەت قوشاتتى.

تىنىم تاپماس قۇرۇلۇش قوماندانلىرى، پىلانلىغۇچىلار، تېخنىك ئىنـ ژېنېرلار ئۇ دائىرىدىن بۇ دائىرىگە، ئىش مەيدانلىرىدىن ۋاقتلىق ئىشخانـ سى - چېدىر ئۆيلەرگە كىرىپ - چىقىپ تۇراتتى . ئىشچىلار ھەممە يەردە چۈمۈلە توپىدەك مىغلدايتتى. بىكار تۇرغان ياكى لاغايلاپ يۈرگەن ئادەمنى كۆرگىلى بولمايتتى. بىر قانچە كۈندىن بۇيان سادىقلارنىڭ بەنى دۇگسەن تېغىدىن سېرىق ياپىلاق تاش قېزىش، توشۇشقا باشلىدى. بۇ خىل تاشنىڭ چىداملىقلىقى يۇقىرى بولۇپ، ئۆلچەمگە توشقانلىرىنى تام ئۇللىرىغا، ئۆلچەمگە توشمايدىغان كىچىكلىرىنى ياڭاقتەك چوڭلۇقتا چېقىپ ئاسفالت يولغا ياتقۇزۇشقا ئىشلىتەتتى.

سېرىق پاپىلاق تاشلار سوقۇلۇپ پارچە - پارچە قىلىنىپ، ھاۋا قىزىش بىلەن سېخ ئىچى، يوللار، مەيدانلار ئاسفالتلاشتۇرۇلۇشقا باشلىدى. ئۇ چاغدا، ئۇرۇمچىدە ئاسفالت يول يوق ئىدى. زاۋۇتتىكى قۇرۇلۇشچىلارـ دىن بۇ كەسىپنىڭ ئەھلى تېپىلمىدى. نەتىجىدە، ئاسفالت يول ياسىغۇچى ئۇستىلار ئۇلار شاڭخەيدىن تەكلىپ قىلىنىپ، سوۋېت ئىنژېنېرلىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئىشلىدى. رۇس ئىنژېنېرلىرى تەرجىمان ۋە خادىملارنى باشلاپ كېلىپ، نەچچە يەرگە دۆۋىلىنىپ كەتكەن سوقۇلغان تاشلارنى ئۈچ قېتىمدىن يۇيۇپ پاكىزلايسىلەر، دېدى. سادىقنىڭ پەيىدىكى ئادەملەر يېتىشمەي قالدى. باش ئەترەتتىن ئوسمانىنىڭ پەيىدىن ئوتتۇز نەپەر ئادەمنى يۆتكەپ كەلدى. ئۇلار نەچچە يەردە ئۈزۈن سۇ تۇرۇبىلىرىنى

توغرىلۇپلىپ، تاشلارنى بىر ئاز ـ بىر ئازدىن ئايرىپ چقىپ قايتا ـ قايتا يۇياتتى، تاش ئارىسىدىن، قۇم، ئۇششاق شېغىل، خازان، لاتا، ياغاچقا ئوخشاش نەرسىنى ئىلغاپ چقىراتتى. ھەتتا يۇمىلاق تاشلارنىمۇ بىرىنى قويماي ئىلغاپ چقىراتتى. ئەگەر يۇقىرىدىكى نەرسىلەرنىڭ بىرەرسىنى رۇس ئىنژېنېرلىرى كۆرۈپ قالسا قاتتىق خاپا بولۇپ باشقىلارنى تەنقىد قىلاتتى. شۇڭا، ئوقۇغۇچىلار ئىنتايىن مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئىشلەيتتى. لېكىن، بىر تەرەپتىن غودۇكشۇپ:

ـــ رۇس دېگەننىڭ قىلمايدىغىنى يوق خەقكەن، تاشنىمۇ شۇنداق پاكىز يۇيدۇرغان بارمۇ؟ ئەتە يەنە توپىنىڭ ئاستىدا قالدىغۇ؟ بىزنى بىكار بولۇپ قالدى، دەپ شۇنداق قىلامدىغاندۇيا؟ ـــ دېيىشەتتى.

بىر كۈنى يەنە شۇ مەشغۇلاتنى قىلىپ تۇرغاندا قۇرۇلۇش ئىنژېنېرى ئەلى تىلماچنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ:

ـــ سىلەر تاشنى پاكىز يۇيۇپسىلەر. بۇ ياخشى. لېكىن، يۇيۇلغان تاشلارنىڭ ئىچىدە يۇمىلاق قارا تاش كۆپ چقىپ كەتتى. رۇس ئىنژېنېرى نەق مەيدانda خاپا بولۇپ بىزنى قاتتىق تەنقىد قىلغاندىن كېيىن، ئۆزى تۆپىدە تۇرۇۋېلىپ بىرىنمۇ قويماي تەرگۈزدى. بۇنىڭدىن كېيىن يۇمىلاق تاشنىڭ ھەر قاندىقىنى قويماي ئىلغىتىڭلار، ـــ دېدى.

سادىق بىلەن ئوسمان بۇ ئىشقا ئەقلى يەتمەي:

ـــ ھەممىسى تاش تۇرسا؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق، بۇنىڭدا ناھايىتى چوڭقۇر تېخنىكىلىق بىلىم بار، ـــ دېدى ئىنژېنېر چۈشەندۈرۈپ، ـــ بۇنداق پاكىز تازىلانغان ياپىلاق تاشلار بىلەن ئاسفالتلانغان يوللار ئۇزۇن يىللارغىچە بۇزۇلمايدۇ. يوللارنى كېرەكـ لىتىن چقىرىدىغىنى ئاشۇ كىچىك كاۋاكچىلار، كىچىك كاۋاكچىلارنى كەلـ تۈرۈپ چقىرىدىغىنى دەل ئاشۇ يۇمىلاق تاشلار بىلەن باشقا كېرەكسىز نەرسىلەر، چۈنكى يۇمىلاق تاشلار ئۇستىدىكى بېسىم ئېغىرلاشقان ھامان ئۇنىڭ سىلىقلىق دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى بولۇش ئالاھىدىلىكى نەتىجىسىدە ئۆزئارا پېتىشماي بىر ـ بىرىنى سىغداپ چقىدۇ ـ دە، دەسلەپ كىچىك

كاۋاكچه پەيدا بولىدۇ، بىر قانچه كۈنگه قالماي ئۇ يوغىناپ، چوڭ كاۋاكلارنى پەيدا قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، يول بۇزۇلىدۇ ...

ئىنژېنېرنىڭ ئەتراپىغا ئولىشۋالغان ئوقۇغۇچىلار ھەيرانلىقىدىن:

ـــ مۇنداق گەپكەن ـ ده! مەگگۈ ئەسته ساقلىغۇدەك بىلىمكەن، ـــ دېيىشىپ كەنتى.

قۇرۇلۇشقا مەسئۇل رۇس باش ئىنژېنېرى خوبلىنكوف، ۋەتەن ئۇرۇشىدا يارىلىنىپ، بىر پۇتى مايماق ساقىيىپ قالغان ھېيىپ ئىدى. ئۇ كۆك كۆز، سېرىق چاچ، قىزىل يۈز، 55 ياشلار چامىسىدىكى ئوتتۇرا بوي، سۇرلۇك ئادەم ئىدى، ناكا بولغان پۇتى تەرەپتىكى قولىدا ېىلىنىڭ كەمەر باغلايدىغان يېرىگه تەڭ كەلگۈدەك كالته هاسا تاياق تۇتۇۋالاتتى. لېكىن، 2 ـ 3 قەۋەتلىك ئىمارەتلەرگه تەڭ ئېگىزلىكتىكى ۋاقتلىق تاختايلىق پەلەمپەيدىن ئىمارەت ۋە سېخ ئۆگزىلىرىگه خىزمەتچىلەرنىڭ يارىدەمسىز لا چىقىپ كەتتى.

ئۇ چوڭ ـ كىچىك ئىشلارنىڭ ھەر قانداقىدا ئۆلچەمنى قاتتىق ئىجرا قىلاتتى. كۈندە بىر قانچه قېتىم نەق مەيداندا پەيدا بولۇپ، بېتون ئارىلاشتۇرۇش ئۆلچىمىده زىغىرچىلىك نىسبەتنىڭ بۇزۇلۇشىغا يول قويماياتتى. قۇم، شېغىل، سېمونت، سۇ قاتارلىقلارنىڭ قايسى بىرىده ئازراقلا مەسىله بارلىقىنى سەزگەن ھامان مۇناسىۋەتلىك ئىنژېنېر خادىملارنى دەرھال يىغىپ قاتتىق تەنقىد قىلغاندىن كېيىن، ئىككىلىنىپ ئولتۇرمايلا قولىنى بىرلا سىلكىپ، ئاللىقاچان پىشىپ بولغان بېتون لاينى ماشىنىدىن پاك ـ پاكىز تۆكتۇرۇۋېتەتتى ـ ده، تۆپىده قاراپ تۇرۇپ قايتىدىن ئىشلەتكۈزەتتى.

ئۇسمانىنىڭ 3 ـ پەيى تاش يۇيۇش ۋەزىپىسىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، پەي بويىچه پار قازان سېخىنىڭ تېمىغا خىش يەتكۈزۈپ بېرىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋالدى، سېخ ئىككى قەۋەتلىك بولسىمۇ ئۇچ قەۋەت ئىمارەتتىن ئېگىز ئىدى. بۇ تامنىڭ ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىنى قويۇرۇۋاتقان چاغ بولغاچقا، بىر پارچه خىش ئۇچ قەۋەتلىك تاختاي جازىسىدىكى ئۇچ

15299219209

ئادەمنىڭ قولىدىن ئۆتكۈزۈلۈپ ئاندىن ئەڭ يۇقىرىغا چىقاتتى. بىر كۈنى تامچىلار «تېز ئېتىڭلار، خىش يېتىشمەيۋاتىدۇ» دېگەن گەپنىڭ ئۈستىگە باش ئىنژېنېر خوبلىنكوف سوۋېتلىك، جۇڭگولۇق بىر قانچە ئىنژېنېر تېخنىك ۋە باشقۇرۇش خادىملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەشغۇلاتىغا بىر دەم قاراپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ ئۇيغۇر ئەسكەر يارايدۇ!ـــ دېدى ـ دە، بىر قانچە قەدەم ئالغا مېڭىپ، پار قازان سېخىنىڭ ئىشىك بېشىغا قاتۇرۇلغان بېتون لەمپىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ تېخى چۈۋۈپ تاشلانمىغان ياغاچ جازىنىڭ 3 ـ پەلەمپىيىگە چىقىپ، سىنچىلاپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن بېتون يۇقۇنىدىسىنى قولىدا يىمىرىپ باقتى. ئاندىن بىر قانچە جايدىكى چوڭ ـ كىچىك كاۋاكچىلارنى كۆرۈپلا قاتتىق چېچىلىپ كېتىپ قالدى. ئەتىسى ئىش بېشى كېلىپ ئوسمانغا:

ـــ باش ئىنژېنېر بۇ لەمپىنى چىقىۋېتىپ، قايتىدىن قۇيۇپ چىقىڭلار. چېقىش ۋەزىپىسىنى ئۇيغۇرغا بېرىڭلار، خىشنى باشقىلار ئاتسۇن، دېدى، ـــ دەپ يەتكۈزدى.

ـــ ئۇ ئاللىقاچان قېتىپ بولغان، قېلىپلىرىمۇ ئېلىۋېتىلگەن تۇرسا، نېمىشقا چاقىدىكەنسىز؟ ـــ دېدى ئوسمان ھەيران بولۇپ،

ـــ سۇپەت ئۆلچىمى توشمايتۇ. قۇم تەركىبى كۆپ ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىدە شۇنچە كاۋاكچە بولغان يەردە ئېچىدە تورغاي ئۇۋىسىمۇ چىقىدۇ دەيدۇ، ـــ دېدى ئىش بېشى، ـــ قانچە كۈندە چېقىپ بولىسلەر؟

ئوسمان كۆزلىرىنى ئالاق ـ جالاق قىلىپ، ھودۇققىنىدىن بىر نېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئىش بېشى يەنە سوردى. ئوسمان تەستە زۇۋانغا كېلىپ:

ـــ بۇ لەمپىنىڭ ئۈستىدە كۆپ ئادەم ئىشلىگىلى بولماس. بەش باغلىق چوڭ بازغان بىلەن نۆۋەتلىشىپ چاقماندا 20 كۈندە تۈگەر ـ مىكىن، ـــ دېدى ئارىسالدى بولۇپ.

ـــ ياق، بولمايدۇ. 20 كۈن بەك ئۇزۇن.

ـــ ئۇ شۇنچە ئېگىز يەر تۇرسا، كۆپ ئادەم مەشغۇلات قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ قېلىنلىقىنى قاراڭ! ئاللىقاچان قېتىپ بوپتۇ، ـــ دېدى ئوسمانمۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇپ.

ـــ بۇنى مەنمۇ بىلىمەن، ـــ دېدى ئىش بېشى، ـــ باش ئىنژېنېر بىزگە ئاران 10 كۈنلۈك ۋاقىت بەردى. ئۇ بۇنىڭدىن ئارتۇق بىر كۈن، بىر سائەتمۇ ۋاقىت بېرەلمەيمەن، دېدى. مېنىڭچە سىلەر ئۇچ ئىسمېنا بولۇپ 24 سائەتتىلەپ ئىشلەڭلار، بولامدۇ؟

ئەترابتا گەپ تىڭشاپ تۇرغانلار چۈقىراشتى:

ـــ ماقۇل دە! ما خىش ئېتىشتىن قۇتۇلايلى!

ئوقۇغۇچىلار خىش ئېتىشقا باشلىغان دەسلەپكى بىر ـ ئىككى كۈن ئويناپ ـ كۈلۈپ، بۇ ئىشنى يېنىك ھېس قىلىشقان، لېكىن ئۆزۈلدۈرمەي سوغۇق سۇدا ھۆللەپ تۇرىدىغان، خىشنى بىر قانچە كۈن ئاتقاندىن كېيىن، بەدەنلىرى سىرقىراپ ئاغرىپ، بىلەكلىرى ئۆزۈلۈپ كېتىدىغاندەك سىرقىراشقا باشلىدى. 15 كۈنلۈك دەپ بەرگەن بوز يېپتىن توقۇلغان پەلەي شۇ كۈنلا يىرتىلىپ، 10 بارماقلىرىنىڭ ئۇچىدىكى لوق گۆشتىن تەڭلا قان تەپچىرەپ چىقىشقا باشلىدى. خەتىرىمۇ چوڭ بولۇۋاتاتتى، بىرقانچە ئادەم ئاتقان خىشنى تۇتالماي بېشى يېرىلدى. دوختۇرلىرىمىز تېگىپ تېرىلىرى سويۇلدى. شۇڭا ئۇلار بېتون چېقىشقا قىزىقىپ، خىش ئېتىشتىن قۇتۇلۇپ قالغىنىغا خۇش بولۇشقانىدى. لېكىن، ئۇلار بېتون چېقىش ۋەزىپىسىنى تاماملاپ بولغاندىن كېيىن: ئۇھ! دېيىشكەنچە، پۈتۈن زاۋۇت قورۇلۇشىدا بىز ئىشلىگەن ئىشلارنىڭ ئەڭ ئېغىرى، ئەڭ جاپالىقى مۇشۇ بولۇپ قالىدىغان بولدى، دېيىشىپ كەتتى. چۈنكى ئۇلار بۇ تار يەردە پەم ئىشلەتمىسە، قوش مۇشتتەك، تۇخۇمدەك يېرىلىپ، ھەممە تەرەپكە چاچراپ تۇرىدىغان بېتون پارچىلىرىدىن ئۆزلىرىنمۇ ساقلاپ قالالمايتتى. يۇز، قاپاقلىرىغا ئوچۇپ كەلگەن بېتون پارچىلىرى قاسىلداپ تەگكەندە جان ئاچچىقىدا باش ئىنژېنېرنى تىللاپ: «بىر ئوبدان قويۇلۇپ،

قېتىم بولغان بېتوننى چاقتۇرۇپ نېمە قىلىدىغاندۇ بۇ توكا؟ ھەي ئوسمان! بۇنىڭدىن كېيىن بۇ خىلدىكى ۋەزىپىنى ئەمدى قەتئىي قوبۇل قىلما جۇمۇ؟ ئۇيغۇر چاقسۇن دېسە خۇش بولۇپ كېتىپتۇق تېخى،» دېيىشتى.

قۇرۇلۇشنىڭ ئاخىرقى ئايلىرىدا ئەمگەك ھەققەتەن جىددىي، ئېغىر ھەم چاپالىق بولدى. تاماق ـ ياتاق، كىيىم ـ كېچەك توغرىسىدا ھېچكىم ئارتۇقچە گەپ قىلمايتتى. گەپ قىلغان بىلەنمۇ ئاقمايتتى. لېكىن، قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتىدىكىلەرگە ئايال زادى توشمايۋاتاتتى. قۇرۇلۇش ۋەزىپىسى جىددىيلەشكەنچە بۇگۈن ئۇنى قىلسا، ئەتىسى بۇنى قىلىپ، ئادەم ئايال باسمايدىغان تاغ، ئېدىر، ئويمانلىق، ساي ـ ئېقىنلىقلىرىدا يۈرەتتى. ئۇلارغا پەسىللىك دەپ ئوستى قارا سىيامبۇ، چەمى ئاپتوموبىلنىڭ كونا بالونىدىن نەچچە قەۋەت شىلىپ چىقىرىلغان رېزىنكىدىن تىكىلگەن بىردىن لاتا خەي تارقىتىپ بېرەتتى.

ئۇچ ئايلىق دەپ بەرگەن بۇ لاتا خەيلەر يېرىم ئايغىمۇ چىدىمايتتى. چەمى مۇزدەك تۇرغىنى بىلەن ئۇچى ئىككى كۈندىلا تېشىلىپ، ئالدى بىلەن چوڭ بارماق چىقىپ خۇددى تۆشۈكتىن بېشىنى چىقىرىپ تۇرغان پاتمىچۇققا ئوخشاپ قالاتتى. ئاندىن بىر قانچە كۈنگە قالماي بۇ تۆشۈك تېخمۇ يوغىناپ، بارماقلىرىمۇ بىر ـ بىرلەپ كۆرۈنۈشكە باشلايتتى. ئەڭ قىزىقى شۇكى، بۇ لاتا خەيلەر كىيگەندە تۈز تۇرسىمۇ پۇتىنى چىقارغان ھامان ئەسلىگە يېنىپ، چەمى بالوننىڭ قايسى قاتلىمىدىن شىلىنغان بولسا شۇ شەكىلگە كېلىپ ـــ ئوڭدا ياكى يېرىم ئوڭدا بولۇۋالاتتى. ئوقۇغۇچىلار بەزىدە دەم ئېلىش ئارىلىقىدا، خەيلىرىنى قېنى قايسىسى تېز ئۆزگىرەلەيدۇ دېيىشىپ، خۇددى چېكەتكە سوقۇشتۇرغۇچىلارغا ئوخشاش يەرگە يېتىۋېلىپ مۇسابىقىگە سالاتتى. ئۇلار يەنە بىر قېتىم خەي تارقاتقۇچە ھېچ ئامال قىلالمىغاندا ئىلاجسىزلىقتىن ئەتراپتىكى ئەخلەتلىك، گوداڭلارغا بېرىپ، ئۆزلىرىگە باب كەلگۈدەك خەيلەرنى ئىزدەپ تېپىپ كىيىۋالاتتى. لېكىن، بۇنداق خەيلەرنىڭ ئوستى ساق بولسىمۇ، چەمىنى كونا لاتىلاردىن

شىرىغانلىقى ئۇچۇن تاپىنى تۆشۈك چىقاتتى، ياكى چوڭ كېلىپ پۇتىدىن چۈشۈپ قالاتتى. بۇنداق چاغدا ئوقۇغۇچىلار تاپىنىنىڭ ئۈستىگە كونا خۇرۇم پارچىلىرىنى قويۇۋېلىپ، بوغزىنى يىپتا بوغۇۋالاتتى.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئالدىدا ئۇلار 15 كۈن جاپالىق ئىشلەپ، 1 ـ ئاۋغۇست ئارمىيە بايرىمىنى كۈتۈۋالماقچى بولدى. ئاساسىي كۈندۈزى قۇرۇلۇش ۋەزىپىسىنى تاماملىغاندىن كېيىن ئاخشىمى يەنە 4 ـ 5 سائەت ئىشلەپ سېخلارغا ئىستانوك يۆتكەيتتى بۇ چاغلاردا، ئىلغار يۆتكەش، كۆتۈرۈش، ئىتتىرىش ماشىنىلىرى ـــ چوڭ كرانلار بولمىغانلىقتىن، بارلىق ئىشنى ئادەم كۈچى بىلەن قىلاتتى. سېخلارغا ئاسما كرانلار ئورنىتىلغان بولسىمۇ، ئۇ يېرىم تونناللىق، بىر تونناللىق بولۇپ، ئىستانوكنىڭ مەلۇم بىر بۆلىكىنى كۆتۈرۈشكىلا ئەسقاتاتتى. شۇڭا، نەچچە تونىنا كېلىدىغان ئىستانوكلارنى ئاستىغا يۇمىلاق تۆمۈر ياكى لوم ياغاچلارنى قويۇپ دۆگىلىتىپ يۆتكەيتتى، ئىستانوكلارنىڭ ئەڭ كىچىكلىرىمۇ بىرەر تونىنا، چوڭلىرى 2 ـ 3 تونىنغچە بولۇپ، تار يەردە مەشغۇلات قىلماق ناھايىتى جاپالىق ئىش ئىدى. ئەپلىشىپ قالسا بىر ئاخشامدا ئىككى، بولمىسا ئاران بىر ئىستانوكنى يۆتكىيەلەيتتى. ئۇلار بۇ ئەمگىكى ئۇچۇن كېچە سائەت 12 بىلەن بىرنىڭ ئارىلىقىدا بىر قانچە تال گۆشى بار قورۇما بىلەن ئاق ئۇندىن پىشۇرۇلغان ھور نانغا مۇيەسسەر بولاتتى. ئەتىسى ئۇلار ئوخشاشلا كۈندىلىك مەشغۇلاتقا ۋاقتىدا قاتنىشاتتى.

قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەتىرىتى 31 ـ ئىيۇل كۈنى كونا ئۇستا، مېخانىكلار ئىككى يارىدىمى بىلەن ئاخىرقى ئىستانوكلارنى يۆتكەۋاتقاندا 1 ـ ئاۋغۇست ئارمىيە بايرىمى كۈنىدە يېرىم كۈن دەم ئېلىشقا قويۇۋېتىدىغانلىقى توغرىسىدا ئوقتۇرۇش كەلدى. بەزىلەر «زىياپەت بېرىدىكەن» دېيىشتى. ئۇلار ئاللىقاچان ئىككى يىللىق ئەسكەرلەردىن بولۇپ قالسىمۇ ئارمىيە بايرىمىغا قاتنىششى بىرىنچى قېتىم ئىدى.

خېلى ئۇزۇندىن بۇيان بىر يەرگە جەم بولمىغان ئۇچ ئەترەت بۇگۈن ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن ھەر قايسىسى ئۆز تەۋەسىنىڭ تازىلىقىنى قىلىپ

بولۇپ مەيدانغا يىغىلدى. كونا ماشىنىلارنىڭ كوزۇپىدىن ياسالغان سەھنە سۇپىسىدا باش ئەترەت باشلىقى تاڭ، سىياسىي بېتەكچى جياڭ، مۇئاۋىن باش ئەترەت باشلىقى ساڭ ۋە ئەلى ھەربىي رايون ترانسپورت بۆسىدىن كەلگەن گروپ، سالاپەتلىك بىر كومانداىرنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئۆرە تۇرۇشاتتى. قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتى بىلەن شوپۇرلار 1 ـ ئەترىتى ئوڭ، سول تەرەپكە تىزىلىپ، شوپۇر قىزلار 2 ـ ئەترىتىنى ئوتتۇرىغا ئالغانىدى.

ھېلىقى سالاپەتلىك كىشى دىققەتتە تۇرغان ئۇچ ئەترەتكە تەكشى قاراپ چىققاندىن كېيىن، باش ئەترەت باشلىقى تاڭغا قاراپ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ:

ـــ قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتىنىڭ كىيىملىرى نېمانداق كونا، پاسكىنا، قالايمىغان؟ بۇگۈن 1 ـ ئاۋغۇست ئارمىيە بايرىمى بولغانىدىكىن، يېڭى كىيىملىرىنى كىيىۋالسا بولمامدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇلارنىڭ يېڭى كىيىمى يوق، ـــ دېدى تاڭ.

ـــ ئۇلارغا يازلىق كىيىم تارقىتىپ بېرىلمىگەنمۇ؟

ـــ تارقىتىپ بەرگەن. لېكىن، كىيىم توشمايدۇ.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ ئۇلار ئادەم ئىزى چۈشمىگەن يەرلەردە كېچە ـ كۈندۈز جاپالىق، ئېغىر ئەمگەكلەرنى قىلىدۇ، شۇڭا كىيىم توشمايدۇ.

سالاپەتلىك كومانداىر يەنە ئۇچ ئەترەتكە تەكشى قاراشقا باشلىدى. شوپۇرلار 1 ـ، 2 ـ ئەترىتىدىكىلەر بۇگۈن خىزمەت كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، ھەممىسلا يېيىڭى كىيىملىرىنى كىيىپ چىققانىدى. بولۇپمۇ، شوپۇر قىزلارنىڭ سېرىق تۇجۇركا، كالتە يوپكىسى، ھەربىيچە ئىسپانكىسى ئۇلارغا شۇنچە ياراشقانىدى.

قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتىدىكىلەرنىڭ كىيىمى يېڭى بولغانىدىمۇ، غەلىتە كۆرۈنەتتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ياش پەرقى، ئۇستىخان قۇرۇلۇشى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن، تارقاق يۈرگەندە چانمايتتى. بىر يەرگە يىغىلدىمۇ خۇددى سەرگەردان بالىلارغا ئوخشاپ، ئادەمنىڭ كۆلكىسىنى

كەلتۇرەتتى. بويى پاكار، جۇغى كىچىك ئۇقۇغۇچىلارغا تارقىتىپ بەرگەن كىچىك نومۇرلۇق كىيىملەر خۇددى دادىسى ياكى ئاكىسىدىن ئېشىپ قالغان كىيىملەردەك يەڭلىرى ساڭگىلاپ، پېشى تىزىدىن تۆۋەن چۈشۈپ، كالتە پەلتوغا ئوخشاپ قالاتتى. بۇنداقلار يەڭلىرىنى 2 ـ 3 قاتلاپ، ئىشتان پۇچقاقلىرىنمۇ 1 ـ 2 قات تۇرۇۋالاتتى. يازلىق كىيمىدە ئانچە چانمىغان بىلەن قىشلىق كىيمىدە تولىمۇ سەتلىشىپ كېتەتتى. قاتلانغان ئىشتان پۇچقاقلىرى قېلىنلىشىپ، يول ماڭغاندا، بىر ـ بىرىگە سۈركىلىپ، ئۇزاققا قالماي ئەستىرى يىرتىلىپ، پاختىسى چىققىلى تۇراتتى. قاتلانغان يەڭنىڭ ئاق ئەستىرى قاردەك، ماڭقىسىنى ئېرتقاندەك كۆرۈنۈپ كېتەتتى. بويى ئېگىز، يېشى چوڭ، ئۇستىخانلىق ئۇقۇغۇچىلارغا چوڭ نومۇر بويىچە تارقىتىپ بېرىلگەن كىيىملەر بۇنىڭ ئەكسىچە ئۆزلىرىگە كىچىك كېلىپ، ئۇلارنى خۇددى قوناقلىقتىكى قارانچۇققا ئوخشىتىپ قويىاتتى. چاپانىنىڭ يېڭى قولىنىڭ بېغىشىنى، ئىشتانىنىڭ پۇچقىقى ئوشۇقنى ياپالمايتتى. پەقەت ئوتتۇرا نومۇرنى كىيىدىغانلارنىڭ كىيىملىرى بىرئاز يارىشاتتى.

ـــ ئۇلار ھېچبولمىغاندا بار كىيىملەرنى يۇيۇپ ياماپ كىيسە بولمامدۇ؟ قارىغا ئۇلار نېمىدېگەن رەتسىز، ـــ دېدى يۇقىرىدىن كەلگەن كوماندىر يەنە تاڭغا يۆلىنىپ.

ـــ شوپۇرلارنىڭ كەم دېگەندە ئىككى قۇردىن ئارتۇق يېڭى كىيىمى بار. ئۇقۇغۇچىلارغىمۇ ئوخشاش كىيىم تارقىتىلغان، لېكىن ئۇلگۇر ـ تەلمەيۇاتىمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارغا چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك رازمىر بويىچە تارقىتىپ بەرگەن كىيىملەرنىڭ چوڭلىرى كىچىك، كىچىكلىرى چوڭ كېلىپ قېلىپ، ئۇلارنى ئاشۇنداق ئىسكەتسىز كۆرسىتىپ قويۇۋاتىدۇ. پەقەت ئوتتۇرا نومۇرلا بىر قىسمىغا مۇۋاپىق كېلىدۇ. ئاۋۇ بۆلەكتە تۇرغان بىرەر يۆزدەك ئۇقۇغۇچى كېچىچە جىددىي ۋەزىپىسىنى تاماملاپ ئەمگەك قىلغان بېرىدىن كېلىپلا سەپكە قوشۇلدى. ئۇلار تېخى ئەتىگەنلىك تامىقىنمۇ يېگىنى يوق، ـــ دېدى تاڭ چۈشەندۈرۈپ.

ـــ يىغىندىن كېيىن بىر دوكلات يېزىڭ، مەن ئۇلارغا يەنە

بىر قۇر يېڭى كىيىم تەستەقلاپ بېرەي. ئۇنى ئوبدان ساقلاپ مۇشۇنداق ھېيت ـ بايراملاردا كىيسۇن، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاز سانلىق مىللەت ئوغۇل ـ قىزلىرى تۇرسا، ئەھۋال ئۇقمىغانلار كۆرسە نېمە دەپ قالىدۇ؟ ـــ دېدى باشلىق ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتقان ھالدا.

پۇرسەتنى چىڭ تۇتقان باش ئەترەت باشلىقى تاڭ ۋېنسەي:

ـــ بولسا كىيىم ـ كېچەك بىلەن بىرگە بىر جۇپتىن ياخشىراق كۆزلۈك ئاياغمۇ تەستەلاپ بەرگەن بولسىڭىز، ئۇلارغا ئاياغ تېخىمۇ توشماي‌دۇ، ھەتتا ئۇزۇنمىز يەيدىغان ئوقۇغۇچىلار تۆگىمەندە ئۇزۇلىرى تارتىپ كەلدى، ـــ دېدى

ـــ بولىدۇ، ئوقۇغۇچىلارغا چۈشەندۈرۈڭ. ھازىر قىيىنچىلىق ئېغىر، تاپقان ـ تەرگىنىمىز زاۋۇت قۇرۇلۇشىغا كېتىۋاتىدۇ. كىيىملىرىنى ئاسراپ كىيسۇن، ـــ دېدى باشلىق تاڭ ۋېنسەينىڭ تەلىپىگە ماقۇل بولۇپ. بىر سائەتتەك ئېچىلىغان يىغىندىن كېيىن ئۇلارغا بايراملىق «زىياپەت» بېرىلدى.

ئۇچ ئەترەت قىش، ياز، بىر ـ بىردىن ئانچە يىراق بولمىغان ئۆز ئاشخانىلىرى ئالدىدا بەنلەر بويىچە چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ، داس، چېلەكلەرگە ئوسۇلغان تامىقىنى يەيتتى. بۇگۈن ئارمىيە بايرىمىدا ھەممىسى خۇشال ـ خۇرام ھالدا ئۇچ خىل گۆشلۈك قورۇما بىلەن گاڭپەننى زور ئىشتىھا بىلەن يېيىشمەكتە ئىدى. 6 ـ پەينىك 4 ـ بەنگە يېقىنراق يەردە تامىقىنى يېيىشۋاتقان ئىككى شوپۇر قىز ھەببۇلنىڭ قولىنىڭ ئۇچىدىن ساڭگىلاپ تۇرغان چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن سۆرۈلۈپ قالغان ئىشتان پۇچقىقىنى كۆرۈپ، قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتكەندىن كېيىن، بىرى قولىنىڭ كەينىدە ئاغزىنى توسۇۋېلىپ:

ـــ ھەي، بالاڭ! ـــ دېدى.

ـــ نېمە بولدى؟ ـــ دېدى ھەببۇل قىزارغانچە قىزلارنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنمەي.

ـــ ساڭا كۆيۈپ قاپتۇ. مەيەرگە كەل دەۋاتىدۇ. سەن ئوماق

ئەمەسمۇ؟

ـــ بارە، ماڭ، ئىتتىك بول، ـــ دېدى ئۇنىڭ يېنىدا زوڭ ئولتۇرۇپ تاماق يەۋاتقان سېيىت قالاق بۆرە چىشىنى بولۇشچە يوغان كۆرسىتىپ.

ـــ سەت گەپ قىلما، ئۇلار ھەقچان چاپىنىمنىڭ يېڭىنى زاڭلىق قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ھەببۇل دەرھال چاپىنىنىڭ يېڭىنى تۇرگەنچە تېخمۇ قىزىرىپ.

ـــ ھەببۇلدەك چىرايلىق، مۇلايىم يىگىتنى ھەر قانداق قىز بالا تالاشسا ئەرزىيدۇ. ئۇنىڭغا نېمە قىزىراتتىڭ ھەببۇل؟ ـــ دېدى سولايمان سېيىتقا دەككە بېرىپ.

ـــ ھەي سولايمان، سەنمۇ ئەخمەقكەنسەن. قىز بالا چوڭ بولسا ئوغۇل بالىغا سۆزنىشىدۇ. ئاغزىدا دېيەلمىگەن سۆزلىرىنى كۆزى بىلەن ئىپادىلەپ ھەممىنى چۈشەندۈرىدۇ. قارا ئۇ تەتەيلەرنىڭ ئەر سېغىنغىنىدىن ھەببۇلغا كۆز تاشلاۋاتقىنىنى. ماڭا شۇنداق ئىشارەت قىلىدىغان بولسا ھازىرلا باراتتىم، ـــ سېيىت تېخمۇ لاۋزىلىشىپ ئورنىدىن دەس تۇرۇۋالـدى ـ دە، قولىدىكى قاچىنى چوكا بىلەن داراڭلىتىپ ئۇرغانچە، ـــ ھەي ئاغىنىلەر قاراڭلار! ئاۋۇ تەتەيلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىشتىنى يوقكەن. ھەببۇلنى بۇياقتا كەل، ئۇيناپمىز، دەپ تالىشىۋاتىدۇ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى قىزلارنىڭ زوكزىيىپ ئولتۇرغان چاغدىكى كالتە يوپكىسىنى قولى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ. قىزلار سېيىتنىڭ كۈلكىدىن كېيىن ئاغزىنى يۇمغانـدىكى غەلىتە كۆرۈنىدىغان بۆرە چىشىنى كۆرۈپ تېخمۇ قاتتىق كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ قاراڭلار، قىزلار سېيىتنىڭ سۆزىگە راستىنلا خۇش بولدى، ئۇلار چوڭ بولۇپ كەتكەنلىكتىن ئەر سېغىنغىنى راست، تاماق ۋاقتىدا دائىم شوپۇرلار 1 ـ ئەترىتىدىكىلەرنىڭ يېنىغا بېرىۋېلىپ يىگىتلەرنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ ئولتۇرۇپ كېتىدىكەن، ماڭا ئاشۇنداق قىلسا كاپىيـدە قۇچاغلاپ باساتتىم، ـــ دېدى قادىر دوقا ئورا كۆزلىرىدە قىزلار تەرەپكە

قارىۋېلىپ.

ـــ ھەي، سەن تېخىمۇ ھەددىدىن ئاشقىلى تۇرۇپسەن، تېتىقسىز، ـــ دېدى سولايمان كۈچ بىلەن قادىرنى بېسىپ ئولتۇرغۇزۇۋېتىپ.

ـــ ئادەم نومۇس دېگەننى بىلمىسە ھايۋاندىن پەرقى بولمايدىكەن. ئۇلار خەنزۇ تۇرسا نېمانچە قىلىشىپ كېتىشىسەن ئىككىڭ؟ ـــ دېدى سايىم بۇرۇت ئۇلارنىڭ يېنىدىن تۇرۇپ كېتىپ. قىزلار دەرھال كۈلكىسىنى يىغىشتۇردى. چۈنكى، سېيىت بىلەن قادىرنىڭ ئاغزىدىن ياخشى گەپ چىقمايدىغانلىقىنى ئۇلار بىلەتتى.

ئەتراپتا بەنلەرنى ئايلىنىپ يۈرگەن لى مۇئاۋىن پەيجاڭ توپلەپ كېلىپ سېيىتنى تەنقىد قىلدى. سېيىت ئۆزىنى ئاقلاپ:

ـــ ئۇلار ئالدى بىلەن بىزنى زاڭلىق قىلدى، ـــ دەپ تۇرۇۋالدى. لى ئۇيغۇرچە چالا تەلەپپۇز قىلىپ:

ـــ ئۇلار كىز بالا. سەن ئوغۇل بالا. كىز بالىغا ئەسكى گەپ قىلساڭ بولامدۇ؟ سەن كېيىن كىز بالا ئالامسەن، يوق؟ بۈگۈن بايرام تۇرسا، سەت ئىش قىلساڭ بولمايدۇ، ـــ دېدى.

بەشىنچى باب
مۇھەببەت دولقۇنى

1

سېنتەبىر كىرىشى بىلەن قورۇلۇشتىكى جىددىيچىلىك تۇگىدى. ئۇستىلار، تېخنىكلار قىلىدىغان ئاخىرقى نازۇك ئىشلارلا قالغانىدى. قۇرغۇ-چىلار 3 ـ ئەترىتىدىكىلەر ئاندا ـ ساندا ئىش چىقمىسا، ئۇلار كۆپ ۋاقىتدا بىكار يۈرىدىغان بولۇپ قالدى. تەشكىل ئۇلارنى ئىككى يىلدىن بۇيان بەك چارچىدى دەپ قارىدىمۇ ياكى ئويلاشقا چولىسى تەگمىدىمۇ، ھازىرچەكەچلىك كەسپىي تېخنىكا، مەدەنىيەت ئۆگىنىشىنىمۇ ئورۇنلاشتۇر-مىدى، تىنىم تاپماي ئىشلەپ ئۆگىنىپ قالغان يىگىتلەر بىردىنلا زېرىكىشلىك ھېس قىلىشقا باشلىدى ...

مەيىن شامال تىنماستىن يەلپۇپ تۇرىدىغان سېنتەبىرنىڭ قۇتلۇق ئاخشىمى قادىر قۇدۇقتىن سۇ تارتقىلى چىققان رېھىمخاننىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ رېھىمخـان، ۋاقتىڭىز بارمۇ؟ پاراڭ سېلىشساق، ـــ دېدى ھەجىيىپ.

ـــ ئەمدى ئېسىڭلارغا كەلدۇقمۇ بىز؟ ـــ دېدى رېھىمخان ناز بىلەن كۈلۈپ.

ـــ راست دەيسىز، پۈتۈن ۋۇجۇدىمىز قۇرۇلۇش بىلەن بولۇپ كېتىپ، سىلەرنىلا ئەمەس، ئۆزىمىزنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكىلى تاس قالدۇق دەڭا، ـــ دېدى قادىر گەپدانلىق قىلىپ.

قادىرنىڭ گېپى رېھىمخانغا يوللۇقتەك بىلىندى.

ـــ بۇگۈن بولمايدۇ، كەچ بولۇپ كەتتى. چېچىمنى يۇيىمەن، ئەتە كەچتە ئۆستەك بويدا كۆرۈشەيلى، ـــ دېدى رېھىمخان چىلەكنى كۆتۈرۈپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن.

قادىرنىڭ ئاغزى قۇلقىغا يەتتى.

ـــ چوقۇم ساقلايمەن!

بىر ھەپتىدىن بۇيان كۈندۈزى ئالمقانچىلىك بۇلۇتنىمۇ كۆرگىلى بولمايدىغان سۈزۈك ئاسمان بۇگۈن ئاخشام تولۇن ئاينىڭ نۇرىدا كۈندۈز-دەك يورۇپ كەتكەنىدى. رېھىمخان قادىرنى ئۆزۈن ساقلاتمايلا ئۆستەك بويىغا چىقتى. رېھىمخان يېقىن كېلىشىگە قادىر گەپ قىلمايلا قولىنى تۇتۇپ ئۆزىگە تارتقانىدى، رېھىمخان:

ـــ گەپتىن ـ گەپ يوقلا ئۇنداق سۈڭاشماڭ، گېپىڭىز بولسا ئاڭلاي، بولمىسا كىرىپ كېتىمەن، ـــ دېدى ئۆزىنى قادىردىن قاچۇرۇپ. مەقسەتكە يېتەلمىگەن قادىر، گەپ يۆتكەپ:

ـــ مەن سىزگە كۆز سېلىپ يۈرگىلى ئۆزۈن بولدى. كەلگەندىن بېرى ئىزچىل سىزنى كۆرگۈم كېلىدۇ. لېكىن، تۇزۇم چىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن گەپ ئاچالمىدىم. نەچچە قېتىم يېنىڭىزدىن ئۆتكەندە گەپ قىلسام، گەپ ياندۇرمىدىڭىز. ئەمگەك قىلغاندا بىر ئىككى قېتىم يېنىڭىزغا بارسام باشقا ياقتا قارىۋالدىڭىز، ئەمدى بىزگە كەڭرىچىلىك بولغان ئوخشايدۇ، بۇگۈن ئاخشام بۇ يەرگە بىزلا چىقماپتۇق. قاراڭا ئاۋۇ جۇپ ـ جۇپ قىز ـ يىگىتلەرنىڭ كۆز بېقىشىپ پىچىرلىشىپ سۆھبەت قىلغاچ بىر جان، بىر تەن بولۇپ تىنىقلىرىمۇ قوشۇلۇپ كەتكىنىنى، ـــ دېدى.

قادىرنىڭ دېگىنى راست ئىدى، قۇرۇلۇش جىددىيچىلىكى ۋە قاتتىق ئىنتىزام، تۇزۇم ئاستىدا ئاياللار بەنى بار جايغا ئوغۇللار بارالمايدىغان، ئوغۇللارنىڭ ياتاقلىرىغا قىزلار كىرەلمەيدىغان ھالەت بۇگۈن ئۆزگىرىپ، بىر قانچە جۇپ يىگىت ـ قىزلار ئۆستەك بويلاپ جۇپى ـ جۇپى بىلەن مېڭىپ مۇڭدىشىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئايدىڭدىكى كۆرۈنۈشلىرىمۇ ھەر خىل

ئىدى، بەزىلەر ئالدى ـ كەينىگە قارىۋېتىپ خالىيراق يەرگە كېتىۋاتاتتى.
ـــ ئۇلار نېمە قىلسا بىزمۇ شۇنى قىلىشىمىز كېرەكمەتتى؟ سىز تۇنۇگۈن گەپلىشىش ھەققىدە سۆز ئاچتىڭىز، مەن ۋەدەمگە ۋاپا قىلىپ چىقتىم. ئۇنداق قىلماڭ، يەنە شۇنداق قىلسىڭىز يۈزىڭىزگە قايتا قارىمايمەن، ـــ دېدى رېھىمخان ئىككىنچى قېتىم سۆيۈشكە ئۇرۇنغان قادىرنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىۋېتىپ.
ـــ مەن سىزگە، ـــ دېدى قادىر رېھىمخاننىڭ بېلىدىن كاپىيىدە ئىككى قولىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، مەيدىسىگە چاپلاشقا ئۇرۇنغانچە، ـــ ئۇزۇندىن بۇيان كۆز سېلىپ كېلىۋاتىمەن، دېدىمغۇ؟ مەن سىزنى بەربىر ئالىمەن، ـــ قادىر شۇ گېپى بىلەن تەڭ ئاغزىنى رېھىمخانىڭ ئاغزىغا تەگكۈزۈشكە ئۇرۇندى. رېھىمخان بىرلا تولغىنىپ بېشىنى تۆۋەن قىلىپ قادىرنىڭ گىرەسىدىن چىقىپ كەتتى ـ دە:
ـــ نېمانداق قىلىقسىزلىق قىلىسىز؟ بىز بۇ يەرگە سۆيۈشكىلى ئەمەس. پاراڭ سېلىشقا چىقتۇق، ـــ رېھىمخان شۇ گېپى بىلەن ئالدى ـ كەينىگە قارىماي كېتىپ قالدى.
دەل شۇ چاغدا، قاسىم ستولبىدىكى چىراغ ئاستىدا ستولبىغا يۆلەنگىنىچە بىر قانچە ئوقۇغۇچىلارنى ئەتراپىغا يىغىۋېلىپ ئەتىتە كۆتۈرۈلگەن مۇھەببەت دولقۇنى ھەققىدە ئاڭلىغان، كۆرگەنلىرىنى ياغانىمۇ قوشۇپ سۆزلىمەكتە ئىدى:
ـــ توۋا خۇدايىم، بۇ ئاغىنىلەرنى كۆردۈڭلارمۇ؟ تەشكىل خۇددى تېز بولمىساڭلار قىزلار تۇگەيدۇ، ئۇ چاغدا بىز مەسئۇل ئەمەس، دەپ مەخسۇس مۇھەببەتلىشىش ئۇچۇن ھەربىر كەتلەندۈرۈش دوكلاتى بېرگەندەك بىر قانچە كۈنگە قالمايلا 28 قىز بالىدىن 19 نى بۆلۈشۈپ بوپتۇ. تۇنۇگۈن تېخى قىزلارغا داڭ بېقىپ قارىمايدىغان بىر نېمىلەر ئەمدى مۇھەببەت قاينىمىغا چۈشكىلى تۇرۇپتۇ. ئادەم كۆپ، كوللېكتىپ تۇرمۇش شارائىتى زىچ، ئىنتىزام قاتتىق بولىدىغان جايلاردا مۇھەببەت ئىزھارى شۇنداق بولامدىغاندۇ يا؟

ـــ قالغان توققۇز قىزنىڭمۇ ۋەتۋەنىكى چىقىپ كېتىپتىمىش، ـــ دېدى ئەخمەت غېجەك، ـــ ئىككى خەنزۇ قىز بىلەن ئىككى پېرۇتكا قىز توختىماي شوپۇرلار 1 ـ ئەترىتى ياتقىغا قاتارايدىكەن. ئۇلارغىمۇ ئاللىقاچان ئىسسىق ئۆتۈشۈپ قالغان گەپ. ئۇچ شىبە قىزىدىن ئىككىسى تۇغقىنىمىز، دەپ سىرتتىن كەلگەن شىبە يېگىتلىرى بىلەن كولدىرلىشىپ يۈرگۈدەك، كىم بىلىدۇ تۇغقىنىمۇ ياكى مۇھەببىتىمۇ؟ ئۇلارنىڭ تىلىنى بىزلا ئەمەس، خەنزۇلارمۇ بىلمەيدىكەن. ئۇنداقتا ئۇلارمۇ ئۇچتى دېگەن گەپ. پەقەت ئەمدىلا 15 باشقا كىردىم دېگەن ئەڭ كىچىك شىبە قىزى بىغەم يۈرگۈدەك، ئەمدى نەچچىسى قالدى؟ ـــ ئەخمەت ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ گەپتىن توختاپ قالدى.

ـــ ئۇچى قالمامدۇ، ـــ دېدى بىرى.

ـــ قايسى ئۇچى؟

ـــ ئېنىق تۇرمامدۇ، گۇلنىسا، ھېلىقى ھەممىدىن چىرايلىق پېرۇتكا لىيۇ، تېخى بويىغا يەتمىگەن كىچىك شىبە قىزى!

ـــ لۇ دېگەن پېرۇتكا ياتاقتا دائىم يالغۇز قالارمىش. قىزلار ئەمگەككە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن جياڭ سىياسىي بېيتەكچىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كېتىدۇ، دېيىشىدۇ.

ـــ ئۇ شەيتىنى بار نېمە. قىزلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن جەلپكارى لۇ، ئوغۇللارغا سۇۋۇشىدۇ.

ـــ خەنزۇلار قىزلارنىڭ ياتقىغا كىرىۋېرىدىكەن. بىزنىڭ ئۇيغۇر قىزلار ياتقىمىزغا دەسسىگىلى ئۇنىمايدۇ.

ـــ ئۇلار كىرسە ھەممىڭ قوزىغا ئېتىلغان بۆرىدەك قىلىشىپ كەتسەڭ، ئۇلار قورقامدۇ؟

ـــ ھەببۇللا راست دەيدۇ، ـــ دېدى قاسىم ھەببۇللانىڭ غولىغا ئۇرۇپ قويۇپ.

ـــ ھاشىم سەنمۇ يېشى چوڭلاردىن نېمىشقا بىرنى تۇتمايسەن؟ ـــ دېدى ئەخمەت گەپ كوچىلاپ.

ـــ سەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىشى ئەمەلگە ئاشىدۇ، دەپ ئويلامسەن؟ مېنىڭمۇ كۆڭلۈمگە پۈككىنىم بار. لېكىن، مەن ئۇنى باشقىلار-نىڭ قولىدىن تارتىۋالسام دەپ ئويلايمەن. بۇندىقى تېخىمۇ قىزىق، لەززەت-لىك بولىدۇ، دېگىنە.

ئۇلار قاتتىق كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ ئۇنىڭچە بۇزۇپ قويسىچۇ؟

ـــ ھەددى ئەمەس. ھەر قاندىقى بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ، تېخى بىزنى توي قىلىشقا يول قويامدۇ ـ يوق، بۇمۇ بىر گەپ. توي قىلغىلى قويمىسا ئارا ئۇزىراپ، بۇغدىيى ـ بۇغداي، سامىنى ـ سامان بولۇپ چىقىدۇ دېگىنە! شۇ چاغدا تاللىۋالمىز، ـــ دېدى قاسىم بىغەم ھالدا.

ـــ گۈلنىساغا بىرەرسى تەلەپ قويماپتىمۇ؟

ـــ تەلەپ قويمامدۇ، ئۇچ يىگىتنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىپتىمىش.

ـــ مەن ئۇنىڭ كىملىگە ئىشتەي ساقلاۋاتقانلىقىنى بىلمەن، ـــ دېدى قاسىم كۆزلىرىنى ھەيىرانلىق قىلىپ ئوينىتىپ، ـــ ئۇ سادىققا ئاشىق بىقارار. بىر قېتىم قىزلار بىز ئەمگەك قىلىۋاتقان جايغا تاماق ئاپارغاندا، مونچاق ـ مونچاق تەرگە چۆمۈلگەن سادىققا گۈلنىسا بېشىنى كۆتۈرمەي تۇرۇپ يېيىپكى لۆڭگە سۈندى. يەرگە قارىۋېلىپ تۇرۇپ يىگىتلەرگە بىر نېمە بېرىش قىزلارنىڭ نازى، ئۆزى ياخشى كۆرگەنلىكىنى بىلدۈرۈشنىڭ بېشارىتى. كەينىدىنلا بىر كۈرۈشكا مۇزلىتىلغان قايناق سۇنى يەنە سادىققا تۆتتى. لېكىن، سادىق دېگەن بۇ مۆرىمەس يا كۆزىدە، يا ئاغزىدا ۋە ياكى قولىدا بولسىمۇ ھېسسىياتىنى ئىپادىلەپ قويمىدى.

ـــ ئەمدى ئېسىمگە كەلدى، ـــ دېدى ئەخمەت قاسىمنىڭ گېپىگە ئۇلاپلا، ـــ ھېلىقى قېتىم سادىقنىڭ ئىچى سۈرۈپ كېتىپ، پەيجاڭلار ياتقىدا ئىككى كۈن يېتىپ قالغاندا گۈلنىسا دورا ئىچىۋېلىك، دەپ قاينىق سۇ ئەكىرىپ بەرسە، دورىسىنى ئىچىپ بولۇپلا ئولتۇرۇڭمۇ دەپ قويماي: «سىز نېمىشقا ئىشقا بارمىدىڭىز؟» دەيمىش، گۈلنىسا ھازىر بارمەن

دەپ قويۇپ، ئاشخانىغا كىرىپ، مۇسا تازغا مىڭ بىر يالۋۇرۇپ، ئوخشىتىپ سۆيۈقئاش بېتىپ ئەكىرسە، سادىق ئىشتەي بىلەن تەرلەپ ـ پىشىپ ئىچىپ بولۇپ: «بۇگۈن ئەترەت بويىچە تاماقنى ياخشىلىغان ئوخشامدۇ؟ بۇگۈن بىرەر تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزمەيدىغان تۇرسا، ئەجەب بۇنداق قىلىپتا؟» دېگۈدەك.

ئۇلار يەنە كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ ھەممە ئادەم بۇ 28 قىزنى تالىشىپ، دوپپىسىنىڭ چۈشۈپ قېلىشى بىلەن كارى يوق پالاقشىپ يۈرسە، بۇ ئاداشنىڭ غەمسىز يۈرگىنىنى قارىمامدىغان؟ بەنجاڭ، مۇئاۋىن بەنجاڭ، پەيجاڭلىقنى تەشكىل قىلغۇچى خوتۇننىمۇ تەشكىل تەقسىم قىلىپ بېرىدۇ، دەپ ئويلامدۇ يا؟

ـــ دېدى يېڭىدىن كېلىپ سۆھبەتكە قوشۇلغان سولايمان ئۆز گېپىدىن ئۆزى كۈلۈپ كېتىپ، ـــ تۇنۇگۈن مەنمۇ ئۆستەڭ بويىغا چىققان، گۈلنىسانىڭ پىيادىلەر ئۆتىدىغان كۆۋرۈكتە يالغۇز تۇرغانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ سادىقنى ساقلىمىسا ئۇ يەردە نېمە ئىش قىلىدۇ؟ سادىقنىڭ ياتقى شۇ تەرەپتە، كارىۋىتى پەنجىرگە يېقىن. دەل كۆۋرۈكنىڭ ئۈدۈلىغا كېلىدۇ، گۈلنىسا ساقلاپ ـ ساقلاپ كېتىپ قالدى. مەن سادىقنىڭ ياتقىغا كىرسەم، بۇ لەللە يېنچە يېتىپ «پاۋىل كورچاگىن» دېگەن رومانىنى كۆرۈۋېتىپتۇ.

ـــ سەن نېمىشقا چىققان؟ ـــ سوردى ئەخمەت سولايمانغا قادىلىۋېلىپ.

ـــ بۇنىمۇ ساڭا دوكلات قىلامتىم غېجەك؟ ـــ سولايمان ئەخمەتنىڭ بېشىغا پاققىدە بىرنى ئۇرۇپ قويدى.

ـــ تۇنساقىز يارايدۇ! ـــ يېڭى گەپ باشلىدى ئەخمەت، ـــ مۇھەببەت دولقۇنى قوزغالغاندىن كېيىنمۇ قۇدرەت ئېغىز ئاچماي يۈرۈپتىكەن. بىر كۈنى تۇنساقىز ئۇنى چەتكە تارتىپ: «ئاغزىڭغا تاڭگازا چىشلىۋالدىكىمۇ، نېمىشقا گەپ ئاچمايسەن؟ ياكى مەن قۇدرەت، ساڭا تېگەي، ئالامسەن دەمتىم يا!» دەپتىمىش. گۈلنىسامۇ سادىققا مەن ساڭا تېگەي دېسىغۇ بولىدۇ.

ـــ قوپەۋاي غېجەك! بۇ ئىككىسىنىڭ ئەھۋالى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ. گۈلنسا ئەمدىلا 18 ياشقا كىردى بولغاي، تۇنسا قىز دېگەن 22 ياشقا كىرىپ قالدى. سادىق بىلەن گۈلنسا بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن تونۇشتى. قۇدرەت بىلەن تۇنساقىز ئۆز يۇرتىدىلا بىر ـ بىرىگە كۆيۈشۈپ، توي قىلىمىز، دەپ يۈرگەندە بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقتىن پىلانى ئەمەلگە ئاشماي، تەشكىل ۋە ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە گەپ چىقىپ قېلىشتىن قورقۇپ بىر ـ بىرى بىلەن بىلىشمەس بولۇۋاپتىكەن، يېقىندىن بۇيان لۆممىدە ئۆسۈپ چىقىپتۇ، ـــ دېدى قاسىم. ئۇ قۇدرەتلەر بىلەن بىر ناھىيىدىن ئىدى.

ـــ ھوي بىچارىلەر، ئۇيغۇر قىزلىرى ئىچىدە 20 نەچچە ياشقىچە ئەرگە تەگمەيدىغىنى ئاز جۇمۇ، ـــ دېدى بىرەيلەن ئۇھ تارتىپ قويۇپ.

ـــ گۈلنسا چىرايلىق جۇمۇ، لېكىن شوپۇر قىزلار 2 ـ ئەترىتىدە بىر خەنزۇ قىزى بار، ئۇ گۈلنسانى بېسىپ چۈشىدۇ. قالغىنى چىرايدا گۈلنساغا تەڭ كېلەلمەيدۇ.

ـــ چىرايلا بولسان ھېساب ئەمەس، ئەخلاق مۇھىم. ئەخلاقتا ھېچ ـ قايسىسى ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدۇ. ئۇ تولىمۇ تارتىنچاق، يۇزى تۆۋەن، ئېغىر ـ بېسىق، ـــ دېدى يەنە بىرى.

ـــ بوپتۇ، گۈلنسانى سادىققا قالدۇرۇپ قويايلى، لېكىن قالغان باللار قانداق قىلارمىز؟

ـــ سادىققا قالدۇرۇپ قويۇپ، گۈلنسا ئۇنىڭغا ئاتاپ تىكىلگەن چاپانمىتى؟ مۆرىسە مۆرىدى، مۆرىمىسە مۆرەيدىغانلار چىقىدۇ، ـــ دېدى ئەخمەت قىزىشىپ.

ـــ بولمىسا ئۇنى ئېچىشتۇرمايلىمۇ؟ ـــ دېدى قاسىم.

ـــ ئەگەر ئۇ قايسىڭ ئالساڭ ئال دېسىچۇ؟ ـــ دېدى سولايمان.

ـــ ئۇ چاغدا گۈلنسانى مەن ئالىمەن، ـــ دېدى ئەخمەت كۆرەڭلەپ. قاسىم ۋىقىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ مۇشۇ ئەپتىڭ بىلەنما؟ ئەينەككە قارىمايدىغان ئوخشايسەن ـ

هه؟ تۇمشۇقۇڭ تۇلكىنىڭكىدەك ئۇچلۇق، كۆزلىرىڭ ئۆرىدەك چوڭقۇر، سوقاباش تۇرساڭ. ساۋاتسىزلىقتىن تېخىچە قۇتۇلمىساڭ، گۈلنىسا سېنى نېمە قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە سادىق سېنى ئەمگەكتە ياخشى دەپ ئەتىۋار- لاپ تۇرسا، نومۇس قىلماي ئۇنىڭغا تېگمەن، دەپ تۇرغان قىزغا قول ئۇزارتساڭ بولامدۇ؟

ـــ چاقچاق قىلىپ دەپ قويدۇم. لېكىن، سەت بولغىنىم بىلەن ھەممىدىن شوخمەن، قىزلار دېگەن شوخ يىگىتلەرنى ياخشى كۆرىدۇ. لېكىن، ساۋاتسىزلىقىم راست. خۇدايىم بۇيرۇسا مەدەنىيەت كۇرسى ئەسلىگە كەلگۈچە ئۆگەنگەنلىرىمنى ئۇنتۇپ كەتمەسەملا يەنە ئىككى، ئۈچ ئاي تىرىشسام چوقۇم ساۋاتىمنى چىقىرىمەن. بىزنىڭ قىزلار تۇغۇپ كەتسە مەيلى، جەمئىيەتتىن تاپمەن ياكى يۇرتۇمدىن ئەكىلىمەن.

ـــ سېنىڭ شوخلۇقىڭمۇچۇ تاينىلىق، گۈلنىسا شوخقا ئامراق بولسا، سادىققا يېپىشامتى، ـــ دېدى تۇغۇپ قالغان گەپنى قايتا قوزغاپ سولاي - مان، ـــ سادىق بىلەن گۈلنىسانىڭ مۇجەزى بىر - بىرىگە تازا باب كېلىدۇ، ـــ ھەر ئىككىسى كەم سۆز، ئېغىر - بېسىق، لېكىن گەپ قىلغاندا جىڭگا ئولتۇرغۇدەك ھېغىزلىق گەپ قىلىشىدۇ. بۇ تەرىپى خۇددى ئاكا - سىڭىللارغا ئوخشايدۇ ...

ئەسەبىيلەرچە قوزغالغان «مۇھەببەت دولقۇنى» ئۇزۇنغا بارمىدى. قاسمىنىڭ ستولىدىكى چىراغ ئاستىدا ئەتراپىغا ئادەم يىغۇۋېلىپ، ئاتقان قۇرۇق پولىرى بولسۇن، مۇھەببەتلەشكەنلارنىڭ بىر - بىرىگە دېيىشكەن شېرىن - شېكەر سۆزلىرى بولسۇن، شىپپىدە بېسىقتى. چۈنكى، تاڭ باش ئەتىرەت باشلىقى بىلەن جياڭ سىياسىي بېتەكچى يىغىن ئېچىپ، زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلۇش بىلەن ئۇلارنى سېخلارغا شاگىرتلىققا تەقسىم قىلىدىغانلىقىنى، شاگىرتلىق مۇددىتى ئىككى يىلدىن ئۈچ يىلغىچە بولىدىغانلىقىنى، بۇ جەريانىدا مۇھەببەت باغلىغان بىلەنمۇ توي قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمايدىغانلىقىنى، ئەڭ ياخشىسى ھازىرچە مۇھەببەت باغلىماسلىقىنى ئۇقتۇردى. تاڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا:

ـــ بۇگۈندىن باشلاپ كۈندۈزگە، كەچتىكى ئىككى سائەتنى قو-
شۇپ، زاۋۇتنىڭ تۈزۈم، بەلگىلىمە، ئىنتىزامى توغرىسىدىكى ئاساسىي سا-
ۋاتلاردىن ئۆگىنىسىلەر، كۆپ ۋاقىت قالمىدى. زىچ ئورۇنلاشتۇردۇق، ـــ
دېدى.

ئۇلار سېخقا كىرىش خوشاللىقىدا، ئۆگىنىش بىلەن بولۇپ كېتىپ،
ئوغۇللار قىزغا تىكىلىپ قاراشقا، قىزلار قايسى ئوغۇلنىڭ قايسىدىن نېمە
ئارتۇقچىلىقى، نېمە كەمچىلىكى بار ئىكەنلىكىنى سېلىشتۇرۇپ ئويلاپ
كۆرۈشكە ۋاقىت چىقىرالماي قالدى. ۋاقىتقۇ چىقاتتى، لېكىن ئۇلار شۇنچە
يىراقتا ئەمەلگە ئاشىدىغان ئىشقا ھازىردىن باشلاپ ھېسسىيات قوزغاش
ھەم ئالغا بېسىشىمىزغا تەسىر كۆرسىتىدۇ، ھەم خەتىرى بار دېيىشىپ،
تۇۋاقنى يەنە پىپىپ قويدى. شۇنداقتىمۇ بىر قانچىسى ئۇزۇن سەپەرگە
ئاتلانغاندەك قىلاتتى.

بىر كۈنى قاسىم سولايمانغا:

ـــ 28 قىز بۇلاڭ ـ تالاڭغا ئۇچرايدىغان بولدى، دەپ تۇرسام.
بۇ شامالمۇ بېسىقتى، ئەمدى مېنىڭكىنى كۆر! پەيتى كەلگەندە كۆز سېلىپ
قويغىنىمنى ئۇنىڭدىن چوقۇم تارتىۋالمەن، ـــ دېدى.

ئوقۇغۇچىلار گازارمىغا كۆچۈپ بېرىش بىلەن تەڭ ئىككى ئاشپەز
ئۇستام پەيدا بولدى. بىرىنىڭ ئېتى ئىبراھىم، يەنە بىرىنىڭ مۇسا ئىدى.
ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ھەر ئىككىسى ئازادلىقتىن بۇرۇن گومىنداڭنىڭ تۆگە
كارۋىنى باتالیونىدا تۆگىچىلىك قىلىش جەريانىدا ئاشپەزلىكنى ئۆگىنىۋالغا-
نىكەن. 1949 ـ يىلى گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى قىسىملىرى ھەقىقەتكە
قايتقاندا، ئۇلارمۇ ھەقىقەتكە قايتقۇچىلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىپتۇ.
ئۇلار 50 ياش ئەتراپىدا ئىدى. ئۆزلىرىنىڭ دېيىشىچە، مۇسا ئەسكەر
بولۇشتىن بۇرۇن ئۆز يۇرتىدا بىر ئۆيلىنىپتىكەن، ئىبراھىم ئۆمۈر بويى
ئۆيلەنمىگەنىكەن.

ھەر ئىككىسىنىڭ ئاشپەزلىكتە تۇۋۇكىرەك ھۈنىرى بولمىغا-
دىن تاشقىرى، تازىلىق دېگەننى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىبراھىمنىڭ

خۇي ـ پەيلى ئىنتايىن ئوسال ئادەم ئىدى.

ھەر ئىككىسى يىل بويى ھەربىيچە سەپرىق كۆڭلەك، يۇندى ۋە ئاش سۇيى تۆكۈلۈپ، چاچراپ قانداق رەڭلىك رەختتىن تىكىلگەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان قاسماق ئۇستۈبشى، سۆرىمە كەش (ئەمەلىيەتتە تاپان تەرىپىنى كېسىۋەتكەن كونا لاتا خەي بولۇپ، ئاش سۇيى، يۇندىلارنىڭ تۆكۈلۈشى بىلەن قېلىنلىشىپ، خۇددى خۇرۇمدەك پارقىراپ تۇراتتى) كىيىپ يۇرۇشەتتى، ئايلاپ ـ ئايلاپ ساقال بۇرۇتىنى ئالمايتتى، يۈز ـ كۆزىنى سوپۇنداپ يۇيمايتتى. تاماق ئەتكەندە قولىنى يۇيىدىغان ـ يۇمايدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئوقۇغۇچىلارنى ھەپتىدە بىر قېتىم شۇ ئەتراپتىكى كوللېكتىپ مۇنچىغا چۆمۈلدۈرەتتى. لېكىن، بۇ ئىككىسىنىڭ مۇنچىغا بارغانلىقىنى ھېچكىم كۆرمەيتتى.

ئىككى ئاشپەز ئاشخانىغا يانداپ سېلىنغان كىچىككىنە كاتەكتەك كونا ئۆيدە ياتاتتى. ياتاقتا كىرىپ باققانلارنىڭ ئېيتىشچە ياتاق ئىنتايىن پاسكىنا، ۋە قالايمىقان بولۇپ، قاراڭغۇلۇقتىن كىرگەن كىشى دەماللىقتا بىر نېمىنى پەرق ئەتكىلى بولماسمىش، تۆت بۇلۇڭ ۋە تورۇسلارنى پۈتۈنلەي تور باغلاپ كەتكەن، ھەربىيدىن تارقىتىپ بەرگەن يوتقان ـ كۆرپە ۋە ئوستىدىكى كىرلىك دېگەنلەر تارقىتىپ بېرىلگەندىن كېيىن سۇ يۇزى كۆرمىگەنمىش.

ھەر ئىككىسىنىڭ بىردىن بەش باڭلىق قەلەي كۇرۇشكىسى بار ئىدى. ئۇنىڭغا دەملەنگەن قارا چاينىڭ دۇغدىن كۇرۇشكىنىڭ ئىچى ـ ۋە تېشى ئوخشاش جىگەر رەڭگە كىرىپ، نېمىدىن ياسالغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتكەنىدى.

ئىبراھىم بېشىغا يازدا ئادەتتىكى، قىشتا پاختىلىق شەپكە كىيەتتى. مەيلى يازلىق شەپكە ياكى پاختىلىق شەپكە كىيسۇن، چېكىلىكىنى دائىم ئوڭ تەرەپكە قىڭغىر قىلىۋېلىپ، قۇلقىنىڭ ئۈستىگە توغرا كەلتۈرەتتى. مۇسا يۇمىلاق باش، گەدىنىگىچە تاز بولغىنى ئۈچۈن چۆرىسىگە بىلىنە ـ بىلىنمەس جىيەك گۈل چېكىلگەن، چوڭقۇرراق

شاپاق دوپپىسىنى بېشىدىن چۇشۇرمەيتتى. مايلىشىپ كەتكەن بۇ دوپپا يۇيۇلمىغانلىقتىن ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئاق رەڭگىنى ئاللىقاچان يوقىتىپ، قويۇق يۇندى رەڭگە ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى.

مۇسا پاسكىنىچىلىقتا ئىبراھىمدىن پەرق قىلمىغانلىقى بىلەن ئادەمگەرچىلىكتە ئۇنىڭدىن چوڭ پەرق قىلاتتى.

ئىبراھىم ھەر كۈنى ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپلا، يۈزىنىمۇ يۇيماي ئاچ قورساقتا سۇداندىكى ئىسىق جۇن ھارىقىنى ئىچىۋېلىپ، كەچكىچە مەست ھالەتتە يۈرەتتى ۋە ئۇرۇش ـ جېدەل ئىچىدە تاماق ئېتەتتى. نەسىھەت قىلغان خەنزۇ باشلىقلارنى ئۇيغۇرچە، ئۇيغۇرلارنى خەنزۇچە تىللايتتى. بەزىدە ئاغزىغا كەلگەنچە رۇسچىمۇ تىللاپ كېتەتتى.

ئىبراھىم ئۇزۇن يۈز، يىل بويى يۇزىدىن كىچىك ـ كىچىك بىلىنەر ـ بىلىنمەس مونەك كەتمەيدىغان قارائەت، پىت كۆز، ئورۇق ئادەم ئىدى. يىل بويى چرايى ئېچىلمايتتى. كۆپرەك ئىچىپ قويغان چاغلاردا بىرى كېلىپ بىر نەرسىنى سورىسا ياكى يالغاندىن بولسىمۇ بېقىنچىلىق قىلىپ ماختايدىغان گەپلەرنى قىلىپ قويسا، دەرھال كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ، مۇشتۇمىنى تۈگۈپ، دەلدەڭشىگەنچە شۇ كىشىنىڭ ئالدىغا كېلەتتى ـ دە، غەزەپلەنگەن ئالامەتلەرنى يۈزى بىلەن كۆزىگە توپلاپ:

ـــ ياپتۇاتمات سۇۋالش! پەيزىمنى ئۇچۇرمىغان سەن قالدىڭمۇ؟ ئاناڭنى ... ـــ دەپلا، قول بىلەن پۇتىنى تەڭلا ئۇنىڭغا ئاتاتتى. لېكىن ئۇ نىشانىنى خاتا كۆرۈپ، مۇشتىنى يىراقتىن ئاتقانلىقى ئۈچۈن، مۇشت تەگمەي بوشلۇقتا قېلىپ، زورۇقۇپ ئىشلەتكەن كۈچىدىن ئۆزى گۈپپىدە ئالدىغا يىقىلاتتى.

ئۇنىڭ يىقىلغان جايى كۆپ ھاللاردا ئاشخانىنىڭ ئاش سۈيى تۆكۈلگەن يوندىلىرىدىن زەيلىشىپ تېيىلغاق بولۇپ كەتكەن ئوڭ ـ غۇل ـ دوڭغۇل يەرلىرىگە توغرا كېلەتتى. ئۇ شۇ ياتقانچە خېلى ئۇزۇن يېتىپ قالاتتى ـ دە، يېنىدىن ئۆتكەن ئادەملەرگە مەستلىكى بىرئاز

يېشىلگەندەك قىيپاش قاراپ، كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىراتتى. گېلىغا پىچاق سۈرگەن كالىنى دوراپ خىرقىراپ قويياتتى ـ دە، يەنە جىممىدە بولۇۋېلىپ كۆزى ئوچۇق كەتكەن ئۆلۈككە ئوخشۇالاتتى. بۇمۇ ئۇنىڭ يەنە بىر خىل «پەيز سۈرۈشى» ئىدى. بۇنداق چاغدا، مۇسا غودۇكشىغىنـچە ئۇنى تىللاپ قويۇپ، ئۆزى يالغۇز هورنان سالاتتى. ئۇ مەستلىكى يېشىلگەندىن كېيىن، ئىنجىقلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇدۇل كەپسىگە كىـرىپ سۇدان ئىچىدىكى سېسىق جۇندىن يەنە ئىچىۋېلىپ، داۋاملىق «پەيز سۈرەتتى». ئۇنىڭ بۇ مىجەزىنى بىلمىگەنلەر ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ يۆلەپ قويماقچى بولسا، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، تېخى يەرگە مەھكەم دەسسىمەي تۇرۇپلا دەلدەكشىگىنىچە، يۆلىگۈچىنىڭ ياقىسىدىن كاپىيدە ئالاتتى ـ دە، مۇشت بىلەن ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىگە بىرنى سېلىۋېتىپ ئاندىن ياقىسىنى قويۇۋەتتى. خۇمارىدىن چىققاندىن كېيىن، ئالدىغا بىر قانچە قەدەم مېڭىپ، ئاشخانىنىڭ قىش ـ ياز تارتىپ قويىدىغان كىگىز پەردىسىنى كۆچ بىلەن قايرىپ سىرتقا چىقاتتى. ئاندىن ئىككى كۆزىنىڭ ئېقىنى خۇددى مۇشۇكياپىلاقتەك ئايلاندۇرۇپ، ئىككى پۇتىنى كېرىيتتى. بۇ چاغدا، كەمەر باغلىمايدىغان توكۇرا ئىشتىنى تۆۋەنلەيتتى، ئۇ ئىشتاننىڭ لىپىزىنى ئىككى قولىدا چىڭ تۇتۇۋالغاندىن كېيىن سىرتتا ئادەم بولسۇن ـ بولمىسۇن، ئېغىزىنى بۇزۇپ:

ـــ هۇ، ياپتۇاتمات سۇۋالشلار! پالانى نېمەم ئوچۇق قاپتىمۇ؟ جۇن ئىچسەم ئۆز پۇلۇمغا ئىچتىم، هەي مۇسا تاز! نېمىگە چوڭ سۆزلەيـسەن؟ مېنى ئاڭلىمايدۇ دەپ تىللاۋاتسىنا؟ نېمىگە كۇلىسەن پالان نېمىـدەك؟ سەن هارىمىلارنىڭ هەممەڭنىڭ دادىسى يوق. هارامدىن بولغانلار، هارامدىن بولمىسام مۇشۇ يەرگە كېلەمتىم؟ مەن شۇڭا خوتۇن ئالمايمەن. ئاڭلاپ قويۇش! خوتۇن خەق دېگەن هەممىسى بۇزۇق كېلىدۇ. بىرسىمۇ ئۆز پۇشتىنى ئېرىدىن تاپمايدۇ ... ـــ دەيتتى.

كېيىنچە ئىبراهىم يېقىلىپ قالغاندا هېچكىم يۆلىمەيدىغان بولدى. بۇنداق چاغدا ئۇ «ئويۇن» نى ئاشخانا ئالدىغا چىقىپ كۆرسىتەتتى.

ئىككى پۇتىنى كېرىپ تۇرسىمۇ خۇددى ماشىنا ئادەمدەك ئالدى ـ كەينىگە سەنتۈرۈلۈپ ئاللىكىملەرنى تىللايتتى. يېقىلىپ كېتىشىدىن قورقانلىقتىن بىردەم ئوك قولى، ئاندىن سول قولىنى شىلتاپ، قۇرۇق مۇشت ئاناتتى. تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلار:

ـــ بۇگۈن ئانچە جىق ئىچمىگەن ئوخشايدۇ، قاراڭلار! يېقىلىپ كېتىمەن دەپ قولى بىلەن پۇتىنى تەڭ ئىشقا سالماي، پۇتىنى كېرىۋېلىپ، ئىككى قولىدا نۆۋەت بىلەن مۇشت ئېتىۋاتىدۇ، ـــ دېيىشەتتى.

لېكىن، ئۇلارنىڭ گېپىنىڭ ئايىغى چىقا ـ چىقماي ئىبراھىم كۆچەپ ئاتقان مۇشتىدىن گۈپپىدە ئوڭدىسىغا چۈشەتتى ـ دە، بىر قاتار سەت «ئويۇنلىرىنى» كـۆرسىتىشكە باشلايتتى. چەتتە قاراپ تۇرغانلار، پاراڭ-قىدە كۈلۈشۈپ:

ـــ بولدى، ئەمدى ئاسانلىقچە قوپالمايدۇ. مېڭىڭلار كېتەيلى! ـــ دېيىشەتتى.

مۇسانىڭ مىجەزى ئۇنىڭغا ئوخشمايتتى. ئاز ـ تولا نومۇسنى بىلەتتى. ئادەمگەرچىلىكىمۇ بار ئىدى. ھاراق ئىچمەيتتى. ئوقۇغۇچىلارغا قولىدىن كېلىشچە ياخشىلىق قىلاتتى. لېكىن، ئۇمۇ ئىبراھىمدىن قورقاتتى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولمايتتى.

ئوقۇغۇچىلار بەزىدە ئەمگەكتىن بۇرۇنراق قايتىپ كېلىپ، تاماق بەرگۈچە پايلىماي:

ـــ مۇساكا، ھورنان بېرىڭا، قورسقىمىز بەك ئېچىپ كەتتى، ـــ دەپ كىرسە، تۆت ئەتراپىغا قارىۋېتىپ، ئىبراھىمنىڭ يوقلۇقىدىن پايدىلىنىپ ياكى سەزمىگەنلىكىدىن پايدىلىنىپ:

ـــ ئاق ئۇننىڭ يوق، مانى يەڭلار، ـــ دەپ بىردىن قوناق فاكوسى بېرەتتى. خۇشاللىقى تۇتۇپ قالسا، ئىككىدىن بېرىۋېتىپ:

ـــ ئىبراھىم كۆرمەستە تېز چىقىپ كېتىڭلار، ـــ دەيتتى.

ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ ئالدىدا نان ئېلىۋالغۇچە «مۇساكا» دەيتتى. ئاشخانىدىن چىقىۋېلىپلا:

ـــ ئاق ئۇننىڭ ھورنىنى تۇرۇپمۇ بەرمىدى تاز، ـــ دەيتتى. ئۇنىڭ بېشى ھەققەتەن گەدىنىگىچە قىزىل ئىدى.

ئوقۇغۇچىلار ئەترىتىنىڭ ئاشخانىدا 600 دىن ئارتۇق ئادەم تاماق يەيتتى. تاماق ھەر قانچە ئاددىي بۇتلىدى، دېگەندەمۇ ئىككى ئاشپەز يېتىشەلمەيتتى. شۇڭا، ھەر كۈنى ئوچتىن بەشكىچە ئوقۇغۇچى نۆۋەت بىلەن ياردەمگە كېرەتتى. ھەر قېتىم ياردەمگە كىرگەن ئوقۇغۇچىلار ئۇلار-نىڭ تامىقىنى قانداق مۇھىتتا ئەتكەنلىكىنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن بىر قانچە كۈنگىچە كۆڭلى ئېلىشىپ، ئىشتىيى تۇتۇلۇپ، تاماق يېگۈسى كەلمەيتتى.

ئىبراھىم بىلەن مۇسانىڭ ئاشپەزلىك ھۈنىرى توغرىسىدا بىرنېمە دېمەك ھەققەتەن تەس، شەرت ـ شارائىت مەسىلىسىمۇ بار، ئەلۋەتتە. لېكىن، ئۇلارنىڭ كۈندە ئىتتىدىغان تاماقنىڭ تەمى، سۈپىتىدىن قارىغاندا ئۇلارنى ئاشپەز دېگىلى بولمايتتى.

ئۇلار ھەر كۈنى چۈشتە ئەبجەش ئۇندىن ھور نان سالاتتى. كەچتە قوناق فاگوسى بېرەتتى. فاگولىرى كۆپ چاغلاردا خېمىرتۇرۇچنىڭ كۆپلۈ-كىدىن ئاچچىق پىشاتتى. ئەتىگەندە كورىكراپ تۇرىدىغان ئۇماچ ئىتەتتى. ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ساپ بۇغداي ئۇندا چىمچىلاق قولدەك كېسىلگەن سۈيۇقئاش، ئۇماچتەك مىچىلداپ تۇرىدىغان گاڭپەنمۇ بېرەتتى. گاڭپەننىڭ قورۇمىسى چوڭ ـ چوڭ توغرالغان ياڭيۇ، چالا پىشقان كاللەك سەي، يىسسۈنلەك شورپىسى (ئەمدىلەتتىن قورۇما قورۇپ بولغاندىن كېيىنكى قازان يوغان سۇغا ئاچچىقسۇ، جياڭيۇ ئارىلاشتۇرغان سۇ ئىدى) بولاتتى. بەزىدە ئالدىراپ قالدۇق، دەپ چالا ـ بۇلا پىشقان كاللەك سەي، ياڭيۇلارنى ئاچچىقپ بېرەتتى.

ھېيت ـ بايرام كۈنلىرى تاماقنى ياخشىلاش ئۈچۈن گۆش ـ مايلار كۆپەيتىلگەندىمۇ تاماق تۇرلىرى يەنە شۇ بىر قانچە خىلدىن ئاشمايتتى. تەمىمۇ ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيتتى. بەزىدە نانمۇ يېقىپ بېرەتتى. بۇ نان بۇغداي ئۇنىنى قورغۇن قىلىپ، قوناق بىلەن سۆك ئۇندا يېقىلغانلىقى

ئۇچۇن چوكىنىڭ ئۇچى پاتقۇدەك يېرىلىپ، چالا پىشاتتى. ئۇچتىن بىر قىسمى چۈشۈپ كېتىپ، كۈلگە ئارىلاشقاندىن كېيىن كۆمەچكە ئۆزگىرەتتى، ناننى مۇسا ياقاتتى. ئوقۇغۇچىلار ياردەم قىلاتتى. ئىبراھىم تونۇرغا زادى يېقىن كەلگىلى ئۇنىمايتتى.

بۇلتۇر قىش ئۇرۇمچى ئۇن زاۋۇتىنىڭ ئۇنى شەھەرنى تەمىنلىيەلمەي قالدى. ئوقۇغۇچىلار ئاشخانىلىرى بىر ئايدەك قازان ئاسالمىدى. ھەر كۈنى بىردىن ئىككىگىچە پاگو بىلەن يېسىۋىلەك شورپىسىدا قورساق چىڭداپ يۇرگەن كۈنلەردە، قەيەردىن كەلتۈرۈپ، قەيەردە كىرسىن تۆكۈلۈپ كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدىغان سۆكتىن ئەتكەن ئۇماچنى ئىچىشكە باشلىدى. ئۇلار بۇ ئۇماچنى كۈندە ئىككى قېتىم ئىچەتتى. ئوقۇغۇچىلار ئىچمەيمىز دەپ پىكىر بېرەلمەيتتى. چۈنكى ئۇنى ئىچمىسە ئاچ قالاتتى. لېكىن، بۇ تاماق ئۇلارنىڭ گېلىدىن ئۆتمەيتتى. ئۇلار ئىشتىن يېنىپ ئاچ قورساق ئاشخانىغا ئېتىلىپ كىرىپ، ھېلىقى ئۇماچنى كۆرگەن ھامان گېلى غىققىدە بولۇپ قورسىقى تويغاندەك بولاتتى ـ دە، كەينىگە يېنىپ چىقىپ كېتىپ يەنە كىرەتتى. ئۇماچنى كۆزلىرىنى يۇمۇپ، بۇرۇنلىرىنى ئېتىپ تۇرۇپ پۈتۈن كۈچى بىلەن يۇتاتتى.ئاندىن ھۆ بولاتتى. لېكىن، چىقىرىۋەتكۈسى كەلمەيتتى. ئاندىن ئەتىدىن كەچكىچە كىرسىن كېكىرەتتى. ئۇلارغا ھەمىدىن ئەلەم قىلىدىغىنى ئىبراھىم ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى ئاغزىنى بۇزۇپ ئەسەبىيلەرچە:

ـــ نېمە ماڭا قاراپ كېكىرىسەن ھارىمىلار؟ مەن ئاتامنىڭ ئىسكىلاتىدىن ئەكەلمىسەم، پىكرىڭ بولسا باشلىقلىرىڭغا دېيىشمەمسەن؟ دائىم تاماق ئوخشىماپتۇ دېيىشتىڭ. ئەمدىغۇ تويۇشقانسەن؟ ھەي گۇيىنىڭ باللىرى، ئۆيۈڭدە نېمە يەتتىڭ؟ يېيىشمىسەڭ پالانى نېمەمنى يېيىش، كىسپۇرۇچلار، تۇفي! ـــ دەپ تىللاپ كېتەتتى.

2

«مۇھەببەت دولقۇنى» ئۆتۈپ كېتىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش، تۇرمۇشى ئەمدىلا ئىزغا چۈشۈپ قالغانىدى. شەنبە كېچىسى ئوقۇغۇچىلار باش ئەترىتىدە چوڭ بىر پاجىئە يۈز بەردى ـــ سىياسىي يېتەكچى جياڭ چىڭسەي يىنىدىن ئايرىمايدىغان تاپانچىسىدا ئۆزىنى ئېتىۋالدى.

بۇگۈن يەكشەنبە دەپ ۋاقچەرەك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقان ئوقۇغۇچىلار بىر ـ بىرىدىن ئاڭلىغان بۇ خەۋەرنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئېچكى قورۇغا قاراپ يۈگۈرۈشتى.

باش ئەترەت باشلىقى تاڭ جياڭنىڭ ئۆيىگە بىر كىرىپ كەتكەنچە يىنىپ چىقمىدى. مۇئاۋىن باش ئەترەت باشلىقى ساڭ ئانچە ـ مۇنچە بىلىدىغان ئۇيغۇرچە سۆزى بىلەن قورۇ ئېچىگە كىرىشكە ئىنتىلگەنلەرنى توساتتى. ھېلى بىر تۈركۈمنى يانداۋرسا، يەنە بىر تۈركۈمى يوپۇرۇلۇپ كېلەتتى. ساڭ بىر قانچە پەيجاڭلار بىلەن بەنجاڭلاردىن توساق ياساپ ئۇلارنى كىرگۈزمىدى. ساڭ ئوقۇغۇچىلار بىلەن ھەپلىشىپ تۇرغاندا بىر ھەربىي قۇتقۇزۇش ماشىنىسى كېلىپ تارچۇقتىكى ئادەم توپىنى يىرىپ ئېچكى قورۇغا كىرىپ كەتتى ـ دە، بىر قانچە مىنۇتمۇ ئۆتمەي يەنە چىقتى. ماشىنىدا باش ئەترەت باشلىقى تاڭ، باش ئەترەتنىڭ كاتىپى يىڭ، دوختۇر، سېستىرالار ئولتۇراتتى، لېكىن جياڭ چىڭسەينىڭ خوتۇنى كۆرۈنمەيتتى.

ئوقۇغۇچىلار ماشىنا مېڭىپ كەتكەندىن كېيىن ئېچكى قورۇغا كىرىشكە قاپسىلىشمىدى. ئۇلار ئېچكى قورۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى:

ـــ ئۆلۈپتۇ دەيدۇ، راستمۇ؟

ـــ ئۆلسە ئۇنى قۇتقۇزغىلى ئېلىپ ماڭامتى؟ ئۆلمەپتىمىش.

ـــ كىم ئاتاندۇ؟

ـــ خوتۇنى ئېتىپتىمىش.

ـــ خوتۇنى ئاتسا تۇتۇپ كەتمەمدۇ؟ ئۆزىنى ئۆزى ئاتقان ئوخشايدۇ.

ـــ مېڭىسىنى چەنلەپ ئېيتىپتىكەنمىش، قولى تىترەپ دەل جايىغا

تەگمەي پىشىنىڭ يان سۆڭىكىنى چىقىرىۋېتىپتىمىش.

— جان تاتلىق ـ دە!

— بۇ ئادەم ئاخشام بىز بىلەن ئىچكى قورۇدا كىنو كۆرگەنىدى. يۆلىنىپ ئولتۇرىدىغان «ھۇرۇنلار» ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپتىكەن. يېنىدا چىرايلىق لىيۇ پېرۋوتكا تۇراتتى.

— ئاخشام جىياڭنىڭ خوتۇنى ناھايىتى خاپا ئۆيگە كىرىپتىكەنمىش ...

— خوتۇنى خاپا كۆرۈنسە ئېرى ئۆزىنى ئېتىۋالامتى؟ قىزىق گەپتە بۇ.

— ھەي ئەخمەق، ئۇنىڭ ئۆزىنى ئېتىۋېلىشى خوتۇنى بىلەن بولغان جېدەلدىن، دېيىشۋاتىدۇ.

بىر چەتتە ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغان ساڭ گەپكۆپىيىپ ئىستىل مەسلىسىگە تاقالغاندا قوشۇمسىنى تۇرۇپ قادىرغا:

— كادىر، سېنىڭ ئاغزىڭ نېمانچە ئۇزۇن؟ قارىسىغا سۆزمەسەك بولمامدۇ؟ كىم تەكشۈرۈپتۇ سەن ئۇنداق دەپ. ئۇ بىر سىياسىي باشلىق تۇرسا، قارىسىغا ئۇنداق دېمە، — دېدى ساڭ ئۇيغۇرچىنى ياماپ سۆزلەپ.

ساڭمۇ ھەقىقەتكە قايتقان پولك دەرىجىلىك ئوفىتسېرلاردىن ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ تارىخىي مەسىلىسىدىن قورقۇپ ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن كۈن ئۆتكۈزەتتى. ئوتتۇرىغا چىقمايدىغانغا پۈرسەت بولسىلا ئۆزىنى چەتكە ئالاتتى.

— ساڭ دۈيجاڭ! كادىر دېمەي قادىر دەڭا! بۇگۈن مەن گەپ تاپمىدىم. گەپنى بۇلار قىلىشۋاتىدۇ، — دېدى قادىر ھەجىيىپ.

— سەن شۇ كۈلۈپ تۇرغىچە ئىشىڭغا بارساڭ بولمامدۇ؟ مۇشۇنداق چوڭ ئىش چىقسا، يەنە كۈلەمسەن؟ بۇ يەردە توپلاشماي، زو ـ زو! كېتىڭلار! — دېدى ساڭ ئۇلارنى تارقىتىۋەتمەكچى بولۇپ.

يۇقىرىدىن بىر قانچە قېتىم تەكشۈرگۈچىلەر كېلىپ ـ كېتىپ

تۇردى. بۇ قېتىمقى ۋەقە ئوقۇغۇچىلار كەلگەندىن بۇيانقى ئەڭ چوڭ ئىش ئىدى. شۇڭا، غۇلغۇلا ئۇزۇنغىچە بېسىقمىدى.

جياڭچىڭسەينىڭ ئايالىنىڭ ئىسمى ـ فاملىسى سوڭ جيەنخۇا ئىدى. ئوتتۇرا بوي، قوشۇما قاش، سېرىق يۈزلۈك، زىلۋا بوي بۇ ئايال يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان شەنبە كۈنى كەچ قاپقىنى تۇرگەنچە ئۆيىگە كېلىپ، سىرتقىمۇ چىقماي، يەكشەنبە كۈنى كەچقۇرۇن يەنە شۇ چىرايى بىلەن خىزمەت ئورنىغا كەتتى. ئۇ ھەربىي رايون تىرانسپورت بۆسىنىڭ قايسى بىر كالونىدا سېيىرالىق قىلاتتى. ۋەقە بولغاندىن بۇيان ئىشقىمۇ بارمىدى، ھەر كۈنى بىر ـ ئىككى قېتىم بېشىنى ئېچىگە تىقىۋېلىپ ھاجەتخانىغا بارغاندىن باشقا تاماققىمۇ چىقمىدى. ئۇنىڭ تامىقىنى ياڭ كاتىپ ئەكىرىپ بەردى.

بۇگۈن يەنە بىر پولك كومانىدىرى تاڭنىڭ ھەمراھلىقىدا جياڭنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ئارىلىقتا دەم ئېلىشقا چىققان ئوقۇغۇچىلار،ئۇلارنى كۆرۈپ يەنە ئاغزى ئېچىلدى، ئۇلار ئەلدىن سورايتتى. ئۇ:

ـــ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلەلمىدىم، ـــ دېدى بۇ ئىشقا ئارىلاشقۇسى يوقتەك پوزىتسىيە تۇتۇپ. ئەخەت قىستۇرۇلۇپ كىرىپ، ئويلىنىپ تۇرمايلا:

ـــ جياڭ خوتۇنىنى، «مەن ئەمەس، سېنىڭ ئىستىلىڭ بۇزۇق، ئاتمەن» دەپ ئوق ئۇزۇپتىكەن، ئوق خوتۇنىغا تەگمەي ئۆزىگە تېگىپ كېتىپتىمىش. ئۇنى ئۆلدى دەيدۇ، ـــ دېدى. ئاڭلىغانلار ھەيران قېلىشتى.

ـــ قورۇق گەپ قىلماڭا ئەخەتكا، ـــ دېدى سېيىت قىلچە يۈز خاترە قىلماي، ـــ خەققە ئاتقان ئوق قانداقچە ئۆزىگە تېگىپ كېتىدۇ؟ مۇشۇنداق جىددىي ئىشتىمۇ ئاغزىمغا كەلدى، دەپ يالغاننى توقۇۋېرىدىـ كەنسىز، بىزمۇ ئەمدى خېلى بىر نېمىلەرنى بىلىپ قالدۇق. ئادەم گوللايدىـ غان گېپىڭزگە ئىشىنىۋەرمەيمىز.

سېيىت هازىر بىرئاز قىنغا چۈشۈپ قالغانىدى. بىرەرسى چىشىغا تەگمىسلا بۇرۇنقىدەك قەستەن جېدەل تېرىمايتتى. لېكىن، رەھبەرلىك بىلەن ئۇقۇغۇچىلارنىڭ نەزىرىدە ئۇ يەنىلا «ياغلىق قاپاق» ئىدى. شۇڭا، ئەخەت ئۈنى قوپال گەپلەر بىلەن سىلكىۋەتتى. سېيىتنىڭ بۆرە چىشى ئېچىلىپ قالدى، بۇ غەزەپنىڭ ئىپادىسى ئىدى. سېيىت ئاڭلىتىپ تۇرۇپ:

ـــ بۇرۇنقى مەجەزىم بولىدىغان بولسا ئۇ ئۆكچى، پۇ ئۆكچى دەپ ئىياپ ئولتۇرماي، ئانا ـ مانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتەتتىم بۇ قىزنىڭ كۆزىنى، ـــ دېگىنىچە توپنى يېرىپ چىقىپ كەتتى.

ئەخەتنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

يۇقىرىدىن كەلگەنلەر تاڭنىڭ ھەمراھلىقىدا بىرىنچى بولۇپ گۈلنسانى چاقىرتىپ ئايرىم سۆزلەشتى. ئەلى تەرجىمانلىق قىلدى. ئۇلارنىڭ سوئالى ئۇرۇمچىلىك پېرۇتكا لېيۇ جۇننىڭ كۈندىلىك پائالىيەتلىرى ئىدى.

ـــ لېيۇجۇن، ـــ دېدى گۈلنسا تارتىنغىنىدىن گەپنى نەدىن باشلاشنى، نېمىلەرنى دەپ، نېمىلەرنى دېمەسلىكنى ئۆزىمۇ تازا قارىلاشتۇرالماي دۇدۇقلاپ، ـــ ئەمگەككە كۆپ چىقمايدۇ. ئۆگىنىشتىنمۇ پات ـ پات سوراپ، جياڭ جىداۋېيۈەن چاقىرتىپتۇ، دەپ قويۇپلا چىقىپ كېتىدۇ.

ـــ جياڭ ئۈنى نېمە قىلىدىكەن؟ ـــ سورىدى يۇقىرىدىن كەلگەن ئىككى ئوفىتسېرنىڭ بىرى.

ـــ بىر قانچە قېتىم بىز ئەمگەككە ماڭغىلى تۇرغاندا لېيۇ ماڭا پىچىرلاپ، جياڭ جىداۋېيۈەن كۆچۈرىدىغان خەت بار، سەن ئىشقا بارما، دېگەنتى دەپ قېلىپ قالغانىدى. بىر ـ ئىككى قېتىم كېيىمنى يۇيۇپ بەر دېگەنتى دەپمۇ قىلىپ قالدى. يېقىندا چاپىنىنىڭ تۈگمىسى چۈشۈپ كېتىپتۇ، شۇنى قادىپ بېرىمەن، دەپ كەچتە چىقىپ كەتتى. ئۇ دائىم ياتاقتا يالغۇز قالىدۇ. بەزىدە ئەمگەككە مېڭىشتىن بۇرۇن گەپمۇ قىلماي جىداۋېيۈەننىڭ ئۆيى تەرەپكە كېتىدۇ ... ـــ گۈلنسا يەنە نېمىلەرنى

دېيشنى ئۆزىمۇ بىلەلمەي جىم بولدى.

ـــ قاچاندىن بۇيان شۇنداق قىلىۋاتىدۇ؟ ـــ يەنە شۇ ئوفتسىر سورىدى.

ـــ مەن بەنجاڭ بولغىلى ئانچە ئۆزۈن بولمىدى، ـــ دېدى گۈلنسا يەرگە قارىۋېلىپ.

ـــ جىداۋىيۈەن سىلەرنىڭ ياتاقتا پات ـ پات كېرەمدۇ؟ ـــ سورىدى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى يېشى چوڭراق كىشى بىرىنچى قېتىم سوئال سوراپ. ئۇ قوي كۆز، بۇغداي ئۆڭ ئادەم ئىدى. پاكىز قىرىلغان قويۇق ساقال ـ بۇرۇت ئورنى خۇددى ئۇيغۇرلارنىڭكىدەك كۆكىرىپ تۇراتتى. ماڭلىيىغا ئاق سانجىلغانىدى.

ـــ بىز بار چاغدا كىرگىنىنى كۆرمىدىم. بىز ئەمگەك، ئۆگىنىشكە چىقىپ كەتكەندە كېرەمدۇ، بىلمەيمەن. ھېلىقى ياڭ بەنجاڭ دېگەن يۆتكىلىپ كەتكەن ئايالنىڭ ئىككى قېتىم ئوقۇغۇچىلار يوق چاغدا لیۇجۈننى باشلاپ جياڭ جىداۋىيۈەننىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنتىم، ـــ دېدى گۈلنسا، جياڭنىڭ ئۆزىنى ئېتىۋېلىشى لیۇجۈن بىلەن قانداق باغلىنىشلىقى بارلىقىغا تازا ئەقلى يەتمەي.

ساقاللىق كوماندىر ياڭنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ، ياڭ دېگىنى كىم؟ دېگەندەك تاڭغا قارىۋىدى، ئەلى ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ جاۋاب بەردى:

ـــ ياڭ خەنزۇ ئەمەس، خەنزۇغا تەككەن ئۇيغۇر. ئېرى بىلەن ھەر ئىككىسى ھەققەتكە قايتقانلار. ئۇنىڭ ئېرى ھەربىي رايون ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ئىسكىلاتىدا ئىسكىلاتچى.

ـــ ئۇ ئايال ھازىر نەدە؟ سورىدى ساقاللىق كىشى ئەلىدىن.

ـــ ئۇ 50 ياشتىن ئاشقان ئايال، ئېرى تاماقتا قېينىلىپ قالدىم. دەپ يۆتكەپ كەتكەن. بىر يىلدەك قىزلار بەنگە بەنجاڭ بولغانتى، ـــ دېدى تاڭ جاۋاب بېرىپ.

ـــ لیۇجۈن ئەخلاقتا قانداقراق قىز؟ ـــ سورىدى ساقاللىق

كومانىدىر ئەمدى گۈلنىساغا قاراپ. قورۇنۇپ ئولتۇرغان گۈلنىسا ئارتۇق گەپ قىلالمايۋاتقانلا:

ـــ ئۇ ھازىرقى بەنجاڭلارنىڭ گېپىنى ئانچە ئاڭلىمايدۇ، ـــ دېيىلدى.

ـــ ئۇ توغرۇلۇق بىلىدىغانلىرىمنى مەن سىزگە دوكلات قىلسام قانداق؟ ـــ دېدى تاڭ ئالدىراپ جاۋاب بېرىپ.

تاڭ ۋېنسەي 26 ـ 27 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان، بەستلىك، قوي كۆز، قاشلىق ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆي ـ ئوچاقلىق بولمىغان، نىكاھ ئىشىغا ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدىغان، دۇرۇس ئىستىلىنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ رەسمىي بولمىغان سورۇنلاردىمۇ ناھايىتى رەتلىك كىيىنەتتى. شەپكىنى تۆز كىيىشكە، چاپان تۆگمىسىنى تولۇق ئېتىشكە تولىمۇ ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇنىڭ مىجەزى ئېغىر ـ بېسىق بولۇپ، ھەر قانداق ئىشتا ئۇلكە بولۇشقا دىققەت قىلاتتى. مەسىلىلەرگە يولۇققاندا ئالدىراقسانلىق قىلىپ، يۈزەكى ھادىسىلەر بىلەن چەكلىنىپ، بىر تەرەپلىمە قارار چىقىرىپ، خاتا باھا بېرىپ قويماسلىق ئۈچۈن تىرىشاتتى. مىللىي سىياسەت قارىشى كۆچلۈك بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى ئىچىدە يۈز بەرگەن ئىشلارغا يېنىكلىك بىلەن قارار چىقىرىپ، بىر تەرەپ قىلىۋېتىشكە قوشۇلمايتتى. بولمىسا، سېيىت، قادىرغا ئوخشاشلار ئاللىقاچان قوغلانغان بولاتتى. جياڭ ئۇنىڭ بۇنداق پوزىتسىيە، مەيدانىنى تەنقىد قىلىپ، پرىنسىپسىزلىققا بىر تەرەپلىمىلىككە، مەسئۇلىيەتسىزلىككە چىقارغاندا، تاڭ تەرىكمەي چۈشەندۈرۈپ:

ـــ باللار كىچىك، تۇرمۇش تەجرىبىسى يوق، بۇرۇن ھېچقانداق ئىجتىمائىي پائالىيەتكە ئارىلاشمىغان، بىلىدىغانلىرىمۇ كۆپ ئەمەس. پارتىيە، ئۇيغۇر قېرىنداشلار بۇلارنى بىزگە ئىشىنىپ تاپشۇرغانىكەن، بىز ئۇلارغا مەسئۇل بولۇپ، تەشكىلنىڭ، ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىشەنچىسىنى يەردە قويماسلىقىمىز كېرەك، ـــ دەيتتى.

بىر قېتىم جياڭ سېيىتنى قاتتىق جازالاش كېرەك، دەپ چىڭ

تۇرغاندا، تاڭ:

ـــ لاۋجياڭ، بۇ بالىنىڭ جازالانغۇچىلىك ھالى يوق. ئاتا ـ ئانىسى يوق يېتىمچىلىكتە سەرگەردان چوڭ بولۇپتۇ. كۆپ قائىدىنى تېخى بىلمەيدۇ. بىز ئۇنىڭغا بىلمىگەننى بىلدۈرمەي تۇرۇپلا جازالايمىز دېسەك، ئوقۇتماي تۇرۇپ ئىمتىھان ئالغاندەك بولۇپ قالمامدۇ، ـــ دەپ توسۇپ قالغانىدى.

جياڭنىڭ پىشى تاڭدىن بەش، ئالتە ياشتەك چوڭ ئىدى، ئۆستۈرۈلـگەن ۋاقتىمۇ ئۇزۇن ئىدى. شۇڭا تاڭ جياڭغا ھۆرمەت قىلاتتى ۋە كۆپ ئىشلاردا يولمۇ قويياتتى. لېكىن، چوڭ جەھەتتە، ئومۇمىي يۆنىلىشىدە ئۆز كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتمەيتتى. بىر قىسىم قارارلاردىن ئۆتمىگەن تەشەببۇسنى پەيتىنى تېپىپ تۇرۇپ يەنە تەكرارلاپ تۇرۇۋالاتتى. جياڭ بىر دەم چېچىلىپ بېقىپ قوشۇلۇشقا مەجبۇر بولاتتى.

ـــ لىيۇ جۇن، ـــ دېدى تاڭ يۇقىرىدىن كەلگەن ئىككى ئوفىتسېرغا، ـــ بىر يېتىم قىز، خەنزۇ بىلەن رۇسىنىڭ بولغان پېرزۋوتكا، ئۇرۇمچىلىك، ئانىسى ئۆلكە ئازاد بولۇش ھارپىسىدا بىر تۇركۇم رۇسلار بىلەن ئېرىدىن ئاجراشمايلا ئۆز ۋەتىنىگە كەتكەن. لىيۇجۇن دادىسى لىيۇتاڭ دېگەن بىلەن قالغان. شۇ چاغدا 14 ياشتا ئىكەن. ئانىسى كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي دادىسى كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن. ئۇ ئىگە ـ چاقسىز قالغانلىقتىن شەھەرلىك خەلق ئىشلار ئىدارىسى يېغىۋېلىپ، 1948 ـ يىلى ئەتىيازدا ئۇنى ئۇرۇمچى دارلىئېتامغا ئەكېلىپ بەرگەن. 1952 ـ يىلى 4 ـ ئايدا جەنۇبىي شىنجاڭدىن بىرىنچى تۇركۇم شوپۇر ۋە ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنغان بالىلار كەلگەندە 50 نەچچە ھەر مىللەت بالىلىرى بىلەن بىرگە بىزگە ئەكېلىپ بەرگەن.

تاڭ باش ئەترەت باشلىقى لىيۇ جۇننىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە مۇنداق دېدى:

ـــ لىيۇجۇن شوخراق قىز، شۇنىڭدا رۇسلارنىڭ مىجەزى بار. بىزنىڭ 28 قىزىمىزنىڭ ئىچىدە ئۇنى گۇلنسادىن چىرايلىق دېيىشىدۇ، لېكىن

ئۇ گۈلنىساغا ئوخشمايدۇ. ئۇ گۈلنسادەك ئېغىر ـ بېسىق، يۈزى تۆۋەنلەر-دىن ئەمەس. ئەكسىچە بەك شوخ، كۆزلىرى بىكار تۇرماي ھەر تەرەپكە قاراپ ئويناپ تۇرىدۇ. ئوغۇل بالىلارغا سۇۋاشقىنى سۇۋاشقان. ئۇ گازىرنى كۆپ چاقىدۇ. مەنمۇ ئۇنىڭ ئۆزىدەك شوخ چىرايلىق ئۇيغۇر ئوغۇل بالىلىرىغا گازىر بېرىۋاتقىنىنى بىر قانچە قېتىم كۆرۈپ، كۈلۈپ قويغانىدىم. ئۇ تارتىنمايدۇ ھەم قورقمايدۇ. بەزىدە ئوغۇل بالىلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ قەستەنگە ئۇلارنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ، بېقىن، يوتىلىرىنى چىمدىپ ئالارمىش. كۆرمەمدىغان بۇنىڭ شوخلۇقىنى. لېكىن مەن ئويلايمەن بۇنىڭلىق بىلەن ئۇنى ئىستىلى بۇزۇق، شاللاق قىز، لاۋجياڭ بىلەن بۇزۇقچىلىق قىلدى، دېگىلى بولماس. ئۇنىڭ لاۋجياڭنىڭ ئىشخانىسىغا كۆپ كىرىدىغىنى راست. بىر قېتىم مەن لاۋجياڭنىڭ ئىشخانىسىغا كىرسەم، لىۋجۇن لاۋجياڭنىڭ كۆزىگە قادىلىپ قاقاقلاپ كۈلگەنچە بىرنېمىلەرنى دەپ تۇرغانىكەن. لاۋجياڭ ئۇنىڭ ئوتلۇق قاراشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي كىتابقا قارىۋاپتۇ. مېنىڭ كىرىشىمگە لىۋجۇن چېقىپ كەتتى. مەن لاۋجياڭغا: «سىز بۇنى ئىشخانىغا بۇنداق تولا كىرگۈزمەڭ، كېيىن ئۇقۇشماسلىق چىقمىسۇن» دېدىم. جياڭ «نەدىكى گەپنى قىلىسىز؟ ئۇ بىر يېتىم قىزكەن، باردىغان يېرى يوق، شۇڭا بىزنىڭكىگە كۆپ كىرىدۇ. ئايالىم سۇڭ جەنخۇامۇ ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ» دېدى. مەن قايتا گەپ قىلمىدىم.

تاڭ گەپنى ئەمدى سۇڭ جەنخۇا ئوستىگە يەتكەپ مۇنداق دېدى:

ـــ يېقىندىن بۇيان سۇڭ جەنخۇانىڭ كەيپىياتى ئوسالدەك كۆرۈنەتتى. شۇ كۈنى ئۇ ئىشتىن قايتىپ كېلىپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. مەن شۇ چاغدا، ئىشىك ئالدىدا تۇراتتىم، مېنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى. چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇراتتى. ئاخشىمى ئىككىسى ئۇزۇنغىچە جېدەللەشتى. مەن تام قوشنا بولغانلىقتىن ئۇچۇن ھەممىنى سېزىپ تۇردۇم. لېكىن، ئۇلار بۇرۇنمۇ بىر قانچە قېتىم ئاشۇنداق كېچىدە جېدەللىشىپ، توختاپ قالغان. يەنە توختاپ، دەپ بىخەستەلىك قىلىپتىمەن. مەن سۇڭ

بىلەن ئۇچ قېتىم سۆزلەشتىم، ئۇ جياڭ لىيۇ جۇننى قۇچاقلىغان، سۆيگەن، ئۇ يەر ـ بۇ يەرلەرنى تۇتقان، قۇچقىغا ئېلىپ ئولتۇرغان دېگەندىن باشقا جىنسىي مۇناسىۋەت بۇزۇقچىلىقى قىلغانلىقىغا پاكىت قويالمىدى. لىيۇ جۇندىن سوربغىنمىدا، مېنى بىر قانچە قېتىم قۇچاقلاپ سۆيۈۋالدى، دەيدۇ. دېمەك بۇ ئىش كۈنداشلىقتىن باشلىنىپ، جياڭ چىڭسەي خوتۇنىغا چۇشەندۈرۈپ ئىشەندۈرەلمىگەن، خوتۇنى ئۇنى قىستاۋېرگەندىن كېيىن ئاچچىقىدا ئۆزىنى ئاتقان، سۇڭ هازىرغىچە غەزىپىنى باسالماي، يىغلاپ قاپاقلىرى ئىششىپ كېتىپتۇ. ئايال كىشى ئەمەسمۇ. بۇنداق ئەھۋالدا ئۇ چىدىمايدۇ ـ دە، بىز بىلەن دوختۇرخانىغا بېرىپ يوقلاپ كېلىڭ، دېسەكمۇ ئۇنىمىدى. ئۇ ئاجرىشىمەن دەيدۇ. مېنىڭ بۇ جەھەتتە تەجرىبەم يوق. سوڭ جەنخۇانىڭ قايسى تەرىپى لىيۇجۇندىن كەمدۇ؟ چىراي دېسە تېخى ئۇنىڭدىن چىرايلىق. لىيۇجۇننىڭ يۈزىدە تېخى ساپلا ئۇششاق سەپكۈن بار. ئۇستىخان قۇرۇلۇشىدىمۇ سۇڭ جەنخۇا لىيۇجۇندىن كېلىشكەن تۇرسا.

تاڭ گەپنى تۇگەتتى. ئۇلار بىردەم ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، ساقاللىق ئوفىتسېر:

ـــ سىزنىڭچە مەسىلە ئايدىڭ بولغانمىدۇ؟ ئېنىق بولمىغان مۇھىم هالقىلار قېلىپ قالمىغاندۇ؟ ـــ دەپ تاڭدىن قايتا ـ قايتا سورىدى.

ـــ مېنىڭچە ئەھۋال شۇنچىلىك، لېكىن جياڭغا چارە كۆرمەي بولمايدۇ. مەن مۇنداق بىر قانچە نۇقتىنى ئويلاپ قويدۇم، توغرىمۇ ـ خاتا، ئاڭلاپ باقسىڭلار:

بىرىنچى، يولداش جياڭ چىڭسەينىڭ خوتۇنى بار تۇرۇپ، ئۆز ئوقۇغۇچىسىغا پوخۇرلۇق قىلىشى ئىنتايىن خاتا. ئۇ ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ «ئۈچ چوڭ ئىنتىزام، سەككىز دىققەت»نى كۆزگە ئىلمايلا ئەخلاقسىزلىق قىلغان، ئەگەر ئۇرۇش دەۋرىدە شۇنداق قىلسا ئېتىلىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى.

ئىككىنچى، هازىر بىز رەھبەرلىك قىلىۋاتقان بۇ قىسىم ئاز سانلىق

مىللەت پەرزەنتلىرىدىن تەشكىللەنگەن. ليۇ جۇنمۇ بىر ھېسابتا ئاز سانلىق مىللەتكە كىرىدۇ. بۇ ئىشنىڭ تەسىرى ئىنتايىن يامان بولىدۇ. بۇ ياشلارنى زەھەرلىگەنلىك بىلەن باراۋەر. ئۇ باشلامچىلىق بىلەن بالىلارغا يامان ئىشنى ئۆگەتكەن.

ئۇچىنچى، ھەممە ئادەم جاپالىق قۇرۇلۇش قىلىۋاتسا ئۇ پوخۇرلۇق قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئەپت ـ بەشىرىسىنى يايدى، مېنىڭچە، جياڭغا ئىنتزام جازاسى بېرىپ، بۇ يەردىن يۆتكىۋېتىش كېرەك. ئەڭ ياخشىسى ئۇ دوختۇردىن چىققاندىن كېيىن بۇ يەردە قايتا كۆرۈنمىسۇن!

ئىككى كومانىدىر تاڭنىڭ پىكرىنگە قوشۇلىدىغانلىقىنى، لېكىن جياڭ چىڭسەينى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى يۇقىرىغا دوكلات قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن بېكىتكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قايتىپ كەتتى.

تاڭ بۇ ئىشنى سەلبىي دەرسلىك قىلىپ، ئىنتىزامنى قايتىدىن چىڭىتى. ئۇ ئېنىق قىلىپ:

ـــ مەيلى ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىدا ياكى شاگىرتقا ئۆزگەرگەندىن كېيىن بولسۇن، بۇ جەريانداا مۇھەببەت باغلاشقا، توي قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. بۇ دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى، ھېچكىمنىڭ ئۆزگەرتىش ھەققى يوق. ئىجرا قىلمىغانلار جازالىنىدۇ، ـــ دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، يالقۇنجاپ تۇرغان مۇھەببەت ئۇچقۇنلىرى بىر مەزگىل كۆزىنى يۇمدى.

ئالتىنچى باب
بايرام تەنتەنىسى

1

بۇگۈن 1 ـ ئۆكتەبىر كۈنى ھەممە يەر بايرام تەنتەنىسىگە چۆمگەندى. مەركىزىي مەيداندا، يېپيېڭى ھەربىي فورمىلىرىنى رەتلىك كىيىشىپ، ئۆز بەن، پەيلىرى بويىچە دىققەتتە تۇرغان 300 دىن ئارتۇق، ئوفىتسىر ـ جەڭچىلەر، قۇرغۇچىلار، شوپۇرقىزلار بۇ كۈننى تەبرىكلەپ شادلىققا چۆمگەنىدى. قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتى بىلەن شوپۇر قىزلار 2 ـ ئەترىتى ۋاقتلىق سەھەنىنىڭ ئودۇلىدا، مەيداننىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا قەددىلىرىنى رۇسلاپ ھۆرمەتتە تۇرۇشاتتى. مەيداندا لەپلەپ تۇرغان قىزىل، كۆك، يېشىل، سۆسۈن رەڭ بايراقلار بايرام تۈسىنى جەۋلان قىلىپ تۇراتتى. داقا ـ دۇمباقلار، ناغرا ـ سۇنايلار ياڭرايتتى. ئۇيغۇر، خەنزۇلاردىن ئايرىم تەشكىللەنگەن ئىشتىن سىرتقى سەنئەتچىلەر ئۆكتەبىر ئېيىنىڭ ئەتىگەنلىك سوغۇقىغا پەرۋا قىلماي، يېلىڭ سەنئەت كىيىملىرىنى كىيىشكەن ھالدا سازلىرىنى ياڭرىتىپ، ئۇسسۇل، نـويـاڭكار ئوينىشۇاتاتتى ...

سادىقلار يېڭى كەلگەندە بىرىنچى بولۇپ نەزىرى چۈشكەن دەرۋازا ئېغىزىدا ئەمدى ئۇستىگە ئېگىز يۇك بېسىلغان ماشىنىلارنىڭ توسقۇنسىز كىرىپ كېتەلەيدىغان، سىرتىنى مەرمەر تاش بىلەن زىننەتلىگەن، ھەيۋەتلىك چوڭ دەرۋازا قەد كۆتۈرگەنىدى. دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۇزۇنلۇقى بىرقانچە يۈز مېتىر، ئېگىزلىكى ئىككى مېتىر كېلىدىغان، كۆك سىردا سىرلانغان رېشاتكا ئورنىتىلغانىدى، ئەمدى يېڭىدىن ئاسفالتلانغان چوڭ

يول هەيۋەتلىك، تەكشى سېلىنغان سېخ بىنالىرى، توغرىسىغا سېلىنغان مەمۇرىي ـ تېخنىكا بىنالىرى، مەركىزىي مەيداننىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا ئورنىتىلغان بىرقانچە مېتىر ئىگىزلىككىچە ئېتىلىپ چىقىپ، ئۇنچە ـ مارجاندەك چاچراپ تۇرغان فونتانى، رېشاتكا بويلاپ ياپيېشىل كۆكىرىپ تۇرغان چىملىقى، رەڭگارەڭ پورەكلەپ ئېچىلىپ تۇرغان كۈزلۈك گۈللۈكى كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇگۈن يېغىن باشلانماي تۇرۇپلا يولدىن ئۆتكەن نەچچە يۈزلىگەن ئادەم رېشاتكا ئەتراپىغا ئولىشۋالغاندى. ئۇلار قىستا ـ قىستاكىچىلىقتا بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ، نەزەرلىرىنى خۇددى گۈزەل بىر باغچىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ ئورۇنغا تىكەتتى.

شەرقتىن كۆتۈرۈلگەن كۈن بارغانسېرى توق كۆموش رەڭگە كىرىپ، يەر ـ جاھاننى ئىللىتىشقاباشلىدى. بۇلۇتسىز ئاسمان تولىمۇ سۈزۈك ئىدى. ئەتىگەن بىرئاز توڭغانلار ئەمدى ئۆتكۈر كۈن نۇرىدىن ئىسسىشقا باشلىدى. مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئىككى قاسنىقىدا يېلىك كىيىملەرنى كىيىپ تۇرغان سەنئەتچىلەر بىردىنلا جانلىنىپ دۇمباقلىرى بىلەن ناغرا ـ سۇنايلىرىنى يېڭىۋاشتىن ياڭراتماقتا، ئۇسسۇلچىلار بىلەن نوياڭگارچىلار ئۆز ئورۇنلىرىدا تۇرۇپ ئۇسسۇل ئوينىماقتا ئىدى.

ـــ ھازىر يېغىننى باشلايمىز! ـــ دەپ ياڭراق ئاۋاز بىلەن ئېلان قىلدى ئەسلىدىكى زاۋۇت قۇرۇلۇش قوماندانلىق شتابىنىڭ باشلىقى، يېقىندا يۇقىرىنىڭ بۇيرۇق بىلەن زاۋۇت باشلىقى، قوشۇمچە ۋاقىتلىق پارتكوم سېكرېتارى بولۇپ ۋەزىپىگە تەينىلەنگەن ۋاڭ لەنجۇڭ تەنتەنىلىك جاكارلاپ.

داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلار ياڭراپ، پوجاڭزىلار قوماچتەك پاسىلداپ ئېتىلدى. بايراقلار لەپىلدەپ جەۋلان قىلاتتى. ياڭراق شوئارلار ھەر تەرەپتىن ئۇزۇلمەي توۋلىناتتى.

سەھنىدە بىرەر يۈزدەك ئادەم بار ئىدى. يېغىنغا شىنجاڭ بېيجىڭ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، ھەربىي رايون باشلىقلىرىدىن باشقا، ھەر ساھە، ھەر كەسىپتىكىلەرنىڭ ۋەكىللىرىمۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى باش

كونسۇلىمۇ قاتناشقانىدى. پەلەمپەي شەكىلدە راسلانغان سەھنىنىڭ 2 ـ رېتىدىن باشلاپ، ئالدىغا چوڭ قىزىل گۈل، ئوڭ مۇرىسىدىن قىيپاش قىلىپ قىزىل يوپۇق ئاسقان، 60 دىن ئارتۇق ئەمگەك نەمۇنىچىلىرى تىزىلغانىدى. ئۇلار زاۋۇت قۇرۇلۇشىدا، خىزمەت كۆرسىتىپ ئۆلكىلىك ۋە زاۋۇت دەرىجىلىك 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ دەرىجىلىك شەرەپكە ئېرىشكەنلەر ئىدى. قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتىدىن سادىق ئۆلكىلىك 2 ـ دەرىجىلىك سانائەت ئەمگەك نەمۇنىچىلىقىغا، ئوسمان، قۇدرەت زاۋۇت دەرىجىلىك ئەمگەك نەمۇنىچىلىقىغا سايلانغانىدى.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت باشلىقى قىسقىچە تەبرىك نۇتقى سۆزلەپ مۇنداق دېدى:

ـــ بۇنداق چوڭ بىر زامانىۋى ماشىنا رېمونت قىلىش زاۋۇتىنىڭ قۇرۇلۇشى شىنجاڭدەك زېمىنى كەڭ، قاتناش لىنىيىسى ئۇزۇن، ترانسپورت شارائىتى ناچار رايون ئۈچۈن تارىخىي ئەھمىيەتلىك چوڭ ئىش! ئۇ ئۆلكىمىزنىڭ ئىقتىسادىنى جانلاندۇرۇش، راۋاجلاندۇرۇشتا يېتەكچىلىك رول ئوينىغۇسى. شىنجاڭدەك ئۇيغۇرلارنى ئاساس قىلغان ئاز سانلىق مىللەت رايونى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يېيىڭى ئىشچىلار سىنىپى قوشۇنىنى تەربىيىلەپ ـ يېتىشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈپ، جەمئىيەتنىڭ ئورنىنى كۆتۈرۈشتە تارىخىي خاراكتېرلىك رول ئوينىغۇسى!...

شىنجاڭ بىيۇروسىنىڭ سېكرېتارى لېنتا كەسكەندىن كېيىن، مىكروفون ئالدىغا كېلىپ، يۇقىرى ئاۋاز بىلەن:

ـــ زاۋۇتنا ئىش باشلانسۇن! ـــ دەپ تەنتەنىلىك جاكارلىدى.

يېغىن ئېچىلىش بىلەن توختاپ قالغان داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلار يېڭىۋاشتىن ياڭرىدى. پاراتتىن ئۆتۈش باشلاندى: دەسلەپتە قىزىل، يېشىل، كۆك رەڭلىك بايراقلارنى كۆتۈرگەنلەر سەھنە ئالدىدىن ئۆتتى، ئەگىشىپلا رەتلىك تىزىلىپ، تەكشى قەدەم بىلەن كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق ھالدا ئىشچى ـ ئەسكەرلەر قوشۇنى ئۆتتى. ئۇلاردىن كېيىن دۇتار، تەمبۇر، راۋاب، ئىسكرىپكا، داپ ساپايىلىرىنى شوخ پەدىگە چالغان

ئۇيغۇر سەنئەتچىلىرى، ئۇنىڭ كەيىندىن نويادىگارچىلار توپى، قىزىقچىلار كەينى ـ كەيىندىن ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇيغۇرلاردىن تەشكىللەنگەن سەنئەتچىلەر ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، سەھنە ئالدىغا كەلگەندە چەمبەرسىمان مەيدان تۈزۈپ هاشىم بىلەن رېھىمخان، سولايمان بىلەن تۇنسا قىز ئويىنغان ئۇسسۇللۇق لەپەر «تەنتەنە» نى كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئۇلار قوشاقنى ئۆزلىرى يېزىپ، ئۆزلىرى ئاھاڭغا سېلىپ، ئۆزلىرى ئويناپ چىقاندى:

توي بۇگۈن، بايرام بۇگۈن،
ياڭرىدى ناخشا، ناۋا.
بىر بۇيۇك زاۋۇت قۇرۇپ،
تەنتەنە قىلدۇق ئاڭا.

بىز ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى،
قۇرغۇچى بىز، ئىشچى بىز.
سەپكە ئاتلاندۇق بۇگۈن،
پەن، هۈنەردە هەممىز.

بەختىمىزنىڭ تاجىسى،
كومپارتىيە باشچىمىز.
يېڭى ئەۋلاد قوشۇنى،
ئۇيغۇرلارنىڭ زاتى بىز!

سەھنىدىكى رەھبەرلەر قول ئىشارىتى بىلەن ئېھتىرام ۋە هۆرمەت بىلدۈرۈپ. قىزغىن چاۋاك بىلەن ئۇلارنى تەبرىكلىدى. چۈنكى، قاسىملار ئويىنغان ناخشىلىق ئۇسسۇلنىڭ ناخشا مەزمۇنى بىلەن ئۇسسۇل شەكلى ۋە قىزىقچىلىقى ئۆزئارا ماسلىشىپ سەھنىدىكىلەرنىڭ پۈتۈن دىققەت نەزـ

رىنى ئۆزلىرىگە جەلپ قىلىۋالغاندى. ئۆلكە باشلىقى يېنىدا تۇرغان زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭدىن:

ــــ بۇ قەيەرنىڭ سەنئەتچىلىرى؟ ــــ دەپ سورىدى ھەيرانلىقتا، ــــ ۋاڭ لەنجۇڭ: ئۆزىمىزنىڭ ئۇيغۇر ياشلىرىدىن تەشكىللەنگەن ئىشتىن سىرتقى سەنئەتچىلەر. ئۇلار زاۋۇت قورۇلۇش پىلانى تەستىقلانغاندا، بىرگە تەستىقلىنىپ جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئېلىپ كېلىنگەن دېھقان باللىرى. ئۇلار ھازىر ناھايىتى ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىۋاتىدۇ. زاۋۇت قورۇلۇشىدا ئاجايىپ تۆھپىلەرنى ياراتتى، ــــ دېدى.ئۆلكە باشلىقى ئۇنىڭغا:

ــــ بۇلار بىرىنچى ئەۋلاد ئىشچىلار، ئۇلار يىلتىزىنى چوقۇم تۇز، ياخشى تارتىشى كېرەك، ــــ دېدى.

سەنئەت كۇرزۇكى ئەمدى چوڭ زاپچاسلار سېخى تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. مەيداننىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرغان ھەر مىللەت ئىشچىلىرى، ئۆزلىرى تونۇيدىغانلارنىڭ ئىسمىنى ئاتىشىپ:

ــــ تۇنسا قىز ياخشى ئويناپتۇ. ھاشىم ھەيىرچىلىقتا يامانكەن، خۇددى مايمۇنىنىڭ ئۆزىكەن، ــــ دەپ چۇقان كۆتۈرۈشمەكتە ئىدى.

قۇرغۇچىلار 3 ــ ئەترىتىدىكىلەر ئۆز سەپداشلىرىنىڭ بىرىنچى قېتىم ئويناۋاتقان ئويۇنىنىڭ بۇنداق چوڭ ھۆرمەت ۋە سازاۋەرگە ئېرىشكىنىدىن پەخىرلىنىپ، تېخىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى:

ــــ تۇنساقىزنىڭ ئۇسسۇل ئويىنغىنىنغو كۆرگەنتۇق، گۈلنىسانىڭ ئۇسسۇل ئويىنغىنىنى بۇگۈن كۆردۇق. ئۇمۇ چىرايلىق ئويناپدىكەن ئەمەسمۇ!

ــــ ئۆزى چىرايلىق، بېلى ئەۋرىشىم بولغاندىكىن ئۇسسۇل كېيىمىنى كىيسە، تېخىمۇ نازاكەتلىك بولۇپ كېتىدىكەن.

ــــ ئادەتتە ئانچە كۈلمىگەن بىلەن ئۇسسۇل ئويىنغاندا ئاجايىپ تەبەسسۇم قىلىدىكەن جۇمۇ؟ ئۇنىڭ تەبەسسۇمىمۇ، ئۇسسۇل ھەرىكىتىگە ئاجايىپ ماسلىشىپتا؟ قاراڭلار ئۇنىڭ ئوماقلىشىپ كەتكىنىنى...

— ئەرلەردىن ھاشىمدىن قالسا قادىر دوقا ئۇستىكەن.
— بۇ دوقا بۇنداق ئىشلاردا ھەر نېمە قىلىپ قاملاشتۇرىدۇ.
— ئەخمەت غېجەكمۇ ھاشىمدەك شوخ ئوينايدىكەن...
— قۇدرەت دۇتارغا بولىدىكەن.
— ناخشىنىمۇ پەيزى ئېيتىدۇ ئۇ.
— تاك باش ئەترەت باشلىقى بولىدىغان ئادەمكەن. ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى ئاي بۇرۇن، زاۋۇت رەھبەرلىرىگە پۇل تەستىقلىتىپ، سازچىلار بىلەن ئۇسسۇلچىلارنى ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ، مىللىيچە ساز ئەسۋابلىرى دۇكىنىغا ئەكىرىپ «سازلارنى تاللاپ ئېلىڭلار» دەپتىمىش، ئاندىن كېيىم ـ كېچەك دۇكىنىغا ئاپىرىپ، كىيىملەرنى كىيدۈرۈپ، تاللاپ ئالدۇ ـ رۇپتۇ دەيدۇ.قاسىم بىلەن تۇنساقىزنى سەنئەتچىلەرگە باش قىلىپتىمىش. ئەمدى تارقىتىۋەتمەي، ھېيت ـ بايرام كۈنلىرى ئويۇن قويغۇدەك.
— جۈمەخۇنلار يۆتكىلىپ كەتمىگەن بولسا، بۈگۈنكى مەنزىرىنى كۆرۈپ خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماستى ـ ھە. ئۇمۇ زاۋۇت قۇرۇلۇشىدا كۆپ جاپا چەككەن.
— ئۇمۇ سادىققا ئوخشاش 2 ـ دەرىجىلىك نەمۇنچى بولاتتى.
— ئۇلارنى قەيەرگە يۆتكەپتۇ؟
— ھەربىي رايون ترانسپورت بۆسىنىك قايسىبىر كالوننىسىغا دەيدىغۇ.
— ئاشۇ 70 ئادەمنىك ھەممىسىنى شوپۇر قىلامدىكەن؟
— 70 ئەمەس، 68
— كېيىن جۈماق قىرغىز بىلەن مۇسانى قوشۇپتۇ.
— قاسىملارنى نەگە يۆتكەپتۇ؟
— پولات زاۋۇتىغا دەيدۇ.
— ئۇ زاۋۇتتا بىز بىلەن بىر تۇركۈمدە قەشقەردىن بىر مىڭ بەش يۈز دەمدۇ، بىر مىڭ ئالتە يۈز دەمدۇ ئۇيغۇر بالىلىرىنى ئەكېلىپتىكەنغۇ؟ ئۇنداقتا يەنە بىزدىن ئادەم ئېلىپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟

ـــ توقۇمچىلىق فابرىكىسىغىمۇ غۇلجىدىن بىر مىڭ ئىككى يۈز قىز ـ ئوغۇللارنى ئېلىپ كەپتىكەن بىزنىڭ زاۋۇتتىن يەنە 60 ئادەمنى ئۇلارغا ئۆتكۈزۈپ بەرگۈدەك.

ـــ ئۇنداقتا بۇ يەردە قانچىمىز قالىدىكەنمىز؟

ـــ تۆت يۈز سەكسەندەك ئۇيغۇرلار قالىدۇ، دېيىشۋاتىدۇ.

ـــ ئۆتكەندە تاڭ دۈيجاڭ بۇ قېتىم ئىشچىلار سىنىپى قوشۇنىغا قوشۇلغان ئۇيغۇرلار ئون نەچچە مىڭ ئادەم دەۋاتقان، قالغانلىرىنى نەگە ئورۇنلاشتۇرغاندۇ؟

ـــ ئۇنى بىز بىلمەيمىز. سىيىت قالاقنى پولات زاۋۇتىغا ببرېپتىكەن، ئالماپتۇ.

ـــ شۇ گۈيدىن قۇتۇلساق بولاتتى، ئۇ بىز ئۇيغۇرلارنىڭ يۈزىنى تۆكۈپ، ئىناۋىتىمىز قويمىدى.

ـــ ئۇنىڭ قىلغىنى ئۆزىگە ھېساب، ئۇ ئەسكى بولسا نېمىدەپ بىزنىڭ ئىناۋىتىمىز تۆكۈلگۈدەك؟

بايرام تەنتەنىسى ۋە ئىش باشلاش مۇراسىمىدىن تارقىغان بولغۇسى شاگىرتلارنىڭ بىر تېمىدىن يەنە بىر تېمىغا كۆچۈپ قىلىشقان غۇلغۇلىسى تاكى گازارمىغا بارغۇچە ئۇزۇلمىدى.

2

زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشىپ 10 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، قۇرغۇچىلار 3 ـ ئەترىتىنى سېخلارغا تەقسىم قىلدى. 480 دىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى 13 سېخ، 30 نەچچە ئوچاستكا، 180 دىن ئارتۇق ئىشلەپچىقىرىش گۇرۇپپىلىرىغا ئايرىلىپ، 480 دىن ئارتۇق ئوستىغا تۇتقۇزۇلدى. ئىككى يىلدىن بۇيان كوللېكتىپ ياشاپ كۆنۈپ قالغان بۇ بالىلار بىر تەرەپتىن، تارقىلىپ كېتىشىدىن قورقسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىگە قانداق

راق ئىش تۇرى كېتىپ قالار؟ دېگەن غەمدە ئىدى.

بىر كۈنى ئۇلار ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن، زالغا يىغىلىپ ئۆزلىرىگە ئانچە تونۇش بولمىغان مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقىنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلىدى. بۇ مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى پىشقان كەسىپ ئەھلىدەك قىلاتتى. ئۇ سۆزىنىڭ بېشىدا شۇ چاغلاردا مودا بولۇپ كەتكەن، بىر قاتار «ئەھمىيىتى»، «مەقسىتى»، «ئۇسۇلى» دېگەن چىرايلىق گەپلەردىن ئېغىز ئاچماي «يولداشلار! ساۋاقداشلار!» دېگەندىن كېيىن نەق گەپنى قىلىپ، مۇنداق دېدى:

ـــ زاۋۇتنىڭ تەشكىلىي ئاپپاراتى مۇنداق: چوڭ جەھەتتىن سوغۇق پىششىقلاش سېخلىرى، ئىسسىق پىششىقلاش سېخلىرى دەپ ئىككى چوڭ تۈركە ئايرىلىدۇ. سوغۇق پىششىقلاشتا: نازۇك دېتاللارنى پىششىقلاش 1 ـ، 2 ـ سېخلىرى، چوڭ زاپچاسلارنى پىششىقلاش سېخى، چۈۋۈش ـ يۇيۇش سېخى، قۇراشتۇرۇش سېخى، ياغاچچىلىق سېخى قاتارلىقلار كىرىدۇ. ئىسسىق پىششىقلاشقا: تۆمۈرچىلىك، قۇيمىچىلىق سېخى، پورشىن قۇيۇش ئۇچاستىكىسى، لىسور تاۋلاش ئۇچاستىكىسى قاتارلىقلار كىرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، قەلەيچىلىك ئۇچاستىكىسى، سىرچىلىق ئۇچاستىكىسىغا ئوخشاش سوغۇق پىششىقلايدىغان مۇستەقىل، يېرىم مۇستەقىل ئورۇنلار بار. پار قازان سېخى، قورال ـ سايمان سېخى، ترانسپورت ئەترىتى، باش ئىسكىلاتقا ئوخشاش بىۋاستە ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشمىسمۇ، لېكىن ئىشلەپچىقىرىش سېخلىرى ئۇچۇن خىزمەت قىلىدىغان سېخلار بار. ئىشلەپچىقىرىش سېخلىرى بىر كۈن ـ بىر سائەتمۇ ئۇلاردىن ئايرىلمايدۇ. بۇنداق سېخلارنى بىز «يارەمچى» سېخلار دەيمىز. دېمەك، بىزدە بىكاردىن ـ بىكار سېلىنغان بىرمۇ ئورۇن يوق. ھەممىنىڭ ئۆز ئالدىغا قىلىدىغان ئىشى بار، كۆرسىتىدىغان رولى بار.

مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ئەمدى نۇقتىلىق قىلىپ ئىسسىق پىششىقلاش سېخلىرىنىڭ تېخنىكا ئالاھىدىلىكى، خۇسۇسىيىتى، مۇھىملىقى ئۇستىدە كونكرېت قىلىپ تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى:

ـــ بەزىلەرنىڭ نەزىرىدە قۇيمىچىلىق، تۆمۈرچىلىك سېخلىرى، جاپالىق، پاسكىنا دەپ قارىلىدۇ. لېكىن، بۇ سېخلار پۈتۈن ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدىكى ئانا سېخلار، خۇددى ئانا بولمىسا بالا تۇغۇلمىغاندەك، بۇ سېخلار بولمىسا، سوغۇق پىششىقلاش سېخلىرىدىكى ئىستانوكچىلار، سىلـ سارلار، سۈزگۈچلەر، قۇراشتۇرغۇچىلار ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چـ قىرالمايدۇ. پۈتۈن زاۋۇت توختايدۇ... ـــ قۇيمىچىلىق دېگىنىمىز، ئۇمۇ ئىككى خىلغا بۆلۈنىدۇ، ـــ دېدى ئۇ، ئەمدى قۇيمىچىلىقنىڭ ئالاھىدىلـ كىنى كۆرىستىپ، ـــ بىرى، نازۇك دېتاللارنى قۇيۇش، يەنە بىرى، چوڭ زاپچاسلارنى قۇيۇش دېيىلىدۇ. نازۇك دېتاللار شام قېلىپ ئارقىلىق قۇيۇلـ دۇ. چوڭ زاپچاسلار قۇم قېلىپ ئارقىلىق قۇيۇلىدۇ. چوڭ زاپچاسلار يەنە چويۇن قۇيما، پولات قۇيما دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. چويۇن قۇيما زاپچاسلارنىڭ رولى، ئالاھىدىلىكىگە قاراپ، كۈمۈش رەڭلىك چويۇن بىلەن كۆكۈش رەڭلىك چويۇننى ئۆزىگە خام ئەشيا قىلىدۇ...

ـــ ھوي، نېمە بولدۇڭ؟ ـــ دېدى ئىسلامنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ قىڭغىيىپ قالغان ھالىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنى تۈز ئولتۇرغۇـ زۇپ، ئۇنىڭ چىرايلىرى سارغىيىپ، ھۆ بولۇشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى. ئۇ دەسلەپ دېمى سىقىلغانلىقتىن گەپ قىلماي بىگىز بارمىقىدا مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقـ نى كۆرسەتتى. ئاندىن ناھايىتى تەستە زۇۋانغا كېلىپ:

ـــ مەن قۇيمىچىلىق سېخىغا بارمايمەن، ـــ دېيىلدى ئارانلا.

ـــ ھوي، سايىم بۇرۇتمۇ ئولتۇرۇپ كېتىپتىغۇ؟ ـــ دېيىشتى ئۇنىڭ يېنىدىكىلەر.

مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بىلەن تاڭ باش ئەترەت باشلىقى يېقىندا يۆتكەپ كەلگەن غېنى تەرجىمانىنى باشلاپ ئىسلامنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. ئۇ ھەيرانلىق بىلەن ئىسلامنىڭ ئەتراپىدىكى چۈرۈقلىشىپ بىر نېمىلەرنى دېيىشۋاتقانلار بىلەن ئۇنى يۆلەپ تۇرغانلاردىن سورىدى. غېنى ئۇلارنىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىلىپ:

ـــ ئۇ سىزنىڭ قۇيمىچىلىق سېخىنىڭ ئالاھىدىلىكى، ھۇنەر ـ

سەنئەت جەريانى، ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى، ماتېرىيال تۈرلىرى توغرىسىدا كى تونۇشتۇرۇشىكىزنى ئاڭلاۋېتىپ، مۇرەككەپلىكىنى ھېس قىلغاندىن كېيىن ئۆگىنىپ بولۇشقا ئەقلى يەتمەي. ئەگەر مەن قۇيمىچىلىق سېخىغا تەقسىم قىلىنىپ قالسام قانداق قىلارمەن؟ دەپ قورقۇپ، كۆزى قاراڭغۇلۇ- شۇپ، كۆڭلى ئايلىنىپ كېتىپتۇ، ـــ دېدى.

مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ئاسان كۈلىمسىرەپ ئادەمدەك قىلاتتى. ئۇ چىرايىغا سۈس كۈلكە يۈگۈرتۈپ قويۇپ گەپ قىلماي ئورنىغا قايتتى.

ـــ سىلەر كەلگىلى ئىككى يىلدىن ئاشتى. كىچىك بالىدەك ئىش قىلماڭلار! بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر كۈندە ئۆگىنەتتىڭلارمۇ؟ بىلىم دېگەن كۈنمۇ كۈن، ئايمۇ ئاي، يىلمۇ يىل توپلىنىدىغان نەرسە. بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن كۆزۈڭلار پىشىپ، كۆنۈپ كېتىسىلەر. زاۋۇتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن بۇ ھەقتە يەنە توختىلىمەن. مەن ئەمدى تۆمۈرچىلىك سېخىنىڭ رولى ۋە ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا بىرئاز تونۇشتۇ- رۇپ ئۆتەي، ـــ مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، ئۆزىگە بىرخىل ئەستايىدىل، سىپايە تۇس بېرىپ سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، ـــ تۆمۈرچىلىك سېخىنىڭ مۇھىتى قۇيمىچىلىقتىن قېلىشمايدۇ. لېكىن، ئۇ تېخىمۇ ئالاھە- لىكىگە ئىگە. ئۇنىڭدا ئۇستاملار تېخنىك، ئىنژېنېرلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە مەشغۇلات ئېلىپ بارىدۇ. ھەربىر گۇرۇپپىدا بىردىن ئىنژېنېر ياكى تېخنىك بولىدۇ. ئۇلار زاپچاسلارنىڭ ئالاھىدىلىكى، ئويۇنايدىغان رولىغا قاراپ، ھەرخىل سخېما، ئۆلچەمدىكى ئۈيۈل پولات ماتېرىياللىرىدىن سان ۋە خىللىرىغا قاراپ سوقما ئەۋرىشكىسىنى سوقۇپ تەييارلايدۇ. ئاندىن ئۇ سوغۇق پىششىقلاش سېخىلىرىدىكى ئىستانوكلاردا، سىلىسىلارنىڭ قولىدا پىششىقلىنىدۇ...

مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزىنىڭ سۆزىنى چۈشە- نىپ كېتىلەمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئېرىنمەستىن سۆزلىمەكتە ئە- دى. ئۇ ئەمدى ھەرقايسى سېخىلارنىڭ ئالاھىدىلىكى، نېمىلەرنى ئىشلەيدە- غانلىقى، ئۇ نەرسىلەرنىڭ ماشىنىنىڭ قايسى يېرىگە ئورنىتىدىغانلىقىنى،

رولی، ئېتىنىڭ نېمىلىكى توغرىسىدا ئۇزاق چۈشەندۈردى.

غېنىنىڭ تەرجىمانلىق سەۋىيىسى ھەققىتەن يۇقىرى ئىكەن. ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە تىللاردا ناھايىتى راۋان، ئېنىق قىلىپ سۆزلەيتتى. بەزى ئاتالغۇلارنى قوشۇمچە چۈشەندۈرەتتى.

مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ئۆزىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئېغىزلىرىنى ئېچىشىپ، كۆزلىرىنى مۆلدۈرلەتكەنچە ھاڭۋېقىپ قاراپ قالغان ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ مۇنداق دېدى:

ــــ ھازىرچە چۈشەنمەسلىكىڭلەرگە ياكى بىرئاز چۈشىنىپ، كۆپ قىسمىنى چۈشەنمەسلىكىڭلەرگە ئەلۋەتتە يول قويۇلىدۇ. چۈنكى، سىلەر ئۆگەنمەكچى بولغان ھۈنەرلەر بىر پۈتۈن ماشىنىسازلىق ئىلمىنىڭ ناھايىتى مۇھىم تەركىبىي قىسمى. سىلەر بىز ئۆز يۇرتىمىزدا كۆزىمىز ئېچىلىپ دۇنياغا كەلدۇق، دېگىنىڭلار بىلەن، ئۇ يەردىكى دۇنيا بىلەن بۇ يەردىكى دۇنيا ئوخشمايدۇ. سىلەر ئەمدى يېڭىچە دۇنياغا كۆز ئاچقىلىۋاتىسىلەر! بۇ يېڭىچە دۇنيانى بىلىش، چۈشىنىش، ئۆزگەرتىش، شۇنىڭ بىلەن ئۆزۈڭلارنىمۇ ئۆزگەرتىپ ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ياراملىق ئەزالىرىدىن بولۇپ يېتىشتۇرۇپ چىقىشىڭلار مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ. بۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان ئۆگەنگەن قۇرۇلۇش بىلىملىرىمۇ ئەمدى كەينىڭلاردا قېلىپ قالدى. ئۆگىنىدىغان ھۈنەر تېخى ئالدىڭلاردا. لېكىن، بايا مەن سۆزلىگەن ئىشلارنى ئۇنداق سىرلىق كۆرمەڭلەر! ئۇزۇنغا قالماي سىلەر زاۋۇت دېگەن نېمە؟ ماشىنا دېگەن نېمە؟ ئىستانوك دېگەن نېمە؟ ئىشچى دېگەن نېمە؟ ئىشچىلار سىنىپى دېگەن نېمە؟ دېگەنلەرنى تولۇق چۈشىنىدىغان بولىسىلەر. سىلەرنىڭ شاگىرتلىق مۇددىتىڭلار ئىككى يىلدىن تۆت يىلغىچە. كۆپ سانلىق ئىش تۈرلىرى مۇددىتى ئۇچ يىل بولىدۇ. شۇڭا بولغاندا سىلەر ھۈنەرنىڭ سىرلىرىنى ئېچىپ، مەندىنمۇ ئېنىق، ياخشى چۈشەندۈرەلەيدىغان. ئۇستىلار، مېخانىكلار، ئىنژېنېرلاردىن بولۇپ چىقىسىلەر!

ئوقۇغۇچىلار مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقىنىڭ ئاخىرقى سۆزىدىن جانلىنىپ قىزغىن چاۋاك چالدى.

ئوقۇغۇچىلار مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقىنىڭ سۆزىنى چۈشەنمىدۇق دېيىشكەن بىلەن ئۇنىڭدىن، بۇنىڭدىن ئاڭلىۋالغان قايسى سېخ مۇھىم، قايسى ئىش تۈرى ياخشى، تېخنىكىسى بار. ھۈنەر دەرىجىسى يۇقىرى، جاپاسى ئاز، مائاشى ئۇستۇن، قايسى سېخ، قايسى ئىش تۈرىنىڭ تېخنىكىسى ئاددىي، ئۆگەنگۈدەك ھۈنىرى يوق، ئىشى ئېغىر، جاپاسى كۆپ، مەينەت، دېگەنلەرنى ئاللىقاچان يادلىۋېلىشقانىدى. ئىش تەقسىماتى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، كۆپ سانلىقلار رازى بولدى. لېكىن، 80 نەچچە ئادەم ئەمگەك، كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقىنى بىر ئايدىن ئارتۇق ئاۋارە قىلدى. رەھبەرلىكىنىڭ، قۇيمىچىلىق، تۆمۈرچىلىك سېخلىرى مۇھىم دېگەن سۆزلىرى ئەكسىچە رول ئوينىغاندەك ئۇ يەرگە بارمايمىز، دېگەنلەر ئەڭ كۆپ بولدى. لېكىن، ئەمگەك ـ كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ناھايىتى سەۋرىچان، سالماق، زېرەك، تېرىكمەي قائىدە سۆزلەيدىغان ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، بىر ئايدىن ئارتۇق خىزمەت ئىشلەپ ئەسلىدىكى تەقسىماتتىن بىرنېمۇ ئۇيۇقا ـ بۇيۇقا قىلماي ئاخىر ئايىغىنى چىقاردى.

ئۇلار سېخلارغا كىرىش ئالدىدا، زاۋۇت قۇرۇلۇشىدا كۆپ جاپا تارتتۇق، قان ـ تەرىمىز ئاقتى. ئەمدى ئاپتاپتا كۆيمەي، سوغۇقتا توڭلىماي، ئويناپ كۈلۈپ، ئارامخۇدا ئىشلەيمىز، دېگەننى ئويلىشىپ ناھايىتى جانلىنىپ كەتكەنىدى. لېكىن، سېخلارغا كىرىپ، بىردىن ئۇستىغا تۇتقۇزۇلۇپ، ئۆگىنىشكە باشلىغاندىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەي بېلى چىقىپ، سولىشىپ، ئۇھ تارتىشقا باشلىدى. چۈنكى ئۇلار ھەزىم قىلالمايۋاتاتتى. ھازىر ئۇلار بېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك، ياتاق تۇرالغۇلاردىن غەم قىلمايتتى. ياتاقلارنىڭ بىر قىسمى بېكىلانغانىدى. تاماققا ئۇستا ئۇچ ئاشپەز كېلىپ، ئېغىزغا تېتىغۇدەك تاماقلارنى ئېتىپ بېرىۋاتاتتى. بازاردىكى بېمەك ـ ئىچمەكمۇ موللىشىپ قالغانىدى.

شاگىرت ئىشچىلار كۆپ تەرەپلىمە ئويلاپ، ئۆزلىرىنى دەكسەپ كۆرۈۋېدى، ئۆزلىرىدە قارا كۈچتىن باشقا تېخنىكا ئۆگىنىشكە ئاساس بولغۇدەك، مەدەنىيەت بىلىمى بىلەن خەنزۇچە تىل بىلىمىسلىكىنىڭ كەملىكى

كىنى چوڭقۇر ھېس قىلىشتى. چۈنكى، باللارنىڭ ئىچىدە 20 پىرسەنت ساۋاتسىز، چالا ساۋاتلىقلار بار ئىدى. ئالدىنقى مەزگىلدىكى مەدەنىيەت ئۆگىنىشىدە ساۋاتىنى چىقارغانلار قۇرۇلۇش جىددىيچىلىكىدە ئۆگەنگەنلىرى ئىي ئاللىقاچان «يەپ» كەتكەنىدى، ساۋاتلىق دېگەنلەرنىڭمۇ كۆپ قىسمى باشلانغۇچ مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ئىدى. قۇرۇلۇش جەريانىدا ئۆگەنگەن ئاز ـ تولا خەنزۇچە سۆز، ئاتالغۇلارمۇ يېڭى كەسىپتە ئىشلىمەيۋاتاتقان ئىدى. 480 خەنزۇ ئۇستىنىڭ بىرىمۇ ئۇيغۇرچە بىلمەيتتى. بۇنداق ئەھۋالدا، ئۇلار ھازىرقى زامان تېخنىكا بىلىمىنى قانداق ھەزىم قىلسۇن؟ قانداق ئالغا باسالسۇن؟ ياشلىقىغا ئېلىپ كۆرسەتكەن قىزغىنلىقىمۇ ئۇزاققا بارمايدۇ ـ دە، ئەلۋەتتە! شۇڭا ئۇستا ـ شاگىرتلارنىڭ ئۆگىتىشى، گاچىنىڭ ئىشارەت قىلىش شەكلىنى ۋە ئەمەلىي كۆرسىتىپ، چۈشۈپ ـ قۇراشتۇرۇش شەكلىنى ئالغانىدى.

بويتاق ئىشچىلار بىلەن يېڭىلا كۆچۈپ كەلگەن بىر قىسىم شاگىرتلار تۆت قەۋەتلىك بىنانىڭ ياتاقلىرىدا قىزغىن سۆھبەتكە چۈشۈپ كېتىشكەنىدى: سىغداپ قويۇلغان كارىۋاتلىرىدا ياندىشىپ ئولتۇرۇپ، كۇرۇشكىلىرىغا دەملەنگەن قارا چايلىرىنى بىر ـ ئىككى ئوتلاپ ئىچكەش ئاچچىق موخۇر ـ كىلىرىدىن قويۇق ئىس چىقىرىشىپ، بىرده چاقچاق، بىرده مەنىلىك مەزمۇنلاردا قىزىق پاراڭ سوقاتتى.

ـــ ئاغىنىلەر! بىز ئىككى يىلدىن بۇيان قالتىس بولۇپ كەتتۇق، دەپتىمىز، لېكىن چوڭ داۋان ئالدىمىزدىكەن تېخى!

ـــ قانداق بولمىسۇن نەزەر دائىرىمىز كېڭەيدى. بويىمىز ئۆستى، بەدىنىمىز چىنىقتى. بۇغۇ راستىتۇ؟

ـــ بوي ئۆسكەن بىلەن ئەقىل ئۆسمىسە، قۇرۇلۇشقا كېرەككە كەلگەن بوي، كۈچ ھازىرقى ئىشقا بەربىر ئەسقاتمايدىكەن ئەمەسمۇ

ـــ ئۇستام ناھايىتى مۇلايىم، كۆيۈمچانكەن. مېنى تېزرەك بىر نېمە بىلىۋالسۇن، دەپ خىلمۇخىل ئۇسۇل قوللىنىپ قىلمىغىنى قالمايۋاتىدۇ. لېكىن ئۇ ئالدىرىغان بىلەن مەن سۆرۈلۈپ قېلىۋاتىمەن. كاللامغۇ

خېلى ئۆتكۈر، ئەمما زۇۋانىم يېتىشەلمەيۋاتىدۇ شۇ.

ـــ سىلسارلىق دېگەن ھۈنەر بولىدىغاندەك تۇرىدۇ. بۇگۈن بۇ ئىشنى قىلسا، ئەتە يەنە باشقا خىلدىكى ئىش كېلىدىكەن. بەزىدە چۈشتىن بۇرۇن قىلغان ئىشىمز چۈشتىن كېيىن يەڭگۈشلىنىپ تۇرىدىكەن. لېكىن، تەلەپ بەك قاتتىقكەن. ئېكەكنى بوش سالساڭ، ئۆلچەمگە توشمىغان، سەللا چىگىراق كۈچەپ سالساڭ ئۆلچەمدىن ئېشىپ كېتىپ، كېرەكسىز نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدىكەن، ئۇستام: «بەزى ئۆلچەملەرنىڭ چېگراسى بىر تال چاچنىڭ يېرىمىغا توغرا كېلىدۇ. بۇنى دېتسىمېتىر دەيمىز» دەيدۇ، مەن كالانىپايلىق قىلىپ خېلى جىق نەرسىنى يارامسىزغا چىقىرىپ قويدۇم. ئۇستام دەسلەپ گەپ قىلمىدى. لېكىن، يېقىندىن بۇيان سەل قوشۇمسى تۇرۇلدىغان بولۇپ قالدى.

ـــ دېتسىمېتىرنى خەنزۇچە نېمە دەيدىكەن؟

ـــ فىنلى دەيدىكەن.

ـــ سادىقنى نازۇك دېتاللار 1 ـ سېخىغا تەقسىم قىلىپتۇ. قايسى گۇرۇپپىغا بۆلۈنگەندۇ؟

ـــ كىچىك ئالتە بۇرجەكلىك ئىستانوكتا ئىشلەۋاتىمەن دەيدۇ.

ـــ قۇدرەت پەيزى يەرگە تەقسىم قىلىنىپتۇ، قۇراشتۇرۇش سېخىنىڭ قۇراشتۇرۇش گۇرۇپپىسىدىكەن. ئۇ يەر ئۇنىۋېرسال بىلىم ماكانى.

ـــ ئۇسمانمۇ شۇ يەرگە تەقسىم قىلغانىكەن، مەن قۇيمىچىلىققا بارىمەن دەپ شۇ سېخقا كېتىپتۇمىش.

ـــ سادىقنى سېخ پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن ياچېيكا سېكرېتارى دەپ ئېلان قىلغانىدى. يەنە نېمىشقا شاگىرتلىققا تەقسىم قىلىنىدۇ؟

ـــ ئۇ ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلمىغان سېكرېتارمىش. بىزگە ئوخشاشلا شاگىرتلىق مۇددىتىنى توشقۇزىدىكەن.

تەشكىلىنىڭ ئويلىغىنى توغرا. تېخنىكا بىلمىسە كىمگە سېكرېتارلىق قىلىدۇ؟ كېيىنچە ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدىغان بولمامدۇ؟ بىزنىڭ سېخ مۇدىر، ياچېيكا سېكرېتارلىرىنىڭ ھەممىسى تېخنىكىدا پىشىپ يېتىلگەن،

سېخ بويىچە ھەممىسىنى بېسىپ چۈشىدىغانلاردىنكەن.

بۇ سۆھبەتنىڭ ئىشتىراكچىلىرى مەنسۇر، قاسىم، ناسىر، ئابدۇرېھىم، قېيىۋۇم قاتارلىقلار ئىدى. سۆھبەتنى يېڭى ـ يېڭى مەزمۇنلارغا ئۇلاپ تۇرغان قاسىم ئىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى بىردە خىرقىراپ چىقسا، بىردە زىل چىقاتتى. ئۇنىڭ بۇغدىيىكى ئاستىدىكى بىلىنەر ـ بىلىنمەس پوقىقى ياڭاقچىلىك چوڭلۇقتا بولۇپ، جىم تۇرغاندا كۆرۈنۈپ، كۈچەپ سۆزلىگەنـ دە يوقاپ كېتەتتى.

ـــ ھەي ناسىر! ـــ دېدى ئۇ يەنە تېما يۆتكەپ، ـــ مەن سەندىن نەچچە سورايمەن دەپ ئۈدۈل كەلمىدى، سېنى نېمىشقا بەنجاڭـ لىقتىن چۈشۈرۈۋەتتى؟

ـــ چۈشۈرۈۋەتمىدى. ئۆزۈم بولمايمەن دەپ تۇرۇۋالدىم.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ سېيىت يولسىز بىلەن پۇرچقىم پىشمىدى. باشقۇرسام مەن بىلەن قېرىشىدۇ. باشقۇرمسام كۆزىگە ئىلمايدۇ، بۇ بىر سەۋەب، يەنە بىر سەۋەب، تېخنىكا بىلمەي تۇرۇپ گۇرۇپپا باشلىقى بولمەن دېيىش ئەخمەقـ لىقتەك تۇرىدۇ. شۇڭا، ھۇنىرىمنى ئۆگىنەي دېدىم.

ـــ ھازىر ھەممىمىز شاگىرت، يەنىلا ئۇستىلارنىڭ قولىغا چۈشتۇقـ قۇ؟ ئىزۋوت باشلىقى، بەنجاڭ دېگەنلىرىڭ ئەمدى تۇغىدى...

ـــ قادىر دوقا، ـــ دەپ گەپ باشلىدى قاسىم، ـــ بۇرناكۇن، ئەۋرىشكە ئالغىلى تۆمۈرچىلىك سېخىغا كىرسەم ئۇ مايكىلىق بولۇۋېلىپ، ئۇستىسىغا ماسلىشىپ بىر ئوبدان رېتمىلىق بازغان ئۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇنىڭغا ھەۋىسىم كېلىپ قالدى. ئۇ سېخىنىڭ ئىستانوكلىرى ئاجايىپ چوڭ، ئېگىزـ كەن ئەمەسمۇ؟ بەزىلىرى چوڭ بىر ئۆيدەك كېلىدىكەن. سۈمبىسى بېلىمـ دەك توم تۇرىدۇ، يوتامدەك تومىلۇقتىكى قىزىتقان پولاتلارنى بىر ـ ئىككىنى ئۇرۇپلا خېمىرنى مىجغاندەك نېپىز قىلىۋەتتى. بىرىنچى قېتىم بۇ سېخقا كىرىشىم ئىدى. خېلى ئۇزۇنغىچە تاماشا قىلىپ قاراپ كېتىپتىدـ مەن. ھەقىقەتەن بۇ سېخىنىڭ ئۆزگىچىلىكى بارىكەن. ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ

سېخقا كىرسەمچۇ دەپ ئويلاپ قالدىم. قادىر دوقا قولىنى بوشتىپ يېنىمغا كەلدى. ئۇ ئۆزىچە كۆرەڭلەپ، ئۆزىنى كۆرسەتكەندەك قىلىپ: قانداق نوچىمكەن؟ بىزنىڭ ئالدىمىزغا كېلىپ قاپسەنغۇ؟ دەۋاتىدۇ. قارىغاندا، ئۇ ئۆز ئىشىدىن رازى ئوخشايدۇ.

— يېڭى خەۋەرنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ — دەپ تېما يۆتكىدى ناسىر، — يېقىن ئارىدا زاۋۇت كوللېكتىپ كەسىپ ئالمىشىدىكەن. زاۋۇتنى ئادەملىرى بىلەن قوشۇپ يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بەرگۈدەك. قاتناش نازارىتى دەمدۇ، ئىدارىسى دەمدۇ، ئىشقىلىپ شۇنداق بىر ئورۇنغا قارايدىكەنمىز، زاۋۇتتا تېخنىكىنى بىلىدىغان 1700 ئادەمنى ئېلىپ قېلىپ قالغانلارنى ھەربىي رايون يۆتكەپ كەتكۈدەك.

— بىزنىچۇ؟ بىزنىمۇ بۆلۈۋېتەمدىكەن؟ — ئەندىشىلىك كەيپىياتتا سورىدى قېيىۇم.

— ياق، مىللىيلارنىڭ ھەممىسى زاۋۇتتا قالغۇدەك. يۆتكەپ كېتىدىغانلىرى قۇرۇلۇش تېخنىكىلىرى دېيىشىدۇ، — دېدى ناسىر ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىپ.

— مەن ئەمدى ھېچ يەرگە بارمايمەن. زاۋۇت ماشىنا ئەتىرىتىدە ماشىنا ھەيدەيمەن، — دېدى قېيىۇم كۆڭلى ئارامغا چۈشكەنلىكتىن تېز ـ تېز گەپ قىلىپ.

3

بۇگۈن قۇدرەت بىلەن تۇنسانىزنىڭ تويى بولماقتا، بۇ بۇزاۋۇتتا ئۇيغۇرلار ئۆتكۈزۈۋاتقان تۇنجى توي ئىدى. توي كونا گازارمىنىڭ باش ئەترەت كادىرلىرى يىغىن ئاچىدىغان 20 نەچچە ئادەم سىغقۇدەك كىچىك مەجلىسخانىسىدا كەچتە ئۆتكۈزۈلۈۋاتاتتى. ئۇزۇنچاق ئۈينىڭ ئۈچ تەرىپىگە چۆرىدەپ قويۇلغان تارتمىسى يوق، ئۇزۇن، لېكىن ناھايىتى تار كەنتىرلەر ـ

گه یانداپ قویۇلغان قىسقا ـ قىسقا، تار ئورۇندۇقلاردا كىشىلەر كاسىسىنى پاتقۇزالماي يوتتىلىرىدا يېنىچە ئولتۇرۇشاتتى.

قۇدرەت بىلەن تۇنساقىز جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ فورـ مىسىنى كىيگەنىدى. مەيدىسىدىكى «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى» دېگەن پوخۇي (بەلگە) ئادەتتىكىدىن پاكىز، رەتلىك كۆرۈنەتتى. قارىغاندا، ئالدىنقى ئاخشىمى تۇنساقىز ئۇلارنى پاكىز يۇيۇپ، بەش باڭلىق كۇرۇشكىدـ غا ئىسسىق قاينىاق سۇ قۇيۇپ «دەزمالليغان» ئوخشايدۇ. تۇنساقىزنىڭ تولغان كۆكسى ئۇستىدىكى پوخۇي قۇدرەتنىڭكىدىن ئېگىز، رەڭدار كۆرۈـ نەتتى.

قۇدرەت بىلەن تۇنساقىزنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، گۈلنىسا، ئوسمان، قۇدرەتنىڭ دادىسى مامۇت ئاخۇن، تۇنساقىزنىڭ ئانىسى زىلپىرخانلار ئولتۇرۇشاتتى. قۇدرەت ئۆز يۇرتلۇقلىرىدىن قادىر ئىمىن، قاسىم، ھاشىم بەنجاڭ، روزىمەتلەرنى تەكلىپ قىلغانىدى. ئەسلىدىكى باش ئەترەت باشـ لىقى، ھازىرقى زاۋۇت پارتكوم مۇئاۋىن سېكرېتارى تاڭ ۋېنسەي سادىق، ئەلنى ئەگەشتۇرۇپ، «مۇبارەك بولسۇن! مۇبارەك بولسۇن!» دېگەنچە كىرىپ كەلدى.

قۇدرەت كېيىنرەك كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىغانلاردىن ئىدى. ئۇقۇـ غۇچىلار تېخنىكا ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ خەنزۇچە ئۆگىنىشى بىلەن تېخنىكا ئۆگىنىشى تېزدىنلا ئالدىنقى قاتارغا ئۆتۈپ، ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە نامى چىقىشقا باشلىدى. خۇاڭ مۇئەللىم ئۇنى شۇ سىنىپنىڭ ئۆگىنىش باشلىقى دەپ ئېلان قىلدى. باش ئەترەتكە بەنجاڭ قىلىش، ئاندىن كېيىن مۇئاۋىن ئىزۇۋوت باشلىقى قىلىش تەكلىپىنى بەردى. سادىق بىلەن ئوسمانغا ئالاھىدە كۆز سېلىپ يۈرگەن تاڭ ۋېنسەي ئەمدى قۇدرەتكىمۇ نەزىرىنى سېلىشقا باشلىدى. تېخنىكا ئۆگىنىش قىزغىنلىقىنى كۆپ قېتىم ماختىدى. قۇدرەت چىرايى كېلىشكەن يىگىتلەردىن بولمىسىمۇ، لېكىن قەددى ـ قامىتى راۋرۇس يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ چېقىرىراق كەلگەن كۆزى زېرەك ۋە ئۆتكۈر ئەزىمەتلەردىن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى.

ئۇ سۆز ـ ھەرىكىتىدە دائىم بىرخىل سالماق ھالەتنى ساقلايتتى. ئۇ دۇتار، تەمبۇرلەرنى چالغاندا چىرايىغا مۇڭ تۇسى يۈگۈرتۇپ، ناخشىنى ياڭراق ئېيتاتتى. ئۇنىڭ بۇ خىل سالاپىتى قىزلارنى، بولۇپمۇ تۇنساقىزنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىۋالغاندى.

تۇنسا قىز ئوتتۇرا بوي، قارا قۇمچاق، ئۇستىخانلىق قىز ئىدى. قاش، كۆز، چىرايلىرى ئانىسىغا بەكمۇ ئوخشايتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ قاپقارا قېشى، تىنىق كۆزى، بەرگى قىياقتەك ئۇزۇن كىرپىكلىرى تولىمۇ چىرايلىق ئىدى ۋە ئۇنى ناھايىتى مۇلايىم، تارتىنچاق كۆرسىتەتتى. لېكىن، تۇنساقىز ئۇنداق تارتىنچاق، يۇزى تۆۋەنلەردىن ئەمەس، بەلكى گېپى ئوچۇق، شوخ قىز ئىدى. ئۇ بۇگۈن تويدىمۇ پەقەت رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا ئانىسى ئالغاچ كەلگەن گىجىم رومىلىنى يۈزىنى ياپمايلا ھەربىي شەپكىسى ئۈستىدىن ئارتىلىدۇرۇپ چىگىۋالغانىدى. ئۇ بىردەم مېھمانلارغا قارىسا،بىردەم ئەللىك نەچچە ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان ئانىسىغا بىر نېمىلەرنى دەپ ئولتۇراتتى. بەزىلەر تۇنساقىزنىڭ ئانىسى تۆت ئەۋلاد ئىلگىرىكى ئاۋغان مىللىتىنىڭ پۇشتىكەن، دېيىشتى.

قۇدرەتنىڭ دادىسى ماموت ئاخۇن ئاكا ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىغان ئوقۇمۇشلۇق ئادەمدەك قىلاتتى، ئۇ كېلىدىغانلار يىغىلىپ بولۇش ھامان دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ يەكەن شېۋىسىدە:

ـــ بالىلىرىمىزنىڭ بۈگۈنكى تويى ئىشىغا تاڭ سېكرېتار ئاتىدارچىلىق قىلىپ باش بولۇپ بەرگەن بولسا، بىز بەكمۇ خۇش بولاتتۇقيا، ـــ دېدى قول باغلاپ تۇرۇپ.

ئەلى ئۇنى تەرجىمە قىلىپ بەردى. تاڭ تاسادىپىيلىقتىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ـ دە:

ـــ بولمايدۇ، بولمايدۇ! ـــ دېگەنچە ئىككى قولىنى جۇپلەپ، ـــ مەن قاملاشتۇرالمايمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ توي مۇراسىمىغا بىرىنچى قېتىم داخىل بولۇشۇم. ئاقساقال ئۆزى باشقۇرۇپ بەرسۇن، ـــ دېدى قايتا ـ قايتا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ.

ـــ ئۆز ئوغلىنىڭ تويىنى ئۆزى باشقۇرسا بولمايدۇ، ـــ دېيىشتى ئولتۇرغانلار تەڭ چۈرۈشلىشىپ.

ـــ ئەمسە سادىق باشقۇرۇپ بەرسۇن، ـــ دېدى تاڭ سادىققا مۇراجىئەت قىلىپ.

ـــ ياق، ياق! مەنمۇ توي سورۇنىنى قانداق باشقۇرۇشنى بىلمەيمەن، مېنىڭچە غېنى ئاكام باشقۇرۇپ بەرسۇن. ئۇ سورۇن كۆرگەن ئادەم، ـــ دېدى سادىق يېڭىدىن كەلگەن تەرجىمان غېنىنى كۆرسىتىپ.

ـــ هوي، سىزمۇ كەپتىكەنسىز ـ دە؟ سۇس چىراغ يورۇقىدا كۆرمەي قاپتىمەن. بۇ يەرگە كېلىڭ! ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي غېنىنى بىلەن قول ئېلىشىپ تۇرۇپ، ـــ باللار سىزنىڭ تەرجىمە سەۋىيىڭىزنى ماختىشۋاتىدۇ. بولۇپمۇ تېخنىكا، كەسپىي ئىشلاردىكى بىلىمى چوڭقۇركەن، دېيىشۋاتىدۇ.

ـــ ئۇنچە ئەمەس، ـــ دەپ تەكەللۇپ قىلدى غېنى.

ـــ مەن تونۇيمەن سېنى، سەن خەنزۇ شوتاڭدا ئوقۇپ، ئاندىن كېيىن شوپۇر بولغان. كەلگىنىڭ ئوبدان بولدى. بۇ كۆتلەشلەر مېنى دوراپ، بەڭ بوزەك قىلىپ كەتكەنتى، ـــ دېدى ئەلى غېنىغا ئۆزىدىن ئۈستۈن ئورۇن بېرىپ.

ئولتۇرغانلار كۆڭلىدە: غېنى كۆپنى كۆرگەن، گەپدان ئادەم بولغاندىن ئۇچۇن توي سورۇنىنى چوقۇم ياخشى باشقۇرۇپ كېتەلەيدۇ، دېگەنى ئويلىشىپ، «بىردەك غېنىكام باشقۇرۇپ بەرسۇن» دەپ چۈرقىراشتى. لېكىن، ئۇ هە دېگەندىلا ئورۇمچىلىكنىڭ، خەنزۇ، رۇس، تاتارلارنىڭ ئارىلاشما ئادىتىدىن ئۆگىنىۋالغان ئۈسۇلىنى دوراپ:

ـــ يېگىت ـ قىز ئۆزلىرىنىڭ مۇھەببەتلىشىش تارىخىنى سۆزلەسۇن! ـــ دەپ ئېلان قىلدى. ئولتۇرغانلار ئۆزئارا پىچىرلىشىپ:

ـــ بۇ كىشى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ توي ئۆتكۈزۈش قائىدىسىنى بىلمەيدىكەن. يېنىدا ئاتا ـ ئانىلىرى ئولتۇرسا، بۇنداق گەپلەرنى دېگىلى بولامتى؟ ـــ دېيىشتى.

قۇدرەت بىلەن تۇنساقنز قەتئىي گەپ قىلغىلى ئۇنىمىدى. غەيرى ھەدەپ زورلىغىلى تۇرۇۋېدى. سادىق ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى. غەيرى ھەيرانلىقىنى بىلدۇرۇپ، دەرھال زورلاشتىن توختاپ باشقا ماددىلارغا ئۆتۈپ كەتتى.

بۇ چاغدا، تاڭ ۋېنسەي ئولتۇرۇپ بۇ ئىشنى ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بىرقانچە كۈنىڭ ئالدىدىكى قۇدرەت بىلەن تۇنساقنزنىڭ توي قىلىشىغا دائىر ئىشلار كېلىشكە باشلىدى.

دۆلەتنىڭ «شاگىرتلىق مۇددىتىدە توي قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن ئېنىق بەلگىلىمىسىنىڭ تەۋرىچە بولۇۋاتقان بۇ تويىنىڭ «سىرتىنى» تاڭ ۋېنسەي بىلەن ئەللا بىلەتتى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن «جاھان ېسسققان» دا قۇدرەت بىلەن تۇنساقنز ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە يېزىلغان بىر ئىلتىماسنى كۆتۈرۈپ تاڭ ۋېنسەينى ئىزدەپ كىردى. تاڭ خەنزۇچە ئىلتىماسنى كۆرۈپ، ئەلىنىڭ پوچىركىسى ئېكەنلىكىنى تونۇغاندىن كېيىن، ئۆزى بىلەن بىر ياتاقتا ياتىدىغان جاڭ كاتىپنى بۇيرۇپ:

ـــ سىز ئەلىنى چاقىرىڭ، ئۆزىڭىز ئۇلارنىڭ ياتقىدا ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ! ـــ دېدى.

ئەلى كىرگەندىن كېيىنمۇ خېلى ئۇزۇنغىچە ئىلتىماسقا قاراپ ئولتۇرۇپ كەتكەن تاڭ ۋېنسەي ئەلىگە يۈزلىنىپ:

ـــ ئۇلارغا چۈشەندۇرۇڭ، ئۇلار قاچاندىن بۇيان مۇھەببەتلەشكەن بولمىسمۇن. بۇ دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى، بۇنى ھېچكىم بۇزالمايدۇ. زاۋۇتىمۇ، مەنمۇ بىر نېمە دېيەلمەيمەن، ـــ دېدى.

قۇدرەت ئۇنىڭ سۆزىنى چۈشىنىپ، ئەلىنى تەرجىمە قىلدۇرمايلا، ئۇنىڭ ئىلتىماسىدىكى ئىشلارنى ئىزاھلاشقا باشلىدى.

ـــ بىز يۇرتىمىزدىكى چاغلاردا ئاتا ـ ئانىمىز بىر پىكىرگە كېلىپ، ئاللىقاچان چايمۇ ئىچۈرۈپ بولغانىدى. دەل شۇ كۈنلەردە ئىككىمىزلا ئۇرۇمچىگە ماڭىدىغان بولۇپ قالدۇق. تويىنى قىلىۋېتەيلى دېيىشكەندە

ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلغۇچىلار توي قىلغانلار قوبۇل قىلىنمايدۇ، دېدى. تۇنساقىزنىڭ ئانىسى بۇ ئىش كەينىگە سوزۇلۇپ كەتسە بولمايدۇ. بولمىسا ھەر ئىككىسى بارمىسۇن، دەپ تۇرۇۋالدى. دادام بالىلارنىڭ بۇ بەختىنى دەپ يەنە بىر بەختىگە ئولتۇرساق بولماس، بۇ بىز ئۈچۈن ئاز ئۇچرايدىغان پۇرسەت، ئۆلكىمىز ئازاد بولغاندىن كېيىن بىز خەقتىن بىرىنچى قېتىم ھۆكۈمەتكە بالا ئېلىشى. بارسۇن! مېنىڭچە تويىنى ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن قىلىۋالسىمۇ بولىدىغۇ، دەپ تۇنساقىزنىڭ ئانىسىغا قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرۈپ، ئاران ماقۇل كەلتۈرگەندى. شۇنداقمۇ تۇنساقىز؟ ـــ دېدى قۇدرەت ئۇنى سەنمۇ گەپ قىل دېگەندەك ئاستا نوقۇپ قويۇپ.

ـــ شۇنداق! ـــ دېدى تۇنساقىز بېشىنى كۆتۈرۈپ، ـــ شۇ چاغدا ئانام: مەن قىزىمنى ئەۋەتمەيمەن. بولمىسا يېنىشىپ كېتەيلى دەپ خېلى كۈچەپ باققاندى. لېكىن، مامۇت دادامغا يۈز كېلەلمەي تەستە قوشۇلغان، چۈنكى بىز بىر جەمەت خەق، ـــ دېدى ئۇ «يېنىشىپ كېتەيلى دەپ خېلى كۈچەپ باققان» دېگەننى يالغاندىن قوشۇپ.

قۇدرەت ئانچە تارتىنچاقلاردىن ئەمەس ئىدى. تۇنساقىزنىڭ يالغانىنى ئوخشاتقانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كېتىپ، ئۆزىمۇ بىر تالاي يالغانلارنى قوشۇۋەتتى.

تاڭ ۋېنسەي ئىككىسىنىڭ «قاقشاپ» تۇرۇپ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرىنى تىڭشاپ، ھېسداشلىق چىراي بىلەن ھازىرلا «ماقۇل» دەۋېتىدىغاندەك كۆلۈپ ئولتۇراتتى. قۇدرەت بىلەن تۇنساقىز ئۇنىڭ بۇ پوزىتسىيىسىدىن چوڭ ئۇمىد كۈتۈپ، توختىماي سۆزلەيتتى.

ـــ سىلەر يەنە ئون خىل سەۋەب كۆرسەتسەڭلارمۇ توي قىلىشقا بولمايدۇ. يەنە ئىككى يىل چىداڭلار، كېچ بولۇپ كەتتى. ھەممىمىز ئۇخلايلى، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئەلى تىلماچ بىر نېمە دېمەكچىدى،

ـــ بولدى گەپ قىلماڭ! ـــ دېدى تاڭ ئۇنى توسۇپ.

ئەتىسى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن قۇدرەت بىلەن تۇنساقىز قۇد-

رەتلەرنىڭ سايۋاغدىكى تۇغقىنىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقان دادىسى بىلەن تۇنساقىزنىڭ ئانىسى يېنىغا سولاشقانچە كىرىپ كەلدى.

بۇ قىش ئايلىرى بولغاچقا ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇلار بىرى ئالدىدا، بىرى كەينىدە خىلىغىچە پاراڭ قىلىشماي ماڭدى. ھەر ئىككىسى ئەمدى يېقىن ئارىدا توي قىلىش ئۇمىدىنى ئەمەلگە ئاشۇرالماي دىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، نېمە دېيىشنى بىلىشمەي كېتىۋاتاتتى. قۇدرەت ئالدى ـ كەينىگە سىنچىلاپ قاراپ، ئادەم يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ شۇ كۈنى ئۇنداق قىلمايلى دېسەم، سەن مەندىنمۇ بەك ھېسسىياتىڭنى باسالماي ئادەمگە يۆگەشتىڭ. مەنمۇ ئەرلىكىمگە ئىلىپ بۇ ئىش يۈز بەردى. ساۋۇتكاملارمۇ خۇددى شۇنداق قىلىشسۇن، دېگەندەك ئۆيىنى ئىككىمزگە يالغۇز تاشلاپ بېرىپ چىقىپ كەتتى، ـــ دېدى تۇنساقىزدىن ئاغرىنغاندەك پوڭىلدە.

ـــ ئەمدى ھەممە گۇناھنى ماڭا ئارتاي دەمسەن؟ سېنى ياخشى كۆرگەنلىكىم ماڭا گۇناھ بوپتۇ ـ دە؟ ـــ ئۇ تۇنساقىز پاڭىلدە يىغلىدى ـ ۋەتتى، ـــ سەن نېمە دېسەڭ دەۋەر، مەن قورقمايمەن. قۇدرەتتەك بالىسى دەپ تۇغۇبرىمەن. ئوقۇغۇچىلار مۇھەببەت دولقۇنى قوزغىماستا بۇ ئىشمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا نەچچە قېتىم سۆيىمەن، دەپ يېپىشقىنىڭدا سۆيدۈرمىگىنىمنى ئەجەب دېمەيسەنغۇ؟

ئۇ بۇلدۇقلاپ يىغلاپ كەتتى ۋە ماڭماي تۇرۇۋالدى. قۇدرەت ئۇنى بەزلىدى. لېكىن، تۇنساقىز مىشلداپ يىغدىن توختىغىلى ئۇنىمىدى.

قۇدرەت بۇنداق بىنورمال ئىشنىڭ چىقىشىنى تۇنساقىزغا ئارتىپ قويغان بىلەن ناھايىتى مۇھىم بىر ئامىلنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە جانلىنىپ كەتتى. تۇنساقىز ئېھتىيات قىلىپ تۇرسىمۇ، قۇدرەت ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇراتتى. قىلغان گەپ ـ سۆزىنىڭ تايىنى يوق. ھە دېسە تۇنساقىز ـ

نى قۇچاقلايمەن، سۆيمەن دەپ ئېتىلىپ كېلەتتى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە قاسىم قۇدرەتكە:

ــ شۇنمۇ مۇھەببەتلەشتۈق دېگىلى بولامدۇ؟ تەشكىل هازىرچە توي قىلىشقا بولمايدۇ، دېگەن گەپنى ئېغىزىدىن چىقىرىپ بولغۇچە بەزىلەر تۇتقان قىزلىرىنى تاشلۇۋېتىپتۇ. تالىپ بەزگەك تېخى تۇرسۇنگۈلنى كۆرسە ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرگۈدەك. تۇرسۇنگۈل قاتتىق رەنجىپ بىرقانچە قىز، يىگىتلەرنىڭ ئالدىدا تالىپقا: سەن مېنى ئۆزۈڭگە چاپلىشۋالىدۇ دەپ ئويلىدىڭمۇ؟ ئۆزۈڭ قانچىلىك بىر نېمىتىڭ بەزگەك، نېمە تىترەيسەن؟ دەپ كېتىپ قاپتۇ. بەزىلەر خاتالىشىپ قالىمىز، دەپ ئۆزىنى ياخشى كۆرگەن قىزلىرىغا يېقىنلىششقا جۈرئەت قىلالمايۋاتىدۇ. تازا ئەخمەق نېمىلەردە بۇ. تەشكىل بىزنى مەڭگۈ توي قىلمايسىلەر دېمىدىغۇ؟ سادىقمۇ بىلىندۈرمەي گۈلنىسا بىلەن ئىزدىشۋاتىدۇ... مەن ساڭا بىر مەسلىھەت بېرەي، تۇنساقىز بىلەن ئىككىڭلارنىڭ ئىشى پىشىپ قالغان ئىش. سەن «تۇغان» نى بۇزۇپ باشلاپ بەرمەمسەن، ئۇ چاغدا تەشكىل توسۇپ قالامتى؟

قاسىمنىڭ قۇدرەتكە كۆرسەتكەن بۇ ئەقلى ئۇنىڭغا ناھايىتى چوڭ تەسىر قىلدى. پەيت كۈتۈپ تۇرغان قۇدرەتكە شۇ كۈندىكى ئىككىسىگە ئايرىمچە قالغان ئۆي «توغان» بۇزۇشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. بۇ ئىشلاردىن تۇنساقىزنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى. شۇڭا، ئۆزى گۇناھكاردەك مىشىلداپ يىغلاشتىن باشقا گەپ قىلالمىدى.

قاسىمنىڭ كۆرسەتمىسىنى خىيالدىن ئۆتكۈزگەن قۇدرەت قاراڭغۇدا ۋىللىدە يۈزى قىزارغانلىقىنى هېس قىلدى ــ دە، بىر قولىنى تۇنسا قىزنىڭ مۇرىسىگە ئېلىپ، يەنە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ توڭلاپ كەتكەن قولىنى سىلىغانچە:

ــ خاپا بولما، ئويىنىشىپ دەپ قويدۇم. ئەمەلىيەتتە، هەممە ئەيىب مەندە. هازىرچە توي قىلغىلى قويمىسمۇ، سەن مەڭگۈ مېنىڭ. بالا مېنىڭ پۈشتۈم. هەرگىز تانمايمەن. قورقما، خاتىرجەم تۇغۇەر، ــ دېدى ئۇنىڭ

ئېگىكىگە چوككىدە بىرنى سۆيۈپ. تۇنساقىز دەرھال يىغلاشتىن توختىدى. شىپىدە تەتۈر ئۆرۈلۈپ، ئۇنىڭ بوينىغا گىرە سالغانچە پىچىرلاپ:

ـــ گېپىڭدە تۇرسەن ـ ھە؟ بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن باشقا قىزلارغا بۇزۇلۇپ، يۇز ئۆرىمىسەڭلا مەن ھەرگىز قورقمايمەن. كىشىلەر سورىسا مەن بۇ بۇزۇقچىلىق قىلىپ تاپقان بالا ئەمەس، بەلكى قۇدرەت بىلەن تۇنساقىزنىڭ، ساپ مۇھەببەتنىڭ ھوسۇلى دەيمەن، ـــ دېدى ئۇمۇ قۇدرەتنىڭ ئېگىكىگە چوككىدە بىرنى سۆيۈپ تۇرۇپ.

قۇدرەت ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ باغرىغا باستى، تۇنساقىز شۇرلاپ تۇرۇپ يەنە:

ـــ زاۋۇت مېنى ھەيدەپ چىقارسىمۇ بۇ بالىنى تۇغقىنىم تۇغقان. بۇنىڭ ئۈچۈن سولاپقۇ قويماس، ـــ دېدى.

قۇدرەت تۇنساقىزنىڭ ئۆزىگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى بىلەن قورقماس جاسارىتىدىن سۆيۈنۈپ باغرىغا تېخىمۇ چىڭ بېسىپ لېۋىگە سۆيمەكچى بولۇۋېدى، تۇنساقىز:

ـــ يەنە سۇۋاشقىلى تۇردۇڭغۇ؟ نېرى تۇر! سەن سۆزۈڭدىن ھەرگىتىڭ تېز بولىدىغان بىر نېمە، ماڭا ئارتىلىپ قالدۇ، ـــ دەپ ئۇنى بوش ئىتتەردى.

قۇدرەتتىن تاڭ سېكرېتارىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان مامۇت ئاخۇن ئاكا بىلەن زىلپىرىخان ئاچا بىردىنلا شۇڭلىنىپ كەتتى. زىلپىرىخان بىر ھازا-دىن كېيىن، خۇددى ئالدىغا دۈم چۈشىدىغاندەك تۆۋەنلەپ كېتىۋاتقان بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ قورسىقىڭزدا بارلىقىنى دېدىڭىزما قىزىم؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇنى مەن قانداق دېيەلەيمەن، ـــ دېدى تۇنساقىز دەرھال يەرگە قارىۋېلىپ.

ـــ بۇ ئىشنى ئەمدى باشلىقىمىز ئەينەن دېمىسەك بولمايدىغان يەرگە تاقالغاندەك قىلىدۇ يا مامۇت ئاخۇن؟ ـــ دېدى زىلپىرىخان بىر ئەقىل تاپقاندەك، ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ.

ئەتىسى كەچتە ماموت ئاخۇن ئاكا بىلەن زىلپىرىخان ئاچا ئەلىنى ئەگەشتۇرۇپ كەچتە تاغنىڭ يېنىغا كىردى. بىخەۋەر ئولتۇرغان تاڭ بۇ تونۇشمايدىغان دېھقان ئەر بىلەن دېھقان ئايالنى كۆرۈپ، ھەيرانلىق ئىلكىدە ئەلىگە قاراپ قالدى. ئەلى ئۇلارنى تونۇشتۇرغاندىن كېيىن تاڭ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ماموت ئاخۇن ئاكا بىلەن قول ئېلىپ كۆرۈشتى. ئۇ قولىنى زىلپىرىخانغا ئۇزىتىۋېدى، ئۇ ئايال قول بېرىشنىڭ ئورنىغا باش ئېگىپ سالام قىلدى.

تاڭ ئۇلارنىڭ نېمىشقا كەلگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ ئولتۇراتتى.

ـــ باللىرىمىز ئاخشام ئۆزلىرىنى ئىزدەپتىكەن، ناھايىتى ياخشى يولىيورۇقلارنى بېرىپ، چىرايلىق نەسىھەت بىلەن قايتۇرۇپلا، بىز سىلىدىن تولىمۇ مىننەتدار بولدۇق. لېكىن، بىر ئىشتىن ئۆزلىرىنىڭ خەۋەرلىرى يوق. بۇنى سىلىدىن يوشۇرساق بولمايدۇ. سىلىمۇ بىزگە ئوخشاشلا بۇ باللارنىڭ ئاتىسى. سىلىگە دېمەي كىمگە دەيمىز دېگەن يەرگە كېلىپ، ئۆزلىرىنى ئىزدىشىمىز. بىزگە بىر ئەقىل كۆرسەتسىلە، قېيىن ئەھۋالدا قالدۇق، ـــ دېدى ماموت ئاخۇن ئاكا زىلپىرىخانغا قاراپ قويۇپ، بۇ ئۇنىڭ ئىشىنىڭ نازۇك تەرىپىنى سەن دەمسەن ياكى مەن دەمدىمەن دېگىنى ئىدى.

ـــ دەۋەرسىلىيا، ـــ دېدى زىلپىرىخان ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ.

ـــ باللار، ـــ دەپ ناھايىتى تەستە ئېغىز ئاچتى ماموت ئاخۇن ئاكا، ـــ ھېسسىياتقا بېرىلىپ، ھېلىقى «مۇھەببەت دولقۇنى» دا ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ قويۇپتۇ. كېلىن بولغۇچىنىڭ بويىدا قاپتۇ. بىز ئۇلارنىڭ خېتىنى ئالغاندىن كېيىن، پايىپىتەك بولۇپ ئورنىمىزدا ئولتۇرالماي قالدۇق. ئالدى ـ كەينىمىزگە قارىماي قىلىۋاتقان ئىشىمىزنى تاشلاپ قويۇپ بۇ يەرگە كېلىشىمىز. بىز دەسلەپتە زاۋۇتنىڭ تۇزۇمىنى ئۇقماي نەۋرە كۆرۈپتۇق، دەپ خۇشال بوپتۇق. كېيىنكى خېتىنى كۆرگەندىن كېيىن بېشىمىزدىن بىر چېلەك سوغۇق سۇ قۇيغاندەك ئەندىكىپ كەتتۇق...

ماموت ئاخۇن تاغنىڭ تۇرۇلگەن قوشۇمسىنى كۆرۈپ سەل

هودۇقاندەك بولغاندىن كېيىن:

ـــ ئۇلارنىڭ بېشىنى ئوڭ قىلىدىغانمۇ ئۆزلىرى، تەتۇر قىلىدىغانمۇ ئۆزلىرى، بىز بارلىق ئۇممىدىمىزنى سىلىگە باغلىدۇق. بالىلار ياشلىق قىلىپ، خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويسىمۇ، بىر نەچچە كۈنلۈك قىلىپ، سىلە ئوكۇشاپ بەرمىسىلە بىر پۇقرالارنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان يەرگە يەتتى، ـــ دېدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، قول باغلاپ تۇردى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ زىلپىرىخانمۇ ئورنىدىن قوپتى.

تاڭ ئالدىراپ قالدى.

ـــ ئۇنداق قىلىشمىسىلا! ـــ ئۇنداق قىلىشمىسىلا! ـــ دېگەنچە ئۇلارنى ئورنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى ۋە بىردەم خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، ئەلى تىلماچقا، ـــ يەنە بىر سوراپ بېقىڭا، بويىدا قالغىنى راستمىكەن؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەھۋال بۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتمىسە، بالىلىرىمىزنىڭ زاۋۇت بەلگىلىمىسىنى بۇزۇپ توي قىلىشقا ھەرگىز بىزمۇ قوشۇلمايتتۇق. پارتىيىمىز كەلگەندىن كېيىن بىز دېھقانلارمۇ كۆپ نەرسىنى بىلىپ كەتتۇق، ـــ دېدى ماموت ئاخۇن ئاكا.

ئەلى ماموت ئاخۇن ئاكىنىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىلىپ بولغاندىن كېيىن:

ـــ راست ئوخشايدۇ. ئۇ كۈنى ئاخشام تۇنساقىز سىزنىڭ يېنىڭىزدىن چىقىپلا قۇدرەتكە باتناپ، يىغلاپ كەتتى، بۇنى قانداق قىلىمىز؟ ئەمدى دەپ قورسىقىنى كۆرسىتىۋاتقىنىنى مەن كۆردۇم.

تاڭ ئەمدى جىددىي ئويلاشقا باشلىدى: «بۇ ئىشنى يا ئاشكارىلاپ تەنقىد قىلغىلى بولمىسا، توي قىلىشقا قوشۇلايلى دېسەك تۇزۇم يول قويمىسا، تۇزۇمنى بۇزۇپ قوشۇلغان تەقدىردە ئۇنىڭ ئەكس تەسىرىچۇ؟ بالىلارنىڭ كۆپ قىسمى ھازىر توي قىلىش يېشىغا توشتى. ئۆتكەندەكى دولقۇننى ئاران بېسىۋالغان تۇرساق. ئىككىسىگە رۇخسەت قىلىدىغان بولساق قالغانلىرى يوپۇرۇلۇپ كەلسە نېمىدەپ چوشەندۈرىمىز؟ ئەگەر نېمە

بولساڭ بول دېسەكچۇ؟ ئۇ چاغدا بۇ ئىككىسى تۇغمەس سۆز ـ چۆچەككە قېلىشى مۇمكىن، بىر ئوبدان ئۆسۈاتقان ئىككى ياش ئۇنىڭ بىلەن نابۇت بولىدۇ. تۇغۇلغان بالىنىڭ چېكسىدىنمۇ بەتنام مەڭگۈ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىككى ياشانغان دېھقانغا قانداق تەسىر بېرىپ قويىمىز؟ ئۇلارنىڭ يۈرتىغا قايتقاندىن كېيىن بىزنى نېمىدەپ قالىدۇ؟...»

تاڭ ئويلىغانلىرىنى ئەلىگە دېگەندىن كېيىن:

ـــ بۇ ئىككىسىنىڭ ئىشىنى ئالاھىدە ئەھۋال قاتارىدا بىر تەرەپ قىلساق قانداق؟ شاگىرتلارغا چۈشەندۈرگىلى بولارمۇ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ مەسلىھىتىنى ئېلىپ.

ئەلى خۇددى ئۆزى توي قىلىدىغاندەك بىردىنلا جانلىنىپ:

ـــ چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ. چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ، مەن ئۆتكەندە سادىققا گۈلنىسانىڭ ئەلچىسى بولۇپ سۆزلەشكەنتىم، ئۇ ھازىرچە توي قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنىڭ تۆت تۈرلۈك سەۋەبىنى ئېيتىپ مېنى قايىل قىلدى. بۇنى باشقا شاگىرتلارغا دېسەك قايىل بولۇشى مۇمكىن، ـــ دېدى.

ـــ ئۇ ئىككىسىمۇ تېپىشۇاپتىمۇ؟

ـــ گۈلنىسا سادىقنى ياخشى كۆرىدىكەن. سادىقتىمۇ شۇنداق ئوي بار ئوخشايدۇ. لېكىن، دەرھال توي قىلىشقا قوشۇلمايدىكەن، ـــ چۈشەندۈردى ئەلى.

ـــ سادىق نېمە دېدى؟ ـــ قىزىقسىپ سورىدى تاڭ.

ـــ ئۇ مۇنداق دەيدۇ، ـــ چۈشەندۈردى ئەلى، ـــ بىرىنچى، مائاش تۆۋەن، ئېيىغا 26 يۈەن، بۇ پۇل بىلەن قانداق توي قىلغىلى بولىدۇ، بالا تۇغۇلسا نېمە بىلەن باقىمىز؟ ئىككىنچى، تۇرمۇش قۇرىدىغان ئۆي نەدە؟ ئۈچىنچى، تۇزۇكرەك بىر نېمە ئۆگىنۈالماي تۇرمۇش قۇرساق ئۆمۈرۋايەت پۇشايماندا قالىمىز. خۇددى، ئۇرۇمچىدىكى ھەر يىلى كۆكلەپ تۇرسىمۇ، بىرغىرىچ ئۆسمەيدىغان قېرى قارىياغاچلارغا ئوخشاپ قالمامدۇق؟ ئېتى ئۇلۇغ، سۈپىرىسى قۇرۇق ئىشچىلاردىن بولۇپ قالمامدۇق؟ تۆتىنچى،

ئوقۇغۇچى ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدە، شاگىرت شاگىرتلىق مەزگىلىدە توي قىلىشنىڭ رۇخسەت قىلىناسلىق مىڭ مەرتىۋە توغرا تۇرۇم. بۇنى ھەممە ئادەم چۈشىنىشى كېرەك. چۈشەنمەيدىغانلار بولسا چىڭ ـ چىڭ سۆزلەپ چۈشەندۈرۈشىمىز كېرەك...

تاڭ سادىقنىڭ تۆت تۇرلۇك پىكرىدىن ئىلھاملىنىپ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

ـــ سادىق ھەقىقەتەن ئەقىللىقكەن. ياخشى ئالغا بېسىۋاتىدۇ. ئۇ ئاز گەپ قىلغان بىلەن مەسلىنىڭ مەركىزىنى تۇتۇۋالىدۇ. چوڭ ئىشلاردا ئۇنىڭ كاللىسى دائىم سەگەك•تۇرىدۇ... ئۇلارغا دەڭ، باللارنىڭ توي قىلىشنىغا قوشۇلايلى. لېكىن، مەن ئەتە زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجوگىدىن يولىورۇق سوراپ ئاخرىقى جاۋابىنى بېرەي.

ماموت ئاخۇن ئاكا بىلەن زىلپىرىخان بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ خۇشاللىق-تىن يۈرەكلىرى يېرىلغۇدەك بولۇپ، تاڭغا قايتا قايتا ـ قايتا رەھمەتلەرنى ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

تاڭ چوڭقۇر ئويلىنىپ بېشىنى كۆتۈرۈۋېدى، ماموتئاخۇن ئاكىمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ خىيالغا چۈشكەندەك بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن قاراپ قويدى.

4

ئايرىم ساندىكى شاگىرتلار سىنىلار بويىچە بۆلۈنگەن يېڭى بىناغا كۆچكەن بولسىمۇ، كۆپ سانلىقلار ھېلىمۇ مۇشۇ كونا گازارمىدا ئولتۇراتتى. تاڭ قاتارلىق ئەسلىدىكى باش ئەترەت كادىرلىرىنىڭمۇ كۆپ قىسمى تېخى كۆچمىگەنىدى. مېھمانلار تاڭنىڭ بۈيرۇشى بىلەن ئەسلىدىكى باش ئەترەت ئاشخانىسىدا ھۆكۈمەت ھېسابىدا تەييارلىغان پولودىن كېيىن تەييارلىغان بىرقانچە خىل قورۇما بىلەن ھاراق ئىچىشكە باشلىدى. ئوقۇغۇچى ـ شاگىرتلار ئىچىدە ھاشىم پوقاقتىن باشقىسى تېخى ھاراق ئىچىشنى

بىلمەيتتى. بەزىلىرىنى زورلىغاندىن كېيىن بىر رومكا ئىچىپ ئىچكىلى ئولىمىدى. بەزىلىرى ئېغىزىغا ئېلىپ تېتىپ باققاندىن كېيىن ھاراقنىڭ ئاچچىق بۇسىدا قېقىلىپ، چىرايلىرىنى تۇرۇپ سەسكەنگەنچە رومكىنى كەنتىر ئۇستىگە قويۇپ قويدى. تاڭ بىر يۇتۇم ئىچىپ كۆرۈپ:

ـــ مەن سوۋېتنىڭ ۋودكىسىنى ئىچەلمەيدىكەنمەن. بەك ئاچچىق، ئۆتكۈر ئىكەن، ـــ دەپ چەتكە چىقتى. پەقەت ئەلى، غېنى، ئەخمەت، قاسىملار پەيزىنى سۈرۈشاتاتتى.

ئەلى ھاراق ئىچمىگەندىلا ئەس ـ ھوشى جايىدا، رەھمىدىل، سەمىمىي ئادەم ھېسابلىناتتى. ھاراق ئىچكەندىن كېيىن كەيپ بولمىغۇچە توختىمايتتى. لېكىن، كەيپ بولغاندا ئىبراھىمدەك ۋەھشىيلەردىن ئەمەس، بەلكى دۇنيادىكى ئەڭ بىچارىلەر قىياپىتىگە كىرىپ، خوتۇننىڭ بۇزۇقچىلىقىدىن ناله قىلىپ يىغلايتتى، يۇملىناتتى.

ماموت ئاخۇن ئاكا بىلەن زىلپىرىخان ئاچا ھاراق ئىچىش باشلىنىش بىلەنلا سېكرېتار تاڭ بىلەن خوشلىشىپ، تاڭ قۇدرەتكە بوشتىپ بەرگەن ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيگە دەم ئېلىشقا چىقىپ كەتتى.

تاڭ ۋېنسەينىڭمۇ چىقىپ كەتكۈسى بار ئىدى. لېكىن، توي تۇغمەيي تۇرۇپ باشقىلارمۇ چىقىپ كېتىپ قالسا، يىگىت ـ قىزنىڭ باشقىچە ئويلاپ قېلىشىنى كۆزدە تۇتۇپ ۋەزىپە ئورنىدا ئۆزىنى بېسىپ ئولتۇرۇشنى ئويلىدى. ئۇ ئەلىنىڭ ھاراق ئىچكەندىكى ئويۇنىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، كۆرمىگەندى، ئۇلار تازا قىزىشقاندا ئەلى ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئارىلاشتۇرۇپ، خوتۇننىڭ بۇزۇقچىلىقى توغرىسىدا گەپ ئاچقىلى تۇرۇۋېدى، تاڭ ئۇنى توستى. ياشلار ئولتۇرغان سورۇندا بۇنداق گەپنى قىلما دېدى. ئۇ قىلۋاتقان گېپىنى دەرھال توختاتتى. توي مەرىكىسى ئاياغلىشاي دېگەندى، ئۇلار تاڭنىڭ تەكلىپى بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشاي دېگەندە ئىبراھىم ئاشپەز پاختىلىق شەپكىسىنى قىڭغىر كىيىپ، ھاراق قاچىلانغان باكلاشكىسىنى قولىدا مەھكەم تۇتۇپ، پىت كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرغانچە كىرىپ كەلدى. ئۇ كىرىپلا باكلاشكىنى ئىشىك تۈۋىدىكى كەنتىرگە ياقىدە

قويدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆزۈمنىڭ هارىقى بار. سەنلەرنىڭكىنى ئىچمەيمەن، قىزغىنىشما، دېگىنى ئىدى. ئۇ خۇددى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇلۇپ، يىقىلىش ئالدىدا ئىككى تەرەپكە ئىغاڭلاپ تۇرغان دەرەختەك، لېكىتاسما هالەتىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئىرغاڭلىغانچە ئولتۇرغانلارغا بىر ـ بىرلەپ قاراپ چىقتى. ئۇنىڭ نەزىرى سېكرېتار تاڭغا تىكىلگەندە، ئۇنى تاڭغا بىر ئوخشىتىپ، بىر ئوخشىتالماي خىيلىغىچە تىكىلىپ قاراپ كەتتى. قۇرۇپ كەتكەن ئاغزىنى ئۆمەللەپ، تىلىدا كالپۇكىنى يالغاندىن كېيىن، مۇدۇرلىنىپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بەتبەشىرە چىرايىغا بىردىنلا هۆرمەت تۇيۇسىنى بېرىپ، قولىنى مەيدىسىگە قويغانچە:

ـــ بۇگۈن تاڭ باش دۈيجاڭمۇ بارکەنغۇ؟ ياپتۇايمات! بىلگەن بولسام كىرمەسكەنمەن، ـــ دېدى كالۋالىشىپ قالغاچقا چۈشىنىكسىز قىلىپ. ئاندىن نەزىرىنى قۇدرەت بىلەن تۇنىساقىزغا يۆتكەپ، يۇمۇلۇپ كەتكەن كۆزىنى تەستە ئېچىپ، ـــ توي قىلغان مۇشۇ ئىككىسىمۇ؟ سۇۋالىشىنىڭ بالىلىرى! ـــ دېدى قول شىلتاپ.

ـــ ئىبراهىم يولداش، ئولتۇر! ئولتۇر! ـــ دېدى تاڭ ئۇنىڭغا ئالدىدىكى بوش ئورۇننى ئىشارەت قىلىپ.

ـــ هېلىمۇ، تۇڭەي دېگەندە كىردى. بولمىسا تويىنى توي قىلمايتتى بۇ، ـــ دېدى سادىق ئوسمانغا پىچىرلاپ.

ـــ ما ئەلى تىلماچمۇ قىزىۋالدى. بىز قىز ـ يىگىت بىلەن تاڭ شۇجىنى ئاچىقىپ كېتەيلى. ئاندىن نېمە قىلىشسا قىلىشامدۇ، ـــ دېدى ئوسمان.

ـــ ئىبراهىم تېخى تازا مەست بولمىدى. هازىر ماڭمىز دېسەك جېدەل چىقىرىدۇ. ئۇ تازا مەست بولسۇن، ئاندىن چىقىپ كېتەيلى، ـــ دېدى سادىق.

ئىبراهىم خۇددى ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قالغاندەك ساڭگىلاپ كەتكەن بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، پىت كۆزىنىڭ بىر بۇرجىكىدىن ئولتۇرغانلارغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. كۆزى تاڭ شۇجىنىڭ ئالدىدا تۇرغان

ۋودكىغا كەلگەندە توختىدى. تاڭ ئۇنىڭ ھاراققا تىكىلىپ قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ئىبراھىم يولداش، ھاراق ئىچ، ئۇنىڭغا ھاراق بېرەيلى، ـــ دېدى. چۈنكى، تاڭمۇ ئىبراھىمنىڭ مەست بولۇپ ھوشسىزلانمىغۇچە بۇ سورۇننىڭ تىنچلانمايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ئىبراھىم «پۇۋ!» دەپ بېشىنى سىلكىۋەتكەندىن كېيىن بىر قولىدا كەنتىرنى تىرەپ تۇرۇپ، يەنە بىر قولىنى تاڭ تەرەپكە شىلتىپ:

ـــ نېمە ئۇ؟ رۇسىنىڭكىنى ئىچىپ باقمىغان دەمسە مېنى؟ ياپتۇاي-مات سۇۋالشلار! ئۇ نېمە، رۇستىن كەلگەن بىلەن كۆچى يوق. ئادەمنى شېرىن كەيپ قىلالمايدۇ. بىزنىڭ ھارىقىمىزنى ئىچكىلى كىردى، دەپ قېلىشتىكەنمۇ؟ شۇنداق دېگەنلەر پالانى نېمەمنى يەپتۇ، ئۆزۈمنىڭكىنى ئىچە-مەن، بىلىپ قويۇش!

ـــ ئۇ شۇنداق دېگەنچە تاڭ تەرەپكە دېۋىلىگەن قولىنى يېغىپ، كەنتىر ئۇستىدىكى باكلاشكىسىنى سىلاشتۇرۇپ تاپتى ـ دە، ئېغىزىنى ئېچىپ كۆتۈرگەنچە غۇتۇلدىتىپ، ئۇنى قۇرقىدىغىچە ئىچكەندىن كېيىن باكلاشكىنى چۆرۈپ تاشلىدى. ئاندىن دۇگجۇيۇپ مېڭىپ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندىن كېيىن تېتقىسىز تىللار بىلەن كىملەرنىدۇر تىللاپ، ئارىچىلاپ تۇگۇۋالغان مۇشتىنى ھەر تەرەپكە ئېتىشقا باشلىدى.

ـــ ئاز قالدى، ئاز قالدى، ـــ دېدى ئوسمان خۇشاللىقىدا سادىقغا پىچىرلاپ. ئوسماننىڭ سۆزىنىڭ تېخى ئايىغى چىقماي تۇرۇپلا ئىبراھىم «گۈپ» قىلىپ يەرگە يىقىلىپ بىردىنلا تىنچلاندى. ئۇ ھوشسىزلىنىپ «ئۆلۈك» كە ئايلانغاندى.

ـــ تۇرۇڭلار چىقىپ كېتەيلى! ـــ دېدى سادىق تاڭنى چىقىپ كېتىشكە دەۋەت قىلىپ.

ـــ ئۇلار توڭلاپ قالمامدۇ؟ ـــ دېدى تاڭ ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ بولۇپ، كەينىگە قاراپ.

ـــ ئۆيدە تام مەش بولغاندىكىن ھېچنېمە بولمايدۇ. بىر سائەتتىن

كېيىن هوشىغا كېلىدۇ، ـــ دېدى ئوسمان بەخرامان هالدا.

ئۆيدە ئەمدى هوشسىز ياتقان ئىبراهىم، قىزىۋالغان ئەلى، هاشىم پوقاقلار قالغانىدى. سادىقلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن بىرەمدە 8 ـ 9 ئادەم يىغىلىپ قالدى. ئۇلار تاماشا كۆرگىلى كەلگەن شاگىرتلار ئىدى.

ئىبراهىم هوشسىزلانغانىدىن كېيىن «ئويۇن» نى ئەلى تىلماچ ئويناۋاتاتتى. بىرئاز قىزىۋالغان قاسىم ئۇنىڭغا «دوست تارتىپ» بېرىۋاتاتتى ئەلى كەنتىرگە بېشىنى قويۇۋېلىپ بىچارىلەرچە ناله قىلىپ يىغلايىتتى.

ـــ مەن ئۇ بۇزۇقنى مابەنزىدىن ئالغان. هېلىقى نېمىسى ئېقىپ كەتكەنكەن، شۇڭا تۇغمايدۇ. مەنغۇ ئاجىز، ئورۇق، كۈچۈم يوق. نېمىشقا نى گىروي، بوقىدەك نېمىلەر بىلەن يېتىپمۇ تۇغمايدۇ؟ راستىتىنلا هېلىقى نېمىسى ئېقىپ كەتكەن. مەن تۇغالمايدۇ دېدىم، تۇغالمايدۇ. بۇ جالاپتىن قاچانمۇ قۇتۇلارمەن؟ يۇزۇمۇ قالمىدى...

ئەتراپتا تاماشا كۆرۈشۈپ تۇرغانلار بىردە كۈلۈشسە، بىردە ئەلنىڭ تىلماچقا ئىچ ئاغرىتىپ:

ـــ بىز ئۇنى خوتۇنىنىڭ ئىشلىرىنى بىلمەيدىغان ئوخشايدۇ، دېسەك هەممىنى بىلىدىكەن ئەمەسمۇ، ـــ دېيىشكە، ئەلى:

ـــ بىلمەن ئۇكىلىرىم، بىلمەن. بىلمەيدىغان ئىش بولامدۇ؟ هەممىسىنى بىلمەن. ئۇ بۇزۇقىنىڭ سېيىت «نوچى» بىلەن تېپىشۇالغانلىقىنىمۇ بىلمەن. گەپ قىلالمايمەن شۇ. ئۇ چىرايلىق، مەن سەت. ئاز ـ تولا هاراق پۇلى بېرىدۇ ماڭا شۇ...

شاگىرتلار ئۇنىڭ ئايالىنىڭ سېيىت «يولسز» بىلەنمۇ چاتىقى بارلىقىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلاپ هەيران قېلىشتى. ئاردىدىن بىرى:

ـــ بۇ هەممىنى بىلىپ تۇرىدىكەن جۇمۇ؟ بىر كۈنى چۈشتە سېيىتنىڭ ئۇنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى مەن كۆرگەن. نېمە ئىش دەپ قالغانتىم، ـــ دېدى يېنىدىكىگە شۇرلاپ.

ـــ سەنمۇ كۆرۈپ قاپسەن ـ هە؟ كۆرگىنىڭ راست، ـــ دېدى

ئەلى بېشىنى قىيپاش قىلىپ، سۆزلىگۈچىنى تونۇۋېلىشقا ئۇرۇنۇپ.

ـــ بولدى گەپ قىلماڭلار! نېمە كارىمىز، ـــ دېدى ئاردىدىن بىرى.

ـــ كارىڭ بولمىسۇن، مېنىڭ كارىم بولمىغان يەردە سېنىڭ نېمە كارىڭ بولاتتى ئۇكاڭزا؟

ئەلى سۆزلەپ تۇرۇپ، ئالدىدىكى لىق تولدۇرۇلغان رومكىدىكى ھاراقنى كۆردى ـ دە، بېشىنى پىرىم كۆتۈرۈپ بىراقلا ئىچىۋەتتى. ئاندىن بىرقانچە مىنۇتقا قالماي تىنچلاندى. ئۇ ئۇخلاپ قالغاندى. ھاشىم پوقاق ئۇنى يەنە گەپكە سېلىش ئۈچۈن خېلى ئۇرۇنۇپ كۆرۈپمۇ ئويغىتالمىدى.

قۇدرەت شەپە چىقارماي ئىچىدىكى ئۆينىڭ ئىلمىكىنى ئەتكەندىن كېيىن قوش كارىۋاتلىق بەنچاڭنىڭ لېۋىدە ئولتۇردى. بىتاقەت بولغان تۇنساقنز ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بوينىغا گىرە سېلىشىغا، قۇدرەت ئۇنىڭ ئەمگەكتە چېنىقىپ، چىڭىپ كەتكەن سېمىز بېلىدىن ئامبۇردەك قىسىپ قاش، كۆز، بۇرۇن، بويۇن ھەتتا مۇڭگۈزدەك چىڭ كۆكسىگىچە تويماي سۆيۈپ كەتتى.

ـــ ئاستىراق: تويماس بۆرە، ـــ دېدى تۇنساقنز بوش ئاۋازدا ناز قىلىپ.

ـــ مەن سىزگە راستىنلا تويمايمەن. ئۆمۈرۈڭايەت تويمايمەن، ـــ دېدى قۇدرەت ھاسراپ تۇرۇپ، ـــ ئەمدى ئەتىدىن باشلاپ بولبۇلدەك جارانگلىق شوخ ئاۋازىڭىزدا خالىغانچە ئەركىن كولۇپ يۈرەلەيسىز، ئاخىر چوڭ داۋاندىن ئاشتۇق!...

يەتتىنچى باب
چىنىقىش

1

— مەن توختامنامە تۈزمەيمەن، — دېدى سېيىت ئىشقا چۈشۈپلا ئۇچاستكا باشلىقى بىلەن يولسز جېدەللىشىپ. ئۇ باشلىقنىڭ ئۈيغۇرچە سۆزنى بىر ئېغىزمۇ ئۇقمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، قەستەن ئۈيغۇرچە گەپ قىلىپ، ئۇنىڭ ئاغزىنى ئاچۇرمايۋاتاتتى.

ئۇچاستكا باشلىقى ئامالسز قولىدا تۈتۈپ تۇرغان ئۇستا ـ شاگىرت-لارنىڭ ئۆگىتىش، ئۆگىنىش توختامنامە جەدۋىلىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ تۇرۇپ:

— ئەمسە بۇنى قانداق قىلىسز؟ — دېيىشىگە، سېيىت ئۇنى يۇلۇپ ئېلىپلا پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتى. ئۇچاستكا باشلىقى ئاچچىقىدىن پىرىلغۇدەك بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولماي كېتىپ قالدى.

ئۇچاستكا باشلىقى سېخ ئىچى ۋە ئەتراپىنى بىر ئايلىنىپ، سېخنىڭ «كىچىك تەرجىمانىنى» تېپىپ كەلدى. سېيىت غېمىدە يوق ئۇستىسى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ئىشلەيدىغانلارنىڭ چىشىغا تېگىپ قىلىقسزلىق قىلىۋاتاتتى.

«كىچىك تەرجمان» ئۇچاستكا باشلىقى بىلەن سېيىت يولسزنىڭ تاكاللاشقان گەپلىرىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ تەرجمە قىلىپ ئولگۇرتەلمەي، غودۇڭشىشقا باشلىدى:

— ئۇرۇشقانلارغىمۇ تەرجمانلىق قىلىدىغانىنى مۇشۇ زاۋۇتتا كۆردۇم. سېخقا تەرجمان بەلگىلەپ بەرگىنىغۇ ياخشى. لېكىن، سىيگەن ـ چىچقانىنى تەرجمە قىلسەن، دېسە ئۇنى قانداق قىلىپ

كەتكۈلۈك؟ نېمىلا ئۇش بولسا ئادەمنى ئارىغا قىستىۋېلىپ...
سېيىت ئۇچاستكا باشلىقىنىڭ ئۆزىگە قىلغان نەسىھىتىنى تەرجىمان-
نىڭ تەرجىمە قىلىشىغا يول قويماي، ھەدەپ ئۆز گېپىنى يورغىلىتاتتى.
ھېچ ئىلاج قىلالمىغان تەرجىمان ئاخىر جىم بولۇۋالدى، ئۇچاستكا باشلىقى
تەرجىمانغا تەلمۇرۈپ قارايتتى، تەرجىمان:
— سىزنىڭ سۆزىڭىزنى تەرجىمە قىلىپ بولغۇچە ئۇ توختىماي
سۆزلەپ تۇرسا، بۇنى قانداق تەرجىمە قىلغىلى بولىدۇ؟ بۇ بالىلارمۇزە
شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان ۋاقتىنى چىڭراق تۇتۇپ، خەنزۇچىنى ئوبدانراق
ئۆگەنسە بولمامدۇ. ئارىغا تەرجىمان سېلىپ قانچىلىك تېخنىكا ئۆگەنگىلى
بولاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى كەسپىي سەۋىيىمىز
بولمىسا، — دېدى خەنزۇچە.
— ھەي تەرجىمان، نېمىدەپ چېقىشتۇرۇۋاتسەن؟ — دېدى
سېيىت دېۋەيلەپ.
— خەنزۇچە بىلىدىكەنسەنغۇ؟ — دېدى تەرجىمان.
— بىلسەممۇ دېمەيمەن. سېنى تەرجىمان دېگەندىن كېيىن سەن
تەرجىمە قىلسەن.
— ئۇ بىر ئېغىز گەپ قىلغۇچە سەن ئون ئېغىز سۆزلەپ تۇرساڭ،
ئۇنى قانداق تەرجىمە قىلىمەن؟
— نائۇستىكەنسەن، — سېيىت قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئۇنى مەسخىرە
قىلدى.
— نائۇستا بولمىسام سەندەك نېمىلەرگە تەرجىمانلىق قىلا-
تتىم؟ — تەرجىمان شۇ گېپى بىلەن تەڭ بېشىنى قايرىپ كەتمەكچى
بولۇۋېدى، ئۇچاستكا باشلىقى ئۇنى توسۇۋالدى ۋە غەزەپ بىلەن سېيىت-
نىڭ قولىدىن كاپىيدە تۇتۇپ، سېخ ئىشخانىسى تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى.
تەرجىمانغىمۇ بىرگە مېڭىشنى جېكىلىدى. ئۇچاستكا باشلىقى كېتىۋېتىپ:
— ئىش ۋاقتىدا نېمە غۇرۇمەكلىشۋالدىكىلار مەشغۇلاتچىلارنى قىل-
ماي؟ — دېدى تاماشا كۆرۈشكە يىغىلىۋالغانلارغا ۋارقىراپ.
زاۋۇت پارتكومى بىرىنچى ئەۋلاد ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرىنى

تەربىيلەپ يېتىشتۇرۇپ چقىشنى، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشتىكى چوڭ ئىشلار قاتارىغا كىرگۈزدى ۋە ئۇزلىرى تىرىشىپ ھەل قىلالايدىغان دائىرە ئىچىدە ئۇنىڭ كونكرېت تەدبىرلىرىنى تۈزدى. بىر يىلدا ئىككى قېتىمدىن ئوچ قېتىمغىچە مىللىي سىياسەتنىڭ ئىجراسىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشنى تۈزۈمگە ئايلاندۇرۇشنى بېكىتتى، ھەتتا ھەر ھەپتىلىك پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرى تۇرمۇش يىغىنىدىمۇ بۇ مەزمۇن بار ئىدى. سېخقا تەرجىمان بېكىتىشمۇ بۇنىڭ كونكرېت ئىپادىسى ئىدى.

تەشكىلات خىزمىتىگە مەسئۇل تاڭ ژېنسەي تەشكىلات بۆلۈمىدىكى بىر كادىرنى ئەگەشتۇرۇپ، قىسقا مۇددەتلىك تەرجىمانلارنى تەربىيلەش كۇرسىنى پۈتتۈرگەنلەردىن 12 تەرجىماننى بىراقلا يۆتكەپ كەلدى، ئۇلار- دىن بىرەيلەننى غېنى تەرجىمانغا يانداپ بەرگەندىن تاشقىرى، قالغان تەرجىماننى سېخنىڭ باشقۇرۇشىغا تەقسىم قىلدى. تەرجىمانلارنىڭ ئارىسىدا بىر قىز تەرجىمان بار ئىدى. ئۇنى نازۇك دېتاللار ئىككىنچى پىششىقلاش سېخىغا تەقسىم قىلدى. تەرجىمانلار ياش، تەجرىبىسىز، قىسقا مۇددەتلىك كۇرس بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تەرجىمە سەۋىيىسىمۇ تۆۋەن ئىدى. بولۇپمۇ، تېخنىكىلىق ئاتالغۇدا ئۇنىڭ روللىرىنى چۈشەنمەيتتى. ئۇيغۇر تەرجىمانلار خەنزۇچىنى، خەنزۇ تەرجىمانلار ئۇيغۇرچىنى توغرا تەلەپپۇز قىلالمايتتى. شۇڭا ئۇلار پەقەت، ئىدىيە ئالماشتۇرۇش سۆھبىتى يىغىنى، سېخ، ئۇچاستكا، گۇرۇپپىلارنىڭ مۇزاكىرە سۆھبىتى ۋە توختام تۈزۈش، مەمۇرىي ئىشلاردىلا ئۆزلىرىنىڭ رولىنى بىرئاز جارى قىلدۇرالايتتى. شۇنداقتىمۇ شەنبە كۈنلىرىدىكى ھەممە سېخ، ئۇچاستكا، گۇرۇپپىلار بويىچە ئېچىلىدىغان تۇرلۇك مەزمۇندىكى يىغىنلاردا بازىرى چقىپ، تېگىشمەي قالاتتى. بەزى ئۇچاستكا، گۇرۇپپىلار يىغىن ئاچماقچى بولسا، ئالدى بىلەن تەرجىماننى ئەمەلىيلەشتۈرۈۋالاتتى، تەرجىمانلارنىڭ يېقىندىن بۇيان ئەڭ كۆپ ئارىلاشقان ئىشى ئۇستا ـ شاگىرتلارنىڭ توختامنامە تۈزۈشىگە ياردەملىشىش بولدى.

ئۇيغۇر شاگىرتلار سېخلارغا تەقسىم قىلىنىپ ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ ئىش دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. زاۋۇت بىر تۇتاش جەدۋەل باستۇرۇپ تارقاتتى.

شاگىرت قوبۇل قىلغان بارلىق ئۇستىلار بىلەن شاگىرتلارغا توختامنامە تۈزۈش ۋە بۇ توختامنامىلەرنىڭ ۋاقتى ـ قەرەلى توشقاندا ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلارنىڭ قاتتىق نازارەتچىلىكى ئاستىدا تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش قارار قىلىنغانىدى. سېيىتنىڭ ئەمدى توختام تۈزمەيمەن، دەپ جېدەللىشىشى ئالدىنقى ئىككى قېتىملىق توختامدا بەلگىلەنگەن كۆرسەتكۈچلەرگە يېتەلمەي ئۇدا ئىككى قېتىم گۇرۇپپا ۋە ئۇچاستىكىدا تەنقىد يېگەنىدىن كېيىنكى ئىش ئىدى. ئالدىنقى كۈنى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىنكى يېرىم سائەتلىك يىغىندا ئۇنىڭ ئۇستىسى بىلەن تۈزۈشكەن توختامى تەكشۈرۈلىدى. بەش تۈرلۈك كۆرسەتكۈچنىڭ بىرسىمۇ ئۆلچەمگە يەتمىدى. ئۇچاستىكا باشلىقىنىڭ نازارەتچىلىكىدە ئىشلەپچىقىرىش گۇرۇپپا باشلىقى ئۇستا ـ شاگىرتنىڭ مەسئۇلىيىتىنى قاتتىق سۈرۈشتۈرۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ئۇستىسى ناھايىتى خىجالەتچىلىكتە نېمە دېيىشنى بىلەلمەي، مەسئۇلىيەتنى ئۇستىگە ئېلىپ: مەن ياخشى ئۆگىتەلمىدىم، دېدى. سېيىتنىڭ قانداق ئادەملىكىنى ئوبدان بىلىدىغان ئۇچاستىكا باشلىقى جىددىي تۇرده:

ـــ زادى مەسىلە كىمدە؟ نېمە ئۈچۈن بۇ قېتىم يەنە ئۆتكەن قېتىمقىدەك بىرمۇ كۆرسەتكۈچ ئورۇندالمايدۇ؟ ـــ دېدى سېيىتقا قادىلىپ. ـــ مەن ئۆگەنمەيمەن، دېمىدىم. ۋەزىپە ئالدىراش دەپ ئۆگىتىشى شۇنچىلىك تۇرسا مەن قانداق قىلىمەن؟ ـــ دېدى سېيىت قېيىنزىل يالغان سۆزلەپ.

ئۇنىڭ ئۇستىسى سالماق، تۇرمۇشقا پىشىق، ئاسانلىقچە باشقىلارنىڭ يامان گېپىنى قىلمايدىغان سەمىمىي ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ھۇنەر ـ سەنئەت سەۋىيىسىمۇ خېلى يۇقىرى ئىدى. ئۇ ئولتۇرالماي قالدى.

ـــ بۇ مەسئۇلىيەتنى مەن ئۇستۈمگە ئالاي، سېيىتتىنمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى ئۇ ئىلاجسىز ھالدا.

سولايمان تەرجىمان ئەمدى ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ سېيىتقا ئاچچىقلاپ:

ـــ ئۇستاڭنى گەپكە قويغۇچە راست گەپ قىلساڭ بولمامدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ساڭا نېمە كەلدى؟ ئۆزلىرى نېمىدەپ قاۋاشسا، قاۋاشمامدۇ؟ ـــ دېدى سېيىت سولايمانغا ئالليپ.

ـــ يەنە بۇرنۇڭنىڭ بېزىنى ئالدىغان چاغ بولۇپ قاپتىكەن، خەپ! ئەمدى ئىشچى بولۇپ قالدۇق ـ دە، ـــ دېدى سۇلايمان زەردە بىلەن.

سېيىت جىم بولۇۋالدى. سېيىتنىڭ ئۇستىسىمۇ ھەقىقەتكە قايتقان كونا تېخنىك ئەسكەردىن ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ تارىخىدىن ناھايىتى ئېھتىيات قىلاتتى. بولۇپمۇ، مىللىي سىياسەتنى ياخشى ئىجرا قىلمىدى، مىللىي يولداشلارغا تۇتقان پوزىتسىيىسى ناچار، دېيىلىشتىن ھەممىدىن بەك قورقاتتى. شۇڭا، سېيىتنىڭ ياخشى ئۆگەنمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭغا پىكرى بولسىمۇ، گەپ قىلالماي ھەممە گۇناھنى ئۇستىگە ئېلىۋالغاندى.

سېيىتمۇ ئۇنىڭ بۇ ئاجىزلىقىنى بىلىۋالغاندىن كېيىن دەسلەپكى چاغلاردىكى ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىش، گېپىنى ئاڭلاپ ياخشى ئۆگىنىش پوزىتسىيىسىنى بىردىنلا ئۆزگەرتىپ، ئۇنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ئۇيغۇرچە گەپلەر بىلەن تىللايدىغان، ئۆزى ياخشى ئۆگەنمەي يەنە گۇناھنى ئۇنىڭغا ئارتىپ قويىدىغان بولۇۋالدى.

سولايمان بىلەن سېيىتنىڭ نېمە دېيىشۋاتقانلىقىنى بىلىشكە ئالدىرىغان گۇرۇپپا باشلىقى «كىچىك تەرجىمان» غا مۇراجىئەت قىلدى.

سېيىتنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنى ئەزەلدىن كۆزىگە سىغدۇرالمايدىغان سولايمان گېپىنى ئېچىۋەتتى:

ـــ سېيىت ئۇستىسىنىڭ يېنىدا بىر دەم تۇرمىسا، گەپ قىلسا قەستەنگە: سېنىڭ گېپىڭنى ئۇقمايمەن دېسە، ئىشارەت بىلەن چۈشەندۈرسە باشقا ياقتا قارىۋېلىپ، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە پاراڭ سېلىپ، ئولارنىمۇ بىكار قىلماقچى بولسا، ۋاڭ ئۇستام ئۇنىڭغا قانداق ئۆگىتىدۇ؟ ئۇ دائىم بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىۋېلىپ، بىزنىمۇ كۆپ ئىلەشتۇرىدۇ. مەسىلە ۋاڭ ئۇستامدا ئەمەس، سېيىتتا، ـــ سۇلايمان كېيىن ئۇيغۇرچە قىلىپ قوشۇپ قويدى، ـــ سېيىت! سەن ئۇيغۇرلارنىڭ يۈزىنى قويمىدىڭ. باشقىلارنىڭ كۈچى يەتمىسە كۈچىمىز يېتىدىغانلار بار جۇمۇ. ھوشۇڭنى تاپ!

سولايمانىنىڭ گېپى بىلەن گۇرۇپپا باشلىقى سېيىتنى تەنقىد قىلدى. سولايمانغا گەپ ياندۇرالمىغان سېيىت گۇرۇپپا باشلىقى بىلەن ئۆرىدىشىپ:

ـــ مەن توختام تۈزۈشمەيمەن. قانچىلىك ئۆگەنسەم شۇنچىلىك ئۆگىنىمەن، ـــ دېدى بويۇن تولغاپ.

گۇرۇپپا باشلىقى قايتا ـ قايتا قائىدە سۆزلەپ:

ـــ سەن ئۆگەنمىگەن بىلەن بىز ئۆگىتىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىمىساق بولمايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ سىز ئورۇندىيالمىسىڭىز مېنىڭ نېمە كارىم؟ ـــ دېدى سېيىت توقۇمىنى قارىغا ئېلىپ.

گۇرۇپپا باشلىقى غەزەپلەندى:

ـــ ھەددىڭ ئەمەس! ئۆگەنسەڭمۇ ئۆگىنىسەن، ئۆگەنمىسەڭمۇ ئۆگىنىسەن. ۋاقىت توشتى، گەپ تامام. ئەتە ئەتىگەن ئىشقا چۈشۈپلا گۇرۇپپىنىڭ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ، ئىككىلارنىڭ ئۈستا ـ شاگىرت توختامىنى قايتىدىن تۈزگۈزىمەن. ئۆتكەن ئايدا كەم قالغان مەزمۇنلارنى بۇ ئايدا تولۇقلايسىلەر.

بۇگۈن ئەتىگەندىكى جېدەل مۇشۇ ئىشنىڭ داۋامى ئىدى. گۇرۇپپا باشلىقى دېگەن ۋاقىتدا توختامنى ئۆزى توشقۇزۇپ ۋاڭ ئۈستامغا كۆرسەتكەندى، ئۇ:

ـــ مەندە مەسىلە يوق. سېيىت ئۆگىنىمەنلا دېسە، جان ـ دىلىم بىلەن كۈندۈزنى كېچىگە ئولاپ بولسىمۇ ئۆگىتىمەن، ـــ دەپ دەرھال قول قويۇپ جەدۋەلنى «كىچىك تەرجىمان» غا بەردى، ـــ سېيىتقا ئوقۇپ بېرىڭ، پىكرى بولمىسا قول قويسۇن.

تەرجىمان ئەمدى ئېغىز ئېچىشىغا سېيىت:

ـــ كۆتەۋا ئاداش بۇ بىرنېمەڭنى، ئاڭلىمايمەن! قولمۇ قويمايمەن. ۋەدە بېرىپ ھۇنەر ئۆگىنىدىغانغا مېنىڭ ئالتە بالام بارمىتى؟ ئۆگەنگۈم كەلسە ئۆگىنىمەن، ئۆگەنگۈم كەلمىسە ئۆگەنمەيمەن، ـــ دېگىنىچە تام تۈۋىدىكى پارۋايغا كاسسىنى يۆلەپ، بېزەرگەنچە تەتۈر قاراپ تۇرۇۋالدى.

گۇرۇپپا باشلىقى يېرىلغۇدەك ئاچچىقى كەلسىمۇ ئىلاج قىلالماي

شېستىن گۇرۇپپىسىدا سۇپەتتىكى مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىۋاتقان ئۇچاستكا باشلىقى يەننى چاقىرىپ كەلدى. يەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلدى. لېكىن، سېيىت ئۇنى كۆزىنىڭ قىرىغىمۇ ئېلىپ قويماي ئۇيغۇر تىلىدا:

ـــ سەنمۇ باشقۇرامسەن مېنى؟ ھېلىغۇ سەنكەنسەن، سېخ مۇدىرى، زاۋۇت باشلىقى كەلسىمۇ، توختامغا قول قويمايمەن، ـــ دەپ ئۇنىڭ قولىدىكى توختامنامنى يۇلۇپ ئېلىپ پىرقىرىتىپ تاشلۇەتتى.

ئۇچاستكا باشلىقى يەن سېيىتنى قولىدىن سۆرەپ دېگۈدەك سېخ مۇدىرى ئىشخانىسىغا كىرگەندە، سېخ مۇدىرى شىڭ خەيدى سىرتقا مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغانىدى. ئۇ سېيىتنى كۆرۈپلا:

ـــ مەن بۇنى بىلمەن. چاتاقچى بولغان بىلەن يەنىلا گەپ ئاڭلايدۇ، ـــ دېدى ئۇچاستكا باشلىقىغا، ـــ ئالدىرىماي ئوبدان سۆزلە- شىڭ. بۇ بالىلارغا ئالدىراپ كەتكەن بىلەن ئىش ھەل بولمايدۇ. بىر ئايلىق ئۆگىنىش ۋەزىپىسىنى ئۆگىنىپ بولالمسا ئازايتىڭ. ئۆگىنىش دېگەننى كىشىلەرگە زورلاپ تاڭغىلى بولامتى؟ زاۋۇت باشلىقى مېنى چاقىرتىپتىكەن. ئىچىدىكى ئىشخانىدا سادىق شۇجى بار. ئىككىلار ئوبدان سۆزلىشىڭلار. سېيىت خەنزۇچىنى بىلمەيمەن، دېگەن بىلەن ئۆزىگە پايدىلىق گەپلەر بولسا ئوبدانلا چۈشىنەتتى. ئۇ سېخ مۇدىرى شىڭنىڭ سۆزىدىن كېيىن بىردىنلا مۇلايىملىشىپ:

ـــ سىلەر مۇدىرىڭ مەيلىمگە قويساڭلار بۇنداق قىلمايتتىم. مەن ھەرقانداق بىرى مېنى بىر ئىشقا زورلىغانچە پوقۇم قاتىدۇ. بوپتۇ، سېخ مۇدىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قول قويايلى. لېكىن، بۇنچە كۆپ نەرسىنى ئۆگىنىپ بولالمايمەن، ئازايتىڭلار. سادىقنىڭ يېنىغا كىرمەيمەن. ئۇ ماڭا سىياسەت سېتىپ مەجبۇرلايدۇ. شۇنىڭ سىلەن يەنە پوقۇم قاتىدۇ، ـــ دېدى ـ دە، قول قويۇپ بېرىپ چىقىپ كەتتى ۋە پەلەمپەيدىن ئۆزى بىلەن بىرگە چۈشۈۋاتقان ئۇيغۇر شاگىرتقا، سۆزلەپلا كەتتى، ـــ سادىق دېگەن بۇ ئاداشتىن ئەجەب قۇتۇلالمىدىم. ھەربىيدە ئۇنىڭ بىلەن بىر ئىزۋۇتتا تۇرغانىدۇق، ئۇ مېنىڭ ئىزۋۇت باشلىقىم ئىدى. كەسىپ ئالمىشىپ سېخقا شاگىرتلىققا بۆلۈنگەندە يەنە بىر سېخقا تەقسىم قىلىنىپ بىزگە

سېكرېتار بولغىنىنى قارىمامدىغان. ھېلىقى سېخ مۇدىرى شۈك خېلى بولىدىغان خەنزۇكەن.

شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت ۋە تەلەپتىن قارىغاندا، ئۆگەنگۈچىلەرگە قارىغاندا ئۆگەتكۈچىلەرگە بېسىم ئېغىر ئىدى. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرنىڭ بۇ ئىشنى بىرخىل سىياسىي ۋەزىپە قاتارىدا ئورۇندىشى مەجبۇرىيىتى بار ئىدى. چۈنكى، ئاز سانلىق مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان بۇ شاگىرتلارنى قانداق قىلىپ ئۇنۇملۈك چارە ـ تەدبىرلەر ئارقىلىق تەربىيىلەپ، يېتىشتۈرۈپ چىقىش پارتىيە مىللىي سىياسىتىنىڭ ھەقىقىي ئىجرا قىلىنىغان ـ قىلىنمىغانلىقىنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەملەرنىڭ بىرى ئىدى.

ئۇ چاغلاردىكى شاگىرت تەربىيىلەش، يېتىشتۈرۈپ چىقىش ئۇسۇلىمۇ ھازىرقىغا تۇپتىن ئوخشمايتتى. بىر تەرەپتىن، فېئودالىق جەمئىيەتنىڭ قالدۇقى بولغان، شاگىرتلارنى ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشقا ئىشلىتىشنى ئاساس قىلىپ ھۇنەرنى ئاستا ئۆگىتىش، ھۇنەرنىڭ نازۇك يەرلىرىنى سىر تۇتۇش، ئۆگىنىشى ياخشى بولمىسا قايتۇرۇۋېتىش، ئۇستازنىڭ چىشىغا تېگىپ قويسا ئۆزىگە يېقىن كەلتۈرمەسلىكتەك قالاق ئەنئەنىنىڭ تەسىرى بىرقەدەر ئۇمۇميۈزلۈك ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇيغۇر شاگىرتلارغا ئۇستاز بولغانلارنىڭ كۆپ قىسمى گومىنداڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقان تېخنىك ئەسكەرلىرى، مېخانىكلىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ھىمايە قىلاتتى. ئاڭلىق ھالدا ئۆز شاگىرتلىرىغا كۆيۈنۈپ، ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلاتتى. بەزىلەر ـــ سېيىتنىڭ ئۇستىسىغا ئوخشاشلار ـــ ئۆز تارىخىدىن ئېھتىيات قىلىش يۈزىسىدىن بولسىمۇ باشقىچە قاراشتا بولۇشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. لېكىن، يەنە ئاز قىسمىلار-نىڭ ئىدىيىسىدە ھەرخىل خاتا قاراش ۋە ئىللەتلەر بار ئىدى. ئايرىملىرى گومىنداڭنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتىقان، «سەن پۇقرا، بىز خوجا-يىن، سەن باشقۇرۇلغۇچى، بىز باشقۇرغۇچى» دەيدىغان كەمسىتىش پوزىتسىيىسىدىن قول ئۈزمىگەنىدى. ئۇلار ئاغزىدا بۇنداق گەپلەرنى قىلالمىسىمۇ، ئەمەلىي ھەرىكىتىدە دائىم ئىپادىلەپ قويۇاتتى.

ئۇيغۇر شاگىرتلارنىڭ سىياسىي ئىدىيە جەھەتتىن پىشىپ يېتىلمە-

گەن، مەدەنىيەت ئاساسى ئاجىز، خەنزۇچە تىل ۋە تېخنىكا بىلمەسلىك تەرەپلىرى ئۇلارنىڭ شاگىرتلارغا باشقىچە قاراش، كۆزگە ئىلماسلىق ۋە ياخشى ئۆگەتمەسلىكىگە باھانە بولۇپ بېرەتتى. ئۇستا ـ شاگىرت توختامى تۈزۈپ، ھەر ئىككى تەرەپ قاتتىق تەلەپ ئاستىدىكى مەجبۇرىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشىمۇ مۇشۇنداق سىياسىي ئارقا كۆرۈنۈش ۋە ئەمەلىي ئېھتىياجنى كۆزدە تۇتۇش ئاساسىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. بۇ توختامنامىلەرنىڭ مەزمۇنلىرى، يولغا قويۇش ئۇسۇللىرىمۇ ئۆزگىچە ئىدى. ئۇستىلار بىلەن شاگىرتلار ئوتتۇرىسىدا ئىختىيارلىقى بىلەن ئايلىق، پەسىللىك، يىللىق ئۆگىتىش ـ ئۆگىنىش مەزمۇنلىرىنى بېكىتىپ جەدۋەل توشقۇزاتتى. ئۇستازى نېمىلەرنى ئۆگىتىدۇ، دېگەن كاتەگورىگە ئۆزىنىڭ نېمىلەرنى ئۆگىتىدىغانلىقىنى، ئاي ئاخىرىدا قايسى سەۋىيىگە، پەسىل ئاخىرىدا قايسى سەۋىيىگە يەتكۈزىدىغانلىقىنى، يىل ئاخىرىدا قانچىنچى دەرىجىلىك ئىشچى سەۋىيىسىگە يەتكۈزەلەيدىغانلىقىنى مادداسىمۇ مادداسىنى تولدۇراتتى. ئاندىن «كىچىك تەرجىمان» لار ئارقىلىق شاگىرتلاردىن بۇ مەزمۇنلارنى ئۆگىنىپ بولۇش ـ بولالماسلىق، تېخنىكىلىق تەلەپكە يېتىش ـ يېتەلمەسلىك ياكى ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىش ئىرادىسىنىڭ بار ـ يوقلۇقى توغرىسىدا پىكىر ئېلىپ، بىر ـ ئىككى كۈن ئويلىنىشقا قويىاتتى. پىكىر بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن شاگىرتمۇ مادداسىمۇ مادداسا قىلىپ ئۆزىنىڭ ئۆگىنىش مەزمۇنلىرىنى يېزىپ ئىمزا قويىاتتى. ھەربىر جۈپ ئۇستا ـ شاگىرت بۇنى ئۈيغۇرچە، خەنزۇچە تۆت نۇسخىدىن كۆپەيتىپ يازاتتى. بىر نۇسخىسىنى ئۇستا ـ شاگىرت ساقلايتتى، بىر نۇسخىسى گۇرۇپپا ياكى ئۇچاستىكىدا ساقلىناتتى. ئۇچىنچى نۇسخىسىنى سېخ مۇدىرىغا، تۆتىنچى نۇسخىسىنى زاۋۇت ئەمگەك، ئىش ھەققى بۆلۈمىگە يوللايتتى. سېخ مۇدىرىغا يوللانغىنى مۇدىر كۆرۈپ ئىمزا قويغاندىن كېيىن ئارخىپقا سېلىناتتى. سېخ مۇدىرلىرى بۇ توختامنامىنىڭ ھەقىقىي ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن نازارەت قىلىش تەدبىرى يۈزىسىدىن گۇرۇپپا ياكى ئۇچاستىكا باشلىقلىرى بىلەن توختام تۈزەتتى، ئۇلار سېخ مۇدىرى ئالدىدا جاۋابكار ئىدى. سېخ مۇدىرلىرى گۇرۇپپا ياكى ئۇچاستىكا باشلىقلىرى بىلەن توختام تۈزۈپ بولغاندىن كېيىن، زاۋۇت ئەمگەك ـ

ئىش ھەققى بۆلۈمى زاۋۇت باشلىقىغا ۋاكالىتەن ھەرقايسى سېخنىڭ مۇدىر-لىرى بىلەن توختام تۈزەتتى.

سېخ مۇدىرلىرى زاۋۇت باشلىقى ئالدىدا جاۋابكار ئىدى. ئۇستا بىلەن شاگىرت بۇ توختامنىڭ ئاساسىي ئىجراچىلىرى، گۇرۇپپا، ئۇچاستىكىلار توختامنىڭ كاپالەتچىلىرى ئىدى، سېخ مۇدىرى زاۋۇت باشلىقىغا ۋاكالىتەن نازارەت قىلاتتى. مۇددەت توشقان ھامان قاتلاممۇ قاتلام ئۆز قەرەلىدە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالاتتى. مۇددەت ۋاقتى يېقىنلاشقانچە ئۇستا ـ شاگىرت-تىن تارتىپ، گۇرۇپپا، ئۇچاستىكىلارغىچە جىددىيىچىلىك بولۇپ كېتەتتى. ھەتتا سېخ مۇدىرىمۇ ئادەتتىكىدىن ئالدىراش بولۇپ كېتىپ، گۇرۇپپىلارغا بېرىپ سۈرۈشتۈرەتتى. بۇنداق چاغدا، دەسلەپ ۋاقتىنى بوش ئۆتكۈزۈۋەت-كەنلەر كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلاپ، باش كۆتۈرمەي ئۆگىتىش ـ ئۆگىنىش دولقۇنىنى قوزغايتتى. گۇرۇپپا، ئۇچاستىكىلارنىڭ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋې-لىش مۇددىتى قىسقا، ئايمۇ ئاي تەكشۈرۈش بولۇپ تۇرغانلىقتىن داغدۇغا-سى ئانچە چوڭ بولمايتتى. لېكىن، سېخلار ھەر پەسلىدە بىر قېتىم تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغانلىقتىن داغدۇغا قوزغىلاتتى. ئەڭ يۇقىرى دولقۇن زاۋۇتنىڭ يىل ئاخىرىدىكى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈشىدە قوزغىلاتتى. بۇ چاغدا، پۈتۈن زاۋۇت مقياسىدا بىر قېتىملىق ئۆگىتىش ـ ئۆگىنىش دولقۇنى يۇقىرى پەللىگە يېتەتتى.

باھالاش ئايلاشقاندىن كېيىن، ياخشى ئۆگەتكەن ئۇستىلارغا ئەم-گەك نەمۇنچىسى دېگەن نام بېرىلىپ، بىر دەرىجە مائاش قوشۇپ بېرىلەت-تى. شاگىرتلارغا مۇددەتتىن بۇرۇن رەسمىيلەشتۈرۈلۈپ دەرىجە بېرىلەتتى. گۇرۇپپا، ئۇچاستىكا، سېخ باشلىقلىرىدىن ئىلغار خىزمەتچى سايلىنىپ ئەنگە ئېلىناتتى. پۈتۈن يىللىق خۇلاسىدە بۇنداق تۆھپىسى بارلار ئۇستا، شا-گىرت بولسا «قوش نەمۇنچى»، كادىرلار بولسا «قوش ئىلغار خىزمەتچى» بولاتتى. ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىغان كادىرلارنىڭ يېنىكرەكلىرى ئاغزاكى تەنقىد قىلىناتتى. بەزىلىرىگە ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش ئارقىلىق تەنقىد بېرىلەت-تى، مۇكاپاتى توتۇلاتتى. ئەگەر ۋەزىپىسىنى ئورۇندىيالمىغان دائىرىسى بەك كەڭ بولغانلىرىنىڭ خىزمىتى ئالماشتۇرۇلاتتى. شاگىرتلارغىمۇ كەڭچىلىك

قىلنمايتتى. يېنكرەكلىرى تەنقىد قىلناتتى. تەكشۈرۈشنامە يازدۇرۇلاتتى. ئېغىرراقلىرىغا شاگىرتلىق مۇددىتىنى ئۇزارتىش، شاگىرتلىق لاياقىتىنى ئې-لىپ تاشلاش، ئۆلچەمسىز، قارا ئىشلارغا قويۇشقا ئوخشاش جازا بېرىلەتتى. مىللىي شاگىرتلاردىن بىرىنچى قېتىم مۇشۇخىل جازاغا ئۇچرىغۇچى سېيىت «نوچى» بولغانىدى. ئۇنى ۋاقتىلىق ئىشچىلارغا قوشۇپ، قۇيما داشقاللىرى-نى توكۇشكە سالدى. شاگىرتلارغا دەرىجە ئىش ھەققى بېرىلمەيتتى. مۇكاپات پۇلى بولمايتتى. شۇڭا، ئىقتىسادىي جەھەتتىن بېرىلىدىغان جازا ئۇستىسىنىڭ زىممىسىگە چۈشەتتى. بۇ بىسىمۇ ئۇستىلارنى شاگىرتقا نىسبەتەن ئەستايىدىل ئۆگىتىشكە مەجبۇرلايتتى.

2

قادىر دوقا ئۇستا ـ شاگىرت توختامىنى ئىجرا قىلىشتا تۆمۈرچىلىك سېخى بويىچە ئۇستىسى بىلەن «قوش نەمۇنچىلار» نىڭ بىرى بولۇپ باھالىنىپ، كۆرۈشكا، لۆكگە بىلەن مۇكاپاتلاندى. ئۇستىسىغا بىر دەرىجە مائاش قوشۇپ بېرىلدى. ئۆزىنى مۇددەتتىن بۇرۇن رەسمىيلەشتۈردى. بۇ سېختا ئۇچ، بەش، يەتتە ئادەمنى بىر سەپ قىلىدىغان مەشغۇلات تۈزۈمى ئىجرا قىلىناتتى. گۈرۈپپىلار ئۆز ئالدىغا بىر گەۋدە ئىدى. ئايرىلمەن دەپمۇ ئايرىلىپ كېتەلمەيتتى. ۋەزىپىنى بىرلىكتە تاماملاپ، سۈپەتكە بىرلىكتە كاپالەتلىك قىلاتتى. ئۇلاردىكى بۇ خىل كوللېكتىپ ئىستىل بوشاڭلارنىڭ ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا ئىمكانىيەت بەرمەيتتى. گۈرۈپپىلاردىكى ئىلغار، يادرو كۈچلەر ئۇنى ئالغا بېسىشقا مەجبۇرىي سۆرەپ كىرەتتى. نەتىجىدە، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقمايدىغان ئىرادە، بوشاشماس ئىستىل بىرلىكتە ۋۇجۇدقا چىقاتتى. قىسقىسى، ئورتاق ئالغا بېسىش، مەجبۇرىيەتنى تەڭ ئۇستىگە ئېلىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ھۆزۈر ـ ھالاۋەتتىنمۇ تەڭ بەھرىمەن بولۇش بۇ سېخنىڭ خىزمەت ئالاھىدىلىكى ھەم ئەنئەنىسى ئىدى. بولمىسا قادىر دوقىدەك ئادەمنىڭ بۇنداق شەرەپكە ئېرىشىشى مۇمكىن بولاتتىمۇ؟

بۇ سېخنىڭ ئىشى كوللېكتىپ مەشغۇلات خاراكتېرىنى ئالغاندىن

تاشقىرى، جىددىيلىكى، تەخىرسىزلىكى ھەممىسىنى بېسىپ چۈشەتتى. ھەر قېتىملىق مەشغۇلات باشلانغان ھامان ھەرقانداق ئادەمنىڭ بوشاڭلىق قىلىشىغا، كېچىككىنە بىخەستەلىك، مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىشقا يول قويۇل-مايتتى. ھېرىپ قالدىم، بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ، چىشىم ئاغرىۋاتىدۇ، دېگەن گەپلەرمۇ بۇنداق چاغدا ئاقمايتتى. چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرىدىغان ئادەممۇ چىقمايتتى. ئىمكانىيەتمۇ يوق ئىدى. نەق مەيدان ھەربىر ئادەم ئۆچۈن ئاۋازسىز بۇيرۇق ئىدى. چۈنكى، مىڭ گرادۇستىن يۇقىرى ھارارەتلىك ئوچاقتىن چىققان پولات ـ تۆمۈر ئەۋرىشكىلىرىنى بىردەم تۇرۇپ تۇرسۇن دېگىلى بولمايدۇ ـ دە،

قادىر يەتتە كىشى كوللېكتىپ باشقۇرىدىغان، سېخ بويىچىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە ئوخشاش كەسىپداش زاۋۇتلاردىمۇ يوق ئەڭ چوڭ توك بازغىنى ـــ 1200 تونناملىق بازغانغا تەقسىم قىلىنغانىدى. ئۇلاردا بىر ئۇستىغا بىر شاگىرت دېگەن ئىش بولمايتتى. گۇرۇپپا باشلىقى ھەم شاگىرتلارنىڭ ئۇستازى، ھەم پۈتۈن گۇرۇپپىنىڭ مەمۇرىي باشلىقى ئىدى. كادىر دېيىلسە ھەربىر گۇرۇپپىدا بىردىن تېخنىكلا بار ئىدى. قادىر مانا مۇشۇنداق مۇھىتتا خېلىلا ئالغا بېسىپ قالغانىدى. گۇرۇپپا باشلىقى دائىم ئۇنى تەقدىرلەپ، كىچىككىنە ئۇتۇقىنىمۇ توختىماي سۆزلەيتتى.

بىر كۈنى قادىر بىرقانچە شاگىرتلارغا خوتۇن پارىڭى قىلىپ يەنە پو ئاتتى:

ـــ مەن ھازىر قىز تالـلاۋاتىمەن. بىرقانچىسىنى كۆرۈپ قويدۇم، ـــ دېدى ئاغزىنى يالاق قىلىپ.

ـــ رېھىمخان بىلەن يۇرۇۋاتاتتىڭغۇ؟ ـــ دېدى ئەھۋال ئۇقىدىغان بىرى.

ـــ رېھىمخاننى ئالمايمكىن دەيمەن. شەھەردىن ئۇنىڭدىنمۇ چىرايـلىق، كېلىشكەن قىزدىن بىرى چىقىپ قالدى.

ـــ سەن دوقا، مۇشۇنداق قىلىپ ئاخىر ئۆزۈڭگە ئىش تاپسەن جۇمۇ، ـــ دېدى شاگىرتلاردىن يەنە بىرى نەسىھەت ئاھاڭدا.

ـــ رەسمىيلىشۋالدىم، نېمىدىن قورقـاتتىم، ـــ دېـدى قـادىر

بىغەملىك بىلەن.

بۇگۈن شەنبە ئىدى. مىللىي ئاشخانىدا پولو ئەتكەنىدى. ئۆچىرەت ناھايىتى ئۇزۇن سەپ تارتقانىدى. چۈنكى، پولو ئەتكەن كۈنى كۆپلىگەن خەنزۇ يولداشلارمۇ كېلىشالاتتى. بۇرۇنلا تامقىنى ئېلىپ يانغان رېھىمخاننى كۆرگەن قادىر:

— رېھىمخان، — دەپ چاقىردى. رېھىمخان ئۇنى كۆرۈپ كەتـ مەكچى بولۇپراق يەنە سەت بولمىسۇن دېگەنىنى ئويلاپ ئىزىدا توختىدى. ئۆچىرەتتە تۇرغان بېرىدىن ئىتتىك ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەن قادىر ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا:

— ئەتە بازارغا چىقامدۇق؟ — دېدى. رېھىمخان تۇرۇپ كېتىپ:

— چىقايلى دېسىڭىز چىقايلى، — دېدى ئۇمۇ خۇشياقمىغان ئەلپازدا. لېكىن قادىر كەينىدىنلا:

— ئايلا! — دېگەنچە چېكىسىگە بىرنى ئۇرۇپ، — ھە راست، ئۇستام ئەتە جابەن قىلمىز دېگەنتى، ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. كېيىنكى يەكشەنبە چىقايلى، قانداق؟ — دېدى ھەجىيىپ. رېھىمخان گەپ قىلماي كېتىپ قالدى. ئۇنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ كەتكەنىدى.

رېھىمخان يولدا تۇرسۇنگۈلگە بېتىشۋالدى. تۇرسۇنگۈل ئۇنىڭ ئۆڭگەن چىرايىغا قاراپ:

— نېمە بولدۇڭ؟ — دېدى.

— ھېچنېمە، — دېدى رېھىمخان، — ئەتە بازارغا چىقىپ ئۇيناپ كېلەيلىمۇ؟

— مەنمۇ شۇنى دەي دەپ تۇراتتىم ساڭا. بۇ ھەپتە ۋەزىپە بەك ئېغىركەن. ئۇستاممۇ، مەنمۇ بەك چارچاپ كەتتۇق. بۇگۈن چۈشكە يېقىن ئىستانوك بۇزۇلۇپ قالغانىدى. ئۇستام سەن كەت، مەن مېخانىك سېخىغا كىرىپ، ئۇستا چاقىرىپ ئىستانوكنى تۈزەتكەندىن كېيىن ئاندىن تامامقا چىقىمەن. ئەتە دەم ئالايلى. قەيەرگە بېرىپ ئويىنساڭ ئويىنا دېگەنتى، — دېدى تۇرسۇنگۈل.

— سېنىڭ ئۇ پاكار ئۇستاڭ بەك ياخشى جۇمۇ. ئۇ سېنى

تەربىيلەشتە نەمۇنچى بوپتۇ ـ ھە؟ زاۋۇت بويىچىمۇ ياكى سېخ بويد ـ چىمۇ؟ ـــ سوردى رېھىمخان.

ـــ زاۋۇت بويىچە، ـــ دېدى تۇرسۇنگۇل، ـــ مەن تۇنۇگۈن قادىر دېگەن دوقمۇغا ئۇستام نەمۇنچى بولدى دېسەم، ئۇ شالنى چاچرد-تىپ: «نېمە ئۇ پاكار خوتۇن بىلەن ماختىنىسەن؟ خۇددى سېنىمۇ نەمۇنچى قىلىپ قويغاندەك، بىزگە ئوخشاش «قوش نەمۇنچى» بولۇپ ئاندىن ماختانساڭ ھېساب» دەيدۇ. ئۇ ھازىر باشقىلاردىن بىرقانچە كوي پۇلنى ئارتۇق ئالغانغا كۆرەڭلەپ، ئۆزىنى قويىدىغانغا يەر تاپالماي قاپتۇ بۇ ئالا كۆڭۈل. سەن ھېلىمۇ ئۇنىڭ بىلەن يۇرۇۋاتامسەن؟

رېھىمخان بىردەم جىم بولۇپ كەتكەندىن كېيىن روھى ناھايىتى چۈشكۈن ھالدا:

ـــ ئۇقمايمەن، ـــ دېدى.

رېھىمخان ئېگىز بوي، ئۆڭى قارىغا مايىل، قىسقا بويۇن بولۇپ، ئۇستخان قۇرۇلۇشى بەك چىرايلىقلارغا كىرمىسمۇ، كۆڭلى تۇز، قولى ئوچۇق ئىدى. جاپادىن قورقمايتتى. يېمىدىم، ئىچمىدىم، كىيمىدىم دېمەيتى. يارىشملىق كىيىنىپ يۈرەتتى.

رېھىمخانغا ھېچكىم گەپ ئاچمىغاندا قادىر ياماشتى. ئۇ ھەرقېتىم تۇتۇرۇقسىز گەپلەرنى قىلغاندىن تاشقىرى، ئۆزىنىڭ شەھۋانە نەپسىنى قاندۇرۇشقا ئۇرۇناتتى. ھەر قېتىم كۆرۈشكەندە سۆيۈشكە، قوچاقلاشقا شاپاشلاپ كېتەتتى، خالىي جايىنى تاپسا باشقىچە مەقسىتى بارلىقىنىمۇ يوشۇرمايتتى. لېكىن، رېھىمخان ئېھتىياتچان بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى تۇتقۇزۇپ قويمىدى. قادىر مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمغاندىن كېيىن بارا ـ بارا ئۇنى ئاز ئىزدەيدىغان بولدى. چۈنكى ئۇ كوچا سەتەڭلىرىگە ئېرىشكەنىدى. ئۇ سەتەڭلەردىن پەشۋا يەپ، يەنە رېھىمخاننىڭ ئىزىغا چۈشتى. ئازراق شەپە ئاڭلاپ قالغان رېھىمخان بىر كۈنى قاتتىق خاپا بولۇپ:

ـــ مەن سېنىڭ نەلەرنى ئايلىنىپ كېلىپ، بىر كېچە قونۇپ ئۆتىدىغان ئۆتكۈنچەك ئەمەس، ـــ دېدى. قادىر قېلىنلىق قىلىپ:

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلمايمەن. سىزنى ئالغىنىم ئالغان، ـــ دېدى. رېھىمخان ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمىسىمۇ ئىككىلىنىپ قالدى.

قادىر كوچا سەتەڭلىرىدىن ئىككىنچىسى بىلەن ئاپاق ـ چاپاق بولۇشقاندىن كېيىن رېھىمخاننىڭ ئاجىزلىقىنى سېزىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە رېھىمخان خۇلقى كەم، ئەرلەرنى جەلپ قىلىش ئىقتىدارى يوق قىز ئىدى.

قادىر كېيىنكى كۈنلەردە ئۇرۇمچىلىك ھەنىپە دېگەن قىز بىلەن تېپىشىپ قالدى. ئۇ قادىرغا چىڭگىلەكتەك يۆگىشىپ تۇراتتى. قادىرنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىۋېلىپ ھەدەپ غىلجىڭشىيتتى. خالىيراق جايىنى كۆرگەندە: «سۆيىشەيلىچۇ قادىرەم» دەپ بوينىغا گىرە سېلىۋېلىپ چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كېتەتتى. ئۇنىڭ يالغان نازى قادىرنى ئەسىر قىلىۋالدى. لېكىن، بىرقانچە قېتىملىق ئۇچرىشىشتىن كېيىن قادىردا گۇمان پەيدا بولدى. ئۇ ئويلىنىپ قالدى: «بۇ ئاللىقاچان كۆزى ئېچىلىپ قالغان قىزمۇ، نېمە؟ ئەجەب ھۇنىرى كۆپكىنا؟ ياكى ئۇرۇمچىنىڭ قىزلىرى شۇنداق جەلپكار بولامدىغاندۇ؟ قىز دېگەنمۇ بىر ئاخشاملىق ئىشقۇ، ئەتىسىدىن باشلاپ جۇۋانغا ھېساب دېگەن گەپ. رېھىمخان مەندىن تېخى پۇتۇنلەي كۆڭلى سوۋۇپ كەتمىدى. شاگىرتلىق مۇددىتى توشۇشقىمۇ يەنە بىر يىل بار. بۇ قاملاشماي قالسا ئاندىن رېھىمخاننى ئالساممۇ ئولگۇرىمەن!»

ئەتىسى رېھىمخان بىلەن تۇرسۇنگۇل كېچىك چاسا دوقتىكى قاينام بازاردا تويۇقسىز قادىر بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇنىڭ يېنىدا قېشى قارا، كەڭ يۈز، قوشما قاپاق، يوغان كۆز، بۇدۇرچاچ بىر قىز تۇراتتى. قادىر رېھىمخانلارنى كۆرۈپ ھودۇقىنىدىن كۆزلىرى ئالا چەكمەن بولۇپ كەتتى. قادىر ئۇرا كۆزلىرىگە خۇشامەت بىلەن قېلىنلىق ئارىلاشقان كۈلكىسىنى يۈگۈرتۈپ، ھەنىپەگە ئولارنى تونۇشتۇرۇپ بىر زاۋۇتتا ئىشلەيمىز، دېدى.

ھەنىپە قاپىقىنى سۈزۈپ:

ـــ ۋىيەي ئابدۇقادىرەم، قىز بالىنىمۇ ئىشچىلىققا سالامدا سىلىنىڭ

ئۇ ئىدارىدا؟ ئەجەب بىر قالاق ئىدارىكىنا ئۇ. قىز بالا دېگەنچۇ قارالا، نازاكەتلىك، يۇمشاق كېلىدۇ ماڭا ئوخشاش. بۇنداق قولنى، تەننى ئىشچى لىققا سالسا قانداق بولغىنى، ئۇ، راستتىنلا قالاق ئىداريكەن، ـــ دېدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ نازاكەتلىك ئېسىل قىزلاردىن ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىۋاتاتتى. ئەگەر بۇنىڭدىن ئىككى ئاي بۇرۇن رېھىمخان بۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كېلىدىغان بولسا ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولاتتى. لېكىن، ھازىر قادىرنى ئىنتقا تاشلاپ بەرگەن سېسىق سۆڭەكتەك كۆرۈنۈپ، سوغۇق كۈلگەنچە:

ـــ ماڭا، كېتەيلى تۇرسۇنگۈل. ئۇنى كىم غاجىلسا غاجىلسۇن، ـــ دېدى تۇرسۇنگۈلنى قولتۇقلاۋېتىپ.

ـــ ۋىيەي ئەجەب قوپال خوتۇنلارىكەنە بۇ، ئوغۇل بالىنى سەنلەپ سۆزلەيدىغان. سەھرالىق ئوخشىمامدۇ بۇلار ئابدۇقادىرەم؟ ـــ ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ھەنىپە. تۇرسۇنگۈلنىڭ ئاچچىقى كەلدى:

ـــ ھوي خېنىم، ئۆزلىرى قەيەردە چوڭ بولغان؟ ھېلىلا ئاسماندىن چۈشتىلمۇ يا؟ بۇنىڭ ئېتىچۇ، ئابدۇقادىرەم ئەمەس، قادىر دوقا! ھا ـ ھا ـ ھا!

ئىككىيلەن قولتۇقلاشقىنىچە كىشىلەر توپىنى ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. تۇرسۇنگۈل كېتىۋېتىپ:

ـــ مەن ساڭا باشتىلا قادىر دېگەن ئۆتۈپ كەتكەن شاللاق، كۆڭلى سۈيۈق بىرنېمە دېمىدىممۇ؟ ـــ دېدى غەزەپلەنگەن ھالدا.

ـــ مەن ئۇنى «قوش نەمۇنىچىلار» دىن بولۇپ مۇكاپات ئالغانلىقىغا، مۇددەتتىن بۇرۇن رەسمىيلەشكىنگە قاراپ ئالغا باستى دەپ ئويلاپتىمەن. يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ ئالغا باسقانلىقىنىڭ يالغان، كۆز بويامچىلىق ئىكەنلىكىنى سېزىپ يۈرەتتىم. بۈگۈن ھەممىسى ئاشكارا بولدى، ئەمدى ئىككىنچى ئۇنىڭ يۈزىگە قارىمايمەن، ـــ دېدى رېھىمخان كەسكىنلىك بىلەن.

ـــ ئاۋۇ كۈنى قادىر دوقا دېسەم خۇددى يۈرىكىڭ ئېچىشقاندەك،

ئۇنداق دېمىگىنە، دەپ كەتتىڭ. ئۇچۇ زادى تەرىپىنى قىلغۇچىلىكى يوق بىر نېمە. بۇ يەردە ئاتا ـ ئانىمىز يوق، تۇيۇ ئىشىدا ئۆزىمىزگە پۇختىراق بولغىنىمىز، ياخشى. ئەڭ ياخشى يىگىتلەرچۇ قارا، ھازىرچە مۇھەببەت قاينىمىغا سەكرىمەي بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ ھەدەپ تېخنىكا ئۆگىنىۋاتىدۇ. بىزگە ئادەم چىقماسمىكىن دەپ قالما، زاۋۇتتا يىگىتلەر كۆپ، قىزلار ئاز، شاگىرتلىق مۇددىتىمىز توشقۇچە تاللاپ تۇتمىز تېخى. چىراي، ئەخلاق، ئەمگەك، ئۆگىنىشلەردە كىمدىن قالغۇچىلىكىمىز بار؟ قاراپ تۇر، ئۇ بۇزۇق قادىر دوقمۇش گاڭسا ـ جىسا قىلىپ قويمايدىغان بولسا تۇرسۇنگۇل دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتىمەن، ـــ تۇرسۇنگۇل شوخلۇق قىلىپ رېھىمخاننىڭ بېقىنىنى چىمدىۋالدى. بىخەستە كېتىۋاتقان رېھىمخان «ۋەيەي!» دەپ توۋلىۋەتتى.

رېھىمخان بىلەن تۇرسۇنگۇل پاراڭ بىلەن زاۋۇت دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلگەندە تۇنساقنىڭ ئۇچراپ قالدى. ئۇنىڭ قولىدا داستىخانغا يۆگەلگەن بىر نېمە بار ئىدى.

ـــ تاماق ئېلىپ ماڭدىڭما؟ ـــ دېدى رېھىمخان ئۇنىڭغا ھەۋەسلىنىپ.

ـــ قۇدرەت بۇگۈن ئۇستىسى بىلەن جابەن قىلىپ چۈشتە كەلمەدى. شۇڭا، ئۇلارغا تاماق ئېلىپ ماڭدىم، ـــ دېدى تۇنساقنىڭ سەل كۆتۈرۈلۈپ قالغان قورسقىنى يوشۇرغانىدەك قولىدىكى داستىخاننى تۆۋەنلىتىپ.

ـــ نېمانچە كۆپ تاماق بۇ؟ ـــ دېدى تۇرسۇنگۇل.

ـــ ئۇستىسى بىلەن يەيدۇ. ئۇ بەك بەلەن خەنزۇ، قۇدرەتكە جان كۆيدۈرىدۇ، كېچە ـ كۈندۈز زېرىكمەي ئۆگىتىدۇ. قۇدرەتمۇ خېلى كۆپ نەرسىلەرنى بىلىپ قالدى، ـــ دېدى تۇنساقنىڭ قۇدرەت بىلەن ماختىنىپ.

ئۇ قۇراشتۇرۇش سېخى ئىچىگە كىرىپ كەتتى. رېھىمخانلار دوقمۇش-تىن قايرىلىپ تۇراتتى. ئۇلارغا قارشى كېلىۋاتقان تالىپ ئۇلارنى كۆرۈپلا نىشاننى ئۆزگەرتىپ پار قازان سېخىغا كىرىپ كېتىدىغان تار يولغا قايرىلىدى. رېھىمخان تۇرسۇنگۇلنىڭ چىرايىغا قارىغاندى. ئۇنىڭ بىرخىل مەڭ-

سىتمەسلىك ئەلپازىدا ئۇ تەرەپكە قاراپمۇ قويماي كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە:

ـــ نېمە بولدى؟ ـــ دېدى ھەيرانلىق بىلەن.

ـــ قويە ئۇ لاتىنى، گەپنى ئۇزۇۋەتتىم، ـــ دېدى تۇرسۇنگۇل. ـــ نېمىشقا؟

ـــ ئۇ ياۋاش بولغىنى بىلەن تولمۇ شەخسىيەتچى بىر نېمىكەن. بۇنداق جەمغۇر ئادەملەرنىڭ مۇڭگۈزى ئېچىدە بولىدۇ دېگىنى راستكەن. بىر كۈنى جىددىي لازىم بولۇپ قېلىپ بىر كوي قەرز ئالغانتىم، ئۇچ كۈن ئۆتكەندە شۇ پۇلنى بېرىۋېتىڭ، دەپ كۆزۈمگە كىرىۋالدى. شاگىرتلىق تۇرمۇش پۇلى تارقاتقاندا بېرەي دېسەم ئۇنىڭغا يەنە 22 كۈن تۇرسا، دەيدۇ. ئاخىر قاسىمدىن سوراپ ئېلىپ بېرىپ قوتۇلدىم. بۇ ئىشتىن بۇرۇن بازارغا چىققانتۇق، گازىر ئېلىپ بېرەيمۇ، دەيدۇ، قورساق ئاچتى، ئاشپۇزۇلغا كىرەيلىمۇ دېسەم، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كېتىپ، كىرسەك كىرەيلى، لېكىن ھەر كىم ئۆزى چىقىم قىلسۇن دېمەمدۇ، ھەيران قالدىم. بىردىنلا كۆڭلۈم سوۋۇپ، پۇتۇن بەدىنىمدىن غۇرۇرىدە سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى. ئىچىمدە لەنەت ئوقۇدىم. يەرگە نەچچىنى تۈكۈرۈۋەتتىم. يىقىندىن بۇيان مېنى ھاشىم ئەگىپ يۈرىدۇ. ئۇ قوپال، توڭراق بولسىمۇ كىشىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىدىكەن. ھېلى مەردكەن. ھاراق ئىچىدىغىنى، تاماكا چېكىدىغىنىنى دېمىسە بولىدىغاندەك تۇرىدۇ.

ـــ قاسىم پوقاقما؟ ـــ رېھىمخان ئىتتىكلا سورىدى بىرخىل ئالاقزادىلىك ئىچىدە.

ـــ قاسىم پوقاق ئەمەس، ھاشىم قاسىم، ـــ دېدى تۇرسۇنگۇل قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ، ـــ ئەجەب جىددىيلىشىپ كەتتىڭا؟ قاسىم پوقاق ئىزىڭغا چۈشكەن ئوخشىمامدۇ؟

ـــ نەدىكى گەپنى قىلىسەن؟ ئۇنداق ئىش يوق. مەن سېنىڭ ھاشىم بەنجاڭنى دېگىنىڭنى بىلىپ تۇرغانلىقتىن جىددىيلىشىپ كەتتىم. ئۇ سەندىن سەككىز ـ ئون ياش چوڭ تۇرسا شۇنىڭغا تېگەمتىڭ؟

ـــ مەن ئۇنىڭغا تېگىمەن دېمىدىم، بولغان گەپنى دەۋاتىمەن. ئۇمۇ

ئېغىز ئاچقىنى يوق. قانداقچە مەندىن سەككىز ـ ئون ياش چوڭ بولىدۇ، كۆپ بولسا بەش ـ ئالتە ياش چوڭىدۇ شۇ، ـــ دېدى تۇرسۇنگۈل.

تۇنساقىز قۇراشتۇرۇش سېخىنىڭ ئىچىگە كىرىپ تۇرۇشىغا، ئەمدىلا ئىشتىن چۈشكەن هاشىم بەنجاڭ، ئەخمەت، تۇرسۇنلار چوڭ زاپچاسلار سېخىنىڭ بىر تۇتاش ماڭىدىغان ئىشكىدىن چىقىپ، ئۇنىڭغا ئۇچراپ قالدى. ئەخمەت تۇنساقىزنىڭ قولىدىكى زەللىگە قاراپ كەتكەندىن كېيىن كۆزىنى تۇنساقىزنىڭ خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالغان قورسىقىغا يۈگۈرتۈپ:

ـــ تۇنساقىز، توي قىلغىلى ئۇچ ئاي بولماي تۇرۇپ بالىڭىز بېشىنى چىقىرايلا دەپ قاپتىغۇ؟ ـــ دېدى قەستەن ئۇنىڭ بىلەن چاقچاقلىشىپ.

ئۇلار پاراققىدە كۈلۈشتى. ۋىللىدە قىزارغان تۇنساقىز دەرهال ئۆزىنى ئوڭۇشۇبلىپ، سېخىنىڭ ۋاراڭ ـ چۈرۈڭىدا ئاۋازىنى بولۇشچە كۆتۈرۈپ:

ـــ ئاڭلاپ تۇر غېجەك! بۇ بالىچۇ، بۇ زاۋۇتقا سەندىن بۇرۇن كەلگەن. ئۇ بىرىنچى ئەۋلاد ئىشچىلاردىن، سەن بولساڭ ئىككىنچى ئەۋلاد ئىشچى. ئۇنى ئاكا دېسەڭ بولىدۇ. سەن ئەمگەك قىلىۋاتقاندا ئۇ ئاللىقاچان ئۇستىسىنىڭ پېشىنى تۈتۈپ بولغان. سەن شاگىرتلىقتىن قۇتۇلالمىغىنىڭ بىلەن ئۇ ئاللىقاچان ئۇستا بولاي دەپ قالدى. كېيىنچە ئۇستام دەپ چاقىرىسەن تېخى، ـــ دېدى جاراڭلىق كۈلكىسىدە سېخ ئىچىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ.

ـــ بۇگۈن كەچتە تاماق يېمىسەڭمۇ بولىدۇ غېجەك! ـــ دېدى هاشىم بەنجاڭ خېلىغچە كۈلكىسىنى توختىتىۋالالماي.

ـــ تۇنساقىزنىڭ تىلى خەنجەركەن، ـــ دېدى تۇرسۇنمۇ كۈلكىسىنى باسالماي.

ـــ مۇهەببەتلىشىش ۋاقتىنىڭ ئۇزۇنراق بولغىنى ياخشىكەن. بۇ ئىككىسى ئۇنىڭ پايدىسىنى كۆردى، ـــ دېدى ئەخمەت گەپنى ئۆزىدىن ئۇلارغا يۆتكەپ.

تۇرسۇنگۈلنىڭ قادىر توغرىسىدىكى هۆكمى ئۇزۇنغا قالماي ئىسپاتلاندى. ئۇ رەسمىيلىشىپ كۆڭۈلۈكتىن ئۆتۈۋالغاندىن كېيىن، ئەمدى خالىغان

ئىمنى قىلىمەن، دېگەن ئىدىيە بىلەن خېمىغا يانغىلى تۇردى. بولۇپمۇ، ھېلىقى ھەنىپە دېگەن «گۈزەل» بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن قىز مەستانە-سى بولۇپ كېتىپ، بىرقانچە قېتىم ئىشقا كېچىكىپ كېلىپ كوللېكتىپ مەشغۇلاتقا تەسىر يەتكۈزدى. گۇرۇپپا باشلىقى نەسىھەت قىلدى. ئۇ تۇزدە-تىمەن، دەپ قويۇپ يەنە ئۆزى بىلگەننى قىلدى. گۇرۇپپا باشلىقى گۇرۇپپا يىغىندا تەنقىد قىلدى. بىرقانچە كۈن تۇزەتتى. لېكىن، ئۇنىڭغا قىلىنغان نەسىھەت ياكى تەنقىد بىر ھەپتىگە بارمايتتى. ئۇ ئۇزۇنغا قالماي يېرىم كۈن ئۇن - تىنسىز يوقاپ كەتتى. بىر قېتىم مەشغۇلات يېرىم كۈن توختىدى. گۇرۇپپا باشلىقى ئاگاھلاندۇرۇپ، يەنە شۇنداق قىلساڭ، رەسمىيلەشكەن لايقىتىڭنى ئېلىپ تاشلايمىز، دېدى. لېكىن، قادىر ئۇنى قۇرۇق پوپوزا دەپ بىلىپ، يەنە يېرىم كۈن يوقاپ كەتتى. گۇرۇپپا باشلىقى ئىلاجسىز باشقا گۇرۇپپىدىن ياندۇرغۇچى بازغانچى قەرز ئېلىپ ۋەزىپىنى تەستە تاماملىدى. گۇرۇپپا باشلىقى ئەمدى قەتئىي نىيەتكە كەلگەندى. ئۇ گۇرۇپپا مۇزاكىرىسىدىن ئۆتكۈزۈپ، سېخ مۇدىرىغا تەستىقلاتقاندىن كېيىن زاۋۇت ئەمگەك ئىش ھەققى بۆلۈمىگە دوكلات يوللىدى. ئەمگەك ئىش ھەققى بۆلۈمى تەكشۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈرگەندىن كېيىن قادىرنىڭ رەسمىيلەشكەن لايقىتىنى ئېلىپ تاشلاپ ئۇنى يەنە شاگىرتلىققا چۈشۈرۈ-ۋەتتى. 71 يۈەن مائاشىنى ئەسلىدىكى 48 يۈەن تۇرمۇش پۇلىغا چۈشۈر-دى. ئۇستىلارنىڭ بەھرىمەن بولىدىغان ھەممە تۇرلىرىدىن مەھرۇم قىلدى. جازا تەرىقىسىدە شاگىرتلىق مۇددىتىنى بىر يىل ئۇزارتتى. لېكىن، قادىر كۆرۈنۈشتە بولسىمۇ بۇ چارىگە پەرۋا قىلمىغان قىياپەتكە كىرىۋالدى. ھەنىپە بىلەن داۋاملىق باردى - كەلدى قىلىشىپ يۈردى. قادىرنى تېزرەك توي قىلايلى دەپ ئالدىرىتىپ تۇرغان ھەنىپە ئۇنىڭ ئەھۋالىنى كىمدىن ئۇقۇپ قالغان، بىر كۈنى ئۇنىڭغا چىرايىنىمۇ ئاچماي:

— بۇگۈندىن باشلاپ مېنى ئىزدىمەڭ. سىزنىڭ 48 كوي پۇلىڭىز مېنىڭ گىرىم بۇيۇمى ئېلىشىمغىمۇ يەتمەيدۇ. ھېلىمۇ سىز بىلەن بىر يەردە بولۇشقا ئۇنىماپتىكەنمەن، بولمىسا بىر قەلەندەرگە تېگىپ، ئۇنىڭدىن يەنە بىر قەلەندەر بالىنى تۇغۇپ بېرەكەنمەن، — دېگەنچە كېتىپ

قالدى... قادىر ئورا كۆزلىرىنى يۇمغانچە ئىزىدا ئولتۇرۇپ قالدى.

سادىقنى نازۇك دېتاللارنى پىششىقلاپ ئىشلەش 1 ـ سېخىغا تەقسىم قىلدى. سايلام ئۆتكۈزمەيلا، زاۋۇت پارتكومىدىن شۇ سېخىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلمىغان پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى دەپ بەلگىلەپ، كېيىنكى قارارلىق سايلامدا تولۇقلاشنى ئۇقتۇردى. ئۇ سېخ مۇدىرى، قوشۇمچە ياچېيكا سېكرېتارى شۇك خەيدىنى ئىزدەپ:

ـــ مەن شاگىرتلىقىمنى قىلىپ ئىككى يىلغىچە باش چۆكۈرۈپ ئۆگەنسەم، مۇئاۋىن سېكرېتارلىقنى قىلمسام، ـــ دېدى.

شۇك نەسىھەت قىلىپ:

ـــ سىز ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلمايسىز، شۇڭا ئۆگىنىشىڭىزگە تەسىر يەتمەيدۇ. بىزمۇ سىزنى زۆرۈر بولمىغان ئىشلارغا ئارىلاشتۇرماي كۆپرەك ئۆگىنىشىڭىز ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىمىز. بۇ ئىشنى تاك ۋېنسەي مۇئاۋىن سېكرېتار ماڭا قايتا ـ قايتا جېكىلىگەن، ـــ دېدى.

سادىق يەنە خاتىرجەم بولالماي، تاك ۋېنسەينى ئىزدىدى. تاك:

ـــ سادىق، ئەمدىلا بىرىنچى قەدەمنى باستىڭىز، يىراققا قارىك. زاۋۇت پارتكومى سىزگە زور ئىتىبار بىلەن قاراۋاتىدۇ. بۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇش سىزنى ھەم سىياسىي ئىدىيە جەھەتتىن، ھەم تېخنىكا، كەسپىي جەھەتتىن يۇكسەلدۇرۇشنى كۆزدە تۇتۇش ئاساسىدا چىقىرىلغان قارار. بىز يالغۇز تېخنىكىلىق ئىشچىلارنىلا ئەمەس، بەلكى ھەر جەھەتتىن يېتىشىپ چىنىققان كادىرلارنىمۇ تەربىيىلەپ چىقىمىز. بۇ ئورۇنلاشتۇرۇش ئاخىرقى ھېسابتا شۇنى مەقسەت قىلىدۇ... ـــ دېدى.

سادىق قايتا ئېغىز ئاچمىدى. ئۇنى ئىستانوكچىلار 6 ـ گۇرۇپپىسىغا تەقسىم قىلغانىدى. بۇ گۇرۇپپىدا چوك ئالتە بۇرجەكلىك، كىچىك ئالتە بۇرجەكلىك ئىستانوكلارنىك ھەرقايسىسىدىن ئۈچ، قىرىش ئىستانوكىدىن تۆتى بار ئىدى. سادىقنى قوشۇمچە ياچېيكا خىزمىتىنى قىلىدۇ، دېگەندەك قىلىپ، ئىشى بىرقەدەر يېنىك ئالتە بۇرجەكلىك ئىستانوكقا تەقسىم قىلدى. ئۇنىڭ ئۇستىسى تۇك فامىلىلىك 35 ياش چامىسىدىكى ۋېجىكرەك ئادەم ئىدى. ئۇ كىشىلەرگە چىراي ئاچمايدىغان، كەم سۆز ۋە رەھبەر، باشقۇرغۇ-

چىلارنى كۆرسىلا بىكاردىن ـ بىكار جۇدۇنى ئۆرلەپ قالىدىغان ئادەم ئىدى. بەزىدە سېخ مۇدىرى، ئۇچاستكا باشلىقلىرى كېلىپ ئۇنىڭغا بىر نېمە دېسە، ئۇلار كېتىشىگىلا، بىر ئوبدان ئايلىنىۋاتقان ئىستانوكنى شاپىد- ده توختىتىپ، قاپىقىنى تۇرگەنچە، ئادەملەرگە كەينىنى قىلىۋېلىپ، قورال ـ سايمان ساندۇقىغا يۆلىنىپ، بۇلۇڭ تەرەپتىكى تامغا قارىۋالغانچە ئۆزۈندىن ـ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كېتەتتى ـ دە، ئاندىن مەيدە يانچۇقىدىكى مايلىشىپ كەتكەن گېزىت قەغىزىنى قالايمىقان يىرتىپ، تۆۋەن يانچۇقىدا- كى موخۇركا يۇقىلىرىنى قايتا ـ قايتا قېقىشتۇرۇپ چىمداپ ئېلىپ، بىر چېكىمگە تەستە توشقۇزغاندىن كېيىن، چوڭ بېشىنى چىمچىلاق بارماقتەك تومۇلۇقتا، شورايدىغان بېشىنى ئىنچىكە قىلىپ يۆگەپ، ھەر نەرسە ئارىلا- شىپ كەتكەن موخۇركىنى تاكى تاراسلاپ ئاۋازى چىققۇچە شوراپ، يەنە شۇ نىشانغا قاراپ 10 ـ 20 مىنۇتچە ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ئۇ ئۆز خىيالىدىن نېمىلەرنى ئۆتكۈزگەنلىكى نامەلۇم. بىردىنلا دىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ تاماكا قالدۇقىنى زەردە بىلەن دەسسەپ يەنچىگەندىن كېيىن چىقىپ كېتەتتى. شۇ چىقىپ كەتكەنچە ئىشتىن چۈشۈشكە يېرىم سائەت قالغاندا يەنە شۇ چىرايلى بىلەن پەيدا بولۇپ، گەپ ـ سۆزسىز ئىستانوكنى بىر قۇر سۈرتۈپ، قورال ـ سايمانلارنى ساندۇققا سېلىپ، كېيىنكى ئىسمېنىدا- كىلەرگىمۇ گەپ سۆز قىلماي، مانا ئىستانوك دېگەندەك قول ئىشارىتىنى قىلىپ قويۇپ چىقىپ كېتەتتى.

سادىق ئىشقا چۈشكەن بىرىنچى كۈنى، ئۇنى ئۇچاستكا باشلىقى گو باشلاپ كېلىپ، ئۇنىڭغا ئۇستا بولىدىغان تۇڭغا:

ـــ سادىقنى سىزگە تونۇشتۇرمىز، ـــ دېدى.

تۇڭ ئۇستام يامان كۆزى بىلەن سادىقنىڭ بېشىدىن ئايغىچە قاراپ كېتىپ:

ـــ مەن پارتىيە ئەزاسى ئەمەس. ياچېيكا سېكرېتارى تەربىيلىمەيمەن، ـــ دېدى.

ـــ سىز ياچېيكا سېكرېتارى تەربىيلىمەيسىز، شاگىرت تەربىيلەيسىز، ـــ دېدى گو چۈشەندۈرۈپ.

ـــ مەن شاگىرت تەربىيلىيەلمەيمەن، «بالاڭزىنى» تېخمۇ تەر ـ بىيلىيەلمەيمەن، ـــ دېدى ئۇ تېخمۇ قوپاللىشىپ. گونىڭ ئاچچىقى كەلدى:

ـــ يولسزلىق قىلما! بۇنى شىڭ مۇدىر بەلگىلىگەن.

ـــ ئەمىسە قويۇپ كېتىڭ، قاراپ ئۆگەنسۇن، ـــ دېدى ئۇ گوغا قارايمۇ قويماي.

سادىقنىڭ شاگىرتلىق ھاياتى مانا مۇشۇنداق باشلاندى. تۇڭ ئۇستام سادىققا بىر ئايغىچە چىراي ئاچمىدى، تۇزۇكرەك گەپمۇ قىلمىدى، ئىستا ـ نوكنىمۇ تۇنقۇزمىدى. بەزىدە خۇشى كېلىپ قالسا قاپقىنى ئاچماي تۇرۇپ:

ـــ ھەي بالاڭ، قىسقۇچنى چىكىت. قىسقۇچنى بوشات، ئىستانوك ـ نى پاكىز سۈرت، قىرىندىنى تۆكۈپ كەل، سوپۇن سۈيى ئەكېلىپ ئىستانوكقا قۇي، ـــ دېگەندەك ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارغا بۇيرۇپ قوياتتى. سادىق ئۇنىڭ مۇشۇنچىلىك ئىشلارغا بولسىمۇ سالغانلىقىغا خۇش بولۇپ كېتىپ، ئىشنى ئۇ دېگەندىنمۇ ياخشى، بەجانىدىللىق بىلەن بېجە ـ رەتتى. تۇڭ بەزىدە سادىقنى كۆزىدىن نېرى قىلىش ئۈچۈن تۇرۇپلا:

ـــ بالاڭ، مانى چاقلاپ ئۆگەن، ـــ دەپ 30 نەچچە سانتىمېتر ـ لىق قىرىش پىچقىنىڭ كېرەكسىز بولۇپ كەتكەن دەستىسىنى ئۇنىڭغا تۇنقۇزۇپ قوياتتى. ئۇلارنىڭ سېخىدا ئىككى جايدا قۇم چاق بار ئىدى. بىرى يېرىك، بىرى سىلىق ئىدى. سىلىقىدا قىرىش، يۇنۇش ۋە شىستېرىن پىچاقلىرىنى چاقلايدىغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى ئالدىراش بولاتتى. ھېلى ئۇ ئۇستام كېلىپ سادىقنىڭ بىكار بىر تۆمۈرنى چاقلاپ ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ سىز سەل تۇرۇپ تۇرسىڭىز، مەن پىچقىمنى چاقلۇۋالسام، ـــ دېسە، كەينىدىنلا يەنە بىر ئۇستام كېلىپ:

ـــ پىچاق چاقلاشنى ئۆگىنىۋاتامسىز؟ مەن ئالدىراشتىم، چاقلۇا ـ لايمۇ، ـــ دەپ ئۇنى چەتكە چىقىرىپ قوياتتى. شۇنىڭ بىلەن، سادىق قۇم چاق يېنىدا سائەتلەپ بويۇن قىسىپ تۇرۇپ كېتەتتى. بىر كۈنى چوڭ ئالتە بۇرجەكلىك ئىستانوكتا ئىشلەيدىغان يەن ئۇستام ئاخىر چىداپ

تۇرالماي:

ـــ تۇڭ، سەن ئۇنىڭغا ئۇنداق مۇئامىلە قىلما، ئۇ سېنىڭ شاگىر-تىڭلا ئەمەس، سېخىمىزنىڭ پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى،

ـــ دېدى.

ـــ سېكرېتار بولسا سىلەردەك پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سېكرېتارى. مەن بىلەن مۇناسىۋىتى يوق. مەن دەسلەپتىلا گوگا شاگىرت ئالمايمەن. بولۇپمۇ، بالاكۈننى ئالمايمەن دېگەن، ھېلىمۇ شۇ گېپىمدە، لازىم بولسا سەن ئېلىپ كەت، ـــ دېدى پەنىنڭ چىرايىغا قاراپمۇ قويماي.

پەن ئۇستام ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىش ئارتۇقچە ئىش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى بولغاچ ئۆز ئىستانوكى يېنىغا كەتتى. ئۇ شاگىرتى غوپۇر قىرىپ چىققان گايكا، ۋىنتىلارنى ئۆلچەپ كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ ناھايىتى ياخشى ئىشلىنىپتۇ، داۋاملىق شۇنداق ئىشلەڭ. قورۇ-ماڭ. بىرقانچىسى ئۇنداق، مۇنداق بولۇپ قالسا كېرەك يوق. ئۇنداقلىرى بىزنىڭ قولىمىزدىمۇ دائىم چىقىپ تۇرىدۇ، ـــ دېدى.

سادىق ئۇ ئىككىسىگە ھەۋەسلىنىپ قالدى. غوپۇر ئېگىز بوي، ئاق-پىشماق، ئوروق يىگىت ئىدى. ھەر ئىككىسى بىر كۇندە تەقسىم قىلىنغان. غوپۇر ساۋاتسىز بولۇشىغا قارىماي بىر ئاي ئىچىدە ئۇستىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە مۇستەقىل مەشغۇلات قىلغۇدەك بولۇپتۇ. لېكىن، سادىقچۇ؟ تېخى ئىستانوكنىڭ رولىنى تۇزۇكرەك تۇتۇپ باققىنى يوق. ئۇچاستىكىدىكى ئۇستاملارنىڭ بۇ ئىشقا ئىچى پۇشاتتى. ئۇلار تۇڭنىڭ ئىدىيىسى قالاق، مىللىي سىياسەت كۆز قارىشى ناچار، ھۇنىرىمۇ ئانچە ئۇستۇن بولمىسا، نېمىشقا سادىقنى بۇنداق ئادەمگە تۇتقۇزۇپ قويىدۇ؟ دېيىشىپ غۇلغۇلا قىلىشسىمۇ ئۇنىڭغا جاۋاب تاپالمىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ، تۇڭنىڭ تۇزۇكرەك ھۇنىرى يوق ئىدى. ئىستانوكچىلارنىڭ بىرىنچى ماھارىتى بولغان پىچاق چاقلاش ھۇنىرى تېخىمۇ ناچار ئىدى. ئەڭ ئاددىي پىچاقلاردىن قىرىش، كېسىش پىچقىنىڭ بىسىنى تەكشى چىقىرالمايتتى. پولات پىچاقنىڭ ئۇچ-دىكى پولات ئۇلانمىنى تولا سۇندۇرۇپ، چاقلاۋەرگەنلىكتىن بىرقانچە كۇنگە قالماي پولاتنى تۇگىتىپ، كۆتىكىگە يەتكۇزۇپ كېرەكسىز قىلىۋەتتى.

چۈنكى، بۇ پىچاقنىڭ ئۇچىغلا پولات ئۇلىنىپ، كۆتىكى ئادەتتىكى پولات ياكى تۆمۈردىن ياسىلاتتى. پولات قىسمى تۇگىسە ئۇ بىر پارچە كېرەكسىز تۆمۈرگە ئايلىناتتى.

بەزى ئۇستىلار ئۇنىڭغا:

ــ سەن نېمىشقا مۇشۇ چاغقىچە سادىقنى ئىستانوكنى تۇتقۇزمايسەن؟ ــ دېسە ئۇ، باھانە كۆرسىتىپ:

ــ ئۇ پولات پىچاق ۋە پولات ماتېرىياللىرىنى بۇزۇۋېتىدۇ. نورما ئېشىپ كەتسە مېنىڭ مائاشىمدىن تۇتىدۇ. ياسىنىڭكىدىن تۇتامتى؟ باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماي ئىشىڭنى قىل، ــ دەيتتى بېشىنى كۆتۈرمەي تۇرۇپ.

سادىق ئاخىر تەخىر قىلالمىدى. بىر كۈنى ئاخشاملىق ياچېيكا ئەزالىرى يىغىنى تارقالغاندىن كېيىن شىكۈ مۇدىرغا:

ــ سىز نېمىشقا مېنى مۇشۇنداق بىر ئادەمگە شاگىرتلىققا تۇتقۇزدىڭىز؟ ئۇستاملارمۇ توختىماي غۇلغۇلا قىلىشۋاتىدۇ. ئۆزۈمۇ چۈشىنەلمەي يۈرىمەن، ــ دېدى مەيۈسلىنىپ. شىكۈ مۇدىر بىردەم ئولتۇرۇپ كېتىپ:

ــ بۇ مېنىڭ ئىشىم ئەمەس، تاكۇ شۇجىنىڭ «سادىقنى سېختىكى ئەكۇ ناچار ئۇستىغا تۇتقۇزۇڭ!» دېگەن پىكرى بويىچە بولغان ئورۇنلاشتۇرۇش، ــ دېدى مەنىلىك كۈلۈپ قويۇپ.

ــ نېمىشقا؟ ــ دېدى سادىق ھەيرانلىق ئىلكىدە تېخىمۇ گاڭگىراپ.

ــ بۇنىڭغا ئېنىق بىر نېمە دېمەك تەس. مېنىڭ يۈزەكى چۈشىنىشىمچە، تاكۇ شۇجى سىزدەك تېز ئالغا بېسىۋاتقان ياشنى ئىشچىلار قوشۇنى ئىچىدىكى ھەر قاتلامدىكى، ھەرخىل مەجەزدىكى كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى بىلىمنى تولۇقلىسۇن، دەپ ئويلىسا كېرەك. مەن شۇنچىلىك چۈشەندىم. قانائەت قىلمىسىڭىز تاكۇ شۇجىدىن سورىساق بولىدۇ، ــ دېدى مېڭىشقا تەمشىلىپ.

ــ سورىمايلى، يەنە بىر مەزگىل چىداي، ــ دېدى سادىق ئارتۇق گەپ قىلماي.

ـــ سىز ئۇنىڭغا سۇئال قىلىپلا تۇرماي، بۇزەك قىلمەن، دېگەندە قانداق تاقابىل تۇرۇشنىمۇ ئۆگىنىشىڭىز كېرەك. ھەرقانداق مىللەتتە يامان ئادەم مەۋجۇت، ـــ دېدى ئۇ سادىقنىڭ غولىغا قېقىپ قويۇپ.

3

8 ـ ئاينىڭ بىر كۈنى سادىق ئۇستىسى بىلەن چۈشتىن كېيىنكى ئىسمېنىغا ئىشقا چۈشتى. سىرتتا غۇر ـ غۇر شامال چىقىپ تۇرسىمۇ سېخ ئىچى يەنىلا ناھايىتى دىمىق ئىدى. ھەرخىل تېپتىكى ئىستانوكلارغا قۇيۇلغان خىلمۇخىل مايلارنىڭ ئارىلاشما پۇرىقى بىلەن ئىستانوكلارنىڭ يۇقىرى سۈرئىتلىك سۈركىلىشىدىن ھاسىل بولغان ئىسسىقلىق ھارارىتى قوشۇلۇپ، نېمىنىڭ پۇرىقى ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بىرخىل پۇراق كىشىلەرنىڭ نەپسىنى سىقىپ، يۈرەك سوقۇشىنى تېزلەشتۈرەتتى. سادىق ئۇستىسىنىڭ ھەربىر قەدەمغا دىققەت قىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يېنىغا سېخنىڭ ستاتىستىكىچىسى كېلىپ:

ـــ سىزنى شۇ مۇدىر ئىشخانىغا كىرىپ كەتسۇن دەيدۇ، ـــ دېدى. سادىق ئۇستىسى تۇڭغا، قانداق قىلمەن؟ دېگەندەك قارىۋېدى، تۇڭ:

ـــ بارىۋەر، سەن بولمىساڭمۇ ئىشلەۋېرىمەن ـــ دېدى ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماي. سادىق مېڭىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ تەرەپكە يامان كۆزى بىلەن قاراپ قويۇپ، ئېغىزىنى مىدىرلىتىپ غودۇڭشىغانچە 1 ـ ئىسمېنىدىكى كىلەردىن ئىستانوكنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، قورال ـ سايمان ساندۇقىنى تاقۇۋېتىپ، ماتېرىيال ۋە پېچاق ئېلىش كارتىسىنى تۇتقانچە چىقىپ كەتتى.

سادىق يېنىپ كەلگەندە ئۇستىسى يوق ئىدى. سادىق ھېچ نەرسىگە تېگىشكە جۈرئەت قىلالماي ئۇنى ساقلىدى. بەزى تەييارلىقلارنى قىلغاچ تۇراي دەپ ئويلىغانىدى، ساندۇقنىڭ تاقاقلىق ئىكەنلىكىنى كۆردى.

2 ـ ئىسمېنىغا ئىشقا چۈشۈش سىگنالى چېلىنىپ بېرىم سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندە تۇڭ شۇ ئايلىق بېرىلگەن قىرىش، كېسىش نورما پېچىقى-

دىن ئوننى، پولات پىچاقتىن تۆتنى قولىدا تۇتۇپ، شۇ كۈنلۈك ۋىنتا، گايكا چىقىدىغان پولات ماتېرىيالىنى مۇرىسىگە ئارتىۋېلىپ، بىرخىل چاڭ-چىلە ناخشىسىغا غىڭشىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ سادىقنى ئۆزىدىن نېرى قىلسىلا ئاشۇنداق خۇشال بولاتتى. ئۇ يېقىن كېلىپ سادىقنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆردى ـ ده، دەرھال غىڭشىشتىن توختاپ، قاپقىنى تۇرۇۋالدى.

بۇ زاۋۇتتىكى ھەرخىل ئىستانوكلارنىڭ ھەممىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلۈپلا قالماي، ھەرخىل پولات ماتېرىياللىرى، پولات چۈنۇق، ئۇچ قىرلىق، تۆت قىرلىق پولات، قىرغىچ، كېسىش، يونۇش، سىلىقلاش، شىستىرىن پىچاقلىرى، ئۆلچەش ئەسۋابلىرى، ھەتتا سۈپاركا چوكىلىرىغىچە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلەتتى. شۇڭا بۇ ماتېرىيال، پىچاقلار ناھايىتى ئەتىۋارلىق ھېسابلىنىپ، دەرىجىمۇ دەرىجە قاتتىق قىسىپ باشقۇرۇرالاتتى. ھەممىسىدە نورما ئۆلچىمى بار ئىدى. كېرەكسىز ماتېرىياللار كۆپ چىقىرىلىپ، ماتېرىيال كۆرسەتكۈچىنى ئاشۇرۇۋەتسە، پىچاقنى سۇندۇرۇپ، بۇرۇن خورىتىۋەتسە، تولۇقلاپ بېرىلسىمۇ، لېكىن ئاي ئاخىرىدا نىسبەت بەلگىلىمىسى بويىچە ئۇستىلارنىڭ مائاشىدىن زىيان قىسمى تۇتۇپ قېلىناتتى.

ئۇ چاغلاردا ھازىرقىدەك گايكىلارنى قىرىدىغان، كېسىدىغان مەخسۇسلاشقان ئاپتوماتىك ئىستانوكلار يوق ئىدى. بىر ئىستانوك ھەممە ئىشنى قىلىدىغان ئاممىباب ئۇسۇلدا مەشغۇلات ئېلىپ بارىتتى. ۋاقىت چىڭ تۇتۇلۇپ، ئۆلچەم قاتتىق باشقۇرۇلمىسا، سۈرئەت ھەم سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايتتى.

تۈگ ۋىنتا چىقىدىغان 18 سۇگلۇق پولاتنى ئىستانوكنىڭ ئالدى تەرىپىدىن تىقىپ، ھەرقانداق قىلىپمۇ ئۆتكۈزەلمىدى. ئۇ ئاغزىنى بۇزۇپ كىملەرنى تىللىغىنىچە ئۇنى كۈچ بىلەن تارتىۋالدى. ئارقا تەرىپىدىن ئۆتكۈزگەنىدى، قاملاشقاندەك قىلدى. قىسقۇچنى كۈچەپ چىڭىتقاندىن كېيىن ئىستانوكنى خوتقا سالدى. ئۇ قاپقىنى تۇرگەنچە ۋىنتا قىرىشقا باشلىدى. 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ گىچە ۋىنتا ئوگۇشلۇق قىرىلدى. ئۇ ئەمدى ئۆز ـ ئۆزىدىن مەمنۇن بولۇپ 4 ـ ۋىنتىنى قىردى. ۋىنتا قىرىلىپ بېرىم

بولاي دېگەندە «قارس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ بىر نەرسە قاقتەك ئۈچۈپ ئىستانوك قورۇق ئايلىنىشقا باشلىدى. بۇ ئاۋاز بىلەن تەڭ قوم چاقتا پىچاق چاقلاشنى ئۆگىنىۋاتقان سادىق ئۇنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كەلـ دى. تۇڭ نەزىرىنى ئىستانوكتىن سادىققا يۆتكەپ، دۇشمەندەك قادىلىپ ئالايغاندىن كېيىن شارتتىدە ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىۋېلىپ سۆزلەپ كەتتى.

ـــ ئاناڭنى! يېقىندىن بۇيان نېمىشقا ئىشىم ئوڭغا تارتمايدىكىن دېسەم، بالاڭزا...

ـــ ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى چقارماي ئىستانوكتىن پىچاقنى چقىرىپ قوم چاق تەرەپكە كەتتى. ئۇ ئاشۇ غەزەپلىك چىراي بىلەن پىچاق چاقلاۋاتقان ئۇيغۇر شاگىرتىنى جەينىكى بىلەن ئىتتىرۋېتىپ پىچاقنى چاقلاپ كەلدى. پىچاقنى يەنە ئورناتتى. لېكىن، پىچاق پولاتقا تېگىش بىلەن يەنە «قارس» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ پىچاقنى ئىككىنچى قېتىم چاقلاپ ئىككى ۋىنتىسىنى قىرىپ چقاردى. ئۇچىنچىسىنى قىرماقچى بولغا ـ نىدى، پىچاق يەنە سۇندى...

تۇڭنىڭ چىرايىدىن مۇز ياغاتتى. ھەرقېتىم قوم چاق يېنىغا بارغاندا ئۇنىڭ يېنىدىكى ئادەمنى تىللاپ، دۇشكەلىسە، ئىستانوكنىڭ يېنىغا كېلىپ سادىققا ئالياتتى. ئۇ پىچاقنى ئاخىرقى قېتىم چاقلاپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنى ئوڭ ـ تەتۇر ئۆرۈپ بىر ھازاغچە قاراپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ ئاناڭنى! رۇسنىڭ نەرسىلىرىمۇ جالىشىپ كەتتى، پىچقى پولاتـ نى يېيەلمەي، پولتى پىچاقنى ئۇپرىتىدىغان بولۇپ كەتتى، ـــ دەپ ھەممىنى پولات ۋە پىچاققا ئارتىپ ئاغزىنى بۇزدى. ئاندىن قولىدىكى پىچاقنى ئاستىدىن تىيەك يۆلەپ يېرىم ئوچۇق قويغان رامدىن كۆچەپ تۇرۇپ سىرتقا ئېتىۋەتتى. چۈنكى، كۆپ قېتىم چاقلانغان پىچاقنىڭ سۈيى قېچىپ، بىسى قارىداپ كەتكەنىدى، ئەمدى ئۇنى ئىشلەتكىلى بولمايتتى.

سادىق خۇددى پىچاقنى ئۆزى كېرەكتىن چقارغاندەك بىرخىل خـ جالەتچىلىكتە ئۇنىڭ چىرايىغا قاراشقىمۇ ئەيمىنىپ، ھودۇققان پېتى ساد ـ دۇقتىن يېڭى پىچاق ئېلىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى. تۇڭ پىچاقنى سادىقنىڭ قولىدىن يۇلۇپ ئالدى ـ دە، پاقىدە قورال ـ سايمان ساندۇقىنىڭ

ئۇستىگە تاشلىدى. ئاندىن دائىملىق ئادىتى بويىچە سادىققا كەينىنى قىلىۋىلىپ، يانچۇقىنى قېقىشتۇرۇپ موخۇركا يۆگىدى. تەستە تۇتاشتۇرغان تاماكىسىنى پۇرقىرىتىپ تارتقىنىچە ئۆزىنىڭ يېنىغا كەلگەن ھەربىر ئۇستىغا:

ـــ مەن ساڭا دېمىدىمۇ بالاڭزىنى شاگىرتلىققا ئالمايلى، دەپ. ئۇنى شاگىرتلىققا ئالغاندىن كېيىن ئىشىم زادى ئوڭغا تارتمىدى، ـــ دېدى سادىققا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ.

تۇڭ قاپقىنى بىر تۇرۇۋالغانچە، سادىققا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، پىچاق ئورنىتىپ، پىچاق سۇندۇرۇپ، پىچاق چاقلاپ ئۇچ سائەتتەك ئىپتىدىشىپ، توت پىچاقنى كېرەكسىز چىقىرىپ، بىر ـ بىرلەپ رامدىن پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپ، ئاران يەتتە دانە ۋېنىتا قىردى. ئۇ سەۋەبىنى پولات ماتېرىيالنىڭ قاتتىقلىقىدىن كۆرۈپ، كۆپ قېتىم ماتېرىيال ئالماشتۇردى. ئىستانوكنىڭ سۈرئىتىدىن كۆرۈپ، خوتنى مىنۇتىغا 2400 قېتىم ئايلىنىدىغان 2800 قېتىملىق ئەڭ يۇقىرى سۈرئەتكە تەڭشەپ كۆردى. لېكىن، يەنىلا ئەپلەشمىدى. ئاخىرىدا كەچلىك تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغان بولسىمۇ، جاھىللىقى تۇتۇپ تاماقنىمۇ چىقمىدى. بۇنداق ئەھۋالدا، سادىقمۇ تاماققا چىقىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. تۇڭمۇ ئۇنى سەن تاماققا چىق دېمىدى. كېچە سائەت بىر يېرىم بولدى. تۇڭ ھېچقانداق ئامال قىلالمىدى. ئۇ قورال ـ سايمانلارنى كۆرگەن يەرگە پىرقىرىتىپ تاشلاپ، سانداۋىنىڭ ئىشكىنى پۇتى بىلەن جالاقىدە تېپىپ يايقانچە چىقىپ كەتتى. ئۇ شۇ يوقالغانچە، ئىككى سائەتتەك كۆزگە كۆرۈنمىدى. ئەتىگەن سائەت ئۈچتىن ئېشىپ پۇتۇن ئىسمېنىنىڭ ئىشتىن چۈشۈشىگە بىر سائەت قالغاندا، ئۇلارنىڭ ئىستانوكىنىڭ شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئىشلىمەي بىكار تۇرغانلىقىنى، سادىقنىڭ قاتتۇرۇپ قويغان ھەيكەلدەك تۇرغانلىقىنى يىراقتىن كۆرگەن ئۇچاستكا باشلىقى گو كۆرۈپ سادىقنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـــ ئۇستىگىز قېنى؟ ـــ دەپ سوردى سىپايىلىك بىلەن.

ـــ بىلمەيمەن، ماڭمۇ گەپ قىلماي چىقىپ كەتتى، ـــ دېدى سادىق بىئارام بولغان ھالدا.

گو پششقلانغان زاپچاسلارنى سالىدىغان تور سېۋەتنىڭ قۇرۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ئىشلىمىدىڭلارمۇ؟ ـــ دېدى.

سادىق بولغان ئىشنى دەيمۇ، دېمەيمۇ دېگەن ئىككى خىيالدا بىر دەم تۇرۇپ قالدى ـ دە، خەنزۇچە خېلى چۈشىنىشلىك قىلىپ:

ـــ ئۇ تۆت پېچاقنى سۇندۇرۇپ، يەتتە ۋىنتا قىردى، ـــ دېدى.

ئۇچاستىكا باشلىقى خۇددى سادىق ئارقىلىق مۆجىزە ياراتماقچى بولغاندەك:

ـــ مەن يېنىڭىزدا تۇراي، سىز ئىشلەڭ، ـــ دېدى ئۇنى رىغبەتلەندۈرۈپ.

سادىق ئىستانوكنى قولىغا ئېلىپ باقمىغان بولسىمۇ خېلى كۆزى پىشىپ قالغانىدى. ئۇمۇ بىر مۆجىزە ياراتقۇسى كەلگەنىدەك «ئۇنىڭدا قاملاشمىغان ئىستانوك مەندە قاملىشىپ قالسا ئەجەب ئەمەس» دېگەنلەرنى ئويلىدى ـ دە، ئىستانوكنى ھەرىكەتكە كەلتۈردى. ھېچقانداق چاتاقسىز 15 ۋىنتا قىردى. يانداپ قاراپ تۇرغان ئۇچاستىكا باشلىقى ئۇ ھەربىر ۋىنتنى قىرىپ بولۇپ كەسكەندە خۇشاللىقىدا:

ـــ ھە شۇنداق!، قورقماڭ! تەمتىرىمەڭ! ـــ دەپ تۇردى.

ئۇچاستىكا باشلىقى ئەسلىدە سادىققا تاكى ئىشتىن چۈشكۈچە يېتەكچىلىك قىلماقچىدى، لېكىن شۇ ئارىلىقتا سېخنىڭ باش تەرەپتىكى سېلسار گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى قول پۇلاڭلىتىپ ئۇنى چاقىردى. ئۇچاستىكا باشلىقى:

ـــ مەن بېرىپلا كېلىمەن. مۇشۇنداق ئىشلەپ تۇرۇڭ! ـــ دەپ كېتىپ قالدى.

سادىق ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشاللىقا چۆمۈپ شادلىنىپ كەتتى. كۆزىدىن ئۇمىد ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى. ئۇ ئىستانوكنى قىرىش خوتىغا سېلىپ قويۇپ، ئىچىدە: «مېنىڭمۇ بىگىسمىنى كۆرۈپ قويۇڭلار» دېگەندەك، نورمال ئىشلەۋاتقان غوپۇرغا قارىدى. غوپۇر:

ـــ سىلىنىڭ ئۇستاڭلارنىڭ تۇزۇكرەك ھۇنىرى بولمىغاندىن تاشقى

رى، مىجەزى ئەسكى، قاپىقى ياماننىكەن. مېنىڭ پەن ئۇستام ئۇنداق ئادەم ئەمەس، زېرىكمەي ئۆگىتىدۇ، قورقماي ھەيدە دەپ ئىستانوكنى ماڭا بېرىدۇ. بەزى گەپلىرىنى ئۇقمىسام بىردەمدە تەرجىمان چاقىرىپ كېلىپ چۈشەندۈرىدۇ. بەزىدە كېرەكسىز چىقىرىپ قويسام، كېرەك يوق، دەپ تۇرىدۇ، ـــ دېدى.

سادىق ئۇستىسى پوزىتسىيەسىنى ئۆزگەرتمىسە شىڭ مۇدىرغا دەپ ئالمىشىپ كېتىدىغانلىقىنى دېگەچ يەنە ئۇچ ۋىنتىنى قىرىپ چىقتى. ئۇ ئىچىدە: ئىشىم ئەجەب ئەپلىشۋاتىدا، دېگەننى ئويلاپ، تۆتىنچى ۋىنتىنى قىرىشقا، خۇددى ئۇستىسى ھەيدىگەن چاغدىكىدەك «قارس» قىلغان ئاۋاز چىقتى ـ دە، بىر نەرسە نەلەرگە ئۇچۇپ كەتكەندەك بىلىندى. خۇشاللىقـ ـدا كۆڭلى توق، بىغەم تۇرغان سادىقنىڭ يۈرىكى قارتلا قىلىپ قالدى. ھودۇققىنىدىن پۈت ـ قوللىرىدا جان قالماي تىترەپ كەتتى. نېمە قىلىشـ ـنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن پەن ئۇستام كېلىپ:

ـــ قورقماڭ، ئىستانوكلاردا بۇنداق ئەھۋال دائىم بولۇپ تۇرىدۇ. پىچاقنى چاقلاپ كېلىپ داۋاملىق ئىشلەڭ. پىچاقنى مەن چاقلاپ بېرەيمۇ يا؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۆزۈم چاقلاي، ـــ دېدى سادىق.

ئۇ يەنە سەككىز ۋىنتا قىردى. توققۇزىنچى ۋىنتىنى قىرىشقا پىچاق يەنە سۇندى. سادىق ئەمدى قورقتى. ئىستانوك بىلەن ئېيتىشماسلىق قارارىغا كەلدى. لېكىن، تۇرۇپلا: ئۇ تۆت پىچاقنى سۇندۇرۇپ ئاران يەتتە ۋىنتىنى قىردى. مەن بىر پىچاقنى ئىككى قېتىم چاقلىسامۇ 32 ۋىنتا قىرىپتىمەن، دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، ھېلىقى پىچاقنى ئۇچىنچى قېتىم چاقلاپ كەلدى. لېكىن، ئۇمۇ ئازراق ئىشلەپلا سۇنۇپ كەتتى. ئىلاجسىز قورال ـ سايمان ساندۇقىدىن يېڭى پىچاقتىن بىرنى ئالدى. لېكىن، ئۇنىڭ بەش ـ ئالتە قېتىم چاقلاپ سۇندۇرۇپ، بىرمۇ ۋىنتا قىرالمىدى...

تاڭ يورۇشقا باشلىدى. شەرقتىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان قىزىل شەپەق نۇرى

بارغانچه ئاقىرىپ، سېختىكى 100 ۋاتلىق لامپۇچكىلارنىڭ قىزغۇچ نۇرلىرىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋەتتى. تۇڭ چاپىنىنى ئۆشىنىسىگە ئارتىۋالغان پېتى ئۈيقۇغا قانمىغان قاپىقىنى ئىششىتىپ سېخقا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئەمچەكتە باللىرى بار ئاياللارنىڭ بالا ئېمىتىدىغان ئۆيدىكى ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئۇخلاپ چىققانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇ ئەتراپتىكىلەرگە قارىماي قويماي ئىستانوك يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن قورال ـ سايمان ساندۇقىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆردى ـ دە، ساندۇق ئىچىدىكى پىچاقلارنى ئېلىپ ساناپ چىقىپ، كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دېگەن ئەلپازى بىلەن:

ـــ يوقال بالاڭ! ـــ دەپ ساندۇقنىڭ ئېغىزىنى يەنە پۇتى بىلەن تېپىپ، قۇلۇپلىغاندىن كېيىن، ئالدى ـ كەينىگە قارىماي سېختىن چىقىپ كەتتى.

سادىق تۇرغان جايىدا يەرگە قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى.

سادىق ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن بىر سائەتمۇ بىرگە ئىشلىمەسلىك قارارىغا كەلدى. چۈنكى، ئۇمۇ قاتتىق غەزەپلەنگەنىدى. «خەپ، ياچىيكىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتار دېگەن نامىم بولمايدىغان بولسا، سەندەك گومىداڭنىڭ قالدۇقلىرى ئالدىدا بۇنداق خارلىنامتىم؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، بىردىنلا ۋۇجۇدىغا يېغا ئولاشتى.

ـــ سىز گەپ ياندۇرماي ياخشى قىلدىڭىز. بۇ ئادەمنىڭ كاساپىتىدىن گۇرۇپپىمىزنىڭ ئىلغار سايلىنىشىمۇ تەسىرگە ئۇچراۋاتىدۇ. مەن بۇگۈنكى ئىشنى سېخ مۇدىرىغا ئىنكاس قىلمەن. بولمىسا مەن بىلەن ئىشلەڭ. ئىككى شاگىرت ئېلىشقا رازىمەن، ـــ دېدى پەن ئۇستام سادىقنىڭ يېنىغا كېلىپ.

ـــ مەن ئەتىدىن باشلاپ ئىشقا كەلمەيمەن. ياچىيكا مۇئاۋىن سېكرېتارلىقىنىمۇ قىلمايمەن، ـــ دېدى سادىق ھەققداپ تۇرۇپ.

ـــ يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر، دېگەن گەپ بار، ئىشنى تەشكىل ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلغىنىمىز ياخشى، ـــ دېدى پەن ئۇستام ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ.

ئەتىسى سادىق يەنىلا ئۇستىسىدىن 15 مىنۇت بۇرۇن ئىشقا كەلدى. بۇ شاگىرتلار ئۇچۇن تەبيارلىق قىلىپ تۇرۇشقا بەلگىلەنگەن تۇزۇم ئىدى. شاگىرتلار ھەرقانداق ئەھۋالدا بۇ تۇزۇمگە خىلاپلىق قىلسا بولمايتتى.

توك بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن 10 مىنۇت ئۆتكەندە كەلدى ـ دە، سادىققا بىر ئالايغاندىن كېيىن:

ـــ ھەي بالاك، مەن سېنى كەلمە دېسە، سەن نېمىشقا كەلدى؟ ماك، ماك! زو، زو! ـــ دېدى قولىدا سېخنىك ئارقا ئىشكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

سادىقنىك پۇتۇن ۋۇجۇدىغا غەزەپتىن تىتىرەك ئولىشىپ كەتتى. كۆز ـ لىرىدىن ئوت چاقنايتتى. ئاچچىقىدا ئۆگەنگەن خەنزۇچە سۆزلەرمۇ ئاغزىغا كەلمەي قالدى. ئاران دېگەندە:

ـــ مەن كەتمەيمەن! بۇ سېخ سېنىك ئەمەس، بۇ ئىستانوك سېنىك ئەمەس! توختام بويىچە بۇ ئۆگىنىش مەۋسۇمىدىكى مەزمۇنلارنى سەن ئۆگەتمىدىڭمۇ ياكى مەن ئۆگەنمىدىممۇ؟ رەھبەرلىك ئالدىدا ئايدىڭلاشتۇ ـ رىمىز. ھەق ـ ناھەق، توغرا ـ خاتانى ئايرىمىز. سەن ئاخشام تۆت دانە پىچاقنى 17 قېتىم چاقلاپ ھەم سۇندۇرۇپ ئاران يەتتە ۋىنتا قىردىڭ. مەن شاگىرت تۇرۇپ ئىككى پىچاقتا 32 ۋىنتا قىردىم. بۇنىمۇ ئېنىقلايمىز. سېنىك نەرىڭ ئۇستا؟ مەن سېخ مۇدىرى ئالدىدا تولۇق ھېساب ـ كىتاب قىلىشقاندىن كېيىن ئاندىن يۆتكىلىمەن. سەن شۇنى بىلىپ قوي، بۇ ئىستانوكتا داۋاملىق ئىشلەيمەن، دەپ ئويلىما!...

ـــ سەن شۇجى بولغاندىكىن قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل بالاڭزا، ـــ دېدى توك سوغۇق كۇلۇپ.

ـــ مەن شاگىرت، ياچېيكا شۇجىلىقىم ساڭا ئۆتمەيدۇ. لېكىن، بۇ سېخنا ساڭا چىشى پاتىدىغانلار بار. سەندەك ئۆكتەمدىن يەنە ئىككىسى بار، ھەممىڭنى بىر تەرەپ قىلدۇرمايدىغان بولسام سادىق دېگەن ئىتمىنى يۆتكىۋېتىمەن، ـــ دېدى سادىق. ئۇ تاكاللاشقانچە قىزىپ، دېمەيدىغان گەپلەرنىمۇ دەۋەتتى.

ـــ مەن بىلمەن. سەن شۇك فاسىلىلىك بىلەن گو فاسىلىلىككە تايىنسەن. قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل، ـــ دېدى توك يەنە «ماك! ماك، زو!» دەپ تۇرۇپ.

پەن ئۇستام ئارىغا چۈشۈپ، پاراڭنى بېسىقتۇرغاندىن كېيىن يوقاپ كەتتى. ۋە بىرئازدىن كېيىن ئۇچاستىكا باشلىقى گونى باشلاپ كەلدى. گو تۇڭغا قاتتىق تېگىپ:

ـــ سېنىك سادىققا قانداق مۇئامىلە قىلغانلىقىڭنىك ھەممىسىنى بىلىمەن. ئالدى بىلەن ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورا، قالغان گەپنى كېيىن قىلمىز، ـــ دېدى.

ـــ ئۇستىسى شاگىرتتىن ئەپۇ سورايدىغان قەيەرنىك قائىدىسىكەن؟ مەن سىلەرگە بالاڭزىنىي شاگىرتلىققا ئالمايمەن دەپ بۇرۇنلا دې - گەن، ـــ دېدى تۇڭمۇ چېچىلىپ.

ـــ بۇ سېنىك خالاش - خالىماسلىقىڭغا قاراپ قىلىدىغان ئىش ئەمەس. بۇ دېگەن پارتىيىنىك مىللىي سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشنىك كونكـ رېت ئىسپاتىسى. ئىجرا قىلمايمەن، دەيدىكەنسەن خاتالىشىسەن، ـــ دېدى گو.

ـــ سېنىك پوپوزاڭدىن كىم قورقىدۇ؟ خاتالاشسامۇ بالاڭزىنى شاگىرتلىققا ئالمايمەن، دېدىم ئالمايمەن، ـــ دېدى توك بويۇن تولغاپ.

گو ئەمدى غەزىپىنى بېسىۋالالمىدى:

ـــ سەندە ئۇستا بولغۇدەك لاياقەت بىلەن پەزىلەت بارمۇ؟ ھۇنەر ئۆگەتكۈدەك تېخنىكاڭ بارمۇ؟ تۆت پېچاقنى سۇندۇرۇپ، سەككىز سائەتتە يەتتە ۋېنتا قىرىپسەنغۇ؟ سەن ھەقىقەتكە قايتقان ئەسكەرلەرنىك ئەڭ ئاخىرقى كۇرسىنى پۈتتۈرگەنلەردىن ئىكەنلىكىڭنى ئۇنتۇپ قالما. مەن شۇك مۇدىرغا دوكلات بېرىپ، سېنى بۇ سېختىن يۆتكىۋېتىمەن، سەندەك كونا جەمئىيەت ئىللەتلىرى قان - تېنىڭگە سىڭىپ كەتكەن ئادەمنىك ئىستانوكتا مەشغۇلات ئېلىپ بېرىش سالاھىيىتىگىمۇ يوق. ئىستانوكچىلار يېتىشمەي قالغانلىقتىن يۆتكەپ كەلگەنتۇق... ـــ ئۇچاستىكا باشلىقى

ئۇنى ئېغىز ئاچالماس قىلىۋەتتى.

تۇڭ ئەمدى ئېغىزى تۇۋاقلىنىپ «غىڭ» قىلالمىدى. چۈنكى، ئۇ-چاستىكا باشلىقى ئۇنىڭ ئەجەللىك مەسىلىسىنى سۆزەپ چىقاندى.

ـــ سەن ھەيۋەگنى سېخقا ئەمدىلا قەدەم قويغان بۇ شاگىرتلارغا كۆرسەتمە. سېنىڭ خاتا سۆز ـ ھەرىكەتلىرىڭمۇ خېلى بىر يەرگىچە بېرىپ قالدى، ـــ ئۇچاستىكا باشلىقى ئۇنىڭ خىزمىتىگە تۇتقان پاسسىپ پوزىتسىيىسىنىمۇ قاتتىق تەنقىد قىلغاندىن كېيىن سادىقنى ئەگەشتۈرۈپ سېخ مۇدىر ئىشخانىسى تەرەپكە كەتتى.

ئۇچاستىكا باشلىقى دېگىنىنى قىلدى. تۇڭنى شۇ سېخ قارىمىقىدىكى پولات ماتېرىياللىرىنى كېسىش، يۆتكەش ئىسكىلاتىدىكى ئادەتتىكى ئىشقا ئالماشتۇرۇۋەتتى. سادىقنى ئىستانوكى بىلەن قوشۇپ پەن ئۇستامنىڭ ئۆگىتىشىگە تاپشۇردى. پەن ئۇستام ئاردىدا قاتراپ يۈرۈپ سادىق بىلەن غوپۇرغا بەجانىدىل ئۆگىتىشكە باشلىدى.

سادىق كۈندۈزلۈك ئىسمېنىدا ئىشلەۋاتقاندا بىر كۈنى، تاڭ ۋېنسەي، غېنىنى باشلاپ سادىقلارنىڭ سېخىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ ھەرقايسى ئۇچاستىكىلارنى ئارىلاپ سادىقنىڭ يېنىغا كەلدى. سادىق غۇيۇلدىتىپ ماڭدۇرۇۋاتقان ئىستانوكنى توختىتىپ، ماي قوللىرىنى بوز لاتىدا سۈرتكەندىن كېيىن، تاڭ بىلەن خوشال كۆرۈشتى. تاڭ ئۇنىڭ غولىغا ئۇرۇپ تۇرۇپ:

ـــ ئۆتكەندە سىزگە ئۆتۈلگىنى بىرىنچى دەرس، ئەمدى ئىككىنچى دەرسنى باشلاپسىز. ئۇنى ئۇستاز تۇتۇپ بىرىڭ كۆڭلىڭىز رەنجىسمۇ، خېلى جىق ئىشلارنى چۈشىنۈالدىڭىزغۇ دەيمەن؟ تېخنىكا ئۆگىنەلمىگەن بىلەن خىزمەت ئىشلەشنى ئۆگىنۈالدىڭىز ئەمەسمۇ. ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ياشلار داۋاملىق ئوڭۇشلۇق كېتىۋەرسە بولمايدۇ. چۈنكى، كىشىلىك تۇرمۇش قاتمۇ قات زىددىيەت ۋە قارشىلقلار ئىچىدە ئۆتىدۇ. سىز كەلگەندىن بۇيان ئىشىڭىز ئاساسەن ئوڭۇشلۇق بولۇپ كەلدى. شۇڭا، سىزگە قېنى قانداق قىلىدۇ، دەپ بىر توساق قۇرۇپ قويغانىدۇق. ئاخىر بۆسۈپ ئۆتتىڭىز. بۇنىمۇ ياخشى نەتىجە دەيمىز. خەنزۇلار ئېچىدىمۇ سېيىت

يولسزدەك ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى كۆرگەنسىز. سىز سېخ پارتىيە ياچېيكد-سىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، ئاستا ـ ئاستا يالغۇز مىللىي ئىشچىلارنىڭ ئىشغىلا مەسئۇل بولمايسىز، بەلكى ئۆزىڭىزگە تەقسىم قىلغان خىزمەت دائىرىسىدە مىللىي، خەنزۇ ھەممىسىنى باشقۇرىسىز. شۇڭا، خەنزۇلارنىمۇ ئەتراپلىق چۈشىنىپ قويۇشىڭىز زۆررۇر، ـــ دېدى.

سادىقنىڭ ئۇستىسىنى مەغلۇپ قىلغان ئىشى تېزلا زاۋۇت بويىچە يېڭى خەۋەر بولۇپ تارقالدى. بۇ بىر قىسىم: «مىللىيلاردىن شاگىرت ئالمايمىز» دېگەنلەر بىلەن ئۆگىتىشتە پاسسىپ پوزىتسىيە تۇتىدىغانلارغا سىگنال بولدى. بەزى ئۇستاملار: سادىق يوللۇق كۆرەش قىلىشقا ماھىر ئىكەن. بەزى مىللىي يولداشلار ئۇنداق قىلماي يا ئادەم تىللايدۇ، يا مۇشت ئاتىدۇ. سادىقتا ئومىد بار، دېيىشتى. بۇ ئىشتىن كېيىن سادىقنىڭ نام ـ ئابرۇيىمۇ بىردىنلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

پەن ئۇستام سادىق بىلەن غوپۇرنى قورقماي مۇستەقىل مەشغۇلات قىلىشقا قويۇپ بەردى. ئازراق بۇزۇلغان ئىشلارغا كېرەك يوق، دەپ تۇردى. لېكىن، تېخنىكىلىق ئۆلچەم جەھەتتە ئۇلارغا قاتتىق تەلەپ قويدى. ئەڭ كۆپ سەرپ قىلىپ چېرتيوژ تونۇشنى ئۆگەتتى. چېرتيوژ بىلمىگەن ئادەم قارىغۇدەك يول ماڭىدۇ، دەيتتى. غوپۇر چالا ساۋات بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئىش ئۇنىڭغا ناھايىتى تەسكە توختاۋاتاتتى. سادىق بارلىق كۈچى بىلەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلدى. ئۇچ ئاي بولغاندا تەكشۈرۈپ، ئۆتكۈزۈۋالغۇچىلار بۇ ئىككىسىنى بىرىنچى دەرىجىلىك ئىستانوكچىلار ئۆلچەمگە يېتىپتۇ، دېدى. سادىق ياچېيكا خىزمىتى بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئىستانوكى توختاپ قالغاندا پەن ئۇستام ئۇنىڭ ئورنىدا ئىشلەپ تۇراتتى. ئالتە ئايدىن كېيىن سادىق ئۇستىسىدىن «دۇكان» ئايرىپ چىقىپ، مۇستەقىل مەشغۇلات ئېلىپ باردىغان بولدى. 2 ـ يىلنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن كېيىن شۇڭ خەيدى ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ، سىز ئەمدى سىلىسار گۇرۇپپىسىغا يۆتكىلىپ، سىلىسارلىقنى ئۆگىنىسىز، دەپ ئۇقتۇرۇش قىلدى.

4

زاۋۇت ئۇستا ـ شاگىرت توختام تۈزۈمىنى بىر يىلدىن ئارتۇق قاتتىق باشقۇرۇپ ئىجرا قىلغاندىن كېيىن، تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، مەدەنىيەت بىلىم ئاساسى ئاجىز، 20 پىرسەنتتىن ئارتۇق ساۋاتسىز، چالا ساۋات، خەنزۇچىدا تېخمۇ ئاساسى يوق بۇ شاگىرتلارنى بۇخىل ئۇسۇل بىلەن ھازىرقى زامان تېخنىكىسىدا قوراللاندۇرۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. چۈنكى، ئەمەلىي ئىشلەش جەريانىدا ئۆگىتىش بىلەن ئۆگىنىش ئۇسۇلىدا ماسلىغاندا، پەقەت كۆزى كۆرگەن بىر قىسىم ئەڭ ئاددىي ساۋاتقا ئائىت ھۈنەر ـ سەنئەتنىلا ئۆگىنەلەيتتى. شۇڭا ئۇلار مەلۇم سەۋىيىگە يەتكەندىن كېيىن، بىر دائىرە ئىچىدىلا پىرقىراپ ئىلگىرىلىيەلمەي قالدى. نەتىجىدە، زاۋۇت پىلانىنى تەڭشىدى، ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتتى. ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئالدى بىلەن مەدەنىيەت سەۋىيە بىلەن خەنزۇچە سەۋىيىدىن ئىبارەت «ئىككى سەۋىيىنى» ئۆستۈرۈشنى قارار قىلدى. زاۋۇتنىڭ قارارىدا «بۇ ئىككى ئاساسنى سالماي تۇرۇپ تېخنىكا ئاساسىنى يارىتىش مۇمكىن ئەمەس» دېيىلگەنىدى.

زاۋۇت ئالدى بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىشچى ـ شاگىرتلىرى ئىچىدە مەجبۇرىيەت مائارىپنى يولغا قويدى. ساۋات چىقىرىش كۇرسى، مەدەنىيەت ئۆگىنىش سىنىپى ۋە بىر ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتىپى ئاچتى. مەلۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسى بار، خەنزۇچە ئۆگىنىشى ياخشىراقلاردىن 170 ئىشچى، شاگىرت بۇ تېخنىكومغا قوبۇل قىلىندى. سادىق بىلەن قۇدرەتمۇ شۇلارنىڭ ئىچىدە ئىدى. بۇ تېخنىكوم ئىشتىن سىرتقى دېيىلسىمۇ ھەر ھەپتىدە ئىككى پۈتۈن كۈن دەرس ئاڭلايتتى. ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل دەپ بەلگىلەندى. كەسپىي ئالاھىدىلىكى ۋە ئۆزلىرىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن ئىككى سىنىپقا ئايرىلدى. مۇئەللىملەر خىلالاشتۇرۇلدى. تېخنىكا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، ئىنژېنېر، تېخنىكلىرى دەرس ئۆتۈشنى ئۈستىگە ئېلىشتى. بوشاتقىلى بولىدىغانلا ئورۇن بولسا دەرسخانا ئۈچۈن چاقماق تېزلىكىدە بوشىتىلدى. 20 پىرسەنت ساۋاتسىز، چالا ساۋاتلىقلارنى بىرقانچە

سنىپقا ئايرىپ، بىر يىللىق مۇددەت بىلەن ئىشتىن ئاجرىتىلدى. ئۇلار ساۋاتنىى چىقارغاندىن كېيىن تاكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىغا يەتكۈچە ئوقۇشى كېرەك ئىدى. ئۇلار ئۇچۇن سىرتقى ئورۇن ۋە جەمئى- يەتتىن سەككىز مەدەنىيەت مۇئەللىمى يۆتكەپ كېلىندى. قالغان 200 دىن ئارتۇق مىللىي ئىشچى ـ شاگىرتلارنى 12 مەدەنىيەت سىنىپىغا ئايرىپ، ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇردى. ئۇلار ھەر ھەپتىسى- گە تۆت ئاخشام ئىككى سائەتتىن ئوقۇيتتى. ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل قىلىپ بېكىتىلدى.

قاتتىق ئۆگىنىش تۇزۇمى ئورنىتىلدى. بىر سائەتلىك دەرستىن قالسا، شاگىرتلىق تۇرمۇش پۇلىنىڭ بەشتىن بىر قىسمىنى تۇتۇپ قىلىش، ئىككى سائەتلىك دەرستىن قالسا بىرىمىنى تۇتۇپ قىلىش، بىر ھەپتىلىك دەرستىن قالسا، پۈتۈن ئايلىق تۇرمۇش پۇلى بېرىلمەسلىك بەلگىلەندى. بۇ تۇزۇم شۇ چاغلاردا مىڭ ئېغىز ۋەز ـ نەسىھەتتىن كۈچلۈك رول ئويناندى. ئىشچىلار قىش ـ ياز ھەر كۈنى ئىشتىن چۈشۈپلا تامىقىنى يەپ، دەپتەر ـ قەلەملىرىنى ئېلىپ، دەرسخانىغا چېپىشاتتى. ئوتتۇرا تېخنىكوم- نىڭ دەرسخانىسى بىلەن ساۋات چىقارغۇچىلارنىڭ دەرسخانىسى بىرقەدەر مۇقىم بولسىمۇ، مەدەنىيەت ئۆگىنىش سىنىپلىرىنىڭ دەرسخانىسى ئانچە مۇقىم بولمايتتى. تۇنۇگۈن ياچىيكا شۇجىلىرى، سېخ مۇدىرلىرى ئۆز ئىشخانىلىرىنى بوشتىپ بەرگەن بولسا، بۈگۈن ئۇ ئۆيدە جىددىي مەجلىس بولۇپ قېلىپ ئىشخانىنى ئۇلار ئىگىلىۋالاتتى. لېكىن، سېخنىڭ مەسئۇلل- ىرى چوقۇم ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشىگە «دەرسخانا» تېپىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلەپ، چۈشتىن كېيىن سائەت 2 ـــ 4 گىچە ئوقۇيدىغانلارنىڭ زادى ئورنى ئىسسىمايتتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئور- نىنى ئىگىلىۋالغان سېخ مۇدىرلىرى بىلەن ياچىيكا سېكرېتارلىرى پايپېتەك بولۇپ ھېچبولمىغاندا ئۇلارغا شۇ ھەپتىلىك دەرس ئاڭلىغۇدەك مۇقىم ئورۇننى كۆرسىتىپ بەرگەندىن كېيىنلا ئاندىن ئارام تاپالايتتى.

بۇ كۈرسلار داۋام قىلىپ يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن، زاۋۇتتا ھەممىنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر خۇش خەۋەر تارقالدى. سايىم «بۇ-

رۇت» ساۋاتىنى چىقارغانىدى. بىر ـ ئىككى ئادەمنىڭ ساۋات چىقىرىشىدەك ئادەتتىكى بۇ ئىش ئەمەسقا نەچچە مىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ؟ چۈنكى سايىم «بۇرۇت» قادىر دوقلار ساۋاتسىزلار ئىچىدىكى جاھىل «قورغان»، ساۋات چىقىرىشقا قارشى كۆچلەرنىڭ «سەركەردىسى» ئىدى. كۆپچىلىك ئۇنىڭ ساۋات چىقارغىنىنى ئاڭلاپ، سايىم ساۋاتىنى چىقارغان بولسا دۇنيادا ساۋاتسىز قالمىغۇدەك، دېيىشتى. ئۇنىڭ ئۇستىسى، ئۇچاستىكا باشلىقى لودېگىيەن خۇشاللىقىدا ئۇنىڭغا ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ مۇكاپات بۇيۇملىرى تەقدىم قىلدى. مۇسۇلمان ئاشخانىسىغا باشلاپ، ئەڭ ئېسىل تائاملار بىلەن زىياپەت بەردى. زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ ئىمزاسى قويۇلغان گۇۋاھنامە بىلەن قىزىل تاشلىق خاتىرە دەپتەر تەقدىم قىلدى. ئانىقىز «مۇددەتتىن بۇرۇن» سايىمنى كۈچ بىلەن ئالدىغا تارتىپ ئۇنىڭ مايىلىشاڭغۇ ئېڭىكىگە چوككىدە ئاۋاز چىقىرىپ تاتلىققىنا بىرنى سۆيۈپ قويدى. سايىم خىجىلغىچە ئۇ سۆيگەن يەرنى سىلاپ يۇردى...

سايىم «بۇرۇت» ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭ، قاراقاش، قوي كۆز-لۈك، خۇشخۇي يىگىت ئىدى. سايىم ئەينى چاغدىكى 600 بالا ئىچىدىكى 20 ياشلىقلاردىن ئىدى. بالىلار ئىچىدە بىردىنبىر بۇرۇت قويۇۋالغىنى سايىم بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ لەقەم ئۇنىڭغا سىڭىپ قالغانىدى. ئۇ كۆپ چاغلاردا خۇشال ـ خۇرام يۇرەتتى. ئەمگەك قىلىپ ئەركىن يۇرەلمىسلا شۇنىڭغا شۇكۇر قىلاتتى. ئۇنىڭ ئىچكى سېزىمى بىلەن تاشقى قىياپىتى دائىم بىردەك بولاتتى. لېكىن، سەللا خاپىلىققا دۇچ كەلگەن ھامان بىكار تۇرماي ئۇيناپ تۇرىدىغان ئىككى كۆزىنىڭ بىرى يېرىم يۇمۇلۇپ، قېشى ئۇستۈن كۆتۈرۈلەتتى ـ دە، راست ـ يالغان، ھەق ـ ناھەقنى ئايرىش ئۈچۈن ئاخىرغىچە ئۆردىشەتتى. ئۇ جېنى چىقىپ كەتسىمۇ يالغان سۆزلىمەيتتى، يالغان سۆزلىگەنلەرگىمۇ ناھايىتى ئۆچ ئىدى.

سايىم «مۇھەببەت دولقۇنى» دا ئايالار بەندىكى ئەڭ ياۋاش، يۇزى تۆۋەن ئانىقىزغا تەلەپ قويىدى. لېكىن، ئانىقىز ئۇنىڭ باشقا تەرىپىدىن گەپ ئاچماي:

ـــ سەن ساۋاتسىز تۇرۇپ يەنە نەمەسقا يوقلاڭ باھانە ـ سەۋەبلەر-

نى كۆرسىتىپ ساۋات چىقىرىش كۇرسىدىن قېچىپ يۈرسەن؟ ـــ دەپلا كېتىپ قالدى. لېكىن، سايىم «بۇروۇت» ئانىقىزغا بىر يېپىشۇالغانچە ئاخىر قولغا كەلتۈردى. ئاغىنىلىرى:

ـــ ئۇنچە قىلىپ نېمە قىلىسەن؟ كېيىنچە باشقىسى چىقىپ قالا ـ مامدۇ؟ ـــ دېسە، سايىم:

ـــ مەن ئۇنىڭغا ئەر پۇشتى كۆز سالماستا كۆز سالدىم. ئۇنى ئالغىنىم ئالغان، باشقا ئەرلەر قول، بەللىرىنى تۇتۇپ قويغانىنى پەرىزات بولسىمۇ ئالمايمەن، ـــ دېدى.

ئۇ مۇلايىم خاراكتېرى، چاققان ئىككى پۇتى بىلەن يۇگۈرۈپ يۈرۈپ، ئاللىقاچان ئۆز ئىلكىگە ئۆتكەن خوتۇنىغا ئوخشاش ئانىقىزغا نېمە لازىم بولسا شۇنى بىردەمنىڭ ئىچىدە پەيدا قىلاتتى. ئۇ تۇغمەس شېرىن ـ شېكەر سۆز ھەم ۋەدىلەر بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەدەپلىك مۇئامىلىسى، قىلغان گېپىدە تۇرىدىغان راستچىللىقى بىلەن ئانىقىزنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلدى. ئانىقىز ئاخىر ئاستا ـ ئاستا سايىمنى بىر كۈن كۆرمىسە سېغىنىدىغان بولۇپ قالدى. لېكىن، بەزىدە ئۇنىڭ ساۋاتسىزلىقىنى يۇيۇشقا تۇتقان «قالاقلىقى» كۆز ئالدىغا كەلسىلا تۇرۇپلا ئىككىلىنىپ قالىدىغان چاغلىرىمۇ بولغانىدى. مانا ئەمدى ئۇ ئاخىر ساۋاتىنى چىقىرىپ مۇكاپات ئاپتۇ... ئانىقىز خەۋەرنى ئاڭلىغان كۈنى قۇيۇندەك پىرقىراۋاتقان ئىستانوكنى توختىتىپ قويۇپ، يېنىدىكى بىر ئايال ئۇستا بىلەن پاراڭ قىلىشۋاتقان ئايال ئۇستىسىغا بىر نېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن، سايىم ئىشلەۋاتقان سېخ تەرەپكە چاپتى.

ئانىقىز بىخەتەرلىك دوپپىسى ئىچىگە يۆگىۋالغان ئۇزۇن چېچىنى قويۇۋەتكەنىدى. چاچ شامالدا يەلپۇنۇپ ئۇنى خۇددى پەرىزاتتەك چىرايلىق كۆرسىتىۋاتاتتى. ئىتتىك ماڭغىنىدىن ئۇزۇنچاقراق كەلگەن يۈزى بىلەن ئۇچلۇقراق بۇرنىدىن تەر تەپچىشكە باشلىدى. ئۇ قولياغلىقىدا يۈز ـ كۆزىنى سۈرتكەچ سايىمغا مۇلايىم كۈلۈپ تۇرۇپ:

ـــ مەنمۇ سېنى تەبرىكلەيمەن. ئەمدى پۇتۇن ئادەم بولدۇڭ! بۇگۈن سېنى مېھمان قىلاي! ـــ دېدى خۇددى گاسقا سۆزلىگەندەك

ۋارقىراپ تۇرۇپ. چۈنكى، شامالدۇرغۇچنىڭ كۈچى بىلەن گۈركىرەپ كۆيۈۋاتقان لېسور تاۋلاش ئوچقىدىن خۇددى ئايروپىلاننىڭ ئاۋازىدەك دەھشەتلىك ئاۋاز چىقىۋاتاتتى.

ـــ ئانىقىز! ئەمدى ئۇنىڭ سەت بۇرۇتىنى چۈشۈرگۈزۈۋېتىڭ! ـــ دېدى سايىمنىڭ گۈرۈپپىسىدىكى شاگىرتلارنىڭ بىرى ئاۋازىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئىككى قولىنى ئاغزىغا كانايچە قىلىپ تۇرۇپ ۋارقىراپ.

ـــ كىم سەت دەيدۇ؟ تازا ياراشىدۇ، ـــ دېدى ئانىقىز كۈلۈپ تۇرۇپ.

ـــ ئۆز ۋاقتىدا سىز دەپتىكەنسىزغۇ؟

ـــ ئۇ دېگەن قورسىقىدا بۇرۇتىغا تۇشلۇق ئۇمىچى بولمىغاندا دېيىلگەن گەپ. ئەمدى ئۇنىڭغا تازا ياراشىدۇ، ـــ دېدى ئانىقىزمۇ ۋارقىراپ تۇرۇپ. ئىشچىلار كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ ماڭە! ساڭا دەيدىغان گېپىم بار. بۇ يەردە ئاڭلىغىلى بولمايدىكەن، ـــ دېدى ئانىقىز سايىمنىڭ قولىدىن تارتىپ.

ئۇلار سېخنىڭ يان ئىشىكىدىن سىرتقا چىقىشىغا، سايىمنىڭ ئۇستىسى، ئۇچاستىكا باشلىقى لودېكۇەن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

ـــ ئاناكىز (قىز) كەنغۇ بۇ؟ سايىمنى تەبرىكلىگىلى كەلدىڭىزمۇ؟ ئۇنىڭ ساۋات چىقىرىشتا سىزنىڭ تۆھپىڭىز ھەممىسىنىڭكىدىن چوڭ. ئۇ قېچىپ يۈرۈپ كۆرسىتا بارغىلى ئۇنىمىغاندا سىز: «ساۋاتىڭنى چىقارمىساڭ ھەرگىز ساڭا ياتلىق بولمايمەن» دەپ چىڭ تۇرۇپ، بېسىم ئىشلەتمىسىڭىز بۇگۈنكى نەتىجە بولمايتتى، ـــ دېدى لو ئانىقىزنىڭ غولىغا بوش قېقىپ قويۇپ.

ـــ ئۇنى سىز قانداق بىلدىڭىز؟ ـــ دېدى ئانىقىز ئۇياتقانلىقتىن سەل قىزىرىپ.

ـــ ماڭا سايىم دەپ بەرگەن، ـــ دېدى لو.

ـــ شۇ گەپلەرنىمۇ دەپ يۈردىڭمۇ ئىزا تارتمايدىغان.

ـــ ئۇنىڭ ماڭا سىڭدۈرگەن ئەجرى سېنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ، ـــ دېدى سايىم.

ئۇلارنىڭ ئەمدى ئۆز گېپىگە چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن لو:
ـــ سىلەر سۆزلىشۈبرىڭلار، ـــ دەپ سېخقا كىرىپ كەتتى.
ـــ كەچتە ئىشتىن چۈشۈپ يان دەرۋازا ئالدىغا بار! سېنى ساقلايمەن، ئاشپۇزۇلغا كىرىمىز، ـــ دېدى ئانىقىز.
ـــ بۇگۈن كەچتە ئۇستام مېھمان قىلماقچى بولغان، سەن ئەتە مېھمان قىلسامۇ بولمامدۇ؟ ئۇستام بىزنىڭ گۈرۈپپىمىزدىكى مىللىيلارنىڭ ھەممىمىزنى چاقىردى. سەنمۇ ھەممىمىزنى چاقىر، ئۇستاممۇ كەلسۇن، ـــ دېدى سايىم.
ـــ مېنىڭ لو ئۇستامدەك كۆپ پۇلۇم يوق. مۇھىمى ساڭا دەيدىغان گېپىم بار دۆت، ـــ دېدى ئانىقىز ئۇنىڭ چېكىسىگە بىگىز بارمىقى بىلەن نوقۇپ قويۇپ.
سايىم ئانىقىزغا بېكىۋاشتىن كۆيۈپ ـ پىشقاندەك قادىلىپ قاراپ تويۇۋالغاندىن كېيىن:
ـــ مەن سەندىن بۇرۇن بېرىپ بولمەن، ـــ دەپ سېخقا كىرىپ كەتتى.
سايىم سېخقا كىرگەندە ئوچاقنىڭ قاتتىق گۈركىرىشىدىن ئۆزىنى قاچۇرغان بىرقانچە مىللىي شاگىرتلار ئوچاقتىن يىراق بۇلۇڭغا بېرىۋىلىپ پاراڭغا چۈشكەنىدى.
سايىم سېخقا كىرىپلا شامالچىدا گۈركىرەپ كۆيۈۋاتقان ئوچاقنىڭ يان ئامبىر ئىستېرىلكىسىنىڭ 1000 گرادۇسقا چىققانلىقىنى كۆرۈپ:
ـــ ھەي ئاغىنىلەر، بولۇڭلار! ئىستېرىلكا ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەنلى تاس قاپتۇ، قۇربان سەن شامالچىنى ئېتىۋەت! بولۇڭلار قولمۇ قول لېسورنى سۈغۇرايلى! ـــ دېدى ئۇ ئالدى بىلەن ئۆزى جىددىي تۇتۇش قىلىپ.
سايىم ساۋاتىنى چىقىرىپلا، مەدەنىيەت بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپىغا ئالماشتى. ئۇ يەردە ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرى يەنە بىر يىلدىن ئارتۇق ئوقۇيتتى. ئۇ دەسلەپ ساۋاتىنى چىقارغاندا قىن ـ قىنىغا پاتماي، ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى كىشىگە:

ـــ ئاغىنىلەر، ساۋاتلىق ئادەم باشقىچە بولىدىكەن، ئەمدى بىلدىم. قورسقىدا ئازراق بىلىمىك بولسا كۆڭلۈڭ يورۇق، نەزەر دائىرەڭ كەڭ بولىدىكەن ئەمەسمۇ؟ ئادەمگە ئەقىل بىلەن پەم قوشۇلىدىكەن، ـــ دەپ يۇردى. ئۆزىدىن بۇرۇن ساۋات چىقارغانلارنى كۆرگەندە:

ـــ سەن مەندىن بۇرۇن ساۋات چىقارغان، مانى ئوقۇپ باقە. ئىتتىكرەك ئوقۇمامسەن. شۇ خەتنىمۇ تونۇمىدىڭمۇ؟ مەن ئوقۇپ بېرەيمۇ؟ بۇ دېگەن «گېنېراتور» دېگەن سۆز، ـــ دەپ يۇردى. ئۇنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقى كۈندىن ـ كۈنگە ئېشىۋاتاتتى. ئۇ ئۇلاپلا مەدەنىيەت بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپىغا كىردى. بېرىم يىلدەك ئوقۇغاندىن كېيىن گېنېراتوردا ئىشلەيدىغانلارنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ:

ـــ سەن گېنېراتوردا ئىشلەيسەن. مەنسىنى دەپ باقە؟ بىلەمسەن، بىلمەمسەن؟ ئۇنىڭ مەنىسى توك ھاسىل قىلغۇچ دېگەنلىك بولىدۇ. ـــ دەيتتى قىزىشىپ سۆزلەپ، ـــ بەزىلەر گېنېراتورنى ئېلېكتر ئىستانسىسىدىكى ماشىنا گۇرۇپپىسى دەۋالىدىكەن. بۇ توغرا ئەمەس. ۋاڭ مۇئەللىمنىڭ چۈشەندۈرىشچە، ماشىنا گۇرۇپپىسى دېگىنى گېنېراتور، گېنېراتورنى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى مېخانىزم، ماتور، پار ئوچقىدىن ئىبارەت ئۈچ قىسىمدىن تەركىب تاپىدىكەن. ئەگەر گېنېراتور ماشىنا گۇرۇپپىسى بولسا قالغان ئىككىسىنى نېمە دەيمىز. بىرخىللا ماشىنىنىڭ گۇرۇپپا بولغىنى نەدە بار؟ بىر ئادەمنىمۇ گۇرۇپپا دەيمزمۇ؟ مەن ساڭا ئىلگىرىلەپ چۈشەندۈرەي: كۆمۈر بىلەن سۇدىن پار ھاسىل بولىدۇ. ماتور گېنېراتورنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ پاردىن توك ھاسىل قىلىدۇ. بۇلارنى خەنزۇچىدا فادىيەنجى، چىلۇنجى، گولۇ دەپ ئاتايدۇ. گېنېراتور دېگىنىمىز دەل چىلۇنجىنىڭ ئۆزى. فادەنجىنى ئۇيغۇرچىدا ماتور دەپ قويدۇم. بۇ مېنىڭچە تازا جايىغا چۈشمىدى. فادىيەنجى دېگەن توك ھاسىل قىلغۇچى، فادۇڭجى دېگەن توكنى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى، بۇ ئىككىسىنىڭ چوڭ پەرقى بار. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنى ماتور دېسەك بولمايدۇ. مەن دەرسلىكىمگە قاراپ، ۋاڭ مۇئەللىمدىن سورىغاندىن كېيىن ساڭا توغرىسىنى دەپ بېرەي بولامدۇ؟ بىزدە ئىكسىنى سەيبۇ فادىيەنجى دەيدۇ. ئۇنىڭغا گولۇ ئوچاق كەتمەيدۇ. سەلەركا

بىلەن ھەربىرىنى تىلىندۇ...

سايمىنىڭ ئەترابىغا يىغىلىۋېلىپ ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلاۋاتقانلار بۇغزلىرىنى ئېچىشىپ ھەيران قېلىشاتتى. ئۇنىڭ بۇلبۇلدەك سېخىدىكى پۇتۇن يۇرۇشلۇق ماشىنىلارنىڭ ئىسمى، رولى، ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى شۇنچە توغرا چۈشەندۈرۈشكە قاراپ، بىردە ئۇنىڭ ساۋات چىقارغانلىقىدىن بىلىمى چوڭقۇرلىشىپ، ئۆزلىرىدىن كۆپ ئالغا بېسىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلسا، بىردە ئۇ بىرىدىن ئاڭلاپ يادلىۋاپتۇ، دېيىشىپ گۇمانمۇ قىلىشاتتى. بەزىلەر كۆرەلمىگەندەك تەنە قىلىشىپ:

ـــ سەن «بۇرۇت» بۇرۇنراق تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولساڭ يا بۇرۇن، يا كېيىن ئىنژېنىر بولۇپ كېتەركەنسەن، ـــ دەپمۇ قويۇشاتتى.

ئۇلارنىڭ ياپتا گېپىنى راست دەپ قالغان سايىم ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە ئوخشاش راستچىل كۆرۈپ ئازراقمۇ كىچىك پېئىللىق قىلماي:

ـــ قاراپ تۇرۇش، ھېلىمۇ ئىنژېنىر بولماي قالمايمەن. مەن ئەمدى بىلىم بۇلىش يولىنى بىلىۋالدىم. تەمىنى تېتىپ قالدىم. ئېگىزگە چىقمەن دېگەن ئىرادە، نىيەت مەندە بولسىلا پەرۋاز قىلالايمەن، ـــ دەيتتى خۇشاللىقىدا تېرىسىگە پاتماي.

ـــ ئۇ چاغدا «تۆگە قۇيرۇقى يەرگە تېگىدۇ» دېگىنە، ـــ دەيتتى ئۇلار ئۇنىڭغا بىرئاز پۇرىتىپ.

ـــ ئىنژېنىر بولالمىسام سېخىنىڭ تېخنىكى ياكى مۇدىرىغۇ بولار - مەن، ـــ دەيتتى سايىم تۇزلا.

ـــ بۇ مۇمكىن، ـــ دېيىشەتتى ئەترابتا ئۇنى گەپكە سېلىۋاتقانلار.

ئەينى چاغدىكى تەقسىمات پرىنسىپىدىن قارىغاندا ئۇنى لېسسور تاۋلاش ئۇچاستىكىسىغا تەقسىم قىلىشتا ئۇنىڭ ساۋاتسىزلىقىنى كۆزدە تۇتقاندىن تاشقىرى كۇچى بار، جاپادىن، پاسكىنىچىلىقتىن قورقمايدۇ. ئۇ يەردە مەشغۇلاتمۇ ئاددىي، بىرقانچە ئىستىرىلكىنى بىلىۋالسلا ئىشلەپ كېتەلەيدۇ، دېگەن قاراش بارەڭ قىلاتتى. سايىم بۇ ئۇچاستىكىغا تەقسىم قىلىنغاندىن كېيىن، خىزمىتى جاپالىق بولسىمۇ مەشغۇلات مېخانىزمىنىڭ ئاددىي ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، تەشكىلدىن قەۋەتلا رازى بولۇپ كەتتى.

چۈنكى، بۇ ئۇچاستكىنىڭ خىزمەت خاراكتېرى ئۇنىڭ خالىغان يېرىدىن چىققانىدى. ئۇ ھەر كۈنى مىڭ گرادۇسلۇق ھارارەتلىك ئوچاق ئالدىدا تەرلەپ پىشىپ، مايغا چىلانغانچە ئىشلەيتتى. ئۇنى ھەممىدىن بەك خۇشال قىلىۋاتقان ئىش ئىككى ئىدى: بىرى، بۇ ئۇچاستكىدا ئۇ ئۆگىنىپ كېتەلمىگۈدەك مۇرەككەپ ماشىنا مېخانىزملىرى يوق ئىدى. يەنە بىرى، ئۇستىسى، ئۇچاستكا باشلىقى لودېگىيۇەن ئۇنىڭ كۆڭلىگە تولىمۇ ياققانىدى.

لودېگىيۇەن خۇددى سايىمغا ئوخشاش دوستلارغا سادىق، كەڭ قورساق، كۆيۈمچان، مەردلىكتە داڭقى بار ئادەم ئىدى. سايىم ئۆز مىجەزىگە ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ ئادەمگە ئۇچراپ قالغىنىغا ئالەمچە خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇ بارا ـ بارا ئۇنى زاۋۇت بويىچە ھېچكىمگە تەڭ قىلمايدىغان بولدى. ئۇ: «ئۇستام خەنزۇ بولسىمۇ جىڭ ئاكا ـ ئۇكىلاردىن بولۇشتۇق» دەيتتى.

لودېگىيۇەنمۇ سايىمنىڭ ئۆگىنىشكە قىزىقىلقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ھەممە تەرىپىنى ياقتۇرۇپ قالدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ چىقىشقاق، ھاردىم ـ تالدىم دېمەي باش چۆكۈرۈپ ئىشلەش روھىغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى. ئۇلارنىڭ ئىشداشلىرىمۇ بۇ ئىككىسىنى ئىككى مىللەتتىن بولغان بىلەن ئوخشاش خاراكتېر، ئوخشاش مىجەزلىك «قوشماقلار» دەيتتى.

لودېگىيۇەننىڭ ئۇچاستكىسى 5 ـ 5 لىك گۇرۇپپىلاردىن تەشكىللەنگەن گەۋدىلەر ئىدى. مەشغۇلات گۇرۇپپىلار بويىچە كوللېكتىپ ئېلىپ بېرىلاتتى. ئۇلار قۇرۇلغاندىن تارتىپ، ئايمۇ ئاي، يىلمۇ يىل «پەسسىللىك ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچى ئۇچاستكا»، «يىللىق ۋەزىپىنى ئاشۇرۇپ ئورۇندىغان ئىلغار كوللېكتىپ»، «شاگىرت يېتىشتۈرۈش نەمۇنىچىلىرى»، «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى نەمۇنىچىسى» دېگەن شەرەپلىك ناملارغا ئېرىشتى. لودېگىيۇەن بىلەن سايىم ئۇدا ئىككى قېتىم «قوش نەمۇنىچىلار» دىن بولۇپ سايلاندى. مانا ئەمدى ئارىدىن ئىككى يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتكەندە سايىم ساۋاتىنى چىقىرىپلا قالماي، بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسىنىمۇ تۈگىتىپ ياراملىق ئادەم قاتارىغا ئۆتتى.

لودېگيۇەن بۇگۈن پۈتۈن ئۇچاستكا بويىچە سايمنى تەبرىكلەش يىغنى ئۇيۇشتۇردى. ئۇ يىغنغا سېخ مۇدىرى شاك خەيدىنى تەكلىپ قىلدى. شاك مۇدىر بىردىنلا ھاياجانلىنىپ:

ـــ چوڭ ئىش بوپتۇ. ناھايىتى چوڭ ئىش بوپتۇ. تەبرىكلەڭلار! ئۇ ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىپلا قالماي ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىغا كۆتۈرۈلگەن لەرنىڭ بىر تېپى. ئۇنى ئوبدان تەقدىرلەش، مۇكاپاتلاش كېرەك. سىز ماڭا بالدۇرراق خەۋەر قىلىشىڭىز كېرەك ئىدى. بۇ ئىشتىن بىخەۋەر ياچېيكا كېگەيتىلگەن يىغىنى چاقىرىپ قويۇپتىمەن. شۇنداقتىمۇ مەن سادىق شۇجىنى ئەۋەتەي، ھەر ئىككىمىزنىڭ ئورنىدا قاتناشسۇن، ـــ دېدى.

ـــ ئۇ تېخىنكا كۇرسىدا ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى لودېگيۇەن.

ـــ ئۇنى بىلمەن. بىر ـ ئىككى سائەت دەرسىنى تاشلاپ قويۇپ بولسىمۇ قاتناشسۇن.

بۇ ئۇچاستكىدا ئۇيغۇر ئىشچى، شاگىرتلار كۆپ ئىدى. لودېگيۇەن بۇگۈن ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ ھەرخىل نازۇ نېمەتلەرنى تىزىۋەتتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار ياخشى كۆرۈپ يەيدىغان نەرسىلەر ئەڭ كۆپ ئىدى. زاۋۇتتا سېخ، ئۇچاستكىلارنىڭ بۇ خىلدىكى پائالىيەتلىرىگە چىقىم قىلىش تۈزۈمى يوق ئىدى. سېخ، ئۇچاستكىدىمۇ بۇنداق ئىشلارغا پۇل چىقىم قىلىدىغان مالىيە مەنبەسى تەسىس قىلىنمىغانىدى. لېكىن، لودېگيۇەننىڭ ھىندۇنېزىيىدىكى باي مۇھاجىر ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭ مالىيە «كانى» ئىدى. شۇڭا، بۇنچىلىك چىقىم ئۇنىڭ ئۇچۇن ھېچ نەرسە ئەمەس ئىدى. ئادەتتىمۇ ئۇ ھېيت، بايرام كۈنلىرى ياكى ئۆز ئۇچاستكىسى ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى مۇددەتتىن بۇرۇن تاماملىغاندا ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ بۇنداق ئولتۇرۇش، سۆھبەت يىغىنلىرىنى دائىم ئۆتكۈزۈپ تۇراتتى. لېكىن، باشقا سېخ ئۇچاستكىلار بۇنداق قىلالمايتتى.

لودېگيۇەن ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتى كەڭ، چىقىشقاق ئادەم بولغانلىقى ئۈچۇن يەيدىغان نەرسىلەر كەم بولغان يىللىرىمۇ، زاۋۇتقا باشقا سېخلارغا بىلدۇرمەي نە ـ نەلەردىن گۆش ـ ماي، ئۇن ـ گۈرۈچ، مېۋە ـ چېۋىلەرنى تېپىپ كېلىپ ئۆز ئىشچىلىرىغا پۇلسىز تارقىتىپ بېرەتتى.

قىينىچىلىقى چوڭراق ئۇيغۇر ئىشچى ـ شاگىرتلارغا تېخى ئوغرىلىقچە ئىككى كىشىلىك بېرىۋېتىدىغان چاغلىرىمۇ بولاتتى. بۇنداق غەمخورلۇق كۆنىنى ئاران ئىلىۋاتقانلار ئۇچۇن جان قۇتقۇزۇش بىلەن باراۋەر بولۇپ قالاتتى.

سۆھبەت يېغىنى باشلاندى. لو ئورنىدىن تۇرۇپ، قىزغىن كەيپىياتتا تەبرىك سۆزى قىلغاندىن كېيىن، سايىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى چىڭ قۇچاقلىغىنىچە ئىككى ئېڭكىگە بەش ـ ئالتىنى سۆيۈۋەتتى. ئولتۇرغانلار ھەيران قېلىشمىدى. چۇنكى، لونىڭ تۇرمۇش ئادەتلىرىدە چەت ئەللىكلەر ـ نىڭ ئاز بولمىغان قىلىقلىرى دائىم كۆرۈلۈپ تۇراتتى. سادىقتا لوغا نىسبەـ تەن بىرخىل مۇقىملاشقان قاراش بار ئىدى. لو ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىگە باشتىن ـ ئاخىر خەيرخاھلىق، مېھرىبانلىق ۋە كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، ئۇلارنى يېتەكلەپ كېلىۋاتاتتى. ئۆگـ ـ نىشتە، خىزمەتتە قاتتىق قوللۇق بىلەن باشقۇرسا، تۇرمۇشتا كۆيۈمچانلىق، مېھرىبانلىق يولىنى تۇتاتتى. «توغرا يېتەكلەيمەن دېگەن ئادەم ئۆز يولـ ـداشلىرىنى، ئاغىنىلىرىنى ئالدىماسلىقى كېرەك». ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىش دوستىنىڭ دوستىغا تۇتىدىغان پوزىتسىيىسى ئەمەس دەپ قارايتتى. سادىق لونىڭ بۇخىل ئىلمىي پوزىتسىيىسىگە چىن كۆڭلىدىن ئاپىرىن ئوقۇيتتى.

يىغىنغا قاتناشقانلار شىرە ئۇستىگە تىزىلغان نەرسىلەرنى يېگەچ، سايىمنىڭ ئۆتمۈشى بىلەن ھازىرىنى سېلىشتۇرۇپ، ئۆز قاراشلىرىنى بايان قىلماقتا ئىدى. سايىمنىڭ ئەمگەك دېسە تېنى يايراپ، ئۆگىنىش دېسە تېنى جۇغۇلدايدىغان خاراكتېرىنى سۈرەتلەپ، بىرقاتار كۆلكىلىك ۋەقەلەرنى ئوتتۇرىغا سۆرەپ چىقىشتى ۋە ئۇچەيلىرى ئۆزۈلگۈدەك كۈلۈشتى.

ئۇلارنىڭ ئەسلىمىلىرىگە ئەگىشىپ سادىقنىڭ خىيالىمۇ يىراقلارغا پەرۋاز قىلدى.

5

سادىق بۇ يەرگە كېلىپ ئۆزۈنغا قالماي سايىم بىلەن تونۇشقانىدى.

ئۇ سادىقنىڭ بەنگە تەقسىم قىلىندى. سادىق ئۇزاققا قالماي ئۇنىڭ سۆز - ھەرىكىتىدىن «قۇل» دەك ئىتائەتمەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئىش، ئەمگەك دېسە ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇراتتى. ھاردىم - تالدىم دېمەيتتى. ئىشنىڭ ئېغىر - يېنىكى، ياخشى - يامىنىنى تاللىمايتتى. پاسكىنا دېمەيتتى. ھېيلە ئىشلەتمەيتتى، يالغان سۆزلىمەيتتى. بەزىدە سادىق پالانى يەردە قىلىدىغان ئىش بار، كىم باردۇ؟ دەپ سۆزنىڭ ئايىغىنى چىقىرىپ بولغۇچە، ئۇ دىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ «مەن!» دەپ ۋارقىرايتتى. بىرەر ئىشقا بۇيرۇسا خۇددى بىر ئەمەلگە ئېرىشكەندەك خۇشال بولۇپ كېتىپ، توشقاندەك يۇگۇرەيتتى. يولداشلار بىلەن سەن - پەن دېيىشمەيتتى. ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكى كۆڭلى - كۆكسى كەڭ، مەرد ئىدى. ئۆزى ئاچ قالسىمۇ دوستلىرىدىن ھېچ نەرسىنى ئايمايتتى. بىگۇدەك ياخشىراق بىر - نەرسە تاپسا ھەرگىز يالغۇز يېيىشكە كۆزى قىيمايتتى. يېمەيمەن دېگۈچە - لەرنىڭ ئاغزىغا مەجبۇرىي سېلىپ قويىاتتى. كوللېكتىپ ئۈچۈن تەرلەپ - پىشىپ ئىشلەيتتى. بەندە نۆۋەت بىلەن تاماق توشۇش تۈزۈمى بولسىمۇ ئۇ ھەرقېتىم مەن ئېلىپ كېلەي، دەپ بۇرۇنلا ئۆچىرەتكە بېرىۋې - لىپ، ئاشنىڭ قويۇقىنى، نانىنىڭ پىشقانلىرىدىن ئېلىپ كېلىپ بەندىكىلەر - گە تويغۇچە بېرەتتى. باشقىلار ئۆزۈڭگە قالمىدى دېسە، مەيلى، بىر ۋاخ تاماق يېمىگەنگە ھېچ ئىش بولمايدۇ. مەن مۇسادىن سوراپ ئېلىپ يەيمەن دەيتتى. سادىق ئۇنىڭ بۇخىل مىجەز - خاراكتېرىنى ياقتۇرۇپ قالدى. لېكىن، دەسلەپكى ئىشتىن سىرتقى ساۋات چىقىرىش، خەنزۇچە ئۆگىنىش، تېخنىكا كۇرسى باشلىنىش بىلەن ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئاجىزلىقى ئاشكارىلا - نىشقا باشلىدى. ئۇ بۇ جەھەتتە قادىر، ئەخمەتلەردىن نەچچە ھەسسە كەينىدە ئىدى. ئۇ ئاسانلىقچە سىنىپقا كىرگىلى ئۇنىمىدى. بىر - ئىككى كۈن سىنىپقا مەجبۇرىي ئەكىرگەندە خۇددى قوتانغا سولىنىپ بىرنەرسە بەرمىگەن چاڭدەك ئورۇلاپ كەتتى. بىر - ئىككى ھەپتە دەرسكە قاتناشماي ئەمگەك قىلسا خۇددى يايلاقتا قويۇڭتكەن چاڭلاردەك سەمرىپ قالدى. مەجلىس، سىياسىي ئۆگىنىشلەردىمۇ بىر ئىزىدا ئولتۇرماي، مەن مەشكە كۆمۈر سېلىۋېتەي. مەن قاينىق سۇ قاينىتاي. مەن ئۇنى قىلىۋېتەي،

بۇنى قىلىۋېتەي دەپ قېچىشنىڭ يولىنى ئىزدەيتتى. ئۇ بەزىدە قادىرنى دوراپ، بەنجاڭ، بۇگۈن ئۆگىنىش بارکەن. پالانى يەردە تۇنۇگۈنكى ئىشنىڭ چالىسى قالغانتى. شۇنى تۇگىتىپ كېلەيمۇ؟ دەپ سادىقنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالاتتى.

ئۇ سادىقتىن باشقا ھەممەيلەننى «سەن» دەيتتى. پەقەت سادىقنى ھۆرمەتلەپ «ئۆزلىرى» دەيتتى. سادىق بىر كۈنى:

ـــ مەنمۇ سېنى «سەن» دېگەندىن كېيىن، سەنمۇ مېنى «سەن» دېمەمسەن؟ بىز تەڭتۇش بولغاندىكىن، ـــ دېدى.

سايىم تۇرۇپ كېتىپ:

ـــ كادىر دېگەننىڭ چوڭ ـ كىچىكى يوق. ئۇنىڭ بىرئاز ھۆرمىتى بولمىسا بولمايدۇ. مەن سىلىنى سەنلەپ بەرسەم، باشقىلارمۇ ئۆگىنىپ سەنلىگىلى تۇرسا، ھۆرمەتلىرىنى قىلمايدىغان بولۇۋالىدۇ، ـــ دېدى.

بەزىلەر ئۇنى ئەيىبلەپ:

ـــ ئۆگىنىشتە سەندەك قالاقتىن بىرىنى دۇنيا بويىچمۇ تاپقىلى بولمايدۇ، ـــ دېسە، سايىم:

ـــ مەن بۇنىڭغا ئىقرار. مېنىڭ بارى يوقۇم شۇ تۇرسا مېنى ئۆگىتىپ نېمە قىلسەن؟ ـــ دەيتتى.

ـــ قادىر دوقا بىلەن ئەخمەت غېجەكمۇ ئۆگىنىشتە سەندىن ياخشى-راق. نېمانداق قېلىنلىق قىلسەن؟ مۇشۇنداق توقۇمنى قارنىمغا ئېلىپ قۇتۇلۇپ كېتىمەن، دەپ ئويلامسەن؟ ـــ دېسە، سايىم:

ـــ قۇتۇلمىغىنىمنى كۆر! مەندەك ئادەمنىڭ قېلىنراق بولغىنى ياخشى. ھالىمغا باقماي چوڭ گەپ قىلىپ قويۇپ، كېيىن ئەمەلگە ئاشۇرال-ماسام يالغانچى بولۇپ قالمامدىمەن. ئۇ چاغدا بۇنىڭدىنمۇ سەت ئىش بولىدۇ. ئادەمنىڭ يالغانچىسى دۇنيادىكى ئەڭ ئەسكىلەردۇر، ـــ دەيتتى.

بىر كۈنى كەچتە خەنزۇچە ئۆگىنىش بارلىقىنى ئاڭلىغان سايىم چۇشلۇك تاماقتىن كېيىن سادىقنىڭ ئالدىنى توسۇپ، يانچۇقىدىن بىر سىنىم قاقنى سادىققا بېرىپ بولۇپ، پاتىڭنى سىلىغىنچە:

ـــ بەنجاڭ، بۇگۈن كەچتە ئۆگىنىش... ـــ دېيىشىگە، سادىق

هوشيارلاندى ـ دە:

ـــ تۇتە قېقىنى! نېمە دەيدىغانلىقىنى بىلىپ بولدۇم. «ھەم ساۋات چىقىرىش، ھەم تېخنىكا ئۆگىنىش، ھەم سىياسىي ئۆگىنىش، ھەم خەنزۇچە ئۆگىنىش، مېنىڭ كاللام پارتلاپ كېتەي دەپ قالدى. ھوشۇمدىن كېتىمەن. ئۇنداق بولغۇچە مەن ببرىپ نۆۋەتچىلىك قىلايچۇ.» شۇنداق دېمەكچىغۇ سەن؟ ـــ دېدى زەردە بىلەن.

سايىم ئادەتلىنىپ كەتكەن ھەربىكتىنى تەكرارلاپ، مۇلايىم كۈلكەنچە سادىقنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى:

ـــ ياق، بۇگۈن نۆۋەتچىلىك قىلاي دېمەيمەن. بۇگۈن ئەخمەت غېجەك نۆۋەتچىكەن. ئۇ ئۆلسىمۇ ماڭا ئۆتۈنۈپ بەرمەيدۇ. مېنى ھاجەتخانىغا توپا تاشلاپ، گەندە چىقىرىشقا بۇيرۇسا، قاراڭغۇدا ھېچكىم كۆرمەيدۇ. ھەرقانداقىدىن پاكىز تازىلىمسام ھېساب ئەمەس!...

سادىقنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلسىمۇ سايىمنىڭ يېلىنىشىدىن، بولۇپمۇ ئۇنىڭ كېچىدە تەرەتخانا تازىلايمەن، دېيىشىدىن بوشاپ قالدى ـ دە:

ـــ ئۆگىنىش دېسە مۇشۇ بىرقانچىسىنىڭ نېمىشقا بېشى ئاغرىيدىغاندۇ؟ ئەخمەتمۇ شۇنداق قىلىدىكەن. ئىككىڭ بىر يەردىنمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئىككىمىز بىر يېزىدىن، ئۇ مەندىن ياخشىراقكەن. بىرقانچە ھەرپنى تونۇۋاپتۇ. لېكىن، مەن ھەرقانداق قىلىپمۇ تېخىچە بىر ھەرپنىمۇ بىلمۇالالمىدىم. بۇگۈن تونۇغانلىرى ئەتىسى ئۇنتۇپ قېلىۋاتىمەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سادىقنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ:

ـــ بۇگۈندىن باشلاپ چوقۇم ئۆگىنىشكە قاتنىشىمەن، باھانە كۆرسىتىپ بىر سائەتمۇ رۇخسەت سورىشىڭغا بولمايدۇ. ئۆگىنىش بولمىدىغان كۈنى كەينىڭگە ئادەم سېلىپ قويىمەن، ـــ دېدى.

شۇ سۆھبەتتىن كېيىن سايىم نائىلاج ئۆگىنىشكە كىردى. لېكىن، مۇئەللىم ھەرپ ئۆگىتىشنى باشلىۋېدى، ئۇ گەپ قىلماي ئاسمانغا قاراپ تۇرۇۋالدى. مۇئەللىم:

ـــ ئاغزىڭغا كەلگەنچە بىر نېمە دەپ باقمامسەن، ـــ دېدى.

ـــ نېمە دېسەمۇ توغرا چىقمايدۇ. بىر ھەرپ يەنە بىر ھەرپكە ئوخشاپ تۇرسا مەن قانداق پەرق ئېتەلەيمەن. شۇڭا، بىر نېمە دېيەلمەيـ ـ ۋاتىمەن، ـــ دېدى ئۇ بېزىرىپ.

ئوقۇغۇچىلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئىككى كۈندىن كېيىن مەيداندا شوپۇرلۇقنى ئۆگىنىش دەرسى ئۆتۈلۈپ، كونا ماشىنىنى چۈۋۈپ كۆرسىتىش مەشغۇلاتى بولدى. ھەممە بالىلار ماشىنىنى چۆرىدەپ ئەستايىدىل دەرس تىڭشاۋاتسا، سايىم ئەكە ئارقىدا بىرىدەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، سادىقنىكە كۆزىنى ئىلەشتۇرۇپ، ئاشخانىدىن بىر كەمتۈك گۈرجەكنى ئاچقىپ، يەر تۈزلەشكە چۈشتى. بۇنى كۆرۈپ قالغان سادىق غەزەپ بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇنىكە قولىدىن گۈرجەكنى يۇلۇپ ئالغانچە ئالدىغا سېلىپ، گازارمىغا ھەيدەپ ئەكىرىپ كەتتى.

ـــ مەن سېنى بەن بويىچە تەنقىد قىلىمەن، ئۆزۈڭنى تەكشۈرد ـ سەن. ياخشى تەكشۈرمىسەكە يۈقىرىغا دوكلات قىلىمەن، ـــ دېدى چىرايىدا قان قالمىغان سادىق ھاسىراپ تۇرۇپ.

ـــ كۈرەشكە سالسمۇ ئۆگەنمەيمەن. ئۆگىنەلىسەم ئۆگەنمەمدىم. ئۇيغۇرچە ئۆگەنسەم، خەنزۇچە ئۆگەنسەم، ماشىنا ئۆگەنسەم، بۇلارنى قاز ـ داق كاللامغا سىغدۇرىمەن؟...

ـــ مەن سېنى ھامان ئۆگىنىدىغان قىلىمەن، سېنى ئەيۇەشكە كەلتۈرەلمىسەم سادىق دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتىمەن، ـــ دېدى پىرىلغۇ ـ دەك ئاچچىقى كەلگەن سادىق بىگىز قولى بىلەن ئۇنىكە بۇرنىغا نىقتاپ. سايىم قورقۇپ گەپ قىلماي ئولتۇرۇۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆگ ـ ىنىش كۈنلىرى بولسا سادىق قادىر، ئەخمەت، سايىمنىكە دېرىكىنى قىلىپ، كەلمىگەن بولسا قەيەردە بولسا ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ كېلىپ يۈردى. ھەر قېتىمقى مەدەنىيەت دەرس ئۆتىدىغان كۈنى نۇرغۇن جەڭگە ـ جېدەل بىلەن ئۇنى سىنىپقا كىرگۈزەتتى. بىر قېتىم شۇنداق جېدەل ئۇستىگە كېلىپ قالغان باش ئەترەت باشلىقى تاكە سادىقنى چەتكە تارتىپ:

ـــ ئۆگىنىشتە ئۆز قىزغىنلىقى بولمىسا، مەجبۇرىي ھېچ ئىشنى

ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ. يەنىلا ئۇلارنىڭ ئىچكى قىزغىنلىقىنى قوزغىتىش كېرەك، ـــ دېدى.

سادىق ئۆز ئۇسۇلىدىن ئويلىنىپ قالدى.

سايىم بۇگۈنكى دەرسىنى خۇشال چىقىپ كەلگەنىدى. بۇنى كۆرگەن سادىق جانلىنىپ كەتتى.

ـــ بىرقانچە ھەرپ تونۇۋالغان ئوخشايسەن ـ ھە؟ ـــ دېدى ئۇنى روھلاندۇرۇپ.

ـــ ئۇنداق ئەمەس. مۇئەللىم بۇگۈن مېنى ئورنۇمدىن قوپۇرۇپ، ھەرپ ئوقۇتمىدى، ـــ دېدى سايىم بىغەملىك بىلەن.

سادىق لاسسىدە بولۇپ قالدى:

ـــ سەن ئاشۇ قادىر بىلەن ئەخمەت غېجەكچىلىكمۇ بولالمىدىڭما؟ ـــ دېدى چەكچىيىپ.

ـــ ئەخمەتنىڭ ھەرپلەرنى تونۇپ بولدۇم، دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى يالغان. ئۇنىڭغا يېنىدا ئولتۇرغان ئىمىن «سولاش» پىچىرلاپ ئاغزىغا سېلىپ بېرىدۇ. ئەخمەت ماڭا ساۋاتىنى چىقارمايلا شوپۇر بولغىلى بولىدۇ. مەن ساۋات چىقارماي شوپۇر بولسۇبرىمەن، دەيدۇ. مەنمۇ شۇنداق قىلايمىكىن، دەيمەن بەنجاڭ.

ـــ ھەي، بىر ماشىنىدا 2800 دىن ئارتۇق زاپچاس تۇرسا، ساۋات چىقارماي، بىلىم ئىگىلىمەي قانداق ئۆگەنگىلى بولىدۇ؟

ـــ شاگىرت كىرىپچۇ.

ـــ شاگىرت كىرگەندىمۇ، ساۋاتىڭ بولمىسا شۇنچە زاپچاسلارنىڭ ئىسمى، رولى، ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى قانداق بىر تەرەپ قىلالايسەن؟

سايىم ئىشىنىڭ قىيىنلىق دەرىجىسىنى ئەمدى چۈشەنگەندەك:

ـــ ياپىر! ئۇنىڭدا شۇنچە كۆپ سەرەمجان بارمىكەن بەنجاڭ؟ بولدى مەن ئۆگىنەلمىگۈدەكمەن. ئىشچى بولغانلارنىڭ ھەممىسى ساۋاتلىق بولۇپ كەتمەيدىغاندۇ، خەنزۇلارنىڭ ئىچىدىمۇ ساۋاتسىز ئىشچىلار بار ئىكەنغۇ، ـــ سايىم ئۆگەنمەسلىك ئۈچۈن بېشىنى تېقىمغان تۆشۈك قالمىغانىدى. ئەمدى بۇ باھانىنى كۆرسەتتى.

سادىق ئەمدى ئۇنىڭغا چېچىلمايلا، سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

ــ سەن ئۇنىمۇ ئۆگىنەلمەيمەن، بۇنىمۇ ئۆگىنەلمەيمەن، دەپ ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ پەس چاغلىما. ئۆزىنى پەس چاغلىغان ئادەم دۇنيادىكى ئەڭ يارامسىزلاردىن ھېسابلىنىدۇ. بىز ئۆزىمىزنىڭ بۇ يەرگە نېمىشقا كەلگەنلىكىمىزنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىمىز كېرەك. ساۋاتلىق، مەدەنىيەتلىك ئىشچىلار بىلەن ساۋاتسىز، مەدەنىيەتسىز، بىلىمسىز ئىشچىلارنىڭ ئاسمان ــ زېمىن پەرقى بولىدۇ، دۆلەتكە قوشقان تۆھپىسىمۇ ئوخشىمايدۇ...

ــ ئۇنداق بولسا تىرىشىپ باقايمۇ؟ ــ دېدى ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتكەن سايىم بىرھازادىن كېيىن، بۇ سادىقنىڭ سايىمدىن ئاڭلاۋاتقان بىرىنچى قېتىملىق ئۇمىدۋارلىق سۆزى ئىدى.

سايىم قاتارلىق بىرقانچە ساۋاتسىزلار 32 ھەرپنى تونۇپ، بوغۇم، جۈملىلەرنى قوشۇشقا باشلىغاندا، زاۋۇت قوماندانلىق شتابىدىن، بارلىق پۈتۈن كۈنلۈك ۋە كەچلىك كۆرسىلارنى توختىتىپ، پۈتۈن سەپ بويىچە قۇرۇلۇشقا ئاتلىنىپ، 1 ــ ئۆكتەبىردىن بۇرۇن زاۋۇتنى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇش بۇيرۇقى كەلدى. بۇ خەۋەر ساۋاتىنى چىقىراي دەپ قالغان نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلارنى ئۇمىدسىزلەندۈرۈپ قويدى. ئۆگىنىش قىزغىنلىقىغا زەربە بولدى. لېكىن، سايىم، قادىر، ئەخمەتكە ئوخشاشلار خۇددى قەپەستىن چىققان قۇشتەك يايراپ كەتتى. ئۇلارغا دەرس ئۆتكەنلەرنى كۆرگەندە، سىلەردىن قۇتۇلىدىغان كۈنلەرمۇ كېلىدىكەن ــ ھە؟ ئەمدىغۇ تەڭ بولغاندۇ؟ دېيىشىپ كېتەتتى ئۇلار.

ئەمگەككە چۈشكەندىن كېيىن سايىم كۆرستا ياخشى ئۆگەنگەنلەرنى مەسخىرە قىلىپ:

ــ كېلە ئەمدى بەسلىشىپ كۆرەيلى. دەرسخانىدا ماڭا تەڭ كېلەلمەيسەن دەيتتىڭ، سىنىڭمۇ ئەمگەكتە ماڭا تەڭ كەلگىنىڭنى بىر كۆرۈپ باقاي، كۆتۈرە بۇ يۇغاچنىڭ بېشىنى، ــ دەپ ئۇلارغا قادىلىۋالىدىغان بولدى.

بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ سادىققا:

— بەنجاڭ، سەمرىپ قاپتىمەنمۇ؟ بۇ چاغقىچە كۆرستا بولسام ئۆز گۆشۈمنى ئۆزۈم يەپ تۈگىشەتتىم، ئورۇقلاپ شۇمشىيىپلا قالاتتىم، — دېدى.

— بۇ كۆرس يەنە بار جۇمۇ، چوڭى تېخى ئالدىمىزدا. ئالدىراپ خۇش بولما، — دېدى سادىق ئۇنىڭ تېرىسىگە پاتماي قالغانلىقىغا كۈلۈپ.

— خۇدايىم ساقلا، — دېدى سايىم. لېكىن، لاسسىدە بولۇپ قالدى.

بىر كۈنى ئەمگەك ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىشتا سايىم:

— بەنجاڭ، ئوقۇغان، بىلىملىك ئادەملەرنىڭمۇ بىلمەيدىغانلىرى بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى. سادىق قاتتىق كۈلۈپ كېتىپ:

— سېنىڭ كاللاڭ نېمىدېگەن ئاددىي ـ ھە؟ مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ئوقۇمىغانلىقىڭ كاساپىتى، ئەخمەق! دۇنيا دېگەن چەكسىز. ئۇنى ھەرقانداق ئالىمۇ بىلىپ تۈگىتەلمەيدۇ، — دېدى.

— بۇ نېمە دېگەنلىرى؟ مانا سىلىنىڭ بىلمەيدىغانلىرى يوققۇ؟

— ئەخمەق بولما، خەت تونىغان، ئازراق مەدەنىيەت سەۋىيىسى بار ئادەم ھەممىنى بىلىدۇ، دەپ چۈشىنىدىكەنسەن ـ ھە؟ نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن. ھەرقانداق بىلىملىك ئادەم — ئالىم، پروفېسسور، مانا مەن دېگەن ئوغۇل بالىمۇ پۈتۈن ئۆمرىدە دۇنيانىڭ مەلۇم بىر تەرىپىنى بىلىپ، چۈشىنىپ تۈگىتەلمەيدۇ. بىزدەكلەرنىڭ بىلىدىغىنىمۇ زىغىرچىلىكـ مۇ كەلمەيدۇ. سەن دۇنيادا قىلىدىغان ئىش يالغۇز ئەمگەك دەپ بىلسەن ـ ھە؟ لېكىن ئېغىر ئەمگەكنى قارا كۆچتىن باشقىمۇ يوللار بىلەن قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلمەيسەن. دۇنيا چەكسىز، بۇنى بىلىپ تۈگەتكىلى بولـمايدۇ. لېكىن، بىلىم چوڭقۇر بولسا ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمىنى بىلگىلى بولىدۇ.

— يەنىلا چۈشەنمىدىم.

— ئۆگەنسەڭ ئاستا ـ ئاستا چۈشىنىسەن، — سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

سەككىزىنچى باب

يول ماڭغانچە ئېچىلىدۇ، ھۇنەر ئۆگەنگەنچە

1

يېشى خېلىلا چوڭىيىپ كەتكەن كۆپ ساندىكى يىگىت ـ قىزلار شاگىرتلىق مۇددىتى توشۇپ رەسمىيلىشىش بىلەن بەس ـ بەستە توي قىلىشقا باشلىدى. ھەر كىم ئۆز مادارىغا قاراپ تويلىرىنى ئاددىي، لېكىن ناھايىتى كۆڭۈللۈك، خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. بۇگۈن يەنە توت جۈپ يىگىت ـ قىز تويلىرىنى بېڭىچە ئۇسۇلدا كوللېكتىپ ئۆتكۈز ـ مەكچى بولدى. بۇ تەشەببۇسنى قاسىم «پوقاق» رېھىمخاننى قايىل قىلغاندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

قاسىم كۆرۈنۈشتە كەپسىز، قوپال، گەدەنكەشتەك بىلىنگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە «يولدىن چىقمايدىغان، خاندىن قورقمايدىغان» لاردىن ئىدى. ئۇ تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن گەپنى ئوچۇق ـ ئاشكارا دەۋېتىدىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەرگە قوپالدەك كۆرۈنەتتى. ئۇ رېھىمخانغا ئېغىزىدىن شېكەر تامدۇ ـ رۇپ، «كۆيدۇم»، «پىشتىم» دېمىدى، شۇنداقلا ئۇنىڭغا قادىرەك سۆزۈ ـ شىپ ئالا كۆڭۈللۈك نېيتىدىمۇ بولمىدى، ھەتتا قولىنىڭ ئوچىنمۇ تۆتمىدى، بەلكى نورمال بېرىش ـ كېلىشلەردىن كېيىن تەلەپ قويدى. ئاندىن راستچىللىق، مېھرىبانلىقىنى ئەمەلىي ھەرىكىتىدە كۆرسىتىپ ئىس ـ پاتلىدى. بۇنى ئۇ ھەقىقىي ئىشچىلار خاراكتېرى دەپ چۈشىنەتتى.

ئۇ رېھىمخان بىلەن يۈرۈشىنىڭ ئالدىدا دائىم ئاغىنىلىرىگە چاقچاق قىلىپ:

ـــ مەن ئالىدىغان قىزنى بىرىنىڭ قولىدىن تارتىۋالسام دەيمەن.

شۇ چاغدا، مۇھەببەت تازا مەنبلىك ھەم قىزىق بولاتتى، ـــ دەپ يۇردى.

تەقدىر راستتىنلا ئۇنىڭغا مۇشۇنداق پۇرسەت ئاتا قىلدى. قادىر ھەنىپەدىن پەشۇا يەپ، رېھىمخانغا يەنە سۇۋۇشۇشنىڭ ئارىلىقىدا پەيتىنى توغرا تاللىغان قاسىم قىستۇرۇلۇپ كىرىپلا ئۆز ئەھمەلىيىتى ئارقىلىق رېھىم-خاننى ئۆزىگە رام قىلىۋالدى. ئىككى خىيالدا تۇرغان رېھىمخان ھاشىمنىڭ بولۇپ كەتتى. قادىر ئۇزۇل ـ كېسىل مەغلۇپ بولدى.

قاسىم سايىم «بۇرۇت» نى ھەرىكەتلەندۇرۇپ كوللېكتىپ توي قىلـ-غۇچىلارنى بەش جۈپكە كۆپەيتمەكچى بولدى. لېكىن، سايىم:

ـــ مەن ئۇنداق چۈپەي توي قىلمايمەن، ئۆزۈم يالغۇز ئۇتكۇزدـ-مەن، ئانامنى، سىڭلىمنى يۇرتۇمدىن ئەكېلىپ تۆردە ئولتۇرغۇزۇپ توروپ ئۆتكۈزىمەن، ـــ دەپ ئۇنىمىدى. قاسىم:

ـــ قايسى پۇلۇڭغا چوڭ توي قىلماقچى؟ يىغقان ئىككى يۈز كوي پۇلۇڭ يوتقان ـ كۆرپە، بىر قۇردىن كىيىمڭىلا يېتىدۇ. زاۋۇت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى بىلەن ياشلار ئىتتىپاقى پۈتۈن چىقمىنى ئۈستىگە ئالىدىكەن، چوڭ ئۆتكۈزىمەن، دەپ قەرز بولۇپ قالساڭ كېيىن قايتۇرالمايسەن جۇمۇ، ـــ دېدى نەسىھەت قىلىپ.

ـــ قەرز بولۇپ قالمايمەن، ـــ دېدى سايىم ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا، ـــ ئىككىمىزنىڭ يىغقان پۇلى خېلى بار، كەم بىرىگە ئۈستام يارىدەم قىلىدۇ. تويۇمنى ئانام بىلەن سىڭلىمنى تۆردە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئانىقىزنىڭ كۆڭلى يايرىغۇدەك، ئانام تارتقان جەبىر ـ جاپالىرى ئۈچۈن پۈخادىن چىققۇدەك ئۆتكۈزمىسەم كۆڭلۈم ئۇنمايدۇ، ـــ دەپ تۇرۇۋالدى.

پاراڭ ئۈستىگە كىرىپ قالغان قۇدرەت نەچچە چاغدىن بۇيان ئىچكە سىغدۇرالمىغان گېپىنى دەۋەتتى:

ـــ ئاغىنە، قەرز قىلىپ قىلغان تويىنىڭ دەردىنى بىز يەتكۈچە تارتتۇق. تويىنى ئۆتكۈزمەك ئاسانكەن، لېكىن ئۆي تۇتماق ئۇنداق ئاسانغا توختىمايدىكەن. ئۇزاققا قالماي «بۇ يوروق دۇنياغا بىزمۇ چىقمىز!» دەپ بىر ـ ئىككى پاقلان چۇشىدىغان بولسا، بۇنچىلىك مائاش بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈش ھەقىقەتەن تەسكەن، شۇڭا ئالدى ـ كەينىگنى ئويلاپراق ئىش

كۆرەرسەن، ـــ دېدى. لېكىن بۇ گەپلەرنىڭ ھېچقايسىسى سايىمنىڭ قوزغىغا كىرمىدى.

بۇگۈن 2 ـ ئۆكتەبىر ئىدى، قىز ـ يىگىتلەر ئۇچۇن راسلانغان مىللىي ئاشخانىنىڭ بىرەر يۇزدەك ئادەم سىغىدىغان تاماق يېيىش ئۆيى مېھمانلار بىلەن تولغانىدى. زاۋۇتتىن چاقىرغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەردىن باشقا سىرتتىن كەلگەن ئەر ـ ئاياللارنىڭ بىرقانچىسى ئولتۇراتتى. يىگىت ـ قىزلار ئۇچۇن مەركىزىي تام بويلاپ قويۇلغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئوڭدىن سولغا تۇنىياز، باھارگۇل، قاسىم، رېھىمخان قاتارلىقلار ئولتۇرۇشقانىدى. ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇلغان تۆت چاسا كەنتىرلەرگە ھەرخىل نازۇ نېمەت، مېۋە ـ چېۋىلەر تىزىۋېتىلگەنىدى.

ئۇلار تاڭ شۇجى بىلەن سادىقا خېلى ساقلىدى. بىر چاغدا، گۇلنىسا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئەترايقا كۆز يۈرگۈرتۈپ قۇدرەتنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ بىرنېمىلەرنى دېدى. ئاندىن تۇنساقىزنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئولتۇرمايلا ئۇنىڭ قۇچىقىدىكى مەردانىنى ئۆز قۇچىقىغا ئالدى. ئۇنى ئەركىلىتىپ:

ـــ سەن بۇ زاۋۇتتا بىرىنچى بولۇپ تۇغۇلغان ئۇيغۇر «شۇڭقارى» ، بۇ تويدىن كېيىن ئۇزاققا بارمايلا دوستلىرىڭ كەينى ـ كەينىدىن دۇنياغا كەلگىلى تۇرىدۇ. سىلەر كېيىن قانداق ئادەملەردىن بولۇپ چىقارسىلەر ـ كىن؟ سەن ئىككىنچى ئەۋلاد ئىز باسارىدىن بولۇپ چىق جۇمۇ، ـــ دېدى.

مەردان خۇددى ئۇنىڭ سۆزىنى چۈشەنگەندەك گۇلنىسانىڭ قارىپ قويۇپ، ئاندىن نەزىرىنى مەرىكە مەركىزىگە تىكىشكە باشلىدى.

ـــ قارا تۇنساقىز، بۇنىڭ خۇددى دادىسىدەك ھەممە نەرسىگە ئەستايىدىل سەپسېلىپ كەتكىنىنى، ـــ دېدى گۇلنىسا ئۇنىڭغا ئىچى كۆيۈپ.

تۇنساقىز گۇلنىسانىڭ بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ تۇرغانلىقىنى، قۇدرەت: ـــ يولداشلار! تىنچلىكلار! ـــ دېدى كەنتىرنى قاتتىق چېكىپ تۇرۇپ، ـــ تاڭ شۇجى بىلەن سادىق كەلمەكچىدى، لېكىن زۆرۈر بىر

ئىش بىلەن شەھەرلىك پارتكومغا كېتىپ قاپتۇ. بالدۇر يانساق قاتنىشىمىز، دەپ گۇلنسادىن گەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇلارغا قارىمايلى، ـــ قۇدرەت گەپنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي بىردەم تۇرۇپ قالدى، ـــ بۇگۈن تۆت جۈپ سەپدىشىمىز ئۆزلىرىنىڭ كوللېكتىپ تويىنى ئۆتكۈزدى. ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقىدىكى رەھبەرلەر ئۇلارغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ مول نازۇنېمەتلەرنى تەييارلاپتۇ، تارتىنماي ئالايلى! راستىنى ئېيتسام، بۇگۈنكى توي كوللېكتىپ بولغان بىلەن بىزنىڭ تويىمىزدىن كۆپ داغدۇغىلىق، مول بولدى، كېيىنكى تويلار تېخىمۇ مول بولغۇسى.

ـــ ھوي قۇدرەت، بۇ تويدا قىلىنىدىغان گەپمۇ؟ باشقىلار باشقۇرساڭلار بولمامدۇ؟ ئۇ بۇنداق ئىشنى قاملاشتۇرالمايتتى. قارىمامسىلەر خۇدا تاڭ شۇجىغا ئۆز خىزمىتىدىن دوكلات قىلغاندەك گەپلەرنى قىلىپ ئولتۇرغىنىنى. سىزنىڭ تويىڭىزنىچۇ ئىبراھىم زابوي ئىلەشتۇرمىسە شۇنداق ياخشى بولغانتى، ـــ تۇنساقىز ئاچچىق كۈلكىدىن كېيىن قاپقىنى سۇزۇپ قويدى.

ئولتۇرغانلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ:

ـــ ھەي تۇنساقىز، قۇدرەت بىر ئېغىز گەپتە كەتكۈزۈپتى، شۇنىڭغىمۇ يول قويمىدىڭىز ـ ھە؟ ـــ دېيىشتى ئۇنى ئېچىشتۇرۇپ.

ـــ مەن باشقۇرالمايمەن، دېسەم ھاشىم ئۇنىمىدى. سەن كېلە، گەپدان بولغاندىكىن، ـــ دېدى قۇدرەت تۇنساقىزغا ئورنىنى كۆرسىتىپ.

ـــ شۇنچە ئەر تۇرغان يەردە ماڭا قاپتىما بۇ ئىش؟ ھاشىم «بەنجاڭ» باشقۇرسۇن! ئۇنىڭ يېشى ھەممىزدىن چوڭ. يۇرتىدىلا بەنجاڭ بوپتىكەن، بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنمۇ داۋاملىق بەنجاڭ بولدى. ئورنىڭنى ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەر، ـــ دېدى تۇنساقىز ئەمدى ۋىقىلداپ كۈلۈپ كېتىپ.

ـــ قايسى ئاكىڭىزغا بەنجاڭ بوپتىكەنمەن؟ ـــ تېرىكتى ھاشىم «بەنجاڭ».

ـــ مەن سىزنى گومىنداڭنىڭ بەنجاڭى دېمىسەم نېمە تېرىكسىز؟ ـــ تۇنساقىز تېخىمۇ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ هەي تۇنسا، ئىشكىنى قىلە، ھاشىماخۇن بىلەن ئېيتىشماي، ـــ دېدى قۇدرەت ئۇنى توسۇپ.

ـــ ھەي قۇدرەت، ئەر ـ خوتۇن ئىككىنىڭ تىلىغا چېچەك چىقتىمۇ بۇگۈن؟ قايسى مەسچىتتىگە «ئاخۇن» بوپتىكەنمەن؟ مەن بەنـ جاڭمۇ ئەمەس، ئاخۇنمۇ ئەمەس، ئىسمىم ھاشىم، فامىلەم قاسىم. تويۇڭلارـ نى ئويناڭلار مەن بىلەن ئېيتىشماي! ئاقسۇدىن كەلگۈچە ئۆزۈم بىلەن ئۇچ ئادەمگە بەنجاڭ بولغانىنى ماڭا لەقەم قىلىپ سىڭدۇرەي دەمسىلەر؟ ـــ ھاشىم قاسىم چىكقىلىپ سۆزلىگەنلىكتىن يۇزلىرى قىزىرىپ، بويۇن تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتتى.

ئولتۇرغانلار كۈسۈلداشتى.

ـــ «لەقەم تېرىككەنگە سىڭدۇ». ئۇ بۇ گەپكە بۇنچىۋالا قىلىپ كەتمەيتتى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا رەسمىيلەشكەنلەردىن كادىر تاللاشتا، ھاشىم تېخىنكا ئۆگىنىشتە ياخشى بولغىنى بىلەن تەلۈە مىجەز، قوپال، چۈس، توڭ، كىشىلەر بىلەن ئاسانلىقچە چىقىشالمايدۇ دەپ قالدۇرۇپ قويۇپتىمىش. شۇنىڭغا چېچىلىۋاتىدۇ. بولمىسا ئادەتتە بەنجاڭ دەپ قويسا خۇش بولۇپ كېتەتتى...

ـــ ئۇنى ياشقا چوڭ دېگۈچىلەرگىمۇ بەك خاپا بولىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئادەتتە بەنجاڭ دەپ قويساق خۇشال بولۇپ كېتەتتى دېگەن گېپى ئانچە توغرا ئەمەس ئىدى. ھاشىم قاسىم گەرچە گەپ كۆتۈرەلمەيدىغان ئادەم بولسىمۇ، بەنجاڭ دېگەن گەپكە كۈلكە، مەسخىرە، تەنە ئارىلىشىپ قالمىغاندىلا خاپا بولمايتتى. ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ قالمىغاندا دەرھال ئۆكۈپ:

ـــ ئىشكىنى قىلە قاسىم تولا بىلجىرلىماي، قايسى ئاچاڭغا بەنجاڭ بوپتىكەنمەن؟ ـــ دېگەنچە تاتىرىپ، قاتتىق سىلكىۋېتەتتى.

توي سورۇنىدىكىلەر داستىخاندىكى مەززىگە ھەرىكەتلەندۈرۈشنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى. تۇنساقىزنىڭ چاقچىقى بىلەن سورۇن ئەھلىنىڭ ئىشتىيى ئېچىلىپ، ئەركىن پاراڭ سېلىشقا، بەس ـ بەس بىلەن كەنتىرگە تىزىلغان پىچىنە ـ پىرەنىكلەر، كەمپۇت، ئۇزۇم، قوغۇن، تاۋۇز، شاپـ

تۆل، ئالما، نەشپۈت، ياڭاق، قاق، گازىرلارغا ئېغىز تېگىشكە باشلىدى. ئارقىدىنلا پېتىرمانتا باسقان پولۇ تارتىلدى. چوڭ لىگەنلەرگە لىق ئۈسۈلـ غان پولۇ، مانتا ئۈچ ئادەمگە بىر لىگەندىن قويۇلۇپ تويغۇچە يېيىشكە پېتەتتى. بۇنداق مولچىلىق ئاز ئۇچرايدىغان بولغاچقا ھەممە كىشىنىڭ ئاغزى گەپتىن بېسىقىپ، ئىشتىها بىلەن يېيىشمەكتە ئىدى.

ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ سۈرەتچىسى چەن:

ـــ مېنىڭ باشقا ئىشىم بار ئىدى، توي قىلغانلارنى جۈپ ـ جۈپى بىلەن سۈرەتكە تارتىپ قويسام ئاندىن يەنە داۋاملاشتۇرساڭلار، ـــ دەپ پولۇنى يەپ بولۇشىغا ئۇلارنى سۈرەتكە تارتىشقا باشلىدى.

توي قىلغانلار يادىكار قالمىز دېدىمۇ، ئۇلار ئەڭ ئاخىرقى قېتىم تارقاتقان يېيىكى يازلىق ھەربىي فورمىلىرىنى كىيىشىپ كەلگەنىدى. ئۆتكەنده كىشىگە ئانچە يارىشىملىق تۇيۇلمايدىغان بۇ ھەربىي فورمىلار ئىككى يىل كىيمەي، قايتا كىيگەنده شۇنداق يارىشىپ كەتكىنىنى كۆرمەمـ دىغان. ئۇلار ھەربىي فورمىلىرىدا يېڭى كەلگەندىكى بالا چـرايـلىرىغـا يېنىپ، بىر ـ بىرىدىن كىچىك، ئوماقلىشىپ كەتكەنىدى. قاسىم پوقاقتەك چوڭ چىرايلارمۇ رېھىمخان بىلەن تەڭ ياشتەك كۆرۈنەتتى. تويى بولغان تۆت قىز ھېلىقى شوپۇر قىزلار سىياقىغا كىرگەنىدى.

ـــ يولداشلار! قاسىم قۇتلۇق رېھىمخانغا ھاراق ئىچمەيمەن، دەپ ۋەده بېرىپتىكەن. شۇڭا، ھاراق تەييارلىمىدۇق. ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى بىلەن ياشلار ئىتتىپاقىمۇ بۇنى تەشەببۇس قىلمايدىكەن، مەن دۇتار چېلىپ بېرەي، ھاشىم، گۈلنىسا، تۇنساقىز قاتارلىقلار ئۇسسۇل ئويىنىسۇن، ئاندىن تانسا باشلايلى. ئالدى بىلەن توي قىلغان يېگىت ـ قىزلار باشلاپ بەرسۇن، ـــ دېدى قۇدرەت قولىنى لۆڭگە بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ، ئۇ پولۇغا كېيىن تۇتۇش قىلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا يەپ بولغانلاردىن ئىدى.

ـــ بۇ گەپلىرىڭ بىرئاز تويىنىڭ گېپىگە ئوخشىدى. بايا مۇھەممەت زاپغوز سۆزلەۋاتقان ئوخشايدۇ، دەپ قاپتىمەن، ـــ دېدى تۇنساقىز قۇدرەتنى يەنە شاڭخۇ قىلىپ. ئولتۇرغانلار پاراققىده كۈلۈشۈپ كەتتى. قۇدرەت دۇتارنى قولىغا ئېلىپ «نىم پەده» گە چىلىشقا باشلىدى.

تەمبۇرچى بىلەن داپچى قۇدرەتكە تەڭكەش بولۇپ سورۇننى چاڭ كەلتۈرمەكتە ئىدى. تانسا ئويىنغۇچىلار بىلەن ئۇسسۇلغا چۈشكەنلەر ئارد-لىشىپ كەتكەنلىكتىن سانجاق مەيدان تەرتىپسىزلىشىپ ھەممە ئۆز سەند-مىگە دەسسەشكە باشلىدى. پەدە ئاياغلىشاي دېگەننىڭ ئۇستىگە گارمۇنچى بارات ئۇستام كىرىپ كەلدى. ئۇ گارمۇننى مەيدىسىگە ئېسىۋېلىپ ئىادنوشكىغا سايرىتىۋەتتى.

بارات ئېگىز بوي، بەدەن قۇرۇلۇشى كېلىشكەن، كىيىمنى پاكىز، رەتلىك كىيىپ، دائىم گالستۇك تاقاپ يۈرىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ناھايىتى خۇشخۇي بولۇپ، گارمۇننىمۇ ئوبدان چالاتتى. بولۇپمۇ، ئادنوشكىغا چالد-ىدىغان بولسا، ئۇسسۇل، تانسا دېگەنلەرگە يېقىن كەلمەيدىغانلارمۇ ئورنىدا ئولتۇرالماي قالاتتى.

ئۇنىڭ گارمۇن تارتىشى بىلەن توي سورۇنىنىڭ كەيپىياتى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى. ئادنوشكىنى ياخشى ئويناىدىغان ئىككى جۈپ يىگىت ـ قىز ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، ئۆزئارا بېقىشقانچە پىرقىراشقا باشلىدى. يىگىتلەر ئىسقىرتىپ، يوتا، مەيدىلىرىنى شاپىلاقلايتتى. قىزلار قولياغلىقىنى پولاڭ-لىتىپ يىگىتلەرنى چۆرگىلەيتتى. ئەتراپتىكىلەر دوست تارتىشىپ چاۋاك چالاتتى. ئوتتۇرىغا چۈشكەنلەر بارغانسېرى كۆپەيمەكتە ئىدى، ھەتتا ئۇس-سۇل، تانسا دېگەنگە يېقىن كەلمەيدىغانلاردىن بىر قانچىسىمۇ چۈشۈۋالغا-نىدى.

كەيپىيات ئاستا ـ ئاستا پەسىيىپ، مېھمانلار بىرلەپ، ئىككىلەپ ئورنىغا قايتتى. توي ئولتۇرۇشى تۈن يېرىمغىچە داۋام قىلدى...

توقۇمچىلىق فابرىكىسىنىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىدىن 200 مېتىر يىراقلىقتا تۇرغان ئىككى يۈك ماشىنىسىغا 10 نەچچە نەپەر قىز يامىشىپ چىقىۋاتقاندا فابرىكىنىڭ دەرۋازىسىدىن ئېتىلىپ چىققان ئورۇق بىر ئادەم ۋارقىراپ:

ـــ ھەي، توختا! قىز ئوغرىلىرى! ـــ دەپ ۋارقىرىدى. خېلى يەرگىچە قوغلاپ كېلىپ. ئۇنىڭغىچە ھېلىقى ئىككى ماشىنا تېكىۋەتتى.

ئۇ ئىلاجسىزلىقتىن ئىزىدا توختاپ قولىنى شىلتىغىنىچە:

ـــ مەن سەنلەرنى ئېنىقلىماي قويمايمەن. يەنە قىز دەپ كېلىشىپ باقە قېنى، بۇرنىڭدىن بۇلاق چىقارمايدىغان بولسام! ـــ دېدى ئاچچىقى بىلەن.

بۇ كىشى شۇ فابرىكىنىڭ ئىشچىلار ئۇيۇشما رەئىسى بەكراخۇن ئىدى. ئوتتۇرا ياشلىق، ئوروق كەلگەن، تاز چىراي بۇ ئادەم ئىشچىلىقتىن كېلىپ چىققان كادىر بولۇپ، مەسئۇلىيەتچانلىقى ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى. باشقا ئورۇنلاردىكى يىگىتلەرنىڭ ئۆز تارمىقىدىكى قىز ئىشچىلارغا كۆز سېلىشىغا رۇخسەت قىلماي مەخسۇس قادىلىۋالاتتى.

ئاپتوموبىل زاۋۇتىدىكى يىگىتلەر ئۆز زاۋۇتىدىكى قىزلارنى «بۆلۈ-شۈپ» بولدى. بەزىلەر جەمئىيەتتىن تېپىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى يامان ئەمەس چىقتى. لېكىن، كۆپ ساندىكىلىرى تويدىن ئۈزاق ئۆتمەي جېدەل ـ ماجرا ئېچىدە ئاجرىشىپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن، ئىشچىلار ئېچىدە خاتىرجەمسىزلىك پەيدا بولدى. ئۇلار ئىدىيىدە قالايمىقانلىشىشقا باشلىدى. سىياسىي كەيپىياتىمۇ ئانچە دۇرۇس بولمايۋاتاتتى. بەزىلەر تەشـ-كىلگە پىكىر بېرىپ، زاۋۇت بىر ئىشنى دەسلىپىدىلا ياخشى ئويلاشمىغان. خۇددى بىزنى مەڭگۈ توي قىلمايدۇ، دېگەندەك ساپلا ئوغۇللارنى ئەكەلـ-گەن، قىزلارنى كۆپرەك قوبۇل قىلمىغان. مانا ئەمدى جەمئىيەتتىن ئالايلى دېسەك تېگى ـ تەكتى ئېنىق ئەمەس شوخ قىزلار بىلەن توي قىلىپ قوشۇن كەيپىياتىنى بۇزۇۋەتتى دەۋاتقان، يۇرتتىن ئەكىلەيلى دېسەك نو-پۇس ئىشى تاقىشۋاتقان... دېگەن پىكىرلەر پات ـ پاتلا ئوتتۇرىغا چىقىپ، رەھبەرلىكىنىڭ قۇلقىغا كىرىپ تۇرىدىغان بولدى. بۇمۇ زاۋۇت ئۇچۇن بىر ئىجتىمائىي مەسىلە بولۇپ قالغانىدى. تاڭ ۋېنسەينىڭ تەشەببۇسى بىلەن زاۋۇت پارتكومى مۇزاكىرە قىلىپ، يېقىن ئەتراپتىكى قىزلىرى كۆپ فابرىكا بىلەن ئالاقلىشىشنى قارار قىلدى.

ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ پىكرى بويىچە تاڭ ئۇلار بىلەن ئالاقلەشمەكچى بولدى. ئۇ ئىشچىلار ئۇيۇشما كادىرى روزىمەت، ياشلار ئىتتىپاقى كادىرى ھەببۇللانى (ئىككىسىلا تېخى ئۆيلەنمىگەنلەر ئىدى) ئېلىپ مەلۇم فابرى-كىغا باردى. فابرىكىنىڭ ئىشچىلار ئۇيۇشما رەئىسى بەكراخۇن كۆرۈشكىلى

ئۇنىمىدى. چۈنكى ئۇ بۇنداق ئەلچىلەرنى تولا قوبۇل قىلغانلىقتىن ئۇلار ـ نىڭ نېمىشقا كەلگەنلىكىنى سورىمايلا بىلەتتى. تاڭنىڭ قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلىشى بىلەن ئۇ ناھايىتى تەستە ئىشخانىسىغا كىرىشكە رۇخسەت قىلدى، لېكىن تاڭ ئاغزىنى ئېچىپ بولغۇچە:

ـــ قىز قالمىدى. ئۇستا بولغانلىرى توي قىلىپ بولدى. شاگىرتلارغا سىلەرگە ئوخشاشلا توي قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. سىلەر نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان نېمە ئىش قىلدىڭلار؟ سىلەرگە ئوخشاشلار نە ـ نەلەردىن ماشىنا بىلەن كېلىپ، سۆھبەت يېغىنى ئاچمىز دەمدۇ بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش دەمدۇ، تانسا كېچىلىكى دەمدۇ، ئىشقىلىپ ئاشۇنداق چىرايلىق ناملار بىلەن قىزلىرىمىزنى ئېلىشىپ كېتىدۇ. ئەمدى قىز قالمىدى، قايتا كەلمەڭلار! ـــ دېدى ـ دە، ئۇلارنى تاشلاپ قويۇپ ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ كارىدورغا چىققاندا ئېچىدە غوتۇلداپ، «سەنلەرنىڭ كاساپىتىڭدىن قىزلارنىڭ ئىنتىزامى بوشاپ دائىم ۋاقتىدا ئىشقا كېلەلمەيـ ۋاتسا، يەنە سەنلەرگە قىز بېرەمدۇق؟ ئىشىڭنى قىلىش!» دېدى.

روزىمەت بىلەن ھەببۇللا ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قالدى.

ـــ كىم بىلەن توي قىلىش پۇقرالارنىڭ ئۆز ھوقۇقى. ئۇنى قانداق توسقىلى بولىدۇ؟ ـــ دېدى روزىمەت سىرتقا چىققاندىن كېيىن ھەببۇللاغا.

ـــ ئۇلارنىڭ فابرىكىسىدا قىز كۆپ، ئوغۇل ئاز تۇرسا، بۇ ھەر ئىككى تەرەپ ئۇچۇنمۇ پايدىلىققۇ؟ ـــ دېدى ھەببۇللا.

ـــ بۇ توخۇ كۆرۈك بولۇپ قالدى، تۇخۇم تۇغمىدى، دېگەندەك گەپ بولدى ـ دە. ھازىر بۇ قېرى قىزلىرىنىڭ بازىرى چىقىپتۇ دېگىنە، ـــ دېدى روزىمەت كۈلۈپ قويۇپ.

ئۇلار قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تاڭ ۋېنسەي سادىقنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ:

ـــ شەھەردە ئاچقان يېغىنلاردا ئاڭلىغان گەپ ـ سۆزلەرگە قارىغاندا، بۇنداق ئىشتا تەشكىل ئوتتۇرىغا چىقسا بولمايدىكەن. سىز روزىمەت، ھەببۇللانى باشلاپ، ئاممىنىڭ نامى بىلەن بىرقىسىم قىزلارنى باشلاپ

كېلىڭلار! قانچىلىكىنى ئۇچراتساڭلار، شۇنچىلىكىنى ئېلىپ كەلسەڭلار بولىدۇ. بىز ئالدى بىلەن بىرقانچە يىگىت ـ قىزلارنى ئۇچراشتۇرۇپ قويساق، بۇ يول ماڭغانچە ئېچىلىدۇ، ئۆزلىرى تېپىشۋالىدۇ. باشقا ئورۇنـ لارمۇ مۇشۇنداق ئۇسۇل بىلەن يول ئېچىپتۇ، ـــ دېدى.

بۇگۈن سادىقلار ئىككى ماشىنىنى فابرىكا دەرۋازىسىدىن 200 مېتىرـ دەك يىراقتا توختىتىپ، خۇددى جەرەنگە توزاق قويغان ئوۋچىدەك كابىنكا ئىچىدە ماراپ ئولتۇراتتى. ئۇلار چوڭ دەرۋازىدىن كۆزىنى ئۈزمەي كىرىپ، چىقىۋاتقان ھەربىر ئادەمگە سەپسالماقتا ئىدى. ئالاھازەل يېرىم سائەتتىن ئارتۇق ئولتۇرغاندىن كېيىن سېمىز، تەتۇر ئۇستىخانلىق بىر قىز بىلەن زىلۋا كەلگەن ئۇزۇنچاق يۈز، گازىر كۆز، قىسماق قاش كەلگەن يەنە بىر قىز دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ، ئەندىشىلىك كۆزلىرىدە تۆت ئەتراپىغا قارىۋەتـ كەندىن كېيىن بىر چامداپ، ئىككى چامداپ ماشىنا يېنىغا كەلدى. ئاندىن ماشىنا نومۇرىغا سەپسېلىشقا باشلىدى. سېمىز قىز يېنىدىكى قىزغا:

ـــ بۇ ئاپتوربىمونتىنىڭ ماشىنىسى، قارا، ۋاقتىلىق نومۇر ئېسىپتۇ. ئەمدى رىمونتتىن چىققان ماشىنىكەن. ماڭ قىزلارنى چاقىرايلى! ـــ دېگەنچە كەينىگە ياندى. ئۇلار يۈگۈرگەن پېتى قورۇ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. سادىق ئالدىراپ قالدى. ئۇ روزىمەتكە:

ـــ ئاپلا، ئۇلارغا گەپ ئېچىپ، ئۆزىمىزنى تونۇشتۇرمىغىنىمىزنى كۆرمەمدىغان، بۇگۈنمۇ قورۇق قايتىدىغان بولدۇق. ئالدىنقى ئىككى قېتىمـ دىغۇ بىرەرسىنى ئۇچراتمىغانتۇق. بۇگۈن نېمىشقا دەرھال ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئۆزىمىزنى تونۇشتۇرمىدۇق ـ ھە؟ ـــ دېدى.

سادىق گېپىنىڭ ئايىغىنى تېخى تۈگىتىپ بولالماستا ھېلىقى ئىككى قىز سەككىز قىز بولۇپ چىقتى. ئۇلار ئۇدۇل ماشىنا تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئۇلار يېقىنلاشقانچە روزىمەت جىددىيلىشىپ:

ـــ قارا سادىق، ساپلا تاللاندىلىرى قاپتۇ. بىرىدىن بىرى سېمىز، تەتۇر ئۇستىخان، قارا چىراي قىزلاركەن، ئاۋۇ بىرى تېخى چوقۇر ئوخشايـ دۇ. ماڭ كېتەيلى، ـــ دېدى مەيۈس ھالدا شۇئرلاپ.

ـــ ئىشچىلار ئۇيۇشما رەئىسىنىڭ قىز تۈگىدى، دېگىنى راست

ئوخشايدۇ، ـــ دېدى سادىقمۇ قىز «ئوغرىلاش» قىزغىنلىقى بىردىنلا بوشاپ.

ئۇنىڭغىچە قىزلار ماشىنا ئالدىغا دۈپۈرلەپلا كەلدى.

ـــ بول چۈشەيلى! ـــ دېدى سادىق ئۆزى بىرىنچى بولۇپ كابىنكىدىن سەكرەپ چۈشۈپ. ئاندىن ئوغرىدەك تۆت ئەتراپقا قارىۋەتكەندىن كېيىن بىر قىزىرىپ، بىر تاتىرىپ سوغۇق تەرگە چۆمگەن ھالدا:

ـــ بىز ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت زاۋۇتىدىن، ـــ دېيىلدى ئارانلا قىزلارغا بوش ئاۋازدا.

ـــ بىلدۇق. بىرلەشمە كۆكۈل ئېچىشقا قىز ئالغىلى كەلدىڭلارغۇ دەيمەن، ـــ دېدى قىزلارنىڭ ئىچىدىكى كەڭ يۈز، بۇرنى پاناقراق، سېرىق چاچ، سېمىز قىز خۇشخۇي كۈلۈپ، ئۇ كۈلۈپ بولۇپ ئاغزىنى يۇمغاندا ئاغزىنىڭ چوڭلۇقىمۇ بىلىنىپ قالدى.

سادىق بىلەن روزىمەت قىزلار بىلەن پاراڭ سېلىشتۇاتقاندا ھەببۇللا قىزلارنىڭ چىرايىغا قاراشقىمۇ جۇرئەت قىلالماي سادىقنىڭ ئارقىسىغا ئۆتىۋالدى.

ـــ شۇنداق، بىز قىزلارنى تەكلىپ قىلغىلى كەلگەن، ـــ دېدى روزىمەت، ـــ ئاران مۇشۇ سەككىزنىڭلارمۇ؟ بىز ئىككى ماشىنا ئېلىپ كەلگەنتۇق.

ـــ سىلەر خىش قاچىلىغىلى كەلمىگەنسىلەر؟ ـــ دېدى ھېلىقى سېمىز قىز گەپ بىلەن تەڭ ۋىقىلداپ كۈلۈپ.

سادىق بىلەن روزىمەت ئۇنىڭ شاڭخو، تەنىسىدىن قىزىرىپ يەرگە قارىۋالدى. ھەببۇل ئۆزىنى قاچۇرىدىغانغا يەر تاپالماي قالدى. سېمىز قىز تونۇشا ـ تونۇشماي ئۇلارنى ئىزا تارتقۇزۇپ قويغىنىدىن پۇشايمان قىلغاندەك دەرھال ئۆزىنى توتۇۋېلىپ:

ـــ يەنە تۆت ـ بەشى بار، ھازىر چىقىدۇ. بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭلار، ـــ دېدى.

ـــ سىز بىزنىڭ خىش قاچىلايدىغانلىقىمىزنى قانداق بىلىسىز؟ ـــ دېدى روزىمەت ئۇنىڭ سۆزىنىڭ نېمىگە قارىتىلغانلىقىنى بىلمەكچى

بولۇپ.

ـــ كىم بىلمەيدۇ ئاپتوربىمونتنىك يىگىتلىرىنى؟ تاغمۇ تاغ، باغمۇ باغ يۇرۇپ قولىغا چىققانلىكى نەرسىلەرنى زاۋۇت قۇرۇلۇشىغا توشۇپ كېلىسىلەر. سىلەر بۇ ئىشتىن قالغىلى تېخى بىر، ئىككى يىل بولدىغۇ دەيمەن. مەن غۇلجىلىق. سىلەرنى جەنۇبتىن ئەكەلگەن يىلى ئىلى ۋىلايىتىدىنمۇ 1200 دەك قىز، ئوغۇللارنى بۇ فابرىكىغا ئەكەلگەن. مەن زاۋۇتنىڭ لاردىكى قادىر، توختى مەمەت، سۇلايمان، ئەخمەت دېگەنلەرنى تونۇيمەن.

ـــ سىز قادىرنى تونۇمسىز؟ ـــ سورىدى سادىق ھەيران بولۇپ.

ـــ ئۇ يېقىندىن بۇيان پات ـ پات بىزنىك فابرىكىغا كېلىپ، خۇددى تاۋۇز تاللىغاندەك بۇكۇن ئۇنى، ئەتە بۇنى چېكىپ بېقىپ يۇرىدۇ. خىيالىدا تېخى چاقماق ئۇرغۇسىمۇ بار. بىر كۈنى ماڭا دارىتىملاپ مەنىلىك گەپلەرنى قىلىۋاتىدۇ. مېنىك ئاغزىم ئىتتىك بولغىنى بىلەن ئۇنداق شاللاقلاردىن ئەمەس. ھوي يىگىت! ئاۋايلاپراق ئىش كۆرەرسىز. بىزنىك قىزلىرىمىزدىن توك چىقمايدۇ. ھەممىسى پىشقان، شالاقلىشىپ كەتكەنلىرىمۇ يوق. خاتىرجەم بولۇك. ھەممە ئىش ئۆز يولى بىلەن بولغىنى ياخشى بولارمىكىن دەپ تويغۇزۇپ قويدۇم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كۆرۈنمىدى. ئۇنىك گېپىگە قىزلار كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئۇنىك ئۆتكۈر، مەنىلىك ئوخشىتىشلىرىدىن سادىقنىك ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى. «ئۇ قانداقراق يىگىت؟» دەپ سورىدى سېمىز قىز سادىققا يۈزلىنىپ، سادىقنىك ئورنىدا روزىمەت بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ تۇراتتى، سادىق دەرھال:

ـــ ئىككى ئورۇننىك مۇناسىۋىتى قويۇقلاشقانچە ئۆزئارا چۈشىنىشىپ قالىمىز، ـــ دەپ جاۋاب قايتۇردى.

ـــ سەلمە! تۇرسۇنئايلارمۇ چىقتى، ـــ دېدى بىر قىز كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتكۈچە كۈلۈپ. بىر چاغدا يەنە تۆت قىز چىقىپ كەلدى.

روزىمەت «ھەممىسى مۇشۇلارمۇ؟» دېگۈسى كەلسىمۇ، سەلمە ئىسىملىك ھېلىقى قىزنىك ئۆتكۈر تىلىدىن بەرھەر گەپ چىقىپ كەتمىسۇن

دەپ جىم بولۇپ قالدى. سەلىمە ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەندەك:
ــ بۇگۈن بۇنىڭدىن كۆپ قىزنى تاپالمايسىلەر. بولۇڭلار ماڭايلى! بەكرىكام كۆرۈپ قالسا بىزنىمۇ بارغىلى قويمايدۇ. نۇرغۇن قىزلار سىلەرنىڭ زاۋۇتنى بىلمەيدۇ. لىۇداۋاندىنمۇ پات ــ پات سىلەردەك ئەلچىلەر كېلىپ تۇرىدۇ. لېكىن، قىزلار ئۇ يەرگە بارغىلى ئۇنمايدۇ. بۇگۈن بىز بىرىپ كۆرۈپ كەلگەندىن كېيىن تەشۋىق قىلساق كېيىنكى بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىشقا تېخمۇ نۇرغۇن قىزلار بېرىشى مۇمكىن، ــ دېدى.
ــ ھەممىڭلار كابىنكىغا پاتمايسىلەر. سىز يەنە بىر قىزنى ئېلىپ بۇ ماشىنىنىڭ كابىنكىسىغا چىقىۋېلىڭ. ئىككى قىز ئاۋۇ ماشىنىنىڭ كابىنكىسىغا چىقسۇن، قالغانلار بىز بىلەن ئۇستىدە ئولتۇرسا قانداق؟ ــ دېدى سادىق سەلىمەدىن مەسلىھەت ئېلىپ.
ــ ياق، سىلەر ئۆز كابىنكاڭلار ئىچىدە ئولتۇرۇڭلار. بىز ھەممىمىز بىر ماشىنىغا چىقايلى. ماۋۇ يىگىت بىز بىلەن ئۇستىگە چىقسۇن، ــ دېدى سەلىمە، ھەببۇللانى كۆرسىتىپ.
ــ ئۇنداق بولسا سىز مەن بار كابىنكىغا چىقىۋېلىڭ، ھەببۇللا قىزلار بىلەن ئۇستىدە ئولتۇرسۇن، ــ دېدى سادىق.
ھەببۇللا قىزلار ئارىسىدا قالسا خۇددى بۇلاڭ ــ تالاڭغا ئوچراپ كېتىدىغاندەك يۇرىكى سېلىپ كېتەتتى. شۇڭا، يۇزلىرى خۇددى ئانارداەك قىزارغانچە:
ــ ياق! مەن روزىمەت بار ماشىنىغا چىقمەن، ــ دېدى ــ دە، ئالدى ــ كەينىگە قارىماي كېتىپ قالدى.
سەلىمە خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى ئۇنىڭ كەينىدىن تىكتى:
ــ كىچىك بالىنى نېمىشقا ئاچقىتىڭلار؟
ــ ئۇ ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كادىرى، ياشلار خىزمىتىگە مەسئۇل. ئۇستا ئىستانوكچى، 18 ياشقا توشتى، لېكىن بەك تارتىنچاق، ــ دېدى سادىق ئۇنى تونۇشتۇرۇپ.
ــ ھە، تېخى ئالما پۇراش يېشىغا توشمايتۇ دەڭا؟ ــ سەلىمە يەنە قاتتىق كۈلۈپ كەتتى.

ئۇلار ماشىنىغا جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن، بىر ماشىنا تەستە ئوت ئالدى. كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان سەلىمە سادىقنى نوقۇپ:

ـــ تېز بولۇڭلار! بەكرىكام چىقىپ قالدى. ئۇدۇل بۇ تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى جىددىيلىشىپ.

ـــ ھەي توختا! قىز ئوغرىلىرى! ـــ دېگىنىچە بەكرى قولىنى چەنلەپ، يۈگۈرۈپ كەلگۈچە ئىككى ماشىنا گۈركىرەپ مېڭىپ كەتتى.

2

ـــ بۇ ئادەمنىڭ ئىچى تار، گېپى سېسىق، سىلەردەك يىگىتلەر كەلسە توڭ تېگىپ ھەيدەپ چىقىرىدۇ. ئۇنىڭ مەيلىچە بولسا بىرمۇ قىزنى سىرتقا چىقارغۇسى يوق. خۇددى ھەممە قىزلارنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالالايدىغاندەك... قارىغا ئۇنىڭ ئېتىگە، بەئەينى قۇرۇپ قالغان قوناق شېخى، ھا ـ ھا ـ ھا! ئۆزىنىڭ خوتۇنىغىمۇ تەڭ تۇرالمايدىغان ئەبگارنىڭ قىلىپ كەتكەنلىرىنى، ئۇ مېنى تونۇيدۇ. ھېلىمۇ كۆرۈپ قالمىدى... ـــ سەلىمە توختىماي بەكراخۇننى تىللىغاچ سادىق تەرەپكە سىغدىلاتتى، ـــ مەن غۇلجىلىق، گەپنى ئوچۇق دەۋېرىمەن. سىلەر ئالتە شەھەرلىكلەر كۆڭلۈڭلارنىكىنى سىرتقا چىقارمىغان بىلەن ئىچىڭلاردا خاتا چوت سوقۇپ، باشقىچە چۈشىنىدىكەنسىلەر. ھېلىقى قادىر دېگەن يىگىتىڭلار مەن خۇشخۇي مۇئامىلە قىلسام، مېنى باشقىچە چۈشىنىپ، بەز ماربىغان مۇشۇكتەك ئۇ يەر، بۇ يەرلەرلىرىمنى تۆتىمەن، دەپ ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. يۈزۈمنى يالايمەن دەپتى، ئاچچىقىم كېلىپ، تەرىمنى تۇرگەنچە: «قادىر ئاخۇن! ئاچىڭىزنى خاتا چۈشىنىپ قاپسىز. تولا قۇسقۇمنى كەلتۈرمەڭ ـ ھە!» دەپ دەككە-سىنى بېرىپ قېقىۋەتتىم. كېيىن ئىزدەپ كەپتىكەن، چىراي ئاچمىدىم.

سەلىمەنىڭ چۈچۈك سۆزلىرىنى ئاڭلاۋاتقان سادىق بىر ئېغىز گەپ قىلماي تىكشاپ ماڭدى. لېكىن، ئۇ تۇرۇپ ـ تۇرۇپ بىلىندۇرمەي ئۆزىنى شوپۇر تەرەپكە سۈرەتتى.

ـــ مانا كەلدۇق! ـــ دېدى سادىق ماشىنىغا چىققاندىن بۇيان بىرىنچى قېتىم زۇۋان سۆرۈپ.

سېنتەبىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى. كۈز پەسلىنىڭ مەيىن شاملى بىلەن نەمخۇش ھاۋاسى جانغا راھەت بېغىشلايتتى. زاۋۇتنىڭ «باغچىسى» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ كونا قاريياغاچلىقتا، زاۋۇت قۇرۇلۇشىدىن بۇرۇنلا تىكىلىۋاتقان 20 ـ 30 مو يەردىكى تېرەك، سۇۋادان، جىگدىلەر بۇك ـ باراقسانلىشىپ، ئىچىگە ئادەم كىرىۋالسا پەرق قىلغىلى بولمىغۇدەك قويۇقلىشىپ قالغانىدى. كۆپكۆك ياشىرىپ تۇرغان چىملار ئوي ـ دوڭغۇلـ لۇقلارنى تەكشى كۆكەرتىپ، يېراقتىن قارىغان ئادەمگە يايلاقنى ئەسلىتەتـ تى. قىرلاردا تەبىئىي ئۇنۇپ چىققان گۈل ـ گىياھلار بۇ باغچىنى ئەتراپتىكى قاقاس سايلىقتىن روشەن پەرقلەندۈرۈپ تۇراتتى، سايدىكى بۇ ئالىقانچە بوستانلىقتا قۇش ـ جانىۋارلار سايرىشىپ، ئىشقى كەلگەندە سايراپ چاك كەلتۈرۈۋېتەتتى.

سادىقلار ماشىنىدىن چۈشۈش بىلەن ئۇلارنى ساقلاۋاتقان 70 ـ 80 دەك ئادەم گۈرىدە ماشىنىغا ئولاشتى ـ دە، بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن بىر ـ بىرلەپ كەينىگە ياندى. ئۇلارنىڭ بۇنداق تېز كېلىپ، تېز كەينىگە يانغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

بۇگۈنكى سورۇننىڭ يېگىت بېشى قاسىم «پوقاق» ئىدى. ئۇ سورۇنغا مۇلازىمەت قىلىۋاتقانلاردىن ھېلى ئۇنى بىر ئىشقا بۇيرۇسا، ئايلىنىپ كېلىپ يەنە بىرىگە يېگى ۋەزىپىلەرنى تاپشۇراتتى. ئۇ سادىقنىڭ ماشىنىدىن چۈشكىنىنى كۆرۈپلا داستخان راسلاۋاتقان قىز ـ چوكانلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ ئاڭقاندەك ماشىنا يېنىغا باردى ـ دە، ئەتراپىدىكىلەرنى يېرىپ ئۆتۈپ:

ـــ ھەي سادىق، روزىمەت! بۇ خېنىم قىزلارنى مانا بۇ يەرگە باشلايمىز. قېنى، خېنىم قىزلار يۇقىرى چىقىڭلار! تۆرگە چىقىڭلار! ـــ دېدى تەكشى ئۇنگەن قېلىن چىملىق ئۇستىگە سېلىنغان گىلەم، كىگىز بار جايىنى كۆرسىتىپ.

5 ـ 6 سازچى بىر يەرگە يىغىلىپ، سازلىرىنى تەڭكەش قىلىۋاتاتتى. سورۇندىن سەل يىراق يەرنى ئويۇپ ئاسقان قازان بېشىدا يېگىدىن

كەلگەن پالتاخۇن ئۇستام پولۇ قىلۋاتاتتى. بىرقانچە قىز ـ چوكانلار مۆۋە ـ چۆۋىلەرنى يۇيۇپ، تەخسىلەرگە تىزىپ داستىخان سېلىشقا تەييارلىق قىلـ ۋاتاتتى. كەيپىيات ناھايىتى قىزغىن بولۇپ، ھەممە ئادەم بۇگۈنكى سورۇن ئۇچۇن ياپيېڭە بولماقتا ئىدى.

داستىخان راسلاۋاتقانلار بىلەن بىللە ئىشلەۋاتقان گۈلنىسا ماشىنا تەرەپكە لەپىدە بىر قارىدى ـ دە، سادىق بىلەن سېمىز قىز سەلىمەنىڭ بىر كابىنكىدىن چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يۈزىگە ۋىللىدە قىزىللىق يۈـ گۈرتۈپ، بېشىنى باشقا تەرەپكە بۇرىۋالدى. ھېچنېمىنى سەزمىگەن سادىق بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ گۈلنسانىڭ ئالدىغا باردى.

ـــ ئاران 12 قىز تېپىپ كەلدىم، ـــ دېدى مەيۈس ھالدا.

ـــ ئۆزىڭزمۇ بىرنى تاللاپ قويغانسىز؟ ـــ دېدى گـۈلنـسا چاقچاققا يۆلەپ تەنە قىلىپ.

ـــ بولسا ئۆزىڭز بىرنى تاللاپ بېرەرسىز! ـــ دېدى سادىق پەس ئاۋازدا شۇملاپ، ئاندىن كۈلۈپ كەتتى، ـــ سىزمۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىڭ، تونۇشتۇرۇپ قويايلى.

ـــ سىز نېمىدەپ تۇنۇشتۇراتتىڭىز، ئۆزىمىز تونۇشۇۋالمىز، ـــ دېدى گۈلنسا خۇشياقماس قەدەم بىلەن ئۇلار تەرەپكە مېڭىپ.

ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىگەن سادىق ھەيرانلىق ئىلكىدە قاسىم تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى.

باغچىغا توپلىنىۋالغان ئىشچىلارنىڭ بەزىلىرى كىچىك دۆڭگە كاسـ سىسىنى قويۇپ ئولتۇرسا، بەزىلىرى دېھقانچىسىگە زوڭ ئولتۇرۇپ، ئاچچىق موخۇركىلىرىنى تارتىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇلار قىزلار كېلىشتىن بۇرۇنقى ھەرخىل تېمىدىكى پاراڭلىرىنى توختىتىپ، قىزلارنى كۆرگەندىن كېيىنكى تەسىراتلىرى توغرىسىدا پىچىرلىشاتتى. بەزىلەر، بىرىدىن ئۇزگەن كۆزىنى يەنە بىرىگە يۆتكەيتتى:

ـــ سادىق ساپلا تاللىنىپ قالغانلىرىنى تېپىپ كەلدىمۇ نېمە؟

ـــ بىر ـ ئىككىسىنىڭ چىرايى خېلى بولىدىغاندەك قىلىدۇ.

ـــ ئاۋۇ يوغان ئەمچەك، پاناققا قارىغىنا! ئەجەب كۆزى جىم

تۇرمايدىغان قىزكىنا، ھەممىزنى نەزىرىدىن ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ.

ـــ قايسىسى؟

ـــ سادىق بىلەن بىر كابىنكىدىن چۈشكىنى، گۈلنسا بىلەن كۆرۈشۋاتىدۇ.

ـــ ھەمىسىنىڭ سەردارى شۇ ئوخشايدۇ. توختىماي سۆزلەپ قىزلىرىغا بىرنېمە ئۆگىتىۋاتىدۇ.

ـــ ھەي يولداشلار! ئۇ يەرلەردە ئولتۇرۇۋاتقان، يېقىن كەلمەسلەر، قوشنا زاۋۇتتىكى خانىقىزلار بىز بىلەن «بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش» ئۈچۈن شۇنچە يىراق يەردىن كەلسە، قىزغىن قارشى ئالماي، چەتتە تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇۋالغىنىڭلار نېمىسى؟ تۇرۇڭلار! تۇرۇڭلار! يېقىن كېلىڭلار! ھەممىمىز بۇ گۈزەل خانىقىزلارنى قىزغىن قارشى ئالايلى!

ھاشىم ئاغزىدىن شېكەر تامغۇزۇپ، باشلامچىلىق بىلەن چاۋاك چالىدى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇ يەر، بۇ يەردە پاق ـ پۇق چاۋاك ئاۋازى ئاڭلاندى. لېكىن، ئىشچىلار ئورنىدىن قوزغالماي ئولتۇراتتى. ھاشىم خۇدادى توخۇنى كاتەككە ھەيدىگەندەك ئۇلارنى ھەيدىدى ۋە سورۇنغا يېقىن دۆڭدە ئولتۇرغان غوجاخۇن بىلەن سەمەتنى قولىدىن سۆرىگەنچە ئېلىپ كېلىپ، مۇرىلىرىنى بېسىپ بربزېنتنىڭ بۇرجىكىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، ئاندىن يەنە بىر توپتىكى ئىشچىلارنى بىر ـ بىرلەپ مال پادىسىنى ھەيدىگەندەك ھەيدەپ كەلدى. يەنە بىر توپقا بارغاندا، بىرى:

ـــ بىز بۇ قىزلار بىلەن تونۇشۇشنى خالىمايمىز، ـــ دېدى زاۋۇت تەرەپكە ماڭغىلى تەمشىلىپ.

ـــ ھازىرچە ئۇنداق قىلماڭلار، كەتسەڭلارمۇ پەيتىنى تېپىپ كېتىڭلار، ـــ دېدى قاسىم ئۇلارنى توسۇپ.

قاسىمنىڭ شۇنچە كۆچەپمۇ ئۇلارنى قىزلارنىڭ يېنىغا ئەكىلەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرگەن سەلىمە جاراڭلىق ئاۋازدا ھەممىگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ:

ـــ قىزلار بىلەن تولا باردى ـ كەلدى قىلىشىپ، قىز كېكىرىپ كەتكەن يىگىتلەرمۇ نېمە بۇ؟ ـــ دېۋىدى، ئېتراپتىكىلەر قاتتىق كۈلۈشۈپ كەتتى.

چايدىن كېيىن پولۇ تارتىلدى. پالتاخۇن ئۇستام پولۇغا ئۇستا ئىدى. ئەتراپتىكىلەر بىر ـ بىرلەپ داستىخانغا كەلدى. قاسىم:

ـــ قېنى خانقىزلار، پولۇغا بېقىڭلار! قورساقنى تويغۇزۇپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئويۇنىمىزنى باشلايمىز، ـــ دېدى.

رېھىمخاننىڭ ئەمدى راستىنلا ئاچچىقى كەلدى. ئۇ ھاشىم ئالدىنقى بىرقانچە قېتىم «خانقىز»، «خېنىم قىز» دېگەندە ئاغزىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس پۇرۇشتۇرگەن بولسا، ئەمدى قولىدىكى پولۇ بار لېگەننى پاققىدە يەرگە قويۇپ، مېھمانلارنىڭ ئىشتىھا بىلەن پولۇ يەۋاتقانلىقىدىن پايدىلىنىپ، ھاشىمنى چەتكە تارتتى ـ دە:

ـــ مەن بىلەن بىر يىلدەك مۇھەببەت باغلىغىچىلىك ئارىلىقتا بىر ئېغىز «خانقىز» ئەمەس، بەلكى ئەركىلىتىدىغان تاتلىقراق سۆزنىمۇ قىلىپ قويمىغان ئادەم بۇگۈن بۇ سەت قىزلارغا خۇشامەت قىلىپ ئالتە قېتىم «خانقىز»، بەش قېتىم «خېنىم قىز» دەپ ئاغزىڭنىڭ بىر قات تېرىسى سويۇلۇپ كەتتىغۇ؟ شۆلگىيىڭىز ئېقىپ، يالاپ كەتكۈدەك قىلىپ كەتتىڭىزا. بۇگۈن ئەمدى شۇلار بىلەن بىرگە كېتىڭ جۇمۇ؟ ـــ دېدى ـ دە، قاسىمنىڭ جاۋاب بېرىشىنى كۈتمەيلا قايتىپ كەلدى.

ئولتۇرغانلار ھېچ ئىشنى سەزمىدى. قاسىم مىيقىدا كۈلۈپ قويۇپ، ئىچىدە: «سەن ئۇنداق شېرىن ـ شېكەر گەپلەرنى ياقتۇرمىساڭ، ئۇنى ساڭا دەپ نېمە قىلاتتىم. قايسى قىزنىڭ مىجەزى نېمىنى خالىسا شۇنىڭ بىلەن ئىندەككە كەلتۈرمەمدۇق، ئەخمەق خوتۇن، كۈندەشلىكىڭ تۇتۇپتۇ ـ دە، ئاخىر. بۇ مىجەزىڭنى بىردەمدە ئوڭشۇالمەن» دېگەنلەرنى ئويلاپ سورۇنغا قايتىپ كەلدى. ئۇ ھەدەپ مېھمانلارنى كۆپرەك يېيىشكە زورلايتتى. لېكىن، ئەمدى «خانقىز»، «خېنىم قىز» دېگەن سۆزلەرنى ئاغزىدىن چىقىرىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئەتىگەنلىك چېينى ئىچمەيلا ئاچ قورساق فابرىكىغا چىقىپ كەتكەن سادىق مېھمانلارنىڭ قارىشى تەرىپىدە ئولتۇردى ـ دە:

ـــ قېنى قىزلار، ئېلىڭلار، چوڭ ـ چوڭ ئېلىڭلار، ـــ دەپ تەكلىپ قىلغاچ باش كۆتۈرمەي پولۇ يېگىلى تۇردى.

گۈلنسا بىلەن رېھىمخان تازا ئېچىلمايلا ئولتۇراتتى. ئۇلار پەقەت ئەدەپ يۈزىسىدىنلا قوللىرىنىڭ ئۇچىدىلا ئارىلاپ ـ ئارىلاپ پولۇ ئېلىپ قويياتتى. فابرىكىدىن كەلگەن قىزلار پولۇ يېگەچ بىلىندۇرمەي، گۈلنسا، رېھىمخان، تۇرسۇنگۈل، باھارگۈللەرگە نۆۋەت بىلەن سىنچىلاپ قاراشتى ۋە ئۆزئارا پىچىرلىشىپ:

ـــ شۇنداق چىرايلىق قىزلىرى تۇرۇپ بىزنى نېمىدەپ بۇ يەرگە تەكلىپ قىلىپ يۈرىدىغاندۇ؟ ـــ دېيىشمەكتە ئىدى.

داستىخان يېغىلىش بىلەن بىرقانچە ئىشچى ئۈستاملار ئورنىدىن تۇرۇپلا زاۋۇت تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇلار كەتمەكچىدى، ھاشىم ئۇلارنى توستى. سادىق ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ پىچىرلاپ:

ـــ توسما، بۇ مەجلىس بولمىسا، ئىختىيار قىلمىسا كەتسۇن! ـــ دېدى.

بولۇۋاتقان ھەربىر ئىشقا ئۆز قارىشىنى سۆزلەپ، ھەممىنى كۈلدۈرۈپ، ئۆزىگە قارىتىۋالغان سەلىمە تاماق يېيىلىپ بولۇپ ھەممە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشغىلا:

ـــ پەمىمچە ئىككىڭلار بىر جۇپ ئوخشايسىلەر؟ ـــ دېدى ئۇ شالاڭ قېشىنى سۈزۈپ سادىق بىلەن گۈلنسانىڭ يېنىغا كېلىپ.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى سادىق خۇددى گۈلنسانىڭ جامالىدىن پەخىرلەنگەندەك ئۇنىڭغا قارىۋېلىپ.

ـــ دوست بولۇپ قالايلى! ـــ دېدى سەلىمە ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل تۇرغان گۈلنسىغا قول سوزۇپ، ـــ بايا تىندىن سادىقجان بىلەن بىر كابىنكىدىن چۈشسەم باشقىچە تونۇشتا بولۇپ قالمىغانسىز؟ سادىقجاندەك يىگىتلەر بىزگە نېسىپ بولامتى؟ مېنىڭ ئاغزىم جەم تۇرمايدۇ قارا. لېكىن، كۆڭلۈم توز، كىشىلەرگە يامانلىق ئويلىمايمەن. باشقىچە چۈشىنىپ قالماڭلار!

ـــ ياقەي، مەن سادىقنى چۈشىنىمەن، سىز ئوچۇق كۆڭۈل قىز ئىكەنسىز، ـــ گۈلنسا بىردىنلا ئېچىلىپ كەتتى.

ـــ ئىككىڭلارغا ھەۋىسىم كېلىپ قالدى. توي قىلىدىغلارمۇ؟

ـــ باشقىلارنىمۇ سۆزلىگىلى قويساڭچۇ سەلىمە، ـــ دېدى دوغلاق جىنەستە ئېغىز قىز ئۇنى نوقۇپ قويۇپ، سادىق:

ـــ مەن تېخى سىلەرگە بىزنىڭ يولداشلارنى تونۇش ـ تۇرماپتىمەن، ـــ دېگەنچە ئەتراپتا تۇرغانلارنىڭ ئىسمىنى بىر ـ بىرلەپ ئاتىدى.

غوجاخۇن مۇلايىم كۈلگەنچە ئەڭ ئارقىدا گەپ تىڭشاپ تۇراتتى. سادىق ئۇنى ئالدىغا تارتىپ كېلىپ:

ـــ بۇ يولداش بىزنىڭ شاگىرتلىقتىن بىراقلا ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىشچىلىققا رەسمىيلەشكەن سىلىسار ئۇستام غوجاخۇن بولىدۇ، ـــ دېدى.

سەلىمە ئۇنىڭغا ئەستايىدىل سەپسېلىشقا باشلىدى، بېشىدىن ئايىغىـ غىچە قاراپ چىقىپ غوجاخۇندىن كۆزىنى ئۇزەلمەيلا قالدى. لېكىن، غوجاخۇن دەرھال يەرگە قارىۋالدى. سەلىمە بىردىنلا ھوشىنى يىغىپ:

ـــ مەنمۇ بىزنىڭ قىزلارنى سىلەرگە تونۇشتۇرۇپ قويايى: بۇ قىز تۇرسۇنئاي بولىدۇ. بۇ قىز ئايتۇرسۇن بولىدۇ. مېنىڭ ئىتىم سەلىمە. بۇ قىزنىڭ ئىتى ھەلىمە، ـــ ئۇ 12 قىزنى بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇردى.

تانسا باشلاندى. سادىق بىلەن گۈلنىسا، ھاشىم بىلەن رېھىمخانلار باشلاپ بەردى. لېكىن، ئۇلاردىن باشقا ئوتتۇرىغا چۈشىدىغانلار بولمىدى. سادىق بىر چەتتە قاراپ تۇرغان روزىمەت بىلەن ھەببۇللاغا «سىلەر ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كادىرلىرى بولغاندىكىن باشلامـ چىلىق قىلمامسىلەر؟» دېگەندەك قىلىپ، قايتا ـ قايتا ئىما ـ ئىشارەت قىلسىمۇ ئۇلار مىدىرلىغىلى ئۇنىمىدى.

روزىمەت بىلەن ھەببۇللا تېخى يۇرۇڭاتقان قىزلىرى يوقلاردىن ئىدى. لېكىن، بۇگۈن ئۇلار «تاللاندى» قىزلارغا ئۇچراپ قالغاندىن كېيىن بىردىنلا جىمىپ كەتتى. كۆكۈل ئېچىش مەيدانىغا كەلگەندىن كېيىن ھەر ئىككىسى قىزلاردىن ئۇزىنى قاچۇرۇپ قازان بېشىغا بېرىۋالغاندى.

ئىككىنچى قېتىملىق ساز باشلاندى. خېلىغىچە مەيدانغا ھېچكىم چۈشمىدى. ئۇلار بىر ـ بىرىدىن ياتسىرىشىپ شۇنداق قىلامدۇ، ياكى قىزلار كۆكۈلدىكىدەك جۈپلەردىن ئەمەسمۇ ۋە ياكى كۈندۈزنىڭ تانسىسى

شۇنداق سۇس كەيىياتلىق بولامدۇ؟ بىلگىلى بولمايتتى.

سادىق بىلەن ھاشىم جىددىيلىشىپ تىتىلدىغىلى تۇردى. كىمنى چاقىرسا مانا ھازىر دەيتتى. لېكىن، مىدىرلىمايتتى. بىرلىرى باھانە كۆرسەتىپ، مەن بىلمەيمەن دەيتتى.

ـــ تورپاقلار مۆرىمسە، غۇنجىنلەر سۇۋاشسىمۇ بولىدۇ. تۇرۇڭلار قىزلار! ـــ دېگەنچە سەلمە ئۇرنىدىن قوپقاندى، ئۇنىڭغىچە قىز بېشىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ موخۇركا چېكىۋاتقان غوجاخۇن تاماكىنى يەرگە تاشلاپ، لۆمشۇپ ماڭغانچە سەلمەنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، تەزىم قىلغاندىن كېيىن:

ـــ مەرھەمەت، ـــ دېدى.

ئۇ سەلمەنىڭ بېلىنى تۇتقاندىن كېيىن:

ـــ مەن تانسىنى ئانچە بىلمەيمەن، بايىقى گېپىڭىز ئۇچۇنلا ئوينا ـ ۋاتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ يىگىتلىك غۇرۇرىڭىز كۈچلۈككەن. قىزلارنىڭ بېلىنى بىرقانچە قېتىم تۇتقاندىن كېيىن يەنە تۇتقىڭىز، ئويىنىغىڭىز كېلىپ، ئۇنداق گەپلەر ـ نى ئاڭلىمايلا، ئۆزىڭىزنى قىزلارغا ئۇرۇپ تۇرىدىغان بولۇپ كېتىسىز، ـــ دېدى سەلمە كۈلگەنچە غوجاخۇننىڭ كۆزلىرىگە قارىۋېلىپ، ـــ كېرەك يوق. بۇگۈن مەن سىزگە ئۆگىتىپ قويىمەن. خالىسىڭىز يەنە بىر قېتىمدا ـ مۇ سىزگىلا ئۆگىتىپ قويىمەن.

كەيىيات نورماللاشقاندىن كېيىن تانسا مەيدانى بىرئاز قويۇقلىشىپ قالدى. تۇرسۇنئاي، ئايتۇرسۇن، ھېلىمىلەر بىلەنمۇ زاۋۇتنىڭ يىگىتلىرى تانسىغا چۈشكەنىدى.

ـــ ئۇنىڭ غوجىغا كۆزى چۈشتى. شۇنىڭ بىلەنلا ئوينىاۋاتىدۇ، ـــ دېدى گۈلنىسا سادىققا يېقىن چاپلىشىپ پىچىرلاپ.

ـــ كۈندۈزى بۇنداق ئويىنمايلى، ـــ دېدى سادىق سەل ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ـــ بۇنداق سەلمەدەك شوخ، ئوچۇق مىجەزلىك قىز غوجا ـ خۇندەك ئېغىر ـ بېسىق يىگىتلەرگە تازا ماس كېلىدۇ. بولسا تېپىشىپ قالغىيتى، ـــ دېدى سادىقمۇ شۇنىرلاپ.

رېھىمخاننىڭ كەيپىياتى ھېلىمۇ كۆتۈرۈلمىگەنىدى. پەقەت ھاشىمنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەنلا ئۇيناۋاتاتتى. ئۇ يەنە ھېلىقى گەپنى ئەزۈيلەپ:

ـــ خانقىزلىرىڭىز بىلەن ئويىنىڭىز بولمامدۇ مېنى تارتقۇچە؟ ـــ دېدى ئاغزىنى ئۇچلاپ.

ـــ يەنە شۇ گەپمىدى؟ ئۇلار دېگەن مېھمان. يولداشلىرىمىزغا جورا تېپىپ بېرىش ئۇچۇن ئاشۇنداق شەھەر، تاتلىق گەپلەرنى قىلمىساق بولمايدۇ، ـــ دېدى ھاشىم بىغەملىك بىلەن.

ـــ ئالدامچى! مېنى ئالداپ ئېلىۋېلىپ، ئەمدى باشقىلارغا قىز گوللاپ بېرەي دەپسىز ـ ھە؟

ـــ مەن سىزنى قادىر دوقمۇشتا تارتىۋالغان ئوغۇل بالا دەڭا، ـــ ھاشىم قەستەنگە مەيدىسىنى رېھىمخاننىڭ مەيدىسىگە تەگكۈزۈپ قويدى.

ـــ ئۇنداق قىلماڭا، قادىر ئەسكى بولمىسىچۇ، مەن ھەرگىز سىزگە ئاشمايتتىم، ـــ رېھىمخان ناز بىلەن ئۇنىڭغا تەبەسسۇم قىلدى.

قاسىمنىڭ كاللىسىغا گۈپپىدە بىر خىيال كەلدى. ئۇ رېھىمخاننىڭ قولىدىن بوشاپ، بىر قېتىمۇ تانسا ئويىنمايلا توپلىشىپ ئولتۇرغان تۆت يىگىتنىڭ يېنىغا باردى ـ دە، ئىككىسىنىڭ قولىدىن تۇتۇۋېلىپ، ئىككىسىنى ئالدىغا سېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ پارتىگى بىلەن بىغەم ئولتۇرغان تۆت فابرىكا قىزلىرىنىڭ ئالدىغا قاتار تىزغاندىن كېيىن:

ـــ تەزىم قىلىڭلار ئاغىنىلەر! تۇرۇڭلار خانقىزلار! ھېچبولمىغاندا تانسا ئويىنىغاچ تونۇشۇپ قېلىڭلار! ـــ دېگەنچە ئۇلارنى جۈپلەشتۇرۇپ بولۇپ، ـــ سازنى توختاتمايلا داۋاملىق چېلىڭلار! ـــ دەپ ۋارقىردى. ھەممەيلەن قىزغىن چاۋاك چېلىشىپ كەتتى.

تۇرسۇنگۇل بىلەن ھەمىنى كۆرۈپ تۇرغان رېھىمخان بىر ـ بىرىگە قارىشىپ كۈلۈشكىنىچە:

ـــ ۋاي! مايمۇندىن تۆرەلگەن قېلىن، شەھىر ئېغىز ئالدامچى تۈلكە، ھەممىنى قاملاشتۇرىدۇ! قارا، ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇددى سۈرەتچىنىڭ ئاپپاراتىدەك ئۇلارغا تىكىلىنىۋاپتۇ.

ـــ سېنىڭ بۇ پوقمۇقىڭنىڭ شەھىر ـ شەكەر سۆزلىرى ساڭا كۆپ

بولمغنى بىلەن باشقىلارنى ئۆزىگە قارىتىشتا ھەممىنى دەپ، جىمى قىلىقنى چىقىرىدۇ. قارا ئۇنۇك پۇت ـ قوللىرىمۇ جىم تۇرماي پەدىگە دەسسىگەندەك قىلىپ كەتكىنىنى، ـــ دېدى تۇرسۇنگۈلمۇ تېلىقىپ كۈلـ گەنچە.

ـــ پوقاق دېمىگىنە، پوقاق دېگۈدەك قانچىلىك بىر نېمىسى بار ئۇنۇك، ناھايىتى بۇغدىيىكىنىك بىر تەرىپى سەل ئېگىز، مۇندىقلا قارىغان ئادەمگىغۇ چانمايدۇ. لەقمە ئۆيدىن، دوستىدىن چىقارمىش. سەن ئۇنۇك شېرىن گەپلەرنى قىلمايدىغىنىنى نەدىن بىلەتتىك؟ جايىنى تاپسا تازا ئۇستا، ئادەمنى مەست قىلىۋېتىدۇ، ـــ رېھىمخان شۇ گەپلىرى بىلەن تەڭ ھەۋەسلىنىپ قاسىمغا تىكىلىپ قارىۋالدى.

ـــ دېمەك ساڭا سۆزلەپ بېرىدىكەن ـ دە؟ ـــ تۇرسۇنگۈل ۋىقىلداپ كۈلدى. رېھىمخان تۇرسۇنگۈلنى نوقىلاپ قويدى. بۇ ئىككى چوكان مۇشۇنداق سۆزلەر بىلەن كۆز ـ قاشلىرىدىن ھەرخىل مەنە چىقىرىشىپ، ھاشىمنىڭ ھەممە ھەرىكەتلىرىگە سەپ سالاتتى.

سورۇن تارقىدى. كابىنكىغا چىقىپ بولغان سەلىمە كابىنكىدىن باش چىقاردى ـ دە:

ـــ سىلەر ئەمدى ئاۋارە بولۇپ بىز تەرەپكە ماشىنا ئەۋەتمەڭلار، بەكراخۇنكام تۇتۇۋالىدۇ. پائالىيەت بولغاندا بىرىدىن ھايت دەپ قويساڭلار قىزلارنى ئۆزۈم باشلاپ كېلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ قاسىم پوقاق بولمىسا بۇگۈنكى سورۇن قىزىماسكەن جۇمۇ، ـــ دېيىشتى قىزلار كەتكەندىن كېيىن ئەتراپتىكىلەر.

3

بۇ يول ماڭغانچە ئېچىلىۋاتاتتى. شۇ قېتىمقى بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىدىن كېيىن ئىككى ئورۇننىڭ باردى ـ كەلدىسى قويۇقلىشىپ كەتتى. بۇ ئىشتا كۆپرەك رول ئويناۋاتقان سەلىمە ئىدى. ئۇ ھەقىقەتەن ئاق كۆڭۈل، جاسارەتلىك قىزكەن. ئۇ شۇ كۈنى غوجاخۇن

بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن مۇناسىۋەتنىنى ئۇزمىدى. ھەر قېتىم ئۆزى بىلەن بىرقانچە قىزلارنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ، يېگىت ـ قىزلار ئوتتۇرىسىدا ۋاستىچىلىك قىلدى. بارا ـ بارا زاۋۇتنىڭ بەزى يېگىتلىرى سەلىمەنى ئىزدەپ ياخشى قىزدىن بىرنى تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى ئۆتۈندىغان بولدى. بىرقانچە ئايغا قالماي فابرىكىدىن جورا تاپقانلار 20 نەچچە كىشىگە يەتتى. زاۋۇتتىكى يېگىتلەر ئۇنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختىشىپ:

ـــ سەلىمە تولىمۇ ئوڭلۇق، كۆڭۈل ـ كۆكسى كەڭ قىزكەن. غوجاخۇندەك يېتىمنىڭ بەختى ئېچىلىدىغان بولدى، ـــ دېيىشتى.

ئۇنىڭ ئامىنى تاڭ ۋېنسەيمۇ ئاڭلىدى. ئۇ سادىققا:

ـــ سەلىمە بىزگە چوڭ ياردەم قىلىپ تۇغمەس غەمدىن خالاس قىلدى. ئەگەر يېگىتلىرىمىز جەمئىيەتتىن ئۆيلەنسە پەزىلەتسىز خوتۇن، قىزلارغا ئۇچراپ تۇغمەس باش ئاغرىقى، كۆڭۈلسىزلىكلەرگە ئۇچرىغاندىن تاشقىرى، تۆۋەن مائاش بىلەن ئۇلارنى بېقىپ كېتەلمەي ئىقتىسادىي جەھەتتىنمۇ بېسىم بولاتتى. ئىككى تەرەپ مائاشلىق بولغاندا كۇن ئۆتكۈ-زۈش ئاسانغا چۈشىدۇ، ـــ دېدى.

ھەر بىر جۈپ قىز ـ يېگىتنىڭ گېپى چىقسا گۇلىنسانىڭ ھېسسىياتى بىر قېتىم دولقۇنلايتتى. سادىقنى توي قىلىشقا ئالدىرىتاتتى. قەستەن جىلە قىلىپ:

ـــ فابرىكىدىن تېخىمۇ چىرايلىق قىزدىن بىرى ئۇچراپ قالارمىكىن دەپ تەمە قىلىۋاتامسىزيا؟ ـــ دەيتتى. سادىق ئالدىراپ ئۆزىنى ئاقلاپ:

ـــ قويۇڭا ئۇ گېپىڭىزنى، ھەر ئىككىمىز كۆيرەك بىر نەرسە ئۆگىنىۋالساقمىكىن دەيمەن. ئۆزىڭىزمۇ كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ، قۇدرەت بىلەن تۇنساقمۇ بىر مەردانغا يېتىشەلمەي، كۆرمىگەننى كۆرۈۋاتىدۇ، تۇنساقمۇ بويىدا يەنە بار ئىكەن دەۋاتىسىز. ئۇلار ئەمدى قانداق قىلار؟ مېنىڭچە بۇنداق تۆۋەن مائاش بىلەن ئالدىراپ توي قىلىش راستىنلا قاملاشمايدىغانەك تۇرىدۇ. توي قىلىدىغانلارغا ئۆي تېپىپ بېرىش ھەممىدىن قىيىن بولۇۋاتىدۇ. بىرى، قانداق ئۆي بولسىلا بولىدۇ، دېسە بەزىلىرى، بۇنداق تاختايدا بۆلۈنگەن ئۆيلەردە ھەممە گەپ ـ سۆز، ھەربىرىكەتلەرمۇ ئۆزئارا

ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن. قانداق تۇرمۇش كەچۈرگىلى بولىدۇ؟ دېيىشۋاتقان. بىر قەۋەت شال بىلەنلا توسۇلغان بۇنداق ئۆيلەردىن ھەممە ئىش ئاڭلاندەك. مايدىغان ئىش بولامدۇ؟ ئاچچىقىمدا مۇشۇنداق ئۆيلەرنىمۇ ئولگۈرتەلمەيدۇ. ۋاتساق نەدىكى ئۆيكەن ئۇ؟ ئاڭلانسا ئاڭلانمامدۇ، ھەر كىمنىڭ خوتۇنى ئۆز قويىنىدا بولغاندىكىن، قىلىدىغان ئىشىڭلارنى قىلىشمامسىلەر! دېدىم، ـــ دەپ جاۋاب بېرەتتى.

سادىقنىڭ ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن ئىش كۆرۈش توغرىسىدىكى نەسىھەتلىرىدىن كېيىن گۈلنىسا خېلى ئۇزۇنغىچە توي ئىشى توغرىسىدا قايتا ئېغىز ئاچمىدى. بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولغان سادىق ئۆز ئىشلىرىنى تېخىمۇ ئوبدان يولۇشتۇرۇپ كەتتى ...

بۇگۈن شەنبە ئىدى. سەلىمە ئىشتىن چۈشۈپ، بۇگۈن ئاخشام بىلەن ئەتىكى يەكشەنبىنى قانداق ئۆتكۈزۈش توغرىسىدا پىلان تۈزۈشكە باشلىدى. بۇ يەردىكى مۇھىم مەسىلە بۇگۈن كەچتە قەيەردە قونۇش مەسىلىسى ئىدى. ئۇ ئويلىدى: ئەگەر بۇگۈن كەچتە فابرىكىغا قايتىپ كەلسەم، شەھەرگە كىرمىسەم بولىدۇ. ئەگەر تاغامنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالمەن دېسەم، ئالدى بىلەن ئۇلارغا كۆرۈنۈپ قويۇپ، غوجاخۇن بىلەن سەيلە قىلغاندىن كېيىن، تاغامنىڭ ئۆيىدە قونۇپ، ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن يەنە غوجاخۇن بىلەن بازار ئايلىنىپ، كەچلىك ئىسمېتىنغا ئولگۈرۈپ چىقسام بولىدۇ. ئۇ ئاخىر كېيىنكى پىلاننى بېكىتىپ، گۈرۈپپا باشلىقىغا دەپ قويۇپ شەھەرگە قاراپ ماڭدى. ئۇ بۇگۈن ئەتراپىغا ئادەم توپلىماي يالغۇز ماڭماقچى بولغانىدى، ئىككى قىز بىزمۇ شەھەرگە كىرىمىز، دېدى. سەلىمە راست ـ يالغاننى ئارىلاشتۇرۇپ:

ـــ مەن بۇگۈن ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش زاۋۇتىغا بارمايمەن. تاغامنىڭكىدە قونغىلى كىرىمەن، ـــ دېدى. قىزلار بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي:

ـــ مۇسا، سەمەتلەر بىلەن ئۇچرىشىپ قالساڭ دەپ قوي! بىز ئەتە شەھەرگە كىرمەيمىز. ئۇلار فابرىكىغا چىقسۇن، ياتاقتا ساقلايمىز، ـــ دېدى.

بۇ ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئىدى. بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا ياغقان ئازراق قاردىن كېيىن سوغۇق ئوبدانلا كۈچەيىپ قالغانىدى. بولۇپ-مۇ كەچقۇرۇن غەربتىن ئۇرۇپ تۇرىدىغان غۇر ـ غۇر ئىزغىرىن شامال كىشىلەرنىڭ مۇرىسىنى قورۇپ، بۇرۇن، ئېڭەكلىرىنى شۇمشەيتىپ قويياتتى، قوللىرىنى يەڭ ئىچىگە تىقىپ قول قوۋۇشتۇرۇشقا مەجبۇر قىلاتتى.

ھەي ياشلىق! مۇشۇنداق كۈنلەردىمۇ باغچىغا كىرىپ، قويۇق ئورمان قاراڭغۇسىدا، سېمونت ئۈستەللەردە ئولتۇرۇپ شۇئرلىشىپ سۆيۈشكەن، ۋىقىلداپ كۈلۈشكەن، سۆيگىنىنىڭ چاپىنىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ، ئىككى قولىدا ئۈنى چىڭ قۇچاقلاپ، ئاسمانىدىكى ئاي، يۇلتۇز ياكى چولپانلارغا قاراشقىنىچە يۈرەك سۆزلىرىنى ئىزھار قىلىشىپ، يېرىم كېچىگىچە ئولتۇرۇ-شۇپ كەتكەن بۇ يىگىت ـ قىزلارغا قارىمامدىغان!

غوجاخۇن بىلەن سەلىمەمۇ ئەنە شۇلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇلار ئالدىنقى قېتىم ۋەدىلىشىپ قويغان جايدا ئۇچراشقاندىن كېيىن، ئاشپۇزۇلغا كىرىپ تاماق يېيىشتى. سەلىمە غوجاخۇننىڭ ئۇنىمغىنىغا قارىماي تاماق پۇلىنى تۆلىۋېتكەندىن كېيىن، غەربىي باغچىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ زامانلاردا بۇ باغچىنىڭ چۆرىسىدە قورشاۋ تام يوق ئىدى. ئۇلار جەنۇب تەرەپتىن باغچىغا كىرىپ، غۇژمەك قارىياغاچلىق ئاستىدىكى سېمونت ئۈستەلنى تېپىپ ئولتۇردى. بۇ چاغ ئۈن نەچچە مېتىر نېرىسىدىكى ئادەمنى ئىلغا قىلغىلى بولمايدىغان گۇگۇم مەزگىلى ئىدى.

ئۇلار ئولتۇرغاندىن كېيىن، سەلىمە گەپ ـ سۆز قىلماي غوجاخۇننى ئۆزىگە تارتىپ، بۇگۈنلا شوراپ تۆگىتۈۋېتىش نىيىتىگە كەلگەندەك سۆ-يۈپ، يالاپ، غاجاپ كەتتى. غوجاخۇن بىردىنلا خۇدىنى يوقاتتى ـ دە، سەلىمەنى ئۇنىڭدىنمۇ چىڭ سۆيۈپ كەتتى. ئۇ سەلىمەنىڭ لەۋلىرىگە، يۈزلىرىگە، بويۇن، چاچلىرىغا سۆيگەچ، قولىنى ئۆزىگە يۈمشاق ئۇرۇلۇپ تۇرغان چوڭ، تولغان كۆكسىگە ئاپاردى. سەلىمە بىردىنلا چۆچىگەندەك بولۇپ، ئۆزىنى چەتكە ئالدى ـ دە، ۋىقىلداپ كۈلۈپ:

ـــ كۆكسۈمنى تۆتماڭ! قىچقىم كېلىدۇ. بېشىڭىزنى قويسىڭىز مەيلى، سۆيسىڭىزمۇ بولىدۇ، ـــ دېدى.

هودۇقۇپ كەتكەن غوجاخۇن خۇددى چوغ تۆتۇۋالغاندەك قولىنى ئىتتىك تارتىۋالدى ـ دە، ناھايىتى خىجىللىق بىلەن:

ـــ كېيىنچىمۇ تۇتقۇزمامسىز؟ ـــ دېدى مەيۇسلىنىپ.

ـــ ئادەتلەنگەندىن كېيىن كۆنۈپ قالارمەن بەلكى، ـــ دېدى سەلمە يەنە ۋىقىلداپ كۈلۈپ. ئۇنىڭ غوجاخۇنىنىڭ بۇ ھالىتىگە ئىچى ئاغرىغاندى. شۇڭا، ئۇنى يەنە ئېڭىكىدىن ئۆزىگە تارتىپ چوكۈلدىتىپ سۆيۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ يۈزىنى كۆكسىنىڭ ئۈستىگە توغرىلاپ قويدى. غوجاخۇن شېرىن، ئەمما ۋەھىمىلىك سېزىم ئىچىدە ئۆزىنى ئاران بېسىپ تۇرۇپ:

ـــ سىز ئادەمگە مۇھەببەتنىڭ قەدىر ـ قىممىتى بىلەن لەززىتىنى بېرىدىكەنسىز. مەن سىز بىلەن تونۇشقاندىن بۇيان باشقىچە بىر ئادەمگە ئۆزگىرىپ قالدىم. كۆزۈم ئېچىلىپ، روھىم كۆتۈرۈلۈپ قالدى، ـــ دېدى.

ـــ قىز بالا ئۆز ئادىمىگە ئىشەنچ تۇرغۇزماي تۇرۇپ، ئۆزىنى ئالدۇرۇپ قويسا بولمايدۇ، بولمىسا ئۆمۈرۋايەت پۇشايماندا قالىدۇ. لېكىن، كۆڭلى ئەمىن تېپىپ، يىگىتنىڭ ھەقىقەتەن سەمىمىي، كۆيۈمچان، سادا ـ قەتمەن ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۇرگەندىن كېيىن ئالتە شەھەرلىك يولداش ـ لاردەك توي بولمىغىچە قىزنىڭ قولىنىمۇ تۇتماي، سۆزلەشكەندىمۇ مەلۇم ئارىلىق قالدۇرۇپ گەپلەشسە، كىشىلەرگە بىلىندۇرمەيمىز دەپ تاكى توي قىلغۇچە مۇھەببىتىنى كۆزىدە قىلىشسا، توي قىلىپ بالىلىق بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئوچۇق ـ ئاشكارا، سەنمىدىڭ مېنىڭ بېرىم، سەنمىدىڭ مېنىڭ خوتۇنۇم دېيىشسە مۇھەببەتنىڭ نېمە سېھرىي كۈچى، لەززىتى بولسۇن؟ ئىشەنچەڭ تۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن بىر كۈن بالدۇر بولسىمۇ ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگەن يىگىتنى لەززەتلەندۇرسەڭ ئەلۋەتتە بولىدۇ. بۇ شاللاقلىق ئەمەس، بەلكى ئەركىن مۇھەببەت ئۆتكىلى. بۇ ئۆتكەلمۇ قىز ـ يىگىتنى يەنە باشقا تەرەپلەردىن سىنايدۇ ۋە بىر ـ بىرىنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىدۇ. مەن ئۇنداق دېسەم قولىڭىزنى ھازىرچە ئۆزارتىشقا بولمايدىغان ئىشتانباغقا سوزۇپ يۈرمەڭ. توي بولمىغۇچە ھەر ـ قانداق ئەھۋالدىمۇ ئۇنى ھەرگىز يەشكىلى بولمايدۇ، ـــ سەلمە ۋىقىلداپ

كۈلگەنچە غوجاخۇننى باغرىغا چىڭ باستى.

غوجاخۇننىڭ پەسكويغا چۈشەي دەپ قالغان ھېسسياتى يەنە كۆتۈ-رۈلۈشكە باشلىدى. لېكىن، ھازىرچە بۇخىل لەززەتتىن يىراققا ئۆتەلمەيدى-غانلىقىنى بىلىپ ئاستا ـ ئاستا نورماللىشىشقا باشلىدى. چۈنكى، ئۇ بۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ بۇ «چېگرادىن» ئۆتەلمىگەنىدى. پەقەت ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا قوچاقلىشىپ، سۆيۈشۈپ قېنىشقاندىن كېيىن سەلمە ئۇنى باشقا ھەرىكەتتىن چەكلەپ قويدى. ھەر قېتىم مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتته سەلمە ئىشتانىبېغىنىڭ چىڭ ئىكەنلىكىنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇردى. بۇگۈن «ئەمچەك چەكلىمىسى» توغرىسىدا ئۇنىڭغا دەرس ئۆتتى.

غوجاخۇن قانائەتچان يىگىت ئىدى. ئادەتتىمۇ قىزلارغا باشقا غەرەز بىلەن تىكىلىپ قارىمايتتى. بۇ قېتىم ئۇنى سەلمە ئويغاتمىسا قاچانغىچە يۇرەتتىكىن تاڭ؟ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. شۇڭا، ھازىر سەلمەنىڭ ئۇنىڭغا بېرىۋاتقانلىرى ئۆزىنىڭ ئويلىغان، ئاڭلىغانلىرىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ئىكەنلىكىنى ئاللىقاچان چوڭقۇر ھېس قىلىپ يەتكەنىدى.

غوجاخۇن سەلمەگە يېقىملىق پىچىرلاپ:

ـــ سىزنىڭ رازىلىقىڭىزسىز ھەرگىز ئۇنداق ئويلاردا بولمايمەن، توي كۈنىنى ساقلايمەن، ـــ دېدى.

سەلمەنىڭ غىدىقلىشى بىلەن ئىككىسى ئۇتتۇرىسىدا يەنە بىر قېتىم-لىق سۆيۈشۈش دولقۇنى قوزغالدى. غوجاخۇن ئۇنىڭ لەۋ، قاش، كۆز، بۇرۇن، ئېڭەكلىرىگە سۆيۈپ كېلىپ كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىگە پوپايكا ئۇستىدىنلا سۆيگىلى تۇرۇپتى. ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلگەن سەلمە پوپايكا-سىنى شارتتىدە ئۇستىگە تارتىپ، كۆكسىنى ئىچىپلا بەردى. قان تومۇرلا-رى ئۇرغۇپ، ئەسەبىيلىكى تۇتقان غوجاخۇن خۇددى بەيگىگە چۈشۈشكە ئالدىراپ چاپچىپ تۇرغان ئارغىماقتەك ئۆزىنى باشقۇرالماي قالدى. ئۇ كۈچلۈك، تېز ـ تېز نەپەسلىنەتتى. سەلمە بوش ئاۋازدا ئىگراپ كۆكسىنى ئۇنىڭ يۈزىگە نىقتاپ ـ نىقتاپ سۇۋايتتى. غوجاخۇن بىردىنلا ھەممىنى ئۇنتۇپ، ئەسەبىيلەرچە قولىنى ئۇنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە سوزۇشقا باشلىدى. سەلمە بىردىنلا ھوشىنى يىغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ـ دە:

ـــ سۆيۈملۈكۈم، بۇ ھەقتە بىز تېخى ھېلىلا ۋەدىلەشكەن. چىدىـ
مىسكىز بولمايدۇ. تۈز ئولتۇرۇڭ! ئەمدى تاتلىق پاراڭ سېلىشايلى، بۈمۇ
مۇھەببەت لەززەتلىرىنىڭ بىر قىسمى، ـــ دېدى يېنىچە ئولتۇرغان غوجاـ
خۇننى يۆلەپ تۈز ئولتۇرغۇزۇپ تۇرۇپ.

ئۇلار تىنچلانغاندەك قىلدى. لېكىن، غوجاخۇن تېخىچە ھېسسىياتىنى
بېسىۋالالماي ھەدەپ سەلمەنىڭ ئۈ يەر، بۇ يەرلىرى بىلەن ئېيتىشۋاتاتتى.
ئاخىرقى مەقسەتكە يەتمىگۈچە تىنچلانمايدىغاندەك قىلسىمۇ، ئۇ مەقسەتنىڭ
ئىشقا ئاشمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇراتتى. ئۇمۇ ئاخىر پەسكويغا چۈشتى.
چۈنكى، سەلمە ئۇلارنىڭ زاۋۇتى توغرىسىدا توختىماي سۆزلەيتتى. بۇ
گەپلەرنىڭ بەزى جايلىرىنى غوجاخۇن ئۆزىگە دەۋاتقاندەك چۈشەندى. بۇ
ئۇنىڭ ھېسسىياتىنىڭ پەسكويغا چۈشۈشىگە سەۋەبچى بولدى.

ـــ مەن، ـــ دېدى سەلمە غوجاخۇن بىلەن ئارىلىق قالدۇرۇشقا
ئۇرۇنۇپ، ـــ سىلەرنىڭ زاۋۇتتىكى ئۈيغۇر قىز ـ يىگىتلەردە بىرخىل
خۇراپىي قائىدە ـ يوسۇنلارنىڭ خېلى ئېغىر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم.
ئۇلارچە ئەر ـ خوتۇن بولمىغان ئەر ـ ئايال توي قىلمىغۇچە بىر يەردە
بىرگە ئولتۇرسا، گەپلەشسە، كۈلۈشسە، بىر ـ بىرىگە يېقىن ماڭسا بولمايـ
دىكەن. بۇنداق ئالامەتلەرنىڭ بىرى كىشىلەرنىڭ كۆزىگە چېقىلىپ قالسا
چوقۇم بىر ئىش قىلىشتى ياكى بىر ئىش قىلىشماقچى دەپ چۈشىنىدىكەن.
ھېلىقى كۈنى مېنىڭ سادىق بىلەن بىر كابىنكىدىن چۈشكىنىمنى كۆرگەن
گۈلنىسا بىزگە قاراپلا چىرايى ئۆڭۈپ بىر قىسىملا بولۇپ كەتتى، خېلىغىـ
چە چىرايى ئېچىلمىدى، تانسىنىمۇ زورمۇ زور ئويناندى. باشقا قىزلارنىڭ
چىرايىدىمۇ شۇنداق ئەھۋالنى كۆردۈم. ئۆز يىگىتلىرىمۇ بىزنىڭ قىزلارغا
دەككە ـ دۈككە ئېچىدە ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلىشتى. بىردە
بىزگە گەپ قىلسا، بىردە قىز دوستلىرىغا مۆلدۈرلەپ قارايتتى. بولۇپمۇ،
ئۆز يىگىتلىرى بىلەن تانسا ئويناغان بىزنىڭ قىزلارغا كۆزلىرى چاچراپ
چىقىدىغاندەك ئالىيېپ قادىلىشالدى. ھەربىر ھەرىكىتىمىزنى شۇنداق ئىنىـ
چىكە كۆزەتتى. مەن ھەيران قالدىم. بۇ مېنىڭ ئۇلارنى يامان دېگەنلىكىم
ئەمەس، لېكىن بۇ ئەر ـ ئاياللار مۇناسىۋىتىدىكى بىرخىل نورمالسىزلىق،

فېئودالليق ئىدىيە، يولداشلار ئارا ئىشەنمەسلىك، ئورۇنسىز كۈنلەچلىك. ئۆزئارا ئىشەنمىسەڭ بىر ـ بىرىڭنى كەينىڭگە سېلىشىپ نېمە قىلىسەن؟ ـــ سەلمە سەل تۇرۇپ كېتىپ يەنە داۋام قىلدى، ـــ مېنىڭ بۇ گەپلىرىم غەيرىت ئەمەس جۇمۇڭ، غوجاخۇن! مېنىڭ گېپىم ئوچۇق بولغانلىقىدىنلا دەۋاتىمەن. زاۋۇتنىڭلارغا بېرىپ بىرىگە دەپ يۈرمەڭ، خاتا چۈشىنىپ قالمىسۇن ئۇلار: مېنىڭ دۇنيادا ئەڭ يامان كۆرىدىغىنىم غەيرەت... بولدىلا ئۆز گېپىمىزنى دېيىشەيلىچۇ...

غوجاخۇن ئۇنى سۆيمەكچى بولغاندەك، سەلمە ئۇنىڭ كۆكىلى ئۈچۈن چوككىدە بىرنى سۆيۈپ قويۇپ، بىر قولىنى ئۇنىڭ بوينىدىن ئۆتكۈزدى ـ دە:

ـــ سىزگە بىر مەسلىھەتىم بار، ئۇنارسىزمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ سىزدىن ياماننى مەسلىھەت چىقمايدۇ. نېمە دېسىڭىزمۇ، قېنى دەڭلىرىڭ، ـــ دېدى غوجاخۇن ئىتائەتمەنلىك بىلەن.

ـــ سىزنىڭ مۇشۇ ئېتىڭىزنى ئۆزگەرتسەكمىكىن دەيمەن. ئاتىڭىزنىڭ ئېتى نېمىتى؟ تېخىچە سورىماپتىمەن، ـــ غوجاخۇن ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭدىن زۇۋان چىقمىغاندىن كېيىن: قاملاشمىغان سوئال سوراپ قويدىممۇ نېمە؟ ـــ دېدى سەلمە خىجىل بولۇپ.

ـــ ياق، ئۇنداق ئەمەس. سىز سورىمىسىڭىزمۇ بىر كۈنى بۇ توغرۇلۇق سىزگە دەپ بېرەتتىم، ـــ غوجاخۇن مەيۈس، ئەمما سالماق كەيپىياتتا سەلمەگە ئائىلە تارىخىنى تونۇشتۇردى، ئاتامنىڭ ئېتى مۇيدىن بەگ دېگەن ئادەم. تەكتىمىز گۈچوكلۇقكەن. 1943 ـ يىلى دادامنى شېڭ شىسەي تۈتۈپ كېتىپ تۇرمىدە ئۆلتۈرۈپتۇ. ئاتام ئۆلتۈرۈلگەن يىلى مەن سەككىز ياشتىكەنمەن. ئۇزاققا قالماي ئاتامنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ئاكىسى ئاپام بىلەن ئىككىمىزنى يېنىغا ئەكىلىۋالدى. ئۇ ئادەم ئات ـ ئۇلاغلارنىڭ ئىگەر ـ جابدۇقلىرىنى ياساپ جان باقاتتى. كېيىنكى يىلى قىشتا سوغۇق قاتتىق بولدى. تاغامنىڭ مورىلىرى ئىسقا تولۇپ كەتكەنلىكتىن تام مەش چوڭ ئۆينى زادى ئىسسىتالمىدى. تاغام بىر تۆمۈر مەش سېتىۋېلىپ ئۇنى تام مەشنىڭ ئوچقى ئورنىغا ئورناتتى. 1 ـ ئاي كۈنلىرى سوغۇق تېخىمۇ

ئەۋجىگە چىقتى. تاغام ئاخشىمى ياتىدىغان چاغدا مەشكە كۆمۈرنى لىق تولدۇرۇپ ساپتۇ. كەچتە هەممىمىز ئىسسىغان ئۆيدە خۇشال بولۇشۇپ ئۇخلاپ قالدۇق. ئەتىسى زادىلا بېشىمنى كۆتۈرەلمىدىم. بېشىم ئېسىلىپ ئاغرىپ تۇرىدۇ. كۆزۈم شېرىن ئۇيقۇدا يۇمۇلۇپلا كېتىۋاتىدۇ. مىڭ بىر تەسلىكتە ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئاپامنى ئويغاتسام مىدىرلاپمۇ قويمىدى، ئاندىن تاغامنى تۇرتتىم. ئۇمۇ قىمىر قىلىپ قويمىدى. تاغامنىڭ ئايالى، مەندىن ئىككى ياش چوڭ ئوغلىنى بىر - بىرلەپ تۇرتۇپ چىقتىم. ھېچقايسىسىدىن يا زۇۋان، يا ھەرىكەت چىقمىدى. قورقۇپ كەتكىنىمدىن چىرقىراپ كەتتىم. بىردەمدە قوشنىلار كىرىپ بىر - بىرلەپ تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆلۈپتۇ، دېيىشتى. مېنى سىرتقا ئاچقىچە قارىغا يۇمىلاتقاچ يۈز، كۆزلىرىمگە قار سۈرتۈپ، هوشۇمغا كەلتۈردى. ئۇلار مەندىن گەپ سورىدى، ساق قېلىشىمنىڭ سەۋەبى مەن كېچىسى دائىم يوتقانىنىڭ ئىچىگە بېشىمنى تىقىۋېلىپ مەھكەم پۈركىنىۋېلىپ ياتاتتىم، شۇ ئادىتىم جېنىمنى ساقلاپ قاپتۇ. بىر مەزگىل قولۇم - قوشنىلارنىڭ ئۆيىدە ئاچ - توق بولساممۇ جان بېقىپ يۈردۇم. 1944 - يىلىغا كەلگەندە مەھەللىدىكىلەر يول مېڭىپ مېنى ئۈرۈمچى دارىلئېتامغا ئەكېلىپ بەردى. ئۇ يەردە باشلانغۇچ مەكتەپ ساۋاتىغىچە ئوقۇدۇم. 1952 - يىلى ئاپتومو-بىل رېمونت زاۋۇتىغا بالا ئالىدىغان چاغدا ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، ئورۇس، پېرۇۋوتكا بولۇپ 50 تەك بالىنى بۇ زاۋۇتقا تونۇشتۇردى. هەممىمىز يېتىم بالىلارتوق. زاۋۇت بىزگە زور ئېتىبار ۋە ئۈمىد بىلەن قاراپ تەربىيىلىدى. مەن سىلىسارلىقىنى ئۆگەندىم. بىرقانچە ئايىنىڭ ئالدىدا ماڭا بىراقلا ئىككى دەرىجە بەردى. ئىككىنچى دەرىجىلىك ئۇستا بولۇپ قالدىم...

سەلىمە ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق تارىخىنى ئاڭلاپ ئىسسم ئۆزگەرتىش توغرىسىدا قايتا گەپ ئاچالماي قالدى. ئۇ غوجاخۇنىنىڭ يېتىم بالىلىقىنى بىلەتتى، لېكىن ئۇنىڭ مىڭ بىر جاپادا چوڭ بولغان ئېچىنىشلىق تارىخىنى بىلمەيتتى. ئۇ ئېچى سىيرىلغاندەك ئۇھ تارتىپ خۇرسىنغاندىن كېيىن بوغۇق ئاۋازدا:

ـــ بولدى! غوجام بولۇپرىك، غوجام مۆيدىن دەپ چاقىرساق

تاتلىق ئاڭلىنىدىكەن، ـــ دېدى ۋە ئۆز سەرگۈزەشتىسىنى سۆزلەشكە باشلىدى، ـــ مەن سىزنىڭ كەچۈرگەن تۇرمۇش يولىڭىزنىڭ ئەكسىچە ھېچنېمە كۆرمەي ئەركىن چوڭ بولغىنىم ئۈچۈن ئۆتمۈشىمنى سىزدەك چوڭقۇر ھېس قىلالمايمەن. گېپىڭزنى ئاڭلاپ چوڭقۇر ھېسداشلىقىم كەلدى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندا مەن ئاران يەتتە ياشتا ئىدىم. چوڭ ئاكام ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا خېلى بۇرۇن قاتناشقانلارنىڭ بىرى ئىكەن. ئۆيىمىز چەت يېزىلارنىڭ بىرىدە ئىدى. ئۇ يەردە ئۇرۇش بولمىغان بىلەن يېڭى ھۆكۈمەت باشقۇراتتى. ئاتام بىلەن يەنە بىر ئاكام دېھقانچىلىق قىلاتتى. ھال ـ كۈنىمىز خېلى ياخشى ئۆتەتتى. مەن كۆپ ئىشلارنى ئەسلىيەلمەيمەن. لېكىن، يېزىمىزدا مەكتەپ يوق ئىدى. قىز بالا دەپ ئۆيدىكىلەر مېنى ئوقۇتۇشنىمۇ ئويلىمىغانىكەن. ئازاد بولغاندىن كېيىن يېزىمىزدا مەكتەپ ئېچىلدى. مەن 4 ـ سىنىپقىچە ئوقۇدۇم. 4 ـ سىنىپنى پۈتتۈرگەن يىلى فابرىكىدىن شاگىرت ئالىدىغانلار كەپتۇ. كۈنەس ناھىيەسىدە مۇئاۋىن ھاكىم بولۇپ تۇرغان ئاكام مېنى ئۇلارغا تۇتقۇزماقچى بولدى. ئاتام، ئاپامىلار قىز بالىنى يىراققا بەرمەيمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ سىڭلىڭ تولىمۇ شوخ، ئوغۇل بالىدەك قىلىقلىرى بار. ئوغۇل بالىلاردىن ھېيىقمايدۇ. تەڭ دېيىشپ، تېخى ئۇلارنى شاڭخو قىلىپ، كۆزىدىن ياش چىققۇچە كۈلۈشۈپ بېرىدۇ. كۆزدىن يىراق بولۇپ مېنىڭ يۈزۈمنى تۆكىدىغان ئىش بولۇپ قالسا، پۇشايمانىنى ئالىدىغانغا قاچا يوق بولۇپ قالمىسۇن، دەپ تۇرۇۋالدى. ئاكام قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرۈپ، ئۇلارنىڭمۇ تەشكىلى بار. ھەرگىز ئۇنىڭ مەيلىگە قويمايدۇ. ئۇنى تېخى قېلىپقا سېلىپ تېخمۇ ياخشى ئادەم قىلىدۇ. بۇ قېتىم بالا ئالىدىغانلارنىڭ دېيىشچە، ئۇلار ئۇيغۇرلاردىن بىرنەچى تۈركۈمدە ئىشچىلار سىنىپى سېپىگە كىرىدىغانلار-كەن. بىزنىڭ ئەۋلادىمىزمۇ ھازىرقى زامان ئىشچىلار قوشۇنىغا قاتناشسا ياخشى ئەمەسمۇ؟ بۇ ئائىلىمىز ئۈچۈنمۇ، مىللىتىمىز ئۈچۈنمۇ ئاز ئۆچراي-دىغان پۇرسەت، دەپ قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرگەندىن كېيىن ئاتام بىلەن ئانام تەستە قوشۇلدى. مېنى بوياقچىلىق سېخىغا تەقسىم قىلدى. ئىككى يىل شاگىرت بولدۇم. ھازىر 3 ـ دەرىجىلىك ئىشچى بولۇپ قالدىم.

سەلمە گېپىنى باشلىغاندا بىرئاز توڭلىغىنىنى ھېس قىلىپ يۈزىنى غوجاخۇننىڭ يۈزىگە چاپلىۋالغاندى. غوجاخۇنمۇ توڭلىغاندەك بولۇپ ئاستا سىلكىنىپ قويدى.

— توڭۇپسىز — ھە، ئومقىم! ئىچمىگە كىرىڭ. مەن سىزدىن سېمىز بولغاندىكىن ھەرھالدا ئانچە توڭۇپ كەتمىدىم. يولداش غوجام مۆيدىن، ھوي مۇشۇنداق ئاتساق بولىدىكەنغۇ؟ ماڭىچۇ ئاشۇ «ئاخۇن» دېگەن ئاتالغۇ قۇلىقىمغا ئانچە سىغمايدۇ. بولمىسا سىزنىڭ ئىسمىڭىز ياخشى ئاڭلىنىدىغان ئىسمىكەن. ئاتىڭىزنىڭ ئىسمىمۇ شۇنداق. چوڭ سۈپەت، مۆتىۋەرلەرچە ئاڭلىنىدىكەن. شۇنداق ئاتايلى، قانداق؟

— مەيلى، غوجام دەپ تۇرسىڭىز نېمىشقا قوشۇلمىغۇدەكمەن. گەپ سىزنى غوجام دېگۈزەلمىدىمەن، يوق؟ — غوجاخۇن مەنىلىك كۈلۈپ قويدى.

— ئەسكى، گەپنى باشقا ياققا ئېلىپ قاچقىنىنى، غوجام دېگۈزەلمەيسىز. يالغاندىن بولسىمۇ غوجام دەپ بېرىمەن. ھا — ھا — ھا!

غوجاخۇن ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزىدىن سۆيۈنۈپ، ئامراقلىقى بېكىۋاشتىن قوزغالدى. ئۇنى چىڭ قۇچاقلىغانچە تويماستىن سۆيەتتى. بەرداشلىق بېرەلمەي دېمى سىقىلىپ كەتكەن سەلمە تەستە ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ:

— ھازىرلا غوجام دېگۈزدىڭىز، غوجام مۆيدىن. ئاي بىزگە قاراپ زاڭلىق قىلىۋاتىدۇ. ئاي ئاستىدا سۆيۈشسە، ئۇنىڭ ئاچچىقى كېلەرمىش، — دېدى.

ئۇلار پىخىلداپ كۈلۈشكەنچە قولتۇقلىشىپ، سەلمەنىڭ تاغسىنىڭ ئۆيى تەرەپكە مېڭىپ كەتتى.

4

سادىقلار قاتناشقان ئىككى يىللىق ئوتتۇرا تېخنىكومنىڭ ۋاقتى توشاي دەپ قالسىمۇ پروگراممىدا بەلگىلەنگەن مەزمۇنلاردىن تېخى خېلى

قىسمى ئۆتۈلمىگەنىدى. ئۆگەنگەنچە ئۆگىنىش قىزغىنلىقى يۇقىرى كۆتۈ-رۈلۈۋاتقان ئوقۇغۇچىلار پروگراممىدا بەلگىلەنگەن دەرسلەرنى تۈگەتمەي تۇرۇپ تارقىلىشنى خالىمىدى. تۆت سىنىپتىكى 170 نەچچە ئوقۇغۇچى بىر يەرگە يىغىلىپ مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، سادىق بىلەن قۇدرەتنى ۋەكىل قىلىپ سايلاپ، زاۋۇت رەھبەرلىكىگە ئۆز پىكرىنى ئىنكاس قىلىش قارارىغا كەلدى. ئىككىسى تاكى ۋېنسەينى ئىزدىدى. ئۇلار:

ـــ زاۋۇت ھەپتىدە ئىككى كۈن پۈتۈن كۈن دەرس ئۆتىدۇ، دېگەن بەلگىلىمىنى بىر يىل ئىجرا قىلغاندىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى جىددىي دەپ ئېلىپ تاشلىدى. نەتىجىدە، پروگراممىدا بەلگىلەنگەن مەز-مۇنلار ئورۇندالمىدى. شۇڭا، ۋاقتىنى يەنە بىر يىل ئۇزارتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىمىز، ـــ دېدى.

دەسلەپكى يىللىرى ئۆگىنىش دېسە بېشى ئاغرىيدىغان بۇ باللارنىڭ ئەمدى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۆگىنىشكە بېرىلىپ، چوڭ ئارزۇ بىلەن قەتئىي نىيەتكە كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان تاكى ۋېنسەي بىردىنلا ھاياجانلىنىپ، ئۇلارنىڭ روھىنى ماختاپ كەتتى. ئۆزىنىڭ قوشۇلىدىغانلىقىنى، قوللايدى-غانلىقىنى قايتا ـ قايتا بىلدۈردى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنىڭ قارار قىلالماي-دىغانلىقىنى، زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭنى بىرلىكتە ئىزدەپ ئۇنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىش مەسلىھەتىنى بەردى.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

ـــ ئۆزۈننى كۆزلىگەندە سىلەرنىڭ داۋاملىق ئۆگەنسەك دېگىنىڭلار توغرا، ياخشى تەكلىپ. مەن قوللايمەن. لېكىن، بىر ئىشچىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ھەر ھەپتىدە 16 سائەت ئىشلەپ چىقىرىشتىن ئايرىلىش، بىر يىلدا 700 سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت كەم ئىشلىگەن بىلەن باراۋەر. بۇ نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟ بۇ 170 نەچچە ئادەمنىڭ بىر يىلدا 100 نەچچە ئاپتوموبىل-نى كەم رېمونت قىلىپ 7 ـ 8 يۈز مىڭ يۈەن ئەتراپىدا كەم قىممەت ياراتقىنى بىلەن باراۋەر دېگەن گەپ. بۇنداق يولدا ماڭساق ئادەم كۆپەي-مىشكە توغرا كېلىدۇ. ئورۇنسىز ئادەم كۆپەيتىش، مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن تەننەرخنى ئۆستۈرگەنلىك بولىدۇ. مېنىڭچە مۇنداق بولسۇن، تېخنىكوم-

نىڭ ۋاقتىنى يەنە بىر يىل ئۇزارتىپ بېرەي. لېكىن، ھەپتىدە ئىككى كۈن پۈتۈن كۈن ئوقۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيمەن. ئىشتىن سىرتقى ۋاقتىدا ئوقۇيسىلەر، چۈنكى بۇ بەلگىلىمىنى ئۆتكەندە مەن ئېلىپ تاشلىغان. ھازىر سىلەرگە ماقۇل دەپ قويۇپ، ۋەزىپە ئالدىراش بولغاندا يەنە ئېلىپ تاشلىسام ياخشى بولمايدۇ. بىر قېتىم يالغانچى بولدۇم، ئىككىنچى قېتىم يالغانچى بولۇشنى خالىمايمەن.

سادىق بىلەن قۇدرەت ئۇنىڭ يېنىدىن خۇشال ھالدا يېنىپ چىقتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە ئومىد ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى.

غېنى تەرجىمانىنىڭ تېخنىكا، كەسپىي بىلىم سەۋىيىسى ھەققەتەن يۇقىرى ئىكەن، تېخنىكا ئاتالغۇسىنى ناھايىتى توغرا تەرجىمە قىلىپ، مېخانىزم بۆلەك، زاپچاسلىرىنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى ئېنىق چۈشەندۈرەتتى. ھالقىلىق جايلارنى قايتا ـ قايتا لېكسىيە قىلىپ ھەممەيلەننىڭ يېزىۋېلىشىنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇ كەسپىلەر بويىچە بۆلۈنگەن تېخنىكا سىنىپلىرىغا نۆۋەت بويىچە تەرجىمانلىققا كىرەتتى. مۇئەللىم مەسلىنىڭ تېمىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۇنىڭغا ئاساسىي مەزمۇننى چۈشەندۈرگەندىن كېيىن ئۇ ئىلگىرىلەپ چۈشەندۈرەتتى. ئىمتىھان مەيدانلىرىدا تېخنىمۇ قاتتىق قوللۇق قىلىپ ئۆزئارا ساختىپەزلىك قىلىشقا يول قويمايتتى. دەرسخانىدا ھەم ئىمتىھان مەيدانلىرىدا ھەل بولمىغان مەسىلىلەرنى پراكـتىكا ۋاقتىدا بىر ـ بىرلەپ كۆرسىتىپ ۋە چۈشەندۈرۈپ ۋايىغا يەتكۈزەتتى. غېنى چوڭ ـ كىچىك ئىشلاردا ئۆزىنى ئەستايىدىل تۇتىدىغان سۈرلۈك ئادەم ئىدى. چاقچاقنى خالىمايتتى. كىيىم ـ كېچەكنى ناھايىتى رەتلىك، پاكىز كىيەتتى، ھەتتا مېڭىش، تۇرۇشتىمۇ ھەممە ئىشنىڭ ئۆز تەرتىپى بويىچە بولۇشىنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇنىڭ شۇنچە قاتتىق قوللۇق بولۇشىغا قارىماي ئوقۇغۇچىلار ئۇنى يارىتىپ قالدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ماختىشىغا، ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

سادىق بىر يىلغىچە مېخانىزم 1 ـ، 2 ـ سىنىپلىرىدا دەرس ئاڭلاپ، ئىستانوكنىڭ تۈرلۈك خىللىرى ۋە سىلىسارلىق گۇرۇپپىلىرىدا پراكتىكا قىلدى. بۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ بىلىم دائىرىسى كېڭىيەتتى. بۇ ئىمكانىيەت ـ

نى ئۇنىڭغا سېخ مۇدىرى شىڭ خەيدى يارىتىپ بېرىۋاتاتتى.

سادىق ئىككىنچى مەۋسۇمدىن باشلاپ زاۋۇتنىڭ تېخنىكىلىق مەسئۇل مۇئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە مەكتەپ مۇدىرى يەن زىلىدىن تەلەپ قىلىپ، ئىسسىق پىششىقلاش سىنىپىدا دەرس ئاڭلاپ، قۇيمىچىلىق سېخىدا پراكتىكا قىلغانىدى. ئەمدى كۇرسنىڭ ۋاقتى بىر يىل ئۇزارتىلىدۇ. دېگەننى ئاڭلاپلا، قالغان ۋاقتىدا تۆمۇرچىلىك ساۋاتلىرىنى ئۆگىنىپ، شۇ سېختا پراكتىكا قىلىش نىيىتىگە كەلدى. يەن زىلى ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپ، ئۇنى ئىلھاملاندۇردى. ساۋاقداشلىرى ئۇنىڭ بۇخىل غەيرەت، شىجائىتىگە ئاپىرىن ئوقۇشۇپ:

ـــ سەن يەر شارىنى بىر ئايلىنىپ چىقاي دەمسەن؟ ـــ دەپ چاقچاق قىلدى. سادىق:

ـــ ئوغۇل بالىغا يەتمىش ئىككى خىل ھۇنەرمۇ ئازلىق قىلارمىش، ـــ دەپ جاۋاب بەردى. ئاغىنىلىرى ئىچ ئاغرىتىپ:

ـــ سەن بىر كۇندە 4 ـ 5 سائەت ئۇخلاپ، ئىككى ئىسمېنىدا يۇگۇرۇپ يۇرۇپ قانداق چىدايسەن؟ ئۇنداق كېتىۋەرسەڭ ئاخىر ئۇزۇڭنى ئالدۇرۇپ قويىسەن، ـــ دەپ نەسىھەت قىلسا، سادىق ئۇيقۇسىز قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ:

ـــ نەچچە يىللىق ئەمگەكتە پىشىپ چىنىققان بۇ مەزمۇت بەدەنگە ھازىرچە بىر نېمە بولمايدۇ. ئۆزىمىز قانچىلىك كۆتۈرىمىز، دەپ قەتئىي نىيەتكە كەلسەكلا، شۇنچىلىكنى كۆتۈرەلەيمىز ئاغىنىلەر، ئۆگىنىدىغانلا نەرسە بولىدىكەن ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ ئۆگىنىشىمىز كېرەك. بۇنداق پۇرسەت بىزگە يەنە قايتا كەلمەيدۇ. ۋاقىت ئۆتكەنچە ئۆگىنىمىز دەپمۇ ئۆگىنەلمەيمىز، ئۇ چاغدا يۈكىمىز يىلمۇ يىل ئېشىپ بارىدۇ. كۆتۈرەلمەي قالىمىز، ـــ دېدى. ئاغىنىلىرى چاقچاق قىلىپ:

ـــ ئۇ چاغدا بىر قولۇمدا گۇلنىسانى كۆتۈرىمەن. بىر قولۇمدا يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن بوۋاقنى كۆتۈرىمەن. ئۆيمۇ بېشىمغا كىيىلىدۇ، دېگىنە؟ ـــ دېيىشتى. سادىق:

ـــ بۇ ھەممىزنىڭ بېشىدا بار ئىش. «ئۆي تۇتمىساڭ تالادا

قالسەن، ئۆي تۇتساڭ بالادا قالسەن» دېگەن گەپ بار. مۇسا، سەمەتلەر قانداق بولدى؟ تويىنى تېخىنكا كۆرسىنى تۇگىتىپ ئاندىن قىلىڭلار، دەپ تۇرساق ئۇنماي توي قىلىپ ئۇزۇنغا بارمايلا ئۆگىنىش نەتىجىسى تۆۋەن-لەپ، ئەڭ ئالدىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئەڭ ئارقىدىكىلەر قاتارىغا چۈشۈپ قالدى. بۇنىڭ ھەممىسىنى ئۇلاردىنمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ. خوتۇنلىرى بىردىن بالىنى تۇغۇپ بېرىپ تىنىم تاپماي فابرىكىغا يۈگۈرەيدۇ. بۇ ئاغىنىلەر ئەتىسى، ئاخشاملىرى باللىرىنى يەسلىگە ئالمىرىش، ئەكىلىش بىلەن ئاۋارە. ئەر - خوتۇن بىر ئورۇندا بولمىسمۇ كۇن ئۆتكۈزمەك تەسكەن دەڭلا... شۇڭا، مەن ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ قىلغان ئىشىمنىڭ بىر باشقا چىقارمىغۇچە توي قىلماسلىق قارارىغا كەلدىم، ـــ دېدى.

قۇدرەت دەسلەپ سادىقنىڭ يولى بىلەن ماڭماقچى بولدى. لېكىن، ئۇنىڭدا سادىقتەك ئىمكانىيەت بولمىدى. بىر ياشتىن ئاشقان مەردان بىلەن يېگىدىن دۇنياغا كەلگەن سەردار تۇنىساقىزنىڭلا ئەمەس، ئۇنىڭمۇ ھالىنى قويمىدى. بىر - بىردىن ئىككى ياشمۇ پەرق قىلمايدىغان ئىككى ئوغلى ئەر - خوتۇن ئىككىسىنى، خۇددى ماشىنا ئادەمدەك تېز ھەرىكەت قىلسىمۇ ئۇنىڭغا يېتىشسە، بۇنىڭغا يېتىشەلمەس قىلىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن، قۇدرەت مېخانىزم كەسپىگە بىر چۆكۈپ كەتكەنچە ئۇنىڭ سىرلىرىنى قېزىشقا باشلىدى. بەزىدە ئۇ بۇرۇن توي قىلغانلىقىنىڭ زىيىنىنى چوڭقۇر ھېس قىلسىمۇ ئاغزىدىن چىقىرالمايتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ساپ تېخنىكىلىق مەسىلىلەردە ئۇزۇلۇكسىز چوڭقۇرلىشىپ بېرىۋاتاتتى.

ساۋاقداشلىرى بۇ ئىككىسىگە چاقچاق قىلىپ مۇنداق دەيتتى:

ـــ سادىقنىڭ ئۆگىنىۋاتقىنى باشقۇرۇش ئىلمى، قۇدرەتنىڭ چوڭ-قۇرلاشتۇرۇۋاتقىنى تېخنىكا ئىلمى، قارىغاندا كەلگۈسىدە بىرسىڭ چاڭجاڭ، بىرسىڭ ئىنژېنېر بولماقچىكەنسىلەر - دە، ئەگەر راستتىنلا شۇنداق بولسا، بىز ئۆمۈرۋايەت قول ئاستىلاردا ئىشلەشكە رازى.

بۇنداق چاغدا قۇدرەت تېرىكىپ:

ـــ ئۆگىنىش دېگەندە نىشان بولۇش كېرەك. لېكىن، ئۇنى كېيىن-

كى مەنسەپ ئۇچۇن شۇنداق قىلىۋاتىدۇ دېسەڭ، ماڭا ئۇۋال قىلغان بولسەن. مەنسەپنى ئۆزىگە كۆلەڭگە قىلىۋېلىپ بىر ئىشقا تۇتۇش قىلىش، ھالال تاپقىنى ئېچىگە ھارام نەرسىنى ئارىلاشتۇرۇپ يېگەن بىلەن باراۋەر. دۇرۇس نىيەتتە بولماي تۇرۇپ قىلغان ئىش ھەرگىز رونىق تاپمايدۇ. مەن ھەرگىز مەنسەپ تەمەسى بىلەن ئىش قىلالمايمەن. ئەگەر شۇنداق بولدى دېگەندىمۇ ھەرگىز يۇقىرى ـ تۆۋەن قاتىراپ مەنسەپ تەمەسىدە بولمايمەن. بەلكى ئۆز مەيدەمگە تىرەپ تۇرۇپ قابىلىيەت يارىتىپ مەنسەپ بەرسە قىلالىغۇدەك، بەرمىسە خەلقىمگە قىلغان ئىشىمنى، نەتىجەمنى كۆرەلىگۇدەك ئادەم بولسام دەيمەن. چۈنكى، مەنسەپ ۋاقتىلىق نەرسە، بىلىم، ھۈنەر مەڭگۈلۈك، ئۆلمەيدىغان نەرسە. مەن سادىقنىڭ «ئوغۇل بالىغا يەتمىش ئىككى خىل ھۈنەرمۇ ئازلىق قىلىدۇ» دېگەن گېپىنى ئىككى قولۇمنى كۆتۈرۈپ قوللايمەن، ـــ دەيتتى.

بۈگۈن تېخنىكومنى يەنە بىر يىل ئۇزارتىش سەپەرۋەرلىك چوڭ يىغىنى ئېچىلدى. تاڭ ۋېنسەي بىلەن يەن زىلى تەشكىلات بۆلۈمى، ئەمگەك ئىش ھەققى بۆلۈمىنىڭ مەسئۇللىرىنى باشلاپ كېلىپ يىغىنغا قاتناشتى. يىغىننى تېخنىكومنىڭ كۈندىلىك خىزمىتىگە مەسئۇل مۇدىر چىڭ باشقۇردى. ئاساسلىق دەرس ئۆتىدىغان مۇئەللىملەرمۇ سەھنىدە ئولتۇراتتى.

تاڭ ۋېنسەي كۆرۈنۈشتە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ئەھۋالىنى ئۇقاي دەپ كەلدىم، دېگىنى بىلەن ئاستىرتتىن كادىر تاللاشقا كەلگەندى. بېقىندا ئۇلارغا ئۇقتۇرۇش كەلگەندى. ئۇنىڭدا جەنۇبىي شىنجاڭدىن يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان بىرقانچە مىڭ ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىدىن ئۇلارنىڭ زاۋۇتىغا يەنە 300 شاگىرت تەقسىم قىلىنغانلىقى ئېيتىلغانىدى. شۇڭا، تاڭ ۋېنسەيـنىڭ خىيالىي تەسەۋۋۇرىدا مۇنداق ئىككى ئىش بار ئىدى، يەنى بىرى، كونا ئۇيغۇر ئىشچىلىرىدىن تاللاپ سېخىنىڭ مۇدىرى، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى، ياخشىكا سېكرېتارى، مۇئاۋىن سېكرېتارى قىلىپ ئۆستۈرۈپ، سىياسىي كادىرلار قوشۇنىنى يېتىشتۇرۇشكە ئاساس سېلىش، قايسى خىلدىكى ئادەمـلەرنى كەسپىي بۆلۈملەرگە سەپلەش، ئەڭ مۇھىمى بۇ ئادەملەر ئىچىدىن

پارتكومغا مۇئاۋىن سېكرېتار، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىشقا كىملەرنى نىشانلاپ كېيىنكى سايلامدا ۋۇجۇدقا چىقىرىش. يەنە بىر ئىش، يېڭىدىن كېلىدىغان 300 شاگىرتنى كىمگە تۇتقۇزۇشتىن ئىبارەت ئىككى ئىش بار ئىدى. بىرىنچى تۈركۈمدىكى 600 نەپەر شاگىرتلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ھازىر رەسمىيلىشىپ بولدى، ئالدى 3 ـ، 4 ـ دەرىجىلىك ئۇستىلاردىن بولۇپ قالدى. شۇلارغا شاگىرت قىلىپ تۇتقۇزساق بولامدۇ؟ بۇلارغۇ بۇ ھالغا كەلگۈچە كۆرمىگىنى قالمىدى. خىلمۇخىل قىينىچىلىق، ئەگرى ـ توقايلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئىدىيە جەھەتتىن زور يۈك-سەلدى. تېخنىكىدا بىر بالداق، بىر بالداقتىن يۇقىرى ئۆرلىدى. بولۇپمۇ، تىل ئۇقۇشماسلىق ئۇلارنىڭ ناھايىتى تەستە چىققان ئەڭ ئېغىز داۋىنى بولدى. تىل ئۇقۇشماسلىق تېخنىكا ئىگىلەشتە ھەقىقەتەن چوڭ ئىش ئىكەن. يېڭىدىن كەلگەن ئۇيغۇر شاگىرتلىرىنى كونا ئۇيغۇر ئۇستىلارغا تۇتقۇزساق بۇ مەسىلە ھەل بولىدۇ. توغرا شۇنداق قىلىش كېرەك! بۇنداق بولغاندا بۇ شاگىرتلارنىڭ ئۆگىنىشىدە زور سەكرەش ھاسىل بولىدۇ. چۈنكى، بىر ـ بىرىنىڭ تىلىنى، خېتىنى ئۇقۇشىدۇ ئەمەسمۇ؟ يېڭىدىن كېلىدىغانلارنىڭ ئىچىدە بىرمۇ ساۋاتسىز يوق ئىكەن. كۆپ قىسمى تولۇق-سىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىغا ئىگە ئىكەن. تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن-لەردىنمۇ 20 نەچچىسى بار، دەيدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ تېز ئالغا بېسىشىدىكى مۇھىم بىر ئاساس. مۇشۇ ئاساسلا پۇختا بولىدىكەن، قالغان ئىشلار ئاسانغا چۈشىدۇ ... شۇنداق ئويلىغان تاڭ ۋېنسەي يېڭىدىن كېلىدىغان بۇ 300 بالىنىڭ مەلۇمات سەۋىيىسىدىن سۆيۈنۈپ ئۇلارنى قوبۇل قىلىشقا ئالدىراپ كەتتى.

تاڭ ۋېنسەينىڭ مىللىي كادىرلارنى تاللاش نىشان ئورنى 170 دىن ئارتۇق مىللىيلار يىغىلىپ ئوقۇۋاتقان ئىشتىن سىرتقى تېخنىكوم مەكتىپى ئىدى. سادىق، قۇدرەت، ئوسمانلار ئاللىقاچان ئۇنىڭ دەپتىرىنىڭ باش بېتىگە چۈشۈپ بولغان بولسىمۇ، بۇ قېتىمقى ئۆستۇرۇلىدىغانلارنىڭ سانى كۆپ بولغاچقا ئۇ تېخىمۇ سالماق بولۇپ، ئەتراپلىق ئىگىلەپ، بىر ـ بىرلەپ سىلىشتۇرۇپ ئاندىن قارار قىلىش نىيىتىگە كەلدى.

مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى يەن زىلى سەپەرۋەرلىك دوكلاتى بەردى. سادىق ئوقۇغۇچىلارغا ۋاكالتەن سۆزگە چىقتى. ئۇ قوشۇمچە مەكتەپ پارتىيە ياچېيكسىنىڭ سېكرېتارى ئىدى. ئۇ ئىشچىلارنىڭ گەپنى قىسقا قىلىش، مەركىزىي نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىنى دوراپ يېزد-ۋالغان تېكستىغىمۇ قارىماي مۇنداق دېدى:

ـــ مەن ئىككى يىلدىن بۇيان ئىشتىن سىرتقى مەكتەپتە كەچتە نەزەرىيە ئۆگىنىپ، كۇندۇزدە سېخلاردا پراكتىكا قىلىپ ئىشلەپ ئومۇملاش-تۇرغان تەجرىبەمدىن مۇنداق بىر تونۇشقا كەلدىم: بۇ بولسىمۇ قاتتىق باشقۇرۇلمىغان كارخانىدىن ياراملىق ئادەم چىقمايدۇ. ياراملىق خادىملار بولمىغان كارخانىدىن ياراملىق مەھسۇلاتمۇ چىقمايدۇ. ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىمىز، دەيدىكەنمىز كارخانىمىزدىكى ئومۇمىي خا-دىملار ئىچىدە ماھارەت بېتىشتۇرۇش كېرەك. يۇقىرى ماھارەت قاتتىق تاۋلىنىش، ھارماي ـ تالماي ئىزدىنىشتىن كېلىدۇ. قاتتىق تاۋلىنىشتا ئىزدد-نىش ئۆز نۆۋىتىدە يەنىلا قاتتىق باشقۇرۇشتىن ھاسىل بولىدۇ، دېگەندىن ئىبارەت.

سادىق قولىدىكى تېزىسنى بىرقانچە ۋاراق ئۆرىدى. ئاندىن يىغىنچاق-لانغان بۇ بىر ئابزاس سۆزنى مۇنداق شەرھلىدى:

ـــ ھەرقانداق بىر زاۋۇت، كارخانا ياكى سانائەت بىلەن شۇغۇللىنى-دىغان ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە بارلىق پائالىيەت، مەشغۇلات بىر تۇتاش پىلان، تۈزۈم، نىزاملار دائىرىسىدە ئۆلچەم ۋە ۋاقىت بىرلىكى بويىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ. پىلان بەلگىلەنمىگەن ئىش تۇرى، ئۆلچىمى يوق مەھسۇلات، ۋاقىت بەلگىلەنمىگەن خىزمەت تۇرلىرى بولمايدۇ. بۇ ئۇنىڭ ھەم تېپىك، ھەم تۈپ خۇسۇسىيىتى. ئەگەر زاۋۇت مۇشۇنداق تەلەپ بويىچە باشقۇرۇل-مايدىكەن، ئۇ زاۋۇتقا ئوخشىمايلا قالىدۇ، ئۇنىڭ يەككە دېھقانلارنىڭ ئۆز ئالدىغا دېھقانچىلىق قىلىدىغان مەشغۇلاتىدىن قىلچە پەرقى بولمايدۇ... ـــ سادىق بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن زاۋۇتنىڭ ئەمەلىيەتكە قايتىپ كەلدى، ـــ بىزنىڭ خېلى بىر قىسىم يولداشلىرىمىز ئۆزلىرى ئاللىقاچان مۇشۇنداق تەلەپ ـ تۈزۈم بويىچە ئىشلەيدىغان زامانىۋى كارخانىدا

تۇرسىمۇ، زامانىۋىلاشقان مەشغۇلات قائىدىسىگە ھېلىمۇ دېھقان خويى بويىچە مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ. بەزىلەر مىنۇت، سېكۇنتقىچە ۋاقىت ۋە ئۆلچەم بىرلىكى بېكىتىلگەن يۇرۇشلەشكەن ئاپتوماتىك لىنىيىلەردە ئىشلەيدۇ. لې-كىن، ئۇلار ماشىنىنى ھەربىكەتلەندۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى باشقا ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، باشقىلار بىلەن پاراڭ سېلىشىدۇ، سىرتلارغا چىقىپ كېتىدۇ. نەتىجىدە، بىر تۇركۈم كېرەكسىز مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىدۇ. مەن‌ھەممە ئىش تۇرلىرىدە مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى كۆردۈم. بۇنداق ئىللەت-لەر تۇزىتىلمەي كېتىۋېرىدىغان بولسا، مەھسۇلات مىقدارى بىلەن مەھسۇ-لات سۈپىتىدىن گەپ ئاچقىلى بولاتتىمۇ؟ دېمەك بىزنىڭ سىنىپىمىزدا مەيلى خەنزۇ ياكى مىللىي ئىشچىلار بولسۇن، بىر قىسىم يولداشلارنىڭ توغرا سىياسىي كۆز قارىشى، مەسئۇلىيەتچانلىق خىزمەت ئىستىلى، تېخى ھەققىي تۇرغۇزۇلغىنى يوق، ـــ ئۇ ئىشچىلارغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى، ـــ زاۋۇتنى ياراملىق ئىشچىلاردىن تەشكىل تاپقان تېخنىكا «كانىغا» ئايلاندۇرىمىز دەيدىكەنمىز، ھەممە سېخ، ئۇچاس-تىكىلار، گۇرۇپپىلاردا تېخنىكا ماھارىتىنى ئۆگىنىش دولقۇنىنى بارلىققا كەلتۈرۈش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن، بارلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەردە ۋاقىت، ئۆلچەم، سۈپەت، ئىنتىزام قارىشىدىن ئىبارەت تۆت قاراشنى تۇرغۇ-زۇپ، ئۇنى قاتتىق ئىجرا قىلىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش كېرەك.

كىچىك زالدىكى 200 دەك ئادەم تەڭ گۈلدۈراس چاۋاك چېلىپ، ئالقىش ياڭراتتى. غېنىنىڭ جۈملىمۇ جۈملە تەرجىمىسىنى ئاڭلاپ ئولتۇر-غان تاڭ ۋېنسەي چاۋاك بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ھەيرانلىقد-دىن يەن زىلىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قالغانىدى. كۆڭلى يۇمشاق، تېز تەسىرلىنىدىغان شا ئىنژېنېرنىڭ كۆزلىرىدىن خۇشاللىق يېشى چىقىپ كەتتى. ئۇ سادىقنىڭ ئاساسلىق مۇئەللىملىرىنىڭ بىرى ئىدى.

تاڭ ۋېنسەي سادىق سۆزلەپ بولۇشىغا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا بارماقچى، ئۇنى تەبرىكلىمەكچى بولدى. لېكىن، تۇرۇپلا ئىككىلىنىپ قالدى. چۈنكى، ئۇ كادىر تاللاشقا كەلگەن ئادەم، ئۇنداق قىلمىسا. بەزىلەردە سادىق تاڭ شۇجىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسەتتى، ئۇنى

ئاللقاچان نىشانلاپ بوپتۇ، دېگەن گۇمان پەيدا قىلىپ قويىدۇ. سادىقنىڭ ئۆگىنىش تەسراتىم دەپ سۆزلىگەنلىرى ئەتىسىدىن باشلاپ غۇلغۇلىنىڭ مەركىزىي تېمىسى بولۇپ قالدى. بەزىلەر:

— سادىق سىنىپىمۇ سىنىپ ئاتلاپ ئۆگىنىپ، سېخىمۇ سېخ پراكتىكا قىلىپ مانا ئەمدى ئۇنۇمىنى كۆرۈپتۇ. بۇنداق مۇكەممەل، سىستېمىلىق كۆز قاراشنى ۋاقتى لەنجۇڭ چاڭجاڭدىن باشقىسى ئوتتۇرىغا قويالمايدۇ، — دېيىشسە، يەنە بەزىلەر:

— بۇ ئۇنىڭ تۆۋەنگە كۆپ بېرىپ، كەڭ ئاما بىلەن ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولغانلىقىنىڭ، پىشقەدەم ئىشچىلار، ئىنژېنېر، تېخنىكلارنى ئۇستاز تۇتقانلىقىنىڭ نەتىجىسى. نەزەرىيىنىلا ئۆگىنىپ قالماي، ئەمەلىيەتنىمۇ بېشىدىن كۆپ ئۆتكۈزگەنلىكىنىڭ پايدىسى. ئەگەر سادىق تېخنىكا قانۇنىيىتى بىلەن باشقۇرۇش قائىدىسىنى پىششىق ئىگىلەپ، ئۇنى ئەمەلىيەت ئارقىلىق يۇغۇرمىسا، بۇنداق يۇقىرى دەرىجىدە يېغىنچاقلاپ بۇنداق ئۇقۇمغا كۆتۈرەلمەيتتى، — دېيىشتى.

سېيىت «قالاق» نىڭ ئاغزى يەنە ئېچىلدى. ئۇ:

— بۇ ئاداش قاچانلا بولمىسۇن ئادەمنى ئامبۇردەك قىسىدىغان ئۇسۇللارنى ئويلاپ تاپىدۇ. يول ماڭغاندىمۇ بېشىنى ئېچىگە تىقىۋېلىپ، قانداق قىلسام باشقىلارنى قاقشاتسپ ئۆزۈم ئەمەل تاپارمەن دېگەننى ئويلايدۇ، — دېگەن ئۆسەك سۆز تارقاتتى.

5

تاڭ ۋېنسەي ئىككى ئايدىن ئارتۇق تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن رەسمىيلىشىپ بولغان ئۇيغۇر ئىشچىلىرى ئىچىدىن 51 ئادەمنى تاللاپ سېخلارنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، ياچېيكىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى، ئۇچاستكا، مۇئاۋىن ئۇچاستكا باشلىقى، ئىشلەپچىقىرىش گۇرۇپپىلىرىنىڭ گۇرۇپپا، مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقلىقىغا ئۆستۇردى. سادىقنى نازۇك دېتاللار پىششىقلاش 1 ـ سېخىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشتىن

ئايرىلغان مۇئاۋىن ياچېيكا سېكرېتارلىقىغا، قۇدرەتنى تېخنىك بۆلۈم باشلىقىنىڭ يارەمچىلىكىگە كۆرسەتتى. زاۋۇت پارتكومى ئۇنىڭ پىكرىگە ھېچقانداق ئۆزگەرتىش كىرگۈزمەيلا قوشۇلدى. چۈنكى، پارتكومدىكىلەر ھېچكىم مىللىي ئىشچىلارنىڭ ئەھۋالىنى تاكىدەك پىششىق بىلمەيدۇ، دەپ قارايتتى. لېكىن، شۇنداقتىمۇ بەزىلەر سادىقنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىش توغرىسىدا نازارەتكە دوكلات يېزىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى. قۇدرەتنى تېخنىك بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قىلىش توغرىسىدا ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ ئويلىنىپ كۆرۈشىنى ئۆتۈندى. ۋاڭ لەنجۇڭ:

ـــ بۇنىڭغا لاۋ تاڭ بىر نېمە دېسۇن، ـــ دېدى.

نازۇك دېتاللار 1 ـ سېخىنىڭ مۇدىرى، زاۋۇت پارتكوم ئەزاسى شىڭ خەيدى:

ـــ ئۇ تېخى بەك ياش. سېختا ئۇزاقراق چېنىقسۇن، ھازىر كەچ كۈرسىدا ئوقۇۋاتىدۇ. ئۆگىنىشى تۈگىگەندە بىر نېمە دەيلى، ـــ دېدى. ئۇنىڭ پىكرىدە سادىقنى چېنىقتۇرۇشتىن باشقا ھازىرچە قولدىن چىقارماسلىق خاھىشىمۇ بارەك قىلاتتى. تالاش ـ تارتىشتىن كېيىن تاڭ ۋېنسەي:

ـــ ۋاڭ شۇجى، سىز ئۇنىڭ تېخنىكوم كۈرسىدا سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئۇ ناھايىتى يۇقىرى سەۋىيىلىك گەپ قىلدى. ئۇ ئىستىقبالى بار ياخشى كۆچەت. مەن شىڭ مۇدىرنىڭ پىكرىگە قوشۇلىمەن. ئۇنى شىڭ مۇدىرغا بېرەيلى. مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن سېخىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىنىمۇ قوشۇمچە ئۆتىسۇن. مۇشۇنداق بولغاندا ئاندىن ئەتراپلىق بېتىشىپ چىقالايدۇ، ـــ دېدى.

ۋاڭ لەنجۇڭ تاڭنىڭ پىكرىگە ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ باش لىڭشتقاندىن كېيىن خۇددى تاڭنىڭ سۆزىدىن ئىلھام ئالغاندەك قۇدرەت توغرىسىدا مۇنداق دېدى:

ـــ قۇدرەتنىڭ تېخنىك بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇشىغا تېخى بالدۇرلۇق قىلىدۇ. بۇ بۆلۈمنىڭ ئىشى باشقا بۆلۈملەرگە ئوخشىمايدۇ. ئۇ بۆلۈمگە ساپلا زىيالىيلار يىغىلغان. ئۇلار ئۆزئارا بىلىم سېلىشتۇرىدۇ. قۇدرەتتە يېتەرلىك تېخنىكا بىلىمى، تېخنىكىلىق مەسىلىلەرنى مۇستەقىل

بىر تەرەپ قىلالايدىغان ئىقتىدار بولمىسا، ئۇلار ئۇنى ئازسانلىق مىللەت كادىرى دەپ ئاياپ ئولتۇرمايدۇ. ئۇلار ئۇنى كۆزىگە ئىلمايدۇ ـ دە، بۇ ئىش قۇدرەتكە زەربە بولۇپ تۇيۇلىدۇ. كېيىن خىزمەت قىلمىقى تېخىمۇ تەسكە توختايدۇ. شۇڭا، ھازىرچە ئۇ، ئەن كوجاڭغا يارىدەمچى بولۇپ ئۆگەنسۇن، ئۆزىنى ئۆستۇرۇپ، چىنىقىپ پىشسۇن، ئاندىن بىر نېمە دەيلى!

بۇ قېتىم ئۆز ۋاقتىدا مۇئاۋىن ئىزۋوت باشلىقى، بەنجاڭ، مۇئاۋىن بەنجاڭ بولغانلاردىن بىر قىسمى چۈشۈپ قالغاندى. چۈنكى بۇ قېتىم كادىر تاللاشتا ئىجتىمائىي پائالىيەت، ئەمگەكتىكى ئىپادىسىگە ئەمەس، مۇھىمى، تېخنىكا بىلىمى، ھۈنەر ـ سەنئەتكە بولغان ئىنتىلىشى، ئاكتىپ-چانلىقى ۋە ئەملىي قابىلىيىتىگە قارىغاندى. سىياسىي ساھەدە ئىشلەيدىغانلارنىڭ سىياسىي، ئىدىيە ئېڭى، خىزمەت ئىستىلى، ئۇسۇلى ۋە پارتىيە-ۋىلكى كۆزدە تۇتۇلغاندى.

بۇ قېتىم بىر قىسىم ئىشچىلار بۆلۈم، سېخ دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورنىغا ئۆستۇرۈلدى. ئوسمان قۇيمىچىلىق سېخىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا، سولايمان چوڭ زاپچاسلار سېخىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا، تۇراپ تۆمۈرچە-لىك سېخىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا، ئابلىمىت نازۇك دېتاللار 2 ـ سېخە-نىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا، قادىر ئىمىن ئەمگەك، ئىش ھەققى بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقلىقىغا، ئايۇپ تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقلىقىغا، روزىمەت زاۋۇت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ كاتىپلىقىغا، ھەبە-بۇللا ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كاتىپلىقىغا بەلگىلەنگەنىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، سايىم «بۇرۇت» باشلىق 41 ئادەم ئۇچاستىكا باشلىقى، مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى ۋە ئىشلەپچىقىرىش گۇرۇپپىلىرىنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا قويۇلدى. گۇلنىسا ئۆز گۇرۇپپىسىدا مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى قىلىپ ئۆستۇرۇلۇپ، زاۋۇت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىشتىن ئايرىلمىغان ئايالىلار ھەيئىتى قىلىپ سايلاندى. تۇنساغىز ھەممە شەرەپنى قۇدرەتكە ئۆتۈنگەن-دى. ئۇ ئىككى بالا بىلەن ئارانلا سەككىز سائەتلىك خىزمەتكە يېتىشەل-دى. نەتىجىدە، ھېچقانداق ئىجتىمائىي پائالىيەتكە قاتنىشالمىدى ـ دە، تەشكىل ئالدىدا ئۇنىڭدا «چېكىنىش بار» دېگەن تەسىراتنى پەيدا قىلىپ

قويۇپ، ھەتتا گۇرۇپپىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغىمۇ كۆرسىتىلمىدى.

تاڭ ۋېنسەي زاۋۇت پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىگە قويىدىغان ئادەمنى ھە دېگەندە مۇقىملاشتۇرالماي ئورنىنى بوش قويدى. ئۇ بۇگۈن ئەتىگەن ئىشقا چۈشۈپلا ئەمگەك، ئىش ھەققى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لى يېڭنى چاقىرتتى. ئۇنىڭدىن يېڭىدىن كەلگەن 300 شاگىرتنىڭ تەقسىم قىلىنىش ئەھۋالىنى سورىدى. لى يىڭ يېغىنچاقلاپ:

ـــ 131 شاگىرت 131 ئۇيغۇر ئۇستىلارغا تۇتقۇزۇلدى. قالغان 169 شاگىرت خەنزۇ ئۇستىلار ئىچىدىكى شاگىرت يېتىشتۇرۇش نەمۇنچىلىرى، ھۈنەرى ياخشى، خىزمەت ئىستىلى دۇرۇس، مىللىي سىياسەت كۆز قارىشى ياخشىلارغا تەقسىم قىلىنىدى، ـــ دەپ دوكلات قىلدى.

تاڭ ئالدىدىكى قەغەزگە بىر نېمىلەرنى جىجىلىغاندىن كېيىن:

ـــ 340 ئۇيغۇر ئۇستىلىرىدىن 170 نەچچىسى مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بولسا، يەنە 170 ئادەم قالمامدۇ؟ يەنە 40 نەچچە ئادەمگە نېمىشقا شاگىرت تۇتقۇزمىدىڭلار؟ ـــ دېدى.

ـــ تاڭ شۇجى، ـــ دېدى لى بۆلۈم باشلىقى چۈشەندۈرۈپ، ـــ يەنە 42 دەك ئادەم قالىدىكەن بۇلارنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ كۆرسەك 20 ئادەم تېخىچە شاگىرتلىق مۇددىتىنى توشقۇزماپتۇ. 10 نەچچىسىنىڭ شاگىرت قوبۇل قىلغۇچىلىكى يوق ئىكەن. مەسىلەن، تۆمۈرچىلىك سېخىدىكى قادىرنى رەسمىيلەشتۈرگەندىن كېيىن ئىپادىسى ياخشى بولماي لايىقىنى ئېلىپ تاشلانغانىدى. يېقىندا سېختىن يەنە دوكلات يېزىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بىز ھازىرچە قوشۇلمىدۇق. مۇشۇنىڭغا ئوخشاشلاردىنمۇ بىرقانچىسى بار. سېيىت «قالاق» قا ئوخشاشتىن بىرقانچىسى بار، ئۇلارغىمۇ شاگىرت تەقسىم قىلمىدۇق. بۇنداقلارغا تۇتقۇزغان شاگىرت نېمە ئۆگىنىدۇ. نېمە بولماقچى؟ سېخ مۇدىرى ئۇنىمۇ بىزگە قايتۇرۇپ بېرىمىز، دەۋاتىدۇ. لېكىن، بىز قوشۇلمىدۇق. ئۇنى ئادەتتىكى ئەمگەك قىلىدىغان يەردىن قايتۇرۇۋەتسەك يەنە قەيەرگە ئورۇنلاشتۇرىمىز؟

تاڭ ۋېنسەي، لى بۆلۈم باشلىقىغا كۆلۈمسىرىگەنچە:

ـــ سېيىت، قادىر دېگەنلەرنى سىزمۇ بىلىۋاپسىز ـ ھە؟ ـــ

دېدى.

ـــ ئۇلار بىلەن كۆپ قېتىم ئۇچراشتىم. ئۇيغۇرلار لەقەم قويۇشقا ئۇستا كېلىدىكەن. بىرىگە «قالاق»، بىرىگە «دوقا» دېگەن لەقەملەرنى قويۇپ سۆرىتىنى سىزنىلا قويۇپتۇ. ئۇ ئىككىسىنى كۆرسەملا لەقەملىرى ئېسىمگە كېلىپ كۈلكە قىستايدۇ، ـــ دېدى لى بۆلۈم باشلىقى.

تاڭ ژېنسەي، لى يىڭخا سىيىت بىلەن قادىرنىڭ بەزىبىر ناچار ئىللەتلىرىنى كۆرسەتكەندىن كېيىن:

ـــ بۇ ئىككىسلا كەمبەغەل دېھقانىنىڭ بالىلىرىكەن. ئۇلارنى ياماق دەپ تەربىيىلىمسەك بولمايدۇ. يەنىلا تەربىيىلەشنى ئاساس قىلىش كېرەك. قادىر ئىشتا يامان ئەمەسكەن، پەقەت خوتۇن مەسلىسىدە تۇتامسىزلىق قىلارمىش. باشقا چوڭ ئىش بولمىسا ئۇنىڭ رەسمىيلىشىشىنى تەستىقلاپ بېرىڭ. سىيىتنىمۇ ھۇنەرى بارراق ئورۇنغا يۆتكەپ قويۇڭ، ـــ دېدى.

ئايالىنىڭ گېپى چىقىش بىلەن لىنىڭ ئېسىگە ئۇيغۇر ئايال ئۇستىلار كەلدى:

ـــ توغرا، يەنە بىر ئىش بار، ئۇنىمۇ سىزگە دوكلات قىلاي. ئۇيغۇر ئايال ئۇستىلارغا ئوغۇل شاگىرت تۇتقۇزمىدۇق. بۇ مەسلىھەتنى قادىر ئىمىن بەردى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، يېڭىدىن كەلگەن بالىلارنىڭ ھەممىسى 18 ـ 20 ياشنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغانلاركەن. ئەسلىدىكى 20 نەچچە قىزنىڭ كۆپلىرى ھازىر توي قىلىپ بوپتۇ. بەزىلىرىنىڭ يېگىتلىرى بارکەن. ئەگەر بىز ئۇلارغا ئوغۇللاردىن شاگىرت بېرىدىغان بولساق، بىرى، ئۇلار ئوغۇل بالىلار ئالدىدا قىسىلىپ قېلىشى، ئىككىنچىسى، ئۇقۇشماسلىق چىقىشى مۇمكىن ئىكەن. ئۇيغۇرلاردا قىز بالىغا ئوغۇل بالا شاگىرت كىرىدىغان ئىش بولمىغانمىش. ئەگەر بۇ ئىش ياخشى ھەل قىلىنمىسا شاگىرتى ئۇستىسىنى ئايال دەپ كۆزگە ئىلماسلىق ئەھۋالى چىقىدۇ دەيدۇ. مەن قادىر ئىمىنىڭ سۆزىنى ئويلاپ باقسام ئورۇنلۇقتەك تۇرىدۇ. شۇڭا قىزلارغىمۇ شاگىرت تەقسىم قىلمىدۇق.

تاڭ بىردەم ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ راستتىنلا ئۇيغۇرلاردا ئايال كىشىگە ئەرلەر شاگىرت كىرمەيدىغان تارىخ بارمىدۇ؟ بۇنى قادىر ئىمىنمۇ ئېنىق بىلمەسلىكى مۇمكىن.

پەقەت ئادەت كۈچى يۈزسىزلا شۇنداق چۈشەنسە كېرەك. لېكىن، مەن قادىر ئىمىننى ياخشى بىلىمەن. ئىشنى ئاستىراق قىلغىنى بىلەن ئويلاپ، بىلىپ ئىشلەيدۇ. ئۇ سالماق، ئېغىر ـ بېسىق يىگىت. ئەمگەك، ئىش ھەققى بۆلۈشىگە تازا باب كېلىدۇ. سىز ئۇنى ياخشى يېتەكلەپ، يۈرەكلىك ئىشلىتىڭ. مۇستەقىل ئىش بېجىرىش قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈشكە كۈچەڭ! ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەي شۇ كۈنلا باشقا كەچلىك پائالىيەتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ مەخسۇس مىللىيلارنىڭ چوڭ يىغىنىنى ئاچتى. ھەتتا كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلەيدىغان مىللىيلارنىمۇ بىر سائەتلىك ئىشنى توختىتىپ يىغىنغا قاتناشتۇردى. مەجلىسخانىدا 600 دەك مىللىي ئىشچى، شاگىرتلار رەتلىك ئولتۇراتتى.

تاڭ ۋېنسەي بۈگۈن ئادەتتىكىدىن باشقىچە قىياپەتتە يىغىن مەيدانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ غېنى بىلەن ئۈدۈل سەھنىگە چىقىپلا سۆز باشلىدى. ئۇنىڭ سۆزى جىددىي ھەم سۈرلۈك تۇس ئالغانىدى:

ـــ بەزىلەر زاۋۇت بىزنى بەك چىڭ تۇتۇپ كەتتى، قاتتىق باشقۇرۇش دېگەن نەزەرىينى ئويلاپ چىقىپ، خۇددى «ئىمبۇردەك قىسىۋاتىدۇ»، «نەپەس ئالالماسلىق دەرىجىسىگە كېلىپ قالدۇق» دېيىشىپتۇ. بۇ گەپلەرنىڭ كىمنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقانلىقىنى مەن بىلىمەن. مەن سەن بىلەن ئالتە قېتىم سۆزلەشتىم. باشقىلارنىڭ قانچە قېتىم سۆزلەشكەنلىنىڭ سانى يوق. سېنىڭ بىلەن ھەرقېتىم سۆزلەشكەندە ئاغزىڭ بىر قانچە كۈنلا بېسىقىپ، قىلىقسىزلىقىڭ جىمىقىدۇ. لېكىن، ھەپتە ئۆتە ـ ئۆتمەي تېخىمۇ ئەسكىلىكلەرنى قىلىسەن. يا باشقىلار بىلەن مۇشتلىشىپ تاياق يەيسەن، يا ئۇرۇسەن، ياكى بولمىسا ماشىنا، ئۈسكۈنىلەرنى بۇزىسەن ۋە ياكى ئۆسەك سۆز، پىتنە ـ پاسات گەپلەرنى تارقىتىپ، ئەتراپىڭدىكىلەرنىڭ ئىدىيىسىنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ، پاراكەندىچىلىك سالىسەن. بولۇپمۇ، زاۋۇتتا بىرەر يېڭىلىق، ئۆزگىرىش بولغاندا سېنىڭ ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدە تۇرمايدىغان چاغلىرىڭ يوق، قارشى تۇرىسەن، ئاغزىڭنى بۇزۇپ قارغايسەن. مەسخىرە قىلىسەن... سەن دەپ باقە، نېمە ئۈچۈن شۇنداق

قىلسەن؟ سەن بۇ يەرگە جېدەل تېرىغىلى، ئوينىغىلى كەلگەنمۇ ياكى تېخنىكا ئۆگىنىپ ئىشلىگىلى كەلگەنمۇ؟ سەندە ئازراق بولسىمۇ غۇرۇر دېگەن نېمە بارمۇ، يوق؟ ئىنسان تەبىئىيتى بارمۇ، يوق؟ نېمە ئۈچۈن بۇ بىرقانچىگىغا تەربىيە، نەسىھەت كار قىلمايدۇ. دۆلەت، مىللەت، ئائىلە دېگەن ئۇقۇمغۇ سەندە يوق. ئۆزۈڭ ئۈچۈن بولسىمۇ ئازراق ئالغا باسساڭ بولمامدۇ!...

بارغانسېرى چىڭقىلىپ سۆزلىگەنلىكتىن تاڭ ۋېنسەينىڭ نەپسى يېـ تىشمەي ئۇنى خىرقىراپ كەتتى.

يىغىندا ئولتۇرغانلار تاڭنىڭ سۆزىنىڭ سېيىت قادىر قاتارلىقلارغا قارىتىلغانلىقىنى چۈشىنىپ ئولتۇراتتى. چۈنكى سېيىت، سادىق تېخنىكومدا سۆزلىگەن كۈننىڭ ئەتىسىدىن باشلاپلا ئۇنىڭ سۆزىگە قارشى مۇقام توۋلاپ يۈرگىنىنى، ھەتتا بېگىدىن كەلگەن شاگىرتلار ئىچىدىمۇ «بىزدە سادىق دەيدىغان بىر نېمە بار. ئۇ ئەمەل تەمەسىدە كۈندە بىرخىل ‹ھېيلىنى› ئويلاپ چىقىدۇ. ئۇ يېقىندا كارخانا دېگەننى باشقۇرمىسا، ياراملىق ئادەم چىقمايدۇ، ياراملىق مەھسۇلاتمۇ چىقمايدۇ، دېگەن ھېيلىنى ئويلاپ چىقىپ، بىزنى ئامبۇردا قىسىۋاتىدۇ. ئۇنىڭچە بىز نەپەس ئالالمايلا ئۆلسەك خۇش بولىدۇ، ئۆزى تېخىمۇ چوڭ مەنسەپ تاپىدۇ...» دېگەنلەرنى تارقاتقانلىقىنى تاڭ بىرقانچە ياچېيكا سېكرېتارىنىڭ دوكلاتىدىن ئاڭلىغانىدى. ئۇنىڭ شۇ كۈندىكى غەزىپى تېخىچە بېسىلمىغانـ لىقتىن بۈگۈن ئادەتتە كۆرۈلۈپ باقمىغان چىراي، قىياپەت بىلەن سەھنىگە چىقىپلا قاياپ كەتتى. ئۇ قوللىرىنى شىلتىپ، يەرنى تېپەتتى. كۆزلىرىنى چانقىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك يوغىنىتىپ ئالياتتى. ئېكەك گۆشلىرى تىترەيتتى. ئۇ قاتتىق چىڭقىلىپ سۆزلىگەنلىكتىن ھاردىمۇ ياكى سېيىت، قادىرلارنىڭ بېشىنى كۆتۈرەلمەي ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ ئاچچىقى سەل ياندىمۇ، ئۆزىمۇ بىلە ـ بىلمەي بىرئاز پەسكويغا چۈشتى.

ـــ سىلەر شۇنى بىلىشىڭلار كېرەككى يولداشلار! ـــ دېدى ئۇ كەيپىياتتا سەل نورماللىشىپ، ـــ ھەرقايسىڭلار ئۇلۇغ جۇڭگو كوممۇنىسـ تىك پارتىيىمىزنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ئۇيغۇر مىللىتىدىن تەربىيىلىنىپ

يېتىشۇاتقان بىرىنچى ئەۋلاد ئىشچىلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر تەرىكىبىي قىسمى. ھازىر ھەممە كەسىپ، ھەممە ساھەلەردە بىرقانچە مىڭلاپ سىلەر-دەك يېتىشۇاتقانلار بار. بىز ماشىنىسازلىقتىكىلەر ئەلۋەتتە ئۇلگە بولۇشىمىز كېرەك. چۈنكى، ماشىنىسازلىق كەسپى بىر ئانا كەسىپ، باشلامچى كەسىپ، تايانچ كەسىپ، يېتەكچى كەسىپ. بىزگە يەنە 300 نەپەر ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنى تەقسىم قىلىپ بەردى. ئۇلارغىمۇ مۇشۇ تەلەپ قويۇلىدۇ. مەيلى كونا ياكى يېڭىدىن كەلگەنلەر بولسۇن، سىلەر ئۇلگە، تايانچ بولىدىغانلار. كېلەچەكتىكى شىنجاڭ سانائىتىنىڭ ئۇلى، تۈۋرۈكى دېسەكمۇ بولىدۇ. شىنجاڭدىن ئىبارەت بۇ پايانسىز زېمىنىدا ئەۋلادتىن ئەلاۋۇد دېھقان-چىلىق، چارۋىچىلىق بىلەنلا شۇغۇللىنىپ كەلگەن نەچچە مىليون ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەت خەلقلىرى ئۈچۈن ئۆزۈڭلارنىڭ قانداق ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كېلىدىغىنىڭلارنى بىلىشىڭلار كېرەك...

تاڭ ۋېنسەي بۇ قارىشىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، كۆز ئالدىدىكى ئەمەلىي ئىشتىن مىسال كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى:

ـــ سىلەر، بۇرۇن كەلگەن 600 بالا ھازىرقى ھالەتكە كەلگىچىلىك، زاۋۇت، ماشىنا، ئىستانوك، تېخنىك، ھۈنەر ـ سەنئەت دېگەنلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، ئۆگەنگۈچە نېمە جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى باشتىن ئۆتكۈزدىڭلار؟ ئۇستاڭلار بىلەن تىل ئۇقۇشماي ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ئۆگەنگىنىڭلار ئېسىڭلاردىمۇ؟ بۇ جەريانىدا نى ـ نى كۈلكىلىك ھەم جاپالىق ئىشلار چىققاندا بىردەم كۈلۈشسەك، بىردەم يىغلاشتىققۇ؟ بۇ جەريانىنى ھەممىڭلار بېشىڭلاردىن كەچۈرگەن. مەن بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن. ئەگەر سىلەر يېتىشىپ چىقمىغان بولساڭلار يېڭىدىن كەلـ-گەنلەرنى كىم يېتەكلەيتتى؟ خەنزۇ ئۇستىلار يېتەكلەيتتى. ئۇ چاغدا، يېڭىدىن كەلگەنلەرمۇ سىلەرگە ئوخشاش قىسمەتكە دۇچ كېلەتتى. لېكىن، ھازىر سىلەر بار. يېڭىدىن كەلگەنلەرنى سىلەرگە تۇتقۇزمىز، ئۇلار سىلەر ماڭغان يولدا ماڭمايدۇ، تىل ئوخشاش، خەت ئوخشاش، بۇ يېڭى كەلگەنـ-لەر ئۈچۈن زور ئاسانچىلىق تۇغدۇرىدۇ. سىلەرگە قارىغاندا ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى كۆپ ئاسانغا چۈشىدۇ، تېز ئالغا باسىدۇ. دېمەك، سىلەر كونىلار

هازىرلا تايانچىلىقىڭلارنى ئەمەلدە كۆرسىتىشكە باشلىدىڭلار. بۇ نېمىدېگەن چوڭ بۇرۇلۇش، نېمىدېگەن خۇشاللىنارلىق ئىش ـ ھە!

تاڭ ۋېنسەي ئالدىدىكى سۆز تېزىسىنى ۋاراقلىدى ۋە سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن يەنە قوشۇمسىز تۇرۇلدى:

ـــ ئاڭلىسام، كونىلاردىن 20 ـ 30 ئادەمنىڭ ئۇستا بولۇپ، شاگىرت تەربىيىلىگۈدەك لاياقىتى يوقكەن. بۇ قانداق ئىش؟ سىلەر ئۇچ يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە نېمە قىلدىڭلار؟ ئىزا ـ ئاھانەت دېگەننى بىلمەمسىلەر؟ بىز ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرمىگەن بولساق دەڭلا، بولمىسا شۇنچە ئۇزۇن بىر جەريانىدا نېمە قىلغانلىقىڭلارنى سۆزلەڭلار. دوپپاڭلارنى ئالدىڭلارغا ئېلىپ قويۇپ سەۋەبىنى تېپىڭلار!

يولداش سادىقنىڭ ئەڭ دەسلەپ شاگىرتقا كىرگەن تۇڭ فاسىلىلىك بىر ئۇستىسى بولغان. ئۇ ئەنە شۇنداق ئۇزۇنىڭ تارىخىي بۇرچىنى بىلمەي بۇ سەپتىن ئايرىلغانلارنىڭ بىرى. ئۇ نەچچە يىل ئۇستا بولۇپ يا پېچاق چاقلاشنى ياخشى ئۆگىنەلمەي، يا بىر شاگىرت تەربىيىلەلمەي نەگدۇر يوقالدى. سىلەرمۇ شۇنداق ئۇستا بولماقچىمۇ؟ بەزىلەر سادىقنىڭ «قاتتىق باشقۇرۇلمىغان كارخانىدىن يارامليق ئادەم چىقمايدۇ. خادىملىرى يارامليق بولمىسا، ئۇنداق كارخانىدىن سۈپەتلىك، داڭدار مەھسۇلات چىقمايدۇ» دېگەن سۆزنىڭ قارشى چىقىۋاتىدۇ. لېكىن، سەن ئۇچ يىلدىن بۇيان بىر شاگىرت يېتەكلەشكە تۇشلۇق لاياقەتكە ئىگە بولالماي يەنە نېمەڭگە قارشى تۇرسەن؟ سادىقنىڭ دېگەنلىرى توغرا، كارخانا ياخشى، قاتتىق باشقۇرۇلـمىسا سىلەردەك نان قېپىدىن ئونلاپ، يۈزلەپ، مىڭلاپ چىقىدۇ. كارخانىدىكى نەچچە مىڭ ئادەم سىلەردەكلەردىن بولۇپ چىقسا بولامتى؟

ـــ بۇگۈن مەن سىلەرگە بىر خەۋەر ئېلان قىلىمەن. سادىقنىڭ تېخنىكومدا سۆزلىگەن سۆزىنى پارتكومدىكىلەر كۆردى. ھەممەيلەن بىر ئېغىزدىن: ئۇنىڭ سۆزى ياخشى يەكۈنلەنگەن. نەزەرىيە قائىدىلىرى ئېنىق، ئەمەلىيەتكە زىچ بىرلەشتۇرۇلگەن. قىسقا، لېكىن ناھايىتى يۇقىرى دەرىجىدە ئومۇملاشتۇرۇلغان. زاۋۇتىمىزنىڭ ھازىرقى ئەمەلىيىتىگىلا ئەمەس، بەلكى زاۋۇت باشقۇرۇشىدىكى بىر ياخشى قوللانما دەپ قاراپ زاۋۇتىمىزدا مۇددەتسىز چىقىرىلىدىغان ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە «نۇر گېزىتى» دە ئېلان قىلىشنى

بەلگىلىدى. بارلىق سېخ ـ بۆلۈملەر ئۆزلىرىنىڭ قارا دوسكىلىرىغا پۈتۈن تېكستى بىلەن يېزىشنى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى زاۋۇتتىكى ياشـ لارنى مەقسەتلىك، پىلانلىق ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇرۇشنى قارار قىلدى...

كۆپچىلىك ئۇنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن قىزغىن چاۋاك چالدى. سېيىت، قادىرلارمۇ خۇشياقماس ئەلپازدا چاۋاك چېلىۋاتاتتى.

يىغىندىن چۈشۈپلا يول ئۈستىدە غۇلغۇلا باشلىنىپ كەتتى. بۇمۇ ئىشچىلار ئارىسىدىكى ئادەت ئىدى. ئۇلار بۇگۈنلا نېمە دېگۈسى كەلسە شۇنى دەيتتى ـ دە، بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن بۇگۈنكى گەپلەر توغرىسىدا ئۆز قاراشلىرىنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنى خالىمايتتى.

ـــ مەن تاك شۇجىنىڭ بۇنداق قاتتىق خاپا بولغىنىنى كۆرۈپ باقمىغانتىم. دائىم سىپايە يۈرىدىغان ئادەم غەزەپلەنسە چىرايىمۇ قارىداپ كېتىدىكەن ئەمەسمۇ.

ـــ تاك شۇجى بىرەر كىم سادىق، قۇدرەتلەر توغرىسىدا بىر نېمە دېسە ئەزەلدىنلا تۆت پۇتى ئۆرە بولۇپ كېتىدۇ.

ـــ ئۇنداق قىلغانلىقىنىڭ نېمە يامىنى بار، ئۆز ئىچىمىزدىن ياراملىق يولباشچىلار چىققىنى ياخشى ئەمەسمۇ؟ بىز خەنىگۈمۈزە بەزى تازا قاملاشـ مىغان تەرىپىمىز بار خەق، بەزلىرىمىز ئۆز ئىچىمىزدىن كۆتۈرۈلۈپ چىققانلارنى كۆرەلمەي ھەر نېمىدەپ باقمىز. ئالغا باسقانلىق ئەمەل تەمەسى ئۇچۇنلا بولامتى؟ بۇ تازىمۇ بىمەنىلىك. تاك شۇجى بۇگۈن سېيىتنى تەنقىد قىلىپ، سادىقنى قوللاپ توغرا قىلدى. ھەققانىيەتنى قوللايدىغان ئادەم بولمىسا جاھان قالايمىقانلىشىپ كەتمەمدۇ؟

ـــ بىزغۇ بۇ ئادەمنى تولۇق چۈشىنىمىز. لېكىن، يېڭى كەلگەن شاگىرتلار نېمىدەپ قالغاندۇ؟ ئۇنى تولىمۇ ئاچچىقى يامان قاتتىق قول ئادەمكەن دەپ قالدىغۇ دەيمەن.

ـــ بولدى بۇ گەپلەرنى قويۇڭلارچۇ. مەن بىر ئىشقا تازا ئىشەنچ قىلالمايۋاتىمەن. سادىق تېخنىكومدا سۆزلىگەن سۆزىنى ئۆزى ئويلاپ يېزىپ چىققانمىدۇ؟ ياكى بىرەرسى...

ـــ ئۇ ھەرگىز ساختىپەزلىك قىلمايدۇ.

ـــ راستىنلا ئۆزى ئويلاپ تەييارلىغان بولسا ئۇنىڭ بۇ سۆزىنىسـ

نى تۆۋەن چاغلىغىلى بولمايدۇ.

6

يېڭىدىن بىر ئۇيغۇر مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى كەپتۇ، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىدىنكەن، ناھايىتى سۇرلۇك ئادەم دەيدۇ، دېگەن گەپ ـ سۆز تارقالغىلى بىر ھەپتىدەك بولسىمۇ، ئۇنى تېخى ھېچكىم كۆرۈپ باقمىدى. بۈگۈن ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇغۇچىلىرى مەكتەپ پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزگەن مەيدانغا ئۇ تاكۇ ۋېنسەينىك ھەمراھلىقىدا كىرىپ كەلدى.

ئاق سېرىق، قاۋۇشارلىق، ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىك فورمىسىنى كىيگەن ئوتتۇرا بوي بۇ ئادەم شالاڭلىـ شىشقا باشلىغان سېرىققا مايىل چېچىنى يان تەرەپتىن ئايرىپ تەكشى، سىدام تارىۋالغانىدى. شالاڭراق قېشى ئاستىدىكى چېقىر كۆزىدىن ئوت يېنىپ تۇراتتى. بۇنداق فورمىدىكى ھەربىيلەرنى ئاز ئۇچراتقان ئىشچىلارغا ئۇ ھەقىقەتەن ناھايىتى سالاپەتلىك سۇرلۇك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ ئولتۇـ رۇپلا ئاشۇ سۇرلۇك كۆزىدە تۆۋەندە ئولتۇرغانلارنى بىر ـ بىرلەپ نەزىرىـ دىن ئۆتكۈزدى. بەزىلەرگە خېلىغىچە تىكىلىپ قاراپ ئاندىن نەزىرىنى باشقىلارغا يۆتكىدى. ئۇ تىكىلىپ قارىغانلارنىك بەزىلىرى ئۇنىك ئۆتكۈر كۆزىگە بەرداشلىق بېرەلمەي يەرگە قارىۋالاتتى.

ئۇ ناھايىتى راۋان خەنزۇ تىلىدا تاكۇ ۋېنسەيگە بىر نېمىلەرنى دېگەچ، يانچۇقىدىن «جۇڭخۇا» ماركىلىق تاماكىنى چىقىرىپ تاكۇ ۋېنسەيگە تەڭلىـ دى. تاكۇ تاماكا چەكمەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە بىر يانچۇقىدىن سەرەڭگە چىقىرىپ تاماكىنى تۇتاشتۇردى ـ دە، بىرقانچە قېتىم شوراپلا ئۇنى كۈلدانغا تاشلىدى.

تاكۇ ۋېنسەي ئوتتۇرىغا قويۇلغان مىكروفوننى ئۆزىگە توغرىلاپ:

ـــ مەن سىلەرگە بىر خۇش خەۋەر يەتكۈزەي. شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى يولداش ئېلىيوفنى زاۋۇتىمىزغا مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى

قىلىپ بەلگىلىدى. ھەممىمىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ قىزغىن قارشى ئالايلى! ـــ دېدى ئۆزى باشلامچىلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ قىزغىن چاۋاك چېلىپ. پۈتۈن مەيدان گۈلدۈراس ئالقىش ياڭراتتى. ئىلىيوف جەبدەسلىك بىلەن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ سۈرلۈك قىياپەت بىلەن ھەر-بىيچە چاس بىلەن سالام قايتۇردى. بۇ چاغدا ئۇ تېخىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ كەتتى.

مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، قوشۇمچە مەكتەپ مۇدىرى يەن زىلى خۇلاسە سۆزى قىلدى. سادىق قاتارلىق تۆت ئوقۇغۇچى ئۆز سىنىپلىرىغا ۋاكالىتەن ئىپادە بىلدۈرۈشتى. ئاندىن مەكتەپ پۈتتۈرگەنلىك گۇۋاھنامە تارقىتىپ بېرىلدى. تاك ۋېنسەي مەقسەتلىك ھالدا گۇۋاھنامىلەر ئارىسىدىن سادىق، قۇدرەت، ئوسمانلارنىڭ گۇۋاھنامىسىنى تاللاپ ئىلىيوفقا بەردى. ئىلىيوف بىرىنچى بولۇپ ئالدىغا كەلگەن سادىققا گۇۋاھنامىنى بەرگەچ:

ـــ سادىق دېگەن سىز ئىكەنسىز ـ دە؟ ئاڭلىسام ياخشى ئالغا بېسۋاپتىپسىز. لېكىن، ئارقىڭىزدىن پىشىڭىزنى تارتىپ تۇرىدىغانلار بار-كەن. كېرەك يوق، ئادەم توسالغۇسىز ئالغا ئىلگىرىلەيمەن، دېمەسلىك كېرەك. ئۇنداقتا خام پىشىپ قالىدۇ، ـــ دېدى ھېچقانداق تەبەسسۇم بولمىغان چىراي بىلەن. سادىق شەلپەردەك قىزىرىپ، نېمە دېيىشنى بىلمەيلا تەزىم بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ چىكىندى.

ئۇنىڭ سادىققا دېگەن سۆزىنى غېنى تاڭغا تەرجىمە قىلىپ بەردى. ئىلىيوف بېشىنى غېنى تەرەپكە بۇراپ:

ـــ «توسالغۇسىز» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى تازا جايىغا چۈشمىدى. ئۇ سۆزنى خەنزۇچىدا «ۋۇداڭ» ئەمەس، «ۋۇ زو» دەپ تەرجىمە قىلسىڭىز تېخىمۇ توغرا بولىدۇ، ـــ دېدى. ئاندىن تۇزىتىلگەن مەنىسىنى تاڭغا ئۆزى چۈشەندۈردى.

ـــ ئىلىيوف چاڭجاڭ! ـــ دېدى تاك كۆپچىلىككە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ، ـــ خەنزۇچە، رۇسچە تىلغا توشقان ئادەم. ئۇنىڭ رۇسچىدىن ئۇيغۇرچىغا، خەنزۇچىغا، خەنزۇچىدىن رۇسچە، ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان بىرقانچە كىتابلىرى بار. تەرجىمانلىرىمىز بىلمىگەنلىرىڭلارنى ئۇ كىشىدىن

سوراپ ئۇستاز تۇتساڭلار بولىدۇ، ـــ دېدى ۋە ئاخىرىدا ئېلىيوفنى سۆزگە تەكلىپ قىلدى.

ـــ مېنىڭ ئىسىم ـ فامىلەمنىڭ تولۇق ئاتىلىشى ئېلىيوف ئىسلام. ئىسلام ئۆز ئېتىم، ئېلى فامىلەم. ئۇچ ۋىلايەت قىسىملىرىدا ئومۇمىيۈزلۈك مۇشۇنداق قوللىنىدۇ. مەن يېڭى كەلدىم. ئەھۋال ئۇقمايمەن. بۈگۈن پەقەت بىرقانچە ئېغىز ئابستراكت سۆزنى سىلەرگە ھەدىيە قىلاي.

ئۇنىڭ سۆزلىرى جۇشقۇن، كەسكىن ۋە تولىمۇ قايىل قىلارلىق ئىدى. شۇڭا، ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ سۆزىنى جىمجىت ھالدا ئىخلاس بىلەن ئاڭلىدى...

ئېلىيوف ئۇدا بىرقانچە كۈن، سېخ، بۆلۈملەرنى ئارىلاپ ھەر دەرىجىلىك ئىشچى ـ كادىرلار بىلەن پىكىرلەشكەندىن كېيىن، بۈگۈن چۈشلۈك تاماق ۋاقتىغا ئولگۈرۈپ مىللىي ئاشخانىغا كىرىپ كەلدى.

مىللىي ئاشخانا بىر قەۋەتلىك بىر ـ بىرىگە قارىشىپ تۇرىدىغان ئىككى كورپۇس كونا بىنا ئورنىدا ئىدى. شەرق تەرىپىدىكى چوڭ ئۆي ئاشخانا، ئىككى تەرىپىدىكى كىچىك ئۆيلەر كۆمۈرخانا، ئىسكىلات، غەرب تەرىپىدىكى ئۇچ ئېغىزلىق ئۆيلەر تاماقخانا ئىدى. «تاماقخانا» دېگەن بۇ ۋەيرانە ئۆيلەرگە ئىشچىلار پەقەت قىش كۈنلىرى قار ياغقاندا، ياز كۈنى يامغۇر ياغقاندا، بوران چىققاندا كىرمىسە باشقا چاغلاردا ئانچە كىرمەيتتى.

ئېلىيوف ھېچكىمنى ئەگەشتۈرمەي تاماقخانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۇستۇبشىدا بۈگۈن يەنىلا ھەربىي فورما بولسىمۇ، لېكىن ھەربىي ئۇنۋانىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان پاگون بىلەن شەپكىسىدىكى «1 ـ ئاۋغۇست» بەش يۇلتۇزلۇق ماۋخۇي يوق ئىدى. ئۇ كىرىشىگىلا تالادىكى شامالدىن قورقۇپ ئۆيگە كىرىۋالغانلار دۇررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈردى. بىر ئىشچى مايلىشىپ كەتكەن شەپكىسى بىلەن بىر ئۇزۇن ئورۇندۇقنىڭ بىر بۇرجىكىنى سۈرتۈپ ئۇنى ئولتۇرۇشقا، تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلدى. ھايال ئۆتمەي ئىككى يان ئۆيدە تاماق يەۋاتقانلارمۇ ۋە سىرتتا ئۇياق، بۇياقتا ئۆتۈشكەنلەرمۇ كىرىپ كېلىپ ئۆي ئىچى سانجاق بولۇپ كەتتى. بۇلۇڭدا ئۆزى يالغۇز تاماق يەۋاتقان سېيىت قالاق ئېلىيوف

كىرىپ كەلگەندە يامان كۆزى بىلەن لاپىندە بىر قاراپ قويۇپ پەرۋاسىز تامىقىنى يەۋەردى. ئېلىيوفمۇ ئۇنى پەملەپ كۆرمەسكە سېلىپ.

ــــ ئولتۇرۇڭلار، تاماقنى ئولتۇرۇپ يەڭلار! ــــ دېدى ئەترايغا بىر قاراپ قويۇپ.

ــــ بۇ ئورۇندۇق، ئۇستەللەرنىڭ ئولتۇرغۇچىلىكى يوق چاڭجاڭ، ــــ دېدى ھەممىسىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالغان سايىم «بۇرۇت». ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان قاسىم «پوقاق» بىلىندۇرمەي ئۇنىڭ پېشىنى تارتىپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ ئارتۇق گەپ قىلما دېگىنى ئىدى.

ئېلىيوف ئۆيى ئىچىگە نەزەر سالدى. قويۇلغان ئۇستەل، ئورۇندۇقلارنىڭ كۆپ قىسمى خۇددى تاشلاندۇق ياغاچلارغا ئوخشايتتى. بەزىلىرىنىڭ بىر ياكى ئىككى پۇتىغا ياغاچ ياكى تۆمۈردىن تىيەك يۆلەپ قويۇلغان، بەزى ئۇستەللەرنىڭ شال ئارىلىقى چوڭ بارماق پاتىدىغاندەك ئېچىلىپ قالغان، بەزىلىرىنىڭ يان ياكى ئوتتۇرىدىكى بىر، ئىككىدىن شاللىرى چۈشۈپ كەتكەنىدى. بىرقەدەر ساق دېگەنلىرىگمۇ ئۇستىدىكى توپا ماي يۇقى بىلەن بىرلىشىپ پىچاق بىلەن قىرىپمۇ چىقارغىلى بولمايدىغان قاسماققا ئايلىنىپ كەتكەنىدى.

ئېلىيوف بۇگۈن خۇشالدەك كۆرۈنەتتى. ئۇ ھېلىقى ئىشچى سۈرتۈپ تازىلاپ بەرگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرغاندىن كېيىن:

ــــ يەنە 15 كۈندىن كېيىن بۇ ئاشخانا، تاماقخانىلارنىڭ قىياپىتى تامامەن ئۆزگىرىدۇ، ــــ دېدى ــ دە، ئەترايدا ئولىشۋالغانلاردىن ئۇنى، بۇنى سوراشقا باشلىدى ۋە گېپىگە كۆپ قېتىم چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ ئىشچىلارنى كۈلدۈرۈەتتى. ئىشچىلار ئەمدى قورۇنماي ئۇنىڭ بىلەن ئەركىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى.

ئېلىيوف يانچۇقىدىن «جۇڭخۇا» ماركىلىق تاماكىسىنى چىقىرىپ يەنە غوللۇق سەرەڭگە بىلەن تۇتاشتۇردى ــ دە، بىرقانچىنى شوراپلا يەرگە تاشلاپ پۇتىدا يەنجۈەتتى. سايىم بۇنى چېكە ــ چەكمەيلا تاشلايدىكەنسىزغۇ؟ دېمەكچى بولدىيۇ، لېكىن قىزغىن پاراڭغا چۈشكەن ئېلىيوفنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

ـــ سەن قەيەرلىك؟ ـــ دەپ سوردى ئۇ ھە دەپ ئالدىغا چىقىشقا ئورۇنۇۋاتقان ھەمىتتىن.

ـــ كۇچالىق.

ـــ نىسا خېنىمنى تونۇمسەن؟

ـــ تونۇيمەن.

ـــ ئويۇننىي كۆرگەنمۇ؟

ـــ ياق.

ـــ ئۇ يېتىشكەن سازەندە، ناخشىچى، بىر قولىدا دۇتار، بىر قولىدا داپ چېلىپ تۇرۇپ غەزەل ئېيتىدۇ. ئۆزىمۇ كېلىشكەن ئايال. ئالتە شەھەر-دە ئۇنى بىلمەيدىغانلار يوق، ـــ سەنچۇ؟ ـــ سوردى ئېلىيوف يەنە بىر ياندا تۇرغان ئوتتۇرا بوي، كۆزىدىن شوخلۇقى چىقىپ تۇرىدىغان، قارا چوقۇر تۇرىدىن.

ـــ ئاقسۇ كونا شەھەرلىك.

ـــ جۇغۇڭ كىچىك بولغان بىلەن شەيتانەڭ چاققان كۆرۈنسەن. رۇستەمنى بىلەمسەن؟

ـــ بىلمەن، ئۇ گومنداڭنىڭ شەنجىڭى ئىدى. بىز بۇياققا مېڭىش ئالدىدا باستۇرۇلدى.

ـــ رۇستەمنىڭ كالتىكىنى سەنمۇ يېگەنمۇ؟

ـــ يېگەن.

ئەتراپتا گەپ تىڭشاپ تۇرغانلار گەپنىڭ مەنىسىنى باشقا ياققا بۇراپ پاراققىدە كۈلۈشتى.

ـــ يالغان سۆزلىمە، ـــ دېدى ئېلىيوف كالتەك يېگەننىڭ مەنىسى-نى ئېنىقراق بىلدۈرۈش مەقسىتىدە، ـــ سەن مۇشتەك تۇرۇپ قانداقچە ئۇنىڭ كالتىكىگە ئۇچرايسەن؟ سىلەر بىلمەيسىلەر، رۇستەم بەك زالىم ئادەم ئىدى. ئۇ سەللا ئۆزىگە قارشى چىققان ئادەمنى «يېقىرغا قارشى تۇرىدۇ»، «جاڭ ۋېيىۋەنجاڭغا قارشى چىقتى» دەپ دەرھالەرگە، ئۆينىڭ تورۇسىغا ئېسىپ، كالتەكلەپ ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن. ئۇچ ۋىلايەت ئارمىيىسى باي ئارقىلىق ئاقسۇغا چۈشكەندە ئۇنى تۇتالمىغانىدۇق. ئازادلىقتىن كېيىن،

زومىگەرلەرنى باستۇرغاندا، ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى.

ئېلىيوف قىلىۋاتقان گېپىگە ھاڭۋاققىنىچە ئاغزىنى ئېچىپ قالغان ئاپاق يۈزلۈك، سېرىق چاچ، كۆك كۆز، سېرىق چىش ھامۇتقا قاراپ قويغاندىن كېيىن:

ـــ سەنچۇ، سەن قەيەرلىك؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەن كەلپىنلىك، ـــ دېدى ھامۇت ھودۇققىنىدىن ئاران ئاۋازىنى چىقىرىپ.

ـــ كەلپىنلىك دېگەن تارتىنمايدىغان خەق. ئامبال، شەنجاڭ، دېگەنلەردىنمۇ قورقمايدۇ. سەن نېمانچە قورقۇنچاق؟ ئۇ ناھىيىدە مۇھەممەت ھاجى دېگەن بىر ئادەم ئۆتكەن. ئۇ مەرپەتچى بولۇپ يېڭى مەكتەپ سالدۇرغان، 1933 ـ يىللا قىزلار سىنىپى ئاچقان. ئۇنىڭ تۆگىلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، قاتار تىزىپ كارۋان تارتسا، ئالدى ئۆيىدىن 50 چاقىرىم كېلىدىغان ئاچال دېگەن يەرگە كەلگەندە ئاخىرقى تۆگىسى بوسۇغىدىن قوزغىلارمىشكەن، بۇنى بىلەمسەن؟

ـــ مەن بىرىنچى رايونلۇق. ئۇ ئادەم ئىككىنچى رايونلۇقكەن. ئاڭلىغان، تۆگىسىنىڭ كۆپلۈكىنى كەلپىندە چوڭىدىن كېچىك ھەممە بىلىدۇ...

ـــ ئۇ يىللاردا سەن تېخى تۇغۇلمىغان. ئۇ ئادەمنى شۇ ناھىيىنىڭ ساقچى باشلىقى شېڭ شىسەيگە تۇتۇپ بەرگەن. شېڭ شىسەي بۇيرۇق قىلىپ يولدا ئۆلتۈرگۈزۈۋەتكەن. بۇ تارىخنى چوڭلار بىلىدۇ.

ئېلىيوف ئەتراپىغا ئولىشۋالغانلارنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى بىر ـ بىرلەپ سورىدى. ئۇ نەزىرىنى سايىمغا تىكىپ ئۇنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى سورىغانىدى. ئۇ مەن بايلىق دېدى. ئۇ سايىمغا سىنچىلاپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ ئۇچ ۋىلايەت ئارمىيىسىدە بايلىقلار كۆپ. بەزىلىرى كونا جەڭچىلەر، بەزىلىرى بىز بايغا چۈشكەندە بىزگە قوشۇلۇپ ئىلىغا چىقىپ كەتكەنلەر، ـــ دېدى. ئەتراپتىكىلەر «مەن پالانى يەرلىك» دېيىشىگە، ئۇ شۇ ناھىيىنىڭ ئالاھىدىلىكى، ئاتاقلىق زاتلىرى، چىرايلىق، داڭدار

ئايالىرى، زالىم ئەمەلدارلارنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنى سۆزلەپ، ئىشچىلارنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى. بەزىلەر ئۆزئارا پىچىرلىشىپ:

ـــ ياپىر! بۇ ئادەمنىڭ بىلمەيدىغانلىرى يوق ئىكەن ئەمەسمۇ، ـــ دېيىشتى.

ئېلىيوف گەپ ئارىلىقىدا «جۇڭخۇا» ماركىلىق تاماكىسىنى بىرقانچە قېتىم چەكتى. ئۇ ھەر قېتىم ئىككى ـ ئۈچ قېتىم شوراپلا يەرگە تاشلاپ پۈتىدا مەجبىتتى. ئاخىرىدا چەككەن بىرىنى يەرگە تاشلىشىغا سايىم ئېگىشىپلا يەردىن تېرىۋالدى ۋە تۆتتىن بىر قىسمىلا چېكىلگەن بىر ئالىي دەرىجىلىك تاماكىنىڭ مۇشۇنداق ئىسراپ بولۇپ كېتىشىگە كۆزى قىيمىغاندەك قولىدا چاك سەمداپ يوشۇرماقچى بولدى.

ـــ تاشلىۋەت ئۇنى، ـــ دېدى ئېلىيوف سايىمغا، ـــ مەن ساڭا يېڭىسىدىن بىر تال بېرەي، سىلەر مېنىڭ نېمىشقا ئۇنى بىرقانچىنى شوراپلا تاشلىۋەتكىنىمنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسىلەر؟ ئۇنىڭ نىكوتىن دېگەن زەھىرى كۆتەك تەرىپىگە يىغىلىدۇ. ھەقىقىي ئادەم زەھەرلەيدىغىنى ئەنە شۇ قىسمى، شۇڭا تاماكىنى تاكى كۆتىكىگە يەتكۈزۈپ چەكمەسلىك كېرەك. بەزى بەگگىلەر بۇ يېرىنى «ئاتتىن چۈشۈپ چېكىدىغان يېرى» دەيدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇلار زەھەر چېكىدۇ.

ئىشچىلار ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ساۋاتسىزلىقىغا ھەيران قېلىشتى. ئۇ سايىمغا بىر تال تاماكا بەردى. سايىم ئۇنى دەرھال قولىغا قىستۇرۇۋالدى، تېرىۋالغانىمۇ تاشلىۋەتمىدى. ئىشچىلار كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئېلىيوف تېما يۆتكىدى:

ـــ سىلەر يېڭى كەلگەندە ئەسكەر بولمايمىز، ھەربىي فورما كىيمەيمىز، دەپ جېدەل چىقارغانكەنسىلەر. شۇ چاغدا، سىلەرگە باشچىلىق قىلىپ چاتاق تېرىغان قايسى؟ ـــ ئۇ ئىشچىلارغىمۇ ئارىلاشماي، تامىقىنى يەپ ئورنىدا بىغەم ئولتۇرغان سېپىت تەرەپكە قاراپ قويدى. ئېلىيوف سېپىتنى ئەدەپلەشكە ئاساس ئىزدەۋاتاتتى.

ئىشچىلار سېپىت تەرەپكە قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي، بىر ـ بىرىگە قارىشىپ جىم تۇرۇشتى. ئېلىيوف ئۇلارنىڭ پالانچى دەپ ئىسمىنى ئاتيالـ

مايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى:

ـــ ئۇ ئۆتكەن ئىشلار، ئۇ چاغدا بىلمەي شۇنداق قىلىپ قويغان بولسا كېرەك يوق. ئۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. لېكىن، ھازىرغىچە تەشكىلگە بويسۇنماي، لۈكچەكلىك قىلىپ، يەنە ساڭا قارشى چىقمەن، دەيدىكەن بۇنىڭغا يول قويغىلى بولمايدۇ.

ئىلىيوف قاپقىنى تۈرگەنچە سېيىت تەرەپكە يەنە قادالدى. ئىككىسى-نىڭ كۆزى ئۇچرىشىپ قالدى. يېڭى كەلگەن زاۋۇت باشلىقىنىڭ تومۇرىنى بىر تۇتۇپ باقمايمۇ، دېگەن خىيالدا ئولتۇرغان سېيىت ئورنىدىن تۇردى. ئىلىيوفنىڭ ئۆزى تەرەپكە قاراۋاتقانلىقىنى باھانە قىلىپ، خۇشياقماس قەدەم تاشلاپ، ئىككى غولىنى قېقىپ، ئۆزىنى ئەركىن ـ ئازاد قىلىپ كۆرسىتىپ:

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! ـــ دېدى مەنستىمەسلىك تەلەپپۇزىدا.

ـــ سېيىت «نوچى» دېگەن سىلمۇ؟ ـــ دېدى ئىلىيوف ئۇنىڭغا سۈرلۈك تىكىلگەنچە.

ـــ شۇنداقتۇ دەيمەن، ـــ دېدى سېيىت بۆرە چىشىنى چىقىرىپ.

ـــ ئۇنداقتا سەن سېيىت «نوچى» ئەمەس، بەلكى شۇنىڭغا يېقىنراق بىر نېمىگە ئوخشايدىكەنسەن. ئۇنداق بولسا سېيىت «نوچى» قېنى؟ ـــ دېدى ئىلىيوف ئۇنىڭغا قادىلىپ.

ئىشچىلار ئىلىيوفنىڭ گېپىگە پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. سېيىت ئىشچىلارغا ئالىيىپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ سىز ئادەمنى گەپتە چېقىپ زاكىلىق قىلىشقا بەك ئۇستىكەنسىز، باشلىق بولغاندىكىن گەپنى ئۇدۇلىغا قىلمامسىز؟ ـــ دېدى بىر مەيدان ئىلىشقۇسى بار ئەلپازدا.

ـــ ئۇچ يىلغىچە شاگىرتلىق سىزنىدىن ئاتلىيالمىغان سەندەك ئادەملەر كۆرگەنلا ئادەمنى زاكىلىق قىلىپ، خالىساڭ جېدەل چىقىرىپ، خالىساڭ ئادەم تىللاپ، ئالغا باسقانلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ زاۋۇتنى بېشىڭغا كىيىپ يۈرسەڭ بولىدىكەنۇ، مەن زاۋۇت باشلىقى تۇرۇپ مۇنداقلارنى تەنقىد قىلسام بولمامدىكەن؟ ـــ ئىلىيوفنىڭ ئوتتەك يېنىپ تۇرغان ئىككى كۆزى سېيىتقا مىختەك قادالغانىدى.

سېيىت ئىشچىلار ئارىسىدا تېخىمۇ رەسۋا بولۇپ، ھەيۋىسىنىڭ تۆكۈلىدىغانلىقىنى سەزدى ـ دە، جىممىدە بولۇپ يەرگە قارىۋالدى.

ـــ ماڭا قارا ئاغىنە، ـــ دېدى ئېلىيوف سېيىتنىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشقا مەجبۇرلاپ، ـــ سەن ھەربىي سەپتە بولساڭ دۇشمەن تەرىپىدىن ئېتىلمىغانىدىمۇ ئۆز ئادەملىرىنىڭ تەرىپىدىن ئېتىپ تاشلىنىدىغان بىرنېمىكەنسەن. سەن بۇ يەرگە كېلىپلا «بىز ئەسكەر بولمايمىز»، «ھەربىي فورما كىيمەيمىز» دېگەن بىرنېچچە قېتىملىق جېدىلىگىدىن ھازىرغىچە قانچە قېتىملاپ جېدەل ـ ماجىرا چىقارىدىڭ؟ قانچە ئون قېتىم، ھەتتا يۈز قېتىملاپ زاۋۇت ئىنتىزامىنى بۇزدۇڭ؟ كىم ئالغا باسسا شۇنىڭ ئالدىنى توسىدىكەنسىنا؟ تېخى يېقىندىلا زاۋۇت بىزنى بەك چىڭ تۇتۇپ كەتتى، ئامبۇردەك قىسقىلى تۇردى، ھەممىنى قىلغان سادىق دەپسىنا؟ دەپ باقە! زاۋۇت سەندەك ئادەمنى چىڭ تۇتماي كىمنى تۇتاتتى؟ سەن نېمىشقا ئالغا باسمايسەن؟

ئېلىيوفنىڭ ئاخىرقى سۆز ـ ئىبارىلىرى سەل يۇمشىغان، چىرايىنىڭ ئازراق ئېچىلغانلىقىنى كۆرگەن سېيىت يەنە جەڭ ئېلان قىلماقچى بولۇپ:

ـــ مېنىڭ بىر ئەسكى مىجەزىم بار مۇھتەرەم زاۋۇت باشلىقى، مەن باشقىلارنىڭ مېنى باشقۇرۇشىنى ياقتۇرمايمەن. مەيلىمگە قويۇۋەتمەي، بىرەر ئەيىبىمنى تۇتۇۋېلىپ باشقۇرمەن، دېگەنچە پوقۇم قاتىدۇ ـ دە، قارشىلاشقىنىم قارشىلاشقان، ئەسكىلىك قىلغىنىم قىلغان، ـــ دېدى. بۇ ئۇنىڭ ئەگەر سەنمۇ مېنى باشقۇرمەن دەيدىكەنسەن، سېنىڭ بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىشىم مۇمكىن دېگىنى ئىدى.

ـــ ناھايىتى ياخشى، ـــ دېدى ئېلىيوف سوغۇق كۈلۈپ، ـــ ئىككىمىز غانجۇغدا ياخشى تېپىشتۇق. ئاڭلاپ تۇر: ئاتام بىلەن ئانام مېنى ساڭا ئوخشاش باشقۇرۇشقا بويسۇنمايدىغانلارنى باشقۇرۇش ئۈچۈنلا ئاپىرىدە قىلىپتىكەن. سەن بولساڭ باشقۇرۇشنى خالىمايدىغانلاردىنكەنسەن، مەن بولسام مەخسۇس باشقۇرۇشنى خالىمايدىغانلارنى باشقۇرماي قويمايدىغان جاھىل، كاجلاردىن، ئۇقتۇڭمۇ؟

سېيىت گەپ قىلالماي قالدى. ئۇ ئاسماندىن يەرگە چۈشكەندى.

ئۇ بۇگۈن زاۋۇتقا كەلگەندىن بۇيان بىرىنچى قېتىم ئويناشقىلى بولمايدىغان ئادەم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى ـ دە، بوش ۋە مۇلايىم ئاۋاز بىلەن:

ـــ چاڭجاڭ، كەتسەم بولامدۇ؟ ـــ دېدى ئېلىيوفنىڭ كۆزىگە تەلمۈرۈپ.

ـــ بۇ يەرلىرىڭ بولىدۇ. ئىشىڭغا بار. ھازىر مەن ساڭا ۋەزىپە تاپشۇرىمەن. بۇگۈندىن باشلاپ دوپپاڭنى ئالدىڭغا قويۇپ، مەن بۇ يەرگە نېمە قىلغىلى كەلدىم؟ كەلگەندىن بۇيان نېمىلەرنى قىلدىم؟ قىلغانلىرىم توغرا بولدىمۇ؟ مەندەك بىر ياش نېمىلەرنى قىلسا بولىدىكەن؟ نېمىلەرنى قىلسا بولمايدىكەن؟ دېگەن مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل ئويلان ۋە شۇ ئاساستا تەكشۈرۈشنامە ياز. ساڭا ئۇچ ئاي ۋاقىت بېرىمەن، رەسمىيلىشىپ بولسەن. شۇ چاغ توشقاندا مەن گۇرۇپپاڭغا بېرىپ سېخ مۇدىرى ئالدىدا ئۆتكۈزۈۋالىمەن. بۇنىڭدىن كېيىن سەن توغرۇلۇق ئۇنداق، مۇنداق گەپ-لەرنى ئاڭلاپ قالمىغان بولسام، ئىش بۇگۈنكىدەك ئاسان تۈگىمەيدۇ.

..

ئېلىيوف سائىتىگە قاراپ چۈشتىن كېيىنكى ئىشقا چۈشۈشكە 15 مىنۇت قالغانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ئاشخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇۋاتقان ئىشچىلار يول بويى غۇلغۇلىغا چۈشتى.

ـــ خەنزۇلاردا «يېڭى باشلىق ئۈچ قېتىم يامان» دېگەن تەمسىل بارکەن. ئۇ بېرىم ئاي بولا ـ بولماي ئىككى قېتىم ئوت تۇتاشتۇردى. ئۇچىنچى قېتىمقىنى كىمگە ياقار؟

ـــ ئۇ بۇگۈن مەخسۇس سېيىتىنىڭ ئەدىپىنى بەرگىلى كەلگەندەك تۇرىدۇ. لېكىن، ئۇستىلىق ئىشلىتىپ، ئۇنى، بۇنى دېگەن بولۇپ ئاخىرىدا سېيىتىنىڭ «گېلىدىن ئالدى».

ـــ ئۇنى ئۇچۇقداپ ياخشى قىلدى. ئۇ بىلمىسى كەڭ، گەپدان ئادەمكەن. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى بەش قولدەك بىلىدىكىنە؟

ـــ ھەي ھىمەت، ئۇ سىلەرنىڭ كوچا ئايالىرىنى كۆپرەك تونۇيدۇ-

كەن ـ هە؟ ها ـ ها!

ـــ هەي، ئاغزىمغا كەلدى دەپ قالايمقان سۆزلىمە، ئۇچىنچى قېتىملىق ئوت ساڭا تۇتىشىپ كەتمىسۇن؟

ـــ ما تۇردى مازنى، رۇستەمنىڭ كالتىكىنى يېگەنمۇ دەپ سوربسا، قارىسغىلا يېگەن دەپ جاۋاب بېرىۋاتىدۇ. سەن ماز راستىنلا رۇستەمنىڭ كالتىكىنى يېگەنمۇ؟ بۇ گەپ كىيىنچە ساڭا «رۇستەمنىڭ كالتىكىنى يېگەن» دەپ لەقەم بولۇپ قالسا قانداق قىلسەن؟ هى ـ هى ـ هى!

ـــ تېرىكمىسەم سىڭدۇرەلمەيسلەر.

ـــ چاقچاقنى قويۇڭلارچۇ. مېنىڭ بىر ئىشقا ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇ. ئېلىيوف چاڭجاڭ بىز كەلگەندىن بۇيانقى ئىشلارنى، كىمنىڭ ياخشى، كىمنىڭ يامانلىقىنىڭ ھەممىسىنى بىلىۋالغانىدەك قىلىدۇ. قانداق بىلگەندۇ؟ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدەك سۆزلەپ ئولتۇرىدۇ...

ـــ هەي ئەخمەق، شۇنىڭغىمۇ كاللاڭ ئىشلىمەمدۇ؟ تاڭ ۋېنسەي ھەممىسىنى ئۇنىڭغا دوكلات قىلغان بولمامدۇ.

ـــ مۇنداق دە.

ـــ ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئارمىيىسىدە پولكوۋنىك بولغانمىش، ئۇرۇش قىلغان دەيدۇ.

ـــ ئۇنىڭ بەستىدىنمۇ چىقىپ تۇرمامدۇ؟ ئۇنىڭ كۆزىدىن ئادەمـ ـنىڭ ئەيمەنگۈسى كېلىدىكەن. بايا ئۇ سېيتقا تىكىلگەندە كۆزىدىن ئوت چاقناپ كەتتى. سېيتنىڭ بەدىنىنى تېشىۋاتامدىكىن دەپ قالدىم.

ـــ ئۇچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنىڭ فورمىسى ئادەمگە ئەجەب يارىشىدـ ـكەن ـ هە؟ مۇنداقراق ئادەم كىيسىمۇ قالتىس روھلۇق كۆرىستىدىغانىدەك قىلىدۇ...

ـــ ئېلىيوف تاڭ شۇجىغا قاتتىق باشقۇرۇلمىغان ئادەملەر كوللېكتـ ـپى خۇددى قوي، كالا پادىسىغا ئوخشايدۇ، ئۇنداقتا قانۇن ـ تۈزۈم، ئىنتىزام دېگەنلەر نۆلگە تەڭ بولۇپ قالىدۇ، جەمئىيەت قالايمقانلىشىپ كېتىدۇ، ئىشلەپچىقىرىشنى نورمال داۋاملاشتۇرغىلى بولمايدۇ. سادىقنىڭ تەشەببۇسىنى مەن كۆردۈم، ناھايىتى توغرا، دېتىمىش.

بۇ گەپلەر ئىشچىلارنىڭ ئېلىيوفتىن ئايرىلىپ سېخقا بارغۇچە بولغان

ئارىلىقتىكى غۇلغۇلىسى ئىدى.

7

بۇگۈن ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى ئايدا ئىككى قېتىم ھەقسىز قويىدىغان بىر قېتىملىق كىنو ئاخشىمى ئىدى. ھەر قېتىم ھەقسىز كىنو قويغاندا چوڭ ـ كىچىك، قېرى ـ ياش، باللار بىلەن مەشغۇلايدىغان بىر مىڭ نەچچە يۈز كىشىلىك زال يەنە ئادەم دېگۈدەك ئايلانغانىدى. ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ مۇشۇنداق ئىشلارىدا خالىسانە ئىشىك توسىدىغان ئاكتىپلىرى قىستا ـ قىستاكىچىلىقتا سىقىلىپ چەتكە چىقىرىپ قويۇلدى. ئۇلار ئىلاجسىزلىقتىن كىنىشكىغا قارىپ ئەمەس، پەقەت كۆز يۈگۈرتۈپ، زاۋۇتنىڭ ئادىمى ئەمەس ئىكەنلىكى كۆزگە چېلىقىپ قالسا توسۇپ قېلىش بىلەن كۈپايىلەنمەكتە ئىدى. كىنو قويۇشقا تېخى 40 ـ 50 مىنۇت بولسىمۇ، لېكىن زال ئىچى سانجاق ـ سانجاق بولۇپ كەتكەن، پۇت دەسسىگۈدەك بوش يەر قالمىغانىدى. تۆت كىشىدىن ئولتۇرىدىغان ئۇزۇن يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلاردا 5 ـ 6 دىن ئادەم ئولتۇرۇۋالغانىدى. تام چۆرىسىدە يەنە بىر ـ ئىككى يۈزدەك ئادەم ئۆرە تۇرۇشاتتى.

گۇلنىسا بۇنىڭدىن بۇرۇن بۇ خىلدىكى كىنولارغا بىر قېتىممۇ كىرەلمىدى. ئۇ ھەر قېتىم سادىق بىلەن ۋەدىلىشىپ قويغىنى بويىچە زال ئالدىدا ساقلايتتى. لېكىن، سادىق يا دېگەن ۋاقتىدا كەلمەي باشقا تەرەپلەرگە كېتىپ قالاتتى، يا كەلمەيلا قويياتتى. گۇلنىسا ساقلاپ، ساقلاپ ئاچچىقىدا يېرىلغۇدەك بولۇپ كېتىپ قالاتتى. ئاندىن نەچچە كۈنگىچە باتناپ سادىقنىڭ چىرايىغا قارىمايتتى. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن سادىق قايىل قىلارلىق سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، كۆڭلىنى ئېلىپ ئاچچىقىنى ياندۇراتتى.

بۇگۈن گۇلنىسا يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇغاندىن كېيىن، ئىش كىيىمىنى ئالماشتۇرۇپ ئۇدۇل نازۇك دېتاللار بىرىنچى پىششىقلاش سېخىنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى. پۇتۇن ئەس ـ يادىنى يىغىپ چىرتيوژ سىزىۋاتقان سادىقنىڭ كەينىدە بىر دەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

ـــ هەممە ئادەم ئىشتىن چۈشۈپ بولدى. بۇگۈن كىنوغا بارمىز دەپ دېيىشپ قويمىدىڭمۇ؟ تۇرۇڭ، ـــ دېدى ئۇنىڭ غولىغا يېنىك ئۇرۇپ قويۇپ.

ـــ ئاپلا، سىزنى قىڭغىر كەتتى. غولۇمغا ئۇرمايلا ئاغزىڭىزدا دېسىڭىز بولماسمىدى؟ ـــ دېدى سادىق سەل نارازى بولغاندەك.

ـــ سىزنىڭىز قىڭغىر كەتسە ئۆچۈرۈپ تۈزىگىلى بولمدۇ. ئۆزىڭىز قىڭغىر كەتمىسىڭىزلا بولدى، ـــ گۈلنىسا پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

ئۇلار سېختىن چىقىپ زالغا ماڭىدىغان يول دوقمۇشىدىن قايرىلغاندا گۈلنىسا:

ـــ سادىقجان، ئەمدى قايسى تۆشۈككە بېشىڭىزنى تىقارسىزكىن؟ ئېلىيوف چاڭجاڭ نېمىشقا مۇشۇ چاغقىچە توي قىلمىدىڭ؟ دەپ سىزنى تەنقىد قىلىپتىغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ شۇنىمۇ تەنقىد قىلدى، دېگىلى بولامدۇ؟ مۇنداقلا سوراپ قويدى شۇ.

ـــ ئۇنداق ئەمەستۇ؟ «ئۇنۇملۇك مېھنەت، كۆڭۈللۈك دەم ئېلىش» دېگەن سۆزنىنى ئۇ كىشى يېقىندىن بۇيان بىرقانچە قېتىم تەكىتلىدى. بۇ لېنىنىڭ تەلىماتىكەن. بۇ سۆز سىزدەكلەرگە قارىتىلمىسا بىكاردىن ـ بىكار ئوتتۇرىغا چىقامتى؟

ـــ سىز ئۇ ھەقتە يەنە نېمىنى ئاڭلىدىڭىز؟

ـــ تاڭ شۇجى ئېلىيوف چاڭجاڭغا ئەھۋال تونۇشتۇرۇپ، بىرىنچى تۇركۈمدىكى ئىشچىلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇپ بولدى، ئۆزىمىزنىڭ قىزلىرىدىن پەقەت گۈلنىسا دېگەن بىرلا قىز قالدى، ئۇنىڭمۇ يېگىتى بار. كۆپ سانلىق ئىشچىلار فابرىكىدىن جورا تاپتى. زاۋۇت ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى بىلەن ياشلار ئىتتىپاقى ئەلچى بولۇپ كۆپ خىزمەت ئىشلىدى. ئۇلار ناھايىتى بەختلىك ئائىلىلەرنى قۇردى، دېگەندە، ئېلىيوف چاڭجاڭ سادىق نېمىشقا بۇ چاغقىچە تۇرمۇش قۇرمايدىكەن؟ دەپ سوراپتۇ. تاڭ شۇجى: ئارقىغا سۆرەۋاتقىنى سادىق. ئۇ مەن ئالدى بىلەن زېھنىي كۈچۈمنى مەركەزلەشتۈرۈپ كۆپرەك بىر نەرسە ئۆگىنىۋېلىپ ئاندىن توي

قىلمەن، دەيدۇ دېگەندە، ئېلىيوف چاكىجاك: «ئۇنۇملۇك مېھنەت، كۆڭۈل-لۈك دەم ئېلىش» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ دەپتۇ، ـــ دېدى گۈلنسا.

لېكىن، سادىق ئېلىيوفنىڭ ئۆزىگە دېگەنلىرىنى گۈلنسادىن كۆپ بىلەتتى. ئېلىيوف بىر قېتىم سادىقنى ھەم رىغبەتلەندۈرىدىغان، ھەم تەنـ قىدمۇ پۈرىتىلغان تەلەپپۇزدا:

ـــ سىز باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشنىلا بىلىپ، دەم ئېلىشنى بىلمەيدىـ كەنسىز. كۆڭۈللۈك تۇرمۇش بىلەن بىرلەشتۈرۈلمىگەن خىزمەت، ئەمگەك يەنىلا ئۇنۇملۇك ھېسابلانمايدۇ. ئاسانلا ئۆزىڭىزنى ئالدۇرۇپ قويۇپ، ئا-خىرقى مەقسەت ـ مۇرادىڭىزغا يېتەلمەيسىز. سالامەتلىك يار بەرمىسە كۆزلىگەن نىشان يېرىم يولدا ئۈزۈلۈپ قالىدىغان ئىشلار بار. شۇڭا، سىز زۆرۈر بولغان دەم ئېلىش ۋە كـۆڭۈل ئېچىـشلاردىن ئـۆزىڭـىزنى قاچۇرماڭ. شەرت ـ شارائىتىڭىز يار بەرسە تويىڭىزنى قىلىۋېلىڭ، ـــ دېگەنىدى.

سادىق يولدا ئادەم شالاڭ يەرگە كەلگەندە گۈلنسانى قولتۇقلىۋالماقـ چى بولغانىدى، گۈلنسا:

ـــ تۈز مېڭىڭە، ئادەمنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرمەي، مەن بۇنداق مېڭىشقا زادىلا ئادەتلىنەلمىدىم. ھېلى بىرى ئۈچرايدۇ، ـــ دېدى قولىنى ئېلىپ قېچىپ.

ـــ ئۈچرىسا نېمە بولاتتى؟ ـــ دېدى سادىق يەنە قولتۇقلىماقچى بولۇپ.

ـــ ئەمدى سۈۋۈشۈپ كەتكىنىنى، «ئۇنۇملۇك مېھنەت، كۆڭۈللۈك دەم ئېلىش» دېگەن سۆزنىڭ ئىسسىقى سىزگە ئەمدى ئۆتكىلى تۇرغان ئوخشىمامدۇ؟ ـــ گۈلنسا بۇ گېپى بىلەن تەڭ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ خۇشال بولۇپ كەتكىنىڭىزنى قاراڭ، خۇددى مۇنارغا چىققاندەك.

ـــ ئەسكىلىكىنى، كىم مۇنارغا چىقىپتۇ؟ باشقا گەپنى قويۇڭ. زالغا يېقىنلىشىپ قالدۇق. تويىنى قاچان قىلىمىز؟ شۇنى دەڭا، ـــ دېدى گۈلنسا.

سادىق جەددىي ئويلانغاندەك تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ چاغاندا قىلساق سىزچە قانداق؟ ـــ دېدى.

ـــ راستمۇ؟ ئەمدى كەينىگە سۇرمەيسىز ـ ھە؟

ـــ پەۋقۇلئاددە ئۆزگىرىش بولۇپ قالمىسا.

ـــ ھازىرلا دېگەن گەپنىڭ سەۋەبىنى ئۆتمەي ياندىڭىزغۇ؟

ـــ مەن كۆتۈلمىگەن ئىشلار بولۇپ قالدىغان ئەھۋالنى كۆزدە تۇتۇۋاتىمەن.

ـــ ھەرگىز ئۇنداق بولۇپ قالمايدۇ.

ـــ ئىلاھىم شۇنداق بولغاي، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ بېلىنى تۇتۇپ.

گۈلنىسا خۇشاللىقىدا يىراپ كەتتى. ماڭغانچە سادىقنىڭ بېقىنىغا كىرىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇلار كىنو قويۇلۇۋاتقان زالغا كىرىپ كەلگەندە ئولتۇرىدىغان ئەمەس، ھەتتا ئۆرە تۇرىدىغان ئورۇنمۇ قالمىغانىدى. ئۇلار قېقىلىپ سوقۇلۇپ، ئەڭ كەينىدىكى بۇلۇڭدىن ئۆرە تۇرغۇدەك ئورۇن تاپماقچى بولۇپ ئۆتەلمىدى. ئىلاجسىز ئىككىنچى قەۋەتكە چىقتى. بۇ يەر تېخىمۇ قىستا ـ قىستاڭ بولۇپ، تېخىمۇ باش، پۇت تىققۇدەك جاي قالمىغانىدى.

ـــ يۇرۇڭ قۇدرەتلەرنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئولتۇرۇپ كېلەيلى، ـــ دېدى سادىق ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا.

ـــ ئۇلار ئاللىقاچان كىنوغا كەتكەن، ـــ دېدى گۈلنىسا.

ـــ تۇنىساقىز كىچىك بالا بىلەن بۇ قىستا ـ قىستاڭچىلىقتا قانداقمۇ چىدىغاندۇ؟

ـــ بىرەر قېتىم بولسىمۇ ئۆز غېمىڭىزنى يەپ قويسىڭىز بولامدۇ؟ بېنىدا قۇدرەت بار، سىز غەم قىلمىسىڭىزمۇ. ماڭا قاراڭ سادىق، چاغانغا يەنە بىر بېرىم ئايدەك ۋاقىت قاپتۇ. بىز «شىنشىن» كىنوخانىسىغا كىرىپ كىنو كۆرگەچ تويىنىڭ مەسلىھەتىنى قىلىشايلى، يۇرۇڭ، ـــ دېدى گۈلنىسا سادىقنىڭ قولىدىن تارتقانچە.

ـــ بۇمۇ بولىدىغان گەپ، ـــ سادىق گۈلنىسانى قولتۇقلىۋالدى.

گۈلنسا ئەمدى قارشىلىق قىلمىدى.

دېكابىر كىرىشى بىلەن ئۈرۈمچىدە ئۇدا بىرقانچە قېتىم قېلىن قار ياغدى. تۆپە ـ تۆپىلەپ ياغقان قار مەيلى چوڭ يوللاردا ياكى كىچىك يوللاردا بولسۇن، چىڭدىلىپ بىرقانچە قەۋەت مۇز ھاسىل قىلغانىدى. كۈنكەي يوللاردا سەللا ئېرىگەن مۇزلار سىلىقلىق پەيدا قىلىپ دىققەت بىلەن ماڭمىسا ئادەمنى ئوڭدا چۈشۈرەتتى. ھەر كۈنى دېگۈدەك ھارۋا بىلەن ماشىنا، ماشىنا بىلەن ماشىنىلار سوقۇلۇشىدىغان ھادىسىلەر ئۈزلۈكسىز چىقىپ تۇراتتى. قولتۇقلىشىپ ماڭغان قىزلار كەينى ـ كەينـ ـدىن ئوڭدىسىغا چۈشىدىغان قىزىقارلىق كۆرۈنۈشلەرمۇ ھەر كۈنى دېگۈـ ـدەك ئۇچراپ تۇراتتى.

سادىق گۈلنسانى بېلىدىن مەھكەم تۇتۇپ يولنىڭ چېتىدىرەك، ئانچە تېيىلغاق بولمىغان جايدا قارنى غاچىلداتقانچە كېتىۋاتاتتى. «ئانام!» دەپ ۋاقىرىدى گۈلنسا تېيىلىپ كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن بىر پۇتىنى يەرگە دەسسـ ـىيەلمەي سادىقنىڭ بېلىدىن مەھكەم قۇچاقلاپ. سادىق ناھايىتى چاققانلىق بىلەن گۈلنسانى يەردىن ئۈزۈپ كۆتۈرۈۋالدى ـ دە، بىرقانچە قەدەم مېڭىپ ئاندىن يەرگە دەسستىپ قويدى.

ـــ تاس قالدىم كەينىمچە چۈشكىلى، يىقىلىدىغان بولسام كاللام يېرىلاتتى، ـــ دېدى گۈلنسا سادىققا تېخىمۇ يېپىشىپ.

ـــ ھەرقانچە بولۇپ كەتسەمۇ سىزنى مۇزغا يىقىتماسمەن، ـــ دېدى سادىق ئۈنى ئەركىلىتىپ.

ـــ ئەجەب كۆچلۈك ئىكەنسىز جۇمۇ سادىق. خۇددى بىر پەي ياستۇقنى كۆتۈرگەندەك مېنى قولتۇقىڭىزغا قىسۋالدىڭىز.

ـــ سىز دېگەن مامۇق ياستۇقتىنمۇ يۇمشاق دەڭا.

ـــ ئەسكى، ـــ گۈلنسا تېخىمۇ ئۈنىڭغا نازلاندى.

سادىق بېلەت ئالغىلى ماڭغاندا، گۈلنسا پىچىرلاپ:

ـــ ئەڭ ئاخىرقى رەتتىن ئېلىڭ، ـــ دېدى.

ئەمەلىيەتتىمۇ بېلەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى رەتلىرى قالغانىكەن. كىنو باشلىنىش بىلەن گۈلنسا بېشىنى سادىقنىڭ مەيدىسىگە قويۇـ

ۋېلىپ:

— بىزمۇ خەقلەردەك قىلىشپ باقايلىچۇ؟ زاۋۇت دائىرىسىدە بىر — بىرىمىزگە سىنچىلاپ قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايمىز، — دېدى خۇددى ئانىسىنىڭ قانىتى ئاستىغا كىرىپ كېتىۋاتقان چۈجىدەك ئېچكىرلەگەنچە شۇرلاپ.

ئۇنىڭ ئەركىلەشلىرى سادىققىمۇ ئىسسىق ئۆتكۈزدى. ئۇ قولىنى گۈلنىسانىڭ بوينىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئۆزى سەل تۆۋەنلىدى. ئاندىن قولىنى گۈلنىسانىڭ ئانچە چوڭ بولمىغان، لېكىن چىڭ كۆكسىنىڭ ئۈستىگە تەگكۈزدى. گۈلنىسا ئاغزىنى سادىقنىڭ ساقاللىق ئېڭىكىگە ئاران يېقىنلاشتۇرۇپ:

— تۇتىمەن دېسىڭىز تۇتۇڭ، — دېدى بوش شۇرلاپ.

— بۇنچە قېلىن كىيىمىڭىزدىن قانداق تاپىمەن ئۇنى ئالمىڭىزنى؟ — دېدى سادىقمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىلداپ كۈلگەنچە.

— ئەسكى!...

— كىنوغا قارايمۇ، — دېدى سادىق كىنودىكى ئىككى ياشىنىڭ سۆيۈشكەن كۆرۈنۈشى ئېكرانغا چىقىشىغا.

بايىدىن بېرى ئۇلارنىڭ سۆزى، قىلىقلىرىغا نارازى بولۇپ پات — پات ئۇلارغا گۆلىيىپ ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياش ئادەم ئەمدى چىداپ تۇرالماي:

— مۇھەببەتلىشىدىغان ئىشلار بولسا باغچىدەك كەڭرى يەرگە بارساڭلار بولمامدۇ؟ ئۇ يەردە «ھاۋا تاپان» بولۇشساڭلارمۇ، چۈقان كۆتۈرۈپ ئېڭراشساڭلارمۇ ھېچكىمنىڭ كارى بولمايتتى. ئادەمنى كۆزگە ئىلمىغاندەك، ئىنجىقلىشىپ، — دېدى قوپاللىق بىلەن.

— ئاكا، ئاغزىڭىزنى بۇزماڭ! بىز سىزگە دەخلى قىلمىدۇق. بۇنداق ياشلىقنى سىزمۇ بېشىڭىزدىن ئۆتكۈزگەن بولغىيدىڭىز؟ — دېدى سادىق مۇلايىملىق بىلەن ئۇ كىشىدىن ئەپۇ سوراپ، گېپى بىلەن تەڭلا گۈلنىسانىڭ مۇرىسىدىن ئارتىلدۇرغان قولىنى دەرھال چىقىرىۋالدى.

ئۇ ئادەم قايتا گەپ قىلمىدى. گۈلنىسا ئىزا تارتقىنىدىن ئۆزىنى

سادىقتىن دەرھال يىراقلاشتۇردى. سادىق ئەمدى ئۇنىڭ قولىنى تۇتماقچى بولغاندى، گۈلنسا ئىتتىرىۋەتتى. ھازىر ھەر ئىككىسى ناھايىتى ئەدەپ بىلەن دىققەتتە كىنو كۆرۈۋاتقاندەك ئولتۇرسىمۇ، كاللىسىغا كىنودىكى ھەرخىل شەكىلدە چىقىۋاتقان سۈرەت ئالمىشىشىدىن باشقا بىرنېمە كىر-مەيتتى.

گۈلنسانىڭ بۇگۈنكى «قىلىقلىرى» سادىق ئۈچۈن بىر يېڭىلىق ئىدى. ئۇ ھەيران قالدى. «كىمنىڭ تۇرتكىسى بىلەن بولغان يېڭىلىق بۇ؟ ئادەتتە ھەرقانداق جايدا مەن بىلەن كۆرۈشكەندە خۇددى ئىككى خىزمەتداشتەك ئارىلىق قالدۇرۇپ، توختىماي خىزمەت، ئۆگىنىش توغرىسىدىكى پاراڭدىن باشقا گەپلەرنى قىلمايدىغان، ئاخشاملىرى ئىككىمىز يالغۇز ماڭغاندىمۇ تەكشى قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقاندا قولۇمنى مۇرىسىگە ئالماقچى بولسام ياكى قولىنى تۇتماقچى، قولتۇقلىماقچى بولسام، ئۆزىنى قاچۇرۇپ، «ئۇنداق قىلماڭ! ئىزا تارتىدىكەنمەن. كوچىدا بۇنداق قىلىشمايلى» دەپ تۇرىدىغان گۈلنسانىڭ بۈگۈن نېمە بولغاندۇ؟»...

سادىق ئويلا ـ ئويلا بىردىنلا ئۆزىنى ئەيىبلىگەندەك ھېس قىلىشقا باشلىدى. «مەن ئۇنى بەك ساقلىتىۋەتتىم. ئۇ ماڭا كۆڭلىنى بەرگىلى ئۇچ يىل بولاي دەپ قالدى. 17 ياشلىق قىز 20 ياشقا قەدەم قويدى. تەڭ دېمەتلىكلەرنىڭ كۆپلىرى ئۆي ـ ئوچاقلىق بولدى، ئالدى باللىق بولۇپ قالدى. لېكىن، مەن ئۇنىڭغا نېمە بېرەلىدىم؟ ئەل ـ ئاغىنىلەر ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن خوتۇنلىرىنى، يۇرۇۋاتقان قىزلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كىنوغا كىرىدۇ. سەيلە قىلىشىدۇ. يەكشەنبە كۈنلىرى بازارغا چىقىپ بازار ئايلىنىدۇ. ئاشپۇزۇللارغا كىرىپ تاماق يېگەچ مۇڭدىشىدۇ... لېكىن، مەنچۇ؟ ئۇنىڭ بىلەن كارىم بولماي. ئىشىم ئالدىراش، دەپ باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشتىن باشقىنى بىلمەيمەن... مەن ئۇنى ياۋاش، يۇزى تۆۋەن، مېنى ياخشى كۆرىدۇ، گەپ ئاڭلايدۇ، ئارتۇق جېدىلى يوق، دەپ توي ئىشىنى ئارقىغا سۈرىۋەرسەم بولمايدۇ. ئۆزۈمنى بىلىشىم كېرەك».

گۈلنسانىڭ كۆزى ئېكراندا بولغان بىلەن سەلمەنىڭ «تەلىماتىنى» ئويلىماقتا ئىدى. «سەن كۆڭلۈڭدىكى يىگىتنى جەزملەشتۇرگەندىن كېيىن

جەلپكار بولۇشۇڭ كېرەك. بولۇپمۇ، سادىقتەك توي قىلىشقا ئالدىرىمايدىغان «كىتاب خالتىلىرى»، «خىزمەت مەستانىلىرىغا» نىسبەتەن يۈرىكىنى ئوينىتىپ، ئۆزىنى ئولتۇرالماس قىلىۋەت، سېنى بىر كۈن كۆرمىسە تېپىرلاپ كەتسۇن! سىلەر جەنۇبنىڭ قىزلىرى يىگىتلىكلارغا كۆزۈڭلاردا مۇناداق بېقىپ قويۇپ دەرھال يەرگە قارىۋالىدىكەنسىلەر. سادىقجۇ قارا، سېنىڭ ئۇنچىلىك نازىڭغا ئېرىيدىغان يىگىتلەردىن ئەمەستەك تۇرىدۇ. بىزنىڭ غوجاخۇنمۇ ئەسلى بىر تەپسە تەۋرىمەس قارا كۆتەك ئىكەن دېگىنە، مەن ئۇنى ھازىرقى ھالغا كەلتۈرگىچە قىلمىغان قىلىقىم، دېمىگەن شېرىن سۆزۈم قالمىدى. مانا ئەمدى مەن قەيەردىن ئىزدەيمەن دېسەم، ئۇ خۇددى ئۆگەنگەن قارا قۇشقاچقا ئوخشاش ئۇچۇپ كېلىپ قولۇمغا قونىدۇ. ھا ـ ھا ـ ھا!»

گۈلنىسا ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئىچ ئىچىدىن پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ نېمىگە كۈلىسىز؟ ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭغا شۇڭىلاپ.

ـــ كېيىن دەپ بېرىمەن.

ئىككىسى ئۆزىنىڭ خىياللىرى بىلەن كىنونىڭ كېيىنكى قىسمىنىڭ مەزمۇنىنىمۇ چۈشىنەلمەي كىنوخانىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئەمەلىيەتتە ئۇلار بۇگۈنكى كىنونىڭ ئىسمىنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇلار زاۋۇت تەرەپكە قايرىلغاندىن كېيىن تار كوچىغا كىردى. تار كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغىچە ئادەمنىڭ قارىسى يوقلۇقىغا كۆزى يەتكەن گۈلنىسا چاقچاقلىق بىلەن سادىقنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ ئۇنى چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتتى. سادىق تېخىمۇ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۇنىڭ بىلىدىن قورۇپ ئۆزىگە چاپلاشتۇرۇپ ھەر ئىككىسى تىنالمىغان ئەھۋالغا كەلگۈچە يېنىشلاپ ـ يېنىشلاپ سۆيدى. ئۆزىنى ناھايىتى تەستە تۇتۇۋالغان سادىق:

ـــ مېنى كەچۈرۈڭ گۈلنىسا، ئىككىمىزنىڭ ئىشىغا بىپەرۋا قارىغىنىمغا بەكمۇ پۇشايمان قىلىۋاتىمەن، تويمىزنى چوقۇم چاغاندا قىلايلى، ـــ دېدى.

توققۇزىنچى باب
ئىشچىدىنمۇ پىر ئۇستا چىقىدۇ

1

مەھسۇلاتنىڭ ئۆلچىمى بولغاندەك، ئىشچىنىڭمۇ ئۆلچىمى بار. بۇ چاقىرىق زاۋۇتنىڭ، ئىشچىلارنىڭ تېخنىكا ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئىزچىل تەلەپ قىلىپ كېلىۋاتقان بىرقاتار جەڭگىۋار شوئارلىرىنىڭ بىرى ئىدى.

لېكىن، بىقىنىدىن بۇيان قېرىشقاندەك كەينى ـ كەينىدىن بىرقانچە قېتىم چوڭ ـ چوڭ سۇپەت مەسلىسى كېلىپ چىقتى. زاۋۇت رەھبەرلىكى بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا شېستىرىن گۈرۈپپىسىدا كېلىپ چىققان زور بىر تۈركۈم شېستىرىننىڭ كېرەكسىز چىقىپ كەتكەنلىكىنى جىددىي تەكشۈرۈ-ۋاتقاندا ئاخشام يەنە قۇيمىچىلىق سېخىدىكى تۆت چوڭ زاپچاس قۇيۇش گۈرۈپپىسى قۇيۇپ چىققان تۆۋەنكى ماي كورۇپكىسىدىن تېخىمۇ زور تۈركۈمدە سۇپەت مەسلىسى چىقتى. بۇ زاۋۇت تارىخىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان چوڭ ۋەقە بولغانلىقى ئۈچۈن زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭ يېرىلغۇدەك بولۇپ ئىزىدا ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ تەرەپ ـ تەرەپلەرگە تېلېفون بېرىپ كىملەرنىدۇر تىللايتتى، ۋارقىرايتتى، ئەيىبلەيتتى. ئىككى قېتىملىق بۇ چوڭ ۋەقە زاۋۇتنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. ھەممە يەردە مۇشۇ ئىش ئۇستىدە غۇلغۇلا بولۇۋاتاتتى. پارتكوم ئەتىگەن ئىشقا چۈشۈپلا، ئەسلىدىكى يىغىن مەزمۇنىنى ئۆزگەرتىپ، يېرىم سائەت باش قوشقاندىن كېيىن خىزمەت تەقسىم قىلىۋېلىپ تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار بىر كۈن ھەرخىل تەكشۈرۈشلەرنى ئېلىپ بارغاندىن كېيىن كېچىلەپ يەنە مەجلىس ئاچتى.

يىغىن قاتناشچىلىرى نۇرغۇن تالاش ـ تارتىشتىن كېيىن مۇنداق قارارغا كەلدى:

تۈركۈملەپ كېرەكسىز مەسئۇلات چىقىشتىكى تۈپ سەۋەب تېخى ئېنىق ئەمەس. شۇڭا: (1) تاكى ۋېنسەي باشچىلىقىدا بىرلەشمە گۇرۇپپا تەشكىللەپ، مەسىلىنى تەلتۆكۈس ئېنىقلاپ چىقىش؛ (2) ئەھۋال ئېنىق-لانغاندىن كېيىن مەسئۇلىيەتنىكى كىمگە تاقىلىشىدىن قەتئىينەزەر ئاخىرغىچە سۈرۈشتۈرۈش؛ (3) ئاساسىي مەسئۇل بولغۇچىلار قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىشى، ھەتتا پارتىيىدىن قوغلىنىشى كېرەك.

ۋاكى لەنجۇكى قاياپ تۇرۇپ:

ـــ بۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولساق، ئۇزاققا قالمايلا زاۋۇتنىكى ئىنا-ۋىتى تۆكۈلۈپ، يەر بىلەن يەكسان بولىمىز. ۋەيران بولماي قالمايمىز، ـــ دېدى.

ئەتىسى تاكى ۋېنسەي پۈتۈن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر چوكى يىغىنى ئېچىپ، چوكى تەكشۈرۈش، قوزغىتىش دوكلاتى بەردى. ئۇ سەھنىگە چىقىپلا قاتتىق تەلەپپۇز بىلەن:

ـــ مەن سىلەرگە دائىم دەپ كېلىۋاتىمەن، ئىشچى دېگەن ئىشچى ئاتىقىنى ئالسىلا ھېسابمۇ؟ دۆلەت تاپشۇرغان ۋەزىپە ئالدىدا مەسئۇلىيەت-سىزلىك قىلىپ، تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ ناچار مەھسۇلات چىقىرىپ، دۆلەت ۋە كوللېكتىپنى زور زىيانغا ئۇچراتقۇچىلارنى قانداقمۇ ئۆز مەنسىدىكى ئىشچىلاردىن ھېسابلىغىلى بولسۇن؟ سىلەرچە ئىشچى دېگەننىكى ھەقىقىي مەنىسى نېمە؟ ئۇ بولسىمۇ، ئىشچىلار سىنىپىنىكى ئېسىل پەرزەنتىنى ھەر دائىم نامايان قىلىپ، پىشىپ يېتىلگەن ھۈنەرمەن، مۇكەممەل تېخنىكا ماھارىتىدە، نازۇك زاپچاسلارنىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆلچەمگە لايىق قىلىپ ئىشلەپچىقىرىشلىرىدا ئۆز ئىپادىسىنى تېپىشى كېرەك. ھەربىر قەدەمدە دۆلەتكە، زاۋۇتقا ۋە ئۆزىگىمۇ مەسئۇل بولۇشى كېرەك. مانا بۇ بىر ئىشچىنىكى ھەقىقىي مەنىسى، مۇكەممەل ئاتىلىشى. بىر ئىشچى مۇشۇ ئۆلچەمگە يەتكەندە ئاندىن باشقا ئادەملەردىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. بۇنداقلارنى بىز «قولى گۈل پىر ئۇستاز» لار دەيمىز.

تاڭ ۋېنسەي ئەمدى بەزى كىشىلەر ئارىسىدا ئىشچى دېگەن ئاتالغۇ-دىكى خاتا قاراشلار ئۈستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشكە باشلىدى.

ـــ بەزىلەر، ئىشچى دېسە كۆز ئالدىغا جەمئىيەتنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلىمىدىكى «ماي چاپان»، باش ـ كۆزىنى يۇمايدىغان، يىرىك ساقال، «پاچاقباش» لارنى كەلتۈرىدۇ. بۇنداق تونۇش ئىشچىلارنى، ئىشچىلار سىنىپىنى خۇنۇكلەشتۈرگەنلىك، بۇرمىلىغانلىق، ئورنىنى تۆۋەنلەتكەنلىك، ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ چۈشەنمىگەنلىك. يېقىنقى بىرقانچە قېتىملىق چوڭ سۈپەت مەسىلىسى دەل مۇشۇنداق خاتا قاراشتىكىلەرنىڭ ئىشى. ئۇلار قۇرۇق ئىشچى ئاتىقىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن بىر ئىزدا توختاپلىپ ئالغا باسمىغان، بىلىم، ھۈنەر ئۆگىنىشتە چېكىنگەنلەردۇر. بۇنداقلارنى ھەققىي ئىشچى دېگىلى بولامدۇ؟ ئۇلار بىر توپ نان قېپىلار!

تاڭ ۋېنسەي سۆزىنى تۈگەتكەندە يىغىن مەيدانىدا بۇرۇنقىدەك ئۇ-نىڭغا چاۋاك ياڭراتمىدى. بەزىلەر پاق ـ پۇق چاۋاك چېلىۋاتاتتى. كۆپ قىسىم ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىپادىسىز كۆزلىرىدە سەھنىگە قاراپ ئولتۇ-راتتى. بەزىلەر تاڭ ۋېنسەي سەھنىدىن چۈشۈشىگىلا بوغۇپ تاشلايدىغان-دەك غەزەپلىك كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا قادىۋالغانىدى. بۇلار بۈگۈن تەنقىدلە-گەن ئۇچاستكا، گۇرۇپپىلار بىلەن بىرقانچە كۈنگە قالماي جازالىنىدىغانلار ئىدى. قارىغاندا بۈگۈن تاڭ ۋېنسەي تولۇق تەكشۈرۈپ ئاساسقا ئىگە بولمايلا ئارتۇقچە گەپ قىلىپ قويۇپ، كۆپچىلىكنىڭ قوشۇلۇشىغا سازاۋەر بولالمىغاندەك قىلاتتى.

تاڭ ۋېنسەينىڭ ئىككى سائەتتىن ئارتۇق سۆزلىگەن سۆزى ئىچىدىكى كېرەكسىز مەھسۇلات چىقىشقا سەۋەب دەپ كۆرسەتكەن پاكىتلىرى ئەمە-لىيلەشمىدى. ئەكسىچە دەسلەپكى تەكشۈرۈش نەتىجلىرى شىڭ مۇدىر، سادىق، چىڭ مۇدىر، ئوسمانلارنىڭ پەرەزلىرىگە يېقىنلىشىۋاتاتتى. لېكىن، تاڭ ۋېنسەي «ئۇلار جاۋابكارلىقىدىن قېچىۋاتىدۇ»، «مەسئۇلىيەتتىن ئۆزلە-رىنى چەتكە ئالماقچى» دېگەن گۇمان بىلەن ئۇلار كۆرسەتكەن تۈپ سەۋەبكىمۇ قايىل بولماي، تەكشۈرۈش دائىرىسىنى ھەدەپ كېڭەيتىپ، تەكشۈرۈش خاراكتېرىنى ئۆزگەرتمەكتە ئىدى.

ئۇ ئەسلىدىكى سۈپەت تەكشۈرىدىغان سەككىز ئادەمنى 15 قىلدى، بىر گۇرۇپپىنى ئىككىگە كۆپەيتتى. تېخنىك، سۈپەت تەكشۈرۈش، ئىشلەپ-چىقىرىش بۆلۈملىرىدىن ئاجراتقان تەكشۈرگۈچىلەرگە ئەمگەك، ئىش ھەق-قى بۆلۈمى، پارتكوم تەشكىلات، تەشۋىقات بۆلۈملىرى، ئىشچىلار ئۇيۇشما، ياشلار ئىتتىپاقىدىنمۇ ئادەم ئاجرىتىپ تېخنىك ھەيۋەتلىك، داغدۇغا قوزغا-ماقچى بولدى. تېخنىك بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قۇيمىچىلىق مۇتە-خەسسىسى ياڭ باشچىلىقىدىكى گۇرۇپپىنى قۇيمىچىلىق سېخىغا تەكشۈرۈش-كە ئەۋەتتى. بىر گۇرۇپپىغا ئۆزى مەسئۇل بولۇپ، تېخنىك بۆلۈم باشلىقى ئەن كوجاڭنى ياندىدى. ئۇلارنىڭ گۇرۇپپىسىمۇ شېستىرىن سۈپىتىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن نازۇك دېتاللار 1 ـ سېخىغا ھەيۋەت بىلەن كىردى. كېسىش، قىرىش، يونۇش، سىلىقلاش ۋە سىلىسارلىق ئىش تەرتىپلىرىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزۈپ نازۇك زاپچاسلارنى پىششىقلايدىغان بۇ سېخىتا 80 دىن ئارتۇق تەڭ ھەرىكەتلىنىدىغان ئىستانوكلار بار ئىدى. ئۇلارنىڭ شاۋقۇنلىرىدا قايسىنىڭ ئاۋازىنىڭ قانداق چىقىۋاتقانلىقىنى پەرق قىلغىلى بولمايلا قالماستىن ھەرقانچە بۇرنى ئۆتكۈر ئادەملەرمۇ ئىستانوكلار تارقاتـ-قان خىلمۇ خىل پۇراقلارنى بىر ـ بىرىدىن پەرقلەندۇرەلمەيتتى. چۈنكى، ھەر خىلدىكى ئىستانوكلارغا ئۆز خۇسۇسىيتى بويىچە، بېنزىن، سەلەركە، ماشىنا مېيى، ئاپتوم، سانائەت مېيى، ئابدىملىك مېيى، سوپۇن سۇيى قاتارلىقلارنى ئىشلىتەتتى.

بۇ سېخقا كىرگەن يەتتە ئادەم ۋەقە تۇغدۇرغان ئىككى شېستىرىن ئىستانوكىنى چۆرىدەپ تاراق ـ تۇرۇقتىن ئۆزئارا گەپ ئاڭلىشالماي خېلـ-غىچە جىم تۇرۇشتى. ئىستانوكچىلار بىرخىل رىتىمدا سوقما پولات ئەۋرىشـ-كىسىنى يونۇپ چىش چىقىرىۋاتاتتى. ئۇچ قىرلىق قۇچ پىچاققا يانداپ ئورنىتىلغان كىچىك تۇرۇبا نوكچىسىدىن توختىماي خۇددى زىغىر يېغىدەك سۇپسۇزۇك ماي قۇيۇلۇپ تۇراتتى.

تاڭ ۋېنسەي بۇ سېخىنى كۆپ ئارىلىغان بولسىمۇ بۇنداق تەپسىلاتلار-غا زەن سالمىغانلىقتىن، ئىستانوكقا ئىشلىتىۋاتقان مايىنىڭ نېمىنىڭ مېيى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇ يېنىدا تۇرغان تېخنىك بۆلۈم باشلىقى ئەندىن

سوردى. ئەن ئاغزىنى ئۇنىڭ قولىقىغا يېقىن قىلىپ ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:
ـــ بۇنى سانائەت مېيى دەيمىز. بىرقانچە خىل ئوسۇملۇكتىن ئىشلەپچىقىرىدۇ. لېكىن، ئادەم يېگىلى بولمايدۇ.
ـــ ئەن كوجاڭ، دەسلەپكى شېئىرىن قىرىلىپ بولدى. ئۆلچەپ كۆرەمسىلەر؟ ـــ دېدى جياڭ ئۇستام نەچچە كۈندىن بۇيان بولۇۋاتقان گەپ ـ سۆزلەرگە ئانچە قايىل بولمىغان قىياپىتى بىلەن.
ئەن كوجاڭ ئۆزى بىلەن بىرگە ئېلىپ كەلگەن مەخسۇس شېئىرىن تېخنىكىغا ئۆلچەشنى بۇيرۇدى. ئۇ قايتا ـ قايتا ئۆلچەپ ھەيرانلىقىدىن كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى ـ دە، يەنە بىر ئىستانوكتىن ئەمدىلا چىققان شېئىرىنىمۇ ئۆلچىدى. تېخنىكنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى سوغۇق تەر باستى. ماي قولىدا قولياغلىقىنى ئېلىپ پېشانىسىدىن تەپچىرەپ چىقىۋاتقان مونچاق ـ مونچاق تەرلەرنى سۈرتتى. چۈنكى، ئۇمۇ ئوخشاش ئۆلچەمدە چىققانىدى. تېخنىك ئىككى شېئىرىنىنى كۆتۈرگەنچە قورال ـ سايمان ساندۇقى ئۇستىدە تۇرغان چېرتيوژ بىلەن ئۆلچەپ سېلىشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ تېخىمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى. چۈنكى چېرتيوژ، كېرەكسىز چىققان 80 نەچچە شېئىرىن، ھېلى قىرىپ چىققان ئىككى شېئىرىن بىردەك ئىدى. تېخنىك دېمى سقىلغان ھالدا ئەنگە بىر نېمىلەرنى دېدى. ھاڭ ـ تاڭ قالغان ئەن دەرھال قورال ـ سايمان ساندۇقى يېنىغا بېرىپ، ئۆزى قايتىدىن ئۆلچەپ چىقتى ـ دە:
ـــ تاڭ شۇجى، سېخ مۇدىر ئىشخانىسىغا چىقىپ سۆزلىشەيلى، ـــ دېدى چېكىسىدىكى سوغۇق تەرنى قولياغلىقىدا قايتا ـ قايتا سۈرتۈپ تۇرۇپ.
ۋاراڭ ـ چۇرۇكىدا گەپ ئاڭلىغىلى بولمايۋاتىدۇ، دېگەن مەنىدە چۇشەنگەن تاڭ:
ـــ يۇرۇكلار ئەمىسە، ـــ دېدى.
ئۇلار ئۇ يەردىن ئايرىلىشىغا، جاڭ ئۇستام ئۇلارنىڭ كەينىدىن يامان كۆزى بىلەن قاراپ، يېنىدىكى سوڭ ئۇستامغا:
ـــ ئىشچى بولۇپ باقمىغان ئادەم قارىسىغا سۆزلەيدۇ. تۈنۈگۈن

ئىككى سائەت قارىسىغا سوزۇلدى. ئىشچىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ئۆلچەم-
نىڭ قەيەردىن بېكىتىلىپ چىقىدىغانلىقىنى، مەشغۇلاتنىڭ نېمىگە ئاساسەن
ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقىنى ئۇ نەدىن بىلسۇن كىتابتىكى گەپلەرنى تىزىۋېلىپ
ئادەم قورقۇنقان بىلەن! ئۇ ئۇيغۇر ئىشچىلارنى تەربىيىلەپ، يېتىشتۇرۇشتە
تۆھپىسى بولغان بىلەن ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيىتىنى بىلمەيدۇ، تېخنىكا
ئىشلىرىنى تېخمۇ بىلمەيدۇ. بۇ جەھەتتە ئۇنىڭدىن سادىق پىششىق. مەن
نەچچە كۈندىن بۇيان بىرقانچە قېتىم: بىز چېرتيوژدا بەلگىلەنگەن ئۆلچەم-
دىن بىر دېتسىمېتىرمۇ ئاشۇرۇۋېتمىدۇق. گەپ بىزدە ئەمەس، دەپ تۇرسام
قۇلاق سېلىشمىدى، شىكى مۇدىر بىلەن سادىققا دېسەم، بولدى ئارتۇق
گەپ قىلماڭلار. ئۆزلىرى تەكشۈرۈپ بىر نېمە دېسۇن، دەپلا كېتىپ قالدى.
ئەن كوجاڭ بىلەن ياڭ تېخنىك چۈشەندى بولغاي. ئۇلارنى باشلاپ
چىقىپ كەتتى، ـــ دېدى نارازى كەيپىيات بىلەن ئاغزىنى پۈرۈشتۇرۇپ.

ـــ بۇ ئىشنىڭ ئاشكارىلانغىنى ياخشى بولدى لاۋجياڭ. بولمىسا
زىيان تېخمۇ چوڭ بولۇپ كېتەتتى. تاڭ شۇجىنىڭ قاتتىق سۈرۈشتۈرگىنى
خاتا ئەمەس. مەسىلە بىزدىن چىقمىغان بىلەن يۇقىرىدىن، تېخنىك بۆلۈ-
مىدىن چىقتىغۇ؟ ـــ دېدى سوڭ ئۇستام جياڭنىڭ سۆزىنى سەل ئېشىپ
كەتتى دەپ قاراپ.

ئەن كوجاڭ ئىشخانىغا كىرىپلا چېرتيوژ مۇندەرىجىسىنى تاپتۇردى.
ئاندىن يېڭى، كونا چېرتيوژلاردىكى، ئۆلچەملەرنى سېلىشتۇرۇپ چىقىپ،
تېخنىك بىلەن تېخنىكىلىق ئاتالغۇلاردا خېلى ئۇزۇن بىر نېمىلەرنى دېيىش-
كەندىن كېيىن، بېشىنى تاڭ ۋېنسەي تەرەپكە بۇراپ:

ـــ تاڭ شۇجى، مەسىلە سەبىتا ئەمەس، بىزنىڭ بۆلۈمدىن
چىقتى، ـــ دېدى ئۇ ئالدىراپ چۈشەندۈرۈپ، ـــ كونا چېرتيوژلار
مايلىشىپ، سىزىقلىرى كۆرگىلى بولماس بولۇپ كەتكەنلىكتىن يېقىندا
ھەممىسىنى يېڭىلىغانتۇق. مەن يېڭىدىن سىزىلغان چېرتيوژلارنى تەكشۈ-
رۈپ قول قويغانتىم. دىققەتسىزلىكتىن بىر مىللىمېتىردەك كىچىك سىزىلىپ
قالغان بىرقانچە چېرتيوژنى ئۆتكۈزۈۋېتىپتىمەن. كېرەكسىز مەھسۇلات
مۇشۇ چېرتيوژ ئاساسىدا چىقىپتۇ، مەسئۇلىيەت ئاساسلىقى مەندىكەن، ـــ

دېدى.

تاڭ ۋېنسەي ئەن كوجاڭدىن سۈپەتسىزلىكنىڭ ھەقىقىي سەۋەبىنى بىلگەندىن كېيىن لاسسىدە بولۇپ قالدى.

چوڭ يېغىن ئاچقان كۇننىڭ ئەتىسى پارتكوم يىغىنى بولدى. مەجلىس باشقۇرىدىغان زاۋۇت باشلىقى، پارتكوم سېكرېتارى ۋاڭ لەنجۇڭ دېموكراتىيىنى كەڭ يولغا قويۇپ نېمە بولسا شۇنى دېيىشنى تەكتلىدى. بىر دەملىك جىمجىتلىقتىن كېيىن شىڭ مۇدىر پىكىر قىلىپ، ئاساسىي رەھبەرلەرنىڭ چوڭ ـ چوڭ مەسىلىلەردە يېنىكلىك بىلەن گەپ قىلماسلىقىنى، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، مەسىلە ئايدىڭ بولغاندىن كېيىن سۆزلىشىنى، ئۇنداق سەۋەبىنى ئېنىقلىمايلا تۈرۈپلا ئىشچىلارنى ئەيىبلەپ، سۆكمەسلىكىنى تەكتلىدى.

تاڭ شىڭ مۇدىرنىڭ سۆزىنى ئۆزىگە قارىتىلغان دەپ ھېس قىلىپ قالدى ـ دە:

ـــ مەن جىددىيلىشىپ كەتكىنىمدىن يېنىكلىك قىلىپ تۆتكىلارنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ قويغاندىن باشقا سۆزۈمدە نېمە خاتالىق بار؟ ـــ دېدى قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ.

ـــ مەن سىزنىڭ سۆزلىگەنلىرىڭىزنى خاتا دېگىنىم يوق. كۆرسەتكەن چوڭ ئاساسلىرىڭىز توغرا بولسىمۇ، ئۇ ئەمەلىيەت ئاساسىدا ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى كېرەك. سىز ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېنىقلاپ چىقماي تۇرۇپ ئىشچىلارغا بۇنچە كۆپ گۇناھلارنى ئارتماسلىقىڭىز كېرەك ئىدى. بۇ ئىشقا سادىقنى قوشۇۋالغىنىڭىز تېخىمۇ توغرا بولمىدى. ئۇنىڭ بۇ ئىش بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق. شېستىرىن گۇرۇپپىسىغا مۇئاۋىن مۇدىر ياڭ مەسئۇل، ئۇ كامانداروپكىغا چىقىپ كەتكەن، ئۇ يوق چاغدا بۇنداق مەسىلە چىقسا ئەلۋەتتە مەن سېخ مۇدىرى مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك. بۇنى باشقا مۇئاۋىن مۇدىر ياكى سېكرېتارغا ئىتتىرىپ قويسام قانداق بولىدۇ؟ ـــ دېدى شىڭ چۇشەندۈرۈپ.

غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلگەن تاڭ «سادىق ئۆز ئادىمىم» قانداق تەنقىد قىلسامۇ بولىدۇ، دېگەندەك قىلىپ:

ـــ سىز ھەدىسلا سادىقنى كەينىگىزگە يوشۇرۇپ، ئۆزىڭىز ئالدىغا چىقىۋالىدىكەنسىز، سىز زادى قانداق كادىر تەربىيىلىمەكچى؟ ـــ دېدى گەپنى تېخىمۇ كەسكىنلەشتۈرۈپ.

ـــ سادىق خىزمەتتە دادىل، لېكىن تېخى تەجرىبىسىز، ئەگەر قوغدايدىغان چاغدا قوغدىمايدىغان بولساق ئۇنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدۇ؟ سىز بىزنىڭ سېخىنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيسىز. زاۋۇت بويىچە كادىرلار-دىن قۇسۇر ئىزدەيدىغان سۆزمەنلەرنىڭ 90 پىرسەنتى مۇشۇ سېخقا يىغىلغان. ئەمسە ئۇلارنىڭ سادىقنى تالاپ خورىتىشقا تاشلاپ بېرەمدۇق؟ سېيىتىنغۇ بىلمىدىغانسىز؟ ئەمەلىيەتتە خەنزۇلار ئىچىدە سېيىتتىن ئېشىپ چۈشىدىغان قۇلاق كەستىلەر بار. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئۇسۇلى ئوخشىمايدۇ. ئۇلار سادىقنىلا ئەمەس، ھەتتا مۇئاۋىن مۇدىر ياكى نمۇ ئېغىز ئاچۇرمايدۇ.

ـــ كىمدە كىم بولسۇن، ئۇنداقلارغا ئۆز قابىلىيىتى بىلەن تاقابىل تۇرسۇن، ئۆزىنىڭ كۆز قارىشى توغرا بولسا ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ ئۇلارنى بېسىپ چۈشسۇن، خاتا بولسا تۈزەتسۇن! سىزنىڭ نېمە دېگىنىڭىز بىلەن سادىقنى پەپلەپ يېتەكلىشىڭىزگە قوشۇلمايمەن. نوچى بولسا دولقۇن يېرىپ ئىلگىرىلىسۇن بولمىسا... ـــ تاڭ گەپنىڭ ئاخىرىنى يوتۇۋەتتى. ئۇ «نوچى بولمىسا سەپتىن چۈشۈپ قالمامدۇ؟» دېمەكچىدى.

تاڭ سادىقنى قوللايتتى. لېكىن، ئۇنىڭغا قاتتىق قوللۇق بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە كۆزىگە قارىغان بالا ياراملىق ئادەم بولۇپ چىقمىغاندەك ھەر جەھەتتىن چېنىقتۇرمىغان كادىر قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، لەيلەپ يۈرىدىغان، بوش كادىردىن بولۇپ قالاتتى. شۇڭا، قوللاشمۇ پرىنسىپ ئاساسىدا قاتتىق تەلەپ بويىچە بولۇشى كېرەك، دەپ قارايتتى.

ئۇلارنىڭ سۆزلىرى بارغانسېرى كەسكىنلىشىپ كەتكەندىن تاشقىرى، ئاساسىي مەسىلە بىر تەرەپكە قايرىلىپ قېلىپ، سادىق توغرىسىدا تالاش ـ تارتىشقا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن ۋاڭ لەنجۇڭ:

ـــ بۇنىڭ تالىشىدىغان نېمىسى بار؟ ھەر ئىككىلارنىڭ سادىق توغرىسىدىكى قارىشىدىلار توغرا، قاتتىق تەلەپ قويۇش مەسىلىنىڭ بىر

تەرىپى؛ قوغداش، ئاسراش ئاساسىدا يېتەكلەش مەسلىنىڭ يەنە بىر تەرىپى. ئىككىلارنىڭ پىكرىنى بىرلەشتۈرگەندە ئاندىن بىر پۈتۈنلۈك ھاسىل بولىدۇ. سادىق توغرىسىدىكى گەپنى يىغىشتۇرۇڭلار، بىز ئاساسىي مەسىلىگە كېلەيلى، ـــ دېدى ئۇلارنى توسۇپ.

شېستىننىڭ كېرەكسىز چېقىش مەسئۇلىيىتى تېخىنىك بۆلۈمگە ئەمەلىيلەشكەندىن كېيىن تاڭ ۋېنسەي داۋاڭسزلا قۇيمىچىلىقنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىغا قوشۇۋالدى. ئۇ ئەمدى سېخلارغا كۆپرەك چۈشۈپ، كۆپچىلىك بىلەن كۆپرەك ئارىلىشىپ، تېخنىكا، كەسپىي بىلىملەرنى ئىگىلەشكە ئەھمىيەت بېرىشنى، ئاز سۆزلەپ، كۆپرەك ئاڭلاپ، كۆپرەك كۆرۈشنى ئۆزىگە مىزان قىلىشنى ئويلىدى. ھازىردىن باشلاپ دىققەت قىلىپ، ئۇۋياڭ ئىنژېنېر مەسئۇل بولغان بۇ گۇرۇپپىنىڭ ئىشلىرىغا چات كېرىۋالماسلىققا ئۆزىنى قايتا ـ قايتا ئاگاھلاندۇردى.

تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئەتىگەن ئىشچىلار ئىشقا چۈشۈشكە ئۇلگۈرۈپ قۇيمىچىلىق سېخىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلار يېرىم كۈن لەيلەپ يۇرۇپ، بىرەر بىكار ئادەمنى تېپىپ سۆزلىشەلمەي، سۈپەت مەسىلىسىگە ئائىت كىچىككىنە ئۇقۇمغىمۇ ئېرىشەلمەي، ئاران دېگەندە مۇئاۋىن مۇدىر ئوسمان بىلەن بىرەدەم پاراڭلىشىپ، جىددىي ئىشتىن ئەمدىلا قولىنى بوشاتقان چىڭ مۇدىرنىڭ كېچىلىك ئىسمېنىغا ئۇلگۈرۈپ كېلىش توغرىسىدىكى تەكلىپى بىلەن چۈشلۈك تاماققا چىقىپ كەتتى.

بۇ سېختىكى تۆت چوڭ كوروپكىنى كۈندۈزدىكى ئىسمېنا قېلىپلاش-تۇرسا، كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلىگەنلەر قويۇپ چىقاتتى. تاڭ ۋېنسەي چۈشتىن كېيىن يەنە قۇيمىچىلىق سېخىغا كەلدى. ئۇ بىر بۆلەك ئىشچىلار-نىڭ ئەتىگەندىن بۇيانقى قۇيۇلۇپ، سوۋۇغاندىن كېيىنكى كىچىك زاپچاس-لارنى ئەمدى قۇمدىن تازىلاۋاتقان مەشغۇلاتىغا بىرەدەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن سېختىن چىقىپ كەتتى. چۈنكى، سېخ ئىچى چاڭ ـ توزانغا تولغان بولۇپ زاپچاسلاردىكى قۇم ۋە چويۇن مۇدۇر ـ چوقۇرلىرىنى تازىلايدىغان ساندۇقلۇق چوڭ، كىچىك ماشىنىلارنىڭ دەھشەتلىك تاراق ـ تۇرۇق، گۈلدۈر ـ قاراس ئاۋازىدا گەپلىشىش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلدى.

قىشنىڭ تۇمانلىق تۈن قاراڭغۇسىدا چويۇن ئېرىتىش پېچىدىن چىقىۋاتقان كوكسىنىڭ ئاپئاق تۈتۈنلىرى قۇيمىچىلىق سېخىنىڭ ئۈستىدە بىر دەم لەيلىگەندىن كېيىن شامال يۆنىلىشى بويىچە غەرب تەرەپكە سۈرۈلۈ- مەكتە ئىدى. ئەتراپ تۈن جىمجىتلىقىدا شېرىن ئۇيقۇغا چۆمگەنىدى. ئەمما، زاۋۇت قاينام ـ تاشقىنلىققا، جۇشقۇن ـ كۆتۈرەڭگۈ روھقا تولغاند- ىدى. زاۋۇتتىكى ماشىنا ـ ئۇسكۇنىلەرنىڭ سادالىرى تۈن جىمجىتلىقىنى بىمەھەل بۇزۇپ تۇراتتى.

تاڭ ۋېنسەي سېخ ئىچىگە كىرىپ كەلگەندە ئۇستۇاشلىرىغا ئاق بىرىزېنت رەختتىن كەڭ ئىشتان ـ چاپان كىيگەن، شۇ رەختتىن تىكىلگەن ئۇزۇن چېكىلىك ۋە قۇلاقلىرىنى يېپىپ مۇرىلىرىگە ساڭگىلاپ تۇرىدىغان شەپكىنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ئىشچىلار قېلىن، كۆك رەڭلىك پەلەيلەرنى كىيىشىپ، كۆزلىرىگە نۇر قايتۇرغۇچ قارا رەڭلىك ئەينەكلەرنى تاقاپ، ئېغىزلىرىنى ماسكا بىلەن ئېتىپ جىددىي ئىشقا كىرىشىپ كەتكەنىدى. ئۇلار 25 كىلوگرامىلىق چۆمۈچىلەرگە قۇيۇلۇۋاتقان چويۇن ئېرىتمىسى ئەتراپىدا، نۆۋەتچى بەنجاڭنىڭ سۈرىتىگە بەلگە ئاۋازىغا قاراپ ھەرىكەتلە- نىۋاتقان «تىلپىر» نىڭ كەينىدىن ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ قېلىپ قۇيۇش مەيدانىغا چېپىشاتتى. ھازىر ئۇلاردا «بىرەر يېرىمىز كۆيۈپ قالمىغىيدى» دېگەن غەم ئەمەس، بەلكى چويۇن ئېرىتمىسىنىڭ ھارارىتى تۆۋەنلەپ كېتىپ سۈپەتكە تەسىر كۆرسىتىمسۇن، دېگەن ئەندىشە ئۇستۈنلۈكنى ئىگىلەيتتى. قېلىپلارغا قۇيۇلۇپ بولغان ئېرىتمىدىن چىقىۋاتقان ئاپئاق بۇلۇتتەك ئىس ـ تۈتەك سېخ ئىچىنى قاپلىغانىدى.

ئۇچاستكا باشلىقى قارا كۆزەينەكنى قولىغا ئالغانچە:

ـــ سۈيۇقلۇق تۆگىدىمۇ؟ ـــ دېدى ئۇچاق باشقۇرغۇچىغا ۋارقىراپ.

ـــ تۆگىدى! ـــ دېدى ئۇچاق باشقۇرغۇچى ئىككى قولىنى كانەيچە قىلىپ تۇرۇپ.

ـــ ھەي روسۇل! شامال چىقىرىش ماشىنىسىنى دەرھال ئېتىۋېتىپ، ھاۋا بېسىم ماشىنىسىنى ئاچ! پېچتىكى قالدۇق چويۇن پوقىنى قېتىۋالماستا

تازىلىۋېتىڭلار! ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى ئۇچاستكا باشلىقى ئېرىتىش مەشغۇلات گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى روسۇلغا.

بۇ مەشغۇلاتلار بىر ـ بىرىگە ئۇلىنىپ چاقماق تېزلىكىدە ئېلىپ بېرىلىشنى تەلەپ قىلاتتى. ئېرىتىلگەن چويۇنلار بەلگىلەنگەن ھارارەت ئۆلچىمىدە قېلىپقا قۇيۇلمىسا سۈپەتكە توشمايدىغان مەھسۇلات چىققانغا باراۋەر، سۇيۇقلۇق چىقىرىپ بولغان ئوچاق (پېچ) مۇ يۇقىرى ھارارەتتە تۇرغاندا ئۇنىڭدىكى قالدۇق چويۇن پوقى ۋە داشقاللارنى يۇقىرى بېسىملىق ھاۋا ماشىنىسىنىڭ كۆچى بىلەن تازىلىۋەتمىسە، ئۇنىڭدىكى داشقاللار قېتىۋالاتتى ـ دە، سەككىز سائەتتىن كېيىن ئوچاق سوۋۇغاندىلا ئاندىن ئىچىگە كىرىپ، ئادەم كۆچى بىلەن زور ۋاقىت سەرپ قىلىپ تازىلاتتى. بولقىلاردا ئۇرۇپ چۈشۈرۈلگەن چويۇن پوقلىرى يېڭىدىن رېمونت قىلىنغان ئوتقا چىداشلىق توپا، خىشلارنى كېرەكتىن چىقىرىپ، ئوچاق ئىچىنى قايتىدىن سۇۋاشقا توغرا كېلەتتى. بۇنداقتا ماتېرىيال ئىسرافچىلىقى بولغاندىن تاشقىرى، ئەڭ مۇھىمى شۇ كۈندىكى ئىككىنچى قېتىملىق ئوچاقنى ماڭدۇرغىلى بولمايتتى.

ھاۋا بېسىمى ماشىنىسى ئېچىلىشى بىلەن يەر ـ جاھان تىترەپ كەتتى. لېكىن، بىرقانچە مىنۇتقا قالماي ئۇ توختىدى. سېخ ئىچى بىردەم جىمجىتلىققا چۆمدى.

ـــ ھەممە قېلىپلارغا قۇيۇلۇپ بولدىمۇ؟ ـــ دەپ ۋاقىرىدى ئۇچاستكا باشلىقى قۇيما گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىغا.

ـــ ئىككى قېلىپ ئېشىپ قالدى. ئېرىتمە بەك قويۇقتەك قىلىدۇ. ئاخىرى بولغاچقا چويۇن پوقى كۆپكەن، تۆگىتۈەتتۇق، ـــ دېدى گۇرۇپپا باشلىقىمۇ ۋاقىراپ سۆزلەپ.

ئىككى سائەتتەك قاتتىق جەڭدىن كېيىن، بىرىنچى ئوچاقنىڭ چويۇن سۇيۇقلۇقى قۇيۇلۇپ بولدى. ئىس ـ تۈتەكلەرمۇ تاراپ، سېخ ئىچى بىرئاز سوۋۇلۇپ نورمالىشىشقا باشلىدى. ئىشچىلار پەلەي، قۇلاقچا، كۆزەينەكلىرىنى ئېلىۋېتىپ، چاي ئىچىش، تاماكا چېكىش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن ئورۇنلىرىغا يىغىلدى.

ـــ شۇنچه قويۇق ئىس ـ تۈتەك يېرىم سائەتكە قالماي تارقاپ، سېخ ئىچى ئەجەب سۇزۇلۇپ كەتتىيا؟ ـــ تاك ۋېنسەي ھەيرانلىقىدا تۆت ئەتراپقا، سېخ راملىرىغا، تورۇسلارغا قارىدى. ئۇ قايتىتىن ئۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان سوغۇق شامالدىن سەل توڭلىغاندەك بولدى. ئۇ شۇنى كۆردىكى سېخنىڭ تۆت ئەتراپىدىكى ھەر ئىككى ئۈچ مېتىر ئارىلىقتا ئىككى يېرىم مېتىر ئېگىزلىكتە، بىر يېرىم مېتىر كەڭلىكتە ئورنىتىلغان، 52 رامىنىڭ ئەينەكلىرىنىڭ بىرىنىڭ ساق ئەمەس ئىدى. بەزىلىرىنىڭ ئەينەكلىرى پۈتۈنلەي پارچىلىنىپ تۆگىگەن، بەزىلىرىنىڭ ئايرىم پارچىلىرى قالغان، ساقتەك كۆرۈنۈۋاتقانلىرىمۇ چويۇن، پولات سۈيۇقلۇقىدا دەز كەتكەن ياكى ھەرخىل شەكىلدىكى تۆشۈكلەرنى پەيدا قىلغانىدى.

ـــ تاك شۇجى، مەشغۇلات ۋاقتىدا سىزگە قارىيالمىدۇق، ئالدىگىزغا بارالمىدۇق، ـــ دېگەنچە ئۇچاستىكا باشلىقى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ چىڭ مۇدىر قېنى؟ ـــ تاڭنىڭ تەلەپپۇزى بارغانچە مۇلايىم چىقىۋاتاتتى.

ـــ ھازىر چىقىدۇ، ئۇ ئاۋۇ ئاپتوماتنىڭ باشقۇرۇش ئۆيىدە، ئۆتكەنكى سۈپەت مەسىلىسىدىن كېيىن ئاپتوماتنىڭ لىنىيىلەرنىڭ ماسلىشىش ھەرىكىتىنى ئۆزى بىۋاستە باشقۇرۇۋاتىدۇ. ئاخىرقى بىرقانچە تۈگۈن قالدى، شۇنى تاماملىسا چىقىدۇ، ـــ دېدى ئۇچاستىكا باشلىقى تاماكىدىن تاڭغا بىر تال تۈتۈپ.

ـــ مەن تاماكا چەكمەيمەن، ـــ دېدى تاك ئىككى قولىنى جۇپلەپ رەھمەت بىلدۈرۈپ.

ـــ تاك شۇجىنىڭ بىزنىڭ سېخقا كىرىشى يا بىرىنچى قېتىم، كۆپ بولسا ئىككىنچى قېتىم بولۇشى مۇمكىن. ئۇ قۇيمىچىلىق سېخىنىڭ پاسكىنا، ئىشىنىڭ ئېغىرلىقىنى چۈشەنگەنىدىن باشقا خۇسۇسىيەتلىرىنى چۈشەنمەيدىغۇ دەيمەن؟ ئۇ قۇيمىنىڭ نېمىدىن ھاسىل بولىدىغانلىقىنى، قانداق ماتېرىياللارنى ئىشلىتىدىغانلىقىنى، نېمىنى خۇرۇچ قىلىدىغانلىقىنى، نېمە بىلەن قانداق ئېرىتىپ، نېمە بىلەن يۆتكەپ، قانداق تۆكۈلىدىغانلىقىنى

تېخمۇ بىلمەيدۇ، ـــ دېدى بىر بۇلۇڭغا يىغىلىشۇۋلىپ دەم ئالغاچ تاماكا چېكىشىپ، چاي ئىچىشكەچ ئولتۇرغان ئۇستاملاردىن بىرى ئېلىۋەتكەن قارا كۆزەينەكنى قايتىدىن كۆزىگە تاقىۋېلىپ، خودىدى ئۇلارنى ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئۇنلۇك، خىرقىراق ئاۋازدا.

تاڭ ۋە خىزمەت گۈرۈپپىسىدىكىلەر ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىدى.

بىردىنلا بۇ بىر توپ ئۇستاملار ئىچىدە غولغۇلا باشلىنىپ كەتتى.

ـــ ماشىنىسازلىق زاۋۇتىغا باشلىق بولغان ئادەم قۇيمىچىلىق بىلەن تۆمۈرچىلىك كەسپىنىڭ تېخنىكىسىنى پىششىق بىلمىگەندىمۇ، ئۇنىڭ ئۇ-مۇمىي قانۇنىيىتى، مەشغۇلات ئۇسۇلى، ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرىنى بىلـ-مىسە قارىغۇلارچە سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدۇ.

ئۇ گەپنى تاڭنىڭ ئالدىنقى كۇندىكى سۆزىگە قارىتىۋاتاتتى.

ـــ ھېلىقى سادىق دېگەننىڭ خېلى ئەقلى ـ ھوشى جايىدا يىگىتكەن. ئۇ تېخنىكومدا ئوقۇش جەريانىدا بىر يىل بىزنىڭ سېخىتا، يېرىم يىل تۆمۈرچىلىك سېخىدا ئۆگىنىپ پراكتىكا قىلدى. ئۇنى زاۋۇت باشلىقى قىلسا چوقۇم ئىش تەۋرىتىدۇ.

ـــ ئىشچى بولۇپ باقمىغان ئادەم ئىشچى توغرىسىدا گەپ قىلسا ئادەمنىڭ غىدىقى كەلگۈدەك سۆزلەرنى قىلىپ قويىدىكەن...

ـــ مۇشۇ كادىر دېگەن خەقنىڭ تۆۋەن ئاساسىي قاتلامدا ئىشلەپ پىشىپ چىققىنى بىلەن، مەكتەپتە ئوقۇپلا كادىر بولغان ياكى ھەربىي سەپتە كادىر بولۇپ كېيىن كەسىپ ئالمىشىپ باشلىق بولغانلارنىڭ ئاسمان ـ زېمىن پەرقى بولىدىكەن. تۆۋەندە پىشىپ يېتىلىپ چىققانلىرى، بىر ئىشنىڭ ئاسان ۋۇجۇدقا چىقمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ئەمەلىي گەپ قىلىدىكەن. ئاممىنىڭ كۆڭلىنى، دەرد ئەھۋالىنى ئاسان چۈشىنىدىكەن. مەكتەپتىن مەكتەپكە، مەكتەپتىن ئىدارىگە ياكى مەكتەپتىن ئىدارىگە، ئاندىن ئىدارىدىن ئىدارىگە يۆتكىلىپ ئۆسكەنلەرنىڭ ھېسسىياتى، خىزمەت ئۇسۇلى، خىزمەت ئىستىلى زادى ئوخشىمايدىكەن. ئۇلار كۆپ ھاللاردا پەقەت يۇقىرىنىلا تونۇپ، تۆۋەننىڭ پىكرى، قىينىچىلىقى بىلەن ھېسابلاش-

مايدىكەن. قىلغىلى بولمايدىغان ۋە قىلىشقا تېگىشلىك بولمىغان ئىشلاردىن مۇ تۆۋەندىكىلەرنىڭ، ئاممىنىڭ مىڭ بىر قاقشاپ يىغلىشى بىلەن قىلچە كارى بولمىسا، ھەدەپ تۆۋەننى، ئاممىنى بېسىپ، يۇقىرىنىڭ ئەمەلىيەتكە زادىلا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان خام خىياللىرىنى قىلىدۇرىمەن، دەپ تۇرىدىكەن.

2

سادىق بۇگۈن بىرىنچى قېتىم دەرس سۆزلەش مۇنبىرىگە چىقتى. تەبىيارلىقىنىڭ خېلى پۇختا بولۇشىغا قارىماي ئۇ ھودۇقىغاندەك قىلىۋاتاتتى. چۈنكى، بۇ سېخ يىغىنى ياكى سىياسىي ئۆگىنىش ئەمەس، بەلكى تېخنىكا كۇرسىنىڭ دەرسى ـ دە. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇنىڭدا ئەزەلدىن دەرس ئۆتەرمەن دېگەن خىيالمۇ بولمىغانىدى. كونا مائارىپچىلار: «بىر چېلەك سۇيۇقنى بولسا، ئوقۇغۇچىلارغا بىر كۇرۇشكىدىن سۇ بېرەلەيسەن» دەيدىكەن. مەندىن بىر چېلەك سۇ چىقارمۇ؟ دەرس ئاڭلاۋاتقان 50 نەچچە ئوقۇغۇچىنىڭ ھەممىسى ئۆزۈم بىلەن بىرگە كەلگەن، بىرگە ئىشلىگەن سەپداشلىرىم تۇرسا، بەزىلەرنىڭ ئەمەلىي ئىشلەش تېخنىكا سەۋىيىسى مەندىن ئۇستۇن...

سادىق شۇلارنى ئويلىغاچ زاۋۇتتىن بىر تۇتاش شاپىگرافتا بېسىپ تارقاتقان ئىشتىن سىرتقى تېخنىكوم سىنىپلىرىنىڭ كونسپېكتنى سۆزلەمەكچى بولدى. ئۇ كارخانا دېگەن نېمە؟ ئىگىلىك تىكلەشتىكى ئاساسىي ھالقىلار قايسى؟ دېگەن ئىككى تېمىنى ئاچتى. بۇ كونسپېكتىكى 1 ـ، 2 ـ دەرسلەر ئىدى.

سادىق خەنزۇچە كونسپېكتنىڭ يېنىغا ئېنى تەرجىمە قىلغان ئۇيغۇرچە كونسپېكتنى قويدى: بېشىنى تىقۇۋلىپ بىر ھازاغچە ئىككى خىل يېزىقتىكى كونسپېكلارنى سېلىشتۇرۇپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ ساۋاقداشلار! ـــ دەپلا ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى ۋە ئىچىدە «يولداشلار دېسەم بولارمۇ ياكى ساۋاقداشلار دېسەم بولارمۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپ كەتتى.

ئولتۇرغانلاردىن ئىككىسى پىخىلداپ كۈلۈپ تاشلىدى.

ـــ نېمىگە كۈلسەن سايىم؟ ـــ دېدى سادىق قەددىنى رۇسلاپ، چىرايىغا سۇر يۈگۈرتۈپ.

ـــ ئوخشاتتىلا! تازا مۇئەللىمگە ئوخشىدىلا! چۈيدۈيجاڭ، لېكىن قىزارمىسلا، نېمىگە قىزىراتتىلە؟ ـــ دېدى سايىم.

ـــ دەرسنى چاقچاقلا ئايلاندۇرما ـ ھە؟ ـــ دېدى سادىق ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ.

ـــ ياق، بىز چاقچاقلا ئايلاندۇرمىدۇق، بەلكى سىلىنىڭ ھازىرقى قىياپەتلىرىنىڭ رەسمىي مۇئەللىمگە ئوخشاپ كەتكەنلىكىگە خۇش بولۇپ كەتتۇق. سىلى نېمىنى قىلمەن، دېسىلە شۇنى قاملاشتۇرىدىغان ئادەم.

ـــ نېمىگە قورۇنسەن، ھەممىمىز ئۆز تۇرساق؟ سەن ياكى مۇئەللىملىك كۇرسىنى پۈتتۈرۈپ كەلگەن مەخسۇس مۇئەللىم بولمىساڭ. جىددىيلەشمەي سۆزلەۋەر، كەم جايلىرىنى ئۆزئارا تولۇقلايمىز، ـــ دېدى قۇراشتۇرۇش ئىشچىسى ناسىر.

ناسىر ئاپتوموبىل ماتورىنى قۇراشتۇرۇش ئىشچىسى ئىدى. ئۇ ماتورىنىڭ ئېلېكتر زاپچاسلىرى بۆلۈكىدە ئۇستىسى شەندىن قالسىلا ئالدىنقى قاتاردىكىلەردىن ئىدى.

سادىق ناسىرنىڭ سۆزىدىن بۆلەكچە روھلىنىپ كەتتى ـ دە:

ـــ يولداشلار، مەن سۆزلەپ باقاي. تولۇق بولمىغان، خاتا سۆزلەپ قويغان يەرلەرنى سىلەر تولۇقلاڭلار، ھەممىمىز ھەم مۇئەللىم، ھەم ئوقۇغۇچى بولايلى، قانداق؟ ـــ دېدى خۇشال كەيپىياتتا ھەممىگە قاراپ چىقىپ، ـــ كونسپېكتا بىرىنچى دەرس قىلىپ زاۋۇتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى تونۇشتۇرۇلغانىكەن. بىز بۇ قىسمىنى سۆزلىمەيلى. ئىككىنچى دەرستىكى «ئىگىلىك تىكلەشتىكى ئاساسىي ھالقىلار قايسى؟» دېگەندىن باشلايلى.

ـــ هەي سادىق، نېمانچە چوڭ تېمىغا ئېسىلۇۋالدىڭ؟ بۇنداق تېمىنى ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورلىرىمۇ سۆزلەپ بىر باشقا ئاچقالمايدۇ، ـــ دېدى ناسىر ھەيرانلىقىدىن چېكىسىگە پاقىدە بىرنى ئۇرۇپ قويۇپ.

ـــ سۆزلىگىلى قويمامسەن ناسىر ئۇستام. ھەممىنى سۆزلەپ كېتەلمىسە زاۋۇتنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئائىت قىسمىنى كۆپرەك سۆزلىسە بولمىدىمۇ؟ بۇنداق ئۇ بىر نېمە دېسە، بۇ بىر نېمە دەپ لوقما سالغىلى تۇرسا دەرس دەرسەكە، مۇئەللىم مۇئەللىمگە ئوخشىماي قالدىكەن. سۆزلىسىلە پەيجاڭ! ـــ دېدى سايىم ناسىرغا سوغۇق نەزىرى بىلەن قاراپ.

سايىم سادىقنى ناھايىتى چوڭ بىلەتتى. ھەرقانداق ئادەم قانداقلا بىر جايدا سادىققا بىر نېمە دېسە، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنىڭ توغرا، خاتاسىنى ئايرىمايلا ئارىلىشاتتى. سادىقنىڭ تەرىپىنى قىلىپ جېدەل چىقىرىشتىن يانمايتتى. ئۇنىڭ بۇ مىجەزىنى بىلگەن ناسىر جىم بولۇۋالدى. ئەگەر ئۇ يەنە بىر نېمە دېسە سايىم ئۇنىڭغا تېخىمۇ يۇز خاتىرە قىلمايتتى.

ـــ مەن دۇنيادىكى داڭدار كارخانىلار بىلەن داڭدار مەھسۇلاتلار تونۇشتۇرۇلغان بىر ماتېرىيال بىلەن ياپونىيىنىڭ 100 داڭدار كارخانىسى تونۇشتۇرۇلغان بىر كىتابنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقتىم، ـــ دېدى سادىق گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ ئۇلارنىڭ تەجرىبىلىرىنى يېغىنچاقلىغاندا بىز-گە تۆۋەندىكىدەك ئۇقۇملارنى بېرىدۇ:

بىر كارخانا مەيلى چوڭ، ئوتتۇرا ياكى كىچىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ قۇرۇلۇشى بىلەنلا ئىلمىي ئۇسۇلدا قاتتىق باشقۇرۇلۇشى كېرەك ئىكەن. ئاندىن بۇ ئۇسۇلنى ئايمۇ ئاي، يىلمۇ يىل، ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملاشتۇرالسا، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ كارخانىدا ئۆزگە خاس بىر يۇرۇش ياخشى ئىستىل، ياخشى ئەنئەنە، ياخشى ئادەتلەر پېتىلدۇرۇلۇپ ۋە بارا ـ بارا مۇكەممەللىشىپ، ئۇنىڭ مەھسۇلاتلىرى پۈتۈن خەلقئالەم ئالدىدا ئىشەنچلىك داڭدار مەھسۇلاتلىرىدىن بولۇپ تونۇلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بۇ داڭدار مەھسۇلاتلار ئۆز نۆۋىتىدە شۇ كارخانىنى دۇنياغا مەشھۇر داڭدار كارخانا قىلىپ تونۇتالايدىكەن، شۇ ئاساستا ئۇزلۇكسىز

يېڭىلىنىپ، بازاردا ئىزچىل ئۇستۇنلۇكنى ساقلاپ، شۇ كارخانىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى بىر ئەۋلادتىن يەنە بىر ئەۋلادقا نامايان قىلالايدىكەن. بۇنداق ئاساسقا قۇرۇلغان كارخانىدا ئىشچىلىرىنىڭ قايسى خىلدا ئالمىشىپ تۇرۇ-شىدىنمۇ قەتئىينەزەر، ئۇلار ئۆز ئەنئەنىسىنى ئەسلا يوقاتمايدىكەن. مانا بۇ داڭدار مەھسۇلات، داڭدار كارخانا بەرپا قىلىشنىڭ قىسقىچە بايانى.

سادىق يۇقىرىقى نەزەرىيىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئەمەلىي مۇلاھىزىگە ئۆتتى:

ـــ ئەگەر ھەربىر ئىشچى ئىشلەپچىقىرىش ئەمەلىيىتىدە باشتىن ـ ئاخىر پۈت تىرەپ تۇرماقچى، باشقىلار بىلەن باباراۋەر، ھەتتا ئۇلاردىن ئۈستۈن تۇرماقچى بولىدىكەن، دۆلەتكە، خەلقە قىممەت يارىتىمەن، دەي-دىكەن، مىنۇت ـ سېكۇنتنى قولدىن بەرمەي ھەممە تەرەپتىن ئۆزىنى يېتىلدۇرۇشى، ئەمەلىي ئىش ئۈنۈمى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ بوشاڭلاردىن ئە-مەلسىكىنى، ئەقىل ـ پاراسىتى ئارقىلىق، دۆت ـ يارامسىزلاردىن ئەمەسلە-كىنى، ھۈنەر ـ سەنئەتتە «غورىگىل» ئۇستىلاردىن ئەمەسلىكىنى پۈتۈن جەمئىيەتكە، مىللەتكە تونۇتۇشى كېرەك. مانا شۇ چاغدا، جەمئىيەت سېنى ئېتىراپ قىلىدۇ. مىللەت سېنىڭ بىلەن پەخىرلىنىدۇ...

ـــ مەن بەزى ئادەملەرنىڭ بىرەر قېيىنچىلىققا يولۇقسىلا، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ، چارە ـ تەدبىر كۆرۈپ يول ئاچماي، يۇقىرىنىڭ ئىنئامە-غا، ئېتىبار بېرىشكە، ساخاۋىتىگە تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرىدىغان ئىستىلىنى ياراتمايمەن. بۇنداق ئادەملەر ئۆزلىرى ئۈچۈن مەڭگۈ يول ئاچالمايدۇ. شەرت ـ شارائىت يار بەرسە قىلىپ، بولمىسا بىر ئىزىدا ئورنىغا دەسسەپ يول چىڭدايدىغانلار ئاخىر جەمئىيەت تەرىپىدىن شاللاپ تاشلىنىدۇ. بۇنـ-داق ئادەملەر كارخانىنى قۇتقۇزالمايدۇ. بۇ قائىدە ھەرقانداق زاۋۇت، كان، كارخانا ۋە ئۇلارنىڭ باشلىقلىرىغمۇ، ئىشچىلىرىغمۇ ئوخشاشلا باب كېلىدۇ.

بۇ جۈملىلەرنى سۆزلىگەندە سادىق ئىچىدىن قاينىۋاتاتتى. ئۇ ئۆزىنى بېسىۋالالمىغان ھالدا:

سادىق سۆزىنى ئارا: ـــ خۇددى تەمەخور كارخانىغا ئوخشاش ھەددىدىن ئارتۇق ئېتىبارغا بېرىلىپ كەتكەن مىللەتمۇ رونىق تاپالمايدۇ. ئۆزىنى

ئۆستۇرەلمەيدۇ، ـــ دېۋىدى، ئۇنىڭ دەرسىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاۋاتقانلار تەڭلا بىر ـ بىرىگە قاراشتى. خاتىرە يېزىۋاتقانلارمۇ لۆمىدە بېشىنى كۆتۈرۈشۈپ، ئۆزئارا كوتۇلدىششقا باشلىدى.

سادىق ئۇلارنىڭ چىرايىدىكى روھىي ھالەتكە سەپسالماي، مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدە ساقلىنىۋاتقان قانائەتچانلىق، مەغرۇرلۇق، چۈۋالچاقلىق، تارقاقلىق ۋە كوللېكتىۋىزملىق كۆز قارىشى ئاجىز بولۇشتەك مەسىلىلەرنى كۆرستىشكە باشلىغانىدى. قۇراشتۇرۇش سېخىدىكى تۇرسۇن كاسسىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ:

ـــ توختا سادىق! ئادەم چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىر نېمىلەرنى دەپ كەتتىڭغۇ؟ روناق تاپمايدىغان مىللەت دېدىڭمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق، تەمەخۇرلۇق قىلىپ تىرىشمايدىغانلار روناق تاپمايدۇ، دېدىم. بۇ قايسىبىر مىللەتكە قارىتىلغان گەپ ئەمەس، ـــ دېدى سادىق.

ـــ مەيلى قانداق چۈشەندۈرمە بۇ سۆزۈڭ تازا جايىدا بولمىدى. دۇنيادا نەدىمۇ پۈتۈن بىر مىللەت سۈپىتى بىلەن تەمەخور بولىدىغان ئىش بار؟

ـــ سەن ئۆزۈڭگە ئېلىپ كەتمە تۇرسۇن، دەرس سۆزلىگەندە ھەرقانداق ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرسە بولىۋېرىدۇ، ـــ دېدى سايىم گۇركىرەپ.

ـــ قانداقچە ھەرقانداق ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرسە بولىۋېرىدىكەن، خاتا بىرلەشتۈرسىمۇ بولامدىكەن؟ ـــ تۇرسۇنمۇ ئۆرلەشكە باشلىدى.

ـــ نېمە پاچاقچىلىق قىلىسەن؟ تاڭ شۇجىمۇ نەچچە قېتىم: بىز سىلەرگە ئىمكانقەدەر ئېتىبار بېرىمىز. لېكىن، سىلەر ئېتىبار بېرىشكە تولا ئىنتىلمەيسىلەر، كۆزىگە قاراپ چوڭ قىلغان بالىغا ئوخشاش يارامسىز ئادەم بولۇپ قالسىلەر دېدىغۇ؟ سېنىڭ يېقىندا ئالغان بىر دەرىجەڭنى «مىللىي يولداش» دېگەن ئېتىبارىدا ئالغانلىقىڭنى كىم بىلمەيدۇ. ئۇستاڭ بىلەن ئوچاستىكا باشلىقىڭ يۆلەپ يۆرۈپ ئېلىپ بېرىپتۇ. يامان بولساڭ يەنە قايتا ئىمتىھان بېرىپ باقچۇ؟ ـــ دېدى سايىم، تۇرسۇننىڭ مۇشۇنداق تەرەپلىرىدىن يەنە «ئوق ئۇزگىلى» تۇرغانىدى، سادىق:

ـــ بولدى تالاشماڭلار مەن گېپىمنى تۈگىتۈالاي، مېنىڭ سۆزۈم خاتا ئەمەس، لېكىن، ـــ دېيىشىگە، گۈلنسا لۆممىدە ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ سىزمىچۇ، تېخىنكا دەرسىدە قوش مەنىلىك سىياسىي ئاتالغۇلار-نى قوللىنىپ نېمە قىلاتتىڭىز، باشقۇرۇش كەسپىگە ئائىت سۆزىڭىزنى قىلماي، ـــ دېدى قاپىقىنى سۇزۇپ.

بۇ سىنىپتا قىزلاردىن گۈلنسا، ئانىقىز، تۇنساقىز، رېھىمخانلار بار ئىدى. سايىم ئانىقىزنىڭ بالام كېچىك، كېيىنكى قارارغا قاتنىشاي دېگىنىگە ئۇنماي، بالىنى ئانام بېقىپ بېرىدۇ، دەپ ئۇنى مەجبۇرىي تىزىملاتقۇزغانىدى.

ـــ بۇنى قوش مەنىلىك ئاتالغۇ دېگىلى بولمايدۇ. «ئېتىبار» دېگەن بۇ سۆز بىزنىڭ خىزمەت - ئۆگىنىشتە روھىي ھالىتىمىزگە تاقىشىدىغان مەسىلە. بەزىلەر ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئېتىبار قىلىدۇ دېسە، تار يولغا كىرىۋېلىپ مىللەتنىڭ غۇرۇرىغا تېگىدىغان ئىشلارنى قىلۋاتىدۇ. بۇنداق روھتا مېڭىپ خەقلەر بىلەن تەڭ بولغىلى بولاتتىمۇ؟ ئېتىبار قىلىدىغان يەرلەردە ئېتىبار قىلۋاتىدىغۇ؟ لېكىن ئۆزىمىزنىڭ تەقدىرىنى ئۆزىمىز بەلگىلەيمىز دېسەك ئىلىم - پەن بابىدا قانات قېقىشىمىز كېرەك، ـــ ئانىقىز جىددىي باش ھەرىكىتىدىن كۆزىگە چۈشۈۋالغان چېچىنى يېنىغا قايرىپ قويۇپ ئىزىدا ئولتۇردى.

ـــ يارايسىلەر خوتۇن! ـــ دەپ ۋارقىرىدى سايىم سىنىپنىڭ جىمجىتلىقىنى بىراقلا بۇزۇپ. ئوقۇغۇچىلار كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ بۇگۈنكى دەرسته يەنه بىر چوڭ تېما ـــ سۆپەت باشقۇرۇشنىڭ دائىرىسى دېگەن مەزمۇن بار ئىدى. بۈگۈن ۋاقىت توشۇپ قالدى، ئۇنى كېيىنكى قېتىم سۆزلەيمەن، ـــ دېدى سادىق دەرسىنى تۇگىتىپ.

گۈلنسا دەرسخانىدىن چىقىۋېتىپ:

ـــ سادىق چۈشەندۈرسىمۇ، سەندەك كەسكىن ئىبارىلەرنى ئىش-لىتەلمەيتتى، ـــ دېدى ئانىقىزنىڭ سادىقنى قوللىغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ.

ـــ بۇگۈن شۇنىڭ بىلەن تۇگەيدۇ دەمسەن؟ تۇرسۇن گىجىڭ يەنه ئەزۈەيلەيدۇ تېخى، ـــ دېدى ئانىقىز، ـــ سادىق ياخشى تەييارلىق قىلىپتۇ. ناھايىتى چوڭقۇر، ئەتراپلىق سۆزلىدى، كېيىنكى دەرسنى قۇدرەت

سۆزلىگۈدەك. ئۇ ساپ تېخنىكا مەسىلىسىنى سۆزلەيدۇ. چۈشەنمەك تەس دېگىنە.

3

تەقدىر ئۇزۇندىن بۇيان ئۇنىڭغا سىنىدۇرۇپ كېلىۋاتقان بىرخىل بىشارەت بارغانچە قويۇق تۈس ئېلىۋاتاتتى. ئۇنى قول بىلەن تۇتۇپ، كۆز بىلەن كۆرۈشتە تېخى ئانچە روشەنلىك بولمىسمۇ، لېكىن ئۇنىڭ سۈس كۆلەڭگىسى كىشىلەرنىڭ كۆزىگە پات ـ پات چىلىقىپ قالاتتى. ئۇزلۇكسىز يۈكسىلىپ تۇرغان ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىيىتى ۋە سىياسىي ۋەزىيەت ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇش ھادىسىلىرىدەك سادىقنىڭ تۇرمۇشىدىمۇ چوڭ ئىلگىرىلەش بولدى. سادىق گۈلنىساغا بەرگەن «ئالدىمىزدىكى چاغاندا توي قىلىمىز» دېگەن ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىدى. ئۇ توي تەييارلىقى قىلغاچ ھەم ئىشلەپ، ھەم ئىشتىن سىرتقى كۇرس ئۇچۇن كېچىلەپ دەرس تەييارلاۋاتقان كۈنلەردە يۈرتىدىن جىددىي تېلېگرامما كېلىپ قالدى.

سادىق تېلېگرامما لىپاپىنى ئېچىپ «دادىڭ ئاغرىق» دېگەن خەتلەرنى كۆرۈپ، قاتتىق ھودۇقتىنىدىن پۈتۈن ئەزايىدىن مۇزدەك سوغۇق تەر چىقىشقا باشلىدى. تەييارلاۋاتقان كونسپېكتىنىڭ ئاخىرقى بىرقانچە قۇرلىرىنى قانداق يېزىپمۇ قاملاشتۇرالمىدى. ھازىر ئۇنىڭ كاللىسىغا ھېچ نەرسە كىرمەيتتى، قولى ئىشقا بارمايتتى. بىرقانچە كۈننى مۇشۇنداق گاراڭ ئۆتكۈزگەن سادىق ئاخىر قۇدرەتنى تېپىپ، تومتاقلا:

ـــ بۇ دەرسنىڭ ئاخىرىنى تولۇقلاپ سەن سۆزلىۋەت، ـــ دېدى. لېكىن نېمە ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى ئىزھارلىمىدى، ئاندىن ئۇدۇل شىڭ خەيدىنىڭ يېنىغا كەلدى.

شىڭ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن ئۇنى ئالدىرىتىپ:

ـــ سىز تاڭ شۇجىنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇپ تېزدىن يولغا چىقىڭ، ـــ دېدى.

گۈلنىساغا نېمە دەرمەن؟ مۇشۇنىڭ بىلەن تويىمىزنى ئىككى ـ ئۈچ

قېتىم ئارقىغا سوزغان بولىمەن. يۇرتقا نېمە بىلەن بارىمەن؟ تويغا تەييارلىغان پۇلنى ئىشلىتىۋالسام قانداق بولىدۇ؟ كېيىن نېمە بىلەن توي قىلارمىز؟ ئۇ پۇلمۇ گۇلنسادا ئىدى. قانداق ئېغىز ئاچارمەن؟ دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن سادىق ئەمدى تېلېگراممىنىڭ مەزمۇنى ئۇستىدە ئويلىنىپ قالدى: ئادەتتە ماڭا تېلېگرامما، تېلېفون دېگەنلەر كەلمەيتتى، خەتنىمۇ ئىككى ـ ئۈچ ئايلاردا بىر ئېلىشاتتۇق. چوقۇم دادام ياكى چوڭ دادامغا بىر ئىش بولدى. ئەگەر دادام تۇغۇپ كەتكەن بولسا... سادىق بۇ ئويىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرۇشقا جۇرئەت قىلالمىدى ـ دە، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا يىغا ئولىشىپ كەتتى. يۇرىكى سىقىلىپ، بېشى قايغاندەك بولدى. ئۇ ئاران ئۆزىنى توتۇۋېلىپ تاڭ ۋېنسەينىڭ ئىشخانىسىغا كىردى.

سادىقنىڭ ئائىلىسىدىن كەلگەن تېلېگراممىدىن بىخەۋەر تاڭ ئەمگەك ئىش ھەققى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لى بىلەن قىلىشۋاتقان پاراڭنى توختىتىپ:

ـــ ئاخىر توينىڭ رۇخسىتىنى ئالغىلى كىرىپسىز ـ دە؟ بولدى، ئەمدى ئارقىغا سوزۇۋەرمەڭ. «چەكتىن ئاشۇرۇۋەتسەڭ شەيئىلەر ئەكسىگە قاراپ ماڭىدۇ» دەيدىغان گەپ بار. گۇلنسانىڭ دەل كەتسە كېيىن يېپىشتۇرغىلى بولماي قالمىسۇن، ـــ دېدى چاقچاق قىلىپ.

سادىق زورمۇ زور كۈلۈپ قويدى.

ئۇيغۇرلارنىڭ پسىخىك ئالاھىدىلىكىنى پىششىق ئىگىلىۋالغان تاڭ سادىقنىڭ خۇشياقماس كۈلكىسىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە بىر ئىشنى سەزگەندەك بولدى ـ دە:

ـــ نېمە بولدى؟ گۇلنسا بىلەن ئازارلىشىپ قالدىڭلارمۇ؟ مەن سىزگە نەچچە قېتىم، ئارقىغا سوزىۋەرمەڭ، گەپ ـ سۆز كۆپەيسە، قىز تەرەپكە ئېغىر كەلمەسۇن، دېمىدىمغۇ. مېنىڭ سۆزۈمنى ئەمدى چۈشەنگەن ئوخشىمامسىز؟ ـــ دېدى ئۇ چاقچاققا نەسىھەت ئارىلاشتۇرۇپ.

ـــ ئۇ ئىش ئەمەس، ئائىلىمىزدىن تېلېگراما كەلدى. دادام ئېغىر ئاغرىقكەن، ـــ دېدى سادىق ئاران ئېغىز ئېچىپ ۋە تېلېگراممىنى تاڭغا سۇندى. ئۇيغۇرچە خەتلەرنى يامداپ ئوقۇيالايدىغان تاڭ ئىچىدە ئوقۇپ،

ئەھۋالىنىڭ ئېغىرلىقىنى سەزدى ـ دە:

ـــ مەن قارىسىغىلا سۆزلەپتىمەن. تېزدىن يولغا چىقىڭ. لى كوجاڭ رۇخسەت سوراش رەسمىيىتىنى بېجىرىپ بەرسۇن، ـــ دېدى.

ـــ مەسىلە يوق. زاۋۇت تۇزۇمىدە شەخسىي ئىش ئۈچۈن رۇخسەت سوراش ۋاقتىنىڭ ئەڭ ئۇزۇنى بىر ئايلىق بولىدۇ. مەن شۇ بويىچە ھازىرلا بېجىرىپ بېرەي، ـــ دېدى لى ئورنىدىن مىدىرلاپ. سادىقمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇردى.

ـــ ئىقتىسادچۇ؟ ئەگەر زۆرۈر بولسا زاۋۇت مالىيىسىدىن ئىككى ـ ئۈچ يۈز يۈەن قەرز ئېلىڭ، ـــ دېدى تاڭ ئۇلار مېڭىشقا تەمشەلگەندە.

ـــ بولماسمكىن، ـــ لى ناھايىتى خجىللىقتا قوشۇلماسلىق پوزىتسىيىسىنى بىلدۈردى.

ـــ نېمىشقا؟ ـــ سوردى تاڭ ھەيران بولۇپ.

ـــ زاۋۇت مالىيىسىدىن ھەرقانداق سەۋەب بىلەن شەخسكە قەرز بېرىلمەيدۇ، ھەتتا ۋاڭ چاڭجاڭ، باش ئىنژېنېر، سىزمۇ ئالالمايسىز. بۇ ناھايىتى قاتتىق تۈزۈم. ئەگەر زۆرۈر بولسا مەن باشقا يول بىلەن ئامال قىلاي، ـــ دېدى لى چۈشەندۈرۈپ.

ـــ مەن تېخى بۇ تەرىپىنى بىلمەيدىكەنمەن، ـــ دېدى تاڭ سادىققا ھېسداشلىق قىلىپ.

ـــ مەن بىلمەن، ـــ دېدى سادىق، ـــ بۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «مارگىنسكى زاۋۇت قانۇنى» دىن كەلگەن تۈزۈم. بىز ھازىر شۇ تۈزۈم بويىچە ئىش كۆرۈۋاتىمىز. ئۇلارنىڭ قانۇنىدا «ھەرقانداق ئادەم ھەرقانداق ئەھۋالدا زاۋۇت باشلىقى، پارتكوم سېكرېتارى، باش ئىنژېنېرلارمۇ شۇنىڭ ئىچىدە، شەخسىي ئىشى ئۈچۈن زاۋۇتتىن بىر تىيىنمۇ قەرز ئېلىشقا بولمايدۇ» دەپ ئېنىق بەلگىلەنگەن. ئۇزۇم ئامال قىلاي.

سادىق رەسمىيەت بېجىرىش ئۈچۈن يۇقىرى ـ تۆۋەن قاتلاپ، جىددىيىچىلىك ئىچىدە چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمدى. ئۇ گۇلنسانى ئىزدەپ ئۇنىڭ سېخىغا ماڭغاندا كۈندۈزلۈك ئىسمېنىدىكىلەر ئىشتىن چۈ-

شۇپ، قوللىرىدا تاماق قاچىلىرى، قولتۇقىغا ئۆگىنىش كونسپېكتلىرىنى قىستۇرۇۋالغىنىچە ئالدىرىشىپ سېختىن چىقىشۇاتاتتى. ئۇلار كەچلىك تاماقلىرىنى يېيىشىپ بولغاندىن كېيىن ئۇدۇل كەچ كۇرسىغا بېرىپ ئىككى سائەتلىك دەرسلىرىنى تۇغىتىپ ئاندىن ئۆيلىرىگە قايتاتتى.

سادىق گۇلنىسا بىلەن بوسۇغىدا ئۇچرىشىپ قالدى.

ـــ نېمە بولدىڭىز؟ ـــ دېدى سادىقنىڭ غەمكىن چىرايىنى كۆرگەن گۇلنىسامۇ هودۇقۇپ. سېخىنىڭ قوش قاناتلىق دەرۋازىسىنىڭ بېشىغا ئورناتقان يۇز ۋاتلىق لامپۇچكا نۇرى گۇلنىسانىڭ سادىقنىڭ چىرايىنى سارغىيىپ كەتكەندەك كۆرسىتىۋەتتى. سادىق گەپ قىلمىدى. گۇلنىسا تېخىمۇ تەقەززا بولدى، ـــ زادى نېمە بولدى؟ گەپ قىلسىڭىزچۇ، سادىق گۇلنىسانى قولىدىن تارتىپ ئىككى سېخ ئوتتۇرىسىدىكى چىملىق ئىچىگە قاتۇرغان هەيكەل سۇپىسىغا ئەكەلدى ـ دە:

ـــ ئۆيدىن تېلېگراممۇ كەلدى. دادام ئېغىر كېسەلكەن، ـــ دېيىشىدى ئارانلا.

گۇلنىسا هاڭۋاقتىنچە گەپ قىلالماي قېتىپ قالدى.

ـــ ئېغىر كېسەل دېگىنى بىلەن ئۆلۈپ كەتتىمىكىن دەيمەن، ـــ دېدى سادىق خۇددى ماغدۇرسىز ئادەمدەك پەس ئاۋازدا. ئۇ يىغلۇۋېتىشتىن ئاران ـ ئاران ئۆزىنى بېسىپ تۇراتتى.

گۇلنىسا ناھايىتى چىگىش خىياللار ئىچىدىن ئاران دېگەندە هوشىنى تېپىپ:

ـــ ئۇنداق خىياللاردا بولماڭ، دادىڭىز تېخى ياش، سالامەتلىكىمۇ ئوبدان تۇرسا، ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئۆزىڭىزنى يوقتىپ قويماڭ. ئالاقىلىشىپ كۆرمەمدۇق، ـــ دېدى سادىقنىڭ قولىنى ئىككى قولى ئارىسىغا ئېلىپ.

ـــ مەن ئەتە ئەتىگەن ماڭماقچى بولدۇم. تو... تويمىز يەنە كېچىكتىغان بولدى، ـــ دېيىشىدى سادىق ناھايىتى خىجالەتچىلىك بىلەن دۇدۇقلاپ. ئۇنىڭ گۇلنىسانىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزىدىغىنىمۇ مۇشۇ گەپ ئىدى.

غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلگەن گۈلنسا «تازا سىزنىڭ مەقسىتىڭىزدىكىدەك بولىدىغان بولدى» دېمەكچى بولدىيۇ ئۆمەللەپ بولغان ئاغزىدىكى گېپىنى توختىتۇۋېلىپ:

— كېرەك يوق، ئۇ قاچانلا بولسا بولىدىغان ئىش. ئالدى بىلەن كېسەلنى يوقلاپ داۋالىتىش مۇھىم، — دېدى خۇشياقماس تەلەپپۇزدا سوغۇقلا قىلىپ. گۈلنسانىڭ مۇئامىلىسىدىن ئۇنىڭ نېمىنى ئويلىغىنىنى سەزگەن سادىق بىچارىلەرچە قىياپەت بىلەن:

— مەن سىزدىن يەنە بىر قېتىم كەچۈرۈم سورايمەن، — دېيىشلىرى ئارانلا.

گۈلنسا ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە پوزىتسىيە بىلدۈرمىدى. ئەكسىچە:

— تويغا تەييارلاپ قويغان پۇلنى ئېلىۋېلىڭ، لازىم بولىدۇ، — دېدى. بۇ گەپ بىلەن تەڭ سادىقنىڭ ئۈستىدىن بېسىپ تۇرغان تۇغمەن تېشى يەرگە چۈشكەندەك بولدى. چۈنكى، سادىق تويىنىڭ يەنە كېچىكىدىغىنىغا ئېغىز ئاچالماي تۇرغاندا تويدا ئىشلىتىمىز، دەپ ئىككىسى يىغقان پۇلغا ئېغىز ئېچىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

سادىق بىلەن گۈلنسانىڭ بىرلىكتە تېجەپ يىغقان پۇلى ئاران بەش يۈز يۈەن ئىدى. ئۇ گۈلنسانىڭ زورى بىلەن ئۇ پۇلدىن ئۈچ يۈز يۈەننى ئالدى.

سادىق يولغا چىقتى. ئۇ كۆزىنى يۇمسىلا دادىسى كۆز ئالدىغا كېلىۋالاتتى. 54 ياشلىنىڭ قارىسىنى ئالغان مامور ئەپەندى ئېگىز بوي، ئورۇقمۇ، سېمىزمۇ ئەمەس، سالاپەتلىك، كېلىشكەن ئادەم ئىدى. ئۇ يىگىرمە ياشقا كىرگەن يىلى ئۇيغۇر مائارىپ سېپىگە ئاتلانغانىدى. قويۇق قېشى تېخى قاپقارا تۇرۇشىغا قارىماي، ۋاقىتسىز ئاقىرىشقا باشلىغان چېچى ئۇنىڭ ئوتتۇز نەچچە يىللىق مائارىپ مۇساپىسىنى بېسىپ ئۆتكەنلىكىگە گۇۋاھ بولۇپ كۆمۈشتەك ئاقىرىپ كەتكەنىدى. خەت كۆرگەندە تاقىيىدىغان كۆزەينىكى ئۇنىڭ سوزۇنچاقراق كەلگەن يۈزىگە تولىمۇ چىرايلىق يارىشاتتى.

شىنجاڭ ئازاد بولۇپ ئۇزۇنغا قالماي مامور ئەپەندى ئۆزى تۇرۇشلۇق

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇدىرى بولدى. ئۇ مۇدىر بولغاندىن كېيىن بۇ مەكتەپتىن تولۇقسىز ئوتتۇرىغا چىقىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ نىسبىتى ناھىيە بويىچە يىلىدىن يىلغا يۇقىرى بولۇپ كەلدى. لېكىن، «ئۇچكە قارشى»، «بەشكە قارشى» ھەرىكەت جەريانىدا بىر كۆيدۈرگىنىڭ ناھىيەدىكى يۆلەنچۈكىگە چېقىشتۇرۇشى بىلەن مۇدىرلىقدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ ئادەتتىكى كادىرلىقىغا چۈشۈرۈپ قويۇلدى. ئۇ يەنە بۇرۇنقىدەك جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىدى. لېكىن، ناھىيىلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئىككى يىلغا قالمايلا چېكىنىپ، ناھىيە بويىچە ئەڭ ناچار سەۋىيىگە چۈشۈپ قالدى. ناھىيىگە يېڭىدىن ھاكىم كەلدى. ئۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن مامور ئەپەندىنى يەنە 1 - باشلانغۇچ مەكتەپكە مۇدىر قىلىپ يۆتكىدى. مامور ئەپەندىنىڭ بىر يىلدىن ئارتۇق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئەسلى ھالىتىگە كېلىپ، ناھىيە رەھبەرلىكى، باللارنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى.

سادىق يول بويى دادىسى مامور ئەپەندى توغرىسىدا ئۆزى بىلىدىغان ئەھۋاللارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ: «ئەگەر دادامغا راستتىن بىر ئىش بولىدىغان بولسا 75 ياشقا كىرىپ قالغان چوڭ دادام تۆگىشىدىغان بولدى. ئاچامنىكىمۇ، ھاما ئاچامنىكىمۇ ئائىلىسىدە بىر قوتان ئادەم بار. ئانام، چوڭ دادام بىلەن يالغۇز قالسا قانداق قىلارمىز؟ راستتىن شۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كېلىپ قالساق، مەن زاۋۇتقا قايتىپ كەتمەيمەن» دەپ ئويلىدى ئۇ...

سادىق ئۆزۈن يوللۇق يولۇچىلار ماشىنىسىدا ئۇچ يېرىم كۈن يول يۈرۈپ ناھىيىسىگە يېتىپ باردى. يولۇچىلارنىڭ يۈك - تاقلىرىنى ئاستىغا بېسىپ، ئادەملەرنى تۆت قاتار تىزىپ ئولتۇرغۇزىدىغان ئۇستى يېپىق بۇ قارا ماشىنىغا 32 دىن 34 كىچە ئادەمنى خۇددى ساندۇققا ئالما تىزغاندەك زىچ ئولتۇرغۇزاتتى. كوزۇپقا يۆلىنىپ ئولتۇرىدىغانلارنىڭ ئەھۋالى بىرقەدەر ياخشى ئىدى. لېكىن، ئوتتۇرىغا تىزىلغانلار بىر - بىرىگە يۆلىنىپ قارشى تەرەپكە قاراپ ئولتۇراتتى. بۇ خىل ئولتۇرۇش قىش - سوغۇقتا ئۇلارنى سوغۇقتىن ساقلىسىمۇ، لېكىن يول بويى مىدىر - سىدىر قىلغۇزمايتتى.

ئۇيۇشۇپ كەتكەن پۇت ـ بەدەنلىرىنى بىرئاز ھەركەتلەندۈرۈش ئىمكانـ يىتى يوق ئىدى. سادىقغا دەل ئاشۇنداق ئوتتۇرا ئورۇندىن بىر كىشىلىك توغرا كەلگەنىدى. ئۇنىڭغا دۈمبىسىنى يۆلەپ ئولتۇرغىنى ئەمچەكتە بالىسى بار بىر ئايال ئىدى. ئۇ ئايال ھېلى بالىسىنى ئېمىتىشكە مىدىرلىسا، بىردەمدىن كېيىن سۈيدۈك لاتىسىنى ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن ھەركەت قىلاتتى. سادىق ئۇ ئايالغا ئاسانلىق يارىتىش ئۈچۈن چىداپ ئولتۇرۇپ، ھەممە جاپانى ئۆزى تارتتى. شۇڭا ئۇ ناھىيىگە بارغاندا ئۇيۇشۇپ كەتكەن پۇتىنى يەرگە دەسسىيەلمەي خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ماشىنىدىن چۈشتى.

سادىق ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئوستىلىرىگە ئۇزۇن چەكمەن چاپان، جۇۋىلارنى كىيىپ، بېلىگە ئاق باغلاپ ئالدىغا چىققان 8 ـ 10 دەك تۇغقانلىرىنى كۆردى ـ دە، پۇتۇن بەدىنى بوشاپ كەتتى. ئۇلار «ئاكامەي! ئاكامەي!» دېگەن قائىدە يىغىسىنى يىغلاپ بىر ـ بىرلەپ كېلىپ سادىق بىلەن قاتتىق قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشكە باشلىدى. ماشىنىدىن چۈشۈپلا پۇت ـ قوللىرىدا جان قالمىغان سادىق ئۇلارنىڭ نالىسىدىن ماغدۇرسىزلـ نىشقا باشلىدى. ئۇ ئۇچىنچى كىشى بىلەن قۇچاقلىشىپ تۇرۇپلا زوڭ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئىككى قولى ھېلىقى تۇغقىنىنىڭ ئاق بەلۇبغىدا ئېسىلىق تۇراتتى. سادىقنىڭ بۇ ھالىدىن خاتىرجەمسىزلەنگەن ياشقا چوڭـ راق بىرەيلەن:

ـــ يۇرتداشلار! سەۋر قىلىڭلار! ئۇنداق قىلماڭلار! ـــ دەپ تەسەللى بېرىشكە باشلىدى.

لېكىن، سادىقنىڭ تۇغقانلىرى تېخىمۇ قاتتىق يىغا ـ زار قىلىشىپ كەتتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ دەسلەپكى يىغىسى قائىدە ـ يوسۇن يىغىسى بولسا، ئەمدىكىسى ھېسسىيات يىغىسى، چىن كۆڭلىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان پىغان يىغىسى ئىدى. ئۇلار سادىقنىڭ غېرىب، مىسكىن ھالىنى كۆرگەندىن كېيىن ئىچ ـ ئىچىدىن بۇقۇلدىشىپ، سادىقنى چۆرىدىگەن ھالدا بىر كاللەك بولۇشۇۋالغانىدى. تەسەللى بەرگۈچى سادىقنىڭ ھالىنىڭ بارغانسېرى يامانلىشىۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ ئۇلارغا چىڭ ـ چىڭ گەپ قىلىشقا باشلىدى:

ـــ نېمانداق غەرەز ئۇقمايسىلەر؟ بىز سادىقجاننى ئايايلى. قاراڭلار ئۇنىڭ چىرايىنىڭ سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى، بۇنداق قىلىۋەرسەڭلار ئۇنى تۇگەشتۇرۇۋېتىسىلەر. يىغلىغانغا مامور ئەپەندىنىڭ روھى تىرىلمەيدۇ. ئۇنداق قىلماڭلار!...

ئۇلار سادىقنى ئۇنىڭ يوڭ ـ تاقىلىرىنى بېسىشقا ئېلىپ كەلگەن ھارۋىغا كۆتۈرۈپ ياتقۇزدى. ۋېلىسىپىتلىك كەلگەنلىرى ئوقتەك تېزلىكتە يۇرۇپ كەتتى. سادىقنىڭ ئۆيى ناھىيە بازىرىنىڭ سەل چېتىگىرەك جايلاشقان 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ قورۇسىدا ئىدى. سادىقنىڭ ئالدىغا ئۇنىڭ ئاچسى چىقتى. تولا يىغلىغانلىقتىن ئۇنىڭ ئاۋازلىرى پۈتۈپ، قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەنىدى. ئۇ ماغدۇرسىزلىنىپ كەتكەن پۇتلىرىنى سۆرەپ، باشقىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئاران دېگەندە سادىقنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى ئاتتى. سادىقنىڭمۇ ئۇنى يۆلۈڭلۇچىلىكى يوق ئىدى. ئەتراپتىكىلەر دۈپۈرلىشىپ كېلىپ گىرەلىشىپ كەتكەن بۇ ئاچا، ئىنىنى تەڭلا يۆلۈڭالدى. ئۇلار بىر تەرەپتىن، تەسەللى سۆزىنى قىلىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئاچا ـ ئىنىنى ئاستا ماڭغۇزۇپ، سادىقنىڭ ئانىسى ئامىنخاننىڭ يېنىغا ئېلىپ كىردى. ئانا سادىقنى كۆرۈپ، بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، ئۇنىڭغا ئېسىلغانچە بىر نېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن يەنە ھوشسىزلىنىپ ئورنىدا يېتىپ قالدى. سادىق بەزلەش سۆزلىرى، ھال ئېيتىشلارنى بىلمەيتتى. شۇڭا، يىغلاشتىن باشقا ئانىسىغا تەسەللى بولغۇدەك بىر نېمە دېيەلمىدى.

ياندىكى ئۆيدە ئارام ئېلىۋاتقان چوڭ دادىسى دانىش ئاخۇن يېنىدىكىلەرنىڭ توسقىنىغا ئۇنماي ھاسىسىنى تايانغانچە كۆزلىرىدىن مۆلدۈردەك ياش ئاققۇزۇپ، پۈتۈپ كەتكەن ئۇنىدە بىر نېمىلەرنى دەپ يىغلاپ سادىقلار بار ئۆيى تەرەپكە ماڭدى. ئۇ بىر پۇتىنى بوسۇغىدىن ئېلىشىغا سادىق ئوقتەك ئېتىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى. سادىق يەنىلا ئۇن سېلىپ يىغلايتتى. دانىش ئاخۇن ئۇنىڭغا ئېسىلغىنىچە مۇرىسىگە بوش ئۇرۇپ تۇرۇپ:

ـــ يېتىم قالدىڭ بالام، يالغۇز قالدىڭ بالام، يالغۇز ئوغۇل بولغان دادىڭ، گەپ ـ سۆز قىلماي بىزنى تاشلاپ كەتتى بالام، ئۆلۈم مۇشۇنداقمۇ

تېز بولغان بارمۇ بالام؟ ئەمدى قانداق قىلمىز بالام؟ ـــ دەپ تۆكۈلۈپ كەتتى.

ئەتراپتىكىلەر پاتپاراق بولۇپ تۇرغاندا بىر قارىي خەتمىقۇرئان قىلدى. يىغا بىرئاز بېسىلغاندەك بولدىيۇ، ئايەت ئوقۇلۇپ، دۇئا قىلىنىپ بولۇشىغلا يەنە داد ـ پەريادلىق يىغا باشلىنىپ كەتتى. قارىي ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ:

ـــ بۇنداق توختىماي يىغلىساڭلار يامان بولىدۇ، جان خۇدانىڭ، ئۇ بىزگە ئامانەت بەرگەنكەن، يەنە خالىغان چاغدا بۇ ئامانىتىنى ئالالايدۇ. ھەددىدىن ئارتۇق كۆپ يىغلاش خۇداغا نارازى بولۇش جۇملىسىدىندۇر. ئۇ بىزنىڭ جېنىمىزنى ئالىمەن دەيدىكەن، ئۇنى توسۇپ قېلىش بىز بەندىلەرنىڭ قولىدىن ھەرگىز كەلمەيدۇ، ئەمدى يىغلىماڭلار، ـــ دېدى ئۆلۈم ـ يېتىم ئىشلىرىدا دائىم تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان تەسەللى سۆزلىرىنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاپ.

بىر ھازادىن كېيىن سادىق ئوڭشالدى.

ـــ ئۇكام سادىقجان، مائارىپقا مەسئۇل قاۋۇل ھاكىم پەتنگە كەپتۇ. دادىڭىزنىڭ خىزمەتداشلىرىمۇ سىز بىلەن كۆرۈشۈشكە كەپتۇ، ئۆزىڭىزنى رۇسلاڭ.

سادىق چوڭ دادىسىنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈپ، ئىغىر پۇتلىرىنى تەستە يۆتكەپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا كىردى. خەتمىقۇرئاندىن كېيىن مۇئاۋىن ھاكىم تەسەللى سۆزى قىلدى:

ـــ دادىڭىز ناھىيىمىزنىڭ مائارىپ سېپىدىكى كېچە ـ كۈندۈز ئۆچمەيدىغان نۇرلۇق چىراغ ئىدى. ئۇ يارامليق ئوغلانلارنى يېتىشتۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر يۈرەك قېنىنى ئاققۇزغان ئىلىم مۇتەپەككۇرى، ھەممىمىزنىڭ ئۇستازى. مەنمۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە دادىڭىزنىڭ ئوز قولى بىلەن تەربىيىلەپ چىققان ئوقۇغۇچىسى. ئۇنىڭ ئۆلۈمى پۈتۈن ناھىيىمىزنىڭ مائارىپ سېپىدىكى ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن چوڭ يوقىتىش. بىز بۇنىڭدىن بەكمۇ قايغۇردۇق، ھەسرەت، نادامەت چەكتۇق. لېكىن، ئىلاج قانچە؟ ـــ ھاكىم ئۆز ھېسسىياتىنى باسالماي كۆزلىرىدىن

ياش تۆكۈلۈپ كەتتى.

ئۇنىڭ سۆزى ئەمەلىيەتتە ناھىيە تەشكىلىنىڭ مامور ئېپەندىگە بەرگەن باھاسى ئىدى. مۇئاۋىن ھاكىم ئۆزىنى تەستە رۇسلۇغالىغاندىن كېيىن:

ـــ ناھىيىلىك دوختۇرخانا باشلىقى پاسارنىڭ بىۋاستە تەكشۈرۈپ بېكىتىشچە مامور ئېپەندى يۈرەك تىقىلمىسى بىلەن قازا قىلغانلىقى جەزملەشتى، ـــ دېدى ئۇ سادىقنى دادىسىنىڭ ئۆلۈش سەۋەبىدىن خەۋەرلەندۈرۈپ.

يەتتە نەپەرگە ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتىن ئىككى قوينىڭ گۆشى، ياغ، گۈرۈچ بەردى. سادىق شۇنچە ئۆزرە بىلەن رەت قىلسىمۇ، ئۇلار زادى ئۇنمىدى.

ھاۋانىڭ ناھايىتى سوغۇق بولۇشىغا قارىماي نەپەرگە يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە ناھايىتى كۆپ جامائەت كەلدى. 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4 ـ، 5 ـ يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى پۈتۈن سىنىپى بىلەن كەلدى. ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ ۋەكىللىرى 100 كىلومېتردىن ئارتۇق يولنى ېپسىپ نەپەرگە داخىل بولدى.

چاپچاپچىلىق بېسىقتى. ئۆي خالىي بولغان بىر كۈنى سادىق چوڭ دادىسى، ئانىسى، ئاچىسى ۋە قېيناكسىنى جەم قىلىپ، ئۆزىنىڭ زاۋۇتقا قايتماسلىق توغرىسىدىكى قارارىنى دېدى. دانىش بوۋاي ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ـ دە، سادىقنىڭ سۆزىنى ئۈزۈپ تاشلاپ:

ـــ ئۇنداق قىلما بالام، ئۇنداق قىلىدىغان بولساڭ، مەن زادى رازى بولمايمەن. داداڭمۇ ئورنىدا تىنچ ياتمايدۇ. بىز سېنى ئۇرۇمچىگە ماڭغۇزىدىغان چاغدا كۆپ تالاش ـ تارتىش بىلەن ماڭغۇزغان. مەن بىردىنبىر ئوغۇل نەۋرەمنى ئۇنداق يىراق جايغا ئەۋەتمەيمەن، دەپ چىڭ تۇردۇم. ئاناڭ، ئاچاڭ مەن تەرەپتە تۇردى. لېكىن، داداڭ بىزگە خىزمەت ئىشلەپ، دادا، بۇلار ئىشچى بولىدىكەن. بىزنىڭ بۇ مىللىتىمىزدە ئىشچى دېگەن يوق ھېسابىدىكى بىر سەپ. بىز خەق ئەۋلادىتىن ئەۋلاد دېھقان بولۇپلا ئۆتىمىزمۇ؟ ئىشچىلار سىنىپى ئىلغار سىنىپ، رەھبەرلىك ئورنىدىكى سىنىپ، كومپارتىيە ئۆزىنى شۇ سىنىپنىڭ ۋەكىلى دەيدۇ. ئىشچى بولۇش

شەرەپلىك، ئۇلار بېتىشىپ چىقسا مىللىتىمىزنىڭ قىياپىتىدە چوڭ ئۆزگە-رىش بولىدۇ، ئورنى كۆتۈرۈلىدۇ، دېگەنگە ئوخشاش مەن چۈشەنمەيدىغان گەپلەر بىلەن بىزنىڭ ئاغزىمنى ئاچۇرماي، ئۆز قولى بىلەن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە سېنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەن. مەن، ئاناڭ، ئاچاڭ، ئاكاڭلار بىلەن مەسلىھەتلەشتىم ئاكاڭ، بىلەن ئاچاڭ چوڭ ئوغلى سەمەتنى بىزگە بېرىشكە قوشۇلدى. ئۇمۇ ساڭا ئوخشاشلا نەۋرى ـ دە. سەمەت ھازىر 12 ياشقا كىرىپ قالدى. ئۇ ئوقۇشنى ئوقۇۋېرىدۇ، بىز بىلەن بىرگە تۇرۇپ ئەتىسى ـ ئاخشىمى ئائىلە ئىشىغا ياردەملىشىدۇ. ئاناڭ بىلەن ئىككىمىزنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ. دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش چاغلىرىدا ئاكاڭ بىلەن ئاچاڭمۇ قاراپ تۇرماس. سەن كەتمەيمەن، دېگەن گەپنى ئىككىنچى ئاغزىڭغا ئالغۇچى بولما، ئاڭلىسام سېنىڭ ئۇ يەردىكى ئىشىڭ ئوڭ بولۇۋېتىپتۇ. خۇدايىم بەختىڭنى بەرسۇن، ئەگەر قىرىقىغىچە تۇرىمەن دېسەڭ ئۇنىڭغا مەيلى.

ـــ بالام، مېنىڭ سالامەتلىكىم ياخشى. چوڭ داداڭ 70 دىن ئاشقان بىلەن تېخى كۆچىدىن قالمىدى. ھەر ئىككىمىز كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايمىز. ئۆزۈڭ بىلىسەن، مەيلى ئانا تەرەپ ياكى ئانا تەرەپتىن بولسۇن، تۇغقانلىرىمىزنىڭ ھەممىسى كۆيۈمچان، ئىناق، بىزدىن غەم قىلما، قېينىلىپ قالمايمىز، ـــ دېدى ئامىنخان ئۆزلىرىنىڭ غېمىنى يەپ قايتماسلىق توغرىسىدا چىڭ تۇرۇۋالغان سادىققا نەسىھەت قىلغاچ.

4

سادىق رۇخسەت ۋاقتىنى يەنە ئون كۈن ئۇزارتىپ بېرىش توغرىسىدا زاۋۇتقا تېلېگراممۇ يوللىدى. مەقسىتى دادىسىنىڭ قىرىق نەزىرىنى تۇغقان-لىرىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى بىر قۇر ئورۇنلاشتۇرۇپ، گۈلنىسا بىلەن توي قىلىش ئىشى توغرىسىدا ئۇلارنىڭ پىكىر مەسلىھەتىنى ئېلىپ

ئاندىن قايتىپ كېتىش ئىدى. لېكىن، ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن زاۋۇتتىن جاۋاب تېلېگراممۇ كەلدى. ئۇنىڭدا: «دەرھال قايتىپ كېلىڭ، بېيجىڭغا ئوقۇشقا بارىسىز» دېيىلگەنىدى.

دانىش بوۋاي بېيجىڭغا بېرىشنىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا، ھەممە ئەلەم ـ قايغۇنى ئۇنتۇپ:

ـــ تېزدىن قايت بالام! ساڭا قانات چىقىدىغان ئوخشايدۇ، ـــ دەپ ئۇنى ئالدىرىتتى.

تۇققانلار ئۇنى قىرىق نەزىرگىمۇ تۇرغۇزماي يولغا سېلىپ قويىدى. سادىق قايتىپ كېلىپلا ئالدى بىلەن تاڭ ۋېنسەيگە ئۆزىنى مەلۇم قىلدى. تاڭ سادىقنىڭ دادىسىنىڭ ۋاپاتىغا تولىمۇ قايغۇرغانلىقىنى ئېيتقانىدىن كېيىن ئۇنىڭغا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ ئۇنى مەركىزي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى نۆۋەت بىلەن تەربىيىلەش ئىككى يىللىق كۇرسىغا بېرىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى كۆرسەتتى. سادىق بۇ ئۇقتۇرۇشتىن خۇشال بولسىمۇ، بىرقاتار ئىشلاردىن كەيىي ئۇچۇپ مۇجمەل پوزىتسىيە بىلەن تاڭنىڭ ئالدىدىن چىقىپ كەتتى.

سادىق ئاغزىدىن چىقىرالمىغان بىلەن دادىسىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنلا تويىنىڭ كېچىكىدىغانلىقىدىن غەمگە چۆشكەنىدى. قايتىپ كەلگۈچە يول بويى بۇ غەمگە جاۋاب تاپالماي تۇرسا، ئەمدى ئۇنىڭغا يەنە بىر غەم قوشۇلدى. ئۇ ئەمدى بۇ ئىشنى گۈلنىساغا نېمىدەپ چۆشەندۈرۈشنى بىلمەيتتى. قىرىق نەزىردىن كېيىنلا قىلۇېتەيلى دېسە، يىلى بولماي تۇرۇپ توي قىلىش تۇرۇپ ـ ئادەتكە سىغمىسا، يىلىنى ئۆتكۈزۈپ قىلايلى دېسە، ئۆگىنىشكە بارىدىغان تۇرسا، ئوقۇۋاتقان ئادەم توي قىلمەن دەپ بېيجىڭ ـ دىن قايتىپ كەلگىلى بولامتى؟ «ئۆتكەندىكى توي قىلىش دولقۇنىدا ئاتا ـ ئانام، ئەل ـ ئاغىنىلىرىم شۇنچە نەسىھەت قىلسا، ھازىر پۇتۇن پىكىر ـ خىيالىمنى يېغىپ ئۆگىنىمەن، دەپ ئۇنماپتىمەن. گۈلنسا ئەترا ـ پىمدا قاچانغىچە پەرۋانە بولۇپ يۈرەر؟ بىچارە قىز ئەلەمگە چىدىماي بىرقانچە قېتىم يىغلاپمۇ باقتى. بولمىسا ئايرىلىپ كېتەيلى، دەپ دوق قىلىپمۇ باقتى. لېكىن، مەن قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرگىنىمدىن كېيىن يەنە

پەسكويغا چۈشتى. ئەمدى ئۇنىڭغا يەنە ئىككى يىل ساقلاش توغرىسىدا قانداق ئېغىز ئاچارمەن؟ ياش قىز ـ يىگىتلەر ئۇچۇن ئىككى يىل قىسقا ۋاقىتمۇ؟ مەن بۇ ئىشتا چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتتىم. ئۇنىڭغا ئۆۋال قىلدىم. توي قىلماي تۇرۇپلا ئۇنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدىغان بولدۇم. ئەمدى ئۇنىڭ گۇمانى تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. ئۆتكەندىمۇ نەچچە قېتىم: سىزنىڭ مەن بىلەن توي قىلىش نىيىتىڭىز يوق. بولمىسا نېمىشقا بۇنداق كەينىگە سوزىۋېرىسىز؟ دېگەندە، مەن قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرۈپ، مەن چىن كۆڭلۈمدىن سىزنى ياخشى كۆرىمەن. سىزگە بولغان كۆڭلۈم ھەرقانداق ئەھۋالدىمۇ مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ پەقەت ۋاقىت مەسلىسىدىنلا ئىبارەت، تۇزۇك بىر نەرسە ئۆگىنەلمەي ئۆيگە باغلىنىپ قالمايلى، دەپلا شۇنداق قىلىۋاتىمەن، دەپ قەسەم ئىچكەندەك گەپلەر بىلەن ئۇنى قايىل قىلغانىدىم. ئەمدى نېمىدەپ چۈشەندۈرىمەن؟» دەپ ئويلىنىاتتى ئۇ.

سادىق باش قېتىقچىلىقىدا قەدىمىنى توختىتىپ يەنە ئويلاشقا باشلىدى. «ياق! ئەمدى گۇلنىسانى تەقەززا قىلدۇرغىلى بولمايدۇ. ئەگەر يەنە ئىككى يىل ساقلا دەيدىغان بولسام، ئۇنى خارلىغان بولىمەن، كۆزگە ئىلمىغان بولىمەن، يىپ ئۈزۈلىدۇ. ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالىمەن. ئۇنىمۇ، ئۆزۈمنىمۇ مەڭگۈ پۇشايماندا قويىمەن. بولدى، ئۆگىنىشكە بارمايمەن. كېيىنكى قارارغا باراي دەيمەن. دادامنىڭ يىلى توشۇشقىمۇ قاراپ تۇرمايمەن. قىرقى توشۇپ بىر، ئىككى ئاي ئۆتكەندىن كېيىن تويىمىزنى قىلىمىز. كونا قائىدە ـ يوسۇنغا ئۇنچە ئېسىلىۋېلىپ نېمە بوپتۇ. چوڭ دادام، ئانامىلارغا چۈشەندۈرسەم ئۇلار ماقۇل دېمەي قالمايدۇ. ئۇلار قوشۇلسا باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشى بىلەن نېمە كارىم؟! توينى قىلىپ، ئۆيۈ تۇتۇۋالغاندىن كېيىن، تەشكىل نەگە بارسەن دېسە مەن تەييار. نېمە قىلسەن دېسە خوپ دېسەم بولىدىمۇ!؟» سادىق بىر قارارغا كەلدى ـ دە، يېرىم يولدىن يېنىپ تاكۇ ۋېنسەينىڭ ئىشخانىسىغا قاراپ ماڭدى.

سادىق كەينىگە يېنىپ ئون نەچچە قەدەم باسقاندىن كېيىن ئۇنىڭ كاللىسىغا غەل ـ پال يەنە يېڭى بىر خىيال كېلىپ قالدى: «ئەگەر تەشكىل توي ئىشى شەخسىي ئىش، ئوقۇشقا بېرىش پارتىيە ئىشى، دۆلەت ئىشى،

ئومۇمنىڭ ئىشى، بۇنى قارىمۇ قارشى قىلىپ قويغىلى بولمايدۇ، شەخسىي ئىشنى ئومۇمنىڭ ئىشىغا بويسۇندۇرۇش كېرەك. بۇ سېنىڭ ئىستىقبالىڭغا تاقىلىدىغان ئىش، بولمىسا ئۆز ئىستىقبالىڭنى نابۇت قىلىسەن. نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان بىز سېنى ياخشى ئالغا باستى دەپ قاراپ كەپتۇق. بۇ پەقەت تاشقى ھادىسە ئىكەن. ئىچكى دۇنيارىڭ ئەمدى ئاشكارا بولدىمۇ قانداق؟ بوپتۇ بارمىساڭ بارما. لېكىن، شۇنىڭ بىلەن سەپتىن چۈشۈپ قالىسەن، دېسىچۇ؟ مەيلى، چۈشۈپ قالسام قالمامدىمەن. توي ئىشى ئۆمۈرلۈك ئىش. مەن بۇ يەرگە كادىر بولغىلى كەلگەنمۇ؟ ئىشچىلىقىمنى قىلسامۇ ئوخشاش ئەمەسمۇ؟» ئۇ قەتئىي قارارغا كەلدى ــ دە، تېز ــ تېز چامداپ تاڭ ۋېنسەينىڭ ئىشخانىسىغا كىردى. بۇنداق قىلسام چوڭ دادامنىڭ: «تېزدىن قايتىڭ بالام. سىزگە قانات چىقىدىغاندەك قىلىدۇ» دېگەن گەپلىرىگە قانداق يۈز كېلەلەيمەن؟

تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ بۇ قارارلىق ئۇقۇشقا بارماسلىق توغرىسىدىكى پىكرى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، خېلىغىچە ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. سادىق ئۈمىد بىلەن قاراپ تۇراتتى. تاڭ ئاخىر ئېغىز ئاچتى:

ــــ بۇ پىكرىڭنى يۇقىرىغا ئىنكاس قىلىپ باقساق بولىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ئۇنۇمى، تەسىرى قانچىلىك بولا؟ توي ئىشى ئۆمۈرلۈك ئىش. لېكىن ئىستىقبال مەسىلىسىمۇ ئۆمۈرلۈك ئىش. ئۇقۇشقا بارماسلىق قارارى چىقىرىلغاندىن كېيىن، بۇ ئىش سىزنىڭ كېيىنكى ئىستىقبالىڭغا تاقىلىدىغان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارسىچۇ؟ ئاپىتونوم رايونىمىزدا بۇنداق مىساللار يوق ئەمەس. بىز بۇ پىكرىنى قويغاندا، يۇقىرى رەھبەرلىك سىزنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتىش توغرىسىدىكى قارارىنى ئۆزگەرتمەيلا قالماستىن، بەلكى سىز توغرىسىدا باشقىچە قاراشقا كېلىپ قېلىش ئېھتىمالىمۇ يوق ئەمەس. مېنىڭ قارىشىمچە، ئەڭ ياخشىسى سىز گۈلنىسا بىلەن ياخشىراق پىكرىلىشىپ كۆرۈڭ. تېخى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىدىڭىزغۇ دەيمەن؟ گۈلنىسا ئاڭسىز قىزلاردىن ئەمەس. ئۇ خاپا بولۇشى مۇمكىن، لېكىن قوللىماي قالمايدۇ. ئىككىلار بۇ توينى يا بالدۇراق قىلۇەتمىدىڭلا. يەنە ئىككى يىل كېچىككەندىمۇ سىزنىڭ يېشىڭىز 25، گۈلنسانىڭ يېشى 22 بولىدۇ.

كەن. ئىككى يىلمۇ ناھايىتى تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ. مېنىڭچە بىرنى دەپ يەنە بىردىن ۋاز كەچسەك بولماس. قانداق دېدىم؟

تاكى ۋېنسەي مۇشۇ گەپ بىلەن سادىقنى يولغا سالدى.

سادىق گۇلنسانى كۆرۈشكە شۇنچە تەقەززا بولۇۋاتسىمۇ، ئۇنىڭ توي ئىشىنىڭ يەنە كېچىكىشى بىلەن «پارتلىشىدىن» قورقۇپ قەدەملىرىنى ئېغىر بېسىپ ئۇنىڭ ياتقىغا باردى. ئەسلى تۆت قىز ياتىدىغان قىزلار ياتقىدا ھازىر گۇلنسا بىلەن يەنە بىر خەنزۇ قىزلا قالغانىدى. سادىق ئىشىك تۆشۈدە بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئىشىك چەكتى. ئۇ گۇلنسانىڭ ئالدىغا قانداق كەيىياتتا كىرىش توغرىسىدا ئويلىنىۋاتاتتى.

سادىق ئىشكىنى چېكىشگە خەنزۇ قىز كېلىپ ئىشكىنى ئېچىپ بەردى. ۋە «قايتىپ كەلدىڭىزما؟» دېگىنىچە ئۇنى ياتاقتا باشلىدى. سادىقنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى، بۈگۈن ئاخشام قانداق بولمىسۇن ياتاقتا كېلىدىغانلىقىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قولى ئىشقا بارمىغان گۇلنسا ئوقۇسىمۇ زېھنىگە چۈشمەيۋاتقان كىتابنى تاشلاپلا سادىقنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ باغرىغا ئاتتى. بولغۇسى قېينىتىسى ئۇچۇن ھازا ئاچتى. سادىقمۇ ئۆيىدىكىگە ئوخشاشلا گەپ ـ سۆزسىز بۇقۇلداپ يىغلىدى. ئۇلار خېلىغىچە ئاشۇنداق قايغۇلۇق كەيىياتتا تۇرۇشقاندىن كېيىن گۇلنسا ئۇنى كارىۋاتتا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. خەنزۇ قىز بىئەپلىك ھېس قىلىپ:

ـــ ئازراق ئىشىم بار. سىلەر پاراڭ سېلىشىڭلار، ـــ دەپ چىقىپ كەتتى. گۇلنسا ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىغا قارىغانچە ئۆيىدىكىلىرىنىڭ تىنچ ـ ئامانلىقىنى سورىدى. لېكىن، سادىق توي توغرىسىدا نېمە دېيىشنى بىلمەي ھېلىمۇ دەككە ـ دۈككىدە ئولتۇراتتى.

ـــ بېيجىڭغا ئوقۇشقا بارامدىكەنسىز؟ ـــ سورىدى گۇلنسا قىز ـ غىنمۇ ئەمەس، سوغۇقمۇ ئەمەس پوزىتسىيە بىلەن.

ـــ سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئاندىن بىر نېمە دەيدىغان بولدۇم، ـــ دېدى سادىق گۇلنسانىغا تەلمۈرۈپ.

ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا ئىچى ئاغرىپ كەتكەن گۇلنسانىڭ «بېرىۋېرىڭ، مەن سىزنى ساقلايمەن» دېگۈسى كەلدىيۇ، تۇرۇپلا بۇ نىيەتتىدىن يېنىپ،

«بۇ قېتىم ئۇنى بۇنداق ئاسان ئۆتكۈزۈۋەتسەم بولمايدۇ. ئەگەر دادىسى ۋاپات بولمىغان بولسا جېنىغا تەگكۈدەك گەپلىرىم بار ئىدى. ھازىر كۆڭلى سۇنۇق تۇرغاندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتسەم بولماس، لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇنى قاتتىق چۆچۈتۈپ قويمىسام بولمايدۇ. بولمىسا ئۆگىنىشتىن كەلگۈچە ئۆز-گىرىپ كېتىپ قالىدۇ» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ:

ــــ ئوقۇشىڭىزنىڭ مەن بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ بېيجىڭغا بېرىۋېرىڭ، لېكىن بۇگۈن بىز ئارىنى ئوچۇق قىلىۋېتەيلى، سىزنى ساقلاپ بېشىمغا ئاق كىرىپ كېتىشىنى خالىمايمەن. سىزدەك كاتتا، كېلىشكەن يىگىتلەر چىقمىسا، كالتە پەم بولسىمۇ خوتۇنغا كۆيۈنگۈدەكتىن بىرى چىقىپ قالار، ــــ دېدى گۈلنىسا. ئۇ ئىچ-ئىچىدىن قاينىاپ چىققان يىغىسىنى سادىققا بىلىندۈرمەيمەن دېسىمۇ، كۆزلىرىدىن مارجاندەك ياش تۆكۈلۈپ كەتتى.

سادىق گۈناھكارلارچە يەرگە قاراپ ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ، «بولدى، سۆزلىمەڭ! بېيجىڭغا بارمايمەن، سىزدىن ئايرىلمايمەن. دادامنىڭ قىرىقى توشقاندىن كېيىن تويىمىزنى قىلىمىز» دېمەكچى بولدىيۇ، لېكىن گەپنى دەپ قويۇپ، گۈلنىسا «توغرا ئويلاپسىز» دەپ قوشۇلۇپ قالسا ھۆددىسى-دىن چىقالماسلىقتىن قورقۇپ جىملا ئولتۇرۇۋالدى.

گۈلنىسا ئەمدى مىشىلداپ تۇرۇپ كۆكۈل ئاغرىقى قىلغىلى تۇردى:

ــــ باشقىسىنى قويۇپ تۇرايلى، ئەگەر تويىمىزنى بۇرۇنراق قىلۋال-غان بولساق بولغۇسى قېينىناتامنى مەنمۇ كۆرۈۋالاتتىم. ئۇ كىشىمۇ ئۆزىنىڭ يالغۇز ئوغلىنىڭ ئايالىنى كۆرۈۋالمامتى؟ مۇشۇنداق بېشىڭىزغا ئېغىر كۈن چۈشكەندە مەنمۇ سىز بىلەن بىرگە بېرىپ دەردىڭىزگە دەرد، ھالىڭىزغا مۇڭ بولماسمىدىم، مەن سىزنىڭ مەقسىتىڭىزنى زادى چۈشىنەلمىدىم. ئىككى يىل ئوقۇپ كەلگەندىن كېيىن نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىڭىزغىمۇ كۆزۈم يەتمەيدۇ. ھازىر ياراتمايۋاتقان يەردە ئىككى يىل ئوقۇپ چوڭ كادىر بولۇپ كەلگەندىن كېيىن مەندەك بىر ئىشچىنى يارىتامتىڭىز؟ ــــ گۈلنىسا يەنە بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.

سادىق ئۇنىڭغا سەل سىڭدىلىپ، ئۇنى باغرىغا مەھكەم باسقاندىن

كېيىن، قولياغلىقىدا ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى ياشلىرىنى سۈرتۈپ، چاچلىرىنى سىلاشقا باشلىدى. گۈلنىسا بىردىنلا تىنچىدى. سادىق ئۇنى سۆيگۈسى كەلسىمۇ، ئۆزىنىڭ ھازىدار ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ قوللىرىنى ئالقىنى ئۈستىگە ئېلىپ سىلاشقا باشلىدى. ئىككى كۆز بىردىنلا بىر ـ بىرىگە تىكىلدى. سېغىنىشتىن ئۇرغۇپ چىققان ئوتلۇق ھېسسىيات قايتىدىن ۋالىلداپ يېنىشقا باشلىدى. گۈلنىسا خۇددى ئانىسىنىڭ قانىتى ئاستىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىپ بارغان چوجىدەك بارغانچە سادىقنىڭ قوينىغا كىرىپ كېتىۋاتاتتى. ھەر ئىككىسىنىڭ قاتتىق سۆيۈشكۈسى بولسىمۇ، ئۆزلىرىنى توتۇۋېلىپ ئولتۇراتتى. گۈلنىسا سادىقنى ئۆزۈنغىچە تەڭلىكتە قويۇشنى خالىمىدى ـ دە، مۇڭلۇق كۆزلىرىدىن ئوت ياندۇرۇپ:

ـــ ئوقۇشىڭىزغا خاتىرجەم بېرىڭ. مەن سىزنى ساقلايمەن. سىزنىڭ بەختىڭىز مېنىڭ بەختىم. سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز نابۇت بولسا مېنىڭ ئىستىقبالىم نابۇت بولغان بىلەن باراۋەر، ـــ دېدى كىشىلەر ئاڭلاپ قالمىسۇن دېگەندەك شۇڭىرلاپ.

سادىق خۇشاللىقىدا ھاياجىنىنى باسالماي گۈلنىسانىڭ چېكە، مەڭىز-لىرىگە سۆيۈپ كەتتى. گۈلنىسا چاقچاقلىق بىلەن ئۇنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ، ھەممىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئۇنى قاتتىق سۆيگىلى تۇردى. ئەمدى سادىقمۇ ئۆزىنىڭ ھازىدار ئىكەنلىكىنى ئېسىدىن چىقارغانىدى.

ئونىنچى باب
كۆتۈلمىگەن دوقال

1

زاۋۇت كۈنسېرى ئۆرلەپ روناق تېپىۋاتقاندا بىر مىش ـ مىش گەپ تارالدى. بۇ «يۇقىرىدىن زاۋۇتنىمىزنى تراكتور ياساش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتمەكچى بولۇۋېتىپتىمىش. قارار قىلىنىپ بوپتۇ. ئىلان قىلىنسىلا دەرھال تۈتۈش قىلىنىدىكەن» دېگەن خەۋەر ئىدى. بۇنى خۇش خەۋەر دېسىمۇ، شۇم خەۋەر دېسىمۇ بولاتتى. بۇ ئىش ئەپلەشسە خۇش خەۋەر بولاتتى. ئەكسىچە بولغاندا، زاۋۇت تۈيۇق يولغا كىرىپ قېلىپ، ھەممە ئىش مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلىشاتتى.

بۇ گەپنىڭ چىقىشى بىلەن ئىشچى، خىزمەتچىلەر ئىچىدە ناھايىتى تېزلىكتە ئىككى خىل كۆزقاراش شەكىللەندى. رەھبىرىي كادىرلاردىمۇ ئوخشاش بولمىغان كۆزقاراشلار بار ئىدى، لېكىن ئۇلار بىلىنىۋېرمەيتتى.

بىرخىل قاراشتىكىلەر: ياخشى بوپتۇ، تېخنىكا كۈچمىزنى يەنىمۇ جارى قىلدۇرىدىغان بوپتۇق، دېيىشەتتى. يەنە بىر قاراشتىكىلەر: مىڭ بىر جاپادا ئەمدىلا ئىزغا چۈشكەن زاۋۇتنى ئۆزگەرتمىز، دەپ يەنە نەچچە يىل تەمتىرەپ، تۇڭمەس ئەگرى ـ توقايلىقلارنى بېشىمىزدىن كەچۈرەر ـ مىزمۇ، دېيىشەتتى. خەۋەرنىڭ راست ـ يالغانلىقى ئىسپاتلانغۇچە ئىشچىلار ئالدىراپ ئولتۇرالماي قېلىشىپ، زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭدىن تىڭ ـ تىڭلىماقچى بولغانىدى، ئۇ سوغۇقلا جاۋاب قايتۇرۇپ: «بىلمەيمەن» دەپ قاپاق تۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ئۇلار مۇئاۋىن سېكرېتار تاڭ ۋېنسەي بىلەن مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، قوشۇمچە باش ئىنژېنېر يەن زىلىنى ئىزدىدى.

ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىمۇ ئوخشاشلا «بىز ئۇقمايمىز» دېدى. لېكىن، گەپ ئارىسىدا تېخى رەسمىي ئۇقتۇرۇش چۈشمىدى، دەپ سالدى. تىگىتىڭ-چىلار بۇنى دېمەك رەسمىي ئۇقتۇرۇش چۈشمىگەن بىلەن ئۇقتۇرۇش قىلىندى، دېگەن گەپ، ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ قاپىقى بىكارغا تۇرۇلمەيدۇ، دەپ چۈشىنىشتى. تېخنىكىلىق ئىشلاردا مۇرەككەپلىك نۇقتىسىدىن قاراشقا ئا-دەتلىنىپ كەتكەن تېخنىك، ئىنژېنېرلار: رېمونتچىلىق كەسپىدىن يېگىدىن ياساش كەسپىگە ئۆتۈش ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس، يۇقىرى يېنىكلىك قىلغاندەك تۇرىدۇ. ماشىنا رېمونتچىلىقى بىلەن تراكتور ياساش تاما-مەن بىر ـ بىرىگە ئوخشايدىغان ئىككى چوڭ تۇر، ئىككى سىستېما تۇرسا، ئىشنى باشلاپ قويۇپ ئاخىرىنى چىقىرالمساق چاتاقنىڭ چوڭى چىقىدۇ، ھازىرقى ياراملىق مەھسۇلاتنىمزدىن ئايرىلىپ قالغاندىن تاشقىرى، باش ـ ئايىغى يوق تۈيۈق يولغا كىرىپ قېلىپ، كۈن ئالمىقمىز تەس بولارمىكىن، دېگەن ئەندىشىلەردە بولدى.

تۇرۇپلا ئۇ مىش ـ مىش گەپ بېسىقىپ قالدى. بەزىلەر: زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭ قوشۇلماپتۇ، ئۇ يۇقىرىدىكىلەر بىلەن مۇنازىرىلىشىپ ئۇرۇشۇپتۇ، دېيىشسە، يەنە بەزىلەر: «جەمجىتلىقتىن كېيىن چوقۇم بىر ئىش بار» دېگەن گەپ بار، ئەگەر يۇقىرى ئۆزگەرتمىز، دەيدىكەن يالغۇز ۋاڭ چاڭجاڭنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرامتى؟ دېيىشتى. يىل ئاخىرلىشاي دەپ قالغان چاغ ئىدى. مىش ـ مىش گەپلەر تۇپەيلىدىن ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنىڭ ئورۇندىلىشىنىڭ سەل تۆۋەنلىشىنى ھېس قىلغان ۋاڭ لەنجۇڭ زاۋۇت بويىچە چوڭ سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىپ، ئوتتۇرىغا چىققان ھەرخىل گەپلەرگە پەرۋا قىلمىغان ھالدا پۈتۈن يىللىق ۋەزىپىنى ئورۇنداش ۋە ئاشۇرۇپ ئورۇنداش توغرىسىدا بۇيرۇق خاراكتېرلىك كۆرسەتكۈچ چۈشۈردى. سېخ، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى ئاگاھلاندۇرۇپ: كىم مىش ـ مىش گەپلەرگە ئىشىنىپ كۆرسەتكۈچنى ئورۇندىمايدىكەن، ۋەزى-پىسى ئېلىپ تاشلىنىدۇ. ئىشچى بولسا جازالىنىدۇ، دېدى. پۈتۈن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئەس ـ ھوشىنى يىغىپ شۇ يىللىق ئىشلەپچىقى-رىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش قايناملا ـ تاشقىنلىق جېڭىگە ئاتلاندى. يىل

تېخى ئاخىرلاشمىسىمۇ يللىق ۋەزىپە ۋاقى لەنجۇڭ بەلگىلىگەن كۆرسەتكۈچ بويىچە ئورۇندالدى.

قۇيرۇقىنى كۆتۈرگەن كالا چىچماي قويمايدۇ، دەيدىغان گەپ بار. يۇقىرىدىن خىزمەت گۇرۇپپىسى كەلدى. ئۇلار ئالدى بىلەن زاۋۇت پارتكوم ھەيئەتلىرى يىغىنىنى ئېچىپ، يۇقىرىنىڭ زاۋۇتنى ئۆزگەرتىش قارارىنى ئېلان قىلدى. كەينىدىنلا بۆلۈم باشلىقىدىن يۇقىرى كادىرلار يىغىنى ئاچتى. پۈتۈن پارتىيە ئەزالىرىنى يىغىپ، بۇ قارارنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا باشلامچىلىق قىلىش، كاپالەتلىك قىلىشنى تەلەپ قىلدى. ئاخىرىدا پۈتۈن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر چوڭ يىغىنىنى ئېچىپ، قارارنى يەنە بىر قېتىم يەتكۈزدى. خىزمەت قاتلاممۇقاتلام، پۇختا ئىشلەنمەكتە ئىدى.

چوڭ يىغىندا خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى سۆزگە چىقىپ، زاۋۇت نامىنى، مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىشنىڭ زۆرۈرىيىتى ۋە ئۆزگەرتكەندىن كېيىنكى ئىشلار توغرىسىدا پىكىر بايان قىلدى. ئۇ شۇ چاغلاردا يۇقىرى ـ تۆۋەندىكىلەرنىڭ ھەرقانداق سۆز قىلغاندا مودا بولۇپ ئادەتلىنىپ كەتكەن «ئەھمىيىتى، مۇھىملىقى، مۇقەررەرلىكى، مەقسىتى» دېگەنلەردىن ئېغىز ئاچمايلا:

ـــ بىرىنچى، ھازىر شىنجاڭدا ئاپتوموبىللارنى چوڭ رېمونت قىلىدىغان زاۋۇتتىن بىرقانچىسى قۇرۇلدى. ئوتتۇرا، كىچىك رېمونتلارنى ھەرقايسى ۋىلايەت، ھەتتا بەزى مەركىزىي ناھىيىلەرمۇ قىلالايدۇ. شۇڭا، سىلەرنىڭ چوڭ رېمونت ئوبيېكتىڭلار يىلدىن ـ يىلغا ئازىيىۋاتىدۇ. بۇخىل ئەھۋال داۋام قىلسا زاۋۇتتىكى ماشىنا، ئۇسكۇنىلەرنىڭ يىللىق ئىقتىدارى مۇقەررەر تۆۋەنلەپ كېتىدۇ، يىلدىن ـ يىلغا ئۇنۇمسىز بولمايدۇ. ئىككىنچى، يەنە بىر تەرەپتىن، شىنجاڭدا زامانىۋى ئېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىغا بولغان ئېھتىياج كۈنسايىن ئېشىۋاتىدۇ. بۇ بىزنىڭ بۇ قېتىم زاۋۇت نىشانىنى ئۆزگەرتىشتىكى مەسلىنىڭ تۈگۈنى. رايونىمىزدا گەرچە بىرقانچە ئېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلەيدىغان زاۋۇتلار بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئىشلەپ چىقارغان ماشىنىلارنىڭ بەزىلىرى ئېرىم ئاپتوماتلاشقان، بەزىلىرى پەقەت ئېزا ئىگىلىك سايمانلىرىدىن ئىبارەت. گەرچە ئۇلارنىڭ تۈرلىرى كۆپ

بولسىمۇ، ئۇلارنى سۆرەيدىغان تراكتور يوق. تراكتور بولمسا، ئۇ ماشىنا، سايمانلارنىڭ رولىنى قانداق جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ؟ چەت ئەل، ئىچكى ئۆلكىلەر، كىرگۈزۈلگەن تراكتورنىڭ سانى بىزنىڭ تەلىپىمىزنى قاندۇرال-مايلا قالماستىن، بەلكى تېپ، تۇرلىرىمۇ ئۆزئارا ماس كەلمەيۋاتىدۇ... ئۇچىنچى، شىنجاڭدەك زېمىنى كەڭ، يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلىدىغان بۇنداق بىر رايوندا تراكتور ياسىماسلىق ناھايىتى چوڭ بىر بوشلۇق. ئەگەر بىز تراكتور ياسىيالماسلىق مەسىلىسىنى ھەل قىلساق، ئۆز نۆۋىتىدە ئۇ پۈتۈن غەربىي شىمال ئوچۇنمۇ ئولگە بولىدۇ، ـــ دېدى.

خىزمەت گۇرۇپپا باشلىقى ئۇنىڭدىن كېيىن مۇرەككەپ ۋە كۆپ تەرەپلەرگە تۇتىشىدىغان تېخنىكىلىق جەريانلارنى ناھايىتى قىسقا، يىغىنچاق سۆزلەر بىلەن ئېنىق چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرغانلارنى ھەيران قالدۇردى. ئۇ زاۋۇت ئەھۋالىنى ناھايىتى ئېنىق سۆزلەپ ئاتاتتى. بولۇپمۇ قۇيمىچىلىق، تۆمۈرچىلىك سېخلىرىنىڭ ماشىنىسازلىق سانائىتىدىكى مۇھىم رولىنى زا-ۋۇتتىكى ھەرقانداق بىر ئادەمدىنمۇ، يەنى پىشقان زاۋۇت باشلىقى، تېخنىك، ئىنژېنېرلاردىنمۇ ئېنىق، ئەتراپلىق شەرھىلەۋاتاتتى. ئۇ قۇيمىچىلىق، تۆمۈر-چىلىك سېخلىرىنىڭ رولىنى سۆزلىگەندە بىر ئورۇندا توپلىشىپ ئولتۇرغان بۇ ئىككى سېختىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر جانلىنىپ كەتتى. ئىشچىلاردا ئومۇملاشقان شۇنداق بىر ئادەت بار كى، ئۇلار كەسىپ ئەھلىنى كۆرگەندە چوقۇنىدۇ، زور ئىشەنچ، ئۇمىد بىلەن قارايدۇ، ھۆرمىتىنى قىلىدۇ، تەرىپلە-شىدۇ. ھازىر ئۇلار بۇ گۇرۇپپا باشلىقىغا شۇنداق ھېسسىيات، تۇيغۇ بىلەن قاراۋاتاتتى. ئۇلار ئەمدى ئۆز ھېسسىياتلىرىنى بېسىۋالالمىغان ھالدا شۇنۇر-لىشىپ، «كەسىپ ئەھلىكەن، ئىقتىسادشۇناسكەن،» قارىغاندا ئۇزۇن مۇد-دەت ئاساسىي قاتلامدا ئىشلىگەن رەھبەردەك قىلىدۇ، پىشقان، پىتىلگەن ئادەمكەن...» دېيىشىپ كەتتى.

ئىشچىلار بۇنداق ئادەملەرنىڭ سۆزىگە يۈزدە يۈز ئىشىنەتتى. شۇڭا، گۇرۇپپا باشلىقى ھەربىر ئىشنى سۆزلىگەندە گۇلدۇراس چاۋاكلار بىلەن يۇقىرىنىڭ قارارىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇرۇشتى. لېكىن، يىغىن باشقۇرغۇچى ۋاڭ لەنجۇڭ بىر ئېغىزمۇ پوزىتسىيە بىلدۈرمەي يىغىننى

تارقىتىۋەتتى.

يۇقىرىدىن كەلگەنلەر ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ بۇ مەسىلىدىكى پوزىتسىيىسىنى بىلسە كېرەك، ھەيرانمۇ قالمىدى. ھەر كىم ئۆز يولى بىلەن زالدىن چىقىپ كېتىشتى...

سەپەرۋەرلىك دوكلاتىدىن كېيىن زاۋۇت پارتكومى بىرقانچە قېتىم كېڭەيتىلگەن يىغىن ئاچقان بولسىمۇ، زادىلا پىكىر بىرلىكىگە كېلەلمىدى. ۋاڭ لەنجۇڭ، شىڭ خەيدى، قۇدرەتلەر بۇنداق ئۆزگەرتىشكە قوشۇلمىدى. خېلى بىر قىسىم سېخ، بۆلۈم باشلىقلىرىمۇ قوشۇلايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. تاڭ ۋېنسەي، قاتارلىقلار يۇقىرىنىڭ قارارىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. باش ئىنژېنېر، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى يەن زىلى ھەققىي كۆز قارىشىنى ئاشكارىلىغىلى ئۇنىمىدى. ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنىڭغا ئاچچىقلاپ:

ـــ سىز باش ئىنژېنېر بولغان ئادەم، بۇنداق لاتا بولۇۋالسىڭىز قانداق بولىدۇ؟ بۇ ئىش ئاخىرقى ھېسابتا سىزگە ئارتىلىدىغان ئىش. نېمە دېسىڭىز دەڭ، ئوچۇق پوزىتسىيە بىلدۈرۈڭ! ـــ دېدى ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ.

ـــ بۇ يۇقىرى قارار قىلىپ بولغان ئىش تۇرسا، قارشىلاشساق بولماس. چوقۇم قىلىمىز، دەي، دېسەم سىزنىڭ كۆرسەتكەن ئاساسلىرىڭىز مۇ ئورۇنلۇق، ـــ دېدى يەن زىلى خجىللىقتا قالغانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇزۇن سۆكۈتتىن كېيىن، ئۆز پىكرىنى ساقلاپ قېلىش شەرتى ئاستىدا كۆز ئالدىدا بىرىنچى دەرىجىلىك ئىش دەپ قارالغان، تراكتورنىڭ سخېمىسىنى لايىھەلەش، ئۆلچەش سايمانلىرى، قۇيما قېلىپلىرى، قورال ـ سايمان، قىسقۇچ ئەسۋابلىرىنى جىددىي تۈتۈپ ئىشلەش، مەخسۇس لىنىيە، مەخسۇس ئىستانوكلارنى بۇيرۇتۇش ۋە تراكتور ياساشقا خاس باشقا كەم ـ كۈتىلەرنى تېزدىن تولۇقلاش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

ۋاڭ لەنجۇڭ تەدبىرلىك ئادەم ئىدى. قىلىدىغان ئىشنىڭ ھازىرنىلا ئويلاپ قالماستىن، ئۇنىڭ كېيىنلىكىنىمۇ ئەتراپلىق ئويلىشىپ، ئاندىن بىر قارارغا كېلەتتى. ئۇ يۇقىرىنىڭ ئاپتوموبىل زاپچاسلىرىنى ياساش، رېمونت

قىلىش بىلەن بىرگە زاۋۇتتىكى بۇنىڭغا مۇناسىپ ماشىنا ـ ئۈسكۈنىلەرنى باشقا زاۋۇتقا ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە مەجبۇرىي قوشۇلسىمۇ، ئاپتوموبىلدىكى سىلىندىر، پورشىن، پورشىن ھالقىسى قاتارلىق بەش تۈرلۈك نازۇك زاپ-چاسنى ئۆتكۈزۈپ بەرمەسلىك قارارىغا كەلدى. چۈنكى بۇ زاپچاسلار شۇ چاغدىكى ئەڭ بازىرى ئىتتىك زاپچاسلار ئىدى. ئۇ بۇنىڭغا سەۋەب كۆرسەتتىپ:

ـــ بىزگى مەھسۇلاتىمىز چىققۇچە مالىيىدىكى قىينىچىلىقىمىزنى ھەل قىلىمىز، قورساق باقمىز، ـــ دېدى.

ۋاڭ لەنجۇڭ گەپنى بىر قېتىمدىلا ئاشكارىلىۋەتمىدى. ئۇ ئاغزىدا بۇ بەش تۈرلۈك زاپچاسنى ۋاقتىنچە ئۆتكۈزمەي ئۇنىڭغا تايىنىپ مالىيە مەسىلىسىنىڭ بىر قىسمىنى بولسىمۇ ھەل قىلىپ قورساق بېقىپ تۇرساق، بىر ـ ئىككى يىلدىن كېيىن ھالىمىز ياخشىلانغاندا ئاندىن ئۆتكۈزسەك دەپ تۇرسىمۇ، كۆڭلىدە ئۇنى ئاستا ـ ئاستا پاكىتقا ئايلاندۇرۇپ قەتئىي ئۆتكۈزمەسلىك قارارىغا كەلگەنىدى. چۈنكى بۇ بەش تۈرلۈك زاپچاس ماشىنىنىڭ «يۈرىكى»، ماتورنىڭ تومۇر، كىلىتكىلىرى ئىدى. تراكتور ياسىغاندىمۇ بۇ خىل مەھسۇلاتقا ئۆزلىرىنىڭمۇ ئېھتىياجى چۈشەتتى. بولۇپ-مۇ ئۇنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمى بىلەن بازارلىقى ۋاڭ لەنجۇڭنى باش بېرىلسىمۇ بەرمەسلىك قارارىغا كەلتۈرگەنىدى.

ئۇنىڭ بۇ پىكرى بارلىق بۆلۈم باشلىقى، سېخ مۇدىرلىرىنىڭ بىردەك قوللىشىغا ئېرىشتى.

ۋاڭ لەنجۇڭ تېخنىك بۆلۈم باشلىقى ئەن، مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى قۇدرەت (قۇدرەت مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرۈلگىنىگە يېرىم يىلدەك بولغانىدى) لەرنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ، زاۋۇتتىكى 190 دىن ئارتۇق تېخنىك، ئىنژېنىر، لايىھىلىگۈچىلەرنى تەشكىللەپ، ئۈچ ئىسمېنىغا بۆلۈنۈپ بىر ئاي ئىچىدە تراكتوردىكى 2800 خىلدىن ئارتۇق چوڭ، كىچىك زاپچاسلارنىڭ سخېمىسىنى لايىھىلەپ، چېرتيوژلىرىنى سىزىپ چە-قىش ۋەزىپىسىنى تاماملاشنى تاپشۇردى. تېخنىك بۆلۈم باشلىقى ئەن:

ـــ بۇنداق ئىنچىكە، زور تۈركۈمدىكى ئىشنى بىر ئايدا قانداق

تاماملىغىلى بولمىدۇ؟ ـــ دەپ غودۇكشىدى.
ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنىڭغا چېچىلىپ:
ـــ سىز ماڭا غودۇكشىغىنىڭىز بىلەن، مەن كىمگە غودۇكشىغۇدەك-مەن؟ بىر قولىڭىزنى ئىككى، ئىككى قولىڭىزنى تۆت قىلىپ بولسىمۇ ۋەزىپىنى تاماملاڭ! كەم - كۈتىلەر لازىم بولسا مېنى ئىزدەڭ. ئادەم يېتىشمىسە مېنى ئىزدىمەڭ. باشقىسى بىلەن كارىم يوق، ـــ دېدى.
ئاخىرىدا ئۇ يەنە جىددىي تۇستە ئاگاھلاندۇردى:
ـــ يېڭى مەھسۇلاتتىكى ھالقا، سىخما - چېرتيوژلارنىڭ توغرا، ئۆلچەملىك سىزىلىشى بىرىنچى ئۆتكەل، بۇنىڭدا كىچىككىنىمۇ خاتاغا يول قويغىلى بولمايدۇ. سۈرئەت قوغلىشىپ، سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلمىساڭلار، ئۇنداق سۈرئەت ئاخىرقى ھېسابتا نۆلگە تەڭ بولىدۇ. ۋاقىت بېكىتىلىپ بولدى. كىچىككىنىمۇ ئىمكانىيەت يوق. بىز ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالغانىكەنمىز، يۇقىرى ئالدىدا، جەمئىيەت ئالدىدا، خەلق ئالدىدا جاۋابكار بولۇشىمىز كېرەك. ھەرگىز بوشاڭلىق، سەۋەنلىك قىلىپ رەسۋا بولمايلى!
تېخنىكىلىق خاتالىقتىن ئەڭ قورقىدىغان ئىنژېنېر، تېخنىكلار زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئىشچىلار پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇلارغا ماسلاشتى. بارلىق سېخلاردا تراكتور ياساشقا يۈرۈش قىلىش قەسەمىيات يىغىنلىرى ئېچىلدى. تراكتور ياساش كەسپىگە ئائىت 70 نەچچە تۈر بويىچە قىسقا مۇددەت ئىشتىن سىرتقى تېخنىكا كۇرسلىرى ئېچىلدى. يىراقنى كۆزلەش نۇقتىسىدىن 50 نەچچە ئادەمنى ئاجرىتىپ تراكتور كەسپى ئالىي تېخنىكوم سىنىپى قۇرۇلدى. سىرتقى ئورۇنلاردىن مۇتەخەسسىسلەرنى تەكلىپ قىلىپ دەرس ئۆتتى. قۇدرەت بۇ كۇرسقا كىرىپ ئوقۇماقچى بولغانىدى، تېخنىك بۆلۈم باشلىقى ئەن ئۇنمىدى. تاڭغا مەلۇم قىلغانىدى، ئۇمۇ قوشۇلمىدى. قۇدرەت ئوغرىلىقچە دەرس ئاڭلاشقا مەجبۇر بولدى.
قاينام - تاشقىنلىققا چۆمگەن تراكتور ياساش جېڭىدە بىرقانچە ئاينىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ھەممەيلەن سەزمەيلا قالدى. يۇقىرىدىن بەلگىلەنگەن ئۆكتەبىردە بىرىنچى تۇركۇم تراكتورنىڭ سۈپەتلىك

نۇسخىسىنى سوۋغا قىلىش مۇددىتى توشاي دەپ قالغانىدى. ۋاڭ لەنجۇڭ ئەن بىلەن، قۇدرەتلەرگە، بىر گۇرۇپپا ئۇيۇشتۇرۇپ زاۋۇت مقياسىدا ئومۇميۈزلۈك چوڭ تەكشۈرۈشنى بۇيرۇدى. چوڭ گۇرۇپپا ئۈچ كىچىك گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ 12 كۈن تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. تەكشۈرگۈچىلەر چوڭقۇرلاپ كىرگەنچە ئۆزلىرىنىڭ كۆز ـ قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي قالدى. چۈنكى، مەشغۇلاتقا قاتناشقان 1200 ئادەمنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ئۆلچەمگە خىلاپلىق قىلىش مەسىلىسى ساقلانغانىدى. 2000 خىلدىن ئارتۇق زاپچاسلاردا 600 دىن ئارتۇق سۈپەت مەسىلىسى سېزىلدى. بەزىلەرى ناھايىتى ئېغىر بولسىمۇ، كۆپ قىسمى كەڭرەك قويسا مەسىلە ھېسابلانماي، قاتتىق سېلىشتۇرغاندا مەسىلە ھېسابلىناتتى. لېكىن، دەل مۇشۇنداق كۆز بىلەن كۆرگىلى، قول بىلەن تۇتقىلى بولمايدىغان «ئۇششاق ـ چۈششەك» مەسىلىلەر يېغىلىپ، ئاخىرىدا چوڭ سۈپەت مەسىلىسىنى پەيدا قىلغانىدى.

تېخنىك بۆلۈم باشلىقى ئەن ئۆزىنىڭ ئىنژېنېر ـ تېخنىكلىرىنى يىغىۋېلىپ توپتوغرا ئىككى كۈن، ئىككى ئاخشام ئانالىز يۈرگۈزدى. خۇلاسە شۇ بولدىكى، كۆپ سانلىق ئىشچىلار، ياساش كەسپىگە رېمونچىلىق ئىستىلى بىلەن مۇئامىلە قىلىپ ئۆلچەمنى قاتتىق ئىجرا قىلمىغان، ئېلىپ ـ سېلىپ ئۆتكۈزۈش كويىدا بولغان. بۇ رېمونت كەسپىدىكىلەرنىڭ يېڭىنى ياساش كەسپىگە ئۆتكەندە دائىم كەتكۈزۈپ قويىدىغان بىرخىل جاھىل خاراكتېرى ۋە خۇيى ئىدى. بۆلۈم باشلىقى ئەن بىلەن قۇدرەت ئەھۋالنى ۋاڭ لەنجۇڭغا دوكلات قىلدى. ۋاڭ، ئەنىڭ سۆزىنىڭ تۈگىشىگىمۇ تەخىر قىلالماي بولۇشچە قاينىغاندىن كېيىن قالغان گەپنى پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىندا دەيمەن، دەپ پېشىنى قېقىپ چىقىپ كەتتى.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئەتىسى پارتكوم يىغىنىنى چاقىردى. ئۇ غەزەپ يانغان چىراي بىلەن ئورنىدا ئولتۇرۇپلا قايناپ كەتتى:

ـــ مەن سىلەرنى كۆپ قېتىم ئاگاھلاندۇردۇم. ئۆزۈن مۇددەت رېمونتچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللانغان بىر زاۋۇتنى بىر كېچىدىلا ياساش كەسپىگە ئۆزگەرتىپ، ئەزەلدىن ئۆزلىرى كۆرۈپ باقمىغان مەھسۇلاتنى

ياسايسەن دېسە شۇنداق بولماي نېمە بولماقچى؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپتومو-بىل دېگەن نېمە؟ تراكتور دېگەن نېمە؟ بۇ ئىككىسى ماشىنىسازلىقتا زاپچاس، قورال ــ سايمان، ئۆلچەم، مەشغۇلات قائىدىلىرىدىن تارتىپ زادىلا بىر ــ بىرىگە ئوخشمايدىغان ئىككى چوڭ سىستېما تۇرسا، خۇددى چۈش كۆرگەندەك ئاپتوموبىل رېمونتچىلىقىدىن يېڭا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ياساشقا ئۆتسەن، تېخى بىر يىلغىمۇ يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە سۈپەتلىك ياساپ چىقسەن دېسە، بۇ ساراڭنىڭ گېپى بولماي نېمە؟ بۇ شۇنداق ئاسان ئىشمىكەن؟ ماشىنا، ئۇسكۇنىلەرنىغۇ بىرقانچە ئايدا ئالماشتۇرۇپ يېڭىلىغىلى بولىدۇ، ئادەمنىچۇ؟ ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ــ ئادەت كۆچىنى، مەشغۇلات ئىستىلىنى شۇنداق تېز ئالماشتۇرغىلى بولامتى؟ جان ــ تېنىگە سىڭىشىپ كەتكەن ئادەت كۆچىنى شۇنداق تېز ئۆزگەرتكىلى بولامدىكەن؟ تېخى ئېغىرلىزىدىن شالە ئاققۇزۇپ، «سىلەرنىڭ تېخنىكا كۆچىگلار قابىل» دېيىشىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان ئۇ نېمە قىلىدىغان تېخنىكا كۆچىكەن؟ تراكتور ياسايدىغان كۆچمۇ؟ ياق! ئۇ ئاپتوموبىللارنى چوڭ رېمونت قىلىدىغان كۆچ، تراكتور ياسايدىغان كۆچ ئەمەس. بىز تراكتور ياساش توغرىسىدا نېمىنى بىلەتتۇق؟ باش ئىنژېنېر يەن زىلى تراكتور ياساش ئىنژېنېرىمكەن؟ ياق! ئۇ ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت قىلىدىغان زاۋۇتنىڭ باش ئىنژېنېرى.

ۋاڭ لەنجۇڭ چىڭقىلىپ سۆزلىگىنىدىن ئاخىر چارچىدى. ئۇ سۆزلىرى-دە سەل ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى سەزدى بولغاي يەنە پەسكويغا چۈشتى.

ــ تراكتور دېگەن چوڭ بىر مەسىلە، ــ دېدى ئۇ چۈشەندۈرۈپ، ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىككىسى بىر ــ بىرىگە تۆپتىن يېقىن كەلمەيدىغان كەسىپلەر. ئەڭ ئاددىيسى ئەگەر بىر ئايىغ يامايدىغان ياماقچىمۇ بىر ئاي ئىچىدە ماڭا يېڭى ئايىغ تىكىپ بېرىسەن، دېسەك بۇ گەپ ئاقامدۇ؟ بۇنىغۇ قىلغىلى بولار، بىر ئاي بولمىسا بىر يىلدا بولسىمۇ بىر نېمە قىلار. لېكىن، تۆمۈرچىنى ياغاچچىلىققا، ئايىغ يامايدىغانلارنى چاپان تىكىشكە سالسىچۇ؟ بۇنىمۇ قىلغىلى بولمايدۇ ئەمەس، قىلغىلى بولىدۇ. لېكىن ئۇنىڭغا بىر جەرياڭ. ئۆگىنىش ئۈچۈن ۋاقىت كېرەك ــ

ده. ئۇلار بىزگە ھەتتا ئومۇمىي ساۋات ئېلىشقىمۇ ۋاقىت بەرمىدى ئەمەس-مۇ؟ بىز قىزىراق سوقىدىغان تۆمۈرچى، ئاياغ ياماىدىغان ياماقچى ئەمەس، بەلكى ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئادەم قاتنىشىپ ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت قىلىدىغان زاۋۇت. ئۇزۇن يىل رېمونتچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان نەچچە مىڭ ئادەمنى بىر كېچىدىلا تاماملەن يېڭىدىن ياساش كەسپىگە ئۆزگەرتسە، يەنە كېلىپ بىر - بىرىگە پۇتۇنلەي ئوخشىمايدىغان باشقا بىر كەسپىكە ئۆزگەرتسە، شۇنداق قىسقا مۇددەتتە ئېچىدە تراكتورەك چوڭ مەھسۇلاتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئاسانمۇ؟

ۋاڭ لەنجۇڭ ئەمدى بەزى رەھبەرلەرگە تەگكۈزگىلى تۇردى.

— بەزىلەر ھەدىسلا سىياسىي شوئار بىلەن ھەممە ئىشنى ھەل قىلغىلى بولىدۇ، دەپ قاراپ بىر كېچىدىلا تراكتورنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغۇسى كېلىدۇ. شۇنداق بولسا مەيلىتىغۇ. مەنمۇ ئەتىلا ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسام، دەيمەن. لېكىن، ئىش ئۇنداق ئاددىي ئەمەس. زاۋۇت دېگەن ماددىي ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىقتىسادىي گەۋدە. ئۇ قۇرۇق گەپ بىلەن ئۆرە تۇرمايدۇ. زاۋۇتتا سىياسىي شوئار ھەممىگە قادىر ئەمەس...

ۋاڭ لەنجۇڭ گەپنى تاڭ ۋېنسەي قاتارلىق بىر قىسىم سىياسىي خىزمەت كادىرلىرىغا قارىتىۋاتاتتى. ئۇ پارتكوم شۇجىسى بولغىنى بىلەن سىياسىي خىزمەت كادىرلىرىنى كەسپىي خىزمەت كادىرلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئانچە نەزىرىگە ئىلىپ كەتمەيتتى.

تاڭ ۋېنسەي گەپنىڭ ئۆزىگە قارىتىلغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، نارازى كەيپىياتتا بولمىدى. چۈنكى، ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ بىرقانچە قېتىم قاتتىق تەكتىلىگەن گەپلىرى بىر - بىرلەپ راست بولۇۋاتاتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ رېمونچىلىقتىن ياساش كەسپىگە ئۆتۈش جەريانىدىكى ئادەت كوچلىرىنىڭ توسقۇنلۇقىغا قارىتا يۈرگۈزگەن نەچچە قېتىملىق ئانالىزلىرى ئۇزاققا قالمايلا ئىسپاتلىنىۋاتاتتى. تاڭ كۆڭلىدە ئويلاپ قالدى. ئۇ راستىنلا پىشقان ئادەمكەن. بۇ ئىشلارنى پەقەت ۋاڭ لەنجۇڭلا مۇشۇنداق تونۇپ، توغرا تەھلىل يۈرگۈزۈپ، ئەتراپلىق چۈشەندۈرەلەيدۇ. قالغانلىرىمىزنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. مېنىڭ قولۇمدىن تېخىمۇ كەلمەيدۇ، شۇڭا ئۇنىڭ تەنقىدى

ھەقلىق. زاۋۇت ئىلمىنىڭ دائىرىسى تولىمۇ كەڭرىكەن، چوقۇم ئۆگىنىشىم كېرەك...

بۇگۈن بىرقانچە سائەتلەپ ئېچىلغان يىغىندا ۋاڭ لەنجۇڭ ھېچكىمنى سۆزلەشكە دەۋەت قىلمىدى. بەزى سېخ مۇدىرلىرى ئۇنىڭ قاراشلىرىنى قوللاپ سۆزلىمەكچى بولۇۋېدى، ئۇلارنىمۇ سۆزلىگىلى قويمىدى. ئۇ پاكىتنى ئانالىزغا، ئانالىزنى پاكىتقا تاقاپ، رېمونتچىلىق ئىستىلى بىلەن يېڭىدىن ياساش كەسپىگە مۇئامىلە قىلىنىدىكەن، مەڭگۈ ياخشى، ياراملىق مەھسۇلات ئىشلەپ چىقارغىلى بولمايدىغانلىقىنىڭ ئاساسىنى ئولتۇرغانلار-نىڭ كاللىسى چىلاشقۇدەك سۆزلىگەندىن كېيىن، قانداق قىلىش تەدبىرى توغرىسىدا پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

ـــ بىر ئۆگىنىش، ئېكسكۇرسىيە گۇرۇپپىسى تەشكىللەيمىز. ئۇلار شېنياڭ تراكتور زاۋۇتىغا ئۆگىنىشكە بارىدۇ. گۇرۇپپا تەركىبىدە ئەن كو-جاڭ، شىڭ مۇدىر، چىڭ مۇدىر، ياڭ مۇدىر، لى كوجاڭلاردىن ئىبارەت ئاساسلىق بۆلۈم، سېخلارنىڭ مەسئۇللىرى بار. يەنە بەش نەپەر تېخنىك، بەش نەپەر پىشقەدەم ئىشچىلار قاتنىشىدۇ. تېخنىكلار ئىچىدە مىللىيلاردىن بىر نەپەر، ئىشچىلار ئىچىدە مىللىيلاردىن ئىككى نەپەر بولىدۇ. بۇنى بىز رەھبىرىي كادىر، تېخنىكلار، ئىشچىلاردىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن گۇرۇپپا دەپ ئاتايمىز. ئىككى كۈن تەييارلىق قىلىسلەر. 3 ـ كۈنى يولغا چىقىسلەر. بۇ گۇرۇپپىغا سادىق باشچىلىق قىلسا ياخشى بولاتتى. چۈنكى ئۇ ھەم پارتكوم ئەزاسى، ھەم كەسپىكە پىششىق، ھەم ئاز سانلىق مىللەت كادىرى. ئىچكى ئۆلكىلەردە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ رولى ناھايى-تى ياخشى بولاتتى. لېكىن ئۇ يوق. ھېنىڭچە لۇتاڭ بارسا قانداق؟ پارتكومدىن بىرىمىز بارمساق بولمايدۇ. قانداق لوتاڭ؟ ـــ دېدى ئۇ تاڭغا سىناش نەزىرىدە قاراپ قويۇپ.

ـــ ھېنىڭغۇ تازا بارغۇم بار. بۇ ھېنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ياخشى كەسىپ ئۆگىنىش پۇرستى، لېكىن ھۆددىسىدىن چىقالارمەنمۇ؟

ـــ سىز ئومۇم جەھەتتىن بىتەكچىلىك قىلىسىز. ئاساسلىقى ئادەم يۆتكەش ئىشىنى چىڭ تۇتسىڭىزلا كەسپىي ئىشلارغا ئەن كوجاڭ مەسئۇل

بولىدۇ. ئەمسە شۇنداق بېكىتتۇق. تاڭ شۇجى گۇرۇپپا باشلىقى، ئەن كوجاڭ، شاڭ مۇدىرلار مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى بولىدۇ. سىلەرنىڭ ۋەزىپەڭلەر ئوچ تۇرلۇك. بىرىنچى، شېنياڭ تراكتور زاۋۇتى ھەرقايسى كەسىپتىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەردىن بىر تۇركۈمنى بىزگە يۆتكەپ بېرىدىغان بولدى. سىلەر ئۇنى تاللاش، تەكشۈرۈش ئىشىنى تېزدىن تۈگىتىپ، دەرھال شىنجاڭغا ماگنوزىسىلەر. قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى. ھەرقايسى كەسىپتىكىلەردىن بولسۇن، ئۇلار ۋاقتىلىققا كەلسىمۇ، ئۇزۇن مۇددەتلىككە كەلسىمۇ بولىدۇ. پەقەت ياراملىقىنى ئېلىش كېرەك. نان قېپىلاردىن بولسا ئالماڭلار، چۈنكى ئۇلار ئۆگەتكۈچىلەر بولۇپ كېلىدۇ. ئىككىنچى، تراكتوردىكى ھالقىلىق تېخنىكا مەسىلىلىرىدە تەجرىبە ئۆگىنىسىلەر. ئۈچىنچى، بىر قىسىم ماشىنا، ئۈسكۈنە، قورال ـ سايمان، قىسقۇچ سايمانلىرى، قېلىپ نۇسخىلىرى، ئەۋرىشكىلەرنى تەلەپ قىلىسىلەر، ۋاقتىقىلار 20 كۈن بولىدۇ. بۇ بىرىنچى تەدبىر. ئىككىنچى تەدبىر، قۇدرەت، سىز بۆلۈمدە قالسىز. سىزنىڭ مەسئۇللۇقىڭىزدا بارلىق سېخىما، چېرتيوژ، لايىھىلەر قاتىتا سېلىشتۇرۇلۇپ، خاتالىقلار تۈزىتىلىپ، يوچۇقلار ئېتىلىدۇ، كەملىرى دەرھال تولۇقلىنىدۇ. ۋاقتى ئون كۈن. ئۈچىنچى تەدبىر، بارلىق ھۈنەر ـ سەنئەت قائىدىلىرى ئۇستىدە بىر قېتىملىق كەڭ كۆلەملىك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭ ئىككىنچى تەدبىر بىلەن كۆپ جەھەتتە ئوخشاشلىقى بولسىمۇ، دائىرىسى ئۇنىڭدىن كەڭ بولىدۇ. بۇنىڭغا ھەرقايسى سېخلار بىلەن تېخنىك بۆلۈم مەسئۇل، سېخ ئاساس، تېخنىك بۆلۈم ماسلىشىدۇ.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئولتۇرغانلارغا قاراپ چىققاندىن كېيىن:

ـــ دېيىلمىگەن يەنە نېمە قالدى؟ ـــ دېدى بۇگۈن بىرىنچى قېتىم يىغىن ئېھلىدىن پىكىر سوراپ. ھېچكىم بىر نېمە دېمىدى. ۋاڭ ۋەزىپىنى شۇ بويىچە ئەمەلىيلەشتۈرمەكنىلەر جاۋابكارلىققا تارتىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ۋە مەجلىس تۈگىگەنلىكىنى ئېلان قىلىپلا بىرىنچى بولۇپ ئۆزى يىغىن زالىدىن چىقىپ كەتتى.

تاڭ ۋېنسەي بۇگۈنكى يىغىندىن كېيىن خۇددى ئۇنى بۇگۈن بىرىنـ

چى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك ئارقىسىدىن قاراپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇ ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ ئىقتىدارىغا ھەم ھەيران قېلىۋاتاتتى، ھەم قايىل بولۇۋاتاتتى. ئۇ ئويلىغانچە ئۆزىنىڭ ئىددىي ئويلاپ، يېنىكلىك قىلغانلىقىغا پۇشايمان قىلغاندەك بولدى.

خىزمەت گۇرۇپپىسى بىرقانچە قېتىم كېلىپ ئاساسلىق رەھبەرلەردىن پىكىر سورىغاندا ۋاڭ لەنجۇڭ زاۋۇتنىڭ نام، كەسپىنى ئۆزگەرتىشكە قوشۇلمىغانىدى. خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر ۋاڭ بىلەن تاڭنى ئايرىم چاقىرىپ سۆزلەشكەنىدىمۇ، تاڭ مەن قوللايمەن دېگەن پوزىتسىيىنى بىلدۈردى. لېكىن، ۋاڭ لەنجۇڭ: رېمونت قىلىش زاۋۇتىنى يېڭىدىن ياساش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىش، يەنە كېلىپ، ئاپتوموبىل رېمونتچىلىقىدىن تراكتور ياساش كەسپىگە ئۆزگەرتىشكە زادى بولمايدىغانلىقىنى، ياخشى قىلىنمىسا تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز ئاقىۋەتلەرگە قالىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئەگەر يېزا ئىگىلىكىدە مەسىلە كۆرۈلسە شۇنىڭ بىلەن تەڭ تراكتور زاۋۇتىنىڭمۇ قېيىن، ياماق ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقىنى چۈشەندۈردى. لېكىن، خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر چوڭ يىغىندا كۆرسەتكەن ھېلىقى يەتتە ماددىنى تەكىتلەپ، زاۋۇتنى ئۆزگەرتىشتە چىڭ تۇردى، تاڭنىڭ ۋاڭغا خىزمەت ئىشلىشىنى تەلەپ قىلدى. تاڭ ۋېنسەي، ۋاڭغا خىزمەت ئىشلەپ:

ـــ سىز ئويلىغاندەك ئۇنچە مۇرەككەپمۇ بولۇپ كەتمەس، ـــ دېگەن گەپلەرنى قىلىۋىدى، ۋاڭ لەنجۇڭ ئاچچىقىدا:

ـــ سىز ئۆلۈك ساندۇقنى كۆرمىگۈچە كۆزىڭىزدىن ياش چىقمايدىكەن، ئەمسە مەن چەتتە قاراپ تۇراي، سىلەر ئىشلەڭلار، ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەيمۇ ئۆزىنى بىر سىناپ باقماقچى بولدى:

ـــ كونكرېت ئىشلارنى بىز قىلايلى، سىز ئومۇم جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىڭ. ئەمدى بۇ ئىشقا قارشى تۇرماڭ.

ۋاڭ لەنجۇڭ بىرنېمە دېمىدى. ئۇنى قوشۇلدى، دەپ چۈشەنگەن تاڭ ۋېنسەي يەنى زىلىنى ئىشقا سېلىپ، تراكتور ياساشنى چۆرىدەپ تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. بىرقانچە ئايغىچە تەرلەپ ـ پىشىپ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار مەسلىنىڭ نېگىزىنى

تۇتالمىدى. ئۇتتۇرىغا قويغان تەدبىرلىرى ئۇنۇم بەرمىدى. ۋاقتىنىڭ يېرىمى ئۆتۈپ كەتسىمۇ خىزمەتتە ئىلگىرىلەش بولمايۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ۋاڭ لەنجۇڭ يەنە چىداپ تۇرالمىدى. ئۆزى يەنە ئۇتتۇرىغا چۇشتى. ئۇ بىرىنچى قېتىم ئاچقان بۆلۈم باشلىقى، سېخ مۇدىرلىرى يىغىنىدا ئاغزىنى قويۇۋېتىپ-لا:

ـــ ئۇلارغۇ ئىشنى شۇنداق ئاسان چاغلىسۇن، سىلەرچۇ؟ سىلەرگە نېمە بولدى؟ سىلەر نېمىنى ئويلايسىلەر؟ ـــ دەپ قاينىدى. ئۇنىڭ «ئۇلار» دېگىنى يۇقىرىقى ئورۇنمۇ ياكى تاڭ ۋېنسەي قاتارلىقلارمۇ بىلگىلى بولمايتتى.

ـــ توغرا! ـــ دېدى ئۇ سەل پەسكويغا چۇشۇپ، ـــ 2000 دىن ئارتۇق ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار بىر مۇنتىزىم، مۇكەممەل زاۋۇتنا تراكتور ياساپ چىقىش ئۇنچە تەس ئىشمۇ ئەمەس. لېكىن، بۇنداق قىسقا ۋاقىتتا سۈپەتلىك، داڭدار تراكتورنى ياساپ چىقىش ئۇلار دېگەندەك ئۇنچە ئاسانمۇ ئىش ئەمەس ـ دە. مەن بەزىلەرنىڭ «ئۆزىمىز لايىھىلىگەن، ئۆزىمىزنىڭ ماتېرىيالى ئىشلىتىلگەن، ئۆزىمىز سىناق قىلىپ، ئۆزىمىز ئىشلەپ چىقارغان، بۇنىڭدا چەتنىڭ يېگىنچىلىكمۇ بىر نېمىسى يوق» دېگەن بىر تەرەپلىمىلىك، تار مەھكىمىچىلىك شوئارلىرىدىن بىزار. تېخنىكا ئىلغارلىقى دۇنيا خاراكتېرلىك بولىدۇ. ئىلغار تېخنىكا قوللىنىلماي ئۆزىمىز ئۇنداق، ئۆزىمىز مۇنداق دەپ زاۋۇت دەرۋازىسىدىن چىقماي تۇرۇپلا بۇزۇلۇپ قالىدىغان نەرسىلەرنى تۆمۈرچى ـ مىسكەرمۇ ياسىيالايدۇ، ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەي شۇلارنى ئويلاپ، ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ دائىم بۇرۇلۇش خاراكتېرلىك ئۆزگىرىشلەر بولغاندا ئىنتايىن تەدبىرلىك، توغرا ھۆكۈم چىقىرالايدىغان ئادەملىكىگە بارغانچە ئىشەنچ تۇرغۇزۇپ، ئۇنىڭغا قول قويدى ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىش قارارىغا كەلدى.

2

1 ـ ئۆكتەبىرگە بىر ئايچە قالغاندا شېنياڭ تراكتور زاۋۇتىدىن كەلگەن 50 نەچچە تېخنىك ۋە پىشقەدەم ئىشچىلارنىڭ ئۆگىتىشى نەتىجىسىدە، «شەرق قىزارىدى 28» تىپلىق تراكتوردىن ئۇچىنى سىناق تەرىقىسىدە ياساپ چىقتى. بىرقانچە كۈندىن كېيىن يەنە يەتتىسى ياسىلىپ سىرتقا ھەيدەپ چىقىلدى.

زاۋۇت تۇنجى ئىشلەپچىقىرىلىشقا كىرىشتۇرۇلگەن چاغدىكىدەك يەنە بىر قېتىم بايرام تۇسىگە كىردى. زاۋۇتنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغىچە، ھەتتا سىرتلارغىمۇ لوزۇنكىلار ئېسىلىپ، شوئارلار چاپلاندى. پوچاڭ ـ زىلار ئېتىلىپ، داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلار ياڭرىدى. باللار يەسلىسى بىلەن پەرزەنتلەر مەكتىپىدىكى ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۆزلىرى تەييارلىغان نومۇرلارنى يول بويىدا، ھەتتا ئىشچىلار تاماق يېۋاتقاندا ئاشخانىغا كىرىپ كۆرسەتتى. يۇقىرىدىن تەبرىكلىگىلى كەلگەنلەر قۇراش ـ تۇرۇش سېخى ئالدىدىكى ۋاقتىلىق سەھنىگە ئورناتقان مىكروفون ئالدىغا كېلىپ، تەنتەنىلىك ھالدا:

ـــ بۈگۈندىن باشلاپ شىنجاڭدا تراكتور ئىشلەش يېڭى تارىخى بېتى ئېچىلدى، ـــ دەپ جاكارلىدى.

لېكىن، ۋاقىت لەنجۇڭ چاۋاكمۇ چالماي بىرخىل مەنىستىمەسلىك كەيپىياتى بىلەن خىيالچان ئۆرە تۇراتتى. ھازىر ئۇ «ئوت ئېلىپقۇ ماڭدى، ئەتىكى پاراتتا سەھنە ئالدىغا كەلگەندە توختۇمالمىسا بولاتتىغۇ؟ ئۇنداق بولىدىغان بولسا ئۇنىڭ ئېتىزدىكى مەشغۇلاتى تېخمۇ كۇلكىلىك بولىمامدۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاۋاتاتتى.

ۋاقىت لەنجۇڭنىڭ ئويلىغانلىرى خاتا ئەمەس ئىدى. 1 ـ ئۆكتەبىر كۈنى پاراتتىن ئۆتكەندە بىرخىل سۇرئەتتە ماڭالمىغان تراكتوردىن ئۇچى راستىنلا دەل سەھنە ئالدىغا كەلگەندە ئوتى ئۆچۈپ توختۇالدى. ناماىشقا مەسئۇل بولغان تاڭ ۋېنسەينىڭ پۇتۇن بەدىنىدىن سوغۇق تەر ئېقىپ كەتتى. ئۇ ھودۇققىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلەلمەي، ئاران دېگەندە ھوشىنى

يغىپ، كۈچ تەشكىللىدى. ئىككى تراكتورنى باشقا تراكتورغا سۆرىتىپ چەتكە چىقىرىۋالدى. بىرسىنى ئادەم كۈچى بىلەن ئىتتىرىپ، سەھنە ئالدىدىن يىراققا ئېلىپ كەتتى. سەھنىدىكى باشلىقلاردىن ئەھۋال ئۇقمەغانلىرى قاپاق تۇرۇشتى، ئەھۋال ئۇقىدىغانلىرى ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ كۆپ قېتىم «تراكتور ئىشلىسەك بولىدۇ. لېكىن بۇنداق چوڭ بىر مەھسۇلات ئۈچۈن ئىككى ـ ئۈچ يىلغىچە ۋاقىت بولمىسا بولمايدۇ، ئالدىراڭغۇلۇق قىلساق يۈزىمىزنى يەرگە قارىتىدۇ» دېگەن ھۆكۈمنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلغاندەك بولۇشتى.

ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ بۇ پىكرى نام، نىشانىنى ئۆزگەرتمەسلىكنى توسۇپ قالالمىغاندىن كېيىنكى ئەڭ ئاخىرقى تەكلىپى ئىدى. ئۇنىڭغىچە بۇنداق چوڭ بىر مەھسۇلاتنى بىر يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىمەن دېيىش، يەنە كېلىپ ياراملىق چىقىرىسەن دېيىش ھەرگىز ئەقىلگە سىغمايتى. لېكىن ئامال قانچە؟ ئۇ چاغدىكى «تېز غەلبە قىلىش»، «مۇنچە يىلدا پالانى مەھسۇلاتنى پالانى دۆلەتكە يەتكۈزۈش» دېگەنگە ئوخشاش «سول» شوئارلار ياڭراپ تۇرغان شامالدا ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ سۆزى ئاقامتى؟ سىناق تەرىقىسىدە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ئىشلەپ چىققان 15 تراكتورنى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ، يازلىق ئورمدا ئەمەلىي مەشغۇلاتقا قويغاندا ئۇنىڭ «ئەپت ـ بەشىرىسى» بىر ـ بىرلەپ چۈۋۈلۈپ چىقتى، بەزىلىرىنىڭ ئات كۈچى 28 گە يەتمىدى، سەللا ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل يەرگە دۈچ كەلسە ئوتى ئۆچۈۋالدى. بەزىلىرى ئۇنىڭ ئۈچۈن لايىھەلەپ ياساپ چىققان پىرىستلارنى تارتالمىدى. بەزىلىرى سىيالكىلارنى ئۆڭتۈرۈۋەتتى. ۋاڭ لەنجۇڭ، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، باش ئىنژىنېر يەن زىلى باشچىلىقىدا بىر مەخسۇس ئۆتكەلنى بۆسۈش گۇرۇپپىسى قۇردى. ئۇنىڭدا بۆلۈم باشلىقى ئەن، قۇدرەت، شىڭ مۇدىرلارمۇ بار ئىدى. ۋاڭ لەنجۇڭ چوڭ ئىشلارغا بىۋاستە ئارىلاشتى. ئۇلار بىر يىلدىن ئارتۇق سىناق قىلىش، ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش، يەنە سىناق قىلىش، يەنە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش نەتىجىسىدە ئاخىر بىرقەدەر ئىشەنچلىك تراكتورلارنى ياساپ چىقتى. ئۇنى ئاپتونوم رايون ۋە دۆلەتنىڭ پەن ـ تېخنىكىنى باشقۇرۇش ئورۇنلىرىنىڭ باھالىشى

دىن ئۆتكۈزدى. تۇركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىش ئىجازەتنامىسى ئالدى. 500 دىن ئارتۇق تراكتورنى بازارغا سېلىپ، خېرىدارلارنىڭ بىرقەدەر ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ۋالگ لەنجۇك «ئۇھ!» دەپ قاتتىق تىندى. گۈمانلىق قاراشلىرى قەدەممۇ قەدەم ئۆزگىرىپ، ئاكتىپچانلىقى ئۆسۈشكە باشلىدى.

زاۋۇت جاسارەت بىلەن ئىشلەپ، يۇقىرى سۈپەت ئارقىلىق، يۇقىرى ئۈنۈم يارىتىپ، ئىككى يىلدىن بۇيان تارتقان زىيانىنى تولدۇرۇۋالمىز دېيىشىپ تۇرغاندا يېڭا ئىگىلىكىدە تەبىئىي ئاپەت بولدى. بۇنىڭ بىلەن، ياخشى باشلانغان ئاشۇ يىلمۇ ئاخىرلاشماي تۇرۇپ بۇ داۋالغۇش ئىچىدە ئۆلار يەنە بىر قېتىم ئوگدا قالدى. تراكتور سېتىۋالىدىغانلار ئايمۇ ئاي ئازىيىشقا باشلىدى. ئەمدىلا تۇركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلگەن تراكتورلار «ئەلا» دەپ نام ئېلىشقا قارىماي بېسىلىپ قېلىپ، ھەممە يەردە خېرىدار كۈتۈپ تىزىلىپ تۇراتتى.

ۋالگ لەنجۇگنىڭ كونا «كېسىلى» يەنە قوزغالدى. ئۇ كۈندە غەزەپلەنسە، غۇتۇلداپ، ئادەم تىللاشقا باشلىدى. چۈنكى، ئەمدى ئۇنىڭدا بۇ خىل قېينىچىلىقنى ئۆزى ھەل قىلغۇدەك ھېچقانداق ئىمكانىيەت ۋە تەدبىر قالمىغانىدى. خەقلەر تراكتورنى ئالمىسا ئۇنىڭدا نېمە چارە؟ ئۇ پەقەت يۇقىرىنىلا ئىزدىيەلەيتتى. بىر كۈنى ۋالگ لەنجۇك غەزىپىنى بېسىۋالالمىغان پېتى زاۋۇتنىڭ بىردىنبىر كىچىك ماشىنىسى ـ ئامبىرىكىدا ياسالغان «جىپ» قا ئولتۇرۇپ، خىزمەت گۇرۇپپا باشلىقى، پىلان كومىتېت مەسئۇلى ئەنىنى ئىزدىدى.

ـــ سىز بىر ئەمەس، ئىككى زاۋۇتنى ۋەيران قىلدىڭىز، ـــ دېدى زەردە بىلەن ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپلا.

ـــ «بېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە بۇرنى قاناپتۇ» دېگەندەك ئىش بولدىغۇ بۇ، ئۆز ۋاقتىدا بۇنداق ۋەزىيەتنىڭ كېلىپ چىقىشىنى كىم مۆلچەرلىيەلەيدۇ دەيسىز؟ «ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ بولسا، ئون بەشى ئايدىڭ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، پۇرسەت كۈتۈڭ. بۇ خىل پايدىسىز ۋەزىيەت ئۇزاققا بارماس، ئۆتۈپ كېتەر، ـــ دېدى ئەن مۇدىر ئۇنىڭغا تەسەللى بېيتىپ.

ـــ بۇ خىل ۋەزىيەت ئۆتۈپ كەتكۈچە نەچچە مىڭ ئادەمنىڭ جېنى ھەلقۇمغا يېتىدۇ. مەن ئېسىلىپ ئۆلۈۋالمسام، تۆلىيەلمىگۈدەك قەرزگە بوغۇلىمەن. بۇنداق زاۋۇت باشقۇرغۇچە ئائىلىگە قايتىپ خوتۇنۇمغا سەي توغرىشىپ بەرگىنىم ياخشى! ـــ ۋاڭ لەنجۇڭ چېچىلغانچە ئۇنىڭ ئالدىدىن پېشىنى قېقىپ چىقىپ كەتتى.

سىرتتا قاتتىق قار يېغىۋاتاتتى. ۋاڭ لەنجۇڭ ئۆزى يالغۇز تراكتور توختىتىش مەيدانىغا كەلدى. بېسىلىپ قالغان مىڭدىن ئارتۇق تراكتور تراكتور توختىتىش مەيدانىغا سىغماي، قەيەردە بىكار يەر بولسا شۇ يەرگە تىزىپ قويۇلغانىدى. ئەتىياز كىرگەندىن كېيىنمۇ سېتىلماي، يازغىچە ئىسسىق تومۇزدا قاغجىراپ، يامغۇر ـ بوراندا داتلىشىپ، سىرلىرى چۈشۈپ، چاقنىڭ يەللىرى قاچقانلىقتىن ماكچىيىپ، بىر نېمە بولۇپ كەتكەنىدى. بوران ـ چاپقۇندا چۈشكەن توپا ـ چاڭلار قېلىنلىشىپ، يېقىندا ياغقان قار بىر ئېرىپ، بىر قېتىپ ھاسىل بولغان ئۇزۇن ـ قىسقا مۇز چوكىلىرى سېرىق رەڭدە ساڭگىلىشىپ تۇراتتى. شۇڭا، تراكتور توختىتىش مەيدانىنىڭ ھازىرقى كۆرۈنۈشى خۇددى تاشلاندۇق تۆمۈر ـ تەسەك دۆۋىلىرىگە ئوخشايتتى. ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ ئىچى سىرىلىپ، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش چىقىپ كەتتى.

«شۇنچىلىغان كۆپ مەھسۇلاتنىڭ بىر تېىىن قىممەت يارىتاي مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشى كىمنىڭ گۇناھى؟ بىزا ئىگىلىكىدە ئاپەت بولغانلىقىنمۇ ياكى سىياسەت بەلگىلەشتىكى خاتا ھۆكۈمدىنمۇ؟ بىز شۇنچە يىل ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ بۇنداق دوقالغا دۇچ كەلمىگەنتۇق. بىزا ئىگىلىكىنىڭ ياخشى ـ يامان شارائىتى بىلەنمۇ ئانچە چەكلەنمەيتتۇق. ھەر يىلى 1200 دىن 1500 گىچە ماشىننى چوڭ رېمونت قىلىپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ مائاشى، مۇكاپاتى ۋە باشقا تۇرمۇش پاراۋانلىق ئىشلىرىنى كەڭتاشا ئورۇنلاشتۇرغاندىن تاشقىرى، دۆلەتكە ئايمۇ ئاي، يىلمۇ يىل ۋەزىپىنى ئاشۇرۇپ باج، پايدا تاپشۇراتتۇق. كىم بىلسۇن، بىزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇتىنىڭ بىزا ئىگىلىكى يۇكسەلسە بىرگە يۇكسىلىپ، بىزا ئىگىلىكىدە چاتاق چىقسا تەڭ ۋەيران بولىدىغانلىقىنى!

ئەن مۇدىر بىرەر يىل چىدىساق تەبىئىي ئاپەتمۇ ئۆتۈپ كېتەر، دەۋاتاتتى. مانا ھازىر ئىككىنچى يىلغا قەدەم قويۇپ قالدى. ۋەزىيەت كۈندىن ـ كۈنگە ياماناشماقتا. بىزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار تراكتور سېتىۋېلىش ئەمەس، قورسقىنى توينۇزالماي، جان قايغۇسىدا قالدى. ھەتتا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىمۇ ئوخشاش ھالغا چۈشۈپ قالدى. بىزگە ئەمدى ئىش توختاتماستىن باشقا چارە يوق. كىشىلەر سېتىۋالمىغان تراكتورنى ئىشلەپ، ئىۋنى بېسىپ قويۇپ كونا تۆمۈر ـ تەسەككە ئايلاندۇرغانىنىڭ نېمە پايدىسى؟» ۋاڭ لەنجۇڭ ئەتىسى مالىيەگە مەسئۇل مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقىنى بانكىدىن يەنە پۇل قەرز ئېلىشقا ئەۋەتتى. بانكا باشلىقى:

ـــ سىلەرنىڭ ئالغان قەرزىڭلار بېشىگىزدىكى چېچىگىزدىنمۇ كۆپ بولۇپ كەتتى. بۇ قەرزنى زاۋۇتىڭلارنى سېتىپمۇ تۆلەپ بولالمايسىلەر. ئەمدى قەرز بېرەلمەيمىز. ئۆزۈڭلار باشقىچە يول تېپىڭلار، ـــ دېدى.

ۋاڭ لەنجۇڭ زاۋۇتنى ئىشتىن توختىتىش قارارىغا كەلدى. ئۇنداق قىلماي نېمە چارە. پۇل بولمىسا ماتېرىيال سېتىۋالغىلى بولامتى؟ سىرتتىن يۈرۈشلەشتۈرۈشكە سېتىۋالىدىغان زاپچاس، بۆلەكلەرنى خەق بىكارغا بېرەمتى؟ ھېلىمۇ زاۋۇت ئۇلارغىمۇ يەتكۈچە قەرزدار بولدى. تراكتور سېتىلمىسا، بانكا قەرز بەرمىسە ئىشچىلارنىڭ ئەڭ تۆۋەن تۇرمۇشىنى قانداق كاپالەتلەندۈرۈش كېرەك؟

ۋاڭ لەنجۇڭ ئاپتوموبىل رېمونت قىلىشنى تراكتور ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتمەكچى بولغانلارنى يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە ئىچىدە يەنە بىر قېتىم تىللاپ چىقتى. لېكىن، بىزا ئىگىلىكىنىڭ بىزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلەيدىغان زاۋۇتلارغا مۇناسىۋەتسىز چوڭ تەسىر كۆرسىتىدىغىنى ئۆزىمۇ ئويلاپ يەتمىگەن ئىش بولغانلىقتىن يەنە پەسكويغا چۈشتى. ئۇ بىردىنلا يۇقىرىنىڭ «بۇنداق چاغدا سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەتنى تېخىمۇ كۈچەيتىش كېرەك» دېگەن يولىورۇقنى ئەسلەپ تېخىمۇ ئېسىلدى: «زامانىۋىلىشىش سىياسىي، ئىدىيىۋى خىزمىتى ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلىدۇ. بۇ مەركەزدىن ئايرىلغان سىياسىي، ئىدىيىۋى خىزمەت نېمىگە ھېساب؟ قورۇق

گەپنى قوزۇق گەپكە قوشسا نۆلگە تەگ. ھۇ، ھارام تاماقلار!...»

ۋاگ لەنجۇگ بىر قانچە كۈنگىچە كۆرگەن يەردە ئادەم تىللاپ، ئاخىر مېنىگ تازا مەجەزىم يوق، دەپ ئىشنى تاگ ۋېنسەي بىلەن يەن زىلىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ دوختۇرغا بېرىپ يېتىۋالدى.

زاۋۇتتا ئەمدى رېمونتچىلىققا قايتىش شاملى چىقتى. تاگ ۋېنسەي بىلەن يەن زىلى يۇقىرى ـ تۆۋەن قاتىراپ ھېچ يەردىن سادا چىقىرالمىغاندىن كېيىن، ۋاگ لەنجۇگنى ئىزدىدى. ۋاگ لەنجۇگ ئۇزۇنغىچە سۈكۈتتە ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ بۇ يولغا ماگساق ئىككى ئەمەس، ئوچ زاۋۇتنى ۋەيران قىلغان بولمىز ئەمدى، باشقىچە يول تاپايلى! ـــ دېدى.

سادىق سەپەر قىلغاندا داۋراگسىز كېتىپ، داۋراگسىز قايتىپ كېلىدىغان ئادەتتى بويىچە بىر ئاخشامدا زاۋۇتقا پەيدا بولدى. ئۇ گۈلنسانغا يازغان ئاخىرقى خېتىدە 7 ـ ئاينىگ ئوتتۇرىلىرى ئوقۇشۇمۇ توگەيدۇ، دېگەندى. لېكىن، قايسى كۈنى يولغا چىقىپ، قايسى كۈنى يېتىپ كېلىش توغرىسىدا كونكرېت بىر نېمە دېمىگەنىدى. ئۇ كەچكى شەپەق قىزىللىقىدا زاۋۇتنىگ چوگ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇنىگ يۈگ ـ تاقلىرىنى دەرۋازىنىڭ قارىتىپ قويۇپ، قۇراشتۇرۇش سېخى ئالدىدا توختىتىپ قويۇلغان زاپچاس سۆرەيدىغان غالتەگ چاقلىق قول ھارۋىسىنى سۆرەپ كېلىپ، يۈگ ـ تاقلىرىنى باسقاندىن كېيىن ئۆز ياتقى تەرەپكە كەتكەنلىكىنى شېبە قىز ۋاگ لەنىيگ كۆرگەنىدى. گۈلنسا بىلەن بىر ياتاقتا ياتىدىغان ۋاگ لەنىيگ ئالدىراپ مېڭىپ قاش قارايغاندا ياتقىغا قايتتى ـ دە، ئىشكىتىن كىرىپلا گۈلنسانغا سادىقنىگ قايتىپ كەلگەن خەۋىرىنى يەتكۈزدى.

ـــ راستما؟ ـــ دېدى يۈرەكلىرى ئويناپ كەتكەن گۈلنسا چىرايى ئاپتاپتەگ ئېچىلىپ.

ـــ مەن سادىق ئاكامنى تونۇمامدىمەن؟ ـــ دېدى ۋاگ لەنىيگ ئۆلچەملىگ ئۇيغۇر تىلىدا.

گۈلنسا توقۇۋاتقان پوپايكىسىنى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويۇپ ياتاق

ئىچىنى ۋە ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇشكە كىرىشتى. ئىش كىيىمىنى يەڭگۈشلەپ، سادىقنىڭ بېجىگىدىن ئەۋەتىپ بەرگەن پلاتى ـ يوپكىسىنى كىيىدى. چاچلىرىنى تاراشتۇردى. كىيىم ئۇنىڭ ئەۋرىشىم بېلىگە شۇنداق ياراشقانـ دى. ئىش كىيىمىدە تۇيۇقتۇزدەك كۆرۈنىدىغان كۆكرىكى ئەمدى ئوبدانلا كۆتۈرۈلگەنىدى.

ـــ سەل تۇرۇپ كۆرۈپ كېلەمدۇق؟ ـــ دېدى ۋاڭ لەنيىڭ گۈلنىساغا سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ.

ـــ بۇگۈنچە بارمايلى، ـــ دېدى گۈلنىسا ئۇ ئۆزى كەلسۇن دېگەننى ئويلاپ.

ـــ ئاڭلاپ تۇرۇپ بارمىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟ شۇنچە يىراق يەردىن شۇنچە ئۆزۈندا كەلسە، ـــ دېدى ۋاڭ لەنيىڭ شوخلۇق بىلەن كۆزىنى قىسىپ قويۇپ.

ـــ بۇ چاغدا ئەرلەر ياتقىغا بارساق بىئەپ بولىدۇ. بۇ چاغقا ئاغىنىلىرى يىغىلىپ كەتكەندۇ؟

ـــ مەنچۇ قاراڭ، بارايلى دېگىنىم بىلەن، ئارىغا قىستۇرۇلۇۋالـ مايتتىم، سىزنىلا ماڭغۇزۇش نىيىتىم بار ئىدى. شۇنچە ئۇزۇن كـۆـ رۈشمىگەن ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ يۈرەك سۆزلىرى بولىدۇ ـ دە؟ بۇنداق چاغدا مەن تۇرسام قانداق بولىدۇ؟ ـــ ۋاڭ لەنيىڭ قىقىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

ئىشىك يېنىك قېقىلدى. ۋاڭ لەنيىڭ:

ـــ مەن ئاچاي، چوقۇم جاۋ جەنجىڭ كەلدى. ئۇ دائىم مۇشۇنداق بىمەنە چاغدا پەيدا بولىدۇ، ـــ دېگىنىچە ئىشكىنى ئاچتى، ـــ ۋاي سادىق ئاكامكەنغۇ بۇ؟ ياخشىمۇسىز؟ ياتاقتا كىرىڭ. بىز تېخى گۈلنىسا ئاچام بىلەن سىزنى كۆرۈپ كېلەيلى دەپ تۇرغان.

ۋاڭ لەنيىڭ شۇنداق دەپ سادىق بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

ـــ ئەل ـ ئاغىنىلەر ياتاقنى بېسىۋالغۇچە غېپىدە چىقىۋالدىم، ـــ دېدى سادىق ئوتلۇق كۆزلىرىدە گۈلنىساغا تەلمۈرۈپ، ـــ ياخشى تۇردىـ

ئىزمۇ گۈلنسا؟ ــ سادىق ۋاڭ لەنيڭدىنمۇ ھال سوردى. سىزمۇ ياخشى تۇرۇپسىز؟ گۈلنسا برقانچە قېتىملىق خېتىدە سىز بىلەن بىر ياتاقتا ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىپتىكەن. سىزمۇ چوڭ بولۇپ كېتىپسىز.

گۈلنسا ئاچام مېنى ياخشى باقتى. شۇڭا تېز چوڭ بولدۇم، ــ دېدى ۋاڭ لەنيڭ چاقچاق قىلىپ.

ــ سىلەر مېنىڭ كەلگىنىمنى قانداق بىلدىڭلار؟

ــ مەن سىزنىڭ چوڭ دەرۋازىدىن كىرىپ كېلىۋاتقىنىڭىزنى كۆر-گەن. ئوقتەك يۈگۈرۈپ كېلىپ گۈلنسا ئاچامغا يەتكۈزدۇم.

ئىككى جۈپ كۆز تېزلىكتە بىر ــ بىرى بىلەن ئۇچراشتى. ھەر ئىككىسىنىڭ يۈرەك سۆزلىرىنى ئوتلۇق كۆزلىرى ئىپادىلەپ تۇراتتى.

چىرايىدىن بىردەممۇ كۈلكە كەتمەيدىغان ۋاڭ لەنيڭ:

ــ جاۋجەنمىڭ كەلمەكچىتى. مەن چىقىپ قاراپ باقاي، ــ دېدى گۈلنساغا مەنىلىك قاراپ قويغاندىن كېيىن سىرتقا چىقىپ كېتىۋېتىپ.

سادىق بىلەن گۈلنسانىڭ ئىشق ئوتلىرى يېنىپ، يۈرەكلىرى چاپ-چىپ تۇرغان تايچاقتەك تىپىرلاپ يايراپ كەتتى. ئۇلار ۋاڭ لەنيڭ ئىشكىتىن چىقا ــ چىقماي بىر ــ بىرىگە ئۆزىنى ئېتىپ مەھكەم قۇچاقلاش-تى. تەشنالىقتىن چاكىلداپ تۇرغان ئىسسىق لەۋلەر بىرەمدە يۇغۇرۇلۇپ كەتتى. ھەر ئىككىسى دېمىنى ئالالماي بۇرۇنلىرىدا تىنىش قىيىن بولسىمۇ ئاجرالمىدى. گۈلنسا ئاران دېگەندە سادىقتىن لېۋىنى ئاجرىتىپ:

ــ تىنالماي قالدىم، ــ دېدى ناز بىلەن شۇنىرلاپ.

ئۇنىڭ تولۇپ ئوبدانلا كۆتۈرۈلۈپ قالغان كۆكسى سادىققا توختىماي تېگىپ تۇرغاچقا، ئۇنىڭ قان ــ تومۇرلىرىنى ئۇرغۇتۇپ مەستخۇش قىلد-ۇەتكەنىدى. ئۇنىڭ قىزىرىپ ئوت يېنىشقا باشلىغان ئىككى كۆزىنى كۆرگەن گۈلنسا كۆكسىنى سەل كەينىگە تارتىپ، ئۆزىنى غانجۇغلانغان ئاتتەك سادىقنىڭ مۇرىسىدىن بېشىنى ئارتىلدۇرۇپ، سادىقنىڭ بېشىنى سىيلاشقا باشلىدى. سادىقمۇ گۈلنسانىڭ باش، يۈز، كۆزلىرىنى سىيلىماقتا ئىدى. گۈلنسا ئاخىر سادىقنىڭ يېنىدىن بوشاپ ئورنىدىن تۇرغاندىن

كېيىن:

ـــ ياتقىمىزدا غورىگىل بولسىمۇ تەييار نەرسىلەر بار. بىر نېمە قىلىپ بېرەيمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ سىزنى قانغۇچە سۆيۈپ، ئاچلىقىم، تەشنالىقىم قاندى. مەن ئەمدى ئەتىگىچە بىر نېمە يېمىسەممۇ، ئاچلىقىنى ھېس قىلمايمەن، ـــ دېدى سادىق ئۇنى قولىدىن تارتىپ قايتا يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ.

ـــ سىزنى بۇرۇنراق بېيجىڭگە ئۇقۇشقا ئەۋەتىدىغان ئىشكەن. ئەمدى قىزلارغا ئېتىلىپ تۇرىدىغان نوچى يىگىتكە ئوخشاپسىز، مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا مۇھەببەت ھەققىدىمۇ دەرس ئۆتكەن ئوخشىمامدۇ؟ ـــ گۈلنسا جاراڭلىق كۈلكىسى بىلەن چاقچاق قىلغانچە بېشىنى سادىقنىڭ كۆكرىكىگە قويىدى.

ـــ ئەمدى بالاغەتكە يەتكەن ئوخشايمەن. بىزنىڭ ئۇرۇقتا كېيىنرەك بالاغەتكە يېتىدىغان ئىرسىيەت بارکەن. لېكىن، بېيجىڭنىڭ مۇھىتىمۇ ئادەمنى غىدىقلايدىكەن. سىزنى ھەقىقەتەن بەك سېغىندىم، بولۇپمۇ كېيىنكى يېرىم يىلدا ۋاقىتنى ئايلاپ ئەمەس، كۈنلەپ، سائەتلەپ سانايدىغان بولدۇم، ـــ دېدى سادىق ئۇنى بوشقىنا سۆيۈپ تۇرۇپ.

سادىق بىرئاز سەمرىپ قالغان ھەمدە بويىمۇ سەل ـ پەل ئۆسۈپ، خېلىلا سالاپەتلىشىپ قالغانىدى. گۈلنسا ئۇنىڭغا ئەمدى سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى ـ دە:

ـــ سىلەنى خېلى ياخشى باققان ئوخشىمامدۇ؟ بىزنىڭ بۇ يەردە تەبىئىي ئاپەت بولدى، دەپ ناھايىتى تەسته كۈن ئېلىۋاتىمىز. زاۋۇت ئىشتىن توختىغىلى بىرقانچە ئاي بولۇپ قالدى. بانكا ئىشچىلارنىڭ مائاشىنى بېرىشكە قەرز بەرمىگەندىن كېيىن، ۋاقى چاڭجاڭ قايسىبىر زاۋۇتتىن قەرز ئېلىپ، پەقەت بىرقىسىم مائاشنىلا تەسته تارقىتىپ بېرىۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

سادىق ئىشككە قاراپ قويۇپ:

ـــ ھېلىقى قىز قايتىپ كىرمەيدىغۇ؟ جاۋ جەنمىڭ دېگىنى كىم ئۇ؟ ـــ دېدى گۈلنسانىڭ زاۋۇت توغرىسىدىكى گەپلىرىگە بىر ئېغىزمۇ

ئىنكاس قايتۇرماي گەپنى باشقا ياقتا يۆتكەپ.

ـــ جاۋ جەنمىگە ئۇنىڭ سۆيگىنى، ئۇمۇ شىبە، ئۇيغۇرچىنى سۈدەك راۋان سۆزلەيدۇ، مۇلايىم يېگىت، قائىدىلىك. ھەرقېتىم كەلگەندە جىق نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ كېلىدۇ، بولۇپمۇ يېمەك ـ ئىچمەك قىس بولغانىدىن كېيىن تېخىمۇ شۇنداق قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. ئۇ گۈلنىسا ئاچا، ئۇنى يەڭ، بۇنى يەڭ دەپ ئاغزىمغا تىققۇدەك قىلىپ كېتىدۇ.

ـــ شىبەلەر بەك زېرەك، چىقىشقاق مىللەتكەن، دوستىنى ناھايىتى چوڭ بىلىدىكەن. بىزنىڭ سىنىپتىمۇ چاپچالدىن بارغان بىر مۇئاۋىن ھاكىم بار ئىدى. ئىككى يىل جەريانىدا ھەممىمىز بىلەن چىقىشىپ كەتتى. مەن بۇ مىللەتكە ھەۋەس قىلىپ قالدىم، ـــ دېدى سادىق خىيالىنى بېيجىڭگە يۆتكەپ.

ئۇنىڭ مەكتەپ ھاياتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنلىكىنى سېزىپ ئولتۇرغان گۈلنىسا سىناش نەزىرى بىلەن:

ـــ بېيجىڭ ياخشىمىكەن؟ ـــ دېدى.

ـــ پايتەخت بولغانىدىكىن ئەلۋەتتە ياخشى ـ دە، شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى ياتقىمىزدا ئولتۇرۇشىدىغان ياكى كوچا ئايلىنىدىغان كەيپىياتىمىز خېلى كۆتۈرۈپ قالىدۇ. ئەمما، باغچىلارغا، كىنوخانىلارغا بېرىپ قالىدىغان، بېيجىڭلىقلارنىڭ قىزغىن مۇھەببەتلىشىش كەيپىياتىنى كۆرۈپ سىلە يادىمىزغا كېلىسىلە ـ دە ئادەمنى غېرىبلىق باسىدۇ.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ گۈلنىسا گەپنىڭ ئۇرانىنى چۈشىنىپ تۇرسىمۇ يەنە سورىدى.

ـــ بېيجىڭلىقلارنىڭ مۇھەببەتلىشىشى ئوچۇق ـ ئاشكارا بولىدىكەن، ئۇلار باغچىلاردا، كىنوخانىلاردا، ھەتتا كوچىلاردىمۇ ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىڭ شۇنچە كۆپ بولۇشى بىلەن كارى بولماي جۈپ ـ جۈپى بىلەن بىر ـ بىرىگە يېقىن چاپلىشىپ، قوللىرىنى گىرەلەشتۇرۇپ، يېگىت قىزنىڭ مۇرىسىگە قولىنى ئېلىۋالسا، قىز قولىنى يېگىتنىڭ بېلىدىن ئۆتكۈزۈپ، قىزغىن سۆھبەتلەرنى ئېلىپ بارىدىكەن. ئۇنداقلار قەدەمدە ئۇچراپ تۇرىدۇ. باغچىلاردىكى قويۇق دەرەخ ئارىلىرىدىمۇ يانداش ئولتۇرۇپ كېتىدۇ.

دىكەن. ئۇلار كىنوخانىلارغا مەخسۇس مۇھەببەتلىشىش ئۇچۇنلا كىرىدۇ. غان ئوخشايدۇ. قىزلار يىگىتكە قىڭغىيىپ، چاپلىشىۋالغانچە ئۇنىڭ قولىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ ئەركىلەپ كېتىدىكەن. يېڭى بارغاندا بۇخىل مەنزىرە- لەرنى كۆرۈپ شۇنداق ھەيران قالدۇق، بىزنى غېرىبلىق، مىسكىنلىك بېسىپ كەتتىكى، ئۇنى تىل بىلەن ئىپادىلەش مۇمكىن ئەمەس دەڭا. لېكىن، كېيىنچە بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ كەتتۇق.

سادىقنىڭ سۆزى توغا ـ توگىمەي گۇلنىسا ئۆزىنى سادىقنىڭ باغرىغا ئاتتى ـ دە، بوينىغا گىرە سالغىنچە سۆيۈپ تۇرۇپ:

ـــ مەنمۇ بېيجىڭلىق قىزلارنىڭ دوراپ بېرەي، پىغانىڭىز يېشىلسۇن، ـــ دېدى ۋىقىلداپ كۈلۈپ.

ـــ ئەجەب گەپچى بولۇپ كېتىپسىزغۇ؟

ـــ سەلىمە ھەممىزنى گەپچى قىلۋەتتى.

ـــ ئۇلار توي قىلدىمۇ؟

ـــ ھەممە ئادەم سىزدەك ئۇخلاپ يۇرمەيدىكەن، سەلىمە يىقىندا يەڭگىدى. ئوغۇل تۇغقانىكەن، غوجاخۇن ئالەمچە خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. سەلىمە سىز ئاچقان يولنىڭ ئىككى ئارىلىقىدا يۇگۇرۇپ يۇرۇپ، 30 نەچچە جۇپ يىگىت ـ قىزنىڭ تويىغا ئەلچى بولدى. قۇدرەت ئاۋۇ كۇنى ھازىرغىچە زاۋۇتىمىزدىكى مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدە 12 ئوغۇل پەرزەنت تۇغۇلۇپتۇ، دەيدۇ. تۇنىساقىز ئۇچىنچىسىنمۇ ئوغۇل تۇغدى. ئانىقىز قىز تۇغدى. رېھىمخانمۇ شۇنداق چىرايلىق بىر قىز تۇغدى. سايىم، ـــ گۇلنىسا گەپتىن توختاپ قالدى. ئۇ بۇ ئىشنى بۇگۈن دەيمۇ ياكى سەل كېيىنرەك دەيمۇ دەپ ئويلاپ تۇرغاندا سادىق:

ـــ سايىم نېمە بولدى؟ ـــ دېدى.

ـــ سايىم ئانىقىزنىڭ ئۆزىگە چىرايلىق بىر قىز تۇغۇپ بەرگەنلىكىگە خۇشاللىقىدا قىلىدىغانغا قىلىق تاپالماي قالدى. ئۇ بىرىنچى بالىنىڭ قىز بولغىنى زور دانالىق، دەيدۇ، ـــ گۇلنىسا بىر ئىشنى ھازىرچە ئېيتماسلىق قارارىغا كېلىپ گەپ يۆتكىدى.

ـــ ئىككىنچى ئەۋلاد ئىشچىلار قوشۇنى ھازىردىن باشلاپ شەكىل-

لەنگىلى تۇرۇپتۇ ـ دە؟ ـــ دېدى سادىق خۇشال بولۇپ.

ـــ ئىشچىلار قوشۇنى يالغۇز ئەرلەردىن شەكىللەنمەس، ـــ دېدى گۇلنىسا قاش ـ قاپىقىنى سۇزۇپ.

ـــ ئىشچى بولۇشقا ئۇغۇل بالا ئەڭ مۇۋاپىق، سىز ماڭا ئىككى، بولسا ئۈچ ئوغۇل تۇغۇپ بەرسىڭىز بېشىم ئاسمانغا تاقىشىپ، خۇشلۇقۇمدا سىزنى بېشىمدا كۆتۈرۈپ ماڭاتتىم.

ـــ ئۇ يالغۇز ماڭىلا باغلىق ئەمەستۇ، ـــ دېدى گۇلنىسا ئۇنىڭغا تىكىلىپ.

سادىق ئائىلىسىنىڭ ئىرسىيەت ئالاھىدىلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ، بۇ گەپنى قىلغانغا پۇشايمان قىلغاندەك لاسسىدە بولۇپ قالدى. بۇنى سەزگەن گۇلنىسامۇ ئۆزىنىڭ بۇ گەپنى ئارتۇقچە قىلىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئىتتىكلا گەپ يۆتكىدى.

ـــ سىز ھەر 15 كۈندە بىر قېتىم خەت يازىمەن، دەپ كەتكەنتىڭىز، ئەمەلىيەتتە بىر ئاي، بەزىدە ئىككى ئايدا ئاران بىر خەتكىڭىز كەلدى. 5 ـ ئايدا يازغان خېتىڭىزدە كېيىنكى قېتىمدا توي ۋاقتىنى بېكىتىش توغرىسىدا يازمەن، دەپتىكەنسىز، لېكىن ئۆزىڭىزنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىڭىز توغرىسىدىمۇ ھېچنېمە دېمەي پەيدا بولدىڭىز، ـــ دېدى يالغاندىن دومسىيىپ.

ـــ ئۆيدىكى ھېساب بازارغا توغرا كەلمەپتۇ، دېگەندەك بۇ يەردە دېيىشكەنلىرىمىز بېيجىڭغا بارغاندىن كېيىن ھەققەتەن توغرا كەلمەي قالدى. ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ ئاز ـ تولا بىر نېمە ئۆگىنىۋالاي، دېگەن ئادەم مەكتەپتىمۇ ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كېتىدىكەن. بولۇپمۇ ئىمتىھان ۋاقتى يېقىنلاشقانچە پۈتۈن پىكىر ـ خىيال ئۇنىڭغا مەركەزلىشىپ جىددىيـ لىشىپ كېتىدىكەنمىز، بىر مەزگىل ھەممىنى ئۇنتۇيدىغان گەپكەن.

ـــ ھەممىلا ئادەم سىزدەك ئەمەستۇ؟

ـــ بەزى لاغايلاپ يۈرىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس. لېكىن، دۆلىتىمىزـ نىڭ پايتەختى بولغان بېيجىڭغا ئالايىتەن بېرىپ، ۋاقتىنى ئۇنداق ئۆتكۈـ زۈش، ئەقلىسىزلىك ئىشى دەڭا!

سادىق يول بويى ئويلاپ كەلگەن پىلانى بويىچە گۈلنىسانى ئېغىز ئاچۇرمايلا:

ـــ تويمىزنى ئالدىمىزدىكى يەكشەنبە قىلۇەتسەك قانداق دەيسىز؟ ـــ دېدى تۇيۇقسىزلا.

ـــ مەن ئەمدى ئالدىرىمايمەن، ـــ دېدى گۈلنىسا چىرايىغا غەم يۈگۈرتۇپ، ـــ نۇرغۇن قىز ـ يىگىتلەر ئاتا ـ ئانىسىنى ئەكەلدۇرۇپ تويى ئۈستىدە تۇرغۇزدى. مەن بىر يېتىم قىز، ئاتا ـ ئانام يوق. مەن دادىگىزنى كۆرەلمىدىم، تويىمىزدا چوڭ دادىگىز بىلەن ئانىگىزنى ئەكېلىپ تويىمىزدا تۆردە ئولتۇرغۇزىمىز. ئۇلار مېنىڭمۇ چوڭ دادام، چوڭ ئانام. چوڭ دادىگىز بولسىمۇ، يالغۇز ئوغلىدىن بولغان نەۋرىسىنىڭ تويىنى كۆرسۇن. مەندەك نەۋرە كېلىنىنى كۆرسۇن!

گۈلنىسانىڭ ئاۋازى سۆزلىگەنچە تىترەپ كەتتى. ئۇنىڭ سۆزىدىن قاتتىق تەسىرلەنگەن سادىق ئۇنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ، ئەللەيلەتكەنچە ئۇنسىز خۇشاللىق يېشى تۆكتى.

ئون بىرىنچى باب
ئۇنتۇلماس كۈنلەر

1

سادىق ئەتىسلا مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ئىلىيوف ئىسلامغا كۆرۈنۈش قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىشخانا ئىشكىنى چەكتى. لېكىن، جاۋاب بولمىدى. ياندىكى ئىشخانىدىن ئىشخانا مۇدىرى چىقىپ:

ـــ سىز ئوقۇشقا مېڭىپ بىرقانچە ئاي بولمايلا ئۇ زاۋۇتقا قانداق تۆيۈقسىز كەلگەن بولسا، يەنە شۇنداق تۆيۈقسىز غايىب بولدى. قەيەرگە كەتكەنلىكىنى بىلمىدۇق. بەزىلەر بېيجىڭغا يۆتكىلىپتۇ دېسە، يەنە بەزىلەر سوۋېت ئىتتىپاقىغا كېتىپتۇ دېيىشىدۇ. خوتۇن ـ بالىلىرىمۇ كۆرۈنمەيدۇ. مېنىڭچە ۋاڭ، تاڭلار بىلىشى مۇمكىن، ـــ دېدى.

سادىق ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ دوختۇرخانىدا ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇدۇل تاڭ ۋېنسەينىڭ بۆلۈمىگە كىردى. سادىقنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىدىن بىخەۋەر ئولتۇرغان تاڭ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ، ھەيرانلىقىدا ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى. سادىقنىڭ ئالدىغا بېتىلىپ كەلگىنىچە ئۇنى چىڭ قۇچاقلىدى.

ـــ قايتىپ كەپسىز ـ دە؟ ياخشى بولدى! ياخشى بولدى! ـــ تاڭ كەينى ـ كەينىدىن ئۇنىڭ مۇرىسىگە بىرقانچىنى بوش شاپىلاقلىدى.

تاڭ ۋېنسەي سادىقنى ئىككى مۇرىسىدىن بېسىپ ساپاغا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن ئۇ ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىنكى بولغان ئۆزگىرىشلەرنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى.

ـــ سىز كېتىپ ئۇزۇنغا قالماي، يۇقىرى زاۋۇتىمىزنىڭ نام، نىشانىنى

ئۆزگەرتىش توغرىسىدا قارار چىقاردى ...

تاڭ ۋېنسەي سادىقنىڭ قايتىپ كەلگىنىگە خوش بولغانلىقتىن ۋاڭ لەنجۇڭ بولمىغان ئەھۋالدا ھەممە ئۇمىدىنى ئۇنىڭغا باغلىغاندەك توختىماي ئەھۋال تونۇشتۇردى.

ـــ ۋاڭ چاڭجاڭ زاۋۇتنى ئۆزگەرتمەسلىك ئۈچۈن شۇنچە چىڭ تۇرسىمۇ يۇقىرىدىكىلەر ئۇنىڭ پىكرىنى ئاڭلىمىدى. مەنمۇ تېخى ئۇنى ئەيىبلەپتىمەن. ئۇنىڭ پىكرىنىڭ توغرىلىقى مانا ئەمدى بارغانسېرى ئىسپاتلىنىۋاتىدۇ. ئەگەر بىز ئۇنىڭ پىكرى بويىچە ئىش قىلىدىغان بولساق بۇ ئاقتۇمتكە قالمايتتۇق. مەن ئۇ ئادەمنىڭ دانالىقى ۋە تەدبىرلىكلىكىگە بارغانسېرى ئىشىنىۋاتىمەن...

لېكىن، سادىق تاڭ ۋېنسەينىڭ سۆزلىرىگە ئانچە قىزىقمىغاندەك، ئۆزىگە كۆرسەتكەن ئىشەنچ، ئۇمىدلىرىگە ئېرەنىشمىگەندەك سالاپەت بىلەن ئولتۇراتتى. سادىقنى تولۇق چۈشىنىدىغان تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ بۇ پوزىتسىيەسىنى ئۆزىچە «ئۇ ئىككى يىل ئوقۇش جەريانىدا تېخىمۇ سالماق، ئېغىر ـ بېسىق ۋە سالاپەتلىشىپ كېتىپتۇ» دەپ چۈشەندى ـ دە:

ـــ سىزچە قانداق قىلساق بولار؟ بىر ـ ئىككى كۈن دەم ئېلىڭ، ئۆزىمىزگە بىر يول تاپايلى، بولمىسا بىرقانچە مىڭ ئادەم ئاچ قالىدۇ، ئۇ چاغدا تېخىمۇ چوڭ مەسىلە چىقىدۇ، ـــ دېدى ئۇنىڭدىن سەممىيلىك بىلەن مەسلىھەت سوراپ.

سادىق يەنە شۇ ھالىتى بىلەن ئېغىز ئاچتى:

ـــ تاڭ شۇجى، سىز دېگەن بۇ مەسىلىلەر ھادىسىدىن ئىبارەت، ماھىيەت ئەمەس. ماھىيەتلىك مەسىلە سىنىپ، سىنىپىي كۈرەش مەسىلىسى. سىز ئوتتۇرىغا قويغان زاۋۇتتىكى ئۇنداق ئۆزگىرىش، بۇنداق ئۆزگىرىشلەرنىڭ ھەممىسى سىنىپىي كۈرەشنىڭ زاۋۇتىمىزدىكى ئىنكاسى. ھەر خىل ئوخشىمىغان قاراشلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىمۇ سىنىپ، سىنىپىي كۈرەشتىن ئىبارەت بۇ تۈتقۇنىڭ زاۋۇتىمىزدا ئۆز ئىنكاسىنى تېپىپ، كۈچىسىرى كەسكىنلىشىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بىز پەقەت ھەرقانداق بىر مەسىلىنى ئويلىغاندا، كۆزەتكەندە، تەھلىل قىلغاندا، مۇزاكىرە قىلغاندا

سىنىپ ۋە سىنىپىي كۇرەش نۇقتىسىدىن كۆزەتكەندىلا ئۇنىڭغا توغرا جاۋاب تاپالايمىز. ئۇنىڭدىن ئايرىلساق تۈيۈق يولغا كىرىپ قالىمىز. شۇڭا، بىز ئۆز سېپىمىزدىكى بارلىق چوڭ ـ كىچىك ئىشلارنى مۇشۇ نۇقتىدىن كۆزىتىشىمىز، ھۆكۈم قىلىشىمىز كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا، كاللىمىز سەگەك، نىشانىمىز ئېنىق، يولىمىز توغرا بولىدۇ...

سادىق بۇ سۆزلەرنى قىلغاندا ئەزەلدىن تاڭنىڭ ئالدىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان بىرخىل سۈرلۈك، مەغرۇر، يىراقنى كۆرەر قىياپىتىنى ئىپادىلەپ، ئۇنىڭغا تەلىم بېرىۋاتقان چوڭ باشلىققا ئوخشاپ قالغانىدى. تاڭ سېكرېتار ھاڭ ـ تاڭ قالدى. ئالدىدا تۇرغان ئادەمنىڭ سادىقلىقىغا كۆزى ئىشەنمىدى. «نېمىدېگەن ئۆزگىرىش بۇ؟ قىسقىغىنا ئىككى يىل ئىچىدە باشقىچە ئادەم بولۇپ كەپتىغۇ بۇ؟ بىز راستتىنلا ۋەزىيەتكە يېتىشەلمەي قالدۇقمۇ يا؟». تاڭ چاقماق تېزلىكىدە كاللىسىغا كەلگەن بۇ سوئاللاردىن كېيىن بىرئاز ئۆزىنى ئوڭشىدى ـ دە:

ـــ سىزنىڭ دېگەنلىرىڭىزمۇ توغرا، ھازىر جۇڭگو جەمئىيىتىدە سىنىپىي كۇرەش ۋەزىيىتى بىرئاز كەسكىنلىشۋاتىدۇ. بىزمۇ مەركىزىي ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى قۇردۇق. ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم سىنىپىي كۇرەش توغرىسىدىكى نەزەرىيىنى ئۆگىنىۋاتىمىز. تونۇشىمىز سىلەرگە ئوخشاش، سەۋىيىمىز سىستېمىلىق ئۆگىنىش قىلغانلارغا يەتمىسمۇ، كۆنسېرى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئۇنى قوللىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ.

لېكىن، سادىق ئۇنىڭغا يەنە يول قويمىدى.

ـــ بىرئاز كەسكىنلىشۋاتىدۇ، دېگىنىڭىز تولۇق، توغرا بولمىدى. جىددىي دېيىش كېرەك، مېنىڭچە ھەپتىدە بىر قېتىم ئەمەس، ئىككى قېتىم ئۆگىنىش قىلىشقا ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك. بولمىسا ۋەزىيەتكە يېتىشەلمەيمىز!

؟تاڭ ئىچىدە قاتتىق ئاچچىقلاندى: «نېمە بولۇپ كەتتى بۇ بالا؟ بىر ئەمەلىيەتچى بىر ئاخشامدىلا نەزەرىيىچىگە، خام ـ خىيالچىغا ئايلىنىپ كېتىپتىغۇ؟». تاڭ سوغۇقلا قىلىپ:

ـــ بۇ سۆزۈڭنى تۈزەتكىنىڭىز ياخشى بولدى. مېنىڭ ھازىر قىلىدىغان ئىشىم بار. سىز ئالدى بىلەن ئوبدان ئارام ئېلىڭ، ئاندىن ۋاقىت

چقىرىپ پىكىرلىشەيلى. بىرىڭى تەسراتىڭىزنى بىزگە سۆزلەپ بېرىڭ. بىزنىڭمۇ ۋەزىيەتنى سىزدەك ئومۇمىيۈزلۈك، توغرا چۈشىنىشىمىزگە يارىدىمى بولسۇن، ـــ دېدى ئۇ ئاخىرقى جۈملىلەرگە تەنە ئارىلاشتۇرۇپ.

سادىق سۈس كەيپىيات بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىككى يىل ئوقۇغان ئۆگىنىش نەتىجىسىنى ئۆزىنى ئەڭ قوللايدىغان، چۈشىنىدىغان تاڭغا دوكلات قىلغانىدى. لېكىن، تاڭ ئۇنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئۈسۇل بىلەن مەخقا ئۇستۇرۇپ قويدى.

سادىق چىقىپ كەتكەندىن كېيىن تاڭ ۋېنسەي خىيالغا چۆكتى: «ئارىمىزدا «سولچىلار» ئازدەك بۇ سەپكە سادىق قوشۇلسا راسا قىزىيدىغان بولدى ـ دە؟ ئۇ يېتەكچى ئىدىيىدە ئۆزگەرگەنمۇ نېمە؟ ھەرقانداق بىر ئىشنى ئويلىغاندا، ئىجرا قىلغاندا ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ سۆزلەيدىغان، ئىش بېجىرىدىغان بىر ياش ئىككى يىل ئوقۇش جەريانىدا شۇنداق بولۇپ كەتكەندىمۇ؟ ئۇنى ئوقۇشقا ئەجەب ياماق بىر پەيتە ئەۋەتىپ مەنا، ئۇ مۇشۇ يۇرۇشىدە بارغانچە يىراقلاپ كەتمىسە بولاتتىغۇ؟ ئەلۋەتتە، ئۇ ئىككى يىل سىنىپتا ئولتۇرۇپ، سىنىپ، سىنىپىي كۆرەش توغرىسىدىكى دەرسلەر ـ نى ئاڭلىدى. بەلكى ئۇنىڭغا ئوقۇتقۇچىلىرى سىنىپى كۆرەش ھەققىدىكى نەزەرىيەلەرنى پەلسەپە، كۆرەش تارىخى بىلەن بىرلەشتۇرۇپ يۇرىكى چىلاشقۇدەك ئىچۇرگەندۇ... بوپتۇ، ھازىرچە شۇنداق ئويلاپ، شۇنداق چۈشىنىپ، شۇنداق سۆزلەپ تۇرسۇن. ئۇنىڭ كاللىسى ھازىر قىزىق، بىر نېمە دېسەك بىر تاغار گەپ بولىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەمەلىيىتىگە قارىمامدۇق. ئەمەلىي تۇرمۇشتىكى ئىش نەزەرىيىدىكى ئۇقۇملاردىن كۆپ مۇرەككەپ. بۇنى ھېس قىلسا ئۇ ئاستا ـ ئاستا ئىزىغا چۈشىدۇ. ھېس قىلالمىسا...»

تاڭ ۋېنسەي شۇ ئۇي بىلەن تەڭ چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئۇزۇن يىل تەربىيەپ، ئەتىۋارلاپ ئىشلەتكەن بىر كادىرنىڭ بىردىنلا تۈگىشىپ بەربات بولغانلىقى كېلىۋالغانىدى. «ياق ئۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەس. سىياسىيغا ھەرقانچە قىزىقسا مەنچىلىك قىزىقار ...».

تېلېفون جىرىڭلىدى، تاڭ ۋېنسەي تۇرۇپكىنى ئېلىپ:

ـــ بۇ مەن، ۋاڭ چاڭجاڭما؟ ھە... ھە... ئەتە چۈشتىن بۇرۇن، ئىشقا چۈشۈپلا، بولىدۇ. بولىدۇ مەن ئورۇنلاشتۇراي! ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەي ئۆزىنى بىردىنلا يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلدى. ئۇ سادىق توغرىسىدىكى خىياللىرىنى يىغىشتۇرۇپ ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ تېلېفونىدا دېگەنلىرىنى ئويلاشقا باشلىدى. ۋاڭ ئۇنىڭ ئەتە سېخ مۇدىرىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنى ئىشقا چۈشۈش بىلەن مەجلىسخانىغا يىغىشنى، ئۆزى قايتىپ كېلىپ ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى ئېچىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرغانىدى.

ۋاڭ لەنجۇڭ مەجەزىم يوق، دەپ دوختۇرخانىغا بېرىۋالغىنى بىلەن بىر كۈنمۇ دوختۇرخانىدا ياتمىدى. ئۇ زاۋۇت ئىچىدىكى قېيا ـ چېيا، ئەمەلگە ئاشمايدىغان قۇرۇق گەپ، ئورۇنسىز تالاش ـ تارتىشلاردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ خالىيراق بىر جايدا ئوبدانراق ئويلىنىش ئۈچۈنلا شۇنداق قىلغانىدى. ئۇ ئىككى ھەپتىدەك تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىپ يۈرۈپ جەمئىـ يەتنى تەكشۈردى. ئۇ نەزىرىنى ئاپتوموبىلنىڭ ماتورىدىكى سىلىندىر، پورشېن، پورشېن ھالقىسى قاتارلىق بەش خىل زاپچاسقا مەركەزلەشتۈرگەـ نىدى. ھازىر زاۋۇتتا بىردىنبىر ئىشلەۋاتقان مۇشۇ ئۈچاستىكا ئۇلار يەيدىغان ئاشلىق ئۈچتىن بىر قىسمىنى بېرىۋاتاتتى. ۋاڭ لەنجۇڭ ئاپتوموبىل زاپـ چاسلىرىنى ساتىدىغان ئىككى شىركەتكە ئۈچ قېتىم باردى. ماتېرىياللارنى ئـالدىغا تـىزىۋېلىپ ئـىككى كـۈن، ئىككى ئاخشام ھېساب ـ كىتاب قىلدى ـ دە، قەتئىي قارارغا كەلگەندىن كېيىن تاڭ ۋېنسەيگە مەجلىس ئېچىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش قىلدى. ۋاڭ لەنجۇڭ 60 تەك ئادەم سىغدۇـ لىشىپ ئولتۇرغان ئوتتۇراھال مەجلىسخانىغا كىرىپ، ئۆز ئورنىغا ئولتۇرۇپلا:

ـــ ھازىر مەجلىسنى باشلايمىز. مەن ئويلىغانلىرىمنى دەپ بولغاندىن كېيىن تولۇقلاش پىكرىگىلار بولسا بېرىگىلار. لېكىن، بۇ ئىشنى قىلساق بولامدۇ، بولمامدۇ؟ دېگەن گەپ بولمىسۇن. بۈگۈن ئۇنداق مەسىلە مۇزاكىرە قىلىنمايدۇ.

«زىس 51»، «گاز 61» ماشىنىلارنىڭ سىلىندىر، پورشېن، پورشېن ھالقىسى قاتارلىق بەش خىل مۇھىم زاپچاسنى ئىشلەيدىغان پورشېن

ئۇچاستىكسىنى ھازىردىن باشلاپ سېخقا ئۆزگەرتىمىز. بۇ سېختىكى سىلە-سار ئۇچاستىكسى قاتارلىقلار دەرھال باشقا جايغا كۆچۈرۈلىدۇ. پۈتۈن سېخ ئۇلارغا بېرىلىدۇ. ھەممىگلارغا مەلۇم، بىزنىڭ بۇ بەش خىل زاپچاس-لىرىمىز غەربىي شىمالدىكى ئەمەس، مەملىكەت مىقياسىدىمۇ ئاز ـ تولا داڭقى بار. شۇڭا، بىز بۇ ئۈستۈنلۈكىمىزنى جارى قىلدۇرۇشىمىز كېرەك.

ئۇنىڭ تەدبىرلىرى تۆۋەندىكىچە: بىرىنچى، 10 كۈن ئىچىدە سىلىسار ئۇچاستىكىلار كۆچۈپ بولسۇن. ئىككىنچى، بۇگۈندىن باشلاپ، «ئازاد» ماركىلىق ئاپتوموبىلنىڭ يۇقىرىدىكى بەش زاپچىسىمۇ مۇشۇ سېختا ئىشلە-نىدۇ. ئالىيۇمىن ئېرىتىش ئۇچقى كىچىكلىك قىلسا يەنە بىرىنى سېتىۋالە-مىز. مەبلەغنى مالىيە بۆلۈمى ئەمەلىيلەشتۈرىدۇ. ئۈچىنچى، كۆپەيتىپ سېتىۋالىدىغان ئالىيۇمىنغا ھازىرچە پۇل يوق. مەن خام ئەشيا ئىدارىسى بىلەن ئالتە ئاي يەتكۈدەك ئالىيۇمىننى قەرز بېرىپ تۇرۇشقا كېلىشتىم. ماددىي ئەشيا بۆلۈمىدىكى، گاۋ كوجاڭ مەجلىستىن چۈشۈپلا يۆتكەپ كېلىشكە تۇتۇش قىلسىڭىز بولىدۇ. بۇنىڭلىق بىلەن ھەممە مەسىلە ھەل بولۇپ كەتمەيدۇ، كۈن ئۆتكۈزۈشكە كېرەكلىك راسخوتىنىڭ 40 ـ 50 پىرسەنتىنىلا ھەل قىلالايمىز. لېكىن بۇ يوقتىن ياخشى. بىز ئىشلەپچىقە-رىش يوللىرىنى داۋاملىق ئېچىشىمىز كېرەك. بۇ ھەقتە داۋاملىق ئويلاڭلار. يول تېپىڭلار! پرىنسىپ مۇنداق: جان بېقىش ئۈچۈن، قىيىن ئۆتكەلدىن ئۆتكۈچە نېمە بولسا شۇنى قىلىمىز. سىلەر بىز «تۆگە» ياسايدىغان زاۋۇت، ئەمدى «تۆگمە» ياسامدۇق دېگەن قاراشتا بولماڭلار! بۇ ئىشنى يەنە بىر قېتىمقى مەجلىستە مۇزاكىرە قىلىمىز.

ۋاڭ لەنجۇڭ ۋەزىيەت توغرىسىدا تەھلىلگە ئۆتۈپ مۇنداق دېدى:

ـــ بىز ھازىر ئىنتايىن يامان ئەھۋالدا قالدۇق. يېزا ئىگىلىكىدە ئۇدا نەچچە يىل تەبىئىي ئاپەتكە ئۇچرىغىنىمىزنى ئاز، دەپ «كۆك كۆز» لەرمۇ گېلىمىزنى سقىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ئۆلۈپ ـ تىرىلىشىمىز بىلەن كارى يوق ھەدەپ قەرز سۈيلەۋاتىدۇ. يىمىرىلمەس دوستلۇقمىش، ئۇنىڭ قەيىرى دوستلۇق بولسۇن؟ بۇنداقلارنىمۇ دوست دېگىلى بولامدۇ؟...

ۋاڭ لەنجۇڭ سۆزلىگەنچە قاياپ، ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتتى:

ـــ قانداق ئايغى چقمايدىغان تەبىئىي ئاپەت بۇ؟ ئۇچ يىل بولاي دەپ قالدى. جاھان ھېچبىر تۇزۇلەي دېمەيدۇ، بۇ زادى... ـــ ۋاڭ لەنجۇڭ بىردىنلا ئۆزىنى ئوڭشۇالدى، ـــ بولدى بۇ گەپلەرنى قويۇپ ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، بۇگۈنكى قارار توغرىسىدا باشقىچە پىكىر بولمىسا مەجلىس تۈگىدى.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئەسلى خېلى ئۇزۇندىن بۇيان ئىدىيىسىدە ھۆكۈم سۈرۈپ كەلگەن «بۇ راستتىنلا تەبىئىي ئاپەتمۇ ياكى سىياسىي لۇشيەندىن كېلىۋاتقان ئاپەتمۇ؟ ۋە ياكى ھەر ئىككىسىنىڭ كاساپىتىدىن بولۇۋاتامدۇ؟» دېمەكچىدى. لېكىن، يېقىندىن بۇيان بىرخىل تۈس ئېلىۋاتقان سىياسىي ھاۋانى ئويلاپ بوغۇزىغا كېلىپ قالغان بۇ گەپلەرنى يۇتۇۋەتتى.

ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن قوزغىلىشىغا سىلسىلار ئۇچاستىكىسىنى باشقۇرىدىغان سېخ مۇدىرى:

ـــ تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار! مېنىڭ پىكرىم بار، پۈتۈن سېخنى پورشېن ئۇچاستىكىسىغا ئۆتكۈزۈپ بەرسەك، سىلسىلار ئۇچاستىكىسىنى قەيەرگە يۆتكەيمىز؟ ـــ دېدى تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ.

ـــ ئۇنى يۆتكەيدىغان يەر چىقىدۇ. تولا ئەزىلىك قىلىپ تۇمشۇقىڭنى ئۇچلىماي دەرھال سېخنى بوشتىپ بېرىڭ! ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنىڭ سۆزىنى قېقىۋېتىپ.

ـــ بۇ قارار يۈزدە يۈز توغرا! ـــ دەپ ۋارقىراشتى بىرقانچە سېخ مۇدىرلىرى كەينى ـ كەينىدىن ئىپادە بىلدۈرۈپ.

ـــ مەنمۇ خاتا دېمىدىم، ـــ دېدى ھېلىقى سېخ مۇدىرى ئالدىراپ سۆزلەپ، ـــ پەقەت سىلسىلار گۇرۇپپىسىنى نەگە يۆتكەيمىز دەۋاتىمەن!

ـــ ئادەملىرىڭىز ھېلىمۇ بىكار يۈرمەمدۇ؟ دەرھال يۆتكىلىدىغان يەر بولمىسا بىر چەتتە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇپ تۇراتتى، بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرغان سادىق قول كۆتۈرۈپ:

ـــ مېنىڭ بىر قارشىم بار، ۋاڭ چاڭجاڭ! ـــ دېدى.

ـــ هوي سىز قايتىپ كەپسىز ـ دە؟ ياخشى بوپتۇ، دەل ۋاقتىدا كەپسىز، ـــ دېدى خۇددى تاڭ ۋېنسەيدەك خۇشاللىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ مەن تېخى سىزنى ئويلاپ تۇرغانتىم. قېنى سۆزلەڭ!

ـــ مەن سىزنىڭ ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى ئۇچاستىكسىنى سېخقا كېڭەيتىش توغرىسىدىكى تەدبىرىڭىزنى قوللايمەن. مېنىڭ بۇگۈن دېمەكچى بولغىنىم ئىقتىسادىي مەسىلە توغرىسىدىكى گەپ ئەمەس، بەلكى سىياسىي نىشان توغرىسىدىكى مەسىلە. بىز ھازىردىن باشلاپ جەمئىيەتتە ۋە زاۋۇتىمىزدا ئوتتۇرىغا چىققان چوڭ ـ كىچىك مەسىلىلەرنى سىنىپىي كۆرەش نۇقتىئىنەزەرى بويىچە كۆزىتىپ، تەھلىل قىلىپ بىر تەرەپ قىلىشىمىز كېرەك. بىز بۇ مەركەزدىن، بۇ يېتەكچى ئىدىيەدىن چەتنەپ كەتسەك، تۈيۇق يولغا كىرىپ قالىمىز.

ئولتۇرغانلار ئاغزىنى ئېچىشىپ قالدى. ۋاڭ لەنجۇڭ ھېچبىر يېڭىلىق ئاڭلىمىغاندەك قىياپەتنى ئىپادىلىدى. تاڭ ۋېنسەي ھوشيارلىنىپ «ۋاڭ لەنجۇڭدىن دەككە يەيدىغان بولدى» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. سادىق تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ:

ـــ بىزنىڭ دۆلىتىمىز كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى سوتسىيالىستىك دۆلەت. شۇڭا، «جان بېقىش ئۇچۇن قانداق ئىش بولسا قىلساق بولىدۇ» دېگەن ئىبارىلەرنى ئىشلەتمەسلىكىمىز كېرەك. بۇ مەسەت، نىشانى يوق ئېنىقسىز ئۇقۇم. ھازىر سىنىپىي كۆرەش مەسىلىسىدە كىشىلەرنىڭ ئېڭى سەگەك ئەمەس، ئوخشاش بولمىغان كۆزقاراشلار بار.

سادىق تۇتۇرۇقسىز مۇلاھىزىگە ئۆتمەكچى بولغانىدى، ۋاڭ لەنجۇڭ:

ـــ ياخشى ئۆگىنىپ كەپسىز، بۇ گەپلەرنى كېيىنچە دېيىشەيلى. بوپتۇ، سىزنىڭ پىكرىڭىزنى قوبۇل قىلىپ، «جان بېقىش» دېگەن گەپنى قىلمايلى، سىزچە نېمە دېگىنىمىز ياخشى؟ ـــ دېدى.

ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ «ياخشى ئۆگىنىپ كەپسىز» دېگەن مۇشۇ بىر ئېغىز گېپىلا سادىقنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. چۈنكى، گەپ قىسقا بولغىنى بىلەن قاتتىق تەنە بىلەن ئېيتىلغانىدى. تاڭ ۋېنسەي سادىقنىڭ ھودۇقۇش كەيپىياتىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى. باشقىلار بولسا سادىق ـ

ىنىڭ ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ سۆزىدىن پۇتاق چىقىرىشقا جۇرئەت قىلىۋاتقىنىدىن ھەيران قېلىشتى.

ۋاڭ لەنجۇڭ چاندۇرمىغاندەك قىلىپ:

ـــ يىغىندىن كېيىن سىز مېنىڭ يېنىمغا كىرىڭ، بىز قىلغۇدەك يەنە نېمە ئىش بار، پىكىرلىشىپ كۆرەيلى. سىز جەنۇبىي شىنجاڭلىق، جەنۇبىي شىنجاڭ يېزىلىرىنى ئارىلاپ تەكشۈرۈپ كۆرۈشىنىڭ زۆرۈرىيىتى بارمۇ، يوق پىكىرلىشىپ باقايلى، ـــ دېدى.

يىغىن تۈگىدى. ۋاڭ لەنجۇڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى.

ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ كەينىدىن ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىشكە تەمشىلىۋاتقان سادىقنى قۇدرەت توسۇۋالدى:

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن سەندىن يىراق يۇرسەك بولغۇدەك، بولمىسا سىنىپىي كۆرەش كالتىكنىڭ بىزگىمۇ تېگىدىغاندەك تۇرىدۇ.

سادىق قايتىپ كەلگىلى بىر ھەپتە بولا ـ بولماي كۆرگەنلا يەردە سىنىپ، سىنىپىي كۆرەش نەزەريىسىنى سۆزلىدى. ھەتتا تۇرمۇشتىكى ئەڭ كىچىك ئىشلارنىمۇ سىنىپىي كۆرەش نۇقتىسىدىن كۆزىتىش كېرەك، سىنىپ بولمىغان جاي، سىنىپىي كۆرەش ئىپادىسى تاپمىغان ئىش يوق. سىلەر ھازىر جەمئىيتىمىز، زاۋۇتىمىزدا كۆرۈۋاتقان خىلمۇ خىل، رەڭگا رەڭ ئىشلارنىڭ تۈپ نېگىزىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيسىلەر. لېكىن، ئۇزۇنغا قالماي چۈشىنىپ قالسىلەر، دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىپ يۈردى...

سادىقنىڭ سىنىپىي كۆرەش نەزەريىسى توغرىسىدىكى مۇقامى بارا ـ بارا پەسكويغا چۈشۈشكە باشلىدى. چۈنكى، ۋاڭ لەنجۇڭ بىلەن تاڭ ۋېنسەي ئاغزىدا ھە دەپ قويغاندەك قىلغان بىلەن ئۇنى قوللاپ ئاۋاز قوشمىدى. بەلكى ئۇنى ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى بېچىش قانىنىمغا سۆرەپ ئەكىرىپ، بىر قاتار ۋەزىپىلەرنى تاپشۇردى. ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەندە:

ـــ سىز ياش، ھېسسىياتچان، بۇنداق چوڭ ئىشتا ئۆز ئالدىمغا «ھارۋا سۆرەيمەن» دېمەڭ. ھازىر كۆز ئالدىمىزدىكى ئىشنى قىلىپ تۇ ـ

رايلى، ـــ دېدى.

ئەل ـ ئاغىنىلىرى ئىچىدىمۇ تەنە گەپلەر بىلەن چېقىۋالغۇچىلار چىقتى. قۇدرەت بىر قېتىم:

ـــ ئىشلەپچىقىرىش كۆرسىتى بىلەن سىنىپىي كۆرەش بىر ـ بىرىدىن ئايرىلمايدۇ. سەن نېمە قىلاي دەيسەن؟ جىرىڭلاپ تۇرىدىغان «سولچى» لاردىن بولغۇڭ بارمۇ نېمە؟ ـــ دېدى.

گۈلنىسامۇ قاپقىنى سۈزۈپ تۇرۇپ:

ـــ نېمانداق خام خىيالچى بولۇپ كەتتىڭىز؟ بۇ دېگەن زاۋۇت. ئىشچىلار سىنىپى ئەزالىرى مەركەزلىك جەم بولغان جاي. كومپارتىيە بۇرژۇئازىيىگە، شيۇجېڭجۇيغا قارشى كۆرەشنى قانات يايدۇرسا يەنىلا مۇشۇ ئىشچىلارغا تايىنىدۇ. بىزنىڭ ئىچىمىزدە نەدە ئۇنچە كۆپ دۈشمەن باركەن؟ سىنىپىي كۆرەش قىلغۇڭىز كەلسە باشقا يەرگە بېرىپ قىلسىپ كېلىڭ! ئىشچىلارنىڭ سىزنى نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ سادىق تولا ئوقۇپ ساراڭدەك گەپ قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ، دېيىشۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

سادىق ئۆز كۆز قارىشىدىن ۋاز كەچمىسمۇ، زاۋۇتتىكى يۇز بېرىۋاتقان ئەھەلىي ئىشلار ئۇنى باشقا بىر قاينامغا ـــ ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى ئېچىپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ بېقىنىشتىن ئىبارەت تۇرمۇش قاينىمىغا ـــ سۆرەپ ئەكىرىپ كەتتى.

ۋاڭ لەنجۇڭ ناھايىتى ئۇستىلىق ئىشلەتتى. ئۇ سادىققا ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى ئېچىشتا ئۇچ تۈرلۈك ۋەزىپە تاپشۇردى. بۇنىڭ بىلەن سادىقنىڭ كاللىسىدا باشقا ھەرقانداق ئىشنى ئويلاشقا ئورۇن قالمىدى. دۆلتىمىزدە قېينىچىلىق تازا يۇقىرى پەللىگە چىققاندا «ئىشەنچلىك دوستلىرىمىز» ئۆزۈن يىللاردىن بۇيان بېرىۋاتقان باشقا مەھسۇلاتلىرىنى ئۆزۈپ تاشلىغاندەك پولات، پولات تاختاي، ئاق قەلەي قاتارلىق خام ئەشيالارنىمۇ بەرمەيدىغانلىقىنى جاكارلىدى. تۇيۇقسىز قىلىنغان بۇ ھۇجۇمنىڭ تەسىرى ھەممە ساھەگە كېڭىيىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى نۇرغۇن، ھەتتا پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى. ئاق قەلەينىڭ كەملىكىدىن ئۇنىڭدىن ئىشلىنىدىغان

مەش، چىلەك، داسقا ئوخشاش خەلق تۇرمۇشىدىكى مەھسۇلاتلار بازاردا پۇتۇنلەي تېپىلمايدىغان بولدى.

ۋالك لەنجۇك سادىقنى جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىپ خەلق تۇرمۇشىغا لازىمەتلىك، بىز ئىشلىگۈدەك نېمىلەر بار تەكشۈرۈپ كېلىك، دېگەنىدى. ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭغا بارمايلا باشقىلاردىن ئاڭلىغان ئۇچۇر بويىچە ئاپتونوم رايونلۇق كوپېراتىپ ئىدارىسى، يېنىك سانائەت، قول سانائەت ئىدارىلىرىنى زىيارەت قىلدى. سادىقنىك تەلىيى ئوڭدىن كەلدى. ئۇرۇمچىدىلا ئۇنىڭغا خېرىدار چىقتى. قىش يېقىنلاپ كەلگەچكە ئۇلار سادىقنى ئالدىراتقىلى تۇردى.

ـــ بىز ھازىردىن باشلاپ 15 كۈن سەرپ قىلىپ، سىناق تەرىقىسىدە 300 دانە چويۇن مەش ئىشلەپ چىقىرىمىز. سىلەر بولىدىكەن، دېسەڭلار قىش كىرىپ، سوغۇق چۈشكۈچە 10 مىڭدىن 12 مىڭغىچە چويۇن مەش قۇيۇپ بېرەلەيمىز، ـــ دېدى سادىق كوپېراتىپ ئىدارىسىدىكىلەرگە ۋەدە بېرىپ. ئۇلار ئىنتايىن رازىمەنلىك بىلەن باھادا يول قويىدىغانلىقىنى، پايدىنى ئۆتۈندىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. لېكىن، سادىق:

ـــ ھەممىمىز دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورۇن، بىز باھانى خالىغانچە ئۆرلىتىۋالساق بولمايدۇ. باھا ئىدارىسى قانچە دېسە شۇنچە بولسۇن، ـــ دېدى.

ۋالك لەنجۇك سادىقنىك دوكلاتىنى ئاڭلاپ:

ـــ ئەمدى يولىكىزنى تاپتىكىز، ـــ دېدى. سادىق ۋىللىدە قىزارغىدى. ئۇ سادىقنى رىغبەتلەندۈرۈپ، ـــ بۇ ئىشنى باشتىن ـ ئاخىر ئۆزىكىز بېۋاستە تۇتۇك. قانداق قارار چىقارغىكىز كەلسە شۇنداق قارار چىقىرىۋېرىك. چوك ئىش بولمىسا مېنى ئىزدىمەك. جىددىي پەيتتە مۇستەقىل ئىشلەش، ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك. چىك مۇدىر بىلەن ئوسمان مۇئاۋىن مۇدىرغا مېنى دېدى دەك: قۇيمىچىلىق سېخىنىك 2 ـ ئۇچاستىكىسىنى ۋاقتىلىق چويۇن مەش قۇيۇش ئۇچاستىكىسىغا ئۆزگەرتسۇن. سان، سۈپەت، ۋاقىتقا كاپالەتلىك قىلسۇن، كىچىك نەرسىلەر دەپ سەل قارىمىسۇن، ـــ دېدى.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن كوپىراتىپ ئىدارىسىدىكىلەر كېلىپ، چو-
يۇن قازان قويۇش توغرىسىدىمۇ توختاملاشتى.
ئۇزۇنغا قالماي شمالىي شىنجاڭ، جەنۇبىي شىنجاڭ، قۇمۇل، تۇرپان-
لاردىن كەلگەنلەرنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمىدى. زاۋۇت خۇددى يېزا بازىرىغا
ئوخشاپ قالدى. قىسقا ۋاقىت ئىچىدە كونا، يېڭى پولات، چويۇن، قەلەي-
لەرنى قېلىپلاشتۇرۇپ ئىشلەپ چىققان بۇ مەھسۇلاتلارنىڭ سۈپىتى ياخشى
بولۇپ، ئەرزان ھەم چىداملىق ئىدى. سادىق ئاچقان بۇ يول باشقا
سېخىتكىلەرنىڭمۇ ئويلىشىغا تۈرتكە بولدى. تۆمۈرچىلىك، قەلەيچىلىك
سېخىلىرىمۇ قورۇما ساپلىقى، گۈرجەك، كەتمەن، ئورغاق، پالتا، قىرغاق،
كەكىلەرنى ياسىدى. قەلەيچىلىك سېخى كونا قەلەيلەردىن لېگەن، پەت-
نۇس، ھەتتا چاشقان تۇتىدىغان باسماقلارنىمۇ ياسىدى. ئىسسىق پىششىق-
لاپ ئىشلەش سېخىلىرىنىڭ جاسارىتىنى كۆرگەن سوغۇق پىششىقلاپ
ئىشلەش سېخىلىرى جەنۇبىي شىنجاڭ مېغىز چاقىدىغان ماشىنىغا ئېھتىياج-
لىقكەن، دېيىشىپ ئۆرۈك مېغىزى چېقىش ماشىنىسى ئىشلىدى.
بۇنداق بىر چوڭ، مۇنتىزىم زاۋۇتتا بۇ خىلدىكى ئىشلارنى ھېچكىم
قىلىشنى خالمايتتى. ھەر قېتىم بىرەر نەرسىنى ياسايمىز دېگەندە نۇرغۇن
جەڭگە ـ جېدەل ۋە تالاش ـ تارتىش قىلىشاتتى. بەزىلەر ئاغزىنى بۇزۇپ
نام، نىشانسىز ھاقارەتلەرنى ياغدۇراتتى. لېكىن، ئىلاج قانچە، ئۇلار بۇ
ئىشنى قىلمىسا، نېمە قىلىدۇ؟ نېمە يەيدۇ؟ ھەرھالدا بىرقانچە ئايغا بولسىمۇ
قىلىدىغانغا ئىش، خەجلەيدىغانغا پۇل تاپالايدۇ ـ دە.
ۋاڭ لەنجۇڭ بىر كۈنى سادىققا:
ـــ قانداق چاغدا ئىشچىنى باشقۇرماق تەس، بىلەمسىز؟ ـــ
دېدى. سادىق دەماللىققا جاۋاب بېرەلمىدى. ئۇ چوڭقۇر ئويغا پاتقان
ھېسسىيات بىلەن، ـــ ئىشچىلارغا ئىش تېپىپ بېرەلمىگەندە ئۇلارنى
باشقۇرماق ئەڭ تەس. بۇنداق چاغدا ئۇلارنىڭ ئىدىيە، ھېسسىياتى ناھايە-
تى قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ. ھەرقانداق چىرايلىق گەپلەر ئۇلارنىڭ قۇلە-
قىغا كىرمەيدۇ. بۇنداق چاغدا سىنىپىي كۆرەش بىلەن ئىشلەپچىقىرىش
كۈرىشى گىرەلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. دوست كىم؟ دۈشمەن كىم؟ پەرق

ئىپتىلمەي قالىسىز، ـــ دېدى مەنىلىك قىلىپ، ئۇنىڭ يۈزى ۋىللىدە قىزاردى.

ئۇششاق مەھسۇلاتلارنى ئىشلەش خەۋىرى يۇقىرىغا ئاڭلاندى. بۇ زاۋۇتنى باشقۇرىدىغان ئىدارىدىن كەلگەن باشلىق ۋاڭ لەنجۇڭلارنى كەچىك مەجلىسخانىغا يىغىلۇۋلىپ ئاچچىقلانغىنىدىن. ئېگىك گۆشلىرى مىدىرلاپ قوللىرى تىترەپ كەتتى:

ـــ بۇ كىمنىڭ ئەقلى؟ تراكتور ياسايدىغان بىر مۇنتىزىم زاۋۇتنى، چاشقان تۇتىدىغان باسماق ياساشقا، سەي توغرايدىغان قىڭراق ياساشقا ئۆزگەرتىش ئۆزۈڭلار ئۇيغۇن نومۇس ئەمەسمۇ؟ سىلەر نېمە ئۈچۈن ئادەتتىكى قەلەيچىلىك، تۆمۈرچىلىك دۇكانلىرى قىلىدىغان ئىشنى قىلىپ يۈرىسىلەر؟ كىم كۆرسەتتى بۇ ئەقلىنى؟ ماڭا كۆرسىتىپ بېرىڭلار!

ـــ بۇ مېنىڭ ئەقلىم، مەن تاپقان يول، ـــ دېدى سادىق ئۇرنىدىن تۇرۇپ مەردانىلىك بىلەن.

ـــ كىم بولىدۇ بۇ؟ قەيەرنىڭ باشلىقى؟ ـــ دېدى باشلىق سادىقنى نەزىرىگىمۇ ئىلىپ قويماي.

ـــ پارتكوم ھەيئەت ئەزاسى، ئىسمى سادىق. نازۇك دېتاللار ! ـ سېخنىڭ ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلغان مۇئاۋىن ياچېيكا سېكرېتارى، مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي.

ـــ بۇنداق چوڭ ھوقۇقنى سىزگە كىم بەردى؟ ـــ باشلىق سادىققا ئالايدى.

ـــ مەن بەردىم! ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ دەسسىدە ئۇرنىدىن تۇرۇپ، ـــ سىز نېمىشقا كەلدىڭىز؟ ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتنى، تراكتور زاۋۇتىغا ئۆزگەرتمەيلى، دېگەندە سىز نەدىتىڭىز؟ نېمىلەرنى دېگەنلىكىڭىزنى ئۇنتۇپ قالدىڭىزما؟ ـــ ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنىڭغا قىلچە يۈز ـ خاتىرە قىلماي بۇ قارارنى چىقىرىپ، زاۋۇتنى مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغانلارنى يەتمىش پۈشتىغىچە تىللىدى.

ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ بۇگۈن ئوشۇقى ئالچۇ چۈشكەنىدى. ئۇ مۇشۇنداق پەيتتىنى كۈتۈپ يۈرگىلى خېلى بولغانىدى. شۇڭا، قورسىقىدا تولۇپ

بۇرۇقتۇرما بولۇپ كەتكەن ئويلىرىنى يامغۇردەك تۆكۈۋەتتى. ئۇ ئىداره باشلىقىغا قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ:

ـــ سىز قېينىچىلىق ئەھۋالىنى تەكشۈرگىلى كەلگەن ئادەم ئەمە ئۇچۇن بۇ گەپلەرنى قىلىسىز، بىز بۇ ئىشلارنى قىلمىساق ئەمە يەيمىز؟ سىز يانچۇقىڭىزغا پۇل قاچىلاپ كەلدىڭىزمۇيا؟ چېقىرىك ئەمسە، هازىردىن باشلاپ بۇ ئىشلارنى قىلمايلى. قۇۋۋەتسىزلىكتىن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ـ نىڭ تەڭدىن تولىسى ئىششىق كېسىلى بىلەن سىرىق كېسىلىگە دۇچار بولدى. يەيلى دېسە يەيدىغان بولمىسا، بولغاندىمۇ ئۇنى ئالىدىغانغا پۇل بولمىسا، مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلىپ كۈن ئۆتكۈزمەي ئۆلۈمنى كۈتۈپ تۇرساق بولامتى؟ هازىر هەر ئايدا بېرىدىغان 30 ـ 40 جىڭ نورمىنىڭ ئاق ئۇن نىسبىتى 20 پىرسەنت، قوناق ئۇن نىسبىتى 80 پىرسەنت بولۇۋاتىدۇ. يېقىنقى بىرقانچە ئايدىن بۇيان قوناق ئۇنىنىڭ يېرىمىغا قىزىل گاۋلياڭ، پۇرچاق ئۇنلىرى بېرىۋاتىدۇ. هەتتا، ياڭيۇ، كاۋىلارنى ئاشلىق هېسابىدا بېرىۋاتىدۇ. قىزىل گاۋلياڭ دېگەن ئات، ئېشەك يېسىمۇ هەزىم بولماي پۈتۈن چىقىدىغان نەرسە تۇرسا. ماي، گۆش كۆپرەك بولسىمۇ كاشكى. نەچچە ئاي بولدى ماي، گۆشلەرنىڭ نورمىسىنى بەرمەي، بىلەتنى ئايمۇ ئاي ئىناۋەتسىز قىلىۋاتىدۇ...

ئىداره باشلىقى ئۇنى گەپتىن توسماقچى بولغاندى، چىڭقالغانلىقتىن دېمىنىڭ سىقىلىشىغا قارىماي ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنىڭغا گەپ قىلىش پۇرسىتى بەرمىدى:

ـــ بۇ ئاپەتنىڭ زادى باش ـ ئايىغى بارمۇ، يوق؟ نەچچە يىلغىچە تۇغمەيدىغان قانداق ئاپەتكەن بۇ؟ ئىششىق كېسەللىكى، سىرىق كېسەللىكى سەۋەبىدىن نەچچە يۈز ئىشچى، 10 نەچچە ياپونىكا سېكرېتارى، سېخ مۇدىرلىرى يىقىلدى. مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، ئۆلۈم ـ يېتىم چىقمايدۇ، دېگىلى بولمايدۇ. ئۇ چاغدا بۇنىڭغا كىم مەسئۇل بولىدۇ؟

ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ ئاچچىق كىنايە، هۆرمەتسىزلىكىگە نارازى بولسىمۇ دەككە بەرگۈدەك يوللۇق پاكىتنى تۇتالماي ئولتۇرغان ئىداره باشلىقى ئۇنىڭ ئاپەت توغرىسىدىكى نارازى گېپىدىن ئۇنى قاپسۇالدى. ئەزەلدىن

بىر ـ بىرى بىلەن مىجەزى كېلىشمەيدىغان بۇ ئىككىسى بىر قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن پەسكويغا چۈشۈپ، ئىدارە باشلىقىنىڭ بارلىق چارە ـ تەدبىرلەرنى كۆرۈپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدە ئۆلۈم ـ يېتىم كېلىپ چقىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئىششىق كېسەللىكى بىلەن سىرىق كېسەللىكىنىڭ يەنمۇ كېڭىيىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنىڭ ئامالىنى قىلىش توغرىسىدىكى ئابستراكت يولىورۇقى، ۋەزىيەتنى توغرا چۈشىنىش توغرىسىدىكى ئاگاھلاندۇرۇشى بىلەن ئايالغاشتى. ئىدارە باشلىقى بۇگۈن ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندى. لېكىن، ئۇ شۇنچە ئادەم ئالدىدا ۋاقىت لەنجۇڭنىڭ ئۆزىگە قىلغان ھۆرمەتسىزلىكى، تىل ـ ئاھانەتلىرىنى بۇرۇنقى لىرىغا قوشۇپ، كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر يېرىگە پۈكۈپ قويغاندىن كېيىن زاۋۇتتىن چقىپ كەتتى.

2

ۋاقىت لەنجۇڭ ئىدارە باشلىقىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئۇششاق ـ چۈششەك مەھسۇلاتلارنى قەتئىي ئىشلىمەسلىك توغرىسىدىكى يولىورۇقىغا پىسەنت قىلماي كىرىم قىلغىلى بولغۇدەك ئىش بولسىلا ئۇنى ئىشلەپ، زاۋۇتنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى بىرئاز ياخشىلىغان بولسىمۇ، قورساق ئىشى جىددىي مەسىلىسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئاچارچىلىقتىن يىقىلىغانلار كۈنسېرى كۆپەيگىلى تۇردى. پۇل بولغان بىلەن بازاردىن ئۇنىڭغا يېگىلى بولىدىغان ئۇن، گۈرۈچ، ياغ، گۆش، سەي ـ كۆكتاتلارنى تاپقىلى بولمايتتى. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر دۆلەت بەلگىلىگەن ئۆزلىرىنىڭ نورمىلىق ئۇن، گۈرۈچ، ياغ، گۆشلىرىنىمۇ ئالالمايۋاتاتتى. ئۇنداق نورمىلىق نەرسىلەر بولسا تەمىنلەيتتى، بولمىسا دۇكاننى تاقاپ قويۇشاتتى. يېقىنقى بىرقانچە كۈندىن بۇيان ھەر كۈنى ئىككى خىل كېسەلدىن 20 ـ 30 لاپ ئادەم ماغدۇرسىزلىقتىن يىقىلغىلى تۇردى. ۋاقىت لەنجۇڭ ئالدىراپ قالدى. ۋەزىيەتنى، ئاپەتنى تىللىغان، قارغىغان بىلەن ئىش پۈتەمتى؟ ئۇ ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ خىيالىدا بىر پىلاننى ئىجرا قىلماقچى

بولدى ھەم تاڭ ۋېنسەي، سادىق، قۇدرەتنى ئالدىغا چاقىرتتى.

ـــ سىلەر ئىككىڭلار، ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇلار ئولتۇرۇپ بولۇشىغلا سادىق بىلەن قۇدرەتنى ئىما قىلىپ، ـــ مۇشۇ يەرلىك، يەرلىك خەلقلەردىنمۇ تونۇش ـ بىلىشىڭلار كۆپ. ئۇنىڭ ئۇستىگە قوش تىللىق، بۇ سىلەردىكى ئەڭ پايدىلىق شەرت. سىلەر ھازىردىن باشلاپ قولۇڭلاردىكى ھەممە ئىشنى تاشلاپ قويۇپ، قورساقنىڭ غېمىدىن ئىبارەت بىرىنچى ئىشنى قىلىڭلار. بۇ ھازىر زاۋۇتىمىزدىكى مەركەزنىڭ مەركىزى. پۇل لازىم بولسا مېنى ئىزدەڭلار، ئادەم لازىم بولسا تاڭ شۇجىنى ئىزدەڭلار. ھەرقايسى سېخ، بۆلۈملەر، سىلەرگە قانداق ئادەم لازىم بولسا تەخىرسىز ھالدا ئۇنى چىقىرىپ بەرسۇن. سىز، ـــ ئۇ سادىقنى ئىما قىلدى، ـــ ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى ئېچىشتا كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسەتتىڭىز. بۇ خىزمىتىڭىزنى ئ ىگە ئېلىپ قويىمەن. ئەمدى قورساق تويغۇزۇش مەسىلىسىدىمۇ شۇنداق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. مەن سىزنىڭ ئامال تېپىپ چىقالايدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن.

ۋاڭ لەنجۇڭ خىيالىغا بىر ئىش كەلگەندەك سۇس تەبەسسۇم بىلەن:

ـــ «قورساق تويغۇزۇش غېمىنى قىلىش» دېگەن سۆزۈمگە ئەمدى قارشى تۇرمايدىغانسىز يولداش سادىق؟ ـــ دېدى چاقچاق قىلىپ.

ھەممەيلەن كۈلۈشتى. سادىق يەنە بىر قېتىم ۋىللىدە قىزىرىپ:

ـــ ياق، ـــ دېدى. ئۇ ئەزەلدىن چاقچاق بىلەن خوشى يوق، خاپا بولۇپ چېچىلغاندىن باشقا چاغلاردا دائىم ئەستايىدىل، سۈرلۈك چىراي بىلەن يۈرىدىغان بۇ ئادەمنىڭ بۇگۈن شۇنچىلىك بولسىمۇ چىراي ئاچقانلىقىدىن مەنۇن بولغانىدى، ـــ ئادەم مۇھىتقا قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرىدىكەن باشلىق. مەن مەكتەپكە بېگى بارغاندا نەزەرىيىدىكى قائىدە، فورمىلىلارنى زاۋۇتىمىزدىكى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرەلمەي بىر مەزگىل سۆزلىگەن دەرسكە قايىل بولمىدىم. دەرسلەردە دېيىلگەن داۋالىلار بىزنىڭ ئەھۋالىمىزغا زادى بېپىشمايتتى. كېيىن مۇئەللىم مەن بىلەن سۆزلەشتى. ئۇ سىزنىڭ بۇنداق كۆپ سوئاللارنى قويۇشىڭىز سىزنىڭ ئەمەلىيەت دائىرىڭىزنىڭ ناھايىتى تار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. سىز ھەممىنىلا ئۆز زاۋۇتىڭىزغا

تەتبىقلايمەن، دېمەكچى. مەكتەپتە سۆزلىنىۋاتقان ھەربىر مەسىلە پۈتۈن جەمئىيەتنى چىقىش قىلغان، مەملىكەت، ھەتتا دۇنيا خاراكتېرلىك دائىرە-دىكى مەسىلىلەر، دېدى. بىز بېرىپ ئۇزۇنغا قالمايلا، ماۋجۇشى سىنىپ، سىنىپىي كۆرەش توغرىسىدىكى بايانىنى ئېلان قىلدى. ئىككى يىللىق پۈتۈن دەرسلىككە مۇشۇ مەزمۇن سىڭدۈرۈلدى. پەلسەپە ئۆگىنىشىمىزدىمۇ قارىمۇ قارشىلىقنىڭ بىرلىك قانۇنىنى ئۆگەندۇق. شۇنىڭ بىلەن، بىزدە ھەممە يەردە، ھەر ۋاقىت سىنىپ، سىنىپىي كۆرەش مەۋجۇت. ئۇ بولمىغان جاي، ۋاقىت بولمايدۇ. پەقەت بەزىدە پەسىيىپ، بەزىدە كەسكىنلىشىدۇ، دېگەن ئۇقۇمۇم چوڭقۇر ئورناپ كەتتى. شۇڭا، مەن كېلىپلا ھەممە يەردە شىلتىڭ ئېتىپتىمەن. لېكىن، بىرقانچە ئايغا قالماي زاۋۇتنىڭ مۇھىتى مەندىكى بۇخىل كۆزقاراشنى سۇسلاشتۇرۇپ كۆز ئالدىمىزدىكى ئىشلارنى ئويلاشقا مەجبۇر قىلدى.

ۋاقىڭ لەنجۇڭ سادىققا ئۇزۇندىن - ئۇزۇن قاراپ كەتكەندىن كېيىن:

— دېگەنلىرىڭىز خاتا ئەمەس. سىنىپ مەۋجۇت، سىنىپىي كۆرەشمۇ مەۋجۇت. ئۇنى ئەلۋەتتە چىڭ تۇتۇشىمىز كېرەك. لېكىن، ئۇنى ھەر جاينىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ، مۇۋاپىق مۆلچەرلەپ، توغرا ۋە دەل جايدا ھۆكۈم چىقىرىپ، توغرا بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئىشلەپچىقىرىش كۆرىشىمۇ مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا سىنىپىنىڭ مەنپەئىتىنى چۆرىدەپ ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھازىر سىنىپىي قېرىنداشلىرىمىز تۇرمۇشتا جىددىي پەيتتە تۇرماقتا. ئۇلارنى قۇتقۇزۇش بىلەن قۇتقۇزماسلىق ئۇستىدىمۇ سىنىپىي كۆرەش مەۋجۇت... سىز ياش، تۇرمۇش تەجرىبىڭىز كەمچىل، ئەمەلىيەتنىڭ نۇرغۇن سىناق ۋە تاسقاشلىرىدىن كېيىن بۇ داۋاللارنى قەدەممۇ قەدەم چۈشىنىپ مۇكەممەل، تۇراقلىق كۆز قاراشلارنى تىكلىۋالالايسىز، يەنە باشقا پىكرىڭىز بارمۇ؟ بولمىسا ئىككىلار بۇ ئىشقا تۇتۇش قىلىڭلار، — دېدى سۆھبىتىنى تۇگەتمەكچى بولۇپ.

— قۇدرەت بۇ ئىشقا قاتناشمىسا قانداق؟ ئۇ ھازىر بىزا ئىگىلىكىدە جىددىي ئېھتىياجلىق بولغان دورا چېچىش ماشىنىسى بىلەن ھەپىلىشۋاتا-

دۇ. ئۇ سناقتىن چىقاي دەپلا قاپتۇ، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي.
ـــ سانى كۆپمىكەن؟ ماشىنسازلىقتا مەلۇم مىقدارغا يەتمىگەن نەرسىنى ئىشلىسە سۈپەتتىلا ئەمەس، ئىقتىسادىي ئۈنۈمدىمۇ ھېچقانداق تەرەپكە پايدىسى بولمايدۇ، ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ.
ـــ ئۇنى مەن دىگۇارلاشقان، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى نەچچە ناھىيىگە ئىشلەپ بېرىمىز، ـــ دەپ جاۋاب بەردى سادىق.
ـــ ئۇنداق بولسا بوپتۇ، ئۆزىڭىزگە خالىغان ئادەمدىن باشقىسىنى يانداۋېلىڭ، ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ سادىقنىڭ سۆزىگە قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ.
سادىق ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ يېنىدىن چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ بۇگۈنكى مۆتىدىل، چىقىشقاق پوزىتسىيىسىگە ھەيران قالدى. ئۇ ئۆزىچە تەھلىل يۈرگۈزۈپ: بۇ ئۇنىڭ بىرقانچە كۈنىنىڭ ئالدىدا ئىدارە باشلىقىنى قانغۇچە تىللاپ قورسىقىنى بوشاتقانلىقىدىن كېلىپ چىققان پۇخادىن يېشىلىشى دەپ قارىدى. سادىقنىڭ بىلىشىچە، ۋاڭ لەنجۇڭ ئادەتتىمۇ ئىدارە باشلىقىنى ئانچە كۆزگە ئىلىپ كەتمەيتتى. سەۋەبى ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ خىزمەت تارىخى ئىدارە باشلىقىنىڭكىدىن ئۇزۇن، خىزمەت قابىلىيىتى جەھەتتىمۇ ئۇنى بېسىپ چۈشەتتى. بولۇپمۇ ئىدارە باشلىقىنىڭ شامالىنىڭ شەپىسىگە قاراپ باشقىلارنىڭ ئالدىغا چۈشۈۋېلىپ ماڭىدىغان، تۇراقسىز پەزىلىتىنى زادى ياراتمايتتى. ئۇنى ئىچىدە «ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل مەيدانى يوق، قارىغۇ» دەپ تىللايتتى.
سادىق بىرقانچە كۈن تەييارلىق قىلىپ، ئىشچىلار ئىچىدىكى گۇڭچۇڭ، جىمسارلىق ئۇستىلاردىن ئالتىنى تاللىدى. ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىرىنىڭ يېزىدا ئەترەت باشلىقى بولغان تۇغقىنى بار ئىدى. ئۇلار كېچىلەپ بېرىپ ئەترەت باشلىقىنى قايىل قىلىش ئارقىلىق تۆت ماشىنا ياڭيۇ، بىر ماشىنا ۋاشاڭ قىلىنغان خام كاۋىنى نورمىنىڭ سىرتىدا ھەل قىلىپ، ئوغرىلىقچە توساقتىن ئۆتكۈزۈپ ئېلىپ كەلدى. ئاندىن ئىششىق، سېرىق كېسىلى بارلارغا نورمىنىڭ سىرتىدا تارقىتىپ بەردى.
ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن قۇيمىچىلىق سېخىنىڭ مۇئاۋىن

مۇدىرى ئوسمانئاك مېنىڭ نەنسەندە تونۇشۇم بار، دەپ يول باشلىشى بىلەن ئۇچ نەپەر قازاق ئىشچىنىڭ ياردىمىدە، چارۋىلارغا يالۇۇرۇپ يۇرۇپ قىشتىن چىقالمايدىغان ئىككى قېرى بايتالنىڭ گۆشىنى، قار ئاستىدا كۆمۈ-لۈپ قالغان 20 نەچچە قوي ـ كالا بىر خەنزۇ چارۋىچىنىڭ باققان يەتتە دانە توگلاپ قالغان چوشقا كۇچۇكى، بىر ماشىنا كاللەك بەسەي قۇلىقى بىلەن يېرىم ماشىنا شاللاندى ياگيۇ ئېلىپ كەلدى. مۇزاكىرىدىن كېيىن بىر ئاتنىڭ گۆشىنى مىللىيلار ئىچىدىكى ئىششىق كېسىلى بارلارغا، قالغان گۆشنى خەنزۇلار ئىچىدىكى كېسەللەرگە تارقىتىپ بەردى. دوختۇر مۇھەم-مەت رېھىمنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن سېرىق كېسەللىككە گىرىپتار بولغۇچى-لارغا ئات گۆشى بەرمىدى.

سادىق ھەر قېتىم بىر نېمە تېپىپ كەلگەندە ئىشچىلار ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ، ئاچارچىلىق، قۇۋۇەتسىزلىكىدىن ئىچىگە كىرىپ كەتكەن كۆزلە-رىنى ئۇنىڭغا تىكەتتى. لېكىن، ئۇ كۆپ قېتىم تەرەپ ـ تەرەپكە قاتىراپمۇ ئولارنىڭ ھالىنى ياخشىلىغۇدەك بىر نەرسە تېپىپ كېلەلمىدى. چۈنكى، گۆش، ماي بولمىسا بۇ كېسەللەرنى يېنىكلەتكىلى بولمايتتى.

سادىق كىشىلەردىن جۇڭغار تۇزلەڭلىكىدە جەرەن كۆپكەن، ھەربىيـ-لەر، تەنتەربىيە كومىتېتىدىكىلەر كۆپلەپ ئېتىپ كېلىپتىمىش، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، زاۋۇت قوغداش بۆلۈمى بىلەن قوراللىق بۆلۈمدىكىلەر-نى تەشكىللەپ، ئالتە كۈن كېچە ـ كۈندۈز چېپىپ يۈرۈپ، 80 نەچچە جەرەن ئېتىپ كەلدى. لېكىن، قىممەتلىك ھايۋانلارنى قوغداش تارماقلىرىغا تۇتۇلۇپ قېلىپ، جەرەن گۆشىنىڭ باھاسىدىن ئۇچ ھەسسە ئارتۇق پۇل تۆلەپ ئاران قۇتۇلدى.

ئۇ بايىنبۇلاق يايلاقلىرىدا ياۋايى قۇشلار كۆپمىش، ئات، قوتاز، كالا گۆشلىرىنىمۇ تاپقىلى بولىدىكەن، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ خېجىڭلىق ئىككى موڭغۇل ئىشچىنى ئېلىپ، 15 كۈن جاپا تارتىپ، ئۇچ كالا، بىر ئات گۆشى. 200 دىن ئارتۇق كەكلىك، بۆدۈنە، قىرغاۋۇل، توشقان قاتارلىقلارنى تېپىپ كەلدى. ئۇلار كەكلىك، بۆدۈنىلەرنى ھاراقتا چىلانغان گۈرۈچ، بۇغدايلارنى يېگۈزۈپ مەست قىلىش ئارقىلىق تۇتقانىدى. بۇنى

يەرلىك مۇڭغۇللار ئۇلارغا ئۆگەتكەندى.

ئۇلار تاپقانلىرىنى ئېلىپ تاغدىن چۈشكەندىن كېيىن يول ئۈستىدە ئورۇقلۇقىدىن ئۆلەي دېگەندە پىچاق سۈرۈۋاتقان بىر تۆگە بوتىلىقى بىلەن بىر قوتاز تايچىسىنىڭ گۆشىنى سېتىۋېلىشقا مۇيەسسەر بولدى. بۇ چاغدا، سادىق خۇددى ئولجىغا ئۇچرىغاندەك خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ تېپىپ كەلگەن ئۇنچىلىك نەرسىلىرى نەچچە مىڭ نوپۇسى بار بۇنداق بىر چوڭ زاۋۇتقا دال بولمايتتى. شۇڭا ئۇلار «قۇۋۇەتلەندۈرۈش ئاشخانىسى» نى قۇردى. تاپقان ئاق ئۇن، گۈرۈچ، گۆش، ياغنى شۇ ئاشخانىغا مەركەزلەشتۈرۈپ، كېسەللەرنى شۇ ئاشخانىدا قۇۋۇەتلەندۈردى. ئاخىر كېسەلنىڭ كېڭىيىشى تىزگىنلەندى، ئۆلۈم ـ يېتىم كۆرۈلمىدى.

سادىق بۇ مەزگىلدە خۇددى «قوشتىن چىقىرىلىپ، سۆرەمگە سېلىنىپتۇ» دېگەندەك تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىپ ئۇھ دېگۈچىلىكى قالمىغان. دائىم ئاچ ـ توق قالغانلىقتىن ئورۇقلاپ چىرايىمۇ قارىداپ كەتكەن. ئۇيقۇسىزلىقتىن كۆزلىرى ئىچىگە كىرىپ پىلدىرلاپ قالغانىدى. لېكىن، ئەمگەكتە قاتتىق چېنىققانلىقتىن ھاردۇق ئۇنى يېقىتالمىدى. سادىق ھەرقېتىم بىر يەردىن قايتىپ كەلگەندە گۈلنىسا ھەم ئىچى ئاغرىغان، ھەم كايىغان ھالدا قاپىقىنى ئۇچۇرۇپ:

ـــ پارتكوم ھەيئەت ئەزاسى دېگەن بۇ نام قاچان سىزگە چاپلاشتى، ئىزىڭىزدا بىردەمىمۇ تۇرالماس بولۇپ قالدىڭىز. يا بۇ ئاپەت ئالياغلاشمىدى، يا بۇ زاۋۇتنىڭ ئىشى ئوڭغا تارتمىدى. مەن بۇنداق غۇربەتچىلىكتە توي قىلمايمەن. نېمە بىلەن توي قىلمىز، توي ـ تويغا ئوخشامدۇ، ـــ دەپ غودۇڭشىيتتى.

ـــ ھازىر كىشىلەرنىڭ ئىدىيىۋى ھالىتى قالايمىقان چاغ. بۇنداق گەپلەرنى قىلماڭ. باشقىلار سىزنى ئەمەس، مېنى دەپتۇ، دەپ قالمىسۇن، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ.

ـــ نېمىشقا خەقنە دەيتتىم. ئىچىم ئاغرىمىسا سىزگىمۇ دېمەيتتىم. مەن بۇنداق ئاغزى بوش كوت ـ كوتلاردىن ئەمەس، ـــ دېدى گۈلنىسا سادىققا ئىچى سىيرىلغاندەك بولۇپ.

سادىق كۆيۈنۈش نەزىرى بىلەن گۈلنىساغا ئۇزۇندىن ئۇزۇن قاراپ كەتتى...

گۈلنىسانىڭ بۇ تويىنى ھازىرچە زادىلا قىلغۇسى يوق ئىدى. ئۇ سادىققا قايتا ـ قايتا يالۋۇرۇپ ياكى ئاغرىنىپ، شۇنچە ياخشى پەيتتە سىز ھەدەپ كەينىگە سوزنۇەتتىڭىز. ھازىر ئۆي دېسەك ئۆي يوق، مېھمانلارنىڭ ئالدىغا ئاچىققىلى لېگەن، تەخسىلەرنى توشقۇزغۇدەك بىر نېمە بولمىسا قانداق توي ئۆتكۈزگىلى بولىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە چوڭ دادام، ئانام كېلىمىز دېيىشۋاتىدۇ. مۇشۇنداق غورىگىلچىلىكتە توي ئۆتكۈزسەك ئۇلار نېمە دەپ قالىدۇ؟ ئۇلار نەدە ياتىدۇ، نېمە يەيدۇ؟... ـــ دەيتتى سادىققا تىكىلىۋالغان كۆزىنى مۆلدۈرلىتىپ. سادىقمۇ ئۆز پىكرىنى چۈشەندۈرۈپ:

ـــ ھازىرچە چوڭ دادام بىلەن ئانامنى تەكلىپ قىلمايلى، كېيىنچە ئالدىغا بارايلى. يولداشلار ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن توغرا چۈشىنىدۇ. ئەمدى ئارقىغا سۈرمەيلى، ـــ دەيتتى. گۈلنىسا ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇپ:

ـــ چوڭ دادام بىلەن ئانام كەلمىسە مەن سىزگە ياتلىق بولمايمەن. مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتىمەن، ـــ دەپ تۇرۇۋالدى.

ئاخىر گۈلنىسا تويىنى قىلىدىغانغا، سادىق چوڭ دادىسى بىلەن ئانىسىنى تويغا تەكلىپ قىلىپ ئەكەلدۈرۈشكە قوشۇلدى. ئۆي مەسلىسىدە سادىق مەيدىسىگە مۇشتلاپ تۇرۇپ ۋەدە بەردى.

سادىقلار توي ئۆتكۈزىمىز، دېگەن چاغ قېينىچىلىق يىللىرىنىڭ ئەڭ ئۇجىگە چىققان چاغلىرىدىن ئۆتۈپ كەتكەن، تەمىناتتا بىرئاز ياخشىلىنىش بولغان ۋاقىت بولسىمۇ، تېخى چوڭ ياخشىلىنىش بولمىغانىدى. بىر ئائىلىگە بىر ئادەم كىرىپ بىرقانچە ۋاخ تاماق يېسە، ئاي ئاخىرىدا ئۇ ئائىلىنىڭ نورمىسى بىرقانچە كۈن كەملەپ باشقىلاردىن ئۆتنە ـ يېرىم قىلىشقا مەجبۇر بولاتتى. «قەرىشقانغا تېيىشقاندەك» بۇ زاۋۇتتا دەل مۇشۇ چاغدا توي قىلىش ياش قۇرامغا يەتكەنلەرنىڭ توي ئىشى دولقۇنغا ئايلىنىپ كەتتى. ياش يىگىت ـ قىزلار بىر ئېغىزلىق ئۆيگە ئىگە بولسىلا، توي قىلىدىغانلارغا بېرىدىغان بىرقانچە جىڭ خاسىك، پېچىنە، كەمپۈتلەر بىلەن تويىنى ئۆتكۈزۈۋەردى. خەنزۇ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدىكى تاماكا

چەكمەيدىغانلار تاماكا چېكىدىغانلارغا دۆلەت تەرىپىدىن ئايلىق نورمىغا تارقىتىپ بەرگەن بىر موچەنلىك تۆت باچكا تاماكا بېلىتىنى ئوغرىلىقچە پايدىسىغا سېتىۋېلىپ، يېقىن تونۇشلىرىنىڭ تويىغا بىر باچكىدىن سوۋغا قىلىدىغان ئىشلارمۇ كېلىپ چىقتى.

زاۋۇت يېڭىدىن ئۆي سالمىغىلى بىرقانچە يىل بولغانىدى. كونا گارازمىدىكى چوڭ ـ چوڭ ئۆيلەر تۆت، ئالتە، ھەتتا سەككىز كاتاكچىلەرگە بۆلۈنۈپ ئۆزگەرتىلگەنىدىن كېيىن توي قىلىدىغانلارغا بىر «كاتەك» بېرىلەتتى. ئەمدى ئۇ ئۆيلەرمۇ توگىدى. ئىشچىلار ئىچىدە: «پۇل تاپماقتىن يەيدىغان نەرسە تاپماق تەس، خوتۇن تاپماقتىن ئۆي تاپماق تەس، ئالساڭ خوتۇن ئىشچىدىن ئال، بولمىسا باقالمايسەن ئۇنى، باسىدۇ سېنى نەس» دېگەن قوشاق پەيدا بولدى. ئۇيغۇرلار بۇنى دۇتار قوشىقى قىلىۋالدى، خەنزۇلار چاڭچىلە ئاھاڭىغا سېلىپ ئېيتاتتى.

سادىق ئەسلى مەكتەپتىن كېلىپلا ئۆي تېپىشقا تۇتۇش قىلغانىدى. خوجىلىق بۆلۈم باشلىقى لى ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەچكە:

ـــ باشقىلارنىڭ ئۆي مەسىلىسىنى ھەل قىلالمىساممۇ بارلىق ئامال لىمنى ئىشقا سېلىپ سىزگە ئۆي ھەل قىلىپ بېرىمەن، سىز ئىشىڭىزغا ئالدىراۋېرىڭ، ـــ دېدى. چۈنكى، سادىق جان بېقىش ئۈچۈن بىمەك ـ ئىچمەك تېپىپ كەلسە خوجىلىق بۆلۈم باشلىقى بولغان لىغمۇ كۆپ ئاسانچىلىق تۇغۇلاتتى.

سادىق گۈچۈك، جىمسارغا بىمەك ئىزدەپ چىقىپ كېتىپ ئون نەچچە كۈندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ لىنى ئىزدىدى. لى ئۆزىڭىخاھلىق ئېيتىپ:

ـــ ھازىر ھەممىمىز قورساق غېمىدە قالدۇق. بۇ قېتىم قايتىپ كەلگۈچىلىك چوقۇم ھەل قىلىپ قويىمەن، ـــ دېدى.

سادىق زور ئۈمىد بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدىن چىقىپ كەتتى. سادىق كېيىنكى سەپىرىدىن قايتىپ كېلىپ لىنى ئىزدىگەنىدى، ھېچقانداق شەپىنىڭ يوقلۇقىنى بىلدى. لى:

ـــ بىر ئۆينى تاپقانىدىم. بىر مىللىي يولداش بېشىمنى ئاغرىتىپ

ئۇخلىغىلى قويمىدى. ئۇنىڭغا بېرىۋەتتىم. كېيىنكى قېتىمدا چوقۇم سىزگە نۆۋەت كېلىدۇ، ـــ دەپ سەۋەب كۆرسەتتى...

سادىق ئەمدى ھەر قېتىم سەپەرگە مېڭىش ئالدىدا بىر قېتىم، سەپەردىن قايتىپ كەلگەندە بىر قېتىم لىغا كۆرۈنۈش قىلىپ تۇرىدىغان بولدى. چۈنكى، لى قەستەن ئارقىغا سوزىۋەتمەيتتى، بەلكى ھەققەتەن ئامال قىلالمايۋاتاتتى. لى ھېچ گەپ تاپالمىغاندا، ئۆزىگىزگە مەلۇم، زاۋۇت پارتكوم ئۆيى مەسلىسىدە ئالدى بىلەن ئىشچىلارنى ئويلىشىڭلار، دېگەن پرىنسىپنى بەلگىلىگەن، دەپ ئۇنىڭ ئاغزىنى توۋاقلايتتى. بۇنى ئاڭلىغان سادىقمۇ ئارتۇقچە بىر نېمە دېيەلمەيتتى.

ئۆيى ئىشى ھەل بولمىغانچە گۈلنىسا يەنە خېمىغا يېنىپ سادىققا تاپا ـ تەنە قىلىشقا باشلىدى:

ـــ مەن سىزگە شۇنچە دېدىم، مۇشۇنداق شارائىتتا قىلغان تويىنىڭ نېمە ئەھمىيىتى، نېمە لەززىتى بولسۇن! شۇنچە غەم ـ ئەندىشە بىلەن خۇشال ـ خۇرام توي ئۆتكۈزگىلى بولامتى؟ ھېلىمۇ ھازىرچە بولدى قىلايلى. توي قىلمىز دېگۈچىلەرگە ئۆي تېپىلمايۋاتسا، چوڭ دادام، ئاناملار كەلسە نەدە ياتىدۇ؟ ئۇزاققا قالماي بالىلىق بولۇپ قالساق ئۇنى نېمە بىلەن باقمىز؟ ئۇنىڭغا تۇزۇكرەك ئاتمۇ قويغىلى بولماسمىكىن؟ ئاچارچىلىقتا تۇغۇلغان بالا بىرەر يېرى كەمتۈك تۇغۇلۇپ قالامدۇ تېخى!... مەن ھازىرچە توي قىلمايمەن. سىزمۇ ساقلاپ بېقىڭ!...

سادىقتا گۈلنىساغا چۈشەندۈرگۈدەك ھېچ مادار قالمىدى. ئۇ نېمە دېيەلەيتتى؟ سادىق ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر تاڭ ۋېنسەينى ئىشقا سالدى. تاڭ ۋېنسەي لىدىن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆي ئەھۋالىنى سورىغان بولۇپ، سادىق توغرىسىدا ئېغىز ئاچتى. لى ئۇنىڭغا، مەن كۆپ قېتىم سادىققا يالغانچى بولۇپ قالدىم تاڭ شۇجى، ھەققەتەن ئامال قىلالمايۋاتىمەن، دەپ قاقشاپ بەردى. تاڭ لىغا چۈشەندۈرۈپ:

ـــ ئۇ ئىككىسى تۇرلۇك سەۋەبلەردىن تويىنى ئۈچ قېتىم كېچىكتۈردى. ئەمدى ئۆي سەۋەبىدىن يەنە كېچىكتۈرسە ئۇ ئۇۋال بولمامدۇ؟ «ئۆزىنى بىلگەن خار بولماس» دەپتىكەن. ئۇلار ئۆزىنى بىلگەنىكەن، بىزمۇ ئۆزى-

مىزنى بىلىشىمىز كېرەك. قانداق قىلىپ بولسىمۇ ئىككى ئېغىزلىق ئۆي تەييارلاپ بېرىك. ھەرقانداق گەپ ـ سۆزنىڭ چىقىشىدىن قورقماڭ. ئۇنىڭغا مەن ئىگە، ـــ دېدى.

بۆلۈم باشلىقى لى زاۋۇت ئەتراپىنى بىر كۆن ئايلىنىپ، كونا تاملىق ئىچىدىكى بىر تەرىپى تامامەن ئۆرۈلۈپ چۈشكەن، ئۈچ تەرەپتىكى تېمى خۇددى ھەرە چىشىدەك شورغا ئايلانغان ۋەيرانە ئۆينى تەكشىلەپ قويۇ ـ رۇپ، ياپماقچى بولدى. بۇ جاي ۋەيرانە تاملىقلار بولسىمۇ لى ئۆزىنىڭ ئالدىنقى كۆنلەردىكى سەۋەنلىكىنى يۇيماقچى بولغاندەك پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماي چىرايلىق سۇۋاپ، ھاكلاپ، تورۇسنى قېلىن قەغەز بىلەن خۇيلە ـ دى، ئىشىك ئالدىنى تۈزلەپ ھويلا قىلدى. يول ئېچىپ باش يولغا تۇتاشتۇردى. ئۆينى كۆرگەن گۇلنسانىڭ ئاغزى ئاخىر بېسىقتى. چۈنكى، شۇ چاغنىڭ شارائىتىدىن ئالغاندا ئۆي گۇلنساغا خېلى يارىغاندى.

سادىق بىلەن گۇلنسانىڭ تويى ئۆكتەبىرنىڭ 4 ـ كۈنى، يەنى يەكشەنبىدە ئۆتكۈزۈلدى. توي ئاددىي، غوربىگىلىراق بولسىمۇ، قىزغىن، كۆڭۈللۈك ئۆتتى. سەلىمە، ھاشىملار بىيمەك ـ ئىچمەكتىكى بوشلۇقنى ئويۇن ـ تاماشا ئارقىلىق تولدۇرىمىز، دېيىشىپ، ھەر نېمە قىلىپ باقتى. لېكىن، ئاچ قورساققا ئويۇنمۇ خۇشياقمايدىكەن. قانچە قىلىشسىمۇ، توي ئولتۇرۇشى ئەۋجىگە چىقمىدى. سادىق ھازىرقى ئەھۋالنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. توغرا چۈشىنىدۇ، دەپ قاراپ بەخىرامان ئولتۇراتتى. لېكىن، گۇلنسا نومۇستىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي كەنتىر ئۇستىدىكى كىچىك تەخ ـ سىلەرگە تىزىلغان قاق، مېغىز، جىگدە، چىلان، كونىراپ مىچىلداپ كەتكەن كەمپۇت، پارچىلىنىپ كەتكەن پېچىنىلەرگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ ـ قاراپ قويياتتى. قاق، مېغىز، جىگدە، چىلانلارنىمۇ ئۇنىڭ قېيىناناـ سى ئامىنىخان ئېلىپ كەلگەنىدى. بولمىسا ئۇنى ئۇرۇمچىدىن تاپقىلى بولامتى؟ ئۇلارنىڭ تويى ئۈچۈن تەمىنلەنگىنى بىر كىلوگرام مېچ ـ مېچ كەمپۇت بىلەن بىر كىلوگرام پارچىلىنىپ كەتكەن پېچىنە، ئىككى كىلوگرام خاسىڭ ئىدى.

گۇلنسا، «ئالغاچ ئولتۇرۇڭلار! ئېلىڭلار!» دېيىشكىمۇ جۇرئەت قىلا ـ

لمىدى. چۈنكى ئۇنىڭغا بۇ تەخسىلەرگە 3 ـ 4 ئادەم قول تەگكۈزسىلا ھەممىسى تۇگەپ، تەخسىلەر قۇرۇقدىلىپ قالىدىغاندەك بىلىنىپ كەتتى. توي تامىقى تارتىلدى. ئۇمۇ بىرقانچە تال سۆڭەكلىك گۆشتىن باشقا پۈتۈنلەي ياڭيۇ، سەۋزىدە ئېتىلگەن قورداق ئىدى. گۆشنى توي كىنىشكىسىگە ئالغاندىن باشقا ياڭيۇ بىلەن سەۋزىنى خوجىلىق بۆلۈم باشلىقى لى باشقىلارنىڭ پىكىر بېرىشىگە قارىماي خەنزۇ ئاشخانىسىدىن ئوغرىلىقچە ئاچىقىپ بەرگەنىدى.

سادىقنىڭ چوڭ دادىسى كۆزلۈك يېغىم ۋاقتى بولۇپ قالدى، دەپ ئۆزى كېلەلمەي كېلىنى ـــ سادىقنىڭ ئانىسى ئامىنىخاننى ئەۋەتتى. بوۋاينىڭ ئۆزلىرى يېمەي، ساتماي يىغقان بۇ قوروق مېۋىلىرى بۇگۈن بۇ يەردە ئۆزىنىڭ ئاجايىپ زور قىممىتىنى كۆرسەتتى. يوتقان ـ كۆرپىلىك پاختا، بىر پارچە گىلەم، ئىككى پارچە كىگىز، پالاسمۇ توينىڭ يەنە بىر چوڭ بوشلۇقىنى تولدۇرغانىدى.

قادىر ۋە ئىسلام سادىق بىلەن بىر يۇرتلۇق، بىر مەھەللىلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشۈپ يۈگۈر ـ يېتىم ئىشلىرىنى كۆچەپ قىلماقتا ئىدى. قادىر ئۇتتۇرىغا چۈشۈۋېلىپ، ئالىجوقا ھەربىكەتلىرى بىلەن مېھمانلارنى كۈلدۈرۈپ تۇرغاندا مەربىكە ئۆتكۈزۈۋاتقان ئۆينىڭ سىرتىدا بىر دەملىك جىددىي توقۇنۇش يۈز بەردى. لېكىن، بۇنى ئۆي ئىچىدىكىلەر بىلمىدى. سادىق بىلەن گۈلنىسا تېخىمۇ خەۋەرسىز ھالدا ئولتۇراتتى.

قولىغا چەينەكنى ئېلىۋالغان سايىم ئىشكىتىن چىقىشىغا شىئەن قاتناش ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ بۇ ئاۋۇلتا تەقسىم قىلىنغىنىغا بىر يىلدىن ئاشقان. ئاۋۇت بويىچە مىللىيلاردىن بىردىنبىر سىستېمىلىق ئالىي مەلۇمات ئالغان ئىنژېنېر سالاھىيىتى بار ھېكىم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

سايىمنى بۇگۈنكى تويغا چاي قۇيۇشقا مەسئۇل قىلغانىدى. ئۇ ناھايىتى مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئىشلەپ:

ـــ يولداشلار چاي بولسىمۇ قانغۇدەك ئىچىڭلار! ئاتىنىڭ قېنىدەك دەملەپ كىردىم، نورمىسز، ـــ دەپ ۋارقىراپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى بەنجىگى ھەم پەيجىگىنىڭ تويغا بەجانىدىل ئىشلەۋاتاتتى.

ـــ ھەي ئاغىنە! بۇ تويدا ساڭا نېمە بار؟ سېنى كىم تەكلىپ

قىلدى؟ ـــ دېدى تەرىنى تۇرگەنچە ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ.
ھېكىم دۇدۇقلاپ قالدى.
ـــ ئەمدى ئويۇنىڭنى يىغىشتۇر، ئارىغا قىستۇرۇلمەن دېمە؟ بولمىسا يامانلىشىپ قالىمىز، ـــ سايىم مەيدىسى بىلەن ئۇنى ئىتتەردى.
ـــ سايىماخۇن! ئۇقۇشماسلىق بولۇۋاتىدۇ، ـــ دېدى ھېكىم چۈشەندۈرۈپ.
ـــ ئۇقۇشماسلىق؟ تولا رەڭگۈزلىق قىلما ئاداش! سېنىڭ مەقسىتىڭنى بىز ئاللىقاچان بىلىپ بولغان. لېكىن، مەقسىتىڭگە يېتەلمىدىڭ. ئۆتۈكەن قېتىم بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى مەن بىرسىگە تىنمىدىم. بۇنى سېنى دەپ ئەمەس، بەلكى سادىق بىلەن گۈلنىسانى كۆزدە تۇتۇپ شۇنداق قىلدىم. ئەمدى ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىشىنى توختاتساڭ بولارمىكىن؟ بولمىسا بىر يېرىڭ ناكا بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.
سايىم «بۇرۇت» ھېكىمنىڭ ئۆزىنى ئاقلاشقا زادى يول قويمىدى. ھېكىم سايىمنىڭ ئەلپازىنىڭ بارغانچە بۇزۇلۇۋاتقانلىقىنى، گەپ ـ سۆزىنىڭ تېخىمۇ قاتتىق تەھدىت تۈسىنى ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بېشىنى بۇراپ كېتىپ قالدى. ئۇ ھېڭىپ تۇرۇشىغا مەرىكە ئۆيىدىن چىققان ئىككىيلەن:
ـــ نېمە ئىش؟ ـــ دېگەنىدى، سايىم:
ـــ ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان بىر ئىش توغرىسىدا دېيىشىپ قالدۇق، ـــ دېگىنىچە چەينىكىگە چاي ئېلىش ئۈچۈن ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.
بىز ئالدىنقى بالىلاردا سادىق بىلەن سايىمنىڭ زاۋۇتقا كەلگەندىن كېيىنكى مۇناسىۋىتى توغرىسىدا توختالغانىدۇق. سادىق ئۆگىنىشكە ماڭىدىغان چاغدا بۇ «قاراۋۇل» سادىقنىڭ ياتقىغا كىرىپ كەلدى. خوشلىشىدىغانلارنىڭ ھەممىسى چېقىپ كەتكەندىن كېيىن:
ـــ پەيجاڭ، سىلە ئۆگىنىشكە خاتىرجەم ماڭىۋېرىسىلە، ياخشى ئۆگىنىپ كەلسىلە. بۇ يەردىكى ئىشلارغا مانا مەن بار. مەن ئىگە، ـــ دېدى گەپنى تۇمتاقلا چۈشىنىكسىز قىلىپ. سادىقمۇ، ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى.

3

سادىق ئوقۇشقا كەتتى. شۇ كۈنىدىن باشلاپ سايىم گۈلنىسانى يوشۇرۇن ھمايىسىگە ئېلىپ «قوغداش» قا باشلىدى. گۈلنىسا بازارغا چىقماقچى ياكى كىنو، تىياتىرلارغا كىرمەكچى بولسا ئانىقنز جىنىدەك ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولاتتى ـ دە، ئۆزىمۇ بىرگە بارىدىغانلىقىنى ئېيتاتتى. ئۇلار بىرقانچە قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا سايىم پەيدا بولاتتى. گۈلنىسا دەسلەپ ھېچ ئىشنى سەزمىدى: «ئۇلار مېنى سادىق يوق، يالغۇز زېرىكمىسۇن، دەپ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ» دەپ چۈشەندى. بۇخىل تۇيۇقسىز پەيدا بولۇش-ىنىڭ قەدىمى كۆپەيگەنچە، «بۇ سادىقنىڭ ئۇيۇنى ئوخشايدۇ. سايىم دېگەن ئۇنىڭ كۆزى، قۇلىقى ھەم يان تاپانچىسى، شۇڭا ئۇنى ئۆزى يوق چاغدا مېنى كۆزىتىشكە قويغان» دەپمۇ ئويلاپ قالدى ۋە مەيلى بوپتۇلا، دەپ ئىچىدە كۈلۈپ قويدى. كۈنلەر شۇ يوسۇندا يېرىم يىلدەك ئۆتتى. زاۋۇتقا ھېكىم پەيدا بولدى. ھەممەيلەن ئۇنى مىللىيلار ئىچىدىكى بىردىنبىر ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، چوڭ زىيالىي دەپ چۈشىنىپ ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلدى، ئولتۇرۇشلاردا تۆرگە چىقاردى، تالىشىپ يۇرۇپ دوست بولۇشتى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ھېكىم گۈلنىسانىڭ زاۋۇتتىكى قىز، چوكانلار ئىچىدە ئەڭ چىرايلىق، شۇنداقلا ھازىرغىچە توي قىلمىغانلىقىنى بىلىپ ئۇنىڭغا ئىچ ـ پەش تارتىشقا باشلىدى. ئانىقنز سېزىپ قېلىپ ئۇنى سايىمغا دېدى. سايىم غەزەپلەنگەنلىكىدىن چىرايى كۆكىرىپ كەتتى. چاپانىنى ئۆشىنىسگە ئارتىپ ھېكىمنى ئەدەپلەش ئۈچۈن سىرتقا ماڭدى. ئانىقنز ئۇنى توسۇپ:

ـــ نېمانداق پەمسىز نېمىسەن؟ گۈلنىسا ئۆزىنى ئۇنىڭ قوينىغا ئاتقىنى يوققۇ؟ ئۇ ئىككى قېتىم گۈلنىسانى كىنوغا تەكلىپ قىلغىنىدا ھەر ئىككى قېتىمدا گۈلنىسا رەت قىپتۇ. لېكىن، ھېكىم دېگەن ياسانچۇق بىزەڭ نېيىتىدىن يانماي ياغلىما گەپلەر بىلەن ئۇنى ئىندەككە كەلتۈرۈشنىڭ كويىدا ئۇنى ئەگىپ يۈرىدۇ. سەن بۇگۈن بارما، ئېپىنى تېپىپ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ھېكىمنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ قوي، لېكىن گۈلنىسا بىلىپ قالما-سۇن. بولمىسا سەت بولىدۇ. ئۇنىڭدا گۇناھ يوق، ـــ دېدى سايىمغا

ئەپچىل چارە كۆرستىپ.

ـــ مەن «پەيجاك» قايتىپ كەلگۈچە گۈلنىساغا ئەركەك چۈشۈن قوندۇرمايمەن. كىمدە كىم «پەيجاك» نىڭ ئېشىغا توپا چاچسىمەن دەيدىكەن يا 32 چىشىدىن ئايرىلىدۇ، يا پاقالچىكى سۇنىدۇ، ـــ دېدى سايىم چىشىنى غۇچۇرلىتىپ.

ـــ ھەي تەلۈە! قارامىلىق قىلما. ئۇنداق داۋراك سالساك، بۇ ئىشنىڭ سادىق بىلەن گۈلنسانىڭ مۇناسىۋىتىگە بېرىپ تاقىلىپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا بۇ ئىككىسى قانداق باش كۆتۈرۈپ، توي قىلالايدۇ؟ سەنچۇ، بىر باھانە تېپىپ، داۋراك قىلماي، بىلىندۇرمەي ھېكمىنىڭ ئەدىپىنى بەر. ھېكىم گۈلنسانى كۆرگەندە ئىككىنچى ئۇنداق قىلمايدىغان، ئۇنى تونۇماس بولۇپ ئۆتۈپ كېتىدىغان بولسۇن، ـــ دېدى ئانىقىز بايا دېگەنلىرىنى يەنمۇ تولۇقلاپ.

سايىم پەيت كۈتمەكتە ئىدى. ئۇ ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، بولۇپمۇ مەدەنىي مەشغۇلات بولغان چاغلاردا خۇددى گۈلنسانىڭ سايىسىدەك ئۇنى ئەگىپ يۈرەتتى.

بىر شەنبە كەچتە زاۋۇتنىڭ كۇلۇبىدا كىنو قويىدى. سايىم ئانىقىزغا گۈلنسانى چاقىرغۇزۇپ، بىر يەردە ئولتۇردى. كىنودىن تارقىغاندىن كېيىن ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇلار ئايرىلىپ كەتتى. ئىككىنچى مەيدان كىنو كۆرۈشكە كەلگەن ھېكىم گۈلنسا بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. گۈلنسا سايىم بىلەن ئانىقىزنى ئىزدەيتتى. قارىغۇدا ئۇلارنى كۆرەلمىگەن گۈلنسا ئۆز ياتىقى تەرەپتىكى يولغا بۇرۇلۇشىغا ھېكىم ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ:

ـــ ياخشىمۇسىز گۈلنسا؟ ئىككىنچى مەيدان كىنونى بىرگە كۆرمەمدۇق، يالغۇزمۇ زېرىككەنسىز؟ ـــ دېدى خۇشامەتگۈيلۇق تەلەپپۇز بىلەن.

ـــ ھازىر كىنودىن چىقتىم. بىر كۆرگەننى قايتا كۆرمىسەممۇ بولا. تەكرارلايدىغان دەرسىم بار ئىدى، ياتاقتا قايتىمەن، ـــ دېدى گۈلنسا ئەدەپ ـ قائىدىلىك، لېكىن كەسكىن جاۋاب بېرىپ.

ـــ بولمىسا بىردەم كەچلىك بازار سەيلىسى قىلايلىمۇ يا، تېخى

بەك كەچمۇ بولۇپ كەتمىدى، ـــ دېدى ھېكىم يەنە.
ـــ ئىچىدە ھېچنېمىسى يوق قۇرۇق ماگىزىنلارنى ئايلىنىپ نېمە كېپتۇ. سەيلە قىلسىگىز ئۆزىگىز قىلىك. مەن ياتاقتا قايتىمسام بولمايدۇ، ـــ دېدى گۇلنسا ئۇنىڭ تەكلىپىنى يەنە رەت قىلىپ.
ـــ بولمىسا ياتاقتىچە بىرگە ماڭايلى، مېنىڭ ياتقىمۇ ئاشۇ تەرەپتە.
ئىشچىلار بىلەن بىرگە يېتىۋاتىمەن، ـــ دېدى ھېكىم يالغان سۆزلەپ.
ـــ ئىختىيارىگىز، ـــ دېدى گۇلنسا ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىغان قىياپەتتە ياتقى تەرەپكە مېڭىپ كېتىۋېتىپ.
ھېكىم ئۇنىڭ بىلەن ياندىشىپ ماڭدى. ئادەم سەل شالاڭلاشقان يەرگە كەلگەندە ئۇ گۇلنسانىڭ سۇۋاشقىلى تۇردى. گۇلنسا ھەدەپ ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ، يولنىڭ ئوي ـ دوڭغۇل يېرىگە چىقىپ قالدى ـ دە، سەنتۇرۇلۇپ كەتتى. بۇنى باھانە قىلغان ھېكىم ئۇنى يۆلىۋالغان بولۇپ ئۇنىڭ مۇرىسىدىن ئۆزىگە تارتتى. گۇلنسا دەرھال ئۆزىنى ئوڭشاپ ئۇنىڭ قولىنى چۈشۈرۈۋەتتى. ئۇ گۇلنسانىڭ قولىنى تۇتۇۋالماقچى بولغاندى، گۇلنسا چاققان ئېلىپ تۇتقۇزمىدى. ئۇلار ياتاق ئالدىغا كەلدى. گۇلنسا بىنالىق ئۆيىنىڭ 2 ـ بۆلىكىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىشىغا ھېكىمۇ كىرىش ئۈچۈن تاپ باستۇرۇپ كەلدى، گۇلنسا:
ـــ سىز كىرمەڭ! تەسىرى ياخشى بولمايدۇ. مېنىڭ سىزنى ياتاقتا باشلىغۇچىلىكىم يوق، ـــ دېدى پۈرژىنىلىق ئىشكىنى قويۇۋېتىپ ئارقا-سىغا قارىمايلا. لېكىن، چاققانلىق بىلەن گۇلنسانىڭ قولىنى تۇتۇۋالغان ھېكىم:
ـــ سادىق سىزنى ساقلىتىپ بېشىگىزغا ئاق كىرگۈزۈۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ-غا نېمانچە قىلىپ كېتىسىز؟ مېنىڭ قايسى تەرىپىم ئۇنىڭدىن قالغۇچىلىكى بار؟ ـــ دېدى گەپدانلىق قىلىپ.
ئۇنىڭ گەپتە يېراقلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزگەن گۇلنسا ئەمدى قوپاللىق بىلەن ئۇنىڭ قولىنى سىلكىپ ئاجرىتىۋەتكەندىن كېيىن ئۆز ياتقى تەرەپكە ماڭدى. ھېكىم ئەگىشىپ چىقماقچى بولۇپ قەدەم ئېلىشقا گۇلنسا ئارقىغا بۇرۇلۇپ:

ـــ ئۆزىڭىزنى سورىغىنىڭىز ياخشى بولارمىكىن. سىز ئادەمنى خاتا تونۇپ قاپسىز. بىز ئىشچىلار بەزى زىيالىيلاردەك ئۇجمە كۆڭۈللەردىن ئەمەس. ئەگىشىپ كەلگۈچى بولماڭ، بەربىر ياتاققا كىرگۈزمەيمەن، ـــ دېدى قەتئىي قىلىپ.

ھېكىم ئورنىدا تۇرۇپلا قالدى. «سەھرادىن ئەمدىلا كەلگەن، ئاران ئىشچى دېگەن ئىسكەت قونغان بىر نېمىنىڭ ھالىنىڭ چوڭلۇقىنى، چىرا-يىڭنى دېمىسە قوغلاشقۇچلىك نېمەڭ بار ئىدى؟» ھېكىم شۇلارنى خىيال-دىن ئۆتكۈزۈپ ئىشىك تۈۋىگە چىقىشىغا قارس قىلغان مۇشت تېگىپ سەنتۈرۈلگىنىچە تامغا يۆلىنىپ قالدى. مۇشت ئۇنىڭ بۇرنى بىلەن كۆز، قاپاق ئارىلىقىغا تەگكەنىدى. سايىم بىر قولىنى سوزۇپ ئۇنىڭ ياقىسىدىن سىقىپ ئالغاندىن كېيىن، ئاچ بېقىنىغا يەنە ئىككى مۇشت سالدى. كاسا-سىغا ئىككىنى تەپتى. ئاندىن ئۇنى ياقىسىدىن سۆرىگەنچە بىنانىڭ ئارقا-سىغا ئېلىپ باردى ـ دە، ئۇنىڭ گېلىدىن تېخىمۇ چىڭ سىققانچە:

ـــ سەن مېنى ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ، دەمسەن؟ مەن كۇلۇبنىڭ ئالدىدىلا سېنىڭ ئارقاڭغا چۈشكەن، مۇشۇ يەرگىچە ئارقاڭدىن ئەگىشىپ كەلدىم، ھەممە گېپىڭنى ئاڭلىدىم. سەن گۇلنىسانىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ نېمە مەقسەتكە يەتمەكچى؟ ـــ دېدى ئۇ غەزەپلەنگىنىدىن بوغۇنۇقوپ كەتكەنىدى.

ھېكىم ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ئۆزىنى ئۇرغان سايىم ئىكەنلىكىنى ئەمدى بىلدى ـ دە، ياقىسىنى بوشاتىپ، تۇزەشتۇرگەندىن كېيىن سايىمغا بىگىز قولىنى چىنەپ تۇرۇپ:

ـــ سەن مېنى نېمە قىلغانغا ئۇردۇڭ؟ مەن گۇلنىسانى نېمە قىلىپتىمەن؟ بىر ئىداردە بىرگە ئىشلىگەن ئايال ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر بىلەن پاراڭ سېلىشىشقا، بىرگە يول يۈرۈشكە، بىرگە كىنو كۆرۈشكە بولمايدۇ، دېگەن قانۇن ـ تۈزۈم بارمۇ؟ قايسى نىزامدا شۇنداق چەكلىنىپ-تۇ؟ سەن ئۇنىڭ نېمىسىتىڭ؟ ـــ دېدى تىترەپ تۇرۇپ.

سايىم ھېكىمنىڭ ئۆزىگە چىنىلىپ تۇرغان قولىنىڭ ئۇستىگە پاقىدە بىرنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈۋەتتى.

ـــ سەن لۇكچەكلىك قىلما سايىم. بۇ ئىشلارنى سورايدىغان تەشكىل بار جۇمۇ، ـــ دېدى ھېكىم تېخىمۇ غەزەپلىنىپ.

ـــ لۇكچەك دېگەن ئۆزۈڭ! ئاغزىڭنى يىغمىساڭ 32 چىشىڭدىن ئايرىلىپ قالسەن. گۇلنسا مېنىڭ ئەڭ يېقىن ئاغىنەمنىڭ سۆيگىنى، ئۇ قايتىپ كەلگۈچە مەن ئۇنى ئۆز سىڭلىمنى قوغدىغاندەك قوغدايمەن، قانداق؟ ساڭا ئوخشاش قارا قاغا، شۇم نىيەت، تەييارتاپ سالارغا ھەرگىز تاتتۇرۇپ قويمايمەن. مەن يەنە ئىككىسىنىڭ ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك قىلىدىغان، ئۇلارنىڭ نامىنى بۇلغايدىغان گەپلەرنى قىلىپ يۈرگىنىڭنى بىر كۆرەي، بۇ زاۋۇتتىن ئۆلۈكۈڭ چىقىدۇ. بۇگۈن ئاسان قۇتۇلدۇڭ. ئاڭلاپ تۇر! بىرىنچى، بۇنىڭدىن كېيىن گۇلنسانىڭ ئالدىنى توسۇشقا، ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىشقا، سۆزىشىشقا رۇخسەت يوق. ئىككىنچى، ئىككىسىنىڭ ئارىسىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشىڭغا، سادىقنىڭ يامان گېپىنى قىلىشىڭغا رۇخسەت يوق. ئۈچىنچى، بۇگۈنكى يىگەن تاياق توغرىسىدا ھەرقانداق كىشىگە تىنمايسەن. ئۇنى گۇلنسا ئۆچۈن ئەمەس، ئۆزۈمنىڭ ئەسكىلىكىدىن بىدىم، دەپ چۈشەن. ئەگەر شەپە چىقىرىپ قويىدىغان بولساڭ، بۇگۈنكىدەك بىر ـ ئىككى مۇشت، تېپىك بىلەن قۇتۇلالمايسەن. بايا دېدىمغۇ ئۆلۈكۈڭ چىقىدۇ دەپ. بۇ زاۋۇتنى بىز ئۆز مەيدىمىزگە يۆلەپ تۇرۇپ، مىڭ بىر جاپا ـ مۇشەققەتتە قۇرۇپ چىققان. زاۋۇتنىمىز قۇرۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە بىرسىنىڭ خوتۇنىغا بىرى يامان كۆز بىلەن قارايدىغان، بىرسىنىڭ سۆيگىنىگە بىرى قارانىيەتلىك قىلىدىغان بۆلگۈنچى چىققىنى يوق. سەن تۇنۇگۈن كېلىپ، بىراۋنىڭ ئىشىغا توپا چاچقۇچى، خەقنى ئاياغ ئاستى قىلغۇچى بولدۇڭمۇ؟ سەن تېخى گۇناھىم يوق دېمەكچىمۇ؟ ئوقۇشقا كەتكەن بىراۋنىڭ قىزىغا يامان نىيەتتە بولۇپ ئايرىۋېتىشىنىڭ كويىدا بولۇشىنىڭ ئۆزى گۇناھ. بۇ خۇددى ھەربىي سەپكە كەتكەن ئەزىمەتلەرنىڭ خوتۇنىغا پوخۇرلۇق قىلغان، سۆيگىنىگە يامان نىيەتتە بولغانلار جازالىنىدىغانغا ئوخشاش ئىش...

ھېكىم ئۇنىڭ سۆزىگە قايىل بولمىسىمۇ، چويۇندەك مۇشتىدىن قورقتى ـ دە، گەپمۇ قىلماي ئۆز يولىغا كەتتى. ئەتىسى كۆكەرگەن قاش،

كۆزىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى سورىغۇچىلارغا: ئۇستانوكنىڭ چۆرىگۈچىسى تېگىپ كەتتى، دەپ چۈشەندۈردى.

شۇنىڭدىن كېيىن گۈلنىسا تالا ـ تۈزگە چىققاندا سايىم، ئانىقىز، قۇدرەت تۇنىساقىز ياكى ھاشىم، رېھىمخانلار بىلەن چىقىدىغان بولدى.

سادىق قايتىپ كەلگەندىن كېيىن گۈلنىسا قانداق بولمىسۇن بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا دېيىشىم كېرەك، دەپ ئويلىدى. لېكىن، دېگۈدەك نېمىسى بار؟ مەن ئۇنىڭ ھەرقانداق سۆز ـ ھەرىكىتىگە ماقۇل بولمىسام، كېيىنچە ھېكىمۇ مېنى قايتا ئىزدىمىسە، دېگەنلەرنى ئويلاپ جىم بولۇپ قالدى. چۈنكى، سايىمنىڭ ھېكىمنى ئۇرغىنىنى ئۇمۇ بىلمەيتتى...

توي تارقىلىدىغان چاغدا سەلىمە مېھمانلارنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن:

ـــ ئەزىز مېھمانلار! پەۋقۇلئاددە شارائىتتا ئۆتكۈزۈلگەن بۇ تويىمىز-نىڭ داستىخىنى غورىگىل بولۇپ قالدى. مېنىڭچە بۇنى ھەممىمىز توغرا چۈشىنىمىز. لېكىن، كېيىنكى كۈنلەردە ئەسلەپ كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈر-سەك بۇ تويىنىڭ ئۇنتۇلماس كۈنلەردە ئۆتكۈزۈلگەنلىكىنى، ئەۋلادلىرىمىزغا سۆزلەپ بەرگۈدەك داستانلارنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى بىلىشىمىز كې-رەك. شۇڭا، ھەرقايسىڭلارنى رەنجىمەس دەيمەن، ـــ سەلىمە، سادىققا مەنسۇپ قاراپ قويغاندىن كېيىن، ـــ سادىقجاننىڭ بۇگۈنگە ئېرىشمىكىمۇ ئاسانغا چۈشمىدى، گۈلنىساغا تېخىمۇ شۇنداق. مەن سادىقجاندەك سەۋر-چان يىگىتنى كۆرمىگەن. مۇشۇك جېنىدىمۇ بۇ چاغچە چاشقاننىڭ بىر يېرىنى چىشلىۋالماي قويمايتتى. ھېلىمۇ گۈلنىسا بىزنىڭ خوجاخۇندەكلە-رىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالماپتىكەن. ـــ دەپ قاقاقلاپ كۈلدى.

ئولتۇرغانلار سەلىمەنىڭ قىسقا، لېكىن مەنىلىك سۆزىگە دەسلەپ پاراققىدە كۈلۈشۈپ، كەينىدىن قىزغىن چاۋاك ياڭراتتى.

ـــ خوجاخۇن سىزنى قانداق قاملىغان؟ ـــ دەپ ۋارقىردى قاسىم «پوقاق».

ـــ ئۆزىدىن سورا! ئۇمۇ قۇدرەتتەك سۆزىدىن كۆرە، ھەرىكىتى تېز نېمە، ـــ دېدى سەلىمە قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ.

ئۇنىڭ سۆزىگە تۇنساقىزمۇ ۋىقىلداپ كۈلۈپ كەتتى. بۇ ئۇ تارقاتقان گەپ ئىدى. قۇدرەت ۋىللىدە قىزارغانچە:

ـــ بۇ ئۇنىڭ ئۆزىدىكى ئاچ كۆزلۈكىنى يېپىش ئۈچۈن تاپقان گېپى، ـــ دېدى. ئولتۇرغانلار يەنە كۈلۈشتى.

سادىق بىلەن گۈلنسانىڭ تويى ئۆتۈپ توپتوغرا ئون كۈن بولغاندا سادىقنىڭ ئانىسى ئامىنخان يۇرتىغا قايتىش تەرەددۇتىنى قىلدى. ئۇ:

ـــ چوڭ داداڭلار ياشىنىپ قالغان ئادەم، ئۆزاق يالغۇز تاشلىغلى بولمايدۇ. يەنە قىشنىڭ ئالدىدا قىلىۋالمىغان نۇرغۇن ئىشلار بار، ـــ دېدى.

ئەھلىيەتتە ئىككى ئىش ئۇنى خاتىرجەم قىلمايۋاتاتتى. بىرى، سادىق بىلەن گۈلنسانىڭ قورسقى تويماۋاتاتتى. ئىككى ئادەمنىڭ نورمىسىنى ئۈچ ئادەم يەيتتى. گۈلنسانى ئايال دەپ، سادىقنى كادىر دەپ ھەر ئايدا ئۇلارغا ئاران 58 جىڭ نورما ئاشلىق بېرەتتى. قوشۇمچە يېمەكلىكى بولمىغان، ماي، گۆشى يوق بۇ نورما ئۈچ ئادەمگە قانداق يەتسۇن. ئىككىنچى، بىر ئىش، ئامىنخاننىڭ پېتىپ ـ قوپۇش مەسلىسى ئىدى. ئامىنخان توي بولغۇچىلىك گۈلنسا بىلەن ئۇلارغا بەرگەن ئۆيدە ياتقانىدى. توي بولغان كۈنى سايىم ئامىنخاننى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى.

سايىم ئىشچان، قولى ئەپچىل بولغانلىقى ئۈچۈن تەشكىلنىڭ بەرگەن بىر ئېغىزلىق ئۆيىنىڭ پېنىغا ئىككى ئېغىزلىق ئۆي ياندۇرالغانىدى. ئۇ بىكار تۇرماي ئالدىغا ئۈچرىغان پارچە قىش، ياغاچ، تاشلارنى يىغاتتى. بىر يەكشەنبىدە بىرقانچە ئاغىنىلىرى بىلەن ئۇنى ئادەمنىڭ بىلىگىچە قوپۇرۇپ قويسا يەنە ماتېريال يىغىپ باشقا بىر كۈنى ئۇنى ئېگىزلىتەتتى. شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ ئۇ بىر ئاشخانا پېنىغا ئادەم ياتقۇدەك بىر ئۆي سېلىۋالدى. ئانىسىنى شۇ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپ بەنچاڭ قىلىپ بەردى.

توي بولغان كۈندىن باشلاپ ئامىنخان ھەر كۈنى كەچقۇرۇن ناھايىتى خىجالەتچىلىك بىلەن سايىملارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلسە، ئەتىگەنى ئۇلارغا بىلىندۇرمەي چىقىپ كېتىپ ئون كۈننى ناھايىتى تەستە ئۆتكۈزدى. ئامىنخان سايىملارنىڭ تامىقى ئۈستىگە كېلىپ قېلىشتىن تولىمۇ ئېھتىيات قىلاتتى. ئۇنىڭ ئېھتىيات قىلغىنىغا يارىشا، ئۇ بىرەر

قېتىمۇ تاماق ئۈستىگە كىرىپ قالمىدى. سايىملارمۇ ئۇنى تاماققا تەكلىپ قىلالمايتتى.

گۈلنىسا كۆڭلى يېرىم بولغان قىياپەت بىلەن:

ـــ ئانا ئۇرۇمچىگە كەلمەكلىرى بۇ قېتىم ئاسانغا چۈشمىدى. يول يىراق تۇرسا ئۇزۇنراق تۇرۇپ بەرسىلە بولمامدۇ؟ ياكى بىزدىن رەنجىپ قالدىلىمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداق بولامدىغان قىزىم، سىز مېنى بېشىڭىزدا كۆتۈرمىدىڭىز، ئۇنىڭدىن باشقىنىڭ ھەممىسىنى قىلدىڭىز. سادىق بالامنىڭ كۆزى بارىكەن. سىزدەك ئىچىمۇ، تېشىمۇ گۈزەل، پەرىزات سۈپەت قىزنى تاللاپ ئالغىنىغا مىڭ مەرتىۋە رازى بولدۇم. دادىسى رەھمەتلىك ھايات بولسا قانچىلىك خۇشال بولۇپ كەتكەن بولاتتى؟ ـــ ئامىنخان بىردەملىك كۆز يېشى قىلدى، ـــ بۇ قېتىم توسماڭ قىزىم، خۇدايىم بۇيرۇسا ئۆزۈم پۇل يىغىپ تۇغۇتىڭىزغا ئۆلگۈرۈپ كېلىپ، بالىڭىزنى بېقىپ بېرىمەن. سادىقجاندىن ئاڭلىسام سىزنىڭ ئاتا ـ ئانىڭىز يوقكەن، ـــ ئامىنخان شۇ سۆزنى بىلەن تەڭ يەنە كۆز يېشى قىلدى. گۈلنىسامۇ بۇقۇلداپ كەتتى. سادىقنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى، ـــ كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ قىزىم، مەن سىزنىڭ ئانىڭىز، چوڭ دادىڭىزمۇ سىزنىڭ چوڭ دادىڭىز، ئىلاھىم بەختىڭلار ئېچىلسۇن! بىرگە ياشاپ، بىرگە قېرىڭلار!

ـــ ئۇنداق بولسا ئۆگۈنلۈككە ماڭسىلا، سىلىنى زاۋۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇپ، سادىق بىلەن ئىككىمىز ئىشلىگەن يەرلەرنى كۆرسىتەي، ـــ دېدى گۈلنىسا سادىققا قاراپ قويۇپ. سادىق ئانىسىغا بىلىندۇرمەي «بولمايدۇ» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى.

ـــ بالام، ھازىرچە كۆرمەي تۇراي، ـــ دېدى ئامىنخان سادىقنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەندەك قىلىپ، ـــ قىلىدىغان ئىشىڭ تايىنى يوق دەۋاتىسىلەر. بۇنداق ئەھۋالنى كۆرۈپ يۈرتقا بارغاندا پولتۇكىدە باشقىچە سۆزلەپ قويسام كىشىلەر ئاڭلاپ، مامور ئەپەندىڭ بالىلىرى خىزمىتىڭ تايىنى يوق زاۋۇتتا ئىشلەيدىكەن، دەپ ئويلاپ قالمىسۇن يەنە. جاھان تۇزەلسە بىز يەنە باش كۆتۈرىمىز، دېيىشۋاتىسىلەر. شۇ چاغدا كۆرەي.

ئون ئىككىنچى باب
«جەننەتكە كىرىدىغانلار»

1

ئىدارىدىن كەلگەن خىزمەت گۇرۇپپىسى بىر ئاي بولا ـ بولماي ئىككى قېتىم كۆچەيتىلدى. بۇ چاغ ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت ئايلىنىپ، زاۋۇت ئەمدىلەتىن ئۆزىنى بىرئاز ئوڭشاپ، تراكتور ئىشلەپچىقىرىشنى باشلىغان يىللار ئىدى.

خىزمەت گۇرۇپپىسى يېڭى كەلگەندە: «ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى ئۇقۇشۇپ بېقىش مەقسىتىدە كەلدۇق» دېدى. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تۈيۇقسىزلا گېپىنى ئۆزگەرتىپ: «نېمە ئۈچۈن بۇ زاۋۇت يېقىنقى بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئىزچىل تۆۋەنگە قاراپ ماڭىدۇ؟ سەۋەبى نېمە؟ بۇ رەھبەرلىك بەنزىسىدىكى ئىقتىدارسىزلىقتىن بولۇۋاتامدۇ؟ ئەگەر ئۇنداق بولسا دەرھال مۇشۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش كېرەك» دېگەننى كۆتۈرۈپ چىقىپ، چوڭ ـ كىچىك يىغىنلاردا بۇ گەپنى ئەۋجىگە چىقاردى.

ئەھۋالدىن قارىغاندا نىشان ۋاڭ لەنجۇڭ ۋە ئۇنىڭ بىرقانچە «سەر-كەردە» لىرىدەك قىلاتتى.

خىزمەت گۇرۇپپىسىنى دەسلەپ باشلاپ كەلگەن ئىدارە باشلىقى مىڭ شەندى بۇ باسقۇچقا كەلگەندە تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىپ، ئۆز ئادىمى ـــ كېيىنلىكتە مۇشۇ زاۋۇتقا باشلىق بولىدىغان جياڭ خىننى خىزمەت گۇرۇپپىسىغا باشلىق قىلىپ قويۇپ، ئۆزى پەردىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋالدى. ئەمدىلا جانلانغىلى تۇرغان ئىشلەپچىقىرىش يەنە تۇرلۇك ئاۋارە-چىلىك، توسقۇنلۇققا ئۇچراشقا باشلىدى.

ئىككى سەپ بويىچە كەسكىن ئېلىشىش باشلىنىپ كەتتى. بىر سەپتە خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن ۋاڭ لەنجۇڭ ۋە ئۇنىڭ «سەردار» لىرى تۇتۇشۇۋاتاتتى. خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر ئەمدى ئىشلەپچىقىرىشنى خىيال-لىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويماي كېچە ـ كۈندۈز ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ ماتېرىيالىنى توپلاشقا كىرىشىپ كەتتى. يەنە بىر سەپتە تاڭ ۋېنسەي، يەن زىلى، سادىقلار قانداق قىلىپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئىزىغا سېلىش بىلەن پاپپېتەك ئىدى. ھازىر، ئەڭ چوڭ قىيىنچىلىق ـــ پولات، پولات ماتېرىيالىلىرى، بالون، قورال ـ سايمان ئۈسكۈنىلىرىنىڭ كېلىش مەنبەسى بىر ئاخشامدا ئۈزۈپ تاشلانغانىدى. بىزنىڭ ھېلىقى «ئاجرالماس»، «يىمىرىلمەس دوس-تىمىز» زاۋۇت قۇرۇلغاندىن تارتىپ بېرىپ كېلىۋاتقان يۇقىرىدىكى ماتېرىيالىلارنىمۇ ئەمدى بەرمەيدىغانلىقىنى ئۇقتۇرغانىدى. تەييارلىقسىز تۇرغان زاۋۇت مەسئۇللىرىنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىن سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى. بۇنداق ئەھۋالنىڭ كېلىپ چىقىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، داۋاملىق ئۇلارغا ئۈمىد باغلاپ تۇرغان تاڭ ۋېنسەي بۇخىل ماتېرىيالنى ئەمدى قەيەردىن تېپىشنى، دۆلتىمىزدە ئۆزى ئىشلەپچىقىرالايدىغان ياكى ئىشلەپ-چىقىرالمايدىغانلىقىنى، كىملەرنىڭ ئىشلەپچىقىرالايدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇلار ئۈيقۇسىزلىقتىن قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىشىپ ۋاڭ لەن-جۇڭنى ئىزدىدى. لېكىن، ئاللىقاچان ئىشتىن ئۆزىنى چەتكە ئالغان ۋاڭ لەنجۇڭ بۇ ئىشنىڭ يولىنى بىلىپ تۇرسىمۇ گەپ قىلغىلى ئۇنىمىدى.

ۋاڭ لەنجۇڭ 55 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان ئېگىز بوي، بۇغداي ئۆڭ، قاشلىق، چېقىر كۆز، سالاپەتلىك ئادەم ئىدى. ئۇ كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكسە خۇددى يىراقلاردىكى ئۇزۇن مۇساپىدە يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارنىڭ قايسىلى-رى ياخشى، قايسىلىرى يامان بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك، ئۇنىڭدىكى يوشۇرۇن سىرلارنى ئېچىۋاتقاندەك چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈزەتتى. بۇ چاغدا، ئۇنىڭ چىرايى سۇرلۇكلىشىپ، كۆزلىرىنى مىتمۇ قىلىپ قويمايتتى. لېكىن، ئۇنىڭ قېشى كۆتۈرۈلگەن ھامان ھۆكمى تەييار بولاتتى ـ دە، كەسكىن قارار چىقىراتتى.

ۋاڭ لەنجۇڭ خېنەن لوياڭلىق ئادەم ئىدى. ئۇ 1946 ـ يىللىرى

شىئەن قاتناش ئۇنۇمىرستېتىنىڭ ماشىنىسازلىق فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن بىر مەزگىل خىزمەت تاپالمايلا ئىشسىز يۈرگەن، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى شىئەننى ئازاد قىلغاندا ھەربىي سەپكە قاتناشقان، ئارمىيىدە شوپۇر، ماشىنا بەنزىنىڭ بەنجىگى، كالونىنا باشلىقى، رېمونت زاۋۇتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن، 1949 ـ يىلى ئازادلىق ئارمىيە بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن، بۇ چاغدا ئۇ ئاللىقاچان تىرانسپورت تۈمىنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا كۆتۈرۈلگەنىدى. ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت قىلىش زاۋۇتىنى قۇرۇش قارار قىلىنغاندا ئۇنى پىلانلاش بىلەن ئۈنىڭ تەييارلىق ئىشىغا مەسئۇل قىلىنغان. قۇرۇلۇش باسقۇچىدا قوماندانلىق شتابىنىڭ قوماندانى بولغان، زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەندە يۇقىرىدىن ئۇنىڭ زاۋۇت پارتكومىم سېكرېتارى، قوشۇمچە زاۋۇت باشلىقى قىلىپ بەلگىلەنىدى.

ئۇ تېخنىكا، كەسپىي نەزەريىگە پىششىق، ئەمەلىيەت تەجرىبىسى مول ئادەم ئىدى. ئۇنىڭدا ئىزچىل، شۇنداق بىر يىمىرىلمەس ئىستىل بار ئىدىكى، چوڭ ئىشلاردا ئاتىسىغمۇ يول قويمايتتى. كىچىك ئىشلارنى نەزىرىگە ئالمىغانلىقتىن سۈرۈشتۈرمەيتتى. ئۆزى توغرا دەپ قارىغانلىكى مەسىلىلەردە تۆۋەندىكىلەرنىڭ مىڭ قاقشىشى بىلەن كارى بولمايلا ئىجرا قىلدۇراتتى. يۇقىرىدىكىلەرنىڭ نەسىھەت، توسۇش، ېيسىملىرىغا پەرۋا قىلـ ماي جاھىللىق بىلەن ئىجرا قىلاتتى. ئىدارىدىكىلەردىن ئۆزى قايىل بولغان، ئېپى كېلىشىدىغانلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلاتتى. لېكىن، يۇقىرى دەپلا ھەممە كىشىگە قۇيرۇق شىپپاڭلاتمايتتى ۋە بۇنداق قىلغانىنى يامان كۆرەتـ تى. ئۇ ئىدارە باشلىقى مىڭ شەندىنى تۆھپە يارىتىپ ئەمەس، بەلكى قۇيرۇق شىپپاڭلىتىپ ئۆرلىگەن، بىز بۇ سەپتە جان تىكىپ ئىشلەۋاتقاندا، ئۇ قەيەرلەردە يۈرگەن بىر نېمە، دەپ قاراپ كۆزىگە ئىلمايتتى.

ئىدىيىۋى تونۇش، ئىستىل، خاراكتېرى بىر ـ بىرىگە ئوخشمايدىغان بۇ ئىككىسى خېلى ئۇزۇندىن بۇيان بىر ـ بىرىگە يول بەرمەي كېلىۋاتاتتى. مانا ئەمدى ئۇزۇندىن بۇيان پەيت كۈتۈپ تۇرغان مىڭ شەندى ئىشلەپچىقـ قىرىشنىڭ زادىلا نورماللاشمايلا كېلىۋاتقانلىقىنى باھانە قىلىپ، ۋاڭ لەنـ

جۇڭنى جايلىۋەتمەكچى، ھېچبولمىغاندا زاۋۇتتىن يوقىتىپ، باشقا سىستېـ
مىغا يۆتكەپ كۆزدىن يىراق قىلماقچى بولدى.
شامال يۆنىلىشىنىڭ قاياقتىن كېلىپ، كىمگە ئۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى ئېنىق سېزىپ تۇرغان ۋاڭ لەنجۇڭ ئۆزىگە ئىشەنگەنلىكى، ئۆزىنىڭ خاتا قىلمىغانـ لىقىنى ئېنىق بىلىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، خىزمەت گۇرۇپپىسىغا پەرۋا قىلمىدى. ئۇلارغا چىرايىمۇ ئاچمىدى. خىزمەت گۇرۇپپىسىدىن ئۆزىنى ئىزدىگەنلەرگە: ئىشىم ئالدىراش، ئىش بولسا تاڭ، يەنلەرنى ئىزدەڭلار، دەپ كۆزگە ئىلماسلىق پوزىتسىيەسىنى قوللىنىپ قوبۇلمۇ قىلمىدى. چۈنكى ئۇ ھەممە كېلىشىمسلىك، پالاكەتچىلىك سەنلەرنىڭ زاۋۇت نامى بىلەن مەھسۇلات يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىشىڭلاردىن بولغان، ئەمدىلىكتە مەسئۇلـ يەتنى ماڭا ئارتماقچىمۇ؟ دەپ قارايتتى. مۇشۇ ئىشتىن كېيىن ئىدارە باشلىقى مىڭ شەندى ئۇنى مەجلىسكە چاقىرغاندىمۇ زادى بارغىلى ئۇنىمىدى. ھەر قېتىم ھەرخىل سەۋەبلەرنى كۆرسەتتى.
مۇشۇ ئىشتىن كېيىن ۋاڭ لەنجۇڭ تاڭ ۋېنسەيگىمۇ تازا ئىشەنچ قىلالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئەسلىدىمۇ تاڭ ۋېنسەي كەسىپ ئەھلى ئەمەس. زاۋۇت دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. پەقەت سىياسىي خىزمەتكە سالسا بولىدۇ، دەپ قارايتتى. لېكىن، تاڭ ئۆزىگە شەرتسىز بويسۇنغانلىقى ۋە ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىدىن ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنىڭ بىلەن ئېيتىشمايتتى.
يەن زىلىنى تېخنىكا قابىلىيىتى يۇقىرى دېگەن نۇقتىدىنلا ھەمكارـ لاشقىنى بىلەن تەشكىللەش قابىلىيىتى تۆۋەن، تەدبىرسىز، قورقۇنچاق، چوڭ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ، دەپ ئويلايتتى.
ئۇ خېلىدىن بۇيان سادىق بىلەن قۇدرەتكە كۆز سېلىپ يۈردى. سادىقنى قورسىقىدا چوتى بار. گەپنى ئاز، ئىشنى كۆپ قىلىدۇ. ئويلىغانلـ رى كۆپ ھالدا توغرا چىقىدۇ. قىلمەن دېگىنىنى يېرىم يولدا ئۆكسىتىپ قويمايدۇ. تاپشۇرغان ئىشنى ئەستايىدىل، كۆڭۈل قويۇپ بېجىرىدۇ، دەپ قارايتتى. قۇدرەتنى بۇنى بىرەر ئالىي مەكتەپكە ماشىنىسازلىق كەسپىنى ئوقۇشقا ئەۋەتىپ، كېيىنچە يەن زىلىنىڭ ئورنىغا باش ئىنژېنېر قىلمەن،

دەپ ئويلايتتى.

سېخ، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلار ئىچىدە ئۇنىڭ «بەش سەركەردە-سى» بار ئىدى. بۇلار: شىڭ خەيدى، لو دېڭيۈەن، چىڭ دېمىن، ئوسمان، لىيۇجىندى، بۇ بەشىنىڭ ئۇنىڭغا سەركەردە بولۇپ قېلىشىنىڭ ئاساسىي سەۋەبى، ئۇلارنىڭ كەسىپچانلىقتىكى خۇي ـ پەيلى تاكى تىنىق-لىرىغىچە قۇيۇپ قويغاندەك ۋاڭ لەنجۇڭغا ئوخشاپ كەتكەنلىكىدە، بىر قېلىپتا قۇيۇلغان سانائەتچىلەر ئىكەنلىكىدە ئىدى.

سادىق ئوقۇشتىن قايتىپ كېلىپ ھەدىگەندىلا سىنىپي كۇرەش نەزەريىسىنى تەرغىب قىلغانلىقىنى كۆرگەن ۋاڭ لەنجۇڭ بىر مەزگىل بۇرۇنقى قارىشىنى ئۆزگەرتتى: «بۇ چېكىدىن ئاشقان سولغا بۇرۇلغانلىق، بۇنداق ئادەمدىن ھەققانىيەت يولىدا راست گەپ قىلىدىغان كادىر چىقمايدۇ» دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان بولدى. لېكىن، سادىق ئۇزاققا قالماي ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى ئېچىش، قورساق مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا ئالاھىدە تۆھپە يارىتتى ھەم «سول» دىن چىقىدىغان ئىنبارلەر توغرىسىدا ئېغىز ئاچمايدىغان بولدى. ئۇ سادىققا يەنە بۇرۇنقىدەك ئىشەنچ ۋە ئۈمىد بىلەن قارايدىغان بولدى. باشقىلارنىڭ گۇڭراشلىرىغا قارىماي كەسىپي ئىشلاردا ئۇنى ئالدىغا چىقىرىپ، ئەتىۋارلاپ ئىشلەتمەكتە ئىدى.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت قىلىش زاۋۇتىغا سەككىز يىل زاۋۇت باشلىقى، قوشۇمچە پارتكوم سېكرېتارى بولۇپ تۇرغان مەزگىلدە تۇرلۇك ۋەزىپىلەرنى يىلمۇ يىل ئاشۇرۇپ ئورۇندىاپ، ئۇزلۇكسىز يۇقىرى ئۆرلىگەنىدى. ئۇ ئەزەلدىن سۇرلۇك، ئاچچىقى يامان دېيىلسە كەلسىمۇ، ئۇ چاغلاردا ئورۇنسىز چېچىلىپ ئادەم تىللىمايتتى. يۇقىرىغا قارىتا نارازى گەپلەرنى قىلمايتتى. لېكىن، زاۋۇت نامى ئۆزگىرىشىدىن كېيىنكى ھەر قېتىملىق ئوڭۇشسىزلىقلارغا دۇچ كەلگەندە توختىماي ئادەم تىللايدىغان بولۇۋالدى. بولۇپمۇ، ئىدارىدىكىلەرنى مەيدان تاللىماي تىللايتتى. ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت يىللىرىدا بولسا دەۋرگە ماس كەلمەيدىغان گەپلەرنى قورساقتا ساقلىيالماي ئاغزىدىن چىقىرىپ سالدى. مانا ئەمدى خىزمەت

گۇرۇپپىسى دەل ئۇنىڭ شۇ چاغلاردىكى سۆزلىرىنىڭ ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىدىن تۇتۇۋېلىپ، چوڭ «جىنايەت» نى ئارتماقچى بولۇۋاتاتتى. قارىغاندا، سادىق ئۆگىنىپ كەلگەن سىنىپىي كۆرەش بۇ زاۋۇتتا ئەمدى باشلىنىدىغانىدەك قىلاتتى.

خىزمەت گۇرۇپپىسى ئۇنىڭغا ئارتقان تۆت تۈرلۈك خاتالىقنى ئەڭ ئېغىر دەپ قاراپ ئۇنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ فاكىچىن، سىياسەتلىرىگە قارشى دېگەنگىچە تۇنقىغا كۆتۈرگەنىدى.

بىرىنچى، يۇقىرىنىڭ زاۋۇت نامى، مەھسۇلات نىشانىنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدىكى قارارى بىلەن باشتىن - ئاخىر قارشىلاشقان. پاسسىپلىق كۆرسىتىش ھېيلىسىنى ئىشلىتىپ، بىر ئوبدان زاۋۇتنىڭ ۋەيران بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

ئىككىنچى، ئاپەت بولغىنى يالغان. بۇ تەبىئىي ئاپەت ئەمەس، سىياسىي ئاپەت دەپ مەركەز بىلەن قارشى مەيدانداتۇرغان.

ئۈچىنچى، سىنىپ، سىنىپىي كۆرەش نەزەرىيىسىنى ئىنكار قىلىپ، پۈتۈن جان - جەھلى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى تەرغىب قىلغان. «زاۋۇت سىنىپىي كۆرەش قىلىدىغان جاي ئەمەس، قۇرۇق سىياسەت، قۇرۇق گەپلەر بىلەن قورساق تويمايدۇ، كۇن ئۆتكۈزگىلى بولمايدۇ. زاۋۇتتا پەقەت بىرلا مەركەز بار، ئۇ بولسىمۇ ئىشلەپچىقىرىش» دېگەن.

تۆتىنچى، ئەتراپىغا گۇرۇھ توپلاپ، ئۇلار بىلەن ئېغىز - بۇرۇن يالىشىپ، زاۋۇتنى يېگىنە ئۆتمەيدىغان، سۇ كىرمەيدىغان مۇستەقىل كىنەزلىككە ئايلاندۇرۇۋالغان.

خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر ۋاقتى لەنجۇڭغا پىكرى ۋە ئۆچمەنلىكى بار 10 - 20 ئادەمنى يىغىپ بىرقانچە قېتىم يوشۇرۇن مەجلىس ئاچقاندىن كېيىن يۇقىرىقى ماتېرىيالنى يېزىپ چىقىپ، ۋاقتى لەنجۇڭ بىلەن سۆزلەشتى. مەقسىتى ئۇنىڭغا «مەن بۇنىڭغا ئىقرار» دەپ قول قويدۇرۇۋېلىش ئىدى. لېكىن، ۋاقتى لەنجۇڭ ماتېرىيالنى قولىغا ئېلىپ قاراپمۇ قويمىدى، چۈشەنچە، ئىزاھاتمۇ بەرمىدى. قورۇنۇپراق ئولتۇرغان جاڭ خىن:

ـــ ۋاقتى چاڭجاڭ، قول قويمىسىڭمۇ نېمە پىكرىڭ بارلىقىنى دەڭ،

بىز يۇقىرىغا چۈشەندۈرەيلى، ـــ دېدى.

ۋاڭ بىردىنلا شىرەك گۈركىرەپ:

ـــ مەن سىلەرنىڭ نېمىشقا كەلگەنلىكىڭلارنى، كىمنىڭ ئەۋەتكىنى بىلمەيدىغان يەردە ئەمەس. مەن ھېچكىمدىن ئىلتىپات تىلىمەيمەن. كىمنىڭ قانداقلىقىنى تارىخ ئىسپاتلايدۇ، ـــ دېدى ـ دە، چىقىپ كەتتى.

خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر ئىككى كۈن يوقاپ كېتىپ، يەنە پەيدا بولدى. بۆلۈم، سېخ دەرىجىلىك كادىرلارنى يىغىپ ئىدارىنىڭ ئىككى قارارىنى ئېلان قىلدى.

بىرىنچى قارار مۇنداق ئىدى:

تەكشۈرۈش ئارقىلىق يولداش ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ خاتالىقىنىڭ خاراكتېرى ئىنتايىن ئېغىر، تىخ ئۇچىنى بىۋاستە مەركەزگە قاراتقان. ئۇ بېتەكچى ئىدىيە ۋە نىشاندىن چەتنەپ، «زومىگەرلىك قىلىپ» ئەتراپىغا گۇرۇھ توپلاپ، بىر ئوبدان زاۋۇتنى ۋەيران بولۇش گىردابىغا كەلتۈرۈپ قويغان. بىز ئۇنىڭ داۋاملىق زاۋۇت پارتكوم سېكرېتارى، زاۋۇت باشلىقى بولۇش لايىقىتى يوق دەپ قارايمىز، ئۇنى پارتكوم سېكرېتارلىقىدىن، زاۋۇت باشلىقلىقىدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلدۇق. نۇقتىلىق تەكشۈرگەندىن كېيىنكى ئەھۋالغا قارايمىز خىزمەت تەقسىم قىلىمىز.

ئىككىنچى قارار مۇنداق ئىدى:

زاۋۇتنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىيات نىشانىنى كۆزدە تۇتۇپ:

بىرىنچى، يولداش تاڭ ۋېنسەينى پارتكوم سېكرېتارلىقىغا؛

ئىككىنچى، يولداش جاڭ خىننى زاۋۇت باشلىقلىقىغا؛

ئۈچىنچى، يولداش يەن زىلىنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، قوشۇمچە باش ئىنژېنېرلىققا؛

تۆتىنچى، يولداش شاڭ خەيدى بىلەن يولداش سادىقنى يېڭىدىن مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈش قارار قىلىندى.

يۇقىرىنىڭ قارارىنى ئېلان قىلىشقا كەلگەن ـــ كېيىنچە خىزمەت گۇرۇپپىسىغا گۇرۇپپا باشلىقى بولغان، تەشكىلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى كۆپچىلىكتىن بۇ ئىككى قارار توغرىسىدا پىكىر سورىدى. لېكىن،

خېلىغىچە بىرەر ئادەم پوزىتسىيە بىلدۈرمىدى. ئۇ تاڭ ۋېنسەينىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشىنى تەلەپ قىلدى. ئۇ:

ـــ يۇقىرىنىڭ ماڭا ئىشەنگەنلىكىگە كۆپ رەھمەت، لېكىن مەندە بۇنداق بىر چوڭ زاۋۇتنى باشقۇرۇپ كەتكۈدەك قابىلىيەت يوق، ـــ دېگەندەك تومتاق گەپلەرنى قىلدى. ئۇ يېڭىدىن ئۆستۈرۈلگەن شىڭ خەيدىدىن پىكىر قىلىشنى تەلەپ قىلغانىدى، شىڭ خەيدى تۇرۇپ كېتىپ:

ـــ مەندە مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولغۇدەك قابىلىيەت يوق ھەم بولايمەن. مەن باشقا بىر گەپنى قىلماقچى. ۋاڭ لەنجۇڭ چاڭجاڭنىڭ ماتېرىيالى راستچىللىق بىلەن يېزىلغان ئەمەس. بىر قىسىم گەپلەر بۇرمىلانغان، يەنە بىر قىسمى تۆھمەت! ـــ دېدى. جىددىيلەشكىنىدىن ئۇنىڭ چىرايى سەتلىشىپ كەتكەنىدى.

تەشكىلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى يامان ئەلپازى بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى ئۈزۈپ تاشلاپ خېلى چېچىلغاندىن كېيىن:

ـــ بىز سىزنى خاتا تونۇپ قاپتۇق. سىزنىڭ تەلىپىڭىزنى چوقۇم ئويلىشىپ كۆرىمىز، ـــ دېدى زەردە بىلەن. ئۇ داۋاملىق پىكىر سورىسا قالايمىقانچىلىق چىقىدىغانلىقىنى سېزىپ ۋاڭ لەنجۇڭغا بۇرۇلدى ـ دە:

ـــ يولداش ۋاڭ لەنجۇڭ، سىزنىڭ خاتالىقىڭىزنىڭ خاراكتېرى ئىنتايىن ئېغىر بولسىمۇ، بىز سىزنىڭ بۇرۇنقى خىزمەتىنى قەدىرلەيمىز. ھۆال ياخشى ئىشلىگەنلىكىڭىزنى كۆزدە تۇتۇپ يەنىلا خەلق ئىچىدىكى زىددىيەت قاتاردا بىر تەرەپ قىلدۇق. يۇقىرىغا نېمە تەلىپىڭىز بار، يېڭى رەھبەرلىك تەركىبىدىكىلەرگە قانداق ئۇمىدتە سىز؟ ـــ دېدى رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا.

ـــ مەن پىكرىمنى جاڭ خىنغا دەپ بولغان. تەكلىپ دېسىڭىز بار. لېكىن، ئۇنى سىلەرگە دېگەننىڭ نېمە پايدىسى؟ ـــ ئۇ چېقىپ كېتىش ئۈچۈن ئىشىك ئالدىغا كەلدى.

ـــ تەكلىپىڭىز بولسا دەڭ، ئاڭلاپ باقايلى، ـــ دېدى تەشكىلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا.

ـــ ئاڭلىغۇڭىز كەلسە دەي! ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ ئىزىدا توختىغاندىن كېيىن غەزەپ بىلەن بېشىنى بۇراپ، ـــ زاۋۇت باشلىقى

قىلماقچى بولساڭلار سادىقنى قىلىڭلار. جاڭ فامىلىلىك نەدىن كېلىپ قالغان، نېمە قىلىدىغان نېمە ئۇ؟ ئۆمرىدە زاۋۇت دەرۋازىسىغا دەسسەپ باقمىغان ئادەمنى زاۋۇت باشلىقى قىلىش تازىمۇ كۆلكىلىك ئىشتە؟

ئۇ شۇ گېپىدىن كېيىن سوغۇق كۆلۈپ، غەزەپ بىلەن ئىشكنى ئاچقانچە چىقىپ كەتتى. ئىشك شۇ پېتى ئوچۇق قالدى.

ـــ ئۇ بۇ پوزىتسىيىسى ئۇچۇن ھەسسىلەپ بەدەل تۆلەيدۇ، ـــ دېدى تەشكىلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقىنىچە. تەشكىلات باشقارما باشلىقى يېڭى رەھبەرلىك تەركىبىدىكىلەرنى ئاگاھلاندۇردى:

ـــ سىلەر ئىشنى ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى بېتچىت قىلىشتىن باشلاڭلار! ئىشلەپچىقىرىش كۇرىشى چوقۇم سىنىپىي كۇرەشكە بويسۇنۇشى كېرەك. بۇ ۋاقتا لەنجۇڭنىڭ ساۋاقلىرى ئېچىدىكى ئەڭ مۇھىم بىرىنچى ساۋاق.

تەشكىلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى مەجلىسنى يىغىشتۇرماقچى بولۇپ تاڭغا بىرنېمە دېمەكچى بولۇۋاتاتتى.

ـــ جياڭ چۇجاڭ! ـــ دېدى شىڭ خەيدى چىداپ ئولتۇرالمغانلىقتىن ئىككىنچى قېتىم پىكىر قىلىپ، ـــ مەن دېمەي يىقىلغاندىن كۆرە، دەۋېلىپ يىقىلاي دەپ ئويلاپ قالدىم. سىلەر بۇرۇن ئۇنىڭ پىكرىگە قۇلاق سالماي بىر ئوبدان كېتىۋاتقان زاۋۇتنىڭ نام ـ نىشانىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنى بۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدۇڭلار، ئەمدى ھەممە گۇناھنى ئۇنىڭغا ئارتىپ ئۇنى ئاغدۇرماقچى بولۇۋاتىسىلەر. سىزنىڭچە مۇشۇنداق بولسا ئادىللىق بولامدۇ؟ سىز كادىرلار خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان ئادەم. ھەربىر كادىرغا مەسئۇل بولۇشىڭىز كېرەك. ئىككىنچى پىكرىم: سىزنىڭچە زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلماي نېمىنى مەركەز قىلىدۇ؟ ئۇ ھەر كۇنى ھېچ ئىش قىلماي ھەربىرىكەت ئېلىپ بارامدۇ ياكى بارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەپچىقىرىشنى چۆرىدىگەن ھالدا قانات يايدۇرامدۇ؟ ۋاقتا لەنجۇڭنىڭ: «زاۋۇت دېگەننىڭ ئىشلەپچىقىرىشتىن باشقا مەركىزىي ۋەزىپىسى بولمايدۇ. زاۋۇتتا ئىشچىلار ئىشلەيدۇ، مەكتەپتە ئوقۇغۇچىلار ئوقۇيدۇ، دېھقان يىل بويى

يەر تەربىدۇ، ئەسكەر ئۇرۇش مەشقى قىلىدۇ. ئۇنداق بولمىسا ھېچقايسىسى ئۆزىگە ئوخشىمايدۇ. شۇڭا، زاۋۇتتىكى بارلىق خىزمەتلەر ھەرقانچە مۇھىم بولغاندىمۇ ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىبارەت مۇشۇ مەركەزنى چۆرىدەپ ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بېرىلىدۇ، دېگەن پىكىرنىڭ نەرى خاتا؟ بۇ قائىدە ھەرقانداق دەۋردە، ھەرقانداق جايدا، تارىختىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان بىر قانۇنىيەت، جۇڭگودىمۇ، چەت ئەللەرمۇ شۇنداق. بىزنىڭ دەۋرىمىزدىمۇ ئۆزگىرىپ قالغىنى يوق. پەقەت كۆز قارىشىمىز، تونۇشىمىز ئوخشىمايدۇ. بەزىلەردە باشقا مەقسەت بار!

شىڭ خەيدى شۇلارنى دېدى ـ دە، مەنمۇ چىقاي دەپلا چىقىپ كەتتى. شىڭ خەيدى بۇنداق كاج ئادەملەردىن ئەمەس ئىدى. لېكىن، بۇگۈن ئۇ ناھەقچىلىككە چىداپ ئولتۇرالمىدى. ۋاڭ لەنجۇڭغا ئارتىلغان «جىنايەت» لەرنىڭ بىرىگىمۇ قايىل بولماي ئولتۇرغاندا مۇنۇ تەشكىلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقىنىڭ يوغانچىلىق سۆز تەلەپپۇزى، غادىيىپ ئولتۇرۇپ ھەممە ئادەمگە تەنبىھ بېرىشى ئۇنىڭ ئوغىسىنى قاينىتاقاندى. ئۇ ئىچىدە غودۇڭشۇپ، كىچىككىنە بىر ئەمەلدارنىڭ خۇددى نەۋرىسىگە مۇئامىلە قىلغاندەك ئاتىكارچىلىق قىلىپ كەتكىنىنى دېگەنلەرنى ئويلايتتى.

مۇئاۋىن تەشكىلات باشقارما باشلىقى جياڭ، سادىق بىلەن يەن زىلىنىڭ شىڭ خەيدى سۆزلىگەندە ئەستايىدىل زېھن قويۇپ مىيقىدا كۈلۈپ قويۇپ ئاڭلاۋاتقانلىقىغا كۆزى چۈشۈپ قالدى ـ دە، ئىچىدە: «سەنلەرمۇ تازا جايىدا تاللانغان نېمىلەردىن ئەمەستەك قىلىشسەن» دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى...

تاڭ ۋېنسەي بىر مەزگىل ھودۇقماندىن كېيىن پىكىر مەركىزىنى يەنىلا ئىشلەپچىقىرىشنى ئىزىغا چۈشۈرۈشكە يىغدى. لېكىن، تېخنىكىلىق، كەسىپىي ئىشلاردىكى ھەر قېتىملىق يىغىنلاردا گەپلىرى قولاشمايۋاتاتتى.

ـــ ئەجەب ئىشمىز چەك باسماس بولۇپ كەتتىغۇ؟ ئاپەت بولدى، دېدۇق، يېمىگەن نېمىمىز، قىلمىغان ئىشىمىز قالمىدى. باشلىق ياخشى ئەمەس، دېدۇق، ئۇنى يەڭگۈشلىدى. ئۆتكەندە تراكتورلارنى قاتار تىزدۇرۇپ ئالدىنغانغا ئادەم چىقمىدى. مانا ئەمدى خېرىدارلار ئۇزۇن ئۆچىرە

رەت بولۇپ كەتكەندە ماتېرىيال مەنبەسى ئۈزۈلۈپ قېلىپ، ئىشلەپچىقا-رالمايۋاتىمىز، ـــ بىرمۇ ئادەمنىڭ تۇزۇكرەك ئەقىل تاپالمايۋىشىپ ئولتۇرغىنىغا ئىچى پۇشقان قۇيمىچىلىق سېخىنىڭ مۇدىرى چىڭ دېمەن نارازىلىق كەيپىياتىدا يۇقىرىقىلارنى دېگەندەن كېيىن، ـــ مېنىڭچە بۇ كەم ـ كۆتىلەر ئىچىدە ئەڭ قىيىنغا توختايدىغىنى پولات ماتېرىياللىرى، ئالىيۇمىن ۋە بالون، بىرقانچىمىز خېلى بۇرۇنلا ۋاڭ چاڭجاڭغا بۇ نەرسىلەر-نى مەملىكەت ئىچىدىكى زاۋۇتلار بىلەن دېگۈزارلىشايلى، «بۇ خەق» كۈن-لەردىن بىر كۈنى ماتېرىيال مەنبەسىنى ئۈزۈۋېتىپ قويسا كۈنىمىز تەس بولىدۇ دەپ تەكلىپ بەرگەنتۇق. لېكىن، ۋاڭ چاڭجاڭ تازا كۆڭۈلشىمىدى. ئۈزدە-مىغۇ «ئۇلار» غا بەكرەك ئىشىنەتتى. ھېلى بولسۇمۇ ئۇرۇسام پىشارمۇ، ياقسام پىشارمۇ دەپ ئىككى خىيال بولماي قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، مۇشۇ يولغا مېڭىشىمىز كېرەك. شۇندىلا مەسىلە يېلتىزىدىن ھەل بولىدۇ، ـــ دېدى كەسكىن پىكىر قىلىپ.

ـــ بۇ ماتېرىياللارنى دۆلىتىمىزدە ئىشلەپچىقىرالامدۇ؟ قەيەرلەردىن چىقىدۇ؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي ئۇمىدلىك كۆزلىرىنى چىڭ دېمىنغا تىكىپ.

ـــ ئىشلەپچىقىرالايدۇ، ھەممىسى دۆلىتىمىزدىن چىقىدۇ. لېكىن، بۇ نەرسىلەر يىل بېشىدا دېگۈزارلىشىپ توختاملىشىپ بولدى. ئەمدى ھېچكىم بىزگە بېرەلمەيدۇ، پەقەت يىل ئاخىرىدا كېلەر يىل ئۇچۇن توختاملىشا ـ لايمىز، ـــ دېدى ماتېرىيال باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى رىن بۆلۈم باشلىقى.

ـــ دۆلىتىمىزدە ئىشلەپچىقىرالايدىغان بولسا بىر ئامال قىلمايلىمۇ، ـــ دېدى تاڭ ئالدىراپ پىكىر قىلىپ.

ـــ شاڭخەيدە يۇز يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە بالون زاۋۇتى بار، ئۇلار «خويرىن» ماركىلىق بالون ئىشلەيدۇ. سۈپىتى چەت ئەللىكىدىن قېلىشمايدۇ. پولات ئىشلەپچىقىرىدىغانلاردىن تەيۋەن پولات ـ تۆمۈر زاۋۇتى بار. بۇنى ئۆز ۋاقتىدا ياپونلار قۇرغان، سۈپىتى مەملىكەت بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. يەنە شاڭخەي، ئەنسەن پولات زاۋۇتلىرى قاتار-

لىق بەش، ئالتە زاۋۇت بار. پولات سوقمىلىرىغا لازىملىق ئۈيۈل پولاتلارنى ئاشۇلار ئىشلەپچىقىرىدۇ. ھازىرقى گەپ بىز ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتۇق، ھازىر بارساق ھېچنېمە ئالالمايمىز، ـــ دېدى چاك دېمىن.

بۇ ئىشتا تاك ۋېنسەيلا ئەمەس، يەن زىلى، سادىقلارمۇ ھېچنېمە بىلمەيتتى. يېڭىدىن زاۋۇت باشلىقى بولغان جياك خىن بولسا قىلچىمۇ ساۋاتقا ئىگە ئەمەس ئىدى.

«ياپىر! زاۋۇت دېگەندە ئۆگىنىدىغان تەرەپلەر نېمىدېگەن كۆپ، ئادەم پۈتۈن ئۆمرىدىمۇ ئۆگىنىپ تۈگىتىپ بولالمىغۇدەك» دېگەن خىيالنى تاك ۋېنسەي بىلەن سادىق تەك خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. تاك ۋېنسەينىك خىيالىدا ئاللىقاچان بىر ئوي پەيدا بولغانىدى. لېكىن ئۇ جياك خىن زاۋۇت باشلىقىغا ھۆرمەت قىلىش يۈزىسىدىن:

ـــ سىزنىڭچە قانداق قىلساق بولار جياك چاڭجاك؟ ـــ دېدى پىكىر سوراپ.

قىزىرىپ ئالىچىپار بولۇپ كەتكەن جياك خىن:

ـــ مەن يېڭى كەلدىم، ئەھۋال ئۇقمايمەن، ھازىرچە ئۆزىڭىز بىر نېمە دەپ قارار قىلىك، ـــ دېدى.

تاك ۋېنسەي ۋاك لەنجۇڭنى دوراپ، ئىككى يېنىدا ئولتۇرغان يەن زىلى بىلەن سادىققا بىر نېمىلەرنى دەپ كۈسۈلدىغاندىن كېيىن:

ـــ بىز قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، كۈچ تەشكىللەپ ئىچكى ئۆلكىلەر-گە ماڭغۇزايلى! بۇ ئىشقا يولداش سادىق مەسئۇل بولسۇن. كونكرېت پىلاننى سادىق ئۆزى تۈزۈپ چىقىدۇ. ئىككى كۈن ئىچىدە تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپ يولغا چىقىدۇ، ـــ دېدى.

جياك خىن:

ـــ يولداش سادىق ئەمدىلا مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولدى. ماتېرىيال كەسپىگە پىششىق بولمىسا بۇنداق مۇشكۈل ۋەزىپىنى ئورۇندا-يالارمۇ؟ ـــ دەپ ئۇنىك ئىچكى ئۆلكىلەرگە بېرىشىغا قوشۇلمايدىغان-لىقىنى، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭغا ئىشەنمەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تاك ۋېنسەي ئۆزى تاللىغان بۇ «مايسا» نىك ئوقۇغۇچىلار ئەترىتى،

زاۋۇت قۇرۇلۇشى، تېخنىكا ئۆگىنىشى، پولات تاۋلاش، ئۇچ يىللىق ئاپەت، ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى ئېچىش، قورساق مەسلىسىنى ھەل قىلىش قاتارلىق ھالقىلىق، جاپالىق پەيتلىرىدىكى ئىپادىسى، تىرىشچانلىقى، تەدبىر-لىكلىكى، كۆرسەتكەن تۆھپىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، جياڭ خىننىڭ پىكرىنى كەسكىن ئىنكار قىلىش تەلەپپۇزى بىلەن:

ـــ ھازىرقى ئەھۋالدا سادىقنىڭ ئادەم باشلاپ بېرىشى ھەرقانداق بىر كەسپىكە پىشقان خەنزۇ كادىرلىنىمۇ چوڭ رول ئوينايدۇ. كەسپىي ئىشلاردا رېن بۆلۈم باشلىقى بار، ـــ دېدى ئەسلىدىكى قارارىنى كۈچكە ئىگە قىلىپ.

تاڭ ۋېنسەي بۇ قارارى بىلەن ھازىر ئۆزىگە چوڭ ئىقتىدار قونغان-دەك، بىلىمى تولۇپ، ئەقلى يېتىلگەندەك ھېسسىياتقا كېلىپ يېنىكلەپ قالغانىدى. چۈنكى، ئۇ زاۋۇتقا كەلگەندىن بۇيان كەسپىي ئىشلاردا بۇگۈن-كىدەك بۇنداق كەسكىن ھۆكۈم چىقىرىپ باققان ئەمەس ئىدى.

سادىق تۆت ئادەمنى ئېلىپ، شىئەن، تەيۈەن، تېيەنجىن، شاڭخەي، ۋۇخەن، چېڭدۇ، ئەنسەن قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، ئۆزلىرىگە لازىملىق بارلىق نەرسىلەرنى دېگۈدەك 40 كۈن بولغاندا غەلىبىلىك قايتىپ كەلدى. ئۇ قايتىپ كەلگەن كۈنى تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، بۇ خەۋەرلەرنى ئاڭلىغاندا خۇشاللىقىدىن ئۇزۇنغىچە ئۇنى قۇچاقلاپ كەت-تى. سادىق سەزمىگەن بىلەن تاڭ ۋېنسەينىڭ كۆزلىرى خۇشاللىق يېشىدا نەملىشىپ كەتكەنىدى. سادىق بۇ 40 كۈندە ھەممىدىن كۆپ جاپا تارتتى. باشقىلارنىڭ غەشىشىغا قارىماي بارغانلا يېرىدە ئەرزان ياتاقلاردا ياتتى. بولۇپمۇ، تاماق مەسلىسىدە تولىمۇ قىينالدى. كۆپ چاغلاردا ھورنان، پېچىنە بىلەن قاينىق سۇدا كۈن ئۆتكۈزدى. ئۇ قايتىپ كەلگەن ئاخشىمى گۈلنسا ئوغلى تاھىرنى ئوخلىتىۋاتاتتى. سادىق كىرىپلا گۈلنسانى قۇچاق-لاپ سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن ئوغلىنى سۆيمەكچى بولدى.

ـــ تەگمەڭ، ئەمدىلا ئوخلىدى. بۇ بالىمۇ سىزدەك كەم ئۇيقۇ، تۇيغاق بىر نېمە بولىدىغان ئوخشايدۇ. ئەمدى كۆزىنى ېچىۋالسا ئۇزۇنغىچە ئوخلاتقىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى گۈلنسا ئۇنى توسۇپ.

ـــ مەيلى ئويغانسا ئويغانسۇن! ـــ دېدى سادىق ئوغلىنىڭ ئىككى مەڭزىگە بوش سۆيۈپ تۇرۇپ.

ـــ زاۋۇتتىكىلەرگە ئەمدى تېخمۇ بوپ بېرىدىغان بولدى. قەيەردە ئالۋان چىقسا سەن مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى دېيىشىپ، قوشتىن چىقىسىڭىز سۆرەمگە، سۆرەمدىن چىقسىڭىز ھارۋىغا قوشقىلى تۇردى. ئوغلىڭىز تۇغۇلۇپ بىر ھەپتە بولغاندا ھېچنېمىگە قارىماي كەتكەنتىڭىز. توپتوغرا 48 كۈن بولغاندا قايتىپسىز. سىز كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي تاھىر ئىككى قېتىم قىزىپ قالدى. سايىم، ئانىقىزلار بولمىسا قانداق قىلاتتىمكىن؟ ئانامنى ماڭغۇزمايلى، دېسەم چوڭ دادام يالغۇزلۇق قىلىدۇ، دېدىڭىز.

تۇيماي ئۇخلاۋاتقان بالىنىڭ مېھرىگە زوق بىلەن قاراپ كەتكەن سادىقنىڭ بوينىغا گىرە سالغان گۈلنىسا ئەركىلەپ تۇرۇپ:

ـــ شۇنچىلىك ئىشقىمۇ شۇنچە ئۇزاقتا كېلەمسىز، ئادەمنى سېغىنىدۇرۇپ؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇ ئىشنى چوڭ دېگىلى بولمىسىمۇ، كىچىكمۇ دېگىلى بولمايدۇ. مۇھىمى مەن سىزنىڭ قىرىقىڭىز توشسۇن، ئۇنىڭغىچە نېرىراق تۇراي، دېدىم شۇ، ـــ چاقچاق قىلدى سادىق.

ـــ ئەسكى! ـــ گۈلنىسا ئۇنى چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتتى.

گۈلنىسا ئالدىراپ ئورۇن سېلىۋاتقانىنىڭ ئارىلىقىدا سادىق:

ـــ بۇ قېتىم بېرىپ توغرا قىپتىمەن. چوڭ شەھەرلەرنى ئايلىنىش جەريانىدا بىر قېتىملىق كۆرسقا كىرىپ ئوقۇپ چىققاندەك بولدۇم. كۆزۈم ئېچىلىپ، نەزەر دائىرەم كېڭەيدى. تاڭ شۇجىنىڭ گېپى توغرا چىقتى. قەيەرگە بارساقلا، ئۇلار مېنى كۆرۈپلا: شىنجاڭدىن كەلگەن بولسا ئىلار ھەرقانچە قىينىچىلىق بولسىمۇ، تەلىپىگىلارنى قاندۇرايلى. شۇنچە يىراقتىن كەپسىلەر، تەلەپ قىلغان سانىمۇ كۆپ ئەمەسكەن، دېيىشىپ ھەممە تەلىپىمىزنى ئورۇنداپ بەردى. بىز ۋۇخەنگە بارغاندا مەن زۇكامداپ قېلىپ پولات زاۋۇتىغا بارالمىغانىدىم. رېن كېجاڭ چىقىپ كېتىپ ئىككى سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندە قايتىپ كەلدى. ئۇ: پولات زاۋۇتى بىزنىڭ دىگۇارلاشقان سانىمىز ئاللىقاچان پىلانىمىزدىن ئېشىپ كەتتى. بېرەلمەيمىز. سىلەرنىڭ

راستتىن شىنجاڭدىن كەلگەنلىكىڭلارغىمۇ بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ، دەپ يېقىن كەلتۇرمەپتۇ. ئەتىسى مەن ئۇلار بىلەن بىرگە باردىم. تۇنۇگۈن رېن كېجاڭنى قايتۇرۇۋەتكەن تەمىنلەش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بىر تېلېفون بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل زاۋۇت باشلىقىغا خەۋەر قىلدى. ئۇ كىشى كىرىپلا مەن بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ، «ئۇلارنىڭ شىنجاڭدىن كەلگەنى راستكەن. ھەرقانچە قىيىن بولۇشىغا قارماي ئۇلارنىڭ ھەممە تەلىپىنى قاندۇرۇڭلار» دېدى. ياتقىمىزغا قايتاشىمىزدا رېن كېجاڭ: ئەگەر بۇ قېتىم سىز كەلمىگەن بولسىڭىز قۇرۇق قول قايتاركەنسىز، دەپ كەتتى. رېن كېجاڭ ماتېرىيالچىلىق كەسپىدە ۋايىغا يەتكەن ئادەمكەن. مەن ئۇنىڭدىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالدىم...

دىگۇارلاشقان خام ئەشيا ۋە يۇرۇشلەشتۇرىدىغان بالون قاتارلىق زاپچاس، بۆلەكلەر ئۇزۇنغا قالماي كەينى - كەينىدىن زاۋۇتقا يېتىپ كېلىشكە باشلىدى. زاۋۇت ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى نامايان قىلىشقا باشلىدى. لېكىن، تېخىمۇ كۈچىيىۋاتقان سىياسىي بوران ئەمدىلا ئىزغا چۈشكەن بۇ سۇستاپنى يەنە رېلىستىن چىقىرىۋېتىدىغان ئەلپازدا ئىدى.

2

ۋاڭ لەنجۇڭ «يۇلۇپ تاشلىنىپ» ئۆزۈن ئۆتمەيلا «سوتسىيالىستىك تەلىم - تەربىيە» ئۆمكىنىڭ بىر شۇجىسى بۇ زاۋۇتقا پاپىلاپ كىرىپ كەلدى.

گومۇشراق كەلگەن شۆبە ئۆمەك باشلىقى «ئوڭ» غا مايىل ئادەممۇ ياكى قابىلىيەتسىزمۇ، ئەيتاۋۇر بەش - ئالتە ئاي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىپمۇ، كۆزگە كۆرۈنۈپ، پۈتىغا پۈتلىشىپ تۇرغان «تۆت» دە ئېنىقسىزلار بىلەن ئوڭچىلاردىن بىرەرسىنىمۇ تارتىپ چىقىرالمىغانلىقتىن، جىم - جىملا غايىب بولدى. ئۇنىڭ ئورنىغا، «ئاتا - ئانىسىغىمۇ يۇز - خاتىرە قىلمايدىغان قارا يۇز، قاتتىق سۆزلەك، جاراڭلاپ تۇرىدىغان» ھېلىقى تەشكىلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جاڭ پېيىەن شۆبە ئۆمەك باشلىقى بولۇپ

كەلدى. ئۇنىڭچە بۇ زاۋۇتتىكى سەپ ناھايىتى ئېنىق ئىدى. ئۇ بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە كۈچمەيلا تۆت «ئوڭچى» نى تارتىپ چىقاردى ۋە تالاي گۇمانلىق دېلولارنى تۈرگۈزدى. شۇڭ خەيدىنىڭ شۇ چاغدىكى «ھەيۋىسى» جاڭ پېيىەننىڭ ئوغلىنى قاينىتاقاندى. ئۇ شۇڭ خەيدىنىڭ مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولماسلىق توغرىسىدىكى «ئىلتماسى» نى ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا يەنە چوڭ قارا چېكىتتىن بىرنى قويۇپ قويغانىدى. ئويلىمىغان يەردىن يۇقىرى بۇنى بۇ زاۋۇتنى «ئېنىقلاشقا» ئەۋەتتى. ئۇ ئەمدى رەھبەر ئىدى. بۇ زاۋۇتنى ئوڭ ـ تەتۈرگە چۆرىيەلەيتتى. «ئوڭچىلار» نى تىرىپىرەن قىلۋېتەلەيتتى. ئەمەل ئىشەنچىسىنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى. كىملەرنى تۇتۇش توغرىسىدا كۆڭلىگىمۇ پۈكۈپ بولدى. لېكىن، «سوتسىيالىسىك تەلىم ـ تەربىيە» ھەرىكىتىدە بېسىپ ئۆتىدىغان يوللارنى بېسىپ ئۆتمىسە، ھەممىنى يوللۇق قىلمىسا بولمايتتى، چېنىپ قالاتتى. شۇڭا، ئۇ سەپەرۋەرلىك دوكلاتى بېرىش، ئاكتىپ تاللاش، سەپكە تۈرگۈزۈش دېگەندەك يوللارنى ئارتۇقچە بېسىپ ئۆتكەن بولسىمۇ، پاش قىلىش باسقۇچىنىڭ بېشىدىلا لېۋ جىندى، لو دېڭيۈەن، قۇدرەت، چىڭ دېمىن قاتارلىق ئۈچ مۇدىر، بىر مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقىنى تارتىپ چىقاردى. جياڭ پېيىەن ئاغزىدا «بىز زاۋۇت پارتكومىنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەرىكەت ئېلىپ بارىمىز» دېسىمۇ، ئەمەلىيەتتە تاڭ ۋېنسەي، يەن زىلى، سادىقلارنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، «ھەم تايانغىلى بولمايدىغان، ھەم بىر نېمە قىلۋاتقىلى بولمايدىغان»، «ئوتتۇرىدىكىلەر» قاتارىغا چىقىرىپ قويدى.

جياڭ پېيىەن بىر ئاخشامدىلا قارار قىلىپ، بارلىق بىلىم ئاشۇرۇش كەسپى، تېخنىكا كۇرسلىرىنىڭ ئۆگىنىشىنى توختاتتى. 500 دىن ئارتۇق «ئاكتىپ» لارنىڭ بېرىم كۈن ئىش ۋاقتىدىكى سىياسىي كۇرسىنى ئاچتى. ئۇ ئۆزىچە مۇھىم دەپلا قارىغان «جىددىي» ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن خالىغان چاغدا، نەچچە سائەتلەپ ئىش توختىتىپ، چوڭ ـ كىچىك يىغىنلارنى ئاچاتتى. بەزىدە مەقسىتىگە يېتەلمىسە، يىغىننى تۈن نىسپىغىچە سوزاتتى. كەسپىي، تېخنىكا قابىلىيىتى يۇقىرى بىر تۈركۈم سېخ

مۇدىر، ئۇچاستكا، گۇرۇپپا باشلىقلىرىنى، ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرد-
يىسى بىلەن زەھەرلەنگۈچىلەر دەپ ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، ئورنىغا ئاغزد-
دا گېپى چوڭ «جاراڭلاپ تۇرىدىغان»، «ھەققىي» سولچىلارنى قويدى.
جياڭ پېيىەن ئۇزاققا قالمايلا «ۋەزىيەتنى تىزگىنلەپ»، «چوڭ نىشان»
نى بۇرىۋالدى. ئىشلەپچىقىرىش كۇرىشى ئورنىنى سىياسىي كۇرەش ئىگد-
لىدى. ئەمدىكى ستاتىستكا تراكتور سانى، سۇپەت كۆرسەتكۈچى، قىممد-
تى توغرىسىدا بولماستىن، بەلكى مۇنچە قارار سىياسىي كۇرس ئېچىلدى.
مۇنچە مىڭ قېتىم ئادەم قاتناشتى. مۇنچە قارار قارا دوسكا چىقىرىلدى.
مۇنچە مىڭ قېتىم پاش قىلىش، پىپەن قىلىش ماقالىسى يېزىلدى. «تۆت»
تە ئېنىقسىزلاردىن xxx ئادەم پاش قىلىندى. بۇنىڭ xxx چىسى بىر
تەرەپ قىلىندى، دېگەن مەزمۇنلاردا ئىدى.
شىڭ خەيدىنىڭ ئاغزى يەنە ئېچىلدى:
ـــ مېنىمۇ قوشۇپ ئۇكچى قىلۇېتىڭلار، مەن پارتىيە، ئاممىغا
ئىشىنىمەن، ھەق ـ ناھەق ئاخىر بىر كۈن ئايرىلىدۇ. لېكىن، بىر گەپنى
ھازىر دېمىسەم بولمايدۇ. سىلەرچە ئىشلەپچىقىرىش بىلەن سىياسىيىنىڭ
مۇناسىۋىتىنى مۇشۇنداق تەكشەمدۇق؟ سەككىز سائەت ئىش ۋاقتىنىڭ
يېرىمىدىن كۆپرەكىنى شوئار توۋلاشقا ئىشلەتكەن زاۋۇتنى مەن كۆرمىگەن.
ئۇنداق زاۋۇتنى ھەرگىزمۇ زاۋۇت دېگىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئىش مۇشۇ
يوسۇندا كېتىۋېرىدىغان بولسا مەن «ئۇكچى» بولۇشقا رازىمەنكى، سېخ
مۇدىرىمۇ بولمايمەن. ھەرقانداق ئىش قولۇمدىن كېلىدۇ. سەككىز سائەت
ئىشلەپ، ئىشتىن چۈشۈپ بالامنى باقمەن، ـــ دېدى.
شىڭ خەيدىنىڭ بۇ سۆزلىرى جاڭ پېيىەنگە زور «ئاسانچىلىق»
تۇغدۇرۇپ بەردى. ئۇ شىڭ خەيدىنىڭ تۆۋەندىكى ئىناۋەت تەسىرىنىڭ
يۇقىرى ئىكەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئالدى بىلەن تۆت «سەركەردىنى»
تارتىپ چىقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىشىنى بىر باسقۇچ، بىر باسقۇچتىن
بىر تەرەپ قىلماقچىدى. ئۇ ئۆزىنى ئۆزى تۇتۇپ بەردى. شۇڭا، جياڭ
پېيىەن كۈچمەيلا تۆت «ئۇكچىغا» بىرنى قوشۇپ بەش «ئۇكچى»
قىلۇەتتى.

شكڭ خەيدى بىلەن يەن زىلى 48 ياش چامىسىدىكى ئوخشاش ياشلىقلاردىن ئىدى. ھەر ئىككىسى تېخنىكدا، كەسپىتە پىشقانلاردىن ئىدى. ئازادلىققىچە ھەر ئىككىسىنىڭ بارمىغان جايى، كىرمىگەن تۆشۈكى قالمىغان، جاپا ـ مۇشەققەتتە كۈن ئۆتكۈزگەن سەرگەردان ئىشچىلار ئىدى. شكڭ خەيدى سۆزلەشكىمۇ، ئىشلەشكىمۇ جۇرئەتلىك، ئومۇمىنىڭ ئىشىغا جان تىكىدىغان پەزىلەتلىك ئادەم ئىدى. يەن زىلى بولسا ھەربىر قەدەمنى ئېھتىيات بىلەن باسىدىغان، قورقۇنچاق، ئۆزىنى ئايايدىغان، كىشىلەرگە ياخشىلىقمۇ، يامانلىقمۇ قىلمايدىغان ئادەم ئىدى.

شكڭ خەيدى ئازادلىققا ئېرىشكۈچە سەككىز كاپىتالىستنىڭ زاۋۇت، كارخانىلىرىدا ئوخشىمىغان ئىش تۇرى، كەسىپلەر بويىچە ئىشلەپ، ھەر-خىل مەشغۇلاتلاردا يۇقىرى ماھارەت ئىگىلىگەن، ئۇنىڭ تېگى شاڭخەيلىك بولسىمۇ، بىر قېتىملىق ئىش تاشلاش كۈرىشىگە قاتناشقاندىن كېيىن، ساقچىلارنىڭ ئىز قوغلاپ تۇتۇشىدىن قېچىپ قاڭقىپ چىقىپ كەتكەنچە شىئەنگە كېلىپ توختاپ قالغان، شۇنىڭدىن كېيىن شاڭخەيگە بارمىغانىدى. ئۇ شەنشى شېۋىسىدە سۆزلەيتتى. ئۇ شۇ ئىندە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتنىشىپ، 1949 ـ يىلى شىنجاڭغا كەلگەن؛ زاۋۇت قۇرۇلۇشقا باشلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇ ئاپتوموبىل لەينىدە رېمونتچى، تېخنىك بولغان؛ زاۋۇت قۇرۇلۇشقا باشلىغاندىن كېيىن، ۋاقتى لەنجۇڭ ئۇنى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلىدىغان ماشىنا ـ ئۇسكۇنىلەرنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغۇچى تېخنىك خادىم قىلىپ بەلگىلەنگەنىدى. زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن-دىن كېيىن نازۇك دېتاللار 1 ـ سېخ شىستىرىن ئۇچاستىكىسىنىڭ باشلىقى بولغان. ئۇزاق ئۆتمەي مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى بولغان. ئۇنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋاقتىدا ھەرقانداق پائالىيەتلەرنىڭ بولۇشىغا يول قويمايدىغان، ھەتتا زاۋۇت باشلىقىنىڭ پىكرىنىمۇ رەت قىلىدىغان كەسكىنلىكى شۇ سېختىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ئىنژېنېرىنىڭ نەزىرىگە ئىلىنىپ، ئۇنىڭ تەكلىپى بىلەن ۋاقتى لەنجۇڭ ئەتسىلا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئۇنى سېخ مۇدىرى قىلىپ ئۆستۇرگەن، ئۇزۇن ئۆتمەي شۇ سېخنىڭ پارتىيە ياچېيكا سېكرېتارلىقىنىمۇ قوشۇمچە ئۆتەشكە باشلىغانىدى.

شك خەيدى ئاق كۆڭۈل، سەممىي، ئەستايىدىل، تەلەپچان ئىدى.
12 يېشىدىن باشلاپ بالا ئىشچى بولۇپ ېېشىدىن نۇرغۇن ئىنسىق ـ سوغۇق كۈلپەتلىك كۈنلەر ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن ئىشچىلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولالايتتى. ۋارقىراپ ـ جارقىرىماي ھەق گەپ قىلاتتى. لېكىن، گۇناھ ئۆتكۈزگەنلەرگە تاكى خاتالىقىنى تونۇتمىغۇچە بولدى قىلمايتتى. ئىشچىلارغا يۇقىرىدىن كەلگەن ناھەقچىلىككە تېخىمۇ چىدىمايتتى. بۇنداق چاغدا، يۈز ـ خاتىرە قىلماي باشلىق بىلەن تۇتۇشۇپ قالاتتى.
شك خەيدى ناھايىتى ئەمەلىيەتچان ئادەم ئىدى. سىياسىي ھەرـ كەت دېسىلا ېېشىغا غەم چۈشەتتى. ئۇنىڭ كۆزدە تۇتىدىغىنى، «سىياسىي ھەرىكەتلەر ئىشلەپچىقىرىش رېتىمىنى بۇزۇۋېتىدۇ»، «ئىشچىلار ئارىسىغا سوغۇقچىلىق سېلىپ، ئورۇنسىز زىددىيەتلەرنى پەيدا قىلىپ، كىشلەرنىڭ كۆڭلى ئارامنى بۇزىدۇ» دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.
شك خەيدى مەشغۇلات قائىدىسىگە رىئايە قىلماي ھادىسە چىقارـ غان، ماتېرىيال ئىسراپچىلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلارغا ھەرگىز يۈمشاق قوللۇق قىلمايتتى:
ـــ ئۆزۈڭ ئويلاپ خۇلاسە قىلىۋال، ساڭا ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت بېرىمەن. سەۋەبىنى تاپقاندىن كېيىن ماڭا مەلۇم قىلسەن. مېنى شۇنداق دەپ قويۇپ ئۆنتۈپ قالىدۇ، دەپ ئويلىما، ئانا ئاللىقاچان خاتىرە دەپتىرىمـ گە يېزىپ قويدۇم. خۇلاسىسىنى ئۆزۈڭ توغرا چىقىرالىساڭ سېنىڭ دېگـ ىنىڭ ھېساب، بولمىسا مەن شۇ چاغدا گەپ قىلىمەن. ئۇ چاغدا سەن گەپ ـ سۆزسىز ئۇستۈڭگە ئېلىشىڭ كېرەك، ـــ دەيتتى.
ئۇ دېگىنى بويىچە ئۆزىنى بىلىپ توغرا يەكۈن چىقىرالغانلارنى تەقدىرلەيتتى. تەلەي سىناپ ئۇنى ئىزدىمىگەنلەرنى ئۆزى ئىزدەپ بېرىپ ئەسلىدىكى كەمچىلىكىگە ئۇنىڭ يالغانچىلىق قىلغانلىقىنى قوشۇپ تەنقىدـ لەيتتى. ئۇنىڭ بۇ خىلدىكى ئەستايىدىل پوزىتسىيىسى ئالدىدا باشقىلار ئۇنى ئالداشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. ئۇ ئىشنى تەشكىلىي پرىنسىپ، ئۆز دەرىجىسى بويىچە قىلىشقا تولىمۇ ئەھمىيەت بىلەن قارايتتى. ېېرەر ئىشچى بىلەن ئىش ۋاقتىدا سۆزلەشمەكچى بولسا چوقۇم ئۇچاستكا باشلىقى،

گۇرۇپپا باشلىقلىرىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي قويمايتتى.

شۇڭا مۇدىر زاۋۇت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرىنى تەربىيەلەپ يېتىشۇرۇش نەمۇنچىسى ئىدى. ئۇ پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىزچىل تەشۋىق قىلاتتى. مىللىي مەسىلىدە ساقلانغان مەسىلىلەرنى ۋاقتى ـ ۋاقتىدا كۆپچىلىكىنىڭ سەمىگە سىڭىپ تۇرىتىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويىاتتى. ھەتتا، زاۋۇت پارتكومىغا تەكلىپ بېرەتتى. ئۇ پات ـ پات مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئايرىم يىغىپ پىكىر ئالاتتى. بەزىلەر:

ـــ مىللىيلارغا ئېتىبار بېرىش يېتەرلىك بولمىدى. بىزگە خەنزۇ يولداشلار بىلەن ئوخشاش تەڭپۇڭلىسا قانداق بولىدۇ؟ ـــ دېگەنگە ئوخشاش پىكىرلەرنى بەرسە، ئۇ ئالدىرىماي چۈشەندۈرۈپ:

ـــ سىياسەت، تۇرمۇش تەرەپلىرىدە سىلەرگە ئېتىبار قىلىنىدۇ. لېكىن، ئىشلەپچىقىرىش، سۈپەت، تېخنىكىلىق تەڭپۇڭلىقتا ھېچكىمگە ئېتىبار قىلغىلى بولمايدۇ. چۈنكى، بۇ خىل ئىشلاردا زاۋۇتتا پەقەت بىر خىلا ئۆلچەم بار. ھېچكىم ئۇنىڭ سىرتىغا چىقالمايدۇ، ـــ دەيتتى.

شۇڭا خەيدى ھېلىقى ئىشچى ـ شاگىرت توختامى ئىجرا قىلىنغان يىللاردا خەنزۇلارغا تېخىمۇ يۇقىرى تەڭپۇڭ قويۇپ:

ـــ ئۆزۈڭدىن مەسىلە چىقسىمۇ سىنى تۇتمەن، شاگىرتلىلاردىن مەسىلە چىقسىمۇ يەنىلا سىنى تۇتمەن، نېمىشقا دېسەڭ، سەن ئۇستا، ئۇ شاگىرت، سەن ئىشچىلار قوشۇنىنىڭ كونا ئەزاسى، ئۇ يېڭى ئەزاسى. كونىلارنىڭ يېڭىلارنى يېتەكلەش مەسئۇلىيىتى بار. گەپ سىنىڭ قانداق يېتەكلەپ، باشقۇرۇشىڭغا باغلىق. بۇ قائىدە ھەرقانداق چاغدا توغرا. ماۋ جۇشى بىز خەنزۇلارنى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قەرز قايتۇرىمىز دەپ ئەۋەتكەن. ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلار قوشۇنىنى يېتىشتۇرۇپ چىقىش پارتىيە، ماۋ جۇشىنىڭ بىزگە تاپشۇرغان ئۇلۇغ ۋەزىپىلىرىنىڭ بىرى. شۇ قەرزنىڭ بىر قىسمى. بىز ماۋ جۇشىنىڭ پارلاق مىللىي سىياسىتىنى كەم ـ كۈتسىز ئىجرا قىلىشىمىز كېرەك، ـــ دەيتتى.

لېكىن، شۇڭا خەيدى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدىكى ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارغا ئارىلاشمايتتى. ئۇ بۇنداق كىچىك ئىشلارنى سۈرۈشـ

تۇرۇپ ئىشچىلارنى بۇرۇقتۇرما قىلىپ نەپەس ئالالمايدىغان قىلىپ قويماسلىق كېرەك، ئۇلار تۇزۇمگە، ئىنتىزامغا رىئايە قىلسا، مەشغۇلات قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلمىسا، ئۇلارغا بېسىم ھېس قىلدۇرماسلىق كېرەك، بولمىسا كۆڭۈل ئازادىلىكى بولمايدۇ ــ دە، ئۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئىشقا تەسىر يېتىدۇ، دەيتتى.

ئىشچىلار ئارىسىدا بىر سىلىشتۇرما بار ئىدى. قاتتىق باشقۇرۇشتا داڭ چىقارغان قۇراشتۇرۇش سېخى مۇدىرى لیو جىندىنى «زالىم» دېسە، شاڭ خەيدىنى «ھەممىگە قادىر، مۆتىدىل مۇدىر» دەيتتى.

شاڭ خەيدىنىڭ تارتىپ چىقىرىلىشى يېڭىدىن ئۆستۇرۇلگەن سادىقىنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۇپ قويىدى. ئۇ ئالدىنقىمۇ ماڭالمايتتى، ئارقىسىغىمۇ يانالمايتتى. سادىققا زور ئىشەنچ ۋە ئومىد بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان شاڭ مۇدىرمۇ ھازىر ئوخشاش مۇشۇ غەمدە ئىدى. سادىق يۇقىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، بۇ بىگۇناھ كىشىلەرنى كۆرەش قىلاي دېسە ۋىجدانى چىدىمايدۇ، ئاغزى كۆيىدۇ. قىلماي دېسە، ئۇنى مەجبۇرلايدۇ. ئەڭ يامىنى تەشكىلىنىڭ، ھەربىرىنى سىنىقىدىن ئۆتەلمەيدۇ.

شاڭ خەيدى ئۇلۇغ ــ كىچىك تىنىپ:

ـــ ھەي! ئۇنىڭ مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولۇشى ئەجەب يامان دوقالغا توغرا كېلىپ قالدى ــ دە؟ ـــ دېدى ئۆز ــ ئۆزىگە پىچىرلاپ.

«سولچىلار» نىڭ «ئوڭچىلار» غا قارشى كۆرەش سېپى بارغانسېرى ئايدىڭلىشىۋاتاتتى. شاڭ خەيدى، لو دېگيۇەن، قۇدرەت، چىڭ دېمىن، لیو جىندىلەرنى ئۆز سېخ، بۆلۈملەردىكى «كىچىك دائىرىدە» كۆرەش، پىپەنگە سىلىشقا باشلىدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئىشچى ــ خىزمەتچىلەر ئىچىدە ئۆز تەسىراتلىرى بويىچە ھەرخىل ئىنكاسلار چىقىشقا، غۇلغۇلا كۆپىيىشكە باشلىدى. خەنزۇ ئىشچى ــ خىزمەتچىلەر ئىچىدىكى بەزىلەر: خىزمەت ئۆمىكى زاۋۇتىمىزدىكى ئەڭ ياراملىق ئادەملەرنى تارتىپ چىقىرىپ نېمە مەقسەتكە يەتمەكچىدۇ؟ ئەمدىلا ئىزىغا چۈشۈۋاتقان زاۋۇتنى يەنە قىنىدىن چىقىرىدىغان بولدى، دېيىشسە، يەنە بەزىلىرى: بۇلار ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ «سەركەردىلىرى»، ئۇنى بوش قويمىغان يەردە بۇلار بوش

قالامتى دېيىشەتتى، يەنە بەزىلەر: ئۇنىڭ تۆت «سەركەردىسى بار دەيتتى-غۇ؟ قانداقچە بەش بولۇپ قالدى؟ دەپ چۈشىنەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى.

ـــ لىيۇ جىندى، ـــ دەيتتى بەزىلەر، ـــ ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ كېپىگىمۇ كىرمەيدىغان ئۇزۇن تۈمشۇق بىر نېمە. خەق ئۇنى بىكارلىققا لىيو «زومىگەر» دېمەيدۇ. ئۇ خىزمەت ئۆمكىنى تىللاپ، «ئاش بىلەن پۇلنىڭ قەيەردىن كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان ھارام تاماقلارنىڭ قولىدا ئىشلىمەيمەن» دەپتىمىش. ئۇنىڭ سېخىدىكى جاڭ «زەمبىرەك»، لىيۇغا پىكىر ۋە ئۆچمەنلىكى بار 20 نەچچە ئادەمنى ھەربىكەتلەندۈرۈپ، ئۇنىڭ «ئوگچىللىق» ماتېرىيالىنى بېزىپ، خىزمەت ئۆمكىدە ئۇنى تارتىپ چىقىشقا قوشۇلمىساڭلار كەتمەيمىز، دەپ ئولتۇرۇۋاپتۇ، ـــ دەيتتى.

ـــ لىيۇ «زومىگەر» چۇ؟ ـــ قىزىقىپ سورايتتى ياندا گەپ تىڭشاپ تۇرغۇچىلاردىن بىرى.

ـــ ئۇ باش ئەگمەپتۇ. كۆرەش قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقارغان بىرنېچى كۈنى خېلىغىچە پىكىر بېرىدىغانلار چىقماپتۇ. جاڭ «زەمبىرەك» ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشۈپ كىشىلەر سېنى نېمىشقا لىيۇ «زومىگەر» دەيدۇ بىلەمسەن، دېسە، لىيۇ ئۇنىڭغا سوغۇق كۆلۈپ قويۇپ: سەن ۋە ساڭا ئوخشاش ئاغزىدا گېپى چوڭ بولغىنى بىلەن قولىدا ھۈنىرى يوق ئىش خۇشياقماس نان قېپىلارنى قاتتىق باشقۇرغىنىم ئۈچۈن بۇ لەقەم ماڭا سىڭىپ قالغان دەپتىمىش، ـــ دېدى شۇ سېختىكىلەردىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغانلاردىن بىرى جاۋاب بېرىپ.

ـــ ئۇنىڭ ئادەم باشقۇرۇشىدىكى قاتتىقلىقىدىن باشقا چوڭ ئەيىبى يوق ئادەم. ئۇنى يامان ئادەم دېگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ماتور تەڭشەشتىكى تېخنىكا قابىلىيىتىگە بۇ زاۋۇتتا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدۇ. ۋاڭ لەنجۇڭمۇ ئۇنىڭ مۇشۇ ئالاھىدىلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ ئۇنىڭغا يول قويياتتى، ـــ دېيىشتى بىرقانچەيلەن تەڭلا جاۋابلىشىپ.

ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى ئىچىدە بولۇۋاتقان گەپ ـ سۆزلەر بۇنىڭدىنمۇ ئوچۇق، يالىڭاچ، ھەجۈيى ۋە تولىمۇ ئوخشـ-

تىش تۇسىنى ئالغاندى. بىر كۈنى بىرقانچەيلەن توپلىشۇپلىپ، سايىمـ
ـنىڭ ئانىسىنىڭ لو دېگىيۈەنگە دېگەن گېپىنى شاخلاتقىلى تۇردى.
ـــ سايىمنىڭ ئانىسى «جەننەتكە كىرىدۇ» دېگەن تۆت خەنزۇنىڭ
ئۇچىنى تارتىپ چىقىرىپتۇ، ـــ دېيىشتى بەزىلەر.
ـــ ئۇ ئايالنىڭ دېگىنى تۆت ئەمەس، ئۇچكەن. تويدا شۇ گەپ
بولغاندا ھاشىم تاڭ ۋېنسەينى قوشمايلى، ئۇ دېگەن سىياسىي رەھبەر،
بۇنداق چاقچاق گەپكە ئۇ كىشىنى ئارىلاشتۇرساق ياخشى بولمايدۇ.ـــ
دېدى بىرەيلەن.
ـــ ۋاڭ لەنجۇڭ، شىڭ خەيدى، لو دېگىيۈەننى دېگىنىمىز توغرا،
ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ئۇچى بىز مىللىيلارغا ئەڭ جان كۆيدۈرىدىغىنى دەپ
ئۇچنى كۆرسىتىپتىكەن، ـــ دېدى يەنە بىرەيلەن.
ـــ ھەممىڭنىڭ توغرا ئەمەس. نەق مەيداندا مەن بار، ـــ دېدى
ئەخمەت مەيدىسىگە ئۇرۇپ، ـــ ساربخان ئانا يالغۇز لو دېگىيۈەننى
دېگەن. ئۇ ئايال باشقىسىنى نەدىن بىلىدۇ؟ بۇ گەپ سايىمنىڭ تويىدا
راستىنلا ساربخان ئانىنىڭ ئاغزىدىن چىققانىدى.
قاسىم «پوقاق»، سايىمنى كوللېكتىپ تويغا قاتنىشىشقا دەۋەت قىلـ
ـغاندا سايىم «مەن كوللېكتىپ تويغا قاتناشمايمەن. چوڭ توي قىلىپ،
ئانىقىزنى يايرىتىۋېتىمەن. ئانامنىڭ دۇئاسىنى ئالىمەن» دەپ ئۇنىمىدى.
لېكىن، كېيىن توي قىلغاندا ئۇنداق قىلمىدى. تويىنى ئاددىيلا ئۆتكۈزدى.
ئۇ كونا گازارمىدىن ئاجرىتىپ بەرگەن چوڭراق بىر ئېغىز ئۆيدە ئۆز
گۈرۈپپىسىدىكى ئۇيغۇر، خەنزۇ خىزمەتداشلىرىدىن باشقا سادىق، گۈلنىسا،
ھاشىم، رېھىمخان، ئۇستىسى لو دېگىيۈەن ۋە ئايالى تاڭ مى قاتارلىقلارنى
چاقىرىپلا ئۆتكۈزدى. ھاشىم «پوقاق» بىلەن رېھىمخاننى چاقىرىش، چاقىرـ
ماسلىق توغرىسىدا دەسلەپ سايىم بىلەن ئانىقىز توغرىسىدا خېلى دەتالاش
بولدى. رېھىمخاننىڭ: تويىنى قىزىتىپ بېرىدىغان بىر، ئىككى ئادەم بولمىسا
قانداق بولىدۇ، دەپ چىڭ تۇرۇۋېلىشى بىلەن سايىم: ئۇنداق بولسا
ئەخمەت غېجەكنىمۇ چاقىرايلى دەپ بىر پىكىرگە كېلىشتى. چۈنكى ھاشىم
بىلەن رېھىمخان، ئانىقىزنىڭ يۇرتلۇقى، ئەخمەت «غېجەك» سايىمنىڭ

يۇرتلۇقى ئىدى.

تويىنىڭ پۈتۈن جەريانىدىن شۇ ئالامەت ئايان بولدىكى، ئۇنىڭ تويىنى چوڭ ئۆتكۈزمەن دېيىشدىكى مەقسىتى ئۆمرىدە بىرلا قېتىم بولىدىغان بۇنداق چوڭ خۇشاللىق ئىشىدا ئۇ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنى توي بېشىدا ئولتۇرغۇزۇپ ئۆز ساداقىتىنى بىلدۈرۈش ئىكەن.

سايىم ئۇستىسى لودىن باشقا ھېچكىمگە شەپە چىقارماي ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنى ئېلىپ كېلىشكە يۇرتىغا ماڭدى. ئۇستىسى لو ئۇنى گاراژغىچە ئۇزۇتۇپ چىقىپ:

ــ سەن خاتىرجەم يولۇڭغا ماڭىۋەر. سەن كەلگۈچە ئۇچاستىكاڭنى مەن باشقۇرۇپ تۇرىمەن، ــ دەپ ئاللىقاچان ئېلىپ قويغان ماشىنا بىلىتىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى. سايىم ناھايىتى خجىل ۋە بىئارام بولۇپ:

ــ ئۇستام، ھېلىمۇ كۆپ ياردەم قىلدىڭىز، بىلەتنى ئۆزۈم ئالاي دەپتىم. ئەمىسە بۇ بىلەت پۇلىنى ئېلىڭ، ــ دېدى پۇلىنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ.

ــ ياق! بۇ پۇلغا قايتقۇچە ئاناڭ بىلەن سىڭلىڭغا بىلەت ئال. سەن ھازىر ئائىلە قۇرىمەن دەۋاتسەن. بۇ سەن ئۈچۈنلا ئەمەس، بىز ئۈچۈنمۇ چوڭ ئىش. مۇشۇنداق چاغدا، ياردەم قىلمساق بولامدۇ؟ بىز تونۇشقاندىن بۇيان سېنىڭ، ھېنىڭ دېيىشمىدۇق. مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا دوستقا جېنىمنى ئايمايدىغان، دوستلىرىم ئۈچۈن پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماي ـ ماي دىغانلاردىن، ــ لو، يەنە 50 يۈەننى سايمىنىڭ مەيدە يانچۇقىغا پۈرلەپلا تىقىۋەتتى، ــ بۇنى بېرىپ كەلگۈچە يول خراجىتى قىل.

ــ ئۇنداق قىلماڭ ئۇستام! مەن تولىمۇ خجىل بولۇۋاتىمەن، ــ دېدى سايىم مەيدە يانچۇقىدىكى پۇلنى دەرھال چىقىرىپ تۇزەشتۇرگەندىن كېيىن لوغا تەڭلەپ.

ــ پۇل دېگەن قانچىلىك نەمىتى؟ دوستلۇق ئەلا. سەنلا ياراملىق، ئىشچى، كادىر بولۇپ يېتىشىپ قاتارغا قوشۇلساڭ. كىشىلەر سايمىنى كىم يېتىشتۇرگەن دېسە، لو دېگىۋەن تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن شاگىرتلاردىن

ئىدى. راستتىنلا ياراملىق ئوغلان بولۇپتۇ دېگەن باھانى ئاڭلىسام ماڭا شۇ كۆپايە. پارتىيە، ماۋ جۇشىنىڭ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرىنى يېتىشتۇرۇپ چىقىشتا بىر ئۇلۇش ھەسسەمنى قوشقان بولىمەن. بېشىم ئاسمانغا تاقىشىدۇ، ـــ دېدى. لو سايمىنىڭ پۇل ئۇزاتقان قولىنى قايتۇرۇپ، ئاندىن سايمىنى كۆزى قىيمىغان ھالدا يولغا سېلىپ قويدى.

سايىم ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن، ئۇزلۇكسىز يېڭى يۇكسىلىشلەر-نى ۋۇجۇدقا چىقاردى. مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، سىياسىي، ئىدىيە، ئاڭ جەھەتتىمۇ تېز ئالغا باستى. مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقىدىن گۇرۇپپا باشلىقى بولدى. ئىشلەپچىقىرىش مەشغۇلاتىدا نازۇك، مۇرەككەپ تېخنىكىلىق ئىشلارنى تەمتىرىمەي مۇستەقىل بىر تەرەپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن لو دېيگۈەن زاۋۇتقا دوكلات بېرىپ ئۇنى مۇئاۋىن ئۇچاستكا باشلىقلىقىغا كۆتۈرگۈزدى. بۇ ئۇچاستكىنىڭ باشلىقلىقىنى سېخ مۇدىرلىققا كۆتۈرۈلگەن لو داۋاملىق قوشۇمچە ئۆتەپ كەلگەنىدى. سايىم مۇئاۋىن ئۇچاستكا باشلىقى دەپ تەستىقلىنىپ كەلگەندىن كېيىن لو، ئۇچاستكىنىڭ مەمۇرىي، تېخنىكىلىق ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى سايىمغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ: مەن سېخنىڭ ئىشى بىلەن ئالدىراش، ئۆزۈڭ باشقۇر، دەپ ئۇنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمايدىغان بولدى. ئەمەلىيەتتە لو سايىمغا مۇستەقىل ئىش باشقۇرۇپ، ئۆزىنى چېنىقتۇرۇش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىۋاتاتتى. سايىم بۇگۈن ئانىسى سارىخان بىلەن سىڭلىسى بۇۋىخەلىچىنى ئانىقىز بىلەن ئوخشاش چىرايلىق ياساندۇرۇپ تويىنىڭ بېشىدا ئولتۇرغۇزغانىدى. سىڭلىسى:

ـــ مەن تويۇڭلاردا خىزمەت قىلاي، ياش تۇرۇپ تۆردە ئولتۇرۇۋالـ-سام سەت بولمامدۇ، ـــ دەپ مىدىرلىشىغا، سايىم:

ـــ مىدىرلىما! سەنمۇ مېھمان، قىلغۇدەك ئىشمۇ يوق. بولسا ئۇنى قىلىدىغانلار بار، ـــ دەپ ئۇنى مۇرىسىدىن بېسىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

ـــ ئانىقىز بىلەن سەنمۇ ئولتۇر، گۇلنىسا بىلەن ئىككىمىز سىلەرگە قولداش بولۇپ، بىرگە ئولتۇرايلى. ئىشنى ھاشىم، رېھىمخان، ئەخمەتلەر

قىلسۇن! ـــ دېدى سادىق ھەممىگە پاپىتەك بولۇۋاتقان سايمىنمۇ ئانسىنىڭ يېنىدىكى ئورۇنغا ئەكىلىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

ـــ پەيجاڭ سىلە مېنى توي تۈگىگىچە بۇ يەردە ئولتۇرغۇزۇپ قويسىلا چوقۇم ھوشۇمدىن كېتىمەن. ئۆزلىرى بىللا، مەن ئىزىمدا ئولتۇرالمايدىغان ئادەم. ماڭا رەھىم قىلسىلا، ئولتۇرسا مۇنۇ ئانىقىز ئولتۇرسۇن. ئۇنى ئەتىگىچە ئولتۇر دېسىلىمۇ، كۆزىنى مۆلدۈرلىتىپ ئولتۇرىدۇ، ـــ دېدى سايىم.

كۆپچىلىك پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ ئۇمۇ ئولتۇرمىسۇن! قويە ئانىقىز! بىز تۇنۇگۈن توي خېتىنى ئېلىپ بايا ئاخۇنۇمغا نىكاھ ئوقۇتۇپ بولدۇق. ھاشىم گۇۋاھ. بىز بۈگۈن سىلەرنىڭ خىزمىتىگىلارنى قىلىمىز. بۇنچە ئادەم ئولتۇرسا ئىشنى كىم قىلىدۇ؟ پەيجاڭ ئانامغا، سىڭلىمغا، ئۇستامغا ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرسىلا، سىلى ماڭا ئاكا ئورنىدىكى ئادەم. گۈلنىساخان ئولتۇرسۇن. ئۇستامنىڭ ئايالى تاڭ مى ئاچىمىز ئولتۇرسۇن. بىز ھەرقايسىگىلارغا خىزمەت قىلايلى! ھاشىم، رېھىمخان، ئەخمەتلەر بىزگە ياردەم بەرسۇن، ـــ دېدى ئاللىقاچان ئورنىدىن تۇرۇۋالغان سايىم ئانىقىزنىڭ قولىدىن تارتىپ قويۇرغىنىچە.

سايمىنىڭ ئانىقىز بىلەن مۇھەببەتلىشىش جەريانىمۇ ناھايىتى ئاددىي ئىدى. خېلىدىن بۇيان ئانىقىزغا كۆز سېلىپ يۈرگەن سايىم بىر كۈنى ئوماق، يۇزى تۆۋەن، ئوغۇل بالىلارنى كۆرگەندە تىكىلىپ قارىيالماي يەرگە قاراپ ئۆتۈپ كېتىدىغان، قويۇق قارىقاش، قارا قۇمۇچاق ئەتلىك ئانىقىزنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

ـــ ئانىقىز مەن سېنى ياقتۇرۇپ قالدىم. ساۋاتسىز دېمىسەڭ ماڭا تەگ. مەن سېنى بەختلىك قىلالايمەن. قولۇمدىن ھەممە ئىش كېلىدۇ. مەن تېخى ھېچقانداق بىر قىز بالىغا كۆز سېلىپ باقمىدىم. سەن تېگىمەن دېسەڭ ئۆمۈر بويى باشقا خوتۇنلارغا كۆز قىرىمنى سالمايمەن. قانداق، ماڭا تېگەمسەن؟ ـــ دېدى.

ئانىقىز بېشىنى كۆتۈرەلمەي بىر ھازا تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ناھايىتى تەستە، بوش شۇنىرلاپ:

ـــ تېگەي، ـــ دېدى.
ـــ تېگەي دېمەي، تېگمەن دېمەمسەن؟ ئېنىق قىلىپ.
ـــ ئوخشاش گەپقۇ، ـــ دېدى ئانىقىز يەنە شۇ ھالتىدە.
ـــ قانداق ئوخشاش بولىدىكەن؟ تېگەي دېگەن گېپىڭدە قەتئىيـ
لىك يوق. باشقىدىن دە.
ـــ تېگمەن دەپ سىزگە يېپىشامتىم؟
ـــ سەنمۇ مېنى سىز دېمەي سەن دە. ئىككىمىز تاكى ئۆلگۈچە
سەن دېيىشمىز.
ـــ ...
ـــ تېگىدىغان بولدۇڭ ـ ھە؟ ئەمدى مەن سەندىن بىر گەپنى
سورايي، ساڭا بىرەر يېگىت گەپ ئاچتىمۇ؟ قولۇڭنى تۇتتىمۇ؟
ـــ نېمە دېگىنىڭ ئۇ؟ ـــ ئانىقىز دومسايدى.
ـــ يەنە سىز دەۋاتىسىنا؟ دومسايما؟ مەن ساڭا چۈشەندۈرەي.
مەنچۇ قارا! مۇشۇ چاغقىچە يۇرتتىمۇ، بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنمۇ
باشقىچە نىيەتتە بولۇپ بېرەر قىز بالىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىمىدىم.
ئېلىشىپ ـ تېگىشىش ئېنىق بولمىغۇچە ھەم قارىمايمەن. مەن ئۇنداق
توي قىلماي تۇرۇپ مۇھەببەتلەشتۇق دەپ كۆرگەن يەردە ئىرماش ـ
چىرماش بولۇپ سۆيۈشۈپ يۈرىدىغان ئىشنى ياقتۇرمايمەن ھەم ماڭا
تېگىدىغان قىزنىڭمۇ ئەر يۈزىگە قارىمىغان، ھېچكىمگە قولىنىڭ ئۇچىنى
تۇتقۇزمىغان بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن. راست گېپىمنى دەي. ئەگەر بىرى
سېنى بۇ چاغقىچە، كۆزۈڭنىڭ ئىچىگە قارىۋېلىپ ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىڭنى
تۇتۇپ قويغان بولسا تېگمەن دېسەڭمۇ ئالمايمەن. ئەگەر سۆيۈۋالغان بولسا
ئالمايمەنلا ئەمەس. سەندىن نەپرەتلىنىپ ھۆ بولىمەن.
سايىمنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشەنگەن ئانىقىز:
ـــ ئىشەنمىسىڭ ئالماڭ! ئۇ جەھەتتىنچۇ مەن سىزدىنمۇ پاك، ـــ
دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرگەنچە سايىمغا قاراپ پىسكىدە تەبەسسۇم قىلىپ.
ـــ ئىشەندىم! ئىشەندىم! ـــ دېدى سايىم ئالدىراپ جاۋاب
بېرىپ، ـــ مەن سەندىن ئۆتۈنۈپ قالاي. تەكەللۇپ قىلىشىدىغان سىز

دېگەن گەپنى نەمدى ئىشلەتمىگىنا؟

ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى مۇشۇنداق باشلاندى. ئۇ، نە ـ نەلەردىن يەيدىغان ئوبدان نەرسىلەرنى تېپىپ كېلىپ ئانىقىز ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىغا بېگۈزەتتى. بىكار بولسا ئانىقىزنىڭ ئىستانوكى يېنىغا بېرىۋېلىپ ئېغىرراق ئىشلىرى بولسا قىلىشىپ بېرەتتى. ئۇنىڭ مەيلىچە بولسا ئۆزىنىڭ ئىشىنى قىلىپ بولۇپ ئانىقىزنىڭ ئىشىنمۇ قىلىپ بەرگۈسى بار ئىدى.

بىر كۈنى ئۇ ئانىقىزغا:

ـــ كۆچۈڭ يەتمىگەن ئىشنى يىغىپ قوي. مەن ئىشمىنى قىلىپ قولۇمنى بوشاتقاندىن كېيىن بېرىپ بىرەمدە تۇتىتۇۋېتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداق قىلىدىغان ئۇ سېنىڭ ئۆستەڭ چاپقاندا بۆلۈپ بەرگەن چىمىڭمىدى، ئۆزۈم قىلىمەن، تولا كېلىۋالما، ـــ دېدى ئانىقىز.

ـــ ئۇنداق بولسا قىرىلىپ بولغان ئېغىر زاپچاسلارنى كۆتۈرمە. سەن قىز بالا بىر يېرىڭنى ناكا قىلىۋالسەن، مەن كېلىپ يۆتكەپ بېرەي، ـــ دېدى سايىم.

ـــ ئۇنى مەن كۆتۈرەمتىم، تىلىپىردا يۆتكەيمىز. ئۇچاستىكا باشلا. قىمىز كۈندە كېلىۋالغىنىڭغا خاپا بولۇۋاتىدۇ.

ـــ سۇلايمانما؟

ـــ ياق ۋاڭ ئۇچاستىكا باشلىقى.

سايىم قايتا گەپ قىلمىدى.

سايىم 365 كۈن يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئىشلەشتىن باشقا ھېچنېمىگە قىزىقمايتتى. كېيىن مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئۆسكەنچە پەننىي كىتابلارنى كۆرىدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن، ئانىقىزنىڭ يېنىغا چاپىدىغان ئىشمۇ ئازايدى. بۇنىڭدىن ئانىقىزمۇ خۇشال ئىدى.

ئۇلار «مۇھەببەتلىشىپ» بىرەر يىلدەك ئۆتكەندىن كېيىن بىر كۈنى سايىم ئانىقىزغا:

ـــ مېنىڭ پۇلۇم سېنىڭكىدىن كۆپ. لېكىن، ساڭا يەيدىغان نەرسىدىن باشقا كىيىم ئېلىپ بەرمەيمەن. بىر ياغلىق ئېلىپ قويدۇم شۇنى تەقدىم قىلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ مەنمۇ ساڭا كېيىم ئېلىپ بەر دېمىدىمغۇ؟ لېكىن بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ـــ دېدى ئانىقىز ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنمەي.

سايىم ۋىقىلداپ كۈلۈپ كەتتى:

ـــ كۆڭلۈمدىكى خوتۇننى تېپىپتىمەن. مەن ساڭا يەنە بىر سىرىمنى دېمىگەن. پۈلنى دەپ تەگكەن خوتۇننى ئىشەنچسىز، تېگى بوش دەپ قارايتتىم. ئۇنداق خوتۇنلار پۈلنى كۆرسىلا كېيىم جېدىلى قىلىپ ئۆزىنى روناق تاپتۇرمايدۇ. بولمايدۇ دېسە قاپىقىنى تۇرۇۋېلىپ ئۇنىڭغا ئارام‌لىق بەرمەيدۇ. چۈشەندىڭمۇ؟...

ـــ ئادەمگە ئوخشىمايدىغان تەلۈە! يەپ، ئىچىپ، تىنىم تاپماي ئىشلىشىڭدىن باشقىسى ئورانگۇتاننىڭ ئۆزىلا. يا ئويۇن ـ تاماشانى بىلمەسەڭ، يا تۇزۇكرەك كېيىم كېيىپ يۈرمىسەڭ. قەيىرىڭ ئادەم سېنىڭ. تېخى مېنىڭمۇ كېيىم كېيىشىمگە چىدىمايدىكەنسەن ـ دە؟ ساڭا تەگمەيمەن. باشقا خوتۇن تاپ، ـــ دېدى ئانىقىز يالغاندىن دومسىيىپ.

ـــ ئەمدى باشقىسىغا تېگەلمەيسەن. نەچچە قېتىم قولۇڭنى تۇتۇپ قويدۇم. مەنمۇ باشقىسىنى ئالمايمەن. ئۇنداق قىلمىسام كېيىن سېنى ئالدىغانلارغا خىيانەت قىلغان بولىمەن... ئويۇن ـ تاماشانى بىلمەيسەن دەيسەنغۇ؟ نۇرغۇن قېتىم كىنوغا ئاپارمىدىمۇ؟ كېيىم ئېلىپ بېرىمەن، لېكىن ھازىر ئەمەس، تويىمىزدا سېنى خۇددى توزدەك ياساندۇرۇۋېتىمەن، زاۋۇتتىكى ئەر ـ ئايالنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالسۇن! لېكىن مەنمۇ سېنىڭ كېيىمگە ئۆزۈڭنى ئاتايدىغانلىقىڭنى ئاللىقاچان بىلىپ بولدۇم. بىزدەك كەمبەغەل ئىشچىلار ئالدى بىلەن قورساقنىڭ غېمىنى قىلىپ سالامەتلىكىمىزنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشىمىز كېرەك. كېيىم دېگەننى پۇل تاپقاندا كېيىۋالغىلى بولىدۇ. كېيىمنى دەپ قورساقنى ئۇتتۇرۇپ، ئۆلۈپ كەتسەك، ئۇنداق كېيىم ساڭا كىمەن بولىدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟

ـــ ئۇقتۇم. ئۇقتۇم! ـــ ئانىقىز ئۇنىڭ توي توغرىسىدىكى گېپىگە خۇشال بولۇپ كېتىپ سايىمنىڭ مەيدىسىگە يۆلىنىپ بېشىنى قويماقچى بولغاندىدى سايىم ئۇنى ئىتتىرىپ:

ـــ ھەي! ھەي بولمايدۇ! ئۇنداق قىلما. بىز تېخى ئەر ـ خوتۇن

ئەمەس. كىملەرنى دوراپ قىلىپ كەتكىنىنى بۇنىڭ، ـــ دېدى.

ـــ سەن كىنودىمۇ ئادەمنى يېقىنراق ئولتۇرغىلى قويمىساڭ. نەچە مۇھەببەتلىشىش بولدى بۇ؟ كالۋا! تېخى نۇرغۇن قېتىم كىنوغا ئەكىردىم دەپ كەتكىنىنى؟ مەن جېدەل قىلمىسام سەن كىنوغا ئەكىرەمتىڭ؟

ـــ نەچە مۇھەببەتلىشىش دېمە؟ بۇ، مۇسۇلمان باللىرىنىڭ ساپ مۇھەببەتلىشىش ئۇسۇلى، سەن مېنى خوتۇن ئىشىدا ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ ياق، مەن ھەممىنى بىلىمەن، بەلكى باشقا ئەرلەر بىلمەيدىغىنىنى مۇ بىلىمەن. لېكىن، ھازىر بىز ئەر ـ خوتۇن ئەمەس. شۇڭا، ھەر ئىككىمىز ئۆز پېتىمىز بىلەن تۇرغىنىمىز ياخشى.

ئانىقىز ئۇمىدلىك كۆزلىرىنى سايىمغا تىكىپ ئومىلاققىنە كۈلۈپ قويدى...

توي باشلىنىش بىلەنلا سايىم ئالدى بىلەن ئۆزۈم سۆزلەيمەن، دەپ ئانىقىز بىلەن بىللە ئوتتۇرىغا چىقىۋالدى. سايىم ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆركەشلەپ چىقىۋاتقان قاينىق ھېسسىياتى بىلەن:

ـــ مەن يېتىملىك، يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان نادان ياشتىم. بۇگۈنكىدەك كۈنگە ئېرىشەرمەن، دېگەننى چۈشۈمىدىمۇ كۆرمىگەنتىم. پارتىيە، ماۋجۇشى مېنى بۇگۈنكى كۈنگە ئېرىشتۈردى. بىچارە ئانام مېنى چوڭ قىلغۇچە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلدى. تارتمىغان جاپاسى قالمىدى. مەن شۇ كۈنلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەم ئانامنى يەرگە دەسسەتمەي بېشىمغا ئېلىپ يۈرۈپ باقسامۇ، ماڭا تۆككەن قان ـ تەرىنى، ئەجرىنى ياندۇرۇپ بولالمايمەن. ئانامدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ياخشى بىر باشلىقا ـــ سادىق پەيجاڭنىڭ قولىغا چۈشتۈم. بۇ كىشى ئاكامنىڭ ئورنىدا ماڭا كۆپ ئەجىر سىڭدۈردى. بۇنى ھەممىگىلار بىلىسىلەر... تەلىيىم بارىكەن، سېخىقا تەقسىم قىلىنغاندا يەنە بىر مېھرىبان ئۇستامغا ئېرىشتىم، ـــ ئۇ لو دېگىيۈەننى كۆرسەتتى، ـــ لو ئۇستام ماڭا ھەم ئۇستاز، ھەم جان دوستلۇقنى يەتكۈزدى. ھەر جەھەتتىن مېنى يۆلىدى، قوللىدى...

سايىم سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۇرغۇپ چىققان ئىچكى

هېسسىياتىنى باسالماي ئاۋازى تىترەپ كەتتى. كۆزلىرى نەملەشتى. ئۇ يانغا قارىۋېلىپ ئاران دېگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالدى:

ــــ تويۇمغا ئانام بىلەن سىڭلىمنى يۇرتۇمدىن ئەكىلىپ قاتناشتۇ-رۇشمۇ ئۇستامنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى، ئۇلارنىڭ كېلىش يول كىراسىنىمۇ، بۇ تويىنىڭ تەييارلىقىنىڭ كۆپ قىسمىنىمۇ ئۇ چىقاردى. مانا بۈگۈن يۈزى تۆۋەن، قانائەتچان بىر خوتۇنغا ئېرىشتىم، ــــ سايىم ئانىسىغا قاراپ قويدى. هېسسىياتىنى سەل بېسىۋالغاندىن كېيىن، ــــ قىسقىسى مەن بۇ زاۋۇتقا كەلمىگەن بولسام بۇنداق ياخشى ئىشلار نېسىپ بولاتتى؟ ئويلاپ باقسام بېشىمغا تۆت قەۋەت تاج قونۇپتۇ. بۇلارنىڭ هەممىسى پارتىيىمىزنىڭ رەهبەرلىكى، غەمخورلۇقى، سادىق پەيجاڭنىڭ ئەجرى، ئۇستامنىڭ ئەجرى، خەنزۇ ئۇستازلارنىڭ ياردىمىنىڭ نەتىجىسى. ئانىنىڭ بۇ يەرگە كەل هەم-مەيلەنگە سالام بېرىمىز، ــــ ئۇ ئانىنىڭ بىلەن كارى بولمايلا قولىنى كۆكسىگە قويۇپ سالام بەردى. ئانىنىڭمۇ ئۇنى دوراپ سالام قىلدى.

ــــ مېنىڭ قاسمغا تويۇمنى چوڭ قىلمەن دېگىنىم يېمەك ــ ئىچمەك داقا ــ دۇمباق، ناغرا ــ سۇنايلار ئارقىلىق داغدۇغا قىلىش ئەمەس. ئانام، سىڭلىم، باشلىق، ئۇستازلىرىمنى چىرايلىق ئولتۇرغۇزۇپ ئانىنىڭ بىلەن خىزمەتكىلارنى قىلىۋېلىش. مەن ئۆمۈرۋايەت باشقىلارنىڭ خىزمەت-نى قىلسام شۇنى ئۆزۈمگە بەخت دەپ هېسابلايدىغان ئادەم. شۇڭا، هەممىلار چىرايلىق ئولتۇرۇپ بېرىڭلار ئانىنىڭ بىلەن ئىككىمىز ئۆمرىمىزدە يەنە بىر قېتىم كەلمەيدىغان بۇ پۇرسەتتە خىزمەتكىلارنى قىلىۋالايلى! قېنى قاسىم تاماقنى تارتايلى ئاداش! ــــ دېدى سايىم. قاسمغا بۇيرۇق چۈشۈ-رۈپ.

ــــ توختاپ تۇر! ــــ دېدى قاسىم قىزىقچىلىق بىلەن ئۇنىڭ ئەجەللىك يېرىنى يۇزىگە سېلىپ، ــــ سېنىڭ ئاشۇ چاغلاردا ماڭا خەت تونۇتمەن دېسەڭلا هوشىمدىن كېتىمەن دېگىنىڭ يالغانتى. سەندە بىر ئىزىڭدا ئولتۇرالمايدىغان «چوڭ ــ چوڭ» كېسىلى بار. يىرىك، ئېغىر ئىشلارنى جان تىكىپ ئىشلىسەڭمۇ ئىنچىكە، نازۇك ئىشلارغا يارىمايتتىڭ. بۇ سېنىڭ ئىدىيە جەهەتتىكى هۇرۇنلۇقىڭدىن بولغان. لېكىن، هەرنېمە

دەپ قاملاشتۇراتتىڭ. بۇگۈنمۇ يەنە شۇ مەجەزىڭ بىلەن توي ئۆتكۈزۈۋاتـ
سەن. بۇگۈن ھوشىڭدىن كەتسەڭ بولمايدۇ جۇمۇ، قانداق دېدىم ئانىقىز؟
كۆپچىلىك پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. قارىقۇمچاق يۈزىدىكى قىزىلـ
لىقنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان ئانىقىز ئوماق كۈلۈپ قويۇپ كۆزىنى
يەرگە تىكىۋالدى.
ـــ سەن «پوقاق» مېنىڭ ئوچەي ـ قارىنىمدىكىنى بەش قولدەك
بىلىسەن، ـــ ئىقرار قىلدى سايىم.
ـــ گېپىڭ توغىرەن بولسا، سەنمۇ ئانىقىز بىلەن ئولتۇر، مۇلازىـ
مەتنى بىز قىلىمىز، ـــ دېدى قاسىم.
ـــ مەن ھېلى شۇنچە گەپنى بىكارغا قىلدىممۇ؟ بۇگۈن بىزگە
كەچىلىك قىل. ھەر قايسىڭلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىۋالايلى، ـــ دېدى
سايىم يالۋۇرۇپ.
ـــ بۇ تېنىم تاپماي ئىشلەپ ئۆگىنىپ قالغان نېمە، ئۇنى ئولتۇرغۇـ
زىمەن دەپ ھوشىدىن كەتكۈزۈپ تويىنى ھارام قىلمايلى، ئىشلىگىلى
قويايلى، ـــ دېدى ئەخمەت گەپنى ياتلاپ، ـــ ئەگەر سايىمنىڭ
ئىـانىسى بولمـسا ئۇ گـەپنى خـېلى يـەرگىچە ئاپارماقچىدى.
ـــ سايىماخۇن! قالتىسقۇ، ـــ دېدى ھاشىم كەينى ـ كەينىدىن
چىقىۋاتقان قورۇمىلارغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ كېتىپ، ـــ راستىنلا
چۈپەيلىك قىلماپسىلەر جۇمۇ؟ سىلەرنىڭ ئۆزىمىز كۈتىمىز، دېگىنىڭلارنى
ئەمدى چۈشەندۇق. سىلەرمۇ ھېيلە ئىشلىتىدىغان بولۇپ قاپسىلەغۇ؟ ـــ
ئۇ تۇخۇم قورۇمىسىدىكى چوڭ بىر كاللەك تۇخۇمنى ئاغزىغا نىقتاپ
كىرگۈزۈۋالغاندىن كېيىن گۆشلۈك قورۇمىدىكى سېمىز، لوق گۆشنى چو-
كىسىغا قىستى.
ـــ سەنلا رازى بولساڭ ھەممەيلەن رازى. يە، پوقاق، «بۇلارنىڭ
ھەممىسىنى ئۇستام تەييارلىغان، ـــ دېدى سايىم ئادىتى بويىچە پاتىڭنى
سىيلاپ قويۇپ، ـــ مەن يۇرتتىن كەلگۈچە ئۇستام بىر تونۇش ئۇيغۇر
ئۇستام بىلەن كېلىشىپ قويۇپتىكەن. ئاشپەز ئۇستامنىڭ دېگىنى بويىچە
بارلىق لازىملىق گۆش، بېلىق، كۆكتاتلارنى تىزىملىۋاپتۇ. بۇ قېتىم ئۇستام

مېنى بەكمۇ خجىل قىلدى. قولىنى ياندۇراي دېسەم تېرىكتۈاتىدۇ. مەنمۇ ئۆلمىسەم ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى بىر ـ بىرلەپ قايتۇرىمەن، ـــ دېدى سايىم لو ئۇستىغا قاراپ قويۇپ.

قاسىم، ئۇنى گەپكە سېلىپ قويۇپ يېگىدىن ئەكىرگەن قورۇملارغا توختىماي چوكا سالغىلى تۇرۇۋېدى، ئەخمەت:

ـــ بۇگۈن قاسىم ئۇچۇن ئاسانلىقچە تېپىلماس پۇرسەت بولدى. قاراڭلار ئۇ ئاغزىدا بىر پارچە گۆش چاينەپ تۇرۇپ چوكىغا بىرىنى قىستۇپ، كۆزىدە يەنە بىرىنى چەنلەپ تۇرغىنىنى، ـــ دېدى پىخىلداپ كۈلۈپ. ئۇنىڭ ئوخشىتىشىدىن ھەممەيلەن پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. ھاشىم ئۇنىڭ سۆزىگە پەرۋا قىلمىغان ھالدا ئاغزىدىكى گۆشنى يۇتۇپ بولۇپ:

ـــ بۇگۈنكى داستىخان زاۋۇتتا مىللىيلار ئۆتكۈزگەن تويلار ئىچىدىكى ھەرقانداقىدىن مول بوپتۇ. سايىم تويۇمدا ئۇستام ياردەم قىلىدۇ دېگەندە ئىشەنمەپتىم. راستتىنلا گېپىدە تۇرىدىغان خەنزۇكەن بۇ، ـــ دېدى لو ئۇستىغا قاراپ قويۇپ.

ـــ قاسىمۇ سەن، مېنىڭ گېپىمنى قىلىۋاتامسەن؟ ـــ دېدى لو ئۇنىڭ «لو، خەنزۇ» دېگەن سۆزى بىلەن تەڭ ئۆزىگە سىنچىلاپ قاراپ كەتكىنىنى پەرەز قىلىپ.

ـــ سىز خەنزۇلار ئىچىدىكى ئوغۇل بالىدەك ئادەم، ـــ دېدى ھاشىم باش بارمىقىنى تىكلەپ تۇرۇپ، خەنزۇچە سۆز بىلەن. لو كۈلۈپ كەتتى:

ـــ قاسىمۇ، خەنزۇچىدا ئۇ سۆزنى «ئەرزى ۋاۋا»، «نەنزىخەن» دەيدۇ. لېكىن، مەن نەدىمۇ نەنزىخەن بولالاي. بىز سايىم بىلەن بىرگە ئىشلىگىلى ئالتە يىل بولدى. ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك توي ئىشىدا ئۇنچىلىك قىلمىسام بولامدۇ، بىز ئاكا ـ ئۇكىدەك بولۇپ كەتكەن تۇرساق.

لو دېگىيەن كارىۋات تەرەپكە بويۇنداپ بىر قەغەز سانداۋق ئىچىدىن «شاڭخەي» ماركىلىق ئوتتۇرا دولقۇنلۇق رادىئونى چىقىرىپ كەنتىر ئۇسۇلىغا قويغاندىن كېيىن:

ـــ بۇ ئايالىم تاڭ مېنىڭ سايىم بىلەن ئانىقىزنىڭ تويىغا ئاتاپ ئالغان ئاددىي سوۋغىسى، ـــ دېدى.

ـــ پاھ! ـــ دېدى قاسىم چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ، ـــ مىللىيلارنىڭ ئىچىدە بىرىنچى بولۇپ سېنىڭ ئۆيۈڭدە بۇ نەرسە بولىدىغان بولدى.

ھاشىم رادىئونى ئايلاندۇرۇپ قاراپ كەتتى.

سادىق لونىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىلىپ بەردى. ھەممىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ ئولتۇرغان سارىخان ئانا سادىقنىڭ تەرجىمىسىدىن كېيىن دېككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ مەن ھەممىنى ئوغلۇم بىلەن كېلىنىمدىن ئاڭلىغانتىم. بۈگۈن يەنە ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ھەرقايسىڭلار بالامنىڭ بېشىنى كۆپ سىلاپسىلەر. بولۇپمۇ، لو ئوستام ئوغلۇمنى خۇددى ئۆز ئىنىسىدەك كۆرۈپ يېنىغا تارتىپ ھەممە ياخشىلىقنى قىلىپتۇ. بىزدە: «يېتىمنىڭ بېشىنى سىيلىغان جەننەتكە كىرىدۇ» دەيدىغان گەپ بار. ئىلاھىم لو ئوستام ھېچقانداق سوئال ـ سوراقسىز ئۇدۇل جەننەتكە كىرگەي! ئامىن! ـــ دېدى دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ.

مومايغا ئەگىشىپ باشقىلارمۇ دۇئاغا قول كۆتۈردى. لو دېڭيۈەن بىلەن ئايالى تاڭ مېيمۇ شۇنداق قىلدى. پەقەت بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەي ئولتۇرغان ئۇنىڭ ئۇچاستىكىسىدىكى بىرقانچە خەنزۇ-لارلا ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى.

سادىق سايىمنىڭ ئانىسىنىڭ سۆزىنى تولۇق تەرجىمە قىلالمىدى. ئۇ «جەننەت»، «دوزاخ» دېگەنلەرنى خەنزۇچە نېمە دەيدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. شۇڭا، ياخشى ئادەم، يامان ئادەم دېگەن مەنىدە تەرجىمە قىلىپ بەردى.

لو دېڭيۈەن:

ـــ مومايىنىڭ نېمە دېگىنىنى چۈشەندىم. ئۇ مېنى «تىيەنتاڭغا» كىرىدىغان ئادەم دەۋاتىدۇ. بۇ سۆزلەرنى ھېندۇنېزىيىلىكلەرمۇ ئىشلىتىدۇ، ـــ دېدى.

ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ سۆزىدىن ھەيران قېلىشتى. دۇئا قىلغان بولۇپ

يۇزىنى توسۇۋالغان هاشىم قولىنى چۇشۇرگەنىدى، ئۇنىڭ يۇز ـ كۆزىدىكى كۆلكە ئالامەتلىرى بىلىنىپ قالدى.

ـــ نېمىگە كۈلسەن؟ ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭغا پىچىرلاپ.

ـــ خەنزۇلار كۇپارلاردىن تۇرسا قانداقچە جەننەتكە كىرسۇن؟ ـــ دېدى قاسىم شۇڭىرلاپ.

ـــ ئۇلارنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا «دوزاخ»، «جەننەت» لىرى باردۇ؟ ـــ دېدى سادىق باشقىلار ئاڭلىغۇدەك قىلىپ.

ـــ ئۇنداقتا، ئۇ بىزنىڭ «جەننەت» تىمىزگە ئەمەس، ئۆزلىرىنىڭ «جەننەت» تىگە كىرىدىكەن ـ دە؟ ئۇنداق بولسا مەيلى. لېكىن، ئۇلارنىڭ «جەننەت» نى ساڭىخان ئانام باشقۇرالامدۇ؟ ـــ دېدى قاسىم كۈلكىسىنى تەستە بېسىپ.

ـــ بالام، ئۇنداق دېمىسىلە يامان بولىدۇ، ـــ دېدى گەپنى چالا ـ بۇلا ئاڭلاپ قالغان ساڭىخان ئانا دەرگۇمان بىلەن.

ـــ مەن باشقا بىر ئىشنى دەۋاتىمەن، ـــ دېدى قاسىم گەپ يوشۇرۇپ. ئۇلارنىڭ پاراڭغا چۈشكىنىدىن ئىچى پۇشقان لو دېگىيۇەن كارىۋات ئۇستىدىكى يەنە بىر قەغەز يەشكىتىن تۆت بوتۇلكا، «گۈچۈڭ» ئاق ھارىقى بىلەن يۇز گرامىلىق تۆت رومكىنى چىقىرىپ كەنتىر ئۇستىگە تىزدى. ھاراقنى كۆرگەن قاسىم خۇشاللىقىدا چاۋاك چېلىپ:

ـــ بۇ راستىنلا يارايدىغان خەنزۇكەن. مەيلى بىزنىڭ جەننەتكە كىرسىمۇ پىكرىم يوق، ـــ دېدى ھەممىگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ. ئولتۇرغانلار پاراققىدە كۈلۈشتى. سايىم ئالدىراپ قالدى. ئۇ لو دېگىيۇەننىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـــ ئۇستام، ئاناڭ بار يەردە ھاراق ئىچمەيمىز دېگەنتىڭىز، ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى خەنزۇچە پىچىرلاپ.

ـــ ئاپلا! ئېسىمدىن چىقىرىپتىمەن، ـــ لو دېگىيۇەن شۇ گېپى بىلەن تەڭ ئالاقزادىلىكتە ھاراقنى يىغىشتۇرۇشقا تۇتۇش قىلدى.

ـــ ھەي بۇرادەر، توختاڭ! ـــ دېدى ھاشىم ئۇنىڭ قولىدىكى ھاراقنى يەنە كەنتىر ئۇستىگە قويدۇرۇپ، ـــ بۇ ئىشنى ماڭا

قويۇۋېتىڭ، ـــ ئۇ رېھىمخاننىڭ يېنىغا بېرىپ، سايىمنىڭ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنى ئاچقىپ كېتىشنى پىچىرلىدى.

ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن پەردىشەپ ئېچىلدى. ھاراقنى كۆرگەن ھاشىمنىڭ گۈلقەلبىرى ئېچىلىپ، ھېلى ئۇيغۇرچە، ھېلى خەنزۇچە سۆزلەپ ھاراق بىلەن تەڭ سورۇننى يېڭىۋاشتىن قىزىتىۋەتتى.

ـــ سېنىڭ بۇ ئۇستاڭ قەيەرلىك خەنزۇكەن؟ دوستىغا ھەقىقەتەن سادىقكەن دېگىنە بۇ، ـــ دېدى ھاشىم سايىمدىن.

ـــ تەكتى سەندۇڭلۇق، ئاتا ـ ئانىسى ھىندۇنېزىيىدىكى جۇڭگو موھاجىرلىرىكەن. ئاتىسىنىڭ ئىككى ئايالى بولۇپ، ئىككى ئايالدىن تۆت ئوغۇل، ئىككى قىزى بارمىش. ئۇستام كىچىك خوتۇنىدىن بولغان ئىككىنچى ئوغلىكەن. ئازادلىق ھارپىسىدا ئاتىسى چوڭ خوتۇنى بىلەن بالىلىرىنى ئېلىپ ھىندۇنېزىيىگە چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇستامنىڭ ئانىسى، ئۇستام بىلەن ۋەتەندە قېلىپ قاپتۇ. ئۇستام دۆلىتىمىز ئازاد بولۇش بىلەنلا ئارمىيىگە قاتنىشىپتۇ. كېيىن ئاتىسى كىچىك خوتۇنىنىمۇ ھىندۇنېزىيىگە ئاچقىپ كېتىپتۇ. ئۇ، ئۇچ يىللىق ھەربىي مەجبۇرىيەتنى تۈگىتىپ، مەن شىنجاڭغا بارىمەن دەپ بۇ يەرگە كەلگەنىكەن. ئۇ دائىم بىزگە: ھىندۇنېزىيە مۇسۇلمان دۆلىتى بولغاچقا مەن ئاتا ـ ئانام، ئاكىلىرىمدىن ئاڭلىۋالغان مۇسۇلمانچىلىقنىڭ جىق قائىدىلىرىنى بىلىمەن، دەيدۇ.

سايىمنىڭ سۆزىگە زەن سېلىپ ئولتۇرغان لو دېگىيۈەن:

ـــ ھاشىمۇ، سىلەر يەنە مېنىڭ گېپىمنى قىلىشۋاتىسىلەر، شۇنداقمۇ؟ ـــ دېدى ئۇ بىرقانچە رومكىنى كۆتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن خۇش كەيپىلىك بىلەن. ئۇ بۇغداي ئۇنۇڭ بولغاچقا، ئۇنىڭ يۇزىدىن ھاراقنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە تەسىر قىلغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. سايىمنىڭ سۆزىنى سادىق لوغا تەرجىمە قىلىپ بەردى.

ـــ بىر رومكا بولسىمۇ ئىچىپ قويۇڭا، ـــ دېدى لو سادىققا ئىككىنچى قېتىم ھاراق تەڭلەپ.

ـــ مەن بۇ چاغقىچە ئاغزىمغا ئېلىپ باقمىدىم. يەنىلا مېنىڭ ئۇچۇن ھاشىم ئىچسۇن. ئۇ سىزگە ئاخىرغىچە ئىچىشىپ بېرىدۇ، ـــ دېدى سادىق

ئۇنىڭ قولىنى رەھمەت بىلەن قايتۇرۇپ.

لو ياخشى ئۇلپەتلەرنى تاپقاندا ئوبدانلا ئىچىپ قويىاتتى. ئۇ ھاشىم بىلەن يەنە بىر رومكا سوقۇشتۇرۇۋېتىپ:

ـــ سايمىنىڭ ھاراق ئىچمىگەندىن باشقا ھەممە مىجەزى، خۇي ـ پەيلى ماڭا ئوخشايدۇ. بىزنىڭ دېيىشمەيدىغان گېپىمىز يوق. ھېلى ئۇنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى راست. مېنىڭ ئاتا ـ ئانام، ئاكا ـ ئىنى، ئاچا ـ سىڭىللىرىمنىڭ ھەممىسى ھېندۇنېزىيىلىك بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتىدۇ. مەنغۇ ئۇ دۆلەتكە بېرىپ باقمىدىم. ئىككى ئاكام سودا بىلەن بىرقانچە قېتىم جۇڭگوغا كېلىپ كەتتى. ھەرقېتىم كەلگەندە ماڭا كۆپ پۇل قالدۇرۇپ كېتىدۇ. ئائىلىمىزنىڭ قولى ئۇچۇق. چىقىشقاق ئائىلە. مەنمۇ پۇلنى دوست تۇتمايدىغانلاردىن. مەن شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن شۇنداق كۆزەتسەم ئۆزۈمنىڭ مىجەزى ئۇيغۇرلارنىڭ تۇز كۆڭۈل، چىقىشـ قاق، مېھماندوست خاراكتېرىگە ئوخشاپ كېتىدىكەن. شۇڭا، سايىم بىلەن يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق. ئىككىمىزنىڭ خاراكتېرى خۇددى بىر ئادەمگە ئوخشايدۇ. مېنىڭغۇ قولۇمدا ئاز ـ تولا ئىقتىسادىم بار. مائاشىممۇ ئۇنىڭكىدىن يۇقىرى. ئۇنىڭغا قانچىلىك ياردەم قىلسام قىينالمايمەن. لېكىن، سايىمنىڭ قولى مېنىڭكىدىن ئوچۇق. مەرد، بىر نان تاپسا يېرىمىنى ماڭا كۆتۈرۈپ كېلىدۇ. مەن راستچىل ئادەم. ئۇمۇ ئاجايىپ راستچىل. مېنىڭچە ئىككىمىزنى بىر ـ بىرىمىزگە باغلىغىنى مۇشۇ پەزىلەتمىكىن دەيمەن...

لو دېگىيۈەن بىلەن تەڭ قىزىۋالغان ھاشىم ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈپ:

ـــ بۇگۈندىن باشلاپ مەنمۇ سىزنى دوست تۇتمەن، ـــ دېدى ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ.

ئادەتتىمۇ لو دېگىيۈەن مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر كۆپرەك تەرىپىنى قىلىدىغان سېخ مۇدىرلىرىنىڭ بىرى ئىدى. سايىمنىڭ تويىدىن كېيىن، ھەممىنىڭ ئاغزىغا چىقىپ، ئۇنى ماختايدىغانلار تېخىمۇ كۆپەيدى. ھاشىم پات ـ پات سارىخان ئانىنىڭ سۆزى بويىچە سىز بىزنىڭ جەننەتكە كىرىدىغان خەنزۇ، دەپ چاقچاق قىلاتتى.

دەرۋەقە، مۇشۇنداق كەڭ ئاما تەرىپىنى قىلىدىغان، ياخشىلىقىنى

ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان، مۇسۇلمانلار ئۆز «جەننىتى» نى ئاتا قىلغان لو مۇدىر مانا بۇگۈن، «چەت ئەل بىلەن باغلىنىشى بار»، «بۇرژۇئازىيىنىڭ پۇشتى» «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنىڭ سەركەردىسى»، «ھارۋا سۆرەشنى بىلىپ، نىشاننى بىلمەيدىغان ئەمگەك نەمۇنچىسى» دېگەن قالپاقلار بىلەن تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىنماقتا ئىدى.

3

دەسلەپتە بەش كىشى تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىنىشقا باشلىدى، شۇنىڭدىن كېيىن زاۋۇتتا غۇلغۇلا زادى بېسىقمىدى. ھەر كۈنى دېگۈدەك ئۈ يەر، بۇ يەردە غۇجمەكلىشۋالغان ئىشچىلار ئۆزلىرىگە ئەڭ تونۇشلۇق بولغانلار ئۈستىدە سۆز ـ چۆچەك قىلىشاتتى. بۇگۈن قۇيمىچىلىق سېخىدىكى بىرقانچە ئۈستام بىر يەرگە يىغىلىۋېلىپ، شۇ سېخنىڭ مۇدىرى چىڭ دېمىن ئۈستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشتى.

ـــ شىڭ خەيدى، لىيۇ جىندى، لو دېڭيۈەنلەرگىغۇ ئاشۇنداق گۇناھلارنى ئارتىپتۇ. چىڭ دېمىن بىلەن قۇدرەتنىڭ گۇناھى نېمىكەن ئەمدى؟ ـــ دېدى بىرى سوئال قويۇپ.

ـــ چىڭ مۇدىر پولات تاۋلاشقا قارشى چىققانمىش، يەنە ۋاڭ لەنجۇڭنى ئاقلاپ، ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسى دېگەن يوق گەپ بولسىمۇ، خاتا ئەمەس، دەپتىمىش. قۇدرەتنى «مىللىيلارنىڭ ئىچىدىن چىققان ئاق مۇتەخەسسىس»، «ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇندۇرگەن كۆچەت، مىللەتچىلىك خاھىشى بار» دەيمىش، ـــ دېدى قاسىم ئاڭلىغانلىرىنى جاۋابلاپ سۆزلەپ.

ـــ ياقەي، مېنىڭ بىلىشىمچە خىزمەت ئۆمىكى: شۇنچە خەنزۇلارنى تارتىپ چىقاردۇق، «ئوڭچىلار» نىڭ ئارىسىدا بىرەر مىللىي بولمىسا بولماس، دەپ قۇدرەتنى قوشۇۋاپتىمىش، ـــ دېدى ئاتاۋۇللا دېگەن ئۈستام يانپاشقا ئۇرۇۋېلا. ئۇ دائىم ئوڭ ئىشنى تەتۈر چۈشەندۈرىدىغان خۇيى بار ئادەم ئىدى. ئۇ ئالدىراپ گەپ قىلمايتتى، لېكىن ئاغزى

ئېچىلدىمۇ، يا سېسىق گەپ قىلاتتى، يا تەنە سۆزلەيتتى.

ـــ پولات تاۋلاشقا مەنمۇ بارغان. شۇنچە جاپا تارتقانغا لايىق نېمە پايدىسى بولدى، ھەممە ئادەم ئۇنىڭ پايدىسىدىن زېينى كۆپ بولدى دېيىشمىدىمۇ؟ ئەمدى ئۇنىڭمۇ ھېسابىنى ئالامدىكەن؟ بىزمۇ ئاغزىمىزنى يۇمۇپ يۈرسەك بولغۇدەك، ـــ دېدى گەپنىڭ ئۇستىگە كېلىپ قالغان چوڭ زاپچاسلار سېخى كوروپكا ئۇچاستىكىسىنىڭ مۇئاۋىن ئۇچاستنىكا باشلىقى سولايمان ئېھتىيات قىلمەن دېسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ھالدا نارازىلىقىنى بىلدۈرۈپ.

ـــ پولات تاۋلاش دېگەننى مەن كۆپ ئاڭلىدىم. لېكىن، قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيمەن. پولات تاۋلىسىمۇ ياماق ئىش بولامدۇ؟ ـــ دېدى ئىككىنچى تۈركۈمدە قەشقەردىن كەلگەن، تېز ئالغا بېسىپ خېلى كۆزگە كۆرۈنۈپ قالغان تۇرسۇن پالتا.

ـــ قارا ئۇكا، ـــ دېدى ئاتاۋۇللا تۇرسۇن پالتىنى «سەن كەچىك» دەپ ئانچە كۆزگە ئىلمىغاندەك گەپ ئېچىپ، ـــ ئۇ چاغلاردا سەن ھەقىچان باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان بولغىيتىڭ. بىز ئۇيغۇر-لاردا بىر ھېكمەتلىك سۆز بار: «پادىشاھنىڭ ئاغزى مايمۇن» دەيدىغان. بۇ ئىشچۇ خۇددى پادىشاھنىڭ ئاغزىدىن مايمۇن ئوينىتاقاندەك چىقىپ كەتكەن گەپ دېگىنە. شۇنىڭ بىلەن، پۈتۈن جاھان تەۋرەپ كېتىپ، بىر سىگنال بىلەن چوڭ ـ كىچىك، قېرى ـ ياش، ئەر ـ ئايال، ئىشچى ـ دېھقان، ھەربىي، ئوقۇغۇچى، كادىر دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى پولات تاۋلاش بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى. ئۇلار شەھەرنى تاشلاپ تاغقا، ئۆيلىرىنى تاشلاپ كەڭ دالا، ئورمانلىقلارغا باردى. دەرەخنى كېسىپ كۆمۈر قىلدى. ئۆيدىكى قازان، داڭقان، كەتمەن ـ گۈرجەكلەرنى ئېرىتىپ پولات تاۋلىدى. سەن «ئۇچ قىزىل بايراق» دېگەننى ئاڭلىغانمۇ؟ پولات تاۋلاش ئەنە شۇ «ئۇچ قىزىل بايراق» ئىچىدىكى بىر بايراق.

ـــ قالغان ئىككى بايراقچۇ؟ ـــ سورىدى تۇرسۇن.

ـــ ئۇنىمۇ بىلمەمسەن؟ كومموُنا ئاشخانىسىنىڭ كىچىككىنە تۆشۈ-كى ئالدىدا ئۇزۇن ئۆچىرەتتە تۇرۇپ ئومىچىنى ئىچمەپتىكەنسەن ـ دە؟

بىر بايراق ئەنە شۇ، ھەممە ئادەمنى ئاشخانىغا يىغىۋېلىپ ھېلىقى تۆشۈك-تىن ئوماچ، قونـاق ھورنىنىـى بىر - بىرلەپ سۈنۈپ بېرىدىغان خەلق كومىتېسـى. يەنە بىرى نېمىتـى؟ — ئاتـاۋۇللا تاپالمـاي بېشىنـى قاشلىدى، — تاپتىم. باش لۇشيەن. لېكىن، مەن ئۇنىڭ مەنسىنى چۈشەنمەيمەن. سەن «پولات قانداق تاۋلاندى؟» دېگەن كىتابنى كۆر-گەنمۇ؟ ئۇ كىتابتا ئادەملەرنىڭ خۇددى پولاتتەك تاۋلاپ چىقىلىنى يازىدۇ. لېكىن، بىز تاۋلىغان پولات بولسا ئادەملەرنى پولاتتەك تاۋلىغانغا ئوخشىمـۇ، لېكىن ئادەملەرنىڭ تاۋلىغان پولتى پولات ئەمەس، ساپلا چويۇن پوقى، ھەتتا تەييار پولاتنى چويۇن پوقىغا ئايلاندۇرۇۋېتىدىغان ئىش. ئۇ پولاتتا كەتمەن، گۈرجەكمۇ ياسغىلى بولمايدۇ. ياخشى پولات، تۆمۈرلەرنى «پولات تاۋلايمىز» دەپ داشقالغا ئايلاندۇرۇپ قويغانلىقىنى كۆرگەن چـاغ دېمـەن ئاغزىنـى بۇزۇپ يـۇقىرىـنى تىللىغانىكەن. شۇنىڭ ھېسابى ئوخشايدۇ...

ئاتاۋۇللا قولىدىكى موخۇركىسىنى قاتتىق بىر شورىۋالغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ سۆزىگە تازا قۇلاق سېلىپ ئاڭلاۋاتقانلارغا قاراپ قويدى - دە:

— گەپنىڭ چاتاق چىقىدىغان نازۇك يېرىنى مەن دەۋەتتىم، سولايـمان، قالغىنىنى ئۆزۈڭ دېگىنە، — دېدى ئۇنى قورقۇنچاقتا چىقىرىپ.

— ھەممىنى ئۆزۈڭ دەۋەت. سەن پىچاقتىن قورقمايدىغان قېرى كالا بولغاندىكىن، — دېدى سولايمان مىيقىدا كۈلۈپ قويۇپ،

— دېسەم دېدىم، لېكىن بۇنىڭغا لەقەمنى كەلتۈرمە، لەقمىم كالا بولسىمۇ قېرىسى ئـەمەس. — ئـاتاۋۇللا سـەل تـېرىكـتى. ئۇ چېكىپ بولغان موخۇركىسىنى يەرگە تـاشلاپ پـۇتىدا كـۇچەپ مەجبۇرىتكەندىن كېيىن قوشۇپ قويدى، — سېنىڭ لەقـمىڭ بەكـمۇ سەت ئاڭـلىنـىدۇ. تولا ئاغزىمنى كولىما!

— بولدى، ئەمدى سېسىق بۇس چىقارماي يولۇڭدىكى گېپىڭنى قىلمامسەن، — دېدى سولايمان مۇداپىئەلىنىپ.

— يەنە بىر نېمە دېسەم گەپ ئېچىلىپ كېتىدۇ. بۇ يەردە ئىنىلىرى-مىزدەك باللار بولۇپ قالدى. سېنىڭ بىلەن ئايرىم دېيىشۇالىدىغان

بولدۇم دېگىنە. قانداق بولمىسۇن سەن مۇئاۋىن ئۇچاستكا باشلىقى ئەمەسمۇ؟ ـــ ئاتاۋۇللا «مۇئاۋىن» دېگەن سۆزنى ئالاھىدە ئۇرغۇ بىلەن چىقاردى. سولايمان ئۇنىڭ ئاغزىدىن تېخىمۇ سېسىق گەپلەرنىڭ چىقىپ كېتىشىدىن ئۆزىنى ئاياپ جىم بولۇۋالدى.

ئاتاۋۇللا «ئۆتۈپ كەتكىلى ئون يىلدەك بولغان ئىشنى زىغىرلاپ نېمە قىلاي» دېگەننى ئويلاپ ئىككى خىيال بولۇپ تۇرغاندا سولايمان:

ـــ شۇ قېتىم تاس قالغان ـ ھە، سەن توڭلاپ ئۆلگىلى، ـــ دېدى.

ـــ شۇلارنى ئۇنتۇپ قالماپسەن، ئىنسانچىك بار نېمىكەنسەن، ـــ دېدى ئاتاۋۇللا روھى كۆتۈرۈلۈپ.

ـــ ئاتاۋۇللا ئاكا، باشتىن بىر سۆزلىگىنە، باش ـ ئايىغى يوق گەپ قىلماي: ھازىر «ئۆتمۈشنى ئەسلەش» تەرىبىسى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. بىزمۇ تەربىيە ئېلىپ قالايلى، ـــ دېدى تۇرسۇن پالتا.

ـــ بىزنىڭ زاۋۇت «پولات تاۋلاش» قا ئاتلانغان چاغ 11 ـ ئاينىڭ ئاخىرى ئىدى. شۇنداققۇ سولايمان؟ ـــ دەپ گەپ باشلىدى ئاتاۋۇللا، ـــ پارتكوم ھەيئەت ئەزاسى سادىق دۇيجاڭ، چىڭ دېمىن مۇئاۋىن دۇيجاڭ بولدى. بىز 500 ئادەمنى ئۇستىنى بىرىزىنت ياپقان قارا ماشىنىلارغا ئولتۇرغۇزۇپ، شىسەن تاغلىرى ئىچىدىكى ئەڭ يىراق بىر جىلغا ئىچىگە ئاپىرىپ چۈشۈردى. بۇ چاغ زاۋۇتتىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئۈچ تۈركۈمگە ئايرىپ، بىر تۈركۈمى باش لۇشيەن ئۆگىنىشى قىلىدىغان، بىر تۈركۈمى «پولات تاۋلايدىغان»، قالغانلىرى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بەلگىلىمە چىقىرىلغانىدى. «پولات تاۋلاش» قا بارىدىغان بىزلەرگە كۆك تاشلىق جۇۋا، قۇلاقچا، تېرە ئەستىرى بار چوڭ باشلىق «داتوشې» (بەتنىكە) تارقىتىپ بەردى. ئەتىگەن سائەت ئونلاردا يولغا چىقتىققۇ دەيمەن، شۇنداقمۇ سولايمان؟ قاراڭغۇ چۈشكەندە ھېلىقى ئېـ ـدىرلىققا بېرىپ بىر جىلغا ئىچىگە چۈشتۇق. ھەممىمىز قۇلاقچىنى كۆزدـ ـىزگە چۆكۈرۈپ كىيىپ، سىم، چىگە، يىپلار بىلەن بېلىمىزنى باغلاپ، بـىر مېتىر قېلىنلىقتىكى قـارىنىڭ ئـۈستىگە چۈشكەنتۇق. قـاراڭغۇدا

هېچكىم ـ هېچكىمنى تونۇمايتتى هەم ئىزدىن مىدىر قىلالمايتتى. بىر قىسىم ئادەملەر يەنە ماشىنىغا چىقىۋالدى. چۈنكى، ئەمدى ماشىنىدىن چۈشۈپ تۇرساق لەپىلدەپ قار ياغقىلى تۇردى. سادىق بىلەن چىكّ مۇدىر ۋارقىراپ ـ جارقىراپ ئۇلارنى ماشىنىدىن سۆرەپ چۈشتى ۋە ھەممىمىزنى تۆز يەردىكى قارلارنى تازىلاپ يەر ئاچقاندىن كېيىن بەنلەر بويىچە چېدىر تىكىشكە بۇيرۇدى. شۇ چاغدا مۇشۇ سولايمان توڭلىغىنىدىن چىشلىرىنى كاسىلدىتىپ تۇرۇپ: «ھەي سادىق! بىز تۆز يەرنى قانداق تاپمىز بۇ قاراڭغۇدا، ئۇنىڭ ئۇستىگە توختىماي ياخىتەكتەك چوكّ قار چۈشۈۋاتسا؟» دېدى. «كۆزۈڭ كۆرمىسە ئەقلىڭ بىلەن تاپ، پۇتۇڭ بىلەن دەسسەپ كۆرمەمسەن؟ تېزدىن چېدىر تىكىۋالمىساق قارنىڭ ئاستىدا توڭلاپ ئۆلمىز» دېدى سادىقمۇ توڭلىغىنىدىن چىشىنى كاسىلدىتىپ تۇرۇپ. سولايمان بىر بەننىڭ بەنجىگى ئىدى، ـــ ئىزاھلىدى ئاتاۋۇللا، ـــ بىز بىر سائەتتىن ئارتۇق ئېيتىشىپ يۈرۈپ، ھەربىر چېدىرغا ئون ئادەم سىغىدىغان 50 نەچچە چېدىرنى تىكلەپ بولدۇق. زاۋۇتتىن ئېلىۋالغان چويۇن مەشلەرگە كوكس كۆيدۈرۈپ چېدىر ئىچىنى ئىسسىتتۇق. ماكار چاغدا ئېلىۋالغان ئىچى كاۋاك قوناق ھورنىنى قېتىپ تاشتەك بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇنى مەشتە ئېرىتتۇق. قار سۈيىدىن چاي قاينىتىپ، يېرىم كېچە بولغاندا ئاران قورساق توقلىدۇق. لېكىن، بۇ جىلغىنىڭ بىر ياخشى يېرى شامال چىقمايدىكەن. ھارغىنىمىزدىن ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ كېتىپتۇق. ئەتىسى قارىساق بەزىلەر كېچىدە پەرق ئېتەلمەي چېدىرنى تاغ ئېدىرلىرىنىڭ باغرىغا يانتۇ تىكىۋاپتۇ. سولايمانلار شۇنىڭ بىرى ئىدى. شۇنداقمۇ سولايمان؟ ـــ ئاتاۋۇللا يەنە ئۇنىڭغا تەستىقلاتتى، ـــ ئەتىسى ئىشقا كىرىپ كەتتۇق. سادىقمۇ بەزىدە ئالدىراڭغۇلۇق قىلىدىكەن، ئۇ ئەتىگەنلىك تامىقىمىزنى يەپ بولۇشىمىزغا بەنجاڭلارنى يېنىغا يىغىپ: «يۇقىرىنىڭ تەلىپى بويىچە 15 كۈن ئىچىدە بىرىنچى ئوچاق پولاتنى ئېقىتىشىمىز كېرەك» دەپتۇ. چىكّ مۇدىر ئاچچىقلىنىپ: «بىز ئىشلەپ چىقىرىدىغان پولاتنى لايدىن ياسامدىكەنمىز ياكى قاردىن ياسامدىكەنمىز؟ بىز بۇ يەرنىڭ رۇدا سۈپىتىنى بىلمىسەك، قولىمىزدا رۇدا كانى زاپىسى ھەققىدە ھېچقانداق

ماتېريال، خەرىتە، ئاساس بولمىسا ئۇنى قانداقمۇ 15 كۈندە قىلغىلى بولىدۇ؟ ئۇنداق گەپلەر ئوسۇرۇق. ئەمەلىيەت بىلەن ھېسابلاشماي بىلجىر-لىغانلىق. ئالدى بىلەن ئەتراپتىكى تاغلاردىن ياخشى، بىرقەدەر ياخشى رۇدىلارنى تاپايلى، كىچىك دومنا پېچلىرىمىزنى تۈرغۇزايلى، ئاندىن بىر گەپ بولار» دەپتۇ. بىز 15 كۈنگىچە ياخشىراق رۇدا زاپىسنى تاپالمىدۇق. توپتوغرا 20 نەچچە كۈن بولغاندا مۇشۇ سولايمانىڭ گۇرۇپپىسى ئەڭ ئىچكى جىلغىلاردىن رۇدا زاپىسنىڭ بىرقەدەر ياخشى دېگەن نۇسخىسىنى تاپتى. يەنىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرگەندىن كېيىن ئاندىن ياخشىسى تېپىلدى. لېكىن، ماشىنا كىرەلمەيتتى. يەنە ئۇن نەچچە كۈن زەربىدارلىق بىلەن يول ياسىدۇق. مەن توكلاپ قالغىلى تاس قالغان چاغ يول ياساشقا تۇتۇش قىلغان كۈننىڭ ئۇچىنچى كۈنى ئىدى. چۈشتە بىرئاز ئاپتاپ چىقتى. توك يەرگە سالغان ئېغىر جوتۇ دەستىسىدىن قوللىرىم قاپىرىپ، تېرىسى سويۇلۇ-غاندىن كېيىن قاناشقا باشلىدى. پۇتۇن بەدىنىم سىرقىراپ ئاغرىيتتى. ئىككى بىلىكىم ئۇزۇلۇپ كېتىدىغاندەك كىچىككىنىمۇ ماغدۇر قالمىدى. ئاربىلىقتا دەم ئېلىش بولدى. مەن جۈۋامنى، قولاقچامنى كىيىۋېلىپ بىر تۆپىلىكىنىڭ يان باغرىغا چۈشكەن ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. بۇ ئاغىنىلەر كۆپ ئادەم ئىچىدە كىم بار، كىم يوق ئىشلەۋېرىپ ئىشتىن چۈشۈپ چىدىرغا قايتىپتۇ. تاماقلىرىنى يەپ، مەش ئالدىدا پاراڭغا چۈ-شۈپ، ئۇخلايدىغان ۋاقتىدا بىزنىڭ بەنجاڭ ياڭ مېنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. ھېچكىم كۆردۈق دېمىگەندىن كېيىن ئۇ سادىققا خەۋەر قىپتۇ. سادىق بىلەن چىڭ مۇدىر بىرقانچە چىدىرغا كىرىپ ئەھۋال ئوقۇشقاندا ئولار چۈشتىن بۇرۇنقى سائەت ئوندىكى دەم ئېلىشقىچە بار ئىدى. قوللىرى قاپىرىپ، قاناپ كېتىپتىكەن، بىز ئۇنىڭ بىر دۆڭنىڭ كەينىگە سىيگىلى كەتكەنلىكى-نى كۆرگەن، دېيىشىپتۇ. سادىق، چىڭ مۇدىر، سولايمان، ياڭلار گۇمان بىلەن بىز يول ياسىغان يەرگە كېلىپ قولچىرىغىنى بېقىپ، ئۇخلاپ قالغان يېرىمىدىن تېپىپتۇ. ھوشۇمغا كەلگەندە ئولار «تىرىلدى! تىرىلدى!» دېيىشتى. مېنى بىز بىلەن چىققان كىچىك جاڭ دوختۇر قۇنقۇزۇپتىمىش. ئۇنىڭ دېيىشچە، يەنە بىرقانچە سائەت تېپىلمىغان بولسام، يېرىم كېچىگە

بارماي توڭلاپ قېتىپ قالاركەنمەن.

تۇرسۇن پالتا ئۇنىڭ ھېكايىسىنى بارغانچە ھەۋەسلىنىپ ئاڭلاپ كەتتى. باشقىلارمۇ، ھەتتا پولات تاۋلاشقا بارغانلارمۇ ناھايىتى جىم ئولتۇ-رۇپ ئاڭلاۋاتاتتى. چۈنكى ئۇلار بۇ ئەخمقانە قىلمىشلارغا تۇرۇپ ئىشىنەت-تى، تۇرۇپ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

ـــ يۇقىرىدىن بىزگە «پولات تاۋلاش» شەرت ـ شارائىتى ياخشى، تېخنىكا كۈچى بار، دەپ 200 تونىنا ۋەزنىگە بېرىپتىكەن. دېكابىرنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ كېلەركى يىلى مايدا ئاندىن ۋەزنىينى تاماملاپ قايتىپ كەلدۇق. ئارىلىقتا ئىككى قېتىم كېلىپ مۇنچىغا چۈشۈپ، كىيىملىرىمىزنى ئالماشتۇرۇپ ئۈچ كۈن قانغۇدەك ئۇخلۇۋېلىپ، لازىملىق نەرسىلىرىمىزنى ئېلىپ يەنە باراتتۇق. شۇ قېتىم بىرقانچە ئادەمنىڭ قۇلىقى ئۇششۇپ قالدى. ساۋۇت «دەلدۇش» نىڭ قۇلىقى شۇ قېتىمدا ئۇششۇپ چوناق بولۇپ قالغان. قاسىمنىڭ ئاقساپ مېڭىشى شۇ قېتىمقى ئۇششۇكنىڭ يالدامىسى. ئۇلارنىڭ چىڭ مۇدىرغا ئارتقان گۇناھى مانا مايەردە! ـــ دېدى ئاتاۋۇللا گېپىنى يېغىنچاقلاپ، ـــ يۇقىرىدىن: «ئۆزۈڭلار تاۋلىغان 200 تونىنا پولات بىلەن ئىدارىدىكىلەر تاۋلىغان 50 تونىنا پولاتنى سىلەر قۇيمىچىلىقتا ئىشلىتىڭلار، بۇنى پولات ماتېرىياللىرى نورمىسىغا ھېسابلايمىز» دەپتۇ. تاڭ ۋېنىسەيىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن سادىق بۇ گەپنى چىڭ مۇدىرغا يەتكۈزدى.

ـــ تۆپىدە قاراپ تۇرغانىدەك «يەتكۈزدى» دېمىگىنە، ـــ دېدى سولايمان گەپ ئارىلاپ، ـــ شۇ كۈنى مەن نەق مەيداندا دېگىنە.

ئاتاۋۇللا گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ سادىقنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان چىڭ مۇدىر دەرھال قوشۇمسىنى تۇرۇپ، ئوسمانغا «ئۇ جۇرنى، بۇ چويۇن پوقلىرىنى سېخقا يېقىن كەلتۇر-گىلى بولمايدۇ. ئۇنى پولات ئەمەس، چويۇنمۇ دېگىلى بولمايدۇ. ئىسىت! 500 ئادەمنىڭ ئالتە ئاي قىلغان ئەمگىكى بىر تېپىنلىق پايدىسى يوق ئىشقا بىكار كەتتى. نەچچە ئادەم ناكا بولدى، شۇنچە ماشىنا، ئۇسكۇنىلەر ۋەيران بولدى. ئەمدى ئۇنىڭدا ماشىنا، تراكتور زاپچاسلىرى قۇيمىز،

دېسەك ھەر ئون تونندىن بىر تونىمۇ ساپ پولات ياكى چويۇن چىقمىغاندىن تاشقىرى پېچىنك يۇزىنى چويۇن پوقى قاپلىۋېلىپ، ئوچاقنى كېرەكتىن چىقىرىدۇ. بىر چۆمۈچ ساپ چويۇن ئۇچۇن نەچچە تونىنا چويۇن پوقى ئاجرىتىمىز. بۇنىڭ بىلەن، يەنە بىر قېتىم پايدىسىدىن زىيىنى كۆپ ئىشنى قىلامدۇق. مېنىڭچە يولداش سادىقنىمۇ خجالەت قىلمايلى. ھازىرچە ئۇنى سېخىنىك كېرەكسىز ماتېرىياللار دۆۋىسىنىك بىر بۇرجىكىگە تاشلاپ قويۇپ كېيىن تەشكىل ئۇنتۇپ قالغاندا چويۇن پوقى بىلەن قوشۇپ تۆكۈۋېتەيلى» دېدى. «ئۆزىڭىز قارار قىلىڭ» دېدى ئوسمان ئەترايغا قاراپ قويۇپ. «پولات تاۋلاش بايرىقىنى ئىككىمىز كۆتۇرۇپ تاغقا چىققان، ئەمدى ئۆزىمىز تاۋلىغان پولاتنى ئۆزىمىز چۆرىۋەتسەك نېمە بولاتتى؟ قانداق دېدىم يولداش سادىق» دېدى چىڭ مۇدىر كۈلۈپ تۇرۇپ. مەن تاڭ شۇجىغا: «چىڭ مۇدىر تاپشۇرۇۋالدى دەيمەن، پىلاندىكى كەم چويۇن، پولات ئۇچۇن زاۋۇتنى ئىزدىمەك. ئۆزىڭىز ھەل قىلىڭ» دېدى سادىق كەينىگە يېنىۋېتىپ. ئاكلىشىمچە چىڭ مۇدىرنى تارتىپ چىقىرىشتىكى چوڭ خاتالىق دېگىنى ئاشۇ بىرقانچە ئېغىز گەپكەن.

ئۇنىڭ سۆزى بارغانچە قىزىپ كەتتى، ئۇ زوقلىنىپ كۈچەپ سۆز-لەيتتى، راسا كۈچىگەندە ئاغزىدىن تۈكرۈكلەر چاچراپ چىقاتتى. ھەممە ئۇنىڭ سۆزىنى قۇلاق سېلىپ ئاكلايتتى، ھېچكىم ئارىچىلىمايتتى. ئۇنىڭ سۆزى تۈگەپ خېلى ئۇزۇنغىچىمۇ جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئاخىر جىمجىتلىقنى يەنىلا ئاتاۋۇللا بۇزدى:

ـــ مەن شۇنى ئويلاپ قالدىم. جاھان تىنچ بولسا، پۇقرا بولغانغا يەتمەيدۇ. لېكىن، جاھان قالايمىقانلاشسا، ھەممە بالايىئاپەت پۇقرالارغا كېلىدۇ شۇ، تۇرۇكلار كەتتۇق. ئىش بولسا قىلىمىز، بولمىسا ئويناپمىز، بۇگۈنكى كۈندە كىم بىلەن كىمنىڭ كارى؟ ـــ ئاتاۋۇللانىڭ شۇ گېپى بىلەن ھەممەيلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ئون ئۈچىنچى باب
قېيىن ئۆتكەلنى بۆسۈش

1

تۆت مۇدىر، بىر بۆلۈم باشلىقى تارتىپ چىقىرىلغاندىن كېيىن، تاڭ ۋېنسەي گاڭگىراپ قالدى، سادىق پۇچىلىنىپ كەتتى. چۈنكى، ئۇلار ۋاڭ لەنجۇڭنىڭلا ئەمەس، بەلكى تاڭ ۋېنسەينىڭمۇ «غول تۈۋرۈكلىرى» ئىدى. بۇنداق غوللۇق تايانچىلاردىن ئايرىلغان زاۋۇت نېمە قىلالايدۇ؟

تاڭ ۋېنسەي يۇقىرىنىڭ شىڭ خەيدىنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىش قارارىنى بىكار قىلدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، «ئاپلا!» دەپ قالدى. ئۇ سادىقنى شۈگۈا خىزمەت ئىشلەشكە بۇيرۇپ، ئۆزى ئىدارىگە بارىدى. لېكىن ئىدارە ئۇنىڭ پىكرىنى ئىلىك ئالمىدى. سادىق شىڭ بىلەن سۆزلىشىپ يالغاندىن بولسىمۇ خاتالىقىنى ئۇستىگە ئېلىشقا دەۋەت قىلدى. لېكىن، شىڭ سادىققا ئاچچىقلىنىپ:

ـــ سىزگە يەنە نېمە بولدى؟ يالغاندىن بولسىمۇ ئۇستۈڭگە ئال، دېگەن قانداق گەپ بۇ؟ سىز بۇ ئىشقا ئارىلاشماڭ. ئۆزىڭىزگە ھېزى بولۇڭ. مەن بۇ شامالنىڭ قايسى كۈھنقاپتىن چىقىۋاتقانلىقىنى بىلمەن. مىڭ شەندى بىزنى بىر ـ بىرلەپ تىز پۈكتۈرمەكچى، مەن ئۆلسەممۇ ئۇلار بىلەن بىر ئېقىمدا ئاقمايمەن. تىزمۇ پۈكمەيمەن. مىڭ شەندى كىم؟ ۋاڭ لەنجۇڭ كىم؟ سىز بىلمىگەن بىلەن مەن بىلمەن. بىر كۈنى تارىخ خۇلاسە چىقىرىدۇ. شۇ چاغدا كۆرىسىز، ـــ دېدى ـ دە، سادىقنىڭ يۈزىگە قارامۇ قويماي چىقىپ كەتتى.

سادىق ئېڭەك تۇتۇپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ ئويلايتتى: «شىڭ مۇدىر

هەرقانچە ئۆزۈمنىڭ توغرا دېگەندەمۇ بۇنداق قاتتىقلىق قىلمىسا بولاتتى. ئۇ بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى خىزمەت ئۇسۇلى ۋە ئىستىلىغا يات ھالدا ئەجەبمۇ يالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىقتىيا؟ ھازىر قانداق ۋەزىيەت؟»

شۇ كۈندىن باشلاپ شىڭ خەيدىنىڭ زاۋۇتىنىڭ مەركىزىي ۋەزىپىسى توغرىسىدىكى ئۆزگەرمەس كۆز قارىشى سادىقنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ھەر كۈنى جاراڭلاپ ئاڭلىنىدىغان بولۇۋالدى. «بۇرۇن كۈندە ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بۇ سۆزلەر ئەجەب ماڭا مۇنچە تەسىر قالدۇرماپتىكىنا؟» دەپ ئويلايتتى سادىق. خۇددى شىڭنىڭ بۇ سۆزى ھەر كۈنى يېڭى مەزمۇنلار بىلەن تولۇقلىنىپ تۇرغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ. ئەمەلىيەتتە ئۇ ئۆزىنىڭ شىڭ خەيدىنىڭ قارىشىدىن، نىشان تاللاپ، قەتئىيلىك ۋە جاسارەت تېپىۋاتقانلىقىنى سەزمىدى.

شىڭ خەيدىنى سېخ مۇدىرلىقىدىنمۇ قالدۇرغاندا سادىقتا يەنە بىر قېتىم قاتتىق سىلكىنىش بولدى. ئۇمۇ تاڭغا ئوخشاش ئىدارىنى ئىزدىمەكچى بولدى. لېكىن، شىڭنىڭ: «مېنى شەندى كىم؟ ۋاڭ لەنجۇڭ كىم؟ سىز بىلمەيسىز. مەن بىلىمەن. ئۆزىڭىزگە ھېزى بولۇڭ» مېنىڭ بىلەن كۆرەش قىل دېسە كۆرەش قىلىڭ. لېكىن، ئۇلار بىلەن بىر ئېقىمدا ئاقماڭ» دېگەنلىرىنى ئەسكە ئېلىپ بۇ نىيەتتىدىن يانىدى.

«تارىخنىڭ تارازىسى ئادىل. ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭدا ئۆزىنى يا يېنىكلىتۇېتەلمەيدۇ، يا ئېغىرلىتۇېتەلمەيدۇ. ئۆز ۋۇجۇدى، ۋىجدانىدا نېمە بولسا تارازىغا شۇ چىقىدۇ» دېگەنىدى ۋاڭ لەنجۇڭ زاۋۇتتىن ئايرىلىدىغان چاغدا، سادىق شۇلارنى ئويلاپ سەل يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى.

ئايمۇ ئاي تۆۋەنلەۋاتقان ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىيىتىدىن خىزمەت شۆبە ئۆمىكىنىڭ پەرۋايى پەلەك ئىدى. ئۇلار ئازراقمۇ جىددىچىلىك ھېس قىلمايۋاتاتتى. ئەكسىچە پۈتۈن كۈچى بىلەن سېخ، بۆلۈملەردىن «ئاكتىپ» تاللاپ، «سولچىلار» قوشۇنىنى كېڭەيتىپ، «ئوچ قىزىل بايراق» قا قارشى پىكىر ئېقىمىدىكى «تۆت» تە ئېنىقسىزلار، «ئوكچى» ۋە «ئوڭچىللىق» خاھىشى بارلارنى بىر ـ بىرلەپ تارتىپ چىقىرىۋاتاتتى. بۇنى ئۇلار «ئىنقىلاب ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» دەيمىز.

پەقەت مۇشۇ يول بىلەن ماڭغاندىلا «نىشان ئايدىك»، «سەپ ئېنىق بولىدۇ» دەيىتتى.

خىزمەت گۇرۇپپا شۆبە ئۆمىكى ئۆزلىرىنىڭ «ھارۇسىنى ئۆز ئالدىغا، ئۆزى خالىغان يەرگە سۈرەۋاتقانلىقى» توغرىسىدا ئىنكاسلارنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، زاۋۇت رەھبەرلىرىگە يېڭى تاكتىكا ۋە ھىيلە ئىشلەتمەكچى بولدى. ئۆمەك باشلىقى جياڭ پېييەن پارتكومدىكى ئاساسلىق مەسئۇللارنى يىغىپ:

ـــ سىلەر بۇ ئورۇنغا چىققىلى ئۇزۇن بولمىدى. شۇڭا، سىلەرنى ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ مەسىلىلىرىگە چاتمايمىز، ـــ دەپ «تىنچلاندۇرۇش ئۇكۇلى» سالدى.

چۈنكى، تۆت مۇدىر، بىر بۆلۈم باشلىقى تارتىپ چىقىرىلغاندىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىش كۈنمۇ كۈن تۆۋەنلەپ، زاۋۇتتا ئىدىيە قالايمىقانچىلىقى چىققىلى تۇردى. بۇ چاغدا، تاڭ ۋېنسەي تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا ئۇلارغا قىر كۆرسىتىپ قارشىلىش ئېلىپبارىسىدا بولدى. سادىقمۇ مەمۇرىي ئىشلاردا بىرئاز «قىزغىن» بولسىمۇ، «تۆت» تە ئېنىقسىزلىق ۋە «ئوڭچىلار» نىڭ ئىشىدا ئۆزىنى قاچۇرۇپ، پاش قىلىش مەسىلىسىدە «ئۇرسا ئاغرىمايدىغان ۋە قىچىشمايدىغان يەرلەرنى تاتلايدىغان» سۆز ـ ھەرىكەتلەر بىلەن تاقابىل تۇرۇۋاتاتتى. خىزمەت ئۆمىكى لو دېڭيۈەن مەسىلىسىدە سادىق بىلەن سۆزلەشتى، چۈنكى ئۇلار سادىقنىڭ شىك خەيدى توغرىسىدا بىر نېمە دېگىلى ئۇنمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇلار لو دېڭيۈەننىڭ «جىنايەت» لىرىنى سۆزلەپ كېلىپ:

ـــ لو دېگەن «ھارۇا تارتىشىلا بىلىپ، يولغا قارىمايدىغان» نېمە، سىلەر «ئەمگەك نەمۇنىچىسى» دەۋالغىنىڭلار بىلەن، ـــ دېدى. بۇ چاغدا سادىق ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي:

ـــ شۇمۇ گەپ بولدىمۇ؟ مەن شۇنچە يىللاردىن بېرى، بىرەر ئادەمنىڭ پولات، چويۇن ۋە ياكى كوكس قاچىلىغان ھارۇنىنى تارتقان پېتى پېچ ئېچىگە سۆرەپ كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرمىدىم. گېپىم بار، دەپ قىلىۋېرىدىكەنسىلەر، ـــ دېدى زەردە بىلەن. شۇ ئىشتىن كېيىن

خىزمەت شۆبە ئۆمىكى ئۇنىمۇ نىشانلاشقا باشلىدى. لېكىن، تاڭ ۋېنسەي ئۇلارنىڭ سادىقلا تېگىشىگە پۇرسەت بەرمەيۋاتاتتى. ئۇلار ئىچكى جەھەتتە، سادىقنى ۋاڭ لەنجۇڭ بىلەن شىڭ خەيدىگە چېتىپ ماتېرىيالنى توپلاشقا كىرىشتى.

خىزمەت شۆبە ئۆمىكى بۇ چاغقا كەلگەندە 18 ئادەمنى تارتىپ چىقىرىپ، ئوخشىمىغان مەزمۇندىكى «قالپاق» لارنى كىيگۈزگەنىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە، ئىشچىلاردىن بەش كىشى، مىللىيلاردىن ئۈچ كىشى بار ئىدى. ئۈچ مىللىينىڭ بىرى قۇدرەت، قالغان ئىككىسى ئادەتتىكى كادىر ئىدى. بۇ ئىككى مىللي كادىرغا «بىر ۋەتەن، بىر پارتىيە، بىر داھي» مەسىلىسى ئېنىق بولمىغانلار دېگەن خاراكتېر بېكىتىلدى.

ـــ نېمە دېگىنى بۇ؟ ـــ دەيتتى چۈشەنمىگەن ئىشچىلار بىر ـ بىرىگە سوئال قويۇپ.

ـــ مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، ـــ دەيتتى گېزىت، رادىئونى كۆپرەك ئاڭلايدىغانلار چۈشەندۈرۈپ، ـــ بۇ دېگىنى «جۇڭگودىن سوۋېتنى چوڭ كۆرگەنلىك»، «جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن سوۋېت كومپارتىيىسىنى چوڭ كۆرگەنلىك»، «خرۇشچېفنى ماۋ جۇشىدىن چوڭ كۆرگەنلىك» دېگىنى ئىمىش. «چەتكە باغلانغانلار» مۇشۇنداقلارنىڭ ئىچىدىن چىقارمىش.

ـــ ئۇ چاغدا ئىككى دۆلەت دوست تۇرسا، دوست بىر ـ بىرىگە ئىشەنمىسە بولامدۇ؟

ـــ ئادەمنىڭ تېنى جۇغۇلداۋاتىدۇ!

ـــ بۇ ئىشلارغا ھېچكىم ئارا تۇرالمىغۇدەك!

ـــ ھەققانىي گەپ قىلدۇق، دەپ بالاغا قالمايلى يەنە؟

ـــ مېنىڭ بېشىمغىمۇ ئۇزۇنغا قالماي مۇشۇنداق ۋەھىملىك قالپاق ـ تىن بىرى كىيىلىپ قالىدىغاندەكلا بىلىنىپ تۇرىدۇ. سوۋېتتە تۇغقىنىمىز بار ئىدى.

ـــ بىر نېمە دەپ بولمايدۇ.

ئۇلارنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ ئاساسى بار ئىدى. لو دېگيۇەن قاتارلىق يىگىرمىدەك جۇڭگو مۇھاجىرلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىگە ۋە چەت ئەلدە

ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بار، دېگەن 68 ئادەمگە ئاللىقاچان چېكىت قويۇلغان بولسىمۇ، تېخى بۇ «ھەرە كۆنىكى» نى چۈقچىلىمىغانىدى.

كۆرەشنىڭ ئالدىنقى سېپىدە ھېچقانداق «خېسىمخەتەر» ۋە ئاقتۇەتكە پەرۋا قىلمايدىغان خىزمەت ئۆمىكى تەرەپتە چىڭ تۇرۇپ، «ئوڭچىلار» غا ئوت ئېچىۋاتقان «سولچىلار»، «ئاكتىپلار» غا قاراپ ئادەم ئۆز كۆزىگە ئۆزى ئىشەنمەيدىغان قالاتتى. بولۇپمۇ، ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى «پاچاقلاۋاتقانلار» ۋە ئۇلارنىڭ شوئارلىرى تېخىمۇ كۈلكىلىك ئىدى. ئۇلارنىڭ ئەترايىغا توپلانغانلارنىڭ «ئىنقىلاب» قىزغىنلىقىنى، ئون ھەسسىلەپ، يۈز ھەسسىلەپ ئاشۇرۇۋەتكەنىدى. كىمنىڭ قانداق ئادەملىكىنى سىرتتىن كەلگەنلەر بىلمىگەن بىلەن ئىشچىلار ئۆزلىرى ناھايىتى ئېنىق بىلىشەتتى. چۈنكى، ئەڭ غوللۇق «ئاكتىپلار» نىڭ خېلى بىر قىسمى ھەدەپ ئۆزىنى قاتتىقراق باشقۇرغۇچىلاردىن ئاچچىقىنى چىقىرىۋاتاتتى. ئۆچ ئېلىۋاتاتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە، تەشكىلىي كۆز قارىشى ئاجىز، ئىش خۇشياقماس، مائاشىغا پىكرى بارلار خېلى بار ئىدى. ئۇلار ھەر قېتىم ھەرىكەت بولسا مۇشۇنداق كۆتۈرۈلۈپ قىلغۇلۇقىنى قىلۋېلىپ، ھەرىكەت تۇگىگەندىن كېيىن «ساپاڭ قۇلقى» نى ئىچىگە تىقىۋېلىپ، ئەسلىدىكى ھالىتىگە قايتاتتى.

خىزمەت ئۆمىكى بىر ئىككى ئاتاقلىق ئەمگەك نەمۇنىچىسىنى «ئالتۇن مېدال» قىلىپ مەيدىسىگە ئاستى ـ دە، ئاممىنى قوزغاشتا ئۇلاردىن ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن پايدىلاندى.

سېخ، بۆلۈملەردە كۆرەش يېغىنلىرى كۈندە دېگۈدەك ئېچىلاتتى. ھەرخىل پىكىردىكى ئادەملەر ھەرخىل كەيپىياتتا ئولتۇراتتى. لېكىن، ھەممە سېخ، بۆلۈملەردىكى كۆرەش يېغىنلىرىدا مۇنداق بىرخىل ھالەتتىكى كىشىلەرنى دائىم كۆرگىلى بولاتتى. ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بۇ ئادەملەر قاچان بولمىسۇن، بۇلۇڭ ياكى ئارقىدا ئولتۇرۇۋېلىپ بېشىنى ئېچىگە تىقىۋالاتتى. ئۇلار ئۆزلىرى ھمايە قىلىدىغان ياكى ياخشى چۈشىنىدىغان ئادەملەر ئوتتۇرىغا چىقىپ قالسا ياكى ئىسمى ئاتالسا، بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ، كۆزىنى يېرىم ئېچىپ لىپىدە سەھنىگە قارايتتى ـ دە، دەرھال يەنە

كۆزىنى يۇمۇۋالاتتى. ئاندىن بىلىنەر ـ بىلىنمەس باش چايقاپ تېخىمۇ تۇگۈلگىنىچە تاكى يىغىن تۈگىگىچە ھېسسىياتسىز كەيپىيات، چۈشىنىكسىز مەنىدە ئولتۇراتتى.

كۆرەشكە تارتىلغۇچىلار بىر دېگەننى يەنە دەپ، «يېڭى» مەسىلە تاپشۇرمىغانلىقىدىن روھلىنىپ كەتكەن «ئاكتىپلار» كانىيى يېرتىلغۇچە ۋارقىراپ، ئۇلارنى سىلكىشلەپ، ئېغىزلىرىنى بۇزۇپ غالجىرلىشىپ كېتەتتى. بەزىلىرى يىغىنىڭ بېشىدا شىرەڭ گۈركىرەپ پىكىر بېرىپ، يىغىنىڭ ئاخىرىدا مۇشۇكتەك مياۋلاپ ئولتۇراتتى. يىغىن ئاستا ـ ئاستا سۇسلاشـ تى. بۇنداق چاغدا رەھبەرلىك سەنئىتىگە «ماھىر»، «تاكتىكىلىق» باشـ قۇرغۇچىلار «ئوت كۆچىنىڭ» سۇسلىشىۋاتقانلىقىنى ۋاقتىدا بايقاپ، «دۇشمەن» گە بىر قۇر تەنبىھ بەرگەندىن كېيىن يىغىننى تارقىتىۋېتەتتى. ئەگەر باشقۇرغۇچى «تەجرىبىسىز»، «تومپاي» لاردىن بولسا يىغىن ياكى ئۇزلۇكسىدىن تاراپ ئادەم قالمايتتى، ياكى ئۇرۇش ـ جېدەل چىقاتتى.

سادىق ئۆزىنىڭ جىددىي سىناقلارغا دۇچ كېلىۋاتقانلىقىنى بارغانچە چوڭقۇر ھېس قىلماقتا ئىدى. ئۇ ئويلايتتى: «سىياسەت يۇقىرىدىن چۈـ شۈرۈلدى. بۇ خاتا ئەمەستۇ؟ لېكىن ئىجراسىچۇ؟ شۇبھە ئۆزىڭ ئىشنى سىياسەت بويىچە قىلىۋاتامدۇ ياكى باشقا يول تۇتۇۋاتامدۇ؟ جىياڭ پېيپەن ئىنتىقام ئېلىپ ئاچچىقىنى چىقىرىۋاتامدۇ، قانداق؟ چوقۇم ئۇنىڭدا ئېغىش بار». سادىق خېلى يوللارنى بېسىپ مەلۇم نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن بولسـ ھۇ، تېخى ئىجتىمائىي كۆرەشكە ھازىرقى سالاھىيىتى بىلەن قاتنىشىپ باققان ئەمەس ئىدى. بۇ ھەرىكەتنىڭ قەيەردىن باشلىنىپ، قەيەردە توخـ تايدىغانلىقى، نېمە نەتىجە ياكى قانداق ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى پەرەز قىلالمايتتى. ئۇ پات ـ پات ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنداق دەپ قوياتتى: «بۇنداق چاغدا دوست ـ دۇشمەن، ھەق ـ ناھەق، توغرا ـ خاتا، راست ـ يالغاننى پەرقلەندۇرمەك نېمىدېگەن تەس» دەيتتى. لېكىن، ئۇ تاك ۋېنسەي بىلەن ھازىرقى ۋەزىيەت توغرىسىدىكى قاراشتا بىرەكلىكنى ساقلاپ قېلىۋاتاتتى.

تاك ۋېنسەي سىياسىي كۆرەشتە خېلى پىشقانەڭ قىلاتتى. خىزمەت ئۆمىكى بەزىدە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ئىشقا سالماقچى بولغاندا، ئۇلارغا

سپايىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلسىمۇ ئارىلىق ساقلاشقا دىققەت قىلىپ:

ـــ بىرىنچىدىن، مەن شۇجى بولغىلى ئۇزۇن بولمىدى. كۆپرەك ئۆگەنمىسەم، ئەھۋال ئۇقمسام بولمايدۇ. ئىككىنچىدىن، مەن ھەربىي سەپتە ئۇزاق تۇرغان. زاۋۇت ئەھۋالىغا پىششىق ئەمەس. جىق ئىشلارنى ھېلىمۇ ئۇقمايمەن. ئۈچىنچىدىن، مەن شۇجى بولغان ئادەم يېنىكلىك قىلسام بولمايدۇ. يېنىكلىك بىلەن چىقىرىلغان قارارىدىن چاتاق چىقسا مەسئۇلىيەت ماڭا ئارتىلىدۇ. مەن يەنە ئويلىنىپ كۆرەي، ـــ دېگەندەك سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان چوڭ ـ چوڭ مەسىلىلەردە ئوچۇق جاۋاب بەرگىلى ئۇنمايتتى. بەزىدە خىزمەت ئۆمىكى ئۇنى ئالدىغا ئىتتىرىپ:

ـــ سىز شۇجى، بىز پارتكوم رەھبەرلىكىدە ئىش ئېلىپ بېرىۋاتىمىزغۇ؟ بۇنىڭغا بىر نېمە دەڭ، ـــ دەپ كۆزىگە كىرىۋالغاندىمۇ، ئۇ ئۇستىلىق ئىشلىتىپ:

ـــ سىلەر كەلگىلى يېرىم يىلدىن ئاشتى. بىز ئۆزئارا ئوبدان ماسلاشتۇق. بۇ ئىشمۇ بىر قوللۇق بولۇپ كەتسۇن. پارتكوممۇ خىزمەت ئۆمىكىنىڭ ئاغزىغا قارايدۇ، ـــ دەيتتى. كۆڭلىدە بولسا «خاتا قارارنى سەن قىلساڭ قىلىۋەر، سەن كەتكەندىن كېيىن ئىشنى مەن ئوڭشىماممۇ؟» دەپ ئويلايتتى. شۇبھىسىزكى، ئۇ ئەخمەق قىلمەن دېيىشمە» دېگەنلەرنى ئويلايتتى. شۇبھىسىزكى، ئۇ ئۆمەكتىكىلەر تاڭنىڭ ئۆزلىرىنى ئوسسۇلغا سېلىۋاتقانلىقىنى بىرئاز سەزگەندەك قىلاتتى. بىر كۈنى مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى جاڭ پېيىنگە:

ـــ تاڭ ياش بولغىنى بىلەن تازا «ھېيلىگەر» بىر نەرسىدەك قىلىدۇ. ئۇنىڭ سادىق بىلەن دېيىشمەيدىغىنى يوقكەن، لېكىن بىزگە ئىشەنمەيدۇ. بۇمۇ تازا جايىدا تاللانغان شۇجى ئەمەستەك قىلىدۇ، ـــ دېدى.

جاڭ پېيىن ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا چوڭ بىر سىرنى ئاشكارىلاپ قويدى:

ـــ ئاپتونوم رايونىمىڭ ۋاڭ لەنجۇڭنى يۆتكەش خىيالى يوق ئىدى. لېكىن، مىڭ شەندى جۇجاڭ چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن، ھەممە

ئىش ئۆزگىرىپ كەتتى.

بۇگۈن ئۇچ ئادەم قۇدرەتنىڭ ئۆيىدە ئاخشامدىن بېرىم كېچىگىچە ھاراق ئىچتى. ئۇلار ئوسمان، قاسىم «پوقاق»، قۇدرەت ئىدى. قاسىم:

ــــ سادىقنى چاقىرىڭلايلى، ــــ دېدى، ئوسمان:

ــــ ئۇنى چاقىرمايلى، ئۆزىمۇ توشقاندەك ئۇركۆيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭغا يوق يەردىن گەپ تېپىپ بېرىمىز، ــــ دېدى يەر تېگىدىن قۇدرەتكە قاراپ قويۇپ. بۇ ئۇنىڭ قۇدرەت «ئوڭچى» تۇرسا دېگىنى ئىدى.

قۇدرەت ئوسماننىڭ نېمىنى كۆزدە تۇتۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ بىلمەسكە سېلىپ:

ــــ ئۇ بولسا بەزى گەپلەرنى قىلىشقىلى بولمايدۇ. چاقىرمىغىنىڭلار ياخشى بوپتۇ، ــــ دېدى.

ئۇلار تۇنساقنز قورۇپ بەرگەن گۆشى يوق ياڭيۇ ئوگرىسى قورۇمىسى بىلەن ئاچچىقسۇ، جاڭيۇلارغا بىر قوشۇق سۇ ماي ئارىلاشتۇرۇپ، چالىراق پىشۇرۇۋالغان كاللەك بەسەي قورۇمىسىنى بېگەچ «گۈچۈك» ئاق ھارىقنى ئىچىشكە باشلىدى. قاسىم چوكسىغا بىر كاپام كەلگۈدەك ياڭيۇ قورۇمىسىنى قىستۇرۇپ ئاغزىغا سالدى ــ دە، بۇرنىدىن تاۋۇش چىقىرىپ سۆز باشلىدى:

ــــ ئاپەت تۇگىدى، دەيدۇ. لېكىن، بازاردا سېتىۋالغۇدەك بىر نېمە يوق. مەن شۇنىڭغا قاراپ يېزا ئىگىلىكىدىكى ئاپەتنىڭ يېزا ئىگىلىكى ياكى سىياسەتتىن كەلگەنلىكىنى پەرق ئېتەلمەي قالدىم. ئەگەر ئىش ھازىرقىدەك داۋام قىلسا يەنە بېگى ئاپەت بولماي قالمايدۇ، ــــ دېدى.

ــــ سېنىڭچە يەنە قانداق ئاپەت بولماقچى؟ ــــ سوردى ئوسمان قولىدىكى قۇرۇق رومكىنى ئويىنىتىپ تۇرۇپ.

ــــ مەن يېزا ئىگىلىكىدە بولدى دېگەن ئاپەتنىڭ تەڭدىن تولىسى سىياسىي ئاپەتمىكىن دەيمەن. بوپتۇ، ئۇ ئىشمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ھازىر يەنە نېمە بولۇۋاتىدۇ؟ ــــ ھاشىم بېشىنى كەينىگە قاقتى، ــــ ئىشچىنى ئۆز ئىشىنى قىلغىلى قويماي كۆندە ئاخشىمى يىغىۋېلىپ ئۇنى كۆرەش قىلمىز،

بۇنى تارتىپ چىقىرىمىز، دەپ يېرىم كېچىگىچە ئەخمەق قىلسا، ئەتىسى ئۇنىڭدا ئىشلىگۈدەك كۈچ، مادار بولامتى؟ مەن بۇلتۇر يۇرتقا باردىم. ئۇ يەردىمۇ خۇددى بىزنىڭ مۇشۇ يەردىكىدەك ئىش بولۇۋېتىپتۇ. ئۇلارمۇ ئاخشىمى دېھقانلارنى يىغۋېلىپ يېرىم كېچىگىچە «تۆت» نى ئېنىقلايدىكەن. ئاندىن ئەتىگىنى تاڭ يورۇماستا دېھقانلارنى «دولقۇن» دېگەن بىر نېمىگە ھەيدەيدىكەن، ئۇلار بۇنى «سەكرەپ ئۆلگىرىلەش» دەيدىكەن. ئاچ قورساق، ئۈيقۇسىز دېھقان قانچىلىك سەكرىيەلەيتتى؟ سەكرەپ نەگە باراتتى؟ گەپنىڭ قىزىقى تېخى ئارقىسىدا، ـــ ئوسمانغا ھاراق قۇيدۇرۇپ ئۆز ئالدىغا يالغۇز بىر رومكا كۆتۈرۈۋەتكەن قاسىم ئىزاھلىدى، ـــ بىزنىڭ مەھەللىدە تۇراق «چىلىم» دەيدىغان بىر ئادەم بارتى. ئۇ ئۆزىگە قالدۇرۇلغان ئالتەنچىلىك ئاشۇ يېرىگە ھەر يىلى كۆك تاماكا تېرىپ ئۆزى چىلىم بىلەن چەككەندىن تاشقىرى موخۇركا ياساپ، ھەر بازار كۈنى كېچىك بىر خالتىسىغا قاچىلىۋېلىپ سانقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ پۇلىغا خوتۇن ـ بالىلىرىغا بېرەر يېرىم جىڭ گۆش ياكى 8 ـ 10 سامسا، گۆشكۈردە دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىپ كۆڭلىنى خۇش قىلاتتى. مەن بېرىپ ئۇچىنچى كۈنى موخۇركام تۇگەپ كەتتى. موخۇركا ئالاي دەپ ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرسەم، خوتۇنى مىشىلداپ يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. نېمە بولدىڭىز؟ دېسەم ئۇ خوتۇن تۆكۈلۈپ تۇرۇپ: موخۇركا ساتتىڭ، كاپىتالىزم يولىغا ماڭدىڭ، دەپ تۇراخۇننى تۇتۇپ كەتكىلى بەش كۈن بولدى. ئۇنىڭغا چېتىلىپ قالمىز، دەپ بۇرۇندىن موخۇركا ئالدىغانلارمۇ بوسۇغىمىزغا دەسسىمىدى. مەن ئەمدى بۇ چۆچۈرىدەك ئۇچ بالامنى قانداق باقمەن؟ سىلىمۇ موخۇركىلىرىنى ئېلىپ تېزرەك چېقىپ كەتسىلە. بىر چېكىم موركۇركىنى دەپ بالاغا قالمىسىلا، دەپ بىچارە خوتۇنىڭ قورقىنىدىن كۆزلىرى چاريدەك يوغىناپ چانىقىدىن چېقىپ كېتەيلا دەپ قالدى. ئىچىم ئاغرىپ ئىككى موچەنلىك موخۇركىسى ئۇچۇن ئىككى كوي بەردىم. تەستە ئالدى، ـــ ھاشىم ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغاندىن كېيىن سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى، ـــ ئىچمىدە ھەي، بىچارە دېھقانلارنىڭمۇ ماڭدىغانغا يولى قالماپتۇ، دەپ قالدىم. دېھقانلارنىڭ چىرايىغا قارىغىلى بولمايدۇ.

چىرايلىرىنى توپا بېسىپ، ئېگىك، زاكاقلىرى ھۆررەك ئۆرلەپ، قوتۇر ـ پىشلاق بېسىپ كېتىپتۇ. ئورۇقلۇقىدىن قوۋۇرغىلىرىنى يېراقتىنلا سانغىلى بولىدۇ. ئۇلار ھېلىمۇ ئۇچ ۋاخ كور ـ كور ئۇماچ، ئىچى كاۋاك قوناق ھور نېنى يەيدىكەن. بۇنداق ئەھۋالدا قوتۇر باسمامتى؟ ئاشۇ ھالدا قايسى كۈچى بىلەن «دولقۇن» قوزغاپ، «سەكرەپ ئىلگىرىلەيدۇ؟» ئۇلارنىڭ تاپقان ئازغىنە بىر نېمىلىرىمۇ ئەترەت، كەنت، يېزا كادىرلىرىدىن ئاشمايدىكەن، ئۇلار يىل ئاخىرىدا دېھقانلارنى گاڭسا ـ جىسا قىلىپ قويىدىكەن. بىزنىڭ ئەترەتتە گۇڭشېنغا قەرزى يوق ئائىلە يوق، دەيدۇ. مەن بىرقانچە سىددىن، بۇنى قاچان تۆلەيسىلەر؟ دەپ سورىسام، «بىز تۆلەپ بولالمايمىز ھاشىم ئاخۇن، باللىرىم تۆلەر، ئۇلارمۇ تۆلەپ بولالمىسا، نەۋرىمىز تۆلەر» دېيىشىپ بىغەملىك بىلەن شۇمشىيىپ ئولتۇرىدۇ. يېزا كادىرلىرى قالتىس تاش يۈرەك بولۇپ كېتىپتۇ. دېھقانغا ئېچ ئاغرىتاي، رەھىم قىلاي، دېمەيدىكەن. بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ ياندۇرغان دېھقانىنى ئۆرغانىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن ئىككى قېتىم كۆردۈم...

ـــ سەن بۇنىڭ بىلەن نېمە دېمەكچى؟ ـــ ئۇنىڭ ئاغزىنى كولىدى ئوسمان. قاسىم ئوسمان بىلەن قۇدرەتنىڭ قانچىلىك ئېچكىنى بىلەن كارى بولماي بىرقانچە رومكىنى ئارتۇق كۆتۈرۈپ خېلىلا قىزىۋالغانىدى. ئۇ يەنە بىر رومكىنى كۆتۈرۈۋەتتى. بۇنداق چاغدا ئۇنىڭ يۈرىكى يوغىناپ، نېمىنى ئويلىسا قورقماي دەۋېرەتتى.

ـــ نېمە دېمەكچىتىم؟ بۇرۇنمۇ، ھازىرمۇ سىياسىي ئاپەت بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، دېمەكچىمەن. مەن گېزىت، ۋە رادىئودىكى چىرايلىق گەپلەرگە ئانچە ئىشەنمەيمەن. باشقىسىنى قويۇپ، زاۋۇتنىڭ ھازىرقى ئىشلىرىغا كېلەيلى، ئۇلار كىملەرنى سولچى قىلىپ، كىملەرنى ئوڭچى دەپ ئەدىپىنى بېرىۋاتىدۇ. ئۇلار: سەن سەركە، قوناقلىققا ئۆچكىنى باشلاپ كىرگەن سەن دېگەندەك ۋاڭ لەنجۇڭدەك چوڭ سەركىدىن تارتىپ كىچىك سەركىلەرگىچە ھەممىسى يوقاتماقچى بولۇۋاتىدۇ. بۇنىڭغۇ ئاشۇرۇۋەتمەكچىمەن؟ ـــ ئوسمان بىلەن قۇدرەت ئۇنىڭ بۇ ئوخشىتىشىدىن كۈلۈشتى.

ـــ كۆلۈشنسلەرغۇ؟ يالغانمىدى؟ بۇ سياسەتلەر بىر ئاپەتتىن يەنە بىر ئاپەتكە ئۇلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. مەن خىزمەت ئۆمىكىنىڭ ئوڭچى دەپ ئايرىپ چىققان ئوڭچىلىرىغمۇ، سولچى دەپ ئايرىپ چىققان سولچىلىرىغمۇ ئىشەنمەيمەن. ئوڭچى دېگىنى راست ئوڭچى ئەمەس. سولچى دېگىنىمۇ ھەققىي سولچى ئەمەس. ئاشۇ سېپىت قالاق بىلەن قادىر دوقمۇش سولچىما؟ سولچى دېگىنىڭ ياخشى نەرسىمۇ ياكى يامان نەرسىمۇ؟ ئادەم چۈشەنگىلى بولمايدىغان جاھان بولۇپ كەتتىغۇ بۇ؟

قاسىم ئۆز نورمىسى بويىچە ھېسابلىغاندا ئەمدى مەسلىكىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىققانىدى. ئۇ قۇدرەتكە قولىنى شىلتىپ:

ـــ مەن سېنىڭ ئەن كېيىكىڭنى چۈشەنمەيمەن. ئۆزۈمۇ ئوڭچى دەكلا قاپاق تۇرۇپ يۈرىدىغان ئادەم. ئاڭلىسام ئالدىنقى كۈنى ئۇنىمۇ «ئوڭچى» دەپ ئېلان قىپتىمىش. يەنە ئىككى تېخنىك بار دەيدۇ. ئولارنىمۇ ئوڭچى دەمدۇ تېخى، سىلەرنىڭ تېخنىك بۆلۈمىدىن باشقا مەھسۇلات چىقمىغان بىلەن ئوڭچى چىقىدىغان يەر. قانداق دېدىم ئوسمان؟ ھا ـ ھا ـ ھا! لېكىنزە شىڭ خەيدى، لو دېگىيەن، سېنىڭ مۇدىرىڭ چىڭ دېمىننى ئوڭچى دېگىنىگە مەن ئىشەنمەيمەن. ئولارنى ئوڭچى دېگەننىڭ ئۆزى «قوڭچى!» ئوخشاتتىمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاغزىڭنى بوزما ھەي «پوقاق»، ـــ دېدى ئوسمان كۆلكىدىن كېيىن ئۇنى مۇنداقلا توسۇپ، چۈنكى ئوسمانمۇ خېلىلا تەڭشىلىۋالغانىدى.

سۇيۇقئاش كۆتۈرۈپ چىققان تۇنساقىز، ھاشىمنىڭ «ئوڭچى»، «قوڭچى» دېگەن سۆزىنىڭ ئوستىگە چىقىپ قالدى ـ دە:

ـــ ھەي قاسىم، بىزنى كۈن ئالغىلى قويمامسىز، يوق؟ ھەي قۇدرەت، سەن مەست بولمىغاندىكىن بۇ ئىككىسىنى توسىساڭ بولمامدۇ؟ ـــ دېدى چىرايى ئۆڭۈپ.

قۇدرەت ئادەتتىمۇ ھاراق ئىچمەيتتى. ئاغىنىلىرىمۇ ئۇنى زورلىمايتتى. بۇگۈن ئۆز ئۆيى بولغانلىقى ئۈچۈن ئالدىغا بىر رومكا قويۇۋېلىپ، ئۇ ئىككىسىگە ھە ـ ھۇ دېيىشىپ ئولتۇراتتى. قۇدرەت تۇنساقىز ئېغىز ئاچقۇچە، قاسىم:

ـــ قۇدرەت دېگەن «ئوڭچى»، ئۇنىڭ سۆزلەش ھوقۇقى يوق، پەقەت بىز نېمە دېسەك شۇنى يـاۋاشلىق بـىلەن ئاڭلاش مـەجبۇرىيىتى بار. قانداق دېدىم ئوسمان؟ سىز تۇنساقىز، ئېشىڭىزنى سەل تۇرۇپ ئاچقىڭ. مېنىڭ گېپىم تۈگمىدى. بۇ ئىككىسى قورقسا قورقسۇن! مەن قورقمايمەن. سىزمۇ قورقماڭ! مەن قاسىم «پوقاق» «ئەزەلدىن يولدىن چىقمايدۇ. خاندىن قورقمايدۇ». بىرنى بىر، ئىككىنى ئىككى دەيدۇ، ـــ دېدى ۋە بىرئاز تۇرۇۋېلىپ يەنە گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ نېمە دەۋاتاتـتىم؟ ما «ئوڭچى» نىڭ خوتۇنمۇ ئېرىگە بولۇشۇپ ئادەمنى ئىلەشتۇرگىلى تۇردىغۇ؟ ھە، راست! ئـەگەر ســىزنىمۇ «ئوڭـچى» سايلايمىز دېسىچۇ تۇنساقىز؟! سىز مېنىڭ «ئوڭچى» بولغۇدەك قابىلىيىتىم يوق. ئېرىمنىڭ ئىككى ئاغىنىسى بار. بىرىنىڭ ئېتى قاسىم «پوقاق»، يەنە بىرىنىڭ ئېتى ئوسمان «تۈلكە». ئىككىنى سايلايمىز دېسەڭلار، شۇ ئىككىسىنى سايلاپ، ئېرىمنىڭ ئوڭ ـ سول تەرىپىگە يانداپ نېمە قىلىمەن دېسەڭلار قىلىۋېرىڭـلار، ئەگەر بىرىنى سايلايمىز دېسەڭلار، ھاشىم «پوقاق» نى سايلاڭلار، ئۇ ئېرىمدىنمۇ ئەسكى دەڭ، ھا ـ ھا ـ ھا! ھى ـ ھى ـ ھى!

قاسىم ئەمدى ئۆزىنى تىزگىنلىيەلمەي خىيالىغا كەلگەننى دېگىلى تۇردى:

ـــ ئەسلى «ئوڭچى» بولىدىغىنى ئوسمان سەن گۇيىتىڭ. لېكىن، سەن يول ماڭغاندا ئىزىڭنى قۇيرۇقىڭ بىلەن ئۆچۈرۈپ ئىز قالدۇرمايدىغان قۇۋۇ تۈلكە بولغانلىقىڭ ئۈچۈن شەپەڭنى تەشكىل بىلەلمىدى. مېنى «ئوڭـچى» سايلىسا ياق دېمەيمەن. شەرتىمۇ توشىدۇ. بۇگۈنكى دېگەنلەرمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. لېكىن، مەن ئالدى بىلەن سەن گۇيىنى تۈتۈپ بېرەيمىكىن دەيمەن، ئاندىن ئۆزۈمنى تۈتۈپ بېرىمەن، ئەمما بىر شەرتىم بار: ئۇلار قوينىڭ قوزىسىدەك مۇلايىم، «سۆزىدىن ھەرگىتى تېز» قۇدرەت ئاغىنەمنى قويۇۋېتىشى كېرەك. قانداق دېدىم تۇنساقىز؟ بۇ تەشكىلمۇ قىزىق ـ دە، مەندەك ئەسكىنى، سەندەك تۈلكىنى تۈتماي قۇدرەتتەك بىر ياۋاشنى «ئوڭچى»، «قوڭچى» دەپ يۈرگىنى قىزىق ـ دە.

ئالاقزادىلىك ئىچىدە ئۇنى گەپتىن توسالمىغان تۇنساقىز:

ـــ هەي قاسىم، ئەمدى سۆزلىمەك. ساپلا باش كېتىدىغان گەپلەر-نى قىلمۇاتىسىز. ئۇنداق قىلىدىغان بولسىڭىز ئىككىنچى بۇ ئۆيگە دەسسە-مەك. قۇدرەتكە گەپ كېلىدىغان بولسا بىز سىزنى نەدىن تاپىمىز؟ ھاراق ئىچكىنىڭىزدە سىزنى كۆرمىسەم دەيتتىم. ما ئوسمانىنىڭمۇ بولۇۋالغىنىنى. ھەي! پاراڭ سېلىشقۇڭ كەلسە، ئۆزۈڭگە ئوخشاش ئوڭچىنى باشلاپ كەلسەك بولمامدۇ؟ بۇ ئىككى ساراڭنى باشلاپ كىرىپ ئادەمنى قورقۇتقۇ-چە، توۋا، قايسىبىرى دەپتىكەن «مايمۇننىڭ ئادەمگە ئايلىنىشى» دېگەن ئىل يېراق. ئادەمنىڭ مايمۇنغا ئايلىنىشى بىر رومكا ھاراق» دەپ. بۇ ئىككىسى-نىڭ بىردەمدە مايمۇنغا ئايلىنىۋالغىنىنى.

ـــ ئېشىڭىزنى ئەكىرىپ كېتىڭ تۇنىساقىز. ئوڭچىدىن قورقمىغان يەردە سىزنىڭ «ساراڭ» دېگەن گېپىڭىزدىن قورقامتىم؟ ھەي قۇدرەت! ما خوتۇنۇڭنى كىرىپ كەت دېمەمسەن؟ بىزنىڭ يەنە جىق دېيىشىدىغان گېپىمىز، بار قورقسىڭىز ئالىلماڭ!

قاسىم ئورنىدىن تۇرۇپ دەلدەڭشىگىنىچە تۇنىساقىزنى خۇددى توخۇ-نى كاتىكىگە ھەيدىگەندەك ھەيدەپ ئىچكەركى ئۆيگە كىرگۈزۈۋەتتى.

ـــ ئەمدى بولدى. ھەي قۇدرەت! خوتۇن خەقكە سېنىڭ كۇچۇڭ يەتمىگەن بىلەن مېنىڭ كۇچۇم يېتىدۇ. قۇيە ئوسمان!

ئىككىسى يەنە بىر رومكىدىن كۆتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، ئوسمان:

ـــ ئەمسە ئەتە ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى مەلۇم قىلىپ بولۇپ مېنى پاش قىل جۇمۇ، ـــ دېدى. ئۇمۇ مەسلىكىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىققانىدى.

ـــ نېمىشقا ئۆزۈمنى مەلۇم قىلغۇدەكمەن، سېنى پاش قىلغۇدەك-مەن؟ شۇنىمۇ بىلمىدىڭما «تۈلكە؟» بۇ دېگەن جان ئاچچىقىمدا دېيىل-ۋاتقان گەپ. گەپ ئاربىلماي تۇر، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. بىزنىڭ زاۋۇتتىچۇ، بىز مىللىيلارغا ھەققىي جان كۆيدۈرىدىغاندىن بەش خەنزۇ بار ئىدى، تاڭدىن باشقا ھەممىسىنى يوقاتتى. سايىمىنىڭ ئانىسى ئۇلارنى جەننەتكە كىرىدىغان خەنزۇلار دېمىدىمۇ؟

ـــ ئۇ مومىاي بەش خەنزۇ دېمەپتىكەن، يالغۇز لونى

دەپتىكەنمىش، ـــ دېدى ئوسمان.
ـــ گېپىمگە قوشۇق سالما دەيمەن. ئاشۇ خوتۇننىڭ گېپى ھەممىسگە باب كېلىدۇ. لېكىن، تاڭنى قوشۇۋالساق بولمايدۇ. ئۇ سىياسىي رەھبەر.
ھاشىم ئۆز رومكىسىغا ھاراق قۇيغاندىن كېيىن ئوسمانغا قۇيماقچى بولۇۋېدى، ئوسمان قولى بىلەن رومكىنىڭ ئېغىزىنى توسۇۋېلىپ:
ـــ ئەمدى ئىچمەيمەن. ئۆزۈڭ ئىچسەڭ ئىچ، توختا ھەي «پوقاق»، بۇ ھاراقنى مەن قۇيۇۋاتسام قانداقچە سېنىڭ قولۇڭغا ئۆتۈپ قالدى؟ ـــ دېدى.
ـــ ھوقۇق دېگەن قولدىن قولغا ئۆتۈپ تۇرىدىغان نېمە، كىمنىڭ ھەربىكتى تېز بولسا ھوقۇق شۇنىڭ، ـــ قاسىم ئۆز سۆزىدىن كۇلۇپ يانپاشلىرىغا شاپىلاقلاپ كەتتى.
قاسىم ئۆز رومكىسىغا ھاراق قۇيغىنى بىلەن ئىچمىدى. ئۇ ئادىتى بويىچە ھەم كۇچەپ، ھەم چىڭقىلىپ سۆزلەپ، تەر بىلەن ئىچكەنلىرىنى سىڭدۈرگەندىن كېيىن سايمىنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلىمەكچى بولدى:
ـــ ھەي قۇدرەت، ئۇڭچى دېگەن سەندەك ياۋاش بولسا ھەممە ئادەمنىڭ بولغۇسى كېلەر ـ ھە؟ كۇندىكىدەك بىزنى سۆزلىتىپ قويۇپ ئۆزۈڭ پەيز سۈرگىلى تۇردۇڭ ـ ھە، «ئوڭچى»؟ ـــ ئۇ يۇزىدىكى چېپىلداپ چىقىۋاتقان تەرلەرنى توختىماي سۈرتەتتى.
ـــ سىڭدۈرۈپ بولدۇڭغۇ دەيمەن؟ ـــ دېدى قۇدرەت كۇلۇپ قويۇپ.
ـــ ھارىقىڭ ياخشىكەن، سىڭىپ كەتتى. مۇشۇ «گۈچۈڭ داچۇ» نىڭ بىر ياخشى يېرى باشقا چىقمايدۇ.
ـــ تۇنسا ئاشنى ئەكىرسۇنمۇ ئەمدى؟
ـــ توختا، ـــ دېدى كەيپچىلىكتە بەش مىنۇت كۆزنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىپ يېنىكلەپ قالغان ئوسمان، ـــ ما پوقاقنىڭ سايىم توغرىسىدىكى ھېكايىسىنى ئاڭلاپ بولۇپ ئېشىڭنى ئىچمىز ـ دە، چىقىپ كېتىمىز.

ـــ ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا، ـــ دېدى قاسىم ئوسمانغا «هوشىدا» كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ـــ سايىمغا ئۇستاڭنى «ئوڭچى قىلىۋېتىپتۇ ـ هە؟ ياخشى خەنزۇتى. ساڭا تەسىرى بولمىغاندۇ؟» دېسەم، ئۇ ماڭا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ: «شۇنداق دېگەن ئادەم پالان نېمەنى يەپتۇ. خىزمەت ئۆمىكىدىكى بىر ئۇيغۇر مېنى ئىزدەپتۇ. نېمە دەيسەن؟ دېسەم، ئۇستاڭنى پاش قىل، دەيدۇ. نېمىنى پاش قىلىمەن، دېدىم. ئۇ: ئۇنىڭ هارۇننى سۆرەشنى بىلىپ، نىشانغا قارىمايدىغان يالغان ئەمگەك نەمۇنچىلىك، ساختا قىلقىلىرىنى پاش قىلمامسەن، دەيدۇ. مەن: ئۇ بەزى ئادەملەردەك قارىغۇ بولمىسا نېمىشقا نىشانىنى بىلمەيدىكەن، دېدىم. هېلىقى گۇيىنىڭ بىر كۆزى قىسىراق ئىكەن، ئۆزىگە ئىلىپ كەتتى. تېرىككەنچە گۇركىرەپ: پوزىتسىيەڭنى توغرىلىمايدىغان بولساڭ، ئۇستاڭ بىلەن بىرگە كۇرەشكە تارتىلىسەن، دەيدۇ. مەن: هەي كادىر يولداش هەيۋە، قىلما، چۇشسەم چۇشتۇم، مۇرەمنى ئۇستامنىڭ مۇرىسىگە تەككۈزۈپ تۇرۇپ بېرىمەن، دېدىم. مېنى سولۇەتسىمۇ پاش قىلمايمەن. ۋىجدان بىلەن ئويناشقان ئادەم دۇنيادىكى ئەڭ ئەسكى، پاسكىنا، رەزىل ئادەم هېسابلىنىدۇ. مەن ئۇنداق ۋىجدان بىلەن ئويىنىشىدىغانلار ئەمەس. يامىنغا كەلسە ئۇچاستىكا باشلىقى دېگەن ۋەزىپەمدىن ئىلۇۋېتىشە شۇ. يەنە نېمە قىلالايتى» دەيدۇ. سايىمۇ يامان گۇيكىنا؟

هاراقتىن ئوبدانلا بېشىلگەن ئوسمان:

ـــ هەي قاسىم، ئەمدى چىگالما، پوقمقاق ۋاسسىدە بېرىلىپ كەتمىسۇن، تۇنساقىزنىڭ سۇيۇقتېشىنى ئىچىپ چىقىپ كېتەيلى، ـــ دېدى.

ـــ سەن گۇيلار ئۇچۇن پوقمقم بېرىلىپ كەتسە مەيلى، ـــ هاشىم ئەمدى قىلىدىغانغا گەپ تاپالماي قۇدرەت بىلەن ئىلىشقىلى تۇردى، ـــ هەي قۇدرەت، سېنى نېمە قىلغىنىڭغا «ئوڭچى» قىلىپ قويدى؟ ياكى نەمۇنچى سايىلغاندەك مىللىيلاردىن بىر ـ ئىككىسى بولمىسا بولمايدۇ، دەپ تەڭپۇڭ قىلماقچىمۇ يا؟...

ـــ سەن پوقاق ئىچىپ قىزىۋالساڭ ئىلهامىڭ دوڭغىيىپ، ئاغزىڭ

ئاپتومات بـولۇپ كـېتىدۇ. پـەقەت توي بـاشقۇرغان چاغدا چىرايلىق، شېرىن ـ شېكەر سۆزلەرنى قىلغاندىن باشقا چاغلاردا ئاغزىدىن ساپلا تەشكىلگە نارازى گەپ چىقىدۇ. بۇگۈنكى گەپلىرىڭ ئېچىلىپ قالسا، ئۆلۈم جازاسى كېلىدۇ سەن گۈيغا. لېكىن، تەشكىل سېنى كۆرمەيدىكەن، تېخى مۇئاۋىن ئۇچاستكا باشلىقى قىلىپ قويۇپتۇ، ـــ دېدى ئوسمان يەنە ئۇنىڭ ئاغزىنى كوچلاپ.

ـــ توختا! توختا ئوسمان، ـــ دېدى قاسىم ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ـــ بۇ دېگەن تەتۇر جاھان، دائىم تەشكىلنىڭ ياخشى گېپىنى قىلىپ، تەشكىل نېمە قىل دېسە شۇنى قىلسا قۇدرەتتەك ئوڭچى بولۇپ قالىدىغان گەپ. مەن گېپىمنىڭ توغرىلىقى ئۈچۈن ساپال قاچىنىڭ سۇنۇقىدا قۇلۇمنى كېسىپ بېرىشكە رازى، ـــ قاسىم ئۆز گېپىدىن ئۆزى ھۇزۇرلىنىپ خىرىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ بۇ دېگەنلىرىڭ بىرئاز يۇمۇرغا ئوخشاپ قالسىمۇ ئەمەلىيەت ئەمەس. كومپارىيە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان دۆلەتتە جاھانىڭ ھەممە يېرى سەن دېگەندەك ئۇنداق قاراڭغۇ، ئاستىن ـ ئۈستۈن ئەمەس. ئايرىم ئەھۋالنى ئومۇمىي ئەھۋال دەۋالساڭ بولمايدۇ، ـــ دېدى ئوسمان ئۇنى توسۇپ.

ھازىر ھەر ئىككىسى يېشىلىپ، «ھوشىنى» تاپقانىدى. ھاشىمنۇ ئاۋايلاپ سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى. سەل قېلىپىدىن چىقىپ كەتسە ئوسمان بىلەن قۇدرەت تىزگىنلىۋالاتتى. قاسىم جىمقتى. ئوسمان تۇنسا-قىزغا:

ـــ ئېشىڭىزنى ئېلىپ چىقىڭچۇ. ئىچىپ قايتايلى، ـــ دېدى.

ـــ ھېلىمۇ ئىككى قېتىم ئىسسىتىپ بولدۇم. ئۇماچ بولۇپ كەتتى. ئاشنى ئىچىۋېلىپ تاڭ ئاتقۇچە سۆزلەشسەكلارمۇ مەيلى. بەك ئويقۇم كېلىپ كەتتى، ـــ دېدى تۇنساقىز ئاشنى ئۇچىنچى قېتىم ئىسسىتىشقا تەرەددۇت قىلىپ.

ـــ كۆپرەك قاينىقسۇ قۇيىمامسەن، ـــ دېدى قۇدرەت. تۇنساقىز ئۇنىڭغا ئالىيىپ قويۇپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

2

ئۇزاققا قالماي خىزمەت شۆبە ئۆمىكى قىلغان ئىشلىرىنى كەلگەن يېرىدە تاشلاپ قويۇپ زاۋۇتتىن بىمەھەل چىقىپ كەتتى. كىشىلەرنىڭ ئېغىزىدىكى گەپكە قارىغاندا، يۇقىرى خىزمەت مەركىزىنى شەھەرلەردىن يېزىلارغا يۆتكىگەنمىش.

ئۇلارغۇ كەتتى، لېكىن ئۇلار چاچقان ئۇرۇق «سولچى» لار بىلەن ئۇلار سېستىماقچى بولغان «ئوڭچى» لارنىڭ قورساق كۆپۈكى جېڭى توختاپ قالمىدى. ھېلى ئۇ ئۇنىڭغا ھۇرپەيسە، ئەتە يەنە بىر قىسىملار بۇنىڭغا ھۇرپىيەتتى. قارىغاندا ھەممە كىلىشىمسلىك يېڭى زاۋۇت باشلىقى جىياڭ خىنغا قېلىپ، ئۇ پۈت تىرەپ تۇرالمايدىغاندەك قىلاتتى. تاڭ ۋېنسەي بىلەن يەن زىلى، سادىقلار ئىشلەپچىقىرىشنى تېزدىن نورمالالاشتۇرۇشقا كۆپ ئۇرۇنۇپ كۆردى. لېكىن، يېرىم يىلدىن ئارتۇق «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى» پىپەن قىلىش داۋامىدا كۆڭلىدە نېمىنىڭ توغرا، نېمىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلالمايلا يۈرگەن كۆپ سانلىق ئىشچىلار ئىشلەپچىقىرىشقا ئەمدى ئۆزىنى ئۇرمايدىغان بولۇۋالغانىدى. كۆڭلى تىنمىغان ئىشقا قىزغىنلىق نەدە دەيسىز؟

كونا گەپلەر دېيىلمىسە ياخشى، ئەگەر خىزمەت ئۆمىكىنىڭ ئىشلىگەن ئىشلىرىدىن پالانسى توغرا، پۇستانسى خاتا، پالانى ئىشلارنى تۈزىتىش، پوكۇنى ئادەملەرنى ئاقلاش كېرەك، دېگەنگە ئوخشاش گەپلەر تىلغا ئېلىنغان ھامان خۇددى قاينىاپ توختاپ قالغان قازان يېگىۋاشتىن بۇلدۇقلاپ قاينىغاندەك زاۋۇت ئىچى پورۇقلىشىپ كېتەتتى. ئۆزئارا ئالىيىشىدىغان، قاپاق تۇرىدىغان، ھەتتا يول ئۇستىدە دېيىشىپ قالىدىغان جىددىيچىلىك پەيدا بولاتتى. جىياڭ خىن خىزمەت ئۆمىكى كەتكەندىن بۇيان ھېچقانداق ئىشنى قىلىشقا جۇرئەت قىلالمايۋاتاتتى. بىر قىسىم ئوتتۇرا دەرىجىلىك كادىرلار بىلەن تايانچ ئۇستاملار ئۇنى ئېغىز ئاچۇرمايۋاتاتتى. ئۇ يەن زىلى،

سادىقنى كەينىگە سېلىۋېلىپ، بەزى ئويلىغان چارىلەرنى يولغا قويماقچى بولدى. لېكىن، بولمىدى. بەزىلەر ئۇنىڭغا ئەقىل كۆرسىتەتتى، شۇلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بىلەن ئىش كۆرمەكچى بولۇۋىدى، بۇمۇ قاملاشمىدى. بۇنىڭدىكى مۇھىم ئامىل ئىشلەپچىقىرىش تايانچلىرى قاتتىق زەربىگە ئۇچرىغاندىن باشقا، ئۆزىدە كۆپچىلىكنى ئىشەنمەۋىدىغان قوزغىتالىغۇدەك يوز ـ ئابروي، ئىناۋەت ۋە ئىقتىدارنىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلدى. رەھبەر بولغان ئادەمدە بىرئاز تىكىلەنگەن نوپۇز بولمىسا، ئۇ قارانچۇقتەكلا بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى، ئىناۋەت، نوپۇز دېگەنلەرنى ئەمەلنى سېتىۋالغاندا قوشۇپ سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. خەلق سېنى ئېتىراپ قىلمىسا ئەمەلنىڭ بولغان بىلەنمۇ بىكار...

ئىشلەپچىقىرىشتىكى ھازىرقى ئەھۋال ـــ كونا مەھسۇلات بازار تاپالمايۋاتاتتى، يېڭى مەھسۇلاتنى بازارغا سالايلى، دېسە بىر قىسىم زاپچاسلار تېخنىكا ئۆتكىلىدىن ئۆتەلمەي بازارغا سالغىلى بولمايۋاتاتتى. ۋاقىت بىر كۈن، بىر كۈندىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. تاڭ ۋېنسەي ئىزىدا ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ بۇ ئىشتا ئويلىغانچە يەن زىلىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرماقچى بولدى. چۈنكى، ئۇ «يەن زىلى بىرقەدەر مۆتىدىل، ئاممىنىڭمۇ ئىانچە پىكرى يوق. بۇ قېتىمقى ئولار ئۇنىڭ ئوڭچى غا مايىل سۆز ـ ھەرىكىتى توغرىسىدا بىر نېمە دېيىشمىدى، ئۆزى باش ئىتتىپبىر» دېگەن خىيال بىلەن ئۇنى قوزغىماقچى بولغانىدى، لېكىن يەن زىلى ئاغزىدا ھەدەپ قويغان بىلەن ئىشلەپچىقىرىش قاينىمغا قايتا سەكرىگىلى ئۇنىمىدى. سەۋەب، ئۇ «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى» نەزەريىسىنى پىپەن قىلغاندا قورقۇپ كەتكەنچە ھوشىغا كېلەلمەيۋاتاتتى.

ـــ بۇ ئىشلارنىڭ بىرىنىڭ بىرىگە تەتۈر كېلىۋاتقانلىقىنى قارىماي ـ دىغان، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي بىر كۈنى سادىقنىڭ تېخنىكا ئۆتكىلىدىن ئۆتەلمەيۋاتقان زاپچاسلارنىڭ كۆپ قىسمى «ئوڭچى» قىلىۋېتىلگەن سېخ مۇدىرلىرىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىلگەن «جاراڭلاپ تۇرىدىغان سولچى» لار ـ دىن بەلگىلەنگەن يېڭى سېخ مۇدىرى، ئۇچاستكا باشلىقلىرىنىڭ قولىدىن چىقىۋاتىدۇ، دېگەن سۆزنىى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپلىنىپ.

ئۇ ئىدارىگە بېرىپ مىڭ شەندىنى تاپتى. تۆت مۇدىر، بىر بۆلۈم باشلىقىنىڭ گېپىنى قىلىپ، ئۇلارنىڭ نامىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. مىڭ شەندى كۆزىنى ئالايتىپ:

— سىز كونا يولىڭىزغا قايتماقچىمۇ؟ ئاللىقاچان پىپەن قىلغان، ھازىرمۇ پىپەن قىلىۋاتقان «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسى» خاتا لۇشيەننىڭ تىرىلدۈرمەكچىمۇ؟ ئەجەبمۇ يۈرىكىڭىز چوڭكىنا سىزنىڭ؟ — دېدى ئۇنى قورقۇتۇپ. ئۆزىنى چىڭ بېسىپ ئولتۇرغان تاڭ ۋېنسەي خودىدى ئۇنىڭ يېغىرىنى چۆچىلىغاندەك:

— بولمىسا ۋاڭ لەنجۇڭنى قايتۇرۇپ كېلىپ، بىزگە زاۋۇت باشلىقى قىلىپ بېرىڭ، — دېدى.

بۇ گەپلەر تاڭ ۋېنسەيگە سادىق كۆرسەتكەن ئەقىل ئىدى. بۇ گەپلىرى ئۇچۇن تاڭ ۋېنسەي تېخىمۇ قاتتىق تەنقىد يېدى. مىڭ شەندى چالۋاقاپ قوللىرىنى شىلتىگەنچە:

— سىز غالجىرلىشىپسىز؟ يولۋاسىنى تاغدىن چۈشۈرۈپ، جاھاننى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلماقچىمۇ، — دەپ ۋارقىرىدى. ئۆزىنى بېسىۋالالمـ غان تاڭ ۋېنسەي:

— ئۇنداق بولسا باشقىدىن سېكرېتار بەلگىلەڭ. مەن بۇ زاۋۇتنى باشقۇرالمىغۇدەكمەن، — دېدى. مىڭ شەندى ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپ:

— سىز جىددىي پەيتتە تەۋرەنمەكچىمۇ؟ مەيدانسىزلىق قىلماقچىمۇ؟ ئۆزىڭىزنى چەتكە ئالماقچىمۇ؟... مەن سىزنى ئەسلىدە خاتا... — ئۇ گەپنىڭ ئايغىنى يوتۇۋەتتى. لېكىن، تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ:

— شۇنىڭغا ھېنى يوتكىۋېتىڭ، دېدىم، — دېدى زەردە بىلەن.

مىڭ شەندى بىرئاز پەسكويغا چۈشتى. ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ چۈشەنـ دۈرۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ يەنە نېمىلەرنى دېگەنلىكى قۇلىقىغا كىرمىگەن تاڭ ۋېنسەي سولغۇن چىراي بىلەن ئۇنىڭ يىنىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئويلا ـ ئويلا شوپۇرغا ماشىنىنىڭ بېشىنى بۇرىتىپ، يەنە ۋاڭ لەنجۇڭنى

ئىزبدى. ئالدىنقى قېتىم ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى ئۇنىمىغان ۋاقتى لەنجۇڭگە بۇ قېتىم ئۇنى ئۆيگە كىرگۈزدى. لېكىن، خىزمەت ئۈستىدە گەپلەشكىلى ئۇنىمىدى. تاقتا ۋېنسەي ئۇنىڭغا تەلمۇرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ۋاقتا لەنجۇڭگە خۇشياقمىغان ئەلپازدا:

ـــ سىز بىكار ئاۋارە بولماڭ. ئۇ مېنىڭ زاۋۇتقا قايتىپ بېرىشىمغا ھەرگىز يول قويمايدۇ، مەنمۇ ھەرگىز بارمايمەن. ئۇنىڭ قول ئاستىدا بىر كۈنمۇ ئىشلىمەيمەن. ئۇ سىزنىمۇ يوقتىكمەيدۇ. ھازىر ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشى بىلەن قالدى. بەزىلەر ئۇنىڭ ياپونغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدىكى تارىخىي مەسىلىسىنى چوڭغىلى تۇرۇپتۇ، ـــ دېدى ۋە سۇس كۈلۈپ قويۇپ جىم بولۇۋالدى.

ـــ ئۇنداق بولسا زاۋۇتنى قانداق قىلىمىز؟ ھال ـ كۈنىمىز كۈندىن ـ كۈنگە بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ... ـــ تاقتا ۋېنسەي يىغلىغۇدەك بولۇپ ئولتۇراتتى.

ـــ مەن كۆڭلۈمدىكىنى دەي، ـــ دېدى ۋاقتا لەنجۇڭگە بىپەرۋالىق بىلەن، ھازىرقى ۋەزىيەتتە بۇنداق نىشان، مەقسەت ئاستىدا سىزمۇ، مەنمۇ، ئۇمۇ، ھېچقايسىمىز زاۋۇتنى ئوڭشىيالمايمىز. ئەگەر سىز ھەددىدىن ئارتۇق كۈچەپ كەتسىڭىز، زاۋۇتنى ئوڭشاش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئۆزىڭىزگە ئارتۇقچە ئىش تېپىۋالىسىز. ھازىر كىشىلەرنىڭ كۆزىگە ئىشلەپچىقىرىشتىكى زىيان كۆرۈنمەيدۇ، لېكىن سىياسىي نىشاندىكى ئىشلار ئاسانلا كۆرۈندۇ، سىزنىڭ ھەپىلىشۋاتقىنىڭىز كېيىنكى ئىش. بۇنداق ئەھۋالدا، ئويلىغانلىرىڭىزنى ئەمەلگە ئاشۇرىمەن، دېسىڭىز بالاغا قالمامسىز؟ شۇڭا زاۋۇتنى قايسى ھالغا كەلتۈرگۈدەك مادارىڭىز بولسا شۇنچىلىك ھالغا كەلتۈرۈڭ، ـــ ۋاقتا لەنجۇڭ شۇنداق دەپ تۇرسىمۇ بەربىر كۆڭلىدىكىنى يوشۇرالمىدى، ـــ ئۇلار جياڭ خىننى يوقتەپ كەتكەندىمۇ، ھەرگىز سادىقنى زاۋۇت باشلىقى قىلىشقا قوشۇلمايدۇ. ئۇلار راستىنلا جياڭ خىننى يوقتەپ كەتسە، قايتا زاۋۇت باشلىقى ئەۋەتمەي، يەن زىلىنى ئالدىغا قويۇشى مۇمكىن. سىز داۋراڭ قىلمايلا سادىقنى يەن زىلىنىڭ ئالدىغا ئۆتكۈزۈڭ. يەن زىلى بۇنىڭغا ھەسەت قىلمايدۇ. تېخنىكا ئىشلىرىنى يەن باشقۇرسۇن. ئىشلەپچىقىرىشنى

سادىق باشقۇرسۇن.

تاڭ ۋېنسەي ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ بۇ پەسىدىن رازى بولغاندەك: بۇ «ھىيلە» ئېقىپ قېلىشى مۇمكىن، دەپ ئويلاپ قالدى، لېكىن:

ـــ يەن زىلىدىن پىكىر چىقماسمۇ؟ ـــ دېدى تازا ئىشەنچ قىلىپ كېتەلمەي.

ـــ سىز يەن زىلىنى تولۇق چۈشەنمەيدىكەنسىز. ئۇ چوڭقۇر ئويلاپ، ئاۋايلاپ ئىش قىلىدىغان يۈرەكسىز ئادەم. كۆڭلىدىكىنى ئاسانلىقچە كىشىلەرگە ئاشكارىلىمايدۇ. ھەتتا ئۆزى بىلەن بىر سەپتە ئىشلەيدىغان تېخنىك بۆلۈمدىكى ئايالىغىمۇ ئاسانلىقچە سىر بەرمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، گىرىلىكىمۇ يەتكۈدەك بار ئادەم. ئۇنىڭ ئەڭ قورقىدىغىنى كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە ئارىلىشىپ قېلىش. ھازىرقى شارائىتتا ئۇنىڭغا ئىشىنىڭ كۆپ بولغىنىدىن ئاز بولغىنى، بولغىنىدىن بولمىغىنى تېخىمۇ ياخشى. بۇنداق مۇرەككەپ ئەھۋالدا ئۇ ھەرگىز قاينامغا سەكرەپ چۈشۈشىنى خالىمايدۇ. بەلكى ئۆزىنى قاچۇرغۇدەك يەر بولسىلا بىر ئامال قىلىپ ئۆزىنى چەتكە ئېلىشنى ئويلايدۇ. شۇڭا ئۇنى كەينىگە قويىسىڭىز تېخى خۇش بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئەڭ ئېسىل پەزىلىتى بىرگە ئىشلىگەن خىزمەتداشلىرى بىلەن يۇقىرى ـ تۆۋەنلىك تالاشمايدۇ. ئۇلار بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ چىقىشىدىنمۇ ئۆلگۈدەك قورقىدۇ.

ئۇنىڭ گېپىدىن كېيىن تاڭ ۋېسەينىڭ كۆڭلىدىكى چىگىش بېشىلىگەندەك بولدى:

ـــ بۇ تەسەۋۋۇرىڭىز ھەقىقەتەن بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، ـــ دېدى ئۇ تېخىمۇ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ.

ـــ مەن سىزگە دېسەم، ـــ دېدى، ۋاڭ لەنجۇڭ سادىق توغرىسىدا گەپ ئېچىپ، ـــ سىز ئۇنى مەندىنمۇ بەك چۈشىنىسىز، لېكىن ئۇنىڭ زاۋۇت پارتكوم ھەيئىتى ئەزاسى بولغاندىن كېيىن نۇرغۇن قېتىملىق جىددىي پەيتلەردە، ھالقىلىق مىنۇتلاردا قانداق قىياپەت بىلەن مەردانىلەرچە ئوتتۇرىغا چىقىپ، بىز ئۇچرىغان قىيىن مەسىلىلەرنى بىر ـ بىرلەپ ياخشى ھەل قىلىپ، كۆپ قېتىم تۆھپە ياراتقانلىقى توغرىسىدىكى چۈشەنـ

چىڭىز مەندىن چوڭقۇر بولماسلىقى مۇمكىن. ئۇنىڭدا جاسارەتمۇ بار، يۈرەكمۇ بار، قابىلىيەت ۋە تەدبىرمۇ بار. ئۇ چوڭ ئىشلاردا تەدبىرنى توغرا بەلگىلىيەلەيدۇ، دېگىننى قىلدۇرالايدۇ. باشقۇرۇش، تەشكىللەش قابىلىيىتى بار.

ئۇنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلىدىن ئىشنىڭ يولىنى تاپقاندەك بولغان تاڭ ۋېنسەي ئورنىدىن قوزغالدى. ئۇ ماڭاي دەپ تۇراتتى،

ـــ توختاڭ! مېنىڭ خىيالىمغا يەنە بىر پىكىر كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ ئۇنى قايتا ئولتۇرغۇزۇپ. ئەمدى ئۇنىڭمۇ كۆڭلى يېشىلىپ قالغانىدى، ـــ قۇراشتۇرۇش سېخىدا ئىككىنچى تۇركۈمدە كەلگەن شاگىرتلاردىن يېتىشىپ چىققان ئەزىمەت دېگەن بىر مۇئاۋىن مۇدىر بار. ئۇ ليۇ «زالىمنىڭ» قول ئاستىدا يېتىشىپ چىققان، تېخنىكا «پىرى» تېگەن ئۇستامنىڭ شاگىرتى. ئاڭلىشىمچە، ئەزىمەت تراكتورنىڭ ھەرخىل تېخنىكىلىق كۆرسەتكۈچلىرىنى بىرقەدەر پۇختا، ئومۇمىيۈزلۈك ئىگىلىگەن. زاۋۇتتىن چىققان تراكتورنىڭ سۈپەتتە قانداق بولۇشى ئەزىمەت ۋە ئۇنىڭ گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ كونتروللۇقىدىن ئايرىلمايدۇ. ليۇ ئەزىلدىن قاتتىق قول ئادەم. ئەزىمەت ئۇنىڭ بۇ مەجەزىنى دوراپتۇ. بەزىلەر ئۇنى «ئىككىنچى زالىم»، «ئۇيغۇر زالىم»، «ليۇ كىچىك» دەيدىكەن. مەيلى نېمە دېسۇن، ئۇنىڭ تۇتقان يولى ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن. ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، زاۋۇتتا «زالىم» لار بولمىسا بولمايدۇ. ئىشچى دېگەندە مۇنداق بىرخىل مەجەز ـ خاراكتېر بار: ئۇلار گەپنى قوپالراق قىلسىمۇ ئوچۇق ـ ئاشكارا بولۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. قورسىقىدىكى گېپىنى دېگىلى قويسىڭىزلا ئۆزىنىڭ ئاقسۇن، ئاقمىسۇن، يېنىكلەپ قالىدۇ، مېنىڭ گېپىم ئاقمىدى، دەپ مەيۈسلىنىپ كەتمەيدۇ، ئاداۋەت ساقلىمايدۇ. لېكىن، كۆڭلىدىكى گەپنى دېگىلى قويمىسىڭىز، ئۇلار بېسىم ھېس قىلىپ، تاشپاقەدەك بېشىنى ئېچىگە تىقىۋالغانچە تاكى كۆڭلىدىكى تۆكۈن يېشىلمىگۈچە سىزگە چىراي ئاچمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا پىرقىرىغىنىڭىزغا پەرۋاسىز قىلمايدۇ. ئىشنى ئاقسىتىپمۇ قويمايدۇ. لېكىن، كۆڭۈلدىكىدەكمۇ قىلمايدۇ. كۈچ بەرمەيدۇ، يۈقىرىدىن كەلگەن كىشى چوڭ كادىر

بولغان هالدىمۇ يۇزنگە قارىمايدۇ. مېنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىمنى چۈشىنىۋاتامسىز؟ بۇ مېنىڭ سىز ھېلى دەپ ئۆتكەن: كۆپ سانلىق پىشقەدەم ئىشچىلار، ئوتتۇرا قاتلام كادىرلىرى كۈچ بەرمەيۋاتىدۇ دېگىنىڭىزگە بەرگەن جاۋابىم، ـــ ۋاڭ لەنجۇڭ سۆزلىگەنچە كۆڭلى بۇيچىلىپ ئىلھامى قوزغىلىۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ كەيپىياتىدىكى بۇ سۇسلۇق تۆت مۇدىر، بىر بۆلۈم باشلىقىنىڭ خاتا ئاغدۇرۇلغان ناھەقچىلىك بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بۇ خىل ئەھۋالنى ئاشۇ بەشىنىڭ مەسلىسى توغرا بىر تەرەپ قىلىنماي تۇرۇپ بۇرۇنۇلىش تەس. سىز ئۇلارنى بىرقانچىلا ئوتتۇرا قاتلام كادىرى دەپ قالماڭ. جاڭ خىندەك ئادەملەر زاۋۇت باشلىقلىقىدىن قالسا ھېچكىم تىلغا ئېلىپ قويمايدۇ، ھەپتىگە قالماي ھەممە ئادەم ئۇنى ئۇنتۇيدۇ. لېكىن، شىڭ خەيدى قاتارلىقلارغا ئىشچىلار ئۇنداق قارىمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاما ئىچىدىكى ئابرۇيى بەزى تەرەپلەردە سىز بىلەن مەندىنمۇ يۇقىرى، تەسىرى چوڭ. ئاخىرىدا مەن سىزگە ئىككى كونكرېت تەكلىپ بېرەي، بىرىنچىسى، ھېلىقى ئەزمەت دېگەن «زالىم» نى ئامال قىلىپ ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمىگە يۆتكەپ، مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى قىلىپ سادىققا يانداپ قويۇڭ. كېيىنكى ئىپادىسى ياخشى بولسا، بىر مەزگىلدىن كېيىن مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرۈشكىمۇ بولىدۇ. ئىككىنچى تەكلىپىم، ھېلىقى بەشىنىڭ ئورنىنى ھازىر ھەرگىز ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيمىز. سېخلار ئارا «ئۆتكەلگە ھۇجۇم قىلىش» بىرلەشمە جەڭ گۇرۇپپىسى قۇرۇڭ، ئاندىن ئۇلارنى شۇ گۇرۇپپىلارغا ئىشچى قاتارىدا ئارىلاشتۇرۇۋېتىڭ. ئۇلارنىڭ ھۇنەر ـ سەنئەتتىكى ماھىرلىقىدىن باشقا ئىشچىلار ئارىسىدىكى ئابرۇيى چوقۇم رول ئويناىدۇ. بۇنداق بولغاندا، زىخمۇ كۆيمەيدۇ، كاۋاپمۇ كۆيمەيدۇ، سىزمۇ باش ئاغرىتقا قالمايسىز.

تاڭ ۋېنسەي ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ يېنىدىن ناھايىتى يېنىكلەپ خۇشال كەيپىيات بىلەن چىقىپ كەتتى. يولدا كېتىۋېتىپ ئۇنىڭ خىيالى ئەزمەتكە مەركەزلەشتى: «ئەزمەت توغرىسىدا مەنمۇ ئاڭلىغان. ئۇ تېخنىكا ئىگىلەشتە ھەقىقەتەن تېز ئىلگىرىلىگەن. لېكىن، ئائىلە كېلىپ چىقىشى ئانچە ياخشى ئەمەسكەن. دادىسى باستۇرۇلغان دەمدۇ ياكى قالپىقى بار دەمدۇ، ئىشقىلىپ

بىر نېمە دېيىشىدۇ بۇ باللارنىڭ ئىچىدە بۇنداق تەركىبتىكىلەر بولماسلىقى كېرەك ئىدى. بۇ بالا قانداق قوشۇلۇپ قالغاندۇ؟ ۋاڭ لەنجۇڭ، ئۇنداق ـ مۇنداق ئادەملەرگە كۆز قىرىنى سالمايدىغان ئادەم تۇرۇپ ئەجەب ئۇنىڭغا كۆزى چۈشۈپ قاپتۇغۇ؟ توغرا، ئۇ زاۋۇتتا «زالىم» بولمىسا بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ ئەمەسمۇ؟ ئەزىمەتنىڭ ئۇنىڭغا ياراپ قېلىشىمۇ تېخنىكلىرىدىكى ماھارىتى بىلەن باشقۇرۇشتىكى قاتتىقلىقى، «زالىم» لىقى، ئۇنىڭغا كادىرنىڭ مۇشۇ ئىككى جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولسىلا، باشقا تەرەپ ـ لەر بىلەن ئانچە ھېسابلىشىپ كەتمەيدۇ... لېكىن ئۇنىڭ بۇ قارىشىنى ئانچە توغرا دەپمۇ كەتكىلى بولمايدۇ. ئەزىمەتنى سادىقا سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ كېلىپ چىقىشى پاك. ھەر تەرەپتىن پىتىلگەن. مەن ئىككىنچى تۇركۇم كەلگەن باللارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىن سۆيۈنگە ـ نىدىم، ئالدىنقى تۇركۇمدىكىلەردىن ئاسمان ـ زېمىن پەرق قىلاتتى. مەلۇم مەدەنىيەت سەۋىيە بىلەن ئىشچىلار سېپىگە كىرىشىنگىمۇ چوڭ پەرقى بار ئىكەن. مانا ئەمدى بۇرۇن چىققان قۇلاقتىن، كېيىن چىققان مۇڭگۈز ئۆسۈپ كېتىپتۇ، دېگەندەك بولۇۋاتامدۇ؟ كېيىن كەلگەن تۆرگە چىقىپتۇ، دېگەن شۇ ... » تاڭ ۋېنسەينىڭ خىيالى زاۋۇت دەرۋازىسىغا كەلگەندە بۆلۈندى. پارتكوم بىناسى ئالدىغا 20 ـ 30 دەك ئادەم توپلىشىۋالغانىدى. ئۇلار يەن زىلى بىلەن سادىقنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ زوكۇنلىشىۋاتاتتى. تاڭ ۋېنسەي ماشىنىدىن چۈشكۈچە ئۇلار يوپۇرۇلۇپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى.

3

تاڭ ۋېنسەي ماشىنىدىن چۈشۈشىگە يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇنى ئورد ـ ۋالغۇچىلار تۆت مۇدىر، بىر بۆلۈم باشلىقى تەرىپتە تۇرغان ھەققانىيەت ياقلىغۇچىلار ئىدى. تاڭ سەۋرچانلىق بىلەن نەسىھەت قىلىپ ئۇلارنى تارقىتىۋەتتى. تاڭ بۇگۈن تازا چارچىغانىدى. ئۇ ئىشخانىسىغا كىرىپ ئۇنى ـ بۇنى تۈتۈپ باقتى، كەنتىر ئۇستىگە قويۇلغان بىرقانچە ماتېريال ۋە سانلىق مەلۇماتلارنى قولىغا ئېلىپ قاراپ تۇرسىمۇ كاللىسىغا ھېچنېمىنى

مەركەزلەشتۇرەلمىدى. ئۇ ئىشخانىسىدىن چىقىپ، بېشى قايغان تەرەپلەرنى ئايلاندى. ئىشتىن چۈشۈش ۋاقتىنى يېرىم سائەت ئۆتكۈزۈپ ئاندىن ئۆيگە قايتىپ كەلسە ئايالى جيالڭ مېيي تۆت پېشقەدەم ئىشچى بىلەن قىزغىن سۆھبەتكە چۈشۈپ كېتىپتۇ.

تالڭ ۋېنسەي ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ، كاسسىنى كارىۋاتنىڭ لېۋىگە قويدى. ئۇنىڭدا بۇگۈن بىرى بىلەن پاراڭلاشقۇدەك قىزغىنلىق ھەم مادار يوق ئىدى. شۇنداقتىمۇ:

ـــ تۆتىڭلار بىرەر ئىش بىلەن كەلگەنمىدىڭلار؟ ـــ دېدى زورىغا چىرايىغا سۈس تەبەسسۇم بېرىپ.

ـــ ئۇلار تۆت ئەمەس. بىز بەش ئادەم، ـــ دېدى جيالڭ مېيي ئۇلار ئۇچۇن جاۋاب بېرىپ. تالڭنىڭ سەل قاپىقى تۇرۇلدى:

ـــ سىز قاچانلا بولسا ئىنكاس، پىكىر قىلغۇچىلار توپىغا قوشۇلۇۋا-لىدىكەنسىز. سىزنىڭ بۇ ئادىتىڭىزنى چۈشۈمىدىمۇ كۆرىدىغان بولدۇم. بۇگۇن مېنى ئارامىدا قويۇپ باشقا ئىشىڭىز بولسا قىلسىڭىزچۇ، ـــ دېدى ئۇ «قىزىم ساڭا ئېيتاي، كېلىنىم سەن ئاڭلا» دېگەندەك ئىشچىلارغا بىر نېمە دېيەلمەي خوتۇنىغا تەگكۈزۈپ.

ـــ ئىشچى دېگەن ئىشچىنىڭ قاياشى، سىز ئېرىم بولغانلىقىڭىز، سېكرېتار بولغانلىقىڭىز ئۇچۇنلا سىز تەرەپتە تۇرۇشۇم كېرەكمىدى؟ ئۇلار-نىڭ گېپى يوللۇق. كىمنىڭ گېپى يوللۇق بولسا مەن شۇ تەرەپتە تۇرىمەن، ـــ دېدى جيالڭ مېيي بىر ئىستاكان چاينى سۈنغاچ، ـــ بۇنى ئوتلۇبلىڭ، ئۇستاملار بىلەن پاراڭ سېلىشىپ تۇرۇڭ. مەن سىزگە تاماق قىلىپ بېرەي.

جيالڭ مېيي شوپۇر قىزلار ئەتىتىدىكى ھېلىقى ئەڭ چىرايلىق كومان-دىر قىز ئىدى. ئۇ خىزمەت، ئائىلە ئىشلىرىدا ھەر كۇنى تىنىم تاپماي جاپالىق ئىشلىسىمۇ تەكتىدىن چىرايلىق بولغانلىقى ئۇچۇن ھۆسنىدىن كەتمىگەنىدى. مەڭزى، لەۋلىرىگە گىرىم يۇقتۇرمىسىمۇ خۇددى جىنەستە-دەك قىپقىزىل تۇراتتى. چولپان كۆزلىرى يەنىلا قىز چېغىدەك ئويناپتتى. كەڭ پېشانىسىدىن نۇر ياغاتتى. يۇز، كۆز ئەتراپىدا قورۇقنىڭ ئىزناسى

كۆرۈنمەيتتى. چىچى ھېلىمۇ قۇندۇزدەك قاپقارا بولۇپ، بىرەر تالمۇ ئاق يوق ئىدى. سەدەپتەك ئاق چىشى ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇپ، ئۇنى تېخىمۇ ياش، گۈزەل كۆرسىتەتتى. بىلمىگەن ئادەم ئۇنى ئىككى بالىنىڭ ئانىسى دېمەيتتى. ئوغلى جيالڭ ھېيغا، قىزى تالڭ ۋېنسەيگە ئوخشايتتى. زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلگەندە قۇراشتۇرۇش سېخىغا ستاتىستىكىچى قىلىپ تەقسىم قىلىنغان جيالڭ ھېي ئون نەچچە يىلدىن بۇيان ئىزچىل مۇشۇ ئىشنى قىلىپ كەلدى. سېخ مۇدىرى لیۇ ئۇنىڭغا قوشۇمچە ۋەزىپە قىلىپ، گېزىت ـ ژۇرنال، خەت ـ چەك تارقىتىش، تېخنىكا ئارخىپىنى ساقلاش. چېرتيوژ تارقىتىش، ساقلاش قاتارلىق 6 ـ 7 تۈرلۈك ۋەزىپىلەرنى يۈكلىگەنىدى. ئۇ يىلمۇ يىل ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالىناتتى. ئۇ ئىشچىلار تەرەپتە تۇرۇپ، سېخ مۇدىرى لیۇ «زالىم» بىلەن ئېلىشاتتى: خەق ئىككى مىنۇت كېچىككەنگە شۇنچە پۇلنى تۇتۇپ قالامتۇق؟ تۈزۈمنى قاتتىق ئىجرا قىلمىز، دەپ ئاشۇرۇۋەتسەكمۇ بولماس دەيتتى ئۇ. بۇ گەپلەرنى باشقىلار دېيەلمەيتتى. لېكىن، لیۇ ئۇنى بىر نېمە قىلىۋېتەلمەيتتى، تەنقىدمۇ قىلالمايتتى. سەۋەبى، ئۇ سېكرېتارنىڭ خوتۇنى بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى خىزمەتنى بەجانىدىل، مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن خاتاسىز ئىشلىگىنى ئۈچۈن لیۇ ئۇنىڭدىن قۇسۇر تاپالمايتتى. بولمىسا لیۇ «زالىم» ئۇنداق شۇجى ـ پۇجىلارنىڭ خوتۇنىدىن قورقۇپ قالمىدىغانلار ـ دىن ئەمەس ـ دە... تاماق پىشقانىنىڭ ئارىلىقىدا جالڭ ھېي يەنە ئىككى قېتىم ئۇستاملارنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇلۇۋالدى، گەپ بەش «ئوڭچى» نىڭ ئۇستىدە كېتىۋاتقاندا:

ـــ ھەق ـ ناھەق ئايرىلمىسا بۇ سادا ېيسىقمايدۇ. نەگە بارسا شۇلار توغرىسىدا غۇلغۇلا بولۇۋاتىدۇ. سىز شۇجى بولغاندىكىن تارازىنى توغرا تۇتۇشىڭىز كېرەك، ـــ دېدى.

ـــ سىز ھەقىقەتنىڭ تارازىسى بولۇۋالماڭ! ئۇستاملارنى گەپ قىلغىلى قويۇڭ، ـــ دېدى تالڭ ۋېنسەي ئاخىر ئۇنىڭ گېپىنى قېقىۋېتىپ.

ـــ تارازا بولمىساممۇ ھەقىقەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ھازىر ھەقىقەت قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان يەردىمۇ ئەمەس. بىلىسىز

بۇ گېپىم ئۆزۈم ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى سىز ئۈچۈن تازىمۇ بىر... ــــ ئۇ غودۇكشىغىنىچە ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

ــــ ۋاڭ لەنجۇڭ بىلەن شىك خەيدىنىك: زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشىنى مەركەز قىلىدۇ، ئۇ بۇ مەركەزدىن ئايرىلسا زاۋۇتقا ئوخشىماي قالىدۇ، دېيىشى خاتا ئەمەس. ئۇن تارتىدىغان تۇگمەننى ئۇن تارتمىسا تۇگمەن دېگىلى بولامدۇ؟ يەر تېرىيدىغان دېھقاننى يەر تېرىمىسا دېھقان دېگىلى بولامدۇ؟ ــــ دېدى ياڭ ئۇستام سۆزىنى ئالدىرىماي دانە ـ دانە قىلىپ.

ــــ مەسىلە ناھايىتى ئېنىققۇ؟ تراكتور ئىشلەپچىقىرىدىغان زاۋۇت تراكتور ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللانماي نېمە قىلىدۇ؟ ــــ قوشۇمچە قىلىدى سۇڭ ئۇستام.

ــــ بەزى ئادەملەر تاكى زاۋۇتنى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويمىغۇچە كۆڭلى تىنمايدۇ. بولمىسا شۇنداق ئېنىق تۇرغان ئىشتىن زىغزىق چىقىرىپ ئاغزىغا كەلگەنچە بىلجىرلامدۇ؟ بۇ سەن مېنىڭ گېپىمگە كىرمىسەڭ، ماڭا ھۆرمەت قىلمىساڭ كۆرگۈلۈكىنى كۆرسەن، دېگىنى بولماي نېمە؟ ــــ دېدى ئاشخانىدىن چىققان جاڭ مېي قىستۇرۇلۇپلا. ئۇ تېخىمۇ يوغان يەردىن چۈشۈپ ئىدارە بىلەن خىزمەت شۆبە ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ مەسئۇللىرىغا دارىتىملاۋاتاتتى.

ــــ باشقىلار چەكتىن ئاشۇرۇۋەتتى، دەپ سىزمۇ چەكتىن ئاشۇر ـ ماقچىمۇ، ــــ دېدى تاڭ ۋېنسەي خوتۇنىنى گەپتىن توسۇپ.

ــــ سىز ئۇلارنىڭ چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى ئىقرار قىلدىڭىز ـ ھە؟ ياڭ، سۇڭ ئۇستاملار ئاڭلىدىڭلار جۇمۇ؟ سىز مۇشۇنىلا ئىقرار قىلسىڭىز مېنىڭ باشقا پىكرىم يوق، ــــ ۋېنقىلداپ كۈلۈپ كەتتى جاڭ مېي. تاڭنىڭ بۇ سۆزىدىن جاڭ مېينىڭ ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن پايدىلانغانلىقىنى ئەمدىلەتىن چۈشەنگەن ئۇستاملار بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇ ـ رىسىدىكى تالاش ـ تارتىش بارلىقىنى ھېس قىلىشىپ بىر ـ بىرىگە قاراپ قويۇشتى.

ــــ تاڭ شۇجى، ــــ دېدى ياڭ ئۇستام، ــــ بۇ بەش كىشى

توغرىسىدىكى گەپ ـ سۆزلەر كۈنسېرى ئۇلغىيىۋاتىدۇ. بەزىلەر ئۇلارنى بىردەم «ئوكچى» دەيدۇ، بىردەم «تۆت» تە ئېنىقسىز دەيدۇ. زادى قايسىسى راست، بۇنىڭ پەرقى بارمۇ، يوق؟ دېسە: يەنە بەزىلەر ئۇلارنى «ئوكچى» دېسىمۇ، «تۆت» تە ئېنىقسىز دېسىمۇ قالپاق كىيدۇرەلىسە كىيدۇرسۇن، بولمىسا خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرسۇن دېيىشىۋاتىدۇ. زاۋۇتنىڭ ھازىر شۇنچە قېيىن ئەھۋالدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ «بېگىمنىڭ قوسقى توق، قۇلى بىلەن ئىشى يوق» دېگەندەك بولسا قانداق بولغىنى؟ بۇ كىمنىڭ سىياسىتى؟ كىم ئۈچۈن پايدا، كىم ئۈچۈن زىيان؟ ـــ ياڭ ئۇستام سالماق ھالىتىنى بۇزماي سۆزلەپ تۇراتتى. تۆمۈرچىلىك ئۇستىسى نەن چى:

ـــ ئۇلار بىزنىڭ لو دېگىيۇەن مۇدىرنى «ھارۇنى تارتىشنى بىلىپ نىشانغا قارىمايدىغان» دەپتۇ. تازىمۇ ئوسۇرۇقتەك گەپتە بۇ، ـــ دېدى قوپال تىل بىلەن.

ـــ مەن بىر گەپ ئاڭلىدىم، ـــ دېدى سۇڭ ئۇستام، ـــ ئەن كېجاڭ ھازىر ئۆيدىن چىقماي يېتىۋاپتىمىش. ھېچكىم بىلەنمۇ كۆرۈشكىلى ئۇنمايدىكەن، ئۇ يېتىۋالسا يېتىۋالسۇن. ئۆزىمۇ تېخنىكام بار دېگەندەك قىلىپ ھېچكىم بىلەن چىقىشالمايدىغان ئادەم. لېكىن شۇڭ، چىڭ، لو، لىيۇ مۇدىر، قۇدرەتلەر ئىسمېنىغا ئەگىشىپ ئىشلەۋاتىدۇ. ۋاقتىدا ئىشقا چۈشۈپ، ۋاقتىدا ئىشتىن چۈشىدۇ. بۇنى كۆندە ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈۋاتىمىز. مۇشۇنداق ياخشى ئادەملەرنىڭ ئىشىدا كارىمىز بولمىسا بولامدۇ؟ مەن بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا شۇڭ مۇدىردىن تېخنىكىلىق مەسىلىدە مەسلىھەت سورىسام، ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ: بىز ئارىلاشساق بولماس-مىكىن؟ بىزگە ئەمدى رەھىم قىلىڭلار، «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرد-ېيىسىگە بارغانچە پېتىپ كېتىشىنى خالىمايمىز» دەيدۇ. قاراڭ بۇ گەپنى، قايىل ئەمەسلىكى چىقىپلا تۇرمامدۇ؟

تاڭ ۋېنسەينىڭ كاللىسى قوچۇلۇپ ئوماچ بولۇپ كەتتى. ئۇ ناھايىتى تەستە قەددىنى رۇسلاپ:

ـــ بولىدۇ، ئەتە مەن يەنە ئىدارىنى ئىزدەي، ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەينىڭ ئۇرۇنۇشى يەنە بىكارغا كەتتى. كىشىلەر كەينىدىن «توت كۆزلۈك باشلىق» دەيدىغان، خەت كۆرگەندە نەچچە يۈز گرادۇس-لۇق قېلىن، يۇمىلاق ئەينەك تاقاپ، يىراقتا قارىغاندا باشقا ئەينەككە ئالماشتۇرىدىغان، خام سېمىز، كادىرلار خىزمىتىگە مەسئۇل مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى تاڭ ئىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئالدىدىكى ماتېرىيالىدىن باش كۆتۈرۈپ كۆز ئەينىكىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ تاڭغا مۇنداق دېدى:

ــــ سىزگە بۇ ئەقىلنى كىم كۆرسەتتى؟ بۇ ئىككى مەسىلىنىڭ ھەر ئىككىسىنى ھازىرچە قىلغىلى بولمايدۇ ھەم ئۇنداق يولدا ماڭماسلىقىمىز كېرەك.

ئۇنىڭ يۈقىرى گرادۇسلۇق ئەينەكتىن ئايرىلغان ھامان قىزىرىپ كۆرۈنىدىغان كۆز ئەتراپى ئىششىپ قالغاندەك ساڭگىلاپ كەتكەنىدى.

ــــ بىرى كۆرسەتكەن ئەقىل ئەمەس، ئاممىنىڭ پىكرى، شۇلار-نىڭ ساداسى، مەن ئارامسىمچە تاماق يېيەلمەيۋاتىمەن، ــــ دېدى تاڭ دەرد ئېيتىپ.

مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى گەپىنى ئايلاندۇرۇپ يۇرۇپ ھازىرقى ۋەزىيەتنى چۈشەندۈردى:

ــــ بۇ بەش كىشىنىڭ ئىشى توغرۇلۇق ھازىرچە بىر نېمە دېيىشمەيلى. ئاممىغا چۈشەندۈرۈڭ. ئۆز ھېسسىياتىنى چىقىش قىلىپ پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرى بىلەن قارشى مەيداندا تۇرۇپ ئويناشمىسۇن. ھەربىرىدە تېخى ئاياغلاشمىدى. ئىشەنچلىك خەۋەرگە قارىغاندا سىلەرنىڭ زاۋۇتقا يەنە خىز-مەت گۇرۇپپىسى بېرىشى مۇمكىن. كېيىنكى تەرەققىياتنىڭ قانداق بولۇشىغا ھېچكىم بىر نېمە دېيەلمەيدۇ.

تاڭ ۋېنسەي بۇ ئىدارە باشلىقىنى بىرقەدەر ئەمەلىيەتچان، مۆتىدىل، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ پىكرىگە قۇلاق سالىدۇ، دەپ قارايتتى. ئۆزىنىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئېپى كېلىشەتتى، شۇڭا ئۆزى سېزىپ ــ سەزمەي يەن زىلى بىلەن سادىقنىڭ ئورنىنى ئالماشتۇرۇش توغرىسىدىكى ئويىنى ئۇنىڭغا دەۋەتتى.

ـــ كىمدىن ئاڭلىدىڭىز جاڭ خىننى يۆتكىلىپ كېتىدىكەن دەپ؟
بىزدە ھازىرچە ئۇنداق لايىھە يوق. سىز يەنىلا جاڭ خىنغا تاپىنىڭ، ئۇنىڭغا يول قويۇڭ. يەن زىلىنىڭ ئالدىغا سادىقنى ئۆتكۈزىمەن، دېگىنىڭىزمۇ بالىلارچە خىيال. يەن زىلى قانداق بولمىسۇن ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە. بىرقەدەر پىشقان يولداش، بىرقەدەر مۇكەممەل تېخنىكا ئەھلى. سادىقمۇ ياخشى يولداش. تېز ئۆستى، لېكىن ئىشچىلار قوشۇنى قوينىغا كىرگىلى تېخى ئون نەچچە يىل بولدى. مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولغىلىمۇ بىر يىل بولمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىرى. زاۋۇتتا خەنزۇلار 70 پىرسەنتتىن ئارتۇق تۇرسا، بۇنداق چوڭ بىر زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى ئۇ باشقۇرۇپ كېتەلەرمۇ؟ مېنىڭچە تېخى بالدۇرلۇق قىلىدۇ. بىز مۇشۇ ساھەدە 30 يىل پىرقىراپ يۈرۈپمۇ ئاران مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئورنىدا ئولتۇرۇۋاتامدۇق؟ سىز شاختىن شاختا قوندىغان ئىشنى قىلماڭ. مەمۇرىي ئىشلارنى جياڭ خىن باشقۇرسۇن، ئىشلەپچىقىرىش، تېخنىكا ئىشلىرىنى يەنىلا يەن زىلى باشقۇرسۇن. سادىق ئۇنىڭغا ياردەملەشسە بولىدۇ.

ـــ ئۇ دېگەنلىرىڭىزغۇ راست، ـــ دېدى تاڭ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ـــ مەن يەن زىلىنى يامان دېمەيمەن، گەپ يەن زىلىنىڭ كۆچ بەرمەيۋاتقانلىقىدا بولۇۋاتىدۇ.

ـــ ئەگەر يەن زىلىنىڭ پىكرى بولمىسا سىناپ بېقىڭ، ـــ ئىدارە باشلىقى بىرئاز يول قويماقچى بولدى، ـــ لېكىن مېنىڭچە بۇنداق چوڭ ھەم خەنزۇلار كۆپ سانلىقنى ئىگىلىگەن زاۋۇتقا سادىق ئاجىزلىق قىلىشى مۇمكىن. ئەڭ ياخشىسى ئىشلەپچىقىرىشنى باشقا بىر خەنزۇ مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى باشقۇرسۇن. زادى سادىقنى قويمەن، دېسىڭىز ئۇنىڭغا بىر خەنزۇ مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقىنى يانداپ بېرىڭ.

مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى «مۇنداق چوڭ بىر زاۋۇتنى ئۇيغۇر كادىر باشقۇرالمايدۇ» دەيدىغان يۇرەك سۆزىنى چاندۇرمايمەن دەپ تۇرۇپ گەپنى شۇنچە ئايلاندۇرسىمۇ يەنىلا ئاشكارىلاپ قويدى. ئۇ گەپ تۇغدى دېگەننى بىلدۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ:

ـــ يەنە نېمە گېپىڭىز بار؟ ـــ دېدى.

ئۇنىڭ قورسقىدىكىنى چۈشەنگەن تاڭ ۋېنسەي قايتا گەپ قىلىشنىڭ ئورنى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ:

ـــ ئەمىسە مەن قايتاي، ـــ دەپ چىقىپ كەتتى ۋە «جىپ»قا ئولتۇرۇپ ئىدارە قورۇسىدىن چىقىپلا خىيالغا باتتى:

«كادىر تاللاشتىمۇ ھەركىمنىڭ ئۆز ئالدىغا ئۆلچىمى بولىدىكەن ـ ده؟ كىشىلەر «زالىم» دېگەن ئادەمنى ۋاڭ لەنجۇڭ ماختايدۇ. ۋاڭ لەنجۇڭ مەسئۇلىيەتسىز دېگەن يەن زىلىنى بىزنىڭ باشلىق كۆككە كۆتۈرۈپ ھېچكىمگە تەڭ قىلمايۋاتىدۇ. بۇ ئاسانلىقچە بىرلىككە كەلتۈرگىلى بولمايدىغان ئۆلچەم ئوخشايدۇ. بۇ ئادەمنىڭ بىر تەرەپلىمىلىكىمۇ يەتكۈچە بار ئىكەن. مەن تازا چۈشەنمەي يۈرۈپتىمەن. بۇمۇ ۋاڭ لەنجۇڭنى ئۆزىگە رەقىب قىلىۋالغانلارنىڭ بىرىدۇ. مىللىي سىياسەت قارىشى خىلىلا مۇجمەل ئىكەن، مىللىي كادىرلارغا بولغان ئىشەنچىسى خىلىلا تۆتۈق. بەزى گەپلىرىنى بىمەنە دېسىمۇ بولىدۇ. ئۇ ئۇچۇق دېمىسىمۇ مىللىي كادىرلارنىڭ قابىلىيىتىگە ئىشەنمەيدىغانلىقىنى ھەر ھالدا ئاشكارىلاپ قويدى. قارىغاندا، ئۆزىنىڭ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى بولغانلىقىغا ئانچە رازى ئەمەستەك. مەن ئۇنىڭ سادىق توغرىسىدىكى قارىشىغا قوشۇلمايمەن ـــ تاڭ ۋېنسەي ئوي ـ خىيالىنى سادىققا مەركەزلەشتۈردى ـــ ئۇ ئۇيغۇرلار كارخانا باشقۇرالمايدۇ، دېگەندەك قىلىۋاتىدۇ. نېمىشقا باشقۇرالمايدىكەن؟ ھەرقانداق مىللەتتىن يارىملىق ئوغلانمۇ چىقىدۇ، يارامسىز ئادەملەرمۇ چىقىدۇ. ئون نەچچە يىل قىسقا ۋاقىتمۇ؟ ئون يىل يارىماس ئادەملەر ئۈچۈن سۈدەك ئېقىپ كەتسىمۇ، سادىقتەك ئادەملەر ئۈچۈن نېمە قىلىمەن دېسە شۇ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا بېتىدۇ. ئۇ 17 ياشتا زاۋۇتقا كەلگەن. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تەربىيىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۇنى مۇشۇ زاۋۇتتا چوڭ بولدى، ئۆسۈپ يېتىلدى دېسە بولىدۇ. مەن سادىق بىلەن لويەننىڭ ئورنىنى ئالماشتۇرىمەن. باشلىقمۇ قوشۇلغاندەك قىلدى. سادىقنى ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇشقا قويۇپ، ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جوكېجاڭنى ئۇ ـ نىڭغا ياردەمچى قىلىمەن. ئۇ ئادەمنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى تەشكىللەش

ئىقتىدارى كۆچلۈك، چىقىشقاق، مىللىي سىياسەت كۆز قارىشى ياخشى. ئىككىسى بىرلەشسە چوقۇم ئىشنى يۈرۈشتۈرۈپ كېتەلەيدۇ!...» تاك ۋېنـ سەي مۇشۇنداق خىياللار دېگىزىدا ئۇزۇپ زاۋۇتقا قايتىپ كەلدى. ئاخىرقى خىيالى بىلەن تەك ئۆزىنى بىرئاز يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلىپ، چىرايىغا بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۈلكە يۈگۈرتتى...

ۋاك لەنجۇك پەرەز قىلغاندەك يەن زىلى ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇشنى سادىققا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئۇ:

ـــ ماڭا بۇ تەقسىمات توغرا بولدى. مەن پۈتۈن كۈچۈم بىلەن يولداش سادىقنى قوللايمەن، ـــ دەپ ياندۇرۇپ، ياندۇرۇپ پوزىتسىيە بىلدۈردى.

ئۇ ھازىر ئۇستىدىكى ئېغىر يۈكنىك يېرىمنى چۈشۈرۈۋاتقاندىن كېيىن يېنىكلەپ قالغان ھاممالغا ئوخشاپ ئىككى مۇرىسىنى قولىدا تۈتۈپ قويدى. شۇ كۈندىن باشلاپ، سادىق جۇ كېچاڭنى يېنىغا ئېلىپ مۇناسىۋەتلىك بۆلۈملەرنىك ماسلىششى بىلەن تۇپتوغرا 15 كۈن تەكشۈرۈش ـ تەنقىق ئېلىپ باردى. ساقلانغان مەسىلىلەرنى سەپكە تۈرغۇزۇپ، ئۇنىك مەركىزىي ھالقىسىنى بەلگىلەپ چىقتى. ئۇ «ئۆتكەلگە ھۇجۇم قىلىش» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئۆتكۈزگەن بىرقانچە كۈنلۈك دەللىلەش يىغىنىدىن خاتىرىسىگە تۆۋەندىكى مەزمۇنلارنى خاتىرىلىگەنىدى:

1. بىر قىسىم زاپچاسلارنىك سۈپەت ئۆتكىلى تېخنىكىلىق مەسىلىلەر:

1) چوك، مۇرەككەپ تېخنىكىلىق مەسىلىلەرنى زاۋۇت بىر تۈتاش كۈچ تەشكىللەپ بۆسۈپ ئۆتىدۇ.

2) بەش يۈزدىن ئارتۇق كىچىك، ئوتتۇرا سۈپەت مەسىلىسىنى ھەرقايسى سېخ، بۆلۈملەر كۈچ تەشكىللەپ بۆسۈپ تاشلايدۇ.

3) تۈركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىشتىن بۇرۇن بارلىق چىرتيوژلار، ھۈنەر ـ سەنئەت ئەنىدىزىلىرى، قورال ـ سايمانلار، قېلىپلار ئۆلچەمى، ماشىنا، ئۈسكۈنىلەرنىك ياراملىق دەرىجىسى، ئۆلچەم، مەشغۇلات قائىدە ـ تۈزۈملىرى ئومۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىنىدۇ. كەم ـ كۈتىلەر تولۇقلىنىدۇ.

2. يۇرۇشلەشتۇرۇشكە لازىملىق زاپچاس، بۆلەكلەرنىڭ راسخوتى ماليە بۆلۈمى ئارقىلىق ھەل قىلىندۇ.

3. خام ئەشياغا لازىملىق مەبلەغنى ماليە بۆلۈمى بانكىدىن قەرز ئېلىش يولى بىلەن ھەل قىلىدۇ.

4. مەشغۇلات قىلىش سالاھىيىگە توشمايدىغانلار ئالماشتۇرۇلۇپ، قىسقا مۇددەتلىك كۇرستا ئوقۇتۇلىدۇ.

5. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققىنى ئايمۇ ئاي بەرگىلى بولمىسا 80 پىرسەنت بويىچە تارقىتىپ قالغىنىنى كېيىن تولۇقلاپ بېرىلىدۇ.

6. كېلەر يىلى ئەتىيازدىن باشلاپ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئويلىرى چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك رېمونت ئۆلچىمى بويىچە رېمونت قىلىنىدۇ. يىل ئاخىرىدا ئىككى كورپۇس يېڭى بىنا سېلىنىدۇ.

سادىق مۇشۇ تەرتىپ بويىچە خاتىرىسىگە 28 تۇرلۇك چوڭ، بىرقەدەر چوڭ دەپ قارىغان ئىشلارنى تىزغاندىن كېيىن بۆسۈش ئېغىزى قىلىپ مۇنۇ ئىككى نۇقتىلىق مەسىلىنى كۆرسەتكەنىدى.

بىرىنچى، سۇپەتتىكى چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى چوقۇم بىرقەدەر قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بۆسۈپ ئۆتۈش كېرەك. بۇ مەركەزنىڭ مەركىزى، ھالقىنىڭ ھالقىسى.

ئىككىنچىسى، ماليە مەسىلىسى، بۇ ئىش ياخشى ھەل قىلىنسا بىزنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە گۈللەپ ياشنىتىدۇ. ياخشى ھەل بولمىسا بىزنى مىدىرلىيالماس قىلىپ قويىدۇ. بۇنىڭدا ئالدى بىلەن، ئىشلەپچىقىرىشقا كېتىدىغان مەبلەغ بىلەن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققىگە كېتىدىغان قىسمىنى ياخشى ھەل قىلىشىمىز كېرەك. مەسىلىلەر ھەرقانچە كۆپ، مۇرەككەپ بولسىمۇ ئۇنى چۈشىنىپ، رەتكە تۇرغۇزۇش بىر گەپ، بىرقەدەر ئاسان. لېكىن، ئۇنى بىر ـ بىرلەپ ھەل قىلىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇنۇم ھاسىل قىلىش يەنە بىر گەپ، ئۇنداق ئاسان ئەمەس.

سادىق دۆۋىلىنىپ كەتكەن بۇ زىددىيەتلەر قاينىمىدا ھېلى ئۇرۇلۇپ ئۇ قاشقا چېقىپ قالسا، بېنىش دولقۇنىدا باشقا بىر قىرغاققا چېقىپ قالاتتى

ـ ده، هالسزلانغان هالدا يەنه باشقا نىشانغا قاراپ تۇرۇپ كېتەتتى. ئۇلار «تۆمۇر بۇقا» دېيىلىدىغان ئوتتۇرا تىپتىكى تراكتور شىنجاڭ «50» نى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلەشكە كىرىشكىلى بىر يىلدىن ئاشقانىدى. لېكىن، تۇرلۇك سەۋەبلەردىن بۇ سىناق ۋۇجۇدقا چىقمغانىدى.

باش ئىنژېنېر يەن زىلى دېگەن گېپىدە تۇردى. تېخنىكىلىق مەسىلىلەردە سادىقنى قوللىدى. ئۇ دەسلەپتە ھازىرچە كونا مەھسۇلات «شەرق قىزارىدى» 28 نى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، يېڭى مەھسۇلات «تۆمۇر بۇقا» 50 بىلەن ئېيتىشمايلى. ھازىرقى ئەھۋالدا شارائىت يار بەرمەسمىكىن، دەپمۇ باقتى. لېكىن، سادىق ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇردى. يەن زىلى ئۇنىڭ رايىغا بارىدى. چۈنكى، يەن زىلى مىللىي سىياسەتتە خاتالىشىپ قېلىشتىنمۇ قورقىدىغانلار ئىدى. شۇڭا، باشقىلارنىڭ: مىللىي كادىرلارنىڭ پىكرىگە ھۆرمەت قىلمىدى، دېگىنىدىنمۇ قورقىنىدى. ئۇ سۈپەت ئۆتكىلى تېخنىكىلىق مەسىلىلەرنى ئۆزى تۈتۈپ ھەل قىلىشقا قوشۇلدى. ھەممىدىن تەس بولۇۋاتقىنى مالىيە مەسىلىسى ئىدى. سادىق بانكىغا ئىلگىرى ـ كېيىن ئۈچ قېتىم بارىدى. قايتا ـ قايتا مەسىلىھەتلىشىش نەتىجىسىدە ھەر ئايدا ئىككى قېتىم قەرز ئېلىش ئىلتىماسى تولدۇرۇپ ئاي بېشىدا ئىشلەپچىقىرىشقا ئېھتىياجلىق پۇلنى، ئاي ئاخىرىدا مائاش تارقىتىشتىن ئىككى كۈن بۇرۇن قالغان پۇلنى بېرىدىغان بولۇپ كېلىشتى. سادىق بانكا باشلىقىغا ھال ئېيتىپ:

ـــ بىرقانچە يۈز جۈپ قىز ـ يىگىتلەر ئۆي يوق توي قىلالمايۋاتىدۇ. ئۆي تەلەپ قىلغىلى ئالدىنغا ئۈچ يىل بولدى. يىلدا ئىككى كورپۈس ئۆي سېلىش ئۈچۈن بەش يىللىق مۇددەتلىك قەرز بېرىپ تۇرالارسىزمۇ؟ ـــ دەپ مۇراجىئەت قىلىۋىدى، بانكا مەسئۇلى:

ـــ ھېلىمۇ زاۋۇتىكلارنىڭ قەرزى بېشىگىزدىكى چېچىگىزدىمۇ كۆپ بولۇپ كەتتى. بىزمۇ قەرز بېرەلمەيمىز، سىزمۇ ئالماڭ. بۇ مەسىلىنى سىلەر تېزدىن تەكرار ئىشلەپچىقىرىشنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش ئارقىلىق ھەل قىلىڭلار، ـــ دېدى.

سادىق قايتىپ كېلىپلا مالىيە بۆلۈم باشلىقىنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ،

بۇ پۇللارنى قانداق ئىشلىتىش توغرىسىدا سۆزلىشۈاتقاننىڭ ئۈستىگە قۇدرەت كىرىپ كەلدى. ئۇ ھازىر قۇراشتۇرۇش سېخىنىڭ سۈپەت ئۆتكەلىگە ھۇجۇم قىلىش گۇرۇپپىسىدا ئادەتتىكى ئىشچى بولۇپ ئىشلەۋاتاتتى. سادىق ئۇنىڭ نېمە ئىش بىلەن كىرگەنلىكىنىمۇ سورىمايلا:

ـــ ئولتۇر، ـــ دېدى.

قۇدرەت ئۇلارنىڭ سۆزىنى تېڭىشغاچ ئولتۇردى.

ـــ يېڭى مەھسۇلاتنى سىناش راسخوتى ئۇچۇن بىر مىليون ئۇچ يۈز مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ بېرىڭ، ـــ دېدى سادىق مالىيە بۆلۈمى باشلىقىغا.

ـــ ئۇنداق قىلالمايمىز. بۇ تۇر ئۇچۇن بانكىدىن 900 مىڭ يۈەن ئاجراتقان، ـــ دېدى مالىيە بۆلۈمى باشلىقى سىناش نەزىرى بىلەن سادىققا قارىۋېلىپ.

ـــ مېنىڭ دېگىنىمدەك قىلىڭ، ـــ دېدى سادىق كەسكىنلىك بىلەن.

ـــ بۇ پۇلنى مەن ئېلىپ كەلدىم، قانداق ئىشلەتسەم بولىدۇ، دەپ ئويلىماڭ، سا چاڭجاڭ، ـــ دېدى مالىيە بۆلۈمى باشلىقىمۇ گەپنى ئوچۇق قىلىپ، ـــ ئۇلار بۇ پۇلنى چۇشۇرگەندە قايسى تۇرگە قانچىلىك ئىشلىتىدىغىنىمىزنى ئېنىق قىلىپ بەلگىلەپ قويغان. بۇ ئۆلچەمنى بۇزۇپ تاشلاغلى بولمايدۇ، بولمىسا مالىيە تۇزۇمىگە خىلاپلىق قىلغانلىق بولىدۇ. ئۇلار ۋاقتى كەلگەندە سىزنى ئەمەس، بىزنى تۇتىدۇ. بىزنىڭ مالىيە بۆلۈمى سىزنىڭ ئالدىڭىزدىلا ئەمەس، بانكا ئالدىدىمۇ جاۋابكارلىقىمىز بار.

ھەممە ئادەم بۇ بۆلۈم باشلىقىنى «تۆمۇر سەنپەن»، «تۆمۇر خوراز»، «تۆمۇر دەپتەرچى» دىن ئىبارەت ئۇچ تۆمۇرگە ئوخشىتىپ، ئۇنىڭدىن بىر نېمە ئالماقچى بولسا بېشىغا غەم چۇشەتتى. ئۇ مالىيە تۇزۇمىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان تالون، ھۆججەتلەرگە بىر ھازا قاراپ كەتكەندىن كېيىن: بولمايدۇ دېگەن بىر ئېغىز گەپ بىلەن تالوننى ئىلتىماس قىلغۇچىنىڭ ئالدىغا يانىدۇرۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭ قانچىلىك قاقشىغىنىنى بىلەن كارى يوق. يەنىلا شۇ «بولمايدۇ» دېگەن گەپتىن باشقا گەپ قىلماي يانىدۇرۇۋېتەتتى. مالىيە تۇزۇمىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان تالون، ھۆججەتلەرنى

مۇ ئۇچ قېتىم ئوقۇپ، ئوڭ، تەتۇرگە ئۆرۈپ قايتا ـ قايتا سېلىشتۇرغاندىن كېيىن، تامغىسى بار تارتمىسىنى ئالدىرىماي ئاچاتتى ـ دە، تامغىنى سۇرۇخقا چىلاپ بولغاندىن كېيىن، ھېلىقى تالونغا ئاخىرقى قېتىم سىنچ-ـلاپ يەنە بىر قارىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن تامغىسىنى بېسىپ چىقىم قىلاتتى. بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدا مۇنداق بىر ئىش بولغان: زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭنىڭ ئىشخانىسىدىكى بىر چايدان ئۇنىڭ ئېھتىياتسىزلىقىدىن پۈتى تېگىپ كېتىپ چېقىلىپ كېتىدۇ، مەمۇرىيەت ئىشخانا مۇدىرى يېڭى چايدان سېتىۋېلىش توغرىسىدا بىر تالون يېزىپ مالىيە بۆلۈم باشلىقىنى ئىمزەيدۇ، تالوندىكى سەۋەب دېگەن كاتاكچىگە ئېھىياتسىزلىقتىن چېقىلىپ كەتكەن دېگەن خەتنى كۆرگەن بۆلۈم باشلىقى:

ـــ بۇنى ۋاڭ چاڭجاڭ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ چېقىۋېتىپتۇ. تولۇقلاپ بېرىلمەيدۇ. ۋاڭ لەنجۇڭ چاڭجاڭ ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ سېتىۋالسۇن، ـــ دەيدۇ.

ـــ ئۇ زاۋۇت باشلىقى تۇرسا ئۇنداق دېگىلى بولىدۇ؟ ـــ دەيدۇ ئىشخانا مۇدىرى.

ـــ نېمىشقا دېگىلى بولمايدىكەن؟ ـــ دەپ گۇركىرەيدۇ بۆلۈم باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ، ـــ بۇزۇلغان نەرسىنىڭ سەۋەبىنى، مەسئۇلىيىتىنى سۇرۇشتۇرمەي چىقىم قىلغىلى تۇرساق بىرقانچە يىلغا قالماي زاۋۇتنىڭ مال ـ مۈلكى سورۇلۇپ تۈگىمەمدۇ؟ ئۇ خاپا بولسا ئۆزى كەلسۇن، مەن ئۇنى تويغۇزۇپ قويىمەن.

ئىشخانا مۇدىرىدىن بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋاڭ لەنجۇڭ بىر قېتىملىق چوڭ يىغىندا ئۇنى تەقدىرلەپ:

ـــ زاۋۇتىمىز مالىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى يولداش جۇشىمىن زاۋۇتىـ-ـمىزنىڭ «ھەقىقىي قاراۋۇلى»، ـــ دەيدۇ.

مالىيە بۆلۈم باشلىقىنىڭ مەجەزىنى بىلىدىغان سادىق ئۇنىڭ بىلەن تالىشىشنىڭ بىكارلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش كۆ-ـرۈشكە مەجبۇر بولدى. بۆلۈم باشلىقى چېقىپ كېتىش ئالدىدا سادىققا:

ـــ مۇشۇ پۇل يېتىدۇ. سىزنىڭ دېگەن سانىڭىز بويىچە بولغاندا

ئىسراپچىلىق كېلىپ چىقىشى مۇمكىن، ــــ دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويدى.
سادىق ھارغىنلىق كەيپىياتى بىلەن قۇدرەتكە قارىدى. بۇ ئۇنىڭ ئەمدى سەن سۆزلە دېگىنى ئىدى.
ــــ بىر ئىش بىلەن كىرگەنىدىم. ھېلىقى گېپىڭلارنى ئاڭلاپ ئېغىز ئاچماي دېگەن يەرگە كەلدىم، ــــ دېدى قۇدرەت سادىققا ئىچ ئاغرىتقاندەك قاراپ كېتىپ، چۈنكى سادىق ھەم قاردىداپ، ھەم ئورۇقلاپ قالغانىدى.
ــــ ئاران بىر كىرگىنىڭدە گېپىڭ بولسا دە، ئاڭلاپ باقاي، ــــ دېدى سادىق.
ــــ مەن زاۋۇتتىكى ئۇيغۇر بالىلىرى ئۈچۈن بىر ئۇيغۇر سىنىپ سالدۇرۇش توغرىسىدا تەكلىپ بېرەي دەپ كىرگەنىدىم. ھازىر زاۋۇتتا 6 ـ 7 ياشلىق بالىلار 15 كە يېتىپ قاپتۇ. لېكىن، جوكېجاڭ بىلەن قىلىشقان پاراڭىڭنى ئاڭلاپ، ھازىرچە گەپ ئېچىشتىن يالتىيىپ قالدىم، ــــ دېدى قۇدرەت.
ــــ «ئوكچى» بولدۇم دەپ پايدىسىنى سەن ئالدىڭ، ــــ دېدى سادىق بارغانچە بوشىشىپ كېتىۋاتقان ھارغىن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ئۇنىڭ بېلىمۇ تالسا كېرەك، تولغىنىپ قويدى، ــــ ھازىر سېنىڭ گۇرۇپپىدىكى بىرنېچچە ئىشتىن باشقا، قالغان ئىشلار بىلەن كارىڭ بولمىغانلىقتىن مۇشۇنداق ئىشلارنى ئويلاشقا ۋاقىت چىقىرالايسەن ــ دە؟
قۇدرەت سۈسقىنە كۈلۈپ قويدى.
ــــ مەن تېخى سېنى ئىزدەي دەپ تۇرغانتىم. ھازىرچە نامىڭنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، مۇنۇڭدىن بۆلۈم باشلىقلىقىڭنى ھەل قىلىپ بېرەلمەيمەن. ئادەتتىكى تېخنىك سالاھىيىتىڭ بىلەن تۆمۈر بۇقا شىنجاڭ 50 نىڭ تېخنىكا ئۆتكىلىنى بۆسۈش گۇرۇپپىسىغا قاتنىشامسەن؟ ــــ سادىق قۇدرەتكە تەلمۈرۈپ قاراپ قويدى. قۇدرەت بېشىنى ئېچىگە تىقىۋالدى.
ــــ مەن سەندىن گەپ سوراۋاتىمەن، ــــ دېدى سادىق.
ــــ ئويلاۋاتىمەن.
ــــ ئەمسە ئەتىگىچە جاۋاب بەر.

ـــ ياق هازىرلا جاۋاب بېرەي. مەن ھازىرمۇ بۇ ئىشقا ئارىلىشۋاتىمەنغۇ؟

ـــ مېنىڭ دېگىنىم مەركىزىي گۇرۇپپا، زاۋۇت بويىچە ئۇيۇشتۇرغان گۇرۇپپا.

ـــ ياق! ئۇ گۇرۇپپىغا قاتناشمايمەن. كىشىلەرنىڭ مېنىڭ ئۇستۇمدىكى ۋالاقلاشلىرى ئەمدىلا بېسىلدى. مەن يەنە ئۆزۈمگە سۆز ـ چۆچەك تېپىۋېلىشنى خالىمايمەن، ـــ دېدى قۇدرەت رەت قىلىپ.

ـــ ياخشىراق ئويلاپ جاۋاب بەر دېدىمغۇ؟ ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭغا ۋاقتىنى كەڭرەك قويماقچى بولۇپ.

قۇدرەت گەپنى بىردىنلا يەنە باللار مەكتىپى سېلىش ئىشىغا بۇراپ:

ـــ بۇ ئىش ھازىرچە تۇرۇپ تۇرامدا؟ ـــ دېدى سەل نارازى بولغاندەك.

ـــ ھېلى ھەممىنى ئۆزۈڭ ئاڭلىدىڭغۇ؟ ئۇ تىترەپ تۇرۇۋېلىپ بىر مىليونىنمۇ چىقارغىلى ئۇنىمىدى. ئۆزى دېگەن سانىنمۇ ئەمەلىيلەشتۈرەمدۇ يوق، كىم بىلىدۇ.

ـــ ئەمەلىيلىشىدۇ. ئۇ ماقۇل بولغان ئىشنى چوقۇم ئەملەدە كۆرسىتىدۇ. بولمايدۇ، دېگەن ئىشقا پىشانىسىگە تاپانچا بەتلەپ تۇرۇۋالساڭمۇ ماقۇل دېمەيدۇ، ـــ دېدى قۇدرەت ئۇنىڭ خاراكتېرىنى سۈرەتلەپ.

ـــ بۇ ئادەمنىڭ مىجەزىنى مەنمۇ بىلىمەن، ـــ دېدى سادىق قۇدرەتنىڭ بىرئاز ئېچىلىپ قالغان كەيپىياتىدىن خۇش بولۇپ. كېيىن ئۇ جۇ كېجاڭ توغرىسىدا يىغىندا بولۇپ ئۆتكەن بىر ئىشنى سۆزلىدى، ـــ بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا رايونلۇق ھۆكۈمەتتىن بىزگە ئىجتىمائىي ئەمگەك ۋەزىپىسى كەپتۇ. 15 گۇرۇھقا سېتىۋېلىشنى تەستىقلاپ بەرسەم، جۇ: زاۋۇتنىڭ مالىيە تۈزۈمىدە بۇندىق ئىشلارغا چىقىم قىلىش توغرىسىدا بەلگىلىمە يوق، دەپ پۇل بەرگىلى ئۇنىماپتۇ. ئاندىن مەن باش ئىسكىلاتتىكى رەن كېجاڭغا ئىسكىلاتتىكى گۇرۇھكىلەردىن بىرىشنى بۇيرۇپ قول قويۇپ بەردىم. ئۇ تەستىق قەغىزىنىڭ يېنىغا: ئىسكىلاتتىكى گۇرۇھكىلەر ئىشلەپچىقىرىش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ. تازىلىق ئەمگىكى دېگەندىمۇ زاۋۇت ئىچىدە

ئىشلىتىلىدۇ. تۇزۇمدە شەھەر كوچىلىرىنى تازىلاشقا ئىشلىتىدىغان قورال ـ سايمان دېگەن مادىدا يوق، دېگەن خەتنى يېزىپ ئۇمۇ بەرمەپتۇ. قارىمامسەن بۇ «تۆمۇر سەنپەن» لەرنىڭ چىكىلگىنى.

ـــ بۇلارنىڭ جاۋابلىرى نېمىنى بىلدۈرىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى قۇدرەت سىناش نەزىرى بىلەن سادىقتىن.

ـــ نېمىنى بىلدۈرەتتى؟ بۇ ئۇلارنىڭ قاتتىق قول، ئۆلۈك ئىش بېجىرىدىغان دوگمىلىقىنى كۆرسىتىپ تۇرمامدۇ؟

ـــ تاپالمىدىڭ، ـــ دېدى قۇدرەت تېخىمۇ جانلىنىپ، ـــ سېنىڭ چۈشەنگىنىڭ ھادىسە، ماھىيەت ئەمەس. بۇ يەردىكى توپ مەسىلە، زاۋۇت ـ تىكى بارلىق چوڭ ـ كىچىك ئىشلارنىڭ تۇزۇلگەن تۇزۇم ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلغان ھالدا ئۈنۈمى چۆرىدەپ دەۋر قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ، قانچىلىك پۇل خەجلىمىسۇن ئىشلەپچىقىرىشقا بۈاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولمىسا، چىقىم قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. شۇڭا، ۋاڭ لەنجۇڭ، شىڭ خەيدىلەرنىڭ نۇقتىئىنەزىرى خاتا ئەمەس، بۇ مەسىلىنىڭ توغرىلىقى بىر كۈنى ئىسپاتلانماي قالمايدۇ.

قىڭغىر ئولتۇرغان سادىق بەدىنىنى رۇسلاپ قۇدرەتكە يۈزلەنگەندىن كېيىن:

ـــ سەن مېنى ئۇلارنىڭ قارىشىغا قوشۇلمايدۇ، دەپ ئويلامسەن؟ لېكىن، مەن سەندەك «يالىڭاچلىنىپ» ئوتتۇرىغا چىقالمايمەن ـ دە. ۋەزىيەت يەنىلا جىددىي، ئەھۋال مۇرەككەپ، ئىش قىلماق ماڭا ھازىر بەك تەسكە توختاۋاتىدۇ. بىز خېلى قېيىن شارائىت، ئەگرى ـ توقايلىقلارنى بېشىمىزدىن كەچۈرگەن بولساقمۇ ئىجتىمائىي كۈرەش قانىنىمىغا چۈشمىگەنتۇق. مانا ئەمدى بۇنىڭغىمۇ چۈشتۇق. سەن بۇ قانىمانىڭ ئىچىدە تېپىرلاۋاتسەن، مەن بولسام تېشىدا ـــ قىرغاقتا تۇرۇپ تېپىرلاۋاتىمەن. ماڭا ياردەم قىل، باشقا جەھەتتىن ياردەم قىلالمايسەن، بۇنى بىلىمەن. تېخنىكا ئۆتكىلىنى بۆسۈش مەركىزى گۇرۇپپىسىغا قاتنىشىپ، تېخنىكا جەھەتتىن ياردەم قىل. قانداق؟ ـــ دېدى.

قۇدرەت يەنە جىم بولۇپ كەتتى.

ـــ هەي! مېنىڭ مەقستىمنى چۈشىنىۋاتامسەن؟ ـــ دېدى سادىق رەللە بولۇپ.

ـــ چۈشىنىۋاتىمەن. بوپتۇ قاتنىشاي، لېكىن ئىككى شەرتىم بار.

ـــ دېگىنە، قانچە شەرتىڭ بولسا قوشۇلاي.

ـــ بىرىنچى شەرتىم: تېخنىك سالاھىيىتىم بىلەن قاتنىشىمەن، ئۇ باشلىق، بۇ باشلىق دېگەنلىرىڭنى قوبۇل قىلمايمەن. ئىككىنچى شەرتىم: خىزمەت ئۆمىكى مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى دەپ بەلگىلەپ قويغان ھېلىقى جاڭ «زەمبىرەك» نى بۇ گۇرۇپپىدىن يۆتكىۋەت. ئۇ ئاغزىدا قۇرۇق پو ئېتىپ، گۇركىرەپ ئۆز ئالدىغا شەھەر ئالدىغاندەك قىلىپ كەتكىنى بىلەن قورسىقىدا تۇزۇكرەك ھۇنىرى يوق ئادەمكەن. ئۇ ھەدەپ ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ، سىناق قىلىۋاتقان ماتوردا ئىككى قېتىم چوڭ ۋەقە چىقاردى. بىرىنچى قېتىمدا ياخشى تەكشەلمىگەن ماتورنى ئوت ئالدۇرۇپ، توك يوللىرىنى پۈتۈنلەي كۆيدۈرۈۋەتتى. ئىككىنچى قېتىمدا سىلىندىرنىڭ بېرىزىنى كېتىشىگە سەۋەب بولدى. ماتور تەكشەش، سىناش ماھىرى شاڭ ئۇستام گەپ قىلسا ئەيىبنى ئۇستىگە ئېلىش يوق، ئۇنى شاگىرتلىرى بىلەن قوشۇپ بىر تەرەپكە قايرىپ قويىدىغانلىقى ھەققىدە بىلجىرلاۋاتىدۇ. ئۇ بۇ گۇرۇپپىدىن يوقالمىسا ماتور سىنىقى توغرا، ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ. بۇنداق نازۇك تېخنىكىلىق مەسىلىلەر ئۇنداقلارنىڭ شوئار توۋلىشى بىلەن پۈتەمتى؟ سەن ئۇنى بۇ گۇرۇپپىدىن يوقاتساڭ پۈتۈن سېخ چاۋاك چالىدۇ. ئۆزۈڭنىڭمۇ ئىناۋىتىڭ تېخىمۇ ئۆسۈشى مۇمكىن.

سادىق ئۇنىڭ ھەر ئىككى شەرتىگە قوشۇلدى. ئاندىن:

ـــ مەن ئەمدى تېخنىكا ئۆتكىلىدىن ئۆتەلمەيۋاتقان ئاستى كۆۋرۈك، شىستېرىن كوروپكىسى قاتارلىق بىرقانچە زاپچاس، بۆلەكلەرنىڭ تېخنىكىلىق مەسىلىلىرىنىمۇ مۇشۇ يول بىلەن ھەل قىلىمەن. شىڭ، چىڭ، لىيۇ، لولارنىمۇ بىردىن گۇرۇپپىغا سىڭدۈرۈش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرىمەن، ـــ دېدى.

ئۇلار ئورنىدىن تۇرغاندا چۈشلۈك تامقىنى يەپ بولغانلارنىڭ ئالدى ئىشقا مېڭىشقا باشلىغانىدى.

ـــ ئىشخانامگىنى تاقىمامسەن؟ ـــ دېدى قۇدرەت ئىشكىنى يېپىپمۇ قويماي ئۆزى بىلەن يانداشىپ مېڭىۋاتقان سادىققا.

ـــ تاقاپ نېمە قىلىمەن؟ كەنتىر بىلەن ئۇنىڭ قورۇق تارتمىسىدىن باشقا گىرۋەكلىرى سۇنۇق ئىككى ئىستاكان بار. چايدان چېقىلىپ كەتكەنىكەن، جۇكېجاڭ سەۋەبىنى ئېنىقلاپ ئاندىن پۇل بېرىمەن، دېگۈدەك. ئۇ چايداننىڭ سۈيى كۈندە يەڭگۈشلەنگىنى بىلەن ھېچكىم ئىچمەيدۇ. مەن ئىشخانىغا كىرمەيدىغان تۇرسام، ـــ دېدى سادىق. ئۇلار پاراڭ بىلەن ئۆز ئۆيلىرىگە ئايرىلغان دوقمۇشقا كەلگەندە سادىق قۇدرەتنى يولنىڭ چېتىگە تارتىپ، ـــ باللار ھازىرچە خەنزۇ باللىرى بىلەن بىرگە ئوقۇپ تۇرسۇن. بىز يېڭى كەلگەندە خەنزۇچە بىلمەي قانداق جاپالارنى تارتتۇق؟ بۇنىڭ كېلەچەكتە ئۇلارغا پايدىسى بولۇپ قالار، ـــ دېدى.

ـــ پايدىسىغۇ بولىدۇ، لېكىن ئۆز ئانا تىلىنى بىلمىسە خۇددى ئەلى پەيىگە ئوخشاش ھېچقايسى مىللەتكە ئوخشىمايدىغان، ئۇيغۇرنى بىر ئۆمۈر «ئۇرغۇي» دەپ ئۆتىدىغانلاردىن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، ـــ دېدى قۇدرەت سەل مەيۈسلىنىپ.

ـــ ئۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەس، ـــ دېدى سادىق كۈلۈپ كېتىپ. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئەلى پەيىي كېلىۋالغاندى، ـــ ئۆزىمزنى سەل ئوكشۇپلىپلا ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتىپىدىن بىرنى قورايلى. ئۇنىڭغىچە ئۇيغۇر باللىرىمۇ كۆپىيىدۇ.

4

ماڭاي دېگەنگە يول تېپىلىدۇ. داۋان ئاشماق بولساڭ ئۇمۇ يىراق ئەمەس. سادىق پارتكوم سېكرېتارى تاڭ ژېنسەينى ئارقا تىرەك قىلىپ تۇرۇپ، داۋراڭ قىلمايلا تۆت مۇدىر، بۆلۈم باشلىقىنى «ئۆتكەل بۆسۇش» گۇرۇپپىلىرىغا سىڭدۈرۈۋەتتى. پىشقەدەم ئۇستاملار بۇنىڭدىن خۇشال بولىدى. ئۇلارمۇ ھالقىلىق پەيتتە ئۆزلىرىنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرغانلىقىغا خۇشال بولۇشتى. بۇ ئىش ئىشچىلار ئۇچۇنمۇ، تۆت مۇدىر، بىر بۆلۈم

باشلىقى ئۇچۇنمۇ بىر تەسەللى ئىدى. سادىق ھەر قېتىم تاڭغا دوكلات قىلغاندا، بۇ چارىگىز بولىدىكەن. پارتكومدا مۇزاكىرە قىلغاندا باشقا-چە گەپ چىقىپ قالغۇدەك بولسا، «بۇنداق قىلىش ئۆزگەرتىشكە پايدىلىق»، «بىز ئۇلار بىلەن بىر ئېقىمدا ماڭغاندىن كېيىن تېخنىكىسىدىن پايدىلانساق نېمە يامىنى بار دەيلى» دەپ ئۇنىڭغا ئەقىل كۆرسىتىپ تۇرغاندىن تاشقىرى، ماڭىمىز دېسەك ھەقىقەتەن يول تېپىلىدىكەن. سىز ئىشلىگەنچە تەدبىرلىك بولۇپ كېتىۋاتىسىز، دەپ ئۇنى ئىلھاملاندۇراتتى. خۇددى تاڭ ۋېنسەينىڭ ئويلىغىنىدەك بىر قېتىملىق پارتكوم يىغىنىدا چاتاق چىقسا مەسئۇلىيەتنىڭ زاۋۇت باشلىقىغا ئارتىلىپ قېلىشىدىن قورققان جاڭ خىن:

— مۇنداق نام ـ ئاتاقسىز ئىشلەتسەك قانداق بولىدۇ؟ قولىمىزدىن كەلسە نام، ئەمىلىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ئىشلەتكىنىمىز ياخشى، بولمىسا بۇلارسىزمۇ نەچچە مىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچى زەربىدارلىق بىلەن ئىشلەۋاتىدىغۇ؟ — دېدى ئىككى بىسلىق گەپ قىلىپ.

— لاۋجاڭ، — دېدى تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ سۆزىنى قىقۇېتىپ، — سىز «زەربىدارلىق» دېگەن بۇ ئاتالغۇنى كۆپ ئىشلىتىدىكەنسىز. ھازىر بىز قىلىۋاتقان تراكتورنىڭ تېخنىكا ئۆتكىلىنى بۆسۈش زەربىدارلىق بىلەن پۈتىدىغان ئىش ئەمەس. بۇ ئىش ئادەم دېگىزى پەيدا قىلىپ، ئۆستەڭ چاپىدىغان، قار تازىلايدىغان، كەلكۈن توسىدىغان ئىشقا ئوخشىمايدۇ. سىز نەچچە مىڭ ئادەم دېگىنىڭىز بىلەن تېخنىكىلىق ئۆتكەل-لەردىكى ئىنچىكە، نازۇك تېخنىكا ھالقىلىرىنىڭ ھەققىي تىلىنى بىلىدىغانلار زادى قانچىلىك؟ «سىر» نى ئاچىدىغانلار مېنىڭچە سانىقلىقلا، ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ئىشقا سېلىنمىسا بىزنىڭ تېپىرلىغىنىمىز بىكار.

تاڭ ۋېنسەي ھازىر ئۆز نوپۇزىنى ئوبدانلا تىكلىۋالغانىدى. ئۇ بىرخىل ئادىل، مۆتىدىل سىياسەت قوللىنىۋاتاتتى. بىكار بولسىلا سېخلارنى ئارد-لاپ، ئىشچىلار بىلەن قويۇق ئارىلىشىپ، ھال ـ مۇڭ بولۇپ، ئىشچىلار-نىڭ تۇرلۇك مەزمۇندىكى پىكرلىرىنى زەن قويۇپ ئاڭلايتتى. ئۇ بۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنىڭمۇ ئۆزلۇكسىز ئۆسۈۋاتقانلىقىنى

هېس قىلدى. ئەمدى ئۇ بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدىكىدەك كەسپىي مەسلە-
لەردە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان، مۇقامغا سىغمايدىغان گەپلەرنى
قىلمايتتى. زاۋۇت خاراكتېرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى قەدەممۇ قەدەم چۈشىنە-
ۋاتاتتى. ئىشچىلار ناھايىتى ئەمەلىيەتچان، تۇيغۇن كىشىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرى-
گە باشلىق بولغان ئادەمنىڭ بىر، ئىككى قېتىم سۆزلىگەن سۆزى، بىر
مەزگىللىك ھەرىكىتىگە قاراپلا ئۇ ئادەمنىڭ قانداق «ماتېرىيال» دىن
ئىشلەنگەنلىكىنى سېزىۋالىدۇ. بولۇپمۇ ئىشلەپچىقىرىش كەسپى، تېخنىكا
مەسىللىرىدە، مەسىلىنى توغرا كۆرۈپ، گەپنى جايىدا قىلغان، تېخنىكا
ئاتالغۇلىرى، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا چۈشەندۈرەلىگەن، زىددىيەت
تۈگۈننىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىر قاراپلا كۆرسىتىپ بېرەلىگەندە، «بۇ
بىزنىڭ تىلمىزنى چۈشىنىدىكەن»، «كەسىپ ئەھلىكەن» دەپ قاراپ ئۇنىڭغا
چوقۇنىدۇ، ھۆرمىتىنى قىلىدۇ. قالايمىقان سۆزلەشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ.
ئەگەر ئۇنداقلاردىن بولماي، «بېشى قېچىشسا، غولىنى قاشلايدىغانلار» دىن
بولۇپ قالسا، «بۇ ئادەمگە بۇ يەردە نېمە بار؟ ئۇقۇشماي كېلىپ قالغانمۇ
نېمە؟ بۇنداق ئادەملەرنىڭ قولىدا ئىشلىسە ئادەمنىڭ جېنى قىينىلىپ
كېتىدۇ» دېيىشىپ كۆزگە ئىلماي، بىر ئامال بىلەن ئۇنى بۇ يەردىن
ھەيدەشنىڭ كويىغا چۈشىدۇ. ئۇلارنىڭ سادىقنىڭ ياش، ئۇيغۇر بولۇشىغا
قارىماي ئۇنىڭغا چوقۇنۇشى مۇشۇ سەۋەبتىن. ئۇلار سادىقنى، زاۋۇتنى،
كەسىپنى، ئىشچىنى چۈشىنىدۇ. بىزنىڭ «تىلمىز» نى بىلىدۇ، دەپ
قارىغانلىقتىن ئىدى.

ئىشچىلار ھازىر جاڭ خىنغا كېيىنكى پوزىتسىيىسىنى قوللىنىپ، ئۇنى
زاۋۇتتىن ھەيدەۋېتىش كويىدا بولدى. لېكىن، يۇقىرىدىن ئۇنىڭ يۆتكىلىپ
كېتىش تەلىپىنى ھەل قىلمىدى. جاڭ خىن ئىشقا كەلمەي ئۆيدە يېتىۋال-
دى. ئۇنىڭ ئۆيى زاۋۇتتا ئەمەس ئىدى. ئىشچىلار ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىنمۇ
قۇسۇر تېپىپ، بىزگە «ۋاقىتلىق ئىشچى» نى باشلىق قىلىپ قويامدىكەن.
ئۆيى زاۋۇتتا بولمىغان باشلىقنىڭ كۆڭلى بۇ يەردە نېمە ئىش قىلسۇن؟
دەپ چوقان كۆتۈرۈشتى. يۇقىرىدىن ئاخىر: ئۇ زاۋۇتقا بارماي ئۆيدە دەم
ئېلىپ تۇرسۇن، لېكىن زاۋۇت باشلىقلىقى ساقلىنىپ تۇرىدۇ. يېڭى

ۆەزىپىگە تەيىنلەنگەندە ئاندىن بىر نېمە دەيمىز، دەپ ئۇقتۇرۇش چۈشۈر-دى. شۇنداق قىلىپ، ئۇنى ئاخىر ئۆزلۈكىدىن كېتىشكە مەجبۇر قىلدى. تاڭ ۋاقىنسەي ئەمدى سادىقنى بىرىنچى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قاتارىدا كۆرۈپ ئومۇمىيۈزلۈك باشقۇرۇشقا سالدى. بىر كۈنى بۇ ئىككىسى بىرلىكتە سېخ ئارىلاپ، شىڭ مۇدىر ئىشلەۋاتقان جايغا باردى. تاڭ، شىڭغا ئۆزىدە-خاھلىق ئېيتىپ:

ـــ بىز سىزگە نام ـ ئەمگىكىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بەرمەي تۇرۇپ ئېغىر يۈكنى ئارتتۇق. جاپا چەكتىڭىز، ـــ دېدى.

ـــ كېرەك يوق. مەن ئانامنىڭ قورسىقىدىن نام، ئەمەل بىلەن چۈشمىگەن، ئۇنى تەمە قىلىپمۇ كەتمەيمەن. ئىنسان بالىسى دۇنياغا ئاپىرە-دە بولغانىكەن نام، ئەمەل بولسۇن، بولمىسۇن ئۆزى ۋە باشقىلار ئۈچۈن بايلىق يارىتىشى كېرەك. ھەر دائىم ۋېگىلىق يارىتىپ، جەمئىيەتكە تۆھپە قوشۇش غۇرۇرى بار ھەرقانداق ئىنساننىڭ بۇرچى. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاند-ا زاۋۇت زاۋۇتقا، ئىشچى ئىشچىغا ئوخشىسا، ئۇلار ئۆزلىرى سىڭدۈرگەن ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىنى كۆرۈپ شادلانسا شۇ كۇپايە. ھازىر مېنىڭ قۇلاق تۇۋىمدە ھەيۋەتلىك گۈركىرەپ، كارىۋاندەك قاتار تىزىلىپ ۋېزىلارغا قاراپ ئاققان تراكتورلارنىڭ ئاۋازىدىن باشقا خىيال يوق. مەن ئىككىلاردىن چوڭ، ئۆز ۋاقتىدىكى سادىقنىڭ ئۇستىسى، لېكىن ھازىر ھەر ئىككىلار مېنىڭ رەھبىرىم، مەن ئىككىلار بىلەن پەخىرلىنىمەن. شۇڭا، سىلەرنى دەپ بولسىمۇ كۆچۈمنى ئايىمايمەن. قەيەرگە ئېھتىياجلىق بولسا شۇ ئىشقا سېلىڭلار، ـــ دېدى مەردانىلىك بىلەن.

ـــ مەنمۇ ئۆزۈمنى سىزنىڭ شاگىرتىڭىز دەپ قارايمەن، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ سۆزىدىن تەسىرلەنگەنلىكىدىن تىترەك ئاۋازدا، ـــ بىز ھازىر ۋەزىپىدە سىزدىن يۇقىرى تۇرساقمۇ، ئەمما ـ پاراسەت، كومۇ-نىستىك پەزىلەت، باشقۇرۇش ئىلمى، ھۇنەر ـ سەنئەت... ھەممە جەھەتتە بىزدىن ئۈستۈن تۇرىسىز. سىز تولىمۇ كەڭ قورساق، ئىستېداتلىق ئادەم. ئوكۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندىن كېيىنمۇ بىر كۈن ئۆيىڭىزدە يېتىۋالمىدىڭىز. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاما كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، بىزمۇ كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز.

مېنىڭچە ئۇزاققا قالماي، تەشكىلمۇ كۆرۈپ يېتىدۇ. سىزگە ئوخشاش ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرىدىغان ئالىيجاناب ئادەملەر ھەرگىز كۆمۈلۈپ قالمايدۇ...

تاڭ ۋېنسەينىڭ ئۆزى توغرىسىدىكى باھاسىدىن ئوڭايسىزلىق ھېس قىلىپ قىزىرىشقا باشلىغان شۇك خەيدى:

ـــ ئۇنداق دېمەڭ! ھەرگىز ئالتۇنغا ئوخشاتماڭ! بۇنداق سورۇندا بۇنداق گەپلەرنى قىلماسلىقىڭىز كېرەكتى. ئىككىلار ئىككى مىللەتتىن بولسىڭلارمۇ خىزمەتتە «بىر جۇپ قوشماقلار» غا ئوخشاش ياخشى ماسلىشىۋاتىسىلەر. مەن بۇنىڭدىن تولىمۇ خۇش. لېكىن، مەن يەنە سىلەردىن ئەنسىرەيمەن. مېنى دەپ ئۆزۈڭلەرگە گەپ تېپىۋالماڭلار، بۇنداق ماختىماي، تەنقىدىڭلار بولسا بېرىڭلار. بولمىسا بۇ يەردىن تېزرەك كېتىڭلار، ـــ دېدى ئۇ تۆت ئەترايىغا قاراپ قويۇپ ۋە گېپىنى تۈگىتىپلا ئۆز ئىشىغا تۇتۇش قىلدى.

ـــ ئەن كېجائنى قوزغاتساق بولاتتى. تراكتور تېخنىكىسى ئىلمىدە زاۋۇتتا ئۇنىڭغا يېتىدىغىنى يوقتى، ـــ دېدى بۇنداق ئۆچرىشىشتىن ئىشەنچىسى ئاشقان سادىق سېخلارنى ئارىلاپ قايتاشىدا.

ئەن كېجاڭ بىلەن ئۇچرىشىش شۇك خەيدى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشنىڭ ئەكسىچە ئۇنۇم بەردى. ئەن ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلا ـ ئاڭلىمايلا چېچىلىپ:

ـــ مەن كىچىك بالا ئەمەس، خالىغانچە ئۇياققا تۇر، بۇياققا تۇر دەيدىغان. قولۇڭلاردىن كەلسە نامىمنى ئەسلىگە كەلتۇرۇپ، پۇتۇن زاۋۇت بويىچە ھۆججەت چۈشۈرۈپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئالدىدا ناماقۇل بولۇڭلار، ئاندىن ئىشقا بارىمەن، تېخنىكا ئۆتكىلىنى بۆسۈش ئىشىغا ئارىلىشىمەن، بولمىسا ئۆيۈمدە يېتىپ كىتابىمنى كۆرىمەن، ـــ دېدى.

سادىق ئۆزلىرى سىناق قىلىپ ئىشلەۋاتقان تۆمۈر بۇقا «شىنجاڭ 50» نىڭ تېخنىكىلىق مەسىلىلىرىدە توختىلىپ، باش ئىنژېنېر يەن زىلىنى تىلغا ئېلىشىغا ئەن كېجاڭ:

ـــ مېنىڭ كۆرسەتكۈدەك كارامىتىم يوق. لېكىن، باش ئىنژېنېر

يەن زىلىگىمۇ چوڭ ئۇمىد باغلاپ كەتمەكلار. ئۇ تراكتور ئىلمىدىكى باش ئىنژېنېر ئەمەس، بەلكى ئاپتوموبىل چوڭ رېمونتچىلىق كەسىپىنىڭ باش ئىنژېنېرى. بۇ ئىككىسى بىر ـ بىرىگە ئوخشاپ كەتمەيدىغان ئىككى چوڭ سىستېما. بىرى كۆچ ئارقىلىق سۈرئەتنى ئاساس قىلسا، بىرى كۆچ ئارقىلىق سۆرەشنى ئاساس قىلىدۇ. شۇنداقكەن، ئۇلارنىڭ تېخنىكىلىق تەلىپى، ئۆلچەم بىرلىكىمۇ ئوخشاش ئەمەس. يەن ھازىرغىچە تراكتورنىڭ بەزى زاپچاسلىرىنىڭ ئىسمىنىمۇ دەپ بېرەلمەيدۇ. بەزى جەھەتلەردە قۇدرەتكىمۇ يەتمەيدۇ. ئۇمۇ دەريادىن ئاران، سىلاپ ـ سىپاپ ئۆتەلەيدىغانى، ئۇنىڭغا تايىنىپ تراكتورنى تۇرکۈملەپ ئىشلەپچىقىرىشكىلار ناتايىن، ـــ دېدى سادىقنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپ.

ئەن كېچاڭنىڭ «يەن زىلى تېخچە تراكتورنىڭ بەزى زاپچاسلىرىنىڭ ئىسمىنىمۇ بىلمەيدۇ» دېگىنى قىپقىزىل يالغان ئىدى. ئۇنىڭ «يەن بەزى جەھەتتە قۇدرەتكىمۇ يەتمەيدۇ» دېگەن گېپىنىڭ تېگىدە نېمە مەنە بارلىقىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى. ئۇلار ئەن كېچاڭنىڭ ئۆيىدىن سالپىيىپ يېنىپ چىقتى. ئەن ئۇلارغا قاياقاسۇمۇ قۇيۇپ بەرمىدى.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن لو دېڭيۈەن تاڭ ۋېنسەينى ئىزدەپ كىرىپ:

ـــ مەن ئىككى ئىش بىلەن سىزنى ئىزدىگەنتىم. بىرى سادىق چاڭجاڭ ئالدىنقى كۈنى ماڭا تېخنىكا ئۆتكىلى گۇرۇپپىسىغا قاتناشسىڭىز، دەيدۇ. مەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ: مېنىڭ تېخنىكا بىلىمىم يوق ھېسابىدا، سىزگە ھېچنېمە قىلىپ بېرەلمەيمەن. باشقۇرۇش جەھەتتە ئاز ـ تولا بىر نېمىلەرنى بىلىمەن. لېكىن، سىلەر ھازىر بۇنىڭغا موھتاج ئەمەس، شۇڭا ھازىرقى ئەمگىكىمنى قىلاي. چوقۇم ياخشى ئىشلەشكە كاپالەتلىك قىلىمەن دېگەنتىم. بۇنى سىزگىمۇ چۈشەندۈرۈپ قويۇشنى ئويلاپ كىردىم. ئىككىنچى بىر ئىش، خىزمەت ئۆمىكى سايىمنى ماڭا چېتىپ، ئۇنى ئۇچاستكا باشلىقلىقىدىن قالدۇردى. مېنىڭچە بۇ توغرا ئەمەس. مېنىڭ چەت ئەلدە تۇغقىنىڭ بار، ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنىڭ «كانىيى»، «ھارۋا سۆرەشنى بىلىپ، نىشانغا قارىمايدىغان ئەمگەك نەمۇنچىسى» دېسۇن، لېكىن بۇ ئىشلارنىڭ سايىم بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ ئۇنىڭ

يۇرتى، ئاتا ـ ئانىسى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تۇرسا، بۇنى قانداق ئادەتتىن دېگىلى بولىدۇ؟ ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەي يۇرەك سۆزى ئورنىدا مۇنداق دېدى:

ـــ بەزى ئىشلارغا بىرئاز چىداشلىق بەرمىسەك بولمايدۇ. سايىم سىزنى ياقلايمەن، دەپ خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەرنى تىللاپتۇ، ئۇستامنى بىر نېمە قىلمەن، دەيدىكەنسىلەر، جاننى تىكىپ قويدۇم. سىلەرگە ئوخشاش هارام تاماقلارنى تولا كۆرگەنمەن، دەپ جېدەل چىقىرىپتۇ، ـــ تاڭ سايىمدىن پەخىرلىنىش هېس قىلغاندەك مىيقىدا كۈلۈپ قويدى.

سادىق چىڭ دېمەن بىلەن سۆزلەشكەندە ئۇ:

ـــ قۇيمىچىلىق ئۆتكىلىدىكى هالقىلارغا مەن ئىگە. بۇ ئىشنى سىخ مۇدىرى بولسامۇ، بولمىساممۇ بۇرۇندىن تارتىپ قىلىپ كېلىۋاتقانغۇ، ـــ دېدى.

لىيۇ «زالىم»:

ـــ مېنىڭ دېگىنىمچە قىلساڭلار ئارىلىشمەن، بولمىسا ئارىلاشمايمەن، ـــ دېدى.

بۇ زاۋۇتتىكى سىخ مۇدىرلىرى، ئۈچاستكا باشلىقلىرى، پېشقەدەم ئىشچىلارنىڭ تېخنىكىلىق مەسىلىلەردە ئادەتلىنىپ كەتكەن مۇنداق بىر ياخشى ئادەت، مەجەزى بار ئىدى. تېخنىكىلىق، نازۇك مەسىلىلەرگە يولۇققاندا زادى بىر ـ بىرىگە باش ئەگمەيتتى، ئۆتۈنۈپ بەرمەيتتى. ئەگەر بىر سىختىكى مۇدىرغا يەنە بىر سىخنىڭ مۇدىرى ئەگەر سىلەر قىلالمىساڭلار، بىزگە ئۆتۈنۈپ بېرىڭلار بىز هەل قىلايلى دېگەن هامان، ئۇ مۇدىر: بۇ ئۆتكەلنى بۆسۈپ تاشلىيالمىساق مەن سىخ مۇدىرلىقىنىمۇ قوشۇپ ئۆتكۈزۈپ بېرىمەن، بوغۇلۇپ ئۆلۈۋالىمەن، دەيتتى ئۆز غۇرۇرىنى نامايان قىلىپ.

سادىق چوڭ ئۆتكەللەرنى بۆسۈپ ئۆتۈشتە، ئۇلارنىڭ بۇ رىقابەت كۈچىدىن پايدىلانماقچى بولدى. بۇنى ئاڭلىغان تاڭ ۋېنسەي:

ـــ باركاللا! رىقابەت بولغاندىلا كۆمۈلۈپ ياتقان ئۆلۈكمۇ مىدىرلاشقا هەرىكەت قىلىدۇ دەڭا! مانا بۇنى ئىشچىلار روهى، قانتتىق سۆڭەك

قوشۇننىڭ خسلىتى دەيمىز. بۇ زاۋۇتتا ئارمىيىمىزنىڭ بەس ـ بەس بىلەن تالىشىپ جەڭگە كىرىش ئەنئەنىسى تاكى ھازىرغىچە داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ خىل روھ ھەممىدىن قىممەتلىك، ـــ دېدى.

ـــ مەندە ئۇزۇندىن بۇيان مۇنداق بىرخىل قاراش بار. توغرىمۇ، خاتا، ئاڭلاپ بېقىڭ، ـــ دېدى سادىق گەپنى يۆتكەپ، ـــ زاۋۇتنىڭ چوڭ ـ كىچىك ئىشلىرىغا ئىدارە تولا ئارىلىشىۋالمىدىكەن. بولمىسا زاۋۇتىمىزنىڭ تېخنىكا كۈچى بىلەن بىز قىلالمايدىغان ئىش يوق. بىلىشىمچە، شىنجاڭدا باشقا زاۋۇتلار بىز قىلالمايمىز دەپ قوبۇل قىلغىلى ئۇنىمىغان بىرقانچە مۇرەككەپ، نازۇك مەھسۇلاتلارنى، ئايرىم زاپچاس، بۆلەكلەرنى بىز ئۆلچەمگە لايىق قىلىپ ياساپ بەرگەن. بىرقانچە قېتىم قېرىنداش ئۆلكە، شەھەرلەردىكى مەملىكەت خاراكتېرلىك تېخنىكا ئۆتكىلى بىرلەشمە جېڭىگە 20 نەچچە ماھىر ئىشچى، تېخنىكلىرىمىز قاتناشقان. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ كەيپىياتى جايىدا، روھى كۆتۈرەڭگۈ چاغلاردا مەن ئۇلارنىڭ پالانى ئىشنى «بىز قىلالمايمىز»، «بىز قىلىپ باقمىغان» دېگەندەك سۆزلىرىنى ئاڭلاپ باقمىدىم. غۇرۇرلۇق ئىشچىلار بۇنداق گەپنى ئاسانلىقچە ئاغزىدىن چىقارمايدۇ. ئۆز ھۇنىرىنى كۆرسىتىدىغان چاغدا ئۇنى نامايان قىلماي ئۆزىنى چەتكە ئالغانلارنى باشقىلار «ئىقتىدارسىز»، «ھۇنەر كەمبەغەل»، «ئىشچىنىڭ يۈزىنى چۈشۈرگۈچىلەر» دەپ تىللايدۇ، كۆز قىرىغا ئېلىپ قويمايدۇ. لېكىن، ھازىر، ـــ سادىق گېپىنى توختىتىۋالدى.

ـــ ئۇنداقتا ھازىر نېمىشقا بىزگە ھەربىر قەدەمنى بېسىش شۇنچە قىيىنغا توختايدۇ؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي سادىقنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ سوئال قويۇپ.

ـــ مەن بۇ گەپنى دېمەي دېگەنتىم، ـــ دېدى سادىق ئىككى خىيال بولۇپ.

ـــ قېنى ئاڭلاپ باقاي، سىزمۇ مەندەك ئويلىنىڭىزمۇ، يوق.

ـــ سىياسەت تازا تۇراقلىق ئەمەس، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنىڭ ئارامى يوق، بولمىسا بىزگە بۇنچىلىك كۈچەش كەتمەيتتى، ـــ دېدى سادىق كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى گەپنى تەستە ئاغزىدىن چىقىرىپ. تاڭ

ۋېنسەي مەنىلىك كۆلۈپ قويغاندىن كېيىن:

ـــ قارىشىمىز ئوخشىشىپ كېتىدىكەن، ـــ دېدى.

بۇگۈنكىسى سادىقنىڭ ئىدارە ئۈستىدىن بىرىنچى قېتىم قىلغان نارازىلىق سۆزى ئىدى.

سادىق تېخىنكا ئۆتكىلىگە ھۇجۇم قىلىش سەپەرۋەرلىك يىغىنىدا سائىتىگە قاراپ تۇرۇپ بەش مىنۇتلا سۆزلىدى.

ـــ ھەرقايسى سېخ، بۆلۈملەرنىڭ قىلىدىغان ئىش تۇرلىرى جەدۋەلدە ئېنىق كۆرسىتىلدى. ئاخىرقى ئۇچ ئاي قالدى كۆچۈكلار يەتمەيدىغان سېخ، بۆلۈم، ئۇچاستىكىلار ھازىرلا سەھەنگە چىقىپ ئۆزۈكلارنى مەلۇم قىلىكلار! ئاندىن ئىونى سىلەردىن ئۆتىكۈزۈۋالىدىغان ئىوروۇن چىقىدۇ، ـــ دېدى ئۇ بىرخىل جىددىي، تەمكىن ئاۋازدا.

زالدا مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئولتۇراتتى. خېلىغىچە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئاندىن ئۆزئارا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى.

ـــ سا چاكىجاك! ـــ دېدى بىر پىشقەدەم ياك ئۇستا ئورنىدىن تۇرۇپ، ھەممەيلەن ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراشتى، ـــ سىز تېخى ياش، بۇرۇنقى بەزى ئەھۋاللارنى ئانچە بىلمەيسىز. ئەگەر سىلەر باشلىق بولغانلا بىزنى دەي ـ دەيگە سېلىپ كۆگۈل ئارامسىزنى بۇزمىساكلار، «ئوچى»، «بوچى» دەپ ئىشچىلارنى نەچچىگە بۆلۈپ ئارىغا يىرىكچىلىك پەيدا قىلمىساكلار، بىز قىلالمايدىغان ئىش يوق. قانداق دېدىم كۆپچىلىك؟

ـــ ياك ئۇستامنىڭ پىكرى تىوغرا. بىز ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇلىمىز، ـــ دەپ ۋارقىراشتى چەتتىرەك ئولتۇرغان بىر غۇژمەك ئىشچىلار، قارىغاندا ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر ئۇچاستىكىنىڭ ئادەملىرىدەك قىلاتتى. ياك ئۇستام ئۆتكەندە بەش نەپەر «ئوكچى» توغرۇلۇق تاك ۋېنسەينى ئىزدىگەنلەرنىڭ بىرى ئىدى.

ـــ ئۇنداق دەپ كەتكىلىمۇ بولماس، ـــ دېدى يەنە بىر تەرەپتە ئولتۇرغان بىرەيلەن ئورنىدا مىدىرلىماي ئولتۇرۇپ.

غۇلغۇلا ئۇلغىيىشقا باشلىدى. بەزىلەر ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ

كېتىپ چېچىلىۋاتاتتى. بەزىلەر كىملەرگىدۇر قول شىلتىپ شالىنى چاچراتىۋاتاتتى. كەيپىياتىنىڭ تازا جايىدا بولمايۋاتقانلىقىنى سەزگەن سادىق بىلەن تاڭ ۋېنسەي بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى.

— تىنچلىنىڭلار! بۇگۈنكى يىغىن ئوخشاش بولمىغان كۆز قاراشتا كىلەرنىڭ بەس - مۇنازىرە قىلىش يىغىنى ئەمەس. بەلكى، ھەممەيلەن ئىنقىلابىي روھنى جارى قىلىپ، ئورتاق نىشان ئۈچۈن «تۆمۈر بۇقا» نىڭ تېخنىكا ئۆتكىلىگە ھۇجۇم قىلىش قەسەمياد يىغىنى. قېنى ھەرقايسى سېخ، بۆلۈملەرنىڭ مەسئۇللىرى سەھنىگە چىقىپ ئىپادە بىلدۈرسۇن. قىلالمايمىز دېگەنلەرمۇ گەپنى ئوچۇق قىلسۇن! — سادىق سەھنىنىڭ لېۋىدە قادىلىپ تۇرۇۋالدى.

— بىر - بىرلەپ سەھنىگە چىقىپ ۋەدە بېرىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى قۇراشتۇرۇش سېخىنىڭ «كىچىك زالمى»، «ئۇيغۇر زالىم» ئەزىمەت بىرىنچى بولۇپ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشكە سەھنىگە چىقىپلا، — ئىشچى دېگەن ئۆز ھۈنىرى بىلەن پەخىرلىنىدىغان خەق. ئۇنى قىلالامسەن، قىلالمامسەن دېگەن گەپ كەتمەيدۇ. بىز ياسايدىغان تراكتورغۇ؟ ئايروپىلان ياكى پاراخوتمۇ يا؟ ئۆزلىرى قىلالايدىغان تۇرۇپ، قىلالمايمەن دېسە ياكى ئاسانلىرىنى قىلىپ مۇرەككەپ، نازۇكلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرغانلارنى ئىشچى دېگىلى بولمايدۇ. ھېلى ياڭ ئۇستام دېگەنده ك «ئۇنداقچى»، «بۇنداقچى» دەپ ئىشمىزغا كاشىلا قىلمىسلا ھەممىنى قىلالايمىز. بىزنىڭ سېخقا تەقسىم قىلىنغان ۋەزىپىگە كەلسەك، ئۇنى سان، سۈپەت ئۆلچىمىگە يەتكۈزۈپ مۇددەتتىن بېرىم ئاي بۇرۇن تاماملايمىز.

ئۇ سەھنىگە قانداق تېزلىكتە چىققان بولسا شۇنداق تېزلىكتە چۈشۈپ كەتتى. سېخ مۇدىرى لۇجىندى تارتىپ، چىقىرىلىپ، «ئوڭچى» قىلىنغاندىن كېيىن سېخ ئىشىنى ئەزىمەت باشقۇرۇۋاتاتتى.

— بىز ئىككى ئاي ئىچىدە تۈگىتىمىز!

— بىز دېگەن ۋاقىتندا تۈگىتىمىز!

— بىزگە لازىملىق سەپلەنمىلەر قانچە بالدۇر كەلسە، بىزمۇ شۇنچە

بالدۇر ئورۇنداپ بولۇشقا كاپالەتلىك قىلمىز! ــــ دەپ تەرەپ ـ تەرەپتىن چۈرقىراشتى ئىشچىلار.

ــــ بىزگە ئېھتىياجلىق كۆكۈچ رەڭلىك چويۇن قاچان كېلىدۇ؟ بۇگۈندىن باشلاپ ئون كۈن ئىچىدە هازىر بولسا ۋەزنىسىنى ۋاقتىدا تامام ـ لاشقا كاپالەتلىك قىلالايمىز. بولمىسا كاپالەتلىك قىلالمايمىز. قالغانلىرىڭ ـ لارنىڭ گېپىنمۇ كۆپۈككە ئايلىنىدۇ، ــــ دېدى ئوسمان، ــــ سادىق! سەن ئالدى بىلەن ماڭا ۋەدە بەر، ئاندىن مەن ساڭا ۋەدە بېرىمەن.

مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئونىڭ ئاخىرقى سۆزىگە كۈلۈشۈپ چاۋاك چېلىپ كەتتى. 13 سېخىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى، ئوچ بۆلۈم باشلىقى كەينى ـ كەينىدىن سۆزگە چىقىپ، 25 مىنۇتقا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئىپادە بىلدۈرۈپ بولۇشتى. بۇ چاغدا، سادىقنىڭ چىرايىدا خۇشال ـ لىق نۇرى پارلاپ كەتتى.

زاۋۇت خۇددى يېڭى ئىش باشلىغان ۋە دەسلەپكى سىناق تراكتورنى ئىشلەپ چىققان چاغدىكىدەك قاينام ـ تاشقىنلىققا چۆمدى. هەممە ئادەم كۈنلەپ، تۈنلەپ «جەڭ» قاينىمىغا ئالدىرايتتى. ئىش تازا يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلگەندە سادىق جىددىي يىغىن ئېچىپ، بىرىنچى ئىش تەرتىپىدىن ئاخىرقى ئىش تەرتىپىگىچە، قاتلاممۇ قاتلام چوڭ تەكشۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. بەزىلەر بۇنى قوبۇل قىلالماي:

ــــ نەچچە ئون مىڭ ئىش تەرتىپىدىن ئۆتىدىغان تۇرسا بۇنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار؟ ــــ دېيىشتى.

سادىق ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ:

ــــ بۇ شەكىل ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى مەسئۇلىيەتنى هەققىي تۇردە تولۇق ئادا قىلىش ئۈچۈن. بۇنداق بولغاندا، كۆڭلىمىز توق تۇرىدۇ، خېرىدارلار ئالدىدا يۈزىمىز يورۇق بولىدۇ. تراكتور زاۋۇت دەرۋازىسىدىن چىقىپلا يۈزىمىزنى چۈشۈرىدىغان ئىش چىقمايدۇ، ــــ دېدى.

ئۆتكەلنى بۆسۈش پىلانى ئىككى ئاي 21 كۈندە تاماملاندى. سادىق تۇركۈملەپ ئىشلەپ چىقىرىش توغرىسىدىكى تەسەۋۋۇر، قاراشلىرىنى ئوت ـ

تۇرىغا قويدى. زاۋۇت پارتكومى مۇزاكىرە قىلىپ، تۇركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدا سادىققا بۇيرۇق چۈشۈرۈش ھوقۇقىنى بەردى. ئىككى ئايدىن كېيىن بىرقانچە يۈز «شىنجاڭ 50» ئىشلەپ چىقىرىلدى. ئۇنىڭغا «تۆمۈر بۇقا» دېگەن نام بېرىلدى. ئاسمان ـ زېمىننى لەرزىگە سالغان «تۆمۈر بۇقا» لار تۆگە كارۋىنىدەك قاتار تىزىلىپ يېزىلارغا قاراپ ئاقتى. زاۋۇت يەنە بىر قېتىم تەنتەنىلىك بايرام تۇسىگە چۆمدى.

ئون تۆتىنچى باب
مىنستىر ئالدىدا

1

سادىق بىر قولىنى ئىككى قىلالماي ئالدىراش يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىدارىگە چاقىرتىلدى. ئۇنى «تۆت كۆزلۈك» مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى قوبۇل قىلدى. ئۇ سادىققا ئىللىق چىراي ئېچىپ:

ـــ ئولتۇرۇڭ يولداش سادىق. سىزگە يېڭى بىر ۋەزىپە تاپشۇرىمىز. مىنىستىرلىقتا بىر يىغىن بارىكەن. بىز مۇزاكىرە قىلىپ سىلەرنىڭ زاۋۇتتىكى مەسئۇللاردىن بىرى بارسۇن، دەپ تاڭ ۋېنسەيگە تېلېفون بەرسەم، ئۇ سىزنى كۆرسەتتى. سىز بارسىڭىز ئەلۋەتتە بولىدۇ. ئىدارىنىڭ باشقا پىكرى يوق. مىنىستىرلىقنىڭ ئۇقتۇرۇشىدا، ئىدارە مەسئۇللىرىدىنمۇ بىرەيلەننى بېرىشنى ئېيتقانىكەن. بىز مۇزاكىرە قىلىپ، ئالدىراش بولغانلىقىمىزدىن بارماسلىق قارارىغا كەلدۇق. سىز ۋەكىل بولۇپ بارىسىز. لېكىن، ئىدارىگە ۋەكىللىك قىلمايسىز. ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋېلىپ كەلگەندىن كېيىن مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتەيلى، ـــ دېدى.

سادىق نېمە يىغىن ئىكەنلىكىنى، ئىدارىدىن ئادەم بارماسلىقنىڭ سەۋەبىنى ئۇقمايلا ئىككى تېخنىك كادىرنى ئەگەشتۇرۇپ كېتىپ قالدى.

يىغىن گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ لەنجۇ شەھىرىدە ئېچىلغانىدى. سادىق بارغان كۈنى نېمە يىغىن ئىكەنلىكىنى تېگىلماقچى بولۇۋېدى، ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ماشىنىسازلىق مىنىستىرلىقى ئاچقان يىغىنغا بىرىنچى قېتىم قاتنىشىشى بولۇپ ھېچكىمنى تونۇمايتى، ئۇنىمۇ ھېچكىم تونۇمايتتى. ئەتىسى يىغىن ناھايىتى داغدۇغا بىلەن

ئېچىلدى. يىغىننى مىنىستىرلىق بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىدىكى ئەڭ نوپۇزلۇق ئالىم، مۇتەخەسسىس دەپ سانىلىدىغان دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن مىنىستىر ياڭ باشقۇردى. ئۇ يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنلاشتۇرۇش تەرەققىياتى توغرىسىدا توختالغاندىن كېيىن:

ــــ بىز سەندۇڭ ۋېيياڭدا ئۆزىمىز لايىھىلەپ، بارلىق ماتېرىياللارنى ئۆزىمىز ئىشلەپ، زاپچاسلارنى ئۆزىمىز پىششىقلاپ، ئۆزىمىز قۇراشتۇرۇپ، ئۆزىمىز سىناقتىن ئۆتكۈزگەن بىڭى تىپتىكى «تەيسەن 50» نى ۋۇجۇدقا كەلتۈردۇق، ــــ ئۇ دېدى ئۇ سۆزدىن توختاپ، كېيىن يىغىندا ئولتۇرغانلارغا نەزىرىنى يۆتكەپ چوڭقۇر بىر تىنىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام لاشتۇردى، ــــ بۇگۈن بۇ يەرگە غەربىي شىمال بەش ئۆلكە، ئاپتونوم رايونىنىڭ ماشىنىسازلىق ئىدارە مەسئۇللىرى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىدارىسىنىڭ مەسئۇللىرى ھەم تراكتور ئىشلەيدىغان نۇقتىلىق زاۋۇتلارنىڭ مەسئۇللىرى يىغىلدى. بىز مىنىستىرلىق پارتكۇرۇپپىسىنىڭ قارارى بويىچە غەربىي شىمال بەش ئۆلكە دائىرىسىدە «تەيسەن 50» نى ئىشلەش ھەمكارلىقىنى ئورنىتىپ، بۇ تراكتورنى ياسايمىز. غەربىي شىمالدىكى چوڭ، ئوتتۇرا تىپتىكى تراكتور زاۋۇتلىرى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇتلىرى بۇ «بەش ئۆز» ھەمكارلىقىغا قاتنىشىدۇ.

مۇئاۋىن مىنىستىر ياڭنىڭ تەنتەنىلىك جاكارسى يىغىن كەيپىياتىنى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈردى. قىزغىن چاۋاكلار بىلەن ئۇنىڭ سۆزى ھىمايە قىلىندى. لېكىن، سادىقنىڭ كۆڭلى دەككە ــ دۈككىگە چۈشتى. ئىدارىدىن ئادەم كەلمىگەنلىكى ۋە ئۆزىنىڭ ئىدارىگە ۋەكىللىك قىلالمايدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىرئاز چۈشەنگەندەك بولدى. دېمەك، ئىدارە بۇ ھەمكارلىققا قاتنىشىشنى خالىمايدىكەن ــ دە، ئۆزلىرى مىنىستىرلىق ئالدىدا توغرا تۇرالماي، بىزنىڭ زاۋۇتنى ئالدىغا چىقىرىپ قويماقچىكەن ــ دە؟ بىز «تەيسەن 50» ھەمكارلىقىغا قاتناشساق ئۆزىمىزنىڭ «تۆمۈر بۇقا» سى شىنجاڭ «50» نى نەگە ئاپىرىمىز؟ دېمەك بۇ يەردە چوڭ بىر ئىش بار ئىكەن. مىڭ شەندى ھەقىقەتەن قۇۋۇ ئادەمكەن. كۆرمەمدىغان بىزنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويغىنىنى؟ نېمىدەپ پوزىتسىيە بىلدۈرۈش كېرەك؟

ياكى مەن ئىدارىگە ۋەكىللىك قىلالمسام؟

زاۋۇتتىكىلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويۇش مىڭ شەندىنىڭ ئەقلى ئەمەس، بەلكى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىدىكى سانائەتكە مەسئۇل سېكرېتارىنىڭ پىكرى ئىدى. چۈنكى، غەربىي شىمالدىكى باشقا ئۆلكىلەردە ھېلىغىچە تراكتور ياساپ چىققانلىرى يوق ئىدى. ئەگەر ھەمكارلىقنى يولغا قويىمىز دېگەندىمۇ شىنجاڭ «تۆمۈر بۇقىسى» ھەمكارلىقىنى يولغا قويسا بولاتتى. «بەش ئۆز» دەپلا شىنجاڭنىڭ يەر شارائىتىغا ئانچە باب كەلمەيدىغان «تەيسەن 50» نى غەربىي شىمالغا ھەيدەپ كىرىشكە شىنجاڭ قوشۇلمايتتى. لېكىن، سادىق يۇقىرىدىكىلەرنىڭ بۇ ئويىنى بىلمەيتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ئۆز ئالدىغا مۇشۇ يۆنىلىش بويىچە «ئېلىشىشقا» باشلىدى. سادىقنىڭ غېمى ئېغىرلاشقانچە پىكىر خىيالى چوڭقۇرلىشىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ خىيالىغا بىردىنلا بۇلتۇرقى بىر قېتىملىق سېلىشتۇرما سىناق جەريانى كەلدى. مەملىكەت بويىچە داۋرىگى چىققان «تەيسەن 50» دىن ئۇچىنى شىنجاڭغا سىناق قىلىشقا ئەۋەتكەنىدى. يۇقىرىدىن مۇناسىۋەتلىك ئىدارە، زاۋۇتلاردىن ئادەم قاتناشتۇرۇپ، ئەتىيازدا بىر قېتىم، يازلىق يىغىمدا بىر قېتىم، كۈزلۈك يىغىمدا بىر قېتىم «تەيسەن 50» بىلەن شىنجاڭ «50»، «تۆمۈر بۇقا» نى ھەرقايسى كۆرسەتكۈچلەردە بىر ـ بىرلەپ سېلىشتۇرۇش مەشغۇلاتى قىلدۇرغانىدى. شۇ چاغدا، بۇ سېلىشتۇرۇشقا قاتناشقان سادىقنىڭ كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ، خۇشاللىقىدا سەكرەپ كەتتى. چۈنكى، سەككىز تۈرلۈك كۆرسەتكۈچنىڭ ھەممىسىدە شىنجاڭ «50»، «تۆمۈر بۇقا» «تەيسەن 50» نى بېسىپ چۈشكەنىدى. سادىقتا زور ئۈمىد تۇغۇلىدى. ئۇ شۇ چاغدا، ئېسىدە قالغانلىرىغا ئاساسەن خاتىرە رەتلەشكە باشلىدى. ئۇ مەجلىستە ئولتۇرسىمۇ، نېمە گەپلەر بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمىدى، چۈشتىن بۇرۇنقى يىغىن تۈگىدى. چۈشلۈك دەم ئېلىشتا ئۆزىنىڭ تېخنىكىلىرى بىلەن پىكىرلەشتى. ئۇلار سادىققا يەل بېرىپ: «بىز بۇ ھەمكارلىققا قاتناشمايمىز دەڭ» دېگەن ئەقلىنى كۆرسەتتى. لېكىن، سادىق ئويلاپ قالدى: مىنىستىر ئالدىدا بۇ گەپلەرنى قانداق دېگىلى بولىدۇ؟ مەن مىنىستىرلىق ئاچقان يىغىنغا بىرىنچى قېتىم قاتنىشۋاتسام، مىنىستىر دەرد-

جىلىك رەھبەرلەرنى تۇنجى كۆرۈۋاتسام، ياق! گەپنى مۇنداق دېگىلى بولمايدۇ! تەمتىرەپ نېمە قىلىشنى بىلمەي قالغان سادىق شۇ ئاخشىمى تاڭ ۋېنسەيگە ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بەردى. يېغىنىنىڭ مەقسىتى، مىنىستىرلىقنىڭ سۆزىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. تاڭ ۋېنسەيمۇ دەماللىقتا بىر نېمە دېيەلمىدى. چۈنكى، ئۇمۇ يۇقىرىدىكىلەرنىڭ بۇ ئىش توغرىسىدىكى ئويلىنى بىلمەيتتى. شۇڭا:

ـــ ئۆزىمىزنىڭ ئەھۋالىنى چۈشەندۈرۈڭ. «تۆمۈر بۇقا» مىزىنىڭ ھازىر شىنجاڭدىلا ئەمەس، ئىچكى ئۆلكىدىكى بەزى ناھىيە، ۋىلايەتلەردىمۇ بازىرى چىققانلىقىنى ئېيتتىڭ. بىز ئۆزىمىزنىڭ «تۆمۈر بۇقا» مىزىنى ئىشلەيلى. ئۇ ھەمكارلىققا تراكتور ياسىمايدىغان ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلار قاتناشسۇن دەڭ! ـــ دېدى.

سادىق يېرىم كېچىگىچە ئويقۇسى كەلمەي تاڭنىڭ سۆزىنى مۇلاھىزە قىلدى. «بۇ ئادەم قىزىق ــ دە؟ خۇددى سېخ مۇدىرى، بۆلۈم باشلىقلىرىغا بۇيرۇق چۈشۈرگەندەك گەپ قىلىۋاتىدۇ. ئەھۋالىمىزنى چۈشەندۈرۈپ، ئۆزىمىزنىڭ «تۆمۈر بۇقا» سىنى ئىشلىسەك، دېگەن سۆزىنىڭ بىر ئامال قىلىپ دېگىلى بولار. بۇ سۆز ئىلتىماس خاراكتېرىنى ئالىدۇ. لېكىن، ئاخىرقى گەپنى قانداق دېگىلى بولىدۇ؟ خۇددى مىنىستىرلىققا بۇيرۇق چۈشۈرگەندەك ... » سادىق خىيالىنى ئاخىرىغا چىقىرالماي ئۆخلاپ قالدى.

ئەتىسى ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن مۇئاۋىن مىنىستىر، ئۆلكە، ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن ئىدارە باشلىقلىرى ۋە نۇقتىلىق زاۋۇتنىڭ باشلىقلىرىنى يېغىپ سۆھبەت يېغىنى ئاچتى. مەقسىتى ئىنكاس ئاڭلاپ بېقىش ۋە مىنىستىرلىقنىڭ پىكرىنى كونكرېتلاشتۇرۇش ئىدى. مۇئاۋىن مىنىستىر ئوتتۇرا بوي، سېرىق ئۆڭ، كەڭ پېشانە، شالاڭ قاش، ئالدى چاچلىرى تاماممەن چۈشۈپ كەتكەن تاقىر باش، ئۆتكۈر كۆزلۈك ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆزىگە تونۇشلۇق بولۇپ كەتكەن ئىدارە باشلىقلىرى، نازىرلارنى ۋە بەزى چوڭ زاۋۇتلارنىڭ باشلىقلىرىنى ئىسمىنى ئاتاپ يوقلىما قىلدى. ئۇ شىنجاڭدىن ئۆزى تونۇيدىغانلارنىڭ بىرىنىڭمۇ كۆرۈنمىگەنلىكىنى بىلىپ ئولـ

تۇرغانلارغا يەنە بىر قېتىم كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە:
ـــ شىنجاڭدىن كىم كەلدى؟ ـــ دېدى.
ـــ مەن كەلدىم! ـــ دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ. سادىققا مىنىستىر سۇرلۇك بىلىنىپ كەتتى ـ دە، پۈتۈن بەدىنىدىن غۇرۇر چىقىپ سوغۇق تەر ئاقتى.
ـــ ئولتۇرۇڭ، ئىسمىڭىز نېمە؟ ـــ سورىدى مۇئاۋىن مىنىستىر مۇلايىم تەلەپپۇز بىلەن.
ـــ سادىق.
ـــ ماشىنىسازلىق ئىدارىسىدىنمۇ ياكى يېزا ئىگىلىك ماشىنىسازلىق ئىدارىسىدىنمۇ؟
ـــ ياق مەن ئىدارىدىن ئەمەس. تراكتور زاۋۇتىدىن.
ـــ زاۋۇت باشلىقىمۇ؟
ـــ ياق، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى.
ـــ ئىدارەڭلەردىن نېمىشقا ئادەم كەلمىدى؟
ـــ ئۇنىڭ سەۋەبىنى بىلمىدىم. ئىدارىدىكىلەر زاۋۇتتىن ئادەم بارسا بولدى، بىز ئالدىراش بولۇپ قالدۇق، دەپ مېنى ئەۋەتتى.
مۇئاۋىن مىنىستر قوشۇمسىنى بىر تۇرۇپ قويۇپ:
ـــ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرۇڭ! ئەنە ئاۋۇ ساپا بوش تۇرمامدۇ؟ ـــ دېدى.
سادىق ساپانىڭ ئارقىسىغا تىزىپ قويۇلغان كاتتا، خىزمەتچىلەر ئولتۇرىدىغان بىر بوش ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانىدى.
ـــ مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇۋېرەي، ـــ دېدى ئورنىدىن قوزغالماي.
ـــ بوپتۇ ئەمىسە. خەنزۇچىنى ياخشى سۆزلەيدىكەنسىز. بىزنىڭ مەقسىتىمىزنى چۈشىنىۋاتامسىز؟
ـــ چۈشىنىۋاتىمەن.
ـــ ياخشى.
مۇئاۋىن مىنىستر تۇنۇگۈنكى چوڭ يىغىندا سۆزلىگەن ھەمكارلىقنىڭ ئەھمىيىتى، مەقسىتى، ياخشىلىقى توغرىسىدىكى گەپلەرنى تەكرارلىماي،

ھەمكارلىقتىكى كونكرېت لايىھە ۋە ئۇنىڭ ئۇسۇل، قەدەم ـ باسقۇچلىرىنى، قايسى ئۆلكە، ئاپتونوم رايون نەزىرىلەرنىڭ ياسايدۇ. قەيەردە قۇراشتۇ-رۇلىدۇ، پايدا ـ زىيان تەقسىماتى قانداق بولىدۇ. دېگەنلەرنى ئاشكارىلىدى. ئۇ سۆزىنى يېرىم سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە سۆزلەپ بولدى ھەمدە «بۇ تەقسىمات مىنىستىرلىق پارتكۇرۇپپىسىنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكەن. لې-كىن، پىكرىگىلار بولسا بەرسەڭلار بولىدۇ. ئەگەر تەكلىپكىلار ئورۇنلۇق بولسا ئۆزگەرتىشكىمۇ بولىدۇ» دېگەننى قوشۇپ قويدى.

ھەمكارلىق تەقسىماتىدا شىنجاڭغا كۆكۈچ چوپۇندىن قۇيۇلىدىغان تراكتور ئارقا كوروپكىسىنىڭ ئىككى غولىنى ئىشلەش بۇيرۇلغانىدى.

سادىق بىردىنلا جىددىيلىشىپ قالدى ھەم بىرئاز قورسىقى كۆپتى. ئۆزىنىڭ ئويىچە بولغاندا، مىنىستىرلىق ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ياراملىق مەھسۇ-لاتى ـــ پولات قۇيمىسىدىن قۇيۇلىدىغان تراكتور ئالدى كۆۋرۈكىنى سادىقلارغا بېرىشى كېرەك ئىدى. شۇنداق بولغاندا ئۇ باشقا گەپ قىلمايلا ۋەزىپىنى قوبۇل قىلىش قارارىغا كەلگەنىدى. لېكىن، ئالدى كۆۋرۈكتىن ئىبارەت بۇ پولات قۇيمىنى تېخى تراكتور زاۋۇتىنىڭ ئۇلىنمۇ سېلىنمىغان باشقا بىر ئۆلكىگە تەقسىم قىلۋېتىپتۇ. بۇ ئۆلكە تراكتور چوڭ رېمونتى ئۇچۇن بۇ بۆلەكنى ھازىرغىچە باشقا ئۆلكىنىڭ تراكتور رېمونت زاۋۇتىدىن ئېلىۋاتسا، مىنىستىرلىقنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ؟

سادىق بۇ توغرۇلۇق قەتئىي پىكىر قىلىش قارارىغا كەلدى.

چۈشتىن بۇرۇنقى يىغىننى ئاخىرلاشتۇرغان مۇئاۋىن مىنىستر سا-دىقنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىدىن قوزغالماي مەڭدەپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى ـ دە:

ـــ تۇرۇڭ، تاماقتا چىقمىز، ـــ دېدى.

ـــ باشقىلار چىقىپ بولسۇن، قىسلىماي دېگەندىم، ـــ دېدى سادىق ھۆپپىدە قىزىرىپ.

ـــ ئۇلار ئاللىقاچان چىقىپ بولدى، ـــ دېدى مۇئاۋىن مىنىستر ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ يىغىنغا قاتنىشۋاتقان مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقىغا قاراپ قويۇپ.

يغىنغا قاتناشقانلار راستىنلا ئاللقاچان چقىپ بولغان، مۇئاۋىن مىنىستر يىغىننىڭ تارقالغانلىقىنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى بىلەن بىر ئىشنى مەسلىھەت قىلىش ئۈچۈن ئۆز ئورۇنلىرىدىن قوزغالماي، گەپنى تۈگىتىپ ئەمدى قوزغالغانىدى. ئۇلار مەجلىسخانىدىن چىققاندىن كېيىن مۇئاۋىن مىنىستر ئۆلكە باشلىقى بىلەن ئۆزىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان سادىققا بۇرۇلدى ـ دە:

ـــ سىز ئۇيغۇرمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ھەئە.

ـــ مىنىستىرلىق ئاچقان يىغىنغا بىرىنچى قېتىم قاتنىشۋاتامسىز؟

ـــ شۇنداق.

ـــ سىز تراكتور كەسپىدە ئوقۇغانمۇ؟

ـــ ياق.

ـــ تراكتور كەسپىنى بىلەمسىز؟

ـــ ئاز ـ تولا بىلىمەن.

ـــ زاۋۇتتا نېمە ئىشقا مەسئۇل؟

ـــ ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل.

ـــ ئۇنداقتا كەسىپ ئەھلى ئىكەنسىز ـ دە؟

ـــ ئۇنداقمۇ ئەمەس. مېنى ھەقىقىي كەسىپ ئەھلىلىرى ئالدىدا كەسىپ ئەھلى دېگىلى بولمايدۇ. كەسىپ بىلىمىدىغان ياكى چالا بىلىدىغانلار ئالدىدا خىجىل بىر نېمە بىلمەن.

ـــ مەنىلىك جاۋاب بولدى، ـــ مۇئاۋىن مىنىستر يېقىملىق كۈلۈپ قويدى.

ـــ بۇگۈنكى ھەمكارلىق تەقسىماتىغا قوشۇلامسىز؟

ئۆزىچە ئەجەب ياخشى پەيت بولدى دەپ قارىغان سادىق ئويلىنىلىغىنى دەي دەپ ئويلاپ بولۇپ يەنە ئىمكانىيەت قالدۇرماقچى بولدى ـ دە:

ـــ نېمە دېسەم بولار؟ ـــ دەپ مۇجمەل جاۋاب بەردى.

ـــ قارىغاندا ئۆز كۆز قارىشىڭىز بار ئوخشايدۇ، تارتىنماي نېمە

گېپىڭىز بولسا دەۋېرىڭ، ـــ دېدى مۇئاۋىن منىستر سەمىمىيلىك بىلەن.

ئۇلار پاراڭ بىلەن چۈشلۈك تاماقنا ئاشخانا تەرەپكە كېتىۋاتاتتى. سادىقنىڭ مۇجمەل جاۋابىنى ئاڭلىغان ياڭ مۇئاۋىن منىستر ئىزىدا توختاپ ئۇنى پىكرى بولسا دېيىشكە رىغبەتلەندۈردى.

سادىق بىردىنلا دادىللاشتى.

ـــ مەن منىسترلىق ئاچقان يىغىنغا تۇنجى قاتنىششىم. زاۋۇتنمز-مۇ منىسترلىق ئۇيۇشتۇرغان بۇنداق ھەمكارلىققا بىرىنچى قېتىم قاتنىشىشى. مەن بۇنداق بىر ئەھمىيەتلىك يىغىنغا قاتناشقانغا بەكمۇ خۇشال. زاۋۇتىمزمۇ بىرىنچى قېتىم تراكتور ياساشتەك مەملىكەت خاراكتېرلىك چوڭ ھەمكارلىققا قاتناشقىنىغا منىسترلىقتىن تولىمۇ رازى. بۇنداق ئەھۋالدا، بەزى گەپلەرنى قىلسام منىسترلىق ۋە سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ھۆرمەتسىزلىك قىلغاندەك بولىدىكەن. لېكىن بار گەپنى دېمەي، گەپ ـ سۆزسىز بىزگە تەقسىم قىلغان ۋەزىپىنى ئېلىپ كەتسەم يۇقىرىنمۇ، ئۆزىمىزنمۇ ئالدىغاندەك بولىدىكەن. شۇڭا، خىجالەتچىلىكتە نېمە دېيىشىمنى، نېمە قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم، ـــ دېدى سادىق.

ئاشخانا ئالدىدا مۇئاۋىن منىستىرنى كۈتۈۋېلىپ تۇرغان كاتىپى ئۇنى ئالدىراتتى.

ـــ مۇنداق بولسۇن، كەچلىك تاماقتىن كېيىن مېنىڭ ياتقىمغا كىرىڭ، منىسترلىقتىن كەلگەنلەر بىلەن بىرگە پىكرىڭىزنى ئاڭلايلى، قانداق؟ ـــ دېدى مۇئاۋىن منىستر.

سادىق بېيجىڭدا ئىككى يىل ئوقۇپمۇ منىستر دەرىجىلىك كادىرلارنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. قول ئېلىشىپ پاراڭلىشىشتىن تېخىمۇ گەپ ئاچقىلى بولمايتتى. ھەتتا، ئاپتونوم رايون باشلىقلىرى بىلەنمۇ بۇنداق ئەركىن، ئازادە پىكىرلىشىپ باققىنىنى بىلمەيتتى. ئىدارىدىكى بىرىنچى، ئىككىنچى قول باشلىقلار ئۇنىڭ بىلەن ئۆچرىشىپ قالغاندا خۇشياقار ـ خۇشياقماي قولىنىڭ ئۇچىنى بېرىپ قويىاتتى. مانا بۇگۈن بىر كۈندىلا مۇئاۋىن منىستر بىلەن ئىككى قېتىم قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى ھەم مۇڭداشتى. «نېمىدېگەن كىچىك پېئىل، خۇشخۇي، چىقىشقاق ئادەم ـ ھە؟» دەپ

ئويلىدى. ئۇ ئۆز ھاياجىنىنى باسالماي: «ھەممە گەپنى مىنىستىرغا دەي» دېدى ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ. چۈشتىن كېيىنكى گۈرۈپپا مۇزاكىرىسىدىمۇ يىغىن باشقۇرغۇچى ئۇنىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشىنى تەلەپ قىلىۋىدى، سادىق:

ـــ ياڭ مىنىستر مېنىڭ بىلەن ئايرىم سۆزلەشمەكچى بولدى. بار گېپىمنى شۇنىڭ ئالدىدىلا دېسەم قانداق؟ ـــ دەپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى. يىغىندا ئولتۇرغانلار بىر ـ بىرى بىلەن كۇسۇلدىشىپ:

ـــ ئارىمىزدا مۇشۇ بىرلا ئۇيغۇر بولغانلىقى ئۈچۈن مىنىستر ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئېتىبار قىلىپتۇ ـ دە، ـــ دېيىشتى...

ـــ قېنى سۆزلەڭ سادىق چاڭجاڭ، قۇلىقىمىز سىزدە، ـــ دېدى مىنىستر ھەممەيلەن ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن. مۇئاۋىن مىنىستر ئورۇنـ لاشقان ياتاق كەڭ، ئازادە، ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئۆيلىرى بار ئالاھىدە بۆلۈم ئىدى. مۇئاۋىن مىنىسترنىڭ ئىككى تەرىپىدە مىنىستىرلىقتىن كەلـ گەن ئىدارە، مەھكىمە باشلىقلىرىدىن يەتتە ـ سەككىزى ئولتۇراتتى. سادىق مۇئاۋىن مىنىسترنى دەسلەپ كۆرگەن چاغدىكىدەك تارتىنىش، قورۇنۇشتىن بىرئاز قۇتۇلۇپ خېلىلا يېنىكلەپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇ گەپنى يەنە ئۆزىخاھلىقتىن باشلىدى:

ـــ مەن كۆپ ئويلىدىم ياڭ بۇجاڭ، ئاخىر پىكرىم يىغىنىڭ روھىغا ئانچە ئۇيغۇن كەلمىسىمۇ سىزگە مەلۇم قىلىش قارارىغا كەلدىم. چۈنكى، ھەقىقىي ئەھۋالنى مىنىستىرلىققا، سىزگە مەلۇم قىلمىساق چوڭ مەسئۇلىيەتـ سىزلىك قىلغان بولىدىكەنمىز.

ـــ بولدى، بۇ گەپلەرنى قويۇپ نېمە بولسا دەڭ! ـــ دېدى مۇئاۋىن مىنىستر سادىقنىڭ يەنىلا قورۇنۇپ، گەپ يورغىلىتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ.

ـــ بىز بۇلتۇر، ـــ دېدى سادىق ئاساسىي گەپكە ئۆتۈپ، ـــ «تەيسەن 50» بىلەن ئۆزىمىز ئىشلىگەن شىنجاڭ «50» ـ «تۆمۇر بۇقا» نى ئەتىيازلىق، يازلىق، كۈزلۈك تېرىلغۇ ۋە يىغىم ۋاقتىدا ئۈچ قېتىم سېلىشتۇرۇپ سىناق قىلدۇق. بۇ سىناقتا شىنجاڭدىكى 18 باشقۇرغۇچى

ئورۇننىڭ تېخنىك، ئىنژېنېر، مۇتەخەسسىسلەردىن تەركىب تاپقان ۋەكىللەر قاتناشتى. سەككىز تۈرلۈك تېخنىكىلىق كۆرسەتكۈچتە نەتىجە مۇنداق بولدى:

1. «تۆمۈر بۇقا» تارتقان ئۇچ قۇرلۇق سوقىنى «تەيسەن 50» تارتالمىدى، ئۇنى ئىككى قۇرلۇققا ئۆزگەرتكەندە ئاندىن تەستە تارتالدى.

2. «تۆمۈر بۇقا» ئۈستىگە ئۈرۈق تەڭشەپ بەرگۈچى ئىككى ئادەم چىققان 16 قۇرلۇق سيالكىنى بىمالال سۆرەپ ماڭدى. لېكىن، «تەيسەن 50» سۆرىيەلمەيلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ ئالدى ئىككى چاقى يەردىن بەش سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە كۆتۈرۈلۈپ قالدى.

3. «تۆمۈر بۇقا» تارتىپ ماڭغان تۆت تونناىلىق پرىستنى «تەيسەن 50» 60 گرادۇسلۇق پادىيومدىن تارتىپ چىقىرالمىدى، پرىست تراكتورنى ئارقىغا سۆرەپ كەتتى. تورمۇز ياخشى بولمىغاندا ھەر ئىككىسى ئاغدۇرۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن.

4. «تۆمۈر بۇقا» نىڭ ئالدى كۆۋرۈكىنى ئالتە ئادەم سىدىرلىتالمىدى. لېكىن، «تەيسەن 50» نىڭ ئالدى كۆۋرۈكىنى تۆت ئادەم يەردىن 30 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە كۆتۈردى.

5. «تۆمۈر بۇقا» نىڭ كۆۋرۈكى «شەرق قىزارىدى» 28 تىپلىق تراكتوردىن ئۆزگەرتىپ ياسالغان، ئۇنىڭ ئومۇمىي ئېغىرلىقى ئىككى تونىنا 800 كىلوگرام كېلىدۇ. لېكىن، «تەيسەن 50» نىڭ كۆۋرۈكى ئىككى تونىنا ئەتراپىدا ئىكەن، ئومۇمىي ئېغىرلىقىمۇ 2 تونىنا 300 كىلوگرام كېلىدىكەن. ھېلى مەن كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك ماتېرىيال سەرپىياتىدىكى بۇ ئىلغارلىق سۆرەش ماشىنىسىدا يۈقىرىقىدەك ئاجىزلىقنى كۆرسىتىپ قويدى.

6. «تۆمۈر بۇقا» نى بىز يازلىق، كۈزلۈك ئورمدا ئوخشاش بولمىغان يەر شارائىتىدا سىناپ كۆرگەندە، ئىككى يېرىم مېتىرلىق ماتورسىز كومبايىننى بىمالال سۆرەپ ماڭدى. بۇغداي قاتارلىق زىرائەتلەرنى خېلى پاكىز ئۇرىدى. لېكىن، تازا كۆڭۈلدىكىدەك بولمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭغا ئورناتقان «195» يۈرۈشتىكى «495» تىپلىق ماتورنىڭ ئەمەلىي ئات كۈچى 50 دېگەن بىلەن ھەرگىز 50 گە يەتمەيدىكەن. شۇڭا، بەزىدە

ئوكغۇل ـ دوكغۇل يەرلەردە يا ئوتى ئۆچۈپ قالدى، يا تارتالمىدى. ئۇنىڭ بارلىق كۈچىنى چىقارغاندىمۇ ئاران 48 ئات كۈچىگە يېتىدىكەن.

7. بىز «تەيسەن 50» تراكتورنى ئورما ئوروش سېلىشتۇرمىسىدا سىناق قىلمىدۇق. پەرىزىمىزچە، ئۇ ئىككى يېرىم تونناغىچە كومىيىننى سۆرىيەلمەسلىكى مۇمكىن.

8. «تەيسەن 50» ئىلغار دېيىلسە بىرلا جەھەتتە ئىلغار بولۇشى مۇمكىن، ئۇ بولسىمۇ ماتېرىيال سەرپىياتى ھەققەتەن باشقا تراكتوردىن كۆپ تۆۋەن. لېكىن، بۇ ئىلغارلىق سۆرەش ماشىنىسىدا يەنىلا ئاجىزلىقىنى بىلدۈرمەي قويمايدۇ.

سادىق خاتىرىسىدىن بېشىنى كۆتۈردى. دەرھال نەزىرىنى مۇئاۋىن مىنىستر ۋە باشقىلارنىڭ چىرايىغا قاراتتى.

ـــ پىكرىڭىز تۈگىدىمۇ يولداش سادىق چاكجاك؟ ـــ دېدى مۇئاۋىن مىنىستر چىرايىغا زورغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ. ئۇنىڭ چىرايىدا بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۈلكە جىلۋە قىلغاندەك بىلىنسىمۇ شۇنىڭ بىلەن تەڭ قوشۇمسىمۇ بىرئاز تۈرۈلگەنىدى.

ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا ئولتۇرغان ئىدارە، مەھكىمە باشلىقلىرىنىڭ چىرايلىرىدىمۇ ھەرخىل ئالامەتلەر كۆرۈنەتتى. كۆپ قىسمى ھەيران قالغانلىق ئالامەتلىرىنى ئىپادىلەيتتى. بۇلار «تەيسەن 50» نى شەرقىي شىمال رايونى بىلەن شىنجاڭدىن باشقا جايلاردىكى ھەرخىل سىناق قىلىشلارغا قاتناشقانلار ئىدى. سىناقتا تۈرلۈك تېخنىكا كۆرسەتكۈچىدە چوڭ مەسىلە كۆرۈلمىگەنىدى. تۇنۇگۈن ۋە بۈگۈنكى گۇرۇپپا مۇزاكىرىسىدىمۇ غەربىي شىمالدىكى تۆت ئۆلكە، ئاپتونوم رايوندىن كەلگەنلەر بۇنچە مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويمىغان ۋە تەقسىماتقا قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشكەنىدى. مۇئاۋىن مىنىستر سادىق ئوتتۇرىغا قويغان سەككىز تۈرلۈك سېلىشتۇرما نەتىجىسىنى يازغان خاتىرىسىگە خېلى ئۇزۇنغىچە قاراپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ قېنى، ئالدى بىلەن ھەرقايسىلار پىكرىلەرنى دەڭلار، ـــ دېدى مەھكىمە باشلىقلىرىغا، ھەممىدىن باشتا چوڭ بىر مەھكىمە باشلىقى دەرھال پىكىر قىلىپ:

ـــ يولداش سادىق چاڭجاڭ، سىزنىڭ بۇ سېلىشتۇرما كۆرسەتكۈ-
چىگىزده باشقىچه مەقسەت يوقتۇ ـ ھە؟ مەسىلەن، بىز بۇ ھەمكارلىققا
قاتناشمساق، ئۆزىمىزنىڭ «تۆمۈر بۇقا» سىنى ئىشلىسەك دېگەندەك، ـــ
دېدى سوغۇق تەلەپپۇز بىلەن.
ـــ ئۇنداق ئەمەس. بىزدىمۇ قىيىنچىلىق چوڭ. ئەگەر مىنىستىرلىق
بىزنى قوللىمسا، مەبلەغ سالمسا «تۆمۈر بۇقا» نىڭ بۇگۈنكى كۈنى
بولامتى؟ بىز مىنىستىرلىقنىڭ قوللىشىدىن ئايرىلىپ قالساق «تۆمۈر بۇقا»
نىڭ ئىستىقبالى بولمايدۇ. مەن پەقەت ياڭ بۇجاڭ ۋە ھەرقايسىڭلارنىڭ
بىزنىڭ سېلىشتۇرما سىنىقىمىزنى ئاڭلاپ قالسۇن، دېگەن مەقسەت بىلەن
دوكلات قىلدىم. ئۇنىڭغا ئىشىنىش ـ ئىشەنمەسلىك، قوبۇل قىلىش ـ
قىلماسلىق باشقا بىر گەپ. بىز ھەمكارلىققا قاتنىشىمىز، تەقسىم قىلغان
ۋەزىپىنىمۇ قوبۇل قىلىمىز. پەقەت پولات قۇيما بىلەن قۇيۇلىدىغان ئالدى
كۆڭرۈكنى بىزنىڭ ئىشلىشىمىزگە ئالماشتۇرۇپ بېرىلسە دېمەكچى. چۈنكى،
بۇ بۆلەك زاۋۇتىمىزنىڭ ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلاتى. شۇنداقلا، زاۋۇتنى
كېڭەيتمەي تۇرۇپمۇ بۇ بۆلەكنى ئىشلەپچىقىرىش تەلىپىنى ئورۇندىغىلى
بولىدۇ.
ـــ سىز قاچانىدىن بۇيان بۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىڭ-
ۋاتىسىز؟ ـــ مۇئاۋىن مىنىستر سادىقنىڭ سەككىز تۇرلۇك سىناق
سېلىشتۇرمىسىغا دەماللىققا بىر نېمە دېگۈسى كەلمەي گەپنى بۆرىدى.
شۇنداقتىمۇ ئۇ سادىقنىڭ كەسىپي قابىلىيىتىگە ھەيران قېلىۋاتقانلىقىنى
چىرايىدا ئىپادىلەپ تۇراتتى.
ـــ مەن ئازادلىقتىن كېيىن جۇڭگو كومىۋىنىستىك پارتىيىسىنىڭ
رەھبەرلىكىدە ئۇيغۇرلاردىن يېتىشىپ چىققان بىرىنچى ئەۋلاد ئىشچىلىرى-
دىن، ـــ دېدى سادىق ئۆزىنى مۇئاۋىن مىنىستىرغا قىسقىچە تونۇشتۇ-
رۇپ، ـــ بىزنىڭ يېتىلىپ چىقىشىمىزدا خەنزۇ ئۇستازلىرىمىزنىڭ تۆھپە-
سى زور.
ـــ سىز قەيەردە ئوقۇغان؟ قايسى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن؟
ـــ مەن تەبىئىي پەندە ئوقۇغان، ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرمىگەن.

بەش يىل ئىشچى بولدۇم. كېيىن زاۋۇت ئۆزى ئاچقان ئوتتۇرا تېخنىكومدا ئىككى قېتىمدا بەش يىل ئوقۇدۇم. ماشىنىسازلىقتىكى ئاساسلىق كەسىپ بولغان سوغۇق پىششىقلاش، ئىسسىق پىششىقلاش ساۋاتى، بىلىملىرىنى ئوقۇپ، ئۇنىڭغا بىرلەشتۈرۈپ پراكتىكا قىلدىم. ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئىككى يىل ئىجتىمائىي پەن دەرسى ئۆگەندىم. ئالىي مەكتەپ دېيىلسە مۇشۇ كېيىنكىسى ھېساب بولار، ـــ دېدى سادىق.

ـــ مۇنداق دەڭ! دېمەك سىز ئۆزلۇكىدىن ئۆگىنىپ بىلىملىك بولغانلاردىن ئىكەنسىز ـ دە؟ ـــ دېدى مۇئاۋىن مىنىستىر، ئۇ مەھكىمە باشلىقلىرىغا مەنىلىك قاراپ قويغاندىن كېيىن شۇنداق دېدى، ـــ مەن سىزدىن، ئۇيغۇرلاردىن پەخرلىنىپ قالدىم. سىز قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە ماشىنىسازلىق ئىلمىدە كۆپ مەلۇماتقا ئىگە بوپسىز. مەن سىزگە دېسەم، ماشىنىسازلىق كەسپى ئۆگىنىپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان بىر ساھە. قارىغاندا، سىز بەك تىرىشچان ھەم ئەقىللىق ئىكەنسىز... ـــ مىنىستىر سەل ئويلانغاندىن كېيىن قوشۇپ قويدى، ـــ مۇنداق بولسۇن. بىز سىزنىڭ پىكرىڭىزنى ئەتراپلىق ئويلاشقاندىن كېيىن يېغىن ئاخىرىدا سىز تولۇق قانائەت ھاسىل قىلغۇدەك ۋە قايىل بولغۇدەك جاۋابنى بېرەيلى، قانداق؟ سىزنىڭچە مۇشۇنداق قىلساق بولامدۇ؟

ـــ ئەلۋەتتە بولىدۇ. مىنىستىرغا رەھمەت، ھەرقايسى مەھكىمە باشلىقلىرىغا رەھمەت، ـــ دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ باش ئېگىپ ئېھتىرام بىلدۈرۈپ.

يىغىننى تۈگەتكەن مۇئاۋىن مىنىستىر، يەنە شۇ ئۆيدە، شۇ دائىرىدىكى كىشىلەرنى يىغىپ سادىققا مىنىستىرلىقنىڭ بىرلىككە كەلگەن پىكرىنى ئېلان قىلدى:

ـــ سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ «تۆمۈر بۇقا» سىنى تېخمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ ئىشلەپ چىقىرىۋېرىڭلار، لېكىن «تەيسەن 50»نى ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىقىغا قاتنىشسىلەر. چۈنكى، «تەيسەن 50» دۆلىتىمىزدە بىرىنچى بولۇپ «بەش ئۆز» ئاساسىدا ياسىلىپ چىققان تراكتور. ئۇنى غەربىي

شمالدىكى بەش ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارنىڭ ھەمكارلىشىپ ئىشلەپچىقىرىشنى مىنىستىرلىق پارتكۇرۇپپىسى تەستىقلاپلا قالماستىن، دۆلەت پىلان كومىتېتى، گۈۋۈيۈەنگە ئەنگە ئالدۇرغان. ئۇنىڭ ھەمكارلىقىدىن ئۆزۈڭلارنى چەتكە ئالساڭلار بولمايدۇ. ھېلىمۇ سىلەرگە زور دەرىجىدە يول قويدۇق. قانداق، ئەمدى رازى بولغانسىز؟

— رازى بولدۇم. ئىنتايىن رازى بولدۇم! يېڭى مىنىستىر ۋە ھەرقايسىڭلارغا كۆپ رەھمەت. لېكىن...

— يەنە لېكىن دەيسىزغۇ؟ ھوي مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام-نىڭ مۇرىتى، — دېدى مۇئاۋىن مىنىستىر سادىققا چاقچاق قىلىپ، — دەڭا! لېكىنىڭىزنىمۇ ئاڭلاپ باقاي؟

— مۇمكىن بولسا باشقا ئۆلكىگە تەقسىم قىلىنغان پولات قۇيما ئالدى ئوق كۆۋرۈكىنى بىزگە بەرگەن بولسىڭىز. ئۇ بىز ئۇچۇن ھەممە ھۇنەر — سەنئىتى تەبيار بۆلەك ئىدى. ئۇ ئۆلكىدە تېخى ئۇنى قۇيىدىغان زاۋۇتمۇ، ماشىنا، ئۇسكۇنە، ھۇنەر — سەنئەت، قورال — سايمان، قېلىپ، قىسقۇچلارمۇ بەق ئىكەن، ئۇلارمۇ ئاۋارە بولۇپ بۇنداق سېخنى قۇرۇپ يۈرمىسە، بۇ تەكرار قۇرۇلۇش قىلماسلىق تەلىپىگىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ.

سادىق ئىككى قېتىم ئوتتۇرىغا قويۇپ ئاختۇرالمىغان پىكرىنى ئۇچىنچى قېتىم تەكرارلىدى.

مۇئاۋىن مىنىستىر ۋىقلداپ كۈلۈپ كەتتى:

— سىز ھەققەتەن ئۇزۇن قۇلاق ئىكەنسىز. قايلىمەن، قايلىمەن! بۇ پىكرىنى ئەمدى تۆتىنچى قېتىم تەكرارلىمايسىز. مەن سىزگە چۈشەندۈرەي. بىرىنچىدىن، بىز ئۇلارغا خىزمەت ئىشلىدۇق. ئۇلار زادى قوشۇلمىدى. ئىككىنچىدىن، مىنىستىرلىقتىكى يولداشلاردا بۇ بۆلەكنى شۇ ئۆلكىدە راۋاجلاندۇرۇش ئويى بار. شىنجاڭنىڭ قاتناش مۇساپىسى ئۇزۇن، يالغۇز سىلەرگە تايىنىۋالغىلى بولمايدۇ. چۈشەندىڭىزمۇ؟

— چۈشەندىم.

— يەنە باشقا پىكرىڭىز بولمىسا شۇنداق بېكىتتۇق — ھە؟ — مۇئاۋىن مىنىستىر قوزغىلىۋىدى، سادىق ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، قورۇنۇ-

غان هالدا:

ـــ يەنە بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى. ئاغزىم بارمايۋاتىدۇ، ـــ دېدى ۋىللىدە قىزىرىپ.

ـــ نېمە قىزىرىسىز؟ گەپ بولسا دەۋېرىڭ. بىز ئومۇمنىڭ ئىشىنى قىلىدىغان ئادەملەر، دۆلەتكە، خەلقە پايدىلىق بولسىلا ئاڭلاۋېرىمىز، ـــ دېدى مۇئاۋىن مىنىستىر قىزىقىپ.

دەسلەپتە، سادىققا بىر ئاز سائىلىق مىللەت كادىرى يۇزسىدىنلا ئېتىبار بىلەن قارىغان مۇئاۋىن مىنىستىر ئەمدى ئۇنىڭغا ئۆز ئىشىغا پىششىق كەسىپ ئەھلى نۇقتىسىدىن مۇئامىلە قىلىپ، تەپسىلىي مەسىلىلەردە سۆھبەت ئېلىپ بېرىشنى خالاپ قالغانىدى.

ـــ بۇ گەپ مەنە جەھەتتىن سەل قوپال ۋە باشقىچىرەك ئاڭلىنىدىغاندەك تۇرىدۇ ياكى بۇجاكى. دېمەيمىكىن، ـــ دېدى سادىق گېپىدىن پىنھۇلىپ.

ـــ سىز گەپنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ قويۇپ بىزگە بىر تېپىشماق قالدۇرماقچىمۇ؟ ئەگەر گېپىڭىز قۇرئاننىڭ سىرلىق ئايەتلىرىدەك مەخپىي بولمىسا دەۋېرىڭ. بىزنى بۇ سىرنى تاپسۇن، نەچچە كۈن ئۇخلىمىسۇن دېمەكچىمۇ سىز يا؟ ـــ مۇئاۋىن مىنىستىر سادىققا يەنە چاقچاق قىلدى، ـــ مەن دۇنيادىكى يېزا ئىگىلىكى تەرەققىي تاپقان، يېزا ئىگىلىكى، چارۋىچىلىقنى ماشىنىلاشتۇرۇش دەرىجىسى يۇقىرى تۇرىدىغان نۇرغۇن دۆلەتلەرگە بارغان. مەسىلەن، سوۋېت ئىتتىپاقى، ئامېرىكا، كانادا، ئەنگلىيە، فرانسىيە، ئاۋسترالىيە، ياپونىيە، مىسىر، تۈركىيە، ئىراق، ئىران، ئىسرائىلىيە، ھىندىستان، پاكىستان قاتارلىقلار ھەمدە ياۋروپادىكى سوتسىيالىستىك دۆلەتلەرنىڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنى تەكشۈرگەن. بەزى دۆلەتلەرگە بىرقانچە قېتىم باردىم. قۇرئاننىڭ ئىنگلىزچە نۇسخىسىنى كۆرگەنمەن، ئۇنىڭدا سىرلىق گەپلەر كۆپ، ئاسان يەشكىلى بولمايدۇ. مۇسۇلمان دۆلەتلەردە ئالىملار كۆپ. لېكىن، ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىكىلىرى كۆپەرەك. مەسىلەن، ئادۋوكات، سوتچى، يازغۇچى، شائىر، دوختۇر، ئوقۇتقۇچى دېگەندەك. مىسىر ئاتاقلىق يازغۇچىلار، تارىخچى-

لار كۆپ چقىدىغان دۆلەت. مەن بىر ئىشنى تازا چۈشىنەلمىدىم. مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدىن ماشىنىسازلىق، خىمىيە ئالىملىرى كۆپ چقمايدىكەن، ئۇلار بۇ ئىشلاردا ئامېرىكا، ياۋروپادىكى ئالىملارنى يالاپ ئىشلىتىدىكەن. مېنىڭ بۇلارنى دېيىشىمدىكى سەۋەب: مەن سىزنىڭ كەسپىي قابىلىيىتىڭىزگە ھەيران قالدىم. يارايسىز، يارايسىز، مۇسۇلمان ئەۋلادى!... ــــ مۇئاۋىن مىنىستر سادىقنىڭ قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە مۇشۇنداق زور نەتىجە قازانغانلىقىغا خۇشال بولۇپ چوڭ بارمقىنى چقىرىپ ماختاپ كەتتى. ئاندىن خىيالغا بىر ئىش كەلگەندەك، ــــ شىنجاڭدا سىزدەكلەر كۆپمۇ؟ ــــ دەپ سورىدى.

ــــ يېتىشۋاتىدۇ. سىز دېگەندەك ئۇيغۇرلاردىمۇ ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىكى ئالىم، مۇتەخەسسىسلەر كۆپرەك. سانائەت ساھەسىدىكىلەر ئەمدىلەتىن يېتىشۋاتىدۇ. بىزنىڭ زاۋۇتتىنلا مەن بىلەن بىرگە كەلگەنلەر-دىن مۇستەقىل ۋەزىپە ئىجرا قىلالايدىغان ئىــنژېنېر، تېخنىك، باشقۇرۇش كــادىرلىرىدىن 40 نەچچىسى بار...

مۇئاۋىن مىنىستر تېخىمۇ خۇشال ھالدا ئېيتتى:

ــــ ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ يولداش سادىقنىڭ «مۇستەقىل ۋەزىپە ئىجرا قىلالايدىغان» دېگەن مونۇ جۈملىنى ناھايىتى توغرا، مەنىلىك قىلىپ جايىدا كەلتۈرگىنىنى؟ بىزدە ۋەزىپە ئىجرا قىلىدىغان مىليون تېخنىك، ئىنژېنېرلىرىمىز بار. لېكىن، مۇستەقىل ۋەزىپە ئىجرا قىلالايدىغانلىرى قانچىلىك؟ بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ! ۋەزىپە ئىجرا قىلىش دېگەن سۆز بىلەن مۇستەقىل ۋەزىپە ئىجرا قىلىش دېگەن سۆزدە ئۇچلا خەت پەرق بار، لېكىن مەزمۇندا ئاسمان ــ زېمىن ئوخشىماسلىق بار. سىز بۇ جۈملە سۆزنى ئاجايىپ ياخشى سۈپەتلىدىڭىز. كاتىپ خاتىرىڭىزگە يېزىپ قويۇڭ. ھــەممىڭلار ئېسىڭــلاردا تۇتۇڭلار! ــــ مۇئاۋىن مىنىستر سائىتىگە قاراپ قويۇپ دېدى، ــــ ھوي، بىز يىراقلاپ كېتىپتۇق. ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى! قېنى تېپىشمىقىڭىزنى دەڭ يولداش سادىق.

ــــ بىز «تەيسەن 50»نىڭ ھەمكارلىقىغا چوقۇم قاتنىشىمىز، لېكىن ئۇ تراكتورنى شىنجاڭغا تەقسىم قىلمىسا دېمەكچىتىم. لېكىن، ئالدىڭىزدا

بۇ گەپنى دېمەك ماڭا بەكمۇ تەس كەلدى. شۇنداقتىمۇ، دېمىسەم بولمايدىكەن. سەۋەبى، بىرىنچىدىن، ئۆزۈمىزنىڭ «تۆمۇر بۇقا» سى بار، ئىككىنچىدىن شىنجاڭنىڭ يەر قاتلام شارائىتىغا «تەيسەن 50» باب كەلمەيدىكەن. شىنجاڭدىكى يەرلەرنىڭ قاتلام قارشىلىق كۈچى ئىچكى ئۆلكىدىكى يەرلەرگە ئوخشمايدىكەن. شەرقىي شىمالنىڭ يەر قاتلىمىغا ئوخشاپ كېتىدىكەن. بۇ داۋلىنى مەن بۇ قېتىمقى سېلىشتۇرما جەريانىدا بىلدىم.

ـــ بىلدىم، بىلدىم، نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭىزنى بىلدىم، ئۇنى شىنجاڭغا تەقسىم قىلساڭلار بىز «تۆمۇر بۇقا» نى نەگە ئاپىرىپ ساتىمىز دېمەكچىغۇ؟ بۇ ئەلۋەتتە ئويلىشىدىغان مەسىلە. لېكىن، ئۆزىڭىزنىڭ سېلىشتۇرما دوكلاتىڭىزدا «تەيسەن 50» نىڭ ئۆزىڭىزنىڭ «تۆمۇر بۇقا» سى بىلەن رىقابەتلىشەلمەيدىغانلىقىنى سەككىز تەرەپتىن كۆرسىتىپ تۇرۇپ يەنە نېمىدىن قورقىسىز؟ ـــ مۇئاۋىن مىنىستر سادىقنى ئاخىر گەپتە توتوۋالدى. سادىق دۇدۇقلاپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرغاندا يېنىدىكى تېخنىك سۇئال:

ـــ پىلان ئىگىلىكىدە پىلان ئورۇنلىرىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارى دەيسىز؟ ئۇستىلەپ تەقسىم قىلىۋېرىدۇ. ئۇ بېسىلىپ قالمىسا، بۇ بېسىلىپ قالىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ قاراڭ بۇ كادىرنىكمۇ گەپكە ئۇستىلىقىنى؟ ـــ مۇئاۋىن مىنىستر كۈلۈپ كەتتى، ـــ بوپتۇ؛ بەرمىسەك، بەرمەيلى. كېيىنچە ئالمىز دېسەڭلار يولداش سادىق ئۆزىڭىز كېلىپ ئىلتىماس قىلىسىز جۇمۇ؟ ـــ دېدى چاقچاق قىلىپ.

مۇئاۋىن مىنىستر ئورنىدىن قوزغالدى. سادىق تېز قەدەم بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ قولىنى ئىككى ئالقىنى ئارىسىغا ئېلىپ سىقىپ تۇرۇپ:

ـــ مەن بۇ قېتىم بۇ يىغىنغا قاتنىشىپ بىر يىللىق كۇرستا ئوقۇغاندەك بولدۇم. يا‌ڭ مىنىستىرنىڭ بىزنى چۈشەنگەنلىكىگە، قوللىغانلىقىغا، غەمخورلۇق قىلغىنىغا كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت. ۋاقتىڭىز بولغاندا، شىنجاڭغا بېرىپ خىزمەتلىرىمىزنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، يولىورۇق بېرىشىڭ

كۆزنى تولىمۇ ئارزۇ قىلمەن، ـــ دېدى.

ـــ بارىمەن! بارىمەن! سىز يەنە ئۇستا دېپلومات ئىكەنسىز. سىزدىن ئۆگەنگىلى بارىمەن، شىنجاڭدىكى يولداشلاردىن ئۆگەنگىلى بارىمەن، ئۇيغۇرلاردىن ئۆگەنگىلى بارىمەن، ـــ دېدى مۇئاۋىن مىنىستر قىزغىن كەيپىيات بىلەن.

ئارىدىن بىر يىلدەك ۋاقىت ئۆتكەندە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ سانائەتكە مەسئۇل مۇئاۋىن سېكرېتارى بېيجىڭغا مەجلىسكە بېرىپ، ياڭ مۇئاۋىن مىنىستر بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. گەپ ئارىسىدا تراكتور ئىشلەپچىقىرىش ئىشى تىلغا ئېلىندى. ياڭ مۇئاۋىن مىنىستر مۇئاۋىن سېكرېتار-دىن سادىقنى تونۇيدىغان ـ تونۇمايدىغانلىقىنى سورىدى.

ـــ تونۇيمەن، ئۇ بۇلتۇر سىز لەنجۇدا ئاچقان ھەمكارلىشىپ تراكتور ئىشلەش يىغىنىدا شىنجاڭ ئۇچۇن باش ئاغرىيدىغان چوڭ ئىشتىن بىرنى ناھايىتى ياخشى بىر تەرەپ قىلىپ كەلدى. ئۇ سېكرېتارى تاڭ ۋېنسەي بىلەن كېلىپ ماڭا دوكلات قىلغاندا، يۈزۈمنى قېلىن قىلىپ؛ ياڭ بۇجاڭنىڭ بېشىنى بولۇشچە ئاغرىتتىم دېگەن، راست شۇنداقمۇ؟

ـــ ئۇ كەسپىكە ناھايىتى پىششىقكەن. مەسلىنىڭ نېگىزىنى ئوتتۇ-رىغا قويالايدىكەن، تولىمۇ جايىدا ھەم يوللۇق. قائىدىلىك سۆزلەيدىكەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇپ قالدىم. ئۇ بۇرۇن بىز ئويلاپ يەتمىگەن بەزى مەسىلەرنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى. كېيىنكى ئەمەلىيەت ئۇنىڭ قارىشىنى ئىسپاتلىدى، ـــ دېدى مۇئاۋىن مىنىستر.

ـــ «تەيسەن 50» ھەمكارلىقى قانداق بولدى؟ ـــ سورىدى مۇئاۋىن سېكرېتار قىزىقىپ.

ـــ تازا قاملاشمايۋاتىدۇ. ئۇ تراكتورنىڭ ئاجىزلىقى بارغانچە ئېچىلىۋاتىدۇ. غەربىي شىمالدىكى قالغان تۆت ئۆلكە، ئاپتونوم رايوندىكىلەرمۇ سەل سۇسلىشىپ قالدى. مىنىسترلىقنىڭ يېڭى پىلانى بار. بۇ ھەمكارلىق توختايدىغاندەك قىلىدۇ.

ياڭ مۇئاۋىن مىنىستر گەپنى يەنە سادىق ئۇستىگە ئايلاندۇرۇپ كېلىپ:

ـــ نېمىشقا ئۇنى زاۋۇت باشلىقى قىلمايسىلەر؟ ـــ دېدى.
ـــ بىزدىمۇ شۇنداق ئويلىغان بار، ـــ دېدى مۇئاۋىن سېكرېتار، ـــ لېكىن، ئىدارىدىكى ئايرىم يولداشلارنىڭ ئوخشىمىغان قارىشى بار ئىكەن. تەشكىلات ئورۇنلىرى خىزمەت ئىشلەپ سۈرۈشتۈرۈۋاتىدۇ.
ـــ مەسىلە شەندىمۇ؟ ـــ دەرھاللا سورىدى ياڭ مۇئاۋىن مىنىستىر.
ـــ شۇنداق، ـــ دېدى مۇئاۋىن سېكرېتار.
ـــ سىزنىڭ ئۇ ئىدارە باشلىقىگىزنىڭ ئىدىيە مېتودى، خىزمەت ئىستىلى ئانچە دۇرۇس ئەمەسكەن. مىنىستىرلىقلارغا قالدۇرغان تەسىرىمۇ ئانچە ياخشى ئەمەس.
مۇشۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشتىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ، يۇقىرىنىڭ سادىقىنى زاۋۇت باشلىقى قىلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى كەلدى.

2

گۇلنىسانىڭ ئىككىنچى تۇغۇتىغا ئۇلگۈرۈپ كەلگەن سادىقنىڭ چوڭ دادىسى دانىش بوۋاي بىلەن ئانىسى ئامىنخاننىڭ چىرايىدىن خۇشاللىق جىلۋىسى كەتمەيتتى. بولۇپمۇ، دانىش بوۋاي شادلىنىپ كەتكەنلىكتىن ياشرىپ قالغاندەك تېتىكلىشىپ كەتكەندى. ئۇ يۈرەكلىرى ئويناپ تۇرغان ياشلاردەك تىنىم تاپمايتتى. ئۇچ ياشقا تولغان چوڭ نەۋرىسى تاھىرنى بوينىغا مىندۈرۈۋېلىپ ھېلى تالاغا چىقسا، ھېلى ئۆي ئىچىدە پىرقىرايتتى. ئۆزى ئىسىم قويۇپ بەرگەن كىچىك نەۋرىسى زاھىرغا تويماي قارايتتى. بوۋاي بىلەن ئامىنخان خۇشاللىقتا چۆمگەنىدى. ئۇلار سادىقنىڭ زاۋۇت باشلىقى بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىنى تېنىگە سىغدۇرەلمەي تۇرغاندا بوۋاينىڭ نەۋرە كېلىنى پاقلانەدەك ئوغۇلدىن يەنە بىرنى تۇغۇپ بەردى. بۇ ئىش دانىش بوۋاينى سادىقنىڭ زاۋۇت باشلىقى بولغانلىقىدىنمۇ ئون ھەسسە خۇشال قىلىۋەتتى. چۈنكى، نەچچە ئەۋلادتىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان بىرلا ئوغۇللۇق بولۇشتەك ئىرسىيەت سادىقتا كەلگەندە ئۆزگەرگەنىدى. بوۋاي بۇ تۆھپىنى گۇلنىسادىن كۆردى. شۇڭا، گۇلنىسانى

بېشىدا كۆتۈرگۈدەك بولۇپ، ئۇنىڭ ئائىلىدىكى ئورنىنى نەچچە ھەسسە ئۆستۈرۈۋەتتى. بوۋاي ئۆزي ئىچىدە كۈندۈزى بىردەم جىم تۇرمايتتى، ئاخشىمى بولسا ئۇخلىمايتتى.

ـــ ئامىنخان! گۈلنىسا قىزىم ئېچىلىپ قالمىسۇن، پات ـ پات قاراپ تۇرۇڭ!

ـــ ئامىنخان! كېچىك سادىق مىدىرلاۋاتىدۇ. قاراپ بېقىڭچۇ؟ ئاستىنى ھۆل قىلىپ قويغان ئوخشايدۇ.

ـــ قىزىم مىدىرلىماڭ! ئاشنى ئانىڭىز ئېچۈرۈپ قويسۇن.

ـــ قىزىم قولىڭىزنى سوغۇق سۇغا تەككۈزمەڭ. 40 كۈنگىچە ئۇنداق قىلسىڭىز بولمايدۇ.

ـــ ئوغلۇم سادىق! گۈلنىسا قىزىمغا قۇۋۋەت بولغۇدەك بىر نېمىلەر ـ نى تېپىپ كەلمەمسەن؟ زاھىر دېگەن بۇ بالاڭ ئانىسىنى موزايدەكلا ئېمىدىكەن ئەمەسمۇ، قۇۋۋەتلەنمىسە بېچارە قىزىم ئۈزۈلۈپ قالىدۇ.

دانىش بوۋاي ئەتىگەندىن كەچكىچە شۇنداق گەپلەرنى قىلىپ ئامـ ـىنخان بىلەن سادىققا ئاراملىق بەرمەيتتى. ئۆزىمۇ خاتىرجەم بولالماي تېپىرلايتتى. سادىققۇ ئەتىگەن چىقىپ كەتسە ئالدىراشلىقتا بەزىدە چۈشتە قايتىپ كېلىپ، بەزىدە قايتىپ كەلمەي، قايتىپ كەلگەندىمۇ تاماقنى يەپلا ئىشقا ئالدىراپ چىقىپ كېتەتتى. لېكىن، بوۋاي ئامىنخانىنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ، جىم ئۇخلاۋاتقان ئانا ـ بالىغىمۇ نەچچە قېتىم قاراپ چىقىشنى بۇيرۇپ ئالدىرىتاتتى. بوۋاينىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەن ئامىنخان:

ـــ دادا بۇ ئىشلارنى كۈندە بۇيرۇپ تۇرمىسىلمۇ مەن بىلىمەن. گۈلنىسا قىزىنىڭ يەنە ئوغۇل تۇغقانلىقىغا مەنمۇ سىلىدەك خۇشال ھەم رازى. چوقۇم ئوبدان قارايمەن خاتىرجەم بولسىلا، ـــ دەيتتى.

ـــ قىزىم سىز بىلمەيسىز؟ گۈلنىسا قىزىم بىزنىڭ بەش ئەۋلادتىن بۇيانقى ھېچقايسى ئەر بىلەن ھېچقايسى ئايال ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان ئارزۇيىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇردى ئەمەسمۇ؟

ـــ بىلىمەن دادا! مەن مامور ئەپەندىگە 2 ـ 3 ئوغۇل، سىلىگە كۆپ ئوغۇل نەۋرە تۇغۇپ بېرەلمەي بىر ئۆمۈر خجالەتچىلىك بىلەن

ئۆتكەندىم. ھەر نېمە بولسا گۈلنىسا قىز بىزنىڭ ئۇمىدىمىزنى ئاقلىدى. ئىلاھىم ئۇلار كۆپىيىپ ئونلاپ، يۈزلەپ كەتسۇن، ـــ دەيتتى ئامىنخان كۆڭلى بۇزۇلۇپ غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازدا.

ـــ كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ قىزىم؟ سىزمۇ كۆپ ئوغۇل تۇغمىغان بىلەن سادىق بالامدەك شۇڭقارنى تۇغۇپتىكەنسىز. مانا ئۇ ئەمدى قانات يېيىپ پەرۋاز قىلىۋاتامدۇ؟ ـــ دەيتتى بوۋاي ساقلىنى سىلاپ قويۇپ.

سېنتەبىر ئېيىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئۇرۇمچىدە ھاۋا كىلىماتى ناھايىتى ياخشى بولاتتى. بۇگۈن گۈلنىسانىڭ يەڭگىنىگە بىر ئايدىن ئاشقانىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋېدى، بوۋاي بىلەن ئامىنخان جىددىيلىشىپ، ئۇنى مىدىر ـ مىدىر قىلغىلى قويمىدى. بوۋاي تېخى ئازراق چېچىلدى. لېكىن، ئۆزلىرىمۇ قايتىشقا ئالدىراۋاتاتتى. ئۇلار قايتىپ بېرىپ قىشلىقنىڭ غېمىنى قىلمىساق بولمايدۇ، دەيتتى. ئەمما، گەپ بۇ يەردە ئەمەس ئىدى. ئۇلار چاندۇرمىغان بىلەن 40 نەچچە كۈندىن بۇيان يېتىپ قوپۇشتا ناھايىتى بىئەپلىك ھېس قىلماقتا ئىدى. يېڭى سېلىنغان قەۋەتلىك كورپۇس ئۆيلەردىن سادىققا قۇرۇلۇش كۆلىمى 54 كۋادرات مېتىرلىق «كىچىك بىر يۇرۇش ئۇچ ئېغىزلىق» تەقسىم قىلىنغانىدى. بۇ ئۆيلەرنىڭ 14 كۋادرات مېتىرلىق مېھمانخانىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغان ئۆيلەر «باش تىقسا قوڭ پاتماپتۇ» دېگەندەك كاتەكلەردىن ئىدى. تار كارىدورنى قوشقاندىمۇ بىر ئەۋلادقا بىر ئېغىزدىن توغرا كەلمەيتتى. دانىش بوۋاي سايىمنىڭ زورلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىدە بىرقانچە كۈن قونۇپمۇ كەلدى. لېكىن، ئۇلارغىمۇ ئەپسىزلىك بولۇۋاتاتتى. بوۋاينى سايىمنىڭ ئانىسى بىلەن بىر ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرغىلى بولمىغاندىن كېيىن سايىم ئانىسىنى ئۆزلىرى بار ئۆيگە ياندۇرۇپ چىقىشقا توغرا كەلدى. نەتىجىدە، مومايمۇ قورۇنۇپ قالدى. بۇنى سەزگەن دانىش بوۋاي كېيىنكى قېتىمدا سايىم قانچە زورلىسىمۇ، رەھمەت، ئۆزىرىخاھلىق ئېيتىپ بارغىلى ئۇنىمىدى. ھەمىدىن ئامىنخانغا تەس بولۇۋاتاتتى. ئۇ بۇ ئۆيدە ياش ئەر ـ خوتۇنلار ئۇچۇن ئۆزىنى قاچۇرسا، يەنە بىر ئۆيدە قېينانىسى ئالدىدا قورۇنۇپ، كېيىم بىلەن يېتىپ، كېيىم بىلەن قوپۇشقا توغرا كەلدى. ئامىنخاننىڭ

سادىقنىڭ يېنىدا قېلىپ، ئىككى نەۋرىسىنى بېقىپ بەرگۈسى بار ئىدى، ئۆزىمۇ شۇنداقراق ئوي بىلەن كەلگەنىدى. لېكىن، بوۋاينىڭ ھالىغا قاراپ ئويىنى ئۆزگەرتتى: «قېپ قالسام بوۋايغا كىم قارايدۇ؟ ئۇنى ھەرقانچە تېنى ساغلام دېگەندىمۇ بۇ يىل 81 ياشقا كىرگەن ئادەم. بۇنداق ياشىنىپ قالغان ئادەمنى ھەرگىز يالغۇز قويغىلى بولمايدۇ. بولۇپمۇ قىش كۈنى».

ئامىنخان ئاخىر گەپ ئاچتى:

ـــ باللىرىم، سىلەرنى كۆپ ئۆرىتۈپە قىلىۋەتتۇق. سادىق بالام ئالدىراشچىلىقتا بىر قولىنى ئىككى قىلالماي تۇرغاندا گۈلنىسا قىزىم باللىرى ھەم بىز ئۈچۈن خۇددى قارلىغاچ باللىرىغا يەم توشىغاندەك كېچە ـ كۈندۈز تىنىم تاپماي ھەممىمىز ئۈچۈن پايپېتەك بولۇپ ئۆمۈ چارچىدى. قىش كىرەي دەپ قالدى. بىز قايتايلى دېگەن پىكىرگە كەلدۇق. چوڭ دادامىزلارغا قارىمىسام بولمايدىكەن، ئىككى نەۋرەمنى بېقىپ بېرەرمەن، دېگەن ئويۇمۇ ئۆزگەردى، ـــ دېدى ئۇ چۈشلۈك تاماق ئۈستىدە.

ـــ مەن كېتەي، سىز قېپ قېلىڭ، ـــ دېدى بوۋاي. كېيىن ئوغلىغا دادىلىرى، ـــ بۇ يىل قىش قىزىمنىڭ ئۆيىدە قىشلاي دېسەم ئاناڭ زادى ئۇنىمىدى بالام.

سادىق بىلەن گۈلنىسانىڭمۇ بوۋاينىڭ پىكرىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئويى بولسىمۇ، شۇنداق قىلسا بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىنى جەزملەشتۈرەلمەي بىر نېمە دېيەلمىدى.

ـــ دادا، ـــ دېدى ئامىنخان يەنە گەپ ئېچىپ، ـــ سىلە مۇشۇ ياشقىچە مېنىڭ قولۇمدا بىر قوللۇق كۈتۈلدىلە. ئۇلار سىلىنى باقالمايدۇ ئەمەس، لېكىن ئۇلارنىڭ ئائىلە شارائىتىدا قېنىنلىپ قالىدىلا. جان سانى جىق، سىلىنى ئايرىم كۈتەلمەيدۇ. بىز سىلىنى ئەمدى سادىقجان زاھىرنى باققاندەك باقساق بولمايدۇ. ئەگەر مەن بۇ يەردە قېلىپ، قىشچە ئاغرىپ تارتىپ قالسىلا، قانداق قىلىمىز؟ بىرەر ئىش بولۇپ قالسا مەن ئۇ دۇنيا، بۇ دۇنيا پۇشايماندا قالىمەن. مامور ئەپەندىنىڭ روھى قورۇنۇپ قالىدۇ. باللىرىمغا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغىمۇ يۈز كېلەلمەي قالىمەن. شۇڭا، مېنىڭ سۆزۈمگە كىرسىلە. خۇدايىم بۇيرۇسا گۈلنىسا قىزىمنىڭ كېيىنكى تۇغۇتىنى

يۇرتقا ئاپىرىپ يەڭگىتمەن. ئۇ يەردىمۇ دوختۇر بار. ئۆيلىرىمىز كونا بولسىمۇ كەڭتاشا، گۈلنىسا قىزىممۇ تېخى بىزنىڭ يۇرتنى، بىزنىڭ ئۆينى كۆرمىدى. بالىنى ئالتە ئايلىق قىلىۋالسىلا زاۋۇت يەسلىسىگە ئالىدىكەن، قىينالمايدۇ.

ئانىسىنىڭ بۇ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلىغان سادىق يەنە بىر نېمە دېمىدى.

ـــ بۇ چوڭ دادامغا، بۇ ئانامغا، بۇ پالانى ئاچامغا، بۇ پالانى ئاكامغا، ـــ دەپ تەقسىم قىلدى.

ـــ قىزىم! مەن سىزگە ئۇنى قىلماڭ دەپ شۇنچە توسۇپ تۇرسام شۇنچىۋالا چىقىم قىلغىنىڭىز نېمىسى؟ رەھمەت، رەھمەت! ھەممەيلەن ئۇچۇن رەھمەت! ـــ دېدى ئامىنخان.

ـــ ئېلىڭ، ـــ دېدى دانىش بوۋاي، ـــ ئۇلار، مېنىڭ بۇ ئالتۇندەك قىزىمنىڭ سوۋغىسىنى تەۋەررۈك ئورنىدا كۆرۈپ قىزىمنى كۆر-گەندەك بولسۇن!

ـــ ئانا! ـــ دېدى گۈلنىسا دەرھال بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك ئالدىراپ گەپ ئېچىپ، ـــ ئالدىنقى قېتىم كەلگەنلىرىدە زاۋۇتنى ئېكس-كۇرسىيە قىلدۇراي دېسەم كېيىن زاۋۇت ياخشى بولۇپ كەتكەندە كۆرەر-مەن دېگەن ئىدىلە. ھازىر زاۋۇتىمىز قاينام ـ تاشقىنلىق ئىچىدە تراكتور ياساۋاتىدۇ. ئەمدى بىر ـ ئىككى كۈن زاۋۇتنى كۆرۈپ ماڭسىلا، چوڭ دادامنى يۆلەپ بولسىمۇ بىرگە ئېلىپ كۆرسىتەيلى!

ـــ كۆرەيلى بالام. مەن ئۆزۈم ماڭالايمەن. سادىق باشلاپ كۆر-سەتسۇن! ـــ دېدى بوۋاي خۇشاللىق بىلەن.

ـــ ئۇ تۈتۈق بەرمەيدۇ. مەن ئۆزۈم كۆرسىتەي، ـــ دېدى گۈلنىسا.

گۈلنىسانىڭ گېپى سادىققا ياغدەك ياقتى:

ـــ بۇنداق ئىشقا گۈلنىسانىڭ پەمى بار. ئۇ ئىشچىلار ئۇيۇشما كادىرى، دائىم ئېكسكۇرسىيىچىلەرنى باشلاپ يۈرىدۇ، مېنى كىشىلەر يولدا توسۇۋېلىپ ماڭغۇزمايدۇ، ـــ دېدى سادىق. بوۋاينىڭ قۇلىقى زىل ئىدى.

ـــ نېمە؟ بۇ زاۋۇتنى سېنى باشقۇرىدۇ دەيدىكەنغۇ، ئۆزۈڭ باشقۇر-غان زاۋۇتنىڭ يوللىرىدا ئۆزۈڭ ئەركىن يۈرەلمەمسەن؟ ئىشقا بارغاندا، ئۆيۈڭگە يانغاندا قەيەر بىلەن مېڭىپ، قانداق قايتىسەن؟ ـــ دېدى بوۋاي ھەيرانلىقتا. ئامىنخان، سادىق، گۈلنىسا كۈلۈپ كەتتى.

ـــ چوڭ دادا! ـــ دېدى گۈلنىسا چۈشەندۈرۈپ، ـــ ئۇ زاۋۇت باشلىقى بولغاندىكىن نەچچە مىڭ ئادەم ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايدۇ. ھەر كۈنى يۈزلەپ ئادەم ئۇنى ئىزدەيدۇ. سىلى كۆرمىگەن بىلەن ئۇلار ئىشخانىدىمۇ، ئۆيىدىمۇ، سېخلارغا كىرگەندىمۇ سادىقنى ئىزدەپ ئۇنىڭ بىلەن پىكىرلىشىدۇ. ئۇنى بۇنداق جايلارنى تاپالمىغانلار بولدا توسۇۋېلىپ ئىشلەپچىقىرىش-تىكى مەسىلىلەر بولامدۇ، ئۇلارنىڭ شەخسىي دەرد ـ ئەھۋالى بولامدۇ ئۇنىڭغا دەيدۇ. بەزىلىرى تېخى ئۇنىڭغا ئاچچىقلايدۇ. ئىشچى ـ خىزمەتچى-لەرنىڭ ئۇنىڭغا دېمەيدىغىنى گېپى يوق. ئۇنىڭمۇ ئارىلاشمايدىغان باشقۇر-مايدىغان ئىشى يوق. شۇڭا، كىم ئالدىراش؟ سادىق ئالدىراش، ـــ دېدى گۈلنىسا ۋىقىلداپ كۈلۈپ كېتىپ، ـــ ئۇنىڭ بۇ گېپىدە ھەم سادىقتىن پەخىرلىنىش، ھەم مەسخىرىمۇ بار ئىدى. سادىق ئۇنىڭغا چەكچىيىپ قاراپ قويدى.

ـــ مۇنداق دەڭ قىزىم، ـــ دېدى بوۋاي ساقلىنى سىلاپ قويۇپ، ـــ دادۇيجاڭ بىزنىڭ مەھەللىگە كەلگەندە دېھقانلار ئۆي ـ ئۆيىدىن چىقىپ ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ دەرد ـ ئەھۋالىنى ئېيتىشقاندەك ئىش ئىكەن ـ دە؟

ـــ سادىقچۇ چوڭ دادا، ـــ دېدى گۈلنىسا ئالدىراپ ئىزاھلاپ، ـــ ئۇ ھازىر ھاكىم بىلەن تەڭ كادىر. دادۇيجاڭ، گۇڭشې مۇدىرىغا ئوخشاش ئادەمدىن نەچچە يۈزىنى باشقۇرىدۇ.

ـــ ئەمدى چۈشەندىم بالام، خۇدايىم ئايىغىڭلاردىن ئاخىرغىچە شامال ئۆتكۈزسۇن، مەرتىۋەڭلەر تېخىمۇ ئېگىز بولسۇن، ئامىن! ـــ بوۋاي دۇئاغا قول كۆتۈردى.

ـــ ئۇ گەپلەرنى نېمىشقا دەيسىز؟ ئادەمنى ئىزا تارتقۇزۇپ، ـــ سادىق قىزاردى.

ـــ چوڭ دادامغا شۇنداق چۈشەندۈرمىسەك چۈشەنمەيدۇ. ئۇ مەندىن نەچچە قېتىم «قىزىم بالام سادىق قانچىلىك چوڭ ئەمەلدار؟ زاۋۇت باشلىقى بولغان ئادەم دادۇيجاڭچىلىك بولالامدۇ؟» دەپ سورىغاندا، مەن ئۇنىڭغا «زاۋۇت باشلىقى ئۇ ئىشنى قىلىدۇ. بۇ ئىشنى باشقۇرىدۇ. ئالدىراش ئۆتىدۇ» دېسەم چۈشەنمىگەندى. قاراڭ ئەمدى چۈشەندى. شۇنداقمۇ چوڭ دادا! ـــ دېدى گۈلنسا ئۆز سۆزىنى بۇۋايغا تەستىقلاتماقچى بولۇپ.

ـــ شۇنداق، شۇنداق! ئەمدى چۈشەندىم، گۈلنسا قىزىم! ھاكىم-دىنمۇ چوڭ ئەمەلدار بولامدۇ؟ ـــ دېدى بۇۋاي كۆزىنى چىمىرلىتىپ.

بۇگۈن ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ئىدى. گۈلنسا تاھىرنى يەسلىگە ئالىرىپ قويغاندىن كېيىن كىچىك ئوغلى زاھىرنى سايىمنىڭ ئانىسى ساربىخان ئانىغا تۇنقۇزۇپ، دانىش بۇۋاي بىلەن ئامىنخاننى باشلاپ زاۋۇتنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇشقا ماڭدى. گۈلنسا ئۇلارنى ئالدى بىلەن سادىق شاگىرت بولغان، كېيىن مۇئاۋىن ياچېيكا سېكرېتارى، مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى بولغان نازۇك دېتاللار بىرىنچى سېخىغا باشلاپ كىردى. ئىشچىلار پۈتۈن ئەس ـ يادىنى مەركەزلەشتۈرۈپ كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن ئۆز مەشغۇلاتلىرىنى قىلىۋاتاتتى. بەزىلەر، يېزا پاسوندا كىيىنگەن بۇۋاي بىلەن مومايغا لەيلىدە قاراپ قويۇپ نەزىرىنى يەنە دەرھال ئۆز ئىشىغا بۇرايتتى. بەزىلەر، گۈلنسانىڭ قاراپ ئۇنىڭ «ئاتا ـ ئانىسى» ئوخشايدۇ دەپ چۈشىنەتتى. يەنە بەزىلەر گۈلنسادىن:

ـــ بۇلار سادىق چاڭجاڭنىڭ ئاتا ـ ئانىسىمۇ ياكى سىزنىڭ ئاتا ـ ئانىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ سورايتتى.

گۈلنسا:

ـــ ھەم ئۇنىڭ، ھەم مېنىڭ ئاتا ـ ئانام، ـــ دەپ قىسقىلا جاۋاب بېرەتتى.

ـــ چوڭ دادا، ئانا، بۇ سادىق ئەڭ بۇرۇن شاگىرت بولۇپ ئىشلىگەن جاي، ـــ دېدى گۈلنسا ئۇلارنى كىچىك ئالتە بۇرجەكلىك ئىستانوك گۇرۇپپىسى ئالدىغا باشلاپ كېلىپ، ۋارقىراپ تۇرۇپ.

ـــ ئۇقتۇق بالام، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان ئىشلارنى قىلىدىغان

يەركەن بۇ، ـــ دېدى بوۋاي ھاسراپ تۇرۇپ.

ـــ زامان ـ زامانلاردىن بۇيان ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان ئىشلارنى قىلىدىكەنسىلەر بالام، ـــ دېدى ئامىنخان تەسىرلىنىپ. گۈلنسا سېخ ئىچىدىكى تاراق ـ تۇرۇق، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭدا چىڭقىلىپ تۇرۇپ چۈشەندۈرگىلى تۇرغانىدى، بوۋاي:

ـــ بالام، بۇ يەردە گەپلەشكىلى بولمايدىكەن چىڭقالماڭ قىزىم، ئۇزۇلۇپ قالسىز، ـــ دەپ ئۇنى ئارتۇق سۆزلىگىلى قويمىدى.

ئۇلار تۇتاش سېخلاردىن، نازۇك دېتاللار ئىككىنچى سېخ، قۇراشتۇرۇش سېخلىرىنى تېزرەك ئايلىنىپ گۈلنسا ئىشلەيدىغان سېخ ـــ چوڭ زاپچاسلار سېخىغا كىرىپ گۈلنسانىڭ ئىستانوكىنىڭ يېنىدا توختىدى. گۈلنسانىڭ ئىستانوكىدا ئۇنىڭ خەنزۇ قىز شاگىرتى مەشغۇلات قىلىۋاتاتتى. بۇ سېختا ساپلا چوپۇندىن قۇيۇلغان كوروپكىلار پىششىقلىنىۋاتاتتى.

ـــ مەن مۇشۇ ئىستانوكتا ئىشلەيمەن، ـــ دېدى گۈلنسا تونۇشتۇرۇپ.

بوۋاي بىلەن مومانىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەيلا دەپ قالدى.

ـــ ۋاي بالام، ـــ دېدى ئامىنخان، ـــ بىر ياشلىق موزايدەك بۇنداق چوڭ نەرسىنى قىز بالا قانداق كۆتۈرىدىغاندۇ دېگەننى ئويلاپ تۇرسام ئاۋۇ قىز بىر قولىدىلا پىرقىرىتىۋاتىدىغۇ؟ ئۇنىڭ ئاشۇ قولىدا كارامەت كۆرسىتىدىغان بىرەر ھۇنىرى بارمۇ نېمە؟

ـــ ئۇ مېنىڭ شاگىرتىم، ـــ دېدى گۈلنسا.

ئامىنخان يەنە ھەيران قالدى:

ـــ ئۇ خەقتىنمۇ بىز خەقكە شاگىرت كىرىدىغان ئىش بارما؟ سىزمۇ ئاشۇ قىزدەك شۇنچە چوڭ تۆمۈرنى بىر قولىڭىزدا شىلتاپلا مىدىرلىتامسىز؟ تووا! ھۆكۈمەتنىڭ قىز بالىلارغا قىلىدۇرىدىغان ئىشىنى قارىمامدىغان. ھېلىمۇ خۇدايىم ساقلاپ تاھىر بىلەن زاھىر بويىڭىزدىن ئاجراپ كەتمەي ساق تۇغۇلۇپتۇ بالام.

ـــ ئانا، ئۇ زاپچاس چوڭ بولغان بىلەن قولىدا كۆتۈرمەيمىز، توك

بىلەن ھەربىرىنى تەلەندۇرمىز، ـــ گۈلنسا چۈشەندۇرۈش بىلەن تەڭ، ئۇ قىزنىڭ قولىدىكى كۇنۇپكىنى ئۆز قولىغا ئېلىپ، قىرىلىپ بولغان كوروپكىنى تەييار بولغان كوروپكا ئۈستىگە تەلەپكە ئۇيغۇن قىلىپ رەتلىك تىزدى.

ـــ ئانا مانا قاراڭ! بىز كۆچمەيمىز. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى توك كۆچى بىلەن بولىدۇ. قىزىلنىڭ باسساق يۇقىرى ئۆرلەيدۇ، كۆكنىڭ باسساق تۆۋەنلەيدۇ، ماۋۇ سېرىقنىڭ باسساق ئىزىدا مىدىرلىماي تۇرىدۇ.

گۈلنسا ئىستانوككا ئېلىش ئۈچۈن پولات سىمغا چىگىلگەن كوروپكىنى ھېلى يۇقىرى چىقىرىپ، ھېلى تۆۋەنلىتىپ، ھېلى ئوڭ، سول پىرقىرىتىپ ئۇلارغا كارامەت كۆرسىتىشكە باشلىدى.

ـــ بىلىۋالدىم بالام. ھەممە كارامەت ئاشۇ ساڭگىلاپ تۇرغان نېمىدىكەن ئەمەسمۇ، ـــ دېدى ئامىنخان خۇش بولۇپ كېتىپ.

ـــ توۋا، تەشكىلمۇ قىزىقكەن، سادىقتەك بىر ئەزىمەتكە كىچىككىنە بىر ماشىنىنى (ئىستانوكنى دېمەكچى) تۇتقۇزۇپ قويۇپ، سىلەردەك ئاجىز، نازۇك قىز بالىلارغا شۇنچە يوغان ماشىنىنى تۇتقۇزۇپ قويغىنىنى، ـــ ئامىنخان گۈلنسا ئىشلەيدىغان چوڭ قىرىش ئىستانوكنىڭ سادىق ئىشلىگەن كىچىك ئالتە بۇرجەكتىن 3 ـ 4 ھەسسە چوڭ، ئېغىرلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ سىلىشتۇرغاندىن كېيىن شۇنداق دېدى.

ـــ ئانا، بۇلارنىڭ ھەممىسى توك كۆچى بىلەن ھەربىرىتىلىنىدۇ. ھەر ئىككىمىزگە ئېغىرلىقى كەلمەيدۇ، ـــ يەنە چۈشەندۈردى گۈلنسا.

ـــ ئامىنخان، گۈلنسا قىزىمنى تولا گەپكە سالماڭچۇ! ئۇ چىگىلىپ سۆزلەپ ھېرىپ كېتىدۇ. قانچە چۈشەندۈرگەن بىلەن بىز چۈشەنمەيمىز، ـــ دېدى بوۋاي، ئۇ سېخنىڭ تاراق ـ تۇرۇق ئاۋازىدىن زېرىككەندەك بولۇپ، ئۇلارنى چىقىپ كېتىشكە ئالدىراتتى.

ئۇلار ئالدىنقى سېخلارنى ئارىلاپ سىرتقا چىققاندىن كېيىن ئايلانما گۈللۈككە كەلدى.

ـــ بايا بىز قۇراشتۇرۇش سېخىغا كىرگەندە تېخى تراكتور قۇراشتۇرۇشقا باشلىماپتىكەنتۇق. ئەمدى قايتا كىرەيلىمۇ چوڭ دادا؟ قۇراشتۇ-

رۇشقا باشلاپتۇ، ـــ دېدى گۈلنسا ئۇلاردىن مەسلىھەت ئېلىپ.

ـــ تراكتور دېگىنىڭىز ئاشۇدۇ قىزىم؟ ـــ بوۋاي قۇراشتۇرۇش سېخىدىن چىقىۋاتقان تراكتورلارنى قولى بىلەن كۆرسەتتى، ـــ ئەمدى كىرمەيلى سىزنى ھارغۇچە سۆزلەتسەكمۇ چۈشەنمەيدىكەنسىز، كىمنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىغا ئەقلىمىز يەتمەيدىكەن. مەنمۇ چارچاپ قالدىم، ـــ دېدى بوۋاي گۈللۈك ئاستىدىكى پەلەمپەيدە ئولتۇرۇپ، ـــ بىز مۇشۇ گۈللۈكنى تاماشا قىلايلى قىزىم. بۇنداق جاينى بايمۇ بىر ـ ئىككى يەردە كۆرگەندەك قىلغانتىم، ياكى مۇشۇ ئۆزىمۇ يا؟

ـــ بۇنداق گۈللۈكتىن ھەر ئىككى سېخىنىڭ ئارىلىقىدا بىردىن جەمئىي ئون بىر جايدا بار. 5 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ گۈللەر ئېچىلغىلى تۇرسا تاكى 10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىغىچە خىلمۇ خىل گۈللەر ئېچىلىپ زاۋۇتنى خۇش پۇراققا پۈركىۋېتىدۇ، ـــ دېدى گۈلنسا.

ـــ بۇ يەر جەننەتكەن بالام. جەننەت، ـــ دېدى بوۋاي ئەتراپقا نەزىرىنى يۈگۈرتۈپ، ـــ بۇ يەرنى زاۋۇت دېمەي باغچە دېسە بولغۇدەك. نېمىدېگەن بېشىلزارلىق، قارىمامدىغان ئاۋۇ بوي تارتىپ ئۆسۈپ كەتكەن سۇۋادان، مەجنۇنتال، قارىياغاچلارغا، ياكى زاۋۇت دېگەننىڭ ھەممىسى شۇنداق بولامدۇ يا؟

ـــ چوڭ دادا، ئاشۇنچە يېراقتىكى نەرسىلەرنىمۇ كۆردىلىما؟ ـــ دېدى گۈلنسا ھەيرانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

ـــ قىزىم، چوڭ دادىڭىزنىڭ كۆز، قۇلاق... بەش ئەزاسىنىڭ ھەممىسى ياخشى. تىرىق قىلغان ئاۋازنى ئاڭلايدۇ. غىل ـ پال قىلغان كۆلەڭگىنى كۆرىدۇ، ـــ دېدى ئامىنخان.

ـــ چوڭ دادا، ئۇ دەرەخلەرنى بىز كەلگەندىن كېيىن تىككەن. سادىق ئۆزى تىككەن دەرەختىن ئۇچىكە پىچاق بىلەن ئىسمىنى يېزىپ قويۇپتىكەن، يېقىنقى يىللارغىچە ئىزى بارتى. كېيىن ئاستا ـ ئاستا ھۇررەك ئۆرلەپ ئىزى يوقۇلۇپ كېتىپتۇ. بۇ دەرەخلەر بىز بىلەن تەڭ كۆكلەپ، ياشىرىپ تەڭ چوڭ بولغان، ئۇلار ھازىر بىزدىنمۇ ئېگىز بوي تارتىپ كەتتى. ئاۋۇ ئىككى تۇپ قېرى قارىياغاچ ئەسلى بارلىرىدى،

كىشلەر 100 ياشتا دېيىشىدۇ. سىلىمۇ ئاشۇلارغا ئوخشاش يۈز ياشقا كىرىلا، ـــ دېدى گۈلنسا بوۋاينىڭ كۆڭلىنى ياساپ.

ـــ ھەي قىزىم، مەن ئۇلاردەك ياشىيالمايمەن. خۇدايىم سىلەرنىڭ بويۇڭلارنىمۇ ئاشۇ دەرەخلەردەك ئېگىز قىلغاي، ـــ دېدى بوۋاي دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ.

ئۇ كۆپكۆك يېشىلزارلىقتىكى چىم ئۈستىدە مۈگدىشىۋاتقان، قارتا ئويناۋاتقان، سۆھبەت ئېلىپ بېرىۋاتقان غۇرۇمەك ـ غۇرۇمەك ئەر ـ ئايال ئىشچىلارنى كۆرۈپ:

ـــ گۈلنسا قىزىم، ئاۋۇلار ئىشلىمەيدىغانلارمۇ؟ ھەممە كىشى چوڭ، چوڭ ئۆيلەردە ئىشلەۋاتسا، بۇلار بۇ يەردە ئويناپ ئولتۇرىدىغۇ؟ سادىق بالام بۇلارنى باشقۇرالمامدۇ؟ ـــ دېدى قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ.

ـــ ئۇلار تۈنۈگۈن كېچە تاكى سەھەرگىچە ئىشلەپ چۈشتىن بۇرۇن ئۇخلىدى. ئۇلار چۈشلۈك تامىقىنى يەپ دەم ئېلىۋاتىدۇ. بىر دەمدىن كېيىن يەنە كېچىلىك ئىسمېنىغا ئىشقا چۈشىدۇ، ـــ دېدى گۈلنسا چۈشەندۈرۈپ.

ـــ خۇدانىڭ كۈنى تولا تۇرسا، سادىقنىڭ بۇ نېمە قىلغىنى؟ كىشلەرنى كېچىسى ئۇخلىغىلى قويماي ئىشقا سېلىپ. ئۇنىڭغا دەڭ، ئۇلارنى كېچىسى ئىشقا سالمىسۇن. بۇ يېرى بولماپتۇ ئۇنىڭ، كېچىسى ئۇخلىغان ئۇيقۇ بىلەن كۈندۈزى ئۇخلىغان ئۇيقۇ زادى ئوخشمايدۇ. ھەرقانداق چاغنىڭ ئۇيقۇسى كېچىلىك ئۇيقۇغا يەتمەيدۇ، ـــ دېدى بوۋاي سادىقتىن رازى بولمىغاندەك پۈتۈنلەي ئاقىرىپ كەتكەن قېشىنى لىكىلدىتىپ. گۈلنسا چۈشەندۈرمەكچى بولۇپ توختىۋالدى ـ دە:

ـــ ماقۇل مەن دەي، ـــ دېدى. ئۇنىڭ نەزىرى بىر تۈپ غۇرۇمەك نوتىلار ئىچىدە ئولتۇرغان يىگىت ـ قىزغا چۈشۈپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ خىيالى سادىق بىلەن دەسلەپ تونۇشقان چاغدىكى مەنزىرىگە پەرۋاز قىلدى. زاۋۇتنىڭ ھەرقايسى گۈللۈكلىرى ئەتراپىغا تىكىلگەن دەرەخلەرنىڭ يىلتىزىدىن سانسىزلىغان نوتىلار ئۆسۈپ چىقىپ، ئادەم بويى ئېگىزلىكتە غۇرۇمەك ـ غۇرۇمەك بولۇپ ئۆسكەندى. زاۋۇتتىكى نۇرغۇن يىگىت ـ

قىزلار ئەڭ دەسلەپ ئەشۇنداق جايلاردا ئۇچرىشاتتى. بۇنداق ئۇچرىشىش سېخ ئەتراپىدا بولغىنى ئۈچۈن باشقىلارغا باشقىچە تۇيغۇ بېرىپ قويمايتتى. كۆرگەنلەر دەم ئېلىۋېتىپتۇ، بىر نەرسىنى مۇزاكىرە قىلىۋېتىپتۇ، دېگەندەك چۈشىنەتتى. سادىق بىلەن گۈلنسانىڭ ئەڭ دەسلەپ ئۇچراشقان، بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى توغرىسىدا ئېغىز ئېچىشقان جاي دەل ئاشۇ ئىككىسى ئولتۇرغان جاي ئىدى.

ـــ قىزىم، ئاۋۇ ئېتىلىپ چىققان بۇلاق ئاجايىپ ئېگىز كۆتۈرۈلدى ـ كىنا؟ ئاستىدا ناھايىتى چوڭ بۇلاق ئېقىنى بار ئوخشىمامدۇ؟ ـــ ئامىنخاننىڭ سوئالى بىلەن گۈلنسا ئەندىككەنچە خىيالىنى يىغدى.

ئامىنخان مەمۇرىي بىنا بىلەن تېخنىكا بىناسىنىڭ ئوتتۇرىسى، چوڭ دەرۋازا بىلەن قۇراشتۇرۇش سېخنىڭ ئۈدۈلىدىكى 3 ـ 4 مېتىر ئېگىزلىكتە ئېتىلىپ چىقىپ مارجان چاچرىتىۋاتقان فونتانىنى كۆرستىۋاتاتتى.

ـــ ئاستىدا بۇلاق يوق. ئۇنىڭ سۈيىمۇ توك كۈچى بىلەن ئاشۇنداق ئېگىز كۆتۈرۈلدۇ، ئۇنى فونتان دەيمىز، ـــ دېدى گۈلنسا چۈشەندۈرۈپ.

بۇ فونتانمۇ زاۋۇت جانلانسا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ جانلىنىپ، بارغانسېرى يۇقىرى ئېتىلىپ چىقاتتى، زاۋۇت يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغاندا ئۇنىڭ شارقىرغان ئاۋازى ئۆچۈپ يىل بويى شىلدىرلاپمۇ قويمايتتى. مانا ئەمدى زاۋۇت جانلىنىپ كېچە ـ كۈندۈز توختىماي ئېتىلىپ چىقىپ ئۇنچە ـ مارجان چاچراتماقتا ئىدى.

ـــ توك دېگەن ھەقىقەتەن ئۇلۇغ نېمىكەن. ئۇنىڭ ئىشلىمەيدىغان يېرى يوقكەن ئەمەسمۇ قىزىم. ئۇنىڭ كۈچىنىڭ يامانلىقىنى دېمەمسىز تېخى، ـــ دېدى ئامىنخان فونتاندىن كۆزىنى ئالالماي.

ئۇلار قايتىش ئۈچۈن قوزغالدى. ئاسفالت يولدا كېتىۋاتقان ئامىنخان پات ـ پات پۇتىدا يولنى چىڭ ـ چىڭ دەسسەپ قويۇپ:

ـــ پاكىزلىقنى قارىمامدىغان بۇ يەرنىڭ. جەننەتنىڭ ئۆزىكەن. جەننەت دېگەنمۇ شۇنچىلىك بولا؟ ـــ دەيتتى گۈلنسا بىلەن ياندىشىپ

كېتىۋېتىپ.

— زاۋۇتىمىز قانداقكەن ئانا؟ — دېدى گۈلنىسا ئېكسكۇرسىيىچە-لەردىن پىكىر سوراش ئادىتى بويىچە.

— ياخشىكەن بالام، هەممە تەرىپى ياخشىكەن. مېنى ئەڭ خۇشال قىلغىنى سادىقجان بىلەن ئىككىلارنىڭ ئىشلەيدىغان يېرىگىلارنىڭ يېقىنلىقى بولدى. بىرەر ئىش بولسا هاي دېسەگىلارلا ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن ئەمەسمۇ؟ ئىلاهىم ئەۋلادىتىن ئەۋلاد مۇشۇ جايدا يىلتىز تارتقايسىلەر! — دېدى ئامىنخان نەزىرىنى يىراق — يىراقلارغا يۆتكەپ.

ئون بەشىنچى باب
بەخت بىلەن قوشكېزەك قايغۇ

1

تومۇز كىرگەندىن بۇيان، سادىق ھەر كۈنى كۆتۈلمىگەن زىددىيەت ۋە ئاۋارىچىلىكلەردىن چارچاپ زادى بولالمىدى. بەزى ئاددىي مەسىلىلەرمۇ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىۋاتاتتى. «مەن ھەممە ئىشنى ئالدىمغا تارتىۋاتامدۇ؟ ئۇ خىيالىنىڭ ئايغىنى چىقىرالماي «زاۋۇت ئىچىدە مۆكۈنۈۋېلىپمۇ قاملاشتۇرالمىدىم. بىرەر كۈن بولسىمۇ ھېچكىم تونۇمايدىغان جايىنى تېپىپ راسا بىر ئارام ئېلىپ كېلەيچۇ» دېگەن نىيەتكە كەلدى. «قەيەرگە بېرىش كېرەك؟ ئەڭ ياخشىسى ئاستى چىملىق، دەرەخلىك بولسۇن، سەلكىن شامالدا يوپۇرماقلار شىلدىرلاپ تۇرسۇن. مەن ئۇخلىدامدا ياتقانچە ئاسمان گۈمبىزىنى تاماشا قىلغاچ ئۇخلاپ قالاي، قاچان توخلىغىنىمنى سەزگەندە ئويغىناي. چۈنكى، ئادەم دالىدا ئۇخلاپ، ئۇيقۇغا قانغىدىلا توخلىغانلىقىنى سېزىدۇ...» سادىق شۇنداق بىر جايىنى كۆڭلىگە پۈكسىمۇ، ئۇنداق جايىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى قىياس قىلسىمۇ جەزملەشتۈرمەي ۋە ھېچكىمگە بىلىندۈرمەستىن زاۋۇتتىن چىقىپ كەتتى.

بۇ شەنبە كۈنىدىكى چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنكى چاغ ئىدى. ئۇ زاۋۇت چوڭ دەرۋازىسىدىن بىرەر يۈز مېتىردەك جايدىكى ئاپتوبۇس بېكىتىدە ئاپتوبۇسقا چىقتى. ئالدى يان ئىشكىتىن چىققان ئادەم بىرقانچە بېكەت ماڭغاندىن كېيىن بارا ـ بارا سىغدىلىپ ئوتتۇرىغا بېرىپ قالدى. ئاپتوبۇس ئالدىدىكى بېكەتتە توختاپ ئادەم سېلىپ ماڭغاندىن كېيىن، بىرىنىڭ:

ـــ ھەي كۆتلەشلەر! قىستاڭچىلىق قىلمىساڭلار بولامدۇ؟ ـــ دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ قالدى.

سادىق ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي قالدى. بۇ ئەلى تەرجماننىڭ ئاۋازى ئىدى. ئۇ تەستە قايرىلىپ قارىغانىدى، ئۇنىڭ پەرىزى توغرا چىقتى. ئۇ ھەققەتەن ئەلى تەرجمان ئىدى. «ئاپلا، يەنە تونۇشقا ئۇچراپ قالدىغان بولدۇم ـ دە» سادىق شۇلارنى ئويلاپ تۇراتتى، ئەلى تەرجمانمۇ سىغدۇرالمىپ ئوتتۇرىغا كېلىپ قالدى. سادىق ئۇنى كۆرمىگىلى ئالتە ـ يەتتە يىلدەك بولۇپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ بىر قاراپلا ئۇنى تونۇۋالدى، لېكىن ئەلى تەرجمان ئۇنى تونۇيالمىدى. سادىق كۆڭلىدە: ئۇنىڭ ھېنى تونۇيالماسلىقى ياخشى بولدى، دېگەننى ئويلىسىمۇ، ئەلى تەرجماندىكى ئۆزگىرىشلەر ئۇنى قىزىقتۇردى. ئەلى تەرجمان ئوبدانلا سەمرىپ قالغانلىقتىن بويىندىكى ھېتىس قويىنىڭكىدەك قاتلام ـ قاتلام تۇرمەلەر يوقاپ، ساقىگەللاپ تۇرىدىغان سازاق گۆشى بىلىنمەي قالغان گازىر كۆزى تېخىمۇ كىچىكلەپ كەتكەنىدى. چىرايىمۇ ئاقىرىپ، يۇزىدىكى قارا چوقۇرنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. لېكىن، ئۇزۇن تۇمشۇقى بىلەن تۇڭگان قاپىقى ئۆزگەرمىگەنىدى. بىر ھېتىردەك ئارىلىقتا تۇرغان سادىق قىزىقسىنغانچە پات ـ پات ئۇنىڭغا قارايتتى. ئۇ بولسا ھەدەپ سادىق تەرەپكە سىغدالماي:

ـــ قىستاڭچىلىق قىلىشمىساڭ بولامدۇ كۆتلەشلەر! ھەي ئۇكاڭزا!! ئامدان تۇرغىنا ئادەمنى قىستىماي، ـــ دەپ سۆزلەپ تۇراتتى. ئۇزۇلدۇرمەي ماشىنىغا چىقىپ، چۈشۈپ تۇرغانلارنىڭ قىستىشى بىلەن سادىق بىلەن ئەلى تەرجمان دەل ئوتتۇرىغا كېلىپ، روبىرو دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئەلى تەرجمان ئەمدى سادىققا سەپسېلىشقا، سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. سادىق ئويلاپ قالدى. «ئۇ مەندىن بۇرۇن تونۇشلۇق بىرىپ قالسا سەت بولمىسۇن، تونۇشلۇق بېرەي. ئۇنىڭ بىلەن پاراڭ سېلىشىمۇ ئادەمگە ھۇزۇر بېغىشلاپ، ھاردۇق چىقىرىدۇ. ئۇنىڭ چولتا ـ كەمتۈك، چۈچۈك گەپلىرىنى ئاڭلىمىغانغىمۇ خېلى يىللار بولۇپتۇ». سادىق شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن:

ـــ ئەلى پەيىيى، ھېنى تونۇمىدىڭ ـ ھە؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ

بالداقنى تۇتۇپ تۇرغان ئوك مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ.
ئەلى تەرجىمان تۇڭگان قاپاق ئاستىدىكى كازىر كۆزلىرىنى ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا ئۇنىڭغا تىككەنچە قاراپ كەتكەندىن كېيىن:
ـــ ھەي سادىقمىسەن؟ بايانىندىن بۇيان نەدە كۆرگەندىمەن بۇ كۆتلەشنى دەيمەن، كۆلگەندىكى ئېغىز ھەربكتىكىدىن پەرق ئەتمىسەم، راستىنلا تونۇماسكەنمەن، ـــ دەپ، شۇنچە قىستا ـ قىستاڭچىلىق بولۇشىغا قارىماي كىشىلەر ئارىسىدىن سادىقنى ئالدىغا تارتىپ، قۇچاقلىغانچە ئۇنىڭ ئېڭەك، چېكىلىرىگە سۆيۈپ كەتتى.
ـــ مەن سېغىنىدىم، سەن كۆتلەشلەرنى بەكمۇ سېغىنىدىم ـــ دېدى ئۇ ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان سېغىنىش ھېسسىياتىدا ئاۋازىنى غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقىرىپ.
ـــ مەن سېنى بايا ئاپتوبۇسقا چىقىشىڭغىلا تونۇۋالغانىدىم ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ قۇچاقلىشىدىن بوشاشقا ئۇرۇنۇپ. چۈنكى، ئەتراپتىكىلەر غودۇراشقا باشلىغانىدى.
ـــ ئىسسىقتا يەر تېپىلمىغاندەك بۇ ئىككىسىنىڭ قىلىشىپ كەتكىنىنى؟ خۇددى ھەرەمدىن كەلگەندەك قىلىشىپ...
ئەلى تەرجىمان كىشىلەرنىڭ نېمە دېيىشى بىلەن كارى بولماي ئېغىزى ئېچىلىپلا كەتتى.
ـــ مېنىڭ بۇ ئۆزگەرمەس ئەپتىمىدىن ئەلۋەتتە بىر قاراپلا تونۇۋالىدىغان ـ دە، لېكىن سەن دېگەن ئۆسۈپ تۇرىدىغان ياش شوخوزا تۇرسىڭ، مەن قانداق تونۇيالايمەن؟ قاراپ باقسىنا؟ مەن ئامدان تۇرۇپتىمەنمۇ؟ ـــ ئۇ كونا ئادىتى بويىچە كوسا ساقلىنى سلايمەن، دەپ جەينىكى بىلەن بىرىنىڭ مەيدىسىگە تەگكۈزۈۋەتتى.
ـــ ھەي بۇرادەر! ئادەم ئىسسىقتا چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلۈگىدىغاتسا، نېمە تولا قىمىرلايسىز؟ ـــ دېدى ئۇ كىشى سەل خاپا بولۇپ.
ـــ مېنى سىز دېمەي، سەن دە كۆتلەش! شۇندا ئاغىنە بولۇپ قالىمىز، ـــ دېدى ئەلى تەرجىمان ئۇ ئادەمنىڭ چىرايىنىمۇ كۆرمەي تۇرۇپ، ـــ بىزنى پاراڭ سوقۇشقىلى قويسىنا؟ سادىق بۇنىڭغا گەپ

قىلسىنا.

ئەلى تەرجىمانىنىڭ سەممىيىتىنى كۆرگەن، چوڭچوڭ تىلىنى ئاڭلىغان ئۇ ئادەم قايتا گەپ قىلمىدى.

ـــ ئوبدان تۇرۇپسەن، تېخىمۇ ياشىرىپ كېتىپسەن. قارىغاندا، ئۇيغۇرچە گەپكىمۇ ئۇستا بولۇپ كەتكەندەك قىلىسەن، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ.

ـــ يالغان سۆزلىمە كۆتلەش. سەن كۆڭۈل تىندۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق دەپ قويۇۋاتسەن ـ ھە؟ ئاڭلىسام سېنى چوپچوڭلا كادىر بولۇپ كەتتى دەيدۇ، راستمۇ؟ زاۋۇت باشلىقى بولدۇڭما؟

سادىق بېشىنى لىڭشىتتى.

ـــ مەن شۇ چاغدا دېمىدىممۇ، كېيىنكى كۈنلەردە سەن كۆتلەش ئۆسۈپ چوڭ كادىر بولۇپ كېتىسەن دەپ. مەن بىلەتتىم. سەن كۆتلەش شۇ چاغدىلا سۆزمەن، تىرىشچانلىق، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقمايتىڭ، خەنزۇچە گەپنىمۇ تېزلا ئۆگىنىپ كەتكەنتىڭ. ئوبدان بوپتۇ، تولىمۇ ئوبدان بوپتۇ. ھەرنېمە بولسا ئۆزىمىزنىڭ ئىچىدىنمۇ چوڭ باشلىق چىقىپ-تۇ. مەن ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، سەندىن پەخىر (پەخىرلىنىپ دېمەكچى) كەتتىم.

ـــ بۇلار سېنىڭ ئەجرىڭدىن بولغان.

ـــ يالغان سۆزلىمە. كۆڭۈل ئۆستۈرۈپ شۇنداق دەۋاتسەن ـ ھە؟

ـــ بۇ گەپلەرنى كۆڭۈل تىندۇرۇپ، كۆڭۈل ئۆستۈرۈپ دېمەيمىز. كۆڭۈل ياساپ دېمەمسەن؟

ـــ نېمە پەرقى بار؟ خېلى يېقىن ئاپىرىپتىمەنغۇ؟

ـــ يېقىنغۇ ئاپاردىڭ. لېكىن، دەل ئۆزى ئەمەس.

ـــ مېنى گەپكە سالما. يېقىن ئاپارسام بولدى. بۇ گەپنى قوي. سىلەر راستىنى مېنى ئونتۇمىدىڭلارما؟ ـــ ئۇنىڭ ئوروق ئىككى بۆلۈم ئېگىكى ئاستىدىكى قاتلام گۆشلىرى يەنە مىدىرلاپ كەتتى. ئۇ تەسىرلەنگەنىدىن ئىچكى ھېسسىياتىنى بېسىۋالالماي قالغانىدى.

ـــ بىز دائىم سېنى ئەسلەيمىز، ياخشى كۆپكىنى قىلىمىز. بىزگە سىگىدۇرگەن ئەجرىڭگە تەشەككۇر بىلدۈرىمىز، ـــ دېدى سادىق ئوچۇق چىراي بىلەن.

بۇ گەپ بىلەن ئەلىنىڭ گازىر كۆزلىرىدىكى پارقىراپ سىرتقا تېپىلمەي تۇرغان خۇشاللىق ياشلىرى كۆز چاناقلىرىدىن ئېقىپ چىقتى ـ دە، ئۇ يەنە غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازدا:

ـــ ياق مەن ئىشەنمەيمەن، سەن كۆتلەش چاقچاق بىلەن مېنى كالىدىرىۋاتسەن، شۇ چاغلاردىمۇ مېنىڭ تەرجىمانلىق قىلغانلىكى سۆزۈمنى زادىلا قىلمىشاتتىڭ. شۇنداقمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق، زادىلا قىلمىدىم. سەن ئۆزۈڭنى ئۇنداق بەك تۆۋەن چاغلىما، سەن بىلىملىك ئادەم. لېكىن، ئۇيغۇرچە تىلغا ئانچە باي ئەمەس. بولمىسا...

ئەلى تەرجىمان تېخىمۇ جانلىنىپ كەتتى:

ـــ مەن ساڭا بار گەپنى قىلسام، مەن گەپنى چىرايلىق، جايىدا كەلتۈرەلمىسەممۇ، ئۇرغۇيچىدىن نۇرغۇن گەپلەرنى بىلمىسەممۇ، ئۇرغۇيچە «ھېلىقى ماتكا ـ ماتكا» دېگىنىڭنى بىلمىسەممۇ، خەنزۇچە گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشۈرۈپ قويمايمەن. ئۇرغۇيچە سۆزنىڭ دەل ئۆزىنى تاپالمىسام، شۇنىڭغا يېقىنراق بىر نېمە دەيمەن. ھېچبولمىغاندا ئىما ـ ئىشارەت بىلەن بولسىمۇ ئۇقتۇرىمەن. ئەخەت كۆتلەشتەك يالغاندىن ئۆزى بىلگەنچە گەپ قوشۇۋالمايمەن. ئۇ كۆتلەش ئۇن گەپنىڭ سەككىزىنى يالغاندىن قورسىقىدىن چىقىرىپ، شاخىر ـ ماخىر قىلىدۇ، ـــ ئۇ بىر دەم جىمىپ كەتكەندىن كېيىن، يېنىدىكىلەرنىڭ ئۇنىڭ سۆزىگە قىزىقىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، سۆھبىتىنى ئۇزۇپ قويماسلىق قارارىغا كەلدى ـ دە، ـــ لېكىن مەن سىلەرگە ئامدان خىزمەت قىلىپ بېرەلمىدىم. بۇنىسى راست، ـــ دېدى چىرايىغا بىرئاز مەيۇسلۇق يۈگۈرتۇپ.

سادىق گەپنى يۆتكەپ:

ـــ سەن ھېلىغىچە، ئۇيغۇر، گىرامماتىكا دېگەن ئاتالغۇنى يەنىلا ئۇرغۇي، ماتكا ـ ماتكا دەپ يۈردىڭما؟ ـــ دېدى كۈلۈپ.

سادىقنىڭ ئىزاھاتىدىن كېيىن ئىككىسىنىڭ چۆرىسىدە گەپ تېگىشاپ تۇرغانلار ھېلى ئۇنىڭ ماتكا ـ ماتكا دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىنى ئەمدى چۈشىنىشىپ. بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قويۇپ، كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ بۇ گەپلەرگە زادىلا ئاغزىمنى كۆندۈرەلمىدىم. لېكىن، سەندەكلەر ئاڭلاپلا نېمە دېمەكچى بولغىنىمنى چۈشىنىۋالىدۇ دېگىنە. لېكىن سەن كۆتلەشلەر ھېلىقى چاغدا جىداۋىيەنگە مېنى چېقىشتۇرۇپ: «بۇ چۈتۈن تۇتۇپ يېدى» دەپ تەرجىمە قىلدى دېيىشتىڭ ـ ھە؟ ئېسىڭدىمۇ؟ شۇ چاغدا سىلەر قەستەنگە ئەخمەت كۆتلەشنى مېنىڭ ئورنۇمغا تەرجىمانغا (تەرجىمانلىققا دېمەكچى) چىقارغۇزۇپ، مېنى چۈشۈرگۈزۈۋەتتىڭلار. لېكىن ئاخىرىدا، جىداۋىيەن ئۇ كۆتلەشنىمۇ چۈشۈرۈۋەتتىغۇ؟ ئەمەلىيەتتە ئەخمەت مەنچىلىك تەرجىمان قىلالمايتتى. مەن كەتكەندىن كېيىنغۇ بىلگەنسىلەر، «چۈتۈن تۇتۇپ يېدى» دېمەي نېمە دەيتتىم. لېكىن، سىلەر چاقچاقلا ئايلاندۇرۇپ، «چۈتۈن تۇتۇپ يېدى» دېدى، دەپ تۇرۇۋالدىڭلار، مەيلى، ئۇ چاغدا سىلەر تېخى بالا ئىدىڭلار، مانا ھازىر چوپچوڭلا بىر نېمىلەردىن بولۇپ كېتىپسىلەر! ـــ ئەلى ئىككى قولىدا سادىقنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن چىڭ قامالللغانچە. ئاتا ـ بالىغا نەسىھەت قىلغاندەك ئېيتتى، ـــ سەن يەنە تىرىش جۇمۇ؟ يەنە ئۆس، سەن كۆتلەش يەنە ئۆسسەن. مەن بىلىپ بولدۇم.

ـــ سەن ئۇ چاغدا راستتىنلا «تۇتۇپ ئېۋىدى» دېگەن سۆزىنى «تۇتۇپ يېۋىدى» گە ئالماشتۇرۇپ قويغان. باشقا بىر نەرسە بولسىغۇ چانمايتتى. ئىگە چۈتۈن بولغانلىقى ئۈچۈن « چۈتۈن تۇتۇپ يېدى» دېگەن مەنە چېقىپ قالدى. شۇڭا، بىز 600 بالىنىڭ ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتمىدۇقمۇ؟ كېيىن مەن ساڭا: ئۇيغۇرچە شۇنداق تازا ئېنىق بولمىغاندىكىن: تۇتقانىدى، تۇتقانىكەن، تۇتۇپ ئىدى. دەپ بوغۇم ئايرىپ تەرجىمە قىلساڭ بولماسمىدى، دېمىدىمۇ؟

ـــ شۇنداق، بوغۇم دېگەنلىرىڭنى مەن نەدىن بىلەي، ـــ دېدى ئەلى تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ قويۇپ.

ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭ چۈچۈك تىلىنى تېگىشىنىچە قىزىقىپ، توختىماي

كۆلۈشكە باشلىدى. ئىككى ئادەم گەپ تېكىشاپ چۈشىدىغان بېكەتتىنمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئەلى خۇشاللىقىدا ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى.

ـــ ھەي سادىق، مەن ساڭا ئەڭ چوڭ خۇشاللىقىمنى دېمەپتىمەن. مەن ھازىر بېكىتۈەندە ئىشلەيمەن. سىلەرنىڭ باش ئەترەتكە تەرجىمان بولۇپ بارغانلىقىمۇ شۇ يەردىن بارغان، مەنمۇ ھەقىقەتكە قايتقان ھەربىي. بۇنى بىلسەن. قارا، مەن ھېلىقى جالاپنى قويۇۋېتىپ، باشقا بىر ئۇرغۇي خوتۇن ئالغانتىم، پالاق ـ پۇلۇق دېگۈچە قوينىڭ قوزىسىدەك ئىككى ئوغۇل، بىر قىز تۇغۇپ بەردى. ئاسمانغا چىققاندەك خۇش بولدۇم. لېكىن، بۇ خوتۇن چىشى توخۇدەك تۇغىدىغان بىر نېمىكەن. تۆت يىلدا ئۈچ بالا تۇغۇۋەتتى. مەيلى تۇغسا تۇغ، بېكىتۈەننىڭ بىرى كەڭ دەۋەتتىم. لېكىن، ھېلىقى جالاپنى بىلسەن، ئۇ شۇنچە ئادەملەر بىلەن ئۇيناپمۇ بالا تۇغالمايدىغان بىر نېمە ئىدى.

ئەلى بۇرۇنقى خوتۇنى توغرىسىدا ئاغزىنى قويۇۋەتكىلى تۇرغانلىقىنى سەزگەن سادىق:

ـــ ئاپتوبۇستا ئۇنداق گەپلەرنى قىلما. ئۇنى چىشى توخۇ دېمەيمىز. ھېكىيان دەيمىز. قوينىڭ قوزىسىدەك دېمەيمىز، «پاقلاندەك» دەيمىز. پالاق ـ پۇلۇق دېگەن گېپىڭمۇ جايىغا چۈشمىدى. ئۇنى كەينى ـ كەينىدىن دەيسەن، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ گېپىنى تۇزىتىپ.

ـــ ھەر نېمە بولسا خېلى يېقىن ئاپىرىپتىمەنغۇ؟ ـــ دېدى ئەلى دائىم دەيدىغان سۆزىنى تەكرارلاپ. ئۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ، ئۆزىنىڭ ھەربىر سۆزىگە كۈلۈشۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ. قىنىغا پاتماي كەتتى، ئۇلارغا سادىقنى تونۇشتۇرۇشقا باشلىۋىدى، سادىق:

ـــ مەن چۈشىدىغان بېكەتكە كەلدىم. ۋاقتىڭ بولسا زاۋۇتقا بار. ئۆز ۋاقتىدىكى ئاغىنىلىرىڭنى يىغىپ بېرىمەن. پاراڭ سېلىشىمىز، ـــ دەپلا ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ كەتتى.

ـــ مەنمۇ چۈشىمەن، ـــ دېدى ئەلى تەرجىمان سادىقنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ.

ـــ بايا ئاخرقى بىكەتتە چۈشمەن، دېمىدىڭمۇ؟

ـــ ياق! ئەمدى ئاخرقى بىكەتكىچە بارمايمەن. سەن قەيەردە چۈشسەڭ مەنمۇ شۇ يەردە چۈشمەن.

ئەلى خۇددى سادىق قېچىپ كېتىدىغاندەك ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ئارقىسىدىن چىڭ قاماللىۋېلىپ، تاپ باستۇرغانچە ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاپتوبۇستىن چۈشتى. ئۇنىڭ قىزىق گەپلىرىگە خۇشتار بولغان بىرقانچە ئادەممۇ ئۇلار بىلەن بىرگە چۈشتى. ئۇلارنىڭ مۇشۇ بىكەتتە چۈشىدىغانلىقى ياكى ئۇنىڭ گېپىنى يەنە ئاڭلىغۇسى بارلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

ـــ ماڭ، ئاشپۇزۇلغا كىرىمىز. مەن مېھمان قىلىمەن. ھازىر ئىقتىسادىم ياخشى. ئەمدى خوتۇننىڭ «شوۋىگۇرۇچ ئىچۇرۇپ» تاپقان پۇلىنى خەجلىمەيمەن (مەن ھازىر شوۋىچى ئەمەس دېمەكچى)، ـــ دېدى ئەلى. ئەتراپتىكىلەر يەنە كۈلۈشۈپ كەتتى، ـــ ھاراق ئىچمەيدىغان بولدۇم. ھازىرقى خوتۇنۇم ياخشى چىقىپ قالدى. پۇل بۇزمايدۇ. ساڭا راست گەپنى قىلسام بارغۇ، ئۇ چاغدا ئاشۇ جالاپنىڭ ماڭا شوۋىگۇرۇچ ئىچۇرگىنىگە چىدىماي كۆپ ھاراق ئىچەتتىم. ئۇنىڭغا ناقابىل (تاقابىل) تۇرالمىغاندىكىن ھاراق ئىچمەي قانداق قىلىمەن؟ بولۇپمۇ، بىزنىڭ ھېلىقى مۇئاۋىن دەرەكتور كۆزۈمگە كۆرىنىپ تۇرۇپ خوتۇنۇمنى ئىگىلىۋالغانتى ئەمەسمۇ، ھەي!

ـــ گېپىڭ تۈگىدىمۇ؟ مەن ماڭاي، ـــ دېدى سادىق ئۆزىگىمۇ ئېنىق بولمىغان نىشانغا قاراپ قويۇپ.

ـــ كەتسەڭ مەن راستىنى خاپا بولىمەن. چوڭ باشلىق بولۇۋېلىپ ئەمدى بىزدەك پۇقارلەرنى (پۇقرالارنى) كۆزگە ئىلماس بولۇپ قاپتۇ، دەپ قالىمەن. سېنى ئەسلەيمىز، دېگىنى يالغان، مېنى يەنە كالىدىرىلىپتۇ دەيمەن، ـــ دېدى ئەلى سادىقنىڭ بىلىكىنى بارغانچە چىڭ تۇتۇۋېلىپ، ئاشپۇزۇل تەرەپكە كۈچەپ تارتقانچە. سادىق كېتىشكە سەۋەب كۆرسەتمەكچى بولۇپ ئېغىز ئاچاي دېگىچە، ئاپتوبۇستىن بىرگە چۈشكەنلەردىن ياشقا چوڭراق بىر كىشى قەشقەر شىۋىسىدە سۆزلەپ:

ـــ ئۇكام، بۇ كىشىنىڭ ئۆزلىرىگە ئىخلاسى چۈشكەنكەن، لەۋزىنى

قايتۇرمىسلا، ئۆزىمۇ ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك قىلىدۇ. بىزنىڭمۇ ئايرىلغۇمىز كەلمەيۋاتىدۇ. قارىسلا، بۇ بىچارىنىڭ چىرايىنىڭ بىر قىسمىلا بولۇپ كەتكىنىنى، بارسلا، ئۇنىڭ بىلەن قانغۇچە مۇڭداشسلا، ساۋاب تاپىلا! ـــ دېدى سالا قىلىپ.

سادىق دەم ئېلىش پىلانىم يەنە سۇغا چىلىشىدىغان بولدى دېگەنلەرنى ئويلىسىمۇ، ئەلى تەرجمانىنىڭ «بۇگۈن كەتسەڭ سېنى ئەسلەيمىز دېگەنلىرىڭ پۈتۈنلەي يالغان» دېگەن سۆزىنى ئويلاپ قالدى ـ دە، بۇنىڭ بىلەن پاراڭ سېلىشمۇ بىرخىل دەم ئېلىش بولۇپ قېلىشى مۇمكىن دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ئاشپۇزۇلغا كىرىشكە ماقۇل بولدى. ئەلى تەسۈرلىگۈسىز خۇشال بولۇپ كېتىپ:

ـــ سىلەرمۇ مېڭىڭلار، بىرگە غىزالانمىز، ـــ دېدى ئەتراپتىكىلەرنى تەكلىپ قىلىپ.

ـــ بىزنىڭغۇ تازا بارغۇمىز بار، ئۆزلىرى بىلەن بىرگە بولغان ئادەم زېرىكمەيدىكەن. لېكىن، بىكاردىن سىلىنى چىقىمدار قىلىپ قويمايلى، رەھمەت، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

ـــ ھەي، سەن مېنى ئۆزلىرى، سىلە دېمە، سەن دە! مەن ئۇنداق تۇز قىلغان (تۇزۇت قىلغان دېمەكچى) گەپلەرنى ياقتۇرمايمەن. بۇنى سادىق بىلىدۇ. يېقىن ئاغىنىلەر ھەرگىز سىلە، ئۆزلىرى دېيىشمەيدۇ، ـــ دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

ـــ چۈشەندۇق. چۈشەندۇق. راستتىنلا سەممىي، ئاق كۆڭۈل ئادەمكەنلا، ـــ دېدى يەنە ھېلىقى كىشى.

ـــ بارمامسەن؟ مەيلى ئەمسە، ماڭە سادىق، كەتتۇق!

ئەلى سادىقنىڭ قولىدىن كېچىك بالىنى يېتىلىۋالغاندەك تۇتۇۋېلىپ مېڭىپ كەتتى. ئەلى پەيىيى باش ئەترەتتىكى چاغدا 600 بالىنىڭ ھەممىسىنى سەن دەپ ئاتايتتى. ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۇنى سەن دەيتتى. بەزى ئوقۇغۇچىلار مۇئەللىم ئۆزلىرى ياكى سىز دەپ قويىدىمۇ، ئۇ:

ـــ ھەي! مەن سەنلەرنى سەن دېگەندىكىن سەنمۇ مېنى سەن دېمەمسەن كۆتلەش. تۇز قىلىپ سىلە، ئۆزلىرى دەپ كەتكىنىنى؟ سەن

دېگەن گەپ يېقىنلىقنى بىلدۈرىدۇ. سىلە، ئۆزلىرى دېگەن گەپ ئوتتۇرىدا قانداقتۇر بىر تەڭلىك يوقلۇقىنى، بىرى ئېگىز، بىرى پەسلىكىنى، بىرى ئادەتتىكى پۇقرا، يەنە بىرى ئېسىلزادىلىكىنى بىلدۈرىدۇ، ـــ دەيتتى.

ئۇلار بىرقانچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ئەلى تەرجىمانىنىڭ خىيالىدىن بىر ئىش كەچتى بولغاي:

ـــ قورقما سادىق، مەن ئەخمەت دېگەن كۆتىلەشتەك ئاشپۇزۇلغا ئۆزى باشلاپ كىرىپ، تاماقنى ئۆزى بۈيرۇتۇپ، پۇل تۆلەيدىغان چاغدا بانە كۆرسىتىپ غىپىدە تىكشۈپتىدىغانلاردىن ئەمەس. مانا پۇل، ـــ ئۇ ئىچ يانچۇقىدىن بەش يۈەنلىك پۇلدىن بىرقانچىنى چىقىرىپ كۆرسەتتى، ـــ سەنمۇ ئۇ كۆتىلەشتىن بىر قېتىم چۈشۈپتىكەنسەن ـ ھە؟ ئۇ كىشىلەرنى ئەخمەق قىلىپ، يەنە مەن بۇگۈن پالانىنى مۇنچە پۇلغا چۈشۈردۇم، دەپ باشقا جايلاردا سۆزلەپ يۈرەتتى ئەمەسمۇ، نومۇس قىلمايدىغان.

ئۇنىڭ دېگەنلىرى راست ئىدى. باشقىلارنى ئەخمەق قىلىپ، ئاندىن كۆرەڭلەش ئەخەتنىڭ ئادىتى ئىدى.

ئەلى تاڭجاڭغا تاماق بۈيرۇتتى. سادىقنىڭ كۆپ بولۇپ كەتتى دەپ توسۇپ تۇرغىنىغا قارىماي:

ـــ سېنىڭ چاڭجاڭ بولغانلىقىڭنى تەبرىكلىمىسەم بولامدۇ؟ سەن مەن 600 بالا ئىچىدىنلا ئۇزۇپ چىققىنى دەپ ئويلىما. ئەمەلىيەتتە، سەن پېڭى ئەۋلاد ئورغويلىرىدىن ئۇزۇپ چىقتىڭ. نەچچە مىڭ، نەچچە ئون مىڭ ئادەم ئىچىدىن ئۇزۇپ چىقتىڭ، ئۇقتۇڭمۇ؟ مېنى توسۇما! تازا بىر تەبرىكلەپ، يايرايلى! مەن ھاراقنى تاشلىغىلى بەش يىل بولغان. بۇگۈن ئىچىمەن، سەنمۇ ئىچ. بۇرۇن مەن نومۇسقا چىدىمايلا خاپىلىقتا ئىچەتتىم، بۇگۈن خۇشاللىق ئۈچۈن ئىچىمەن. سەن كۆتىلەشلەرنىڭ بىرىگىدىن بىرىڭ ياراملىق ئادەم بولۇپ چىققىنىڭلار ئۈچۈن خۇشاللىقىمنى قورسىقىمغا سىغدۇرالماي قالغىنىمغا ئىچىمەن.

ئەلى شۇنداق دېگەچ پارچە ھاراق سېتىۋاتقان پوكەي ئالدىغا كەتتى. ئۆچىرەتتە 10، 20 دەك ئادەم تۇراتتى. چۈنكى ئۇ چاغلاردا ھاراق قىس

بولۇپ، ئۇرۇمچى ئاشپۇزۇللىرىنىڭ ھەممىسىدە «گۈچۈك داچۇ» نىڭ پارچىسىنى سەرلەپ ساتتى. سادىق ئالدىغا قويۇلغان قېنىق چاينى ئوتلىغاچ ئۇنىڭ ئەينى چاغدىكى تەرجىمە ئالاھىدىلىكى ۋە ئائىلە تۇرمۇشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشكە باشلىدى. ئەلى ئۇيغۇرچە تىل ـ تەرجىمىدە چولتا ئادەم بولغىنى بىلەن كۆڭلى تۆز، چىقىشقاق، راستچىل، سەمىمىي ئادەم ئىدى. ئۆز ئاجىزلىقىنى زادىلا يوشۇرمايتتى. ئوقۇغۇچىلار ياشلىقىغا ئېلىپ ئۇنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىدىكى چولتىلىقىنى، چۈچۈك سۆزلىرىنى تۇتۇۋېلىپ چىشىغا تەگسە، خاپا بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە تال ـ تال ساقلىنى سىقىمدىۋېلىپ:

ـــ سەن كۆتلەشلەر مەندەك چولتا ئادەم بولۇپ قالمايمىز، دېيىش ـ سەڭ ياخشى ئۆگەن. ئۆز تىلىڭدىن باشقا مىللەت تىلىنىمۇ پۈختا بىلىشىڭ كېرەك. بولۇپمۇ، خەنزۇچىنى ياخشى ئۆگەنمىسەڭ ياراملىق ئۇستا بولالمايسەن. ئىنژېنېرنەي بولالمايسەن. كۆپ خىل تىل ئۆگىنىپ قويۇش ئوغۇل باچىلىقتا تۆگىمەس بايلىق. ھەممە نەرسەڭنى تارتىۋالسىمۇ بۇ بېكىڭنى ھېچكىم تارتىۋالالمايدۇ. ئەگەرچەندە، مەن خەنزۇچىنى بىلمەيدىغان بولسام مۇشۇ ئەپتىمدە مېنى كىم ئىشلىتىدۇ؟ ـــ دەپ يۇز ـ كۆزلىرىنى سىلاپ قويىاتتى. ئەلى تەرجىمان ھەممەيلەن بىلەن چىقىشىپ ئۆتەتتى. پەقەت ئەخەت «تۆكچى» نىڭ ياخشى كۆپىنى قىلمايتتى.

ـــ بۇ ئەخەت دېگەن كۆتلەش جەڭ ئۇرغۇي بالىسى بولغان بىلەن جەڭ پەيىيى (تەرجىمان) ئەمەس. خەنزۇچىدا «قۇلاق موللىسى»، خەنزۇچە خەتتىن كۆپ بولسا ئاران 20 خەت تونۇيدۇ. گەپنىڭ ئاھاڭىغا قاراپ تەرجىمە قىلىپ، ئاھاڭداش سۆزلەرنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىدۇ. ئۇ ياۋاش، راستچىل ئەمەس. ئۇ ئۆرىگەن ئون ئېغىز گەپنىڭ سەككىزى باشلىنىڭ ئەمەس، ئۆز قورسىقىدىن چىقىرىۋالغان يالغان گەپ. سىلەر خەنزۇچىنى بىلمىگىنىڭلار ئۈچۈن ئۇرغۇيچىنى راۋان سۆزلىگىنىگە قاراپلا ئۇنى مەندىن ئۈستا دەيسىلەر. كالىدىرلاتسا تۈيمايسىلەر.

ئەلىنى ئەڭ ئازابلايدىغىنى ئۇنىڭ تۇغماس خوتۇنى ئىدى. بۇ خوتۇن ئۇنى كىچىككىنىمۇ كۆزگە ئىلىپ قويماي باشقىلار بىلەن ئىرماش ـ

چرماش بولۇپ بۇزۇقچىلىق قىلاتتى. ئەلەمگە چىدىمىغان ئەلى ھاراقنى ئۆلگۈدەك ئىچىۋېلىپ قورۇ ئىچى ياكى يوللاردا چىدىغۇسىز ئازاب ۋە ئىچ پۇشۇقىدا يېتىپ قېلىپ ئىڭرايتتى. خوتۇنى بىلەن ئوينىغان باشلىقنى ئاغزىغا كەلگەنچە تىللاپ، مەستلىكى بېشىلگەندىن كېيىن ئۆز گېپىنى ئاڭلىغانلارنى ئىزدەپ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى باشقا جايلاردا سۆزلەپ يۈرمەسلىكىنى ئۆتۈنەتتى. ئۇ بارا ـ بارا ئاز ئىچسىمۇ، كۆپ ئىچسىمۇ ئاغزىغا ھاراق تەگسىلا مەست بولىدىغان بولدى. بولۇپمۇ، يەكشەنبە كۈنلىرى قاتتىق مەست بولۇپ بىھوشلانغىچە ئىچىۋالاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ خوتۇنى مۇشۇنداق كۈنلەردە ئۇنى كۆزىچە ئازابلايتتى. شۇڭا ئۇ نېمە قىلساڭ قىل، كۆزۈم كۆرمىسۇن دېگەننى قىلىپ ئۆيىنى بوشىتىپ، گازارمىنىڭ يېنىدىكى چوناق قۇلاق تۆكگانىنىڭ دۈكىنىغا كىرىپ پوكەيگە يۆلەنگىنىچە پۇلى بولسا نەق بېرىپ، بولمىسا نېسىگە ئاچ قورساق، زاكوسكىسز، «جۈن» ئىچىپ دەلدەڭشىگەنچە چىقىپ كېتەتتى. ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا، ھاراق ئالدى بىلەن ئۇنىڭ پۈتىدىن ئالاتتى ـ دە، شۇ يەردىلا ئولتۇرۇپ قالاتتى. بىر دەمدىن كېيىن كاللىسىنى ئالاتتى ـ دە، خۇددىنى يوقتىپ ئۆز جايىدىلا يېتىپ قالاتتى. قاۋاقخانىغا ئانچە يىراق بولمىغان جايدا بىر ساقچىخانا بار ئىدى. بۇنداق چاغدا ئۇ بىر ـ ئىككى كۈن ساقچىخانىغىمۇ كىرىپ قالاتتى. ئۇ ساقچىخانىدىكىلەرنىڭ «دائىملىق مېھمىنى» بولغىنى ئۈچۈن ھەممىسى ئۇنى تونۇيتتى ـ دە، توغرا چۈشىنەتتى. چۈنكى، ئۇ مەست بولغىنى بىلەن جەمئىيەت ئامانلىقىنى بۇزمايتتى. شۇڭا، ساقچىخانىدىكىلەر ئۇنىڭ مەستلىكى بېشىلگەن ھامان چىقىرىۋېتەتتى. ئۇ چىقىپ كېتىدىغان چاغدا نومۇستىن ساقچىخانىدىكىلەرنىڭ چىرايىغىمۇ قارىيالماي بېشىنى تۆۋەن قىلىپ غىپپىدە تىكىۋېتەتتى، ئاندىن بىر ـ ئىككى كۈنگىچە ئوقۇغۇچىلارغىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئەمما، بىر يەيتىنى تېپىپ پاراڭغا چۈشكەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېنىدا پەيدا بولاتتى. ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ يۈز ـ كۆز، قوللىرىدىكى سۈرۈلگەن جايلىرىغا كۆز تىكىشىگىلا ئۇ قورۇپ كەتكەن لېۋىنى تەمشىگەنچە:

ـــ ھەي باللار، قارىماڭلار! سەت بولدى، تولىمۇ سەت بولدى.

زاكلىق قىلىشماڭلار! يەنە ساقچىخانىغا كىرىپ قالدىم، ــ دەپ چىرايىغا بىئارامليق، خىجالەتچىلىكنى يۇگۈرتۈپ تال ـ تال ساقىلىنى سىلاپ قويياتتى. لېكىن، كېيىنكى شەنبە ياكى يەكشەنبە كۈنى بۇ ئىش يەنە تەكرارلىناتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئوقۇغۇچىلارغا بولۇپ بېرەتتى.

ــ ھەي ئەلى پەيىيى، ساقچىخانىغا يەنە سولىنىپ قالدىڭما؟ ــ دەيتتى ئۇلار.

ــ بۇنى سولاندى دېسەڭ توغرا بولمايدۇ. بەلكى ئاخشىمى يىغۇلىپ ئەتىسى چىقىرىۋەتتى دېسەڭ جايىدا بولىدۇ. خەنزۇچىدا سولانغانىنى «گۇمەن» دەيدۇ، يىغۇلىنغانىنى «شۇ» دەيدۇ. بۇ ئىككىسىنىڭ خاتىرىكى (خاراكتېرى دېمەكچى) تامامەن ئوخشىمايدۇ، خەت مەنسىمۇ ئوخشىمايدۇ، ــ دەپ ئىككى خەتنى قولىغا يىزىپ چۈشەندۈرۈپ كېتەتتى ئەلى. ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ خەنزۇچە خەتنىڭ مۇنداق نازۇك يەرلىرىنمۇ پەرقلەندۈرەلەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ ئەلى پەيىيى، سەن شۆتاكىدا ئوقۇغانمۇ؟ خەنزۇلارنىڭ ئەڭ تەس خەتلىرىنمۇ تونۇيدىكەنسەن، نازۇك تىللىرىنمۇ بىلىدىكەنسەن ـ ھە؟ ــ دەيتتى، ئۇنى ماختاپ. ئۇ خۇشاللىقىدا:

ــ مەن بۇ خەقنىڭ مانا مەن دېگەن كونا تىلىنمۇ بىلمەن. مەنمەن دېگەن پەيىلىرىڭمۇ كونا تىلنى، كونا خەتنى مەنچىلىك تەرجىمە قىلالمايدۇ، ــ دەيتتى گۆشى يوق ئورۇق مەيدىسىنى كېرىپ قويۇپ.

ئوقۇغۇچىلار ئاستا ـ ئاستا گەپنى ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ ئىشىغا بۇرايتتى ۋە ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ:

ــ ئەلى پەيىيى. بىر تىيىن پۇلۇم يوق، دەپ يۈرەتتىڭ، ھاراقنا پۇلنى نەدىن تاپتىڭ؟ ــ دەيتتى.

ــ شۇنمۇ بىلىشمەمسەن كۆتلەشلەر؟ بىزنىڭ خوتۇن بەرگەن بولمامدۇ، ــ دەيتتى ياكى، ــ ئۇ جالاپ پۇل بەرگىلى ئۇنىمىدى. نېسىگە ئىچتىم، ــ دەيتتى.

ــ سېنىڭ خوتۇنىڭ ئىشلىمىسە، پۇلنى قەيەردىن تاپىدۇ؟ ــ دەيتتى ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ دائىم جاۋاب قايتۇرىدىغان سۆزىنى بىلىپ

تۇرسىمۇ. ــــ ئۇ جالاپ بولغاندىكىن تاپمامدۇ؟ سىلەر ماڭا مۇشۇ گەپنى دېگۈزمەكچىغۇ؟ ئەمدىغۇ بولغاندۇ؟ ــــ دەيتتى ئۇ ئوقۇغۇچىلاردىن كۆزىنى قاچۇرۇپ.

ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ سۆزى بىلەن تەڭ كۈلۈشۈپ كېتىپ:

ــــ سەن ھەققەتەن راست گەپ قىلسەن ــ ھە؟ ــــ دەيتتى.

ئەلى تەرجىمان ۋىللىدە قىزىرىپ، بىرقانچە قېتىم ئۇلۇغ ــ كىچىك تىنغاندىن كېيىن:

ــــ تازا كۈلىشە كۆتلەشلەر! يالغان بولمىغاندىكىن، لېكىن مەن ئۇنى ئاخىر قويۇۋەتمەي جىم تۇرمايمەن، ــــ دېگىنىچە ئوقۇغۇچىلار ئارىسىنى يېرىپ كېتىپ قالاتتى.

ئەلى خوتۇنىنىڭ ئەھۋالىنى بەش قولدەك ئېنىق بىلەتتى. بۇ خوتۇن ئازادلىقتىن بۇرۇن گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن قۇرۇلغان پاھىشخانىنىڭ سەتەڭلىرىدىن ئىكەن. ئۇلكە ئازاد بولۇش ھارپىسىدا خۇددى ئەلگە تەقسىم قىلىنغاندەكلا ئۇنىڭ بىلەن ئەر ــ خوتۇن بولۇپ قاپتۇ. ئەلمۇ ئازادلىقتىن بۇرۇن گومىنداڭنىڭ ھەربىي سىستېمىسىدا ياللىنىپ ئىشلىگەن چاسىنچە ھەربىي خادىم بولۇپ، گومىنداڭنىڭ باش ئەگىن ئۆتىكىنى ساقلايدىغان پونكىتتا تەرجىمان بولغانىكەن.

ئەلى بەزىدە ئەتىرەت قورۇسى ئىچىدە مەست بولۇپ يېتىپ قالاتتى. بۇنداق چاغدا، خوتۇنىنىڭ خورلۇقىغا چىدىمايى، يەردە يۇمۇلانغىنىچە، تولغىنىپ ئۆز ــ ئۆزىنى كاچاتلاپ، يىغلاپ كېتەتتى.

ــــ مەن بىلىمەن، ھەممىنى بىلىمەن! ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن تۇرسام، بىلمەيدىغان ئىش بولامدۇ؟ ئاخشام مېنى مەست قىلىپ قويۇپ مۇئاۋىن دەرەكتور بىلەن ياتتى ئەمەسمۇ؟ ئاۋۇ كۇنى مېنى ئىشقا بۇيرۇۋېتىپ، ئۆيدە ئىككىسى يالغۇز قالغان تۇرسا، نېمە ئىش بولۇپ كەتكىنىنى مېنى بىلمەيدۇ دەمدىكەن؟ بۇ جالاپ ئەمدى سىيىت دېگەن قالاقنى ئۆزىگە قارىتىۋالدى. تېخى ئۇنىڭغا ئۆزى پۇل بېرىپ ئويناپتۇ. ئۇ ياش ئەمەسمۇ؟ دەرەكتوردىنمۇ ياش ــ دە، ... ھەي خالايىق مېنى بىلمەيدۇ دېمەڭلار!

مەن ھەممىنى بىلىمەن! بىلمەيدىغان ئىش بولمايدۇ. لېكىن، ئۇ باشلىق تۇرسا، مەن قانداق قىلالايتتىم. ھازىر تەرجىمان كۆپىيىپ قالدى. بىر نېمە دېسەم باشلىق مېنى بوشتىۋېتىدۇ. ئۇ چاغدا مەن قانداق جان باقىمەن؟... لېكىن سېيىتنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن. ئاۋۇ كۈنى مەن ئۇنى تۇتۇۋالغاندا ئۇ جالاپ تېخى ئۇنىڭغا بولۇشۇپ مېنى ئۇرۇشۇپ بەردى ئەمەسمۇ؟

ئەلىنىڭ ئۆيى ئەترەتنىڭ ئارقا ھويلا قورۇسىدا ئىدى. ئۇ قورۇ ئىچىدە بىر سۇ قۇدۇقى بولۇپ، دەل ئۇنىڭ ئىشىك ئالدىغا توغرا كېلەتتى. پۇتۇن ئەترەت بۇ قورۇنىڭ سۈيىنى ئىچىدىغانلىقى ئۈچۈن كېچە – كۈندۈز قورۇنىڭ ئەتراپىدىن ئادەم ئۈزۈلمەيتتى. ئەگەر ئەلىنىڭ يۇقىرىقى – دەك ھەربىكەتلىرى سۇ ئالغۇچىلارغا توغرا كېلىپ قالغاندا، كۆزدىن كۆزگە ئۆتۈپ، قۇلاقتىن قۇلاققا ئاڭلىنىپ، بىردەمنىڭ ئىچىدە ئارقا قورۇنىڭ ئىچى ئادەمگە تولۇپ كېتەتتى. ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلاردىن باشقا، ئەترەت شوپۇرلىرىمۇ يۇگۇرۇپ كېلىشەتتى. ھەتتا، بەزىدە قىز شوپۇرلار، 2 – ئەترىتىدىكىلەرمۇ تاماشا كۆرۈشكە كېلەتتى. لېكىن، ئەلىنىڭ خوتۇنى ئۇنىڭ نالىسىگە قىلچە پەرۋا قىلمىغان ھالدا ئىشكىنىڭ يان ياغچىغا يۆلىنىپ، بىر قولىدا تاماكا چېكىپ، بىر قولىنى بېلىگە تىرىگەنچە ھېسسىـ ياتسىز چىراي بىلەن ئۇنىڭغا ئالىيىپ قاراپ قويياتتى، ئاغزىدىن پۇرقىرىتىپ چىقىرىۋاتقان ئىسلاردىن چەمبىرەك ھاسىل قىلىپ تاماشا قىلغاندىن كېيىن ئەلى تەرجىمان تەرەپكە قاراپ بىر قانچىنى پۇۋلۇتىپ تاماكا قالدۇقىنى ئۇنىڭغا ئاتقانچە مىلەڭزىسىنى شارتىندە قايرىپ ئۆيىگە كىرىپ كېتەتتى. قورۇنىڭ ئىچى بەزىدە جىددىيىچىلىككە چۆمسە، بەزىدە تاماشا كۆرگۈچىـ لەرنىڭ سورۇنىغا ئايلىنىپ قالاتتى. كۆپ ساندىكىلەر ئەلىگە ئىچ ئاغرىتاتـ تى، ئۇنى گەپكە سېلىپ شاڭخو قىلغۇچىلارمۇ چىقاتتى. بەزىلەر ئالدى بىلەن، ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، ئاندىن گەپكە سالاتتى. ئەلى مەستلىكتىن سەل يېشىلگەندىن كېيىن خوتۇنىنى تېخىمۇ سەت گەپلەر بىلەن تىللايتتى. «ئويۇن تازا قىزىدى» دېگەندە باشلىقلاردىن بىرى پەيدا بولۇپ، ئەتراپتىـ كىلەرنى تارقىتىۋېتىپ، ئەلىنى ئوقۇغۇچىلارغا كۆتۈرگۈزۈپ ئۆيىگە ئەكـ

ېرىپ قويغۇزاتتى. لېكىن، مەستلىكى يېشىلىپ، بىرەر كۈن ئۆتەر ـ ئۆتمەي ئەلى ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ئوقۇغۇچىلار يېنىغا كېلىپ:

ـــ تۇنۇگۈنكى گەپلەرنى دەپ يۈرمەڭلار كۆتلەشلەر! دەرەكتور ئاڭلاپ قالسا كۈن ئالمقىم تەس. باشلىق ئۇ جالاپنىڭ گېپىنى بەك ئاڭلايدۇ، ـــ دەيتتى ـ دە، چىرايىغا بىلىنەر ـ بىلىنمەس غەزەپ تۇسى بېرىپ قولىنى قاتتىق سىلكىگەنچە، ـــ قاراپ تۇرۇش! مەن بۇ جالاپنى ئاخىر بىر كۈنى بولمىسا، بىر كۈن قويىۋەتمەيدىغان بولسام، ـــ دەيتتى.

ئەلىنىڭ خوتۇنى چىرايلىق ئايال ئىدى. ئۇنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشى تولمۇ كېلىشكەن بولۇپ، بېلى ئەۋرىشىم ئىدى، تولۇق يېتىلگەن كۆكسى تار كۆڭلەكنى تېشىپ چىقىدىغاندەك چوقچىيىپ تۇراتتى. يارىشىملىق فىگۇرىسىغا ماسلىشىدىغان قاراقاش، قارا كۆز، قاراقۇمچاق چىراي بولۇپ، ئۇيناپ تۇرىدىغان شوخ كۆزلىرى ھەرقانداق ئەرنى خۇددى ماگنىتتەك ئۆزىگە تارتىپ تۇراتتى. ئۇ ئايال 28 ياشنىڭ ئەتراپىدا بولۇپ، ئەلىدىن 15 ـ 16 ياش كىچىك ئىدى. بۇ ئايال ئوقۇغۇچىلار بىلەن شوپۇرلارغا چىراي ئاچمايتتى. چۈنكى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېشى تېخى كىچىك ھەم ئۇنىڭ خىلى ئەمەس ئىدى، پۇلمۇ يوق ئىدى. لېكىن، ئائىلىسى يوق، خەنزۇ ئىزۇۋوت باشلىقلىرى بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىكى يېشى چوڭراق، چىرايلىقلىرىنى كۆزگەندە، خۇددى ئۇلارنىڭ بەدىنىنى تېشىپ ئۆتىدىغاندەك تېكىلىپ قارايتتى. خەنزۇ ئىزۇۋوت باشلىقلىرى ئىچىدە ياش، كېلىشكەنلىرىگە:

ـــ ۋاڭ چۇدۇيجاڭ، ياخشىمۇسىز؟ ئىچكىرى پۇشقاندەك قىلمامدۇ؟ ـــ دەپ ناز قىلىپ قويسا، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىغا:

ـــ ھەي بالا، ماۋۇ يەرگە كېلە! ـــ دەيتتى ئىشكىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلەنگەنچە تاماكىسىدىن پۇرقىرىتىپ ئىس چىقىرىپ.

خەنزۇ ئىزۇۋوت باشلىقلىرى ئۇنىڭغا ئانچە چىراي ئاچماي ئۆز يولىغا كېتىپ قالاتتى. چۈنكى ئۇلار گومىنداڭدىن ھەقىقەتكە قايتقان، ئۆزگەرىشكەندىن كېيىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ فورمىسىنى كىيگەنلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ئايال كۆڭۈل ئاچقۇسى بولغاندا ھالدىمۇ تەشكىلىي

ئىنتىزامدىن، ئۆز جېنىدىن قورقاتتى. ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئۇ ئايال چاقىر-غاندا هودۇققىنىدىن تۆت ئەتراپقا قارىۋېتىپ:

ــ نېمە ئىشىڭىز بار؟ مەن سۇنى قويۇۋېتىپ كېلىپ قارىشىپ بېرەي، ــ دېگەنچە تىكىۋېتەتتى.

بىر كۈنى ئۇ ئايال سېيىت «قالاقنى» نىشانغا ئېلىپ قولغا چۈشۈر-دى. سېيىت بۆرە چىشىنى دىڭگايتىپ، كۈلگەنچە ئۇنىڭ يېنىغا باردى ــ دە:

ــ نېمە دەردىڭىز بولسا مەن هۆددىسىدىن چىقالايمەن، ــ دېدى خوتۇننىڭ نىيىتىنى چۈشىنىپ.

ــ ئويناشنى بىلەمسەن؟ ــ دېدى ئايال ئۇنىڭغا ئىللىق چىراي ئېچىپ.

ــ بىلمەمتىمكى ...، ــ دېدى سېيىت ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ.

ــ يارايدىغاندەك قىلسەن ئۆيگە كىر، ــ دېدى ئايال ئەتراپقا قارىۋەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ.

سېيىتمۇ ئەتراپقا قارىۋېتىپ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كىرىپ كەتتى. بۇ تازا چىكىمى چۈش ۋاقتى ئىدى. ئايال ئىشىكنى ئىچىدىن تاقىغىلى تۇرۇۋېدى-دى، سېيىت:

ــ ئاچا، مېنىڭ پۇلۇم يوق جۇمۇ! ــ دېدى.

ــ بىلمەن، كۆڭلۈمنى ئالالىساڭ پۇلنى مەن ساڭا بېرىمەن. ــ دېگەنچە سېيىت قالاقنى ئۆزىگە تارتتى.

ئۇ شۇ كۈنلا سېيىتقا بەش يۈەن بەردى ۋە هەپتىدە بۇ ئۆيگە بىر قېتىم كىرىسەن، دەپ شەرت قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن سېيىت قالاقمۇ ئۇنىڭ دائىملىق مېهمانلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

ئەلنىڭ ئايالى ئۇنىڭ بىلەن ئاساناقچە بىللە تالا ــ تۈزگە چىقمايتى. بىرگە چىققاندىمۇ خۇددى يات ئادەملەردەك ئەلى بىلەن ئارىلىق قالدۇرۇپ ماڭاتتى. چۈنكى، ئەلى هەقىقەتەن سەت، سوقا باش، سوزۇق يۈز، ئۇچلۇق ئېڭەك، نەچچە تال ساقلى بار، بىلىنەر ــ بىلىنمەس چوقۇر، قارا چىراي ئادەم ئىدى. ئۇنى بىلمەيدىغان ئادەم ئۇنىڭ تاقا ــ تۇققا

ئۇيغۇرچە سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قايسى مىللەتتىن ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالمايتتى. ئېگىز، ئورۇق بويى ئۇنى بىردە «دونكىخوتقا» ئوخشىتىپ قويسا، بىردە باش ۋە قۇلاقلىرى ئاقلىۋېتىلگەن قوناق شېخىغا ئوخشىتىپ قوياتتى. ئۇ بېشىنى ئەگمەي تۇرسا بىر نۆرى، لېكىن بېشىنى ئەگگەن ھامان ئۇنىڭ ئېگىدە ئاستى تېرىسى نەچچە قاتلىنىپ، بەئەينى ھېتىس قوشقارلارنىڭ پۇرلەنمە بوينىغا ئوخشاپ قالاتتى.. شۇڭا، ئەلى كەيپ بولغاندا:

ـــ ئۇ چرايلىق، مەن سەت. شۇڭا، ئۇنىڭغا گەپ قىلالمايمەن. چرايلىق خوتۇنغا ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى چۈشىدىغان گەپكەن. پەندىيات! سەت ئادەم چرايلىق خوتۇن ئالسا بولمايدىكەن. سەن نېمىلەر تېخى كىچىك، ياش بۇنى بىلىشىپ قوي. ھەرگىز ئۆزۈڭدىن چرايلىق خوتۇن ئېلىشما ئۇ جالاپەتكە چرايلىقلىرىنى تېخمۇ ئېلىشما. ئۇ بەك چرايلىق بولمىسا مەن دەپسەندە بولۇپ مۇشۇ كۇنگە قالامتىم؟ ـــ دەپ مىشىلداپ يىغلاپ كېتەتتى.

ئەلى ئادەتتە بىر ئىشقا ھەيران قالسا ياكى خۇشال بولۇپ كەتسە ۋە ياكى ئىزا تارتىپ قالغاندا شالاڭ ساقىلىنى سىلاپ قويياتتى. خاپا بولغاندا، ئەلەم چەككەندە بولغۇچە ئىچىۋېلىپ، ئۆزىنى يەرگە ئېتىپ يۇمىلاپ ئۆزىنى كاچاتلايتتى.

2

ـــ سېنى يالغۇز قويۇپ، ھاراق ئۆچىرىتىدە ئۇزۇن تۇرۇپ كەتتىم ـ ھە؟ ـــ دېدى ئەلى ۋە سادىقنىڭ شۇنچە توسۇغۇنىغا قارىماي، ـــ بۇ سەيلەر سوۋۇپ قاپتۇ، ـــ دېگىنىچە تاڭجاڭغا يېڭى قورۇمىدىن يەنە نەچچە خىلىنى بۇيرۇتتى.

ـــ سەن كۆتلەش، ھەقىقەتەن ياخشى ئادەم بوپسەن. يەپ بولالمىساق ئىسراپچىلىق بولىدۇ، دېگىنىدىلا بۇنى بىلىۋالدىم، ـــ دېدى ئەلى يېگىدىن كەلتۇرگەن قورۇمىنى سادىقنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ تۇرۇپ.

ـــ سەن دېگىنە، قالغان كۆتلەشلەرچۇ؟ سەندەك كۆتۇرۇلۇپ

چققانلىرى يەنە بارمۇ؟ ـــ دېدى ئەلى بىرقانچە رومكىنى سوقۇشتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، جەينىكىنى كەنتىرگە تىرەپ، سادىققا تىكىلىپ قارىۋالغانچە.

ـــ بىزنىڭ مۇشۇنچىلىك ئادەم بولۇپ چىقىشمىزدىن خۇشال بولۇپ كەتتىڭ ـ ھە؟ سىرتقى كۆرۈنۈشۈڭ سەترەك بولغان بىلەن ئىچىڭ ئالتۇندەك پاك ئادەم جۇمۇ سېنىڭ، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان ھاراق ئىچمەي ئوبدانلا تۇزۇلۇپ قالغان چىرايىنىڭ خورازىنىڭ تاجسىمان قىزىرىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ. لېكىن ئۇنىڭ ئېغىز، كۆز، قېشى تەڭلا كۆلۈڭاتاتتى.

ـــ مەن ساڭا قاراپ كەتسەم، سەنمۇ ماڭا قاراپ كەتتىڭغۇ؟ قارىغاندا خېلى ئابدان بولۇپ قالغان ئوخشىمامدىمەن؟ ھازىرقى خوتۇنۇم مېنى بەك باقىدۇ دېگىنە، ئاغزىدىن ئەلى پەيىي، ئەپەندى دېگەنلەرنى چۈشۈرمەيدۇ، ـــ دېدى ئۇ سادىقنى يەنە قورۇما يېيىشكە زورلاپ.

ـــ سەن ئەمدى ھەقىقىي تۇرمۇش يولىنى تېپىپسەن، بۇرۇنقى دائىم مەست يۈرىدىغان، خوتۇنىڭنىڭ رەسۋاچىلىقىدىن قىلغان شىكايىتىڭ بىلەن كىشىلەرگە كۆلكە بولۇپ بېرىدىغان تۇرمۇشتىن قۇتۇلۇپسەن. چىرايىڭمۇ بىر ئوبدان بولۇپ قاپتۇ. ئەمدى ئۆزۈڭنى مەن سەت دېمە! ـــ دېدى سادىق تويۇپ كەتكەنلىكتىن ئاغزىغا بىر نەرسە ئالغۇسى كەلمىسىمۇ ئەلىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈنلا چوكىسىغا بىر تال گۆشنى قىسىپ تۇرۇپ.

ـــ ھەممىنى قىلغان ئاشۇ جالاپ، ـــ دېدى ئەلى ئەلەم بىلەن، ـــ سىلەر شۇ چاغدا مېنى «يۇمشاق باش»، «ياربماس ئادەم»، «خوتۇنىنى باشقىلار ئېگىلىۋالسا، يىغلاپ، يۇمۇلۇنۇپ، كىشىلەرگە كۆلكە بولۇپ بېرىدىغان گەپ، ھەربىكەتلەرنى قىلىشتىن باشقا ھېچ ئىلاج قىلالمايدۇ، دەپ يۈردىڭلار. مەن بۇنى بىلمەمەن. لېكىن، مېنىڭمۇ تىل قىسىنچىلىقىم بارتى. ئۇ چاغدا سىلەر كىچىك، بۇ تەرىپىنى ئويلاپ يېتەلمەيتتىڭلار. ئۇ چاغدا مېنى ئىككى ئىش باش كۆتۈرگۈزمەيتتى. ئۇنىڭ بىرى، ئاشۇ ئازغىنە مائاشىمنى ئەكەلگەن كۈنۈم بىر تېسىنمۇ كەم قىلماي ئۇ خوتۇن ئېلىۋالاتتى ۋە بۇنىڭ بىلەن مېنى تىزگىنلەيتتى. بەرمىسەم

مېنى ئۇراتتى، ئۇنىڭغا مېنىڭ كۆچۈم يەتمەيتتى. مەن مۇشۇنداق ئاۋاق تۇرسام، ئۇ تۆلۈمدەك تۇرسا قانداق كۆچۈم يېتىدۇ؟ ئىككىنچى، ھېلىقى دەرەكتور ئۇنى ئىگىلىۋالغاندىن كېيىن، ئۇ خوتۇن بىلەن مەن جېدەللەشـ ـتىم. دەرەكتـور بۇنـى ئۇقۇپ، مېنـى بوشـتىۋېتمـەن دەپ قورقۇتتى. .. ـــ ئەلى بىردەم جىم بولۇپ كەتكەندىن كېيىن ئەتراپىغا بـىر قارىـۋېتىپ ئـاۋازىـنى پەسەيتىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى، ـــ مەن سەندىن گەپ يوشۇرمـايمەن. ئـاساسـي گەپ ماۋۇ يەردە، ـــ خوتۇنـ ـنىڭ جىنسي قابىلىيىتى دەمدۇق؟ شۇنىڭغا يېقىن بىر گەپ بار ئىدىغۇ؟ ـــ جىنسي ھېسسىياتى، جىنسي ئىقتىدارى، ـــ ئىزاھلىدى سادىق.

ـــ ھە شۇ نېمىسى كۆچلۈكتى، مەن تەڭ كېلەلمەيتتىم. شۇڭا ئۇ جالاپتىن قورقاتتىم. ھەممە دەردىمنى ھاراق بىلەن چىقىراتتىم. شۇنداقـ ـتىمۇ بىر قېتىم سېيىت بىلەن ئۇيناپ تۇرغاندا ئۇستىگە كىرىپ قېلىپ ھەر ئىككىسىنى كالتەڭ بىلەن راسا دۇمبالىدىم. بۇ ئىشنى سەنمۇ بىلىسەن، تاڭ دۇيجاڭ بىلەن سەن شۇ قېتىم سېيىتىنى جازالىدىڭلار. ئۇنىڭ سېيىت بىلەنمۇ ئۇينىغانلىقىنى بىلگەن دەرەكتور ئۇنى توسقان ئوخشايدۇ، بارا ـ بارا ئۇ سېيىتقا قاراشقا پېتىنالمايدىغان بولدى.

ئەلى گەپتە تولىمۇ يىراقلاپ كېتىپ قالغانلىقىنى ئۆزلۈكىدىن سەزدى بولغاي:

ـــ ھەي سادىق، بۇگۈن بىز ئاران جەم بولغاندا خۇشاللىق گەپلىرىنى قىلىشماي نېمىشقا ئۇ جالاپنىڭ گېپىنى قىلىمىز؟ سەنمۇ ھەي ئۇنىڭ گېپىنى قىلما، دېمەي تىڭشاپ كەتتىڭا كۆتلەش! ـــ دېدى كۆلۈپ كېتىپ.

ـــ ئۆزۈڭنىڭ دېگۈسى كېلىپ قاپتۇ. ئـەسلەپ قـالدىڭـمۇ يا ئۇنى ـــ دېدى سادىق چاقچاق قىلىپ.

ـــ قويسىنا بۇ گېپىڭنى! ئۇنىڭ ئۇستىدىن قاقشاپ ئۆڭىنىپ كەتكەن ئاغزىم سېنى كۆرۈپ يەنە ئېچىلىپ قاپتۇ. ھېلىقى جىنسي توغرىسىدىكى گەپنى بۇ چاغقىچە ھېچكىمگە تىنمىغانىدىم. بۇگۈن ساڭا

دەپ ئىچمىنى بوشىتىۋالدىم، ـــ دېدى ئەلى.

ـــ ئىچىڭ بوشىغانلا بولسا بوپتۇ، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ رايىغا بېقىپ.

ـــ بايا مەن سەندىن نېمىنى سورىغانتىم؟ ـــ ئەلى چېكسىگە بىرقانچىنى ئۇرۇپ قويدى، ـــ توغرا! سەندەك كۆتۈرۈلۈپ چىققانلاردىن يەنە بارمۇ، دېدىم. شۇنى دېگىنا! مەن ئاڭلاپ تېخىمۇ خوش بولۇپ كېتەي.

ـــ بىرنىڭ زاۋۇتىمىز ھازىر «كوڭكا» زاۋۇتى ئەمەس. «تاراق ـ تۇرۇق» زاۋۇتى، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ ئەينى چاغدىكى تەرجىمە سۆزى بىلەن چاقچاق قىلىپ.

ـــ ئۇ گەپلەرنى ھازىر ئۇرغۇيچە دېيەلەيمەن، دەپ باقايمۇ؟ ئاپتوموبىل، تراكتور، قانداق، توغرا بولدىمۇ؟

ـــ توغرا بولدى. لېكىن، ئۇيغۇرنى يەنىلا ئۇرغۇي دېدىڭ. بۇ يەنىلا توغرا بولمىدى.

ـــ بۇ گەپكە قىستىما، بالىلىرىم دېيەلەيدىغان بولدى. ئۇلارمۇ سەندەك ئۆگىنىپ كېتىپتۇ. لېكىن، يەنە بىر دېگەندە يەنىلا ئۇرغۇي دەپ سالىمەن. ئۇلارمۇ ئۆگىتەلمەي ھاردى بولغاي، سۈرۈشتۈرمەيدىغان بولدى. چاقچاق قىلماي زاۋۇتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى دەپ بېرە؟

سادىق ئۇنىڭ زاۋۇتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىغا، بولۇپمۇ ئەينى چاغدىكى 600 ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆسۈپ، يېتىلىشكە بۇنچە قىزىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا نىسبەتەن كۆڭلىدە ھۆرمىتى نەچچە ھەسسە ئاشتى ـ دە، خۇددى يۇقىرى دەرىجىلىك باشلىقلارغا دوكلات قىلغاندەك ئەستايىدىل ـ لىق بىلەن سۆزلەپ مۇنداق دېدى.

ـــ بىز بىلەن كەلگەنلەردىن ھازىر 55 كىشى زاۋۇت ۋە سېخ دەرىجىلىك رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالدى. مەن بىلەن قوشۇلۇپ ئۈچ ئادەم زاۋۇت دەرىجىلىك كادىر بولدى. قۇدرەتنى ئۇنتۇپ قالمىغاندىسەن؟ ئۇ زاۋۇتنىڭ مۇئاۋىن باش ئىنژېنېرى، ئوسمان بېقىندا مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرۈلدى. ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ مۇئاۋىن

رەئىسى، ياشلار «پىرقسىنىڭ سېكرېتارى»
ـــ ئەلى تەرجىمان لەپىدە سادىققا قاراپ قويۇپ:
ـــ چاقچاق قىلمايمەن دەپ يەنە چاقچاق قىلدىڭغۇ؟ ھازىر ئۇنداق دېمەيمەن. لېكىن، پارتىيە، ئىتتىپاق، پىرقە دېگەنلىرىنىڭ خەنزۇچە خەت مەنىسى ئوخشاش. ھەممىسى «داڭ!»، گېپىڭنى داۋاملىق قىلە! ـــ دېدى گەپ ئارىلاپ.
ـــ ھەممە بۆلۈم، سېخلاردا ـــ دېدى سادىق گېپىنى داۋاملاش-تۇرۇپ، ـــ بىز بىلەن كەلگەن ۋە كېيىن كەلگەن ئاز سانلىق مىللەتلەر-دىن مۇئاۋىن كوجاڭ ياكى كوجاڭ، مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى بار. ھەممە ئۇچاستىكا، گۇرۇپپىلاردىمۇ مىللىي كادىر سەپلەندى. كادىرلار سېپى يىلمۇ يىل ئېشىپ بېرىۋاتىدۇ. تاڭ ۋېنسەي ناھايىتى ياخشى ئادەم ئىكەن. پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى جېنىنى تىكىپ بولسىمۇ قوغدايدۇ ۋە ئىجرا قىلىدۇ. ئۇ ھازىر زاۋۇتنىڭ سېكرېتارى ... سەن بىلمەيسەن، ـــ دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ 1960 ـ 1961 ـ يىللىرىدىكى قېينىچە-لىق ۋاقتىدا زاۋۇتتىكى 3700 ئادەمدىن 2620 ئادەمنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ 1700 دەك ئادەم قالغانىدى. شۇ چاغدا، مىللىيلاردىنمۇ 270 دەك ئادەم تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن. ئۇلار ھازىر ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى ماشىنىسازلىق زاۋۇتلىرىدا زاۋۇت باشلىقى، تېخنىك، ئىنژېنېر، باش ئىنژې-نېر، مېخانىك بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. سەن ئۇنتۇپ قالغان بولۇشۇڭ مۇمكىن. ئوقۇغۇچىلار ئەترىتىدىكى چاغدا ئەمگەك دېسە ېشى ئاغرىيدىغان ئابدۇكې-رىم دەيدىغان بىرى بار ئىدى. ئۇ يېقىندا زاۋۇت ئىشى بىلەن ئۇرۇمچىگە كەلگەنىكەن. بىزنىڭ زاۋۇتقا بېرىپتۇ. ئۆز ۋاقتىدا ئۇمۇ بۇ زاۋۇتقا تەر ئاققۇزغان ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ دېيىشچە ئۇ ھازىر ئاقسۇدىكى بىر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇتىنىڭ باشلىقىكەن. 250 ئادەمنىم بار دەيدۇ..

ئەلى ئاغزى ېچىلىپ، داڭ قېتىپ ئولتۇراتتى. ئۇ ھازىر ئۆز ۋاقتىدد-كى «قىزىل قوۇرتلار» نىڭ مۇنداق كارامەتلىرىنى كۆرىستىۋاتقانلىقىغا ھەيران قېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزىنى ئۇنتۇپ قالماي ئەسلەپ تۇرغانلىقد-

دىن تەسىرلىنىپ، ئىچى ـ ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىققان كۆز ياشلىرى چاناقلىرىدا پارقىراپ كەتكەنىدى. ئۇ سادىققا بىلىندۇرمەي قولىنىڭ كەينى بىلەن يېشىنى سۈرتۈپ ئىرتىۋەتتى ـ ده، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

ـــ مەن تاشلىغىلى بەش يىل بولغان ھاراقنى بۇگۈن قانغۇچە ئىچىمەن. سەن بىلمەيسەن، ئۇ چاغدا مەن خۇشاللىق ئۈچۈن ھاراق ئىچىپ باقمىغان، ھاراق ئىچىپ تەبرىكلىگۈدەك خۇشاللىقمۇ ماڭا نېسىپ بولمىغان. خۇشاللىق ئۈچۈن ھاراق ئىچىش پەقەت بۇگۈنلا نېسىپ بوپتۇ. كېلە ئىچەيلى! ـــ دېدى ئۇ ھېلى دېگەن سۆزىنى تەكرارلاپ.

ـــ مۇنداق ئىچىۋەرسەك مەست بولۇپ قالمىز، ـــ دېدى سادىق ئۇنى توسۇپ.

ـــ مەن بۇگۈن قانغۇچە ئىچىمەن. مېنى خۇشال بولسۇن دېسەڭ توسما! خۇشاللىقتا ئىچكەن ھاراق ئادەمنى مەست قىلمايدۇ. قورقما! مەن ساڭا دېسەم، ئۇ چاغدا بەزىدە يالغاندىنمۇ مەست بولۇۋالاتتىم. لېكىن سىلەر سەزمەيتتىڭلار!

ئەلى قولىدىكى رومكىنى كۆتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن كىچىك چەينەككە قاچىلانغان «جۇن» نى قۇيماقچى بولغانىدى، ھاراقنىڭ تۈگىگەنلىكى بىلىنىدى. ئۇ چەينەكنى ئېلىپ يەنە ھاراق ئالغىلى مېڭىۋىدى، سادىق چىڭ تۇرۇپ توستى. لېكىن ئۇ زادى ئۇنىمىدى. چۈنكى ئۇ ھازىر ئوبدانلا قىزىپ قالغانىدى. ئىلاج قىلالمىغان سادىق ئۇنىڭ رايىغا باقتى. ئۇ يەنە ئىككى سەر ھاراق قاچىلاپ كەلدى ـ ده، ئولتۇرمايلا ئىككى رومكىنى تولدۇرغاندىن كېيىن:

ـــ سەن مېنىڭ، «گۈلچەندىڭ پىرقىسى»، «ياشلار پىرقىسى»، «كوچكا»، «تاراق ـ تۇرۇق» دېگەن گەپلىرىمنى ئۇنتۇپ قالمىغىنىڭغا قارىغاندا، سەن كۆتلەشلەر راستىنلا مېنى ئۇنتۇماپسىلەر، ئەسلەپسىلەر! مەن ئىشەندىم. مەن ئىشەندىم، ـــ دېدى سادىقنىڭ ئىككى قولىنى جۇپلەشتۇرۇپ ئىككى ئالقىنىنى ئارىسىغا ئېلىۋالغانچە قايتا ـ قايتا چىڭ سىقىپ تۇرۇپ، ـــ دوستلۇققا يارايسىلەر! ـــ ئۇ ھاياجىنىنى باسالمايۋاتقانلىقىدىن ئاۋازى تىترەپ چىقاتتى، ـــ سەنلەرنىڭ مۇشۇنداق ياراملىق

ئادەملەردىن بولۇپ چىقىشىڭلاردا راستتىنلا مېنىڭمۇ ئەجرىم بارما؟

ـــ سەن ئىشەنمەيۋاتسەن ـ ھە؟ بىزنىڭ بىلىم ئېلىشىمىزغا ئۇل سالغانلار ئەسلى سىلەر. بىز بۇ يەرگە كەلگەندە تېخى لاچىننىڭ كۆزى ئېچىلمىغان «باچكىسى» ئىدۇق، سىلەرنىڭ ئاسرىشىڭلار، يېتەكلەپ تەربىيىلىشىڭلار بىلەن بىرىنچى قەدەمدە «كۆزىمىز ئېچىلدى» ئاندىن «ئۇ-چۇرما بولدۇق» شۇ ئاساستا قانات چىقىرىپ پەرۋاز قىلدۇق ئەمەسمۇ؟

ئەلى ئۇن سېلىپ يىغلۇۋەتتى. ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭغا قاراشتى. ئۇ دەرھال ئۆزىنى ئوڭشۇۋېلىپ مىشىلدىغىنىچە:

ـــ ئادەم تونۇيدىغان ياخشى بالىلار ئىدىڭلار، مانا تېخىمۇ ئېسىل-لاردىن بولۇپ كېتىپسىلەر. بىزنىڭ كىچىككىنە سىڭدۇرگەن ئەجرىمىزنىمۇ ئۇنتۇپ قالماپسىلەر. ھازىرقى بەزى ياشلار ئادەم بولۇۋالسىلا ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتىۋاتامدۇ. بۇنداقلار ھازىر ماڭا ئوخشاش ئۇرغۇيچىنى چالا بىلىدىغان پەيىنى كۆزىنىڭ بۇرجىكىگىمۇ ئېلىپ قويمايدۇ. مەن خۇش، مەن تولىمۇ خۇش... ھازىر خۇشاللىقىمدىن پارچىلىنىپ كېتەي (يېرىلىپ كېتەي) دەپ قالدىم، ـــ دېدى ئۇ «مەن خۇش» سۆزىنى 5 ـ 6 قېتىم تەكرارلاپ، ئۇنىڭ قولى ھېلىغىچە سادىقىنىڭ بىلىكىدە ئىدى.

ـــ قولۇڭ تالمىدىمۇ؟ ـــ دېدى سادىقمۇ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىپ.

ـــ قولۇڭنى ئاغرىتىۋەتتىم ـ ھە؟ ـــ دېدى ئەلى ئۆزىنىڭ قولى ھېلىغىچە سادىقنىڭ بىلىكىدە ئىكەنلىكى ئەمدى ئېسىگە كەلگەندەك قولىنى تارتىپ.

ئەلى گەپنى باشقا تېمىغا يۆتكىدى:

ـــ سەن ھېلى بىر قىسىم ئۇرغۇي بالىلىرىنىڭ ھازىر ۋىلايەت، ناھىيىلەردە چاڭجاڭ، ئىنجىرنەي بولغانلىقىنى دېدىڭ. شۇ چاغدا، ھازىرقى شۇجى تاڭ ئەترەت باشلىقىتى. ئۇنىڭ مۇنۇ سۆزىنى مەن تەرجىمە قىلغان. ئۇ سىلەرگە: «سىلەر بولساڭلار ئۇرۇق، كېلەچەكتە شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئۇنۇپ يىلتىز تارتىسىلەر» دېگەن. ئېسىڭدىمۇ؟ ئۇ ھەقىقەتەن يىراقنى كۆرىدىغان كۆتىلەشكەن. ئۇنىڭمۇ زاۋۇتقا شۇجى بولغىنى ئوبدان بوپتۇ. ئۇمۇ ئۆسىدىغان خەنزۇ ئىدى.

ئەلى ئەسلى قورۇمغا ئامراق ئىدى. لېكىن ئۇ بۇگۈن خۇشاللىقىدا ھەممىنى ئۇنتۇپ، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ چوكا تەگكۈزۈپ قويۇپلا ھەدەپ سادىقنى كۆپرەك يېيىشكە زورلاپ ئولتۇردى.

ـــ ۋاقتىمۇ بىر يەرگە بېرىپتۇ. قورساقمۇ راسا توپىدى، قانغۇدەك مۇڭدىشۋالدۇق ئەمدى تۇرامدۇق؟ ـــ دېدى سادىق سائىتىگە قاراپ قويۇپ، مىدىرلاپ

ـــ توختا! نېمىگە ئالدىرايسەن؟ يەنە بىزە ئولتۇر، تېخى گېپىم تۈگىمىدى، ـــ دېدى ئەلى سادىقنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن چۆچۈگەندەك ئۇنى بېسىپ قويۇپ.

ـــ زاۋۇتقا قايتىمسام بولمايدۇ. بېجىرىدىغان نۇرغۇن ئىشلىرىم بار، ـــ دېدى سادىق بۇگۈن نېمە ئۈچۈن سىرتقا چىققانلىقىدىن ئېغىز ئاچماي.

ـــ ئۇنداق بولسا يەنە بەش مىنۇت ئولتۇر. مېنىڭ ئەخمەت دېگەن كۆتلەشنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى بىلگۈم بار. ئۇ ھازىر نېمە ئىش قىلىدۇ؟ «سەت ئادەمنىڭ يېنىدا ئۆزىدىنمۇ سەت ئادەمنى تۇرغۇزۇپ قويسا، ئۆزى چىرايلىق كۆرۈنەرمىش» دېگەندەك ئەلى ھەر قېتىم ئۆزىنى ئەخمەت «توكچى» غا سېلىشتۇرغاندا، ئەخمەتنى، خەنزۇچىدا ھېچنېمە بىلمەي تۇرۇپ يەنە خەنزۇچە بىلمەيدىغانلارنى ئالدايدىغان، قارا قورساق، قۇۋۇ، ئالدامچى دەپ بىلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئالدىدا «دانىشمەن» ھېسابلاپ كۆڭلى يايراپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىدىغان سادىق ئۇنىڭ رايىغا بېرىپ بىردەم ئولتۇرۇشقا ماقۇل بولدى. سادىق ئەخمەت توغرىسىدا بىر نېمە دەي دەپ تۇراتتى، ئەلى:

ـــ توختا، مەن بىر گەپنى دەۋالاي! ساڭا دېسەم بارغۇ، شۇ چاغلاردا تەرجىمەمدىن چاتاق چىققاندا باشلىقلارنىڭ مېنى تىللىغىنىغا، ھەتتا سەھىدىن چۈشۈرۈۋەتكەنلىكىگە خاپا بولمايتتىم. خاتا قىلغىنىم ئېنىق تۇرسا، خاپا بولۇپ نېمە قىلىمەن؟ لېكىن، ئەخمەتنى ئۇرنۇمغا دەسسەتكەنلىگە قايىل بولمايتتىم. ئۇ خەنزۇچىدا نېمە بىلىدۇ دەيسەن؟ يالغاندىن سۆزلىسىمۇ ئۇرغۇيچىدا گەپدان شۇ، ـــ دېدى.

ـــ سېنىڭ بىردىنبىر دۈشمىنىڭ ئەخمەت ـ ھە؟ ـــ دېدى سادىق ئۇنى گەپكە سېلىپ.

ـــ ياق، دۈشمەن دېسەڭ بولمايدۇ. بۇ خەنزۇچىدا ناھايىتى ئېغىر گەپ. ئۇرغۇيچىدا بىر گەپ بارغۇ؟ دىقامەتچىمۇ، رىقامەتچىمۇ؟

ـــ ھەر ئىككىسى توغرا ئەمەس. رىقابەتچى.

ـــ ئۇنىڭ مەنىسىنى دەپ باقە! خەنزۇچىغا ئوخشامدىكەن، ئاڭلاپ باقاي.

ـــ بۇ دېگەنلىك، ـــ دېدى سادىق ئاددىي مىسال بىلەن، ـــ ئىككى ئادەم ياكى ئىككى تەرەپ بىرەر ئىشتا بەسلىشىدىغان، مۇسابىقىلەشىدىغان، نەتىجىدە بىر تەرەپ يەنە بىر تەرەپنى يېڭىش ئۈچۈن، توغرا تەدبىرمۇ، ناتوغرا تەدبىرمۇ قوللىنىدىغان مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ـــ خەنزۇچە مەنىسى بىلەن ئوخشايدىكەن. ئەخمەت ئەنە شۇ ناتوغرا تەدبىر قوللىنىپ ۋاستە تاللىمايدىغان نېمىدىن، ـــ دېدى ئەلى خۇش بولۇپ كېتىپ. ئاندىن ئەخمەتنىڭ ھازىر نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى سورىدى.

ـــ ئۇ گېپىنى قىلغۇچىلىكى يوق ئادەم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر مەن ئۇنىڭ باشلىقى، زاۋۇت باشلىقى بولغان ئادەم ئۆز ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى ئىچىدىكىلەردىن خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىرى بولسا يۈزىدە تەنقىد قىلماي باشقىلار ئالدىدا سۆزلەپ يۈرسە توغرا بولماس. شۇڭا، ئاغزىمىزنى ئۇپراتمايلى، قانداق؟ ـــ دېدى سادىق ئەخمەت توغرىسىدا سۆزلىگىلىم، توغرىسى غەيۋەت قىلغىلى ئۇنىماي،

ـــ گېپىڭ جايىدا بولدى. سەن ئۇنىڭ باشلىقى تۇرۇپ، باشقا جايلاردا قول ئاستىدىكىلەر ئۇستىدە يامان گېپىنى قىلىپ يۈرسەڭ بولمايدىكەن. سەن ھەقىقەتەن ئەتراپلىق يېتىلىپسەن جۇمۇ؟ لېكىن مەن دېمىسەمغۇ بولا؟ ـــ ئەلى قولىدىكى چوكىنىڭ كۆتىكى بىلەن كەنتىرگە تاققىدە بىرنى ئۇرۇپ قويدى، ـــ ئەخمەت ئۇچىغا چىققان ساختىپەز، ھەممە قىلىقى جا، ساپلا يالغان نەرسىلەر بىلەن ئۆزىنى پەردازلايدۇ. ئىچى قۇملۇق، شۇملۇق بىلەن تولۇپ كەتكەن نېمە؟

ـــ قۇملۇق، شۇملۇق ئەمەس. قۇۋۇلۇق، شۇملۇق دەيمىز. بايىمۇ

گېپىڭدە، «ھىلى ـ پىكىر»، «قۇرۇق چاقماقتىن ئىس چىقىرىپ»، «مـۇ-لاججىم»، «مەردانىلىكى» دېگەن ئاتالغۇلارنى خاتا ئىشلەتتىڭ. ھېلى، پىكىر ئەمەس ھېيلە ـ مىكىر، قۇرۇق چاقماقتىن ئىس چىقىرىپ ئەمەس، ئوت چىقىرىپ دەيسەن، مۇلاججىم ئەمەس، مۇلاھىزەم، مەردانىلىكى دېـسەڭ مەنىسى پۈتۈنلەي ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ ئۆزگىرىدۇ. بۇنداق جايدا ئۇ سۆزنى مەمەدانىلىقى دەيمىز. مەردانىلىقى دېسەك ئالىي خىسلەت-لىك، مەرد ئادەم بولۇپ قالمامدۇ؟ ـــ دېدى سادىق.

ـــ ئاخىرقى گەپنى يەنە بىر دەپ باقە ئۆگىنىۋالاي!

ـــ مەمەدانىلىقى.

ـــ ھەببەللى، مەمەدانىلىقى. بۇگۈن مېنى مېھمان قىلغىنىڭغا كۆپ-تىن كۆپ رەھمەت، كۇندىلىك ئىشلار بىلەن ئالدىراپ چارچاپ تۇرغاندا سەن بىلەن كۆرۈشۈپ ھەمسۆھبەت بولۇپ راسا ھاردۇقۇم چىقتى. پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرايلى. ئىشىڭ بـولسا مـېنى ئـىزدەپ بار، قـولۇمدىن كېـلىشـىچە ياردەم قىلىمەن، ـــ دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرۇشقا مىدىرلاپ.

ئەلى گەپنىڭ تۈگەپ قېلىشىدىن، سادىقنىڭ ئايرىلىپ قېلىشىدىن قورقۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ گەپنى ئۇ تېمىدىن بۇ تېمىغا يۆتكەپ باقسىمۇ سادىقنىڭ ئەمدى ئولتۇرالمايۋاتقانلىقىنى سەزدى ـ دە، ئىككى قولىنى خەنزۇلارنىڭ كۆرۈشۈش، خوشلىشىش ئالدىدىكى ھەرىكىتىدەك جۈپلەپ تۇرۇپ كۆزىگە ياش ئالغانچە مىشىلداپ، خىرقىراق ئاۋازدا:

ـــ دۇنيادا مېنىمۇ ئەسلەيدىغان، ماختايدىغان ئادەملەر باركەن. ئاشۇ كىچىككىنە ئەجرىمىزنىمۇ ئۇنتۇپ قالماپسىلەر. مەن ئەمدى ئۆلسەممۇ كۆزۈم يۇمۇلىدۇ، ـــ دېدى سادىققا ئۈچ قېتىم باش ئۇرۇش تەزىمى قىلىپ.

ـــ ئـۇنداق قـىلما ئەلى پەيـيى، بىز سـاڭا تـەزىم قىلىشىمىز كېرەك! ـــ دېدى سادىق دەرھال ئۇنى توسۇپ.

سادىق سائىتىگە قارىغاندى، ئۇلار تۆت سائەتتىن ئارتۇق ئولتۇرۇپتۇ..

3

«تۆت كۆزلۈك» مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ساۋ چىڭشياڭنىڭ تاڭ ۋېنسەينى ئاگاھلاندۇرغان ئىش راست بولۇپ چىقتى. ئۇ 31 كىشىدىن تەركىب تاپقان كۆچلۈك خىزمەت گۇرۇپپىسىنى باشلاپ، «سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە» ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن بىر ئاخشامدىلا داۋراڭ قىلماي زاۋۇتقا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى ئىجابىي تەربىيىنى ئاساس قىلىپ، «تۆت» نى ئېنىقلاشتا «تەلتۆكۈس» بولماي قالغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئىدى.

خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەردىن ساۋ چىڭشياڭ، مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى جاڭ خىننى ھېسابقا ئالمىغاندا قالغانلىرى بۇ زاۋۇتتىكىلەرگە ناتونۇش ئادەملەر ئىدى. كىشىلەر ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، يۇقىرى ئورۇن «سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بارىدىغان ئورۇنغا ئۆز سىستېمىسىدىن ئادەم ئەۋەتمىسۇن. ھەرقايسى سىستېمىلار ئۆزئارا ئالماشتۇرۇلۇپ ئەۋەتىلىسۇن دەپتۇ دېيىشمەكتە ئىدى. بۇنداق بولغاندا، ئۆزئارا يۇز قاراش، پرىنسىپسىزلىق قىلىشىپ، بىر ـ بىرىنى قوغداش ۋە ياكى كونا ئاداۋەت، ئۆچمەنلىك تۇپەيلىدىن بىر ـ بىرىدىن ئىنتىقام ئېلىشتەك مەسىلىلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلانغىلى بولارمىش.

خىزمەت گۇرۇپپىسى كېلىپ بىر ھەپتىگىچە ھېچقانداق سادا ئاڭلانمىدى. ئۇلار تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىۋاتاتتى. بۇگۈن ئۇلار پارتكومدىكىلەر بىلەن باش قوشۇش يىغىنى ئاچتى. گۇرۇپپا باشلىقى ساۋ چىڭشياڭ قىزغىن كەيپىيات بىلەن:

ـــ يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيانقى تەرەققىياتنىڭلار خېلى ياخشى بوپتۇ. بىز بۇ قېتىم ئىجابىي تەربىيىنى ئاساس قىلىش يولى بويىچە، سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بارىمىز، ئىنقىلاب ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرىمىز. ئەگەر «تۆت» نى ئېنىقلاشتا كەم قالغان جايلىرى بولسا ئۇنىمۇ تولۇقلاپ ئېلىپ بارىمىز. خىزمەتنى ئاساسەن

پارتكوم رەھبەرلىكىدە ئىلىپ بارىمىز. ھوقۇق تارتىۋېلىش نىيتىمىز يوق. لېكىن، خىزمەت تەقسىماتىدا خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن پارتكومنىڭ ئۆز ئالدىغا مۇھىم نۇقتىلىرى بولىدۇ. پارتكوم زاۋۇتنىڭ مەمۇرىي ئىشلىرى بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەزلىك تۇتىدۇ. خىزمەت گۇرۇپپىسى ھەرىكەتنى مەركەزلىك تۇتىدۇ، ـــ دېدى.

ساۋ چېڭشياڭنىڭ كېلىش مەقسىتى توغرىسىدا سۆزلىگەن سۆزىدىن قارىغاندا، سوتسىيالىستىك تەلىم تەربىيە ھەرىكىتى زاۋۇتنىڭ ھازىرقى تەرەققىيات ۋەزىيىتىگە ھېچقانداق سەلبىي تەسىر قىلمايدۇ قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ تۇرتكىسى ئاستىدا تېخىمۇ ياخشى نەتىجىلەرنىڭ قولغا كېلىشىدە گەپ يوقتەك قىلاتتى.

ئىنسان دېگەن پۈتۈن جانلىقلار ئىچىدە ئەڭ ماسلىشىشچان مەخلۇق. بەزى قۇشلار جېنىدا ئۆزى ياشاۋاتقان جايىنىڭ ھاۋا مۇھىتى ئۆزگىگە ماس كەلمىگەن ھامان دەرھال ئۇ جايدىن يۆتكىلىپ، ئۆزگە ماس كېلىدىغان، خالىغان جايغا كېتىدۇ. لېكىن، ئىنسانلار ئۇنداق ئەمەس. ئۇلار ھەممە پاسكىنىچىلىقنى، رەزىللىكنى، خەتەرنى بىلىپ تۇرسىمۇ يەنە شۇ ئورۇندا ياشاشقا مەجبۇر بولىدۇ. بەزىلىرى تېخى شۇنداق پاسكىنا مۇھىتنى ئۆزلىرى خالاپ ياشايدۇ، ئۆزىنىڭمۇ پاسكىنا مۇھىتتا پاسكىنىلىشىپ كەتكىنىنى ھېس قىلمىشايدۇ.

«تۆت» نى ئېنىقلاش، «ئوكچىل» لىقتا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىدە پالانىلارنى «سېستىتۇق» دېسىمۇ ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرى سېسىپ كەتكەن «ئىنقىلابنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچىلىرى» خىزمەت شۆبە ئۆمىكى كەتكەندىن كېيىن زاۋۇتتا ئىشلەپچىقىرىشنىڭ نورمالىششىغا ئەگىشىپ، «قىزىتمىسى» قەدەمىمۇ قەدەم تۆۋەنلەپ، ئەسلىي «ھالىتىگە» كەلگەندى. مانا ئەمدى يەنە خىزمەت گۇرۇپپىسى كېلىشكىلا، «جانلىنىشقا» باشلىدى. ئۇلارنىڭ «تومۇرلىرىغا قايتىدىن قان يۈگۈرۈپ، يىلىكلىرى كۆپۈپ، خۇددى خېمىرتۇرۇچ كۆپ سېلىنىپ كەتكەن خېمىردەك بۇژغۇنلىغىلى تۇردى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئىككى يىلدىن بۇيان «ئاكتىپ» كۆچلەرنى چەتكە قاقتى. ئۇلارنىڭ «ئىنقىلابىي» روھىغا سوغۇق سۇ سېپىپ، ئۇزۇپ

چۇشۇرۇلگەن «ئوڭچى» لارنى قوللىغان، تىرىلدۇرگەن تاڭ ۋېنسەي، سادىقلارنىڭ قىلمىشىنى پاش قىلىپ، ئۇلاردىن ھېساب ئېلىش ئىدى. ھەر كىم يەنە ئۆز غېمىگە چۇشتى. بەزىلەر ئۇدۇللا قىلىپ: بۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى گەپنى چىرايلىق قىلغىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە «ئىش بۇزغىلى كەلدى»، «قازان چاققىلى» كەلدى. زاۋۇتتا ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئىزىغا چۇشۇپ نورمالالاشقىنىنى كۆرگەندىن كېيىن، بىزنى «سىنىپىي كۇرەشنى ئۇنتۇپ كەتتى»، «تىنچ تۇرمۇشتا قورسىقى دومبيىپ كەتتى» دەپ قاراپ ئارىغا يىرىكچىلىك سېلىپ، ئەمدىلا ئېغىزىمغا تەككەن ئاشقا «توپا» چېچىشقا كەلدى، دېيىشتى. يەنە بەزىلەر: ئۇلار قىلماقچى بولغان ئىشلار سىياسەتكە تاقىلىدىغان ئىشلار ئىكەن. ئىشچى دېگەن سىياسەت بىلەن ئويناشمىساقلا بولىدىغۇ، ئىقتىسادىي مەسىلىلەرنى ئېنىقلاپ چىقسا بىزگىمۇ زىيىنى تەگمەيدۇ، دەيتتى. يەنە بەزىلەر: ئىشلەپچىقىرىشنىڭ نورمال ئايلىنىشىغا كاشىلا قىلمىسلا نېمە قىلىمەن، دېسە مەيلى ئەمەسمۇ، ئىقتىسادىي مەسىلىدە قولغا چىققۇدەك بىر نېمە تاپالمىسا ھېچنېمە قىلالمايدىكەن. لېكىن، سىياسىي، تەشكىلىي ئىشلاردا سېنى ئىلماقچى بولسا ھەر نېمە قىلىپ، كولاپ يۇرۇپ بىر نېمە تاپماي قويمايدىكەن. شۇڭ خەيدى قاتارلىقلارنى شۇنداق قىلمىدىمۇ؟ خىزمەت گۇرۇپپىسى بۇ قېتىم يەنە ئۇلار بىلەن ئېيتىشارمۇ؟ دېيىشەتتى.

خىزمەت گۇرۇپپىسى پارتكومدىكىلەر بىلەن مەجلىس ئاچقان كۈننىڭ ئەتىسى سادىق تاڭ ۋېنسەينى ئىزدەپ كىرىپ:

ـــ مەن بۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى، خىزمەت ئۆمىكى دېگەنلەرنىڭ «بىز ئىشلەپچىقىرىش ۋە مەمۇرىي ئىشلارغا ئارىلاشمايمىز» دېگەن سۆزلىرىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشىنى كۆرگەندەك، چۇشەنگەندەك بولدۇم. ئۇلارنىڭ بۇ پرىنسىپى ئەڭ چاتاق پرىنسىپكەن. بۇنداق بولغاندا ئۇلاردا ئىشلەپچىقىرىشتا مەسئۇلىيەت بولمايدىكەن. ئۇلار بىز «ئىنقىلاب» نى تۇتتۇق دېيىشىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى قالايمىقانلاشتۇرىدىكەن. ئاخىردا مەسئۇلىيەتنى بىزگە ئارتىپ قويىدىكەن. مېنىڭچە، ئۇلار تۇتسا ھەممە جەھەتتىن تۇتسۇن، پارتكومغىمۇ ئۆزلىرى رەھبەرلىك قىلسۇن! ـــ دېدى قاتتىق

چېچىلىپ.

ئۇنىڭ دەۋاتقانلىرى راست ئىدى. بۇ ئىش ئالدىنقى بىرقانچە قېتىم-لىق خىزمەت گۇرۇپپىلىرىنىڭ ئەمەلىيەتتىدە ئىسپاتلانغانىدى. لېكىن، تاڭ ۋېنسەي سۆكۈت قىلىپ ئولتۇرۇۋالدى.

— نېمە بولدى؟ — دېدى سادىق كۆڭلىدە بىر ئىشنى سەزگەندەك ھېس قىلىپ.

— خىزمەت گۇرۇپپىسى ئىككىمىزنىڭ خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتىمەسلىكىمىزنى ئۇقتۇردى. بىزنى ئاساسىي كۈچىمىزنى ئىشلەپچىقىرىش ۋە باشقا مەمۇرىي ئىشلارغا قاراتسۇن دەپتۇ، — دېدى تاڭ ناھايىتى سۇس كەيپىيات بىلەن.

— نېمىشقا؟ — جىددىي تۇردە سورىدى سادىق.

— سەۋەبىنى ئۇلارمۇ دېمىدى، مەنمۇ سورىمىدىم. قارىغاندا، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە باشقا مەقسەت بار ئوخشايدۇ.

— ساۋ چىڭشياڭ تېخى بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا ئېچىلغان چوڭ يىغىندا ئىككىمىزنى ئىككى تەرىپىدە ئولتۇرغۇزۇپ، يولداش تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىنى قوشۇمچە ئۆتەيدۇ، دەپ ئېلان قىلمىدىمۇ؟ بىر زاۋۇتقا نىسبەتەن ئېيتقاندا يولغا قويۇلمىغان ھەرقانداق بىر تەدبىر ئاخىرقى ھېسابتا ئىشلەپچىقىرىشنى يۇكسەلدۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ، دېمىدىمۇ؟ ئۇنىڭ سۆزىدىن كېيىن بەزىلەر: بۇ خىزمەت گۇرۇپپا باشلىقى «ئوڭغا» مايىل ئادەم ئوخشايدۇ. قارىمامدىغان تاڭ بىلەن سادىقنى بېقىنىغا ئېلىۋېلىپ غادىيىپ ئولتۇرۇپ كەتكىنىنى دەپتىكەنمىش، — دېدى سادىق بۇنداق تېز ئۆزگە-رىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەي.

— بۇ بەلكى ئۇنىڭ ئىشمۇ ئەمەستۇ، كۆزىنتېپ باقمامدۇق، — دېدى تاڭ ۋېنسەي.

— ھازىر ھېچكىمنى چۈشەنگىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتتى. بەزىدە ئۆزۈمنىمۇ چۈشىنەلمەي كېتىۋاتىمەن، — دېدى سادىق زەردە بىلەن.

تاڭ ۋېنسەي لام ـ جىم دېمەي ئولتۇرۇۋالدى...
بۇگۈن ساۋ چىڭشياڭ كەچلىك تاماقتىن كېيىن خىزمەت گۇرۇپپىسىـ
دىكى بىر قىسىم مەسئۇللار بىلەن مۇناسىۋەتلىك زاۋۇت رەھبەرلىرىنى
يىغىپ، يېقىنقى كۈنلەردىكى ئەھۋالدىن خەۋەرلەندۈرۈش يىغىنى ئېچىپ،
ئەمدىلا ئېغىز ئېچىپ تۇرۇشىغا مەجلىسخانىنىڭ ئىشىكىنى كۈچ بىلەن
ئىتتىرىپ بىر ئۇيغۇر ئىشچى كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ چىرايىدا قان دىدارى
قالمىغانىدى، ھودۇققىنىدىن ئاغزى گەپكە كەلمەيۋاتاتتى.
ـــ كىم بۇ؟ نېمە گەپ؟ بۇ يىغىندا ساڭا نېمە بار؟ ـــ دېدى
ساۋ كېكەچلەپ.
ئۇنىڭ يېقىنىنى كۆرسىتىش ئەينىكى ھېلىقى ئىشچىنى بىردەم ئېگىز،
بىردەم پاكار، بىردەم گىروي، خۇددى ئادەم ئۆلتۇرىدىغان سىرلىق مەخلۇققا
ئوخشىتىپ قويىۋاتاتتى. ئۇ دەرھال يىراقنى كۆرسىتىدىغان ئەينەكنى
كۆزىگە تاقاپ، ئۇ ئىشچىغا باشقىدىن قاراشقا باشلىدى. ئىشچىنىڭ ئەسلىي
قىياپىتى ئەمدى ئۇنىڭغا ئەسلى ھالىتىدە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئىشچى
مەجلىسخانىدىن سادىقنى تاپقاندىن كېيىن:
ـــ سادىق چاڭجاڭ! چوڭ زاپچاسلار سېخىدا ئۆلۈم ۋەقەسى
چىقتى، ـــ دېدى تومتاقلا قىلىپ.
ئۇيغۇرچە سۆزنى كۆپ سۆزلىيەلمىسىمۇ ئوبدانلا چۈشىنىدىغان تاڭ
ۋېنسەي:
ـــ نېمە دېدىڭ؟ كىم ئۆلۈپتۇ؟ ـــ دېدى ھەيرانلىقتا.
ـــ مۇھەممەت تۇرسۇن.
تاڭ ۋېنسەي ئىشچىنىڭ سۆزىنى ساۋغا تەرجىمە قىلىپ بەردى ۋە
ئاندىن سەل ئويلانغاندىن كېيىن:
ـــ ساۋ جۇيجاڭ! سادىق بىلەن ئىككىمىز سېخىغا بېرىپ كېلەيلىمۇ
ياكى سىزمۇ چىقامسىز؟ ـــ دېدى.
ساۋ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا:
ـــ ھازىرچە زاۋۇتتىكىلەر بېرىڭلار! بىز مەجلىسنى
داۋاملاشتۇرايلى! ـــ دېدى ھېچ ئىش بولمىغاندەك بىغەم ھالدا.

سادىق بىلەن تاڭ ۋېنسەي كىشىلەر توپىنى يېرىپ ئۆتۈپ، ۋەقە يۈز بەرگەن مەيدانغا باردى. سادىق ئۆلگۈچىنى تونۇماقچى بولدى. ئۇ ئۆلگۈچىنىڭ ئۈستىگە يېپىپ قويغان بۆزبېنت ياپقۇچىنى قايرىپ گاڭگىراپ قالدى. چۈنكى، ئۆلگۈچىنىڭ باش قىسمى پۈتۈنلەي مىجىلىپ، تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەنىدى. ھايال ئۆتمەي سېخ مۇدىرى بىلەن ئۇچاستكا باشلىقى پەيدا بولدى. ۋەقە سادىر قىلغان بۇ ئىستانوك ھەم ئۆزۈن، ھەم ئېگىز ئىدى. ئۇ ئىگىلىگەن يەرمۇ ئوتتۇراھال بىر مەجلىسخانىنىڭ ھەجمىگە توغرا كېلەتتى. ئۇنىڭ مەشغۇلات ھەرىكىتى ئۆزگىچە بولۇپ، تراكتوردا ئەڭ چوڭ زاپچاسلار ھېسابلىنىدىغان، چويۇندىن قۇيۇلغان ماي كوروپكاسى، شىستېرىن كوروپكىسى قاتارلىق بەش كوروپكىنى ئالدى ـ كەينىگە تارتىپ، سىزىقچىلار چىقىرىپ يونۇش ئارقىلىق پىششىقلايتتى. ئۇنىڭ ئايلىق خىزمەت مىقدارى 200 سائەتتىن ئاشمىسمۇ، بۇ چوڭ زاپچاسلارنى پىششىقلاشتا ئۇ بولمىسا بولمايتتى. ئۇنىڭ بىر يۈرۈشلۈك تەننەرخى بىر نەچچە يۈز مىڭ يۈەنگە بارىدىغانلىقى ئۈچۈن زاۋۇت پۈتۈن يۈرۈشلۈكىنى يېگىدىن سېتىۋېلىشقا خىراجەت ئاجرىتالمىدى. باشقىچە ئۇسۇلدا پىششىقلاپ ئىشلىگەندە ھەم ۋاقىت، ھەم سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلغىلى بولمىدى. تەننەرخىمۇ ئۆرلەپ كەتتى. سادىق سېخ مۇدىرىغا «ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن» «جۇڭلياڭ» ئەقلى بىلەن ئامال تېپىشنى بۇيرۇدى. شۇ گۇرۇپپىنىڭ ئىشچىلىرى ۋاڭ ئۇستامنىڭ يېتەكچىلىكىدە تېخنىكىنى ئىشقا سېلىپ، ئۇ ئىستانوكنىڭ ئۆلچەملىك مېخانىزمى بىلەن ئېلېكترونلۇق قىسمىنى سېتىۋېلىپ ئۇنىڭ غول، سۈپىلىرىنى ئۆزلىرى ياساپ چىقاندىدى. ئۆزىمۇ ناھايىتى سۈرلۈك ئىستانوك بولۇپ، ئىككى تەرەپتىكى ھەربىر غولىنىڭ قېلىنلىقى 60 سانتىمېتر، كەڭلىكى 45 سانتىمېتر، ئېگىزلىكى بىر مېتر 30 سانتىمېتر كېلەتتى. سادىق تاڭ ۋېنسەيدىن ئايرىلىپ ئىستانوكقا تىكىلىپ قاراشقا باشلىدى. ئادەتتە ھەر سېكۇنتىغا ئالدىغا بىر قېتىم، كەينىگە بىر قېتىم غىرىلداپ مېڭىپ، تىنماي قىرىندى چىقىرىپ تۇرىدىغان بۇ مەغرۇر مەخلۇق ئەمدى خۇددى ئۆلگۈچىگە ماتەم تۇتقاندەك جىمجىت تۇراتتى. سادىق «ئادەم ئۆلتۈرگەن» بۇ ئىستانوكقا قاراپ ئىچى ئېلىشقان-

دەك بولدى. بىرقانچە كىشى ھۆ قىلمۇاتاتتى. چۈنكى، ئىستانوكنىڭ سول غولىنىڭ توغرا يۇزىدە ئۆلگۈچىنىڭ بويۇن گۆشلىرى، مېڭە قېتىقى ۋە ئويۇپ قالغان بېغىرەڭ قانلار ساڭگىلاپ قالغانىدى. بىردەمنىڭ ئىچىدە چوڭ زاپچاسلار سېخى ئادەم دېگىزغا ئايلىنىپ كەتتى. سېخىنىڭ چوڭ دەرۋازىسىدا غۇلغۇلا قىلىشپ تۇرغان ئىشچىلارنى بىرىپ ئەندىشلىك چىراي بىلەن بىر ئىشچى ئالدىغا سىلجىماقتا ئىدى. ئۇ ئۆلگۈچىنىڭ ئۇستىسى ۋاڭ ئىدى.

ئۇ ھۇنەرگە پىشقان، يىلمۇ يىل سۈپەت نەمۇنىچىسى، بىخەتەرلىك ئىلغارى، تېخنىكا يېڭىلىغۇچىسى بولۇپ باھالىنىپ كەلگەن بولۇپ، بۇ ئىستانوكنىمۇ ئۇ شۇ سېخىنىڭ تېخنىكى جاڭنىڭ ياردىمىدە ئۆزى لايىھەلەپ، ئۆلچەملىك، نازۇك زاپچاسلارنى ئۆزى شاڭخەيگە بېرىپ سېتىۋىلىپ، ئۆلچەمسىز زاپچاسلارنى ئۆزى ياساپ، ئۆزى قۇراشتۇرۇپ چىققانىدى. ئۇ ئىنتىك ماڭغانلىقى ۋە جىددىيلەشكىنىدىن چىرايىدا قان دىدارى قالمىغان ۋاڭ ئۇستام ئاران دېگەندە توپنى بېرىپ ئۆتۈپ ئالاقزادىلىك بىلەن ئەتراپقا قاراشقا باشلىدى. ئۇ شاگىرتىنى ئىزدەۋاتاتتى. شاگىرتى كۆرۈنمىدى. ئۇ كۈچ بىلەن ئادەملەر توپىنى بېرىپ ئۆتۈپ سادىقنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە، تىترەك ئاۋاز بىلەن ئاران دېگەندە:

ـــ ئۇ مۇھەممەت تۇرسۇنما؟ ـــ دېيىلىدى ياپقۇچىنى ئىما قىلىپ. ۋەقەنىڭ زادى قانداق كېلىپ چىققانلىقىنى بىلمىدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى. بۇرۇن كۆرگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلار كەلگەندە مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئۆلۈكىنىڭ ئىستانوك يېنىدا ساڭگىلاپ قالغانلىقىنى، كاللىسىنىڭ ئاللىقاچان يانجىلىپ كەتكەنلىكىنى، ئىستانوكنىڭ توختىمايلا قورۇق ئايلىنىۋاتقانلىقىنى، ئۇلار ئىستانوكنى ئاران توختىتىپ، جەسەتنى تارتىپ چىقىرىپ، بىرىزىنت ياپقۇچ بىلەن يېپىپ قويغانلىقىنى ئېيتىشتى. ۋاڭ ئۇستامنىڭ سوئالىغا ھەيران قالغان سادىق:

ـــ سىز ئۆزىڭىز نەدە ئىدىڭىز؟ ـــ دېدى زەردە بىلەن يانداۋرۇپ سوراپ.

ـــ كەچلىك تاماقتا پۇشتەك چېلىنغاندا، مەن مۇھەممەت تۇرسۇنغا

ئىستانوكنى توختىتىڭ، تاماققا چقايلى، دېدىم. ئۇ: «ئۇستام، سىز چقىۋېرىڭ. مەن ئىشقا چۈشۈش ئالدىدا پولۇ يەۋالغان، تېخى قورسقىم ئاچمىدى. مەن كەچلىك تاماققا چقمايمەن. قورسقىم ئاچقۇدەك بولسا يېنىمدا نېنىم بار. بۇ ھەپتىلىك ۋەزىپىمىز ئېغىر ئىكەن، ئىستانوكنى توختاتمايلى» دېدى. مەن: «بىخەتەرلىككە دىققەت قىلارسىز» دەپ قويۇپ چقىپ كەتكەنىدىم. شاگىرتىم ئىستانوكنى ماكۇزۇۋاتقاندىكىن دېگەننى ئويلاپ، بىرقانچە ئۇستاملار بىلەن پاراڭ سېلىشقاچ، ئالدىرىماي تاماق يەپتىمەن. شۇ ئارىلىقتا، بىرى سىلىنىڭ سېخىتا ۋەقە چقىپتۇ. نۇرغۇن ئادەملەر كېتىۋاتىدۇ، دېدى. يەپ بولالمىغان تامىقىمنى قاچام بىلەن كۆتۈرۈپ زاۋۇت تەرەپكە چاپتىم.

ۋاڭ ئۇستام داۋاملىق سۆزلىمەكچى بولۇۋېدى، سادىق:

ـــ سىز بۇ جەريانلارنى سۆزلەشنى قويۇپ. ئۆزىڭىز مېڭىش ئالدىدىكى ئەھۋالنى تەپسىلىيرەك دەڭ. ۋەقەنىڭ قانداق يۈز بەرگەنلىكى توغرىسىدا ھازىرغىچە ھېچكىم ئېنىق بىر نېمە دەپ بېرەلمەيۋاتىدۇ، ـــ دېدى قوشۇمىسىنى تۈرگەنچە بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا.

ۋاڭ ئۇستام سادىقنىڭ سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ، كىشىلەر ئارىسىنى يارغانچە مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ جەستى يېنىغا بېرىپ، ياپقۇچنى قايرىدى. ئۇ ئۆلگۈچىنىڭ باش قىسمىنىڭ تونۇغىسىز بۇزۇلغان ناھايىتى ئېچىنىشلىق ھالىتىنى كۆرۈپ، كۆزىدىن تارام ـ تارام ياش ئاققۇزغانچە:

ـــ مەندىن كېتىپتۇ، مەندىن كېتىپتۇ، مەن ئۇنى بۇ «قان ئىچكۈچى دۈنگە» يالغۇز قالدۇرۇپ كەتمەسەم بوپتىكەن. مەن گۇناھكار... مەن گۇناھكار، ـــ دەپ ھۆڭ سېلىپ يىغلاپ، ناله قىلىپ كەتتى.

مۇھەممەت تۇرسۇن 3 ـ تۇركۈمدە كەلگەن شاگىرتلاردىن ئىدى. ئۇ ياۋاش، تارتىنچاق، چرايىدىن كۈلكە كەتمەيدىغان، ئاق سېرىق چراي يىگىت بولۇپ، ئۆگىنىش قىزغىنلىقى يۇقىرى، ئىشچان ئىدى، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقمايتتى. يولداشلار ئارا، مىللەتلەر ئارا دوستلۇق، ئىتتىپاقلىقنى ئېتىبار بىلەن قارايتتى. ئۇستىسىنى تولىمۇ ھۆرمەت قىلاتتى. ئەگەر

ئۇلارنىڭ ئالدىغا سەللا ئېغىر ئىش كېلىپ قالسا، ئۇستام سىز ياشقا چوڭ، مەن قىلاي، سىز ماڭا كۆرسىتىپ قويۇپ ئارام ئېلىڭ، دەپ ئۇنى ئورۇن-دۇققا ئىتتىرىپ بېرىپ ئولتۇرغۇزۇپ قوياتتى. ۋاڭ ئۇستاممۇ، ئۇنى خۇددى ئۆز ئىنىسىدەك كۆرۈپ، قورسىقىدىكى بارلىق ھۈنەرنى ئۇنىڭغا ئۆگىتىش ئۈچۈن تىرىشاتتى. بۇ چاغقا كەلگەندە، زاۋۇتتا «ئۇستا، شاگىرت» توختامى تۈزۈش ئارقىلىق، ئۆگىتىش، ئۆگىنىش تۈزۈمى كۈنتەرتىپتىن قالدۇرۇلغان بولسىمۇ، بۇ ئىككىسى ئۇچاستىكا، سېخ بويىچە ئىككى قېتىم ئۆگىتىش، ئۆگىنىش ئىلغارلىرىدىن بولۇپ سايلانغانىدى. مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئۇچ يىلغىچە 28 يۈەن شاگىرتلىق تۇرمۇش پۇلى ئالىدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتقان ۋاڭ ئۇستام، ھېيت ـ بايرام كۈنلىرى ئۇنىڭغا ئۆز يېنىدىن چىقىرىپ بەش يۈەن، ئون يۈەن بېرەتتى. مۇھەممەت تۇرسۇن ئالغىلى ئۇنىمىسا، «مەن ئەسلى يەيدىغان بىر نەرسە ئېلىپ بېرەي، دەپ ئويلىغانتىم، ئارىلاشتۇرۇپ قويۇپ مۇسۇلمانچە بولماي قالامدىكىن، دەپ ئېھتىيات قىلدىم. ئېلىڭ، ھازىر ئاشخانىلارنىڭ تامىقى ئانچە ياخشى ئەمەس. قۇۋۋەت بولغۇدەك بىر نەرسە ئېلىپ يەڭ. بىزنىڭ بۇ ئىستانوكتا ئىش ئېغىر. مېنىڭ مائاشىم ئۇستۇن. سىزگە بۇنچىلىك پۇل بەرگەنگە قىينىلىپ قالمايمەن» دەيتتى. مۇھەممەت تۇرسۇن قايتا ـ قايتا ئۇنىڭ قولىنى يىندۇرۇپ: «ئۇستام سىزنىڭ ئۇچ بالىڭىز بار. ئائىلە يۈكىڭىز ئېغىر. مەن بىر جان قانداق ئۆتسەممۇ بولىۋېرىدۇ» دېسە، ۋاڭ ئۇستام: «سىز بىلمەيسىز. مېنىڭ مائاشىم سېخ بويىچە ئەڭ يۇقىرى. سېخ مۇدىرىدىنمۇ بىر دەرىجە يۇقىرى مائاش ئالىمەن. ئۇ 7 ـ دەرىجىلىكلەر مائاشىنى ئالىدۇ. مەن 8 ـ دەرىجىلىكلەر مائاشىنى ئالىمەن. زاۋۇت بويىچە 8 ـ دەرىجىلىك مائاش ئالىدىغانلاردىن 408 ئادەم بار. مەن شۇلارنىڭ بىرى. بۇ سان ھەر يىلى كۆپىيىپ بارىدۇ. خوتۇنۇممۇ 4 ـ دەرىجىلىك ئىشچى. بىز ھەرگىز قىينىلىپ قالمايمىز. ئېلىڭ، يانچۇقىڭىزغا سېلىپ قويۇڭ!، ـــ دەيتتى ئۇ مۇھەممەت تۇرسۇنغا چۈشەندۈرۈپ، ـــ سىز زاۋۇتىمىزنىڭ تېخنىكا كۈچى نېمىشقا كۈچلۈك، سەۋىيىسى يۇقىرى ئىكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسىز؟ ئەڭ مۇھىم، ئەڭ تۈپ سەۋەب، زاۋۇتىمىزدىكى 7 ـ، 8 ـ دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇمۇمىي

ئىشچىلارنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلغانلىقىدا. ئىشچى بولغان ئادەم يۇقىرى ماھارەت ئىگىلىمىسە، «بېتى ئۇلۇغ، سۈپۈرىسى قۇرۇق» لاردىن بولۇپ قالىدۇ. ئۇنداقلارنى ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدۇ».

ۋاڭ ئۇستام خىيالىغا بىر ئىش كەلگەندەك يىغىدىن شىپىدە توختاپ مىشىلدىغىنىچە ئىستانوكنىڭ مۇھەممەت تۇرسۇننى سوققان غولى تەرەپكە باردى ـ دە، سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. ئىستانوك تەكچىسىدىن بىر نەرسىنى ئىزدىگەندەك ئىنچىكىلەپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن تۇڭۇلگەن مۇشتى بىلەن يەنە بىر قولىنىڭ ئالقىنىغا پاققىدە بىرنى ئۇرۇۋېتىپ:

ـــ ۋاي ئىستەي! يەنە شۇ سەۋەنلىكتىن بۇ ۋەقە تەكرارلىنىپتۇ، ـــ دېگىنىچە ئىستانوك تەكچىسى ئاستىدىن دەستىسى شۇنچىلىك كۆرۈنۈپ قالغان چوڭ ھەربىكەتچان كۇلۇچنى ئالدى.

ـــ نېمە سەۋەبتىنكەن؟ ـــ ۋەقەنىڭ ھەققىي سەۋەبىنى بىلىشكە تەقەززا بولۇۋاتقان تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق دەرھال ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، تەڭلا سوردى. ۋاڭ ئۇستام ئالدىرىماي چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

ـــ مېنىڭ پەرزەمچە، ـــ دېدى ئۇ، ـــ مۇھەممەت تۇرسۇن ئىستانوكنى توختاتمايلا تەكچە ئاستىغا چۈشۈپ كەتكەن كۇلۇچنى ئالمەن دەپ بۇ بوشلۇققا بېشىنى تىققان، شۇ ھامان بۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن ئىستانوك تەكچىسى قايتىدىن كېلىپ ئۇنىڭ بېشىنى قىسىپ، ھوشسىزلاندۇرۇپ ئۆتۈپ كەتكەن. ئۇ ھوشسىزلانغاندىن كېيىن، ئۇ ياققا ئۆتكەچمۇ، بۇياققا ئۆتكەچمۇ ئۇرۇشۇپرىپ مۇشۇ ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان.

ـــ بۇ يوغان كۇلۇچ ئىستانوك تەكچىسى ئاستىدا نېمە ئىش قىلىدۇ، قورال ـ سايمان ساندۇقى ئۇستىدە تۇرماي؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي گۇمان بىلەن.

ـــ ئۇ بۇگۈن سۈرئەت قوغلىشىپ كۇلۇچنى جايىدا قويمىغانلىقتىن بۇ پاجىئە كېلىپ چىقىپتۇ، ـــ دېدى ۋاڭ ئۇستام ئۆپكىدەپ، ـــ تاڭ شۇجى! سادىق چاڭجاڭ! مەن شاگىرتىمنى ياخشى يېتەكلىيەلمىدىم. ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە مەن جاۋابكار. مېنى جازالاڭلار!

ئۇ قولۇمغا كويزا سېلىڭلار دېگەندەك ئىككى قولىنى جۈپلەپ ئالدىغا

ئۇزاتتى.

ـــ بولدى، ئۇنداق قىلماڭ، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ قولىنى چۈشۈرگۈزۈپ.

4

بۇ ۋەقە تاڭ ۋېنسەي زاۋۇتىغا سېكرېتار بولغاندىن بۇيان يۈز بەرگەن بىرىنچى قېتىملىق ئەڭ چوڭ، ئەڭ ئېغىر ۋەقە ئىدى. ئۇ ماشىنىسازلىق زاۋۇتلىرىدا ئۆلۈم ـ يېتىم كۆپ بولمايدۇ. بولۇپمۇ، ئىش ئۈستىدە ئۆلۈم ۋەقەسى چىقمايدۇ، دەپ قارايتتى. لېكىن، بۇگۈن سېكۇنتتا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە بۇ ۋەقەنىڭ چىقىشى ئۇنى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى.

شۇ چاغدا، سادىقنىڭ بىلەن سولايمانغا كۆزى چۈشۈپ قالدى. سولايمان ھازىر مۇشۇ سېخنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، ھاشىم مۇشۇ سېخنىڭ سىلسار ئۇچاستىكىسىدا مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى ئىدى. ئۇ ئۇچاستىكا باشلىقلىقىدىن كېۋرە، زاۋۇتتىكى توي ـ تۆكۈن، ئۆلۈم ـ يېتىم، نەزىر ـ چىراغ ئىشلىرىنىڭ مۆتىۋەرلىكىنى قىلىشقا تېخىمۇ ئۇستا بولۇپ كەتكەنىدى، سادىق سولايمانغا ئادەم تەشكىللەپ، جەسەتنى دوختۇرخانىدىكى ۋاقىتلىق جەسەت ساقلاش ئۆيىگە يۆتكەشنى ۋە كېچىچە ساقلايدىغانغا ئادەم بەلگىلەشنى بۇيرۇدى. ھاشىمغا تاڭ ئېتىش بىلەن كېپەنلىك، قارىلىقتا ئىشلىتىدىغان رەختلەرنى تەييار قىلىپ، يېقىن ئارىدىكى مەسچىتتىن يۇيۇپ تارايدىغان ئىمام چاقىرىشنى، پېشىنغا ئۆلگۈرتۈپ نامىزىنى چۈشۈرۈشنى تاپشۇردى. ھاشىم:

ـــ ئاتا ـ ئانىسىغا خەۋەر قىلماي تۇرۇپ يەرلىكىدە قويساق قانداق بولار؟ ـــ دېدى.

بۇ گەپ بىلەن سادىقنىڭ ئويلىنىپ قالدى ـ دە:

ـــ مۇھەممەت تۇرسۇن قايسى ناھىيىدىن؟ ـــ دەپ سورىدى. ئۇنىڭ سوئالىغا، سولايمانمۇ، ھاشىممۇ جاۋاب بېرەلمىدى. سادىق ئەتراپقا قاراپ ھېلىقى ئۆلۈم خەۋىرىنى يەتكۈزگەن ئىشچىنى كۆردى.

ـــ ئـۇ پەيزىۋات نـاھىيە شـاپتۇل گـۈڭشىسـىدىن، بىز بىر يەرلىك، ـــ دېدى ئۇ ئىشچى.

سادىق سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

ـــ سولايمان، سەن مەن دېگەن ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، بۇ ئۇستام بىلەن كېچىلەپ پوچتىخانىغا بېرىپ، شاپتۇل گۈڭشىلىق ھۆكۈمەتكە ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىڭلار. گۈڭشىدىن مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئائىلىسىگە خەۋەر قىلىشنى ئۆتۈنىڭلار! ـــ دېدى.

سادىق يەنە ئويلاپ قالدى. مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئائىلىسى خەۋەر-دار بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ بولغۇچىلىك ئارىلىقتا بىر ھەپتىدىن ئارتۇق ۋاقىت كېتىدۇ. ئۇنىڭغىچە جەسەتنى قانداق ساقلىغىلى بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوغلىنىڭ بۇ قىياپىتىنى كۆرگەن ئاتا ـ ئانا قانداق بەرداشلىق بېرەلەيدۇ؟ ئەڭ ياخشىسى ئۇلارنى ساقلىماي ئەسلىدىكى پىلان بويىچە بېجىرگىنىمىز ياخشىدەك قىلىدۇ. سادىق ئويلىغانلىرىنى تاڭ ۋېنسەيگە دېگەندى، ئۇ سادىقنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ باش لىڭشىتتى. ئادەملەرنىڭ بۇرۇن كەلگەنلىرىدىن بىر قىسمى قايتقان بولسىمۇ، يېڭىدىن كېلىۋاتقانلىرى ئۇلاردىن جىق ئىدى. سادىق ئۇلارنى تارقاشقا دەۋەت قىلىپ تولا ۋارقىراپ ئاۋازى پۈتۈپ كەتتى. ئۇ ئىشچىلار ئارىسىدىن ئۇچ ئۇيغۇر ئىشچى بىلەن ئۇچ خەنزۇ ئىشچىنى تاللاپ، ئۇچ ئىشكىكە ئىككىدىن ئادەم قويۇپ، كەلگەنلەرنى نەسىھەت بىلەن قايتۇرۇشنى تاپشۇردى. تېخىچە قايتمىغانلارنى ئۆزى ھەيدەپ ماڭغۇزدى. ئادەملەر شالاڭلاشتى. ئاندىن ئۇ ۋاڭ ئۇستام بىلەن سېخ مۇدىرى رەنىغا: تانا تېپىپ كېلىپ، «قاتىل» ئىستانوكىنى تانا بىلەن قورشاشنى، نەق مەيدانىنى بۇزماسلىقنى، ئەتە قوغداش بۆلۈمى بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىك ئورۇنلىرىنىڭ نەق مەيدانىنى تەكشۈرىدىغانلىقىنى جېكىلىدى. بۇ چاغدا، كەچ سائەت 12 بولاي دەپ قالغانىدى. ھارغىنىدىن ئۇھ دېگۈچىلىكى قالمىغان سادىق ئۆيىگە كىرىپ كەلگەندە ئۇچىنچى بالىغا قورساق كۆتۈرگەن گۈلنىسا تاھىر بىلەن زاھىرنىڭ تاتلىق ئۇخلاۋاتقانلىقىغا قارىغانچە مۇڭلىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇ سادىقنى كۆرۈپلا:

ـــ مۇھەممەت تۇرسۇن بەك بەلەن بالا ئىدى. سېخىمىز بويىچە ئىككى قېتىم ئىلغار شاگىرت بولغان. ئۇنىڭ شاگىرتلىق مۇددىتى توشۇشقا يەنە بىرىم يىل بار ئىكەن، ئۇستىسى سېخ مۇدىرىغا تولا دەپ يۇرۇپ مۇددەتتىن بۇرۇن رەسمىيلەشتۇرگەنىدى. لېكىن، تېخى ئېلان قىلمىغان، بىچارە ئاڭلىيالماي كېتىپ قاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاپ تولىمۇ ئىچىم ئاغرىپ كەتتى. دائىم كۈلۈپ، خۇشخۇي يۈرىدىغان سىماسى كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ زادىلا ئۇيقۇم كەلمىدى، ـــ دېدى ئۇھ تارتىپ.

سادىق ئەمدىلا يېتىشقا تەمشىلۇۋىدى، ئىشىك قېقىلدى. گۈلنىسا كىم ئىكەنلىكىنى سورىمايلا ئىشىكنى ئاچتى. بوسۇغا تۇۋىدە شۇ سېخنىڭ يەنە بىر مۇئاۋىن مۇدىرى توڭ تۇراتتى. گۈلنىسا:

ـــ توڭ مۇدىر، ئۆيگە كىرىڭ! ـــ دېيىشگە، توڭ:

ـــ ياق كىرمەي، مۇشۇ يەردە تۇرۇپلا دەي، سا چاڭجاڭ، تۇتاش سېختىكى ئىككى ئىسمېنىدا ئىشلەيدىغان ئىستانوكچىلارنىڭ ھەممىسى ئىستانوكقا يېقىن كەلگىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ. مەن دەسلەپ بىزنىڭ سېختىكى ئىستانوكچىلارنىڭ ئىشلەشكە ئۇنىمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ باشقا سېختا كـ-ـرىپ قاراپ بـاقسام ھـەممە سېختا ئەھۋال شۇنداقـكەن. قانـداق قىلىمىز؟ ـــ دېدى.

ـــ ئالدى بىلەن ئۆيگە كىرىڭ، ـــ دېدى سادىق دەماللىققا بىر قارارغا كېلەلمەي.

ـــ مەن مېڭىپ تۇراي، بىر قارارغا كەلگەندىن كېيىن خەۋىرىنى بېرەرسىز، ـــ دېدى توڭ.

ـــ توختاپ تۇرۇڭ، بىللە ماڭايلى، ـــ دېدى سادىق سېلىۋەتكەن پاختىلىق چاپىننى قايتىدىن كېيىپ، ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ سورىدى، ـــ ئىشلىگەنلەردىن بىرەرسىمۇ يوقما؟

ـــ مەن چېلىقتۇرمىدىم. بۈگۈنكى ئۆلۈم ۋەقەسىدە مېنىڭمۇ مەسئۇ-لىيىتىم بار. مەن بۇ ھەپتە ئىككىنچى ئىسمېنىدا ئىشلەيتتىم، ـــ دېدى توڭ غەمكىن چىراي بىلەن.

ـــ بـولدى، ھازىـر مەسـئۇلىيەت سـۇرۇشتۇرىـدىغان ۋاقىت

ئەمەس، ـــ دېدى سادىق قىسقىلا قىلىپ.

ئۇ شۇ تاپتا، ئىستانوكچىلارنىڭ ئىستانوكقا يېقىن كەلگىلى ئۇنىمايدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئويلاپ كېتىۋاتاتتى. «دېمەك مۇھەممەت تۇرسۇنۇڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمى، پۈتۈن زاۋۇتتا بىرخىل ۋەھىمە پەيدا قىلغان» . سادىق شۇ خىياللىرى بىلەن سېخقا يېتىپ كەلدى. تۇتاش سېخلارنى ئارىلاپ ئۆتكەندىلا چوڭ زاپچاسلار سېخنىغا بارغىلى بولاتتى. ئۇ ئەھۋالنىڭ توڭ مۇدىر دېگەندەك ئىكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ بوپتۇ، كۆڭلى جايىغا چۈشكەنلەر ئىشلەيمىز، دېسە ئىشلىسۇن. قورقۇپ ئىستانوكقا يېقىن كېلەلمىگەنلەر بۈگۈنچە ئىشلىمەيمىز، دېسە مەيلى. سىز ئۆز سېخىڭىزدىكىلەرگە چۈشەندۈرۈڭ. ئۇلار ئىشلىسە باشقا سېختىكىلەرمۇ كۆرۈپ ئىشلىشى مۇمكىن. لېكىن، مەجبۇرلىماڭ! ـــ دېدى.

ئەتىسىدىن باشلاپ زاۋۇتتا بىرخىل ۋەھىمە ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىدى. بولۇپمۇ، ئىستانوكچىلار ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن مەشغۇلات قىلاتتى. ئۇلار ئىستانوكقا بەك يېقىن كەلسە، ئىستانوكلىرى «ھاپلا» قىلىپ سۇمۇرۈپ ئەكىرىپ كىرىپ يەۋېتىدىغاندەك، ئۆزلىرىنى ئىستانوكتىن قاچۇرۇپ، ھەربىر ھەرىكەتنى ئىشلىگەندىن كېيىن ئىستانوكنىڭ ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىگە ئىنچىكىلىك بىلەن سىنچىلاپ قاراپ كېتىشەتتى. سادىق ئاخشامدىن بۇيانقى ئەھۋالنى تاڭ ۋېنسەيگە مەلۇم قىلىۋىدى، ئۇ ھەيران قېلىپ:

ـــ مۇنداقمۇ ئىش بار دەڭ!؟ يۈرۈڭ، سېخلارنى ئارىلاپ چىقايلى، ـــ دېدى دەرھال ئورنىدىن قوزغىلىپ.

ئۇلار ئىستانوكلار ئەڭ قويۇق ئورۇنلاشتۇرۇلغان تۆت سوغۇق پىشىقلاپ ئىشلەش سېخىنى كۆردى. كۆپ سانلىق ئىستانوكلار ھەرىكەتلىنىۋاتسىمۇ، ئىشچىلار ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن، ھوشيار تۇرۇپ مەشغۇلات ئېلىپ بېرىۋاتاتتى، سۈرئەت بىلەن كارى بولمايۋاتاتتى. ئۇلار ئايلىنىپ چوڭ زاپچاسلار سېخنىغا كىرىپ، «قاتىل» ئىستانوك بار گۇرۇپپىغا كەلدى. بۇ گۇرۇپپىدا ئۇچلا چوڭ ئىستانوك بولۇپ، بۇلار «قاتىل» ئىستانوكتىن باشقا، ھەر ئىسمىنىدا ئۇچتىن ئادەم باشقۇرىدىغان، «ئەجدىھا ئىشىك»

لىك (لوكۇمبىنباۋ) ئىستانوكى، تۆتتىن ئادەم باشقۇرىدىغان ھەممىدىن ئېگىز، ھەم چوڭ سۇ كۆچى بېسىش ئىستانوكى ئىدى. ئۇستاملار بۇ ئۇچ چوڭ ئىستانوكنى «ماتەم» بىلدۈرۈشكە قويۇپ، ئۆزلىرى گۈرۈپپا يىغىنى ئاچىدىغان بۆلۈكىگا يىغىلىشىۋاتاتتى. ئىككى ئىسمېنىدا ئىشلەيدىغان 16 ئادەمدىن 15 ى كەلگەنىدى. پەقەت مۇھەممەت تۇرسۇنلا يوق ئىدى. ئۇلار تاڭ ۋاقىسەي بىلەن سادىقنىڭ ئۆزلىرى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىغا لەپىدە بىر قاراپ قويۇپ ئۆز گەپلىرىنى قىلىۋەردى. ۋاڭ ئۇستام گەپكە ئارىلاشماي بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە تىڭشاپ ئولتۇراتتى.

ــــ مۇشۇ، رېن مۇدىر دېگەن ئادەممۇ ماتور سېخىدىكى «لىيۇ زالمىدىن» قېلىشمايدىغان نېمە. مۇھەممەت تۇرسۇننى رەسمىيلەشتۈرۈش دوكلاتىنى ئۇچاستىكىدىن يوللىغلى ئىككى ئايدىن ئاشتى. ئەمگەك، كادىر بۆلۈمىمۇ تەستەلاپ چۈشۈرۈپتىمىش. نېمىشقا مۇشۇ چاغقىچە ئېلان قىلمايدۇ؟ مانا ئەمدى ئۇنىڭ خۇشخەۋىرىنى كىم ئاڭلايدۇ؟ ئاناڭنى! ــــ دېدى بىر ئۇستام غەزەپ بىلەن، ئۇ ئۆزىنىڭ دېگەنلىرىنى تاڭ بىلەن سادىق ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئاۋازىنى ئەتەي قويۇۋەتكەنىدى.

ــــ ماۋۇ لاۋۇاڭمۇ بەك ئېغىر، تەشكىلچانلىقى كۈچلۈك، پرىنسىپچان ئادەم. ئەمگەك، كادىر بۆلۈمى تەستەلىغان خەۋەرنى ئۆزى ئاڭلىغاندىكىن ئۇنىڭغا يەتكۈزسە بولمامدۇ؟ ــــ دېدى يەنە بىر ئۇستام ۋاڭ ئۇستامنى ئەيىبلەپ.

ــــ مۇدىرنىڭ ئاغزىغا قارىدىم، بۇنداق بولارىنى كىم ئويلاپتۇ؟ ــــ دېدى ۋاڭ ئۇستام ئەيىبكارلارچە. تاڭ ۋاقىسەي بىلەن سادىق ئۇستاملارنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئۇلار خۇشياقماس كەيپىيات بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ قويۇشتى.

ــــ سا چاڭجاڭ، مۇھەممەت تۇرسۇننى شاگىرتلار قاتارىدا دەپنە قىلساڭلار بولمايدۇ جۇمۇ، رەسمىي ئىشچى دەپ ئېلان قىلىش كېرەك. ئاتا ــ ئانىسىغا نەپىقە بېرىشتىمۇ ئۇستا بويىچە ھېسابلاپ، ئىش ئۇستىدە قازا قىلغانلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىڭلار. ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى ئوبدان ئۇزىتايلى! قانداق دېدىم كۆپچىلىك؟ ــــ دېدى يەنە ھېلىقى ئۇستام.

ـــ خو ئۇستامنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىز، ـــ دېيىشتى ئۇلار بىردەك ئاۋاز قوشۇپ.

ـــ بۇلارنى ئەلۋەتتە سىلەر دېگەندەك قىلمىز. بىزمۇ مۇشۇنداق ئويلاشتۇق، ـــ دېدى سادىق.

ـــ نېمىشقا ئىشلىمەي بىر يەرگە توپلىشىۋالدىڭلار؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي ئۇلاردىن گەپ ئالماقچى بولغاندەك.

ـــ ئاخشامدىن بۇيان بۇ ئىستانوكلار بىزگە سىرلىق بىلىنىپ كېتىۋاتىدۇ، ـــ دېدى خو ئۇستام.

ـــ بۇ «قاتىل» نى ۋاڭ ئۇستامنى ئۆزى لايىھىلەپ، ئۆزى قۇراشتۇرغان دېمىسەم، بۇ چاغقىچە سەككىز باڭلىق بازغان بىلەن چېقىپ كۆمۈپەيكۇم قىلىۋېتەتتىم. ئاناڭنى! گۇرۇپپىمىزدىكى ئەڭ ياخشى بىر سەپدىشىمىزنى سېكۇنتقا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە يەۋەتتى بۇ «ئالۋاستى»، ـــ دېدى يەنە بىر ئۇستام ئىستانوكقا غەزەپلىك قاراپ قويۇپ.

سادىق گەپ ئىستانوكتا ئەمەس. بىزنىڭ قانۇنىيەت بويىچە مەشغۇلات قىلىشىمىزدا دېمەكچى بولدىيۇ، ئۇلار ھازىرقى ناچار كەيپىياتتا ئۆزىگە يۈز ـ خاتىرە قىلماي قويمال گەپلەرنى قىلىۋېتىشتىن ئىھتىيات قىلىپ تاڭغا بۇ يەردىن كېتىش ئىشارىتىنى قىلدى.

تاڭ كېتىۋېتىپ سادىققا:

ـــ چوڭ يېغىن ئېچىپ، بىخەتەرلىك تەربىيىسى ئېلىپ بارايلى، ـــ دېۋىدى، سادىق:

ـــ ھازىرچە يېغىن ئاچمايلى، ھازىر يېغىن ئاچساق بەزى گەپلەرنى قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇنى بىخەتەرلىككە رىئايە قىلماي ئۆلدى، دېگەندەك مەنە چىقىپ قالىدۇ. بۇنداق ئىشتا، ئىشچىلار ناھايىتى تۇيغۇن ۋە سەگەك كېلىدۇ. گەپ جايىدا قىلىنمىسا، خاتا چۈشەنچە پەيدا بولۇپ، ئۆلگەن ئادەمنى سىلەر يەنە تەنقىد قىلماقچىمۇ دېيىشتىن يانمايدۇ. بۇ ۋەھىمە 2 ـ 3 كۈنگە قالماي ئوڭشىلىپ كېتىدۇ. كىيىنرەك خۇلاسىلەك يۇقىرى قى ئۇقۇشماسلىقتىن ساقلانغىلى بولىدۇ. بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدا ئىستانوكنىڭ يان ئوقى چېچىنى سۇرەپ كېتىپ باش تېرىسىنى پۈتۈنلەي

قومۇرۇپ چىققان جاڭ فاملىلىك قىزنىڭ ۋەقەسىدىمۇ بىرقانچە كۈنگىچە مۇشۇنداق ھالەت شەكىللەنگەن. بولۇپمۇ، ئايال ئىشچى ـ شاگىرتلار خېلىغىچە ئىستانوك يېنىغا بارالماي نۇرغۇن تەشۋىق ـ تەربىيىدىن كېيىن كەيپىيات ئاستا ـ ئاستا ئىزىغا چۈشكەن، ـــ دېدى.

ـــ ئۇ قىزنىڭ كېيىن چېچى چىقىپتىمۇ؟ ـــ سورىدى تاڭ.

ـــ چېچى چىقماپتۇ. قىپقىزىل بولۇپ ساقىيىپتۇ. يالغان چاچ كېيىدىكەن. ئۇ يېقىندا بىر يىگىت بىلەن توي قىلدى، تويىغا مەنمۇ باردىم. يالغان چاچ بىچارە قىز بالىنىڭ چىرايىنىمۇ بىرئاز سولاشتۇرۇپ قويۇپتۇ.

ـــ چاچنىڭ رولى چىرايغا نىسبەتەن چوڭ بولىدىكەن ـ ھە؟ ـــ دېدى تاڭ بىر ساۋاتقا ئىگە بولغاندەك.

ـــ ئاخشام مەن ئۆز ئالدىمدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئەسلەپ كۆڑـ دۈم. زاۋۇت قۇرۇلغاندىن ھازىرغىچە مۇشۇنداق چوڭ ۋەقەدىن سەككىز قېتىم چىقىپتۇ، تۆت ئادەم ئۆلۈپتۇ، ئۈچ ئادەم ناكا بوپتۇ. بىر چىرايلىق قىز تازىغا ئايلىنىپ، چىرايىنىمۇ كېرەكتىن چىقىرىپتۇ. شۇڭا، بىز بۇ قېتىم ئوبدان خۇلاسە قىلمىساق بولمايدۇ، ـــ دېدى سادىق.

مۇھەممەت تۇرسۇننى دەپنە قىلىپ ئالتە كۈن ئۆتكەندە ئۇنىڭ دادىسى تۇرسۇن نىياز ئاكا كەلدى. ئۇ كىچىك ئوغلى ئەخمەتنى بىرگە ئېلىپ كەلگەندى. ئۇنىڭ كەلگەن ۋاقتى سادىقنى ناھايىتى خۇشال قىلدى. چۈنكى ئۇ ئوغلىنىڭ يەتتە نەزىرىگە ئۇلگۈرۈپ كەلگەندى. مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ نەزىرىنى زاۋۇت مەسئۇل بولۇپ ئۆتكۈزدى. ھاشىم پوقاق مېھمان كۆتۈش ـ ئۇزىتىش ئىشلىرىنى ناھايىتى چېۋەرلىك بىلەن تەشكىللىگەندى. تاڭ ۋېنسەي، سادىق، ۋاڭ ئۇستام، قۇدرەت، رېن مۇدىر، سۇلايمان، توغلار تۇرسۇن ئاخۇن ئاكا بىلەن ئوغلى ئەخمەتنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئۆرە تۇردى. تاڭ ۋېنسەي:

ـــ بىز خەنزۇلار بۇ يوسۇندا نەزىرگە ئارىلاشساق بولامدۇ؟ ـــ دېگەندە، ھاشىم:

ـــ بۇ ھەم نەزىر، ھەم ماتەم مۇراسىمى، بۇنداق بولغاندا تەسىرى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ، ـــ دەپ ئاغزىغا كەلگەنچە چۈشەندۈردى.

نەزىرگە زاۋۇتتىكى بارلىق مىللىي ئەر ـ ئايال ئىشچى ـ خىزمەتچى ـ لەرنى چاقىردى. چوڭ زاپچاسلار سېخىدىكى مۇھەممەت تۇرسۇن ئىشلەگەن گۇرۇپپىدىكى خەنزۇلارنىمۇ چاقىردى. بەزى چاقىرمىغان خەنزۇلارمۇ كېلىپ، ئۆزى بىلگەن قائىدە ـ يوسۇنلارنىڭ خىلمۇ خىللىرى بىلەن ماتەم بىلدۇرۇشتى. بىرقانچە خەنزۇ ئۇستاملار تۇرسۇن ئاخۇن ئاكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئوچ قېتىم باش ئۇردى. بۇلارنىڭ بىرى ۋاڭ ئۇستام ئىدى. تۇرسۇن ئاخۇن ئوغلىنىڭ ئۆلۈمىنىڭ بۇندىق چوڭ ئۆتكۈزۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ قاتتىق تەسىرلەندى. ئۇ سادىققا:

ـــ ئادەم ئۇرۇمچىدە ئەتىۋار ئىكەن. ئۆلۈمىمۇ ئۇرۇمچىدە ئۆز ئېتىبارىنى تاپىدىكەن. سىياسەت تۆۋەنگە بارغانچە بۇلغىنىدۇ، دېگىنى راست ئوخشايدۇ. بۇ ئىش بىزنىڭ ئۇ يەرلەردە بولسا، بېشىمىزغا قانداق كۈن چۈشىدىغانلىقىنى ئويلاپ يېتەلمەيمىز. مېنىڭ ھېچقانداق تەلىپىم يوق. مەن مىڭ مەرتىۋە رازى. نەپىقە پۇلىنى ئالمايمەن. ئۇنى ئالسام ئوغلۇمنىڭ ئۆلۈكىنى ساتقانىدەك بولۇپ قالمامدىمەن؟ بىرلا تەلىپىم بار. مۇشۇ كىچىك ئوغلۇم ئەخمەتنى ئاكىسىنىڭ ئورنىغا ئېلىپ قالساڭلار. بولسا ئۇنىمۇ ئاكىسىنىڭ ئۇستىسى ۋاڭ ئۇستامغا تۇتقۇزساڭلار! ـــ دېدى.

تۇرسۇن ئاخۇن ئاكا، ئاق ـ قارىنى پەرق قىلالايدىغان، ئوقۇمۇشلۇق، غۇرۇرى بار ئادەم ئىكەن. ئۇ زاۋۇتنىڭ ئوغلىنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزاتقان داغدۇغا بىلەن شۇ چاغدىكى جەنۇبىي شىنجاڭدا ئومۇمىيۈزلۈك بولۇۋاتقان ئۆلۈم ـ يېتىم، نەزىر ـ چىراغ ئىشلىرىدا «فېئودالىق ئۆرپ ـ ئادەتكە قارشى تۇرۇش»، «كونىلىققا قارشى تۇرۇش شوئارى ئاستىدا دەپنە ئىشلىرىنى ئوچۇق ـ ئاشكارا قىلالمايدىغان، نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزمەيدىغان، ئۆتكۈزگەندىمۇ، ئوغرىلىقچە كېچىلىرى بىرقانچە ئادەمنى چاقىرىپ، ياغ پۇرىتىپلا قويىدىغان، خەتمىقۇرئان قىلىشقا قەتئىي يول قويمايدىغان «سول» ئېقىم ھادىسلىرىنى سېلىشتۇرۇپ قىلىپ، يۇقىرىدىكى تەسىراتىنى سۆزلىگەنىدى. تۇرسۇن ئاخۇن ئاكا ھاشىم پوقاقنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۆز يۇرتلۇقلىرىدىن 5 ـ 6 ئىشچى بىلەن بىرگە ئىككى قېتىم ئوغلىنىڭ قەبرىسىنى يوقلىغاندىن كېيىن يۇرتىغا قايتىماقچى بولدى. ئۇ ماڭىدىغان

چاغدا سادىق:

ـــ كىچىك ئوغۇللىرىنى ئەپقالىدىغان بولدۇق. لېكىن، ئەمدى ئۇنى ۋاقى ئۇستامغا بەرمەيمىز. شۇ سېخىتا ساۋۇت دەيدىغان بىر ئۇيغۇر ئۇستام بار شۇنىڭغا تۇتقۇزىمىز. ئۇ ئىستانوكچى بولمايدۇ، سىلسار قىلىپ تەربىيىلىنىدۇ، ـــ دېدى ـ دە، يېنىدىن 800 يۈەن پۇلنى چىقىرىپ، ـــ بۇ مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئىش ئۇستىدە ۋاپات بولغانلىق نەپىقە پۇلى. بىز ئۇنى رەسمىي ئىشچى قاتارىدا بىر تەرەپ قىلدۇق.

لېكىن، تۇرسۇن ئاخۇن ئاكا:

ـــ ئۇنداق قىلىشمىسلا، مەن ھەرقانچە كەمبەغەل بولغاندىمۇ بۇ پۇلنى ئالالمايمەن. كىچىك ئوغلۇمنى ئېلىپ قېلىشقانلىقلىرىغا مىڭ مەرتىۋە رازى، ـــ دەپ پۇلنى ئالغىلى ئۇنىمىدى.

سادىق چۈشەندۈرۈپ:

ـــ بۇ دۆلەت تۇزۇمى بويىچە سىلىگە تېگىشلىك پۇل. بۇنى ئالمىسلا بولمايدۇ. بۇنىڭدىن كۆپ ئالىمەن، دېسىلمۇ ئالالمايلا، ـــ دەپلا ئۇنىڭ ئالقىنىنى ئېچىپ پۇلنى تۇتقۇزۇپ قويدى...

خىزمەت گۇرۇپپىسى بەلگىلىگەن پرىنسىپلارنىڭ بەزىلىرىنى ھەر ھالدا ئىجرا قىلىۋاتاتتى. ئۇلارنى «ئىنقىلاب ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈش» يۈنىلىشىدە چىڭ تۇردى، دېمىگەندىمۇ، ئاساسەن خىلاپ-لىق قىلمىدى. سەككىز سائەتلىك خىزمەت ۋاقتىدا ئىشلەپچىقىرىش ئورنىدا سىياسىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللانمىدى. ئۇنداق پائالىيەتلەرنى كۆپىنچە ئاخشىمى ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتتا ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. لېكىن، ساۋ چىڭشياڭ بەش «ئوڭچى» نىڭ ئىشىدا ئىككى ئارىلىقتا قېلىپ، تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىققا بىر نېمە دېگۈسى بار ئىدى. بۇ ئىشتا مىڭ شەندى ئۇنى «سىلەر يۇمشاق قوللۇق قىلىۋاتىسىلەر» دەپ تەنقىد قىلسا، شۇ چاغدىكى «ئاكتىپ-لار» قايتا قوزغىلىپ، تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق «ئۆلگەن يولۋاس» نى قايتا تىرىلدۈردى، نېمە ئۈچۈن بۇنىڭ ھېسابى ئېلىنمايدۇ، دەپ بېسىم ئىشلىتىۋاتاتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ مەقسىتى: «ئۆلگەن يولۋاس» نى قايتا دۇمبالاش ئەمەس، بەلكى «تىرىك يولۋاس» تۇتۇش ئىدى. چۈنكى،

ئۇلارمۇ ئەمدى بۇ بەش «ئوكچى»، «ئۇلۇك يولۇاس» لارنىڭ ئىشىغا ئاللىقاچان قىزىقمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. چۈنكى ئىككى ـ ئۈچ يىلدىن بۇيان شۇنچە قېزىپمۇ ئۇلاردىن بىرەر پۇكلۇق ئىقتىسادىي مەسىلە تاپالمىغانىدى تۇرسا. ساۋ چىكشياڭ بەش «ئوكچى» نىڭ ئىشى توغرۇلۇق تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقتىن تۇتامغا چىققۇدەك پاكىت، دەلىل تاپالماي، گەپ ئېچىش قىيىن بولۇپ تۇرغاندا مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئۇلۇم ۋەقەسى بىر دەستەك بولدى. ئۇلار بۇ ئىشنى مۇنداق خۇلاسە قىلغانىدى: بىرىنچى، زاۋۇتنىڭ 1 ـ، 2 ـ قول رەھبەرلىرى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مۇھىملىقىنى ھەددىدىن ئارتۇق تەكىتلەپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىمايدىغان جىددىيچىلىكنى پەيدا قىلغان. بۇ ئەھلىيەتتە، پارتىيە ـ نىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى لۇشيەن، فاكچىلىرىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، يەنىلا ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسى بىلەن شۇغۇللانغانلىق، ھازىرقى ۋەزىيەتتىن بىراقلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئىپادىسى. ئىككىنچى، ئۇلار ئۆلۈم ئۇزىتىش جەريانىدا فېئودال، بۇرژۇئازىيە سىنىپىنىڭ كونا قائىدە ـ يوسۇنلىرى، دىنىي ئەقىدە، ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى كۆتۈرۈپ چىققان. پارتكوم سېكرېتارى بولغان ئادەم تېخى ئۆزى باشچىلىق قىلىپ بۇخىل قالاق قائىدىلەرنى يەنمۇ كېڭەيتىپ، خەنزۇلارنى ئۇيغۇرلارغا باش قويدۇرغان. بىر شاگىرتنىڭ ئۆلۈمىنى رەسمىي ئىشچى قاتارىدا مىسلىسىز داغدۇغا بىلەن ئۇزاتقان. ئۇچىنچى، ئىشچىلارنىڭ ئاغزىنى تاۋاقلاش، ئۆلگۈچىنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىغا ياخشىچاق بولۇش ئۇچۇن، مەشغۇلات قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ ئۆلگەن شاگىرتنى رەسمىي ئىشچى دەپ ئېلان قىلىپ، دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى، زاۋۇتنىڭ تۇزۇمىگە خىلاپلىق قىلغان. ھەممە تۇزۇم ـ پرىنسىپلارنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ پەقەت 180 يۈەن بېرىلىدىغان نەپىقە پۇلىنى 800 يۈەنگە كۆتۈرگەن. تۆتىنچى، ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى كىچىك ئوغلىنى يەنە ئاكسىنىڭ ئورنىسى ۋاڭ ئۇستامغا بېرىمەن، دەپ چىڭ تۇرسىمۇ بەزى مىللىي باشلىقلار باشقا غەرەزنى چىقىش قىلىپ، «ئۇ بالىنى ئەمدى خەنزۇلارغا تۇتقۇزمايمەن» دېگەن. بەشىنچى، بۇ زاۋۇتنىڭ «چوڭ زاۋۇتچىلىق»، «مۇستەقىل پادە-

شاهلىق» ئىدىيە، ئىستىلى ۋاڭ لىيەنجوگنى يۆتكەپ كەتكەندىن كېيىنمۇ تۇزىتىلىشكە قاراپ يۈزلەنگىنى يوق. ئەكسىچە، يۇقىرىنىڭ تۈرلۈك يوليو-رۇقلىرىغا پىسەنت قىلمايدىغان، يۇقىرىدىن كەلگەنلەرنى كۆزگە ئىلمايدى-غان ناچار كەيپىيات داۋاملىق كۆپىيىپ، زاۋۇتنى ئۆزلىرىنىڭ «سۇ كىرمەيدىغان، يېڭنە تەققىلى بولمايدىغان» «كىچىك كىنەز» لىكىگە ئايلاندۇرۇۋالغان. ئۇلار بۇرۇن كەلگەن خىزمەت گۇرۇپپىسى ۋە ئۆمەكلىرىنى مۇشۇ كۈچىگە تايىنىپ، يا ھەيدىۋەتكەن، يا كېتىشكە مەجبۇر قىلغان.

خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن زاۋۇت رەھبەرلىكى ۋە بىر قىسىم ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت يەنە كۈچىيىشكە باشلا-دى. خىزمەت گۇرۇپپىسى سادىقلار مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئۆلۈم ئىشىنى ئۇزىتىپ، ئىشچىلارنىڭ كەيپىياتىمۇ نورمالىشىپ بولغاندا بۇ ماتېريال توغرىسىدىكى «بۇس» نى تارقاتتى. سادىق ھېسابلاپ كۆرۈۋېدى، بۇ دەل ئۆلۈم ۋەقەسى بولۇپ 18 كۈن ئۆتكەن چاغ ئىكەن. تاڭ ۋېنسەي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ سۈكۈت قىلىپ جىم تۇرۇۋالدى. ئۇ سادىقنىڭ ئۇلار بىلەن دېيىشىدىغان پەيتى كەلدى، دېگەن سۆزىگە:

ـــ بۇ بىر مىش - مىش گەپ، ئەگەر ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ قارىشىنى توغرا دېسە، پاكىتلىرى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولسا، يۈزمۇ يۈز تۇرۇپ كەنتر ئۇستىگە قويسۇن! شۇ چاغدا ئاندىن مېنىڭ دەيدىغانلىرىم بار، ـــ دېدى.

لېكىن، سادىق يېرىلغۇدەك بولۇپ:

ـــ ھەممىسى تۆھمەت، قۇرۇق تەھلىل، قالپاق. سىز گەپ قىلمىسە-ڭىز ئۆزۈم دېيىشىمەن، ـــ دېدى.

چۈنكى، سادىق خىيالىدا سەنلەرنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ پىرقىراپ يۈرگەن «ئاكتىپ» لىرىڭدىن مېنىڭ ئەتراپىمدىكى كۈچلەر نەچچە ھەسسە كۆپ، كۈچلۈك دەپ قارايتتى. سادىق ئۆز ھۆكۈمىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن قاسىم «پوقاق» نى ئىشقا سېلىپ خىزمەت گۇرۇپپىسى رەتلىگەن ماتېريالدىن بىر نۇسخىنى قولغا چۈشۈردى ۋە ئۇنى تاڭ ۋېنسەيگە كۆرسەتتى.

ـــ بۇ خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ نېمانداق ئاغىرى بىلەن كۆتىنىڭ پەرقى يوق؟ تۇنۇگۈن دېگەن گەپنى بۇگۈن يانىدىكەن. بۇ ئۇلارنىڭ ئۇچىنچى قېتىم مۇشۇنداق قىلىشى. ساۋ تېخى بىر ھەپتە ئىلگىرى سۆزلەگەن سۆزىدە، بىز زاۋۇتنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى چىقىش قىلمىز. ھەقىقىتەن ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ ئېنىقلىنىدىغان مەسىلە بولسا ئېنىقلايمىز. بولمىسا ئىجابىي تەرىبىيە ئېلىپ بارىمىز. بۇرۇن خاتا قىلغان ئىشلار بولسا تۈزىتىمىز. ئىشچىلارنى «ئەلگەكتىن ئۆتكۈزمەيمىز»، كىچىك ئىشلارنى دەپ ھەرە كۆنىكىنى چۈۋۈپ قويۇپ ئەمدىلەتىن ئىزغا چۈشكەن زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىگە يول قويمايمىز، دېمىدىمۇ؟ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئۇنىڭ سۆزىگە ياخشى ئىنكاسلارنى بىلدۈرۈپ، شاۋ جۇيجاڭ، زاۋۇتنى چۈشىنىدىغان ئەمەلىيەتچان ئادەمكەن. بەلگىلىۋالغان رامكىسى يوق ئىكەن دېيىشپ ماختاشمىدىمۇ؟ ئېمىدېگەن ئىككى يۈزلىمچىلىك بۇ؟

سادىق غەزەپ بىلەن تاڭ ۋېنسەينىڭ ئالدىدىكى كەنتىرنىڭ بىر بۇرجىكىگە پاققىدە مۇشتلىدى. كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ مۇگدەك قىياپەت بىلەن سادىقنىڭ سۆزىنى تىڭشاپ ئولتۇرغان تاڭ ۋېنسەي چۆچۈگەنچە بېشىنى كۆتۈردى ـ دە:

ـــ قاينىماڭ يولداش سادىق! «غوجامنىڭ غوجىسى» بار. بۇنداق ئۆزگىرىشلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭدىنمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ. ھازىر كىشىلەر ئۆز ئىرادىسىگە خىلاپ سۆزلەرنى قىلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇنىڭ بىر سەۋەبى بولۇشى مۇمكىن، ـــ دېدى. ئاندىن ئۇيىچانلىق بىلەن. سىز كۇندىلىك گېزىتنى كۆرۈۋاتىسىز؟ سورىدى،

ـــ تولۇق ئەمەس. ئارىلاپ ماۋزۇلىرىنى كۆرۈپ قويىمەن.

ـــ ھېنىڭچە سىز كۇندىلىك گېزىتنى كۆرۈڭ. بولۇپمۇ باش ماقالە، تەھرىر مۇلاھىزىسى، دېگەن ماقاللىلەرنى تولۇقى بىلەن ئوقۇپ چىقىڭ. بۇ ئارقىلىق سىياسىي ۋەزىيەت تەرەققىياتىغا سەپسىلىڭ! ئىككىنچى بىر گەپ... ـــ تاڭ ۋېنسەي گېپىنى توختىتۋالدى.

سادىق ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ:

ـــ نېمە؟ ـــ دېدى.

— بۇنىڭغا ئېنىق بىر نېمە دېيەلمەيمەن. بۇ مېنىڭ پەرىزىم، ھېلىقى كۈندىكى تالاش ـ تارتىش بولغان يىغىندىن كېيىن ساۋ چىڭشياڭ بىلەن جاڭ خىن ئوچ كۈندەك يوقاپ كېتىپ پەيدا بولدى. پەرىزىمچە، ئۇلار زاۋۇتنىڭ ئەھۋالىنى مىڭ شەندىگە دوكلات قىلدى بولغاي. لېكىن ئۇ، نېمە دېدى بىلمىدىم. ھەر ھالدا ساۋ مىڭنىڭ كونتروللۇقىدىكى ئادەم. ئاخىرىنى ئۆزىگىز ئويلاپ تېپىۋېلىڭ!...

— ھە راست، سىزدىن نەچچە قېتىم سورايمەن دەپ ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپتۇ. جاڭ خىن بۇ قېتىم يەنە نېمىدەپ كەپتۇ؟

— بۇنى مەنمۇ ئويلاپ يېتەلمىدىم.

سادىق مۇھەممەت تۇرسۇننىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدا خىزمەت گۇرۇپپىسى يازغان دوكلاتنى قاتتىق نارازى بولغانىدى. ئۇ ئويلاپ ـ ئويلاپ ئاخىر زاۋۇت مەنپەئىتىنى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىرادىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئاخىر بېشىدىكى «تاجىسى» نى ھەرقاچان تاپشۇرۇش ھېسابىغا خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن تىركىشىش قارارىغا كەلدى...

ئون ئالتىنچى باب
توختى زابوي

1

ئۇنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى توختى ئەمەت ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا توختى «زابوي» دەپ لەقەم قويۇۋېلىشتىن ئىلگىرى توختامەت دەپ چاقىرىشقا ئادەتلەنگەن. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ ئەمەت دېگەن فامىلىسىمۇ ئۇنۇتۇلۇپ، «زابوي» دېگەن بۇ لەقەم، فامىلىدەكلا ئۇنىڭغا سىڭىپ كەتتى. ئۇنى پەقەت خەنزۇلارلا «توخوتى» دەپ چاقىراتتى. توختى ئەمەت ئىككىنچى تۈركۈم كەلگەن شاگىرتلار ئىچىدىكى يېشى چوڭراقلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ يېڭى كەلگەندە 19 ياشقا كىرگەن دېگەن تىزىملىك بىلەن كەلگەن بولسىمۇ، ئۇزاققا قالماي مەن 21 ياشقا كىردىم دەۋالدى. باشقىلار:

ـــ سەن كەلگىلى بىرقانچە كۈن بولا ـ بولمايلا ئىككى ياش ئۆسۈۋالدىڭغۇ؟ ـــ دېسە، ئۇ چۈشەندۈرۈپ:

ـــ بۇ ئىش ئاپامنىڭ يالغانچىلىقىدىن بولمامدۇ؟ ئۇ بالام ئۆتەلمەي قالمىسۇن، دەپ مېنى ئىككى ياش كىچىكلىتىپ مەلۇم قىپتۇ. چۈنكى، بىزنى ئالدىغان چاغدا 20 ياشتىن چوڭلار قوبۇل قىلىنمايدۇ، دېيىلگەندى. شۇ چاغدا ئاتام ھەي، ھۆكۈمەتكە يالغان سۆزلىسەڭ بولمايدۇ. كېيىن بىلىنىپ قالسا بالىمزىغا سەت بولىدۇ، دەپ تۇرسىمۇ ئاپام نېمە دېدى دېمەمسەن؟ سەندەك راست گەپ قىلىمەن، دەپ دائىم زىيان تارتىپ يۈرىدىغاندىن بۇ دۇنيادا نەچچىسى بار؟ ھۆكۈمەتنىڭ ئادەملىرى يالغان سۆزلىمەيدۇ، دەمسەن؟ ئۇلارنىڭ ئىچىدىمۇ يالغانىنى خۇددى قېلىپتا قۇيغاندەك ئوخشىتۇۋېتىدىغانلىرى ئاز ئەمەسكەن. تولا خىڭلىدىماي جىم تۇر،

دېگەن. كېيىن مەن ماڭىدىغان چاغدا ئاتام قوللىمىغا پىچىرلاپ: «بېرىپ ئۇزاققا قالماي تەشكىلىگە راستىنى دە» دېگەنىدى. شۇڭا، شۇنداق قىلدىم. ئاپام پات ـ پات يالغان سۆزلەپ قويىدۇ. لېكىن، ئاتام يالغان سۆزلىمەيدىغان ئادەم. يالغان سۆزلەش گۇناھ دەيدۇ. مەن ئاپامنى دوختۇرسام بولمايدۇ. ئاتامنى دوختۇرشىم كېرەك، ـــ دەيتتى.

توختى ئەمەت بېگى كەلگەندە، ئۆگىنىشتە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، گېپىدە تۇرىدىغان راستچىللىقى بىلەن گۇرۇپپىسىدىكى باشلىقلار، خىزمەتداشلىرى، ئەل ـ ئاغىنىلىرىنىڭ ئېغىزىغا چىقىپ، ماختاشقا ئېرىشكەنىدى. لېكىن، بىرەر يىلدىن كېيىن ئۇ هاراقكەش بولۇۋالدى. ئەڭ دەسلەپ ئۇنىڭغا كىم ئىچۈرگىنى ئېنىق ئەمەس، بەزىلەر ئەخمەت «توڭچى» ئۇنى ئۆز پۇلى بىلەن ئىككى قېتىم بابلاپ قاتتىق مەست قىلدۇرغاندىن كېيىن هاراقتىن ئايرىلمايدىغان بولۇپ قاپتۇ، دېيىشتى. بۇ زاۋۇتتا ياش ئىشچىلاردىن خۇددىنى يوقاتقۇچە هاراق ئىچىدىغانلاردىن يوق ئىدى. هېكايىمىزنىڭ بېشىدا تەسۋىرلەنگەن ئىبراهىم ئاشپەزدەك 360 كۇن هاراق ئىچۈپلىپ پەيزىنى سۈرىدىغان، ئەلى تىلماچىتەك ئەلەمگە چىدىمايلا هاراق ئىچۈپلىپ، يەردە يۇمۇلىنىدىغانلار تېخىمۇ يوق ئىدى. توختى زاۋىنىڭ هاراق ئىچىپ مەست بولۇشىمۇ ئۇ ئىككىسىگە ئوخشىمايتتى هەم يەتمەيتتى. توختى زاۋىي بۇ يولغا ماڭغاندا ئۇ ئىككىسى ئاللىقاچان بۇ زاۋۇتتىن كېتىپ قالغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ نېمە سەۋەبتىن ۋە كىمنى دوراپ بۇ يولغا كىرگەنلىكىنى هېچكىم بىلمەيتتى. دەسلەپكى چاغلاردا ئۇ پات ـ پات ئىچىپ، قاتتىق مەست بولىدىغان، بىرقانچە كۈنگىچە خامۇش يۈرىدىغان كەيپىچىلىكىنى شەكىللەندۈردى. لېكىن، ئۇ ئىككى قېتىم ئىشقا ئون مىنۇت كېچىكىپ گۇرۇپپىدا تەنقىد بېگەندىن كېيىن، هاراق ئىچىش هۇنىرىنى ئۆزگەرتتى. كېيىنچە كۈندە ئىچىدىغان، لېكىن ئاز ئىچىدىغان بولدى. مانا مۇشۇ چاغقا كەلگەندە ئۇنىڭغا «زاۋىي» لەقىمى قويۇلدى. دەسلەپ، كىشىلەر كەينىدىن توختى زاۋىي دېدى. بارا ـ بارا يۈزىگىلا دەيدىغان بولدى. ئۇمۇ بۇ لەقەم ماڭا تازا ياراشتى. كۈندە ئىچكەندىكىن زاۋىي بولماي نېمە بولاتتىم؟ دەپ قوياتتى. ئۇ هاراقنى كۆپ چاغدا

ئەتىگىنى ئىشقا مېڭىش ئالدىدا ئىچەتتى. بەزىدە چۈشتىمۇ ئىچەتتى. بۇ ئۇنىڭ ئىككىنچى ئىسمىنىغا ئىشقا چۈشىدىغان كۈنلىرىدىكى ئادىتى ئىدى. لېكىن، كەچتە ھەرگىز ھاراق ئىچمەيتتى. بەزىلەر نېمىشقا كەچتە ھاراق ئىچمەيسەن دېسە، كەچتە ھاراق ئىچىپ، خوتۇنىنىڭ ئالدىدا يەرگە قاراپ قالسام، سەت تۇرمامدۇ؟ دەيتتى. توختى زابوي گېپىم ئوچۇق دېگەننى قىلىپ قوپال سۆزلەرنى قىلسىمۇ ھەرگىز يالغان سۆزلىمەيتتى. ئىشقا كېچىكمەيتتى. ئۆز ئىشىنىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك قىلاتتى. ئۇ گەپ شاخلىتىپ ئەتراپىغا ئادەم توپلىغاندىن كېيىن خوتۇنىنى ۋە گۈرۈپپىسىدىكى ئېپى كېلىشمەيدىغانلارنى سەت تىللار بىلەن تىللاپ، كەيپى يېشىلگەندىن كېيىن:

ـــ ئۇ گەپلەرنىڭ كۆپ قىسمى چاقچاق، مەن يالغان سۆزلىمىگەن بىلەن چاقچاققا يالغاننى ئارىلاشتۇرىمەن. يالغان ئارىلاشمىسا چاقچاق قىزىق چىقمايدۇ، ـــ دەيتتى.

بىر كۈنى توختى زابوي «ئاسماندىن چۈشكەندەك سادىقنىڭ ئىشخانىسى ئالدىدا پەيدا بولدى. ئۇ ئاچقۇچ سالىدىغان تۆشۈكتىن ئىشخانا ئىچىنى مارىۋېدى، سادىقنىڭ بىر ئەر ـ ئايال بىلەن پاراڭ سېلىشۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، تامغا يۆلەنگىنىچە موخۇركىسىنى پۇرقىرىتىپ چېكىپ، ئۇلارنىڭ چىقىپ كېتىشىنى ساقلاپ تۇردى.

سادىق خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر بىلەن بىرقانچە قېتىم ئېلىشتى، ئۇلارنى قايىل قىلالمىدى. لېكىن، ئۆزىمۇ قۇيرۇق تۇتقۇزۇپ قويمىدى. ئۇ ئۆزىگە ئىشىنەتتى. شۇنداقلا، تاغدەك چوڭ يۆلەك ـــ ئىشچىلار ئاممىسىغا ئىشىنەتتى. ئۇلار سادىق توغرىسىدىكى ئوتتۇرىغا چىققان گەپ ـ سۆزلەر توغرىسىدا خىزمەت گۇرۇپپىسىغا بېسىم ئىشلىتىپ ئۇلارنى ئالدىغا ـ مۇ ماڭالمايدىغان، ئارقىسىمۇ يانالمايدىغان قىلىپ قويغانىدى. شۇڭا ئۇلار ھە دېگەندە سادىققا تېگەلمىدى. ھازىر ئىشلەپچىقىرىش خېلى نورمال ئىدى. لېكىن، ئىككى ئىش سادىقنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ ئامالسىز قىلىپ قويغانىدى. بىرى، ئۆي مەسىلىسى ئىدى. ھەر يىلى 2 ـ 3 كورپۇس يېڭى ئۆي سېلىنسىمۇ ياش قۇرامغا يەتكەن يىگىت ـ قىزلارنىڭ توي

قىلىش تەلىپىنى قاندۇرالمايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلار 10 نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكىدەك باش تىققۇدەك يەر بولسا ماقۇل بولمايتتى، تەلىپى كۆندىن ـ كۈنگە ئېشىپ بېرىۋاتاتتى. ئۇيغۇر كۆپرەك سېلىشقا مەبلەغ يېتىشمەيتتى. ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ياخشى بولغىنى بىلەن 10 نەچچە يىللىق بانكا قەرزىنى ئۆسۈمى بىلەن ئايمۇ ئاي قايتۇرۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ بېشىنى تېخىمۇ قاتۇرغىنى نوپۇس مەسىلىسى ئىدى. شەھەردىن مۇۋاپىق جورا تاپالمايى ئىشچىلار، بولۇپمۇ مىللىيلار ئۆز يۇرتىدىن ئۆيلىنىپ كېلىپ، نوپۇس مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلاتتى. بەزىلىرى بىردىن ـ ئىككىچە بالىلىق بولۇپ، بىر ئادىمنىڭ نورمىسىنى 3 ـ 4 ئادەم يەيدىغان ئەھۋال برقەدەر كۆپ ئىدى. لېكىن، سادىققا نىسبەتەن نوپۇس مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۆي مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتىنمۇ قىينىغا توختايتتى. مۇشۇ ئىككى خىل ئىش بىلەن ئىزدىگەنلەر ئۇنى يولدىمۇ توساتتى. ئىشخانىسىدا ئىش قىلغىلى قويمايتتى، ئۆيىدىمۇ خاتىرجەم تاماق يېگۈزمەيتتى. ئۇ قېچىپ يۇرۇپ ئىشخانىغا كىرمىگىلى بىر ھەپتىدەك بولغانىدى. ئىشخانا مۇدىرى ئۇنى ئىزدەپ، كۆرىدىغان ۋە قول قويىدىغان ھۆججەتلەر دۆۋىلىنىپ كەتتى دەپ بۇگۈن ئىشخانىغا سۆرەپ كىردى. لېكىن، ئۇ قولىغا بىر جەدۋەلنى ئېلىپ كۆز يۈگۈرتۈپ تۇرۇشىغا ئۆي ئىشى بىلەن بىر جۇپ قىز ـ يىگىت كىرىپ كەلدى. سادىق نۇرغۇن چۈشەندۈرگەندىن كېيىن:

ـــ يەنە بىر مەزگىل چىداپ تۇرۇڭلار. يېڭى بىنا پۈتكەندە ئويلىشىمىز، ـــ دېۋىدى، ئۇلار:

ـــ بىزگە سىزنىڭ مۇشۇ گېپىڭىز كۇپايە، ـــ دەپ چىقىپ كەتتى.

سادىق ئىشخانىدا ئولتۇرۇپ ماتېرىيال كۆرەلمىگۈدەكمەن دېگەن خىيال بىلەن بىر دۆۋە ماتېرىيالنى ئېلىپ ئىشىك ئالدىغا كېلىشىگە، ئالدىدا توختى زابوي پەيدا بولدى، ئۇ :

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، سادىق چاكجاك! ئىشخانىلىرىنى تاقماي تۇرسىلا، ـــ دېگەنچە سادىقتىن بۇرۇن ئىشخانىغا كىرىۋالدى.

ـــ مېنى ئىزدەپ كەلگەنمىدىڭلا توختاخۇن؟ ـــ دېدى سادىق ئىلاجسىز.

ـــ سلىنى ئىزدىمەي يەنە كىمنى ئىزدەيتتىم؟ ـــ دېدى توختى سادىقتىن بۇرۇن ئولتۇرۇپ بولۇپ.

ـــ بۇگۈن يىغىلىپ قالغان كۆپ ئىشىم بارتى. باشقا بىر كۈنى سۆزلەشسەك قانداق؟ ـــ دېدى سادىق ئىشخانا ئىچىدە ئۆرە تۇرغانچە سائىتىگە قاراپ قويۇپ.

ـــ كىملەرنى دوراپ ئۇ نېمىلىرىگە قارىۋالمىسلا دەيمەن! مەن مۇشۇنىڭ بىلەن ئۇچ قېتىم گۇرۇپپا باشلىقىدىن چاقىچاڭ بىلەن سۆزلىشىدىغان ئىشىم بار، دەپ بىر سائەتلىك سورىدىم. ئالدىنقى ئىككى قېتىم تاپالمىدىم، بۇگۈن ئاران تاپتىم. ئولتۇرسلا دەيمەن. مەن ھازىر مەست ئەمەس، ئىككى رومكا ھاراق كەيپ قىلىدىغان چاغ ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتتى، ـــ دېدى توختى ئورنىدا مىدىر قىلىپ قويماي ئولتۇرۇپ.

ـــ بولمىسا كەچتە ئۆيگە بېرىڭلار، ئارامسىزچە سۆزلىشەيلى. ھازىر مېنىڭ راستىنلا جىددىي ئىشلىرىم بار، ـــ دېدى سادىق ئۈنىڭدىن ئۆتۈنۈپ.

ـــ قويسلا ئۇ گەپلىرىنى، ـــ توختى بوشراق بىرنى كېكىرىپ قويدى. بۇ ھاراقنىڭ ئۇنىڭغا سىڭىۋاتقانلىقىنىڭ ئالامىتى ئىدى، ـــ ئۆزلىرى بىللا، مەن ھەرقانداق باشلىق دېگەننىڭ ئۆيىگە بېرىشقا ئۆچ، بولۇپمۇ كەچقۇرۇن. نېمىشقا دېمەملا؟ مۇشۇ باشلىق دېگەننىڭ خوتۇنلىرى، ئېرى بىر غېرىچ ئۆسسە، ئۆزلىرى ئون غېرىچ ئۆسكەندەك قىلىشىپ كېتىدىكەن. ئېرىنى ئىزدەپ ئۆيگە كىرگەن ئادەملەرگە يامان كۆزى بىلەن قاراپ، مۇزدەك مۇئامىلە قىلىشىپ دومسىيىپ كېتىشلىرىنى دېمەيلا قويايلى. مەن مۇشۇنداق تەلەتنى كۆرسەملا ئەرۋاھىم قىرىق گەز ئۆرلەپ، ۋۇجۇدۇم غودۇكشىپ كېتىدۇ قارىسلا. ئەگەر ئېرىنى ئىزدەپ كىرگەنلەر چىرايلىق سەتەكلەردىن بولسىغۇ كۈنلەمچىلىك قىلىپ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ، دېسەكمۇ مەيلىدى، ئۇلار ئېرىنى ئىزدەپ كىرگەن ئەرلەرگە نېمىشقا شۇنداق سوغۇق مۇئامىلە قىلىدىغاندۇ؟ مۇشۇنداق چاغلاردىچۇ سادىق چاقىچاڭ، ناھايىتى چىرايلىق خوتۇنلارمۇ كۆزۈمگە بەك سەت كۆرۈنۈپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئېرى خۇددى ئانسىنىڭ ھېلىقى يېرىدىن بېشىنى چىقىرىپلا ئەمەل قۇچاقلاپ

چۇشكەندەك! مەن گۈلنساخاننى كۆزدە تۇتمىدىم جۇمۇ، ھەي سادىق چاڭجاڭ! سىلە بۇنداق ئىشلارنى بىلىشلىرى مۇمكىن. بالا دېگەننىڭ ئانىنىڭ ھېلىقى يىرىدىن پۈتى بۇرۇن چىقامدۇ؟ ياكى بېشى بۇرۇن چىقامدۇ؟ بۇ ئىشنى بىز سوپەك تاز بىلەن تالىشىپ قالدۇق.

سادىق ئەمدى ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. ئىشكىنى ئوچۇق قويۇپ ئورنىدا تۇرنۇپ‌ەرسە، بىردەمدە ئادەم يىغىلىپ كېتەتتى ـ دە، توختى زابوي تېخمۇ ئاغزىنى قويۇۋېتىپ ئويۇن كۆرسەتەتتى. سادىق ئىشكىنى ياپتى. ئورنىغا بېرىپ ئولتۇردى.

ـــ بۇ قىلغانلىرى بىرئاز بولدى. چاڭجاڭ دېگەن سىلىدەك بولسىلا بولدى. يەنە قانداقتىنى تاپاقچىدۇق؟ مېنىڭچە خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكى لەرنىڭ كۆزىمۇ ئادەم تونۇمايدىغاندەك قىلىدۇ. ھەيرانمەن، ئۇلار ئىش خۇشياقماس خۇنپەرلەرنى ئەترايغا يىغىۋېلىپ، جان تىكىپ ئىشلەيدىغانلار بىلەنلا ئېيتىشىپ قالىدىكەن. ھېلىقى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى يالغان سۆزنى قالتىس ئوخشىتىدىغان ئادەمكەن. ئاپامنى يالغان سۆزلەيدۇ دەيتتىم، ئۇنىڭ گېپى راست چىقىپ قالدى. ھۆكۈمەتنىن چىققان يالغانچىلارنىڭ بىرى دېھقاندىن چىققان يۇز يالغانچىغا تەڭ كېلەمدۇ نېمە؟

ـــ توختاخۇن، بۇ گەپلەرنى قويۇپ، مەقسىتىڭلارنى دەڭلاچۇ، ـــ دېدى سادىق ئۆز ئۇستىلىدە، تولغىنىپ قويۇپ.

ـــ سادىق چاڭجاڭ، چاڭجاڭ دېگەن سىلىدەك بولسىلا بولدى. دەپ قويسام ئۇنداق مەغرۇرلىنىپ كەتمىسىلە بولامدۇ؟ مەن ئوچ قېتىم رۇخسەت ئېلىپ، بۇگۈن ئاران سىلە بىلەن كۆرۈشۈشكە ئېرىشەلىدىم. ئاراممىزچە بىر سۆزلىشەيلى!

ـــ گېپىڭلارنى تېزرەك دەڭلا.

ـــ ئىشخانىغا كىرگەنىكەنمىز، ئالدىراتسىلا بولمايدۇ. بۇمۇ ئۆيگە كەلگەن ئادەمنى ھەيدىگەندەك بولمامدۇ؟ مەن كەلگىلى خېلى بولغان. ئىشىكنىڭ يېنىدا تامغا يۆلىنىپ خېلى ساقلىدىم. بەزىلەر ئەترايمغا يىغىلىپ گەپكە سالمەن، دېمەكچى بولۇۋېدى، مەن «مە ھازىر مەست ئەمەس. ئاغزىمدىن قىزىق گەپمۇ، سەت گەپمۇ چىقمايدۇ. سادىق چاڭجاڭدا

ئىشىم بار» دېدىم. مەن ھېلىقى ئەر ـ خوتۇن خەنزۇ يولداشىنىڭ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئىككىنچى قەۋەتكە چىقىپلا كۆرگەنتىم. ھېچبولمىغاندا ئۆزىمىزنىڭ چاڭجىڭمىزنىڭ ئىشخانىسىدا ئولار ئولتۇرغانچىلىكىگۇ ئولتۇر ـ مىز؟

سادىق ئۇنىڭ رايىغا بارمىسا قۇمدەك سوزلەپ، ئۆزىنىڭ ۋاقتىنى تېخىمۇ كۆپ ئالدىغانلىقىنى، ئەگەر ئۇنىڭغا توك تەگسە تېخىمۇ كۆپ گەپنىڭ چىقىشىغا سەۋەب بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ:

ـــ بوپتۇ، خالىغانچە سۆزلەڭلا! ـــ دېدى.

ـــ راست دەۋاتاملا، تەنە قىلىۋاتاملا؟ چاڭجاڭ دېگەن كىچىك ئادەم ئەمەس. ئاز سۆزلە، كۆپرەك سۆزلە دېگەندەك ئۇنداق ئۇششاق ـ چۈش ـ شەك ئىشلارنى باشقۇرسا بولمايدۇ ـ دە. قانداق دېدىم؟

سادىق يالغاندىن باش لىڭشىتىپ جىم ئولتۇردى. چۈنكى، توختى زابۇي ئەمدى سادىقنىڭ ئۆزىگە قانداق چىراي بىلەن قاراۋاتقانلىقىغا پات ـ پات قاراپ قويۇۋاتاتتى. ئۇ مەن مەست ئەمەس، يېشىلىپ بولدۇم دېگىنى بىلەن تېخى مەستلىكتىن يېشىلمىگەنىدى. توختى سادىقنىڭ ئۆزگىنى مەيلىگە قويۇۋەتكەنلىكىنى، گېپىنى «ئەستايىدىل» تىڭشاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىزىغا چۈشتى.

ـــ مەن بۇگۈن ئىككى ئىشتىن سىلىنى ئىزدەپ كەلدىم. ئۇنىڭ بىرى، ئۆزۈمنىڭ شەخسىي ئىشى بۇ ئىشقا ھېچقانچە ۋاقىت كەتمەيدۇ. لېكىن، ئىككىنچى ئىش، ئومۇمنىڭ ئىشى، ۋاقتىمۇ خېلى كېتىدۇ، رۇخسەت ئالغان بىر سائەت ۋاقىت يەتمەسلىكى مۇمكىن، مەيلى، لېكىن تولۇقلاپ سورىۋالمامدىمەن.

سادىق ئۇنىڭدىن بىرەر ـ يېرىم سائەت ئىچىدە قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ئالدىراپ قالدى ـ دە:

ـــ توختاخۇن، بۇگۈن ئۆزۈڭلارنىڭ ئىشى توغرۇلۇق سۆزلىشەيلى. كۆپچىلىكنىڭ ئىشى توغرۇلۇق مەن ئايرىم ۋاقىت چىقراي، سېخ ئالدىكى ئۆستەڭ بويىدا دېيىشەيلى. قانداق؟ ـــ دېدى.

ـــ مەن ئەسلى ئۇنىماي دېگەنتىم. بىراق سىلە مەندىن مەسلىھەت

ئېلىۋاتىلا. بوپتۇ ئەمسە، بۇگۈن گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قىلاي، قالغىنىنى شۇ چاغدا دېيىشەيلى، لېكىن، شۇ كۈننى بەلگىلەپ بەرسىلە. كېيىن ئىككىمىزدىن بىرىمىز يالغانچى بولۇپ قالمايلى.

سادىق ئويلىنىپ جاۋاب بەردى:

— ئۆگۈنلۈككە، جۇمە كۈنى بولسا قانداق؟ چۈشتىن كېيىن سائەت تۆتتە.

— تۆت يېرىمدا بولسۇن. يېرىم سائەت بۇرۇن ئىشتىن چۈشۈپ كەتسەم بولمايدۇ.

— سىلە دېگەندەك بولسۇن!

— مانا بۇ گەپلىرىزە بايىاتىنىدىن بۇيانقى ئىڭ پۈتۈن گەپ بولدى...

توختى رازىمەنلىك بىلەن گەپ باشلىدى، — مەن بىر دانە خوتۇن ئالغانتىم. بىر دانە خوتۇن ئالغانتىم دېسەم، سىلە نەپەر كېلىدىغان يەرگە دانە دېگەن نەرسىلەرگە ئىشلىتىدىغان ئاتالغۇنى ئىشلەتكەن ھالىڭغا تېخى ئومۇمنىڭ ئىشى ئۈچۈن سۆزلەيمەن دەپ مېنى ئەخمەق قىلامسەن، دەپ قالمىسلا؟ مەن تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن. بۇ يەرلىرىنى پەرقلەندۇر- گۈچىلىكىم بار. لېكىن، بىزنىڭ يېزىدىكى دېھقاندىن تارتىپ كادىرغىچە ستاتىستىكا قىلغاندا كالا مۇنچە دانە، قوي مۇنچە دانە دەپ كېلىپ ئەر مۇنچە دانە، ئايال مۇنچە دانە دەيدۇ. شۇ ئېسىمگە كېلىپ قىزىق بولسۇن، دەپ شۇنداق دېدىم. باشتىن كېلەي! بىر نەپەر خوتۇن ئالغانتىم، تۇغماس چىقىپ قالدى. ئىككى يىل ساقلىدىم. مەنمۇ خوتۇنغا يارىماستىن ئەمەس. قانداق بولمىسۇن، بىز دېگەن بازغان ئۇرۇدىغان تۆمۈرچى دېسىلە؟ ئۇ يەنە تۇغمىدى، «تالاق» دەپلا قويۇۋەتتىم. ئۇ ئۇنداق گېپىڭ ھېساب ئەمەس، دەيدۇ. ھېساب بولمىسا مانا ئەمسە دەپ رايونغا بېرىپ ئاجرىشىش خېتى ئالدۇق. مەن بۇنداق ئىشلاردا ئەزمىسىنى ئېزىدىغانلاردىن ئەمەس، بەلكى ناھايىتى كەسكىن دېسىلە. شۇنىڭ بىلەن، يۇرتقا بېرىپ يەنە بىر دانە خوتۇننى ئەكەلدىم. كاساپەتنى ئاپام تاللىغانىدى. بىر يىل بولا — بولماي پالاق — پۇلۇق پاقلاندەك ئوغۇلدىن بىرنى تۇغۇپ بەردى، خۇشال-

لمقتىن بېشىم ئاسمانغا تاقاشتى. يارايسلەر خوتۇن دەۋەتتىم. لېكىن، بۇمۇ تازا ئۆزىنى بىلمەيدىغان ئادەملەر چوڭ قىلغان بىر نېمىكەن، ئۇغۇل تۇغدۇم، دەپ ھۆركىرەيدىغاندەك قىلىۋاتىدۇ. بىر كۈنى ھوي، بۇ بالىنىڭ ئۇغۇل تۇغۇلۇشىنىڭ بىر بېشى بىز جۇمۇ، ئۇرۇقىنىڭ كىمنىڭ ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالما! دېۋىدىم، پەسكويغا چۈشتى. ئۇنىڭ قىلغانلىرىغۇ مەيلى، لېكىن ساقچىدىن ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ نوپۇسىنى ئالغىلى ئۇنىمىدى.

سادىق ئۇنىڭ بىر تاغار قوروق، ئەزمە گەپلىرىنى ئاڭلاپ مەقسىتىنى ئەمدىلا چۈشەنگەن بولۇپ «شۇ ئىشمىدى؟» دېيىشىگە:

ـــ توختىسىلا، ئالدىراپ جاۋاب بېرىمەن دېمىسىلە، گەپ ئەمدىلا باشلاندى، ـــ دېدى توختى نارازى بولغاندەك.

ـــ قېنى سۆزلەڭلار ـــ دېدى سادىق ئىلاجسىز.

ـــ پۈتۈن گەپتىن يەنە بىرنى قىلدىلا. ھېلىمۇ تۆمۈرچى بولۇپ قالغىنىم. بىز تۆمۈرچىلەر بىلەن قۇيمىچىلارنىڭ نورمىسى باشقىلارنىڭكىدىن 15 جىڭ پەرق قىلىدۇ، پەرق قىلىدۇ دېگەننى بىلەملا؟ تۇرپان، توقسۇنلۇقلار كۆپ، چوڭ دېگەننى پەرق قىلىدۇ دەيدىكەن. بىز ئۇچ جان ئادەم، مەن بىر ئادەمنىڭ نورمىسىنى يېدۇق. بىزنىڭ خوتۇنمۇ كالىدەك يەيدىغان نېمىكەن، ھېلىقى بالىسىنى دېمەملا تېخى، بىر ياشقا كىرە ـ كىرمەي نېمە بولسا شۇنى يالايدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. لېكىن، ئۇرغان بولقام بۇرۇنقىدەك تور يېمەي سەكرەيدىغان بولۇپ قالدى. بىلەكتە كۈچ بولمىغاندىكىن تور يېمەيدۇ ـ دە، ساقچىغا بارىدىم. ئۇ گۈيلارمۇ ھېتتى ـ پېتتى دەپ ھەل قىلىپ بەرمىدى. مانا «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، خوتۇنمۇ توخۇدەكلا بىر نېمىكەن. بۇ يىل يەنە پالاق ـ پۇلۇق بىر ئوغۇل تۇغۇۋەتتى. بۇنىڭغىمۇ خۇش بولدۇم. لېكىن، بىر ئادەمنىڭ نورمىسى بىلەن تۆت جان ئادەمنى قانداق باقارمەن؟ دېگەن غەم كاللامنى چىرمىۋالدى. شۇنداقتىمۇ رىزقىنى خۇدايىم بېرەر دەپ نەچچە ئايىنى ئۆتكۈزدۇم. بۇ بالىمۇ ھازىر ئىككى ئايلىق بولۇپ قالدى. ساقچىغا نەچچە بارىدىم. خۇدايىمنىڭ بۇ ئىشقا چولىسى تەگمىدى، ساقچىدىكىلەر يېقىن كەلتۈرمىدى. كۈلمىسىلە! ئىشنىڭ قىزىقى ئارقىسىدا دېسىلە. بىز

مىڭ بىر جاپادا جان بېقىۋاتساق ھېلىقى قېينىتا ـ قېينانا دېگەن شۇۋىچە ـ لار قىزىمىزنىڭ بىرىنچى تۇغۇتىدا كېلەلمىدۇق. ئىككىنچى تۇغۇتىغا بولـ سىمۇ كېلەيلى، دېدۇق دەپ ئەتىيازدا كېلىۋالغانچە ھازىرغىچە تۇرۇۋالدى. دەسلەپتە، كەلگىنىمۇ بوپتۇ، دېگەندىم. لېكىن، ئەمدى داد ـ پەريات! يۈزى قېلىن شۇۋىچىلارنىڭ قىزىنى ئالغىنىمغا دەپ ئۆزۈمنى كۈندە تىللايـ دىغان بولدۇم. بىر كۈنى: «قېينانا ـ قېينانا، قىلىدىغان دېھقانچىلىقىڭلار يوقمۇ، دەپ گەپ پۇراتسام نېمە دەيدۇ دېمەملا؟ ئۆيدە قېيناكا، قېينىنلىرى بار بالام، ئالدىرىمايمىز» دەيدۇ. ئىچىمدە قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق قېيناكا، قېينىنى دېدىم. بىز ئالتە جان ئادەم بىر ئادەمنىڭ نورمىسىنى يەپ تۇرمۇشىمىز ناھايىتى قىيىندا ئۆتۈۋاتىدۇ، دەپ ئويلىغىنىم بىلەن، يەنىلا ئۇ گۈيلاردىن ياخشىراق ياشايدىغان ئوخشايمىز، دەپ قالمەن. ھېلىقى قېينانام دېگەن ياغلامچىنىڭ سەمرىپ كەتكىنىنى دېمەملا؟ ئۇرۇمچى دېگەن بۇ شەھەر خوتۇن كىشىلەرگە يارىشىدىغان ئوخشايدۇ. بىزنىڭ ھېلىقى كاساپەتنىمۇ مەن ئالغاندا زىلۋا، خېلى كېلىشكەن بىر نېمە ئىدى، ھازىر تولۇپ، سەمرىپ سەتلىشىپ كەتكەندىن باشقا، بۇرۇنقى كىيىملىرىنىڭ بىرسىمۇ سىغمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭغا كىيىم ئېلىپ بەرسەم، قېينانام ماڭمۇ؟ دەيدۇ. ئىچىمدە سېنىمۇ ئالغانمۇ مەن؟ دەۋەتتىم. لېكىن، مەن گەپ قىلماي تۇرۇۋالدىم. تېخى ماۋۇ ئىشنى دېمەيلا، خوتۇنۇم ماڭا ئىككى ئوغۇل تۇغۇپ بەردىم، دېگەندەك قىلىپ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ پېيىدىمۇ سۇۋۇشۇاتىدۇ. ھەي! ئەمدى نەپسىڭنى بېسىڭ، يەنە تۇغۇپ قويىسىڭ چاتاق دېسەم، مەنلا نەپسىمنى باسقانغا ئىش پۈتەمتى؟ سېلىمۇ باسسىلا، ئاندىن تۇغۇت توختىمامدۇ؟ دەيدۇ. ئەمەلىيەتتىغۇ ئۇ بىر يېرىم ئېغىزلىق تار ئۆيدە، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى كەلگەندىن كېيىن ئەركىنەڭ بىر ئىش قىلغىلىمۇ بولمىدى. لېكىن، بۇمۇ ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرىدىغان ئىشكەن. خوتۇنۇڭ بار تۇرۇپ يېقىن بارالمىساڭ. بۇنداق چاغدا ئۇ ئىككىسىنى ئىچىمدە ئون مىڭنى تىللاپ كېتىمەن. ئاخىر دوختۇرغا بېرىپ تۇغۇت چەكلەيدىغان بىر ئىشلارنى قىلىپ يۈردۇق. ئۇ نېمىنى ئىشلەتكەندىن كېيىن خۇددى كەمپۇتنى قەغىزى بىلەن شورىغاندەك، پەلەي كىيۈپلىپ

پولۇ بىگەندەك ئىشلار بولۇۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇ پالاق ـ پۇلۇق يەنە بىرنى تۇغۇۋەتسە قانداق جان باقىمىز؟ بىر قېتىم خوتۇندىن قىزدىن بىرنى تۇغامسلىيا دېگەنتىم، ئۇ خۇش بولۇپ كەتتى. كېيىن ئويلاپ گېپىمدىن يېنىۋالدىم. چۈنكى، بۇگۈنكى كۈننىڭ ئايالىرىنىڭ يۈزى قېلىنلىشىپ كەتتى دېسىلە. ئەمدى گەپنىڭ پوسكاللىسىنىڭ پوسكاللىسىغا كېلەي. بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا مۇشۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى ھەر يوغان گەپلەرنى قىلىدىكەن. بىر ئىزدەپ باقايچۇ، ھەل بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دەپ ئىزدەپ كىرسەم، بىر ئۇيغۇر كادىر: بىز بۇنداق ئىشلارنى ھەل قىلمايمىز. سادىق چاڭجاڭنى ئىزدەڭ دەيدۇ. ھەي ئاداش! سادىق چاڭجاڭنى ئىزدە دېگەننى ئۆگەتمىسەڭمۇ بىلەتتىم. گەپ ئۇ ھەل قىلالمىغانلىقتىن سىلەرنى ئىزدىدىم، دېدىم. ئۇنىڭ قورسىقى بىلەن بېشى يوغان بولسىمۇ چاغلىق كادىردەك قىلىدۇ. ھەممىدىن مۇھىمى مەن مۇشۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى دېگەنلەرگە ھەيران. ئىككى يىلدا ئۈچ قېتىم خىزمەت گۇرۇپپىسى كەلگەنمۇ بارمۇ؟ ئۇلار نېمە ئىش ھەل قىلدى؟ ھەر قېتىم كەلگەندە ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ ئىشچىلارنى جاڭجالغا سېلىپ قويۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى يولدىن چىقىرىپ ئاندىن غىپپىدە كەتتى، پوقىنى ئاندىن سىلە ئادالىدىكلار. نوچى بولسا بىزگە ئوخشاش ئىشچىلارنىڭ قېينىنچىلىقىدىن تۆت ـ بەشنى ھەل قىلىۋېتىپ، نېمە دېسە بىزمۇ قايىل بولساق بولمامدۇ؟ مەن يەنە گەپنىڭ پوسكاللىسىدىن چەتنەپتىمەن. زاۋۇت ماڭا ئاتىدارچىلىق قىلىپ مۇنۇ خو-تۇن بىلەن ئىككى بالىنىڭ نوپۇسىنى ئالدۇرۇپ بەرسۇن. بۇ مېنىڭ يالۇرغانلىقىم ئەمەس. مەن ھېچكىمگە يالۇرمايمەن، تەلىپىم مۇۋاپىق بولمىسا، ئىككى بالا بىلەن خوتۇننى ساقچىغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن. چۈنكى، ساقچى خەق خوتۇنۇمنى بىر نېمە قىلىۋېتەلمەيدۇ.

سادىق ئۇنىڭ قوپال، سەت، لېكىن قىزىق گەپلىرىدىن كۈلكىسىنى ئاران بېسىپ ئولتۇرغانىدى، ئاخىر كۈلۈپ تاشلىدى.

ـــ كۈلۈپ كەتتىلىغۇ؟ ياكى ساقچىنىڭمۇ شەيتىنى بار خەقمۇ؟ ـــ دېدى توختى.

ـــ ياق مەن ئۇ گېپىڭلارغا كۈلمىدىم، قېنى سۆزلەڭلار! ـــ دېدى

سادىق بۇگۈن چۈشتىن بۇرۇن بەربىر ھېچنېمە قىلالمايدىغان بولدۇم دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ.

ـــ بۇگۈن سىلە قالتىس مەردلىك قىلدىلا، مەنمۇ مەردلىك قىلاي، نوپۇس ئىشىنىڭ بىر كۈن، ئىككى كۈندە ھەل بولمايدىغانلىقىنى بىلمەن. نوپۇس ئىشىنى سىلە ئوبدانراق ئويلاپ كۆرسىلە، بۇنىڭغا ھازىرچە ئالدىرىمايمەن... بۇگۈن سىلە مېنى تازا مەيلىمگە قويۇۋېتىپ سۆزلىگىلى قويدىلا. مەنمۇ سىلىنى مەيلىلىرىگە قويمىسام بولماس. بولمىسا قېينانام، قېيناتامدەك ئۆزىنى سورىمايدىغانلاردىن بولۇپ قالمامدىمەن. لېكىن، ھازىرچە ماڭا بىر ئىشنى تېزدىن ھەل قىلىپ بەرمىسىلە بولمايدۇ. يەنى، قوغداش بۆلۈمىگە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ قېينانا، قېيناتا دېگەنلەرنى زاۋۇتتىن ھەيدەپ، يۇرتقا ماڭغۇزۇۋېتىڭلار دېسىلە. قورساقنىڭ ئىشمۇ بىر نۆرى، كىچىككىنە ئۆيدە قىزى بىلەن بەزى ئىشلارنى قىلىشقىلى بولمايۋاتىدۇ.

سادىق يەنە كۈلدى:

ـــ تار كېلىپ قاپتۇ ـ دە، توختاخۇن، ـــ دېدى.

توختى زابوي سۆزلەپ ھاردىمۇ ياكى سادىق ئۇنىڭ رايىغا بېرىپ نېمە دېسە دېگىلى قويغىنىغا مەمنۇن بولۇپ ئۇنىڭغا «كەڭچىلىك» قىلدىمۇ سادىقنىڭ چاقچىقىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ:

ـــ دەۋا قېرىنايدۇ دېگەن گەپ بار. ھازىرچە جاۋاب بەرمىسىلمۇ بولىدۇ. مەن چىقاي، بۇگۈن ئوچاق ئاچىدىغان كۈن، مەن ئوڭ قول بازغانچى، كېيىن قالسام بىزنىڭ ھېلىقى گۇرۇپپا باشلىقى دېگەن ئاداشنىڭ كۆزلىرى ئالىيىپ كېتىدۇ. ئۆزۈممۇ يالغانچى بولۇپ قالمەن. كېيىن سورىسام ئىشەنمەس بولۇپ قالىدۇ. لېكىنزە، قوغداش بۆلۈمى ھېلىقى ئىككى ئۇششۇقنى تېزرەك يۇرتقا ھەيدىۋەتسۇن، قانداق؟ ـــ دېدى ئورنىدىن قوزغىلىپ.

ـــ توختاڭلار توختاخۇن. بىر ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېتەيلى. نوپۇس ئىشىنى زاۋۇتتىن بىر تۇتاش ھەل قىلمىز دەۋاتىمىز. بۇنىڭ ئېچىدە سىلمۇ بار. شۇنىڭغىچە تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار! لېكىن قېيناتا، قېينانىڭلار-نىڭ ئىشىنى...

ـــ توختىسلا چاڭجاڭ، ـــ توختى ئورندا يەنە ئولتۇرۇۋالدى، ـــ هازىر سىلە دېگەن بىر تۈتاش ھەل قىلىش دېگەن گەپ ئىشەنچلىك ئەمەس. ئادەم گوللايدىغان گەپقۇ دەيمەن؟ ھېچبولمىغاندا ساقچىدىكىلەر ئاشۇنداق دەپ ئادەم ئالدايدىكەن. ئۇلار تەلىپىمىز سىياسەتكە چۈشۈپ تۇرسىمۇ، باللىرىڭنى ئالساق بولىدىكەن، لېكىن خوتۇنىڭنىڭ تۇزۇمگە چۈشمەيدىكەن، دەپمۇ ئادەمنى خېلى ياڭۇرتىۋېتىدۇ. ئۇ باللارنى ئاشۇ خوتۇن تۇغقان تۇرسا شۇنداقمۇ گەپ بولامدۇ؟

ـــ بۇ قېتىم ئۇنداق بولمايدۇ. ھەممىسنى ھەل قىلىمىز. خاتىرجەم بولۇڭلار، ـــ دېدى سادىق چۈشەندۈرۈپ، ـــ لېكىن قېينىناڭلار بىلەن قېينىناتاڭلارنىڭ ئىشىغا بىز ئارىلاشساق بولمايدۇ. سەت گەپ بىلەن تىللىماي، ئۆزۈڭلار چىرايلىق يولغا سېلىپ قويۇڭلار. بولمىسا «ھەسىنكام ئاچچىق، ئامۇتى تاتلىق» دېگەندەك بولمامدۇ؟

ـــ بوپتۇ، سىلىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاي. ئىلاھىم مۇشۇ نوپۇس ئىشى ھەل بولغۇچە سىلىنى بىر نېمە قىلىۋەتمىسىلا بولاتتىغۇ بۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى، ـــ توختى شۇلارنى دەپ مېڭىشىغا، سادىق:

ـــ توختاخۇن، ئۆگۈنلۈككە ھاراق ئىچمەي كېلىڭلار. ھاراق ئىچىۋېلىپ ئومۇمنىڭ ئىشىنى سۆزلەشسەك ھېساب بولمايدۇ، ـــ دېدى ئۆزىمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئورنىدىن قوزغىلىپ.

2

بۇگۈنكىسى قەرەللىك ئېچىلىدىغان بىرلەشمە يىغىن ئىدى. تاڭ ۋېنسەي يىغىننى باشقۇرۇۋاتاتتى. خىزمەت گۇرۇپپا باشلىقى ساۋ چىڭشياڭ بىلەن مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى جاڭ خىن ھېچكىمگە چىراي ئاچماي، سۇرلۇك، جىددىي كەيپىياتتا قاپاق تۇرۇپ ئولتۇراتتى. پارتكومنىڭ بىر قىسىم ئەزالىرى بىردە تاڭ، سادىقلارنىڭ كەيپىياتىغا دىققەت قىلسا، بىردە خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ مۇز يىغىپ تۇرىدىغان چىرايلىرىدىن ئەيمىنىپ، بۇرۇنقىدەك قىزغىن پاراڭ بىلەن جۇشقۇن ئولتۇرۇشقا، ھەتتا

ئۆزىنى ئارا شۇنداق ئىشقا سېلىشقا تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى ئويلاپ يېتەلمەيتتى. ئۇ ئۆزىنى ئىچكى بىر ئېھتىياجنىڭ قىستىشى بىلەن ئىشقا سېلىۋەتكەن ئىدى. ئۇ ئىشنى باشلىغاندا ئۆزىنىڭ ئىشقا سېلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلمىغان

جاۋاب بەردى سادىقمۇ قوشۇمسى تۇرۇلگەن ھالدا.

— كونكرېتنى دەڭ.

سادىق تاڭ ۋېنسەيگە قارىدى. تاڭ ۋېنسەيمۇ بىغەم ھالدا سادىققا قارىدى. سادىق ئۇنىڭ كۆزىدىن، «ئۆزى زورلىغاندىكىن دەۋېرىڭ، كۆپ-چىلىك ئايرىيالايدۇ، پاكىت دېگەن پاكىت» دېگەن مەنىنى چۈشەن-گەندەك بولدى ـ دە، ئىككىلىنىپ ئولتۇرمايلا:

— ئاز بولمىغان ئىشچىلار بىر يېرىم ئاي ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلىپ، سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىگە قاتناشتۇرۇلدى. بۇنىڭدىن كەملىگەن ئەمگەك كۈنى...

— بىلجىرلىماڭ! كىم سىزنى بۇنى ستاتىستىكىلاڭ دېدى؟

— بۇ ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيىتىدە ئەقەللىي ساۋات. ياخشى ئورۇن-دالغانىنىڭ تەجرىبىسىنى يەكۈنلىگەندىمۇ سەۋەبلىرى كۆرسىتىلىدۇ، يامان ئورۇندالغاندىمۇ بىر سەۋەبلىرى كۆرسىتىلىپ، ساۋاقلىرى يەكۈنلىنىدۇ. زاۋۇتلا بولىدىكەن، بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. ئەگەر زاۋۇتقا مەسئۇل بولغان ئادەم گاس ـ گاچا بولمىسلا، — سادىق ئەسلى گاس ـ گاچا، قارىغۇ بولمىسلا دېمەكچىدى. ساۋ چىڭشياڭنىڭ ئۆزىگە ئېلىپ كېتىشىنى كۆزدە تۇتۇپ قارىغۇ دېگەن گەپنى ئىچىگە يۇتۇۋەتتى. شۇنداقتىمۇ ساۋ چىڭشياڭ، سادىققا بىگىز قولىنى دېۋەيلىگىنىچە چىچاڭشىپ:

— سىز بىزگە يەنە ھۇجۇم باشلىماقچىمۇ؟ ھوشىڭىزنى تېپىۋالىدە-غان چاغ كەلدىغۇ دەيمەن يولداش سادىق، سۆزىڭىزنى توختىتىڭ، — دېدى بۇيرۇق قىلىپ. ساۋ چىڭشياڭنىڭ قولى تىترەپ، كۆزەينىكى لىكلا-داپ كەتتى. ئۇ خۇاڭ شىڭغا بۇرۇلۇپ، — سىز سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتىدىكى مەسىلىلەرنى دوكلات قىلىڭ! — دېدى زاۋۇت پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى دەپ يۇقىرىدىن بەلگىلىگەن، ھەربىيدىن كەسىپ ئالمىشىپ كەلگەن خۇاڭ شىڭغا بۇيرۇق بېرىپ.

خۇاڭ شىڭ كەلگىلى بىر يىلدىن ئاشقانىدى. خىزمەت گۇرۇپپىسى ئۇنى يېڭى كەلگەن دېگەندەك قىلىپ ئۆزلىرىلا زاۋۇت تەرەپتىن قاتناشقان خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى قىلىۋالغانىدى. ئۇلار

خوڭنى زاۋۇت تەرەپتىن بىردىنبىر يوللىنىدىغان زاۋۇت دەرىجىلىك ئادىمىز. مىز دەپ قارايتتى.

ـــ ساۋ جۇيجاڭ! ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەيمۇ چىراي ئاچماي تۇرۇپ، ـــ سادىق كېلەر يىللىق ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدىكى ئالتە تۇرلۇك تەدبىرنى ئوتتۇرىغا قويماقچى. سىز ئەسلى بۇگۈن ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلاپ، مۇشۇ ھەقتىلا مۇزاكىرە ئېلىپ بارمىز دېمىدىڭىزمۇ؟

ساۋ گەپتە تۇتۇلۇپ قالدى. ئۇ دۇدۇقلىغىنىچە:

ـــ ھېلىلا باش ئۆمەكتىن تېلېفون كەلدى. كەچتە ھەرقايسى خىزمەت گۇرۇپپىلىرىنىڭ تەلىم ـ تەربىيە توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلا ـ يدىكەن، ـــ دېدى كۆزىنى پارقىرىتىپلا يالغان سۆزلەپ.

ـــ ئۇنداق بولسا بىز چىقىپ كېتەيلى، تۇرۇڭ سادىق! ـــ دېدى تاڭ دەس ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار! مېنىڭ بىرقانچە ئېغىز گېپىم بار، ـــ دېدى ساۋ سەل بوشاپ، ـــ بىز دائىم مۇنداق قارىمۇقارشى مەيداندا تۇرۇپ، تىغمۇتىغ ئېلىشمايلى. سىلەر ئىككىڭلار شۇنى بىلىشىڭلار كېرەككى، بۇ قېتىمقى سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتى بىر قېتىملىق ئۇلۇغ ئىنقىلاب. بۇنى مەن قوزغىمىدىم، سىلەرنىڭ زاۋۇتقىمۇ مەن ئۆزۈم كېلىۋالمىدىم. سىلەر بارغانچە چەكتىن ئېشىپ كېتىۋاتىسىلەر. بولۇپمۇ سادىق سىز. بىز سىزنى پارتىيە رەھبەرلىكىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن يېتىشىپ چىققان زاۋۇت باشلىقى دەپ كۆزىڭىزگە قارىغانچە ئۆزىڭىزنى سورىمايۋاتىسىز. سەۋر قىلىشىڭمۇ چېكى بار، بۇنداق قىلىۋەرسىڭىز بىزنىڭ سەۋر قاچىمىزمۇ ئاخىر سۇنماي قالمايدۇ. مەن سىزنىڭ خىيالىڭىزغا كىرىپ چىقسام، «تۆۋەندە ئىشچىلاردىن ئىبارەت يوللەنچۇكۇم بار. يۇقىرىدا ئاساسىي رەھبەر مېنى قوللايدۇ»، دەيدىغاندەك قىلىۋاتىسىز. ۋاقتى كەلگەندە سىزنى ھېچكىم قوغدىيالماسلىقى، ئارا تۇرالماسلىقى مۇمكىن جۇمۇ. ياشلىق قىلماڭ! ـــ ساۋ چىڭشياڭنىڭ دائىم قىزىرىپ تۇرىدىغان كۆز چاناقلىرى تېخىمۇ قىزىرىپ جىرتاقتا ئوخشاپ قالدى. تىترەشتىن يۇقىرى گرادۇسلۇق

ئەينكى تېخمۇ لىكىلداپ كەتتى.

ـــ ئەمدى چىقىپ كەتسەك بولامدۇ؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي ئەسلى قىياپىتىنى بۇزماي، بىرىنچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ چىقساڭلار بولىدۇ، ـــ دېدى ساۋ ئىلاجسىز ھالدا.

خۇاڭ شىڭدىن باشقا زاۋۇت كادىرلىرى بىر ـ بىرلەپ چىقىپ كەتتى. پارتكوم سېكرېتارىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، مۇئاۋىن سېكرېتارنى قوش ـ قوشلاپ يۇرگىنىگە ئېچ ـ ئىچىدىن قايىل بولماي چىشىنى غىچىرلىتىپ يۇرگەن تاڭ كاربىدوردىن يېنىپ كىرىپ، ئىشىك تۇۋىدە تۇرغانچە:

ـــ ساۋ جۇيجاڭ! مەن لاۋخۇاڭنىڭ پارتكومنىڭ مۇزاكىرىسىدىن ئۆتمىگەن ھېچقانداق ماتېرىيالنى قارىتا مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئالمايمەن. ئۇنىڭ دېگەنلىرى، يازغانلىرى پەقەت ئۆزىگىلا ۋەكىللىك قىلىدۇ، ـــ دېدى ـ دە، كەينىگە يېنىپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭمۇ ئاچچىقىدا چىرايى ئۆڭۈپ، قوللىرى تىترەپ كەتكەنىدى.

ئەتىسى تاڭنىڭ كەيپىياتى سەل جايىغا چۈشكەندەك بولدى. ئۇ سادىقنى تېپىپ:

ـــ ئۇلار مۇزاكىرە قىلمىسا ئۆزىمىز مۇزاكىرە قىلمىز. پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىنى ئاچايلى، ـــ دېدى.

سادىق يىغىندا سۆزلىدى. كېلەر يىللىق ئالتە تۈرلۈك تەدبىرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. ئاندىن بىرىنچى پەسىللىك ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بەش تۈرلۈك چوڭ كۆرسەتكۈچىدە ئۇنى ئەملگە ئاشۇرۇشنىڭ چارە ـ تەدبىرلىرىنى كۆرستىپ ئۆتتى. لېكىن، يىغىن كەيپىياتى زادى ئۆرلىمىدى. ئادەتتە مۇنداق يىغىنلاردا ئۆرىدىشىپ، ياقىلاشقۇدەك قىزىشىپ كېتىدىغان بۆلۈم باشلىقلىرى، سېخ مۇدىرلىرى سۈكۈت قىلىپ ئولتۇرۇۋالدى. تاڭ ۋېنسەي ئۇلارنى قايتا ـ قايتا قوزغاتتى. بىر ھازادىن كېيىن ئوسمان قىسقىلا قىلىپ:

ـــ بۇ خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ھېلى قىلغان گېپى بىردەمدىن كېيىن گەپ بولمايۋاتسا، بىز كۈچەپ قەيەرگە ئېلىپ باراتتۇق؟ بىر كۈنى

بولمسا بىر كۈنى بۇ زاۋۇتنىڭ ئىگىسى چىققاندا ئاندىن بىر نېمە دېمەي ـ لمۇ؟ ـــ دېدى.

ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزىگە سادىقنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى ـ دە:

ـــ نېمىدەپ بەل قويىۋېتىدىغان گەپ قىلسەن؟ زاۋۇتنىڭ ئىگىسى بىز! ـــ دېدى زەردە بىلەن.

ـــ جايىدا، جايىدا گەپ بولدى! پارتىيە، دۆلەت زاۋۇتنى بىزگە تاپشۇرغانىكەن، ئۇنىڭ ئىگىسى بىز! ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ، پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇشىغا يول قويماسلىقىمىز كېرەك، ـــ دېدى تاكۇ ۋېنسەي. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىمۇ كادىرلارنىڭ روھىنى كۆتۈرەلمىدى. يىغىن بىرخىل سوغۇق كەيپىيات ئىچىدە ئاياغ-لاشتى...

سادىق توختى زابويغا بەرگەن ۋەدىسىنى ئېسىگە ئالغاندا كەچ سائەت بەشكە 15 مىنۇت قالغانىدى. ئۇ ئىنتىك ماكىنىسىدىن ھاسىرىغانچە ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى.

ـــ سىلە 20 مىنۇت كېچىكىپ كەلگەن بولسىلىمۇ، بەرگەن ۋەدىلىرىنى ئۇنتۇپ قالماپلا. بۇ ئوغۇل بالىچىلىقىنىڭ بەلگىسى، بىر ياشلىققا نىسبەتەن ئېسىل پەزىلەت ھېسابلىنىدۇ. بىزنىڭ يۇرتلاردا كىچىككىنە ھوقۇق تۇتقان ئەتىرەت باشلىقى دېگەن نېمىلەرمۇ دېھقانلارنى يىغىپ قويۇپ مەجلىسكە ۋاقتىدا كەلمەي بىر سائەت، ئىككى سائەت ساقلىتىۋېتىدۇ. بۇ. دېھقانلار ئۆيلىرىگە چايغا چاقىرغاندىمۇ بېرىم كۈن ساقلىتىپ ئاندىن پەيدا بولىدۇ. بۇرۇن كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىلىدۇ. ئۇ بولسا ئىشكىتىن كىرىپلا ۋاتىلداپ سۆزلىگىنىچە ئالدىرىماي تۆرگە چىقىپ، كىشىلەرنى شۇنچە ساقلاتقانلىقى ئۈچۈن ئەپۇ سوراش يوق تېخى ئىزا تارتماستىن، تاس قالدىم كېلەلمەي قالغىلى، دەپ ئۆزىنىڭ باھاسىنى يەنىمۇ ئۆرلەتمەكچى بولىدۇ. سەن كېلەلمەيدىغان ئادەم ئۆي ئىگىسىنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇشىڭ كېرەك ـ دە، لامزەللە!

توختى بۇ سېلىشتۇرمىسى بىلەن سادىقنى يەنە ماختىدى. ئۇ ۋەدە-سىدە تۇرۇپ بۇگۈن ھاراق ئىچمىگەنىدى.

ـــ قارىسام بۇگۈنمۇ ئالدىراش ئىكەنلا مەن گەپنى قىسقا قىلاي، ـــ دېدى ئۇ رەسمىي گەپ باشلاپ، ـــ بۈگۈن سىلىگە دەيدىغىنىمنى پىكىر دېسەممۇ بولىدۇ، تەكلىپ دېسەممۇ بولىدۇ. سىلە كۆز ئالدىلىرىدىكى ئىشلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، كېيىنكى ئەۋلادلارنى ئۇنتۇلۇپ قالدىلىغۇ دەيمەن. ھازىر زاۋۇتتا ئوقۇش يېشىغا تولغان باللار 68 گە يېتىپتۇ. 20 نەچچە بالىنى ئاتا ـ ئانىسى يېقىن ئەتراپتىكى ئۇيغۇرچە مەكتەپلەرگە بەردى. لېكىن، قالغان باللار خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ. مېنىڭ بالامغۇ تېخى كىچىك، لېكىن بىرقانچە يىلغا قالماي ئۇمۇ بۇ يولغا ماڭىدۇ. سىلىگە دېمەكچى بولغان گېپىم مۇشۇ ئىدى. سىلە چىشلىرىنى چىشلەپ تۇرۇپ بولسىمۇ بىر ئۇيغۇرچە مەكتەپ سالدۇرمىسىلا بولمايدۇ. مەن نېمىشقا بۇ ئىشقا ئارىلىشىپ قالدىم؟ بىر كۈنى بىر قانچىمىز مۇشۇ توغرىسىدا گەپ قىلىشىپ تۇرساق، بىرەيلەن قۇدرەت ئىنژېنېر بۇ ھەقتە سادىق چاڭجاڭغا: سەن ھازىرقى ئىشلارنىلا ئويلىماي كېيىنكى ئەۋلادلار-نىمۇ ئويلاپ قوي، دەپتىكەن. سادىق چاڭجاڭ بىر قولۇمنى ئىككى قىلال-مايۋاتسام بۇ ئىشقا نەدىكى چولام دەيسەن؟ دەپ قۇدرەتنى قېقىۋېتىپتۇ. قۇدرەت تېرىكمە، مەن ساڭا چۈشەندۈرەي دەپتۇ. سادىق چاڭجاڭ گەپنى ئۇزارتما، ئىشىم ئالدىراش دەپ تىڭشىماي كېتىپ قاپتۇ، دېيىشتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ سەل ئاچچىقىم كەلدى، سىلىگە پىكىرىم چىقىپ قالدى. مەنمۇ قايناپ قويدۇم: سادىقمۇ بەزىدە چوڭ ئىش بىلەن كىچىك ئىشنى پەرق قىلالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ ـ دە؟ مۇشۇنداق مۇھىم ئىشنى كۆزىگە ئىلماي شۇنداق دېگەن بولسا، ئۇنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويۇش كېرەك. مەن ئۇنىڭدىن قورقۇپ قالمايمەن. ئەگەر يۈز كېلەلمەي گەپ قىلىشقا قىسىلغۇدەك بولسام راسا ئىچىۋېلىپ، يۈزۈمنى ئون ھەسسە قېلىنلاشتۇرۇپ گەپ قىلمايدىغان بولسام، توختى «زابوي» بولماي كېتەي، دەۋېتىپتىمەن. ئۇ كۈنىغۇ ھاراق ئىچمىگەن. لېكىن، سىلە ھېس قىلالمايلا زابوي بولغان ئادەم ھاراق ئىچسىمۇ، ئىچمىسىمۇ ئوخشاشلا زابويغا ئوخشاش قىلىقلارنى قىلماي قويمايدۇ. ئاغىنىلەر چۈرۈقلىشىپ بۇ ئىشقا سېنى ۋەكىل قىلدۇق. زابويلىق رولىڭنى بىر جاڭى قىلدۇرۇپ باقە قېنى، دېيىشتى. شۇنىڭ

بىلەن، ئارىلىشىپ قالغان بولمامدىمەن.

سادىق ئۇنىڭ گېپىنى تۈگەپ قالدى، دېگەن ئوي بىلەن ئەھۋالنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، سۆھبەتنى ئاخىرلاشتۇرماقچى بولۇپ:

ـــ ئۇلارنىڭ دېگەنلىرى راست. ئۇ كۈنى راستىنى قۇدرەتكە قاتتىق تېگىپ قويدۇم. لېكىن، كېيىن پۇشايمان قىلدىم، ـــ دېدى ئىقرار قىلىپ، ئاندىن، ـــ ئەمدى باشقا گەپ يوقتۇ؟ ـــ دېدى ئورنىدىن مىدىرلاپ قويۇپ.

ـــ گەپ ئەمدى باشلاندى. ئالدىراپ مىدىرلىمىسلا، مەن ئاڭلىغانلىرىمنى دەپ بېرەي، ـــ دېدى توختى سادىقنى قولىدا بېسىپ قويۇپ، ـــ بۇ بالىلارنىڭ ئاغزىدىن ھېچقانداق مىللەتكە ئوخشىمايدىغان سۆزلەر چىققىلى تۇردى. ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ئادەمنىڭ بىر تۇرۇپ ئۇچەيلىرى ئۇزۇلگۈدەك كۆلگۈسى كېلىدۇ. بىر تۇرۇپ ئادەم غەمگە پېتىپ قالىدۇ. بىزنىڭ ھېلىقى ئەمدىلا بىر ياشتىن ئاشقان بالىغۇ، خەنزۇچە ماما (ئانا)، بابا (دادا) دېگەن تىل چىقىپ قالدى قارىسىلا، بىز ئۇنى يا يەسلىگە بەرمىسەك، ئۆيدە ئانىسى باقسا، قانداقچە بۇنداق بولۇپ قالىدۇ؟

ـــ مۇھىتنىڭ تەسىرى ـــ دېدى سادىق گەپ قىستۇرۇپ.

ـــ ھەببەللى! ـــ دېدى توختى سادىقنىڭ گېپىنى تەستىقلاپ، ـــ شۇنداق، مۇھىت دېگەن يامان نېمىكەن. مېنى «زابوي» قىلىۋەتكەنمۇ شۇ مۇھىت ئەمەسمۇ؟ ئۆز يۇرتۇمدا بولسام ھاراقنى يېقىن كېلەلەيتىممۇ؟ ئاڭلىسام قۇدرەتنىڭ كىچىك ئوغلى سەردار: مەن چوڭ دادامغا خەت يازمەن، دەپ خەنزۇچە پىزىپتۇ. قۇدرەت: چوڭ داداڭ خەنزۇچە خەت تونۇمايدۇ، ئۇيغۇرچە ياز دېسە، مەن ئۇرغۇيچە يازالمايمەن دېگۈدەك. قۇدرەت ئۇرغۇيچە ئەمەس، ئۇيغۇرچە دېمەمسەن. پۇتۇن بىر مىللەتنىڭ نامىنى توغرا دېيەلمىسەڭ، سېنىڭ ئۇ خېتىڭ نېمە بولماقچىدى دەپ بىرقانچە كۈن ئۇنىڭ تىلىنى قېلىپقا ساپتۇ. قىزىقى تېخى ئارقىسىدا، قۇدرەت ئۇنىڭ لېپاپ ئۈستىگە يازغان چوڭ دادامغا تەگسۇن دېگەن خەنزۇچە خەتتىكى «شۇ» (تەگسۇن) دېگەن خەتنى بۇ خەت نېمە دېگەن

مەنىنى بىلدۇرىدۇ؟ دېسە: سەردار ئىتتىكلا: «چوڭ دادا توت! دېگەنلىك بولىدۇ،» دېگۈدەك. قۇدرەت كۈلۈپ يىقىلىپ قالاي دەپتۇ. قۇدرەت بىزگە شۇنداق دەيدۇ. ئۇ ئۆز ۋاقتىدا ئەلى تىلماچنى مازاق قىلمساق بوپتىكەن، ئەمدى بۇ زاۋۇتتا يۈزلەپ ئەلى تىلماچ چىقىدىغان بولدى، دەيدۇ. ئەلى تىلماچ دېگەن ئادەم بىز كەلگەندە بۇ زاۋۇتتىن كېتىپتىكەن. سىلە بىلەن كەلگەن ئۇستاملار بىر يەرگە يىغىلىسىلا، ئۇنىڭ تەرجىمىدىكى كۈلكىلىك گەپلىرىنى قىلىشىپ تېللىققۇچە كۈلۈشىدۇ. ئۇنىڭ سۆزلىرى شۇنداق چولتا ھەم قىزىقمىدى؟

قۇدرەتنىڭ بۇ زاۋۇتتىن ئەمدى يۈزلەپ ئەلى تىلماچ چىقىدىغان بولدى، دېگەن سۆزىنى ئويلىنىپ قالغان سادىق:

ـــ شۇنداق! ـــ دەپ قويدى.

ـــ مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن، ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىغان تۇنۇگۈنكى بىر ئىشنى سىلىگە دەپ بېرەيمۇ؟ ـــ توختى سادىققا مەنىلىك كۈلۈپ قويۇپ، ـــ تۇنۇگۈن ئەتىگەن ئىشقا كېتىۋاتسام سىلىنىڭ چوڭ ئوغۇل تاھىرجان قولىدا چوڭ بىر كۇرۇشكىنى كۆتۈرۈپ سوت ساتىدىغان تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتىدۇ. بىچارە بالا ئۇيقۇسىغا قانمىغاندەك قىلىدۇ. ھەدەپ كۆزىنى ئۇۋۇلاپ قاپاقلىرى ئىششىغاندەك بولۇپ قاپتۇ. ئىچىم ئاغرىپ: تاھىرجان، نېمانداق ئەتىگەن تۇرۇۋالدىڭ؟ نەگە بارىسەن؟ دېدىم. ئۇ بىغەملىك بىلەن: ئۇكامغا سوت ئۇرغىلى بارىمەن دەيدۇ. نېمە، نېمە، نېمە دېدىڭ؟ دېدىم ھېچنېمىنى چۈشەنمەي. ئاندىن ئۇ خەنزۇچە قىلىپ: «دا نەيزى چۈي» دېۋىدى، قاتتىق كۈلۈپ كېتىپ، تاھىرجان، خەنزۇچىدا «دا نەيزى» دېگەن بىلەن، ئۇيغۇرچىدا ئۇنداق دېمەيمىز. سوت ئالغىلى دېسەڭلا بولدى. «سوت ئۇرغىلى» دېسەڭ، ئۇيغۇر تىلى گراماتىكىسىغا چۈشمەيدۇ، دېدىم. ئۇ ماڭا قاراپ كېتىپ: زابوي ئاكا! گراماتىكا دېگەن نېمە؟ دەيدۇ. مەن: سەن كىچىك تۇرۇپ مېنى زابوي ئاكا دېسەڭ بولمايدۇ، دىدىم. ئۇ ھەيرانلىقىدا: ئۇ سىزنىڭ ئېتىگىزغۇ؟ دەۋاتىدۇ. مەنمۇ سەل ئىزا تارتىپ قالدىم ـ دە، ماڭ سوتۇڭنى ئېلىپ كەل، يۈگۈر، دەپ كېتىپ قالدىم. مانا بۇ سىلىنىڭ ئۆيدىن چىققان ئەلى

پەيىيى، ـــ توختى شۇنداق يايراپ كۆلۈپ كەتتىكى، يۇمۇقراق كەلگەن كۆزىدىن چىققان ياش يۇقلىرى قارامتۇل كەلگەن چىرايىدا پارقىراپ كەتتى، ـــ مەن سىلىنى زادىلىق قىلمىدىم جۇمۇ، باللارنىڭ چۇچۇك تىللىرىغا كۆلۈۋاتىمەن. لېكىن، سادىق چاڭجاڭ، بۇ ئىشنى ئەمدى ئويلاش- مىسلا بولمايدىغان يېرىگە يەتكەندەك قىلىدۇ. ئاڭلىسام مۇشۇ ئوقۇش يىلىدا يەنە 27 بالا مەكتەپ يېشىغا توشارمىش. ئاتا ـ ئانىلىرى ھازىردىن باشلاپ غەم ئىچىدە يول ئىزدەۋېتىپتۇ. بەزى ئۇشتاملار خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇغان باللارنىڭ تىللا ئەمەس، مەجەز ـ خاراكتېرىمۇ باشقىچە بولۇپ قالىدىكەن دەيدۇ. راستمۇ؟ سىلىنىڭ ئىككى ئوغۇللىرى خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇيدىكەن. بۇنى سىلە بىللا.

ـــ بۇ چوڭ ئىش ئەمەس. باللار چوڭلىغانچە ئوڭشىلىپ كېتىدۇ، ـــ دېدى سادىق چۇشەندۈرۈپ ۋە ئۇنىڭ قىلغان بۇ ئىنكاسى ئۇچۇن ئۇنى ماختىدى. بەرگەن تەكلىپىنى چوقۇم ئويلىشىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە مۇشۇنداق پىكىر، تەكلىپ، تەلەپ، ئىنكاسلار بولسا خالىغان چاغدا ئۆزىنى ئىزدەشنى ئۆتۈندى.

سادىق ئورنىدىن تۇرۇپلا قۇدرەتنى ئىزدەشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ئۇنىڭ ئۆيى تەرەپكە كەتتى. سادىق قۇدرەتنى ئارتۇق سۆزلەتمەيلا:

ـــ پاراۋانلىق فوندىدىن 500 مىڭ يۈەن تەستىقلاپ بېرەي. ئۇيغۇرچە مەكتەپ سىلىشقا سەن مەسئۇل بول. مەكتەپ پۈتكەندىن كېيىن مۇدىرلىقنى قوشۇمچە ئۇستۇڭگە ئال، ـــ دېدى كېسىپلا. ئۇ ئۆز كۆڭلىدە قۇدرەتكە رەھمەت ئوقۇۋاتاتتى.

ـــ مەن «ئوڭچى» تۇرسام؟

ـــ كىم سالغا «ئوڭچى» دەپ قالپاق كىيدۈرۈپتۇ؟

ـــ ئالدىنقى خىزمەت شۆبە ئۆسكى. ھازىرقىلارمۇ شۇلارنىڭ دېگىنىنى مۇقىملاشتۇرۇۋاتامدۇ؟

ـــ بىرەر شەخسنىڭ «ئوڭچى» دېيىشى بىلەنلا «ئوڭچى» بولۇپ قالامدىكەن ئادەم؟ سىلەر بىر قانچىلارنىڭ ھېچقانداق ماتېرىيال، تەستەقىي ئاساسى يوقكەن. يېقىندا ئىزدەپ يۈرۈپ ئېنىقلاپ چىقتىم. يۇقىرىنىڭ

تامغىسى بېسىلمىغان، تەستىقى بولمىغان ئىش ھېساب ئەمەس.

ـــ بۇ ئىش ھازىرچە سىنىڭ قولۇڭدىن كەلمەيدۇ. «ئوكچى» بولساممۇ سەن باشقۇر دېسەڭ باشقۇراي، لېكىن 500 مىڭ يۈەن يەتمەيدۇ. كەم دېگەندە باشلانغۇچ مەكتەپ ئۈچۈن بەش سىنىپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ئۈچۈن ئۈچ سىنىپ سالمساق بولمايدۇ. يەنە ئىشخانا، بالىلار تەجرىبە ئۆيى، چايخانا، تەنتەربىيە مەيدانى، مۇئەللىملەرنىڭ مائاشى دېگەنلەرنى قوشقاندا 500 مىڭ يۈەنىڭ نېمىگە يېتىدۇ؟

ـــ قانچە بولسا يېتىدۇ؟

ـــ ئاز بولغاندا بىر مىليون بەر.

ـــ سەن بەش بارمىقىڭنى بىرلا قېتىمدا ئاغزىڭغا تىقمەن دېمە، ھازىرچە باشلانغۇچ مەكتەپنىلا سېلىپ تۇرايلى، بۇ بىر، ئىككىنچىدىن، ئۇنى خەنزۇچە مەكتەپ يېنىغا سېلىپ، بىر قىسىم ئەسلىھەلەردىن پايدىلىنىپ تۇرايلى، ئۈچىنچىدىن، كۆپ قىسىم مۇئەللىملەرنى زاۋۇتتىكى يۇقىرى سەۋىيىلىك ياش ئەر ـ ئايال ئىشچى، كادىرلاردىن تاللايمىز. ئۇلارنىڭ مائاشىنى ۋاقتىنچە زاۋۇتتىن ئۆز ئورنىدىن بېرىپ تۇرىدۇ. سەن پەقەت سەپەننى پۈتتۈرۈپ كەلگەن ئاز قىسىم مۇئەللىمنىڭ مائاشىنىلا بېرىسەن. مۇشۇنداق قىلساق، 500 مىڭ يۈەن يېتىدۇ. ھە راست، يەنە بىر چارە بار. مەكتەپ سېلىشقا تۇتۇش قىلغان ھامان 10 ـ 15 ئادەمنى ئۇرۇمچى سەپەنگە ئەۋەتىپ تەربىيىلەيلى!

ـــ سەن يەنە بىر ئىشنى كالتە پەملىك بىلەن ئويلاۋاتىسەن. بۇنداق ئىشتا ئىككى قېتىم داۋراڭ سالغاندىن كۆرە ھەرقانچە قېيىن بولسىمۇ بىرلا قېتىمدا تۈگەتكىنىمىز ياخشى. باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپكە بىرگە تۇتۇش قىلىش كېرەك. بولمىسا 2 ـ 3 يىلغا قالماي، ئوتتۇرا مەكتەپ سېلىپ بېرىڭلار، دېگەن گەپ چىقىدۇ. ئۇ چاغدا يەنە نۇرغۇن سۆز ـ چۆچەك بولىدۇ. مۇزاكىرە قىلىپ كۆرەيلى دېيىشىپ بېشىڭنى ئاغرىتىدۇ. ئەگەر بىر مىليون بەرمىسەڭ مەن بۇ ئىشقا ئارىلاشمايمەن. بۇ قۇرۇق شوئار بىلەن پۈتىدىغان نەرسە ئەمەس. سادىق ئويلىنىپ قالدى.

— ئۆزۈڭ يالغۇز قارار قىلالمىساڭ، تاڭ ۋېنسەي، يەن زىلىلەر بىلەن پىكىرلىشىپ بېكىتسەڭمۇ بولىدۇ، — دېدى قۇدرەت ئۇنىڭغا يەنە ئەقىل كۆرسىتىپ.

— تاڭ شۇجىدا گەپ يوق. ئۇ ماڭا بىرقانچە قېتىم ئۇيغۇرچە مەكتەپ سىلىشنى ئويلىشىپ كۆرسەك بوپتىكەن. كونا ئىشچىلار مېنى قەيەردە كۆرسە شۇ يەردە پىكىر بېرىپ ئېغىز ئاچقۇرمايۋاتىدۇ، دېگەن. يەن زىلمۇ بىر نېمە دېمەيدۇ، گەپ خىزمەت گۇرۇپپىسىدا. ھازىرچە 500 مىڭ يۈەن ئىلىپ تۇر، يەتمىسە يەنە ئويلىشايلى. باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپنى بىرگە سىلىش پىكرىگە قوشۇلمەن.

قۇدرەت سادىقنى ئۇزىتىپ ئىشىك ئالدىغىچە چىقتى. سادىق تۇيۇقسىزلا:

— مەردان بۇ يىل نەچچە ياشقا كىردى؟ قەيەردە ئوقۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— نېمە بولدى؟ تۇرۇپلا مەردان ئېسىگە كېلىپ قاپتىغۇ؟ ئۇ بۇ يىل 15 ياشقا كىردى. 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ. كېلەر يىلى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرىدۇ، — دېدى قۇدرەت سادىقنىڭ سوئالىدىن چۆشىنىكسىزلىك ھېس قىلىپ.

— ئۇ زاۋۇتسىمزدا تۇنجى تۇغۇلغان ئۇيغۇر پەرزەنتى. شۇنداقمۇ؟ ئۇنىڭ ئوقۇشى قانداقراق؟

— ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى زاۋۇت مەكتىپىدە خەنزۇچە ئوقۇپ تۈگەتتى. ئۇ مەكتەپكە كىرىش بىلەنلا تۇنىساقىز ئەتىسى، ئاخشاملىرى ئۇنىڭغا ئۇيغۇرچە ھەرپ تونۇش، بوغۇم ئايرىش، قوشۇپ ئوقۇشقىچە ئۆگەتتى. ئۇيغۇرچە 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگەندە مەردان ئۇيغۇرچە گېزىت ـ ژۇرناللارنى تەمتىرىمەي ئوقۇغۇدەك ھەم ئۇيغۇرچە سالام خەت يازالىغۇدەك بولغانىدى. تۇنىساقىزنىڭ قىلغانلىرى ئۇل سالغانچىلىك ئىش بوپتىكەن. ئوتتۇرا مەكتەپتە ئۇزاقتا قالمايلا ئۇيغۇرچىدا ساۋاقداشلىرىغا يېتىشۋالدى. ئۇ مەكتەپتە خەنزۇچە دەرسىمۇ ئوتتىدىكەن. ئۇ خەنزۇچىدا ساۋاقداشلىرىم ئىچىدە ئالدىدا تۇرىمەن، دەيدۇ. مەردانىنىڭ ئۆگىنىش ئەھۋالىدىن قارىغاندا ئۇيغۇرچە، خەنزۇچىنى كىرىشتۇرۇپ ئوقۇغان

بالىلار بىر مەزگىل سەل گاڭگىرايدىكەن، لېكىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۆزئارا تولۇقلايدىكەن. ئۇنىڭ ئۆگىنىشىنى چىڭراق تۇت دېمەكچىمۇسەن!

ـــ دېدى قۇدرەت ۋە چاقچاق قىلدى، كېيىن ئۆزۈڭگە ئىز باسار قىلاي دەمسەن نېمە؟ بىر بولسا بالىلار بىلەن كارىڭ بولمايدىكەن، بىر بولسا بەڭگىنىڭ خىيالىدەك 10 ـ 20 يىلدىن كېيىنكى ئىشلارنى ئويلاپ كېتىدىكەنسەن.

ـــ سەن مېنى بۇگۈن سەگەكلەشتۇرۇپ قويدۇڭ. ھازىرمۇ بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ. لېكىن، ئويلىمساق بولمايدىكەن. بىز قېرىپ سەپتىن چىققاندا تەشكىل يەنە جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئىز باسار ئىلىپ كەلمەس. بىزنىڭ كۆرگەن كۈنىمىز، ماڭغان يولىمىزنى ئويلىغاندا ئىز باسارنى مۇشۇلاردىن تاللاش كېرەك!

ئەپسۇس، مالىيە بۆلۈمىدىن ئاجرىتىلىپ، قۇدرەتنىڭ قولىغا ئۆتۈپ بولغان 500 مىڭ يۈەنگىمۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى قوشۇلمىدى. قۇدرەتنى بۇ ئىشقا مەسئۇل قىلىشقا تېخىمۇ قوشۇلمىدى. سادىق ئۆز گۆشىنى ئۆزى پىگۈدەك ئاچچىقلىنىپ تاڭدىن ئەقىل سورايتتى. تاڭ:

ـــ پەيت كۈتەيلى، ئۇلارنىڭ ئەلپازى تېخىمۇ يامانلىشىپ كېتىۋاتىدۇ ـــ دېدى.

ئون يەتتىنچى باب
بۆره كەپتۇ

1

بىر ئاخشىمى تۇيۇقسىز چاقىرتىلىپ كەتكەن ساۋ چىڭشياڭ زاۋۇتقا يېتىپ كەلمىدى. ئىككى كۈن ئۆتكەندە ئۆزى بىلەن سەككىز ئادەمنى ئەگەشتۇرۇپ خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ يېڭى باشلىقى كەلدى. ئۇ ئېگىز بوي، ئورۇق، ئۇزۇن يۈز، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان ئادەم ئىدى. ئاغزىدىن تاماكا چۈشمەيتتى. ئۇنىڭ فامىلىسى لاڭ، ئىسمى چى ئىدى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا سېمىز، دوغلاق يۈز كەلگەن، يوغان باش، قارا چىراي، ساقاللىق بىر ئۇيغۇر كادىرمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ بوينى ناھايىتى قىسقا بولغانلىقى ئۈچۈن، بوينى بىلەن گەۋدىسىنى ئايرىۋالغىلى بولمايتتى. ئۆزدەمۇ بىر قارىغان ئادەمگە تۆت چاسىدەكلا كۆرۈنەتتى. ئۇ گۇرۇپپا باشلىقى لاڭ چىنىڭ مۇئاۋىنى قادىر راخمان دېگەن كىشى ئىدى. ئۇلار زاۋۇتقا كىرگەن چاغدىلا، تاغنى تالقان قىلىۋېتىدىغاندەك سۇر، ھەيۋە بىلەن، ئالدىغا چىققان زاۋۇت باشلىقلىرىغا چىرايمۇ ئاچماي ئىككىدىن سەپ بولۇپ ئۇدۇل پارتكوم مەجلىسخانىسىغا كىرىپ كەتتى. لاڭ چى ئۆزلىرىگە ئەگىشىپ كىرگەنلەردىن پارتكوم ئىشخانا مۇدىرى، كاتىپ ۋە چاي قۇيىدىغان مۇلازىمەتچى خادىملارنى چىقىرىۋېتىپ:

— سىلەر ئۆزۈڭلارنى تونۇشتۇرۇپ ئولتۇرماڭلار، بىز بىرقانچە كۈنگە قالماي تونۇشۇۋالىمىز. ساۋ چىڭشياڭ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدۇ. تارىخىدا بىر پاتمان پوقى بار ئادەم، ئۆزى ئېنىق بولماي تۇرۇپ قانداقچە باشقىلارنى ئېنىقلىيالايدۇ؟ خىزمەت گۇرۇپپىسى شۇبھە ئۆمەككە ئۆزگەرتىل-

دى. مەن ئۆمەك باشلىقى لاگ چى بولىمەن. بۇ كىشى مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى قادىر راخمان بولىدۇ. بۇ ئالتە يولداش ئۆمەك ئەزالىرى، ـــ دەپ ئۆزلىرىنى تونۇشتۇردى. ئۇ ئاغزىدىكى تاماكىنى قاتتىق شوراپ قويغاندىن كېيىن شۇنداق دېدى، ـــ بۇرۇنقى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى جاڭ خىنمۇ خىزمەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن قايتۇرۇلىدۇ. گۇرۇپپا ئەزالىرى ئىچىدىكى سىياسىي سەزگۈرلۈكى تۆۋەن، سىنىپىي كۆرەش ئېڭى يوق، مەيدانى مۇستەھكەم ئەمەسلەرمۇ قايتۇرۇلىدۇ. بىز شۆبە ئۆمەكنى ئاز بولۇش، ساز بولۇش پرىنسىپى بويىچە، سىياسىي ئېڭى يۇقىرى، سىنىپىي كۆرەش مەيدانى مۇستەھكەم، ھەرقانداق شارائىت، ھەرقانداق كۈچ ئالدىدا ئارقىسىغا يانمايدىغان، بىرى ئونغا، ئونى يۈزگە تېتىيالايدىغان يولداشلاردىن تەشكىللەيمىز. كۈچمىز ئازلىق قىلغانـ ـدا باش ئۆمەكتىن سەپلەيمىز، ـــ. لاگ چى، ئۆزلىرىگە قارىمۇ قارشى ئولتۇرغان ناگ ۋېنسەي، سادىق، يەن زىلى، خۇاگ شىگ، ئوسمانلارغا جىددىي قاراپ چققاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ نېمە ئۈچۈن بۇنداق چوڭ ئۆزگىرىش بولدى؟ باش ئۆمەكتىكىلەرنىڭ تونۇشـ ـتۇرۇشچە، بۇ زاۋۇتتىكى ئەگ دەسلەپ ئېلىپ بېرىلغان «تۆت» نى ئېنىقلاش ھەرىكىتىنىڭ چوڭ يۆنىلىشى توغرا بولمىغان. بۇ قېتىمقى سوتـ ـسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتىمۇ ئۆزى تەربىيە ئالىدىغان ئادەمنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان. «تۆت» نى ئېنىقلاش گۇرۇپپىسى «تۆت» نى ئېنىقلىماي، تەلىم ـ تەربىيە گۇرۇپپىسى تەلىم ئېلىپ بارماي بەلكى بىر قىسىم ئادەملەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى كەگ تەرغىب قىلىپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئىنقىلابتىن توسۇپ، ئىشلەپچىقىرىش بىلەنلا شۇغۇللىنىشقا زورلىشىغا سۈكۈت قىلغان. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئۆزدـ ـىنىڭ قوڭى پوقتە! بۇ قېتىم كەلگەن سەككىزىمىزنىڭ «تۆت» نى ئېنىقـ ـلاشنى ئاساس قىلغان سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بېرىشىمىز بۇ ئورۇننى قوشقاندا ئۈچىنچى قارارلىقىمىز بولىدۇ. بىزنىڭ بىلىشىمىزچە، ھەربىر ئېلىپ بېرىلغان ھەرقانداق بىر جاي، بىر ئورۇندا سىلەرنىڭـ ـدەك بۇنداق جاھىل قورغاننى تاپقىلى بولماسمىش. شۇڭا، بىز بۇ زاۋۇتتا

هەربىر كىشىنىڭ باشقىدىن ئۆلۈپ بارىمىز. بىراق ھەربىر كىشىنىڭ ئاخىرقى زور دەرىجىدە تولۇقلاپ ئۆلۈپ بېرىشقا تىرىشىدۇ. بۇگۈنكىسى كۆرۈشۈش نۇقتىمىز، كېلىش مەقسىتىمىز بولۇپ قالسۇن!

لاۋا چى بۇرنىدىن تاۋۇش چىقىرىدىغان ئادەم بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۇستىگە سۆزلىگەندىمۇ نوچىلىق قىلىپ تاماكىنى ئاغزىدىن ئالمىغانلىقتىن بەزى سۆزلىرىنى ئېنىق ئۇققىلى بولمايتتى. ئۇ ئەتسىدىن باشلاپ ئادەملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ سېخلارغا «باشقىدىن يىلتىز» تارتقىلى چۈشۈپ كەتتى. ئون نەچچە كۈن ۋاقىت ئىچىدە، زاۋۇت، سېخ (بۆلۈم)، ئۇچاستىكىدىن ھەرقانداق بىر كادىرنى ئارىلاشتۇرمايلا 1700 دىن ئارتۇق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى «سەپكە تۇرغۇزۇپ»، 300 دىن ئارتۇق «يىلتىز» تاللاپ چىقىپ، «سولچى» لار قوشۇنىنى باشقىدىن قۇرۇپ چىقتى. ئۇنىڭ سولچىلارنى ئايرىش ئۆلچىمى مۇنداق ئىدى:

1. «تۆت» نى ئېنىقلاش ھەربىرىگە بولغان سىياسىي ئېڭى، ئەمەلىي پوزىتسىيىسى قانداق؟ سىنىپىي كۆرەش مەيدانى مۇستەھكەممۇ، ئەمەسمۇ؟

2. ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىدىن ئىبارەت شيۇجېڭجۇيىلىق ئېقىمنىڭ خاراكتېرىنى چۈشەندىمۇ، يوق؟ تونۇش چوڭقۇرلۇقى قانچىلىك؟

3. ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىلىرى نېمە ئۈچۈن خاتالاشتى؟ بۇنىڭغا بولغان تونۇشى قانداق؟ بۇ قېتىمقى كەلگەن شۆبە ئۆمەكنى ھمايە قىلامدۇ، قىلمامدۇ؟

4. زاۋۇت، سېخ (بۆلۈم)، ئۇچاستىكا دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ «تۆت»تە ئېنىق بولماسلىقىنى مەسىلىرىنى پاش قىلىشقا جۇرئەت قىلالامدۇ، يوق؟

ئۇلار يۇقىرىدىكى ئۆلچەم بويىچە بارلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئېچكى جەھەتتىن «سولچى» (ئاكتىپ) لار، «ئوتتۇرا» دىكىلەر (پاسسىپ) لار، (ئوڭچى) لار دەپ چوڭ ئۇچ خىلغا بۆلدى. «سولچى» لار سېپىگە كىرگەنلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىسى تاللىغان

«قىرلىق تاغقا» چىقىشتىن، «ئوت دېگىزى» غا شۇڭغۇشتىن يانمايمىز، دەپ مەيدىسىگە مۇشتلاپ ھۆركىرىگەنلەر ئىدى. ئىشچى دېگەن ئۆز ئىشىنى قىلماي بۇ ئىشلارغا ئارىلىشىپ نېمە قىلىدۇ، دېگەنلەرنى «سىياسىي نىشانى ئېنىق ئەمەس»، «دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشىغا كۆڭۈل بۆلمەيدىغان» لار، «شەخسىي مەنپەئەتپەرەس» لەر دەپ ئايرىپ، «ئارىسالدى» لار دەپ ئاتاشتى. خىزمەت ئۆلىكىنىڭ كەينىدىن گەپ قىلىپ، بۇ قېتىمقى كەلگەنلەر ھەرقانداق چاغدىكى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىنمۇ سولدىن چىقىدىغان بىر تۈركۈم قارامالاردىن ئىكەن. ئۆلمەك باشلىقى خۇددى زالىم پوھېشچىككە ئوخشايدىكەن، دېگۈچىلەرنى «ھەربىر بىلەن قارشىلاشقۇچى» لار دەپ «ئېنىقلاش» ئويىبېكتى قىلدى. ھەربىر كەتنىڭ چوڭقۇرلىششىغا ئەگىشىپ، پۈتۈن كادىرلار چوقۇم بىر ـ بىرلەپ ئۆتكەلدىن ئۆتىدۇ، دېگەننى ئېلان قىلدى. شۆبە ئۆلمەك ئەتە چوڭ يىغىن ئاچىمىز، دېگەن كۈنى كەچتە، ئۆلمەك باشلىقى لاڭ چى خۇاڭ شىڭ بىلەن، قادىر راخمان ئوسمان بىلەن ئايرىم ـ ئايرىم يوشۇرۇن سۆھبەتلەشتى. خۇاڭ شىڭ شۆبە ئۆلمەك كەلگەن كىشىلەر بىلەن ھەربىر سۆز ـ ھەربىر ئىش ئۈلارغا ئۆزىنىڭ مايىللىقىنى ئېپادىلەشكە باشلىغانىدى. ئوسمانىنى بولسا مىللىي كادىر، غولىغا قېقىپ قويىساق ئاسان ئىندەككە كېلىدۇ، دەپ تاڭ، سادىق، قۇدرەتكە سالماقچى بولدى. لاڭ چى ئاغزىنىڭ بىر بۇرجىكىگە قىستۇرۇۋالغان تاماكىسىنىڭ تەسىرىدىن بىرخىل غەلىتە ئاۋاز چىقىرىپ خۇاڭ شىڭغا مۇنداق دېدى:

ـــ بىز سىزنى بۇ يەرگە كېلىشتىن بۇرۇنلا بىلىمىز. سىز پارتكومدا ئاز سانلىق، «ئوڭچىل» لىققا قارشى كۈرەشتە ئېپادىگىز ناھايىتى ياخشى بولغانىكەن. لېكىن، بەزىلەر، ئاستا ـ ئاستا چەتكە قېقىپ، بىر بۇلۇڭغا قىستاپ قويۇپتۇ، بۇنىمۇ بىلىمىز. بۇ زاۋۇت ئۇزاقتىن بۇيان ئايرىم ساندىكى ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى جان تىكىپ تەرغىب قىلغۇچى پىكىر ئېقىمىدىكىلەرنىڭ بېسىمى ئاستىدا سوتسىيالىستىك تۈزۈم، پارتىيە لۇشىيەنىدىن بارغانسېرى يىراقلاپ كەتكەن. بىزنىڭ ئىگىلىشىمىزچە، پۈتۈن سانائەت سىستېمىسىدا شيۇجېڭجۇيلىق لۇشيەندە بۇنداق جاھىللىق بىلەن

چاك تۇرۇپ ماڭىدىغان قورغاندىن يەنە بىرى بولمىسا كېرەك. مەن سىزنى پارتكومدىكى ئاساسىي مەسئۇل بولغۇچىلارنىڭ مەسلىسىنى ھازىرلا پاش قىلماڭ، دېمەيمەن. ئۇنىڭغا تېخى ۋاقتى بار. كۆڭلىڭىزدە سان بولسۇن دېمەكچىمەن. ئەتە چوڭ يىغىن ئاچىمىز، مەجلىسنى سىز پارتكومغا ۋاكالەتەن باشقۇرۇڭ. چۈنكى، بىز تېخى ھوقۇق تارتىۋالمىدۇق. پارتكومنى قايتىپ قويساق بولمايدۇ. ئەتە سەھەنگە مەن، يولداش قادىر راخمان، سىز ئۈچىمىزلا چىقىمىز.

خۇاڭ ئۇنىڭ سۆزىنىڭ بىرىنى قالدۇرماي تەرلەپ ـ پىشىپ بېزىۋاتاتتى. ھاياجانلانغىنىدىن توختىماي باش لىڭشىتىپ تەستىقلاپ ئولتۇراتتى. لاڭ گەپتىن توختاش بىلەن تەڭ خۇاڭمۇ باش كۆتۈرۈپ، قولىدىكى خاتىرە دەپتەر بىلەن قەلەمنى ئالدىراپ چاي كەنتىرىگە قويغاندىن كېيىن ئىككى قولىنى توختىماي ئۇۋۇلاپ:

ـــ سىز كەلگىلى ئانچە ئۇزاق بولمىسىمۇ زاۋۇت ئەھۋالىنى ناھايىتى ئەتراپلىق ئىگىلەپسىز، خۇددى ھەممىنى تۆپىمىزدە كۆرۈپ تۇرغاندەك، ئەتراپلىق، دەل جايىدا تەھلىل يۈرگۈزۈپ، توغرا يەكۈن چىقاردىڭىز. مەن ھەرگىز كۆچۈمنى ئايىمايمەن. سىز دېگەندەك بۇ زاۋۇتنى ئىزىغا سىلىپ، توغرا يېتەكلىمىسە يارنىڭ گىرۋىكىگىلا كېلىپ قالدى. بۇنداق كېتىۋەرسە بۇ زاۋۇت پارتىيە لۇشىەنى، سوتسىيالىزم يولى ۋە تۈزۈمىدىن تېخىمۇ يىراقلىشىپ، ئاخىر يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمايدىغان ئاقىۋەتكە قالىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ سىزنىڭ مۇشۇ بىرقانچە ئېغىز سۆزىڭىزلا سىزنىڭ بىز بىلەن بىر پىكىر، بىر مەيداندا ئىكەنلىكىڭىزنى پىتەرلىك ئىپادىلەپ بەردى. سىز يۈرەكلىك ئىشلەڭ، بىز ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە «ئاكتىپ» لار قوشۇنىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ چىقىشىمىز كېرەك. بۇنداق كەسكىن سىنىپىي كۈرەشتە بۇنداق «ئىنقىلابىي قوشۇن» بولمىسا بولمايدۇ. بۇ ئىشتا بىز كۆپرەك سىزگە تايىنىمىز!

شۆبە ئۆمەك ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىسىدەك بويتاق ئىشچىلار بىناسىدىن بوشىتىپ بەرگەن ئۆيلەردە ياتمىدى. بەلكى، مەمۇرىي بىنانىڭ

3 ـ قەۋىتىدىكى بارلىق ئىشخانىلارنى بوشاتقۇزۇپ، ئۇلارنى 1 ـ، 2 ـ قەۋەتلەردىكى ئىشخانىلارغا قوشۇۋەتتى. ئۇلار بۇنى چۈشەندۈرۈپ:

ـــ بىرىنچىدىن، ئەھۋالنى ئۆز ۋاقتىدا ئىگىلەپ تۇرۇشقا پايدىلىق؛ ئىككىنچىدىن، ھەر كۈنى باش قوشۇپ تۇرۇشقا پايدىلىق؛ ئۈچىنچىدىن، كەڭ ئاممىنىڭ خالىغان چاغدا خىزمەت ئۆمىكىدىكى ھەرقانداق بىر ئادەمنى ئىزدىشىگە پايدىلىق، تۆتىنچىدىن، مەخپىيەتلىكنى ساقلاشقا پايدىلىق، دېدى. ئۇلار بۇرۇنقى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەردىن تۆت ئادەمنى قالدۇرۇپ، قالغانلىرىنى بىر ـ بىرلەپ قايتۇرۇۋەتتى. باش ئۆمەك لاگېنىڭ تاللىشى ۋە ئىسمىنى ئاتىشى بىلەن سەككىز ئادەمنى سەپلەپ بەردى. ئايرىم ـ ئايرىم سۆھبەتتىن كېيىن لاڭ بىلەن قادىر راخمان لاگېنىڭ ياتقىدا باش قوشتى. بۇ ھەم ئىشخانا، ھەم ياتاق ئىدى.

لاڭ ناھايىتى ئۇمىدۋار روھ، خۇشال كەيپىياتتا جىڭجۇي تىياتىرى ئاھاڭىدا غىڭشىپ ئولتۇرغانىڭ ئۇستىگە قادىر راخمان كىرىپ كەلدى. ئۇ ناھايىتى روھسىز كۆرۈنەتتى. لاڭ قادىرغا خواڭ بىلەن بولغان سۆھبەتـ ـنىڭ ناھايىتى نەتىجىلىك بولغانلىقىنى سۆزلەپ، غەلبىنى شادلىقىنى ئىپادىلىگەندە، ئۇنىڭ سوزۇنچاق يۈزى پارقىراپ، ئۇزۇلدۇرمەي چەككەن تاماكىدا ساغرىپ كەتكەن ئادەتتە كۆرۈنمەيدىغان سېرىق چىشلىرىنىڭ ھەممە يېرى كۆرۈنۈپ كەتتى. قادىرنىڭ كەيپىياتىدىن بىر ئىشنى سەزگەندەك قىلغان لاڭ چى:

ـــ سۆھبىتىڭىز قانداق بولدى؟ ـــ دېدى تۇرۇپكىدىن تاماكا كۆتكىنى چىقىرىۋېتىپ، ئورنىغا يەنە بىر تال تاماكا تىققاچ.

ـــ ئوسمان تازا گىرانت باش، تەلۈە بىر نېمىكەن. ئەھۋال تونۇشـ ـتۇرۇش، مەسىلە پاش قىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ھەدەپ بىز كەلگەندىن كېيىنكى بەزى ئىشلىرىمىز توغرىسىدا «پىكىر» دېگەن نام ئاستىدا ھۇجۇم قىلۋاتىدۇ.

لاڭ چى ئۆزىنى تاشلىۋېتىپ ئولتۇرغان ساپادىن دىككىدە تىكلەنـ ـدى ـ دە، قاپاق تۇرگەنچە:

ـــ نېمە دېدى ئۇ؟ ـــ دېدى.

— ئۇ ھازىر ئىشلەپچىقىرىش يەنە ئايمۇ ئاي تۆۋەنلەۋاتىدۇ. بۇنداق كېتىۋەرسە، ھەممە ئادەمگە چىقىش يولى قالمايدۇ. ئاخىردا سىلىگىمۇ ياخشىلىق يوق، دەيدۇ. ئۇ چىرايىنى ئۆزگەرتمەي ئاز، سىلىق گەپ قىلغان بىلەن ئاغزىدىن زەھەر تېمىپ تۇرىدىغان نېمىكەن.

— سىز گەپ قىلمىدىڭىزما؟ قاتتىق تەنقىد قىلسىڭىز بولمامدۇ؟

— تەنقىد قىلدىم. ئاگاھلاندۇرسام ئۇ ماڭا ياندى. تاكاللىشىپ قالدۇق. ئۇ مېنى مەسخىرە قىلدى.

— نېمىدەپ؟

— ئۇ بىر كۆزىنى قىسىۋېلىپ مەسخىرە كۈلكىسىدە: «قادىر بوجاڭ، سىز ئۇنداق بىلە ـ بىلمەي قارىسىغىلا گەپ قىلماڭ. بىزمۇ سىزنى بىلمەيدىغان يەردە ئەمەس. سىز مەكتەپتىن مەكتەپكە ئاتلاپ ئوقۇغىنىڭىز بىلەن يا يېزىدا، يا زاۋۇتتا بىر كۈن ئىشلەپ باققان ئادەم ئەمەس. ئاغزىڭىزدىن سوتسىيالىزمنى چۈشۈرمىگەن بىلەن سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشقا بىر پارچە خىش بېسىپ باققانمۇ؟ بىر كەتمەن توپا ئېتىپ باققانمۇ؟ كۆچمەيلا قانداق قىلىپ مۇئاۋىن بوجاڭ بولۇپ قالغانلىقىڭىزنىمۇ بىلمىز جۇمۇ، سىزدەك ئاساسىي قاتلامدا بىر كۈنى ئىشلەپ باقمىغان ئادەمنى تەشكىل نېمىشقا زاۋۇتقا ئەۋەتكەندۇ؟ سىلەرنىڭ تۆۋەنجاڭىڭلارمۇ زاۋۇتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، نېمە قىلىدىغان ئورۇن ئىكەنلىكىنى بىلەمدۇ؟ (قادىر بۇ گەپنى ئۆزى قوشۇۋالدى) بىزچۇ قاراڭ! قۇرۇق تېرە تاراقشىتىدىغان پور كۆتەكلەردىن ئەمەس. بۇ زاۋۇتتىكى مەيلى خەنزۇ ئىشچىلار بولسۇن ياكى مىللىي ئىشچىلار بولسۇن، ئاغزىدا شەھەر ئالىدىغان ئاق نانچىلارنى ئانچە كۆزىمىزگە ئىلىپ كەتمەيمىز. بۇ زاۋۇتنىڭ ئادەملىرى قانىنامدا تاۋلىنىپ چىققان، قېينىچىلىق يىللىرى قورساق تويماي ھالسىزلىنىپ قالغاندىمۇ ئۆملەپ يۈرۈپ ۋەزىپىنى ئورۇندىغان، يىقىلىپ قالغاندا، ئورنىمىزدىن ئۆزىمىز تۇراتتۇق. شۇنچە ئۇزۇن جاپالىق يوللارنى بىر قەدەم، بىر قەدەم دىن بېسىپ مۇشۇ يەرگىچە كەلگەن. سىز مېنى تاڭ ۋېنسەي شۇجى، سادىق چاڭجاڭ، قۇدرەت ئىنژېنېرغا سالمەن دېمەڭ. مەن ئۇنداق سىزگە ئوخشاش (قوشۇلغان) قاپاق باش، ئەخمەق (قوشۇلغان) ئۇيغۇرلاردىن

ئەمەس. مۇئاۋىن شۇجىلىقتىن ئېلىۋېتىمەن، دېسىڭىز ھازىرلا بېرىمەن. دوپپىسى چۈشىدىغان يەر يوقمىكىن دەپ قالماڭ! بىزگە ھوقۇقنى پارتىيە بەرگەن. پارتىيە قاچان ئالىمەن دېسە بېرىمىز. لېكىن، بىز ھوقۇقنى غەيرىي يول بىلەن ئەمەس، نەتىجىنى مەيدىمىزگە يۆلەپ تۇرۇپ قولغا كەلتۈرگەن. مەن ئەتىدىن باشلاپ بۇ بىناغا كەلمەيمەن. جازالايمەن دېسىڭىز قۇيمىچىلىق سېخىدىن ئىزدەرسىز» دەپلا چىقىپ كەتتى. بۇ زاۋۇتتا جېنىدىن تويغان، بۇنداق مۇتتەھەملەر خېلى بارەڭ قىلىدۇ. بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا بىر مەست...

ـــ بولدى سۆزلىمەڭ!

لاڭ چى بۇيرۇق بىلەن قادىرنىڭ سۆزىنى ئۈزۈۋەتكەندىن كېيىن، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپ كەنتىرگە پاقىدە بىرنى مۇشتلىدى. تۇيۇقسىز تۇرغان قادىر چۆچۈپ ئەندىكىپ كەتتى. لاڭ چى ئىشخانا ئىچىدە پىرقىراشقا باشلىدى. تېخى چېكىپ بولمىغان تاماكا قالدۇقىنى يۇلۇپ چىقىرىپ، ئورنىغا باشقىسىنى سالماقچى بولۇۋېدى، ئاچچىقىدىن تىترىگەن قولىدا تاماكا ئۈزۈلۈپ كەتتى. ئۇنىمۇ يەرگە ئېتىپ، پۇتى بىلەن مىجىدى. ئۇ چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان كۆزىنى خۇددى بۇقىنىڭ كۆزىدەڭ ئالايتىپ:

ـــ ئەتە چوڭ يىغىندا ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تەنقىد قىلىپ، رەسۋاسىنى چىقىرىش كېرەك! ھەيۋىسىنى سۇندۇرۇش كېرەك! يەر بىلەن يەكسان قىلىش كېرەك! بۇنداقلارنىڭ نوخلىسىنى ئالماي بولمايدۇ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى، ئۇنىڭ قوللىرى تىترەپ، ئېگىكىلىرى ئېقىپ چۈشىدىغان-دەك بولۇپ كەتكەندى، ـــ ئاز سانلىق مىللەت كادىرى ئىكەن، ئۆستۇرگىلى ئانچە ئۈزۈن بولماپتۇ. پەرقلىق مۇئامىلە قىلايلى، ھەربىرىدە جەريانىدا ئاز سانلىق مىللەتتىنمۇ يۆلەنگۈدەكلەر بىرى بولسۇن دېسەك، خۇددىنى يوقاتقىنىنى بۇنىڭ! خوڭ شىڭنىڭ دېگىنى توغرىكەن. ئۇ «تاڭ ۋېنسەي ئاشۇ بىرقانچە مىللىي كادىرلار بىلەن مىللىي ئىشچىلارنىڭ دېگىنى قىلىپ بېرىدۇ. ئۇ شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپ ئۆرلىگەن ئادەم. بۇ مىللىي كادىرلارمۇ تاڭدەڭ يۆلەنچۇكمىز بار دېگەندەڭ

قىلىپ، ھېچكىمدىن قورقمايدۇ. تاڭ بۇلارنى بەك ياماق ئۆگىتىۋەتتى. ئۇنى «خەنزۇدىن چىققان يەرلىك مىللەتچى، دېسىمۇ بولىدۇ» دېگەنىدى. بۇ قېتىم مەن سېنىڭ يۆلەنچۇكىڭنىڭ سېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغىنىنى بىر كۆرەي، سەندەك بىر تال ھاسىنى تۇتۇرۇكسىز بىلەن بىرگە قوشۇپ يۇلۇۋەتمەيدىغان بولسام لاڭ چى بولماي كېتەي!

لاڭ چى چىڭقالغىنىدىن چارچاپ گەپتىن توختىدى. پوزىتسىيەڭنى دېمەمسەن دېگەندەك ھومىيىپ قارىشىغا، قادىر ئىتتىكلا گەپكە كىرىشىپ:

— لاڭ تۇەنجاڭ، تەھلىل ۋە پەرىزىڭىز دەل جايىدا بولدى. مەن تامامەن قوشۇلىمەن. قەتئىي ھمايە قىلىمەن، — دېدى جىددىيلەشكىنىدىن تېز — تېز سۆزلەپ.

ئاچچىقىدىن تاتىرىپ كەتكەن چىرايى تېخىچە ئەسكىگە كەلمىگەن لاڭ چى:

— ئۇ بۇرۇن قەپەردە ئىشلىگەن نېمىكەن؟ — دەپ سورىدى ئاۋازىنى بىرئاز پەسەيتىپ.

— ئۇ سادىق، قۇدرەتلەر بىلەن بىللە كەلگەن بىرىنچى تۇركۈمدىكى «يېگى ئەۋلاد» لار دېگەنلەردىن ئىكەن. باي ناھىيىسىنىڭ قىزىل دېگەن يېرىدىن دەيدۇ. سىز بىلمەسلىكىڭىز مۇمكىن. لاڭ تۇەنجاڭ، ئۇ بەردىن ساپلا قاپقىنىڭ بېزى بار مۇتتەھەملەر چىقىدىغان يۇرت. ئۇ كېلىپلا قۇيمىچىلىق سېخىغا تەقسىم قىلىنىپ، ھېلىقى چىك دېگەنگە شاگىرت بوپتىكەن. ئۇنىڭ قول ئاستىدا، گۇرۇپپا باشلىقى، مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى، ئۇچاستىكا باشلىقى، مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى، ۋاقتىلىق سېخ مۇدىرى بولۇپ 17 يىل شۇ سېختا ئىشلەپتۇ. ئۇ كېلىپلا تاڭنىڭ قول ئاستىدا تەربىيىلىنىپتىكەن. تاڭ شۇجى بولغاندىن كېيىن ئۇنى يەنە زاۋۇتنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قىلىپ ئۆستۇرۇپتۇ. شۇڭا، ئۇمۇ تاڭنى سادىققا ئوخشاش ئەۋلىيادەك بىلىدىكەن، — دېدى قادىر خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن ئاغزى — ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ.

— سىز ئۇلارنى مىللىي، خەنزۇ دەپ ئايرىپ ئولتۇرماڭ! ئەكسىيەتچىلىكتە يىلتىزى بىر نېمىلەر. بىرىگە تېگىپ قويسىڭىز ھەممىسىنىڭ

تۇيىقى سىرقىرايدۇ. ئۇ نېمىلەرنىڭ گەپ ئۇرانىغا قارىسام، بۇ زاۋۇتنى بىز ئۆز مەيدىمىزگە يۆلەپ تۇرۇپ سالغان، ئۇ چاغدا سەنلەر نەدىتىڭ! بىزنىڭ بىر تال مويىمىزغا تېگەلمەيسەن، دېگۈسى باردەك قىلىدۇ. مويىغا تېگىش قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ قويۇش! زاۋۇت دۆلەتنىڭ! قانداق باشقۇرۇش، قايسى يولغا ماڭدۇرۇش ھازىر بىزنىڭ ئىشىمىز. سەنلەرنىڭ ئاغزىڭغا قاراپ ئولتۇرىدىغان چاغ ئەمەس، ـــ دېدى لاك چى يەنە ئۆپكىسى ئېسىلىپ.

ـــ شۇنداق، شۇنداق! تامامەن توغرا، دەل جايىدىكى گەپ بولدى! ـــ دېدى قادىر تېزدىن ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ.

قادىر لاك چىغا ئوسماننى بىرنى ئىككى، ئىككىنى تۆت قىلىپ چېقىشتۇردى. بۇنداق بولغاندا، ئۆزىگە تىل تەگكۈزگەن ئوسماننىڭ ئەدەبىنى بىرنىچى قەدەمدىلا كېلىشتۈرۈپ بەرگىلى بولاتتى. ئەمەلىيەتتە، سۆھبەت باشلىنىش بىلەن قادىر ئوسماننى ئىشچىلىقتىن كېلىپ چىققان، «قارا قورساق» دەپ چاغلاپ بىر ـ بىرىنى گىژ ـ گىژغا سالىدىغان گەپلەرنى ناھايىتى يالىڭاچ ھالدا كولاپ سوراۋەردى:

ـــ ئاڭلىساق سادىقنى تاڭنىڭ قانات ئاستىدا كۈن ئۆتكۈزىدۇ دەيدىغۇ؟ ئۇ ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇشتا ئاز ـ تولا بىر نېمە بىلسىمۇ، باشقا تەرەپلەردە تاڭ ئىككىنى بىر دېسە بىر، مېكيانىنى خوراز دېسە، خوراز دەپ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن كىرسە بۇرنىدىن چىقىپ، مۇشۇ ئورۇنغا ئېرىشكەنمىشقۇ؟

ـــ ئۇ ئىككى يىل مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا سىنىپىي كۆرەش نەزەريىسىنى ئۆگىنىپ، ئىدىيە جەھەتتىن چوڭ ئازاد بولۇپ كەپتىكەن. تاڭ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاپاق تۇرۇپ، «نېمىلەرنى دەپ يۈرىسىز؟ قىلىۋاتقان ئىشىڭزغا مۇناسىپ گەپ قىلمايۋ؟» دەپ تەنقىد قىپتىكەن. ئۇ دەرھال ھوشىنى تېپىپ، ئۆگەنگەنلىرىنى يېغىشتۇرۇپ قويدى، دەيدىغۇ؟

ـــ سادىق بىرقانچە ئىشچىغا ئىزچىل زەربە بېرىپ كەلسىمۇ، تاڭ بىلىپ تۇرۇپ بىلمەسكە ساپتىمىش راستمۇ؟

ـــ قۇدرەتنىڭ ئوڭچىللىق مىللەتچىلىك خاھىشى كۈچلۈك دەيدۇ.

سز بىلەمسز؟

— ئۇ سادىق بىلەن بىرلىشىپ، زاۋۇتنىڭ بىر مىليوندىن ئارتۇق مەبلىغىنى ئۆز ئالدىغا يۆتكەپ مىللىي مەكتەپ سالماقچى بولغاندا، ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىسى توسۇپ قويۇپتۇ. قۇدرەت بۇنى كۆرۈپ مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدە «قۇترانقۇلۇق» قىلىپ «توپىلاڭ» چىقارماقچى بولغان دەيدۇ راستمۇ؟

— قۇدرەت ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى تەرغىب قىلىشتا مىللىيلار ئىچىدىكى ئەڭ جاھىل، تۆزۈلمەيدىغىنى دەيدىغۇ؟ ئۇ تېخىنىكىدا ھېچكىمنى ئۆزىگە تەڭ قىلماسمىش، شۇنداقمۇ؟ ئۇنىڭ شۇنچىلىك بىكىسى بارمۇ؟...

— سىز تېخى يېڭىدىن مۇئاۋىن سېكرېتار بولۇپسىز، بۇرۇنقى ئىشلاردا سىزنىڭ مەسئۇلىيىتىڭىز بولمايدۇ. بىز بۇ چېگرانى ناھايىتى ئېنىق ئايرىمىز. شۇڭا، ھەرگىز ئۇلار بىلەن بىر سەپ، بىر مەيدانداتۇرماڭ! كەڭ ئاممانى بىلەن پارتىيە لۇشيەنى تەرەپتە تۇرۇپ ئۇنى جان تىكىپ قوغداڭ. بايرىقىڭىز روشەن ھالدا ئۇلار بىلەن كۆرەش قىلىڭ!...

بۇ گەپلەر ئوسمانىڭ ئوغسىنى قاينىتتى. «سېنى بەل بىلەن ئەمەس، يەل بىلەن ئۆسكەن، خۇشامەت ئۇچۇن دوستىنى چېقىشتۇرىدىغان بىر نېمە دەۋاتاتتى. راستتىنلا چاغلىق نېمىكەنسەن» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەن ئوسمان ئاياپ ئولتۇرمايلا بەزى گەپلەرنى دەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئىككىسى توقۇنۇشۇپ قالغانىدى.

2

زاۋۇتتا كەيپىيات بەكمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى. بۇگۈن خىزمەت شۆبە ئۆمىكى چوڭ زالدا بىرىنچى قېتىم چوڭ يىغىن ئاچماقچى بولدى. بەزى «ئاكتىپ» لار «كۆتۈرەڭگۈ روھ» بىلەن زال تەرەپكە ئاقماقتا،يەنە بىر قىسىملار بولسا پۈتىغا خۇددى نەچچە ئون جىڭ بىر نېمە ئېسىۋالغاندەك ئېغىر قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتماقتا ئىدى. زال ئالدىدىكى ئىككى تۆۋرۈككە

ۋە سەھنىنىڭ ئىككى يېنىغا كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىدىغان قىلىپ، «ئىشلەپ-چىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى پاچاقلاپ تاشلايلى!» دېگەن چوڭ خەت-لىك لوزۇنكا توغرىسىغا ئېسىلغانىدى. سىنىپىي كۈرەشنى تۈنۈگۈن «تۆت» نى ئېنىقلاشنى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان تۈرلۈك مەزمۇندىكى ۋەرەقلەر يامراپ كەتكەنىدى. بىلەكلىرىگە قىزىل بەلگە ئېسىۋالغان خەلق ئەسكەرلە-رى ئىچكى، تاشقى ئىشكىتە بىر تەرەپتە تۆتتىن تىك تۇرغانچە كىرگەن-چىققانلارغا نازارەت قىلىۋاتاتتى. يەنە بىر قىسىم خەلق ئەسكەرلىرى ئەتراپ-نى كۆزىتىۋاتاتتى. لاگ چى ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان قاتتىق تەرتىپ ئورنىتىش ئۈچۈن ھەرقايسى سېخ، بۆلۈمدىكىلەرگە ئولتۇرىدىغان يەر كۆرسىتىپ بەرگەنىدى. ئۇلارنى نازارەت قىلىۋاتقان خەلق ئەسكەرلىرى بىرمۇ ئادەمنىڭ ئۆز سېخىدىن ئايرىلىپ باشقا سېخلارغا ئارىلىشىپ كېتىشىگە يول قويمايتتى. سەھنىگە لاگ چى، قادىر، خواگ شىگىدىن ئىبارەت ئۈچلا ئادەمنىڭ چىققانلىقىنى كۆرگەن يىغىن ئەھلى ھەيرانلىقىدىن بويۇن-لىرىنى سوزغانچە سەھنىگە قارىشىپ ئۆزئارا غولغۇلا قىلىشىپ كەتتى. زال ئىچى خۇددى قوماچ قۇرۇغاندەك پارسىلدايتتى. خواگ شىگ مۇنبەر ئالدىغا كېلىپ، كۆپچىلىكنى تەرتىپ ساقلاشقا، ئۆزئارا گەپ قىلىشماسلىققا ئۇندىگەندىن كېيىن:

ـــ ھازىر ئاپتونوم رايون ئەۋەتكەن خىزمەت شۆبە ئۆمىكىنىڭ باشلىقى يولداش لاگ چىنى سۆزگە تەكلىپ قىلىمىز! ـــ دەپ ئېلان قىلدى ۋە داغدۇغا چىقىرىمەن دەپ باشلامچىلىق بىلەن چاۋاك چالدى.

ئەپسۇسكى، شۇنچە چوڭ زال ئىچىدە، بىرقانچە جايدىلا پاق ـ پۇق چاۋاك ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇلار بىر قىسىم «ئاكتىپ» لار بولۇپ، بۇ چاۋاكنى بىز چالغان دېگەندەك قىلىشىپ بەزىلىرى قوللىرىنى ئېگىز قىلە-شۇالغانىدى. ئىسمىم ئېلان قىلىنىش بىلەن چوقۇم گۈلدۇراس چاۋاكلار ياڭرايدۇ، دەپ تەمە قىلىپ تۇرغان لاگ چى چىرايىنى تۇرگەندىن كېيىن دەققە ئىچىدە ئۆزىنى ئوڭشۇۋېلىپ، ھېلىقى قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرگەن-لەرگە قول ئىشارىتى بىلەن ئېھتىرام بىلدۈردى. «ئاكتىپ» لار بۇنىڭدىن خۇش بولۇشۇپ كېتىپ قوللىرىنى تېخىمۇ ئېگىز قىلىشىپ يەنىمۇ قىزغىن

چاۋاك چالدى. بۇنىڭ بىلەن، لاگ چىنىگمۇ كۆڭلى خېلى ئارامغا چۈشتى.

ـــ «جىن، جىننى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا چىقىرىپ-تۇ» دېگەن مانا شۇ ـ دە، ـــ دەپ شۇئرلاشتى بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرغان ئىككى ياشانغان ئۇستام.

لاگ چى ئۆز تاكتىكسىنىڭ ھە دېگەندىلا توسقۇنلۇققا ئۇچراۋاتقانلىقىنى سەزگەندى. شۇڭا، كۆپچىلىككە «تىنچلاندۇرۇش دورىسى» ئىچۈرۈش ئۈچۈن:

ـــ يولداشلار! مەن ئاساسىي مەسىلىنى سۆزلەشتىن بۇرۇن ھەرقايسىڭلارغا بىر ئىشنى ئىزاھلاپ ئۆتەي. بىزنىڭ شۇبۇە ئۆمىكىمىز ھوقۇق تارتىۋالغىنى يوق. زاۋۇتنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرىغا يەنىلا پارتكوم رەھبەرلىك قىلىدۇ. زاۋۇت باشلىقلىرى بۇرۇنقىدەكلا پارتكومنىڭ رەھبەرلىكىدە، خىزمەت ئۆمىكىنىڭ نازارىتىدە ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدۇ. بۇگۈن بۇ سەھنىگە تاگ شۇجى، سادىق چاگجاگلارنى تەكلىپ قىلماسلىقىمىزدىكى سەۋەب، بىرىنچىدىن، بۇ يىغىننى شۇبۇە ئۆمەك ئاچقانلىقى؛ ئىككىنچىدىن، ئادەت بولۇپ كەتكەن شەكىلچىلىكنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن؛ ئۈچىنچىدىن، تاگ شۇجىنى مەجلىس باشقۇرۇشقا قويماي، يولداش خۇاگ شىڭنى قويۇشتا، بۇ ساھەنىڭ خىزمىتىنى مۇئاۋىن سېكرېتار يولداش خۇاگ شىڭ تۇتۇپ كەلگەنلىكىدىندۇر. بۇ ئىشنى بىز تاگ شۇجىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزگەن. شۇنداقمۇ تاگ شۇجى؟ ـــ دېدى.

تاگ ۋېنسەي ئۇنىڭ سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇردى. چۈنكى، لاگ چى كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا كۆز بويامچىلىق قىلىپ، قېيقىرىل يالغان سۆزلەۋاتاتقىنى. ئۇلار ھەتتا بۇگۈنكى يىغىن توغرىسىدىمۇ تاگ بىلەن سادىققا تىنىپ قويمىغان. ئۇلار پەقەت پارتكوم ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ئۇقتۇرۇشى بىلەنلا يىغىنغا كەلگەندى.

ـــ بىزنى كىچىك بالا چاغلاۋاتىدۇ، قاملاشتۇرالمىغان ھېيلىسىنى ئىزاھلىمايلا قويسۇن، ـــ دېدى ئوسمان سادىققا پىچىرلاپ.

ـــ بۇگۈن مەن ئۇچ مەسىلىنى سۆزلەيمەن، ـــ دەپ ئاساسىي تېمىغا يۆتكەلدى لاگ چى تۇرۇپكىلىق تاماكىسىنى ھەربىر سۆز ئارىلىقىدا

بىر شوراپ، ـــ بىرىنچى، «تۆت» نى ئېنىقلاش ھەرىكىتىنىڭ ئالدىنقى باسقۇچىغا باھا؛ ئىككىنچى، «ئوڭچىل» لىقتا قارشى ھەرىكەتتىن كېيىنكى زاۋۇتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىغا باھا؛ ئۈچىنچى، «تۆت» نى ئېنىقلاشنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى مەركىزىي ھالقىسى نېمە؟

لاگ چى قانداق مەيداندا قانداق ئىبارىلەرنى ئىشلىتىشتە خېلى تاكتىكىلىق ئىكەن. ئۇ ھە دېگەندە ئالدىنقى كۈنلەردە قاتتىق غەزەپلىنىپ ئىشلەتكەن ئېغىر خاراكتېرلىك، سىنىپ، سىنىپىي كۈرەش، پارتىيە لۇشيە-نىڭە تاقىلىدىغان گەپلەرنى ئىشلەتمىدى، بەلكى يۇمشاق، لوگىكىغا سىغىدىغان گەپلەرنى قىلدى. لېكىن، سۆزلىگەنچە قاياپ، ئىچىدىكىنى يوشۇرالماي، چوڭ ـ چوڭ گەپلەر يەنىلا ئاغزىدىن چىقىپ كېتىپ باراتتى. ئۇ بىرىنچى مەسىلىنى سۆزلەپ مۇنداق دېدى:

ـــ ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ خىزمىتىدە «نەتىجە زور، ئۇنى يوققا چىقارساق ئادىللىق بولمايدۇ. لېكىن، ھەرىكەت تەلتۆكۈس بولمىغان، چوڭ نىشاندىن چەتنەپ كېتىش خاھىشى بولغان».

بۇ سۆزلەر ئاڭلانماقتا بىرنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈش فورمۇلاسى ئاساسىدا دېيىلگەندەك بىلىنسىمۇ، ئىنكار قىلىش كۆز قارىشى ناھايىتى ئېنىق بولۇپ، «چوڭ نىشاندىن چەتنەش خاھىشى بار» دېگەن سۆز ھەممىنى خاراكتېرلەپ تۇراتتى.

ـــ ئۇنىڭ باھاسىدىكى ئالدىنقى جۈملىلەر پۈتۈنلەي يالغان. ئەمما، كېيىنكىسى ئۇنىڭ چىن كۆڭلىدىن چىقىۋاتقان سۆز. قارا ئۇنىڭ «خاھىش» دېگەن ئىبارىنى ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن ئىشلىتىۋاتقانلىقىنى؟ سىياسىيدىن ئازراق خەۋىرى بار ئادەم ئاڭلاپلا چۈشىنىۋالىدۇ! چوڭ نىشاندىن چەتنىگەندىن كېيىن يەنە نېمە نەتىجە بولىدۇ؟ تەلتۆكۈس بولمىغان دېگىنى يايما گەپ. خاھىش بولسا تۈزەتسىلا بولىدىغۇ؟ بۇمۇ تىلىنىڭ ئۆچىدىكى گەپ. ئەمەلىيەتتە ئۇ چوڭ نىشاندىن چەتنەپ يولدىن چىققان دېمەكچى، ـــ دېدى ئوسمان يەنە سادىققا پىچىرلاپ.

سەھنىگە ئۇدۇل قاراپ، ئەستايىدىل تىڭشاپ ئولتۇرغان سادىق ئۇنىڭغا ھېچنېمە دېمەي، پىچىتىنى بۇزماي ئولتۇراتتى. بۇ ئىككىسى زالغا

كىرىپ كەلگەندە ھەممىنى كۆزىتىپ ئولتۇرغان خۇاڭ شىك بىرىنچى رەتتىكى بوش ئورۇننى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغان قىياپەتكە كىرىۋالغان سادىق بىلەن ئوسمان ئۇچىنچى رەتنىڭ چېتىگە بېرىپ ئولتۇ-رۇۋالدى.

لاڭ چى «پاكىت» تىن تەھلىلگە، تەھلىلدىن خاراكتېر، يەكۈنگە ئۆتۈپ خېلى قاينىغاندىن كېيىن ئىككىنچى مەسىلىگە ئۆتتى:

— بۇ زاۋۇت «ئوكچىل» لىقتا قارشى ھەرىكەتتە سىياسىي نىشانىنى بىرقەدەر توغرىلاپ، زور قەدەمدە بىلەن ئالغا يۈكسىلىۋاتقاندا، ئاز ساندىكى ئادەملەرنىڭ سىياسىينى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، «ھەممە ئىشلەپچىقد-رىش ئۇچۇن، ئىشلەپچىقىرىش ھەممە ئۇچۇن» دېگەن «سەپسەتە» بىلەن شۇغۇللىنىشى نەتىجىسىدە نىشاندىن قېيىپ يەنە تۈيۇق يولغا كىرىپ قالغان. مانا بۇ بىز ئېنىقلىماقچى بولغان سىياسىيدا ئېنىق بولماسلىق، ئىدىيىدە ئېنىق بولماسلىقنىڭ دەل ئۆزى، تىپىك ئىپادىسى!

لاڭ چى بۇ مەسىلىدىمۇ قاتتىق، ئۆتكۇر ئىبارىلەرنى بىرقەدەر يۇمشىتىپ، ئىمكانىيەت قالدۇرۇشقا تىرىشىۋاتقان بولسىمۇ، ئاللىقاچان كال-لىسىدا مۇقىملىشىپ بولغان كۆز قاراشلىرىنى ئۆزگەرتىۋالغىلى بولمايدىغان ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى. لېكىن، ئۇ بۇگۈن شۇنچە قاينىسىمۇ بۇنىڭدىن بۇرۇن كۆپ قېتىم كىچىك دائىرىلىك يىغىنلاردا كەنتىر مۇشتلاپ تۇرۇپ ئاغزىغا ئالغان ۋە لوزۇنكىغا يوغان قىلىپ يازغان تۆت جايغا ئاسقان «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرد-يىسىنى پاچاقلاپ تاشلاش كېرەك يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىش كېرەك!» دېگەن سۆزنى ئىشلەتمىدى. ئۇنىڭچە مۇشۇنداق بولغاندا گەپ يۇمشاقراق چىقىپ، ئاسما ئاسان قوبۇل قىلالايتتى. ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيە-سىنى پاچاقلاش دېگەن گەپ ناھايىتى چوڭ تېما بولۇپ، چاتاق چىقسا ئۆزىمۇ ھۆددىسىدىن چىقالمايتتى. ئەگەر بىرى لوزۇنكا ئېسىپسەنغۇ؟ دەپ سوراپ قالسا، مېنىڭ خەۋىرىم يوق، بۇ تۆۋەندىكىلەرنىڭ قىلغان ئىشى دەپ ئۆزىنى چەتكە ئالالايتتى. لېكىن بۇ سۆزلەرنىڭ نېمە پەرقى بار؟ ئۇ ئۇچىنچى مەسىلىنى سۆزلىگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالمىغان ھالدا بارلىق مەقسىتىنى بىراقلا ئاشكارىلىۋەتتى. ئۇ تىترەپ تۇرغان قولىدا تۇرۇپكىدىكى

تاماكسنى تەستە ئالماشتۇرۇپ بولۇپ:

ـــ مەن ھازىرچە بۇ زاۋۇتنىڭ ئىقتسادىي مەسىلىلىرى ئەدىن ئەگىچە دېگەنگە قارىسىغا بىر نېمە دېيەلمەيمەن. لېكىن، سىياسىي، ئىدىيە، تەشكىلىي جەھەتتىكى مەسىلىلەر تاغدەك دۆۋىلىنىپ تۇرۇپتۇ. بەزىلەر سىياسىي، ئىدىيە جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى ئاسانلىقچە كۆرگىلى، تۇنۇقلى بولمايدۇ، دەپتۇ. نېمىشقا كۆرگىلى، تۇنۇقلى بولمىغۇدەك؟ بۇ سىنىپىي كۆرەشنى يوقىتا چىقىرىش مەنتىقىسى. ئەڭ يېڭىكلەتكەندىمۇ سىنىپىي كۆرەشتىن ئۆزىنى قاچۇرغانلىق. «تۆت» دە ئېنىق بولمىغانلارغا تەسەللى ئېيتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. «ھەممە ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن»، «ئىشلەپچىقىرىش ھەممە ئۈچۈن» دېگەن بۇ شىئارجىڭجۇيلىق، ئوڭچىللىق شوئارى ئەمە شۇ سىياسىي بىلەن ئىدىيىدە ئېنىق بولماسلىقتىن كەلگەن، چوڭ نىشاندىن چەتنەشتىن ھاسىل بولغان. دېمەك، ئىدىيىدە شىئار جىڭجۇيلىق، ئوڭچىللىق بولىدىكەن. ئۇ مۇقەررەر ھالدا سىياسىيدىن چەتنەشكە ئېلىپ بارىدۇ. سوتسىيالىزم يولىدىن چەتنەيدىغان ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈنلا ئىشلەپچىقىرىدىغان بۇ خىل يولدا ماڭغاندا ئۇ يەنە تەشكىلىي جەھەتتىكى ئېنىق بولماسلىق، پاك بولماسلىقنى بىۋاستە كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۈنكى، بۇ خىل كۆز قاراشتىكى ئادەملەر ئوڭ ـ سول، يۇقىرى ـ تۆۋەندىكىلىرىنىڭ ھەممىسنى ئۆز ئەتراپىغا يىغىدۇ، ئۆزئارا ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ، ئوخشاش سەنەمگە دەسسەيدۇ. دېمەك، يۇقىرىدىكىلەردىن شۇنى ئېنىق كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، بۇ زاۋۇتتا «تۆت» نى ئېنىقلاش ۋەزىپىسى بەزىلەر دېگەندەك ئانچە ئېغىر ئەمەس بولماستىن، بەلكى ناھايىتى ئېغىر، ناھايىتى ئېغىر، تاكى يۇقىرىدىن ئاساسىي قاتلامغىچە توقۇمدەك قىلىنلىشىپ كەتكەن. بۇ زاۋۇتتا ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقان بەزى مەسىلىلەرگە قاراپ شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۇنداق ئورۇننى پۈتۈن شەھەردىنمۇ تاپقىلى بولمايدۇ..

.

مىڭدىن ئارتۇق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تىمتاسلىقتا ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ سۆزىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن لاڭ چىنىڭ ئەسەبىيلىكى تېخىمۇ قوزغالدى ـ دە، تېزىسنى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويۇپ،

قىزىشقانچە، ئاغزىغا كەلگەنچە سۆزلىگىلى تۇردى:

ــــ بىزنىڭ خىزمەت ئۆمىكىمىزنى 95 پىرسەنت ئىشچى ـ خىزمەتـ چىلەر قىزغىن قارشى ئالدى، قوللىدى. ھەرخىل ماتېرىياللار بىلەن تەمىنـ لىدى. لېكىن، ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ، بۇنىڭ ئىچىدە مەسئۇل كادىرلارمۇ بار، پوزىتسىيىسى ياخشى بولمىدى. بەزىلەر بىز بىلەن قارشىلاشماقچى بولۇۋاتىدۇ. بەزىلەر ئاللىقاچان بىز بىلەن قارشىلىشىپ، جەڭ ئېلان قىلىپ، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ بولدى.

لاڭ چى سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە قادىر لاپپىدە ئوسمانغا قاراپ، ئاغزىنى قىيسايتىپ چىرايىغا سۇس كۈلكە يۈگۈرتتى. بۇ ئۇنىڭ «ئىسمىڭ ئاتىلىپ، ئەپت ـ بەشرەڭ چىتقا يېيىلىدىغان بولدى» دېگىنى ئىدى. لېكىن، لاڭ چى ئوسمانىنىڭ ئىسمىنى ئاتىمىدى. ئۇ بىردەم تىنۇېلىپ:

ــــ ئەلۋەتتە بۇلاردىن بەزىلىرى تېخى ھەرىكەتنىڭ ئەھمىيىتى، مەقسىتىنى ئېنىق چۈشەنمىگەنلىكتىن بولغان. ئۇلار بىزنىمۇ تېخى تولۇق چۈشىنىپ كەتتى، دېگىلى بولمايدۇ. بۇنداقلارنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. لېكىن، بەزىلىرىنىڭ سۆز ـ ھەرىكەت ئىپادىلىرىنى «چۈشەنمىگەنلىكتىن» دېگىلى بولمايدۇ. بۇنداقلار ئەزەلدىن بىز بىلەن، پارتىيە بىلەن، پارتىيىنىڭ لۇشىەن، فاڭجېنلىرى بىلەن بىر مەيداندىكىلەر ئەمەس، ــــ ئۇ بۇ سۆزنى ناھايىتى كۈچەپ، چىڭقىلىپ دېگەنلىكتىن ئاۋازى خىرقىراپ كەتتى، ــــ قارىغاندا ئۇلار ئاخىرغىچە قارشىلىشىدىغان ئوخشايدۇ. قېنى قارشىلىشىپ باقسۇن! ــــ ئۇ ئۆزىمۇ بىلەر ـ بىلمەس مۇنبەرگە مۇشتلىۋەتتى، ــــ بايا مەن سىلەرگە بىز ھوقۇق تارتۇالمىدۇق، مەمۇرىي ئىشلارنى پارتكوم رەھبەرلىكىدە زاۋۇت باشلىقلىرى قىلىدۇ، دېدىم. لېكىن، شۇنى بىلىشىڭلار كېرەككى، بۇ مۇتلەق ئەمەس. نىسپىي نەرسە، بەزى كىشىلەرنىڭ كېيىنكى قەدەمنى قانداق بېسىشىغا باغلىق!

لاڭ چى سۆزىنى تۈگىتىپ مۇنبەردىن ئايرىلاي دېگەندە خېلى دولقۇنلۇق چاۋاك چېلىنىدى. بايا قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ چاۋاك چالغانـ لار: «ياخشى! ياخشى سۆزلىدى!» دەپ ۋارقىراشتى. لاڭ چى بىرىنچى، ئىككىنچى مەسىلىلەرنى سۆزلىگەندە، «ئۇنىڭ تۇنۇگۈنكى مۇقامى ئەجەب

تۆۋەنلەپ كەتتىيا» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ئولتۇرغان قادىر بىلەن خۇاڭ شىڭ ئاخىرقى جۈملىلەرنى ئاڭلاپ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. خۇاڭ قادىرنى سۆزگە تەكلىپ قىلىۋېدى، قادىر ئورنىدا ئۆرە تۇرۇپلا:

— مەن لاڭ تۇەنجاڭنىڭ پىكرىگە تامامەن قوشۇلىمەن! قەتئىي ھمايە قىلىمەن! — دېدى.

خۇاڭ مۇنبەر ئالدىغا كېلىپ، يالغان تەكەللۇپ بىلەن تاڭ ژېنسەي بىلەن سادىقنى سۆزگە تەكلىپ قىلىۋېدى، تاڭ:

— سۆزلەيدىغان سۆزىمىز يوق! — دېدى سوغۇق تەلەپپۇز بىلەن.

3

ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر قوشۇنى قايتىدىن پارچىلىنىشقا باشلىدى. مۇقىمسىزلىقنىڭ قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى باشلىرىدىن كەچۈرۈشۈپ، ئەمدىلا خاتىرجەم ھالدا زېھنىي كۈچىنى ئىشلەپچىقىرىشقا مەركەزلەشتۈرۈۋاتقان كۈپ سانلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر «يامان بولدى، مۇنداق كېتىۋەرسە زاۋۇت يەنە بىر قېتىم ئىشتىن توختاپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا يەنە كاپالەتلىك قىلغىلى بولماي قالىدۇ»، دەپ ئەنسىرەشسە، خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەر «ياخشى بولدى! پارچىلانمىغۇچە سەپ ئايرىلمايدۇ، كىمنىڭ ھەققىي سولچى، كىمنىڭ ھەققىي ئوڭچى ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ» دەپ داۋاملىق سەپ ئايرىشقا يەل بېرەتتى. قارىغاندا، «ئاما قوزغالغاندەك قىلاتتى» مەمۇرىيەت بىناسىنىڭ 3 ـ قەۋىتىگە كىرىپ چىقىۋاتقان «سولچى» لارنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيتتى. بۇنىڭدىن مەنمۇن بولغان لاڭ چى ئاممىنىڭ قىزغىنلىق كەيپىياتىنى يەنمۇ يېڭى پەللىگە چىقىرىش ئۈچۈن، ئىككى ماددىلىق قارار چىقاردى.

1. پىكرى بارلار ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن ئىنكاس قىلسا بولىدۇ. دېگەننى ھەرقانداق چاغدا كېلىپ ئىنكاس قىلسا بولىدۇ. دېگەنگە ئۆزگەر-

تىش كېرەك.

2. خىزمەت ئۆمكى ھەرقايسى سېخ، بۆلۈملەرگە بېرىپ، ھەرقانداق چاغدا (ئىشلەپچىقىرىش ۋاقتىدىمۇ) «سولچى» لار بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بارسا، پاش قىلىش يېغىنلىرىنى ئاچسا بولىدۇ. بىر ئادەم يالغۇز پاش قىلىشقا ئاجىزلىق قىلىپ قالغاندا، ئىككىدىن كۆپ ئادەم بىر يەرگە جەم بولۇپ پاش قىلىش ماتېرىياللىرى يازسا بولىدۇ. ھەرقايسى سېخ، بۆلۈملەر-نىڭ مۇدىرلىرى، بۆلۈم باشلىقلىرى، پارتىيە ياچېيكا شۇجىلىرى، ئۇچاستە-كا، گۇرۇپپا باشلىقلىرى ئۇلارنى توسۇپ دەخلى قىلماسلىقى كېرەك. ئەگەر بۇنداقلار سېزىلىپ قالسا ھەربىرىكەت بىلەن قارشىلاشقان دەپ قارىلىپ، قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

بۇ ئۇقتۇرۇش چۈشۈرۈلۈپ بىر - ئىككى ھەپتىگە قالمايلا زاۋۇت ئىچى قالايمىقانلىششقا باشلىدى. ئىشلەپچىقىرىش كۈندىن - كۈنگە پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى. زاۋۇتنى ھۆكۈمەتسىزلىك قاپلىدى. لېكىن، خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەر تاكى بىلەن سادىقا گۇركىرەپ: «سىلەر ئىشلەپچىقىرىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئارقىلىق ھەربىرىكەت بىلەن قارشىلىشۋاتىسىلەر! قەسـ-تەن باشقۇرمايۋاتىسىلەر!» دەپ بېسىم ئىشلىتەتتى - دە، ئۆزلىرىنىڭ زاۋۇتنى باشقۇرغىلى بولمايدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويغانلىقىدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. «پىكىر بېرىمىز، پىكىر تەيـيارلايمىز» دېگۈچىلەرنىڭ ئېچىدە ياخشى نىيەتلىكلەرمۇ خېلى بار ئىدى. لېكىن، يەنە بىر قىسىملار پۇرسەت-پەرەسلىك قىلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئېچىدە ئادەتتە ئىشتا ھۇرۇن، ئىدىيىدە قالاق، مائاشىدىن نارازى، ئۆي توغرىسىدا پىكرى بار، ئىنتىزامسىزلىق قىلىپ تەنقىد يېگەن، بۆلۈم باشلىقى، سېخ مۇدىرلىرىدا ئۆچى بارلارمۇ خېلى كۆپ ئىدى. ئۇلار پىكىر تەييارلايمىز دېگىنى بىلەن ھەربىرىكەتنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويماي، بىرەر كادىر ئۇستىدىن ئاغزىغا كەلگەنچە نارازى گەپلەرنى قىلىشىپ قورسىقىنى بوشاتقاندىن كېيىن «ئات ئايلىخانغا، يول ساربخانغا» قىلىشاتتى. مىللىيلار ئېچىدىكى بىرقانچە نەشە چېكىدىغان-لارنى زاۋۇت قوغداش بۆلۈمىدىن مىڭ بىر تەسلىكتە مەجبۇرىي تاشلاتقۇز-غاندى، ئۇلار پىكىر تەييارلاش نىقابى ئاستىدا نەشە چېكىشنى ئەسلىگە

كەلتۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ كۆزىچىلا بۇلۇڭغا يىغىۋېلىپ، كۈندۈزلىرىمۇ چە-كىدىغان بولۇۋالغانىدى. «ئوڭچىل» لىقما قارشى كۈرەشتىكى «كونا سولچى» جاڭ «زەمبىرەك» بىقىنىدىن بۇيان خۇددى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلغان «ئالاقچى» دەك سېيىت نوچى بىلەن، قادىر دوقانى كەينىگە سېلىۋېلىپ، سېخ بىلەن مەمۇرىي بىنا ئارىلىقىدا خۇددى بوزچىنىڭ موكسىدەك يۇگۇرۇپ يۈرەتتى. ئۇ سادىقنى ئۇچراتىپ قالغاندا مەنىلىك قىلىپ:

ـــ سا چاڭجاڭ! قانداقراق تۇردىڭىز؟ ھەقىچان ئالدىراشقۇ دەي-مەن، ـــ دەپ بىر قېشىنى كۆتۈرۈپ قويياتتى.

ئۆتكەندىكى چوڭ يىغىندا قولىنى ئېگىز كۆرۈپ چاۋاك چېلىپ «ياخشى! ياخشى سۆزلىدى» دەپ ۋارقىرىغانلارنىڭ دېگەنلەرنىڭ بىرى شۇ ئىدى. لاڭ چىنىڭ ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇشىدىن كېيىن سېخ، بۆلۈم مەسئۇللىرى تاڭ بىلەن سادىقنى ئاز ئىزدەيدىغان بولدى. ئۇلار ئىزدەيدىغان ئىشى يوقلۇقىدىن ئەمەس، بەلكى ئىزدىگەننىڭ پايدىسى يوق دەپ قارايتتى. بەزىلەر سادىقنىڭ ئالدىغا كىرىپ، «بىز بۇ ئايدا ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىيالمايمىز. سادىق چاڭجاڭ بىلىپ قويۇڭ» دەپلا چىقىپ كېتەتتى. بەزىلەر، ئەلەمگە چىدىماي، «مەن بۇگۈندىن باشلاپ ئىشلىمەي-مەن. تاڭ شۇجى سىزگە دەپ قويدۇم» دەپلا چىقىپ كېتەتتى. لېكىن، ئايرىم ياچېيكا سېكرېتارلىرى بىلەن سېخ مۇدىرى ئۇلاردىن چېگرا ئاجراتقانىدەك قىلاتتى. چۈنكى، ئۇلار تاڭ بىلەن سادىقتىن ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدۇ، دەپ قاراپ ئۆزلىرىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى. بىر كۈنى سادىق ئىشخانىدا ئۇزاق ئولتۇردى. ئادەتتە، ئۆچىرەت بولۇپ كېتىدىغان بۇ ئىشخانىغا بىقىنىدىن بۇيان بىرمۇ ئادەم كىرمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئىچى پۇشقان سادىق سېخلارنى ئارىلاشقا چىقىپ كەتتى. ئۇ بىرقانچە سېخنى ئارىلىغاندىن كېيىن ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەيلا قالدى. ئاز ساندىكى پىشقەدەم ئۇستاملار باش چۆكۈرۈپ ئىشلەۋاتسىمۇ، كۆپ ساندىكىلەر ھەر يەر ـ ھەر يەرلەردە غۇڑمەك بولۇۋېلىپ قۇرۇق پاراڭ بىلەن چاقچاقلا چۈشۈپ كەتكەنىدى. بەزىلەر سادىق بىنىدىن ئۆتۈپ كەتكەندە ھەرخىل

تەنە سۆزلەر بىلەن مەسخىرە قىلدى. لېكىن بىر پىشقەدەم ئۇچاستىكا باشلىقى ئۇمىدسىز ھالدا ھەسرەتلىنىپ:

— سادىق چاڭجاڭ، سىز سېخقا كۆپ كىرمەڭ. كىرگەننىڭ نېمە پايدىسى؟ ھازىر كىمنىڭ گېپىنى كىم ئاڭلايدۇ؟ كىم كىمنى باشقۇرالايدۇ؟ بىزمۇ سىلەرنى خىجالەت قىلمايلى، دەپ ھەرقانچە جىددىي ئىش بولسىمۇ ئىزدىمىدۇق. بۇنداق ھوقۇقنىڭ نېمە ھاجىتى؟ نېمە قىلسىمەن دېسە خىزمەت ئۆمىكى قىلىۋالسۇن. ئۇلارغا زاۋۇت كېرەك بولمىسا سىز بىلەن بىزدە نېمە چارە بار؟ ئاخىرى بىر يەردىن چىقامدۇ؟ — دېدى.

سادىق شۇ كۈندىن باشلاپ زادىلا تاقەت قىلالمىدى.

شۇنچە يىل تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ ئىشلەپ مېڭ بىر جاپادا مۇشۇ ھالغا كەلتۈرگەن زاۋۇتنى ئۈچ ئايغا بارمىغان ۋاقىت ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى پىپەن قىلدۇق، دەپ مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈرۈپ قويسا بولامدۇ؟ بۇ خىزمەت ئۆمىكى نېمە ئىزدەيدىغاندۇ؟ ئۇلارغا زادى كىملەر كېرەكتۇ؟ ئىشلەپچىقارمىساق نېمە يەيمىز، نېمە كىيىمىز؟ بۇنىڭ دۆلەتكە نېمە پايدىسى، خەلقگە نېمە پايدىسى؟ مەن ئۇلار بىلەن سۆزلىشىمەن. مەن بۇ زاۋۇتنىڭ باشلىقى. ئۇلار بىر نېمە دېسە، ئالدى بىلەن مېنى زاۋۇت باشلىقلىقىدىن ئېلىۋېتىپ ئاندىن نېمە قىلساڭلار قىلىڭلار! بولمىسا ھەرقانداق مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئالمايمەن دەيمەن!...

سادىق شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، تاڭ ۋېنسەينىڭ يېنىغا كىرىدى. ئالدىغا چوڭ كۇرۇشكىدا چاينى قويۇۋېلىپ بەخىرامان گېزىت كۆرۈۋاتقان تاڭ ۋېنسەي:

— خاپىدەك كۆرۈنىسىز، نېمە بولدى؟ — دېدى گېزىتتىن باش كۆتۈرمەي.

— سېخلارغا كىرىپ قاراپ بېقىڭ! ھەممىنى چۈشىنىسىز! — دېدى سادىق ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇۋېلىپ.

— مەن سىزگە مېنىڭ ئىشخانامغا كۆپ كىرمەڭ! ئۇلار بىزنى «يوشۇرۇن بىرلەشمە ئىتتىپاق قۇرۇپتۇ» دەۋاتىدۇ، دېمىدىمۇ؟

ـــ يوشۇرۇن بىرلەشمە ئىتتىپاق قۇرغان بىز ئەمەس، ئۆزلىرى. خۇاڭ شىڭنى قۇترىتىپ پارتكوم ئىچىگە بۆلگۈنچىلىك قىلىۋاتقانلار كىم؟ ئىشلەپچىقىرىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، زاۋۇتنى پالەچ ھالغا كەلتۈرۈپ قويغانلار يەنە كىم؟...

ـــ يېنىكلىك قىلماڭ! كىم نېمە دېمىسۇن پاكىت ئاساسىدا سۆزلەش كېرەك، بىز تېخىمۇ شۇنداق قىلىشىمىز كېرەك.

ـــ ئۇلار تارقاتقان ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇش ئىشلەپچىقىرىشقا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق بولماي نېمە؟ مەن لاڭ چى دېگەن بۆرىنى ئىزدەيمەن. بۇنداق بىمەنە ئۇقتۇرۇشنى يىغىشتۇرسۇن. بولمىسا بىز ھېچقانداق مەسئۇلىيەتنى ئۈستىمىزگە ئالمايمىز! بىزنى نېمە چاغلايدىكەن؟ ئەگەر ئۇ خاتالىقىنى ئۈستىگە ئالمايدىكەن يۇقىرىنى ئىزدەيمەن!

تاڭ ۋېنسەي كۈلۈپ كەتتى.

ـــ نېمىگە كۈلىسىز؟

ـــ ھەي، ئۇنىڭ فامىلىسىدىكى لاڭ بۆرىدىكى لاڭ ئەمەس.

ـــ بىلىمەن، ئۇ لاڭ ئەمەس. لېكىن، ئىشچىلار شۇنداق ئوخشىتىۋېتىپتۇ. نۇرغۇن قوشاقمۇ بارىكەن تېخى. خەنزۇ ئۇستاملار ئۇنىڭ فامىلىسىدىكى لاڭ، بۆرىدىكى خەت بولمىسىمۇ ئۇنىڭ قىلغانلىرى بۆرىگە ئوخشايدۇ. شۇڭا ئۇنى بۆرە كەلدى، بۆرە تۆمۈنجاڭ كەلدى دېيىش كېرەك! دەيدىكەن، ـــ سادىقمۇ ئىچى بوشاپ قالغاندەك چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى.

ـــ بىز زاۋۇت رەھبەرلىرى بۇنداق گەپلەرگە ئارىلاشمايلى. ئۇلار ئاران تۇرغاندا، بىزنى ئىشچىلارنى قۇترىتىپ، بىزگە قارشى قويدى، دېيىشتىن يانمايدۇ، ـــ نەسىھەت قىلدى تاڭ كۈلكىدىن توختاپ.

سادىق يەنە چېچىلدى:

ـــ ئايدا، يىلدا بىر قېتىم تۆۋەنگە چۈشۈپ قويمايدىغان، ئاممىغا ئارىلاشماي، بىر كۆرۈشكا چاي بىلەن بىر پارچە گېزىتكە قاراپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان بۇنداق ئادەمگە زاۋۇتتا پوق بارمۇ؟ ئۇ زاۋۇتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، نېمە قىلىدىغانلىقىنى بىلەمدىكەن؟ ئۇنداق بىر نېمىدىن

پالانى نېمەمۇ قورقمايدۇ!

ـــ ھوي، ئاغزىڭنى بۇزماڭ! مەن سىزگە مۇشۇنىڭ بىلەن ئۇچىنچى قېتىم دېيىشىم. ھازىر ئادەتتىكى چاغلار ئەمەس، بىز پەۋقۇلئادده شارائىتتا تۇرۇۋاتىمىز. بىزچۇ، ئاز گەپ قىلىپ، كۆپرەك تىڭشايلى. توغرا تەنقىدنى قوبۇل قىلايلى، خاتالىرى بولسا ئالدىرماي چۈشەندۈرمەمدۇق! ـــ دېدى تاڭ نەسھەت قىلىپ.

ـــ ھېلىقى قادىر دېگەن «تامامەن قوشۇلمەن، قەتئىي ھمايە قىلمەن» دىن باشقىنى بىلمەيدىغان شاتۇتىنىڭ ئوسمان بىلەن ئېلىپ بارغان سۆھبىتىدىكى قۇتراتقۇلۇق، بۆلگۈنچىلىك سالدىغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ، يېقىندىن بۇيان بەك قورسىقىم كۆپۈۋاتىدۇ، ـــ گەپنى يۆتكىدى سادىق.

ـــ قانداق سۆھبەتكەن ئۇ؟ ـــ تاڭ سادىقنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالدى.

ـــ سىز ئاڭلىمىدىڭىزما؟ ـــ سادىق ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان سۆھبەتنى، دەسلەپ قادىرنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى، ئوسماننىڭ ئۇنىڭ دەككىسىنى بېرىپ ئېغىز ئاچۇرمىغانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ، ئەينەن سۆزلەپ بەردى.

ـــ مۇنداق دەڭ، مەن «خەنزۇدىن چىققان يەرلىك مىللەتچىكەنـــ مەن ـ دە؟» ـــ تاڭ قاتتىق كۈلۈپ كەتتى ۋە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىدى ئۇ، ـــ ھەي ... ئادەملەرنىڭ قارىشى مەڭگۈ بىرلىككە كەلمەيدۇ دېگەن گەپ راست ئىكەن ـ دە؟ پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىدە چىڭ تۇرۇپ ئىجرا قىلمەن دېگەنلەرنى «خەنزۇدىن چىققان يەرلىك مىللەتچى» دېسە، خەنزۇ كادىرلار بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن مىللىي كادىرلارنى «خەنزۇلارنىڭ سايىسىدە جان باقىدىغانلار» دېسە، «خەنزۇلارغا قاتتىقراق گەپ قىلسا» يەرلىك مىللەتچى دېسە، بۇ تىلنىڭ سۆڭىكى يوق، نېمە دېگۈسى كەلسە شۇنى دەيدۇ» دېگەننىڭ ئۆزى بولمامدۇ يولداش سادىق، سىزگە بىر تەلىپىم: بىز زىيانلارنىڭ ھەممىسگە بەرداشلىق بېرەيلى، كىمنىڭ قانداق ئادەملىكىنى ئەمەلىيەت ئىسپاتلىسۇن! بىز پارتىيە ئەزاسى،

پارتىيىگە، پارتىيە سىياسىتىگە ئىشىنىشىمىز كېرەك. مەن سىزگە بىر گەپنى دەي، كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن، سىز ھازىر ئانچە توغرا قىلمايۋاتىسىز، ئوسمانمۇ توغرا قىلماپتۇ. بۇ پۈتۈن مەملىكەت مقياسىدا قانات يايدۇرۇلغان ھەربكەت تۇرسا، بىز قارشىلىق قىلىپ بىر باشقا ئاچقالايتتىقمۇ؟ ئېھتىيات قىلمىساق ئاخىردا ئۆزىمىز زىيان تارتىمىز. سىلەر مىللىي يولداشلاردا مۇنداق بىر ئورتاق ئاجىزلىق بار. جەددىي پەيتتە ئاچچىقىڭلارنى يۇتالماي، كەسكىن ھەربكەت، چېكىدىن ئاشقان گەپلەرنى قىلىۋېتىپ، ئۆزۈڭلارنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئاخىردا ئۆزۈڭلار يەم بولۇپ كېتىسىلەر. سىزنىڭمۇ مۇشۇ تەرىپىڭىز ئادەمنى غەم ـ ئەندىشىگە سېلىپ قويىدۇ. بۇ جەھەتتە، قۇدرەت ئوسمان بىلەن ئىككىڭلاردىن ئەقىللىراق. ئۇنى «ئوڭچى» قىلىپ قويغىلى بىرقانچە يىل بولدى، لېكىن ئۇ ئىزچىل پۇرسەت كۈتۈپ، ھېچقانداق «بۇس» چىقارماي چىداپ كېلىۋاتىدۇ. «يولۇاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر» دېگەن ماقالە بار ئەمەسمۇ سىلەردە؟ سىلەر ئۇيغۇرلاردا «ئالدىرىغان كېيىن قالار»، «ئادەم ھودۇققاندا ئاتىسىنىڭ ئېتىنى ئۇنتۇپتۇ» دېگەن تەمسىل بار. بۇ تەمسىللەر كىشىلەر جەددىي پەيتتە ئويلاپ ئىش قىلىش كېرەكلىكىنى ئۆگىتىدۇ، ـــ تاڭ ۋېنسەي سەل ئويلانغاندىن كېيىن يەنە مۇنداق دېدى، ـــ سىز ھازىر ئۆزىڭىزنى باشقىلارغا دەستەك قىلىپ بېرىش يولىغا مېڭىۋاتىسىز. يۇقىرىنى ئىزدەيمەنمۇ دېمەك، ھازىر كىم بىلەن كىمنىڭ كارى؟ ئۇلارنىڭ توغرا دېگەنلىرىنى ئىجرا قىلىڭ. ئۆزىڭىزچە خاتا دەپ قارىغانلىرىڭىزنى ئاڭلاپ قويۇپ سۈكۈت قىلىڭ. ئۇلار سىزنى پوزىتسىيە بىلدۈرۈشكە قىستىسا يولىدا جاۋاب بېرىڭ. بولمىسا بىلمەيمەن، ئويلىنىپ باقاي دەڭ. سىز بىلەن بىر يۇرتلۇق قادىر دوقتىنىڭ سىز توغرۇلۇق نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئۇ كىشىلەرگە سادىقنى خاتالاشتۇرىمەن، دېسەڭلار يالغان گەپنى بولۇشچە كۆپتۈرۈپ ئۇنىڭغا ئارتساڭلار، ئۇ ئاچچىقىدا قاينىپ، چىچاڭشىپ، تۇتۇۋالغىلى ساپ بولغۇدەك، قالپاق كىيدۈرگىلى قاپ بولغۇدەك خاتا گەپلەرنى قىلىۋېتىدۇ، دەپتىمىش. كۆردىڭىزمۇ شۇ جېنىدا سىزنىڭ ئاجىزلىقىڭىزنى تۇتۇۋالغان.

تاڭ سادىققا كۆلۈمسىرەپ قاراپ قويدى. سادىق ۋىللىدە قىزاردى.

ـــ قىزىرىسىزغۇ؟ بۇ سىزنىڭ ناھەق ئىشقا چىداپ تۇرالمايدىغان مىجەزىڭىزنى ئىسپاتلىسىمۇ، لېكىن ھازىرقى پەيتتە بۇ مىجەزىڭىز سىزگە ھەرگىز ياخشىلىق ئېلىپ كەلمەيدۇ. ھېلىقى ئىككى مادداىلىق ئۇقتۇرۇش مەسىلىسىگە كەلسەك، سىز گەپ قىلماڭ، پەيتى كەلگەندە مەن دەيمەن. بىر ئىشتىن سىزنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويماي، ئىدىيىڭى تەييارلىقىڭىز بولسۇن. ئۇلار بىزنىڭ ماتېرىيالىمىزنى تەييارلاۋېتىپتۇ. تارتىپ چىقارماي قويمايدۇ. بۇنى ئوسمانغىمۇ دەپ قويۇڭ. مەن يەن زىلىگە بېشارەت بېرىپ قويدۇم. لېكىن، شۇنداق ئەۋال يۈز بەرگەن چاغدىمۇ، ھەرگىز يېنىكلىك قىلىپ قارشىلاشماسلىقىمىز كېرەك. زاۋۇتتىكى كەڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئاق ـ قارىنى، ھەق ـ ناھەقنى پەرق ئېتەلمەيدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمەن. يۈرۈڭ تاماققا چىقايلى!

ئون سەككىزىنچى باب
«تىرىك يولۇاس تۇتۇش»

1

خىزمەت شۆبە ئۆمىكى ھەربىرىنى تېخىمۇ يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈش ئۈچۈن شۇك خەيدى، چىك دېمىسە، لودېكيۇەن، قۇدرەت، لوجىندى، ئەن بۆلۈم باشلىقى قاتارلىقلارنى «قوشۇننى چېنىقتۇرۇش ئۈچۈن» يەنە بىر قېتىم ئوتتۇرىغا تاشلاپ بەردى. لېكىن، «سولچى» لار بىز ئۇلارنى ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا كۆرەش قىلىپ ئەبجەقسىنى چىقىرىۋەتكەن، ئۇلار «ئۆلۈك يولۇاس»، بىز «تىرىك يولۇاس» تۇتمىز دېيىشىپ، ئۇلارنى قايتا كۆرەش قىلىشقا قىزىمىدى. بۇ ئىنكاسنى ئاڭلىغان لاڭ چى: بۇ خىل ئىنقىلابىي روھ، ئارزۇ، ئىرادە چۈشىنىشلىك، لېكىن ئۆلگەن يولۇاسنىڭمۇ چىشى ئادەم قورقۇتالايدۇ، دەيدىغان گەپ بار. بىز تىرىكىنى تۇتقۇچە ئۆلۈك يولۇاسلارنىڭ چىشىنى يۇلۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئاخىرقى ھەيۋىسىنى تەلتۆكۈس تارمار قىلىشىمىز كېرەك، دەپ ئاكتىپلارغا يەل بەردى. ئۇ قاياناپ تۇرۇپ:

ـــ ئۆلگىنىنى دۇمبالىمىغۇچە تىرىكى ئۆزىنى ئاشكارىلىمايدۇ، چۈنكى ئۇلار بىر ئۇۋىنىڭ يىرتقۇچلىرى، بۇنى ئېسىگىزدىن چىقارماسلىقىڭىز كېرەك. «ئوڭچى» لارنىڭ «ئوڭچى» لارغا كۆرەش ئوتى ئاچالىشى ئەقلىگە سىغامدۇ؟ ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ باشلىقى تارد- خىدا بويى بىلەن تەڭ پوقى بار ئوڭچىل ئوپپورتىست تۇرسا، ئۇلار ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇشنى باھانە قىلىپ، سىنىپىي كۆرەش قاپقىنىنى ياپقان، لۇشيەن كۆرىشى قاپقىنىنى ياپقان، بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى قوغداپ

قالماستىن ئۇلارنىمۇ قوغداپ قالغان. مانا بۇ زاۋۇتتىكى ئالدىنقى باسقۇچتا ساقلانغان ئەڭ ماھىيەتلىك مەسىلە. شۇنداقلا، ھازىرقى مـاھىيەتلـىك مەسىلە، ـــ دېدى.

ـــ بىزنىڭ «سولچى» قوشۇنىمىز ئىچىدىكى بەزى يولداشلار، ـــ دېدى ئۇ يەنە، ـــ زاۋۇتنىڭ ھازىرقى ئاساسلىق مەسئۇللىرىنى تارتىپ چىقىرىشقا ئالدىراۋاتىدۇ. بۇ قەدىرلەيدىغان روھ، بىز ئۇلارنى قەتئىي قوللايمىز! ھەممىمىز ئۇلارنىڭ بۇ روھىدىن ئۆگىنىشىمىز كېرەك. لېكىن، كۆز ئالدىمىزدا بەزى قىينىچىلىقلار بار. بىزنىڭ قىينىچىلىق دەپ كۆزدە تۇتۇۋاتقىنىمىز ماتېرىيال تولۇق ئەمەس. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ روھىي دۇنيا-سىغا تاقىلىدىغان غوللۇق مەسىلىرى، ئالايلۇق، سىياسىي لۇشىيەنگە، تەشكىلىي لۇشىيەنگە، ئىقتىسادقا، تـوغرىسىدا ئـىستىلىغا چـېتىلىدىغان چوڭ ـ چوڭ مەسىلىلەر تېخى ئاشكارىلانغىنى يوق. بۇنداق ئىچكى ئىشلارنى سىلەرمۇ تولۇق بىلىپ كەتمەيسىلەر. مۇھىمى بىز بىر ئاچقۇچ بىلەن بىر قۇلۇپنى ئاچىدىغان يولدا مېڭىشىمىز كېرەك.

ـــ لاڭ تۇەنجاڭ! مېنىڭ بىر كۆز قارىشىم بار ئىدى. ئوتتۇرىغا قويۇپ باقسام بولامدۇ؟ ـــ دېدى جاڭ «زەمبىرەك» بوينىنى سوزۇپ.

ـــ قېنى سۆزلەڭ! ـــ دېدى لاڭ چى.

قىزىرىپ تۇرىدىغان گۆشلۈك بۇرنىنىڭ ئۇستىدە خۇددى يوپۇرماققا چۈشكەن شەبنەمدەك مونچاق ـ مونچاق تەرلەر دائىم پارقىراپ تۇرىدىغان جاڭ «زەمبىرەك» كىرلىشىپ كەتكەن قولياغلىقىدا تەرلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ:

ـــ مېنىڭچە، ئۇلارنىڭ ھەممە مەسىلىرى تەلتۆكۈس پاش قىلىنىپ بولغاندا ئاندىن تارتىپ چىقىرىمىز، دېسەك بۇمۇ «ئوڭچىل» لىق ئىدىيە بولۇپ قالىدۇ. ئۇنداقتا، رەھبەرلىك ئاممىدىن كېيىن قالغان بولىمىدۇ؟ ۋەزىيەتتىن كېيىن قالغان بولمامدۇ؟ بىز ئۇلارنىڭ مەسىلىرىنىڭ ھېلىغىچە پاش قىلىنمىغانلىرىغا ساقلاپ تۇرمايلى، بەلكى ھازىرقى پاش بولغان مەسىلىلەرنى ئاساسىدا تارتىپ چىقىرايلى. كۆرەش قىلىش، پىپەن قىلىشنى ئاممىغا تاپشۇرايلى ـ دە، كۆرەش قىلىش جەريانىدا پاش قىلىش، پاش قىلىش ئارقىلىق كۆرەشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش مەقسىتىگە يېتەيلى.

يېقىندا بۇ خىل ئۇسۇلنى گېزىتتە «كۆرەش ئىچىدە پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرغاندىلا ئاندىن كۆرەشنى داۋاملاشتۇرغىلى بولىدۇ» دەپ تونۇشتۇردى. بۇ تەجرىبە بىزنىڭ زاۋۇتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىغا تولىمۇ باب كېلىدۇ. ھازىر خېلى كۆپ قىسىم ئەھۋال بىلىدىغانلار ھازىرغىچە «سۇ كېتىدۇ تاش قالىدۇ، ئوسما كېتىدۇ قاش قالىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن ئېغىزلىرىنى پىچەتلىۋالدى، ـــ دېدى. ئاندىن مىسال تاپالماي يانىپىشىغا ئۇرۇپلا بىر پاكىتنى ئويدۇرۇپ چىقتى، ـــ ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا يولدا كېتىۋېتىپ، تاڭ ۋېنسەي بىلەن ئاپاق ـ چاپاق ئۆتىدىغان ئىككى ئادەمنىڭ بىر ـ بىرىگە پىچىرلىشىپ: ئېھتىيات بىلەن ئىش كۆرۈش كېرەك. بۇ قېتىمقى ھەرىكەتمۇ بۇرۇنقى ھەرىكەتلەردەك نۇرغۇن زىددىيەتلەرنى تېرىپ قويۇپ، ھېچكىمنى بىر نېمە قىلىۋېتەلمەي ئاخىرىدا پەشنى قېقىپ كېتىپ قالمايدۇ، دېگىلى بولمايدۇ، دېيىشۋاتقانلىقىنى ئۆز قۇلقىم بىلەن ئاڭلاپ قالدىم.

ـــ سىز دېگەن ئۇ ئىككى ئادەم كىم بولىدۇ؟

ـــ مەن ئۇ ئىككىسىنى تونۇغان بىلەن ئىسىم ـ فامىلىسىنى بىلمەيدىكەنمەن، ـــ دېدى جاڭ «زەمبىرەك» دۇدۇقلاپ، ئاغزىغا كەلگەنچە گەپ يورغىلىتىپ.

ـــ سىز ھەر يوغان گەپلەرنى قىلىسىز، ئۇلارنى تاڭ بىلەن يېقىن دەيسىز، يېقىنلىقىنى بىلىدىكەنسىز، ئەجەب ئۇلارنىڭ ئىسمىنى بىلمەيدىكەنسىز؟

شۇ چاغدا سىيىت قالاق خۇددى جاڭ «زەمبىرەك» نى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرماقچى بولغاندەك، بۆرى چىشىنى ھېگگايتىپ، قىلىنلىق قىلىدىغان چاغدىكى كۆلكىسى بىلەن:

ـــ مېنىڭچە ئالدى بىلەن سادىقنى تارتىپ چىقىرىش كېرەك، ئۇنىڭ بارلىق ئىشلىرىنى مۇنۇ قادىر چوقۇم تولۇق بىلىدۇ، ـــ دېدى ۋە يېنىدا ئولتۇرغان قادىرنىڭ مۇرىسىگە پاققىدە ئۇرۇپ تۇرتۇپ قويدى. ئۇنىڭ گېپى ئاكتېپلارنىڭ كۆلكىسىنى قوزغىدى. ئۇلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. لېكىن، لاڭ چىنىڭ غەزىپىنى كەلتۈردى.

ـــ ئولتۇرۇڭ! كىم سىزگە سۆزلەش رۇخسىتىنى بەردى؟ سىزنى بۇ يەرگە كىم چاقىردى؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ سۆزىنى نەزىرىگىمۇ ئىلىپ قويماي.

سېيىت ھۇرپەيگەنچە ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشماقچى بولۇۋېدى، جاڭ «زەمبىرەك» ئۇنى بېسىپ قويۇپ «جىم بول» دېدى. سېيىتنى ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىسى «ئاكتىپ» لار سېپىدىن چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن كۆرگەنلا يەردە ئۇلارنى تىللاپ يۈردى. لاڭ چى كەلگەندىن كېيىن جاڭ «زەمبىرەك» ئۇنى يەنە بۇ سەپكە سۆرەپ ئەكىرگەندى.

ـــ «كۇرەش ئىچىدە پاش قىلىش، پاش قىلىش جەريانىدا كۇرەش-نى چوڭقۇرلاشتۇرۇش» دېگەن بۇ ماقالىنى مەنمۇ كۆرگەن. ئۇ ياخشى تەجرىبە، ـــ دېدى لاڭ چى سېيىتنى قېقىۋەتكەندىن كېيىن سۆزىنى ئۇلاپ، ـــ لېكىن ئىچكى ئەھۋالنى بىلمىدىغان ئادەملەرنىڭ ئاغزىنى ئىچىش ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس. ۋارقىراپ ـ جارقىراپ شوئار توۋلاش بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ، بۇنداق باسقۇچ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى خىزمەتنى ئىنچىكە، پۇختا ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ... ـــ ئۇ ئەمدى جاڭ «زەمبىرەك» كە تەككۈزگىلى تۇردى، ـــ ئەمەلىي پاكىتقا، پاكىت بولغاندىمۇ چوڭ ـ چوڭ تېپىك ماتېرىيالغا ئىگە بولماي تۇرۇپ قۇرۇق تېرە تاراقلىتىپلا بىر ئادەمنى تارتىپ چىقارغىلى بولامتى؟ بۈگۈنچە ئويلىنىڭلار، بىزنى ھەقىقىي ئەھۋال بىلمىدىغان ئادەملەر توغرىسىدا يىپ ئۇچى بىلەن تەمىنە-لەڭلار، ئۆزۈڭلارمۇ شۇنداق كىشىلەرگە خىزمەت ئىشلەڭلار! ـــ لاڭ چى گېپىنى تۈگىتىپ يىغىننى تارقىتىۋەتمەكچى بولۇپ تۇراتتى، كونا ئەمگەك نەمۇنچىسى خې جيانگلىك، قول كۆتۈرۈپ، ئۇرنىدىن تۇرۇپ:

ـــ لاڭ تۇەنجاڭ، بۇ ئىشنىڭ تۈگۈنى ھېنىكىچە ئاشۇ بىرقانچىسىنى ئۆزئارا پاش قىلدۇرۇشتا. بىر ـ بىرىنى پاش قىلغاندىلا «قاپاق» نى ئاچقىلى بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا چارە يوق. مەسىلەن، سادىق ئارقىلىق تاڭنى پاش قىلدۇرايلى، تاڭ ئارقىلىق سادىقنى پاش قىلدۇرايلى، قانداق دېدىم؟ ـــ دېدى سۆزى تۈگەش بىلەن ئۇرنىدا ئولتۇرۇپ.

خې جيانگلىك قول كۆتۈرگەنده، «بۇنىڭدىن پايدىلانغۇدەك گەپ

چقىدىغان بولدى» دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۇنىڭغا ئىللىق چىراي بىلەن قاراپ تۇرغان لاگ چىنىگ يەنە قاپىقى تۇرۇلدى ـ دە:

ـــ خې ئۇستام، ئۇ دېگىنىڭىزغۇ راست، ئۇنى بىزمۇ بىلمىز. لېكىن، ئىش سىز ئويلىغاندەك ئۇنداق ئاددىي، ئاسان ئەمەس. بۇ ئىككىـ سىدىن سىز ئاسان پايدىلانغىلى بولىدۇ، دەپ قارىماڭ، ئەكسىيەتچىلىكتە بۇ ئىككىسى بىر گەۋدە، بىر جان، بىر تەن، يىلتىزى بىر. ئىدىيىسىدىن تارتىپ تاكى ئەمەلىي ھەرىكىتىگىچە بىر تىنىقتا دەم ئېلىپ قەدەمنى تەڭ تاشلايدىغانلار، بۇ بىرقانچىسى گۇرۇھ بولۇپ ئۈيۇشۇپ بىر ـ بىرىگە چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن، ـــ دېدى ـ دە، ـــ مەجلىس تۇگىدى! ـــ دەپ ئېلان قىلىپ ھېچكىمگە چىراي ئاچماي ئۇدۇل مەجلىسخانىدىن چىقىپ كەتتى.

خېي جياڭلىڭ ئەتراپىدىكىلەرگە غۇدۇرىدى:

ـــ مېنى بۇ سەپكە سۈرىمەڭلار، مەن باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشتىن باشقىسىنى بىلمەيمەن دېسەم، سىزنىڭ تۇتقان يولىڭىز ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىدىن ئىبارەت خاتا يول، ئاقچى ـ كۆكچى دېيىشىپ چىرايلىق گەپلەر بىلەن پۇتۇمغا ھۆل خىش قويۇپ، «ئاكتىپ» لار يىغىنىغا ئۆزلىرى سۈرەپ ئەكىرىپ، مانا ئەمدى سىلكىشلەپ ئادەمگە توڭ تېگىۋاتقىنىنى. مەن تاڭ، سادىقلارنىڭ قايسى ئىشىنى بىلەتتىم؟ بۇنداق يىغىنغا ئەمدى كەلمەيمەن.

2

ـــ يولۋاسقا خىرىس قىلالايدىغان قانداق بۆرىكەن ئۇ؟ پوقىنى يەپسەن، بۇ بايراقنى يېقىتىشقا قەتئىي يول قويمايمىز! سەن ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن ئۆيۈڭگە قايتىپ بالاڭنى باقماي، ئۇنداق جا ئاكتىپلار مەجلىسىدە نېمە بار ساڭا؟ ـــ ئانىقز «ئاكتىپ» لار يىغىندىن قايتىپ ئۆيىگە كىرىپلا يىغىندا بولغان گەپلەردىن بىرقانچە ئېغىز سۆزلىشىگە سايىم بۇرۇت ئەنە شۇنداق چالۋاقاپ كەتتى.

— نېمىگە مۇنچە ئەزۆيلەيسەن؟ مەن ئۇ مەجلىسكە ئۆز ئىختىيارىم بىلەن كىرىپتىمەنمۇ؟ بىزنىڭ گۇرۇپپىدىكى قاسىم كەچلىك تاماقتىن كېيىن زالنىڭ ئەرلەر كىيىم يۆتكەش ئۆيىدە يېغىن بار ئىكەن. خىزمەت ئۆمىكى سىزنىمۇ قاتناشسۇن، دېدى دەپ ئۇقتۇرۇش قىلدى. بارسام ھەممىسى «ئاكتىپ» لار ئىكەن. بىر ئېغىز گەپ قىلماي ئاڭلاپ قويۇپ يېنىپ كەلدىم. ئۇنداق قوڭ كولىشىدىغان يىغىنغا ئەمدى قاتناشمايمەن دېدىمغۇ؟ — دېدى ئانىقىز تېرىكىپ.

دەتالاشنىڭ ئۈستىگە قاسىم كىرىپ كەلدى. ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپلا:

— نېمىگە قىزىشىۋاتىسەن سايىم؟ ئانىقىزغا گۈركىرەپلا كەتتىڭغۇ؟ — دېدى چاقچاق قىلىپ. يېقىندىن بۇيان ھاشىم ئەل تىنچىغاندا كونا ئىشچىلارنىڭ ئۆيىدە غىپپىدە پەيدا بولۇپ ئۇنىڭدىن، بۇنىڭدىن گەپ ئېچىپ، ئىشچىلارنىڭ ھازىرقى ۋەزىيەتكە بولغان قارىشىنى، بولۇپمۇ تاڭ بىلەن سادىققا بولغان كۆز قارىشىنى ئۇقۇپ بېقىشقا ئۇرۇنۇپ يۈرەتتى.

— ئەمدى سەن پەيدا بولدۇڭمۇ؟ ئاداش ئادەمنىڭ ئاغزىنى كولاپ، نېمە بالاغا قالدىم بۇ خەق بىلەن. بىز «ئاكتىپ»، «بىز سولچى»، بىز بىرىنچى دېيىشىپ ھېلى ئۇ كىرگەن، كەينىدىن بۇ كىرگەن ئادەمنىڭ مېڭىسىنى قوچۇپ، — دېدى سايىم «بۇرۇت» چىرايىنىمۇ ئاچماي.

— بوشراق ۋارقىرا ۋاي! سىلەرنىڭ بۇ قاتاردىكى ئۆيلەردە قوشنىلار ئارا بولۇۋاتقان ھەممە ئىش ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن، — دېدى قاسىم كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بۇنىمۇ دوكلات قىلىش، مەن ئۇچ بالامنىڭ ھەممىسىنى خەقكە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ تاپقان، — دېدى سايىم ئاغزىنى بۇزۇپ.

— ھەي! ئاغزىڭ نېمانچە ئەسكى بولۇپ كەتتى سېنىڭ؟ — دېدى ئانىقىز قاسىمدىن نومۇس قىلىپ، — بۇ كالۋانىڭ يېقىندىن بۇيان ئاغزى يەنە بۇزۇلغىلى تۇردى. ئۆتكەندە لو دېگىۋەننى تارتىپ چىققاندا، ئۈستامنى خاتا تارتىپ چىقاردى. ناھەقچىلىك قىلدى، مەن ئۇلار بىلەن

ئۆلگۈچە ئېلىشىمەن، دەپ ھەممە ئادەمنى تىللاپ، باشلىقلار بىلەن تاكاللا-شىپ تاس قالدى «بۇزۇق ئۇنسۇر» بولۇپ قالغىلى. ئەمدى يېقىندىن بۇيان سادىق پەيجاڭنىڭ بىر تال مويىغا تېگىپ باقسۇنچۇ؟ تارتىپ چىقىرىمىز دېگىنى ئۇخلاپ چۈشى. ئۇ بايراقنى ھېچكىم يېقىتالمايدۇ، يېقىتىشقىمۇ يول قويمايمىز. بىر ئاۋاق، قوتۇر بۆرىنىڭ يولۇاسقا تەڭ كەلگىنى نەدە بار؟ دەپ يۈرىدۇ. مەن بۆرە دېگىنىڭ نېمە؟ يولۇاس دېگىنىڭ نېمە؟ دېسەم ھېلىقى لاڭ تۇمنجاڭ دېگەن ئاۋاقنىڭ ئېتى بۆرە بولماي نېمىتى؟ يولۇاس دېگىنىم سادىق پەيجاڭ، ئۇ قوتۇر بۆرە ئۆزىنى چاغلىماي تىرىك يولۇاس تۇتمىز دەپتىمىش. بىر قوتۇر بۆرىنىڭ يولۇاسقا خىرىس قىلغىنى جېنىدىن تويغىنى... دېگەندەك گەپلەرنى كۆرگەنلا يەردە سۆزلەپ ئاغزىنى بۇزۇپلا يۈرىدىغان بولدى، ـــ دېدى ئانىمز قاسىمغا ھال ئېيتىپ.

ـــ سەن نېمە ئۇنىڭغا ھال ئېيتىپ كەتتىڭ؟ ھاشىم پوقاق سېنىڭ ئاتاڭمىدى؟ بۇمۇ ئىككى يۈزلىمچى بىر نېمە؟ ئاغزىڭنى يۇم، ـــ دېدى سايىم ئانىمزنىڭ ھاشمىغا ئىشىنىپ، ئۆزىنىڭ تېخىمۇ يامان سۈپەتلىك سۆزلىرىنى دەۋېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ.

ـــ سەن ھېچكىمگە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قاپسەنغۇ؟ ـــ دېدى قاسىم ئۇنىڭ غولىغا ئۇرۇپ قويۇپ.

ـــ ئاداش، مۇشۇ كۈندە ماڭا تولا سوۋاشما. ئىشىنىپ، ئىشەنمەي نېمىدىن قورقاتتىم؟ دوپپام چۈشسە سوقما پولات ئەۋرىشكىسى تاۋلاش ئوچقى ئالدىغا چۈشىدۇ، ـــ دېدى بىپەرۋالىق بىلەن سايىم.

سايىم ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت قىلىش زاۋۇتىدىكى چاغدا لىسور تاۋلاش ئۇچاستىكىسىدا ئىشلەيتتى. كېيىن زاۋۇت تراكتور ياساشقا ئۆزگەر-تىلگەندىن كېيىن، لىسور تاۋلاش ئۇچاستىكىسى، تۆمۈرچىلىك سېخىنىڭ پولات سوقما ئەۋرىشكىسىنى سوقۇش ئۇچاستىكىسى بىلەن بىرلىشىپ كەتتى. ئۇ مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى سالاھىيىتى بىلەن بارغاندى، كېيىن لو دېگىيۈەننىڭ مەسلىسىگە چېتىپ ئۇنى مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقلىقىدىن ئېلىپ تاشلىدى. شۇڭا، ئۇ بۇرۇنقى دوپپام چۈشسە لىسور

تاۋلاش ئوچقى ئالدىغا چۈشىدۇ، دەيدىغان مەشھۇر سۆزىنى دوپپام چۈشـ
سە پولات سوقما ئەۋرىشكىسى سوقۇش ئوچقى ئالدىغا چۈشىدۇ، دەيدـ
غانغا ئۆزگەرتكەنىدى.

ـــ ئاداش، ھەممە ئادەمگە ئىشەنمىسەڭمۇ بولماس، ـــ دېدى قاسىم ئۇنى نوقۇلاپ قويۇپ، ئۇلار ياندىشىپ ئولتۇرغانىدى.

ـــ ئىش قىلىپ ساڭا تازا ئىشىنىپ كەتمەيمەن.

ـــ نېمىشقا؟ ـــ قاسىم سەل ئۆڭگەنىدەك بولدى.

ـــ قاسىمكا، بۇ تەتۇر، تەلۈنىڭ خۇيى تۇتقاندا ئېيتىشماڭا! بۇنىڭ پوقى قاتتىمۇ، بولدى، كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدۇ، ھېچكىمنىڭ سۆزىنى ئىلىك ئالمايدۇ، ـــ دېدى ئانىقز ئۇنىڭ يەنە بىر نېمە دەپ سېلىشتىدىن ئەنسىرەپ. سايىمنىڭ ئىش قىلىپ ساڭا ئانچە ئىشىنىپ كەتمەيمەن دېگەن سۆزىدىن كېيىن ئانىقزدىمۇ ھاشىمغا قارىتا گۇمان پەيدا بولۇپ قالغانىدى، شۇڭا ئۇمۇ جىممىدە بولۇۋالدى.

ـــ ھازىر ئۆزۈمگىمۇ ئىشەنمەيمەن، قانداق؟ ـــ دېدى سايىم ئانىقزغا گۆلىيىپ، ـــ ئۆتكەندە كەلگەن جياڭ، ساۋ دېگەن نېمىلەر ئۇستامغا نېمىلەرنى قىلىپ كەتكەنتى، ھازىر ئۆزىمۇ چوڭ قارا قوڭدىن بولۇپ چىقىپتىغۇ؟ قاراپ تۇر، ما بۆرىمۇ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى توزاققا چۈشىدۇ. قانداق جاھان بولۇپ كەتتى بۇ؟ بۇگۈن مەن ئىنقلابچى دەپ سېنى دۈمبالسام، ئەتىسى ئۆزۈم دۈمبا يەيدىغان.

ـــ ھەي، سېنىڭ يەنە ئاغزىڭ ئېچىلغىلى تۇرىدىغۇ؟ ـــ دېدى چىرايى ئۆڭگەن ئانىقز.

ـــ سېنىڭ بىلەن پاراڭلىشاي، دەپ كىرگەنىدىم. پاراڭلاشقۇڭ بولمىسا مەن چىقاي، ـــ دېدى قاسىم مىدىرلاپ.

ـــ پاراڭلاشقۇدەك نېمە قالدى؟ ئىش خۇشياقماس قوڭتاجىلار شەھەرنى بىز سورايمىز، دەپ ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلۋاتسا.

ـــ ھەي، ئاغزىڭغا ھېزى بول دەيمەن، ـــ دېدى چىرايى تاتىرىشقا باشلىغان ئانىقز. سايىم جىم بولۇۋالدى.

ـــ مەن ساڭا بىر يولداشنىڭ گېپىنى يەتكۈزۈپ قويغىلى كىرگەنـ

دىم. لېكىن سەن، ماڭا ئىشەنمەيدىغانلىقىڭنى دەۋاتسەن، بوپتۇ ئەمسە، دېمەيلا قويايلى، ـــ دېدى قاسىم ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ ئولتۇر پوقاق، ـــ دېدى سايىم ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ، ـــ كىمنىڭ سۆزىنى يەتكۈزمەكچىدىڭ؟ ياخشىنىڭ گېپىنە-مۇ يامانىنىڭ گېپىنمۇ؟

ـــ سادىقنىڭ گېپىنى.

ـــ ئۇنداق بولسا دېمەمسەن تىلىڭنى چاينىماي، ـــ سايىم جانلا-غىلى تۇردى.

ـــ قارا سايىم، سادىق دېمىگەندىمۇ ئۆز قولىقىم بىلەن ئاڭلاۋاتە-مەن. سەن مەن ھەققەتنى ياقلايمەن دەپ ۋەزىيەت بىلەن قارشىلاشما. كۆز قارىشىمىز ئوخشاش بولمىسىمۇ، لېكىن ئۆز يولداشلىرىمىزنى ئۇنداق تىللىما، جېدەللەشمە، ئۇرۇشما. بۇنداق ئىشلارغۇ مەندىمۇ بار، لېكىن سەن بەك يالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىقىۋاتسەن. بۇنداق قىلساڭ ئۆزۈڭگە خەتىرى تېگىدۇ. ھازىر قانداق چاغ بىلەمسەن؟ ھېنىڭچە، سەن مىللىي ئاشخاندا قادىر دوقا بىلەن مۇنازىرىلىشىپ، ئاخىرىدا تاكاللاشقاندا ئاغزىڭدىن چىققان گەپلەرنى ۋەزىيەت كۆتۈرمەيدۇ. سەن قادىر بىلەنلا توختاپ قالماي ھازىرقى ۋەزىيەت، سىياسەت، خىزمەت ئۆمىكى رەھبەرلىرى توغرىسىدىمۇ ئۇلارنىڭ ئوغسىغا تېگىدىغان كۆپ گەپلەرنى قىلىۋەتتىڭ.

ـــ سېنىڭ دەيدىغىنىڭ شۇمىتى، ئۆز يولداشلىرىمىز دەپ كەتكىنە-نى؟ كىمكەن ئۇ ماڭا ئۆز يولداش بولىدىغان؟ قادىر دوقما؟ ـــ سادىقنىڭ ئىسمى چىقىش بىلەن مۇلايىملىشىپ، قاسىمنىڭ سۆزىنى ئەستا-يىدىل تىڭشاپ ئولتۇرغان سايىمنىڭ قادىر دوقىنىڭ ئىسمى چىقىشى بىلەن، كىچىك كۆزلىرى چىملداپ چىرايى ئۆڭۈشكە باشلىدى ـ دە، ھاشىمنىڭ گەپلىرىنى ئوتتۇرىدىن ئۈزدى، ـــ ماڭا قارا ھاشىم، بىز ئون نەچچە يېشىمىزدىن تارتىپ بىر گارازمدا يېتىپ قوپۇپ، بىر قازانىنىڭ تامىقىنى يەپ، بىر ئورۇندا، بىرگە ئىشلەپ كەلدۇق. سەن بىلىسەن، مەن ھەممىگىلا-ردىن كېيىن ئەقلىمنى تاپقان «قالاق» لاردىن ئىدىم. مەن بەزى قالاق گۇيلارنىڭ ھازىرقىدەك «پۇلغا ياراپ قالىدىغان» لىقىنى بىلگەن بولساڭ،

ئاشۇ «قالاق» پېتىمدا تۇرىۋەرسەم بوپتىكەن دەپ ئويلاپ كېتىمەن. سەن دەپ باقە، قادىر دېگەن يۇزسىز، خوتۇن بېدىكىگە سادىق ئەمە يامانلىق قىپتىكەن؟ سادىق ئۇنى كىشلەرنىڭ ئاستىدا نەچچە دوملاپ، چىرايلىرىمۇ كونا پالاستەك غەلىتە بولۇپ كەتكەن جالاپ خوتۇنلارنى ئېلىشتىن توسـ قاندىن باشقا ئۇنىڭغا باشقا بىر ئەمە دېمىدىغۇ؟ ئۇ ئەقلىسىز، دوختۇرلار بۇ ئايالدا ئۆپكە كېسىلى بار ئىكەن، دەپ تۇرسىمۇ ئۇچىنچى قېتىم يەنە بىر بۇزۇقنى ئالدى. ئۇ خوتۇن ئۆپكە راكى بىلەن ئۆلدى. ئۆزىچۇ؟ ئۆزى ئۇنىڭ كېسىلىنى يۇقتۇرۇۋېلىپ ئۆپكە تۇبېركولىيۇزى بولۇپ قالدى. شۇ چاغدا، سادىق ئۇنىڭغا قاتتىق گەپ قىلغىنى راست. لېكىن ئۇ كىم ئۇچۇن چېچىلدى، بىلسە يەنە شۇ قادىر ئۇچۇن بولمامدۇ؟ ئادەم شۇنداقمۇ ۋىجدانسىز بولامدۇ؟ ئۇنىڭغا تەككەن ھازىرقى جالاپمۇ ئەر چىقمىغان بىرنەمە ئوخشايدۇ. قادىردا ئۆپكە كېسىلى بارلىقىنى، ئۇنىڭ يۇقۇملۇق ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ تېگىپ ئەمدى ئۆزىگە يۇقتۇرۇۋاپتۇ. ھەي سەن ئاڭلاۋاتامسەن؟ نەمە كۆزۈڭنى يۇمۇۋالدىڭ؟ سادىقنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى قوشقاندا بۇنداق خوتۇنلارنى ئالما، دېگەنلا گەپقۇ؟ بۇ كىسپۇ ـ رۇچ زاۋۇتقا كەلگەندىن بۇيان ئالغىنى تۆت خوتۇن بولغان بىلەن بۇزۇق ـ چىلىق قىلىپ ئەخمەق قىلغان ئايالار ئون نەچچىگە بارىدۇ. ئۇ گۇي تېخى باشقىلارغا ئاتام يەتتە قېتىم ئۆيلەنگەنكەن، مېنىڭ تېخى ئەمدىلا تۆت بولدى، دېگۈدەك. ئۇنىڭ ئاتىسىمۇ ئېشەكتىن تۆرەلگەن بىر نەمە ئوخشايدۇ. سەن ئويلاپ كۆرمەمسەن، مۇشۇمۇ بىر ئىشچىنىڭ قىلىدىغان ئىشمۇ؟ پارتىيە رەھبەرلىكىدە قەد كۆتۈرگەن بىر كەمبەغەل دېھقان پەرزەنتىنىڭ قىلىدىغان ئىشمۇ؟

ـــ ياخشى سۆزلەۋاتسەن، گېپىڭ خېلى ئورۇنلۇق، ـــ دېدى قاسىم كۆزىنى ئىچىپ.

ـــ مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلساڭ ھېچ گەپ يوق، لېكىن تاققا ـ توققا سۆزلەپ يۈرمە! ـــ دېدى سايىمنىڭ سۆزىنى تېگىشاپ ئولتۇرغان ئانىقىز.

ـــ سەن تېگىشىنى بىل، لوقما سالما، ـــ دېدى سايىم ئانىقىزغا

كۆزىنى پارقىرتىپ.

ـــ سەن ئىشچى بولساڭ، مەنمۇ ئىشچى. مەنمۇ سۆزلەيمەن، قانداق؟ ـــ دېدى ئانىقىز ئۇنىڭغا تىكىلىپ.

ـــ سۆزلىسەڭ، سۆزلە، لېكىن مەندەك سۆزلە! مېنىڭ ئالدىمنى توسمىدىغان گەپنى قىلما!

ـــ ئالدىڭنى توسمىسام، بۇ چاغقا لوگەيگە كىرەتتىڭ!

ـــ كىمكەن ئۇ مېنى لوگەيگە ئاپىرالايدىغان؟ ئۇخلاپ چۈشى! ـــ سايىم ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى.

ـــ ئولتۇر، ئولتۇر، داۋاملىق سۆزلە، ـــ دېدى قاسىم ئۇنى پېشىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ.

ـــ مۇشۇنداق سارىڭ، تەلۈە بۇ ھاشىمكا، ـــ دېدى ئانىقىز ئاشخانىغا كىرىپ كېتىۋېتىپ، ئۇ چاي ئالغىلى ماڭغاندى. سايىم ئانىقىز تەرەپكە ئالايغانچە يەنە بىر نېمە دېگۈسى بار ئىدى، ھاشىم ئۇنى كەلگەن بېرىدىن سۆزلەشكە ئۇندەپ توختىتىۋالدى.

ـــ نەگە كەلگەنتىم؟ بۇمۇ دائىم مۇشۇنداق زەردەمنى قاينىتىدۇ.

ـــ ھەر قېتىم خىزمەت گىرۋىپىسى كەلسە، دېگەن يەرگە كەلدىڭ، ـــ ئەسكەرتتى ھاشىم.

ـــ ئۆتكەنكى خىزمەت گۇرۇپپىسىغۇ قادىر دېگەن گۈينى ئاكتىپ قىلمىغان، لېكىن ئۇلارنى ئىزدەپ يۈرۈپ ئاغزىدىن بىر تاغار پوق ئېقىتىپتۇ. بوپتۇ! بۇنىڭغىمۇ مەيلى دەيلى، لېكىن بۇ قېتىم كەلگەن خىزمەت ئۆمىكىدىكى ئادەم بىلەن ئېشەكنى پەرقلەندۈرەلمەيدىغان بىر نېمىلەر ئۇنى «ئاكتىپ» نىمز دەپ ماختاپ قويۇپتىكەن، ئۇ سادىق توغرىسىدا نۇرغۇن يالغان ـ ياۋىداق نەرسىلەرنى توقۇپ چىقىپتۇ. كىمدىن ئاڭلىدىڭ دەمسەن؟ ھەي، بىز بىر سېختا بولغاندىكىن ئاڭلىماي قالامدىمەن؟ شۇغىنىسى بۇگۈن مەن بىلەن بىر گۇرۇپپىدا ئەمەس ـ دە، بولمىسا گەپ قىلغان تىللىرىنى يۇلۇپ، بۇرنىدىن بۇلاق چىقىرىۋېتەتتىم. مەن يەنىلا سەۋرچان جۇمۇ قاسىم، ـــ سايىم تىترىگىلى تۇردى، ـــ مەن ئۇنىڭ سادىق پەيجاڭ توغرىسىدىكى تۆھمەت گەپلىرىنى ئاڭلىغاندا بەدەنلىرىم تىكەنلە-

شپ، ئاچچىقىمدا جالاقلاپ كەتكەنتىم، ما كۆزۈمگە كىرىۋېلىپ توسۇال-دى. شۇنداقتىمۇ قۇيمىچىلىقتىكى ئىسلامنى ئىزدەپ: «سەن ئوكچىلار بىلەن بىر ناھىيىدىن، يەنە كېلىپ بىر مەھەللىلىك. قادىرغا نەسىھەت قىلىپ قوي! بۇنداق چاغدا ئوياشقاندەك ئىش قىلمىسۇن» دېدىم. ئىسلام-نىڭ ئۇنىڭغا نېمە دېگىنىنى بىلمىدىم. لېكىن، قادىر باشقىلارغا: «يامان بولسا ئوتتۇرىغا چىقسۇن. ئەلچى قويۇپ يۇرمەي، بۇ ھەرىكەتتە ھېچكىم، ھېچكىمنى باسالمايدۇ. ھەممە ئادەم ئۆز ئالدىغا ئەركىن» دەپتىمىش. ئاچچىقىمدا ئوردا ئۈچ كۈن قەستەن چۈشلۈك تاماقنى ئۆيدە يېمەي مىللىي ئاشخانىغا باردىم. لېكىن، ئۇ كۆرۈنمىدى. سۇرۇشتۇرسەم، ھېلىقى شىخاب-لىق مېلەكزى قايرىدىغان سەتەڭنىك ئۆيىگە كېتىپتۇ. بۇگۈ ئاشخانىغا كېلىدۇ، دېيىشتى. دېگەندەك ئۇ كەلدى. ئىچىمدە بىر باھانە تېپىپ بۇ گۈيغا سۈۈشاي دەپ ئويلاپ ئولتۇرسام، ئۇ تامىقىنى ئېلىپ بولۇپ ھېجايغانچە ئۆزى مەن تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتامدۇ، ئۇ ئولتۇرۇشىغا مەن قەستەنگە «قادىر، يېقىندىن بۇيان سادىقنى كۆردۈڭمۇ؟» دېدىم. «ئەمدى سادىقنى كۆرەلمەيسەن. خىزمەت ئۆمىكى سادىقنىڭ ماتېريالىنى يېزىپ تەيىار قىلىپ قويۇپتۇ. تارتىپ چىقىرىدىكەن» دېدى قادىر گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ، مەن چاندۇرماي، «سەنمۇ ماتېريال بەرگەنسەن» دېدىم. «بەر-دىم! بىلگەنلىرىمنى قويماي دېدىم» دەيدۇ. مەن ئۇنىڭغا قاتتىق ئالايدىم. قادىر چىرايىمنىڭ ئۆزگەرگىنىنى كۆرۈپ: «نېمە قىلاي دەيسەن؟ ئۆتكەندە لو دېگيۈەن دېگەن خەنزۇنى قوغدايمەن دەپ بۇزۇق ئۇنسۇر بولغىلى قىل قالدىڭ، بۇ قېتىم ياخشى ئويلىنىپ، بىزنىڭ سېپىمىزگە كىر. خىزمەت ئۆمكىنىنى مېنى تېخى سېنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ باق. ئۇ سادىقنىڭ كۆپ ئىشلىرىنى بىلىدىكەن دېگەنىدى» دېيىشىگە بۇ گۈينىڭ قاڭشىرىنى يېرىۋې-تەي دەپ سەكرەپ ئورنۇمدىن تۇرۇشۇمغا ئەتراپتىكىلەر تۇتۇۋالدى. شۇن-داقتىمۇ ئاغزىمدىن نېمىلەر چىقىپ كەتكىنىنى ئۆزۈممۇ ئوقمايمەن. لېكىن، بىر گەپ ئېسىمدە: «مەن سەندەك ئىگىسىنى چىشلەيدىغان ئىت مىجەزلەر يىغىلغان ئاشۇ سېپىڭگە كىرىمەنما؟» دەۋەتتىم. ئۇ بىر نېمە دېدى، مەن بىر نېمە دېدىم. ئەتراپتىكىلەر ئىككىمزنى ئىككى تەرەپكە سۆرەپ ئېلىپ

كەتتى. ئۇ تاماقخانىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ: «خەپ، توختاپ تۇر! بۇ قېتىم قۇتۇلۇپ باققىنىڭنى بىر كۆرەي!» دېدى. مەنمۇ «قولۇڭدىن كەلسە ياغ چاينا! بۇگۈنلا بېرىپ دوكلات قىل، ئىشچىنىڭ خائىنى» دېدىم...

ـــ ھەي، يەنە تاپتىن چىققىلى تۇردۇڭغۇ؟ ـــ دېدى ئاشخانىدىن ئېتىلىپ چىققان ئانىقىز.

ـــ ئىشچىدىن چىققان خائىن دېگىنىڭ راستما؟ ـــ دېدى قاسىم جىددىيچىلىك ھېس قىلىپ.

ـــ ياماڭ بولساڭ سەنمۇ كىرىپ چاق. پەرۋايىم پەلەك، ـــ دېدى سايىم بوينىنى تولغاپ، ـــ ھەققەتنى كىم دەپسەندە قىلمەن دەيدىكەن، شۇ ئىشچىنىڭ خائىنى، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۆلگۈچە ئېلىشىمەن. ھەققىي دوستى ئۈچۈن جېنىدىن كېچەلمىگەن ئادەمنى ئوغۇل بالا دېگىلى بولمايدۇ. ئەگەر مېنى تاڭ ۋېنسەي، سادىق، لودېكيۇەنلەرنى قوغدىدىڭ، دەپ ئېتىۋەتسە، ئىككى ئوغۇل، بىر قىز تېپىپ قويىدۇم. ئۇلارغا «چوڭ بولغاندا ھەققەتنى بىر باشقا چىقارمىغۇچە توختىماڭلار!» دەپ نەسىھەت قىلىپ ئۆلۈپ كېتىمەن. ئەگەر سەن گۈيمۇ ھېيلە ئىشلىتىپ، ئىككى يۈزلىمىلىك قىلىدىكەنسەن، بىلىپلا قالىدىغان بولسام پوقىقىنى يۇلۇپ تاشلايمەن!..

ـــ قاسمكا، بۇنى ئەمدى گەپكە سالماڭە، بۇ ھازىر تازا غالجىرلاشتى. بۇنداق كېتىۋەرسە ئۆزىگە ئىش تېپىۋالىدۇ. قانداقمۇ قىلارمەن؟ ـــ ئانىقىز قورقىنىدىن كۆزىگە ياش ئالدى.

ـــ سايىم ئاچچىقىدا بەزى خاتا گەپلەرنى قىلىپ قويغان بىلەن ئۇنداق دۆتلەردىن ئەمەس، قورقماڭ. مۇتلەق ساندىكى خەنزۇ، ئۇيغۇر ئىشچىلار تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى يامان دېمەيدۇ. بەزىلەر ۋەزىيەت بېسىمى ئاستىدا ئاغزىغا كەلگەنچە بىر نېمىلەرنى دەپ قويسىمۇ ئەمەلىيەتتۇرىدىغان چاغدا، «مەن نەدىن بىلەي. ئۇلار شۇجى، چاڭجاڭ، مەن بولسام ئىشچى. تاڭ بىلەن سادىقنى كۆرمىگىلى بىر قانچە ئاي بولدى، ئۇ كۈنى قىزىقچىلىقتا ئۇيناشقاندەكلا سۆزلەپ قويۇپتىمەن» دەپ ئۆزىنى قاچۇرىدىكەن، ـــ دېدى قاسىم تىك ـ تىكلىغانلىرىدىن ئۇلارنى خەۋەر-

لەندۇرۇپ.

ـــ سەن گۇي، ئەمدى ھەقىقىي ئادەم بولۇش يولىغا ماڭغان ئوخشىمامسەن؟ ـــ دېدى سايىم ئىسسىق نەزىرى بىلەن قاسىمغا قاراپ كېتىپ.

ـــ ماڭا ئۇۋالچىلىق قىلما، سەل چۇۋالچاقلىقمىنى ھېسابقا ئالمىسا مەن ئەزەلدىن ئادەمگە زىيانكەشلىك قىلمىدىغان يولدا ماڭغان ئادەم ئەمەس. مەن سەممىيلىك بىلەن ساڭا ئەسكەرتىپ قويايي، ھېلىقىدەك ئىشچىدىن چىققان خائىن، ئىت مىجەزلەر يىغىلغان سەپ دېگەندەك سۆزلەرنى ئىككىنچى ئاغزىڭدىن چىقارغۇچى بولما. ئەگەر ئۇلار سۇرۇشتۇرۇپ قالسا، مەن ئۇنداق دېمىدىم. قادىر بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ تۆھمىتى، يالغان دەپ تۇرۇۋال. بۇنداق سۆزلەرنىڭ ئۆچۈنلا ئەمەس. سادىق ئۆچۈنمۇ ھېچقانداق پايدىسى يوق، ـــ دېدى قاسىم نەسىھەت قىلىپ.

ـــ كەمچىلىكى يوق ئادەم يوق. لېكىن، سادىق مىڭ بىر جاپادا ئۆزىمىز تىكلىگەن بايراق، ھەرقانداق ئادەمنىڭ بۇ بايراقنى يۇلۇپ تاشلىشىغا يول قويمايمىز! ـــ دېدى سايىم كۆزىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ.

سايىم ناھەق ئىشقا دۇچ كەلگەندە غەزەپلەنگەن بىلەن تەسىرلىك گەپنى ئاڭلىغاندا ياكى ئۆزى قىلغاندا بىردىنلا يۇمشاپ كۆڭلى بۇزۇلاتتى...

ـــ توۋا، ئادەم دېگەن نېمە ئۆزگەرسە، ئۆزى ئادەمگە ئوخشاپ تۇرسىمۇ مىجەزى باشقا بىرخىل مەخلۇققا ئوخشاپ قالىدىكەن، ـــ دەيتتى گۈلنىسا ئاشخانىدا تاماق ئەتكەچ، كونا ساپادا يانپاشلاپ يېتىپ كىتاب كۆرۈۋاتقان سادىققا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ، ـــ نازۇك دېتاللار 2 ـ سېخىدىكى سىزنىڭ ھېلىقى ئاتاقلىق ئەمگەك نەمۇنىچىگىز خېلى جياڭلىڭ بىر كېچىدىلا ئۆزگىرىپ، كۆزىنى يۇمۇپلا يالغان سۆزلەيدىغان، كۆكنا، يولسىزلاردىن بولۇپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان. شۇنچە يىللاردىن بۇيان ھەممە ئادەم ئۇنى ياۋاش، سەممىي، ئىشچان دەيتتى. ئەمدى بۇ ئادەمگە نېمە بولغانىدۇ؟ ئاغزىنى ئاچسىلا، باشقىلارنى «پارتىيىگە قارشى»، «سوتسىيالىزمغا

قارشى»، «ئوكچى»، «مىللەتچى»، «بۇزۇق ئونسۇر»، «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنىڭ ئىجادچىسى»، «تەشۋىقاتچىسى» دەيدىغان بوپتۇ. ئۇ بىر نېمىنى بىلىپ سۆزلەمدۇ ياكى باشقىلارنى دوراپ، بۇنداق قالپاقلار-نىڭ نېمە مەنىدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيلا ئاغزىغا كەلگەنچە بىلجىرلامدىغاندۇ-مىدۇ؟ سېيىت، قادىر، جالال «زەمبىرەك» دېگەنلەرنىڭغۇ تالال شۇجى بىلەن سىزگە قارشى تۇرىدىغىنى چۈشىنىشلىك، لېكىن بۇ «ئەمگەك نەمۇنىچىسى» نىڭ بىر كېچىدىلا ھەممىگلارغا كەينىنى قىلىۋالغىنىنى كۆرمەمدىغان. مەن شۇ چاغدا جالال «زەمبىرەك» نى ئورنىدىن يۆتكىمەكچى دېسەم گېپىمگە قۇلاق سالمىدىڭىز. ھازىر ئۇنىڭ ئاۋازى ھەممىدىن كۈچلۈك چىقىۋاتىدۇ. ھېلىقى ئىسلام دېگەنمۇ بىر يۇرتلۇق، بىر مەھەللىلىك دەپ پات ـ پات ئۆيگە كېلىپ ئۇنى، بۇنى قىلىشىپ بېرىپ يۈرەتتى. ئەمدى بىزدىن چەك ـ چېگرا ئاجرىتىقان ئوخشايدۇ. نەچچە ئاي بولدى، قارىسىنمۇ كۆرسەتمىدى. يەنىلا ھاشىم، سايىم، سولايمان، ھېببىبۇللا ۋىجدانلىق ئادەملەر ئىكەن. لېكىن، سىز ئۇلارغا ئوبدانراق خىزمەت بەرمىدىڭىز. ئادەمنىڭ قانداقلىقى مۇشۇنداق بېشىڭىزغا «كۈن چۈشكەندە» بىلىنىدىكەن.

پۈرژۇنىلىرى سۈنغانلىقتىن بىر تەرەپى ئويۇلۇپ كەتكەن، رەختلىرى سۈزۈلۈپ، ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىدە پۈرژۇنىسى ئۆسۈپ چىققان ئوچ كىشىلىك ساپادا يېتىپ ياپونچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان «كارخانا باشقۇرۇش-تىكى يۈز مىسال» دېگەن قوللانمىنى كۆرۈۋاتقان سادىق خالىسا گۈلنىسا-نىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ، خالىمىسا قوللانمىغا كۆز يۈگۈرتۈپ قويۇپ، ئاستا ـ ئاستا ئوخلاپ قالدى. شۇنچە گەپ قىلسىمۇ سادىقتىن سادا چىقمىغانلىقىغا ھەيران بولغان گۈلنىسا ئۈزۈپ تاشلاۋاتقان بىر پىلتە خېمىرنى قولىدا راسلىغاچ تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ، سادىقنىڭ ئوخلاپ قالغانلىقىنى كۆردى ـ دە، شەپە چىقىرىشتىن ئېھتىيات قىلىپ پوتىنىڭ ئوچىدا دەسسىگەنچە يەنە ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتتى. لېكىن، گۈلنىسا-نىڭ «باشقا كۈن چۈشكەندە» دېگەن گېپى چالا ئۇيقۇدا مۇگدەپ ياتقان سادىققا چۈشىدە ئاڭلىغاندەك سىزىم بېرىپ ئۇنى ئويغىتىۋەتتى. ئورنىدىن

تۇرغان سادىق شەپە چىقارمايمەن دېسىمۇ كونىراپ كەتكەن ساپانىڭ غىچىرلىشى بىلەن شەپە چىقىپ كەتتى. گۈلنسا ئۇ ياتقان ئۆيى تەرەپكە قاراپ قويۇپ ھەدەپ يەنە ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ دىققەتسىزلىكىدىن پايدىلانغان سادىق سۆرىمە كەشتىنى سېلىۋېتىپ تۇيدۇرماي ئاشخانىغا كىردى ــ دە، ئارقا تەرەپتىن گۈلنسانى قۇچاقلىۋالدى ۋە ئۇنىڭ بويۇن، ئېگىكلىرىگە چوكۇلدىتىپ بىرقانچىنى سۆيدى. تىك تۇرۇپ قازانغا خېمىر تاشلاۋاتقان گۈلنسا:

ــ «ئېشەك ئوسۇرسا قوڭى غېجەك تارتىپتۇ» دېگەندەك ئىش قىلىۋاتقىنىنى بۇنىڭ. كىشىلەر كاركىرىشىپ سادىقنى يوقتىمىز، دەۋاتسا، مەسىلىگىزنى ئويلىماي مېنى سۆيۈپ نېمە قىلاتتىگىز؟ بۇنداق چاغدا ئادەمنىڭ ھېسسىياتى ئۆلىدۇ، ــ دېدى قاپقىنى سۇزۇپ.

ــ ئەخمەق خوتۇن. ماۋ جۇشى: «ئامېرىكا بىزنى ئېتىراپ قىلمىغانغا ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشمەيدۇ. سۇلار ئۆز ئېقىندا ئېقىۋېرىدۇ. خوتۇنلار يەنە تۇغۇۋېرىدۇ» دېگەن، ھەممىسىنى قوشسا 300 دەك ئادەم گۇركىرىگەنگە ئاسمان كۆمۈلۈپ كېتەمتى؟ بۇ زاۋۇتتا 1700 ئادەم بار جۇمۇ. پىكرى بولسا بەرسۇن، ئاچچىقى بولسا قورسقىنى بوشتىۋالسۇن! «باشقا كۇن چۈشكەندە» دېگىنىگىز نېمىسى؟ كىمنىڭ بېشىغا كۇن چۈشۈپتۇ؟ مېنىڭمۇ كۆڭلۈمدە سان بار، قانداق قىلىشنى ئۆزۈم بىلىمەن، ــ دېدى سادىق غەمسىز بىر كەيپىياتتا.

ــ باشقا گەپلەرغۇ بىر نۆرى. تار مەھكىمىچىلىك قىلىپ، تەيسەن «50» تېپلىق تراكتورنىڭ چوڭ مەمكارلىقىغا قاتناشقىلى ئۇنىمىغان، ئۇنى شىنجاڭغا كىرىشكە يول قويمىغان، مىنىستىرلىققا، ياكى مۇئاۋىن مىنىستىرغا قارشى تۇرغان، مىللەتچىلىك قىلىپ 500 گە يەتمىگەن ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرى بار بۇ زاۋۇتتا 100 دىن ئارتۇق مىللىي كادىر ئۆستۇرگەن، مىللىي مەكتەپ سالمىغان دەپ بىر مىليون پۇل تەستىقلىماقچى بولغان، تاكى ۋېنسەي قاتارلىقلار بىلەن مۇداپىئە ئىتتىپاقى قۇرۇپ خىزمەت ئۆمكىگە قارشى تۇرغان، ئامېنى خىزمەت ئۆمكىگە قارشى قۇتراتقان دېگەن پىكىرگە قورسقىم كۆپۈۋاتىدۇ. بۇ سىز يالغۇز قارار قىلغان ئىشلار بولمىسا،

پىكىر بېرىڭلار دېسە ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈسە بولامدۇ؟

— هوي، قازان تاشقىلى تۇردى، سۈزۈڭ دەيمەن. قولىڭىزدىكى خېمىر تۇگەپتىغۇ، ئۇسسۇڭ! قورساق ئاچتى ئىچەيلى. ئاما بولغاندىكىن ھەرخىل قاراشتىكىلەر چىقىدۇ. تاڭ شۇجىنى «خەنزۇدىن چىققان يەرلىك مىللەتچى»، ئوسماننى «چەتكە باغلانغان، ئىشپىيون» دېگىنىنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟

— ئوسماننى چەتكە باغلانغان ئىشپىيون دېگىنى نېمىسى؟

— سوۋېتتە بىر تۈركىنى بارمىش، شۇنى دەيدۇ.

— ما گەپنى، توۋا.

— بىز پارتىيىگە، تەشكىلگە ئىشەنسەكلا، ئاخىر ئېقى ئاق، قارىسى قارا بولۇپ چىقىدۇ.

— تەشكىل دېگىنىڭز بىلەن ئۇلار ئىشلەتكەندە تازا ماختاپ ئىشلىتىپ، مۇشۇنداق چاغدا ھەي، بۇ ئۇنداق ئادەم ئەمەس دېمەي ھەممىسى ئۆز جېنى بىلەن قالىدىكەن. تاڭ شۇجى بىلەن ئىككىلارنى ئىدارە قوغدىيالايتتىمۇ؟ سىلەر شىڭ مۇدىر، لو مۇدىر، چىڭ مۇدىر، قۇدرەتلەرنى قوغدىيالىدىڭلارمۇ؟ ئۇلار نەچچە يىل بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۈردى، قولۇڭلاردىن نېمە كەلدى؟

— بۇ قېتىمقى ئۆتكەلچۇ گۇلنىساخان، — دېدى سادىق ئىسسىق ئاشنى ئاغزىغا ئېلىپ تۇرۇپ، — ھەممە ئادەم ئۆزىگە تايىنىپ ئۆتىدىغان ئۆتكەل. بىر كىم بىر كىمنى قولتۇقلاپ ئۆتكۈزۈپ قويمايدۇ ھەم قويالمايدۇ. شۇڭا، بىزمۇ بىر كىمدىن ئاغرىنماسلىقىمىز كېرەك. مەن ئۆزۈمگە ئىشىنىمەن. قېنى ئاش ئىچەيلى، مەن سېخقا بارماقچىدىم، — دېدى سادىق ئاغزىنىڭ كۆيگەنلىكى بىلەن كارى بولماي ئىتتىك ـ ئىتتىك ئېشىنى ئىچىپ.

— قاچان بىر ئالدىرىمايدىغان بولارسىز؟

— چاڭجاڭلىقتىن ئېلىۋېتكەندە.

— باشقا گەپ كەلمەيلا، چاڭجاڭلىقىڭزنى ئېلىۋېتسە خوش بولىمەن. لېكىن، شۇ چاغدىمۇ ماڭا قارىشىپ بېرىشىڭىز، بالىلارنىڭ ئۆگىنىشىـ

گه كۆكۈل بۆلۈشكىز ناتايىن. قاچانلا بولسا قازان بېشىدا دۇرۇت ئوقۇپ، ئالدىراتقىنكىز ئالدىراتقان.

گۈلنسا گەرچە شۇنداق دېسىمۇ چۆچۈگەندەك سادىققا تىكلىنىپ:

ـــ راستتىنلا شۇنداق گەپ بارما؟ ـــ دېدى.

سادىق ئۇنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇش ئۈچۈن:

ـــ ھازىرچە ئۇنداق گەپ يوق، لېكىن ھەربىرىڭت چوڭقۇرلاشقانچە بۇنىمۇ بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ. ھازىر نۇرغۇن ئورۇنلارنىڭ ئاساسىي مەسئۇللىرى يا تارتىپ چىقىرىلغان، يا بىر چەتكە چىقىرىپ قويۇلغان ئەھۋال كۆنسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ. ئادەمنىڭ ئىدىيىۋى تەيىارلىقى بولسا تۆيۈقسىزلىق ھېس قىلمايدۇ ـ دە، قوبۇل قىلماق ئاسانغا چۈشىدۇ. تاڭ شۇجى بىلەن ئىككىمىز ئاللىقاچان بۇنىڭغا تەيىارلىق قىلىپ قويغان. بىز ئۆزىمىزگە ئىشىنىمىز. ئۆزىگە ئىشىنىش كىشىگە ئەڭ چوڭ تەسەللى، ـــ دېدى.

سادىق ئەھمەلىيەتتە بىرقانچە كۈندىن كېيىن يۇز بېرىدىغان «تىرىك يولۋاس تۇتۇش» تا ئۆزىنىڭ تارتىپ چىقىرىلىدىغانلىقى توغرىسىدا گۈلنىساغا ئۇچۇر يەتكۈزۈپ، ئۇنى قورقماسلىق، ھودۇقماسلىققا چاقىرىۋاتاتتى. سادىق ئورنىدىن قوزغىلاي دەپ تۇراتتى. ئىككى ئوغلى تاھىر بىلەن زاھىر كەينى ـ كەينىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇ ئىككىنچى ئوغلى زاھىردىن سورىدى:

ـــ بالام، مەكتىپىڭلاردا دەرس ئۆتۈلۈۋاتامدۇ؟

ـــ نەدىكى، لاۋشې بۇگۈنمۇ، سىبۇچىڭلار بىلەن داۋلى قىلمىز، ئۆزۈڭلار فۇشى قىلىڭلار. دەپ قويۇۋېتتى (مۇئەللىم بۇگۈنمۇ «تۆت» تە ئېنىقسىزلار بىلەن كۈرەش يېغىنى ئاچمىز. ئۆزۈڭلار تەكرارلاڭلار دېدى دېمەكچى).

ـــ ئىككىڭلار ئاڭلاپ تۇرۇڭلار: سىلەر ئوقۇغۇچى، تېخى كىچىك، بۇ ئىشلار بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن. ئۆز ئۆگىنىشىڭلارنى ياخشى قىلىڭلار. مەن بىكار بولغاندا سىلەرگە ئۈيغۇرچە ئۆگىتىپ قويىمەن.

ـــ سەن قاچان بىكار بولىسەن؟ ـــ خۇش بولۇپ كەتتى تاھىر

بىلەن زاھىر.

ـــ ئاز قالدى!

ئاشخاندا تۇرۇپ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاۋاتقان گۈلنسانىڭ چرايىغا بىردىنلا غەم يۈگۈردى ـ دە، ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي تەمتىرەپ كەتتى.

3

ئىشتىن چۈشۈش ۋاقتى تۇشماي تۇرۇپلا ئىشچىلار ھەرخىل باھانە ـ سەۋەبلەر كۆرسىتىپ بىر ـ بىرلەپ تاراپ كېتىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەنگىلى خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغانىدى. ھازىر تۆمۈرچىلىك سېخىمۇ ئاللىقاچان قۇرۇقدىلىپ قالغانىدى. لېكىن، توختى زابوي پات ـ پات سائىتىگە قاراپ قويۇپ، ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن يۆلەنچۈكلۈك شادا ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى.

ئۇنىڭدا بىر كاج مىجەز بار ئىدى. ئەمدى ئىككىنچى قىلمايمەن دېگەن گەپ ئاغزىدىن چىقىپ كەتسىلا ئۇ دېگىنىنى راستىنلا قىلمايتتى. ئۇ بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدا بىر قېتىم ئىشقا كېچىكىپ كېلىپ، بىر قېتىم ئىشتىن بۇرۇن چۈشۈپ كېتىپ، ئۇدا ئىككى قېتىم تەنقىد يېگەن، ئۇ گۇرۇپپىسىدا ئەمدى بۇنداق ئىشنى سادىر قىلمايمەن دەپ ۋەدە بەرگەنىدى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق ئەھۋالدا ئىشقا كېچىكىپ كېلىدىغان، ئىشتىن بالدۇر قايتىدىغان خاتالىقنى سادىر قىلمىدى. ھەتتا كەيپ بولۇپ قالغاندىمۇ خۇمارلاشقان كۆزلىرىدە سائىتىگە قارىۋېلىپ، «مەن ۋەدە بەرگەن، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلسام بولمايدۇ. مېنى گەپكە تۇتماڭلار ئاغىنىلەر! ئوغۇل بالىنىڭ ئەڭ چوڭ پەزىلىتى قىلغان گېپىدە تۇرۇش، كەيپىچىلىك دېگەننى سەن قايسى ھالغا كەلتۈرىمەن دېسەڭ شۇ ھالغا كەلتۈرەلەيسەن. گەپ ئۆزۈڭدە. بەزى گۈيلارنىڭ ھاراقنى ئىچىپ، ھوشۇمنى يوقتىتىمەن دېگىنى يالغان. ھوشىنى بىلمەيدىغان ئىش بولامدۇ؟ ھوشىنى بىلىدۇ، ھارامزادىلىك قىلغان گەپ. مەنمۇ بەزىدە ھارامزادىلىك قىلىمەن. لېكىن، ئىشقا

چۈشۈش، ئىشتىن قايتىش ئىشغا ئۇنداق قىلمايمەن» دەپ چۈشەندۈرەتتى ...
ئۇ يەنە سائىتىگە قارىدى. يەنە بىرىم مىنۇت بار ئىكەن. ئۇ يەنە سېخ دەرۋازىسىنىڭ ئۈدۈلىدىكى تامغا ئېسىقلىق سائەتكە قارىدى. «مەن ئىشقا چۈشكەندە قولۇمدىكى سائەتنى ئۆلچەم قىلغانىكەنمەن، ئىشتىن چۈشكەندىمۇ شۇنى ئۆلچەم قىلىشىم كېرەك. مانا ئەمدى توشتى» توختى شۇ خىيال بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا قاراپ ماڭدى. «بۇگۈن راسا پەيزىم بىلەن كەلگەنىدىم. لېكىن، ئىشنىڭ تايىنى بولماي قالدى. بىزنىڭ ھېلىقى گۇرۇپپا باشلىقىمىزمۇ «سولچى» بولۇۋاپتۇ ئەمەسمۇ؟ بىرقانچە ئەۋرىشكىنى سوقا ـ سوقماي قوگى چىدىمىدى ئۇ كىسپۇرۇچ-نىڭ، پاش قىلىدىغان ماتېرىيالىكلار بولسا يېزىكلار. دازىباۋ يازىكلارمۇ بولىدۇ، دەپ ئىشچىلارنى قۇترىتىپ قويۇپ، ئۆزى مەمۇرىي بىناغا چىقىپ كەتكەنچە ھېلى قايتىپ كېلىپ، كىيىمىنى ئالماشتۇرۇپ ئۆيگە كەتتى. بۇ گۇي ئۇ يەردە خىزمەت ئۆمىكىگە قۇيرۇق شېكىشتىماي نېمە ئىش قىلىدۇ؟ لېكىن ئۇ مىڭ قۇيرۇق شېكىشتىسمۇ ئۇچاستىكا باشلىقى بولالمايدۇ. نېمىشقا دېگەندە، ئۇ يۇمشاق باش، پەمى يوق ئاداش، ئۇنىڭ ياۋاش، سەمىمىلىكىمۇ بولىدۇ. لېكىن پەمى يوق. ئۇ گول بولمىسا ئۇلارغا ئالدا-نامتى؟» توختى شۇ خىياللىرى بىلەن گۇرۇپپا باشلىقىنىڭ ئورۇق، كۇچ-سىز سىماسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى بولغاي، «ئۇ ئاداش ئاشۇ سېمىز خوتۇنغا بەك ئىشلەيدىغان ئوخشايدۇ. بەزىدە گۇرۇپپىدا ئادەم كەملەپ قالغاندا ئۇمۇ يان بولقا ئۇرۇشقا چۈشىدۇ. لېكىن، ئۆزى تەرلەپ پىشىپ كەتكەن بولسىمۇ بولقىسىنى زادى تور يېمەيدۇ. ئۇزۇنغا قالماي ھېرىپ قالىدۇ. بۇنىسى راست!» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۆزىچە كۈلۈپ قويدى.

ئۇ شۇنداق خىياللار بىلەن ئۆي تەرەپكە قايرىلىدىغان يەرگە كەل-گەندە ئۇستۇن تەرەپتىن كېلىۋاتقان لودېگىيونىنى كۆردى. ئۇ بېشىنى ئېچىگە تىقىۋېلىپ سۇس كەيپىيات بىلەن كېتىۋاتاتتى. توختى ئىزىدا توختاپ ئۇ كېلىۋاتقان تەرەپكە قاراپ ئېچىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزدى: «بۇ ئاغىنىمىزمۇ ئانچە چېچەنلەردىن ئەمەسكەن. تەشكىلگە سەمىمىلىك قىلد-

مەن، دەپ ئۆز ئائىلىسىنىڭ ھەممە ئىشىنى دەپتۇ. تەشكىل دېگەندىمۇ ئۇنى كىمنىڭ باشقۇرغانلىقىغا قاراش كېرەك ــ دە، بۇندىن گەپلەرنى ھېلىقى «بۆرە» ئاتلىق ئادەمگە دېسە ئۇنى شۇنداق قىلماي قانداق قىلاتتى. شۇڭا، ھەممىدىن كۆپ، دەھشەتلىك كۆرەشكە تارتىلغىنى ئۆزى بولۇپ قاپتۇ. بۇ خىزمەت ئۆمىكى تازا دۇرۇس تەشكىل ئەمەستەك قىلىدۇ، ھېلىقى لاك دېگىنى خۇددى غالجىرلاشقان ئىتقىلا ئوخشايدىغان ئېمىكەن. چالما ئاتمىساڭمۇ چىشلەيمەن، دەپ تۇرىدىكەن. قاراپ ئۆتسەڭمۇ ئادەمگە ئېتىلە-مەن، دەپ خىرىس قىلىپ تۇرىدىكەن. ئۇنىڭ تەلۈە مۇتتەھەملىكى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن چوڭقۇر ئىككى كۆزىدىنلا مەلۇم بولۇپ تۇرمامدۇ؟ ئەگەر ئۇ مەندەك ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ قالسا، ئادەم ئۆلتۈرىدىغۇ دەيمەن. ئۇ ھاراق ئىچەمدىغاندۇ؟ ھەر ھالدا ئۇنىڭ ھاراق ئىچمىگىنى ياخشى، بولمىسا ئۇ ئۆزىگە قارشى چىققانلىكى ئادەمنى ئۆلۈمگە بۇيرۇيدۇ. لېكىن، ئۇ ھازىر تىرىك يولۇاس تۇتمەن، دەپ تاك بىلەن سادىقا خىرىس قىلىۋاتىدۇ. قانداق بولار؟ بۆرى دېگەن قوينىلا قورقۇتالايدۇ، يولۇاس بىلەن ئېلىشمەن دېسە ئۆزىنىڭ ئۆلگىنى شۇ». توختى لو دىڭيۈەن تاكى يېنىدىن ئۆتۈپ كەتكۈچە ئاشۇنداق خىياللار بىلەن ئۇنىڭ مېڭىشىنى كۆزەتتى. ئاندىن «مەن نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم؟ ئۆزۈم توقىغان بىر قوشىقىم بار ئەمەسمۇ؟ بىر غىڭشىپ باقمايمۇ. قاملاشتىمۇ يوق؟» دېگەن-لەرنى ئويلىدى ۋە ئۆي تەرەپتىكى يولغا قايرىلىپلا:

بۆرى كەپتۇ قوتانغا،
كۆل رەڭ ئىكەن تۈكلىرى.
بوغۇپ قويۇپ ئون بەش قوي،
يەپتۇ ئۇنىڭ بىرىنى.

دەپ قوشاق توقىدى.

ــ قاملاشقاندەك قىلىدۇ توختاخۇن بۇ قوشقىلار! ــ دېدى ئۇ ئۆز ــ ئۆزىگە شۇرلاپ، ــ بۇ يىرتقۇچنىڭ بوغۇپ قويغانلىرى

ساپلا ئىرىككەن ئەمەسمۇ؟ ئۆلگىنى دۆت قوي ئوخشايدۇ. بۆرىنىڭ قوڭنى بۇراپ نېمە قىلىدۇ؟ توغرا ئۇ ئۇنى ئۆزىنى باقىدىغان ئىتقا ئوخشىتىپ قالغان ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ ھېيلىسىگە ئالدانمىسا ئۇنىڭغا بۇ كۈن يوق ئىدى. توختا توختاخۇن! بۇ قوشاقنىڭ «يەپتۇ ئۇنىڭ بىرىنى» دېگەننى «يەپتۇ ئۇنىڭ دۆتىنى» دەپ چۈشۈرسەم بولغۇدەك.

— توختاخۇن كىم بىلەن سۆزلىشۋاتىسىلەر؟ — قۇيمىچىلىق سېخى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ئىككى ئۇستام ئۇنىڭ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

— كىم بىلەن سۆزلىشىمەن؟ ھازىر سۆزلەشكۈدەك چورتلا ئادەم قالمىدى. ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم سۆزلەشسەم بولمامدىكەن؟ — ئۇ ئاللىقاچان كەيپى پىشىلىپ، سۆزلەشكە باشلىغان كۆزىنى ئۇلارغا تىكتى ۋە:

— سەمەتكەنسەنغۇ؟ سەندەكلەر بىلەن ئېقىم كېلىشمەيدۇ. ماۋۇ خېلى بولىدىغان نېمە، — دېدى ئۇ ئىبراھىم ئۇستامنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ. چۈنكى، سەمەتمۇ قۇيمىچىلىق سېخىدىن چىققان، «ئاكتىپ» لارنىڭ بىرى ئىدى.

— يەنە قوشاق قوشۇپسىلەر - ھە؟ ئوقۇپ بېقىڭلار ئاڭلاپ باقايلى، — دېدى ئىبراھىم ئۇستام ئۇنى گەپكە سالماقچى بولۇپ.

— ماۋۇ بار يەردە ئوقماي دەپتىم، بوپتۇ، سېنىڭ يۈزۈڭنى قىلاي. ئۆزۈمۇ بىرەرسى ئۇچراپ قالسا بىر تەستىقلىتىپ باقاي دەپ تۇراتتىم.

توختى يەنە قوشاق توقۇدى.

— نېمە دېگىنىڭلار ئۇ؟ يولۇاس دېگىنىڭلار كىم، بۆرى دېگىنىڭلار كىم؟ مەن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىمغۇ؟ — دېدى سەمەت.

— مەن بىلمەن سېنىڭ گەپ تىكلايدىغانلىقىڭنى. بولدى، گەپ قىلمىدىم. ماي تۆگەپ قالدى. ئەمدى قىزىق گەپ چىقمايدۇ. يولۇڭلارغا ھېڭىڭلار. قارىغاندا سىلەرمۇ ۋاقىتقا قاتتىق رېئايە قىلىدىغانلاردىن ئوخشىمامسىلەر؟ — توختى گېپىنى تۆگىتىپلا بېشىنى بۇرىدى.

— توختاڭلا توختاخۇن! ماي تۆگەپ قالدى دېگىنىڭلار نېمە

دېگىنىڭلار ئۇ؟ ـــ دېدى سەمەت.

ـــ ھەي سەمەت، ئۇ گەپكە كاللا ئىشلەتمە، ئۇ گەپتە باشقا مەنە يوق، لېكىن ئۇنىڭ مەنىسىنى بىر كېچە ئويلىنىپمۇ تاپالمايسەن. مەن دەپ بېرەي، سەنمۇ دوقۇرۇپ يۈرمە. بۇ دېگىنىم ئىچكەن ھاراق سىڭىپ، كەيىپىم يېشىلىپ كەتتى. ئەمدى ئۇنداق دادىللىق بىلەن قىلىدىغان گەپ ئاغزىمدىن چىقمايدۇ، باشقا گەپلىرىم قىزىق بىلىنمەيدۇ، دېگىنىم. چۈشەنـ دۈڭمۇ؟

ـــ چۈشەندۇق، چۈشەندۇق، ـــ دېدى ئىبراھىم ئۇستام كۈلۈپ كېتىپ، ئاندىن:

ـــ توختاخۇن، بۇ زاۋۇت تۇرسا، بۇ يەردە قوتان، بۆرە، قوي نېمە ئىش قىلىدۇ. بۇ قوشقىلار نېمىگە قارىتىلغان؟ ـــ دېدى.

ـــ سىلەر بۇنى چۈشىنىپ تۇرۇپ چۈشەنمەسلىككە سالساڭلارمۇ مەيلى، ياكى راستتىن چۈشەنمىسەڭلارمۇ مەيلى. بولسا راستتىن چۈشەنمـ گەيسىلەر ئىلاھىم. توختى «زابوي» ئۇ ئىككىسىنى مەنىستىمگەندەك مەسـ خىرىلىك كۈلۈپ قويۇپ ئۆي تەرەپ ماڭدى. ئۇ ئىككى، ئۈچ قەدەم ئالغاندىن كېيىن يەنە قايرىلىپ، ـــ راستىن مەنىسىنى تاپالمىساڭلار ئۆـ يۈمگە بېرىڭلار، ئۈچ رومكا قۇيۇپ بېرىمەن. شۇنىڭ بىلەن، ھەممە ئىش ئېسىڭلارغا كېلىدۇ. ھازىرقى ئىشلارلا ئەمەس، كېيىنكىنىمۇ ئويلاپ يېتەـ لەيدىغان بولسىلەر، ـــ دېدى ـ دە، ئاندىن گۈس ـ گۈس دەسسەپ كېتىپ قالدى.

ـــ بۇنىڭ بۇ قوشقىنىڭ چوقۇم چوڭقۇر مەنىسى بار، ـــ دېدى سەمەت ئويلىنىپ.

ـــ مەست دېگەننىڭ ئاغزىدىن نېمىلەر چىقمايدۇ دەيسەن؟ ئۇنىڭغا باش قاتۇرۇپ نېمە قىلالاتتىڭ؟ ـــ دېدى ئىبراھىم ئۇستام. بۇ ئۇنىڭ بۇنى تەشكىلگە كۆتۈرۈپ كىرمە دېگىنى ئىدى.

ـــ ياق، ئۇ ھازىر مەست ئەمەس. بۇ زابوينى سېغىنىپ چاغلىما. ئۇ دائىم قوشاق بىلەن تەشكىلنى، كادىرلارنى مەسخىرە قىلىدۇ، ئۆتكەندە

ئوسمان چىشىغا تېگىپ قويۇپتىكەن، ئەتىسىلا:

چالما ئاتسام ئاسمانغا،
يېنىپ چۈشتى قاسقانغا.
گەپ قىلماسمەن زادىلا،
«يوغان كادىر» ئوسمانغا.

دەپ قوشاق قوشتى ئەمەسمۇ؟ بىز: بۇ نېمە دېگىنىڭ دېسەك، ئۇ: كادىر بەك يوغان بولۇپ كەتسە ئۇنىڭغا گەپ قىلمىغىنىڭ تۈزۈك. بولسا بىزدەك ئىشچىنىڭ قوپال گەپلىرىگە چىدىمايۋ ئىشتانغا چىقىرىۋېتىدۇ، دەپلا بۇگۈن-كىدەك كېتىپ قالغانىدى، دېدى سەمەت.

سەمەت، توختىنىڭ قوشقىدا چوڭقۇر مەنە بارلىقىنى ھېس قىلىپ، يول بويى ھەربىر جۈملە، بوغۇملارغىچە ئۆزىچە مەنە بەرگەچ ئۆيىگە قايتتى.

ئون توققۇزىنچى باب
فرونتسىز جەڭ

1

ئۆكتەبىر ئاخىرلىشاي دەپ قالغانىدى. يىللىق ئىشلەپچىقىرىش كۆر-سەتكۈچىنىڭ ئاران 56 پىرسەنتى ئورۇندالغانلىقىنى ئاڭلىغان لاڭ چىنى ئەنسىزچىلىك باستى. چۈنكى، يېقىندا ئىشلەپچىقىرىش مەسلىسىدە يۇقىرىدىن ئۇنىڭغا بېسىم بولغانىدى. بولمايدىغان بولسا ئىشلەپچىقىرىش مەسلىسىدە ئۇنىڭ پەرۋايى پەلەك ئىدى. مەسئۇلىيەتنى ئارتىدىغان ئادەم بار ـ دە. ئۇ قادىر راخمان بىلەن پىكىرلەشكەندىن كېيىن زاۋۇتنىڭ ئاساسىي مەسئۇللىرىنى چاقىرتىپ سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرمەكچى بولدى. خىزمەت شۆبە ئۆمىكى كەلگەندىن بۇيان، ئۇلارنىڭ زاۋۇت مەسئۇللىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى خۇددى مۇشۇك بىلەن چاشقاننىڭ مۆكىمۈكدەك ئوينىشىغا ئوخشاپ قالدى. زاۋۇت رەھبەرلىرى لاڭ چىنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەندە لاڭ چى ئۇلارنى يەۋەتمەكچى بولاتتىيۇ، لېكىن يەۋېتەلمەي غاجىلاپ قويياتتى.

تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق ئىرىنچەكلىك بىلەن ئىبغىر قەدەم ئىلىپ، بىر ـ بىرلەپ پارتكومنىڭ كىچىك مەجلىسخانىسىغا كىرىپ كەلدى.

ـــ ئوسمان نېمىشقا كەلمىدى؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق كىرىپ كەلگەندە قاراپمۇ قويمىغان لاڭ چى يەن زىلى كىرىپ كېلىش بىلەن ئۇنىڭدىن سوراپ.

ـــ ئۇ بەربىر كەلمەيدۇ. شۇڭا، ئۇقتۇرۇش قىلمىدۇق، ـــ دېدى خىزمەت شۆبە ئۆمىكىنىڭ كاتىپى چىڭ.

تاڭ ۋېنسەي ئۇدۇلدىكى تامغا ئېسىلغان سائەتنىڭ چىكىلدىشىنى تىڭشاپ، ئۇنىڭ ھەربىكتىنى تاماشا قىلىپ ئولتۇراتتى.

«ۋاقىت دېگەن سۆزدەك ئاقىدىغان نېمە، ئۇنىڭ قەدىرىگە يېتىپ، چىڭ تۇتمىسا، ئاشۇنداق چىك ـ چىك بىلەن تالاي ۋاقىت تۇگەيدۇ» دەپ ئويلايتتى سادىق.

يەن زىلى ھەرقانداق دۆشكەلەشلەرگە مەن تەييار دېگەندەك مۇلايىم ئولتۇراتتى. تاڭ ۋېنسەي لاڭ چىنىڭ چىرايىغا قاراپمۇ قويماي ئەمدى بىر گېزىت بىلەن ھەپىلەشكىلى تۇردى.

ـــ بىز يېڭى كەلگەن كۇنىلا سىلەرنى ئاگاھلاندۇرغان، ـــ سادىقنىڭ خىيالىنى بۇزدى لاڭ چى، ـــ ھوقۇق تارتىۋالمايمىز، پارتكوم رەھبەرلىكىدە مەمۇرىي ئىشلار بىلەن ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزۈڭلار مەسئۇل بولىسىلەر، بىز نازارەت قىلىمىز دەپ. كېيىن سىلەر بىز بىلەن تىركەشكىلى تۇردىڭلار. شۇ چاغدا، يەنە ئاگاھلاندۇرۇپ: بۇمۇ مۇتلەق، ئەمەس نىسپىي، ئەگەر مەيدانىڭلارنى ئۆزگەرتمىسەڭلا بۇ ھوقۇقنى داۋاملىق سىلەرگە تۇتقۇزۇش قېيىن، دېگەنتۇق. مانا ئەمدى سىلەر تىركىشىشتىن قارشىلىشىشقا ئۆتۈپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى مۇشۇ ھالغا كەلتۈرۈپ قويۇپسىلەر، بۇنىڭغا كىم مەسئۇل، يولداش تاڭ ۋېنسەي سىز مەسئۇلمۇ ياكى سادىق مەسئۇلمۇ؟

لاڭ چى ئىشلەپچىقىرىش سۈرئىتىنىڭ بۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىنى ئۆز مەيدانى ۋە كۆز قارىشى ئاساسىدا تەھلىل قىلىپ، ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ «خاتا مەيدان»، «خاتا پوزىتسىيە» لىرىنى قاتتىق تەنقىد قىلدى. ئۇنىڭ سۆزىدە تەنبىھ خاراكتېرىنى ئالغان سۆزلەرمۇ، بۈيرۇق خاراكتېرىدىكى سۆزلەرمۇ، ئىشلەپچىقىرىشنى قانداق قىلىپ تېزدىن راۋاجلاندۇرۇپ، كېيىنكى ئىككى ئايىنى چىڭ تۇتۇپ، يىللىق ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇندىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يۈمشاق، يىلىنىدىغان ئىبارىلەرمۇ بار ئىدى.

ـــ يولداش قادىر راخمان، ئۇلار سۆزلەشتىن بۇرۇن سىزنىڭ دەيدىغانلىرىڭىز بارمۇ؟ ـــ دېدى لاڭ چى قارىداپ كەتكەن چىرايىنى

بۇزماي تۇرۇپ.

ـــ مەن سىزنىڭ پىكرىڭىزگە تامامەن قوشۇلمەن، تولۇق ھمايە قىلمەن. ئەگەر سىز كۆرسەتكەن يوليورۇق ئاساسىدىلا ئىشلەيدىغان بولساق، يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى چوقۇم ئورۇندىغىلى، بەلكى ئاشۇرۇپ ئورۇندىغىلى بولىدۇ، ـــ دېدى قادىر لاڭ چىنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ. سادىق قىستاپ كەتكەن كۈلكىسىنى سىرتقا چىقىرىۋەتكىلى قىل قالدى.

ـــ كىم سۆزلەيدۇ؟ ـــ لاڭ چى زاۋۇت مەسئۇللىرىغا كۆز يۈگۈرتتى.

ئۇلارنىڭ يەنىلا پەيلى ياماندەك كۆرۈنەتتى. ھېچكىم سۆزلەشنى خالايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. تاڭ ۋېنسەي يەنە ھېلىقى سائەتكە قارىۋالغان، سادىق بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالغاندى. يەن زىلى ھېلى خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەرگە تەلمۈرۈپ ھوشيار ئولتۇرغانلىقىنى ئىپادىلىسە، بىر دەمدىن كېيىن تاڭ ۋېنسەي، سادىقلارغا قاراپ كۆزلىرىنى مۆلدىرلىتەتتى. خىزمەت ئۆمىكى تەرەپتە ئولتۇرۇۋېلىپ، كىمنىڭ ئاغزىدىن گەپ چىقىشىغىلا قالدۇرماي يېزىپ ئولتۇرغان خۇاڭ شىڭ (ئۇ ئۆزىنى خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ ئادىمى دەپ چاغلايتتى) قەلىمىنى خاتىرە دەپتىرىگە توغرىلىۋېلىپ داۋاملىق يېزىشقا تەييار تۇراتتى. ھېچكىم زۇۋان سۇرمىدى، مەجلىسخانا تىمتاسلىققا چۆمدى.

ـــ سادىق، سىز سۆزلەڭ چاڭجاڭ بولغاندىكىن! ـــ بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتىدى لاڭ چى.

سادىق ئەسلى ھالىتىنى ئۆزگەرتمەي ئولتۇرۇۋەردى. ئەگەر ئۇنىڭ ئاغزى ئېچىلسىلا «سىلەر كېچە ـ كۈندۈز تەشنالىق بىلەن تەمە قىلىپ تۇرغان ھوقۇقنى تارتىۋېلىپ، ھەممە ئىشنى ئۆزۈڭلار قىلىڭلار. ئىككى ئايدا بەش ئايلىق ۋەزىپىنى تۈگىتىش رېكورتىنى يارىتىپ دۇنيا سەھنىسىگە چىقىڭلار!» دېمەكچىدى. سادىقنىڭ يامان ئەپلىزىنى سەزگەن تاڭ ۋېنسەي:

ـــ يولداش لاڭ چى، مەن سۆزلەي. مەن پارتكوم سېكرېتارى بولغاندىكىن بۇ ئىشقا ئالدى بىلەن مەن مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك، ـــ

دېدى سوغۇق قانلىق بىلەن. لېكىن، لاگ چىنىگ ئەمىلىنمۇ ئاتاپ قويمىدى. لاگ چى ئۆزىنىگ ئۆمەگ باشلىقى ئىكەنلىكىنى ئاغزىغىمۇ ئېلىپ قويمىغانلىقىغا كۆڭلىدە قاتتىق خاپا بولسىمۇ، گەپ قىلمىدى.

ـــ بىزمۇ خۇددى سىلەردەگ تىت ـ تىت بولۇۋاتىمىز، ـــ دەپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى تاگ ۋېنسەي ئۆزىنى قاتتىق تىزگىنلەپ تۇرۇپ، ـــ سىز دېگەندەگ بىز خىزمەتنى ياخشى ئىشلىيەلمىدۇق. بۇنىگ ئۈچۈن، ھەرقانداق چاغدا يۇقىرى ئالدىدا ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈشكە رازىمىز. ھەممە مەسئۇلىيەت بىزگە ئارتىلىپ قالسىمۇ ئانچە ئادىللىق بولماس. سىزمۇ خېلى ئۇزۇن يىلدىن بۇيان بىر ئىدارىنىگ بىر بۆلۈگ ئىشىغا مەسئۇل بولۇپ كەلگەن ئادەم.

ـــ سىزنىگچە مەسئۇلىيەتنى كىم ئۈستىگە ئېلىشى كېرەگ؟ بىزما؟ ـــ لاگ چىنىگ گازىر كۆزىدىن ئوت چاقناپ كەتتى، ـــ سىز دائىتما گەپلىرىگىزنى قويۇپ، مەقسىتىگىزنى ئېنىق دەگ!

ـــ مېنىگ باشقىچە مەقسىتىم يوق. زاۋۇت پارتكومىغىمۇ خىزمەت ئۆمكى نازارەتچىلىگ قىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، بىر تۈتاش رەھبەرلىگ قىلىش كېرەگ. «تۆت» نى ئېنىقلاش بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنىگ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىپ، ھەربىكەتنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىشنىمۇ ئاقسىتىپ قويماسلىقنىگ توغرا يولى ۋە تەدبىرىنى كۆرسىتىشىمىز كېرەگ دېمەكچىمەن.

ـــ بىز ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدا ئاز چاقىرىق قىلدۇقمۇ؟ شوئارىمىز ياگراق بولمىدىما؟ بۇ ھەقتە ئاز گەپ بولدىمۇ؟ يۇقىرىنىگ بۇ ھەقتىكى سىياسىتى، فاگجېنلىرى سىلەرگە ئېنىق ئەمەسمۇ؟ نېمە، بىز تېخى سىلەرگە توغرا يول كۆرسىتىپ بېرەلمىدۇقما؟ ـــ لاگ چى تىترىگەن قوللىرىدا تۇرۇپكىدىكى كۆيۈپ بولغان تاماكا قالدۇقىنى چىقىرالماي، چاي شىرەسى ئۈستىگە پاققىدە قويدى ـ دە، تاماكىسىنى تۇرۇپكىسىز تۈتاش ـ تۇردى، ـــ مەن سىزگە گەپ يورغىلاتماگ دېدىم، بىزنىگ سىلەرگە توغرا يول كۆرسىتەلمىگەن يەرلىرىمىزنى دېمەمسىز، كۆزىگىزنى يۇمۇپلا پاكىتسىز سۆزلىمەي.

ـــ يولداش لاۋ چى، سىز ئۇنداق ھېچ ئىشتىن خەۋىرىڭىز يوق قىياپەتكە كىرىۋالماڭ! سىلەر كېلىپ ئۇزۇنغا قالماي، ئاممىنى قوزغاش نامىدا ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇش تارقاتقىنىڭىز ئېسىڭىزدىمۇ؟ ـــ تاۋ ماتېرىيال ئارىسىدىن تامغا بېسىلغان بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ «مانا مۇشۇ ماتېرىيال» دەپ كۆرسەتكەندىن كېيىن، ئۇنى ئالدىدىكى چاي شىرەسى ئۈستىگە قويدى.

ـــ نېمە ئۇقتۇرۇشكەن ئۇ؟ ـــ لاۋ چاچراپ چىقىپ كېتەي دېگەن كۆزلىرىنى تاڭغا سانجىپ، تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى شىلتىدى.

ـــ سىز بىرنېچىدىن تىترىمەڭ! ئىككىنچىدىن قول شىلتىماڭ! ئۈچىنچىدىن گۇركىرىمەڭ! مەن ھازىرمۇ مۇشۇ زاۋۇتنىڭ پارتكوم سېكرېتارى، سابىق زاۋۇت باشلىقى، يەن زىلى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، قوشۇمچە باش ئىنژېنېر. سىز ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسا ھەرىكەتتىن باشقا ئىشلارغا پارتكوم رەھبەرلىك قىلىدۇ، دېگەننى ئاغزىڭىزدىن چۈشۈرمەيدىكەنسىز. لېكىن، نېمە ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىشقا چېتىلىدىغان مۇشۇنداق چوڭ ئىشتا پارتكومنىڭ پىكرىنى ئالمايسىز؟ ھېچبولمىغاندا ئۈچىمىزنىڭ بىرىنىڭ پىكرىنى سورىمۇ ئېلىپ قويماي تۇرۇپمۇ ھۆججەت چۈشۈرۈۋاتسىز. مەسىلە يوغىناپ، يۇقىرى سۈرۈشتۇرگەندە ئەمدى بىز سىزگە لازىم بولۇپ قاپتۇقما؟ قۇربانلىققا قوي ئىزدەۋاتامسىز؟ ـــ تاۋ ۋېنسەينىڭ ئېڭەكلىرى تىترەپ، قوي كۆزى پارقىراپ كەتتى.

ـــ سىزنىڭ دېگىنىڭىز قايسى ئۇقتۇرۇش؟ بىز كەلگەندىن كېيىن نۇرغۇن ئۇقتۇرۇشلارنى چۈشۈردۇق. ئۇچۇقىنى دېمەمسىز؟ ـــ لاۋ چى سەل بوشاشتى.

ـــ مانا ئۆزىڭىز كۆرۈۋېلىڭ!

تاۋ ۋېنسەي ئالدىدىكى قەغەزنى ئېلىپ، چىڭ كاتىپ تەرەپكە پۇلاڭلاتتى. بۇ ئۇنىڭ «سەن ئاپىرىپ بەر» دېگىنى ئىدى. كىچىككىنە بۇ ھەرىكىتى بىلەن تاۋ ۋېنسەي ئۆزىنى يەنە بىر كۆرسىتىپ قويدى. لاۋ چى غىڭ قىلالمىدى. لاۋ چى قەغەزگە شۇنداق كۆز يۈگۈرتۇپ چىققاندىن كېيىن، مەسخىرىلىك كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ سىزنىڭ دېگىنىڭىز مۇشۇ ئۇقتۇرۇشمىدى؟ يولداش تاڭ ۋېنـ
سەي، سىز تېرە تاراقشتىماڭ! ئىككى ئېغىز گەپكە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بۇنچە
تۆۋەنلەپ كېتىشىگە ئىشەنمەيمەن.

ـــ سىز زاۋۇتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىكەنسىز، ـــ دېدى
تاڭ ۋېنسەي كىچىككىنىمۇ بوشاشماي، پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىشنى
ۋەيران قىلغان دەل سىزنىڭ ئاشۇ ئىككى ئېغىز سۆزىڭىز. زاۋۇت دېگەندە
نەچچە مىڭ ئادەم بىر گەۋدە بولۇپ ئىشلەيدۇ. گەۋدىنىڭ نۇرغۇن چوڭ
ـ كىچىك تارماقلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى گەۋدە دەيمىز. بۇ گەۋدە
ئۆزىنىڭ ھەممە ئەزالىرىنى تەڭ رىتىملىق ھەرىكەتكە كەلتۈرۈشى كېرەك.
شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ گەۋدىلىك رولىنى جارى قىلدۇرالايدۇ. ئۇنداق
بولماي ھەرىكەتلەنگىنى ھەرىكەتلىنىپ، توختىغىنى توختاپ قالىدىغان
بولسا، ئاخىرقى ھېسابتا گەۋدىمۇ ھەرىكەتتىن توختايدۇ. ئۇقتىڭىزمۇ؟

ـــ نېمە گەۋدە، گەۋدە دەۋېرىسىز، چۈشىنىشلىك سۆز بىلەن
ئىپادىلىمەمسىز؟

لاڭ چى راستىنى قايمۇقۇپ قالغاندى. تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ بۇ
ھالىنى كۆرۈپ غەزەپتىن سەل بوشىدى. سادىق ئېچىدە «سېنىڭ بۇ
سوقۇشاش كاللاڭ پەقەت ئاددىي، ئەمما يامان ئىشلار ئۈچۈنلا ئىشلەيدىكەنـ
غۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ قالدى.

ـــ ئاددىيسى، ـــ دەپ گەپ باشلىدى تاڭ ۋېنسەي، ـــ بىر
پۈتۈن گەۋدىنى تەڭ ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن زاۋۇتتا بىر يۈرۈش
قاتتىق ھەقلىي ئىنتىزام بىرلىكى يولغا قويۇلىدۇ. بۇ بىرلىك ئېچىدە،
ھەرىكەت بىرلىكى بىلەن ئۆلچەم بىرلىكى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ.
بۇنداق بىرلىك پارتكوم مۇزاكىرە قىلىپ، زاۋۇت باشلىقى بۇيرۇق قىلغاندىن
كېيىن ھەرقانداق ئادەمنىڭ چاڭجاڭنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ ئۆز
ئالدىغا ھەرقانداق ئۆزگەرتىش قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. خىزمەت
ۋاقتى مىنۇت ـ سېكۇنتلاپ ھېسابلىنىدۇ. ئۆلچەم سانتىمېتىر بىلەن
ئەمەس، مىللىمېتىر بىلەن ئۆلچىنىدۇ، ھەتتا بىر تال چاچنىڭ يېرىمغىچە،
ئۇنداق، بۇنداق قىلىشقا بولمايدىغان نازۇكلۇق بىلەن چەكلىنىدۇ. زاۋۇت

مانا مۇشۇنداق گەۋدە. بۇ گەۋدە بۇزۇپ تاشلانسا ئۇ خۇددى جان تالىشىش ئالدىدىكى بىرخىل چوڭ مەخلۇققا ئوخشاپ قالىدۇ. لېكىن، سىزنىڭ ئاشۇ ئىككى ئېغىز گېپىڭىزدە، خالىغان چاغدا مەجلىس ئاچساڭ بولىدۇ، خالىغان چاغدا خىزمەت ئۆمىكىنى ئىزدىسەڭ بولىدۇ، بىر ئادەمنىڭ كۈچى يەتمىسە، بىرقانچە ئادەم يىغىلىپ پاش قىلىش ماتېرىيالى يازساڭ بولىدۇ، كىمدە كىم ئۇلارنى تۇسسا، ھەربىرىدە بىلەن قارشىلاشقان دەپ قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ، دېگەندەك گەپلەر تەرغىب قىلىنغان. بۇنىڭ بىلەن، زاۋۇتنىڭ مەشغۇلات ۋاقتىنى بۇزۇپ قالايمقان قىلىۋەتكەن ئىنتىزام بۇزۇلۇپ ھۆكۈمەتسىزلىك كېلىپ چىققان. بەزىلەر ھازىر نەچچە كۈنلەپ سېخقا دەسسىمەيدىغان بولۇۋالدى، ھەتتا بەزىلەر ھېچكىمدىن سورىماي يۇرتىغا تۇغقان يوقلاپ كېتىپتۇ. مۇشۇنداق ئىشلىگەنلەر ئىشلەپ، «ئىنقىلاب قىلىمىز» دېگەنلەر ئۆزى بىلگەنچە، مەيلى كەلگەن يەردە يۇرسە، زاۋۇتتىن مەھسۇلات چىقامدۇ؟ ۋەزىپىنى ئورۇندىغىلى بولامدۇ؟ سىز بۇ قائىدىنى چۈشىنىدىغانسىز؟ ـــ تاڭ ئاران دېگەندە ئۆزىنى توختىتىۋالدى. مەغلۇبىيەتكەتەن بەرمەي، تاڭ ۋېنسەينىڭ سۆزىدىن يوچۇق ئىزدەپ ئولتۇرغان لاڭچى بىردىنلا تاڭ ۋېنسەيگە كۆيۈنگەندەك تەلەپپۇزدا:

ـــ سىز پىكىر بەردىم، دەپ كەڭ ئاممىنى خۇنۇكلەشتۈرىمەن دېمەڭ! بولمىسا خاتالىشىسىز، ـــ دېدى.

تاڭ ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە پىسەنت قىلمىدى. تاڭ لاڭ چىنىڭ ھەيۋىسىنى يەر بىلەن يەكسان قىلغانىدى. لاڭ چى بۇ ئۇقتۇرۇشنىڭ ھەقىقەتەن چوڭ بۇزغۇنچىلىق قىلىش رولىنى ئوينىغانلىقىنى كۆڭلىدە سېزىپ تۇرسىمۇ بىلىنمەسلىككە سېلىپ، باش تىقىدىغانغا تۆشۈك ئىزدەۋاتاتتى. بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن لاڭ تېخىمۇ مۇلايىملىشىپ:

ـــ مەن مۇشۇنداق ئۇقتۇرۇشقا قول قويغىنىمنى ھېچ ئەسلىيەلمەيۋاتىمىنا يولداش قادىر؟ ـــ دېدى ئۇ قادىرغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ.

ـــ چىڭ كاتىپ ۋېزىپ چىققانىكەن،. يولداش خۇاڭ شىڭ كۆرگەندىن كېيىن مەن قول قويغان، ـــ دېدى قادىر ئۆزىنى قۇربان قىلىش ھېسابىغا كوزىرنى ساقلاپ قېلىش ئويىدا.

ـــ شۇنداق، شۇنداق، ـــ دېدى خوۋاڭ شىك، ـــ مەيلى ئۇ ئۇقتۇرۇش توغرا بولسۇن ياكى خاتا بولسۇن، ئۇنى لاڭ تۇمنجاڭ كۆرمىگەن.

ـــ مۇنداق ئىشكەن ـ ده؟ ـــ دېدى لاڭ قادىرنىك ئۆزىنىڭ دېگەن يېرىدىن چىققانلىقىدىن يېنىك تىنىپ ۋە قوشۇپ قويدى، ـــ بۇ ئىككى ئېغىز گەپ راستتىنلا سىز دېگەندەك رول ئوينىغان بولسا ھەممىنى سىلەردىنمۇ كۆرگىلى بولمايدىكەن. لېكىن، يولداش خوۋاڭ شىك كۆرۈپتىكەن ئەمەسمۇ؟ بۇنداقتا سىلەرنىمۇ خەۋىرسىز دېگىلى بولمايدۇ ـ ده؟

سادىق ئېغىز ئاچاي دەپ مىدىرلاپ تۇراتتى. تاڭ ۋېنسەي ئۇنى جەينەكلەپ قويۇپ:

ـــ يولداش لاڭ چى، پارتكوم سېكرېتارى خوۋاڭ شىك ئەمەس، مەن، زاۋۇت باشلىقى يولداش قادىر ئەمەس، بەلكى سادىق. سېكرېتار بىلەن زاۋۇت باشلىقىنى قايرىپ قويۇپ تۆۋەنگە ھۆججەت چۈشۈرىدىغان ھوقۇقنى ئۇلارغا كىم بەردى، سىز بەردىڭىزما؟ ئۇلارنىڭ قىلغانلىرى نېمگە ھېساب؟ مۇشۇنداق چوڭ ئىشتىن راستتىنلا سىزنىڭ خەۋىرىڭىز بولمىسا، بۇنى يەنە نېمە دەيمىز؟ ـــ لاڭنىڭ مەسئۇلىيەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، كىچىك بالىنى گولدىغاندەك ئويۇن ئوينىغانلىقىنى كۆرگەن تاڭ يەنە پارتلىغىلى تۇرغاندى.

ـــ سىز زادى نېمە دېمەكچى؟ پىكرىڭىزنى بەردىڭىز، ئاڭلىدىققۇ؟ ئەمدى بىزنى سوراقتا تارتماقچىما؟ ـــ دېدى لاڭ پۈتۈن بەدىنى تىترىگەن ھالدا.

ـــ سىز ئاسماندىن چۈشكەن قايسى ئەۋلىيا؟ سىزگە گەپ قىلغىلى بولمامدىكەن؟ سىز بىزنى كىچىك بالا چاغلاۋاتامسىز؟ ئويۇنىڭىزنى ئەمدى يېغىشتۇرۇڭ. راست كومۇنىست بولسىڭىز كوممۇنىستلارچە سۆزلىشەيلى! ـــ تاڭ ۋېنسەينىڭمۇ چىرايى تاتاردى.

لاڭ يەنە پەسكويغا چۈشتى:

ـــ بوپتۇ، مېنىڭ خەۋىرىم بارمۇ دەيلى، بىز سىزگە نېمە قىلىپ بېرىمىز؟ ئېنىق پىكرىڭىزنى قويىمامسىز.

تاڭ ھۇجۇمغا ئۆتتى:

ـــ بىرىنچىدىن، بۇ ئۇقتۇرۇش بۇگۈندىن باشلاپ ئىناۋەتسىز، دەپ ئۇقتۇرۇش چۈشۈرۈڭ! ئىككىنچىدىن، مۇشۇ ئۇقتۇرۇش چۈشكەندىن كېيىنكى زىيانغا نىسبەتەن زاۋۇتنىڭ ئەسلىدىكى مەسئۇللىرى مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالمايدۇ، دەپ كۆپچىلىككە ئېلان قىلىڭ! ئۈچىنچىدىن، زاۋۇت پارتكوم ئۆز ۋەزىپىسىنى داۋاملىق ئىجرا قىلىدۇ دەيدىكەنسىز، پارتكومنىڭ ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلماڭ. پارتكوم سېكرېتارى بىلەن زاۋۇت باشلىقىنى تونۇۋېلىڭ. بۇنىڭدىن كېيىن، زاۋۇت پارتكومغا ۋاكالىتەن، خۇاڭ شىڭ ئۇنى قىلدى، بۇنى قىلدى دېگەن ھەرقانداق نەرسىنى ئېتىراپ قىلمايمەن، باشقىلار قىلغان ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۈستۈمگە ئالمايمەن. مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالىدىغان ئادەم پارتىيە تەشكىلى ئالدىدا، خەلق ئالدىدا جاۋاب بېرەلىگۈدەك ئىش قىلىشى كېرەك، بىزنىڭ قانداقتۇر بىر شەخسكە جاۋاب بېرىش مەسئۇلىيىتىمىز يوق! ـــ تاڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماسلىق دەرىجىسىگە يەتكەنىدى. ئۇ خۇاڭ شىڭغا بۇرۇلۇپ شۇنداق دېدى، ـــ يولداش خۇاڭ شىڭ، مەن گەپنىڭ ئالدىدا، ئوچۇق ـ ئاشكارا بولۇشنى تەشەببۇس قىلىمەن. سىزنىڭ بىزگە پىكرىڭىز بارلىقى بىزگە ئايان. پىكرىڭىز بولسا بېرىڭ. لېكىن، ئوچۇق ـ ئاشكارا بولسۇن. ئارقىدىن شەيتانلىق قىلىمەن دېمەڭ. ئادەم دېگەندە ۋىجدان، سەمىمىيەت ۋە ئىنسانىي ئەخلاق بولۇشى كېرەك! يولداش لاڭ چى! مەن بۇگۈن ھەممە گەپنى دېدىم، ئاتامسىز، چاپامسىز ئوچىمىز ئالدىڭىزدا تۇرۇپتۇق. ئۆزىڭىز قاراپ بىر نېمە قىلارسىز، بىز ھەممىگە تەييار!

تاڭ ۋېنسەي سادىق بىلەن يەن زىلىگە چىقىپ كېتىش ئىشارىتىنى قىلىپ مىدىرلىشىغا:

ـــ توختاڭلار! تېخى گەپنىڭ يېرىمى دېيىلدى. بوپتۇ، بۇ ئۇقتۇرۇش ئىشىدا سىلەر يەڭگەن بولۇڭلار! لېكىن يولداش تاڭ ۋېنسەي، سىز بىزنى زاۋۇتتىن ھەيدىۋېتىش كويىدا بولماڭ! بۇ سىزنىڭ قولىڭىزدىن كەلمەيدۇ، ـــ دېدى لاڭ چى.

ـــ مەن سىلەرنى قانداق ھەيدىۋېتەلەيمەن؟ ـــ دېدى تاڭ

ۋېنسەي.

ـــ سىز ئاچچىقىڭىزدا ھەر نېمە دەۋەتتىڭىز. سىز ئويلاپ كۆردىڭىز-مۇ؟ ئەگەر سىز دېگەن تۆت ماددىنى خىزمەت ئۆمىكى نامىدا ئېلان قىلساق، بىز نېمىگە ئوخشاپ قالىمىز؟ بىزنىڭ قىلغانلىرىمىز نېمىگە ھېساب بولىدۇ؟ بۇ بىزنى بۇ يەردىن كەت، كۆزدىن يوقال دېگىنىڭىز بولماي نېمە؟ ـــ لاگ چى يېلىنىش تەلەپپۇزىدا سۆزلەۋاتسىمۇ، چىرايىدا قان دىدارى قالمىغانىدى. ئۇ قەدەممۇ قەدەم چېكىنىپ، مۇنداق دېدى، ـــ ئۇچ ماددىڭىز بىزگە بەرگەن پىكرىڭىز بولسۇن. ئۇ ئۇقتۇرۇشنى بىكار قىلىش ئۇقتۇرۇشنى يولداش سادىق زاۋۇت نامىدىن چۈشۈرسۇن، قانداق؟

ـــ يوقسۇ، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن. خىزمەت ئۆمىكى چۈشۈرگەن ئۇقتۇرۇشنى بىكار قىلىشقا مېنىڭ ئون بېشىم بارمۇ؟ ماگا رەھىم قىلىڭ! يولداش لاگ چى! ـــ سادىق ئۆزىنى بېچارە كۆرسىتىۋاتسىمۇ سۆزىدە ئۆتكۈر تەنە ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

ـــ ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. راستىنلا، ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ، ـــ دېدى تاگ ۋېنسەي سادىقنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، ـــ ئۇ ئۇقتۇرۇشنى يەنىلا خىزمەت ئۆمىكى نامىدا چۈشۈرگەن ياخشى. بولمىسا دېگەن پىكرىمىز دېگەن يەردە قالسىمۇ بولىدۇ.

ـــ بوپتۇ، بۇنىڭغىمۇ مەيلى. بۇ يىلقى ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى قانداق قىلىمىز يولداش سادىق؟ سىز بىر نېمە دەپ بېقىڭچۇ؟

ـــ يىللىق ۋەزىپىنى، ئەمدى مېنىڭ بېشىمنى كېسىپ، زاۋۇتنىڭ چوگ دەرۋازىسىغا ئېسىپ قويىسىڭىزمۇ تاماملىغىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى سادىق گەپنى ئۇزۇپلا.

ـــ خېرىدارلىقىڭىزنى نېمانچە ئاشۇرىسىز؟ مەن سىزنىڭ بېشىڭىزنى ئالىمەن دەۋاتقىنىم يوققۇ؟ قانداق قىلساق ياخشىراق نەتىجە ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ، دەۋاتىمەن.

ـــ ئۇنداق بولسا راست گەپنى دەي: ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇشنى دەرھال توختىتىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى ئەتىدىن قالدۇرماي چۈشۈرىسىز، ئىشلەپچىقىرىشقا دائىر بارلىق ھەرىكەت پارتكوم رەھبەرلىكىدىكى

زاۋۇت باشلىقلىرىنىڭ قوماندانلىقىدا بولىدۇ، سەككىز سائەتلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاقتىدا ھەرقانداق ئادەمنىڭ باشقا ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشىغا بولمايدۇ، دېگەننى ئېنىق يازسىمۇ بولىدۇ، شۇ چاغدا يىللىق ۋەزىپىنى 70 % ئەتراپىدا تاماملاشقا تىرىشچان باقساق بولىدۇ.

— ئارانلىما؟ سىز ئاممىنىڭ ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىنى بۆشكىدىلا يوقىتاي دەمسىز؟ — لاگ چى سادىققا ئالايدى.

— ئويلاپ باقمامسىز، زاۋۇت دېگەندە بۇرۇلغان تەرتىپ ـ ئىنتىزامـنى قايتا چىڭىتىش ئۇچۇن ناھايىتى كۆپ كۈچ، بىر ئايدەك ۋاقىت كېتىدۇ. كىم بىلىدۇ، بەزى يولداشلار بىزنىڭ گېپىمىزنى ئەمدى ھېسابقا ئالامدۇ، يوق؟ مەن ئىشلەپچىقىرىشنى قانداق يولغا قويۇش مەسىلىسىدە تاگ شۇجىنىڭ پىكرىگە تامامەن قوشۇلىمەن. قەتئىي ھمايە قىلىمەن، — دېدى سادىق.

— بوپتۇ، سىز دېگەندەك بولسۇن، لېكىن تېخىمۇ كۆپرەك ئوروۇنـداشقا كاپالەتلىك قىلىشكىز كېرەك، — دېدى لاگ چى. ئۇ يېغىن تۇگىگەنلىكىنى ئېلان قىلاي دەپ تۇراتتى، خۇاگ شىگ:

— مېنىڭ پىكرىم بار، يولداش تاگ ۋېنسەي دەپ باقسۇن: مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قانداق شەيتانلىق قىپتىمەن؟ — دېدى تاتىرىپ.

— بولدى، بولدى! بۇگۇن بۇ گەپلەرنى تەگەشمەكلار! ئىنقىلاب بولغاندىكىن، ھەممە كىشىنىڭ بىر سەپتە تەكشى تۇرۇشى قىيىن. ھەر كىمنىڭ ئۆز ئالدىغا قارىشى بولىدۇ. ئەمەلىيەتتىمۇ يولداش خۇاگ شىگ سىلەرنىڭ ئارقاكلاردىن ھېچقانداق شەيتانلىق قىلغىنى يوق، ھېيلە ـ مىكر ئىشلەتكىنى يوق، — سالا قىلدى لاگ چى.

قازاننىڭ گۇۋاھچىسى چۆمۈچ، دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن تاگ ۋېنسەي:

— پىكرلىشىمەن دېسەكىز ئىككىمىز ئايرىم پىكرلىشەيلى. مەن سېكرېتار، سىز مۇئاۋىن سېكرېتار، — دېدى چىراي ئاچماي تۇرۇپ.

بۇ ھەققىدىكى گەپلەرنىڭ شاخلاپ كېتىپ، ئۆزى چېتىلىپ قېلىشىنى خالىمىغان لاگ چى:

— بۇ ياخشى مەسلىھەت بولدى، شۇنداق قىلىكلار، — دېدى. لېكىن، كۆكلىدە: «مېنىڭ يۈزۈمنى شۇنچە چۈشۈرگەن يەردە، ئۇ سېنى

قانچىلىك ئاياپ قويماتتى، قاپاق باش» دېگەننى ئويلىدى.

لاگ چى بۇگۈنكى تالاش، تارتىشتا دەسلەپتە ھەيۋە كۆرسىتىپ، كېيىن يول قويغاندەك قىلغىنى بىلەن ئىچى ھەسسىلەپ غەزەپكە تولغاندى. ئۇ ئويلايتتى: «بىز بۇ زاۋۇتقا كىرىش ئالدىدا بەزىلەر: بۇ زاۋۇت سىلەر بۇرۇن ئىككى قارار ئىشلىگەن ئورۇنغا زادى ئوخشمايدۇ. بۇ زاۋۇتتىكى سىنىپىي كۈرەش قاپقىنىنى ئېچىش ئۈنداق ئاسان ئەمەس. كادىرلارلا ئەمەس، ئىشچىلىرىمۇ سىرتتىن بارغانلارغا ئاسان يول بەرمەيدۇ. ئۇ يەر بىر مۇستەقىل كىنەزلىك دېيىشكەنىدى، راستتەك قىلىدۇ. كادىرلىرىدىن تارتىپ ئىشچىلىرىغىچە، خەنزۇ بىلەن ئۇيغۇرلارغىچە يۇغۇرۇلۇپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان. قارىغاندا بىز تارتقان «يىلتىزلار» دىن ئۇلارنىڭ يىلتىزى چوڭقۇردەك قىلىدۇ. بىر ھاراقكەش جېنىدا بىزنى بۆرىگە؛ تاڭ، سادىقلارنى يولۋاسقا؛ خۇاڭ شىڭنى دۆت قويغا ئوخشتىپتۇ، ـــ ئۇ ئىشخانىسىدا پرۇقراپ يۇرۇپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى، ـــ كۆرەش تېخى ئاياغلاشمىدى. مەن لاگ چىنىڭ فاملىم نەدىمۇ بۆرىدىكى لاگ بولسۇن؟ سىلەر مېنى بۆرە دەۋاتىسىلەر. بوپتۇ، سىلەر دېگەندەك بۆرە بولاي. لېكىن، سىلەر بۆرىنىڭ تەبىئىيىتىنى ئۇنتۇپ قالماڭلار! ئۇ يالغۇز قوينىلا ئەمەس، ھەتتا تورپاق، كالا، ئات، تۆگىلەرنىمۇ بويسۇندۇرالايدۇ، ئالدى ـ كەينىدىن تۆشۈك ئېچىپ ھالاك قىلىۋېتەلەيدۇ. يولۋاس، شىرلار ـ غىمۇ خىرىس قىلالايدۇ. مەن سەنلەرنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتمىسەم بۆرە تەبىئىيىتىمنى قانداق نامايان قىلالايمەن، باشلىقنىڭ مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىنى قانداق ئاقلىيالايمەن؟ ئىستىقبالىمنى قانداق تاپىمەن؟».

2

لاگ چى شۇ كۈندىكى يىغىندىن كېيىن، بىردەمىمۇ غەمدىن خالىي بولالمىدى. ئۇ چۈشىدىمۇ «بۆسۈش ئېغىزى» ئىزدەيتتى. چۈنكى، تاڭ ۋېنسەي شۇنچە ئادەم ئالدىدا ئۇنى بەك رەسۋا قىلىۋەتكەنىدى. «ئالدىنقى ئىككى قارارلىق ھەرىكەتتە بەزىلەر تەتۇر ھېساب ئالماقچى بولغاندىمۇ، تاڭدەك بۇنداق ئومۇمىيۈزلۈك تەتۇر ھېساب ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمىغان-

دى» دەپ ئويلايتتى لاڭ. ئۇ خىزمەت ئۆمىكى بۇ زاۋۇتقا كەلگەندىن كېيىنكى يۇز بەرگەن چوڭ ـ چوڭ ئىشلارنى كۆز ئالدىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشلارنى ئەسلىشىمۇ يەنىلا «بۆسۈش ئېغىزى» تېپىش ئۈچۈن ئىدى. ئۇ بىر كۈنى خىيال سۈرۈپ شۇلارنى ئويلىدى: «ئوسماننىڭ پوزىتسىيىسى قەبىھ، سۆزلىرىدە ئەكسىيەتچىل خاراكتېر بار. ئۇ بىرىنچى بولۇپ قاپقاق ياپقۇچى. لېكىن، ئۇنىڭ بۇرۇنقى ماتېرىيالىدا تۇتامغا چىققۇدەك بىر نېمە يوق. ئۇنى «بۆسۈش ئېغىزى» قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى چوڭ ئەمەس. يۆلەنچۈكى يېقىلسا ئۆزلۈكىدىن قومۇرۇلىدۇ... ھېلىقى توختى زابوي ھاراقكەش. ئۇنىڭ قوشقى قېپىلىڭاچ، لېكىن بۇ باسقۇچتا ئىشچى بىلەن ئېيتىشقىلى بولمايدۇ. «سادىق ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى كۈش-كۈرتكۈچىسى... سادىق بىز كېلىشتىن بىرقانچە كۈن بۇرۇنلا 37 ئائىلە-نىڭ 90 نەچچە نوپۇسىنى ھەل قىلغان، ئۇ شۇنچە ئۆزۈندىن بېرى ھەل قىلمىغان مەسىلىنى نېمىشقا بىز كېلىشىڭ ئالدىدا ھەل قىلىدۇ؟ بىر توختى زابوينىڭ ئائىلىسىدىن ئۈچ ئادەمنىڭ نوپۇسىنى ھەل قىلغان. بۇ ئىشچىنىڭ قەلبىنى سېتىۋېلىش دېگەنلىك. ئىشچى دېگەن سېنىڭ قانچە-لىك چوڭ، بىلىملىك ئادەملىكىڭ بىلەن كارى يوق خەق. سەن ئۇنىڭ ئەمەلىي قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ بەرسەڭ سېنى تاغدەك بىلىدۇ. دېمەك سادىقنىڭ نوپۇس ھەل قىلىش ئىشى ئىشچىلارنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قاپقاق يېپىش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. بۇ ئىشنىڭ ئارقىسىدىمۇ تاڭ ۋېنسەي بار... تاڭ ۋېنسەي، تاڭ ۋېنسەي! سەن ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇ-رۇش ئىشنى تۇتۇۋېلىپ ئومۇمىيۈزلۈك قايتۇرما ھوجۇمغا ئۆتتۈڭ! ياخشى! قانداق بولمىسۇن نەچچە ۋاقتىتنى بۇيان ئىچىڭگە تىقىۋالغان قۇيرۇقىڭنى ئاخىر چىقاردىڭ. ئەمدى ئىچ ـ قارنىڭنى سوغۇرۇۋالمغىنىمنى كۆر! ... توغرا! مەن سەن دېگەندەك ئۆتكەنكى ئۇقتۇرۇشنى بىكار قىلىش توغرىسىدا بىر ئۇقتۇرۇش چۈشۈرەي. لېكىن، شۇنى بىلىپ قوي تاڭ ۋېنسەي! سېنىڭ ئەمدى بۇرۇنقى پارتكومىڭدەك ۋەزىيەتنى تېزدىن ئوڭشاپ، ئىشلەپچىقىرىش-نى نورماللاشتۇرۇشۇڭ خام خىيال. سەن ھازىرمۇ ئۆزۈمنىڭ گېپىنى ئۆتكۈزەلەيمەن، دەپ ئويلامسەن؟ ئۇخلاپ چۈشۈڭ. چۈچۈرىنى خام

سانما، سېنىڭ ئالدىڭدا ئەمدى ئۇنداق ئەخمەق بولىدىغان ئامما يوق. ئۇلار ئەمدى قوزغالدى، سېنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىڭگە ئۇنداق ئاسان ئۇسسۇل ئويناپ، ساڭا شەرەپ كەلتۈرمەيدۇ. ساڭا قارىغاندا ھېلىقى ئۇيغۇر سادىق دېگەننىڭ كاللىسى بىرئاز ئىشلەيدىكەن. ئۇ تەرىپىنى ئەمدى ئۇنداق ئاسانلىقچە ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، دەپ تۇرسەمۇ سەن چوڭ سۆزلىدىڭ. لېكىن، ئۇ يەنىلا سېنىڭ سايەڭ، ئوسمان دېگىنىمۇ شۇ. يەن زىلى دېگەنگە كۆچ سەرپ قىلغۇچىلىكى يوق بىر نېمە. سېنى يېقىتساق ھەممىسى ئۆزلۈكىدىن قومۇرۇلىدۇ. ئۇيغۇر دېگەننىڭ ئارقىسىدا خەنزۇ يۆلەپ تۇرغاندىلا چوڭ گەپ قىلىدىغان مىللەت. مەن بۇ خەقنى ئوبدان بىلىمەن. ـــ لاڭ چى ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە چىرايىغا سۇس كۈلكە يۈگۈرتتى، ـــ توغرا! «مازارنى يېقىتساڭ شەيخلار تارايدۇ، ئورمانىنى يوقاتساڭ مايمۇن» دەيدىغان گەپ بار. ئۇرساڭ بۇرنىغا ئۇر، تۆتساڭ چوڭىنى تۆت! دېمەك بۇسۇش ئېغىزى تاڭ بولۇشى كېرەك!» لاڭ چى ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى ـ دە، تۇرۇپكىسىنى قىڭغىر چىشلەپ قادىر بىلەن كاتىپ چىڭنى چاقىرتتى.

ـــ بىز ئەگرى ـ توقاي يولنى ماڭمۇرمەيلى، ـــ دېدى لاڭ چى ئۇلار كىرىشىگە كەسكىن ھۆكۈم چىقىرىپ، ـــ تاڭ ۋېنسەي بىزنىڭ «بۇسۇش ئېغىز» ىمز، ئۇنىڭ ماتېرىيالىنى دەرھال رەتلەشكە تۇتۇش قىلىڭلار! سادىقنىڭ ماتېرىيالىدىكى ئوخشاش خاراكتېرلىك مەسىلىلىرىنى تاڭ بىلەن بىرلەشتۇرۇپ ماتېرىيال سالمىقىنى ئاشۇرۇڭلار، خاراكتېرىنى گەۋدىلەندۈرمەڭلار! كۆرگەن ئادەم ئۇنىڭ ئۆزۈن يىللاردىن بۇيان پارتىيە ئىچىدە كۆز بويىاپ يۈقىرى ئورۇنغا چىقىۋالغان ئوگچىل ئوپتىمىست، سوتسىيالىزم يولىدىن چەتنىگەن شىۋجېڭجۇيىچى، مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىش تونىغا ئورىنىۋالغان پۈرسەتپەرەس. «ئوگچىل» لىقىغا قارشى ھەرىكەت بىلەن قارشىلىشىپ تەتۈر ھېساب ئالغۇچى، بۇ قېتىمقى «تۆت» نى ئېنىقلاش ھەرىكىتىدە دەسلەپكى خىزمەت گۇرۇپپىسىنى زاۋۇتتىن قوغلىۋەتكەن ۋە بىزنىڭ شۆبە ئۆمەكتىنمۇ ئومۇمىيۈزلۈك تەتۈر ھېساب ئېلىشقا ئۇرۇنغان سېپى ئۆزىدىن كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار، زومىگەر

ئىكەنلىكىنى بىر قاراپلا چۈشىنىدىغان بولسۇن! ئىككىلار مەخسۇس مۇشۇ ئىشنى قىلىڭلا، كۆچ يېتىشمىسە ئۆمكىمىز كادىرلىرى ئىچىدىكى ئەڭ ئىشەنچلىك، مەيدانى مۇستەھكەم، پوزىتسىيىسى قەتئىي يولداشلاردىن ئىككىنى يانداڭلار. يولۇققان مەسىلىلەرنى ۋاقتى ـ ۋاقتىدا ماڭا دوكلات قىلىپ تۇرۇڭلار! سىزنىڭچە قانداق يولداش قادىر؟ مۇشۇنداق قىلساق بولامدۇ؟

لاڭ چى بىر تىنىق بىلەنلا بىرقاتار ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇۋەتتى.

قادىر راخمان توختىماي باش لىڭشىتىپ:

ـــ تامامەن بولىدۇ. مەن قوشۇلمەن، ـــ دەپ ئولتۇراتتى.

لېكىن، ھېلىقى چىڭ كاتىپ خۇددى قاتۇرۇپ قويۇلغان ھەيكەلدەك، كۆزىنى متمۇ قىلىپ قويماي ئىپادىسىز ھالدا لاڭغا قاراپ تۇردى.

ـــ سىزنىڭچىچۇ، باشقىچە پىكرىڭىز يوقتۇ؟ ـــ زەردە ئارىلاش تەلەپپۇز بىلەن سورىدى لاڭ چىڭدىن.

ـــ بولۇشى بولىدۇ، لېكىن قولىمىزدا سىز دېگەندەك تۇتقىغا كۆتۈرگۈدەك ئۇنچە كۆپ ماتېرىيال يوق. بار ماتېرىيالدىمۇ، پاكىت ئاز، تەھلىل كۆپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە، سادىقنىڭ ماتېرىيالىنى تاڭغا قوشۇۋەتسەك قانداق بولار؟ ـــ چىڭ سۆزىنىڭ ئايىغىنى چىقارغۇچە ئاچچىقى كەلگەن لاڭ چى سۆزلەپلا كەتتى:

ـــ ماڭا قاراڭ چىڭ كاتىپ! بۇرۇن بىز ئۇنى قوغداپ قېلىش پوزىتسىيىسىدە بولغانلىقىمىز ئۈچۈن زېھنىمىزنى ئۇنىڭ مەسىلىلىرىگە مەركەزلەشتۈرمىدۇق، نەتىجىدە ئۇنىڭ ماتېرىيالىنى توپلاشقا، رەتلەشكە ئەھمىيەت بەرمىدۇق. مانا ئەمدى بىز ئۇنىڭغا يۈز ـ خاتىرە قىلغان بىلەن، ئۇ بىزگە كىچىككىنىمۇ يۈز خاتىرە قالمىدى، بىزنىڭ دېگەن يېرىمىزدىن چىقمىدى. لېكىن، بۇ قېتىم ئۇ بىزنى ئويۇنغا سالمەن دەپ، ئۆزى ئويۇن كۆرسەتتى، ھەقىقىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىدى. مەن سىزگە يازىدىغان مەسىلىلەرنى تېخىمۇ كونكرېتلاشتۇرۇپ بېرەي: بىرىنچىدىن، پارتكوم سېكرېتارى بولغان ئادەمدە سىياسىينىڭ پۇرىقىمۇ يوق، سېكرېتارنىڭ ھىدىمۇ يوق. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى شىۋىجېڭجۇيلىق كەسىپ مەستانىلىقى

ئوراپ بولغان. ئىككىنچىدىن، ئۇ ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەريىسىنىڭ قوغدىغۇچىسى، غالجىرلارچە ئالغا سۈرگۈچىسى. ئۇچىنچىدىن، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش نقابىغا ئورىنىۋالغان پۇرسەتپەرەس، خەنزۇلار ئىچىدىن چىققان يەرلىك مىللەتچى. بۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ماتېريياللىرى ھەممىدىن كۆپ. تۆتىنچىدىن، ئۇ ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتى بىلەن باشتىن ـ ئاخىر قارشىلاشتى. ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىلىرى «ئوڭچى» دەپ تارتىپ چىققانلارنى خىزمەت گۇرۇپپىسى قايتىشغىلا، ئۇلارنىڭ نامىنى بىر ـ بىرلەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئۆز خىزمىتىگە قويدى. بۇ تەتۈر ھېسابىنى ئېلىشنىڭ دەل ئۆزى. بۇ قېتىمۇ باشتىن ـ ئاخىر تەتۈر ھېسابىنى ئېلىش كويىدا بولدى. ئاممىۋى ھەرىكەت بىلەن قارشىلاشتى. ئاممىغا، خىزمەت ئۆمىكىگە ھۇجۇم قىلدى. بىزنى ئىنقىلاب قىلمەن، دەپ ئىشلەپچىقىرىش تەرتىپىنى بۇزۇۋەتتى، يىللىق ۋەزىپىنى ئورۇنداشقا بۇزغۇنچىلىق قىلدى، دېگەن تۆھمەتلىرى بىلەن زاۋۇتنىن قوغلىماقچى بولدى. بۇ ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق تەتۈر ھېسابىنى ئالغانلىق بولماي نېمە؟ ئۇنىڭ بۇ قىلمىشلىرى سىزنىڭچە ئادەتتىكى مەسىلىما؟ ياق! سىز ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىنىڭ خاراكتېرىنىڭ ئىنتايىن ئېغىر، قەبىھ ئىكەنلىكىنى بىلىشىڭىز كېرەك. بىز شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، ھەرىكەت بىلەن قارشىلىشىش ـــ مەركەز بىلەن قارشىلاشقانلىق بولدۇ، يۇقىرى بىلەن قارشىلاشقانلىق بولدۇ. بۇ ئۇنىڭ مەسىلىسىنىڭ جان يېرى. بۇنى ھەرگىز ئادەتتىكى پوزىتسىيە مەسىلىسى، كىچىك ئىش، دەپ چاغلىماسلىق كېرەك. مۇشۇ بويىچە يازساڭلار ھازىرچە ئۇنى پۈتۈنلەي ئاغدۇرۇۋەتكىلى بولمىسمۇ بىر يەرگە بارىدۇ. قانداق دېدىم يولداش قادىر؟

لاۋ چى چىڭ كاتىپنى يېتىم قالدۇرۇپ، باش ئەگدۈرمەكچى بولدى.

ـــ نېمىشقا بولمايدىكەن؟ تازا بولىدۇ. مېنىڭ ئاشۇ كۈنلا قالتىس ئاچچىقىم كەلگەن. تاكىغا جېنىدىن ئۆتكۈدەك گەپتىن بىرقانچە ئېغىز قىلىۋېتەي دېگەنتىم. لېكىن، ئۇ: مەن خەنزۇ كادىر بولغانلىقىم ئۈچۈنلا قادىر تۇەنجاڭ چىڭ تېگىۋاتىدۇ، دەپ قالمىسۇن، دېدىم ـــ دېدى قادىر مۇگدەيشتىن تەستە ئېچىلىۋاتقان ئۇيغۇ خومار كۆزىنى ئۇۋۇلۇۋېتىپ، ـــ

يەنە چوڭ بىر ئىش بار لاۋ تۇمنجاڭ، ئاڭلىشىمچە ئوسماندا «سولچى» لارنى ھاقارەتلەپ، ئوڭچىلىقنى مەدھىيىلەپ، كۆككە كۆتۈرىدىغان بىر ماتېرىيال بارمىش. بۇ ئىشنىڭ بېشىدا شۇ سېختىن توختىتىپ قويۇلغان ھېلىقى چىڭ مۇدىر بارمىش. ئۇ ماتېرىيالدا يېقىنقى يىللاردىن بۇيان جۇڭگو ئاسمىنىنى پۈتۈنلەي «سولچىل» لىق قاپلاپ كەتتى، «سولچىل» لىق بىر ئاپەت بولدى؛ يېزا ئىگىلىكىدە ئاپەت بولغىنى يالغان، ئاپەت دېسە ئۇ سىياسىي ئاپەت، دېگەندەك گەپلەر بار دەيدۇ. بىز شۇ ماتېرىيالنى قولغا چۈشۈرۈپ، تاكسىنىڭ ماتېرىيالىرى بىلەن بىرلەشتۈرسەكمىكىن دەيمەن.

ـــ ناھايىتى ياخشى گەپكەنغۇ؟ نېمىشقا بۇرۇنراق خەۋەرلەندۈرمىدىڭىز؟ ـــ دېدى لاۋ چى سۇس كۈلۈپ قويۇپ. لاۋ چىنىڭ ئاغزىنى كىچىككىنە يېرىپ كۈلۈپ قويغىنىمۇ قادىر ئۇچۇن چوڭ مەدەت، قوللىغانلىق ھېسابلىناتتى. شۇڭا، ئۇ مىللىي ئىشچىلار ئىچىدىكى گەپ ـ سۆزلەرنى يېپىدىن ـ يېڭىسىغىچە دوكلات قىلغىلى تۇرۇۋېدى، لاۋ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى، ـــ بۇ گەپلەرنى ھازىرچە قويۇپ تۇرۇڭ، بىرى، ھېلىقى ماتېرىيالنىڭ ئىزىغا چۈشۈڭ. ئىككىنچىسى، ھېلىقى توختى دېگەن ھاراق ـ كەش بىلەن سۆزلىشىڭ. ئۇنىڭ قوشقىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى بىلەن ئۇنىڭ قۇتراتقۇچىسىنى ئېنىقلاپ چىقىڭ. زۆرۈر بولسا خىزمەت ئۆمىكىدىكى جاپپارنى ئېلىۋېلىڭ.

ـــ جاپپارنى ئالمايمىكەن، ـــ دېدى قادىر سەل قورۇنغاندەك ئەلپازدا، ـــ ئۇ ئىدىيىدە بارغانسېرى مۇجمەللىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇمۇ زاۋۇتتىن كەلگەن، مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى ئىكەن. ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنى پىپەن قىلىشتا، ئۇ قەتئىي بولمايلا قالماستىن، ھەدەپ ئۇلارنى ئاقلايدىغان گەپلەرنى قىلىدۇ...

ـــ زاۋۇتتىكى ئادەملەرنى قانداق چۈشەندۈرۈش كېرەك؟ سىياسەت، لۇشيەن، فاڭجېن دېگەن چوڭ يۆنىلىش ئىشلىرىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، ئولتۇرسا ـ قوپسا ئىشلەپچىقىرىشنىڭلا گېپىنى قىلىدىكەن. كىم ئۇچۇن ئىشلەش مەسىلىسى ھەل بولمىغان ئىشلەپچىقىرىش كىشىلەرنى نەگە باشلاپ بارىدۇ؟ ـــ لاۋ چى يەنە چېچىلاي دەپ توختاپ

قالدى، ـــ بولدى، يەنە گەپنى كۆپەيتمەيلى. كەچ بولۇپ كەتتى. چىڭ كاتىپ، تولۇق يازدىڭىزمۇ؟

ـــ يېزىۋالدىم. لېكىن...

ـــ نېمە لېكىن؟

ـــ ياق ھېچنېمە.

ـــ بوپتۇ ئەمسە!

چىڭ كاتىپ ھېلىقى ئوسمانىنىڭ قولىدىكى ماتېرىيال بىلەن تاڭ ۋېنسەينىڭ ماتېرىيالىنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ باشقا بىرى تەرىپىدىن يېزىلغان بىر ماتېرىيالنى قانداقچە تاڭ ۋېنسەينىڭ ماتېرىيالىغا ئارىلاشتۇرغىلى بولىدۇ، دېمەكچىدى. لېكىن، لاڭ چىدىن دەككە يەيدىغانلىقىدىن قورقۇپ تىلىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن سۆزنى يۇتۇۋەتتى.

بىرقانچە كۈنگە قالماي، نەچچە يۈز ئادەم قاتناشقان يىغىندا، تاڭ ۋېنسەينىڭ گۈپلا قىلىپ ئۆز ئالدىغا تىزلىنىپ، بۇرنىنىڭ ماڭقىسىنى ئېقىتقانچە يىغلاپ تۇرۇپ ئۆزىدىن ئەپۇ سورايدىغان كۆرۈنۈشنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن لاڭ چى ئالاھىدە روھلىنىپ كەتتى. ئۇ تاماكىسىنى ئېغىزىغا قىستۇرغىنىچە چىشلىۋالغانچە، قادىرلار چېقىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ خېلى-غىچە چاڭچىلىنگە غىڭشىپ، ئىشخانا ئىچىدە ئايلاندى...

ئىككى سەپ بويىچە ھەر كىم ئۆز ئىشى بىلەن ئالدىراش ئىدى. سادىقنى سالماق بولۇشقا قايتا ـ قايتا ئاگاھلاندۇرۇپ كەلگەن تاڭ ۋېنسەي شۇ كۈندىكى يىغىندا ئۆزىنىڭ يېنىكلىك قىلىپ، خىزمەت ئۆتمىكى بىلەن توتۇشۇپ قالغانلىقىغا، بولۇپمۇ بەزى دېمەيدىغان سۆزلەرنى دەپ سالغانلىقىغا بىرئاز پۇشايمان قىلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سادىقمۇ ئۇنىڭغا تەنقىد قىلغانغا ئوخشاپ كېتىدىغان تەلەپپۇزدا:

ـــ سىز بۇگۈن گەرچە لاڭ چىنى كەينىدىن ئۇچ قېتىم لەت قىلىۋەتكەن بولسىڭىزمۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا دەستەك بولغۇدەك گەپلەردىنمۇ بىرقانچە ئېغىز قىلىۋەتتىڭىز لاڭ چى ئىچى تار، ئىنتىقامچى، قارا نىيەت ئادەمكەن. ئۇ ئۆزىنى ناھايىتى چوڭ تۇتقاچقا ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە شەرتسىز بويسۇنۇشى، ئۆزى بىلەن ئوخشىمايدىغان

پىكىرلەردە بولماسلىقىنى تەلەپ قىلىدىكەن، بولۇپمۇ كىشىلەر ئالدىدا ئۆزىگە قارشى گەپ قىلغان ئادەمنى چاياپ پۈركۈۋېتىدىغان ئەلپازدا بولىدىكەن. بۇگۈنكى گەپ ــ سۆز مېنىڭچە پەقەت ئادەتتىكى كۆز قاراش-تىكى ئوخشىماسلىقلار، ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىدىلا بولمىدى. بەلكى ئۇ سوتلاندى، ئۇنىڭ قارامۇقى، مەنمەنلىك بىلەن قىلغان خاتا ئىشىدىن ھېساب ئېلىندى، رەسۋا بولدى. لېكىن، ئۇ ئىنتىقام ئالماي قويمايدۇ. گەرچە ئۇ تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىپ يول قويغاندەك قىلغىنى بىلەن جىم ياتمايدۇ. ئۆزى بىلەن دۇشمەنلەشكەن ئادەمدىن ئىنتىقام ئالماقچى بولغاندا ھەرگىز ۋاستە تاللاپ ئولتۇرىدىغانلاردىن ئەمەس، ــ دېدى ئۆز ئەندىشىسىنى بىلدۇرۇپ.

ــ مەن دەسلەپتە يوللۇق يوسۇندا ئۇنىڭغا رەددىيە بېرەي دېگەندىدىم، لېكىن ئۇ تولىمۇ بېشىم ۋە يوغانچىلىق قىلىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن، تومۇرلىرىم كۆپۈپ، ئۆزۈمنى تىزگىنلىيەلمەي قالدىم. «ئېغىزدىن چىققان سۆز، ئاتقان ئوق دەيدىغان گەپ بار» ئەمدى ئۇنىڭدىن يېنىۋالغىلى بولمايدۇ. لېكىن، مېنىڭ قىلغان گەپلىرىم لاگ چى ئۇستىدە، خىزمەت ئۆمكى ئۇستىدە بولدى. پارتىيىنىڭ سىياسەت، لۇشيەنلىرىگە مۇخالىپ گەپ قىلمىدىم، خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇ مېنى ھېچنېمە قىلۋېتەلمەيدۇ، ــ دېدى تاگ ۋېنسەي سادىقنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويۇپ.

ــ بىز «60 كۈن جاپالىق كۈرەش قىلىپ، يىللىق ۋەزىپىنى 80 پىرسەنت ئورۇنداش» سەپەرۋەرلىك يىغىنىنى قاچان ئاچمىز؟ بىز ئۇنىڭغا يىللىق ۋەزىپىنى 70 پىرسەنتكىمۇ ناھايىتى تەستە يەتكۈزگىلى بولىدۇ، دەپ توغرا قىلدۇق. چوڭ دەپ قويۇپ بېتەلمىسەك، ئۇ يەنە كوكۇلمىزدىن تۇتۇۋالىدۇ، ــ دېدى سادىق.

ــ چوڭ يىغىن ئاچمايلى، سېخ، بۆلۈمدىن يۇقىرى كادىرلار يىغىنىنى ئاچايلى، يىغىنغا لاگ چى بىلەن قادىرنى چوقۇم قاتناشتۇرايلى، ئۇ سۆزلىسۇن، ئۆزىنىڭ ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇشى توغرىسىدا قېنى ئۇ كادىرلارغا، ئىشچىلارغا نېمە دەيدىكىن؟ ئۇ بىلسە، بۇ ئۇنىڭ سەھىنىدىن

چۇشۇۋېلىشىغا پەلەمپەي ياساپ بەرگەنلىكىمىز بولىدۇ.

تاكسىنىڭ بۇ پىلانىدىن كۆڭلى ئېچىلىپ كەتكەن سادىق:

ـــ ئۇ يەنە بىر قېتىم تېخىمۇ كۆپ ئادەم ئالدىدا ئۇتتۇرىدىغان بولدى ـ دە، ـــ دېدى بارلىق ئەندىشە، خاپىلىقىنى ئۇنتۇپ.

لاڭ چى بولسا يەنە بىر سەپتە تاڭ ۋېنسەيىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ چاۋسىنى چىتقا يېيىش ئىشى بىلەن ئالدىراش ئىدى.

لاڭ چىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قادىر ئەتىسى ئىشقا چىقىپلا توختى زابوينى ئىزدەپ تۆمۈرچىلىك سېخىغا باردى. تام ـ تورۇسنى تىرىتىپ، گۈپۈر ـ گۈمبالاڭ ئاۋاز ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان سېخ ئىچى بۇگۈن تىپتىنچ ھالەتتە مۇگدەپ قالغانىدى. ئۇ يەردە، بۇ يەردە كىچىك ئوچاقلاردا پىلدىرلاپ يېنىپ تۇرغان كۆكۈچ رەڭلىك كوكس ئۇچقۇنلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا سېخ ئىچىمۇ خېلىلا قاراڭغۇ ئىدى. پاكار ـ پاكار ئىككى يېرىم تونناىلىق، بەش تونناىلىق بىرقانچە كىچىك توك بازغانلار ئۇ يەر، بۇ يەردە پاق ـ پوق بىر نېمىلەرنى سوقۇۋاتقاندىن باشقا، 10 نەچچە، 50 نەچچە، 100 نەچچە تونناىلىق توك بازغانلىرى بىلەن بىرقانچە يۈز تونناىلىق سۇ، يەل بازغانلىرى خۇددى قوشتىن چىققان كالىدەك پۇشۇلداپ جىم ياتاتتى. ئادەملەرنىڭ ئىچىدىكى ئىنتىزامچانلىقى كۈچلۈكرەك، ئۆزىنى سورايدىغانلىرى ئۇ يەر، بۇ يەردە غۇزۇمەك بولۇشۇۋېلىپ قورۇق پاراڭغا چۈشكەن. بەزىلىرى قارتا ئوينىۋاتقاندىن، باشقا كۆپ ساندىكىلىرى ئىنقىلاب قىلىش باھانىسى بىلەن تاراپ كەتكەنىدى. قادىر بۇ مەنزىرىگە سەپسېلىپمۇ قويمىدى. چۈنكى، ئەتىگەندىلا بۇ ھالغا چۈشۈپ قالغان سېخ ئىچىدىكى بۇنداق جەمجىتلىقنى زادىۋۇت كادىرلىرى بىلەن ئىشچىلىرى دەرھال پەرقلەندۈرەلمەسە، قادىرغا ئوخشاشلار ھەرگىز پەرق قىلالمايتتى. قادىر بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويماي، توختى زابوينى ئىزدەيتتى. ئۇ سوراشتۇرۇپ يۈرۈپ ئۇنىڭ گۇرۇپپىسىنى تاپتى. ئۇلارمۇ بۇگۈن 180 تونناىلىق يەل بازغىنىنى توختىتىپ قويۇپ، ھەر كىم ھەرخىل مەشغۇلات بىلەن شۇغۇللىنىۋاتاتتى. بەزىلىرى كىچىك يەل ئوچىقىنى قىزىتىپ پالتا، قىڭراق دېگەندەك ئائىلىدە ئىشلىتىدىغان لازىمەتلىكلەرنى سوقۇۋاتاتتى.

بەزىلەر، قوم چاق ئالدىغا بېرىپ، پىچاق، قىرىقلىرىنى چاقلاۋاتاتتى. بەزىلىرى ئەلا سورتلۇق پولاتتىن ناھايىتى ئۆتكۈر قىلىپ ياخشى سوقۇلـ سمۇ چاقلاش جەريانىدا سۇيى قېچىپ كەتكەن ئۆي قوراللىرىنى قايتىدىن قىزىتىپ سۇغىرىۋاتاتتى. قورال ـ سايمان ساندۇقلىرىنىڭ يېنىغا قويۇلغان، يۆلەنچۈكى بار، بالداقلىق ئۇزۇن كونا بەندىكده ئولتۇرغان توختى زابوي ئەتىگەن ئىشقا كېلىش ئالدىدا چاي ئورنىدا قېقىۋالغان بىرقانچە رومكا ھاراقنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ، توم يۆگىۋالغان تاماكىسىنى شورىغاچ ھېلى ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا سەپسېلىپ تۇراتتى.

ـــ توختاخۇن دېگەن سىلە بولامسىلە؟ ـــ دېدى قادىر ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ غادايغانچە. توختى زابوي بۇرۇلۇپ:

ـــ شۇنداققۇ دەيمەن؟ ـــ دېدى ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن مىدىرلاپمۇ قويماي.

ـــ مەن خىزمەت ئۆمىكىدىن قادىر تۇنجاقنى بولىمەن. سىز بىلەن سۆزلىشىدىغان بىر ئىش بار، بىز بىر جايىنى تېپىپ سۆزلىشەيلى، يۇرۇقنى، ـــ دېدى قادىر بۇيرۇق قىلغاندەك. ئۇنىڭ ئەمىلىنى پەش قىلىپ ئۆزىگە بۇيرۇق قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان توختىنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى ـ دە:

ـــ مەن ئىشلەپچىقىرىش ۋاقتىدا ھەرقانداق تۇنجاقنى، بەنجاقنى دېگەنلەر بىلەن سۆزلەشمەيمەن. بۇ زاۋۇتتا ئىشلەپچىقىرىش ۋاقتىدا شۇنـ داق ئىشلارنى قىلسا بولىدۇ، دەيدىغان تۈزۈم يوق. ئىشقا ۋاقتىدا كېلىپ، ۋاقتىدا چۈشۈش، سەككىز سائەت ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىشتىن باشقا ئىشلار بىلەن شۇغۇللانماسلىق، بەلگىلەنگەن سۈپەت ئۆلچىمىنى قاتتىق ئىجرا قىلىش ئىشچىنىڭ قىلىدىغان ئەڭ ئەقەللىي ۋەزىپىسى، ـــ دېدى توختى قادىرغا مەنسىتمەي قاراپ قويۇپ.

ـــ سىزگە گەپ كەلسە بىز ئىگە. تۇرۇڭ، ـــ دېدى قادىر ئۇنىڭغا ھەيۋە كۆرسىتىپ.

ـــ نېمە، بىز ئىگە؟ سىلە قانداق ئىگە بولالايدىلا؟ بۇ دېگەن دۆلەتنىڭ تۈزۈمى، سىلە دۆلەتتىن چوڭما؟ سىلىلا ئەمەس، سىلىنىڭ

ئاكىلىرىمۇ ئىگە بولالمايدۇ، گېپىم بار، دەپ قىلىۋېرىدىكەنلا، ـــ توختى زابوي بېشىنى بۇراپ باشقا تەرەپكە قارىۋالدى.

ـــ سىز ساقمۇ ياكى مەستمۇ؟ نېمانداق تەكشى يوق گەپ قىلىپ ئولتۇرىسىز؟ ـــ دېدى قادىر ئاچچىقلاپ.

ـــ كادىر ئەپەندى، ئاچچىقلىنىڭ كەلمىسۇن. تەكشى يوق گەپنى سىز قىلىۋاتىسىزغۇ دەيمەن، ئىشلەپچىقىرىش ۋاقتىدا ئىشچىنى گەپكە تۇتقان كادىرنىڭ ئىشى تەكشى يوق ئىشلار جۇملىسىگە كىرىدۇ. مەن مەست بولساممۇ، ئىشلەپچىقىرىش ۋاقتىدا ئۇنداق يوقلاڭ ئىشلار بىلەن شۇغۇلـلانمايمەن. قىلىدىغانغا ئىش بولمىغاندىمۇ ئۆز ئورنۇمدا مىدىر قىلماي ئولتۇرمەن. بەزى تەكشى يوق «ئىنقىلابچىلار» دەك خىزمەت ئورنۇمدىن خالىغانچە كەتمەيمەن. بۇنداق قىلىش ئىشچىنىڭ خىسلىتىگە باب كەلمەيـدۇ.

قادىر ھوشيارلاندى:

ـــ تەكشى يوق «ئىنقىلاب» چى دەپ كىمنى كۆزدە تۇتۇۋاتىسىز؟

ـــ ئىش قىلىپ سىلىنى دېمىدىم. لېكىن، ھازىر بۇنداقلار خېلى كۆپىيىپ قالدى. ئۇلارنى باشقىلارمۇ توسيالمايۋاتىدۇ. بۇ ئىشا زاۋۇت باشلىقلىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماڭلار، دېگەنلەر بار دەيدىغۇ؟

ـــ كىمكەن ئۇ زاۋۇت باشلىقلىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماڭلار دېگەن؟ ـــ دېدى قادىر بۇ گەپنى ئۆزىگە ئېلىپ كېتىپ، ئۇ ئەگەر خىزمەت ئۆزگىسى دەيدىغان بولسا راسا بىر ئەدىپىنى بېرەي دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ تۇراتتى. توختى ئەكسىچە:

ـــ ئۇنى بىلمىدىم. بىز ئىشچى، يۇقىرىدىكىلەرنىڭ كۆڭلىدە نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى ئويلاپ يېتەلمەيمىز دېسىلە، ـــ دېدى.

توختى زابوينىڭ ئوڭلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرگەن قادىر:

ـــ بولمىسا، گۈرۈپپا باشلىقى ياكى سېخ مۇدىرىدىن سورايلى، ئۇلار قېنى؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق، ئۇلارنى ئىزدىمەسلە، ھازىر ئۇلارمۇ بىكارچى، ئالدىغان ئادەم بولسا ئەمەل قالپىقىنى ئۆتكۈزۈپ بەرسەم دەپ ماراپ يۈرىدۇ. ئۇلار

ئەمەل قالپقىنى سىلىگە تۇتقۇزۇپ قويسا، ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغان ئادەم تاپالماي جاپا تارتىپ قالىلا. قانداق دېدىم؟ ـــ توختى مۇلايىم كۈلۈمسىرەپ قادىرغا قاراپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ ساڭا ئىچىم ئاغرىپ، ياخشىلىق قىلىۋاتقىنىمنىمۇ بىلمەمسەن دېگىنى ئىدى. قادىر ئۇنىڭ بىلەن ئېيتىشقانچە، مەسخىرە، تەنە گەپلەرگە كۆمۈلۈپ كېتىدىغانلىقىنى سېزىپ:

ـــ بىز بىلەن زادى سۆزلەشمەمسىز؟ ـــ دېدى چىرايىنى پۈرۈشتۇرگىنىچە ئاۋازىنى توم چىقىرىپ.

ـــ ياق، ئۇنداق ئىش يوق. سۆزلىشىمەن. تۇيۇقسىز بولغان شۇنچە ـ شۇنچە چوڭ كادىر مەندەك بىر ئىشچى بىلەن سۆزلىشىمەن دېسە، ياق دېيىشكە هەددىمۇ؟ لېكىن بايا دېدىمغۇ؟ ئىش ۋاقتىدا سۆزلەشمەيمەن. سۆزلىشىمەن دېسىلە ئىشتىن چۈشكەندە سۆزلىشەيلى. قانداق؟

ـــ ئەمسە مۇنداق بولسۇن، ئىشتىن چۈشۈپ، تامىقىمزنى يەپ بولغاندىن كېيىن، بىزنىڭ خىزمەت ئۆمكىنىڭ ئىشخانىسىغا بېرىڭ. ئازادە ئولتۇرۇپ سۆزلىشەيلى. بىزنىڭ ئىشخانىنى بىلىدىغانسىز؟ ـــ دېدى قادىر مۇئامىلىسىنى سىلىقلاشتۇرۇپ.

ـــ ياق، مەن ئۇ يەرگە بارمايمەن. ماڭا زاۋۇتقا كەلگىلى 12 يىل بوپتۇ. نوپۇس ئىشى بىلەن ئۇ بىناغا ئۆچلا قېتىم چىقتىم، ئىككى قېتىم كارىدوردىن ياندىم، پەقەت بىرلا قېتىم ئىشخانا دېگەنگە كىرىشكە مۇيەسسەر بوپتىمەن. ئۇ ئىشخانىلارمۇ چاغلىقكەن. باشلىق ئولتۇرسا، ئىشچى ئولتۇرىدىغان يەر يوق ئىكەن ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭدىن كېيىن ئىشمىز بولمىسا كادىرلار ئولتۇرىدىغان ئۇ ئىشخانىغا كىرىپ نېمە قىلىمىز، دەپ قالدىم. هازىر مېنىڭ ئۇلارنى ئىزدەيدىغان ھېچقانداق ئىشىم يوق. شۇڭا ئۇ يەرگە بارمايمەن! ـــ دېدى توختى گەپنى ئۈزۈپلا.

قادىر بۇنداق ئادەم بىلەن سۆزلەشكەننىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولار؟ دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزسىمۇ، باشلىقنىڭ شۇنچىلىك ئىشىنىمۇ قاملاشتۇرالمىدىڭمۇ دېيىشىدىن قورقۇپ:

ـــ بوپتۇ، ئۇنداق بولسا سىز ئىشتىن چۈشۈشكە ئولگۈرۈپ مەن

يەنە مۇشۇ يەرگە كېلەي، ـــ دېدى ئۇنىڭغا يول قويۇپ.
ـــ بۇ بولىدىغان گەپ. بىزنىڭ ئۆيگىلا بارامدۇقيا؟ ئىككى رومكا قۇيۇپ بېرىمەن. ھارىقىم ياخشى بولمىسمۇ، ھامان ھاراق ـ دە؟ ـــ دېدى توختى سۇس كۈلۈپ قويۇپ.
ـــ ياق، ئۆيۈڭلەرگە بارماي، مۇشۇ يەرگە كېلەي، ـــ دېدى قادىر كەينىگە بۇرۇلۇپ.
«مېنى كولدۇرلىتمەن دەيدۇ بۇ ئىچىدە، ـــ دېدى، توختى قادىر كەتكەندىن كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە، ـــ سېنىڭ نېمە ئۇچۇن كەلگەنلىكىڭ ـ نى مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ سەن ھېلىقى قوشاقنىڭ تېكستى، تەكتىنى ئېنىقلىغىلى كەلدىڭ. بوپتۇ، مەن ساڭا دەپ بېرەي» توختى موخۇركا يۆگەش ئۇچۇن يانچۇقىنى كولاشتۇرغاچ كۈلۈپ قويدى.

3

ئۆكتەبىرنىڭ باشلىرى ئىدى. ئاسمان تولمۇ ئوچۇق بولغاچقا، ھاۋا چۈشتە ئوبدانلا ئىللىيتى، ئەمما، كەچقۇرۇندا سوۋۇپ، ئادەمنىڭ مۇرىسىنى قورۇيتتى. قادىر پات ـ پات سائىتىگە قاراپ قويۇپ سېخ تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئۇ سېخقا يېقىنلاشقانچە توختىنىڭ راستتىن ئۇنى ساقلايدىغانلىقىغا ياكى ئەخمەق قىلىۋاتقانلىقىغا بىر نېمە دېيەلمەي قالدى. «ئۇ ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۇچۇن شۇنداق دەپ قويغانمىدۇ يا؟ لاۋ تۇمنجاڭنىڭ بۇ زاۋۇتنىڭ ھەرقانداق بىر ئادىمىگە سەل قاراشقا بولمايدۇ، دېگىنى راست ئىكەن. ئۇچ يۈز ئاتمىش كۇن ھاراق ئىچىپ، ئىش ۋاقتىدىمۇ كەيىپ بولۇپ يۇرىدىغان بىر دەلدۇش جېنىدا بىرمۇنچە كىنايە قىلىپ، ‹ئىشلەپ ـ چىقىرىش ۋاقتىدا ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق ئىشنى قىلغىلى بولمايدۇ. بۇ دۆلەت تۇزۇمى، بۇنى ئاكاڭمۇ ئۆزگەرتەلمەيدۇ› دەپ بىزنىڭ ھېلىقى ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇشىمىزغا دارتمىلاۋاتىدۇ. بۇ گەپنى ئەگەر ئۇنىڭغا دوكلات قىلسام ئىش يەنە يوغنايدۇ. بوپتۇ ئاڭلىمىغان بولاي. بىراق ئۇنىڭ تۇنۇبۇ ئىشخانىسىغا قەتئىي بارغىلى ئۇنىمىغىنىڭ سەۋەبى نېمىدۇ؟.

..» قادىر راخمان مۇشۇنداق خىياللار بىلەن تۆمۈرچىلىك سېخ ئىچىگە كىرىپ كەلدى. توختى زابوي يەنە ھېلىقى جايدا موخۇركىسىنى پۇرقىرىتىپ چېكىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ گېپىدە تۇرغانلىقىنى كۆرگەن قادىرنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشتى.

ـــ كەللىما قادىر تۆمەنجاڭ؟ ـــ دېدى توختى قادىر ئۇنىڭ يېنىغا بېرىشىغا ئورنىدىن بىرەر غېرىچىتەك كۆتۈرۈلۈپ قويۇپ. توختى جىق ئىشلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، قادىرنى راسا ئۇنتۇلغۇسىز ھالغا چۈشۈرۈپ قويماقچى بولغانىدى.

ـــ ئىشتىن چۈشۈشكە يەنە بەش مىنۇت قاپتۇ. ھازىرقى ئىشلىتىۋاتقىنىمىز قىشلىق ۋاقىت، دەل بەشتە ئىشتىن چۈشىمىز. ئاۋۇ تامدىكى سائەت ھازىمزەدە سائەت. بەش مىنۇت بۇرۇن ماڭىدۇ. ھازىر بىزنىڭ ئىسمېنا ئالمىشىدىغان چاغ، ئۇنىڭغا پۈشتەك چېلىنىپ بولدى. يەنە بىر پۈشتەك چېلىنسا، ئاندىن سۆزلەشسەك بولىدۇ. ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، ـــ دېدى توختى قادىرغا يېنىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ.

قادىر ئەتراپىغا قارىدى. سېخ ئىچىدە ئەتىگەنكىدىن ئادەم كۆپ بولۇپ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئۆتۈشۈپ يۈرەتتى. لېكىن، ئۇ قايسىلىرى ئىشتىن چۈشىدىغانلىرى، قايسىلىرى يېڭىدىن ئىشقا چىقىدىغانلىرىنى پەرق قىلالمىدى. ئەتىگەنكىدىن ئادەم كۆپىيىپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تېخىمۇ بىلەلمىدى.

ـــ ھەيران قېلىۋاتاملا، ئەجەب ئەتىگەنكىدىن ئادەم كۆپىيىپ قاپتۇ دەپ ئويلاۋاتقاندەك قىلىلا؟ ـــ دېدى توختى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىپ، ـــ ئاۋۇ خىزمەت كىيىملىرىنى ساندۇققا سېلىپ، ئۆز كىيىملىرىنى كىيىۋاتقانلار ئىشتىن چۈشىدىغانلار، ئۇلار ئەتىگەن كىلىپ كىيىم يەڭگۈشلەپ، بىر كۆرۈنۈپ قويۇپ چىقىپ كەتكەن «ئىنقىلابچىلار» ئۇلار ئىشتىن چۈشىدىغان چاغدا يەنە بىر كۆرۈنۈپ قويۇشقا كەلدى، قېيىنانىسىغا كۆرۈنۈش قىلىپ قويىدىغان كېلىنلەردەك. ئاۋۇ ئۆز كىيىمىنى ساندۇققا سېلىپ، خىزمەت كىيىمى كىيىۋاتقانلار ئىككىنچى ئىسمېنىغا ئىشقا چۈشىدىغانلار. ئۇلارمۇ ئاشۇ كىيىمى بىلەن بىردەمدىن كېيىن «ئىنقىلاب» قىلىشقا چىقىپ

كېتىدۇ ـ دە، كېچە سائەت بىر ئەتراپىدا پەيدا بولىدۇ. مانا مۇشۇنداق ئىش.

بەنجاڭ پۈشتەك چالدى.

ـــ بۇ گۈيمۇ بوشاڭ گۈي، ئىككى مىنۇت بۇرۇن پۈشتەك چېلىۋەتەتتى، خەير بوپتۇ، ـــ دېدى توختى قول سائىتىگە قاراپ قويۇپ، ـــ تۇرسلا قادىر تۇۋەنجاڭ، ئەمدى بۇ يەردە تۇرساق بولمايدۇ. بۇگۈنچە بۇ يەردە بىزنىڭ گۇرۇپپىنىڭ ھەققى قالمىدى، ئەمدى قادىردۇقنىڭ دۇنياسىغا ئايلاندى. بىزنىڭ سېختىمۇ قادىر دەيدىغان بىرى بار. لېكىن، ئۇ سىلىگە ئوخشىمايدۇ. سىلىگە قانداق ئوخشىسۇن؟ مەن سىلىنىڭ قانچە خوتۇن ئالغانلىقلىرىنى بىلمەيمەن، مەنغۇ ئىككى خوتۇن ئالدىم. ئۇ گۈينىڭ نەچچە خوتۇن ئالغانلىقىنى بىلەملا؟ ئۇنى سىلە نەدىن بىلىلا زاۋۇتقا يېقىندا كەلگەن تۇرسلا. ئۇچۇ قارىسلا، تۆت خوتۇن ئالدى، بەزىلەر تۆت يېرىم خوتۇن ئالدى، دېيىشىدۇ. ئۇنىڭ دوقا دېگەن لەقمى بار. سادىق بىلەن بىر يۇرتلۇق. بۇ گۈي سىلىگە ئوخشىمىغاندەك ئۇنىڭغۇ ئوخشمايدۇ. قارىمامىلا ئۇ بۇگۈنمۇ ئىشقا كەلمەپتۇ. ئۇ يا «ئىنقىلاب» قىلغىلى كەتتى، يا ھېلىقى يېرىم خوتۇننىڭ پۇتۇن قىلغىلى كەتتى. ئۇ «ئىنقىلاب» بىلەن خوتۇن گوللاشنىڭ ھەر ئىككىسىگە ئۇستا.

توختى زابوي كەينىگە بۇرۇلۇپ، سېخ ئىچىگە كۆز يۈگۈرتۈپ قويدى.

ـــ يېرىم خوتۇن دېگىنىڭىز قانداق گەپ ئۇ؟ ـــ قىزىقسىنىپ سورىدى قادىر.

ـــ مەنمۇ ئېنىق بىر نېمە دېيەلمەيمەن. ئاغىنىلەرنىڭ دېگەن سۆزىدىن قارىغاندا، ئۇ ھازىرقى خوتۇننىڭ ئىلىپ ئۇزاق ئۆتمەي مۇشۇ ئەتراپتىكى بىر يۇمشاق باشنىڭ خوتۇنى بىلەن خۇددى ئۆزىنىڭ خوتۇنىدەكلا ئويناپ يۈرۈپتۇ. بۇنىڭغا نەچچە يىل بوپتۇ. باشقىلار ئۇنداق قىلما دېسە، ئۇ خوتۇنۇم كېسەل، كارغا يارىمايدۇ دېگۈدەك. شۇڭا، بەزىلەر ئۇنى بەشىنچى خوتۇنى دېسە، يەنە بەزىلەر بەشىنچى دېيىشكە بولمايدۇ. نىكاھ خېتى ئالمىغاندىكىن تۆت يېرىمىنچى، دېسەك بولىدۇ. دېيىشىپ، شۇنداق

ئاتلىپ قالغان. راست گەپنى قىلغاندىغۇ، بۇ گۈينىڭ قايسى خوتۇنغا ھۆكۈمەتتىن خەت ئېلىپ ئەر ـ خوتۇن بولغانلىقىنى، قايسى خوتۇننى ئاخۇنۇمغا نىكاھ ئوقۇتۇپلا ئۆيگە ئەكىرىۋالغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ. لېكىن، سىلەرنىڭ مۇشۇنداق ئادەمنى «ئىنقىلاب» چى قىلىۋالغىنىڭلارغا ھەيرانمەن.

قادىر، قادىر دوقا توغرىسىدىكى گەپنى شاخلىتىشنى خالىمىدى بولغاي:

ـــ قەيەردە سۆزلىشىمىز؟ ـــ دېدى سېختىن 40 ـ 50 مېتىر يىراقلىغاندىن كېيىن.

ـــ ئاۋۇ يەرگە بارايلىمۇ؟ ئۇ يەر يازدا تەرلەپ كەتكەندە، بىكار تەلەپلەر يىغىلىپ قۇرۇق پاراڭ بىلەن سالقىندايدىغان جاي، ئولتۇرغۇدەك ئوبدانلا ئورۇن بار. لېكىن، ھازىر سەل سوغۇق بولمىسا. بىزنىڭ ئۆيگىلا كەتمەمدۇق؟ ئالدى بىلەن سىلىگە ئىككى رومكا قويۇپ بېرەي. ئۆزۈمنىڭمۇ كەيپىم يېشىلەي دەپ قاپتۇ، شۇ باھانىدە كەچتە ھاراق ئىچمەيدىغان ئادىتىمنى ئۆزگەرتىپ مەنمۇ ئىككى رومكا ئىچىشىپ بېرەي، ـــ دېدى توختى دەسلەپ كۆرسەتكەن يەردىن كۆزىنى ئۈزۈپ، ئۆيى تەرەپكە ماڭىدىغان يولغا قاراپ تۇرۇپ.

ـــ ئۆيىڭلەرگە كېيىن بارارمىز، ئاشۇ يەردە سۆزلىشەيلى، ـــ دېدى قادىر ھېلىقى بىرنەچچە توپ كومەكلىشىپ كەتكەن قاريياغاچ بار تۆپلىكىنى كۆرسىتىپ.

ـــ بۇ يەر بىزدەك دائىم يۇقىرى گرادۇسلۇق ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرۇپ پىشىپ قالغانلار ئۈچۈنغۇ ھېچ گەپ ئەمەس، لېكىن سىلە توڭلاپ قالارلىمكىن؟ مەن قارىسلا، مۇشۇ ئۆكتەبىر ئېيىدىن كېيىنكى ئايلارنى ئارزۇ قىلمەن. ھەر يىلى مۇشۇ ئايلارنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تەقەززا بولۇپ كۈتىمەن دېسىلە. چۈنكى، بۇ ئايلاردا ئادەم ئىسسىپمۇ كەتمەيدۇ. توڭلاپمۇ كەتمەيدۇ. ئەڭ مۇھىمى بۇ ئايلاردا ھاراق ئادەمگە قۇمغا سىڭگەندەك سىڭىپ، ئاجايىپ پەيز سۈرەلەيدۇ. بەزىدە، كەچتىمۇ بىرەر ـ ئىككى رومكا ئىچىشكە مەجبۇر قىلىدۇ. مانا بۇ بۇ ئايلارنىڭ

بولىدىغان يېرى.
قادىر ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىنمۇ گەپ ئارىلىيالماي قالدى.
ـــ خەنزۇ يولداشلار 8 ـ ئايىنى پەيز سۈرۈش ئېيى دەيدىكەن، ـــ دېدى توختى خيالىغا كەلگەن گەپلەرنى يورغىلىتىپ، ـــ تاۋۇز چاغىنى دېگىنى شۇمۇ؟ لېكىن، مەن قوشۇلمايمەن. ئىسسىقتا ھاراقنىڭ پەيزىنى ياخشى سۈرگىلى بولمايلا قالماستىن ئادەم سەل ئازابلىنىدۇ. ھوي، سىلە ئۇ تاشتا ئولتۇرمىسىلا، ماڭا، مانىڭدا ئولتۇرسىلا، ـــ توختى مايلىشىپ كەتكەن شەپكىسىدە سىلىقراق بىر تاشنى سۈرتۈۋېتىپ قادىرنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى، ـــ بۇنىڭدا مەن ئولتۇراي، مۇدۇرچوقۇر كۆپ ئىكەن. بىزنىڭ قوڭلىرىمىز قاتتىق يەردە ئولتۇرۇپ پىشىپ كەتكەن، ھېچنېمە بولمايدۇ...
توختى قادىرغا زادى سۆزلەش پۇرستى بەرمىدى. ئۇ ئاشۇنداق تاقفا ـ تۇقفا گەپلىرى بىلەن بىردە قادىرنى قىزىقتۇرسا، بىردە زېرىكتۈرۈپ، ئۆزى بىلەن سۆزلەشكىنىگە پۇشايمان قىلدۇرۇۋەتتى. قادىر:
ـــ توختاخۇن، ئەمدى ئاساسىي مەسىلىگە كېلەمدۇق؟ ـــ دەپ ئىككى قېتىم ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېدى، توختى:
ـــ مېنىڭ گېپىمنى بۆلۈۋەتمىسىلە، مەندىن تۇزۇك گەپ چىقمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بۇگۈن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ كۆزىچە سىلە بىلەن سۆزلىشىۋاتىمەن. مېنى كۆزگە ئىلمايدىغان گۇيلار قادىر تۇەنجاڭ بىلەن ئارامچە سۆزلەشكىنىمنى كۆرۈپ قويسۇن. توختى زابوينىڭ قانداق ئادەملىكىنى كۆرۈپ قان سېيىۋەتسۇن! يەنە بىر تەرەپتىن، قوسقىمدىمۇ نۇرغۇن گەپلەر يىغىلىپ قاپتىكەن، سىلىدەك سىرداشقاق ئادەمگە ئۇچرىشارمەن دەپ خيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىم، بۇگۈن مەن ئۇچۇن تېپىلغۇسىز پۇرسەت بولدى. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ مەندەك بىر ئىشچى بىلەن سۆزلىشىش سىلە ئۇچۇن گۇزەل ئەخلاق، كومموۇنىستىك ئىستىل، خەلقپەرۋەرلىكىنى بىلدۇرسە، مەن ئۇچۇن چوڭ شەرەپ ئەمەسمۇ؟ مۇھىمى گېپىمنى ئۇزۇۋۇۋەتمىسىلە، گېپىمنى ئۇزۇۋۇۋەتسىلە خۇيۇم تۇتۇپ، پوقۇم قېتىۋالىدۇ ـ دە، ئەمىسە سەن سۆزلە، مەن ئاڭلاي، دەپ جىم

ئولـتۇرۇۋالمەن. ئـۇ چاغـدا سىلىگىمۇ، ماڭمۇ سەت...

توختى قەستەنگە مەست ھالىتىگە كېلىۋېلىپ قادىرنى ئەخمەق قىلـ ۋاتاتتى، ئۇنى توڭدۇرۇپ بۇ يەردىن تېزرەك كېتىشكە مەجبۇر قىلماقچـ دى. قادىر بولسا بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ ماختاشلىرىدىن مەست بولۇپ كەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ خۇيى تۇتۇپ قېلىپ سۆزلىگىلى ئۇنماسلىقىدىن قورقۇپ مەيلىگە قويۇۋەتتى. قادىر ئۇنىڭ قانداق كاتېگـ رىيىگە كىرىدىغان ئادەملىكىگە دىققىنوز قويمىسمۇ، ياپتا گەپلەر بىلەن دارتمىلاپ گەپتە چېقىۋېلىشتا بۇ زاۋۇتتا ئۇنىڭغا يېتىدىغان ئادەم يوقلۇقىغا كۆزى يەتكەنىدى.

ـــ سىلە مېنى قاپقارا زەنگىدەك بىر نېمىكەنغۇ دەپ قالمىسلا، مەن ئەسلى ئاق سېرىق ئەتلىك بالا ئىدىم. 12 يىلدىن بۇيان مۇشۇ نەچچە مىڭ گرادۇسلۇق ئوچاق ئالدىدا بازغان سوقۇېرىپ مۇشۇنداق قاردىاپ كەتتىم. بىز بەزىدە ئىككى ياكى ئۈچ ئادەم ھەر يوغان زاپچاس ئەۋرىشكـ لىرىنى قىسقۇچتا ھەر قېتىم يېرىم سائەتتە ئۇياقتا، بۇياقتا ئۇرۇپ، نەچچە قېتىم قىزىتىپ، نەچچە قېتىم سوقمىز دېسىلە. قارىمامىلا ئىككى مەڭزىمىڭـ مۇ ياغ قۇيغان قاپاقتەك پىشىپ، قىزىرىپ كەتكىنىنى.

قادىر گۈگۈمدا ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدى ـ دە، توختىنىڭ يوغان كۆز، قاراقاش، قارا بولغان بىلەن سۈزۈك چىراي ئىكەنلىكىنى، لېكىن لەۋلىرىنىڭ ھاراقتا كۆكىرىپ كەتكىنىنى كۆردى. ئۇنىڭ مۇشتلىرى چوڭ ئىدى، مۇسكۇللىرى چىڭ كۆكرەكلىرى كېيىملىرىنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

ـــ بىز ھەر قېتىم يېرىم سائەتتەك تىنغلىمۇ ئارام يوق ئىشلەيمىز، جىددىي بازغان ئۇرۇشتىن كېيىن ئوچاق قېزىپ، زاپچاس قىزارغىچە مۇشۇ يەرگە چىقىپ سالقىنلاپ بىر راھەتلىنىۋالىمىز. چۈنكى، بىز ئوچاق ئالدىدا ئىچىمىزدىن تارتىپ تېشىمىزغىچە قىزىرىپ كېتىمىز ئەمەسمۇ؟ مەن ھازىر تازا راھەتلىنىۋاتىمەن. نېمىدېگەن سالقىن شامال بۇ. سىلە قانداقراق، توڭلىدىلىمۇ؟ ھەي، سىلە توڭلىدىلىغۇ دەيمەن. غوللىرى قورۇلۇۋاتقاندەك قىلىدۇ، شۇنداقمۇ؟ بىزنىڭ ئۆيگىلا كېتەيلىچۇ.

قادىر ھەقىقەتەن توڭغانىدى. ئىزغىرىن شامال ئالدى بىلەن ئۇنىڭ

گۆشلۇك ئېگىز بۇرننىڭ قىزارتىۋەتكەنىدى، بۇرنى مىشلىدايتتى. پات ـ پات ئىككى قولىنى ئۇۋۇلاپ، پۈتىدا يەرنى چىكىداپ ئولتۇراتتى.

ـــ سىلە راستتىن توغلاپ كەتتىلە. قالغان گەپنى باشقا بىر كۈنى دېيىشەمدۇق، ـــ توختى چاندۇرماي ئورنىدىن تۇردى، ـــ سىلە ھەقـ چان ھېلىقى يازغان قوشىقىدا نېمە مەنە بار، دەپ مېنى ئىزلىدىلە، شۇنداقمۇ؟ مەن بۇنى بۇرۇنلا بىلگەن. ئۇ ھەقتە گەپ ئاچسام گەپ بىر مىنۇتقا قالمايلا تۇغەيتى ـ دە، بۇگۈنكىدەك مۇنداق چىرايلىق مۇڭدىشۇا ـ لالمايتتۇق. ئۇنىڭدا نېمە مەنە بار دەيلا سىلە ھېلىقى ئوسمانغا چاقچاق قىلىپ يازغان قوشاقنى دەملا ياكى ھېلىقى بۆرىگە چاقچاق قىلىپ يازغان قوشاقنى دەملا؟ مەن ھاشىم پوقاققا چاقچاق قىلىپمۇ قوشاق يازغان. شۇنى دەملىيا؟

توختى يەنە رەسمىي مەست قىياپىتىگە كىرىۋالدى. قادىر «قانداق بولمىسۇن ئاخىر زۇۋانغا كەلدىك» دېگەندەك قىلىپ ئەستايىدىل زەن قويۇشقا باشلاپ:

ـــ ھېلىقى بۆرە توغرىسىدىكى قوشاقنى، ـــ دېيىلىدى سوغۇقتىن چىشلىرىنى كاسىلدىتىپ تۇرۇپ.

ـــ بەك توغلاپ كەتسىلە قىسقىچىراق سۆزلەپ بېرەي، توغلىمىدىم دېسىلە تەپسىلىي سۆزلەپ بېرەي، ـــ دېدى توختى. ئەمما ئېچىدە: «ئەتە سېنىڭ دوختۇرخانىغا كىرىپ يېتىپ قالمىغىنىڭنى بىر كۆرەي پور كۆتەك» دېگەنلەرنى ئويلىدى.

ـــ سۆزلەۋېرىڭلار، ـــ دېدى قادىر بىر سىلكىنۇۋېتىپ.

ـــ قارىسىلا قادىر تۇنجاڭ، ـــ دېدى توختى قەستەن مەست ھالەتتە قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ، ـــ مەن بىر كەمبەغەل دېھقانىنىڭ بالىسى ئىدىم. كىچىكىمدە مەھەللىمىزدىكىلەرنىڭ پادىسىنى باقاتتىم. بىر بۆرە ئىككى قېتىم قويلارنى يەپ كەتتى. ھەر قېتىمدا بىرقانچە ساپلا ئىرىك قوينى بوغۇپ قويۇپ، دائىم پادا ئىتىنىڭ قۇيرۇقىنى پۇرايدىغان قوينى يەپ كەتتى. جامائەتتىن گەپ ئاڭلاپ، دادامدىن ئۆلگۈچە دۇمبا يېدىم. دادام بارى ـ يوق بەش قويىمىز بىلەن بىر ئېشكىمىزنى تۆلەمگە بەردى.

بۇ ئىش كاللامغا قاتتىق تەسىر قىلتىكەن. شۇ كېچىسى چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ. ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن ئۆزۈمچە مېڭىپ كېتىۋاتسام قۇيمىچىلىق سېخىدىكى سەمەت بىلەن ئىبراھىم ئۇچراپ قالدى. ئۇلار ئوچۇقراق ئۇقۇپ بەرمەمسەن، دېدى، مەن بۇ ئانچە ياخشى بېزىلمىغان دېسەم، مەيلى ئوقۇۋۇمۇ دېدى. شۇلارغا ئوقۇپ بەرگەنتىم. كېيىنغۇ ئۇ قوشاقنى يەنە ئۇنتۇپ كەتتىم. بۇ ئىش قانداقچە سىلەرنىڭ قولىقىڭلارغا يېتىپ بارغاندۇ؟

توختى ھەيران بولغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ قادىرغا تىكىلدى.

ـــ سىز دائىم قوشاق يازامسىز؟

ـــ يازىمەن. كۆپرەك چىشىمغا تېگىپ قويىدىغانلارغا يازىمەن. لېكىن، گېزىتتە بىرىنىمۇ ئېلان قىلمىدىم. بىر تەرەپتىن، ياخشى يازالمىغان ئوخشايمەن دەپ قارىسام، يەنە بىر تەرەپتىن، مەندەك زاۋىينىڭ قوشقىنى ئېلان قىلامتى دەپ قالمەن. بەزىدە شېئىر يازىدىغان شائىرلاردىن ھاراق-كەش زاۋىيلار ئازمىدى دەپمۇ قالمەن.

ـــ بۇ قوشقىڭلاردا نېمە مەقسەت بار؟ ـــ قاتتىق توڭلاپ كەتسىمۇ چىداپ تۇرۇپ سورىدى قادىر.

ـــ نېمە دەۋاتىلا قادىر تۇغۇنجاڭ؟ بۆرىنى قوشاققا قوشقانغىمۇ مەقسەت بولامدۇ؟ ئوينىشىپلا قىلغان ئىشتە بۇ، قىزىق گەپ قىلمىدىكەنلا.

توختى بارغانچە مەست بولغان چاغدىكى قىياپىتىنى دوراۋاتاتتى. قادىر سەل ئويلىنىپ قالدى.

ـــ مەسىلەن، بىزنىڭ لاڭ تۇغۇنجاڭغا دائىتىملىغان يەرلىرىڭىز بارمۇ، يوق؟ ياۋاشلىق بىلەن ئېيتىڭ! ـــ قادىر سەل ھەيۋە كۆرسەتتى.

ـــ نېمە، بىزنىڭ ئۇ تۇغۇنجىڭىمىز بۆرىمىدى؟ توۋا دېسىلە، ئادەممۇ بۆرە بولامدۇ؟ ـــ توختىتېخمۇ خۇپسەنلىك بىلەن تاقتا ـ تۇقتا سۆزلىگىلى تۇردى.

ـــ سىز بىزنىڭ تۇغۇنجاڭنىڭ فامىلىسىنىڭ لاڭ ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا دائىتىملاپ مەسخىرە قىلغان، شۇنداقمۇ؟

ـــ بىز باياتىندىن بۇيان بىر ئوبدان سۆزلەشتۇق قادىر تۇغۇنجاڭ، سىلە بەك توڭلاپ كېتىپ گۇركىرەۋاتاملا ياكى يەنە چوڭچىلىق قىلغىلىرى

كېلىۋاتامدۇ؟ بىز سىلىنى ھۆرمەت قىلغاندىكىن، سىلىمۇ ئەدەپلىكرەك بولغانلىرى ياخشى. ياۋاشلىق، ياۋاشلىق دېگەنلىرى نېمىسى؟ مەسخىرە، پەسخىرە دېگەنلىرى يەنە نېمىسى؟ مەن ئۇ تۇنجاڭنى كۆرۈپمۇ باقمىسام، ئىسمىنىمۇ بىلمىسەم، ئۇ قويمۇ، بۆرىمۇ، ئۇنى تېخىمۇ بىلمىسەم، قانداقسىگە ئۇنى قوشاقتا قاتاي؟ بۇ ئاشۇ سەمەت دېگەن جا ئاكتىپ گۇرۇپپىنىڭ ئۆزىچە مەنە چىقىرىپ «تەرجىمانلىق» قىلىپ تاپقان گېپى بولمامدۇ؟ سىلەر مۇشۇ كۇنلەردە قادىر دوقا سېيىت قالاق، سەمەت گۇيدەك بىر نېمىلەرنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ، «ئوتلۇقتا چوقۇم دۇشمەن بار. ئوت مىدىرلاۋاتىدۇ» دېسە ۋاقتىنى ئىسراپ قىلىپ يوق دۇشمەننى ئىزدەيدىكەنسىلەر. قادىر تۇنجاڭ، سىلىمۇ قالتىس توڭلاپ كەتتىلە، ھەممە يەرلىرى ئۇيۇشۇپ قالاي دېدىغۇ دەيمەن. باشقا گەپ بولمىسا مەنمۇ كېتەي، سىلىمۇ بېرىپلا زۇكام دورىسى ئىچىپ پۇركىنىپ يېتىۋالسىلا. نېمە مېنىڭ كەينىمگە كىرىۋالدىكى دېسەم بۆرە دېگەننىڭ مەنىسى نېمە دېگەن گەپ ئىكەن ــ دە؟ بۆرە دېگەن بۆرە. ئادەم دېگەن ئادەم. بۆرە ئادەم بولالمايدۇ، ئادەممۇ بۆرە بولالمايدۇ. لېكىن، بەزىلەر بۆرىنىڭ قىلىقىنى قىلىپ قويىدۇ. بۇگۈن كەيىپىياتىم ناھايىتى ياخشى ئىدى، ئاخىرىدا سەل سەپرايىمنى قوزغاپ قويدىلا، كەچتە تەرتىمنى بۇزۇپ ئىككى رومكا ئىچىدىغان بولدۇم ــ دە.

توختى شۇ گېپى بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇردى. لېكىن، قادىر ئۇيۇشۇپ كەتكەن پۇتۇن بەدىنىنى مىدىرلىتالماي بىر كۆتۈرۈلۈپ يەنە ئولتۇرۇپ قالدى.

ــــ مەن يۆلەپ تۇرغۇزۇپ قويايى، پۇت ــ قوللىرىنى ئۇۋۇلاپ قويايمۇ؟ سىلىمۇ سادىققا ئوخشاش ئومۇمنىڭ ئىشىغا جان پىدالىق قىلىپ، ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئىش بېجىرىدىغان ئادەم ئىكەنلا، بىراق ئاغرىپ قالمىسلا بولاتتى، ــــ دېدى توختى قادىرنىڭ بىلەكلىرىنى ئۇۋۇلاپ، تىزلىرىغا ئورۇپ قويۇپ، ــــ قانداق، ئەمدى ماڭالامىلا؟ ئاپلا، سىلىگە ئىچىم ئاغرىپ قالدى. ھە دېگەندىلا ئۆيگە باشلاپ كەتكەن بولسام بۇ ئىش بولمايتتى ــ دە. ماڭسىلا مەن ئاپىرىپ قويايى،

ــــ توختاڭلار توختاخۇن، بۇگۈنكى بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن،

ئاڭلىدىڭلىمۇ؟ مەن سىلىدىن باشقا بىر ئىشنى سوراپ باقاي، ھېلى سادىقنىڭ گېپىنى چىقىرىپ قالدىڭلار. ئۇ زادى قانداق ئادەم؟ ــ تىترەپ تۇرۇپ سورىدى قادىر.

ــ قايتا ئولتۇرامدۇق؟ ــ توختى قاراڭغۇدىن پايدىلىنىپ مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويدى.

ــ ياق، ياق، يۇرۇڭ، كېتىۋېتىپ سۆزلىشەيلى.

ــ قادىر تۇمنجاڭ، كېتىۋېتىپ دېيىشكەن گەپ ھېساب بولارمۇ؟

ــ ھېساب بولامدۇ، بولمامدۇ، مەن مۇنداقلا سوراپ قويدۇم، ــ دېدى قادىر پۈتۈن بەدىنىنىڭ تېخمۇ قولاشمايۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ.

ــ ئۇنداق بولسا مەنمۇ شۇنداقلا دەي: سادىقنىڭ مىللىتى ئۇيغۇر، مۇشۇ زاۋۇتنىڭ چاڭجىڭى، تېخى 40 ياشقا كىرمىدى.

ــ مەن بۇلارنى سورىمىدىم. بۇنى دەپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ مەن ئۇنى قانداقراق، قولىدىن ئىش كېلەمدۇ، ئامما بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قانداق، مەسىلىلىرى ئېغىرمۇ، يوق؟ سىلەر قوغدامسىلەر ياكى يوقتامسىلەر؟ دېگەننى سوراۋاتىمەن.

ــ ئۇنىڭ قولىدىن ئىش كەلمىسە پارتىيە، ھۆكۈمەت ئۇنى چاڭجاڭ قىلىپ قويامتى؟ ئۇنى ئۆرۈۋەتسەڭ ئۇنىڭدىن ياخشىسىنى قەيەردىن تاپىمىز؟ بىزنىڭ زاۋۇتتىن ئۇنىڭدىن ياخشىسى چىقمايدۇ. سىلە باشقا بىرنى تېپىپ بېرەلمىيا؟ ئۇ ئىشچىدىن چىققان، ئىشچىلارنىڭ ھالىغا يېتىدۇ. سىلىگە مەن بىرلا مىسال كەلتۈرەي، ھەرقايسىلىرىدىن بۇرۇن كەلگەن خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ئىزدەپ ئىككى قېتىم كىردىم. ئۇلار بىز نوپۇس ئىشىنى باشقۇرمايمىز، سادىقنى ئىزدە دېدى. سەنمۇ چاغلىقكەنسەن، سىلەردەك چوڭ يەردىن كەلگەن كادىرلار ھەل قىلالمىسا سادىق قانداق ھەل قىلاتتى دەپ ئويلاپراق، قانداق بولمىسۇن كىرىپ باقايچۇ دەپ ھالمىنى ئېيتتىم. قانداق بولدى دېمەملا، ئىككى ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە 30 نەچچە ئائىلىنىڭ 90 نەچچە نوپۇسىنى ھەل قىلۇەتتى ئەمەسمۇ؟ مانا بۇ قولىدىن ئىش كەلگەنلىكى بولىدىغاندۇ؟ بىز ئىشچى

خەق سۆزمەنلىك قىلىپ ئىش قىلالمايدىغانلارنى ئانچە ھېسابقا ئالمايمىز. بىزگە گەپنى ۋاچ ـ ۋاچ قىلىپ، ئىشنىمۇ گاچ ـ گاچ قىلىپ كېسىپ تۇرىدىغان كادىر بولسىلا بولىدۇ. ئۇنداقلارنى بىز ياراملىق كادىركەن دەيمىز، باشقىسى بىلەن كارىمىز يوق.

ـــ سادىقنىڭ كەمچىلىك، خاتالىقلىرى يوقما؟ ـــ چىرايىنى پۇرۇشتۇردى قادىر. لېكىن قاراڭغۇدا توختى كۆرمىدى. توختى ئەمدى ئۆزىمۇ بىرئاز توكۇپ ئۇنكىدىن بىزار بولغىلى تۇرغانىدى. شۇڭا، سوغۇقلا قىلىپ:

ـــ بولسىمۇ باردۇ، بىز نەدىن بىلەيلى ئۇنىڭ بىلەن بىر ئىشخانىدا ئىشلىمىسەك. سىلە كەلمەستىن بۇرۇن ئۇنى ئايدا بىر قېتىممۇ كۆرمەيتتۇق. ھازىر تېخىمۇ كۆرۈنمەيدىغان بولدى. سىلىچۇ، ھاشىم پوقاق بىلەن بىر سۆزلىشىپ باقسىلا، ئۇ جىق ئىشنى بىلىدۇ.

توختى ئىچىدە كۈلۈپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ قۇرغان قاپقىنى ئىدى. «يەنە بىر قېتىم كولدۇرلايدىغان بولدۇڭ خام كاللا باشلىق! ئۆزۈڭمىغۇ كولدۇرلاشقا تۇغۇلغان بوينى يوق كاۋىدەك دوغلاق بىر نېمىكەنسەن. ھاشىم پوقاق شەيتاننى ئۇسسۇلغا سالىدىغان نېمە. توۋاڭنى چىقىرىۋەتمەيدىغان بولسا» دېگەنلەرنى ئويلىدى توختى. ئۇلار ئايرىلىش ئېغىزىغا كەلدى. توختى ئۆيى تەرەپكە قايرىلىپ بولۇپ.

ـــ ھە راست، سىلىنى ئاپىرىپ قويماقچىدىم ـ ھە؟ ـــ دېدى. قادىر:

ـــ ياق! ياق! ئۆزۈم كېتىۋېرەي، ـــ دېگەنچە چىچاڭلاپ مېڭىپ كەتتى.

ـــ خوش ئەمسە، ھاراق ئىچكۈلىرى، گەپ ئاڭلىغۇلىرى كەلسە يەنە ئىزدەلا جۇمۇ؟

توختى، چۇچۇك بىر ناخشىغا غىڭشىپ مېڭىپ كەتتى.

4

چىك كاتىپ لاگ چىنىك كۆرسەتمىسى بويىچە يېزىپ چىققان تاگ ۋېنسەينىك ماتېرىيالىنى ئۇنىك ئالدىدا ئۆرە تۇرغانچە چۈشەندۈرمەكتە، قوشۇمسىنى بىر تۇرۇۋالغانچە چىراي ئاچمىغان لاگ چى ھەربىر ماددىسىغا نارازى بولۇپ چالۋاقىغانچە چىك كاتىپنى سۆكمەكتە ئىدى. 28 ياش ئەتراپىدىكى قوشۇما قاش، چىرايلىق بۇ يىگىتنى بىر قىسىم مىللىي ئىشچىلار ئۇيغۇر يىگىتلىرىگە ئوخشىتىپمۇ قوياتتى. چىك كاتىپ ئالىي مەكتەپنىك سىياسىي ـ قانۇن فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن. ئۇ مەكتەپتە ياخشى ئوقۇپ ئەلا دەرىجىدە پۈتتۈرگەنلىكتىن بىرقانچە ئورۇن ئۇنى تالىشىپ ئاخىر شەھەرلىك ئوتتۇرا سوتقا تەقسىم قىلىنغان. ئۇ شۇنداق مۇرەككەپ ئەھۋالدىمۇ سىياسەت، قانۇن چەك ـ چېگرا سىغا ئالاھىدە دىققەت قىلاتتى. ئۇ سۆزلىگەندە، ماتېرىيال يازغاندا لوگىكىغا تولىمۇ ئەھمىيەت بېرەتتى. شۇڭا، بەزىلەر چاقچاق قىلىپ: «بۇ يولدىشىمىز كېيىنچە چوقۇم باش كاتىپ بولىدۇ» دەيىشىپ، ئۇنى «چىك باش كاتىپ» دەپمۇ چاقىرىپ قوياتتى.

ئۇ لاگ چىنىك ئالدىدا كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى ئاسانلىقچە تېشىغا چىقارمايتتى. دېمىسە زادى بولمايدىغان يېرىگە كەلگەندىمۇ گەپ ئايلاندۇ ـ رۇپ، ئىجابىي تەرەپتىن سۈپەتلەپ ئۇنىك ئالدىنى توساتتى. بولمىسا لاگ چى ئۇنى ئاللىقاچان «ئوڭچىل ئىدىيىسى كۈچلۈك»، «مەيدانى مۇستەھ ـ كەم ئەمەس»، «تەۋرەنگۈچىلەر» دېگەن بەتنامىلار بىلەن خىزمەت ئۆمىكـ ـ ىدىن ھەيدىۋەتمەي تۇرامتى؟ چىك كاتىپ لاگ چى نېمىلا دېسە ئاڭلاپ قويۇپ، تاگ ۋېنسەينىك ماتېرىيالىنى يېزىپ چىقتى. ئۇ سىياسەت، قانۇن، تەشكىلىي پرىنسىپلارغا ئالاھىدە دىققەت قىلدى. مەنتىقە جەھەتتە كىچىكـ ـ كىنىمۇ بېپەرۋالىق قىلمىدى. ئۆزى قىلغان بۇ ئىشتا ھەقىقەتەن مەسئۇلـ ـ يەتچانلىق پوزىتسىيىسىنى ئىپادىلىدى. لاگ چى تاگ ۋېنسەينىك ماتېرىيالـ ـ ىنىگ بىرىنچى بېتىنى ئوقۇپ بولماي تۇرۇپلا سۆز ئاچتى:

ـــ نېمە ئۈچۈن تاگ ۋېنسەينى ئالدى بىلەن پارتكوم سېكرېتارلىقـ ـ ىدىن قالدۇرۇپ كەگ ئاممىنىگ پاش قىلىشىغا قويۇش، پاش قىلىش جەريانىدا پىپەن، كۇرەشنى قانات يايدۇرۇش، پىپەن، كۇرەش ئارقىلىق

پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش دېگەن بۇ مۇھىم جۇملىنى چىقىرىۋەتتىڭىز؟

ـــ بۇنداق يازساق سىياسەت چېگراسىدىن ھالقىپ كەتكەن بولىدىكەنمىز، بۇ تەشكىلات خىزمىتى تەرتىپىگىمۇ، قانۇنغىمۇ، لوگىكىغىمۇ سىغمايدىكەن. شۇڭا، ھازىرچە بۇنداق يازمايلى دېگەن يەرگە كەلدۇق. ئۇنىڭ ماتېرىيالى يۇقىرىدىن تەستىقلىنىپ چۈشكەندە ئاندىن شۇنداققا ئۆزگەرتسەكمۇ بولىدىكەن، ـــ چۈشەندۈردى چىڭ كاتىپ مەسلىنىڭ نازۇك يەرلىرىنى.

ـــ سىز ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا قانۇن، لوگىكا دەيدىكەنسىز. بۇ سۆزنىڭ قەيىرى قانۇنغا تاقىشىدۇ؟ قايسى لوگىكىڭىزغا ماس كەلمەيدىكەن؟

چىڭ كاتىپ گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى. ئۇ ئويلايتتى، بىر پارتكوم سېكرېتارىنى ماتېرىيالىنى ئەمەلىيلەشتۈرمەيلا، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، ئامانغا تاشلاپ بېرىش قايسى قانۇنغا سىغىدۇ؟ سىياسەتنىڭ قايسى ماددىسىغا توغرا كېلىدۇ؟ بۇنى لوگىكا قانۇنىدىن ئەقلىي ساۋاتى بار ئادەمگۇ چۈشىنىدۇ.

ـــ ئۇنداقتا بۇ ماددىنى نېمىشقا يازمىدىڭلار؟

ـــ مەن يازغان. كېيىن ماتېرىيال گۇرۇپپىسىدىكى تۆتىمىز مۇزاكىرە قىلغاندا بىرەڭ بۇ ماددىنى چىقىرىۋېتىش پىكرىگە كەلدۇق. چۈنكى، بىر خەنزۇ كادىرنى «يەرلىك مىللەتچى» دېسە كىشىگە تولىمۇ چۈشىنىكسىزلىك تۇيغۇسىنى بېرىپ قويىدىكەن، دېيىشتۇق. بۇ جەھەتتە ساۋاتى چوڭقۇرلار تارىختىن بۇيان بۇنداق ئاتالغان خەنزۇ بولمىغان. تارىختا، تاڭ ۋېنسەيدەك ئاز سانلىق مىللەت بىلەن يېقىن ئۆتكەنلەرنى ئاز سانلىق مىللەتلەر ناھايىتى توغرا چۈشەنگەن. ھۆرمىتىنى قىلغان، ئۇنداقلارمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ دوستلاردىن بولۇپ كەتكەن. ھازىر پارتىيىمىزنىڭ مىللىي سىياستى تۇرسا قانداقچە ئۇنداق يازغىلى بولىدۇ؟ تاڭ ۋېنسەي نەچچە يىلدىن بۇيان خۇددى تارىختا ئۆتكەن ئىقتىدارلىق، بىلىملىك مىللەتپەرۋەر ئادەملەردەك ئۇلار بىلەن ئويۇشۇپ، ئاپتونوم رايون ۋە ئىدارە بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى نەمۇنچىسى بولغان ئادەم تۇرسا،

بۇ ماددىنى قانداق يازغىلى بولىدۇ؟ كىشىلەرگە نېمىدەپ چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ؟ دېيىشتى، ـــ ئىزاھلىدى چېكىت كاتىپ. چېكىت كاتىپ ئۆزە تۇرۇۋېرىپ پۈتى تالغانىدى. لېكىن، لاكى چى ئۇنى ئولتۇرۇكى دەپمۇ قويمىدى.

ـــ مەن سىلەردەك قارىمايمەن. ئۇ سىياسىي دەسمايە توپلاش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان بىرىنچىدىن، بەش يۈزگە يېقىن مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار بىر زاۋۇتتا 100 دىن ئارتۇق مىللىي كادىر سەپلىگەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەزىلىرىنىڭ كادىر بولۇش لاياقىتى زادىلا يوق، ئۇ مىللىي كادىر سەپلەش ئۈچۈنلا شۇنداق قىلغان. ئۇنىڭ بەدىلىگە ئۆزى شەرەپ تاپقان.

«كادىرلار قوشۇنى ئىچىدە ھامان لاياقىتى يوقلار بولىدۇ. خەنزۇلار ئىچىدىمۇ شۇنداققۇ؟ بىزنىڭ قادىر راخمانمۇ يۇرمەمدۇ تېخى بىر ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ، بۇلاردىكى 100 دىن ئارتۇق مىللىي كادىر دېگەنلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى گۇرۇپپا باشلىقى، مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى، ئۇچاستكا باشلىقلىرى. بۇلار دۆلەت كادىرلىرىغا كىرمەيدۇ. سېخ، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلار 15 دىن ئاشمايدۇ. زاۋۇت دەرىجىلىكى ئاران ئۇچلا ئادەمغۇ؟» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن چېكىت كاتىپ لاكى چى «ئىككىنچىدىن» دېيىشى بىلەن خىيالىنى يىغدى.

ـــ ئىككىنچىدىن، ـــ دېدى لاكى چى، ـــ ئۇ ئۆستۇرگەن بۇ مىللىي كادىرلار ئۇنىڭ يېقىنلىرى، گۇرۇپاگچىلىرى، قارىغۇلارچە ئەگەشكۈچىلەردۇر. ئۇلار تاكىنىڭ سىزىقىدىن چىقمىغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇمۇ ئۇلارنى پەپلەپ ئۆزىگە قارىتىۋالغان، ئۆزئارا بىرلىشىپ كەلگەن. بۇنداق ئادەملەرنى ئۆستۇرۇپ ئىشلىتىشنى مەن مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلغانلىق، دەپ قارىمايمەن. بەلكى پرىنسىپسىزلىق قىلغانلىق. ئۆز يېقىنلىرىنى ئىشقا قويۇشتا پارتىيىنىڭ مىللىي سىياستىنى سۈيىئىستېمال قىلغانلىق دەپ قارايمەن.

«ئۆزى بىلەن قادىرنىڭ پرىنسىپسىز مۇناسىۋىتىگە ئوخشىتىۋاتىدۇ. بۇنداق قاراش قايسى لوگىكىغا سىغىدۇ؟ تازىمۇ بىمەنلىكتە بۇ» چېكىت

كاتىپ لاگ چى ئۇچىنچىدىن دېگۈچىلىك ئارىلىقتا شۇلارنى خيالىدىن ئۆتكۈزدى. چىگ كاتىپ لاگ چىنىگ ھەربىر گېپىگە كۆڭلىدە رەددىيە بېرىۋاتسىمۇ، ئۇنىگ تۇتۇلغان چىرايىغا قاراشقا جۈرئەت قىلالمايتتى.

ـــ ئۇچىنچىدىن، تاگ ئۆستۈرگەن بەزى مىللىي كادىرلار مۇھىم ئورۇنغا چىققاندىن كېيىن پارتىيىنىگ باش لۇشىيەنى، سەكرەپ ئىلگىرى-لەش، خەلق كومۇنىسىغا غالجىرلارچە ھۇجۇم قىلغان. مەسىلەن، قۇد-رەت، ئۇ بۇ جىنايەتلىرى ئۈچۈن «ئوگچى» قىلىنغاندىن كېيىن، ئوگچى-لىققا قارشى خىزمەت گۇرۇپپىسى تېخى زاۋۇت دەرۋازىسىدىن بىر پۈتىنى چىقىرىشىغا سادىق ئۇنىگ قالپىقىنى ئېلىۋېتىپ، داۋاملىق ئەتىۋارلاپ ئىش-لەتكەن. بۇنىڭدا، تاگنىگ بۇاستە مۇناسىۋىتى بار. چىگ كاتىپ ئەمدى ئېغىز ئاچمىسا بولمايدىغان يېرىگە كەلدى.

ـــ بىز بۇ ماتېرىياللارنى تەكشۈرۈپ، ئەمەلىيەشتۈردۇق. شۇ چاغدىكى تۆت ئادەمنىگ ھېچقايسىسىغا، «ئوگچى» دېگەن قالپاق كىيدۈر-مەپتىكەن. قۇدرەتمۇ شۇنىگ ئىچىدە. خىزمەت گۇرۇپپىسىنىگ باشلىقى بىر قېتىملىق چوگ يىغىندا شىگ خەيدى، چىگ دېمىن، لودېگيۇەن، قۇدرەت تۆتىنىگ ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ: بۇلارنىگ «ئوگچىل» لىق ئىدىيىسى ئېغىر بولۇپلا قالماي، يەنە سۆزىمۇ بار. ئۇلار ئىزچىل ھالدا «ئوگچىل» ئوپپور-تۇنىستلىق (ئاغمىچىلىق)، شىيۇجېگجۇيلىق پىكىر ئېقىمىنى جاھاللىق بىلەن تەرغىب قىلغۇچىلارنىگ دۇمبىقىنى چىلىپ، زاۋۇتتا ئىشلەپچىقىرىش مەركىزى قىلىندۇ، دېگەندە چىگ تۇرغان. بۇنداق ئوگچىللىق ئىدىيىسى، سۆز ـ ھەرىكەتلەرگە قەتئىي قارشى تۇرۇش كېرەگ. دەپ تەنقىد قىلغان. كېيىن لوجىندى، ئەن چىمىننىمۇ مۇشۇ مەسىلىدە ئىسمىنى ئاتىغان. شۇ چاغدىكى شىگ خەيدى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر بىلەن مۇنازىرلىشىپ، بىز بۇ گەپلەرنى قىلمىدۇق. بىزنىگ دېگىنىمىز ھەرقانداق سىياسىي ھەر-كەت ئېلىپ بارغاندىمۇ ئىشلەپچىقىرىشنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇشقا بولمايدۇ. ئىنقىلاپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش يولىدا مېڭىش كېرەگ دېدۇق. بىزنىگ بۇ پىكرىمىز مەركەزنىگ سىياسىتىگە قارىتىلمىغان ھەم خىلاپ ئەمەس، بەلكى سىلەرنىگ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ھەرىكەتنى

قارىمۇ قارشى قويۇپ ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى زور دەرىجىدە چېكىندۈ-رۇۋاتقانلىقىغا قارىتىلغان. بىزنىڭ پىكرىمىز خاتا ئەمەس. بىز مۇشۇ قارىشىمىزدا چىڭ تۇرىمىز دېگەن. ئۇنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىپ تەستىقلاپ چۈشۈرگەندە، مۇنداق يولدا ماڭغان زاۋۇتقا ھەرگىز باشلىق بولمايمەن، دەپ قوبۇل قىلمىغان، ـــ چىڭ كاتىپ خۇددى شىڭ خەيدىدىن پەخىرلەنگەندەك ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ قويدى.

لېكىن، چىچەن لاڭ چى ئۇنىڭ بۇ ئىچكى ھېسسىياتىنى سېزىپ قالدى ـ دە:

ـــ نېمىگە شۇنچە يايراپ كېتىسىز؟ مۇشۇنداق ئادەملەر ئۇڭچى بولماي كىم بولاتتى؟ خىزمەت گۈرۈپپىسىنىڭ باشلىقى «ئۇڭچى» دەپ ئېلان قىلىنغانىكەن، «ئۇڭچى» دېگەن شۇ. سىلەر قاچانغىچە مۇجمەللە-شىپ يۈرىسىلەر؟ شۇلارنىڭ پىكرى بويىچە ېېكىتكىلار، ـــ دېدى دىمە-غىنى قېقىپ قويۇپ.

ـــ بىز پۈتۈن ماتېرىياللارنى قايتا ـ قايتا تەكشۈردۇق. خۇاڭ شىڭدىنمۇ سوردۇق. ئۇلارغا «ئۇڭچى» دېگەن «قالپاق» كىيگۈزگەن ۋە ئۇنى تەستىقلاتقان ھېچقانداق ماتېرىيال ۋە ھۆججەت يوقكەن، بۇنداقتا...

ـــ بۇگۈن سىزگە نېمە بولدى، تىلىڭىزنى چاينايلا چىقتىڭىزغۇ، ئادەمنىڭ زەردىسىنى قاينىتامامچۇ؟ ـــ قولىنى سىلكىدى لاڭ چى تېخىمۇ تېرىكىپ، ـــ مېنىڭچە سىز، تونۇشىڭىزنى ئۆستۈرۈپ مەيدانىڭىزنى مۇستەھكەملەڭ، ھېسسىياتقا بېرىلمەڭ! ياش ئادەملەر تولىمۇ ئۆزگىرىشچان كېلىدۇ، دەيتتى، راستكەن!

چىڭ كاتىپ ئەمدى يەنە بىر نېمە دېيىشكە جۈرئەت قىلالماي جىم بولۇۋالدى. لاڭ چى بىر ـ بىرىگە قارىمۇ قارشى پىكىرلىرى بىلەن قوچۇلۇپ كەتكەن كاللىسىنى مەركەزلەشتۈرەلمەي ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆي ئىچىدە پىرقىراشقا باشلىدى. چۈنكى، چىڭ كاتىپنىڭ كىچىككىنە ئىزاھاتى ئۇنىڭ بىرقانچە ماددىلىق ماتېرىيالنى ئاغدۇرۇپ، ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتكەنىدى. ئۇ ئەمدى يوقلاڭ مىساللار بىلەن ئۆزىنىڭ سۆزىنى

يورغىلاتقىلى تۇردى.

ـــ ماقۇل، ئۇ بەشىنىڭ ئىشى سىز دېگەندەكمۇ بولسۇن دەيلى، مېڭدىن ئارتۇق خەنزۇ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار بىر زاۋۇتتا تاڭ نېمە ئۈچۈن سادىق دېگەن بىر ئىشچىدىن چەققان بىر نېمە بىلەن بىرلىشۇپ-لىپ، چاڭجاڭلىقنى يەن زىلىدىن تارتىۋېلىپ سادىققا ئېلىپ بېرىدۇ؟ خواڭ شىڭنى نېمىشقا چەتكە قاقىدۇ؟ سىز بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەيۋاتىسىز. شۇنداقمۇ؟ گەپ شۇ يەردىكى، ئۇ پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى سۇيىئىستېمال قىلىپ، بىر تۈركۈم مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىنى ئۆزىگە قالقان قىلىپ تۇرۇپ مۇشۇ ئورۇنغا چەققان. چۈشەندىڭىزمۇ؟

چىڭ كاتېپنىڭ كاللىسىمۇ پىرراندە چۆرگىلەشكە باشلىدى. ئۇ ئەمدى بۇنىڭدىن ئارتۇق گەپ قىلىدىغان بولسا ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالاتتى. ئۇ ئويلايتتى «بۇ ئادەم ئەمدى يولسىزلارچە ئۆزىنىڭ گېپىنى ئالغا سۈرگىلى تۇردى. بۇنداق كۆز قاراش، بۇنداق تەھلىل قايسى مەنتىقىغە توغرا كېلىدۇ؟ پارتىيىنىڭ قايسى سىياسىتىگە سىغىدۇ؟ بۇنداق گەپلەر يېزىلغان ماتېرىيالنى كۆرگەن ئادەم. بۇ يا ساراڭ، يا ئۇچىغا چىققان چوڭ خەنزۇچى دېمەمدۇ؟ خاتا قىلغان تاڭ ئەمەسكەن، ئەكسىچە ئۆزۈڭ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى چۈشەنمەيدىغان بىر نېمىكەنسەن دېمەمدۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ گەپ يۆتكىدى.

ـــ لاڭ تۇەنجاڭ، يەن زىلى ياۋاش، سەممىي ئادەم بولغىنى بىلەن تېخنىكا ئىشلىرىدىن باشقا ئىشلاردا ئىقتىدارى ھەقىقەتەن تۆۋەنكەن. بۇ-لۇپمۇ تەشكىللەش قابىلىيىتى، كارخانا باشقۇرۇش سەۋىيىسى تولىمۇ ئا-جىزكەن. ئۇنىڭغا ئۆزىمۇ ئىقرار ئىكەن. ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئاجىزلىقى مەسئۇلىيەتتىن ئۆزىنى قاچۇرىدىكەن. ئۇنىڭدا ئىشنىڭ كۆپ بولغىنىدىن ئاز بولغىنى ياخشى، بولغىنىدىن بولمىغىنى ياخشى، دېگەن قاراش كۈچ-لۈك ئىكەن. ئۇنى زاۋۇت باشلىقلىقىدىن تاڭ ئېلىۋېتىلمەيدۇ، ئىدارىدىن ئاپتونوم رايونغا يوللاپ تەستىقلىنىپتۇ.

ـــ بۇلارنىڭ زاۋۇت دەرىجىلىك كادىرلىرىنى ئاپتونوم رايوندىن بەلگىلەمدىكەن؟

ـــ شۇنداق.

لاگ چى بۇ ئۆتكەلنىڭ قىينىلقىدىن باش ئاغرىقىغا گىرىپتار بولغان ئادەمدەك ئىككى قولىدا بېشىنى قامالليۋالدى...

توختى زابوي شۇكۇنى كەچتە ھاشمنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قادىر راخمان بىلەن قىلىشقان سۆھبىتىنىڭ تەپسىلاتىنى دېدى. ئۇ بۇگۈن ئادىتىنى بۇزۇپ كەچتىمۇ ئىككى رومكا ئىچىۋالغانىدى. ھاشمنىڭ ئۆيىدە يەنە ئىككى رومكا كۆتۈرۈۋېتىپ ئوبدانلا تەڭشەلدى.

ـــ «سادىق ھۆكۈمەتكە ئادەم چاقمايدۇ» دېگەن گەپ راستكەن جۇمۇ قاسىم، ـــ دېدى توختى ئاخىرقى رومكىنى كۆتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ـــ قادىر راخماندەك ئادەمنى بىر ئىدارىگە مۇئاۋىن باشلىق قىلىپ قويسا، شۇ ئىدارە نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئۇنداقتا ئىدارىدىكى خىزمەتچىلەر-نىڭ جېنىغا ۋاي! بىز ئاشۇنداق باشلىقنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالمىغىنىمىزغا مىڭ مەرتىۋە شۈكۈر دەپ خۇشال بولىشاق بولغۇدەك. ئۇ ھېلىقى خوجايىن-دىن بەك قورقىدىغان ئوخشايدۇ. مەندىن گەپ ئالمەن دەپ نەچچە سائەت كولدۇرلاپ ئولتۇردى. توڭدۇرۇپ چىشلىرىنى كاسىلدىغدەك قىلە-ۋەتتىم. لېكىن، مەست قىياپەتكە كىرىۋېلىپ ئۇ ئېرىشمەكچى بولغان ئىش توغرىسىدا ھېچنېمە دېمىدىم. ئاخىرىدا شۇنچە توڭلىغانلىقىغا قارىماي سادىقنىڭ ئىشىنى كولىغىلى تۇرۇۋېدى، مەن ھېچنېمىنى بىلمەيمەن. ياماق بولسىلا چوڭ زاپچاسلار سېخىدا ھاشىم پوقاق دەيدىغان بىر مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى بار، شۇنى ئىزدىسىلە، ئۇ ھەممىنى بىلىدۇ، دەپ تىكىۋەتتىم. ئۇ چوقۇم سېنى ئىزدەيدۇ. سەن شەيتاننى ئوسۇلغا سالىدە-غان گۇيى. «ئويۇن» نىڭ ئاخىرىنىسى سەن چىقىرىۋەت، قانداق؟ بۇگۈن شۇنچە ئىچسەممۇ ئەجەب كەيپىم تۇتمايدىيا؟ خۇشاللىقتا ئىچكەن ھاراق كەيپ قىلمايدۇ، دېيىشۇاتاتتى راست ئوخشايدۇ جۇمۇ، ـــ توختى، ياندىشىپ ئولتۇرغان ھاشمنىڭ غولىغا پاقىدە بىرنى ئۇردى.

ـــ بوشراق ئۇرمامسەن؟ تۆمۈردەك مۇشتۇڭدا، ئەجەب ئاغرىدىيا، ـــ دېدى قاسىم مۇرىسىنى سول قولىدا سىلاپ قويۇپ.

ـــ ھەي خوتۇن، مانىڭغا يەيدىغان بىر نېمە بولسا ئاچقامامسەن؟

بولمسا بۇ هاراق قانداق سىكىدۇ؟

ـــ ھەي زابوي، سەن ھازىر نەدە؟

ـــ ئۆيدە بولمامدىمەن. مېنىڭ ئاخشىمى خەقنىڭ ئۆيىگە، بولۇپمۇ باشلىقنىڭ ئۆيىگە بارمايدىغىنىمنى بىلمەمتىڭ؟ ـــ توختى ھاشىمنىڭ غولىغا پاققىدە يەنە بىرنى ئۇرۇپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى.

ـــ ئۇرما دېسەم يەنە نېمانچە قاتتىق ئۇرىسەن؟ ـــ قاسىم شۇنداق دېگەنچە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ـ دە، باشقا ئورۇنغا بېرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن قاتتىق كۈلۈپ كەتتى، ـــ ما زابوينى، شۇنچە ئىچسەممۇ تۇتمايدۇ، دەيدا تېخى. ھەي، بۇ تۇنقانلىق بولماي نېمە؟ بىزنىڭ ئۆيدە تۇرۇپ ھەي خوتۇن، يەيدىغان بىر نەرسە ئاچىق دەۋاتسىنا؟ ئۆيدە يەيدىغان تەييار ھېچنېمە يوق. رېھىمخان ئىككىنچى ئىسمېنىدا، زابوينىڭ قورسىقى ئاچكەن ـ دە؟ باللار يېگۈدەك بىر نېمە تېپىپ كىرسۇنمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ نېمە؟ مەن سېنىڭ ئۆيۈڭدىما؟ قۇرۇق گەپ قىلما پوقاق.

ـــ ئەمسە مۇشۇ سېنىڭ ئۆيۈڭما؟ ـــ دېدى قاسىم يەنە كۈلۈپ.

توختى ئۆي ئىچىگە بىر قۇر سەپسالغاندىن كېيىن:

ـــ ئەمەسكەن. بىزنىڭ تەكچىدە ھاراق بىلەن رومكا تۇرىدۇ. بۇ ئۆينىڭ تەكچىسىدە چىنە ـ قاچىلار تۇرىدۇ، سېنىڭ ئوخشايدۇ. لېكىن، رېھىمخان بولسا ئاندىن ھەققىي سېنىڭ بولاتتى. مەيلى مەن سېنىڭ ئۆيۈڭدە بولغان بولسام بولاي. كەيپ بوپتىمەن، تۇتۇپتۇ، راستتىن تۇتۇپتۇ. ھېلى قورساقنىڭ گېپىنى قىلدىڭما؟ قوي ئۇ گېپىڭنى، قورساق دېگەن نېمە بەرسەڭ تويمايدۇ. بەرمىسەڭ جىم تۇرىدۇ. سېنىڭ ئۇ قوناق شېخىدەڭ ئورۇق بالاڭ بىر نېمە سېتىۋېلىشىنى بىلەمتى؟ ئۇستىخىنى قۇيۇپ قويغاندەك ساڭا ئوخشايدىكەن ئۇ ھارمىنىڭ!

ـــ ھەي ئاغزىڭنى بۇزما؟

ـــ شۇنداق دېگەنگە شۇنداق بولۇپ قالامتى؟ ئۆزۈمنىڭ باللىرى ـ نىمۇ بەزىدە ئاچچىقىمدا: ما يەرگە كېلەۋاي ھارام سۈيدۈك، دەۋېتىمەن دېگىنا! باشقا گەپنى قوي ھاشىم، ھازىر مېنىڭ تازا شىركەيپ ۋاقتىم.

كاللام چاقماقتەك ئىشلەۋاتىدۇ. ھېلى كاللامنىڭ ھېيى تۈگەپ كەتسە بۇ كاللا ھېچنېمىگە ئىشلىمەيدۇ. سەن بۇ «ئويۇن» نىڭ ئاخىرىنى چىقارا-سەن، يوق؟ ـــ توختى قاسىمغا تىكلىۋالدى.

ـــ مەن ساڭا «ئويۇن» ئويناپمىز دېگەنما؟ ـــ تولغاشتى قاسىم چىڭقىلىپ.

ـــ چىڭقالما دەيمەن پوقاق بىكار پوقىقىڭ يېرىلىپ كېتىپ، رېھىمخان تۇل قالىدۇ، ـــ سۈس كۈلدى توختى، ـــ مەن ساڭا دېسەم، ھېلىقى قادىر دېگەن دۆت نېمىكەن. ئۇنىڭغا ئۆز باشلىقىغا دوكلات قىلغۇدەك بىر ئىشىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ قويساڭ سېنى ئەگىشىپ، ئۆلە - تېرىلىشىگە قارىماي باشلىغان يېرىڭگە بارىدىكەن. بۇ «ئويۇن» دا چوقۇم نەتىجە قازىنىسەن. ھەي ھاشىم، ئادەملەر خىلمۇ خىل بولىدۇ - ھە؟ مەسىلەن، مەن ھاراقنا ئامراق. سەن نەزىرگە بېرىشقا ئامراق. قادىر دېگىنىڭ «ئىشپىيون» لىقنا ئامراق نېمىكەن ئەمەسمۇ، ئۇ بىزنىڭ ئىچىمزدىكى گەپ - سۆزلەرنى ھېلىقى «بۆرە» ئاتلىق باشلىققا توشۇپ كىرىپ نېمە تاپىدىغا-دۇ؟ ئاشۇ كۈنى ئۇ مېنىڭ ئاغزىمدىن سادىقنى يوقىتىدىغانغا دال بولغۇدەك بىر نېمە چىقىپ قالارمىكىن، دەپ نەچچە سائەت سوغۇققا چىداپ ئولتۇر-دى. بەدەنلىرى ئۈيۈشۈپ، چىشلىرى كاسىلداپ، بۇرۇنلىرى مىشىلداپ كەتسىمۇ چىداپ ئولتۇردى. قاراڭغۇدا تازا كۆرەلمىدىم، چىرايىمۇ ساماندەك سارغىيىپ كەتتىغۇ دەيمەن. ئۇنىڭ ئاغرىپ نەچچە كۈن يېتىپ قالمىغىنىنى كۆر، پىشمىغان خام قايماقكەن ئەمەسمۇ ئۇ، ـــ توختى ئۆزىنىڭ قادىرنى ئەخمەق قىلغان ئىشىدىن پەخىرلىنىپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ بۇ «ئويۇن» نىڭ ئاخىرى ياخشى بولماسمىكىن، ئۇ دېگەن يۇقىرى ئەۋەتكەن خىزمەت ئۆمىكى، سېنىڭ خىيالىڭغا كەلگەنچە ئويۇن چىقىرىدىغان قاۋاقخانىڭ ئەمەس جۇمۇ زابوي!؟ سىياسەت بىلەن ئويناشقىلى بولمايدۇ. نېمىدەپ مېنى كۆرسىتىپ قويىسەن؟ ـــ قاسىم چىڭقالغا-لىقتىن پوقىقى ياڭاقتەك كۆپتى.

ـــ قورقماڭا گۇي! قادىر دېگىنىڭ خۇددى يىغى تۈگەپ كەتكەن جىنچىراغقا ئوخشاش قۇرۇق سۆلەتۋاز بىر نېمىكەن، ھېلىقى «بۆرە تۇمۇ-

جاڭ» بىرئاز ماي قۇيۇپ بەرسە پىلدىرلاپ پىنسپ تۇرغىنى بىلەن ئاچچىقى كەلگەندە بىرلا كۆچەپ پۇۋ دېسلا شۇ زامات ئۇچىدىغان نېمىكەن.

— مېنىڭ كاللامدا بۇنداق «ئۇيۇننى» ئويناش توغرىسىدا كىچىكىنىمۇ پىلان بولمىسا، ئۇنى قانداق ئوينىغىلى بولىدۇ؟ ياق، مەن بۇنداق «سىياسىي ئويۇن» نى ئوينىمايمەن، — دېدى قاسىم يەنە تولغىشىپ.

— بۇنىڭغا پىلان، مىلان دېگەن نېمە كەتمەيدۇ. مەن ساڭا قادىرنىڭ ئىچىدىن تارتىپ تېشىغىچە روھىي دۇنياسىنى سۈرەتلەپ بەردىم. قالغىنىنى ئۆزۈڭ ئويلاپ تاپالايسەن پوقاق. ھە راست، ئۇنى ماختاش بىلەن ھۆرمەتلەشنى ئاغزىڭدىن چۈشۈرمە. يالاق چىلىققا ئۆزۈڭمۇ خېلى ئۇستىغۇ؟ يالغاندىن قىلساڭمۇ قاملاشتۇرىدىغان گۈي تۇرساڭ. قىلالايسەن!

قاسىم ئۇنىڭ «يالاقچىلىق» دېگەن سۆزىگە رەددىيە بەرمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللەپ تۇراتتى، توختىنىڭ «يالغاندىن قىلساڭمۇ» دېگەن ئاخىرقى گېپى ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇتۇاقلىۋەتتى.

— سېنىڭچە مەن تاڭ شۇجى بىلەن سادىقنىڭ ئۇستىدىن ئۇلارغا مەلۇمات بېرەمدىمەن؟ ياق بولمايدۇ، بۇ ئوينىشىدىغان ئىش ئەمەس.

— ھەي سەن يالغان بىلەن كۆپتۇرمىچىلىككە ئۇستىغۇ؟ — دېدى توختى ھاشمنىڭ مۇرىسىگە يەنە بىرنى پاقىدە ئۇرۇپ، ھازىر ئۇنىڭ كەيپى تازا يوقىرى پەللىگە چىققانىدى.

— قانداقچە يەنە سېنىڭ يېنىڭغا كېلىپ قالدىم؟ — قاسىم دەرھال تۇرۇپ كەتتى.

— ئىزدىسە تاپقىلى بولمايدىغان، تەكشۈرسە ئەمەلىيەشتۇرگىلى بولمايدىغان، كەمچىلىك، خاتالىق دېگەنلىرىنىڭ ئاخىرىدا ئۇتۇق، نەتىجە بولۇپ چىقىدىغان نەرسىلەرنى بولۇشچە سوقمامسەن پوقاق؟ مەسىلەن، سايىم بۇرۇتنى ساۋاتسىزنى چىقارمىدىڭ، دەپ كۆرسەتمىگىنى قالمىدى. قادىر دوقمۇش خوتۇنبازنى يۇرتلۇقۇم دەپ نېمە قىلمەن دېسە مەيلىگە قويدى. مىللەتچىلىك قىلىپ مىللىي مەكتەپ سالماقچى بولدى. نۇرغۇن پۇل خەجلەپ 90 نەچچە نوپۇس سېتىۋالدى. بىر ئوبدان ئاپتوموبىل زاۋۇتنى، تراكتور زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىپ، مۇشۇ ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى.

تاڭ ۋېنسەي بىلەن «دىلى بىر، تىلى باشقا» دېگەندەك، ئۇلار چۈشىنەل-مەيدىغان، چۈشەنگەندىن كېيىن باشقا مەنە چىقىدىغان ئىشلار توغرىسىدا خالىغانچە توقۇمامسەن پوقاق! ـــ دېدى توختى داۋاملىق ئەقىل كۆرسىتىپ.

ـــ بۇنىڭ كاللىسىنىڭ ئىشلەپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان، كەيىپىڭ كۆتۈرۈلمىگەن چاغدىمۇ كاللاڭ مۇشۇنداق ئىشلەمدۇ؟ ھېلى نېمە دېدىڭ؟ «دىلى بىر، تىلى باشقا»، نېمىدېگىنىڭ بۇ؟

ـــ ھەۋىسىڭ كېلىپ سېنىڭمۇ زابوي بولغۇڭ كېلىۋاتامدۇ؟ ھاراق ئىچمىگەندە كاللام ئىشلەيدىغان بولسا، كۇندە ھاراق ئىچىپ نېمە قىلىمەن؟ كاللاڭنى ئىشلەتسەڭلا دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسىنى چۈشىنىسەن. ئەمسە بۇ ئويۇننىڭ ئاخىرىنى ساڭا ئۆتكۈزۈپ بەردىم ـ ھە؟ مەن كەتتىم. بۇنچە ئولتۇرارمەن دېمىگەندىم، لېكىن پاراڭ بىلەن ئادەمنى ئۆزۈڭگە تارتىپ مەست قىلدۇرۇۋېتىدىغان ماگنىت بار سەن پوقاقتا، كەچ بولدى دېمىسەم يەنە ئولتۇراتتىم، ـــ شۇ گېپى بىلەن توختى قوزغالدى.

ـــ ھەي توختا، ـــ دېدى قاسىم، ـــ راستتىنلا مېنىڭ كارىم يوق. ئۇلار ئىزدەپ كەلسە، سىلەر ئۇنداق ھاراقكەش زابوينىڭ سۆزىنگمۇ ئىشەنمىگىلارمۇ؟ مەن ئۇنىڭ بىلەن ئادەتتىمۇ باردى ـ كەلدى قىلىشماي-مەن، بېقىنىدىن بۇيانمۇ ئۇنى كۆرمىگىلى تالاي كۈنلەر بولدى دەپلا گەپنى تۇگىتىمەن، ـــ دېدى قاسىم.

ـــ شەيتانلىقىڭنى مانا ھازىرلا باشلىدىڭ پوقاق، مۇشۇ بويىچە ماڭىۋەرسەڭلار كارامەت ئويۇن چىقىدۇ.

توختى بېشىنى بۇراپلا چىقىپ كەتتى. ھاشىم دەسلەپ ئويلاپ قالدى، بۇ زابوي غۇ ھەممە ئىشنى مەستلىككە ئېلىپ خالىغىنىنى قىلىدۇ. مەن ئۇنداق قىلالامتىم؟ بۇ «ئويۇن» قاملاشمىسا چوڭ چاتاق چىقىدۇ. لېكىن، ھاشىم بۇ «ئويۇن» غا يەنە قىزىقىپ قالدى. ھاشىم كۆزدىگە سىغمىغان ئادەمگە راست ـ يالغاننى ئارىلاشتۇرۇپ سۆزلەپ ئوڭدا قويۇشتا ھەقىقەتەن ماھارەت ئىگىسى ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا نۇرغۇن ئادەملەر-نى ئالداپ تامىقىنى يەپ، پۇل تۆلەيدىغان چاغدا غېپىدە تىكىۋېتىدىغان ئەخمەت تۇڭچىنى گوللاپ تۇزاقتا دەسسىتىپ، ئۇچ موچەنلىك يۇمىلاق

سېرتق قوغۇن ئۇچۇن ئۇنى بىر تۇغقان خوتۇنغا تۆت سائەت گۆرۈ قويۇپ رەسۋاسىنى چىقارغان مۇشۇ ھاشىم ئىدى. ئۇ ئادەم كولدۇرلىتىشتا توختىدەك «مەست» بولۇۋېلىپ رول ئالمىسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇسۇلى توختىنىڭكىدىن كۆپ ئۆزگىرىشچان ۋە تەبئىي ئىدى.

5

توختىنىڭ پەرىزى توغرا چىقتى. قادىر راخمان تاپ پۇرىغان تۇلكىدەك سۇرۇشتۇرۇپ يۈرۈپ ھاشىمنى تاپتى. قاسىم ھەدىگەندىلا قادىرنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىپ:

ـــ ناھايىتى سەت بولدى. مەن تېخى بۇگۈن قانداق بولمىسۇن سېلىنى ئىزدەي دەپ تۇرغان. سلىنىڭ بىزدەك ئاددىي بىر ئىشچىنى ئالاھىدە ئىزدەپ كېلىپ پىكىرلەشكەنلىرىنى باشقىلار ئاڭلاپ قالسا نېمىدەپ قالىدۇ؟ سىلە ئۆزلىرىنىڭ بۇ خىل كىچىك پېئىللىق پەزىلەتلىرى بىلەن زاۋۇتتىكى ھەممە كادىر ئۇچۇن ئۇلگە كۆرسەتتىلە. جاپا تارتىپ ئۆزلىرى كەلگەنلىرى نېمىسى؟ ماڭ، بېرىپ قاسىمنى چاقىرىپ كەل، دەپ بىرىنى ئەۋەتسىلە ئىككى پۇتۇمنى تۆت قىلىپ ھازىر بولمامدىمەن، ـــ دېدى ئىككى قولىنى بىر ـ بىرىگە ئۇۋۇلغىنىچە ئەيمەنگەن، قورۇنغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ.

ئۇنىڭ خۇشامەتچىلىك سۆزلىرىدىن قادىرنىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ قۇلاقلىرى مىدىرلاپ كەتتى.

ـــ سىز بۇ زاۋۇتتىكى ھەرقانداق بىر ئىشچى ياكى كادىرغا ئوخشىمايدىغان ئەزىمەت ئىكەنسىز. مەن سىز بىلەن ناھايىتى ھالقىلىق پەيتتە ئۇچرىشىپتىمەن. نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان بىز سىزنى كىچىككىنە بولسىمۇ مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى، ئۇمۇ كادىر، بىزگە بىر نېمە دېيىشى ناتايىن دەپ كۆڭۈلىشىمەپتىمىز. بۇ كەمچىلىك بىزدە، ـــ دېدى قادىر ئۇنىڭدىن سۆيۈنۈپ كېتىپ.

قاسىم قادىرنىڭ يۈرىكىگە سالغان قولىنىڭ رول ئويناشقا باشلىغانلى-

قىنى جەزمىلەشتۇردى ـ دە:

ـــ ھەرقايسىلىرى كەلگىلى شۇنچە ۋاقىت بولدى. لېكىن، زاۋۇتنىڭ ئاساسلىق مەسئۇل كادىرلىرى ئۇستىدە ئانچە كۆپ ماتېرىيال، پاكىتقا ئېرىشەلمىدىڭلارغۇ دەيمەن، ـــ دېدى ئىلگىرىلىگەن ھالدا قادىرنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىقىپ، ـــ بىز شۇنداق ئاڭلىدۇق: پەقەت بىرقانچە ئىقتىسادىي مەسىلىسى بار بوغالتىر، ئىسكىلاتچى، كاسسىر دېگەنلەرنىڭ مەسلىسىنى ئېنىقلاش خېلى بىر يەرگە بارسىمۇ، لېكىن زاۋۇت رەھبەرلىرىگە تاقىشىدىغان سىياسىي، ئىدىيە، تەشكىلىي جەھەتتىكى ئېنىقسىزلىقلار ئەمەلىيلەشمەيۋېتىپتۇ، دېيىشىدۇ، بۇ راستتىمۇ؟ ـــ دېدى ئۇ قادىرنىڭ بۇرنىدىن چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ يېتىلەپ.

ـــ بۇ جەھەتتىمۇ خېلى ئىلگىرىلەش بار. لېكىن، كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس، ـــ دېدى قادىر ئۇنىڭ سىزىقى بىلەن مېڭىپ، ـــ سىزنى ئىزدەشتىكى مەقسەتمۇ مۇشۇ تەرەپتىكى ئىشلار ئۈچۈن ئىدى.

ـــ مەن ئاشۇ ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئېنىقلاپ چىققان بوغالتىر، ئىسكىلاتچى، كاسسىر دېگەن مىتىلەرنىڭ ئىشلىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى قاتتىق غەزەپلەندىم. يېزىلاردىمۇ دادۇي، شياۋدۇيدىكى دادۇيجاڭ، شياۋدۇيجاڭ دېگەنلەرگە قارىغاندا ئۇ يەرنى ۋەيران قىلىدىغىنى يەنىلا شۇ بوغالتىر، كاسسىر، ئىسكىلاتچى دېگەنلەر ئەمەسمۇ. بىر ئورۇننى ۋەيران قىلسا شۇ نېمىلەر ۋەيران قىلىدۇ، قانداق دېدىم قادىر بوجاڭ؟!

قادىر قاسمىنىڭ تۇرۇپلا باشقا تەرەپكە قىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى ـ دە:

ـــ ئۇغۇ شۇنداق. لېكىن، بۇگۈن بىز بۇ جەھەتتە كۆپ پاراڭ سېلىشمايلى. سىز مېنى ئىزدىمەكچى بوپتىكەنسىز، شۇ توغرۇلۇق پاراڭ قىلىشمايلىمۇ، ـــ دېدى ئۇنى ئۆز قىنىغا سېلىپ قويماقچى بولۇپ.

ـــ شۇنداق، شۇنداق، ـــ دېدى قاسىم دەرھاللا ئۇنىڭ يېتەكلىشىگە بويسۇنغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ـــ مەن يېقىندىن بۇيان مىللىي ئىشچىلار ئىچىدىكى بىر قىسىم پىشقەدەم ئۇستاملار بىلەن پاراڭ سېلىشىپ قالدىم.

ـــ هه شۇ مەسلىنى سۆزلەڭ. قانچە كونكرېت بولسا شۇنچە ياخشى، ـــ دېدى قادىر ئاڭلاشقا ئالدىراپ.

ـــ ئۇلار خۇددى كېلىشۋالغاندەك ھەممىسىنىڭ ئاغزىدىن بىر سۆز چىقىۋاتىدۇ، يەنى خىزمەت ئۆمىكى كەلگەندىن بۇيان بىرەر ئادەم بىزنى ئىزدەپ قويمىدى. نېمە پىكىرىڭلار بار دەپ سوراپ قويغۇچىلارمۇ چىقمىدى. سېيىت نوچى، قادىر دوقا، جاڭ زەمبىرەكلەرنى ئەتراپىغا يىغىپ، تايانچ قىلىپ مەجلىس ئېچىۋاتقاندەكىن، بىزمۇ ھەربىرىمىز شۇلارغا يۆلىنىپ ئېلىپ باردىغان ئوخشايدۇ. بىزلەر ئۇلارغا يارىمايدىغان ئوخشايمىز، دېگەن تونۇشقا كېلىپ قالدۇق، شۇنىڭ بىلەن، بوپتۇ، بىزمۇ بېشىمىزنى ئېچىگە تىقىۋېلىپ ئۆز ئىشىمىزنى قىلايلى. ئۆزىمىزنى ئۆپۈرتىپ نېمە قىلىمىز دەپ خىزمەت ئۆمىكىنى ئىزدىمىدۇق، دېيىشىپ ھەرقايسىلىرىدىن ئاغرىنغاندەك قىلىشۋاتىدۇ، ـــ دېدى قاسىم ئىشچىلارنىڭ بەزى گەپلىرىگە گەپ قوشۇپ، يالغاننى راستتەك يۇغۇرۇپ چىقىپ. قاسىم قادىرنىڭ قولىقىنى دىڭ تۇتۇپ، ئەستايىدىل ئاڭلاۋاتقانلىقىغا سەپسالدى ـ دە، گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، ـــ لېكىن، ئويلاپ كۆرسىلە بىر ئاڭلاپلا چۈشىنىۋالىلا. سېيىت، قادىر، جاڭغا ئوخشاشلار تاڭ شۇجى بىلەن سادىقنىڭ قايسى ئىشىنى بىلىدۇ دەيلا؟ ئۇلار قۇرۇق شوئار توۋلاپ، «دوست» تارتىشىپ بېرىشتىن باشقا ئىشقا يارىمايدۇ. سىلەرنىمۇ، ئىشچىلارنىمۇ ئىلھاملاشتۇرگىنى ئىلەشتۇرگەن. ئۇلاردا پاكىت، دەلىل دېگەنلەر نېمە ئىش قىلسۇن؟ لېكىن ھەقىقىي ئەھۋال بىلىدىغانلار يۇقىرىقىدەك مۇئامىلىگە ئۇچرىغاندىكىن ئەلۋەتتە «تۆگە كۆردۈڭمۇ؟» دېسە «ياق» دەيدۇ ـ دە، مېنىڭ سىلىگە ئىنكاس قىلماقچى بولغىنىم مۇشۇ مەسىلە ئىدى. بۇ ئىشنى سىلىگە دەي دەپ يۈرگىلى خېلى بولغان. بۈگۈن نېسىپ بوپتۇ.

ھاشىمنىڭ گېپىنىڭ تېخى تۈگىمىگەنلىكىنى ھېس قىلغان قادىر:

ـــ قېنى داۋاملىق سۆزلەڭ، تارتىنماڭ، ئەندىشىدە بولماڭ، بىز بار، ـــ دېدى ئۇنى رىغبەتلەندۈرۈپ.

ـــ مەن تاڭ شۇجى دېسەم باشقىچە چۈشىنىپ قالمىسلا قادىر تۇغنجاڭ، ـــ قاسىم ئۇنى بىردەم بۇجاڭ دەپ تەرىپلىسە، بىر دەم تۇغنجاڭ

دەپ تەرىپلەيتتى. بۇنىڭ بىلەن، قادىر خۇددىنى يوقىتىپ، ھاشىمنىڭ يالغانلىرىغا قىزىقىپ، ئۇنىڭ دېپىغا ئۇسسۇلغا چۈشمەكتە ئىدى،

ـــ بىز مىللىيلار ئۇنى ئوقۇغۇچىلار ئەترىتىدە تاڭ دۈيجاڭ دەپتۇق، كېيىن ئۇ شۇجى بولدى، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنى تاڭ شۇجى دەپ ئاتايدىغان بولدۇق، سەۋەبى بىز ئۇنىڭ تاڭ دېگەن فامىلىسىنى بىلگەن بىلەن ئىسمىنى بىلمەيمىز، شۇڭا ئۇنى تاڭ شۇجى دېمىسەك ھەي تاڭ، دەپ چاقىرغىلى بولمايدۇ ـ دە. قانداق دېدىم قادىر بۇجاڭ؟

تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنىڭ «ماتېرىيالى سېلىنغان ساندۇق» نىڭ ئاچقۇچىنى تاپالماي تۇرغان خىزمەت ئۆمىكىنىڭ بۇ مۇئاۋىن باشلىقى بۇ خىزمىتى بىلەن لاڭ چىنىڭ ئالدىدا قانداق يۈز تاپىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى تەكشۈرۈپ جاۋابلاپ كەتتى:

ـــ بىز خۇددى سىز دېگەندەك بۇ تەرىپىگە سەل قارىمايتىمىز. كونا ئىشچىلار، بولۇپمۇ مىللىي كونا ئىشچىلارنىڭ تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى قوغدايدىغان تەرىپىنى كۆرۈپلا بىر تەرەپلىمە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ بۇ ئىككىسى توغرىسىدا ئىچى زەردار بولۇپ يۈرگەنلىكىنى خىيالىمىزغىمۇ كەلتۈرمەپتۇق. بۇ بىزدىكى يېتەرسىزلىك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلاردىن ئەپۇ سورايمىز. مەن سىز بىلەن تازا ھالقىلىق پەيتتە ئۇچرىشىپ-تىمەن. قېنى دەڭا ئۇ يولداشلار كىملەر؟ بۇگۈن سىز ئۇلارنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

«توۋا، ـــ دەيتتى قاسىم ئىچىدە، ـــ ئايالار ھامىلدار بولغاندا بىر نېمىگە سېزىك بولسا، شۇ نەرسىنى قەيەردىن تېپىپ بولسىمۇ يەيدۇ دەيدىكەن. بۇلارمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ئادەم ئاغدۇرۇشقا سېزىك بولغانمۇ نېمە؟ ما ئادەمنىڭ قىلىپ كەتكەن قىلىقلىرىنى قارىمامدىغان. بىر ئوبدان ئىشلەۋاتقان ئادەملەرنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ نېمىگە ئېرىشىدىغانـدۇ؟»

ـــ ھېلىقى توختى زابوي دېگەن ئىشچىنىڭ ماڭا، سىزنى ئىزدەڭ دېيىشى چاقچاق ئەمەسكەن ـ دە؟ ـــ دېدى قادىر قاسىمنىڭ خىيالىنى بۆلۈپ.

ـــ ياق! ئۇنداق ئەمەس قادىر تۇەنجاڭ، ـــ دېدى قاسىم ئۇنىڭ سۆزىنى ئىنكار قىلىپ، ـــ بۇ ئىشنىڭ ئۇنىڭ بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق. بىز ئۇنىڭ مەسلىكتە دېگەن ھەرقانداق ياخشى ـ يامان گېپىنى ئىناۋەتكە ئالمايمىز. ئۇنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىمۇ شۇنداق، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئىناۋەتكە ئالمايدۇ. ھېلىقى بۆرە توغرىسىدىكى قوشقىنى مەنمۇ ئاڭلىدىم، ئۇنىمۇ قوشاق دېگىلى بولامدۇ؟ خىيالىغا كەلگەنچە جۆيلۈگەن گەپ دېسىلە. مەن سىلىگە دەسلەپتىلا دېدىمغۇ، سىلەرنى ئۆزۈم ئىزدەي دەپ تۇرغانىدىم.

ـــ مۇنداق دەڭ، سىز دېگەن ئادەملەردىن ئەھۋالنى قايسى ئۇسۇلدا ئىگىلىگىنىمىز ياخشى؟ ئايرىم ـ ئايرىم سۆزلەشكىنىمىز ياخشىمۇ ياكى بىر يەرگە يىغىپ سۆھبەت يىغىنى ئاچقىنىمىز ياخشىمۇ؟

ـــ ئۆزلىرى بولسا ناھايىتى مۇھىم رەھبەر، بۇنداق ئىشلاردا ناھايىتى مول تەجرىبىگە ئىگە، ئالدىن كۆرەر تۇيغۇلىرى كۈچلۈك. سىلە قانداق بېكىتسىلە مەن ھەممىسگە ماقۇل دەيمەن. ھەرقانداق خىزمەتلىرىگە تەييارمەن، ـــ دېدى قاسىم ئۇنى تېخىمۇ ئۇچۇرۇپ. ئۇنىڭ بۇنداق مۇھىم خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلىكىگە زور مىننەتدار بولۇپ تۇرغان قادىر ئۇنىڭ مەدھىيە سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تېرىسىگە تېخىمۇ سىغماي كەتتى ـ دە:

ـــ سىز ناھايىتى ياراملىق ئادەم ئىكەنسىز. لېكىن سادىق، تاڭلار نېمە ئۈچۈن سىزدەك ياراملىق ئادەملەرنى ئەتىۋارلاپ ئىشلەتمىدى؟ مەسىلە ئۆزلۈكىدىن ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرمامدۇ؟ ئۇلار سىزدەك ئادەملەرنىڭ ئۆز ئەترابىدا بولۇشىدىن قورقىدۇ، ھەسەت قىلىدۇ، خاتىرجەم بولالمايدۇ. مانا بۇگۈن سىز بىزنىڭ خىزمىتىمىزدىكى ساقلانغان مەسىلىلەرنى ناھايىتى توغرا، دەل جايىدا ھەم ۋاقتىدا كۆرسىتىپ بېرىۋېدىڭىز، مەن ناھايىتى مىننەتدار بولۇپ كەتتىم.

قادىرنىڭ «ناھايىتى توغرا، دەل جايىدا، ھەم ۋاقتىدا» دېگەن سۆزلىرى دائىم لاك چىغا بىلدۈرىدىغان پوزىتسىيىسىگە ئوخشاپ كەتكەنىدى، قاسىم ئىچىدە كۈلۈپ قويدى.

ـــ ئايرىم سۆزلىشىمەن دېسىلە بىز ئىشچىلارنىڭ سەۋىيىمىز چاغلىق

بولىدۇ. تارتىنىشىپ تۇرۇۋكىرەك بىرنېمە دېيەلمەسلىكى مۇمكىن. يېغىپ سۆھبەت ئېلىپ بارسىلا ياخشى بولارمىكىن، مەن يېغىپ بېرەي. ئۇلار بىرقانچىسى بىر يەرگە يىغىلسا ئۆزئارا قوشۇمچە قىلىپ گېپى تۈگىمەيدۇ. تېخىمۇ كۆپ ئىشلارنى پاش قىلىشى مۇمكىن، ـــ دېدى قاسىم ئەمدى ئۇچىنچى قەدەمنى بېسىپ.

ـــ سىزنىڭ كۆرسەتكەن بۇ ئەقلىگىزمۇ بولىدىكەن. سىز ئۇلارنى 8 ـ 10 ئادەم دېدىگىزما؟ ئۇلارنىڭ كىملىكىنى ھازىرلا ماڭا دەپ بېرە ـ لەمسىز؟ ـــ قادىر دەرھال خاتىرىسىنى ئېلىپ يازماقچى بولدى.

ـــ مەن ئۇلارنىڭ ئىسمىنى دەپ بەرگەندىمۇ سىلەر ئۇلارنىڭ بىرنىمۇ تونۇمايلا. ئۇلارمۇ نەچچە قېتىم بىز قادىر تۇغۇنجاڭنى ھېلىقى چوڭ يىغىندا يىراقتىن سەھنىدە بىر كۆرگەنچە كۆرمىدۇق. ئۇنى «ناھايىتى كەسكىن ئادەم. قولىدىن ئىش كېلىدۇ» دېيىشىدۇ. لېكىن، ئۇ كىشى سېخىلارغا كىرگەندە ئوق يول بىلەن ئارىلاپ چىقىپ كەتكەنلىكتىن، كۆرۈشۈش پۇرستى بولمىدى. ھەتتا، يېقىندىنمۇ كۆرەلمىدۇق دېيىشىپ يۇرگەنىدى. مەن ھايتلا دېسەم ئۇلار سىلىنى كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىدۇ، ـــ دېدى قاسىم يالغانىنى راستەك ئوخشىتىپ.

قادىردا ئۇلار بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بېرىش ئىستىكى ھەسسىلەپ ئاشتى. لېكىن، بۇنداق يىغىننى لاگ چىدىن سورىماي ئاچسا بولمايتتى. شۇڭا ئۇ:

ـــ مەن، سىز يەتكۈزگەن خوش خەۋەرنى لاگ تۇغۇنجاڭغا دوكلات قىلاي. بولسا ئۇ ئۆزىمۇ قاتناشسۇن. چىگ كاتىپ، جاپپارنىمۇ قاتناشتۇرايلى. بۇگۈنلا مەن سىزگە خەۋىرىنى بېرىمەن، ـــ دېدى قادىر ئورنىدىن قوزغىلىپ.

ئۇ بىرقانچە قەدەم ئېلىشقا ئىچى ـ ئىچىدىن كۈلكە تۇتۇپ كەتكەن ھاشىم: «ھەيدىمىسەممۇ قاپقانغا ئۆزىلا دەسسەيدىغان بولدى ـ دە، بۇ قاپاق باش!» دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ بېشىنى چايقىغانچە كۈلۈپ قويدى...

بۇگۈن ئويۇن چىڭغا چىققانىدى. سايىم بۇرۇت قاپقىنى تۇرگەنچە

بىرقانچە ئېغىز گەپ قىلىشىغا سولايمان ئۇنىڭدىن سۆز تارتىۋېلىپ:

ــ تاڭ شۇجى بىلەن سادىقتا ئۇنداق، مۇنداق كەمچىلىك خاتالىقلار بولسىمۇ، ئەزەلدىن پارتىيىگە، سوتسىيالىزمغا قارشى، سۆز ــ ھەرىكەتتە بولغانلاردىن ئەمەس. بىز شۇنچە يىللار بىرگە ئىشلەپ تۇرۇپ بىلمەمدۇق، ــ دېدى.

لاڭ چى بىردىنلا غەزەپلىنىپ:

ــ بولدى گەپ قىلما. بىز سىلەرنى ئۇلارغا مەدھىيە ئوقۇپ بەرسۇن دەپ چاقىرمىدۇق، ــ دېدى، ئاندىن قادىرغا ئالايغىنىچە، ــ نەدىن يېغىپ كەلدىڭىز بۇ ئىچى بىلەن تېشىنى پەرقلەندۈرگىلى بولمايدىغان ھىماتچىلارنى؟ ــ دېدى بوغۇلۇپ. ئۇنىڭ كۆز ئالمىسى تېشىغا پولتوكلاپ چىقىپ كېتەيلا دەپ قالغاندى.

ــ سەن نېمە ئويۇن ئوينىماقچى؟ ــ دېدى قادىر قاسىمغا قولىنى شىلتىپ، ئۇ لاڭ چىنىڭ سۆزىدىن قاتتىق ھودۇقۇپ كەتكەندى.

ــ ھەي يولداشلار! ــ دېدى ھاشىم ئىشچىلارغا قول شىلتىپ، ــ سىلەر ماڭا دېگەن سۆزلىرىڭلارنى ئوتتۇرىغا قويماي نېمىلەرنى دەۋاتىسىلەر؟ تاڭ بىلەن سادىقنى مەدھىيىلەيدىغان سۆزلىرىڭلارنىڭ خىزمەت ئۆمىكىگە نېمە كېرىكى؟ ئۇلارنى پاش قىلمىز دېگەن ۋەدەڭلارنى ئونتوپ قالدىڭلارمۇ؟ ئۇنداق ئىككى يۈزلىمچىلىك قىلساڭلار قانداق بولىدۇ؟ خىزمەت ئۆمىكى مەسئۇللىرى ئالدىدا ئۇنداق قاپ يۈرەكلىك قىلماڭلار! ــ دېدى ئۇلارغا ھەم غەزەپلەنگەن، ھەم نەسىھەت قىلغان بولۇۋېلىپ.

ــ «قاپ يۈرەك»، «ئىككى يۈزلىمچى» دېگەن ئۆزۈڭ. پىتنە ــ پاساتچى پوقاق، بىز ساڭا قاچان ئۇلارنى پاش قىلمىز دېدۇق؟ پەقەت: خىزمەت ئۆمىكى بىزگە ئىشچىلار بىلەن بىرەر قېتىممۇ ھال ــ مۇڭ بولمىدى. بىزنىڭمۇ بەزى قاراشلىرىمىز بار ئىدى، دېمىدىقمۇ؟ ئۆزۈڭ تاپقان گەپنى ئەمدى بىزگە ئارتماقچىمۇ يالغانچى كاززاپ، ــ دېدى سايىم بىلەن سولايمان تەڭلا گۈركىرەپ.

ــ سىلەر يالغۇز شۇنىلا دېدىڭلارمۇ؟ ــ دېدى قاسىم بىچارە

هالەتتە.

ـــ بىز شۇنى دېمەي، تاڭ بىلەن سادىقنى پاش قىلىدىغان ماتېرىيالىمىز بار، دېدۇقما ئەمسە؟ خۇنپەر! نېمىشقا ئۆزۈڭ قوشۇۋالغان يالغان گەپلەرنى بىزگە ئارتىپ يۈرىسىغا دوكلات قىلسەن؟ ـــ دېدى سايىم ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ، ئۇ قاسمغا مۇشت ئاتىدىغاندەك دېۋېلەپ تۇراتتى.

ـــ سىلەر ئۇنداق دېمىگەن بىلەن بىزنىڭ بەزى قاراشلىرىمىز بار ئىدى، لېكىن خىزمەت گۇرۇپپىسى بىز بىلەن بىرەر قېتىم كۆرۈشۈپمۇ قويمىدى. دېگىنىڭلارغۇ راستتۇ؟ مەن سىلەرنىڭ بۇ سۆزۈڭلارنى پاش قىلىش مەنىسىدە چۈشىنىپتىمەن. ھازىر «تۆت» نى ئېنىقلايدىغان سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتى تۇرسا، ھەرقانداق ئادەم سىلەرنىڭ ئۇ گېپىڭلارنى ئەلۋەتتە مەن چۈشەنگەندەك چۈشىنىدۇ ـ دە، بۇنداق چاغدا لاڭ تۇمنجاڭ، قادىر تۇمنجاڭلار سىلەرنىڭ ماختاش سۆزۈڭلارغا موھتاجمىدى؟ ھېچبولمىغاندا ھازىر بولسىمۇ كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىڭلارنى پاش قىلساڭلار بولامدۇ؟ خىزمەت ئۆمىكىگە سوغۇق شامال چىقارغۇچە؟ ـــ دېدى قاسىم نەسىھەت تەلەپپۇزى بىلەن.

ـــ ھەي، سەن گەپ يورغىلاتما! قادىر تۇمنجاڭغا زادى نېمە دېدىڭ؟ ـــ تىكىلىۋالدى سولايمان قاسىمغا.

ـــ مەنمۇ سىلەرنىڭ دېگىنىڭلارنى دېدىم، شۇنداققۇ قادىر تۇمنجاڭ؟ ـــ دېدى ھاشىم ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلىپ. قادىر ئالاچەكمەن بولۇپ يا «ھە!»، يا «ياق» دېيەلمەي قاسمغا ئۆچمەنلىك كۆزى بىلەن ئالايغاندىن كېيىن:

ـــ كاززاپ! ـــ دېدى.

ـــ سېنىڭ كاززاپلىقىڭنى بۇلارمۇ بىلىۋاپتۇ. شۇڭا، مەن سېنىڭ يېنىڭدا ئاسانلىقچە گەپ قىلمايمەن ئەمەسمۇ ئىككى يۈزلىمچى»، ـــ دېدى سولايمان.

ـــ ئادەم تىللىماڭلار قادىر تۇمنجاڭ، ـــ دېدى قاسىم جۇرئەتلىنىپ، ـــ ئۇلار پاش قىلمىسا ئۆزۈم پاش قىلىمەن.

هاشمنىڭ بۇ سۆز ـ ھەرىكتى بىلەن لاگ چىنىڭ غەزىپى بىرئاز بېسىلدى. قادىر ئۇنىڭ ئاغزىغا تەلمۈردى.

ـــ بىلسەڭ پاش قىلمامسەن. بىزمۇ بىلگىنىمىزنى سۆزلىدۇق. باشلىق دېگەن ياخشى گەپنىمۇ، يامان گەپنىمۇ ئاڭلايدۇ. بۇ ماۋجۇشنىڭ يولبورۇقى. ئەگەر قۇلاققا ياقمىدىغان گەپنىلا ئاڭلاپ، ياقمايدىغان گەپنى ئاڭلىمايغانلار، ھەتتا ئۆچ كۆرىدىغانلار ماۋجۇشنىڭ ئۆلچىمىگە چۈشمىدىغان ياخشى كادىر ھېسابلانمايدۇ. شۇنداقتىمۇ قادىر تۇەنجاڭ؟ ـــ دېدى سايىم قادىرغا قارىۋېلىپ.

قادىر بىر بۇلۇڭغا قاپسىلىپ قالغانىدى. ئۇ يا «ھە»، يا «ياق» دېيەلمىدى. چۈنكى، سايىم ماۋجۇشنىڭ يولبورۇقى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىنى توسقانىدى.

ـــ مەن بۇ پوقاقنىڭ ھېلى دېگەنلىرىگە ئىشەنمەيمەن. ئۇ قادىر تۇەنجاڭ دېگەندەك ئۇچىغا چىققان كاززاپ. يالغاننى راستقا ئوخشىتىشتا مەنمەن دېگەنلەرنى ئوڭدا قويىدۇ. مايمۇندىن تۆرەلگەن كۆز بويامچى، ـــ دېدى سولايمان، قاسمنى ھەر نېمىگە ئوخشىتىپ.

ـــ سولايمان ئاغزىڭغا قاراپراق سۆزلە ـ ھە؟! سەن بىزنىڭ مۇھىم رەھبەرلىرىمىز ئالدىدا ئەجەب ھەيۋەتلى كۆرىستىپ كەتتىڭا؟ ـــ دېدى ھاشىم لاگ چى بىلەن قادىردىن مەدەت تىلىگەندەك ئۇلارغا تەلمۈرۈپ.

ـــ سەن ئەمدى خىزمەت ئۆمىكى بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزغا زىددىيەت سالاي دەمسەن ھاشىم؟ ـــ دېدى دائىم «شىلدىر» (بۇ سىلسار ئۇستىسى دائىم سالى سۆزىگە ماسلاشتۇرۇپ ئېكەكتى ئاستا ھەم بوش ئاۋازدا بېسىپ مەشغۇلات قىلىدىغىنى ئۈچۈن ئۇنىڭغا دائىم «شىلدىر» دېگەن لەقەم سىڭىپ قالغانىدى)، ـــ بىز مۇشۇ سۆھبەت يېغىنىنى ئېچىش توغرىسىدىمۇ ھېچنېمە ئۇقمايمىز. نەچچە خىل گەپ ياساپ گوللاپ ئەكەلدىڭ. بىزنىڭ سۆھبەت يېغىنىغا قاتنىشىش تەلىپىمىزمۇ يوق. بەزى قاراشلىرىمىز بار دېگەن گەپنىمۇ شۇنداقلا دەپ قويغان. ئۇ گەپلەرنى خىزمە ئۆمىكىدىكىلەر ئاڭلىسىمۇ، ئاڭلىمىسىمۇ بولىدىغان گەپلەر ئىدى. لېكىن، سەن ئىشنى يوغىنىتۇېتىپسەن. چوڭ ئادەملەر ئالدىدا ئۇنداق

قىلساڭ بولمايدۇ، قاسىم.

ئۇنىڭ سۆزىدە بىرئاز سەمىمىيلىكى بار دەپ قارىغان لاڭ چى:

— سىز سۆزلەڭ، — دېدى.

— مەن سۆزلەپ بولدۇم، ئەمدى باشقا گەپنىم يوق، — دېدى دائىم «شىلدىر».

ئوتتۇرىدا بولۇۋاتقان گەپ ـ سۆزلەرنى تەرجىمە قىلۋاتقان تەرجىمان ھېچ ئىلاج قىلالمىدى. ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئاساسىي روھىنى تەرجىمە قىلىپ بولغۇچە يەنە بىرى سۆزلەيتتى. تەرجىمانىنىڭ كاللىسىمۇ قوچۇلۇپ كەتكەنىدى. لاڭ چى ئۇنىڭدىن:

— دائىم «شىلدىر» نىڭ ئاخىرقى گېپىنى تەرجىمە قىلغىن، — دېۋېدى.

— مەن ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئۇقمىدىم. تاكاللاشقان گەپلەرنى قانداق تەرجىمە قىلىپ ئۇلگۇرەلەيمەن؟ — دەپ ئىششىپ ئولتۇردى.

چىڭ كاتىپ مىيقىدا كۈلۈپ قويدى. چۈنكى ئۇ يازغان خاتىرىمۇ زادى قولاشمايۋاتاتتى. قايسىسى سولايمانىنىڭ سۆزى، قايسىسى سايمىنىڭ سۆزى ئۇنىمۇ پەرقلەندۈرگىلى بولمايتتى. ئۇ يازغان خاتىرىسىگە قاراپ بۈگۈنكى ئىشتا ئويۇن بارلىقىنى ھېس قىلدى. چۈنكى، قۇرۇق مۇنازىرە، تالاش ـ تارتىشتىن باشقا بىرمۇ پاكىت، مەسىلە ئوتتۇرىغا قويۇلمىغانىدى.

— قېنى سىز سۆزلەڭ، — دېدى لاڭ چى سايمىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئوبۇلغا. ئوبۇل خۇددى كۆڭلىدە گېپى بولسىمۇ، ئاغزىدىن چىقىرالمايۋاتقان قىياپەت بىلەن پات ـ پات لاڭ چىغا قاراپ قويۇپ ئولتۇراتتى.

— ھاشىم بىرگە: قادىر تۇمنجاڭ مېنى ئىزدەپ كەپتىكەن. مەن ئۇنىڭغا بىر قىسىم كونا ئىشچىلارنىڭ خېلىدىن بۇيان دېيىلمەي قورسىقىدا ساقلاپ كەلگەن گېپى بار ئىكەن دېدىم. ئۇ كىشى: ناھايىتى ياخشى، ئۇلارنى باشلاپ كېلىڭ! بۈگۈن كەچتە سۆھبەت يېغىنى ئاچايلى! لاڭ تۇمنجاڭمۇ قاتنىشىدۇ. ئەندىشە قىلماڭلار. قانداق گېپى بولسا دېسۇن دەپ

بىزنى ئېلىپ كەلدى، ـــ دېدى ئوبۇل.
ـــ سىلەرنىڭ كۆڭلۈڭلاردىكى قانداق گەپ ئىدى؟ ـــ دېدى لاگ چى. ئۇ ئاللقاچان قادىرنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ مەجلىسنى ئۆزى باشقۇرغىلى تۇرغانىدى.
ـــ بايا سولايمان بىلەن سايىم دېگەن گەپلەر ئىدى، ـــ دېدى ئوبۇل.
ئۇنىڭ سۆزى تۈگىشىگە قاسىم گۇركىرىدى:
ـــ ماۋۇ تۇرسۇن، ئابدۇكېرىم، ھەببۇل ۋە ساڭا مەن ئۇقتۇرۇش قىلمىدىم جۇمۇ؟ مەن پەقەت سولايمان، سايىم، دائىم سالى، توختى زابويغا ئۇقتۇرغان. توختى زابوي مەن خەقنى ياخشىمۇ دېمەيمەن، يامانمۇ دېمەيمەن، دەپ كەلگىلى ئۇنىمىدى.
ـــ سەن ماڭا بۈاستە ئۇقتۇرمىغان بىلەن سولايمان شۇنداق دېگەن، ـــ دېدى ئوبۇل.
ـــ مەنمۇ قاسىمنىڭ دېگىنى بويىچە شۇنداق دېدىم، ـــ دېدى سولايمان.
ـــ مەن سىلەرگە قادىر تۇمنجاڭنىڭ سۆزىنى ئەينەن يەتكۈزدۇم. بىر ئېغىز يالغىنى قوشۇلۇپ قالسا ھەرقانداق جازالىنىشقا رازىمەن. بايا تەدىن بۇيان مەن سىلە دېگەن بويىچە دېگەندىمەن قادىر تۇمنجاڭ؟ ـــ دېدى قاسىم.
بۇ ئىشنىڭ ئاخىرىغا بېرىپ قادىرنىڭ زىممىسىگە ئارتىلىپ قالغانلىقىغا ھەيران بولۇۋاتقان لاگ چى:
ـــ يولداش قادىر، بۇ زادى قانداق ئىش؟ ـــ دېدى زەردە بىلەن.
ـــ سەن ئۇچىغا چىققان كاززاپ نېمىكەنسەن، ـــ دېدى قادىر ئورنىدىن دەس تۇرغانچە قاسىمغا دېۋەيلەپ كېلىپ.
ـــ ئىشچىلار بىلەن تەڭ بولماڭ، ـــ دېدى چىڭ كاتىپ ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ.
ـــ سىز بۇ تۇزاقتا يەنە دەسسىگەندىن تاشقىرى بىزنىمۇ دەسستىپسىز ـ ھە؟ ـــ دېدى لاگ چى قادىرغا ھۇرپىيىپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىـ

تىپ، ئاندىن، ھاشمغا قول شىلتىپ تۇرۇپ دېدى، ـــ سەن بايا بۇلار پاش قىلمىسا ئۆزۈم پاش قىلمەن دېمىدىڭمۇ؟ قېنى پاش قىلە!

غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ ئولتۇرغان قادىر لاڭ چىغا چۈشەندۇرۇپ:

ـــ بۇ كازاپ ماڭا، بىر قىسىم كونا ئىشچىلارنىڭ ئۆزۈندىن بۇيان تەشكىلگە دېيەلمىگەن گېپى بار ئىكەن دېۋىدى، مەن ئويلاپ ئۇلاردا پاش قىلىدىغان ماتېرىيال بولۇپ ئەندىشىسى بولغانلىقتىن دېيەلمەيۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ چۈشىنىپتىمەن، ـــ دېدى. ئاندىن قاسمغا ۋارقىرىدى، ـــ ھەي ئالدامچى! نېمە ئۈچۈن گەپنى ئېنىق قىلمايسەن؟

ـــ مەنمۇ گەپنى ئېنىق قىلماپتىمەن. لېكىن، سولايمان، سايىم، دائىم ساللارمۇ ماڭا نېمە گەپ ئىكەنلىكىنى ئېنىق دېمىدى ئەمەسمۇ؟ شۇڭا مەنمۇ سىلە چۈشەنگەندەك چۈشىنىپ، پاش قىلىش ماتېرىيالى بولمىسا ئەندىشە قىلىدىغان نېمىسى بار دەپ قاپتىمەن. خاتالىق مەندە لاڭ تۇەنجاڭ، قادىر تۇەنجاڭ، مەن ئۆمرۇمدە بۇگۈنكىدەك رەسۋا بولمىغان-تىم. خەپ سايىم، خەپ سولايمان، ئۇزۇن كۈنلەر تېخى ئالدىمزدا، لاڭ تۇەنجاڭ، قادىر تۇەنجاڭلار لا زاۋۇتىمزدا بولىدىكەن، سەنلەر بىلەن سۆز - لىشۋالمەنغۇ، ـــ دېدى ۋە قاسىم تۇرۇپلا كۆزىگە لۆممىدە ياش ئېلىپ مىشىلداپ كەتتى، ـــ لاڭ تۇەنجاڭ، قادىر تۇەنجاڭ، مېنى قانداق جازالىساڭلار مەن رازى.

ـــ ئىشچى بولۇپ قالدىڭلار - دە، بولمايدىغان بولسا... ـــ دېدى لاڭ چى سولايمان بىلەن سايىمغا نەشتىرىنى سانجىش ئۈچۈن كۆڭلىدە گەپ ئىزدەپ، ـــ بولدى، چىقىپ كېتىڭلار! خىزمەت ئۆمىكى بىلەن ئۇيىناشقان بۇ ئويۇنڭلارنى بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بۇرنۇڭلار-دىن بۇلاق قىلۇۋېتىمەن. ھەي قاسىم! سەن پاش قىلمەن دېگەنلىرىڭنى يېزىپ تاپشۇر بىزگە!

لاڭ چى قادىرغا قارايمۇ قويماي چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىشخانىسىغا كىرگەندىن كېيىن ئىشكىنى ئېچىدىن ئىلدى. ئۆزىنى كارىۋاتقا ئېتىپ خىيالغا چۆكتى: «تاڭنىڭ ئۇستىدىن يۇقىرىغا يوللىغان ماتېرىيالغا شۇنچە ئۇزۇندىن بۇيان جاۋاب بولمايۋاتقان ۋاقىتتا بۇنداق ۋەقەنىڭ چىقىشىدىكى

سەۋەب زادى نېمە؟ بۇ ئىش ھەرگىز تاسادىپىي ئەمەس. بۇ ئىشنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەندە خۇددى ئۆمۈچۈك توردەك باغلىنىشى بار. بۇنى بۇنداقلا ئۆتكۈزۈۋەتكىلى بولمايدۇ. چوقۇم ئاخىرىنى چىقىرىش كېرەك. مەن ماۋۇ قادىر دېگەن نېمىنىڭ باشتىن ـ ئاخىر مەن بىلەن بىر پىكىردە بولىدىغانلىقى، مېنى قوللاپ ھمايە قىلىدىغانلىقىنى دېمىسەم، بىر پارچە خام گۆشتىن پەرقى يوق نېمىكەن. دائىم ماڭا مۇشۇنداق ئاۋارىچىلىك تېپىپ بېرىدۇ قاپاق باش گومۇش...».

لاڭ چى شۇنداق خىياللارنى سۈرۈپ ئاخىر ئۇخلاپ قالدى.

بىرقانچە كۈنگە قالماي قادىرنىڭ توختى بىلەن ئېلىپ بارغان سۆھبىتى ۋە ھاشىمنىڭ ئويۇنى توغرىسىدىكى گەپ ـ سۆزلەر ھەرخىل، ھەر تۈرلۈك بولۇپ تارالدى. گەپ ئۇلغايغانچە قاسىم سەل قورقۇپ، دەككە ـ دۈككە ئېچىدە قالدى.

يىگىرمىنچى باب

قارا دوسكىدىكى «بۆرە»

1

لاڭ چى زەربە بېرىش دائىرىسىنى بارغانچە كېڭەيتىشكە باشلىدى. ئۇ ھاشىمنىڭ خىزمەت ئۆمىكىنى ئەخمەق قىلغان ئىشىدىن كېيىن ئۆزىگە سەللا قارشى گەپ قىلغانلارنى سېزىپ قالسا ئىشچى، كادىر دېمەي چاپقىداپ، چاياپ پۇركۈۋەتكۈسى كېلەتتى. قادىرنى بوشاڭلىقى ئۈچۈن ئالدىدا تەنقىد قىلسا، كەينىدىن تىللايتتى. ئۇ شۇنداق قىلىپمۇ غەزىپىنى يەنىلا باسالمىدى. خىزمەت ئۆمىكىدىكى 20 نەچچە كادىرنى چوڭ ئىشخانىغا يىغۋېلىپ، بىر كۈن ئىچكى قىسىمدا «ئىستىل تۈزىتىش» ئېلىپ باردى. ئەزالىرى پىكىر قىلماي جىم ئولتۇرۇۋالسا پىكىر قىلمىدىڭلار، دەپ تەنقىد قىلاتتى. پىكىر قىلغانلار ئەمدى گەپ قىلىشقا قىستۇرۇلۇپ كىرىپ ئۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە ئۇزۇن سۆزلەيتتى. ئەگەر پىكىر قىلغۇچىنىڭ سۆزىدە ئۇنىڭ خاھىشىغا ياقمايدىغان گەپ ـ سۆز بولسىلا، ئۇنى بولۇشچە تەنقىد قىلاتتى.

قادىر لاڭ چىدىن كەڭچىلىك تىلىگەندەك بىچارە قىياپەتتە ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارايتتى. چىڭ كاتىپ ھېچ ئىشنى ئۆزىگە ئالمىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ئىپادىسىز ئولتۇراتتى. جاپىيار تۇرۇپ ـ تۇرۇپ بوينىنى تولغاپ نارازى كەيپىياتى بىلەن موخۇركىسىنى پۇرقىرىتىپ چەككەنچە دىمىقىنى قېقىپ قويياتتى.

ئەمەلىيەتتە، بىر كۈنلۈك «ئىستىل تۈزىتىش» تە ئۇ بىر كۈن سۆزلىدى. ئۇنىڭ دېگەنلىرى ئايلىنىپ كېلىپ تۆۋەندىكى مەزمۇنلاردىن

يىراقلاشمايتتى.

— سلەر مېنى، — دېدى لاڭ چى تۇرۇپكىلىق تاماكسىنى ئاغزىدىن ئالماي تۇرۇپ، خىرقىراق تاۋۇش بىلەن، — تاڭ بىلەن سادىقنىڭ قاپساۋىدا قالدى, ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇشتا يېڭىلدى، ئۇنى بىكار قىلغاندىن كېيىن ئاكتېپلار بوشاپ كەتتى، بىزنىڭ باشلىقمۇ بوشاپ كەتتى، دەپ ئويلاۋاتامسىلەر؟ شۇنداق ئويلىغان بولساڭلار خاتالاشقان بولسىلەر، چوڭ خاتالاشقان بولسىلەر! ھەرگىز ئۇنداق ئىش يوق، بولۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئۇلار بىزگە يىللىق ۋەزىپىنى پەقەت 70 پىرسەنت ئورۇندىغىلى بولىدۇ، دېگەنىدى. لېكىن، يېقىندا يىللىق ۋەزىپىنى 87 پىرسەنت ئورۇندىدۇق، دەپ بىر مەلۇمات بېرىپتۇ. سىلەر ئۇلارنىڭ مەلۇماتىغا ئىشىنەمسىلەر؟ سىلەر ئەگەر ئۇلارنىڭ بۇ مەلۇماتىغا ئىشەنسەڭلار، يەنە بىر قېتىم دامىغا چۈشكەن بولسىلەر. لېكىن، مەن ئىشەنمەيمەن. مەن ئۇنداقلارنىڭ دامىغا چۈشىدىغانلاردىن ئەمەس. بۇ ئاخىرقى ھېسابتا تاڭنىڭ ھېيلىسى. خىزمەت شۆبە ئۆمكىنىڭ پىكرىنى يوققا چىقىرىپ، ئۆزلىرىنىڭكىنى راستقا چىقىرىشتىكى دەستىكى، ئۇلار ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇشنى بىكار قىلغاندىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىش ئۆزلىدى، دېمەكچى. نەدىمۇ ئۇنداق ئىش بولسۇن؟ بىر بولسا ئۇلار ئالدىنقى ئون ئايلىق ئىشلەپچىقىرىش سانىنى ئۆز ۋاقتىدا ئاز مەلۇم قىلىپ، كېيىنكى ئىككى ئايغا قوشقان، بىر بولسا 87 پىرسەنتكە يەتكۈزدۇق، دېگىنى پۈتۈنلەي يالغان. ئۇلارنىڭ مەقسىتى ناھايىتى ئېنىق، ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش باھانىسى بىلەن «تۆت» نى ئېنىقلاشنى ئاساس قىلغان سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتىنىڭ دولقۇنىنى توسۇش، ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزلىرىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈندۇر. ئەگەر ئۇلاردا مۇشۇنداق شۇم نىيەت بولمىسا، ئىشچىلارنى سەككىز سائەتتىن تاشقىرى ئىشلەشكە تەشكىللەپ، ئۇلارنىڭ ئۆلەر ـ تىرىلىشى بىلەن كارى بولمايتتى، ئىشچىلارغا ۋاقىت بەرمىسە قايسى ۋاقتىدا ئىنقلاب قىلىدۇ؟ يېقىندىن بۇيان مەن بۇ ھەقتە ئىشچىلارنىڭ قاتتىق نارازىلىق ۋە جىددىي تەلەپلىرىنى ئاڭلىدىم. ئۇلار: بىزنى ئون نەچچە سائەتلەپ ئىشلىتىپ جېنىمىزنى ئاران

قويدى، ئىنقىلاب قىلىشقا نەدە ۋاقىت بولسۇن! يېقىندىن بۇيان ئىنقىلاب قىلغۇمىز كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى، دېيىشۋاتىدۇ ... بىز كەلگەندىن كېيىنكى كېلىپ چىققان چوڭ ۋەقەلەرنىڭ بىرىمۇ ھەرگىز تاسادىپىي ئەمەس. بەلكى تەشكىللىك، پىلانلىق، مەقسەتلىك ئويۇشتۇرۇلغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىدۇر. بۇنىڭ يۇقىرىدا پىلانلىغۇچىسى، تۆۋەندە قوللىغۇچىلىرى بار تەشكىلىي ھەرىكەت. بىز بۇ ئىشلارنى بىر - بىرلەپ ئېنىقلىماي قويمايمىز!

لاگ چى غەزەپلەنگىنىدىن ئالدىدىكى شىرەگە پاقىدە بىر مۇشت قويدى. بۇ يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ دائىملىق ھەرىكىتى بولۇپ قالغانىدى...

لاگ چى ئاغزىغا كەلگەنچە بىلجىرلاپ يا پاكىتقا، يا تەھلىلگە ياتمايدىغان ئاساسسىز ئىشلاردا ئۇزۇندىن ئۇزۇن گەپ يورغىلاتتى. ئۇ: تاگ ۋېنسەي، سادىقلارنىڭ يۇقىرىدا يۆلەنچۈكى بار، دېگەن بىلەن كىچىك كىنىمۇ يېپ ئۇچىغا ئىگە ئەمەس ئىدى. پەقەت ھەيۋە كۆرسىتىش ئارقىلىق يېپ ئۇچىغا ئىگە بولالايمەن دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭ بىمەنە گەپلىرىنى خوشياقماي مۇگدەپ تىڭشاپ ئولتۇرغانلارنى كۆرگەن لاگ چى غەزەپ بىلەن يەنە كەنتىر مۇشتلىدى.

يېقىندىن بۇيان يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە سىياسىي ھاۋا جىددىي تۈس ئېلىۋاتاتتى. ھەر كۈنى يېڭى - يېڭى ئاتالغۇلۇق ماقالىلەر، سىياسىي شوئارلار ئېزىتتە ئېلان قىلىنىۋاتاتتى. «تۆت خىل ئۇنسۇرلارغا پروليتارىيات دىكتاتورىسى يۈرگۈزىلى» دېگەن شوئار بۇگۈنكى ئېزىتتە «بەش خىل ئۇنسۇرلار» غا دەپ ئۆزگەرتىلگەن، يېڭىدىن قوشۇلغىنى ئەكسىيەتچىلەرنىڭ يەنە بىر ۋەكىلى «بۇزۇق ئونسۇر» لار ئىدى. ئاخشىمى بىرقانچە خىل ئېزىتنى ۋاراقلاپ ئولتۇرغان لاگ چىنىڭ كۆزى بىردىنلا بۇ نۇقتىغا مەركەزلەشتى. ئۇ بارماق بىلەن ساناپ كۆرۈۋېدى، راستتىنلا «بەش خىل» ئىكەن. ئۇ شۇ بەتنىڭ ئۈستۈن تەرىپىگە قارىدى. بىر پارچە سىزما رەسىمنى كۆردى. ئۇنىڭدا بىر پاراخوتنىڭ بارلىق جىن - شەيتانلىرىنى دېڭىزغا غەرق قىلىپ، قاينام - تاشقىنلىق دولقۇنلارنى يازغانچە ئالغا

سلجىتىۋاتقانلىقى تەسۋىرلەنگەنىدى. لاك چى ئۇزۇنغىچە ئۇ سۇرەتكە قاراپ ئولتۇرۇپ كەتتى، ئاندىن رەسىمنىك ئاستىدىكى ماقالىنى ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭدا بىر رەھبىرىي كادىر تونىغا ئورۇنۇۋالغان يوشۇرۇن دۇشمەننى تارتىپ چىقىرىشنىك جەريانى تونۇشتۇرۇلغانىدى. «بۇ كادىر ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان مۇنەۋۋەر كادىر دەپ قارىلىپ زور ئىشەنچكە ئېرىشكەن، كۆپ قېتىم نەمۇنچى، خىزمەت ئىلغارى بولغان. بۇ قېتىمقى سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتى باشلانغاندىن كېيىنمۇ خېلىغىچە ئۇنىڭ ئىشى سىزىلمەي ئۇنىڭغا ئىشەنگەن، يۆلەنگەن، لېكىن ھەرىكەت چوڭقۇرلاشقانچە ئۇنىڭ دەسلەپ بەزى كىچىك مەسىللىرى پاش قىلىنغان. خىزمەت گۇرۇپپىسى ئۇنىڭدا مەسىلە بارلىقىنى سىزىشكە باشلىغان بولسىمۇ لېكىن قاپقاقنى ئاچالمىغان. ئۇلار تەۋەككۇل قىلىپ ئۇنى تارتىپ چىقىرىپ ئاممىنىڭ پاش تىلىشىغا تاپشۇرغان، ئەندىشە، غەمدىن خالاس بولغان ئاما ئەمدى ئۇنىڭ پارتىيە، سوتسىيالىزمغا قارشى، ئەڭ رەزىل، ئەڭ ئۇچىغا چىققان يوشۇرۇن دۇشمەن ئىكەنلىكىنى، يېڭىدىن پەيدا بولغان بۇرژۇئازىيە، شىيۇجېڭجۇيىچى ئۇنسۇر ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەن» دېيىلگەنىدى.

لاك چى بۇ ماقالىدىن تاك ۋېنسەي بىلەن سادىقنىڭ قۇيۇپ قويغانىدەك ئوخشاپ كېتىدىغان سۇرىتىنى كۆرگەندەك بولۇپ گۇلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى ـ دە، ئەتە يەنە كادىرلارنى يىغىپ، گېزىتنى ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ بوشاپ كەتكەن ۋىنتىسىنى چىڭىتماقچى بولدى.

ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىنلا يىغىۋېلىنغان كادىرلار يىرىم سائەت چۇشلۇك تامىقىنى يەپ بولۇپلا يەنە مەجلىسخانىغا كىردى. گېزىتتىكى تەجرىبىلەر ئۈچ قېتىم قايتا ـ قايتا ئوقۇلدى. لاك چى جۇملىمۇ جۇملە چۇشەندۇردى. لېكىن، كەيپىيات تازا ئۆرلىمەيۋاتاتتى. چۇنكى، ئاساسسىز خىيالار ئۇستىگە قورۇلغان ھەرقانداق تۈيغۇ، پىكىر، كۆز قاراش، ئىدىيە، سىياسەتلەرنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن خەلق تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان ئەمەس، مەجبۇرىي تاڭغاندا ياخشى نەتىجىمۇ بەرگەن ئەمەس. لاك چى يەنە بىردەم ئۆز كادىرلىرىنىڭ بوشاڭلىقىدىن زارلانغاندىن كېيىن يېڭى

خىزمەت تەقسىماتىنى ئېلان قىلدى. تاڭ ۋاقىسىنىڭ ماتېرىيالىنى ئۆزى ئايرىم كۇچ تەشكىللەپ تۇتىدىغانلىقىنى دېدى. بەش كادىرنى سادىقنىڭ ماتېرىيالىنى تولۇقلاپ يېزىپ چىقىشقا بەلگىلىدى. چىڭ كاتىپنى بۇ گۇرۇپپىغا قوشمىدى. چاندۇرماسلىق ئۈچۈن ئۇنىڭ تېخىمۇ مۇھىم ئىشى بار، دەپ قويدى. ئىشلەپچىقىرىشتىكى «ساختىپەزلىك» نى تەكشۈرۈشكە يېڭىدىن ئۇچ ئادەمنى بەلگىلىدى. جاپپار كەلگەندىن بۇيان ئىشلەپچىقىرىشقا ئارىلىشىپ كەلگەن بولسىمۇ بۇ قېتىم ئۇنى بۇ ئىشقا ئارىلاشتۇرمىدى. لاڭ چى بىرەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن: بۇ ئىشقا بولداش قادىر مەسئۇل بولىدۇ، دېدى. يەنە بەش كادىرنى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدىكى «چەت ئەل بىلەن ئالاقىسى بار» لارنى ئېنىقلايسىلەر دېدى. جاپپارنى بۇ گۇرۇپپىغا قاتناشسۇن، دېدى. ئىككى كۈندىن بۇيان 8 ـ 10 سائەتلەپ ئولتۇرغاندىن كېيىن جىسمانىي جەھەتتىن كۆرە روھىي جەھەتتىن چارچىغان، تەنقىد، ئۆچۈقداش، تاپا ـ تەنە، تەنبىھ بىلەن كاللىسى كاراڭ بولۇپ كەتكەن كادىرلار ئاخىر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، ئۈيۈشۈپ كەتكەن بەدەن ـ پۇت قوللىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ قاپاقلىرىنى ساڭگىلاتقىنىچە بىر ـ بىرلەپ مەجلىسخانىدىن چىقىپ كېتىشتى ...

بويتاقلار يانقىدىكى بىر ئۆيدە ئۇچ ئادەم بىر ئىش بىلەن ھەپىلىشىۋاتاتتى.

ـــ ئەركەك بۆرە قىلىپ سىزامدۇق ياكى چىشى بۆرە قىلىپ سىزامدۇق؟ ـــ دېدى ئۇزۇن يۈز، ئېگىز بوي، قويۇق قاش يىگىت قولىغا ئېلىۋالغان رەسىم سىزىش قېرىندىشىنى كارىۋات ئۈستىگە قويۇۋالغان چوڭ بىر ۋاراق سېرىق رەڭلىك قاتتىق قەغەزگە توغرىلىغىنىچە، ئۇ باش تېخنىك مىڭ چىكۈي ئىدى.

ـــ مۇشۇنداق قىلمايلىمىكىن، ۋەزىيەت كۈندىن ـ كۈنگە كەسكىنلىشىۋاتىدۇ. خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەر ھاشىمنىڭ ئارقا تېرىكىنى تاپمىز، دەپ قاتتىق تەكشۈرۈۋېتىپتۇ، ـــ دېدى فاڭ ئۇستام، ئۇ ئوتتۇرا ياش، مېجەزى ئېغىر، ئىشتا سالماق فاڭ شىمىن ئىسىملىك ئادەم ئىدى.

ـــ ئۇ بىز ئىشچىلارنى نېمە كۆرىدىكەن؟ بىز ئۇنىڭ قولىدا

ئويناپدىغان قورچاقمىكەنمىز؟ بىردەم ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئىنقىلابنى باستۇق دېسە، بىردەم سۆرئەتنى تۆۋەنلىتىۋېتىپ ئىنقىلابقا بۇزغۇنچىلىق قىلدۇق دېسە، تۇنۇگۈن يەنە ئىشلەپچىقىرىشتىكى «ساختىپەزلىك» نى ئېنىقلايمىز، دەپ چالۋاقاۋاتىدۇ. ئۇنىڭچە زادى قانداق قىلسا ئاندىن توغرا بولىدۇ؟ يولسىزلىقتا چېكىگە يەتتى ئۇ. ئۇنى كېلىشتۇرۇپ ئۇچۇقدىماي بولمايدۇ. ئىداره دەرىجىلىك بىر كادىر تۇرۇپ شۇنداقمۇ سۆيۈق مىجەز، مەسئۇلىيەتسىز بولغان بارمۇ؟ ئۇنىڭغا پىكىر بەرگەن ئادەمنىڭ ھەممىسى ياماق ئادەم ھېسابلىنامدۇ؟ بىرقانچە ئۈيغۇر ئۇستاملار پىكىر بېرىپ قويغانغا «بۇزۇق ئۇنسۇر» قىلمەن، دەپتۇ. ئەۋلىيامىدى ئۇ؟ ياماق بولسا سۆۋارکا بىلەن ئاغزىمىزنى پاياتلىۋەتسۇن، ھەممە ئىش ئۇنىڭ دېگىنىچە بولۇۋاتسا، ئۇتۇققا ئۇ ئىگە، كەمچىلىك، خاتالىققا تاڭ بىلەن سادىق ئىگىما؟ دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ قائىدە بولامدۇ؟ قورقما شاۋ مىڭ. بىز ئۇنىڭغا ئىشچىلارنىڭ كۆچىنى بىر كۆرسىتىپ قويمىساق بولمايدۇ...

توختىماي قايناۋاتقان بۇ ئادەم يۇمىلاق يۈز، يوغان باش، چوڭ كۆزلۈك دىققاق كەلگەن تۆمۈرچى ئۇستام نەن چى ئىدى. ئۇ گېپى توڭ بولغىنى بىلەن ناھەق ئىشقا چىدىمايتتى. ئاچچىقى كەلگەندە ئۇسۇل، تاكتىكا دېگەنلەرنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، كۆزلىرىنى چاردەڭ يوغىنتىپ ھېچكىمگە يۈز ـ خاتىرە قىلمايتتى. ئۇ بىر مەشغۇلات گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ، گۇرۇپپىسىدىكىلەر ئۇنىڭ ئادالەتنى ياقلايدىغان چاغدىكى كەسكىنلىكىدىن باشقا، تۇرگۈن، قارام، قوپال مىجەزىنى ئانچە ياخشى كۆرمەيتتى.

ـــ شاۋ مىڭ، ئۇنىڭ فامىلىسىدىكى لاڭ قايسى لاڭكەن؟ ـــ يورۇق، ئوچۇق، يارقىن، ئايدىڭدىكى لاڭمۇ؟ ـــ سوردى فاڭ ئۇستام.

ـــ شۇنداق مانا ماۋۇ لاڭ، ـــ دېدى مىڭ چىكۈي بىر پارچە قەغەزگە قەلەم بىلەن يېزىپ كۆرسىتىپ.

.ـــ مەن ئۇ خەتلەرنى پەرقلەندۇرۇپ كېتەلمەيمەن. قايسى لاڭ بولۇشى بىلەن نېمە كارىم. بۆرە دېگەن لاڭنى ياز، ئۇنىڭ فامىلىسىدىكى لاڭنى يازمايمىجەزى، خاراكتېرىدىكى لاڭنى يېزىش كېرەك. شۇ چاغدا،

تازا جايغا چۈشكەن بولىدۇ، ـــ دېدى نەن چى كەسكىنلىك بىلەن.

ـــ ھەي لاۋنەن، ھازىرچە بولسىمۇ بۇ ئىشنى قىلمايلى! ـــ دېدى ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ فاڭ ئۇستام.

ـــ بىز ئۇنىڭ فامىلىسىدىكى لاڭنى يازمىغاندىن كېيىن بىزنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ، ـــ نەن چى ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى.

ـــ مېنىڭ بۇ ئىشنى قىلغۇم كېلىۋاتىدۇ. مەزمۇنىنى دەڭلارچۇ، قالغان تەرىپىنى ئۆزۈم بىر نېمە قىلاي، ـــ دېدى مىڭ چىكۇي ئىچىدىكى كۈلكىسىنى تېشىغا تەپتۇرۇپ. قارىغاندا ئۇ ئاللىقاچان ئىچىدە بىر پىلان تۈزگەندەك قىلاتتى.

ـــ «بۆرە كەلدى» دەپ ئات قوي، تۈيۈقسىز تۇرغان ئادەملەرنىڭ ئالاقزادىلىك ئىچىدە تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىۋاتقانلىقىنى، بەزىلەرنىڭ قور-قۇپ ھوشىدىن كەتكەنلىكىنى، بەزىلەرنىڭ چىقىپ كېتىۋېتىپ، يىقىلىپ چۈشكىنىنى سىز، ـــ دېدى نەن چى.

ـــ ئۇنداقتا بەك يالىڭاچ، ئاشكارا بولۇپ كېتىدۇ، ـــ دېدى مىڭ چىكۇي.

فاڭ ئۇستام بۇنداق قىلماسلىقتا چىڭ تۇرۇپ:

ـــ بۇ ئىشنى بىز نېمە ئۈچۈن، كىم ئۈچۈن قىلىۋاتىمىز؟ ـــ دېدى.

ـــ ھەققانىيەت يولىدا قىلىۋاتىمىز! ئىشچىلارنىڭ كىم نېمە دېسە قارىغۇلارچە ئەگەشمەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن قىلىۋاتىمىز. ئۇنىڭ خورىكىنى بېسىپ قويۇش ئۈچۈن قىلىۋاتىمىز. قورقماي سىزغىن شياۋ مىڭ! بىز ھوقۇقدار ئەمەس، ئىشچى ـ ئاممىا، بىزنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ ئۇ، ـــ دېدى نەن چى گۈرەن تومۇرلىرىنى كۆپتۇرۇپ. ئۇنىڭ قاتتىق جاھىللىقى تۇتقاندى.

ـــ مەن بىر سىزنىپ باقاي، بوپتۇ دېسەڭلار ئىشلىتەيلى، بولمىسا كۆيدۈرۈۋەتمەمدۇق.

ـــ سەن سىزنۇمۇر شياۋ مىڭ، ۋاقتى كەلگەندە ئۇنى ئۇخلىتىپ قويۇپ چاپلىۋېتىمىز، ـــ دېدى نەن چى مىڭ چىكۇينى چەتكە تارتىپ

قۇلقىغا شۇرلاپ. ئۇ خۇددى بازغان ئۇرىدىغاندەك بىلەكلىرىنى تۇردى.
تاڭ ۋېنسەينى تارتىپ چىقىرىپ، «كۆرەش ئارقىلىق پاش قىلىش ۋە ماتېرىيالىنى تولۇقلاش» ئۇچۇن ئېچىلغان ئۆمەكنىڭ ئىچكى قىسمىدە-كى يىغىندا ۋاڭ فاملىلىك كادىر:
ـــ لاڭ تۇمنجاڭ، بىز قالپاقنى تەييار قىلىپ قويۇپ ئۇنىڭغا باش ئىزدىمەي، بېشىغا قاراپ قالپاق تەييارلىساق ياخشى بولارمىكىن، ـــ دېدى ئاخىر چىداپ ئولتۇرالماي.
ـــ سىزنىڭ يەنە نېمە دېگىنىڭىز بۇ؟ بۇ سۆزنىڭ «ئوڭچى» لارنىڭ سەپسەتىلىرىدىن نېمە پەرقى بار؟ سىز يەنىلا سىنىپىي مەيدانىڭىز-نى ئويلىشىپ كۆرۈڭ، ـــ دېدى لاڭ چى چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ.
ـــ سىز ھېچكىمگە ئىشەنمەيسىز، ھېچكىمنىڭ پىكرىنىمۇ ئاڭلاپ قويمايسىز، ھەتتا ئۆمەكتىكى سىزنى ئىزچىل قوللاپ كېلىۋاتقانلارنىڭمۇ سۆزىنى ئاڭلىمايسىز... ـــ ۋاڭ ئۇنىڭ بىلەن قاتتىق تىركەشمەكچى بولغاندەك، لېكىن لاڭ چى ئۇنى ئېغىز ئاچقۇرمىدى:
ـــ مەن سىزنى ئۆز ئادەملىرىم قاتارىغا تېخى رەسمىي كىرگۈزگىنىم يوق. مېنىڭ ئادىمىم بولمەن، دېسىڭىز ئالدى بىلەن مەيدانىڭىزنى رۇس-لاڭ!
ۋاڭ ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشماقچى بولۇپ ئەلپازىنى بۇزۇپ تۇراتتى، ئۇنىڭ يېنىدىكى كادىر بىلىندۇرمەي ئۇنىڭ پېشىنى تارتىپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ جىم بول، ئۇنىڭ بىلەن ئېيتىشىپ پايدا ئالالمايسەن، دېگىنى ئىدى. قاتتىق خورلۇق ھېس قىلغان ۋاڭ ئاران دېگەندە ئۆپكىسىنى بېسىۋالدى، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدا ھېلىغىچە قان دىدارى يوق ئىدى. يىغىندىن كېيىن ۋاڭ چىڭ كاتىپىنىڭ يېنىغا كىرىپ:
ـــ مەن بۇنىڭ قولىدا ۋەيران بولۇشنىمۇ خالىمايمەن ھەم بۇنداق ئادەمنىڭ كەينىگە كىرىپ، مۇتتەھەم، زالىملىق قىلىپ باشقىلارنى ۋەيران قىلىشنىمۇ خالىمايمەن. كېتىمەن! ـــ دېدى. چىڭ كاتىپ ھېچقانداق ئىپادە بىلدۇرمىدى. چىرايىدىنمۇ ئۇنىڭ نېمە ئويلىغانلىقىنى بىلگىلى بول-

مىدى.

لاگ چى يىغىن تۇگىگەندىن كېيىن يېنىدا قالدۇرۇپ قالغان كادىر-نىڭ ئىككىسىگە يۇقىرىغا بېرىپ تاگ ۋېنسەينىڭ ماتېرىيالىنى تەستىقلاشنى تەلەپ قىلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئالاقىلىشىدىغان ئادەمنىڭ كىملىكىنى، باشقا ئادەمنى خاتا ئىزدەپ قويماسلىقنى قايتا ـ قايتا جېكىلىدى. يەنە بىر كادىرغا سادىقنىڭ «ئالاقە لىنىيىسى» نى بويلاپ ئۇنىڭ دائىم ئالاقىلىشىدىغان ئادەملىرىنى، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتىنى، ئائىلە تەركىبى، ھەربىرىكەتكە تۇتقان پوزىتسىيىلىرىنى ئېنىقلاپ، ئۇلارنى بىردىن ـ بىردىن سەپكە تۇرغۇزۇشنى بۇيرۇدى.

ـــ بۇنى بىز ئىككى قېتىم سەپكە تۇرغۇزۇپ بولغان، يەنە قايتىدىن ئىشلەيمىزما؟ ـــ دېدى ھېلىقى كادىر تەستە ئېغىز ئېچىپ.

ـــ سىزمۇ دۆتلىشىۋاتامسىز قانداق؟ مەن سىزگە ھېلىقى «تۆت» تە ئېنىقسىز دەپ تارتىپ چىقىرىلغان جاگ پېپى، لياگ شىمىگ، تۇردى قارى قاتارلىقلارنىڭ مەسلىسىدىكى سادىقنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئېنىقلاپ چىقىگ دەۋاتىمەن. جاگ پېپى ئەكسىيەتچى فېئودال پومېشچىك ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان، ئۇ خېلىدىن بۇيان ئۆز سىنىپى ئۇچۇن تەتۇر ھېسىاب ئېلىشنى پىلانلاپ كەلگەن. لېكىن، ئۇ تاگ بىلەن سادىقنىڭ قوللىشى، ھىمىتى بولمىسا بۇنچە پۇلغا خىيانەت قىلالمايدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇشۇنداق بىر ئەكسىيەتچى ئائىلىدىن كېلىپ چىققان ئادەمنى شۇنداق چوگ بىر زاۋۇتنىڭ بوغالتىرى قىلىپ قويۇشنىڭ ئۆزى نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟ لياگ، تۇردىلارنىڭ مەسلىسىمۇ ئوخشاش خاراكتېردىكى مەسىلە. بەش «ئوگچى» بىلەن بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى چېكىگە يەتكەن ھاشىم، سايىم دېگەنلەرنىمۇ مۇشۇ ئاساستا تەكشۈرۈگلار. ئىككى كۇن ئىچىدە تەييار قىلىگ. شۇنداق قىلساق سادىق ئوتتۇرىغا چۇشىدۇ!

ـــ ھېلىقى توختى زابوينىچۇ؟

ـــ قويۇگ ئۇنداق مەسىت بىلەن ئېيتىشماي، ئاغزىدىن پوق قويۇلـ-غاندىن باشقا ئۇنىڭدىن نېمە چىقاتتى؟

گاگگىراپ قالغان قادىر ناھايىتى تەستە:

ـــ تۇنۇگۈن ھازىرچە سادىققا تەگمەيمىز دېگەندەك قىلىۋاتاتتىڭىز، ئەمدى... ـــ دېدى.

ـــ نېمە جىددىيلىشىسىز؟ تاكتىكىدا ئۆزگىرىش بولدى.

ـــ مەن جىددىيلەشمىدىم. تەييارلىقىمىز پۈختا بولمىسا...

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ. مېنىڭ ئامالىم بار.

تۆۋەندىكىلەردە چىققان مەسىلىلەرنىڭ مەسئۇلىيىتىنى يۇقىرىدىكىلەر مۇنداق ئۇستىگە ئېلىشىنى ئەقلىگە سىغدۇرالمىغان قادىر يەنە بىر نېمىدەپ سوراشقا جۇرئەت قىلالماي شۇمشۇيگەن پېتى ئۇنىڭ يېنىدىن چىقىپ كەتتى.

تاڭ ۋېنسەيىنىڭ ماتېرىيالىنى ھەرخىل ئامال قىلىپمۇ تەستىقلىتالمىغان لاڭ چى تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتمەكچى بولدى: «سادىقنى بىر ئۇچۇقداپ قويسام، تاڭ چوقۇم جىم ياتمايدۇ، ئۇ مىدىرلايدۇ، ھەرىكەت قىلىدۇ. ئۇ چاغدا يۇقىرىقىدەكلەرنىڭ ئۇنى قوغدىغىنىنى بىر كۆرەي» دەپ ئويلىدى ئۇ. تاڭ ۋېنسەيىنى تارتىپ چىقىرىش توغرىسىدىكى ماتېرىيالنى تەستىقلاشنى تەلەپ قىلىپ لاڭ چى خېلى قاتىردى، باش ئۆمەكتىكىلەرنمۇ ئىزدىدى. لېكىن، يېقىنلىرى ئېنىق بىر نېمە دېگىلى ئۇنىمىدى. بۇ ئىشقا مەسئۇل باشلىقلار بولسا:

ـــ بۇ ماتېرىيالدا پاكىتلار كۆپ ئەمەس، بەلكى تەھلىل بىلەن پەرەز كۆپ سالماقنى ئىگىلەپتۇ. ئەمەلىيەشمىگەن پەرەزنى پاكىت ئورنىغا دەسستىشكە بولمايدۇ. ئىشلەپچىقىرىش مەسلىسىدە خىزمەت شۆبە ئۆمىكى بىلەن دوقۇرۇشقاندا بەزى خاتا سۆزلىرى بار ئىكەن. ئۇنى ئەلۋەتتە تەنقىد قىلىش كېرەك. لېكىن، سىلەرنىڭ ئىككى ماددىلىق ئۇقتۇرۇشىڭلارنمۇ توغرا دېگىلى بولمايدۇ. ـــ دېگەندى.

لېكىن، يېقىندىن بۇيانقى كەسكىنلىشىۋاتقان ۋەزىيەتتە باش ئۆمەكـ تىكىلەرمۇ قانداق قىلىشنى بىلمەي تەمتىرەپ قالدى. چۈنكى، جەمئىيەتتـ كى ھازىرقى «ئۇچقۇن» لار «يانغىن» غا ئايلىنىدىغانىدەك تۇراتتى. ھازىرقى ھەرىكەتتىنمۇ چوڭ ھەرىكەت بولىدىغان پۇراقنى چوڭلار سېزىشـ كە باشلىغانىدى. بۇنداق ئۆزگىرىش لاڭ چى ئۇچۇن تېپىلغۇسىز پۇرسەت

ئىدى. ئۇ «كونسېرۋاتىپ» رەھبەرلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرمەكچى، تۈيۈقسىز قول سالماقچى بولدى. ئۇنىڭ پىلانى سادىقنى تارتىپ چىقىپ، تاكسى دۇمبالاش ئىدى. ئۇ كىشى سادىقنى چاقىرىشقا ئادەم ئەۋەتتى. سېخلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئىشلەپچىقىرىشتىكى مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىۋاتقان يەردە سادىقنى تاپتى.

ـــ نېمە ئىش ئىكەن؟ ـــ سوردى سادىق ئۇنى چاقىرغىلى كەلگەن كادىردىن.

ـــ بىلمەيمەن، ـــ دېدى ئۇ سوغۇقلا جاۋاب بېرىپ.

بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك ھېسسىياتقا كەلگەن سادىقنىڭ بەدىنىدىن غۇرۇرىدە سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى. «يېقىندىن بۇيان لاكۇ چى مېنى كۆرگەندە ھەجىيىپ، قانداق يولداش سادىق؟ ياخشى ئىشلەۋاتىسىز؟ دەپ غولۇمغا ئۇرۇپ قويىدىغان بولغانىدى. ئۇ ياسالما قىياپەتنى كۆرسىتىپ قويۇپ ئەمدى بۆرە تەبىئىيىتىنى ئاشكارىلامدۇ نېمە؟ قېنى باشقا كەلگەننى كۆرەرمىز». سادىق شۇنداق خىياللار بىلەن لاكۇ چىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. لاكۇ چىنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەنىدى. ئۇنىڭ يېنىدا قادىر بىلەن ماتېرىيال گۇرۇپپىسىدىكى ئىككى كادىرمۇ بار ئىدى.

ـــ ئولتۇرۇڭ، مەن سىزنىڭ بەزىلەرگە ئوخشاش قاتتىق ئىشارىلىق قەپىنى ئاڭلىغاندا گەدەنكەشلىك قىلىدىغانلىقىڭىزنى بىلمەن. شۇڭا، بىز سىز بىلەن يۈمشاق، سەمىمىي، چىرايلىق سۆزلەشمەكچىمىز، ـــ دېدى لاكۇ چى سۈس كۈلۈپ قويۇپ.

ـــ قاتتىق ئىشارىلىق سۆزگە ھەممە ئادەم چىدىمايدۇ! ـــ دېدى سادىق مۇنداقلا.

ـــ مانا دېمىدىمۇ، ھازىرلا تاكاللىششىنى باشلىغىلى تۇرىدىكەن. مەن گېپىمنى قىلىۋالاي، ئاندىن گېپىڭىز بولسا قىلارسىز، ـــ لاكۇ سادىققا مۇلايىم نەزەر بىلەن قاراپ قويدى. لېكىن، كۆڭلىدىن: «بىرەدەمدىن كېيىن بۇ ھەيۋەڭنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى ئۆزۈڭمۇ تۈيماي قالسەن» دېگەنلەرنى ئۆتكۈزدى.

ـــ سىزنىڭ چاقىرىشتىكى مەقسەت، ـــ لاكۇ چى سەل ئويلىنىپ

ۋالدى، ــ سىزنى مەلۇم دائىرە ئىچىدە ئۆزىگىزنى تەكشۈرۈپ، خاتالىقلىرىڭىزنى تونۇپ، «توۋا» دە ئېيتىق بولمىغان باشقا رەھبەرلەردىن چەك چىقىرا ئالماقاندىن كېيىن يېڭىۋاشتىن يېنىكلەپ، ئۆز ئىشىگىزنى داۋاملىق ئىشلىشىڭىز لازىملىقى توغرىسىدا يۇقىرىدىن كەلگەن تەستىقى ئۇقتۇرۇش بار. مەن ئويلايمەن سىز بۇ ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويمايسىزغۇ دەيمەن؟ مەن سىزنىڭ توغرا پوزىتسىيە تۇتىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن.

سادىق لاۋ چىنىك سۆزىدىن ھە دېگەندە تۈيۈقسىزلىق ھېس قىلىپ، نېمە دېيىشىنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ كاللىسىدا جىددىي پىكىر يۈرگۈزۈۋاتاتتى. «مەلۇم دائىرە ئىچىدە تەكشۈرۈش؟»، «توۋا دە ئېيتىق بولمىغان باشقا رەھبەرلەر بىلەن چېگرا ئاجرىتىش؟».

ــ قانداق يولداش سادىق، سۆزۈم ئېنىق بولدىغۇ دەيمەن؟ ــ دېدى لاۋ چى كېرىلىپ قويۇپ.

ــ ئېنىق بولدى. بىر پارتىيىلىك كادىرغا نىسبەتەن ئۆز كەمچىلىك، خاتالىقلىرىنى قاچان، قەيەردە تەكشۈرسە بولۇپىرىدۇ. بۇ پارتىيە ئىچىدىكى ئەقەللىي قائىدە ــ تۈزۈم.

ــ ھەببەللى! مەن سىزنىڭ مۇشۇنداق پوزىتسىيىدە بولىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنەتتىم. لېكىن، بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈشىگىز پارتىيە ئىچىدىكى تۈرمۇش تەكشۈرۈشى ئەمەس، باشقىچىرەك بولۇشى مۇمكىن. بۇنىمۇ سەمىگىزگە سېلىپ قويايلى!

ــ مەيلى قايسى يوسۇندا تەكشۈرمەي، بۇ ئىش، تەشكىلىي تۈزۈم بويىچە بولىدىكەن، مەن بويسۇنىمەن. ئەگەر ئۇنداق بولماي شەخسىي غەرەزنى ئارىلاشتۇرۇپ باشقىلارنى پۈتلىماقچى بولساڭلار، ئەلۋەتتە مەن سىلەرگە بويسۇنمايمەن. مەنمۇ بۇنى سىزگە ئەسكەرتىپ قويماي.

ــ سىز تېخى ھېچنېمىنى كۆرمەي غەزەپلەنمەڭ. مەن سىزگە دەسلەپتىلا چىرايلىق تۇرۇپ سۆزلىشىشنى ئەسكەرتىپ قويغان.

ــ مەن بويسۇنمايمەن دېمىدىمغۇ؟ شەخسىي غەرەز ئارىلاشمىسۇن. ئوچۇق ــ ئاشكارا بولسۇن دەۋاتىمەنغۇ. سىزمۇ بۇنى باشقىچە چۈشىنىۋالماڭ. مېنىڭ تەكشۈرۈلۈشۈم پارتىيە، دۆلەت مەنپەئىتىگە پايدىلىقلا بولىدۇ.

كەن، قايسى شەكىل، قانچىلىك دائىرىدە تەكشۈرسەم بولىۋېرىدۇ، ـــ سادىق ئاستا ـ ئاستا ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا باشلىدى.

ـــ سىز ئەمدى پارتىيە، دۆلەت ۋەكىلى بولۇۋالماڭ! ھازىر سىزدە ئۇنداق لاياقەت يوق ياكى بىرقانچە سائەتتىن كېيىنلا بولمايدۇ، ـــ لاڭ چى توغرا چىشلىۋالغان تاماكىسىنى قاتتىق ـ قاتتىق شوراپ، ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى قەدەممۇ قەدەم ئاشكارىلاشقا باشلىغانىدى.

ـــ سىز ئۆز مۇددىئايىڭىز بويىچە «سېنىڭ بۇ لاياقىتىڭىنى ئاللىقاچان ئېلىپ تاشلىغان ياكى ھازىردىن باشلاپ ئېلىپ تاشلايمەن» دېمەكچىمۇ؟ بوپتۇ، ھازىرقى ئەھۋالدا سىزنىڭ دېگىنىڭىز ھېساب ئەلۋەتتە. نېمە قىلغۇڭىز كەلسە قىلىڭ. لېكىن، ئايىغىنى چىقىرالماي تىكىۋەتمەڭ.

ـــ بۇ نېمىدېگىنىڭىز؟

ـــ پارتىيە، دۆلەت ئىشىغا باشتىن ـ ئاخىر مەسئۇل بولۇڭ دېگىنىم.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ. گەپلىرىڭىزدە زور تەھدىت بولسىمۇ، بىز ئۇنىڭدىن قورقۇپ قالمايمىز ... سىز دەسلەپتە ھەرقايسى سېخ، بۆلۈملەر-نىڭ ۋەكىللىرى ئىچىدە ئۆزىڭىزنى تەكشۈرىسىز، ئىپادىڭىز ياخشى بولۇپ چوڭقۇر تەكشۈرسىڭىز ئۆتكەلدىن ئۆتىسىز، بولمىسا... ـــ لاڭ چى ئۆزىگە ئىمكانىيەت قالدۇرۇپ گەپنىڭ ئايىغىنى چىقارمىدى.

ـــ مەن تەكشۈرىمەن. لېكىن، سىزنىڭ قولىڭىزدا ئۆتكەلدىن ئۆتۈشكە كۆزۈم يەتمەيدۇ ھەم ئۆتەلمەيمەن. قېنى دەڭا، نېمىلەرنى تەكشۈ-رىمەن؟ سىزنىڭ دېگەن بېرىڭىزدىن چىقىشقا تىرىشاي. لېكىن، سىزمۇ مەندىن چوڭ ئۇمىد كۈتۈپ كەتمەڭ!

ـــ سىز بىر ئوبدان سۆزلەپ تۇرۇپ كەينىدىلا ئۆزىڭىزنىمۇ، بىزنىمۇ ئۇمىدسىزلەندۈرىدىغان گەپنى قىلماڭ. مېنى قاتتىق تەدبىر كۆ-رۈشكە مەجبۇر قىلماڭ! سىزنىڭ نېمىلەرنى تەكشۈرۈشىڭىزنى مېنىڭ دەپ بېرىشىم كېرەكمىدى؟ خاتالىقىنى سىز ئۆتكۈزىسىڭىز مەن نېمىشقا دەپ بېرىدىكەنمەن؟ سىز بۇ تۆشۈككە باش تىقمەن دېمەڭ. مەنمۇ سىزنىڭ نېمە شۇملۇق ئويلاۋاتقانلىقىڭىزنى سېزىلمەيدىغان قاپاق باشلاردىن ئە-مەس.

لاك چى بىر بوشاپ، بىر كۇچەپ چېچىلماقتا ئىدى. سادىق لاك چىنى نەزىرىگە ئىلمىغان ئەلپازدا مىيقىدا كۇلۇپ قويدى.

— نېمىگە كۇلىسىز؟ — لاك چى ئەمدى ئاچچىقىغا چىدىماي ۋارقىرىدى.

— ۋارقىرىماك! ۋارقىراش، شىرە مۇشتلاش بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. مەن سىزنىڭ قارسىغىلا گەپ قىلماسلىقىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

— يولداش سادىق، سىلە ئۇنداق دېسەڭلا بولمايدۇ. بىزنىڭ لاك تۇەنجاك پاكىتسىز گەپ قىلمايدۇ. مەن ئۇنىڭ بارلىق پىكىرلىرىگە قوشۇلـ مەن، قەتئىي قوللايمەن. بىزنىڭ قولىمىزدا بېتەرلىك پاكىت، دەلىل ـ ئىسپات بار، — دېدى قادىر لاك چىنىڭ ئىشارىتىدىن كېيىن، ئۇنىڭغا ھەمدەم بولۇشۇپ.

سادىق قادىرنىڭ بېچارىلىكىگە قاراپ ئۇنىڭ سۆزىنى نەزىرىگىمۇ ئىلىپ قويمىدى.

— چىقىپ تەيىيارلىق قىلىڭ! بۈگۈن ئاخشام بـۇرۇن ئۆزىـڭىز ئىشلىگەن نـازۇك دېتالـلار 1 ـ سېـخىنىڭ مەجلىسخانىسىدا ئۆزىڭىزنى تەكشۈرىسىز! — دېدى لاك چى سۆھبەتنىڭ ئاياغلاشقانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

2

سادىقنىڭ تەكشۈرۈشى باشلانماي تۇرۇپ تاك ۋېنسەي ئادەم باشلاپ يىغىن مەيدانىغا باستۇرۇپ كىردى. ئۇنىڭ كەينىدە زاۋۇت پارتكومىنىڭ ئىشخانا مۇدىرى چىك، ياك كاتىپ ۋە ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ سېكرېتارى ھېسبۇللا تۇراتتى. تاكنىڭ چىرايىدا قان دىدارى قالمىغانىدى. يۈزدىن ئارتۇق ئادەم سىغىدىغان بۇ ئوتتۇراھال، ئۇزۇنچاق مەجلىسخانىدا «ئاكـتىپ» لار قىستىلىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇدۇلدىكى تامدىكى قىزىل لاتىغا ئاق قەغەزلىك خەت بىلەن ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە قىلىپ، «ئىقرار قىلغۇچىـلارغا كەڭچىلىك قىلىپ، قارشىلىق قىلغۇچىلارنى قاتتىق جازالايلى!» دەپ يېزىلغان خەتلەر چاپلانغانىدى. بۇ لوزۇنكا ئاستىدىكى سەھنىدە لاك چى،

قادىر راخمان، ئەمگەك نەمۇنچىسىدىن چىققان «سولچى» خېي جياڭلىك ئۇستام، جاڭ زەمبىرەك، يەنە قورال ـ سايمان سېخىنىك مۇئاۋىن مۇدىرى، يېڭىدىن بىر ئاخشامدىلا «سولچى» لار سېپىگە قوشۇلغان ھېلىم «پرىنـ سىپ» لار ئولتۇراتتى. يېڭىدىن بۇ سەپكە قوشۇلغان ھېلىمنى كۆرگەن سېيىت نوچى (ئۇنىڭ لەقمى يېقىندا يەنە نوچىغا ئۆزگەرگەنىدى) يېنىدىـ كى قادىر دوقاغا بىر نېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن چوڭ بارمقىنى چىقىرىپ «سەن بۇ سەپكە قاتنىشىپ ياخشى قىلدىڭ» دېگەن مەنىدە ھېلىمنى تەبرىكلەپ قويىدى. ئىسلام بىر بۇلۇڭغا كىرىۋېلىپ ېېشىنى ئىچىگە تىقىۋالـ غانچە ئولتۇراتتى.

ـــ بىز سادىققا، ـــ لاڭ چى يولداش سۆزىنى ئاتىمىدى، ـــ مۇشۇنداق بىر ياخشى شارائىتتا پۈرسەت يارىتىپ بەرمىدۇق. غەمخورلۇق، كەڭچىلىك بۇنىڭدىنمۇ چوڭ بولماس دەيمەن. ھازىر ئۇ ھەرقايسىڭلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى تەكشۈرىدۇ. مېنىڭچە بىر قېتىمدىلا ئۆتكەلدىن ئۆتۈپ كەتكىنى ياخشى. ھەرقايسىڭلارمۇ يۈز ـ خاتىرە قىلماي ئۇنىڭغا يارىدەم قىلىڭلار! قېنى سادىق تەكشۈرۈشىڭىزنى باشلاڭ! ـــ دېدى لاڭ چى سۈرلۈك قىياپىتى بىلەن سەھنىگىمۇ، ئاممىغىمۇ بېرىم يۈزلىنىدىغان ئۇڭ تەرەپتىكى بۇلۇڭنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ.

سادىق كۆرسىتىلگەن جايغا بارغاندىن كېيىن يېغىن قاتناشچىلىرىغا كۆز يۈگۈرتتى. سەھنىدە ھېلىم «پرىنسىپ» تىن باشقا بىرمۇ سېخ، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىر يوق ئىدى. خىزمەت ئۆمكىدىكىلەردىن جاپپار بىلەن ۋاڭ فاملىلىك كىشىمۇ كۆرۈنمەيتتى. چىڭ كاتىپ كۆزگە چېلىقمايدىغان بىر جايدا ئولتۇرۇۋاغلانىدى. سادىق ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشماقتا ئىدى. لېكىن، ئۇ تىترەك ئاۋاز بىلەن:

ـــ يولداش لاڭ چى، مەن كۆرەش قىلىنامدىمەن ياكى ئۆزۈمنى تەكشۈرەمدىمەن؟ ـــ دېدى سەھنىگە يۈزلىنىپ.

ـــ ھازىرچە، ئەلۋەتتە ئۆزىڭىزنى تەكشۈرىسىز. ئەگەر ياخشى تەكشۈرمىسىڭىز كۆرەش قىلىنىشىنمۇ يوق دېگىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى لاڭ چى بېپەرۋالىق بىلەن.

ـــ بۇ تامغا ئاسقىنىڭىز نېمە؟ ـــ دېدى سادىق غەزەپ بىلەن تامدىكى لوزۇنكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ـــ ئەجەب ئاغزىڭىزدىكى گېپىڭىز بىلەن ئەمەلىي ھەرىكىتىڭىز بىردەك بولمايدىكەنغۇ سىزنىڭ؟

لاگ چى دەرھال ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ لوزۇنكىغا قارىدى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سەھنىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بېشىنى ئارقىسىغا بۇرىدى. تۆۋەندىكىلەرمۇ بېشىنى كۆتۈرۈشتى. لاگ چى دەققە تۇرۇۋېلىپ:

ـــ سىلەر بۇرناكۇن كۇرەش قىلىنغان «سىنىپىي دۈشمەن ئۇندىسۇر» لارغا ئاسقان بۇ شوئارنى نېمىشقا ئېلىۋەتمىدىڭلار؟ مۇشۇنداقمۇ بىخەستەلىك قىلغان بارمۇ؟ ھازىرلا ئېلىۋېتىڭلار، ـــ دېدى ئىككى كادىرنى بۇيرۇپ.

ـــ بۇرناكۇن كىم كۇرەش قىلىنغانتى؟

ـــ يېقىندا كۇرەش يېغىنى بولمىغانتىغۇ؟

تۆۋەندە قىلىنغان بۇ گەپلەر سادىقنىڭ قولىقىغا كىرىپ قالدى. ئۇ سوغۇق كۇلۇپ قويۇپ:

ـــ بولدى ئېلىۋەتمەڭلار! مېنىڭ تەكشۈرۈشىم ياخشى بولماي، كۇرەش يېغىنغا ئايلىنىپ كەتسە، باشقىدىن ئېسىپ يۈرمەسسىلەر، ـــ دېدى.

بۇ ئىش تۇيۇقسىز يېغىندا ئولتۇرغانلارنىڭ خىلى بىر قىسمىدا سادىقنىڭ تەكشۈرۈشىنى ئاڭلىماي تۇرۇپلا بوشاش، سۇسلىشىش كەيپىياتى پەيدا بولدى. چۈنكى، لاگ چى قىپقىزىل يالغانچىلىق قىلىۋاتاتتى. يېغىنغا بۇرۇنراق كەلگەنلەر ئۇ لوزۇنكىنى ئېسىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى. لاگ چى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى يېپىش ئۈچۈن، سادىققا تېخىمۇ ھەيۋە كۆرسىتىپ:

ـــ سىز بۇ كىچىككىنە ئۇقۇشماسلىقنى باھانە قىلماي، تەكشۈرۈشىڭىزنى باشلاڭ! ـــ دېدى بۇيرۇق قىلىپ.

ـــ مەن تەكشۈرىمەن، ـــ دېدى سادىق سالماق تەلەپپۇز بىلەن ئىككىنچى ئوقىنى ئېتىپ، ـــ لېكىن سىز ماڭا كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا يۈقىرىنىڭ مېنى كىچىك دائىرىدە تەكشۈرسۇن، دېگەن تەستىقى يوليورۇ-

قىنى كۆرسىتىڭ. مەن ئەسلى تۇنۇگۈن سىز مەن بىلەن سۆزلەشكەندىلا بۇ ئىشنى سوراقچى بولساموۇ سورىمىغانتىم. بۇگۈن مانا مۇشۇنداق لـوزۇنكا چـاپلاپسـىز. ئەمدى ئىش ئېنىق بولغاندىن كېيىن تەكشۈرد ـ مەن، ـــ سادىق بۇ گەپلىرى بىلەن لاگ چىنى تېخىمۇ ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

ـــ ئاممۇى ھەربىكەتتە نەدىمۇ بۇنداق رەسمىيەتلەر بولسۇن؟ سىزنىڭ ئىشىڭىزغا تەستىق سالىدىغانلارنىڭ ئۆزىنىڭ نېمە كۈندە ئىكەنلـ ـكىنى سىز نەدىن بىلەتتىڭىز؟ بۇ ئاغزاكى يولىورۇق، ـــ دېدى لاگ چى.

ـــ سىز بۇ سۆزنى دېگەندە قادىر تۇمنجاگ بىلەن ماتېريال گۇرۇپپىسىدىكى ياگ جۇجاگمۇ بار. قادىر تۇمنجاگ، مېنىڭ دېگەنلىرىم توغرىمۇ؟ ـــ دېدى سادىق قادىرنى گۇۋاھلىققا تارتىپ.

ـــ لاگ تۇمنجاگنىڭ سۆزىدە «تەستىقى يولىورۇق سالدى» دېگەن گەپ يوق، «ئاغزاكى يـولىورۇق سـالدى» دېـگەن گەپلەر بولدىغۇ دەيمەن، ـــ دېدى قادىرمۇ كۆزىنى پارقىرىتىپ يالغاندىن سۆزلەپ.

ـــ «يولىورۇق سالدى» دېگەن ئۇقۇم، خەت يۈزىدىكى مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ئاغزاكى بولسا، «يولىورۇق بەردى بولمامدۇ؟ سىز مۇشۇنمۇ پەرق قىلالمامسىز؟ ـــ دېدى سادىق سۆز مەنىسىدىكى ئۇقۇمنى ئايدىڭـ لاشتۇرۇپ. لاگ چى ئەمدى ئۆزىنىڭ ھوقۇق ئۇستۈنلۈكىگە تايىنىپ سادىقنى بېسىش يولىنى تۇتتى.

ـــ گەدەنكەشلىك قىلماگ ـ ھە؟! ياخشى ئاقىۋەتكە قالمايسىز! تەكشۈرەمسىز، يوق؟

ـــ مەن تەكشۈرىمەن. تەكشۈرگەندىن كېيىن مەن بېرىم ئاغدۇرۇلـ غانغا ھېساب. شۇڭا، بۇگۈندىن باشلاپ زاۋۇتنىڭ ھەرقانداق ئىشى بىلەن كارىم يوق. زاۋۇت سىزگە قالدۇ. ياخشى ـ ياماننىڭ ھەممىسىگە ئۆزىڭىز مەسئۇل... ـــ بېرىم سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، سادىقنىڭ تەكشۈرۈشى باشلانمىدى. بۇنىڭدىن زېرىككەن، زالنىڭ ئارقا تەرىپىدە ئولتۇرغان ئىشچىلار تۈيدۇرماي يىغىن مەيدانىدىن چىقىپ كېـ

تشتى. يەنە بىرقانچىسى چىقىپ كېتىشكە تەرەددۇتلىنىپ تۇرۇشىغا، تاڭ ۋېنسەي بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇلار تاڭ ۋېنسەينىڭ قېنى قالمىغان چىرايىنى كۆرۈپ، «تاماشا» ئەمدى چىقىدىغان بولدى، دېگەندەك بىلىندۇرمەي يېنىپ كىرىپ جايىدا ئولتۇرۇشتى. تاڭ ۋېنسەي ئارىنى يېرىپ ئۆتۈپ، گەپ ـ سۆزسىز سەھنە ئالدىغا كەلدى ـ دە، سادىقنىڭ قولىدىن يېتىلىگەنچە كەينىگە ياندى.

ـــ سىز نېمە قىلماقچى؟ ـــ لاڭ چىنىڭ پۇتۇن ئەزايى تىترەپ كەتتى. ئۇ ئاچچىقىدا ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىشاتتى.

ـــ مەن زاۋۇتىمىزنىڭ چاڭجىڭنى چاقىرغىلى كەلدىم! ـــ تاڭ ۋېنسەي سادىقنىڭ قولىدىن تۇتۇۋېلىپ يەنە ئىككى قەدەم ئالغاچ شۇنداق دېدى.

ـــ سىز ئۇنىڭ ئۆزىنى تەكشۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ ـــ لاڭ چى ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى.

ـــ سىزنىڭ ئۇنى ئۆز مەيلىڭىزچە تەكشۈرۈشكە سېلىشقا ھەققىڭىز يوق! سىزنىڭ بۇنداق قىلىشىڭىز تەشكىلسىزلىك، ئىنتىزامسىزلىق، قانۇنسىزلىق، مەن ھېلىمۇ پارتكوم سېكرېتارى. سىز پارتكومنى خەۋەرلەندۇرمەي تۇرۇپ يەتتە ئادەمنى تەنقىد، كۆرەشكە تارتتىڭىز! ئەمدى قولۇڭىز زاۋۇت باشلىقىغا سونۇلدىما؟ سىز مېنى بىلمەيدۇ دېمەڭ. سىز پەقەت باش ئۆمەكتىكى مەلۇم بىر كىشىنىڭ ئاغزاكى گېپىگە ئاساسەن ئۇنى كۆرەش قىلىشقا ئۇرۇندىڭىز. بىلىپ قويۇڭ، سادىق سىز بىلەن ئوخشاش دەرىجىلىك كادىر. سىز ئۇنى ئۆزىنى تەكشۈرىدۇ دەيسىز. سەھنىگە ئاسقىنىڭىز نېمە؟ ئۆزىنى تەكشۈرتىدىغان يىغىنغا ئاشۇنداق شوئارلار ئېسىلامدا؟ ـــ تاڭ ۋېنسەي لاڭ چىنى ئېغىز ئاچۇرمىدى، ـــ قولىڭىزدىن كەلسە ئىككىمىزنى ئاغدۇرىدىغان پاكىتلىق ماتېرىيالنى تەييار قىلىپ، بىزنى باشقۇرغۇچى ئورۇنغا تەستىقلىتىپ ئاندىن زاۋۇتنى نېمە قىلىمەن دېسىڭىز شۇنى قىلىڭ. بىز ھوقۇقنى بەرمەيمىز دېمىدۇق. لېكىن، رەسمىيەتسىز بىزنىڭ بىر تال تۈكىمىزنى مىدىرلىتىمەن دېمەڭ! ـــ تاڭ ۋېنسەي كۆپچىلىككە قاراپ مۇنداق دېدى، ـــ سىلەر ھەممىنى ئۆز كۆزۈڭلار

بىلەن كۆرۈپ، قولىقىڭلار بىلەن ئاڭلىدىڭلار! ھەرقانداق ئادەم بىزنى ئۆزى بىلگەنچە ئاياغ ئاستى قىلمەن دېمىسۇن. مەن سىلەرنىڭ كىمنىڭ توغرا، كىمنىڭ خاتالىقىغا توغرا خۇلاسە چىقىرالايدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمەن! ـــ ئۇ يەنە لاڭ چىغا يۈزلەندى، ـــ سىز پاكىت، دەلىلگە ھۆرمەت قىلىپ ماتېرىيالىمىزنى تەييارلاڭ، ھەرقانداق چاغدا تەنقىد قىلىنىشقا، كۆرەشكە تارتىلىشقا بىز تەييار!

ئۇ شۇلارنى دېدى ـ دە، لاڭ چىنىڭ تاتىرىپ تۇرۇپ بىر نېمىلەرنى دېيىشىگە پەرۋا قىلماي سادىقىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى.

ـــ تاڭ شۇجى، سىز ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتىڭىز! سىز ھەممىمىزنىڭ چوڭى تۇرۇپ بۇ ھەرىكەتكە شۇنداق پوزىتسىيە تۇتسىڭىز بولامدۇ؟ ـــ دېدى جاڭ زەمبىرەك لاڭ چىدىن مەدەت تىلىگەندەك ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ.

تاڭ ئۇنىڭ سۆزىگە پەرۋا قىلمىدى. ئۇنتۇرىدىكىلەرگە قاراپمۇ قويماي سادىقنى بېتىلەپ چىقىپ كەتتى. ئىشىك تۇۋىدە ئۇنى ساقلاپ تۇرغان ئىشخانا مۇدىرى، ياڭ كاتىپ، ھېيىۋللالار ئۇنىڭ بىلەن ئىز بېسىپ بىرگە چىقىپ كەتتى. لاڭ چى تىترەپ تۇرغان قولىنى تاڭنىڭ ئارقىسىدىن شىلتىپ تۇرۇپ:

ـــ ئۇنىڭ زومىگەرلىكىنى ھەممىلار كۆرۈڭلار! ئۇ خىيالىدا مەن بۇ زاۋۇتنىڭ خاقانىمەن، دەيدۇ. بىز بۇنىڭلىق بىلەن ھەرگىز بەل قويۇۋەتمەيمىز! ئۇ بۇگۈن قىلغانلىرى ئۈچۈن نەچچە ھەسسىلەپ بەدەل تۆلەيدۇ، ـــ دېدى لاڭ چى ئىگىلىك گۆشلىرىنى تىترىتىپ تۇرۇپ. ئۇ «شيۇجېڭجۇيى ئېقىمىدىكىلەرگە ياخشى ئاقىۋەت يوق!»، «بوشاشماي كۆرەش قىلايلى!»، «ئاخىرقى غەلبە بىزگە مەنسۇپ» دېگەن شوئارلارغا قولىنى ھەمىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ۋارقىرىغاندىن كېيىن، يىغىننى تارقىتىۋېتىپ، ئۈدۈل چىقىپ كەتتى.

ـــ قارىغاندا تاڭنىڭ يۆلەنچۈكى لاڭدىن چوڭ ئوخشايدۇ. خىزمەت ئۆمىكى كەلگەندىن بۇيان بۇ ئىككىسى تۇتۇشۇۋاتىدۇ، لېكىن تاڭنى بىر

نېمە قىلالمىدى.

ـــ بۇ لاگ تۇەنجاگ دېگەن بەك شاللاق، ئۆزۈمچىل، قارا نىيەت ئادەمكەن. سىياسەت بويىچە ئىش قىلماي تاڭغا ئۆزىنى تۇتقۇزۇپ قويدى بولغاي. تاگ دېگەن كۇلۇپ تۇرۇپ جان ئالمىدىغان نېمە. ئۇنىگ ئۇستىگە ئۆزىگمۇ ئىشەنچىسى بار ئوخشايدۇ. ئۆزىدە چوگ مەسىلە بولمىسا ھېچكىم ئۇنى بىر نېمە قىلۇېتەلمەيدۇ ـ دە؟

ـــ تاگ ۋېنسەي سەل ئاشۇرۇۋەتتى. ئۇنى ئوسال قىلمەن دەپ ئۆزى ئوسال بولۇپ قالارمكىن؟ ھازىر قانداق چاغ، سېنىگ مەسىلەگ بار ـ يوقلۇقى بىلەن كىمنىگ كارى؟ ھازىرقى سىياسەتكە قارشىلىق قىلىشنىگ ئۆزى ئېغىر مەسىلە...

ـــ سادىق ئۆزۈمنى تەكشۇرىمەن دەپ تۇرغان بىلەن بىر ئېغىزمۇ تەكشۇرمىدى. ئەكسىچە لاگ تۇەنجاگنى سوراققا تارتىپ ئوسال قىلىپ قويدى. قارىغاندا ئۇ ئالدىن ھەممىنى پىلانلاپ قويغاندەگ قىلىدۇ.

ـــ لاگ تۇەنجاگنىگ راست گەپ قىلماي ئۇنى گوللىغىنى چوگ خاتالىق. نېمىشقا كىچىگ دائىرىدە ئۆزۈگنى تەكشۇرسەن، دەپ ئۇنىڭغا دۇشمەنگە قوللىنىدىغان شوئارنى ئىشلىتىدۇ؟ تاگنىگ سۆزى يوللۇق، پارتكومنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ شۇنچە ئادەمنى كۇرەش قىلسا ئاخىرىدا زاۋۇت باشلىقىنى كۇرەش قىلمەن دېسە ۋە ئۇنى ئالداپ ئەكەلـسە، باشلىق بولغان ھەرقانداق ئادەمنىگ قورسىقى كۆپمەمدۇ؟

ـــ تاگ بىلەن سادىق ئاللىقاچان كېلىشۋالغان گەپ. بولمىسا سادىق گەپ تاپالمايمۇ تۇرغاندا تاگ خۇددى ھەربىي ئۆزگىرىش قىلغاندەگ باستۇـرۇپ كېرەلەمتى؟

ـــ بۇنداق ئىشتا ئەگ مۇھىمى پاكىت. پاكىتى بولمىسا ھېچكىم، ھېچكىمنى بىر نېمە قىلۇېتەلمەيدۇ. بۇ قېتىمقى ھەرىكەت ھەرقانچە چوگ بولسىمۇ زامان يەنىلا گۇگچەنداگنىگ زامانى ـ دە!

ـــ لاگ چى ئۆزۈمنىڭكىلا راست دەيدىغان مەنمەنچى، قوپال، زالىم بىرنېمىكەن. بۇگۇن بۇنداق يامان مىجەزىنىگ زىيىنىنى تازا تارتتى. قاراپ تۇرۇڭلار، ئۇ ئەمدى خېلىغىچە ھوشىغا كېلەلمەيدۇ.

يۇقىرىدىكىلەر شۇ قېتىمقى يىغىندىن كېيىن مىللى ئىشچى ـ خىز-مەتچىلەر ئىچىدە بولغان غۇلغۇلىنىڭ بىر قىسىم مەزمۇنلىرى ئىدى.

يۇقىرىدىكىلەر شۇ قېتىمقى يىغىندىن كېيىن زاۋۇتتا پەيدا بولغان غۇلغۇلىنىڭ مەزمۇنلىرى ئىدى. ئەتىسى ئەتىگەندىلا يەنە بىر «پارتلاش» يۈز بەردى. قارا دوسكىدا ناھايىتى قىزىقارلىق ھەجۈي سۆزەت پەيدا بولۇپ قالدى. ئەتىگەنلىك ئىشقا كېتىۋاتقان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئائىلىلىكلەر رايونىدىن كېلىپ، ئارقا چوڭ دەرۋازىنىڭ زاۋۇت ئىچىگە تۆمۈر جازىلىق قىلىپ سۆزۈركا بىلەن پاياتلىۋەتكەن چوڭ ئىككى قارا دوسكىنىڭ خەنزۇچە ماقالە يازىدىغان بۆلۈكى ئەترايىغا ئولىشىۋالغانىدى.

ـــ پاھ، ئوخشىتىپتۇ، كىم سىزغاندۇ؟

ـــ چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىر نېمىگۇ بۇ؟ قوغلاپ كېلىۋاتقىنىغۇ ئادەم، قېچىپ كېتىۋاتقىنى نېمىدۇ؟ ئىتمۇ ياكى بۆرىمىدۇ؟

ـــ بۇ زاۋۇتتا ئىت بىلەن بۆرە نېمە ئىش قىلىدۇ؟ خىيالىغا كەلگەنچە بىر نېمىلەرنى سىزىپتۇ.

ـــ بىز چۈشەنمىگەن بىلەن چۈشىنىدىغانلار بار. ماڭ تېزرەك ماڭايلى. بەش مىنۇتلا قاپتۇ.

كۈندۈزلۈك ئىسمېنىغا ئىشقا چۈشىدىغانلار سۆرەتكە قاراپ، يۇقىرىقى-دەك غۇلغۇلا قىلىشقانىدىن كېيىن ئالدىراپ ئۆتۈپ كېتەتتى. بەزىلەر نېرىدىنلا توپلىشىۋالغان ئادەملەرنى كۆرۈپ ۋېلىسىپىتلىرىدىن چۈشۈپ، ئاغزىدا چىشلىۋالغان ھورنان ياكى پلىتكۇيماقلارنى يېگەچ بىردەم قاراپ كېتىپ سائىتىگە قاراپلا ئالدىراپ يەنە ۋېلىسىپىتلىرىنى مىنىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. كۆپ سانلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر مۇشۇ دەرۋازىدىن كىرىپ ـ چىقىدىغانلىقى ئۈچۈن بۇ ھەجۈي سۆرەتنى بىردەمدە ناھايىتى كۆپ ئادەم كۆرۈپ كەتتى. بۇ ئىككى دوسكا ئادەتتىمۇ، ئەڭ مۇھىم ئۇقتۇرۇش، ئېلانلارنى ياكى كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسىنىڭ ئۈيغۇرچە، خەنزۇچىنى چاپلا-يدىغان جايى ئىدى. رەسمىنى كۆرگەندىن كېيىن ئىشقا كېچىكىپ قالدى-غانلىرىنى ئېسىدىن چىقارغان نۇرغۇن ئىشچىلار تەھلىل، مۇلاھىزە ۋە مۇنازىرىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇزاققا قالمايلا «ياخشى سىزىلىپتۇ»، «چۈشەنگىلى

بولمايدۇ»، «بۇنداق قىلىش بۇزغۇنچىلىق» دېگەن قاراشلار شەكىللىنىپ، سۇركىلىش پەيدا بولۇشقا باشلىدى. باشقا دەرۋازىدىن كىرىپ چىقىدىغان-لارمۇ ئۇنى كۆرگىلى كەلدى. ئەرلەردىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئائىلە ئايالىرى بىلەن دەرستىن چۈشكەن مەكتەپ بالىلىرىمۇ كېلىشكە باشلىدى. شۇنداق قىلىپ، ئەتىگەنلىك ئىشقا چۈشكەندىن تارتىپ تاكى لاڭ چى ئادەم باشلاپ كېلىپ، ئۇنى سۇرەتكە تارتقۇچە بۇ جاي قاينىق بازارغا ئوخشاپ قالغانىدى. رەسىم بىر پۈتۈن بولسىمۇ بىرقانچە كۆرۈنۈشكە بولۇپ يۇرۇشلەشتۇرۇلگەنىدى. چېكىسىگە خەنزۇچە «سول» خېتى يېزىلغان بىر بۆرە قار بورانلىق كۈندە، زاۋۇتنىڭ ئالدى چوڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ، بىرقانچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ئوڭ ـ سول تەرەپتىكى بىنالارغا قاراپ ئۆتكۈر بۇرنى بىلەن بىر نېمىنى پۇراۋاتقانلىقى، ئاندىن ئىچكىرىلەپ كىرىپ، بىرقانچە جايدا ئالتە قوينى بوغۇپ ئۆلتۈرگەنلىكى، چوڭ بىر قوچقارغا خىرىس قىلغاندا، ئۇنىڭغا كۈچى يەتمەي، ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر ئىرىكنى يەيمەن دەپ قوغلىغانلىقى، شۇ چاغدا 7 ـ 8 ئادەمنىڭ قوللىرىغا تاياق، توقماق، ئارا، گۈرجەكلەرنى ئېلىپ ئۇنى ئارقا چوڭ دەرۋازا تەرەپكە قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقى، دەرۋازىغا يېقىنلاشقانچە قوغلىغانلارنىڭ كۆپىيىپ كەتكەنلىكى، بۆرە تاغ تەرەپكە يېراقلاپ كېتىۋېتىپ، پات ـ پات بوينىنى كەينىگە بۇراپ، خىرىس قىلىش ئاۋازىدىن بېشىنى ئۇستۈن قىلىپ ھۇۋلاۋاتقانلىقى سىزىلغانىدى. ھۇۋلىغان كۆرۈنۈشنىڭ ئۈستىگە خەنزۇچە خەت بىلەن «خەپ توختاپ تۇرۇش، بىرىڭنىمۇ قالدۇرماي يەۋەتمەيدىغان بولـ-سام، بۆرە بولماي كېتەي» دېگەن خەت يېزىلغانىدى.

بۇ رەسىمنى خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەر ئاڭلىغان ھامان بىر ـ بىرلەپ كېلىپ كۆردى. بەزىلىرى كۆرۈپلا بۇ رەسىمنىڭ كىمگە قارىتىلغانلىقىنى چۈشەندى ـ دە، مىيقىدا كۈلۈپ قويۇپ زۇۋانسىز كېتىپ قالدى. بەزىلـ-رى غەزەپلىنىپ يىرتىۋەتمەكچى بولدى. لېكىن، يېنىدىكىلىرى باشلىقلار كۆرسۇن، ئاندىن بىر نېمە دەيلى، دەپ ئۇلارنى توسۇپ قالدى. بەزىلىرى: بۇ بىر چوڭ سىياسىي ۋەقە دېيىشتى. چىڭ كاتىپ بىلەن ۋاڭ، جاپپارلار كۆرگىلى كەلمىدى. ئۇلار ھېچنېمىنى كۆرمىگەن، ئاڭلىمىغان بولۇۋالدى.

ئاخشامقى سادىقنى تەكشۈرتۈش ئىشى سۈغا چىلاشقاندىن كېيىن بىرقانچە ئەڭ يېقىن تەرەپتارلىرىنى ئىشخانىسىغا يىغىۋېلىپ: «مەن بۇ قورغاننىڭ پارتلىمىغىنىنى بىر كۆرەي!» دەپ ئۆز پىلانلىرىنى يېرىم كېچىگىچە سۆزلەگەن لاڭ چى ۋاقچە ئورنىدىن تۇرۇشىغا بۇ خەۋەر يېتىپ كەلدى. ئۇ غەزەپلەنگىنىدىن، ناشتا قىلماي تۇرۇپ تاماكا چەكمەيدىغان ئادىتىنى بۇزۇپ بىر تال پاپروسنى ئاغزىغا سالدى ــ دە، يالاڭ پەلتوسىنى يېپىنچاقلاپ قادىر بىلەن ماتېرىيال گۇرۇپپىسىدىكىلەرنى باشلاپ ئارقا دەرۋازا تەرەپكە كەتتى. ئۇ يول بويى سالام قىلغانلارنىڭ سالىمىنىمۇ ئېلىك ئالمىدى، ئۆز ئادەملىرىگىمۇ بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ ئىتتىك مېڭىشىغا يېتىشەلمىگەن قادىر خۇددى توپتەك دۇگلىنەتتى. ئۇلار نەق مەيدانغا بارغاندا كېچىلىك ئىسمېنىدىن چۈشۈپ، قوللىرىغا ئېلىۋالغان تاياق قاچىلىرىدىكى ئاشلىرىنى يېگەچ، رەسمىنى غولغولا قىلىشۋاتقان ئون نەچچە خەنزۇ ئىشچى بىلەن ئۇچ ــ تۆتتەك ئۇيغۇر ئىشچى تۇراتتى. بىر خەنزۇ ئۇستام ئۇيغۇر ئىشچىلىرىغا، بۆرىنىڭ چىكسىدىكى خەتنىڭ ۋە ئاخىرىدىكى خەتنىڭ مەزمۇنىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، نېمە مەنە بېرىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىۋاتاتتى. ئۇ لاڭ چىنى كۆرۈپ جىم بولۇۋالدى. ئۇيغۇر ئىشچىلارمۇ تاراپ كەتتى. غەزەپلىك كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ رەسمىگە تىكىلىپ تۇرغان لاڭ چى ئۆزىگە سوغۇدشىپ تۇرغان كادىرنىڭ رەسمىنى يىرتىپ تاشلاشقا مدىرلىغىنىنى كۆردى ــ دە:

ــــ هازىرچە تەگمەڭ! بېرىڭلار، تېزدىن زاۋۇتنىڭ سۈرەتچىسىنى چاقىرىپ كېلىڭلار. ئۇ بىرقانچىنى تارتىۋالسۇن، ئاندىن يىرتىپ تاشلايلى، ــــ دېدى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ.

لاڭ چى غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولسىمۇ، ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئىشچىلارنىڭ رەسىم توغرىسىدىكى غولغولىسىغا ئارىلاشمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە بۇ زاۋۇتتىكى كادىردىن تارتىپ ئىشچىلىرىغىچە هەممىسى «يۇزسىز» لەر، گەپكە گەپ كەلگەندە «ئاتىسىنىمۇ ئاياپ ئولتۇرمايدىغان»، «جەدەلنى پۇراپ يۇرىدىغان» «تومپايلار» ئىدى. لاڭ چى بۇنداق قىسمەتكە نەچچە قېتىم دۇچ كەلگەنلىكتىن ئىشنىڭ يوغىناپ كېتىشىدىن

ئېھتىيات قىلىپ، ئۆزىنى ئايىدى. لاگ چى جىم تۇرغاندەك قىلغىنى بىلەن ئىچىدە سۆزلەۋاتاتتى: «كارامىتىڭ بولسا كۆرسىتىپ تۇرۇش، لېكىن مەن كارامەت كۆرسەتكەندە بەرداشلىق بېرەلمىسەڭ بولدىغۇ؟ بىر رەسىم بىلەن مېنى بىرنېمە قىلۋېتىدىغىنىڭنى بىر كۆرەي... بۇنى خەنزۇلار قىلغان. تاگ مىللىيلارغا قادىرنى ئەخمەق قىلدۇرغاندىن كېيىن، ئەمدى تىغ ئۇچىنى ماگا قارىتىپتۇ ـ دە؟ ئۆلگەن ئالتە قوي، بىز تارتىپ چىققان يەتتە ئادەم. لېكىن، بۇنى سىزغانلار ئۇستاتلىق قىلىپ ئالتە قىلىپ سىزىپتۇ. بۆرىنى قاچۇرغان قوچقار تاگ ۋېنسەي، ھىم! بۆرىنى يېگەرمىش تېخى، يېنىدىكى چوگ قوي سادىق. كالتەك، توقماي كۆتۈرۈپ كېلىپ ئۇنى قوتقۇزارمىش، مەن سەنلەرنىڭ ئۇنى قوتقۇزغىنىڭنى بىر كۆرەي!»

ـــ توغرا، تاياق، توقماي كۆتۈرگەنلەر ئاخشامقى يىغىن قاتناشچىلىرى، لېكىن بۇنى قاندانچە كېچىچە سىزىپ ئولگۈردى؟ بۇ خىلى بۇرۇنلا تەييارلاپ قويغان نېمە، ئاخشامقى يىغىندىن كېيىن ئۆزگەرتىپ چىققان. يىغىندا ئۇنىڭ ئادەملىرى بولمىسا؟ ياق، ئۇنىڭ ئادەملىرى بار. بىز ياخشى تەكشۈرمەيلا ئاكتىپ قىلىۋالغانلار بار...

لاگ چى ناھايىتى توغرا تەھلىل قىلىۋاتاتتى. تۆمۈرچىلىك سېخىنىڭ مەشغۇلات گۇرۇپپا باشلىقى نەن چى راستىنلا بۇ ئىشنىڭ پىلانلىغۇچىسى ئىدى. ئۇ بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا سېخ مۇدىرى بىلەن ياچېيكا سېكرېتارىغا ئۆتكۈر سۆز بىلەن تەنقىدى پىكىر بەرگەندىن كېيىن ئۇنى «سولچى» لار قوشۇنىغا قوبۇل قىلىپ، ئاخشامقى يىغىنغا قاتناشتۇرغانىدى. لېكىن، خىزمەت ئۆمىكىدىكىلەر نەن چىنىڭ مەسلەك قوغلىشىدىغان ئادەملەردىن ئەمەسلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇ گىزى كەلگەندە ھەرقانداق ئادەمگە يۈز قارىمايدىغىنىنى دەپ، قىلغۇلۇقىنى قىلۋېرەتتى. نەن چى ئاخشامقى يىغىندىن چۈشۈپلا مىڭ چىكۈينى تاپتى. ئۇ فاگ ئۇستامنىڭ توسۇغىنىغا قارىمايى:

ـــ لاگ چى دېگەن بۇ ئادەم ئەگەشكۈچىلىكى يوق بىر نېمىكەن. چوپچوگ ئادەم كۆزىنى پارقىرتىپ تۇرۇپ يالغان سۆزلىسە نېمىدېگەن سەتچىلىك، بۇگۈنكى يىغىندا مېنىڭ ئاچچىقىم كېلىپ يېرىلاپ دەپ

قالدىم. لاڭ چىنىڭ ئاكتىپى بولغۇچە تاڭ ۋېنسەي، سادىقلارنىڭ يالاقچىسى بولۇشقا رازىمەن. تۇر ئورنىڭدىن! ھېلىقى رەسمنى بىرئاز ئۆزگەرتىپ، كېچىدىلا چاپلۇېتەيلى، ـــ دەپ مىڭ چىكۇينىڭ بېشىدا قادىلىپ تۇرۇۋالدى.

مىڭ چىكۇي رەسمنى ئۆزگەرتىپ سىزىپ بولغاندا كېچە سائەت ئىككىدىن ئاشقانىدى. ئۇلار رەسمنى چاپلاشقا ماڭغاندا بىر ئۇخلاپ ئويغانغان فاڭ ئۇستام يەنە بىر قېتىم ئۇلارنى توستى. لېكىن، نەن چى:

ـــ بىزمۇ سىزنى كۆرمىدۇق، سىزمۇ بىزنى كۆرمىدىڭىز. ئويقۇڭىز-نى ئۇخلاڭ، ـــ دېدى.

ـــ كىشىلەر سەنمۇ مۇشۇ ياتاقتا ياتىدىغان تۇرساڭ. ئۇ چوڭ بىر ئىسمېنا تۇرۇپ بىلمەي قالامسەن، دېسىچۇ؟ ـــ دېدى فاڭ ئۇستام ئەندىشىلىك كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ.

ـــ مەن ئۇ كۇنى قېيىنانامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ قونۇپ قالغان دېمەمسىز؟ ـــ دېدى نەن چى خىيالىغا كەلگەنچە.

ـــ نەدىكى قېيىنانامكەن ئۇ؟ خوتۇن مەن بىلەن ئاجرىشىپ، كۇلىغا كەتكەندىن كېيىن ئاندىن مەن بۇ ياتاقتا كۆچۇپ كەلگەن تۇرسام. مەن قېيىنانام دېگەننى كۆرۇپ باقمىدىم، ـــ دېدى فاڭ ئۇستام ئەسكەرتىپ. نەن چى:

ـــ ئۇلار سۇرۇشتۇرگۇچە بىرەر باھانە تاپارمىز، ـــ دەپلا مىڭ چىكۇينى ئەگەشتۇرۇپ چىقىپ كەتتى...

لاڭ چى ئەۋەتكەن كادىر قايتىپ كېلىپ:

ـــ سۇرەتچى توغقان يوقلاپ يۇرتىغا كېتىپتۇ. پارتكوم ئىشخانا مۇدىرىغا ئۇنىڭ سۇرەتخانىسىنى ئاچتۇرۇڭ، ئۆزىمىز تارتىمىز دېسەم، ئۇ: ئۇنىڭ سۇرەتخانىسىنىڭ ئاچقۇچى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمدە يوق. ئادەتتە-مۇ ئۇ بۇ ئۆيگە ئادەم كىرگۈزمەيدۇ. زاۋۇت قۇرۇلغاندىن بۇيانقى سۇرەت ۋە ماتېرىياللار ئۇنىڭ قولىدا، دەيدۇ. مەن: بولمىسا قۇلۇپنى چاقايلى، دېدىم. مۇدىر كۆزلىرىنى ئالايتىپ، بۇ قوش قۇلۇپلۇق ئىشىك، چاقساڭلار ئۆزۈڭلار چېقىڭلار! بىز ئارىلاشمايمىز، دەپ تۇرۇۋالدى، ـــ دېدى

بولغان گەپ ـ سۆزنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە دوكلات قىلىپ.

ـــ ئۇنىڭدىن باشقا سۇرەتچىسى يوقمىكەن؟ ـــ ئالدىراپ سورىدى لاك چى.

ـــ يوقكەن.

لاك چى كۆپ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا:

ـــ سىز بېرىپ بىزنىڭ ئىدارىنىڭ سۇرەتچىسىنى چاقىرىپ كېلىڭ، ـــ دېدى يەنە شۇ كادىرغا، ئاندىن يېنىدىكى ئىككى كادىرغا يۈزلىنىپ شۇنداق دېدى، ـــ سىلەر ئۇ سۇرەتچىنى ئېلىپ كەلگۈچە نەق مەيداننى ساقلاڭلار! ئادەملەرنىڭ بۇ يەردە توپلىشىۋېلىپ، ئۆزئارا «زەھەر» تارقىتىشقا يول قويماڭلار!

ـــ لاك تۇەنجاك، ـــ دېدى سۇرەت ساقلاشقا قويغان كادىرنىڭ بىرى، ـــ بۇنى سويۇپ ئېلىپ، ئاپپارات كەلگەندە تارتىۋالساق بولمامدۇ؟

لاك چى ئۇنىڭ گېپىگە جاۋابمۇ قىلماي كەينىگە بۇرۇلۇپ كېتىپ قالدى. ئۇ كۆڭلىدە سەن نېمىنى بىلەتتىڭ؟ دېگەنلەرنى ئويلىغانىدى. لېكىن، نەتىجە ئەكسىچە بولدى. ئاپپارات كېلىپ، سۇرەتكە تارتىپ بولغۇچە پۇتۇن بىر كۈن ئۇنى كۆرمىگەن ھېچكىم قالمىدى.

لاك چى ئىشخانىسىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن 明朗 (مىڭ لاك) دېگەن لاڭغا، بۆرىدىكى (狼) نى قوللىنىپ خەت ئويۇنى ئىشلىتىش ئۇسۇلى بىلەن ئۇنى مەسخىرە قىلىپ، تىخ ئۇچىنى ئۆزىگە قارىتىۋالغان بۇ «مۇتتەھەم كاززاپلار» نىڭ ھەرىكىتىنى ئويلىغانچە غەزىپى تاشتى. ئۇلارنى قېزىپ چىقىپ، قانداق ئەدەپلەش يوللىرىنى ئويلىغاندىن كېيىن «بۆرە بولغانكەنمەن، سىلەرگە كۆرسەتمەي قويمايمەن» دېدى چىشىنى غۇچۇرلىتىپ. ئىشكىنىڭ چېكىلىشى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلدى. قادىر ناھايىتى قورۇنغان ھالدا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئولتۇرمايلا:

ـــ لاك تۇەنجاك، بۇ ئەكسىيەتچى رەسىم بىلەن ھېلىقى توختى زابوي توقىغان بۆرە ھەققىدىكى قوشاقنىڭ باغلىنىشى بارەڭ قىلدۇ. سىزچە شۇنداقمىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سىزمۇ شۇنداق تەلەپپۇز قىلىۋاتىسىزغۇ؟ لاك ئەمەس، لياك

دېمەمسز؟ ـــ دېدى لاڭ چى ئۆزىچىلا ئاھاڭ يەڭگۈشلەپ.

ـــ شۇنداق، شۇنداق! ـــ دېدى قادىر شەرتسىز بويسۇنۇپ.

ـــ يولداش قادىر، ـــ دېدى لاڭ چى تېما يۆتكەپ، ـــ بىز ھەددىدىن ئارتۇق يۇمشاق قوللۇق قىلىۋاتىمىز. مەن سىزنىڭ بۇ يەرگە كېلىش ئالدىدا، بەزىلەر بىزنى ئالدىنقى ئىككى قارارلىق تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتىدە سەل ئاشۇرۇۋەتتى دېيىشۋاتىدۇ، لېكىن مەنغۇ ئۇنداق قارىمايمەن، دېگەن سۆزىڭىزنىڭ خاتالىقىنى بارغانچە چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتىمەن. سېپىمىزدە مۇشۇنداق گەپ بولغانىكەن، ئۆزئارا تەسىر قىلماي قالمايدۇ. ئەمدى ئويلىسام سىزنىڭ بۇ سۆزىڭىز ماڭا خېلىلا تەسىرى بوپتۇ،

ـــ دېدى «يۇمشاق قوللۇق» نىڭ تەسىرىنى قادىرغا ئارتىپ قويۇپ. مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇرغان قادىر دەرھاللا:

ـــ بۇ خاتا قاراشنى مەنمۇ ئۆزگەرتتىم. لېكىن... ـــ دەپ دۇدۇقلىدى.

ـــ لېكىن، دەيسىزغۇ؟

قادىر ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گەپنى يۇتۇۋېتىپ:

ـــ مەنغۇ تۇغۇلۇشىمدىلا قورقۇنچاق ئىدىم. سىز ھەم يۈرەكلىك، ھەم قابىلىيەتلىك ئادەم. بىز بۇ خاتا قاراشنى يەڭسەكلا، سىز ئۇلارنى بويسۇندۇرماي قالمايسىز. ئۇلار ھەرقانچە تۇلكىلىك قىلىپمۇ سىزنىڭ قولىدىن قۇتۇلالمايدۇ... ـــ دېدى.

ـــ ياخشى دېدىڭىز، ئۇلار «تۇلكە» بولسا مېنىڭ «بۆرە» بولغىنىم بولغان. تۇلكىنىڭ قۇيرۇقىدىن تۇتۇۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ شۇم كۆزلىرىنى چاچرىتىپ چىقىرىۋەتمىگىنىمنى كۆرسۇن! ـــ لاڭ چى شىرەگە قاتتىق مۇشتلىدى. ئۇ يەنە بىرنى مۇشتلىماقچىدى، يۈگۈرۈپ ئالدىغا كەلگەن قادىر:

ـــ بولدى، خاپا بولماڭ لاڭ تۇمنجاڭ. مونۇ يەردە كۆتۈرۈلۈپ قالغان مىخ بارىكەن. قولىڭىزغا كىرىپ كېتىدۇ، ـــ دېدى.

يىگىرمە بىرىنچى باب
«ئىنقىلاب»

1

مەملىكەت بويىچە ئومۇميۈزلۈك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلاندى. ئىنقىلاب باشلىنىش بىلەن لاگ چىنىك «توۋ» نى ئېنىقلاش مەركەز قىلىنغان سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە شۆبە ئۆمىكى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» خىزمەت ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» لاگ چى ئۇچۇن تېپىلماس پۇرسەت بولدى. ئۇ ھازىر ئىككى سەپ بويىچە نىشانغا ئوت ئاچقاندى. بىر سەپ، ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئىدارىسى بولۇپ، ئۇ ئىدارە باشلىقىدىن ھوقۇق تارتۇۋېلىش قوماندانلىق ئورنىنىڭ پەخرىي باش قوماندانى ئىدى. يەنە بىر سەپ، خىزمەت ئەترىتى تۇرۇشلۇق زاۋۇت بولۇپ، ئۇ ئون مىنۇتقا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە زاۋۇتنىڭ پارتىيە، مەمۇرىيەت، ئىشچىلار ئۇيۇشما، ياشلار ئىتتىپاقى قاتارلىق ئورۇنلىرىنىڭ ھوقۇقىنى قولغا ئېلىۋالغانىدى.

ئۇ ئادەم ئەدەپلەيدىغان ئىشقا تولىمۇ خۇشتار بولۇپ، دۇشمەنلىرىنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىدىن قورقمايتتى. ئەكسىچە، دۇشمەنلىرى قانچە كۆپ بولسىمۇ، ئۇنىڭ تاپىنى ئاستىدا داد ـ پەريادلىق ناله قىلىپ ئىگرىسا خۇشاللىقتىن بەدىنىگە ئىككى ئىلىك ئەت قونااتتى.

ئۇ ھازىر ئۆزىنىڭ ئەسلى ئىدارىسىدىكى ئۇزۇندىن بۇيان ئۇنىڭ ئىدارە باشلىقى بولۇش يولىنى توسۇپ تۇرغان «دۇشمەن» لىرىنى «باش ئەگدۇرۇش» پۇرستىگە ئېرىشسە، بۇ سەپتە يەتتە ئايدىن بۇيان ئۇنىڭ بىلەن «دۇشمەنلىشىپ» چىشىغا تەگكەن، بەھۇرمەتسىزلىك قىلغان، ئۇنىڭغا

بويۇن ئەگمەي قارشىلاشقان تاڭ ۋېنسەي، سادىق ۋە باشقا قارشىلاشقۇچىلارنى بىتچەت قىلىپ، ئاياغ ئاستىدا ئىگىراتمامچى بولۇۋاتاتتى.

ئۇ يۇقىرىدىكى «بايراقدار» نىڭ ھوقۇق تارتۇۋلىش بايانلىرى ئوتتۇرىغا چىققان ھامان، تېزدىن ئەگىشىپ، پۈتۈن ئەس ـ يادىنى بۇ ئىشقا يىغدى. ئەقىل ـ پاراسىتىنى ھەسسىلەپ جارى قىلدۇرۇپ مەركەزلەشتۈردى ـ دە، ئۇر ـ چاپ قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ھازىر سىياسەت چەك ـ چېگراسى، قانۇن، ئاق ـ قارا، ھەق ـ ناھەق، توغرا ـ خاتا، ياخشى ـ يامان دېگەنلەرنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويغانىدى. ئۇ بىر ئاخشامدىلا بىر قىسىم سولچىلارنى بىرىنچى تۈركۈمدىكى «ئىسيانچى» لارغا ئۆزگەرتتى. كېچىچە تەييارلىق قىلىپ ئەتىسى ئېچىلىدىغان 1 ـ ئىيۇل پارتىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ 45 يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا، پارتىيە بايرىقىنىڭ 2 ـ 3 سانتىمېتىر قىزغىر قىلىپ ئېسىلىپ قالغانلىقىنى باھانە قىلىپ، جاڭ زەمبىرەك قاتارلىقلارنى كۈشكۈرتۈپ، سەھنىدە ئولتۇرغان تاڭ ۋېنسەي، سادىق، يەن زىللەرنى سەھنىدىن قوغلاپ چۈشۈرۈپ زاۋۇتنىڭ بارلىق ھوقۇقىنى تارتىۋالغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

لاڭ چى كوچىلاردىكى سازايى قىلىنۇاتقان «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» لارنىڭ ھەر كۈنى توپ ـ توپى بىلەن ئۆتۈشۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەندە بىر تەرەپتىن، خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي قالسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆزىنىڭ باشقىلاردىن كېيىن قالغانلىقىغا مەيۈسلىنىپ، ئالدىراپ قالدى. شۇڭا، يەنە بىر ئاخشامدا تەييارلىق قىلىپ ئەتىسى «ئىسيانچى» لارغا ئىككى يۈك ماشىنىسىنى تەييارلاتقۇزۇپ، ماشىنا كوزۇپىنى ئېگىزلەتكۈزدى. ئۇ بىر ماشىنىغا تاڭ ۋېنسەي، سادىق، يەن زىلى، ئوسمان، «بۆرە» ھەققىدە سۆرەت سىزغان، قوشاق توقۇغان، ئۆزلىرىنى كولدۇرلاتقان نەن چى، مىڭ چىكۈي، فاڭ ئۇستام، توختى «زابوي»، ھاشىم، سايىملارنى چىقىرىپ، قوللىرىنى كەينىگە قىلىپ باغلاپ ئۆره تۇرغۇزۇشنى بۇيرۇدى. يەنە بىر ماشىنىغا «ئۆلۈك يولۋاس» لاردىن شىڭ خەيدى، قۇدرەت، لودېكيۇەن، چىڭ دېمىن، ليۇ «زالىم»، ئەن چىمىن، «تۆت» ئېنىقسىز بوغالتىر، كاسسىر، ئىسكىلاتچى، چەت ئەل

بىلەن مۇناسىۋەتتى بارلار، پارتىيە بايرىقىنى قىلغىنى ئېسىپ قويغان ياشلار ئىتتىپاقى ئايال كادىرى جاڭنى چىقىرىشقا بۇيرۇدى. ھەممەيلەننىڭ بېشىدا قاتتىق قەغەزدىن ياسالغان ئېگىز كۆلاھ قالپاق بار ئىدى. ھەر قايسىسىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق «جىنايەت» لىرى قالپاققا تىك قىلىپ يېزىلغانىدى. مەيلى «تىرىك يولۋاس» ياكى «ئۆلۈك يولۋاس» بولسۇن، بۇنىڭ ئىچىدىكى مەسئۇل كادىرلار «ئىسيانچى» لار نېمە قىلمەن دېسە، بويسۇنۇپ جىم تۇرۇپ بەردى. لېكىن، ئىشچى نامىدىكىلەر قاتتىق قارشىلىق قىلماقتا ئىدى. ھاشىم:

ـــ كىچىك بولسىمۇ مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى بولۇپ قاپتىمەن خەپ! ـــ دەپ ئاچچىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمايۋاتاتتى. لېكىن، سايىم:

ـــ سەنلەر ئامما بولساڭ مەنمۇ ئامما. ھازىر بېشىمدا «تاجام يوق» ھېچكىمدىن قورقمايمەن. سەنلەرنىڭ ئىسيانچىلىقىڭ پالانى نېمەمگە ھېساب. بىزنى سازايى قىلغىنىڭنى بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بۇرنۇڭدىن بۇلاق قىلىپ، كۆزلىرىڭدىن تارام ـ تارام يېشى ئاققۇزمايدىغان بولسام، ـــ دەپ توختىماي تىللايتتى.

«ئىسيانچى» لار: «ھۇ «باۋخواڭپەيلەر!» (پادىشاھنى قوغداش تەرەپتارلىرى) ئەمدى ئۇخلاپ چۈشۈڭ! سەنلەرنى مەڭگۈ قەد كۆتۈرەلمەس قىلىۋېتىمىز» دېيىشىپ سازايى قىلىنغۇچىلارنىڭ گەجگىسىدىن كۈچەپ بېسىپ، باش ئەگدۈرگەندىن كېيىن گەجگىسىگە ئۇرۇپ، تېقىمغا، بولجۇڭ گۆشلىرىگە تېپەتتى. تاڭ ۋېنسەينىڭ بوينىغا ئاسقان تاختايغا «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار»، «شيۇجېڭجويىچى ئۇنسۇر»، «يەرلىك مىللەتچى» دېگەن ئۇچ جىنايەت خاراكتېرى يېزىلغان، يۇڭ قەلەمدە قىزىل رەڭدە ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان × بەلگىسى ئۇرۇلغانىدى. سادىقنىڭ بېشىدىكى قەغەز قالپاققا «ئىشچىلار سىنىپى ئىچىدىن چىققان ئاقسۆڭەك»، «جاھىل يەرلىك مىللەتچى»، «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» دېگەن خەتلەر يېزىپ ئۇنىڭغىمۇ قىزىل رەڭدە × بەلگە قويۇلغاندى. لو دېگىيۈەنگە باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان «چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر» دېگەن «جىنايەت» نامى يېزىلغانىدى. تاڭ ۋېنسەي، سادىق، يەن

زىلىلەر كوزۇپنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرغۇزۇلۇپ، قالغانلىرى ماشىننىى چۆرىدە تۇرغۇزۇلغانىدى.

«ئىسيانچى» لار دەستىسىنى يەرگە تىرەپ تۇرغان ئىككى چوڭ تاختايلىق شوئارنىڭ بىرىگە «پرولېتارىياتنىڭ مۇشتۇمى» دېگەن خەت بىلەن مۇشتۇم سىزىلىپ، ئۇنىڭ ئاستىدا كۆزلىرى چانقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ تىترەپ تۇرغان بەش خىل ئۇنسۇرلارنىڭ ئوبرازى بېرىلگەنىدى. يەنە بىر شوئار تاختىسىغا «ياشىسۇن پرولېتارىيات دىكتاتورىسى!» دەپ يېزىلغانىدى. ئىككى ماشىنىدىكى ئون نەچچە ئىشچىنىڭ بويۇنلىرىغا ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە قىلىپ «باۋخواڭچىلەر!» دېگەن خەت يېزىلغانىدى. ئۇلار باۋخواڭچىي دېگەن خەتنى تەرجىمە قىلالمىدىمۇ ياكى ئۇزۇن كۆردىمۇ ئۇيغۇرچىسىنىمۇ «باۋخواڭچىي» دەپ يازغانىدى. ئىككى ماشىنىدىكى شوئار توۋلىغۇچىلار قەدەمدە بىر: «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بارايلى!»، «ياشىسۇن پرولېتارىيات دىكتاتورىسى!» «ياشىسۇن ماۋجۇشى!»، «بارلىق جىن ـ شەيتانلارنى سۈپۈرۈپ تاشلايلى!»، «يوقالسۇن تاك ۋېنسەي!»، «يوقالسۇن سادىق!»، «يوقالسۇن ئۇلارنىڭ غالچىلىرى!» دەپ شوئار توۋلاپ تۇراتتى. ئۇلار «يوقالسۇن ئۇلارنىڭ غالچىلىرى!» دېگەن شوئارنى توۋلىغاندا توختى ئاكلىغۇدەك قىلىپ:

ـــ ما گۇيلارنى، بىزنىمۇ يوقالسۇن! دەۋاتىدۇ. مەن يوقالسام مېنىڭ بازغىنىمنى بۇ گۇي سوقامدىكەن؟ ئىككىنى ئۇرماي تۇرۇپ تىك چۈشىدۇ بۇنداق ئىنچىكە بەل نېمىلەر، ـــ دېدى يېنىدىكى ھاشىمغا. شۇ ئەسنادا، بىرى كېلىپ ئۇنىڭ تاقىر بېشىغا پاقىدە بىرنى ئۇرۇپ:

ـــ ھەي زابۇي، ياۋاش بول! بېشىڭنى ئەگ! ـــ دېدى.

توختى چاچ قويمايتتى. ئۇ بېشىنى كەينىگە بۇراپ قادىر دوقتۇرنى كۆردى ـ دە، ئاغزىنى بۇزۇپ:

ـــ ھەي گۇي! بېشى سىلىقمىكەن؟ بۇ باشنى ھازىر ئېگىپ قويغىنىڭ بىلەن سەل تۇرۇپ يەنە كۆتۈرۈۋالىدۇ. شۇ چاغدىمۇ ئېگىپ قويامسەن؟ سەندەك نېمىلەردىن تەشكىللەنگەن «ئىسيانچى» لارغا ئۆلۈسەممۇ باش ئەگمەيمەن! قانداق؟ ـــ دېدى ـ دە، دەپ قاتتىق كۈلۈپ

كەتتى.

ئۇنىڭغىچە يەنە ئىككى ئىسيانچى يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ گەجگەسىدىن بېسىپ، بولجۇڭ گۆشلىرىگە تېپىپ ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئۆچۈردى. سازايى قىلىنغانلار بېسىلغان ماشىنىلار ناھايىتى ئاستا ماڭاتتى ۋە مۇھىم دوقمۇشلاردا توختاپ سازايى قىلىنغانلارنىڭ جىنايەتلىرى ئوقۇلۇپ، تەشۋىق ۋەرەقلىرى تارقىتىلاتتى.

يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە سانجاق ـ سانجاق تۇرۇپ كەتكەنلەر توختىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

تاڭ ۋېنسەيلەر سازايى قىلىنغان ئىككى ماشىنا زاۋۇتتىن چىقىپ، يول بويى نۇرغۇن توساق، ماشىنا قىستاڭچىلىقى، ئادەم دېڭىزىنى يېرىپ ئۆتۈپ بېيمەندىكى ئوقۇغۇچىلار قۇرغان توساقتىن ئۆتەلمەي ئۇزۇن تۇرۇپ كەتتى. ئوقۇغۇچىلار، نۇرغۇن سوئال ـ سوراقتىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئۆز كۆز قارىشىدىكىلەر ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ ئاندىن قويۇۋەتتى. ماشىنىلار، شاۋشەن، داشمەن، نەنمەن قانارلىق كوچىلارنى بېسىپ ئۆتتى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ ئوچاشتىن جەنۇبىي شىنخۇا كوچىسىغا كىرىپ، تۆت سائەتتىن ئارتۇق ئايلىنىپ ئاندىن زاۋۇتقا قايتىپ كەلدى.

قىزىق ئىش! ئەگەر ھەممىلا ئادەم كىيىم كىيمەي كوچىغا چىقسا، ھېچكىمگىمۇ قىزىق، غەلىتە تۇيۇلمىغاندەك، سازايى قىلىنغان ئادەملەر، ماشىنىلار ھەددىدىن ئارتۇق كۆپ بولغانلىقى ئوچۇن ئۇلارغا قىزىقسىنىپ قارايدىغان ئادەممۇ ئانچە يوق ئىدى. شۇڭا، سازايى قىلىنغۇچىلار قارشىلىق قىلمىسلا ئۆزلىرىمۇ قانغۇچە تاماشا كۆرۈۋالاتتى. بۇ چاغ ھوقۇق تارتىۋېلىنىشنىڭ يۇقىرى پەللىسى بولغانلىقتىن، ھەممە ئورۇنلاردا ھۆكۈمەتسىزلىك يامراپ، كوچىلارغا چىقىۋالغان ئادەملەر كەلكۈن سۈيدەك ئۆركەشلەيتتى. چوڭ خەتلىك گېزىت، شوئار، لوزۇنكا چاپلانمىغان تام، ئىستولبا قالمىغاندى. ھەتتا، كوچا ئاپتوبۇسلىرىغمۇ ئالا قويماي، شوئار، ھەجۋىي سۈرەتلەرنى چاپلىۋەتكەنىدى. مەركىزىي كوچىلارنىڭ تۆت كوچا ئېغىزلىرىدىكى مەخسۇس چوڭ خەتلىك گېزىت، شوئار چايلايدىغان تاختايلارغا تۆپە ـ تۆپىلەپ چاپلىغان چوڭ خەتلىك گېزىتلەر بىر قانچە سانتىمېتىر قېلىنلىقتا

شپ كەتكەنىدى. بۇنداق جايلاردا ئىككى تەرەپنىڭ «مەن ھازىر چاپلىـ
غان گېزىتنىڭ ئۇستىگە نېمىشقا گېزىت چاپلايسەن؟» دېگەن جېدەللىرى
پات ـ پات يۈز بېرىپ تۇراتتى.

«بېيجىڭدىن كەلگەن تېلېگراممىا»، «بېيجىڭدىن كەلگەن تېلېفون»،
«ئەڭ يېڭى ئالىي يوليۇرۇق»، «پارتىلانتقۇچ يېڭى خەۋەر» دېگەنـدەك
يالغان ـ ياۋىداق، كىچىك خەتلىك گېزىتلەر بىلەن مەركەز ۋە ئاپتونوم
رايوندىكى مۇھىم ئەربابلار توغرىسىدىكى خەۋەر بېزىلغان گېزىت ۋەرەقلىـ
رى چاقماق تېزلىكىدە شەھەرنىڭ ھەممە يېرىنى قاپلاپ كەتكەنىدى. تاڭ
ۋاقىنسەيلەر يول بويى «ئىتائەتمەنلىك» بىلەن جىم ماڭىدى. شۇڭا، ئۆزلىرىـ
مۇ يېقىندىن بۇيان كۆرمىگەن، ئاڭلىمىغان نۇرغۇن «يېڭىلىق» لارنى
كۆردى ۋە ئاڭلىدى. لېكىن، ئۇلار تۆت سائەتتىن ئارتۇق ئۆرە تۇرغۇزۇلـ
غانلىقتىن پۈتلىرىدا ماغدۇر قالمىغانىدى. يېقىلىپ قالاي دېگەندە ماشىنـ
دىن چۈشۈرۈلۈپ، تەنبىە سۆزى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆيلىرىگە قايتۇرۇلدى
نەچچە يەردە ئولتۇرۇپ ئارام ئالغاچ مىڭ تەسلىكتە ئۆيلىرىگە يېتىۋالدى.
تاڭ ۋاقىنسەي، سادىق، يەن زىلىلەرگە ئەمدى ئىشلەپچىقىرىش ۋە باشقا
ھەر قانداق پارتىيە، مەمۇرىيەت ئىشلىرى بىلەن كارى بولماسلىقىنى،
ئىنقىلابىي ئامما قاچان قەيەردە كۆرەش قىلمىز دېسە، دەرھال شۇ يەردە
پەيدا بولۇشىنى ئۇقتۇردى.

تاڭ ۋاقىنسەيلەر سازايى قىلىنىپ ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تۆمۈرـ
چى نەن چى ئۇستام بىلەن ھاشىم باشچىلىقىدا 16 ئادەمدىن تەشكىللەنـ
گەن يەنە بىر «ئىنقىلابىي» تەشكىلات «ئىنقىلابنى تۈتۈپ، ئىشلەپچىقـ
رىشنى ئىلگىرى سۈرۈش»، «كۆرەش دۇيى» قۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ بايانات
دا مۇنداق سۆزلەر بېزىلغانىدى:

«ئىنقىلابنى تۈتۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈشتە چىڭ تۇرـ
غۇچى بارلىق ھەققىي ئىنقىلابچىلارنى ئۆز تەشكىلاتىمىزغا قاتنىششقا
چاقىرىمىز! بىزنىڭ نىزامىمىز مۇنداق: كادىرلارنى قارىقويۇق ئاغدۇرۇشقا
قارشى تۇرىمىز! ئىشلەپچىقىرىشنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ ئىنقىلابىي
قىلىش يېنىك دېگەندە ئەتراپلىق ئەمەس. ئېغىر دېگەندە خاتا! ئىشچىلارنى

ئىشچىلارغا قارشى قويۇش دۇشمەنلىك ھەرىكەت، بىزنىڭ شوئارىمىز، يۇز نەچچە يىلدىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان «پۈتۈن دۇنيا پرولېتارىياتلىرى بىرلىشىڭلار!» دېگەندىن ئىبارەت ماركسىزمچە تەلىمات بويىچە ئىنقىلاب قىلىش. بىزنى قوللايمىز دېگۈچىلەرنىڭ قايسى مىللەت، قايسى سېخ، بۆلۈم، ئىشچى، كادىر بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھەممىسى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىمىز».

نەن چى قاتارلىقلار خەۋەر تاپالمىغان بىلەن زاۋۇتنىڭ تۆت چوڭ ھوقۇقىنى تارتىۋالغان كۈندىن باشلاپ زاۋۇتتا، ئاشكارا، يوشۇرۇن بولۇپ 20 نەچچە «كۈرەش دۆيلىرى» قۇرۇلغانىدى. بەزىسى ئۈچ ئادەم، بەزىسى بەش ئادەم، ئەڭ كۆپ دېگەنلىرىمۇ 20 نەچچە ئادەم بىر تەشكىلات بولۇۋالغانىدى. لېكىن، ھەرىكەت نىشانى يوق ئىدى. بەزىلەر تەشكىلاتنى قۇرۇپ قويۇپ قارتا ئويناپتتى، بەزىلەر ھاراق ئىچەتتى، بەزىلەر ئىشلەپچىقىرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن بىر دالدىغا مۆكۈنۈۋېلىپ خىيالغا كەلگەن ئىشلارنى قىلاتتى. باشقىلار سۇرۇشتۇرسە «ئىنقىلاب» نى مۇزاكىرە قىلىۋاتىمىز، دەيتتى. لاڭ چىنىڭ يۆلىشى بىلەن ئەڭ بۇرۇن قۇرۇلۇپ زاۋۇتنىڭ ھوقۇقىنى تارتىۋالغان جاڭ زەمبىرەكنىڭ تەشكىلاتىدىمۇ ئاران 200 دەك ئادەم بار ئىدى.

زاۋۇتتىكى 70 پىرسەنتتىن ئارتۇق ئىشچى ـ خىزمەتچى بولۇشچە ئىشلەپ قويۇپ، ۋەزىيەتنى كۆزىتىپ قاراپ بېقىش پوزىتسىيىسىدە تۇراتتى. كۆپ سانىدىكى پىشقەدەم ئىشچىلار بۇنداق «يېڭىلىق» لارغا ھەم ئىشەنمەي، ھەمدە كۆنەلمەي ئادەتلىنىپ كەتكەن ئەنئەنىسى بويىچە ئۆز ۋاقتىدا ئىشقا كېلىپ، ئىش بولسا قىلىپ، بولمىسا ئىش ئورنىدا مىدىر قىلماي ئولتۇرۇپ، ۋاقىت توشقاندا قايتىپ كېتىپ يۈرەتتى. نەن چى بىلەن ھاشمىنىڭ بايانىتى مۇشۇ خىلدىكىلەرنىڭ نەزىرىگە ئېرىشتى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، بۇ بايانىتتىكى گەپلەردە ھەققەتەن «بىرئاز ئىنقىلاب» نىڭ پۇرىقى بارەدەك قىلاتتى.

ئۇزاقتا قالماي نەن چى، ھاشىملارنىڭ تەشكىلاتى ئولغىيىشقا باشلى-

دى. ھېلىقى ئوچ كىشىلىك، بەش كىشىلىك ئوششاق تەشكىلاتلار ئىككى سەپ بويىچە ـــ «ئىسيانچى» لار بىلەن «ئىنقىلابنى تۇتۇپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» تەشكىلاتلىرىغا ئېغىشقا باشلىدى. «ئىسيانچى» لار 500 دىن ئارتۇق ئەزاغا، «ئىنقىلابنى تۇتۇپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرگۈچىلەر» 700 دىن ئارتۇق ئەزاغا كۆپەيدى. بۇنى ئۇلار «چوڭ بىرلىشىش» دەپ ئاتاشتى. شۇ جەريانداى يەنە بىرخىل ئېقىمدىكىلەر مەيدانغا كەلدى. ئۇلار زاۋۇتتىكى بۇ ئىككى خىل قاراشتىكىلەرگە ئوخشىمايدىغان يول تۇتقۇچىلار ئىدى. ئۇلار جەمئىيەتتىكى ئوقۇغۇچىلار باش قوماندانلىق شتابىنى ئارقا تەرەك قىلىدىغان «قىزىل قوغدىغۇچىلار» دېگەن نام ئالغانىدى.

ئۇزاقتا قالماي بۇ ئوچ ئېقىم ئۆزلىرىگە مۇناسىق ئىسىم قويۇۋالدى. جاڭ زەمبىرەك، ھېلىم پرىنسىپ باشچىلىقىدىكىلەر «ئىسيانچى» لار دەپ ئاتالدى. نەن چى، ھاشىملارنىڭ تەشكىلاتى «كۆپ سانلىق» لار دېيىلدى. ئوقۇغۇچىلارنى ئارقا تەرەك قىلغۇچىلار «قىزىل قوغدىغۇچىلار» دېيىلدى. «قىزىل قوغدىغۇچىلار» زاۋۇتنىڭ ئىچىدىكى ئىشلار بىلەن كارى بولمايتى. بىر چەتسە كەتسە ئۇزۇنغىچە زاۋۇتقا قايتىپ كەلمەي، سىرتتا «ئىنقىلاب» قىلاتتى. پەقەت مائاش تارقىتىدىغان چاغدىلا، بىرلەپ، ئىككىلەپ كېلىپ مائاشىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن يەنە كۆزدىن نېرى بولاتتى. «ئىسيانچى» لار بىلەن «كۆپ سانلىق» لارمۇ ئۇلار بىلەن كارى بولمايتتى. زاۋۇتتا «پۇت تىرەپ» تۇرۇپ كۇرەش قىلىۋاتقان ئىككى تەرەپ ئەمدى كادىرلارنىڭ خاھىشى، ئىپادىسىگە قاراپ ئۇلارنىمۇ سەپ تۇزەشكە ئۇرۇنماقتا ئىدى. بەزىلىرىنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرى، مۇئامىلىسىگە قاراپ «بۇ بىزنى قوللايدىغىنى» دېگەن ھۆكۈمنى چىقىرىپ، ئۇنى ئۆز تەشكىلاتىغا تارتىش ئۈچۈن ھەممە يېقىنچىلىقىنى قىلاتتى، قوغدايدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى. بولۇپمۇ تەسىرى چوڭ، ئابرۇيلۇق كادىرلارغا نىسبەتەن مەخسۇس يىغىنلارنى ئېچىپ، ئۇنىڭ «تېگى ـ تەكتى» نى زېرىكمەي ئېنىقلايتتى. ئەگەر ئۇ كادىرنىڭ ئۆزلىرىنى قوللىمايدىغانلىقى ياكى بەزى مەسىلىلىرى بارلىقى سېزىلسە، قاتتىق قوللۇق قىلىپ بارلىق كۈچى بىلەن زەربە بېرىشكە، يوقىتىشقا ئۇرۇناتتى. بۇ چاغدا، كادىرلارمۇ ناھايىتى «ھېلىگەر،

قاقۋاش» لاردىن بولۇپ كەتكەنىدى. ئاساناسلىقچە ئۆزلىرىنىڭ خاھىشىنى بىلدۈرمەسلىككە تىرىشاتتى. لېكىن، شۇنداقتىمۇ گۈڭگا ئۇقۇملار ۋە بەزى بېشارەتلىرى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ خاھىشى توغرىسىدا بەلگە بېرىپ قويياتتى.

نەن چى، ھاشىملارنىڭ تەشكىلاتى جاڭ «زەمبىرەك»، ھېلىملارغا، «ئىشلەپچىقىرىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلدى»، «پارتىيىنىڭ كادىر سىياسىتىنى نەزىرىگە ئىلماي ۋە ئۇنى ئاياغ ئاستى قىلىپ، ھەممە كادىرنى قارنىۋىيۇق يوقاتماقچى بولدى»، «ئىشچىلار ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك تارقاتتى» دېگەن گۇناھلارنى ئارتىپ، ئۇدا ئىككى قېتىم ئۇلاردىن ھوقۇق تارتىۋالماقچى بولدى. لېكىن، ھەر ئىككى قېتىمدا مەغلۇپ بولدى. چۈنكى، ھەر ئىككى قېتىملىق ئۇرۇنۇش لاڭ چىنىڭ ئوچۇق ـ ئاشكارا «ئىسيانچى» لارغا يان بېسىشى، نەن چى، ھاشىملارغا تەھدىت سېلىشى بىلەن بېسىقىپ قالدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» بىر مەزگىل داۋام قىلغاندىن كېيىن، «بايراقدار» ئوتتۇرىغا چىقىپ كەڭ ئاممىغا: «خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىش خاتا. بۇرژۇئازىيە بولمىغان بۇرژۇئازىيە لۇشيەننىي ئىجرا قىلغانلىق، «ئام-مىۋى ھەربىكەتنى باسقانلىق»، «ئىنقىلابىي ئاممىغا يەسلى تەربىيىچىسىنىڭ ھاجىتى يوق، ئۇلارنى ھەيدىۋېتىش كېرەك! ئەمەلدىن قالدۇرۇش كېرەك!» دەپ چاقىرىق قىلدى. توۋا ما قىسمەتنى، نەتىجىدە تۇنۇگۈن «بۇرژۇئازىيە ئۇستىدىن دىكتاتورا يۈرگۈزگەن» لاڭ چى بۈگۈن ئۆزى بۇرژۇئازىيە لۇشيەننىي يۈرگۈزگۈچى بولۇپ قېلىپ، ئۆزىمۇ سوراق سەھنىسىگە چىقىپ قالدى. «ئىسيانچى» لار تاڭ ۋېنسەي، سادىق قاتارلىق 11 ئادەمنى تۆتىنچى قېتىم سوراق سەھنىسىگە ئاچقىتى. ئۇلار نۇرغۇن سوئال، سوراقلاردىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭمۇ ھارغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ يىغىنىنى تۈگەتمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، بىر «ئىسيانچى» ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ:

ـــ تاڭ، سادىقلارنىڭ ئالدىنقى ئىككى قېتىم كەلگەن خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىق، مۇئاۋىن باشلىقلىرى بىلەن «يوشۇرۇن مۇناسىۋىتى بار» ئۇلار لاڭ تۇەنجاڭ كەلگەندىن كېيىنمۇ ئۆزئارا تىل بىرىكتۇرۇپ، لاڭ تۇەنجاڭغا قارشى مۇقام تۇۋلىدى، ـــ دېدى كۆزىنى يۇمۇپلا، يالغان

سۆزلەپ.

يەنىن يېگۈشتىن جانلىنىپ، دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلارنى قانات ئاستىغا ئالغان، كاپىتالىزم يولىغا ماڭغۇچىلارنى تارتىپ چىقرايلى!» دېگەن قارارنى ماقۇللاپ، ئالدىنقى خىزمەت گۇرۇپپىلىرىنىڭ باشلىقلىقىدىن مىڭ شەندى، ساۋۇچىڭشاڭلارنىمۇ زاۋۇتقا ئەكېلىپ، تاڭ ۋېنسەي، سادىقلار بىلەن بىرگە تۇرغۇزۇپ كۆرەشكە تارتماقچى بولدى. ئۇلار ئۆز ئىدارىلىرىدە ئاللىقاچان تارتىپ چىقرىلىپ، كۆرەشكە تارتىلىۋاتقان ياكى بىر تەرەپكە تاشلىنىپ قېلىش گىردابىدا قالغانىدى. شۇڭا، «ئىسيانچى» لار كۆچمەيلا ئۇلارنى «كالا قوتنى» دېگى توپقا قوشۇۋېتىشكە مۇيەسسەر بولدى.

ـــ بىز ھازىرغىچە بىرمۇ ئادەمنى كۆرەش قىلمايلا ئىشلەپچىقىرىش بىلەنلا بولۇۋاتىمىز. شۇڭا، «ئىسيانچى» لار بىزنى «باۋخواڭچەي» دېيىشىۋاتىدۇ، ـــ دېدى بىر كۈنى نەن چى ئۆز تەرەپتارلىرىنىڭ كاتتىۋاشلىرى يىغىنىدا.

ئۇلار جىددىي مۇنازىرە ۋە غەزەپلىنىشتىن كېيىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىپ ھازىرغىچە ئوشۇقىغمۇ سۇ يۇقمىغان» خواڭ شىڭ، جاڭ خىن قاتارلىق ئۆزلىرىگە قارشى مەيداندىكى بەش كادىرنى تارتىپ چىقىرىپ كۆرەش قىلىشنى قارار قىلدى. يەنىن ئىياغلىشاي دېگەندە قاسىم ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ لاڭ چى زاۋۇتىمىزدا خىزمەت ئۆمىكىنىڭ باشلىقى بولۇپ تۇرغاندا بۇرژۇئازىيە ئەكسىيەتچى لۇشيەننىنى جاھىللىق بىلەن يۇرگۈزدى. ئۇنىڭ خۇاڭ شىڭ دېگەن قارانىيەتچى بىلەن مۇناسىۋىتى ناھايىتى زىچ. ئۇ ئىدارىسىگە قايتقاندىن كېيىن يەنە ئىسيانچى بولۇۋاپتۇ. بىزمۇ لاڭ چى بىلەن قادىر راخمانىنى تارتىپ چىقرايلى! ئۇلارنى خۇاڭ شىڭلار بىلەن بىر سەھنىدە كۆرەشكە تارتىشمىز كېرەك، شۇ چاغدا بىرگە بىر بولىدۇ. ھېچكىمۇ بىزنى «باۋخواڭ پەي» دېيەلمەيدۇ، ـــ دېدى ئەقىل كۆرسىتىپ.

قاسىمنىڭ بۇ پىكرى كاتتىۋاشلارنىڭ ھەممىسگە ياغدەك ياقتى. ئۇلار:

ـــ ئۇنىڭ ئەدىپىنى تازا بېرىش كېرەك. بۇ زاۋۇتتا قىلىپ كەتكەن كۆرەڭلىكلەرنى بۇرنىدىن بۇلاق قىلىپ چىقىرىش، ئەمدى ئۆز ئىدارىسىدە زورلۇق، زومبۇلۇق قىلىشقا پۈرسەت بەرمەسلىك كېرەك، ـــ دېيىشتى.

قارىغاندا كۆپچىلىكنىڭ غەزىپى لاڭ چىغا قاينىاپ تاشقاندەك قىلاتتى. شۇ كۈنى ئاخشامدا «كۆپ سانلىق» تىن 100 دەك ئادەم بىر قانچە ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ھېچقانداق شەپە چىقارماي لاڭ چىنى ئۆز ئىدارىسىدە- كى «ئىسيانچى» لارنىڭ قولىدىن بۇلاپ كەلدى. قادىرنى ئىدارىسىدىكى «ئىسيانچى» لار بىر قانچە قېتىم كۈرەش قىلىپ، ھېچبىر پايدا - زىيانغا ئېرىشەلمەي تاشلاپ قويغان ئۆز ئۆيىدىن تۇتۇپ چىقتى. «كۆپ سانلىق» لار پۇتۇن زاۋۇتنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، كەڭ ئاممىنى ھەيران قالدۇرماقچى، «ئىسيانچى» لارنىڭ چېكىسىدىن تەر، يۈرەك - باغرىدىن زەردار ئاققۇزماقچى بولۇپ كېچىچە تەيىارلىق قىلدى. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن بىر قانچە يۈز ئادەم بۇ سەككىز كادىرنى ئالدىغا سېلىۋېلىپ زاۋۇت ئىچى، تېشى، كوچىمۇ كوچىلاردا سازايى قىلدۇردى. لاڭ چىنىڭ بوينىغا «بۇرژۇئازىيە ئەكسىيەتچى لۇشيەننىڭ جاھىل سەركەردىسى»، «زومىگەر» دېگەن خەتلەر يېزىلغان قادىرنىڭ بوينىغا «يالاقچى»، «خۇشامەتچى» دېگەن تاختايلار ئېسىلغانىدى. خۇاڭ شىڭ قاتارلىق 5 - 6 كادىرنىڭ بېشىغا قاتتىق قەغەزدىن ياسالغان ئۇزۇن كۆلاھ، لاڭ چى بىلەن قادىرغا ئېغىزى كونا كىگىز بىلەن ئورالغان ئۇزۇن قەلەي كۆلاھ كىيدۈرۈلگەنىدى. ئۇلار لاڭ چىدىن بىر قىسىم ئاممىنىڭ ئۆچىنى ئېلىپ بەرمەكچى بولغانىدەك، قولىغا بىر ئەسكى داسنى تۇتقۇزۇپ قويدى. لاڭ چى «كۆپ سانلىقلار» نىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن:

ـــ مەن لاڭ چى دېگەن بولىمەن. بۇرۇن ھۆركىرگەنىدىم، ئەمدى ھۆركىرىيەلمەيمەن. بۇرۇن خەقنى ھەر قانداق گېپىمگە ماقۇل دېگۈزگەنىدىم، ئەمدى خەقنىڭ ھەر قانداق گېپىگە ماقۇل دەيمەن. مەن بولسام بۆرە تۇمنجاڭ بولىمەن، ھۇڭلسامۇ ئەمدى ئادەم چىشلىيەلمەيمەن. مېنىڭ ئېتىم لاڭ چى ـــ «بۆرىدىكى» لاڭ، «چىفۇ» دىكى چى (بوزەك قىلىشتىكى چى دېمەكچى) مەن توۋا قىلدىم، ـــ دەپ ۋارقىراپ كونا

داسنى ئۇراتتى.

ئۇلار لاگ چى بىر گەپنى چۈشۈرۈپ قويسا ئۇنماي قايتا ۋارقىرىتاتتى. لاگ چى دەسلەپتە قاتتىق قارشىلىق قىلدى. بىر ئىشچى كاچاتقا بىر تەستەك سالدى. لاگ چىنىك كۆزىدىن ئوت چاقناپ كەتتى. باشقا بىر ئىشچى ئۇنىك پۇتىنىك بولجۇگ گۆشىگە ئىككىنى تەپتى. ئۇ يەنە تاياق يېيىشتىن قورقۇپ يۇقىرىدىكى گەپلەرنى بوش تەكرارلىدى. ئىشچىلار ئۇنىڭغا رازى بولمىدى. ئۇنىك پاتىكىدىن ئېگىپ تۇرۇپ:

ـــ ئەمدى قولغا چۈشتۇگ مۇتتەھەم. قايتا تەكرارلا! ئاۋازىڭنى چىقىرىپ تۇرۇپ توۋلا! ـــ دېدى ھەيۋە قىلىپ.

لاگ چى قورقانلىقىدىنمۇ ياكى ئاچچىقىدىنمۇ جاقىلداپ تىترەپ تۇرۇپ يۇقىرىدىكى گەپنى تەكرارلايدىغان بولدى. ئۇلار لاگ چىنى قەستەن دوخمۇش ـ دوخمۇشتا توختىتىپ، ھېلىقى ئەسكى داسنى خېلى-غىچە داڭىلدىتىپ ئۇرغۇزاتتى. ئادەم توپلانغاندىن كېيىن ھېلىقى سۆزلىرىنى تەكرارلاتقۇزاتتى ـ دە، ئەتراپتىدىكى تاماشا كۆرۈۋاتقانلارنىگ تۇرلۇگ تىل ـ ھاقارەت ۋە ئۆزىگە بەرگەن باھالىرىنى ئاڭلاتقۇزاتتى. سازايى قىلىش دۇيى ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا بارغاندا، ئۆي ـ ئۆيدىن چىققان ئائىلە ئايالىرى بىلەن كەپسىز بالىلار لاگ چىغا چالما، شۆپۈگ قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېتىپ تۇرۇپ:

ـــ قولغا چۈشتۇڭمۇ بۆرە؟ بۇنداق كۇنگە قالارمەن دەپ ئويلىمىغانمىدىگ؟ بۇ دېگەن ئۆتنە ئالەم، خەقىگە قىلسا ئۆزىگە يانماي قالمايدۇ، ـــ دەيتتى.

ئۆز «جىنايىتى» نى سۆزلەيدىغان گەپلەر ئەمدى لاگ چىغا يادا بولۇپ كەتتى. زورلىمىسىمۇ توختايدىغان يەرگە كەلگەندە ئۆزلۇكىدىن توۋلايدىغان بولدى. لېكىن، ئۇ ئەتراپىدىكىلەرنىگ ئۆزىگە قارىتقان گەپلىرىنى جىم تۇرۇپ ئاڭلاۋاتقاندەگ قىلغىنى بىلەن كۆزىنىگ قۇيرۇقىدا كىملەرنىگ ئۇنى تىللاۋاتقانلىقىغا، كىملەرنىگ چالما، شۆپۈگ قاتارلىقلارنى ئېتىۋاتقانلىقىغا، كىملەرنىگ ئۆزىنى مەسخىرە قىلىۋاتقانلىقىغا يوشۇرۇنچە سەپ سالاتتىيۇ، لېكىن پەرقلەندۇرەلمەيتتى. ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان

«ئىسيانچىلار» ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، ئۇ بىچارىلارچە ئۇلارغا تەلمۈرەتتى. «ئىسيانچىلار»مۇ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قارىشى تەرەپكە هومىيىتتى. لېكىن، ئامىمۇ هەربىرىدە بولغانلىقتىن گەپ قىلالمايتتى. «ئىسيانچىلار» ئۇنى بۇلاپ قۇتقۇزماقچىمۇ بولدى. لېكىن، نۇرغۇن تالاش ـ تارتىشتىن كېيىن، ئەگەر كۆپ سانلىقلارنىڭ «مېۋە» سىنى بۇلايدىغان بولسا، ئۆزلىرىنىڭ تاڭ ۋېنسەي، سادىق قاتارلىقلارنى تارتقۇزۇپ قويغاندىن تاشقىرى ئىشنىڭ ئۇلغىيىپ كېتىشىدىن قورقۇپ قول سالالمىدى. «كۆپ سانلىق» لار لاڭ چىنى ئۇچ كۈن سازايى قىلدۇرۇپ، زاۋۇتنى ئالتە قېتىم ئايلاندۇرۇغاندىن كېيىن، «كالا قوتىنى» غا سولۇەتتى.

2

ئىككى تەرەپ «سلىكبۇسى» (ئۇلار هازىر ئۆز تەشكىلاتىنى سلىكبۇ، باشلىقلىرىنى سلىكچى دەپ ئاتايتتى) ئىككى كۈن (سۆهبەت) ئۆتكۈزگەندىن كېيىن هەر ئىككى تەرەپنىڭ «كالا قوتىنى» دىكىلەرنى باش ئىسكىلاتقا ئېلىپ چىقىپ، چېچىلىپ ياتقان پولات، پولات ماتېرىياللىرى، تۇرۇبا، قەلەيلەرنى رەتلەش ئەمگىكىگە سېلىش «بىتىمى» ئىمزالاندى. بۇ تەكلىپنى «كۆپ سانلىق» لار سلىكبۇسى ئۇتتۇرىغا قويغانىدى. هەممە «جىنايەتچى» لەر كېلىپ بولغاندىن كېيىنمۇ لاڭ چى كۆرۈنمىدى. «ئىسيانچى» لارنىڭ باش نازارەتچىسى تۇرلۇك گۇماندا بولۇپ، ئۇنى سۇرۇشتۇردى. «كۆپ سانلىق» لارنىڭ باش نازارەتچىسى:

ـــ گۇمانلانما، بىز ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويمايمىز. ئۇ ئەمگەك قىلىشقا قارشىلىق قىلىۋاتىدۇ. بىز خىزمەت ئىشلەپ نەسىهەت قىلىۋاتىمىز، ـــ دېدى. بۇ راست گەپ ئىدى.

لاڭ چى باهانە كۆرسىتىپ:

ـــ مەن بۇ زاۋۇتنىڭ ئادىمى ئەمەس. كۆرەش قىلمەن دېسەڭلار مانا مەن. لېكىن، ئەمگەككە سېلىش هەققىڭلار يوق، ـــ دەپ ئۇزۇن جېدەللەشتى.

ئەمەلىيەتتە ئۇ ئۆزى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان تاك ۋېنسەي، سادىقلار بىلەن ئوخشاش تەقدىرگە قالغانلىقتىن، ئۇلارغا ئۆزىنى كۆرسەتكۈسى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ كۈلكە، مەسخىرىسىدىن، «مۇنۇ ئۇچ قىرلىق پولاتنىڭ ئاۋۇ بېشىنى كۆتۈرە!» دېيىشىدىن نومۇس قىلىۋاتاتتى. قېرىشقاندەك ئۇ ئىسكىلاتقا كىرىشكە ئۇچ قىرلىق ئۇزۇن پولات لىمنى كۆتۈرۈپ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقان تاك ۋېنسەي، سادىق بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

ـــ تەلتۆكۈس ئىنقىلابچىمىز بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن كېلىپ قالدىكىن؟ ئەمگەك قىلغىلىمۇ ياكى بىزنى باشقۇرغىلى كەلدىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى سادىق تەنە بىلەن تەك سوغۇق كۈلۈپ. لاك چى ئاڭلىمايدىغان بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى.

لاك چى بىلەن قادىر ھەرخىل باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، تاك ۋېنسەي بىلەن سادىق ئەمگەك قىلىۋاتقان تەرەپكە ئۆتمەسلىكنىڭ ئامالىنى ئىزدەيتتى. لېكىن، ئۆزلىرى ئىشلەۋاتقان تەرەپتە يوغان لىم تۆمۈر-لەر، چوك تۇرۇبىلار، ئۈيۈل پولاتلار بولۇپ، ئۇنى كۆتۈرەلمەيۋاتاتتى. بۇ ھالەتنى كۆرگەن تاك ۋېنسەي:

ـــ لاك تۇمنجاك، قادىر تۇمنجاك، مانا بۇ يەردە سىلەر كۆتۈرەلىگۈ-دەكلىرى بار. بۇياققا كېلىڭلار، ـــ دېدى.

بۇ ئۇستى ئوچۇق ئىسكىلاتنىڭ ئىچى بىر پۇتبول مەيدانىدىنمۇ چوك بولۇپ، ئۇچ ئەتراپىدا ماتېرىياللارنى قار، يامغۇردىن ساقلايدىغان لاپاس بار ئىدى. 50 ـ 60 ئادەم كەڭتاشا مەشغۇلات ئېلىپ بارالايتتى. تاك ۋېنسەي بىلەن سادىق ئىككى بېشىدىن كۆتۈرگەن لىم تۆمۈرنى ئورنىغا تاشلىغاندىن كېيىن رەتلەپ تۇرغۇزدى ـ دە، ياناشىدا سادىق تاك ۋېنسەيگە شۇنىرلاپ:

ـــ بۇگۈن ئەمگەككە «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» لاردىن 41 ئادەم يىغىلىپتۇق، ـــ دېدى.

ـــ لاك چىنىمۇ قوشتىڭىزمۇ؟ ـــ پىچىرلىدى تاك ۋېنسەي.

ـــ قوشماي، ئۇ «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ئەك چوك ھوقۇقدار». ئۇ بۇنداق بولۇشنى چۈشىدىمۇ كۆرمىگەن بولغىيتى؟

ـــ هەي، ئىككى ئۇنسۇر! نېمە دېيىشۋاتىسەن؟ ئۆزئارا پىچىرلـ
شىشقا رۇخسەت يوق! ـــ ۋارقىردى «ئىسيانچىلار»نىڭ باش نازارەتچىسى.
ـــ بىز بۇ لىم تۆمۈرنى ئاشۇ يەرگە قويغىنىمىز توغرا بولدىمۇ،
يوق. يەنە قايتا يۆتكەپ يۈرمەيلى، دېيىشۋاتىمىز، ـــ دېدى سادىقمۇ
ئۇنلۇك ۋارقىراپ تۇرۇپ.
ـــ كۆردىڭىزمۇ بۇ ئىككىسىنىڭ ئەمگەك قىلغاندىمۇ بىر تۆمۈرنىڭ
ئىككى بېشىنى تۇتۇۋالغىنىنى؟ ئۆز ۋاقتىدا بىز بۇ ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتـ
ىنىڭ ئادەتتىكى نورمال مۇناسىۋەت ئەمەسلىكىگە خاتا ھۆكۈم قىلمـ
غان، ـــ دېدى لاۋ چىمۇ قادىرغا شۇنىرلاپ. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە تاۋ
ۋېنسەي بىلەن سادىققا بولغان ئۆچمەنلىك ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى.
ـــ هەي، ئىككى ئۇنسۇر! ئەمدى سەنلەر نېمە دېيىشۋاتىسەن؟
ياۋاشلىق بىلەن ئەمگىكىڭنى قىل! ـــ دەپ ۋارقىردى كۆپ سانلىقلارنىڭ
باش نازارەتچىسى ئوخشاش سوراق سۆزى بىلەن.
ـــ نېمە دەيتتۇق، ئۇ ئىككىسىنىڭ تىلىنىڭ ئىچىدە تىلى بار.
ئۇلارنىڭ شۇملۇقىنى ئۇنداق ئاسان بىلىۋالغىلى بولمايدۇ، دېيىشتۇق، ـــ
دېدى لاۋ چى ۋارقىرىغانچە سۇرلۇك پېتىنى بۇزماي تۇرۇپ.
ـــ ئاغزىڭنى يۇم بۆلگۈنچى ئۇنسۇر! سەن ئىككىڭ ھازىر خىزمەت
ئۆمىكىنىڭ تۇەنجاڭلىرى ئەمەس، كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار،
ئەكسىيەتچى لۇشيەن ئىجرا قىلىپ، ئاممىنى باستۇرغان جاللات، بىر
ئوبدان زاۋۇتنى ۋەيران قىلىۋەتكەن بۇزغۇنچى! ـــ دېدى «كۆپ سانـ
لىق» لارنىڭ باش نازارەتچىسى.
لاۋ چى ئۇنىڭغا دېۋەيلەپ:
ـــ مەن سېنىڭ خالىغانچە قالپاق كىيدۇرىدىغان ئادىمىڭ
ئەمەس، ـــ دېدى تاتىرىپ.
ـــ ھۇ ئاناڭنى! سەن بۇ زاۋۇتتا قالپاق كىيدۇرمىگەن ئىت،
مۇشۇكمۇ قالمىدى. بىز سېنىڭ كەمچىلىكىڭدىن بىر ـ ئىككىنى كۆرسـ
تىپ قويساق قالپاق كىيدۇرگەن بولامدىكەن؟ ھوشىڭنى تاپ ئۇنسۇر،
كىيىدىغان قالپىقىڭ تېخى ئالدىڭدا، ـــ دېدى ئۇلارغا ئىش كۆرسىتىپ

ببرىۋاتقان كۆپ سانلىقلارنىڭ كىچىكرەك بىر كاتتىۋېشى.

ـــ ھەي لاۋجاڭ، ئادەم تىللىما! ـــ دېدى ئىسيانچىلارنىڭ كاتتىۋېشى خېلىلا غەزەپلەنگەن بولسىمۇ، ئارتۇق گەپ قىلالماي، چۈنكى لاڭ چى ئۇلارنىڭ «ئولجىسى» ئەمەس ـ دە.

ـــ مەن ئۇنىڭغا گەپ قىلسام ساڭا نېمە دو كەتتى؟ ـــ دېدى جاڭ فاملىلىك ئۆڭۈپ.

لاڭ چى جېدەلنىڭ چوڭىيىشىدىن قورقۇپ جىم بولۇۋالدى. «كۆپ سانلىق» لارنىڭ باش نازارەتچىسى ئارىغا چۈشۈپ ئۇ ئىككىسىنى گەپتىن توختاتتى. ئۇلار ئىككى سائەتتەك ئىشلىگەندىن كېيىن، ئىككى تەرەپنىڭ باش نازارەتچىسى خېلى تالاش ـ تارتىشتىن كېيىن «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» لارنىڭ 10 مىنۇت دەم ئېلىشىغا قوشۇلدى ـ دە، ئىككى تەرەپ تەڭلا بىر ۋاقىتتا پۇشتەك چالدى. چۈنكى، بىر تەرەپلا پۇشتەك چالسا ھېساب بولمايتتى. تاڭ ۋېنسەي ئۆزە تۇرغان پېتى بىر تال تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ بىر ـ ئىككىنى شورىغاندىن كېيىن قولىدىكى تاماكا قېپىنى تۇتقانچە ئەڭ چەتتە ئولتۇرغان لاڭ چى بىلەن قادىر تەرەپكە قاراپ ماڭدى. نازارەتچىلەر توسقانىدى:

ـــ مەن لاڭ تۇەنجاڭغا تاماكا تۇتۇپلا يېنىپ كېلىمەن، ـــ دېدى.

قايسى تەرەپ بولسۇن، تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىققا ئانچە قاتتىقلىق قىلىپ كەتمەيتتى. يەن زىلىنى يوق ھېسابىدا كۆرگەچكە «بىر ھوقۇقدار» بولغانلىقى ئۈچۈنلا سۆزەپ يۈرەتتى. شۇڭا ئۇلار تاڭنى قاتتىق توسمىدى.

لاڭ چىنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەن تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ كۆرمەس بولۇۋېلىپ تەتۈر قاراپ ئولتۇرغىنى بىلەن ھېسابلاشماي:

ـــ يولداش لاڭ چى، تاماكا چېكىڭ! ـــ دېدى تاماكىنى قېپى بىلەن ئۇنىڭغا تەڭلەپ.

ـــ چەكمەيمەن. سىزنىڭ تاماكىڭىزنى چەكسەم زەھەرلەنمەن، ـــ دېدى لاڭ چى ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپمۇ قويماي. ئۇ ئۆزىنىڭ تارتىپ چىقىرىلىپ بۇگۈنگە قالغانلىقىنى تاڭ ۋېنسەيدىن كۆرەتتى.

ـــ بۇرادەر، سىز بۇ ئىشلارنى مەندىن كۆرمەڭ. سىز مەندىن

كۆرسىڭىز مەن كىمدىن كۆرىمەن؟ ئۆزىڭىز بۇ دېگەن «ئىنقىلاب»، «ئاممىۋى ھەرىكەت»، شۇنداق ئىكەن ھەرخىل ئۇقۇشماسلىق بولۇپ تۇرىدۇ، دەيتتىڭىزغۇ؟ ئۆيىڭىز يىراق، ئەگەر قورساقتىن قېينالغۇدەك بولـ سىڭىز ھايت دەڭ، سىزنى تارتىپ چىققان ئاممىۋى تەشكىلات بۇنداق تەرەپلەرگە يول قويىدۇ. بىزنىڭ خوتۇن ـ بالىلار پات ـ پات تاماق ئاپىرىپ بەرسۇن. تۇتۇڭ، ما تاماكىنى، شۇنداقلا يانچۇقىڭىزغا سېلىۋېلىڭ، ـــ دېدى ئۇنىڭغا قايتا تەكلەپ. لاڭ چى بېشىنى كۆتۈرۈپ، پىت كۆزلىرىنى مۆلدۈرلەتكىنىچە:

ـــ مەن بۇ يەردە شۇنچە ئۇزاق تۇرامدىكەنمەن؟ ـــ دېدى ھەيرانلىقىدا.

ـــ مەنغۇ بىلمەيمەن. ئاممىۋى ھەرىكەت ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي، ئۇنىڭ دائىم خاتا قىلىپ قويغان ئىشىنى ئاممىۋى ھەرىكەتكە ئارتىپ قويىدىغان سۆز شېۋىسىگە ئوخشىتىپ.

ـــ ھەي تاڭ ۋېنسەي، ئورنىڭغا قايت! ـــ دەپ ۋارقىرىدى نازارەتچىلەر تەكلا.

ئۇلارنى ئەمگەككە سالغان ئىككىنچى كۈندىن باشلاپ باش ئىسكـ لاتنىڭ ماشىنا كىرىش ئېغىزى بىلەن ماشىنا چىقىش ئېغىزى توپلىشىۋالغان ئىشچىلار، ئائىلىلىكلەر، بالىلاردىن ئەتىدىن ـ كەچكىچە خالىي بولمىدى. ئۇلار خۇددى ھايۋانات باغچىسىدىكى مايمۇنلار توپىنى تاماشا قىلغاندەك كەپىياتتا پاراڭ سېلىپ، تاماشا كۆرۈشەتتى. ئۇلار لاڭ چىغا قاراپ مەسخىرىلىك كۈلۈشۈپ كېتەتتى، بىر نېمىلەرنى دەپ سۆز قاتاتتى. ئۇششاق بالىلار ئۇلارغا چالما ـ تاشلارنىمۇ ئېتىپ قويياتتى. ئاما، نازارەتـ چىلەردىن قورقۇپ ئېتىپ بولۇپلا قېچىپ كېتەتتى. بەزىلەر ياقىسىنى تۇتۇپ:

ـــ توۋا، تۇنۇگۈن ھۆركىرەپ يۇرگەن «بىر بۇقا» نىڭ بۇگۈن ساغسا سۈتى يوق ئورۇق بىر سىيىرغا ئايلىنىپ قالغىنىنى، ـــ دېسە، يەنە بەزىلەر:

ـــ خەققە ئورا كولىسا ئۆزى چۈشمەي قالمايدۇ. بۇ ئاداشمۇ

خۇددى بىر كىم ئۇنىڭغا قەرزدارەك. خەقنىڭ ياقىسىغا ئېسىلسامىلا دەپ تۇراتتى. ئەمدى تىنچىپتۇ. يېلى چىقىپ بولغان ئوخشايدۇ، ـــ دەيتتى.

لاگ چى بۇ گەپلەرنىڭ بەزىلىرىنى ئاڭلاپ قالسىمۇ، بەزىلىرىنى ئاڭلىيالمايتتى. بىر دەمدە پەيدا بولغان ئەمەت «سولاش» ئون نەچچە ئادەم توپلىشىۋالغان توپنى يېرىپ ئۆتۈپ، ئاۋازىنى قويۇۋەتكەنچە:

ـــ لاگ تۇەنجاگ، هازىر شۇنداق جاهان، سىز بىر بۆلەك ئادەمنى تارتىپ چىقىپ سازايى قىلىۋېدىڭىز، ئەمدى باشقىلار سىزنى تارتىپ چىقىپ، سازايى قىلىپ كۆرەش قىلدى. مانا ئەمدى ئەمگەككە سېلىۋېتىپتۇ. كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماگ! ئەتە، ئۆگۈن ئۇلارنىمۇ تارتىپ چىقىدىغانلار چىقىدۇ. شۇ چاغدا، ھەممىگلار تەگ بولسىلەر! ھېچكىمنىڭ ھېچكىمدە قەرزى قالمايدۇ. لېكىن، ئەمدى سىز تۇگەشتىڭىز. «بۆرە» مىجەزىڭىزنى ئۆزگەرتمىسىڭىز، بىكاردىن ـ بىكار تاياق ـ توقماق ئاستىدا يانجىلىپ كېتىسىز، ـــ دېدى گېپىنى سوزۇپ سۆزلەپ.

ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭ سۆزىدىن كۇلۇشۇپ كەتتى.

ـــ بۇ ئىنقىلاب ساڭىمۇ تىل چىقىرىپتۇ ـ ھە، «سولاش!»، ـــ دېدى بىرى ئەمەتنىڭ شۇنچە مەنىلىك گەپ قىلغانلىقىغا ھەيران بولۇپ.

ـــ قاسىمجان، ھەر قانداق ئادەم بۇ جاھاندا مەنلا بار دېمەسلىكى كېرەك. ھەر قانداق ئەھۋالدا ئالدى ـ كەينىگە قاراپ ئىش قىلغان ياخشى. ئىنقىلابقۇ ياخشى بولۇۋاتىدۇ. لېكىن، بۇنىڭ مۇشۇ يېرى قىزىق دەڭلا. تۇنۇگۇن «ھوقۇق ماڭا ئۆتتى، كۆزۈڭنى ئويمەن» دېگەن نوچىلارنىڭ بۇگۇن خەقنىڭ قولىدا قوينىڭ قوزىسىدەك ياۋاشلىشىپ، كىچىككىنە تۆمۇرنى كۆتۈرەلمەي ئالچاڭشىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان. ئاۋۇ قادىر دېگەن نېمە يەنە لاگ تۇەنجاڭنىڭ سۆزىگە تامامەن قوشۇلۇپ، ھمايە قىلىمەن دەمدىغاندۇ؟ ـــ ئەمەت قولى بىلەن مىدىقلاپ يۇگۇرۇپ يۇرگەن قادىرنى ئىشارەت قىلدى.

ـــ بۇ يەر ھايۋانات باغچىسىدەك قىزىۋاتقىلى بىر قانچە كۈن بولدى. مەن مۇشۇنىڭ بىلەن ئوچىنچى قېتىم كېلىشىم. ھەر كەلگەندە نۇرغۇن قىزىق ئىشلارنى كۆردۇم. تۇنۇگۇن لاگ چى بىلەن قادىر بىر

تۇز قىرلىق گوڭزىگاڭ پولاتنى كۆتۈرۈپتىكەن، تاس قالدى ئىككىسىلا بېسىلىپ قالغىلى. ئاۋۇ لاڭ چى ئورۇق بولغىنى بىلەن يەنىلا قادىرىدىن كۈچلۈكرەك ئوخشايدۇ. ئالدى بىلەن، قادىر دېگەن تومپاي بەل قويۇۋەتتى. لاڭ چى ئۇنىڭغا قاياپ كەتتى. قادىر گەپ قىلالماي بېشىنى ئېگىپ تۇراتتى، بىر نازارەتچى كېلىپ: «ھەي لاڭ چى! سەن ھازىر ئۇنىڭ باشلىقى ئەمەس، ئۆزۈڭنى بىل، باشقىلارنى باشقۇرىمەن دېمە» دەپ ۋارقىراپ تەنقىد قىلغاندىن كېيىن جىم بولۇپ قالدى ـــ دېدى يەنە بىر ئۇستام.

ـــ بۇلارنىڭ ھەممىسى يامان ئادەملەر ئەمەس ئاغىنىلەر، ـــ دېدى ئەمەت ، ـــ بەزىلىرى يوقىلىدۇ. لېكىن، كۆپ قىسمى كېيىن يەنە باش كۆتۈرىدۇ. شۇڭا ئۇلارنى خورلىمايلى. مەن بايا دېدىمغۇ، ھەر قانداق ئادەم ھەر قانداق ئەھۋالدا ئالدى ـ كەينىگە قاراپ ئىش قىلغىنى ياخشى دەپ. كىم بىلىدۇ، ھازىر بۇلارغا نازارەتچىلىك قىلىپ، ۋارقىراپ، جارقىراپ، سىلكىشلەپ يۈرگەن بۇ ئاداشلار بىر كۈنى يەنە مۇشۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالامدۇ تېخى. يۈرۈڭلار، بۇ يەردە مايمۇن ئويۇنى كۆرسەمز دېمەي كېتەيلى!

زاۋۇتتىكى قارىمۇ قارشى ئىككى تەرەپ «كۈرەش» ئېھتىياجىدىن ئۆز سەپلىرىنى جەمئىيەتكە كېڭەيتىشكە باشلىدى. ھەر قايسىسى ئۆز تەرەپتىكى باش سىلىڭبۇ بىلەن ئالاقىلىشىپ «تېخىمۇ كەڭ دائىرىلىك «كۈرەش» كە ئاتلاندى» ئۇلارنىڭ ھازىرقى كۈرەش نىشانى تېخىمۇ يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلاردىكى «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» لارنىڭ قولىدىن ھوقۇق تارتىۋېلىش ئىدى. شۇڭا ئۇلار ئۆز ئىدارە، زاۋۇت، مەكتەپلەردىكى «كىچىك» ھوقۇقدارغا ئەمدى ئانچە كۆز قىرىنى سالمايدىغان بولدى. زاۋۇتتىكى «كۆپ سانلىق» لار لاڭ چى، قادىرلارنى بىر ئايدىن ئارتۇق كۈرەش، پىپەن قىلىپ ۋە ئەمگەككە سېلىپ «ئاچچىقى» نى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن قويۇۋېتىدىغان چاغدا يەنە ئىككى كۈن سازايى قىلدى. ئاندىن ئۆز ئىدارىسىگە قايتىپ شۇ يەردىكى ئاممىنىڭ نازارەتچىلىكىدە داۋاملىق ئۆز مەسىلىلىرىنى تاپشۇرۇشقا قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇۋەتتى. خۇاڭ شىڭنى چاقىرغان ھامان كېلىپ، ئاممىنىڭ پاش قىلىش، پىپەن قىلىشقا

تەيـيار تۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپ ئۆيىگە قايتۇردى.

لېكىن، خۇاڭ شىك شۇ كېچىسىلا خۇددى قۇمغا سىڭىپ كەتكەن سۇدەك ئىز ـ دېرەكسىز يوقاپ كەتتى. ئۇنى كۆرۈپ قالغان بىرنىك سۆزىگە قارىغاندا ئۇ «ئىسيانچى» لار باش سىلىكبۇسىدا بېيجىڭدىن كەلگەن تېلېگراممىا، تېلېفون دېگەندەك نەرسىلەر بىلەن ھەپىلىشەرمىش. «كۆپ سانلىق» لار ئۆزلىرىنىك «ھېسداشلىق قىلغان» كادىرلىرىنى قويۇۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن «ئىسيانچى» لار ئالدى بىلەن مىك شەندى، ساۋچىڭشاڭلارنى ئۆز ئىدارىسىدىكى ئۆزى بىلەن ئوخشاش كۆز قاراشتىكىلەرنىك قولىغا تۇتقۇزدى. ئىككى كۇن ئۆتكەندىن كېيىن تاك ۋېنسەي، سادىق قاتارلىقلارنى يېغىپ، پار قازان سېخىنىك يازلىق رېمونت قىلىش ئەمگىكىگە قاتنىشىشنى، كەچتە ئۆيگە قايتسا بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

يۇقىرى سىلىكبۇدىكى ئىككى تەرەپنىك «كۇرەشلىرى»دە ئۇستۇنلۇكىنى ئىگىلىگەن «كۆپ سانلىق» لار يەنە زاۋۇتنىك ھوقۇقىنى تارتىۋېلىشقا ئۇرۇندى. ئۇلار «ئىسيانچى» لارنى يەنىلا ئىشلەپچىقىرىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلدى، دېگەن گۇناھ بىلەن ئەيىبلەۋاتاتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ زاۋۇتتا ئىشلەپچىقىرىشنى ئەك تۆۋەن ھالەتتە داۋاملاشتۇرۇۋاتقىنى «كۆپ سانلىق» لار ئىدى. لېكىن، «ئىسيانچى» لار: «سەنلەر كۆپ سانلىقىكلاردىن پايدىلىنىپ، بىزگە بېسىم ئىشلەتتىكلار! بىزنىك تەرەپتىكىلەرنى ئىشلەپچىقىرىش ئورنىدا تۇرغۇسىز قىلىۋەتتىكلار! ھەتتا ئاشخانىدىمۇ بىزگە تاماق بەرمەيدىكلار» دېگەندەك باھانىلەرنى كۆرسىتىپ مەسئۇلىيەتنى ئۇستىگە ئالغىلى ئۇنىمىدى. ئىككى تەرەپ ھوقۇق مەسىلىسىدە قاتتىق تىركىشىشكە باشلىدى. ھەر كۇنى بىر قانچە جايدا سۆركىلىش بولۇپ تۇراتتى. بۇگۇن ئۇ تەرەپتىكىلەردىن بىر نەچچىسىنىك باش ـ كۆزى يېرىلسا، ئەتە يەنە بىر تەرەپتىكىلەردىن بىر نەچچىسىنىك بۇرنى قاناپ، كۆز قاپاقلىرى كۆكىرەتتى. زاۋۇتتىكى ھوقۇق كۇرىشى پېگانە ئەمەس ئىدى. ئۇ يۇقىرىدىكى ھوقۇق كۇرىشى بىلەن جەمئىيەتتىكى ھەر قايسى تەرەپلەردە ھوقۇق كۇرىشنى مەركەز قىلىپ كەسكىنلىشىپ كەتكەن ۋەزىيەت بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىدى. پۈتۈن جەمئىيەت ئەلەم كۇرىشىنىك گىردابىغا بېرىپ قالغانىدى.

يېگىرمە ئىككىنچى باب
«يېغىلىش»

1

ئايال «بايراقدار» تېخنىكۇمنى تۇرۇپ «قىزىل تاشلىق ئۇزۇن-دە» نى پۈلاڭلاتقىنچە «قىزىل قوغدىغۇچىلار»غا چاقىرىق قىلدى. ئۇ خۇددى ئاچ قالغان ئۆچكىدەك تىترەك ئاۋازدا مەرەپ:

— ساۋاقداشلار! قەلەم بىلەن كۆرەش قىلىپ، ئەلەم بىلەن قوغ-دىنىڭلار! — دېدى.

ئۇنىڭ بۇ بىر جۈملە سۆزى پۈتۈن مەملىكەتنى ئىچكى ئۇرۇشقا سۆرەپ كىردى. ھەممە يەردە قان تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئەلەم كۆرىشى نەيزىۋازلىقتىن باشلاندى. زاۋۇتتىكى قارىمۇ قارشى تەرەپ خۇددى قىزغىن-ىشقاندەك زاۋۇت باش ئىسكىلاتىنى بۇلىدى. ئۇلار تراكتور ياساشقا ئىشلىتىدىغان 20 نەچچە مىللىمېتىرلىق پولاتنى ئۆز ئۆلچەملىرى بويىچە توغراپ كېسىپ، ئۇچىغا ئۆتكۈر تىغلارنى بېكىتىپ، بىرقانچە كۈنگە قالماي پۈتۈن قوشۇنلىرىنى قوراللاندۇرۇپ بولۇشتى. «كۆپ سانلىق» لارنىڭ قوماندانى نەن چى دەسلەپتە:

— بىز «ئىسيانچىلار» دەك تراكتورغا ئىشلىتىدىغان يېڭى توروبى-لاردىن نەيزە ياسىساق بولمايدۇ. بۇ ئوخشاشلا ئىشلەپچىقىرىشقا بۇزغۇنچى-لىق قىلغانلىق. ھەر كىم كونا تۆمۈر — تەسەككۇر ئىچىدىن ئۆزلىرى بىرىدىن نەيزە ياسىسۇن! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

لېكىن، ئەتىسلا ئۇنىڭ گېپىنى ئەمەلىيلەشمىدى. نەيزە بولغۇدەك تۇرۇبلار كۆپ تېپىلمىدى، بارلىرى نەيزىگە يارىمىدى. ئۇلار ئالدىراپ

قالدی. چۈنكى، «ئىسيانچىلار» قوراللىنىپ بولغانىدى. ئۇلار سىلكىنىۋ يىغىنى چاقىردى، كۆپ ساندىكى كاتتاۋاشلار نەن چىنىك پىكرىگە قوشۇلمىدى. ئۇلار:

ــ بىزنىڭ ئادىمىمىز ئۇلارنىڭكىدىن كۆپ، بىقىندا يەنە ئىككى تەشكىلاتتىن «كەينىگە نەيزە ئۇرۇپ» 28 ئادەم بىز تەرەپكە ئۆتتى. ھازىر قوشۇنىمىز 900 ئادەمدىن ئېشىپ كەتتى. بۇنچىۋالا نەيزىگە لازىملىق كونا تورۇبىلارنى قاچان، نەلەردىن تېرىپ بولالايمىز؟ ئەگەر بىز دەرھال ئۆزدەمزنى قوراللاندۇرمىساق ئادىمىمىز كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ ھامان چوڭ زىيان تارتىمىز، ــ دېيىشتى. بەزىلەر:

ــ بىزنىڭ تەشكىلاتقا قاتنىشىمىز دەۋاتقانلار يەنە خېلى بار. بىز تېزدىن ئامالىنى قىلىشىمىز كېرەك، ــ دېدى.

داۋالغۇپ تۇرغان ۋەزىيەتتە ھەرقايسى تەشكىلاتلارنىڭ ئادىمى مۇقىم بولمايتتى. بۇگۈن بىرقانچە ئون ئادەم ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتسە، ئەتە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ ئادەم بۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كېتەتتى. ئۇ تەرەپ تالىشىۋاتقان يەنە 200 دەك «ھەرقانداق تەشكىلاتقا ئارىلاشمايمىز!» دەيدىغانلارمۇ بار ئىدى. ئۆز قوشۇنلىرىدىن «تازىلاپ» چىقىرىۋەتكەن، ھەرقانداق تەشكىلات ئۆز تەشكىلاتىغا «داغ چۈشۈرىدىغان» دەپ قوبۇل قىلمايدىغان پومىشچىك، باي دېھقان، كاپىتالىست، بۇرژۇئازىيە، «بۇزۇق ئۇنسۇر» ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان «دادىسى ئەكسىيەتچى بولسا، بالىسى خۇنېر لەردىن بولىدۇ» دەيدىغانلاردىنمۇ 50 ئادەم بىر چەتكە چىقىرىپ قويۇلغانىدى.

نەن چى قول ئاستىدىكى كاتتاۋاشلارنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىدى. ئۇ:

ــ ئىسكىلاتتىن يېڭى تۇرۇبىنى ئېلىپ ئاچقىچە نەيزە ياساش بىرنەچىدىن، ئىشلەپچىقىرىشقا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق، ئىككىنچىدىن، بۇلاڭچىلىق، ئۇنداق قىلىدىغان بولساق، بىزنىڭ «ئىسيانچى» لاردىن نېمە پەرقىمىز بار؟ بىز ھەممە ئىشنى تەشكىللىك، قانۇنلۇق قىلىشىمىز كېرەك، ــ دېدى.

ئۇلار نۇرغۇن تالاش ـ تارتىشتىن كېيىن، «بىز سادىقنى ھېلىمۇ قانۇنلۇق زاۋۇت باشلىقى دەپ قارايمىز. بىز ئۇنىڭغا تەستىقلىتىپ، ئۆز

يولى بويىچە ئالايلى» دېگەن قارارغا كېلىشتى. نەن چى ھاشىم بىلەن يېڭىدىن باش كۆتۈرگەن، كېيىن ھوقۇق بۇلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ قالسا، يەن زىلىنىڭ ئورنىغا مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، قوشۇمچە باش ئىنژېنېر قىلىشقا كۆزلەپ قويغان. بۇرە سۈرىتىنى سىزغان ياش تېخنىك مىڭ چىكۈينى ئەگەشتۈرۈپ، كەچ بولۇپ كەتكىنىگە قارىماي سادىقنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇلار سادىقنىڭ ئۈچ ئوغلىنى ئەتراپىغا ئولتۇرغۇزۇۋېلىپ، دەرسـ لىكلىرىنى تەكرارلاتقۇزۇۋاتقان، گۈلنىسا سادىقنىڭ ئەمگەكتە يېرتىلىپ كەتكەن چاپىنىنى ياماۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە كىرىپ كەلدى. نەن چى سادىق ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن ئىشچىلار ۋە ئوتتۇرا قاتلام كادىرلىرىدىن ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرگەنلەرنىڭ بىرىنچىسى ئىدى. لېكىن، سادىق بىلەن گۈلنىسا ھەيران قالمىدى. چۈنكى، بۇ تەشكىلاتتىكىلەر كۆرۈنۈشتە ئۇنىڭغا سۈرلۈك قىياپەت بىلەن مۇئامىلە قىلغاندەك، سۆزلىرىدە ھەيۋە قىلغاندەك كۆرۈنسەـ مۇ، ئادەم يوق جايلاردا بەزى ئىپادىلەر بىلەن ئۇنىڭ يالغانلىقىنى بىلدۈـ رەتتى. سادىقمۇ بۇنى كۆڭلىدە چۈشىنەتتى.

ـــ كېلىڭلار، ـــ دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن، ئۇلارغا ئورۇن كۆرسىتىپ.

باللار ئەندىشىلىك كۆزلىرىدە بىرەدە دادىسىغا، بىرەدە كاتتىۋاشلارغا مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇراتتى. سادىق باللارنى يانىدىكى ئۆيگە كىرىپ داۋاملىق دەرس تەكرارلاشقا بۇيرۇدى. چۈشىنىكسىز چىراي بىلەن ھاشىمغا قارىغان گۈلنىسا:

ـــ مەن چاي دەملەپ كىرەي، ـــ دېدى.

ـــ بولدى، چاي دەملىمەڭ، ـــ دېدى ھاشىم چىراي ئاچماي تۇرۇپ، ـــ سىزمۇ چىقىپ تۇرۇڭ، بىزنىڭ سادىق بىلەن دېيىشىدىغان گېپىمىز بار.

گۈلنىسا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ھاشىم نەن چىغا سەن دېگىن دېگەن ئىشارەتنى قىلدى. نەن چى بىردىنلا پېلىنىش قىياپىتىگە كىرىپ سۆزلىدى:

ـــ سا چاڭجاڭ، بىز سىزنى يەنىلا چاڭجىڭىمىز دەپ تونۇيمىز.

لېكىن، سىزمۇ شۇنىڭغا يارىشا ئىش قىلىپ بېرىشىڭىز كېرەك. بىز سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە ئۇزاق ئولتۇرۇپ قالساق بولمايدۇ. مەن گەپنى ئوچۇقلا قىلاي. ھازىر ھەممە يەردە ئەلەم بىلەن قوغدىنىپ، قەلەم بىلەن ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ. «ئىسيانچى» لار بىلەن «قىزىل قوغدىغۇچى» لار بىزگە چوڭ تەھدىت بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار ھېچكىمگە تەستىقلاتماستىن باش ئىسكىلاتتىن نەچچە ئون تونىنا پولات تۇرۇبىلارنى بۇلاپ ئاچقىپ، بىر تۇتاش نەيزە ياساپ ئۆزلىرىنى قوراللاندۇرۇپ بولدى. لېكىن، بىز ئۇنداق قىلمىدۇق ھەم ئۇنداق قىلمايمىز. لېكىن، بىزمۇ قوراللىنىشىمىز كېرەك، ھەرقايسىڭلارنى، زاۋۇتنى قوغدىشىمىز كېرەك. سىز بىزگە تەشكىللىك ھالدا 18 تونىنا پولات تورۇبىنى تەستىقلاپ بېرىڭ! مانا بۇ ھاشىم بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئىمزاسى قويۇلغان ماتېرىيالنى تاپشۇرۇۋالغانلىق تالون ھۆججىتى.

نەن چى پەقەت تۆت قۇرلا خەتنۇچە خەت يېزىلغان بىر ۋاراق قەغەزنى سادىققا تەڭلىدى. سادىق نېمە دېيىشىنى بىلمەي بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتتى.

ـــ مەن ھازىر زاۋۇت باشلىقى ئەمەس، قول قويسام بولمايدۇ. تراكتور ياساشقا ئىشلىتىدىغان ماتېرىيالنى ئەلەم كۆرىشى قورالى قىلىشقا ئىشلىتىش ئۈچۈن قول قويسام تېخىمۇ بولمايدۇ، ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭ قولىدىكى قەغەزنى قولىغا ئالماي تۇرۇپ.

ـــ ئىسيانچىلارنىڭ سىزنى چاڭجاڭلىقتىن ئېلىۋېتىشى ھېساب ئەمەس، بىز ئېتىراپ قىلمايمىز، بىز سىزنى يەنىلا زاۋۇت باشلىقى دەپ تونۇيمىز دېدىمغۇ؟ ـــ دېدى نەن چى چىڭقىلىپ تۇرۇپ.

ـــ سىز ئۇلارنىڭكىنى ھېساب ئەمەس دېسىڭىز، ئۇلارمۇ سىزنىڭ مېنى ئېتىراپ قىلغىنىڭىزنى ھېساب ئەمەس دەيدۇ. مېنى تەڭقىسلىقتا قويماڭلار، ـــ دېدى سادىق ئۇلارغا يېلىنىپ. سادىق ھېسسىيات ۋە كۆز قاراشتا ئۇلارنىڭ تەشكىلاتىنىڭ چوڭ تەرەپلىرىنى قوللايتتى. لېكىن، ئاشكارىلىمايتتى.

ـــ سا چاڭجاڭ، ـــ دېدى نەن چى سەل خاپا بولۇپ، ـــ بىز ئۇلاردەك ئەلەم كۆرىشى قىلىش ئۈچۈن سىرتقا چىقمايمىز، بەلكى

زاۋۇتنى قوغدايمىز. بۇنىڭغىمۇ بولامدۇ؟

ئۇ ئۆزىنىڭ يوللۇقلۇقىنى ھەرخىل سۆزلەر بىلەن بىلدۈرۈشكە ئۇرۇ-ناتتى.

ـــ لاۋنەن! ـــ دېدى سادىق نەن چى دېگەندەك قىلسا بولمايدۇ. غانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىرقانچە تەرەپتىن چۈشەندۈرۈپ، ـــ سىلەر دېگەن-دەك ئەھۋالنى كۆزدە تۇتقاندىمۇ مەن سىلەرگە بۇنچىۋالا كۆپ پولات تورۇبىسىنى تەستىقلاپ بەرسەم بولمايدۇ. بىرىنچىدىن، سىلەر ھازىر مېنىڭ زاۋۇت باشلىقلىقىمنى ئېتىراپ قىلىڭلار ياكى قىلماڭلار، ئەلەم كۆرىشى قىلىش ئۈچۈن قورال تەستىقلاپ بەرسەم زادى بولمايدۇ. بۇ ئامىنى ئۆزئارا كۆرەشكە سېلىش بولامدۇ؟ ئىككىنچىدىن، مەن ئۇلارغا تەستىقلا-ماي، سىلەرگە تەستىقلاپ بەرسەم ئۆزۈمنى تەلتۆكۈس ئاشكارىلىغان بول-مامدىمەن، بۇ بىر تەرەپنى قوللاپ، بىر تەرەپكە زەربە بېرىشنىڭ دەل ئۆزى بولامدۇ؟ ئۈچىنچىدىن، ئۇلار، سەن «كۆپ سان» لىقلارغا تۇرۇبا تەستىقلاپ بېرىپسەن، ئەمدى بىزمۇ سېنى ئېتىراپ قىلمىز، پالانى نېمىنى تەستىقلاپ بېرىسەن دېسە ياكى سېنىڭ ئۇلارغا تۇرۇبا تەستىقلاپ بېرىشىڭ بىزنى ئۆزئارا ئەلەم كۆرىشگە كۈشكۈرتكەنلىكىڭ دېسە، مەن نېمە دەي-مەن؟ مەن زاۋۇت باشلىقى بولاي ياكى بولماي، مۇشۇ قولۇمنىڭ ئالقىنى بىلەن دۈمبىسىنىڭ ھەممىسى مېنىڭكى ـ دە، شۇڭا مەن قەتئىي ئۇنداق قىلالمايمەن.

سادىق گەپنى ئۇزۇۋەتتى. لېكىن، نەن چى سادىقنى ئېچىتىپ:

ـــ «ئىسيانچى» لار سىزنى ئېتىراپ قىلمىغانلىقتىن سىزنى ئىزدە-مەي بولاڭچىلىق قىلدى. بىز سىزنى ئېتىراپ قىلغانلىقتىن ئۆز يولى بىلەن بولسۇن دەپ سىزنى ئىزدەۋاتىمىز. بۇنىمۇ چۈشەنمەمسىز؟ ـــ دېدى.

سادىق سۆزلىمەي ئولتۇرۇۋالدى. نەن چىنىڭ تازا ئاچچىقى كېلىپ، يۈز ـ خاتىرە قىلماي سۆكۈشكە تەييارلىنىپ تۇرغاندا، ھاشىم بىلەن مىڭ چىكۈي سالا قىلىشقا باشلىدى.

ـــ نەن سىلىك، ـــ دېدى مىڭ چىكۈي، ـــ ئۇنىڭ تەستىق سالمىغىنى ياخشىدەك قىلىدۇ. بىز كۆرۈنۈشتە ئۇنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى

قىلغاندەك بولساقمۇ، ئەگەر ئۇ تەستىق سالسىلا ياخشى نەتىجە بەرمەسلىكى مۇمكىن. بۇ يولدا ماڭساق ئۇنىڭغا چوڭ ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرگۈدەكمىز. بولدى، يولداش سادىقنى ئاۋارە قىلمايلى.

ـــ نېمىشقا چوڭ ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرگۈدەكمىز؟ ـــ نەن چى ئۆز گېپىنى ئاختۇرالمىغاندا تۇرگۈنلۈك قىلىدىغان مەجەزىگە ئۆزگەردى، ـــ بىز ئىنىس ـ جىنغا تىنمايمىز.

ـــ سىزنىڭ كاللىڭىز بەزى چاغدا تولمۇ ئاددىيلىشىپ كېتىدۇ، نەن سىلىك. ھازىر كادىرلار قىل ئۈستىدە مېڭىۋاتىدۇ. بۇنداق ئىشنى باشقىلار بىلمەي قالامدۇ؟ ئۇ چاغدا يولداش سادىقنىڭ كاللىسىدىن «ئام-مىنى ئاممىغا كۆرسەتكە سالغان» دېگەن قالپاق مەڭگۈ كەتمەيدۇ. بولدى، ئۇنداق قىلمايلى، ـــ دېدى ھاشىم مىڭ چىكۈينىك سۆزىنى قوۋۇۋەتلەپ.

«يولداش» دېگەن سۆزنى ئاڭلىمىغىلى بىرقانچە ئاي بولغان سادىقنىڭ، مىڭ چىكۈي بىلەن ھاشىمنىڭ «يولداش» دېگەن سۆزى تولمۇ يېقىملىق ئاڭلىنىپ، بىرخىل ئىسسىق ئېقىم بەدىنىگە شۇرۇرىدە تاراپ كەتتى.

ـــ ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟ ـــ دېدى نەن چى ھاشىمغا يۈزلەنىپ.

ـــ ئۇلار قانداق قىلسا بىزمۇ شۇنداق قىلىمىز. ئۇلار سوراپ ئالغانىنى بىزمۇ سوراپ ئالىمىز، ئۇلار بۇلاپ ئالغانىنى بىزمۇ بۇلاپ ئالىمىز. بىزمۇ ئوخشاش ئاممىۋى تەشكىلات. بىز ھەرگىز سادىقنىڭ ۋەكىلى ئەمەس-مىز. تۇرۇڭلار، بۇ ئىشنى ماڭا قويۇۋېتىڭلار، ـــ دېدى ھاشىم ئورنىدىن تۇرۇپ.

بۇنداق قىلغاندا، ئۆزىنىڭ «ئىسيانچى» لاردىن ھېچبىر پەرقى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغان نەن چى ھاشىم، مىڭ چىكۈي بىلەن بىردەم دە ـ تالاش قىلغاندىن كېيىن:

ـــ سىزنىڭچە مۇشۇنداق قىلساق بولامدۇ ساچاڭجاڭ؟ ـــ دېدى گەپ تېڭشاپ جىم ئولتۇرغان سادىققا يۈزلىنىپ.

ـــ ئۇنى سۆزلىتىپ نېمە قىلىسىز؟ ـــ دېدى قاسىم سادىقنىڭ

ئورنىدا جاۋاب بېرىپ، ـــ ئۇ نېمە دېيەلەيتتى. ئۇنداق قىلماڭلار دېسە بىز خاپا بولمىز. شۇنداق قىلىڭلار دېسە ئوخشاشلا خاتا سۆزلىگەن بولمامدۇ؟

ئۇلار قاسمنىڭ زورلىشى بىلەن چىقىپ كەتتى. ئۇلار چىقىپ كېتىشىگە ياندىكى ئۆيدە ھەممىنى تىڭشاپ ئولتۇرغان گۈلنىسا چىقىپ:

ـــ نەن چى دېگەن بۇ يوغان باشنىڭ ئانچە كاللىسى ئىشلىمەيدىغان نېمىكەن. كۆرۈنۈشتە سىزنىڭ ھۆرمىتىڭىزنى قىلمەن دېسىمۇ، ئەمەلىيەتتە سىزنى بالاغا تىقىدىغان ئىشنى قىلدۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ. تەستىق سالغىلى ئۇنماي توغرا قىلدىڭىز. ھاشىم بىلەن مېنىڭ چىكۈي بولمىسا بۇ يوغان باش غەرەز ئۈقماي سىزنى خېلى ئاۋارە قىلاتتى، ـــ دېدى. سەل تۇرۇۋېلىپ سۆزلەپ كەتتى، ـــ مېنىڭچە سىز ھېچقانداق تەشكىلاتقا قاتناشماڭ، ھېچكىمگىمۇ بىر نەرسە تەستىقلاپ بەرمەڭ. ھازىر مېنىڭ ھوقۇقۇم يوق، دەپ تۇرۇۋېلىڭ، ئالدىنقى كۈنى سايىم «سادىق بىزنىڭ تەشكىلاتقا قاتناشسۇن! بىز ئۇنى قوغدايمىز. ھوقۇقدارلاردىن باشقىسىنى قوبۇل قىلمىساقمۇ تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى قوبۇل قىلىمىز» دەپ ماڭا پىچىرلىغانىدى، مەن «ئۇ زاۋۇت باشلىقى بولغان ئادەم. ھەر ئىككى تەرەپتىكىلەرنى ئىنقىلابىي ئامما دەۋاتسا بىر تەرەپكە ئۆتۈۋالسا قانداق بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەرگەنىدىم. بۈگۈن يەنە يولدا كېتىۋېتىپ «يوشۇرۇن قاتناشسۇن، دەپ قويۇڭ» دېدى. مەن رېھىمخان بىلەن كۆرۈشۈشنى باھانە قىلىپ، ئۆيگە قايتىش ئالدىدا ھاشىمنىڭ ئۆيىگە كىردىم. سايىمنىڭ سۆزىنى ئۇنىڭغا دېسەم، ھاشىم «ھەرگىز ئۇنداق قىلمىسۇن! بىز تەرەپنىڭ ئاممىۋى تەشكىلاتىغا قاتناشسا بېشىغا پېت سالىدۇ دېدى. مەن ھاشىمنىڭ پىكرىنى توغرا تاپتىم. مەنمۇ ھەرقانداق تەشكىلاتقا قاتناشمايمەن. سىزچۇ قاراڭ، كۈندۈزى ئىش ۋاقتىدا ئۇلار قەيەردە تۇر دېسە شۇ يەردە تۇرۇڭ. ئاخشىمى باللارنىڭ ئۆگىنىشىگە ياردەم قىلىڭ. ھازىر مەكتەپمۇ ئىنقىلاب قىلىمىز، دەپ دەرسنى توختىتىپ قويىدى. ماھىرنىڭ ئۆگىنىشى ياخشى ئەمەس. بەك شوخلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. تۇنۈگۈن بېدىلىكتە ئالتە ـ يەتتە خەنزۇ باللىرى بىلەن قوللىرىغا كىچىك بايراقنى ئېلىۋېلىپ، چەمبىرەك

هاسل قىلىپ چۆرگىلىتىپ «تاڭ ۋېنسەينى يوقتايلى! سادىقنى يوقتايلى! «بۆرە» نى ئاتايلى» دېيىشىپ شوئار توۋلىشىپتۇ. قولىقىدىن سوزۇپ ئۆيگە ياندۇرۇپ كىرىپ، «سەنمۇ داداڭنى يوقتامسەن؟» دەپ ھەيۋە قىلسام، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ، «ئاۋۇ باللار شۇنداق دەپ ئوينايلى! دېگەن» دەيدۇ. ئىنقىلاب قىلدۇق دەپ بۇ باللارمۇ ساۋاتسىز بولۇپ كەتمىگىيدى.

سادىق ئۇنىڭ سۆزىگە ئاپىرىن ئوقۇپ:

— ئادەم جىددىي پەيتته ئەقىللىق بولۇپ كەتكۈدەك، — دېدى ئەسنەپ تۇرۇپ.

قاسىم نەن چىنى ئۆيگە قايتۇرۇۋېتىپ، مىڭ چىكۈي بىلەن تۇرۇبا بۇلىماقچى بولدى. ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ بۇ ئىشنى كېچىسى، ھازىرلا قىلايلى دېيىشتى. ئاندىن تەرەپ ـ تەرەپكە ئادەم ماڭغۇزۇپ يېرىم سائەتمۇ كەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە 40 نەچچە ئادەمنى توپلىدى. ئىسكىلاتنىڭ يېنىدىلا ئۆيى بار رېن مۇدىرنى ئويغىتىپ، ياخشى ـ يامان گەپلەر بىلەن، ئىسكىلاتتا قېلىپ قالغان 30 تونىنا تۇرۇبا پولاتنىڭ 20 تونىنىسىنى ئاچقىپ كەتتى. رېن مۇدىر قېلىن كۆزەينەكىنى قولىغا ئېلىۋېلىپ، كۆزىنى چىملىداتقىنىچە بىر تەرەپكە قول باغلاپ تۇرۇشتىن باشقا ئىلاج قىلالمىدى. چۈنكى، ئۇ توسىيالمايتتى. ئەگەر قارشىلىق قىلسا، ئاھانەت ئىشتەكەندىن تاشقىرى، تۇرۇبىنى ئوخشاشلا ساقلاپ قالالمايتتى. «ئىسيانچى» لارمۇ مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن بۇلغانىدى.

رېن مۇدىر بۇ تەشكىلاتتىكىلەرنى سەل رەھىمدىل، ئىنتىزامچان كۆرۈپ:

— مۇنۇ ماتېرىيال ئېلىش تالۇنىغا قول قويۇپ بەرگەن بولساڭلار، — دېدى قاسىمغا يېلىنىپ.

— ئۇلار قول قويۇپ بەردىمۇ؟ — دېدى قاسىم سىلىق مۇئامىله بىلەن.

— ياق، ئۇلار قول قويۇپ بەرمىدى. تاياق يېگىلى تاس قالدىم، — دېدى رېن ھال ئېيتىپ.

— ئۇلار قول قويۇپ بەرمىسە بىزمۇ قول قويۇپ بەرمەيمىز.

زاۋۇتنىڭ ھوقۇقى ھازىر «ئىسيانچى» لارنىڭ قولىدا. بۇ ھېسابنى شۇلار-نىڭ تالونىغا قوشۇپ قويۇڭ، ـــ دېدى ھاشىم گەپنى كېسىپلا.

ـــ مەن ھەرقايسىڭلارنى «ئىسيانچى» لاردىن خېلىلا پەرقى بار دەپ چۈشىنىپ، سىلەرگە مايىل قاراشتا ئىدىم، لېكىن، چوڭ پەرقىڭلار يوقكەن ...

رېنىنىڭ غۇدۇراپ ئېيتقان سۆزىنى ھاشىم ئاڭلاپ قالدى. ئۇ ئويلا-نىپ قالدى ـ دە:

ـــ بىزنىڭ تەشكىلاتقا قاتناشماقچىمىدىڭىز؟ ـــ دېدى بىردىنلا پوزىتسىيەسىنى سىلىقلاشتۇرۇپ.

ـــ شۇنداقراق ئويلىغانتىم، لېكىن ئەمدى ھەرقانداق ئاممىۋى تەشكىلاتقا قاتناشمايمەن، ـــ دېدى رېن بېشىنى بۇراپلا كەتمەكچى بولۇپ. چۈنكى قاسىمنىڭ ئادەملىرى ئۆزلىرىگە لازىملىق تۇرۇبىنى ئېلىپ بولغانىدى.

ـــ قول قويۇپ بەرسەم بىزنىڭ تەشكىلاتقا قاتنىشامسىز؟ ـــ دېدى قاسىم ئۇنى توسۇۋېلىپ.

قاسىم كاللىسىدا غىل ـ پال پەيدا بولغان: ئەگەر ئۇنى ئۆز تەشكىلا-تىمىزغا كىرگۈزۈۋالساق ئىسكىلاتتىن نېمە لازىم بولسا شۇنى ئالالايتتۇق، دېگەن مەقسەت بىلەن شۇنداق دېگەنىدى.

ـــ ياق! ـــ دېدى رېن كەسكىنلىك بىلەن.

ـــ نېمىشقا؟ ـــ ھەيرانلىق ئىلكىدە سورىدى قاسىم.

ـــ سىزمۇ ناھايىتى بىر مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى، بۇنچە كۆپ ماتېرىيالغا سىزنىڭ قويغان قولىڭىزمۇ ھېچنېمىگە ھېساب بولمايدۇ. كېتىۋې-رىڭ.

قاسىم ئۆزىگە يەنىلا يول قالدۇرماقچى بولدى:

ـــ ئالاقىلىشىپ تۇرايلى رېن مۇدىر. بۇگۈنكى ئىش كېيىن قانداق ئاقىۋەت كەلتۈرسىمۇ مەن ئۇنىڭغا ئالىمەن. سىزگە ئىتتىرىپ قويمايمەن.

قاسىم ئۇنىڭ غولىغا قېقىپ قويدى. ئۇ باش ئىسكىلاتنىڭ جەنۇب تەرەپ دەرۋازىسى ئۇستىگە ئورنىتىلغان يۇز ۋاتلىق چىراغ نۇرىدىن يىراق-

شىپ ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇلۇق ئىچىگە كىرىپ، ئۆز ئادەملىرى كەتكەن تەرەپتە كۆزدىن غايىب بولدى. رېن قاسىمنىڭ كەينىدىن قاراپ قالغانچە ئويلىنىپ قالدى: «قارىغاندا بۇلارنىڭ يەنىلا پەرقى باردەك قىلىدۇ. «ئىسـ ـيانچى» لار بېشىمدا كالتەك تەڭلەپ دېۋىلىرىنى بوزغانـ ـچە: «سەنمۇ گومىنداڭدىن ھەقىقەتكە قايتقان ئەكسىيەتچى ئوفىتسېر، ھوشۇڭنى تېپىپ يۈر. ئەگەر بۇ ماتېرىياللارنى بىزنى ئالدى دەپ ئاغزىڭنى ئاچىدىغان بولساڭ، سېنىمۇ تارتىپ چىقىرىپ چاۋاڭنى چىتقا يېيىۋېتىمىز» دەپ تەھدىت سېلىپ ئېلىپ چىقىپ كەتكەندى. بۇلار قانداق بولمىسۇن ياخشى گەپ ۋە مەسلىھەت بىلەن ئالدى. مەسئۇلىيەتنى ساڭا ئارتىپ قويمايمىز دەپ ۋەدە بەردى. بىر مەزگىل قاراپ تېقىپ قويۇل قىلمىز دېسە مۇشۇلارنىڭ تەشكىلاتىغا قاتنىشاي. بولمىسا ھازىر تەشكىلاتقا قاتناشـ ـمىغان ئادەم ئىگىسىز قىلىۋاتامدۇ؟» ئۇ چىراغلارنى ئۆچۈرۈپ، ئىشىك ـ دېرىزىـ ـلەرنى تاقاپ ئۇخلاشقا كىرىپ كەتتى.

ئەتىسى ئەمگەك قىلىۋاتقان جايدا سادىق تاڭ ۋېنسەيگە شۇنىرلاپ تۇرۇپ ئاخشام بولغان ئىشنى سۆزلەپ بەردى.

ـــ توغرا قىلىپسىز، ئىنتايىن توغرا قىلىپسىز! ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي ناھايىتى رازىمەنلىك بىلدۈرۈپ، ۋە ئۇيغۇرچىنى ياسداپ سۆزلەپ، ـــ مەنمۇ ئىككى ئىشنى قەتئىي قىلماسلىق قارارىغا كەلدىم. بىرى، ھەرقانداق تەشكىلاتقا قاتناشماسلىق؛ ئىككىنچىسى، قايسى تەرەپ بولسۇن، ھېچنېمە تەستىقلاپ بەرمەسلىك. كۆزقاراش دېگەن كۆز قاراش، لېكىن تەشكىلاتقا قاتنىشىش باشقا گەپ. تۇغمەيدىغان ئويۇن، ئايىغى چىقمايدىغان زىيانەت بولمايدۇ. بىكار بولۇپ قالساق باللىرىمىزنىڭ ئوقۇنىشىگە يارىدىم قىلايلى. بولمىسا ئۆز بېشىمىزغا ئۆزىمىز پىت سېلىۋېلىپ، يېمىگەن مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلەيمىز.

ـــ بۇ كاتۇڭشىلار ئۇستۇن ـ تۆۋەنلىك تالاشقاندا ئاجايىپ كاللىسى ئىشلەيدىكەن. لېكىن، جىق ئىشلاردا ناھايىتى كۆلكىلىك ئويۇنلارنى ئويـ ـنايدىكەن. ئۇلار سېنى يوقتىمەن دېگەندە ۋاستە تاللاپ ئولتۇرمىغاندەك، سېنى قولغا كەلتۈرىمەن دېگەندىمۇ ھەرگىز ۋاستە تاللاپ ئولتۇرماي،

تۇنۇگۈن مۇنداق دېگەنتىم، بۇگۈن ئەمدى مۇنداق دېسەم قانداق بولا؟ گېپىم قارىمۇقارشى بولۇپ قالماسمۇ؟ كىشىلەر ئىشىنەرمۇ، دېگەننىمۇ ئويلاپ قويمايدىكەن. مەن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنچى قول كاتىۋاشلىرىنىڭ ساپلا شۇنداق ئادەملەر ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتىم. نەن چى بىلەن جاڭ زەمبىرەكنىڭ ھەر ئىككىسىنىڭ قورسقىدا تۇزۇكرەك بىر نېمە يوق، قارا قورساق، قارا نىيەتلەردىن ئىكەن. بۇنداق ئادەملەرنىڭ يۆتىلىگەن قوشۇنى نېمە قىلماقچى؟ بۇزۇشتىن باشقىسىنى بىلمەيدۇ. ئاخشام ھاشىم بىلەن مىڭ چىكوي بولمىسا نەن چى مېنىڭ ئاللا ـ توۋامنى چىقىراتتى. ئۇ، راستتىن سىز بىلەن مېنى قوغدايدىغاندەك قىلىدۇ. لېكىن، ئۇ قانداق قوغدايدۇ؟ ئۇ قوغداشنىڭ ئەڭ ئاددىيى، توغرا يوللىرىنمۇ بىلمىسە، قانداق قوغدايدۇ؟ بەزى گەپلىرى كىچىك بالىنىڭ گېپىگە ئوخشايدۇ. مېنىڭچە مىڭ چىكوي ياش بولغان بىلەن پەملىك يىگىتتەك قىلىدۇ. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا بىرەر پوقا يولۇقۇپ قالمىسا، ياخشى ئىز باسارلاردىن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، ـــ دېدى سادىق ئۆزىنى خىيالىلىرىنى تاڭ بىلەن ئورتاقلىشىپ.

ـــ ئىككى تەرەپ زاۋۇت ئىچىدە ئەلەم كۆرىشى قوزغىمىسا بولاتتى، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي يېقىندىن بۇيان ھەر سائەت، ھەر مىنۇت ئەندىشە قىلىپ كېلىۋاتقان خىيالىنى سادىققا بىلدۈرۈپ، ـــ قانداق قىلساق ئۇلارغا خىزمەت ئىشلەپ، توسىغىلى بولار؟

تاڭ ۋېنسەي سوئال نەزىرى بىلەن سادىققا قاراپ گەپتىن توختىدى. سادىق دەماللىقا بىر نېمە دېيەلمەي:

ـــ ھەر ئىككى تەرەپ بىرقانچە قېتىم سىرتتىكى ئەلەم كۆرىشىگە قاتنىشىپتىمىش، تېخى ئالدىدا ماگىدىغان ھۇجۇمچىلار بىزنىڭ زاۋۇتتىكىلەر ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ ئۇلار زاۋۇتنا جېدەل تېرىماي قالمايدۇ. قانداقمۇ قىلارمىز؟ زاۋۇتنى ۋەيران قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئۇزۇنغىچە ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولماس قىلىۋېتەمدىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

ـــ ئىشلەپچىقىرىشنى ئاللىقاچان ۋەيران قىلىپ بولدى. ئىسكىلاتتىن

كى 50 تونندىن ئارتۇق پولات تۇرۇبىلارنى نەيزە ياساپ تۇگىتىپ بوپتۇ. ئەمدى ملتىق، تاپانچا، ئاپتومات ياساش ئۈچۈن يۇقىرى سۈپەتلىك پولاتقا تېگىش قىلىۋاتىدۇ دەيدۇ، ـــ دېدى سادىق غەمكىن ھالدا.

ـــ سىز نەن چى بىلەن، مەن جاڭ زەمبىرەك بىلەن سۆزلىشىپ باقامدۇقيا؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي.

ـــ قويۇڭا، بىز يەنىلا يۇقىرىدا دېيىشكەن ئىككى پرىنسىپىمىزدا چىڭ تۇرۇپ، ئەمگىكىمىزنى قىلىپ، خوتۇن، بالىلىرىمىزغا يارىدەم قىلايلى- چۇ. ھازىرقى ئەھۋالدا ھەرقانداق ياخشى نىيەتنىڭ ياخشى ئۇنۇم بېرىشى ناتايىن. ئۆزىمىزگە كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىۋېلىپ نېمىمۇ قىلىمىز؟

تاڭ بىلەن سادىقنىڭ ئۇزۇن پىچىرلىشىپ كەتكەنلىكىدىن گۇمان قىلىۋاتقان ئىش بېشى پات ـ پات ئۇلارغا قاراپ قويياتتى. ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ ئىككىسىنى ئۆز ئىشىنى قىلىشقا بۇيرۇدى. بۇ يەردە سادىقلار بىلەن بىرگە ئەمگەك قىلىۋاتقان 13 كادىر بار ئىدى. بۇ 13 كادىرنىڭ ھەممىسى «ئىسيانچى» لار تارتىپ چىققانلار بولۇپ، شىڭ خەيدى قاتارلىق «ئۆلۈك يولۋاس» نى بۇلارغا ئارىلاشتۇرمىغانىدى. «ئىسـ- يانچى» لار سادىقلارنى پارقازان سېخىغا ئەمگەككە سېلىشتا، ئىككى ئىشنى كۆزدە تۇتقانىدى. بىرى، بۇ يىل ئون تونناىلىق ئىككى پارقازاننى ئاپتوماتـ لاشتۇراتتى. ئۇنىڭغا ئاپتوماتنىڭ كۆمۈر يۇرۇشدىغان تاسما لىنىيە ئورنـ تىلغانلىقى ئۈچۈن ئون نەچچە مېتىر چوڭقۇرلۇقتا ئورەك كولىنىپ، بېتون بىلەن قاتۇرۇلاتتى. بۇنىڭغا كۆپ ئەمگەك كۈچى كېتەتتى ھەم ئىشنىڭ جاپالىقلىقىنى ئۇلارغا كۆرسىتىپ قويماقچىدى. ئىككىنچى سەۋەبى، بۇ سېختىكى كادىردىن تارتىپ ئىشچىغىچە ھەممىسى «ئىسيانچى» لار ئىدى. سىلىكىبۇدا بۇ سېخىنىڭ بىر مۇدىرى 3 ـ نومۇرلۇق كاتتىۋاشلاردىن ئىدى. سىلىكىبۇدىكىلەر بۇ سېخنى «بىر تۇتاش قىزىللاشقان قوشۇن» دەپ باشقا سېخلارنىكىمۇ بۇلارغا ئوخشاش بىر تۇتاش «قىزىلىششىنى تەلەپ قىلىپ چاقىرىق چىقىرىپ تۇراتتى. «كۆپ سانلىق» لار بۇ سېخنى «ئىسيانچى» لارنىڭ قارا ئۇۋۇسى، «كاللىلارنىڭ چوڭ قوتىنى» دەيتتى. «كۆپ سانلىق» لارنىكىمۇ «بىر تۇتاش قىزىللاشقان» سېخى بار ئىدى. «ئىسيانچى» لار

بۇ سېخنى «پادىشاھنى قوغدىغۇچىلارنىڭ ئۇۋىسى» (باۋخۇاڭچەيلەر)، «ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسى بىلەن زەھەرلەنگۈچىلەر» نىڭ بۆشۈكى دەيتتى.

تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق پەرەز قىلغاندەك زاۋۇت ئىچىدىكى ۋەزىيەت بىرقانچە كۈنگە قالماي كەسكىنلەشتى. ئىككى تەرەپ بىرقانچە قېتىم ئەلەم ۋە قەلەمدە ئېلىشقاندىن كېيىن، ئاچچىقىنى كادىرلاردىن چىقىرىش ئۈچۈن ئۇلارنى ئەمگەك قىلىۋاتقان جايدىن توپى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ «قىزىل بازا» لىرىغا ھەيدەپ بېرىپ نەچچە كۈنگىچە ئۆزۈلدۈرمەي كۈرەش ۋە پىكىر قىلدى. ئەمدى سېخ، بۆلۈملەردە ئىشلەيدىغانلار قالمىدى. مەيلى قايسى تەشكىلاتقا قاتناشقانلار بولمىسۇن، ھەممىسى «ئىنقىلاب قىلىش ئۈچۈن» ئەلەم كۈرىشى سېپىگە ئاتلانغاندى.

2

تراكتور زاۋۇتىنىڭ يۇقىرى تېخنىكا ماھارىتى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا يەنە بىر قېتىم نامايان بولدى. نەيزە بىلەن ئېلىپ بېرىلغان ئەلەم كۈرىشى ئۇزاققا قالماي رەسمىي قورالنى ئېلىشىشقا ئۆزگەردى. ئاممىۋى تەشكىلاتلار دەسلەپتە مىلتىق، تاپانچىلارنى ھەربىي قىسىملارنىڭ «سوڭچى» لارنى قوللىغان بەن، روتىلىرىدىن «بۇلىدى». لېكىن، بۇ قورالنىڭ سانى بەك ئاز ئىدى. كەسكىن ئېلىشىۋاتقان ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىيالمايتتى. نەتىجىدە ئالدى بىلەن ماشىنىسازلىق سىستېمىسىدا ھەرخىل قورالارنى ياساش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. زاۋۇتتىكى ھەرقايسى تەرەپمۇ ئۆز بازىلىرىدا، يەرلىك مىلتىق، يەرلىك تاپانچا، ناگان، يەرلىك ئاپتومات، يەرلىك زەمبىرەكلەرنى ياساپ ئۆزلىرىنى تولۇق قورالاندۇردى. ئاندىن باشقا ئورۇندىكى ئۆز تەرەپلىرىگىمۇ مۇشۇ خىلدىكى قورالارنى ياساپ بەردى. بۇ قورال ـ ياراغ ياساش ئىشىغا قايسى تەشكىلاتنىڭ بۇرۇن تۇتۇش قىلغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. لېكىن، تراكتور زاۋۇت قورال ياساشتا داڭ چىقىرىپ، رەسمىي قورال زاۋۇتىغا

ئايلاندى. بۇ «تەجربە» پۈتۈن ئۇرۇمچى رايونىغا كېڭىيىپ، ھەممە ئورۇنلار ئۆزلىرىنى «يەرلىك» قورال بىلەن قوراللاندۇرۇشقا كىرىشىپ كەتتى. زاۋۇتنىڭ باش ئىسكىلاتىدىن تارتىپ، تارماق ئىسكىلات، سېخ ئىسكىلاتلىرى قورۇقدىلىپ قالدى. نازۇك زاپچاسلارغا ئىشلىتىدىغان ئالىي سورتلۇق پولاتنىڭ ھەرقاندىقىنى تاپقىلى بولمايتتى.

ئەلەم كۆرىشىنىڭ كەسكىنلىشىشىگە ئەگىشىپ، يېنىك تېپتىكى قوراللارمۇ ئېھتىياجنى قامدىيالماي قالدى. «كۆپ سانلىق» لار بىرىنچى بولۇپ 28 تېپلىق تراكتورنى تانكا، برونېۋىك قىلىپ ئۆزگەرتتى. بۇنىڭ كۆرگەن «ئىسيانچى» لار كاتتۇبشى جاڭ زەمبىرەك بىرقانچە كۈن ئىچىدىلا ئوتتۇرا تېپتىكى زەمبىرەكتىن ئىككىنى ياساپ چىقتى.

ئىككى تەرەپ شىددەت بىلەن ئېلىشماقتا ئىدى. «ئىسيانچى» لار ياساپ چىققان ئوتتۇرا تېپتىكى زەمبىرەكنىڭ ئېغىزى «كۆپ سانلىق» لارنىڭ «قىزىل بازىسى» غا قارىتىلغانىدى. بىرىنچى قېتىملىق ئوق نىشانغا يېقىن جايدا پارتلىسىمۇ ئىككىنچى قېتىملىق ئېتىلىدىغان ئوق جايىدىلا پارتلاپ، زەمبىرەكنىڭ كالىبرىنى يېرىپ تاشلىدى. ئۇنىڭدا مەشغۇلات قىلىۋاتقان ئىككى ئادەم ئۆلۈپ، ئىككى ئادەمنىڭ كۆزى مەڭگۈ كۆرەلمەس، ئىككى ئادەمنىڭ قولىقى مەڭگۈ ئاڭلىيالماس بولۇپ قالدى.

جاڭ زەمبىرەك ئۆز مەسئۇلىيىتىنىڭ ئېغىرلىقىنى ھېس قىلىپ ئىنتايىن قورقتى. لېكىن، ئۇ ئۆز ئەتراپىدىكىلەرگە خىزمەت ئىشلەپ، «ئىنقىلاب دېگەندە قۇربان بېرىش بولۇپ تۇرىدىغان ئىش» دېگەندەك سۆزلەرنى سۆزلەپ يۈرۈپ ۋاقىتلىق بولسىمۇ، بۇ ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتنى تەستە يېغىشتۇردى.

«كۆپ سانلىق» لار ياسىغان برونېۋىك تانكا ئاتاكىغا ئۆتىدىغان چاغدا ئوتى ئۆچۈپ قىلىپ، ئادەملىرى بىلەن قوشۇلۇپ قارشى تەرەپكە «ئەسىر» گە چۈشۈپ قالدى. بۇ ئىشلار راستتىن بولۇۋاتسىمۇ، لېكىن كىشىگە خۇددى باللار ئويۇنچۇق ئويناۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى. ئۇلارنىڭ ياسىغان تاپانچىلىرىنىڭ بەزىلىرى تەپكىنى باسقاندا ئېتىلماي، ئۇنىڭ چاتىقىنى ئىزدەۋاتقاندا «گوم» قىلىپ ئېتىلاتتى ـ دە تاپانچا تۇتقان

كىشىنى يا ياردار قىلاتتى، يا جېنىنى ئالاتتى. بىر «ئىسيانچى» ئوقى بەتلەنگەن تاپانچىنىڭ ئوچىنى تۆۋەنگە قارىتىپ بىلگە ئېسىۋالغانىكەن يولدا كېتىۋاتقاندا ئۆزلۈكىدىن ئېتىلىپ كېتىپ، ئۇنىڭ بىر پۇتىنىڭ ئۇچ بارمىقىنى ئۇزۇپ تاشلاپتۇ.

ئەلەم كۆرىشى قىلىشقا باھانە تاپماق قايسى تەرەپ ئۇچۇن بولسۇن ئاسان ئىدى. بۇگۇن ئۇ بۇ باھانە بىلەن ئەلەم كۆرىشى قوزغىسا، ئەتە ئەرزىمەس ئىشلارنى باھانە قىلىپ سۇركىلەتتى ـ دە، بىرقانچە سائەتكە قالماي ياكى ئەتىسى شىددەت بىلەن ئېلىشاتتى.

تەرەپباز كاتتىۋاشلار «ئىنقىلاب» نامى بىلەن قەسەم ئىچىپ، ئۆز تەشكىلاتىدىكى ئاممىنى ئەلەم كۆرىشى قىلىشقا كۈشكۈرتسىمۇ، ئۆزلىرى قورال تۇتمايتتى ھەم «جەڭگە» كىرمەيتتى.

ئەھۋال كۈندىن ـ كۈنگە يامانلىشىۋاتاتتى. بولۇپمۇ، ئەلەم كۆرىشىدە كىمنىڭ ئوقىدا ئۆلگەن ياكى ياردار بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغانلار ـ نىڭ سانى ئايمۇ ئاي ئېشىپ بېرىۋاتاتتى. كاتتىۋاشلار ئۆلگەنلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئۆز ئالدىغىلا «ئىنقىلابىي قۇربان»، ياردار بولغانلارغا «ئىش ئۈستىدە ياردار بولغان» دېگەن نامالارنى بېرىپ ئېلان قىلاتتى. لېكىن، ئۇ قانۇنلاشمايتتى. بۇنداق چاغدا، ئۇلار زاۋۇتنىڭ ئەسلىدىكى باشلىقلىرىغا ئۆسۈپ، ئۇنى قانۇنلاشتۇرۇش ئۈچۇن ئارىغا ئېلىۋېلىپ نەچـچە كۈن قىستايتتى، نۆۋەت بىلەن قورشاپ ھۇجۇم قىلاتتى، كادىرلار ھالسىزلىنىپ تاكى يېقىلىپ قالمىغۇچە بولدى قىلمايتتى. بەزى چاغلاردا ئۇلار ئۆلۈكنى نوسولكىغا سېلىۋېلىپ، كوچىمۇ كوچا نامايىش قىلغاندىن كېيىن، زاۋۇتنىڭ مەمۇرىي بىناسى ئالدىغا ئەكېلىپ قويۇپ قويياتتى، ئاندىن، زاۋۇت مەسئۇللىرىنى مەجبۇرىي تۇتۇپ كېلىپ:

ـــ سەنلەر ئۇنىڭ «ئىنقىلابىي قۇربان» لىقىنى ئېتىراپ قىلىپ، نەپىقە پۇلىنى بېرىشكە تەستىق سالغاندىن كېيىن ئاندىن يەرلىكىدە قويـ ـمىز، ـــ دەپ تاكى مىيتتىن سېسىق پۇراق چىققۇچە كادىرلار بىلەن ئېلىشاتتى.

ئۇلار بۇنداق ئىشلارنى زاۋۇت باشلىقى بېجىرىدۇ دەپ قاراپ، كۆپ

چاغلاردا سادىقنى سۆرەپ كېلەتتى. سادىق كۆڭلىدە: «ماۋ جۇشى ئەلەم كۆرىشى قىلماي، قەلەم كۆرىشى قىلىڭلار» دەپ يولىيورۇق بەرگەن تۇرسا، ئۇلار كاتتىۋاشلىرىنىڭ كەينىگە كىرىپ ئەلەم كۆرىشىدە ئۆلسە، بۇنىڭ زاۋۇت بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ قەيەردىكى ئەلەم كۆرىشىدە، نېمە سەۋەبتىن ئۆلدى بىلگىلى بولمىسا، بىزنى ئىزدەپ نېمە قىلىدۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلىسىمۇ، گەپنى سىلىق، يوللۇق قىلىپ:

— پالانى يولداش ھەقىقەتەن ياخشى يولداش ئىدى. ئىنقىلابىي قۇربان بولۇشقىمۇ تېگىشلىك. لېكىن، «ئىنقىلابىي قۇربان» دېگەن نامنى بىز بېرەلمەيمىز، بۇ ئىش بىزنىڭ قولىمىزدىن كەلمەيدۇ. پۇلنى بېرىشنىمۇ بىز بېكىتەلمەيمىز، — دېگەننى تەكرارلاپ ھارغاندىن كېيىن گۆشىنىپ تۇرۇۋالاتتى.

بىر قېتىم «ئىسيانچى» لاردىن بىرى ئۆز كۆز قارىشىدىكىلەرگە يارەم بېرىش ئەلەم كۆرىشىدە، ئۆزلىرى ياسىۋالغان قول بومبىسىنىڭ پىلىكىنى تارتىشىغا قول بومبا ئۇنىڭ قولىدىلا پارتلاپ كېتىپ، ئۇنى نەچچە پارچە قىلىۋەتتى. ئۇلار ئۆلۈكنىڭ پارچىلىرىنى تېرىپ، نوسولكىغا يېغاندىن كېيىن سىرتتا بولغان ئەلەم كۆرىشىنى زاۋۇتتا بولغان، ئۆزى ئۆلگەنى «كۆپ سانلىق» لار ئۆلتۇرگەن قىلىپ زاۋۇت مەمۇرىيەت بىناسى ئالدىغا قويۇپ قويۇپ ئادەم توپلاپ جېدەل چىقىرىشقا باشلىدى. ئۇلار زاۋۇتنىڭ ئەسلىدىكى «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان» بەش ھوقۇقدارىنى مەجبۇرىي بۇ جايغا ھەيدەپ كەلدى. زاۋۇتنىڭ ئەسلىدىكى رەھبەرلىرىدىن پەقەت خۇاڭ شىگلا يوق ئىدى. ئۇ ھازىر «ئىسيانچى» لارنىڭ سىرتتا تۇرۇشلۇق ئالاقىچىسى ئىدى.

مانا يەنە بىر مەيدان قىزىق كومېدىيە ئوينىلىشقا باشلىدى. ئۇلار سادىققا قول قويۇش ئۈچۈن بىر ۋاراق خەت تاپشۇردى. ئۇنىڭغا: «زاۋۇتنىڭ مۇنەۋۋەر ئىشچىسى، كومپارتىيە ئەزاسى، مەيدانى مۇستەھكەم پرولېتارىيات ئىنقىلابچىسى يولداش چىڭ يىمىن زاۋۇتنى قوغداشتىن ئىبارەت بىر مەيدان قانلىق سىنىپىي كۆرەش جەريانىدا شەرەپ بىلەن قۇربان بولدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن: بىرىنچى، ئۇنى «ئىنقىلابىي قۇربان دەپ

جاكارلايمز! ئىككىنچى، ئايالى جاڭ شىمىننى زاۋۇتنىڭ رەسمىي ئىشچىسى دەپ ئېتىراپ قىلىنمىز. ئۇچىنچى، ئىككى ئوغلى تاكى 18 ياشقا تولغۇچە زاۋۇت ئىنقىلابىي قوۇرباناللار ئۆلچىمى بويىچە نەپقە بېرىدۇ. تۆتىنچى، ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى ئىشقا چىقىش بېشىغا تولغاندىن كېيىن زاۋۇت مەسئۇل بولۇپ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىدۇ. ئالاھىدە ئۇقتۇرۇش قىلىندى.

زاۋۇت باشلىقى سادىق. 1969 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى»

دېگەنلەر يېزىلغانىدى.

ـــ قېنى سا چاڭجاڭ، قول قويۇڭ! بىز سىز ئۇچۇن ھەممە تەرىپىنى ئويلىشىپ ھۆججەتنى تەييار قىلىپ قويدۇق. قولىڭىزنى قويسىڭىزلا بولدى، ـــ دېدى جاڭ زەمبىرەك سادىقنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ.

ئەتراپنى بىرەر يۈزدەك ئادەم ئورىۋالغانىدى. سادىق گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر نەرسىنى ئويلاۋاتقان ئالامەتمۇ كۆرۈنمەيتتى.

ـــ مەن سىزگە گەپ قىلىۋاتىمەن سا چاڭجاڭ! ـــ دېدى جاڭ زەمبىرەك چىڭقىلىپ، ئۇنىڭ گۇرەن تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتكەنىدى.

ـــ كىمگە گەپ قىلىۋاتىسىز جاڭ چاڭجاڭ؟! ـــ دېدى سادىق ئۇنىڭدىن ياندۇرۇپ سوراپ.

ـــ سىز كىمنى چاڭجاڭ دەۋاتىسىز، مېنىمۇ؟ ـــ دېدى جاڭ زەمبىرەك بېگىز قولى بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتىپ. ئۇنىڭ چىرايىدا ھەم خۇشاللىق، ھەم ھەيران قېلىشتەك چۈشىنىكسىز ئالامەتلەر پەيدا بولغانىدى.

ـــ ئەلۋەتتە سىزنى دەيمەن ـ دە، سىز مەندىن ھوقۇق تارتىۋېلىپ، ئۆزىڭىزنى چاڭجاڭ دەپ ئېلان قىلغان ئەمەسمۇ؟ بۇنىڭغا ئۆزىڭىز قول قويسىڭىزلا ئىش پۈتىمەمدۇ؟

ـــ سىز چاقچاق قىلىۋاتامسىز ياكى تەتۇر ھېساب ئېلىۋاتامسىز؟

ـــ مەندە تەتۇر ھېساب ئالغۇدەك قۇدرەت نېمە ئىش قىلسۇن! بولغان ئۆزگىرىشنى سىزگە ئەسلىتىپ قويۇۋاتىمەن.

ـــ قويۇڭ ئۇنداق پوقا كېرەك كەلمەيدىغان ھوقۇقنى؟ ـــ جاڭ

زەمبرەك دەقىقە ئىچىدە بىچارە قىياپەتكە كىردى، ـــ مالىيە ھوقۇقى، كادىرلار ھوقۇقى، ئەمگەك ئىش ھەققى ھوقۇقى بولمىسا، ئۇنداق زاۋۇت باشلىقى دېگەن ھوقۇق قالغانلىرى پوققا تەڭكەن. مۇشۇ ئوچ ئورۇن يۇقىرىنىڭ ئۇقتۇرۇشى بار دەپ ئاممۇى تەشكىلاتنىڭ ھەرقانداق پىكرىنى ئېتىراپ قىلمايۋاتىدۇ.

سادىق خوددى ئۇنى گەپكە سالغاندەك قىلىپ:

ـــ سىز ئۆز ئادەملىرىڭىزنى بۇرۇنقى كادىرلارنىڭ ئورنىغا ئالماشتۇرۇپ بولۇپسىزغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇ خۇمپەرلەر تامغىنى تىقىۋېلىپ، شامال ئوچۇپ تۇرىدىغان ئىشخانا بىلەن قورۇق تارتمىلىق كەنتىرنىلا بىزگە بەردى. مالىيە بۆلۈمدىكىلەر «زاۋۇتنىڭ ھېسابىدا بىر تىيىنمۇ يوق، ھوقۇقنى ئالمىز دېسەڭلار، ھازىرلا ئۆتكۈزۈپ بېرىمىز» دەيدۇ. بىر تىيىن يوق، ئۇنداق مالىيە ھوقۇقىنى نېمە قىلىمىز؟ پۇل بار دەپتەرنى چوقۇم بىر يەرگە تىقىۋەتتى.

نويابىرنىڭ ئاخىرى بولۇشىغا قارىماي ھاۋا ئانچە سوغۇقمۇ ئەمەس ئىدى. سوۋېتلىقلار ئاساساندا ئالقانچىلىكمۇ بولوت كۆرۈنمەيتتى. لېكىن ئۇلار چوشلۇق تاماقتىن كېيىنلا دەتالاشقا چوشكەنىدى، نامازدىگەر ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى ئادەملەر سوغۇقتىن توڭلاشقا باشلىدى. ئەتراپىدىكى دەسلەپتە يىغىلغان بىرەر يۈزدەك ئادەمدىن ئەمدى 40 ـ 50 كىلا قالغانىدى. ھاشىم ئۆزىنىڭ 20 دەك ئادىمى بىلەن بىر چەتتە تاماشا كۆرۈپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان گەپ ـ سۆز، ھەربىرىكەتلەرگە دىققەت بىلەن نەزەر سېلىپ تۇراتتى.

ـــ جاڭ چاڭجاڭ، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي چاڭجاڭ تەلەپپۇزىنى ئۇرغۇلۇق چىقىرىپ، ـــ بىز بىرەر ئىشخانا تېپىپ سۆزلەشسەك قانداق؟

ـــ سىز جىم تۇرۇڭ بىزگە نوقتا سالمەن دېمەي. بىز سادىق چاڭجاڭ بىلەن سۆزلىشۋاتىمىز. ھازىر ئىشخانىلارغا پار بەردى. مېيىتنى ئۇ يەرگە ئەكىرگىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى جاڭ زەمبرەك تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىققا پەرقلىق مۇئامىلە قىلغان بولۇۋېلىپ.

ـــ ھەي لاۋ جاڭ، ھوقۇق تۇتۇشنى قاملاشتۇرالمىغاندىكىن بىزگە

ئۆتكۈزۈپ بەرسەڭلار بولمامدۇ؟

تۇيۇقسىز چىققان ئاۋاز تەرەپكە ھەممە ئادەم قاراشتى. قاسىم پوقاق فونتان قىرغىقىغا ھەمىدىن ئېگىز چىقىۋېلىپ، ئىككى قولىنى بىلىكىگە تىرىگەن ھالدا مەسخىرە قىلغاندەك قاراپ تۇراتتى.

ـــ جىددىي سىياسىي ئىشنى چاقچاقلا ئايلاندۇرما، قاسىمجۇ سەن؟ بۇ يەرگە يەنە جېدەل تېرىغىلى كەلدىڭما؟ سەن ۋە سېنىڭ ئادەملىرىڭگە بۇ يەردە نېمە بار؟ ـــ دېدى جاڭ زەمبىرەك قاسىمغا يۈز ـ خاتىرە قىلغاندەك تەلەپپۇزدا.

جاڭ زەمبىرەكنىڭ ئادەملىرى قۇتراپ، چۇرۇقلىشىپ كەتتى. ھامان جېدەل چىقىشتىن ئېھتىيات قىلىپ تۇرغان تاڭ ۋېنسەي سادىققا پىچىرلاپ:

ـــ ئۇنىڭ بىلەن گەپ ئۈيغۇنى ئويىنماي كەسكىن جاۋاب بېرىڭ! بۇ يەردىن كېتەيلى، ـــ دېدى.

ـــ جاڭ سىلىڭ، مەن بۇنىڭغا قەتئىي قول قويالمايمەن، ـــ دېدى سادىق كېسىپلا. جاڭ زەمبىرەك بىردىنلا ئەسلىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىدى:

ـــ سەن تەتۇر ھېساب ئېلىۋاتسەن. سەنلەرنىڭ چاڭجاڭ، چاڭجاڭ دېيىشلىرىڭ پۈتۈنلەي مەسخىرىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئىككىنچى بۇ گەپنى قايتا ئاغزىڭغا ئېلىشقۇچى بولما! بولمىسا كۆرگۈلۈكىنى كۆرسەن. مەن چىرايلىق سۆزلىشەيلى دېگەنىدىم. لېكىن، سەنلەر ھەدەپ مېنى چاڭجاڭ، دېيىشتىڭ. مېنى چۈشەنمەيدۇ دېيىشەمسەن؟ ئۆزۈڭ چاڭجاڭ بولغاندىكىن ئۆزۈڭ قول قوي دېمەكچى. ئۇخلاپ چۈشۈڭ! مەن قول قويمايمەن. سەنلەرنىڭ بۇ ھۆججەتكە قول قويماي تۇرۇپ بۇ يەردىن كېتىپ باققىنىڭنى بىر كۆرەي!

جاڭ زەمبىرەكنىڭ ئەلپازىنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى كۆرگەن ئۇنىڭ ئادەملىرىمۇ تەرەپ ـ تەرەپتىن قول شىلتىپ، ئاغزىنى بۇزۇپ ھۇجۇم چەمبەرىكىنى تارايتتى. بەزىلەر بىگىز قولىنى تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنىڭ بۇرنىغىچە نىقتاپ كەلدى. ئەمدى ھېچكىمنىڭ گېپىنى ھېچكىم ئاڭلىيالمىدى. 2 ـ نومۇرلۇق سىلىڭ ھېلىم پىنسىپ ئۆز ئادەملىرىنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن جاڭ زەمبىرەككە بولۇشۇپ:

ـــ نېمە ئۇچۇن قول قويمايسەن؟ بىز زاۋۇتنى، سەنلەرنى قوغدايمىز دەپ جان تىكىپ، قان كېچىپ جەڭ قىلساق، سەن ھوقۇقدارلار تاغقا چىقىۋېلىپ «يولۋاس سوقۇشى ئويۇنى» نى كۆرۈشۈۋاتسەن. مۇشۇنداق ئېنىق ئىشقا قول قويماسلىقنىڭ سەۋەبىنى ئېنىق دېيىش! بولمىسا غدىڭ ـ پىدىڭ دېيىشمەي قول قويۇش! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ توغرا! سەۋەبىنى ئېيتىش!

20 ـ 30 دەك ئادەم تەرەپ ـ تەرەپتىن چۇرقىراشتى. ھېلىمنىڭ مەقسىتى سادىقنىڭ زەردىسىنى قاينىتىپ، ئۇ زاۋۇتنى قوغدايمەن دەپ ئۆلمىدى. بەلكى، سىرتتىكى ئەلەم كۆرىشىدە ئۆزى ياسىۋالغان بومبىدا پارتلاپ ئۆلدى دېگۈزۈپ، ئاندىن كوكۇلىسىدىن تۇتماقچىدى. لېكىن، سادىق ئۇنداق دېمىدى. چۈنكى ئۇ بۇنداق قاينامغا نەچچە چۈشۈپ، كۆپ ئاۋارىچىلىكلەرگە ئۇچرىغانلىقتىن ھازىر خېلىلا تەجرىبىلىك بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشلىرى بىلەن كارى بولماي جىم تۇرۇۋالدى.

ـــ جىم تۇرۇۋېلىپ قۇتۇلمەن دېمە! سۆزلە! ـــ دېدى بىرى بىگىز قولىنى سادىقنىڭ بۇرنىغا تەگكۈزۈپ تۇرۇپ.

ـــ نېمىشقا قول قويغىلى بولمايدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى مەن دەپ بېرەي، ـــ دېدى باياتىنىدىن بۇيان غەزىپىنى باسالماي، كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ تۇرغان ئوسمان سادىق بىلەن تاڭ ۋېنسەينىڭ ئارىسىدىن بېرىپ ئالدىغا چىقىپ.

ـــ سەن نېمىتىك؟ بىزگە تەرجىمان كەتمەيدۇ؟ ـــ دېدى ھېلىم ئوسماننىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ.

ـــ قول سالمەن دېمە ھېلىم جۇمۇ! ـــ ئوسمان ئۆزىنى تۇتۇۋالماسمۇ، ھېلىمنى چاپىناپ پۇركۇۋېتىدىغان ئەلپازدا ئىدى. ئۇنىڭغىچە جاڭ زەمبىرەك ھېلىمنى يېنىغا تارتىۋالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇدۇلىدا تۇرغان ئەلپازدىن ھازىرلا ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشۈشكە تەييارلىنىۋاتقان قاسمنى كۆرۈپ قالغانىدى. لېكىن، قاسىم ئىزىدا مىدىرلىماي تۇرۇپ:

ـــ ھېلىم، باشقىلارغا بىكاردىن ـ بىكار قول سېلىش پرىنسىپ مەسىلىسى جۇمۇ، بۇنداق ئۇلۇمگە ئوخشايلىقچە قول قويغىلى بولماسلىقمۇ

پرىنسىپ مەسىلىسى. چىڭ ئۇستام پرىنسىپ جەھەتتىن زاۋۇتتا ئۆلمىگەن. زاۋۇتنىڭ قوغدايمەن دەپ ئۆلگەن دېگەن گەپ تېخمۇ پرىنسىپقا يېقىن كەلمەيدۇ. سەن پرىنسىپ دېگەن گەپنى كەلسە ـ كەلمەس ئىشلەتكەن بىلەن باشقىلار پرىنسىپ بىلەن ئويناشمايدۇ. بۇمۇ بىر پرىنسىپ. قانداق دېدىم ئاغىنىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىردى ۋە ھېلىمىنىڭ لەقمىنى قوشۇپ سۆزلەپ.

ئەتراپتىكىلەر قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ نېمە كۈلۈشسەن ئادەم ئۆلۈۋاتسا! ـــ دەپ ۋارقىردى جاڭ زەمبىرەك قاسىمنىڭ مەسخىرە سۆزىنى چۈشەنمەي.

دەتالاش تۆت سائەتتىن ئارتۇق داۋام قىلدى. بۇ كۈن قىسقارغان چاغلار بولغانلىقى ئۈچۈن گۇگۈم چۈشكەنىدى. ھەم توڭغان، ھەم قورسىقى ئاچقان «ئىسيانچىلار» بىلەن ئەتراپىغا ئولىشىپ تاماشا كۆرۈۋاتقانلار بىر ـ بىرلەپ كېتىشكە باشلىدى. ئادەم كۆپ بولغانچە ئەدەپ، ئادەم ئاز بولسا ئاسانلا يېلى چىقىپ كېتىدىغان جاڭ زەمبىرەكنىڭ بۇ ئىشتىن نەتىجە چىقىرىشقا كۆزى يەتمىسمۇ:

ـــ بىز ئالدى بىلەن چىڭ ئۇستامنىڭ جەستىنى 2 ـ شۆبە زەربىدارلار ئورۇنلاشقان جايدىكى پار يوق ئويگە ئورۇنلاشتۇرايلى. خوتۇن ـ بالىلىرى يۇزىنى ئېچىپ كۆرمىسۇن (ئۇنىڭ يۈزى تىتما ـ تالاڭ بولۇپ تونۇغۇسىز بولۇپ، كەتكەنىدى). ئەتە پۈتۈن زاۋۇت بويىچە ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزىمىز. ئۇنى يەرلىكىدە قويغاندىن كېيىن ئاندىن بۇ ھوقۇقدارلار بىلەن بىر ـ بىرلەپ ھېسابلىشىمىز، قول قويمىغىنىنى شۇ چاغدا كۆرەي! ـــ دېدى ئاتتىن چۈشسىمۇ ئۆزەڭگىدىن چۈشمەي.

ـــ رۇخسەت قىلساڭلار، ماتەم مۇراسىمىغا بىزمۇ قاتناشساق، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي.

جاڭ زەمبىرەك ئۇنىڭغا قاراپ تازا بىر كۈلۈۋېتىپ:

ـــ سەنلەرنىڭ بۇنداق «ئىنقىلابىي قۇربان» نىڭ ماتەم مۇراسىمىغا قاتنىشىش سالاھىيىتىڭ يوق. بەلكى، بۇ ھۆججەتكە قول قويمىغانلىق جىنايەتلىرىڭ ئۈچۈن كۆرەش ۋە پىپەننى كۈتۈش! ـــ دېدى.

مالمان تاراپ كېتىشتى. قاسىم يېنىدىكى ئۆز ئادەملىرىگە:

ـــ سىرتتىكى ئەلەم كۆرىشىدە، ئۆزى ياسىغان قول بومبىسىدا ئۆلگەن ئادەمنى زاۋۇتنى قوغداشتا قۇربان بولدى دېگىنىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ھەممە يالغانچىلىق، ئالدامچىلىق مۇشۇ نېمىلەردىن چىقىدۇ. خەپ! ئۆز ۋاقتىدا بىز كونسېرۋاتچىلىق قىلىپ ئىككى كۈن كېچىكمىگەن بولساق ھوقۇقنى ھەرگىز بۇلارغا تۇتقۇزۇپ قويمايتتۇق. زاۋۇتنىمۇ بۇگۈنكى ھالغا چۈشۈپ قالمايتتى. سىلەر قاراپ تۇرۇڭلار، مەن بۇ ھوقۇقنى ئۇلاردىن تارتىۋالمايدىغان بولمىسام! ـــ دەپ مەيدىسىگە ئۇردى.

3

بۈگۈن «ئىسيانچى» لار بېيجىڭ، شاڭخەيدىكى ئىسيانچى تەشكىلاتلىرىنىڭ «ئۆز ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش» ئۈچۈن ئېلىپ بارغان «ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ، ئىستىل تۈزىتىش» تەجرىبىسىنى زاۋۇتتا يولغا قويماقچى بولدى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى تەرەققىي قىلىپ مۇشۇ باسقۇچقا كەلگەندە پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا بۇ «ئويۇن» ئوينالماقتا ئىدى. چۈنكى، ھوقۇقنى تارتىۋالغۇچىلارغا ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدىكىلەر خىرىس قىلىۋاتاتتى. شۇڭا، ئۇلار مۇشۇ «ئويۇن» ئارقىلىق ئۆزىنىڭ «دۈشمەن» لىرىنىڭ ئاغزىنى جىمقتۇرۇپ، ھوقۇقنى «مەڭگۈ» تۈتۈپ تۇرۇشنى ئويلايتتى.

ئىشكىنى ئېچىۋەتكەندە ئۆيگە كىرىدىغانلار قارشى تەرەپ ئىدى. ئۇلار پەقەت «ھاكىمىيەت بېشىدىكى» ھوقۇق تارتىۋالغۇچىلارنىڭ «ئىستىل» نى تۈزىتىشكىلا يارىدەم بېرەتتى، ھوقۇققا شېرىك بولۇشقا بولمايتتى. بۇ «ئويۇن» قارىماقا «ئىسيانچى» لارنى «دېموكراتىك»، «خەلقپەرۋەر»، «ئاممىنىڭ ئاۋازىغا كۆڭۈل بۆلىدىغاندەك» كۆرسەتسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ قارشى تەرىپىنى غەپلەتتە قالدۇرۇشنى مەقسەت قىلاتتى. ھوقۇق تارتىۋالغۇچىلارنىڭ ئاساسىي كاتتىۋاشلىرى سەھنىگە چىقىپ، قارشى تەرەپنىڭ كاتتىۋاشلىرى ۋە ئادەملىرىنى ئالدىدا

ئولتۇرغۇزاتتى. لېكىن، تۆت ئەترايىنى ئۆز ئادەملىرى بىلەن قورشاپ قويغانىدى.

كاتتىۋاشلار سۆزلىگەندە مۇنداق دەيتتى: «بىز ھەر تەرەپنىڭ پىكرىنى تولۇق ئاڭلاپ ھەم قوبۇل قىلىپ، كەم تەرەپلىرىمىزنى تولۇقلاپ، تارتىۋالغان پروللىتارىياتنىڭ بۇ ھوقۇقىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەپ، ھاكىمىيەت ئىشىنى تېخىمۇ ياخشى باشقۇرۇشنى مەقسەت قىلىمىز»

بۇ «ئويۇن» نىمۇ بېيجىڭدىكى «ئايال بايراقدار» ئويلاپ تاپقانىدى.

بىرىنچى نومۇرلۇق جاڭ زەمبىرەك تۆتىنچى نومۇرلۇق كاتتىۋاش ھېلىم «پرىنسىپ» نى چاقىرىپ كىرىپ مۇنداق دېدى:

ـــ بىزمۇ بېيجىڭدىن ئۆگىنىپ، زاۋۇتىمىزدا «ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ، ئىستىل تۈزىتىش ئېلىپ بارايلى»، تىل ئۇقۇشماسلىقنى كۆزدە تۇتۇپ ئىككى جايدا بولسۇن. سىز مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر قاتناشقان «ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ، ئىستىل تۈزىتىش»كە مەسئۇل بولۇڭ. مەن خەنـ ـزۇلارنىڭكىگە مەسئۇل بولاي. يېغىن جەريانىدا تۆۋەندىكىلەرگە دىققەت قىلىڭ: بىرىنچى، قارشى تەرەپ نېمە دېسە دېگىلى قويۇڭ، ئۇلار بىزنىڭ بۇ ئىستىل تۈزىتىشىمىز سەممىيلىكىمىزنى، چىن دىلىمىزدىن ئىستىلىمىزنى تۈزىتىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرسۇن! شۇنداق بولغاندا ئۇلارنىڭ قوشۇنىنى پارچىلاپ، ئۆز قوشۇنىمىزنى كېڭەيتىشكە پايدىلىق. ئەگەر نەق مەيدانىدا بايانات ئېلان قىلىپ بىز تەرەپكە ئۆتىمىز دەيدىغانلار چىقسا، دەرھال پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ قارشى ئېلىڭ. ئىككىنچىدىن، ئۇلار نېمە دېسە مەيلى، لېكىن ھوقۇق تارتىمىز دەيدىكەن، قەتئىي يول قويماسلىق كېرەك، دەرھال قايتۇرما زەربە بېرىڭ. ئۇلارنىڭ ئادىمى ئوتتۇرىدا ئولتۇرسۇن. بىزنىڭ ئادەملەرنىمىز تۆت ئەترايىنى قورشاپ تۇرسۇن! لېكىن ھوقۇق تارتىۋالىمىز دەيدىغان ئەھۋال يۈز بەرگەندە ھەرگىز ئىككىلەنمەڭ، ئۇچىنچىدىن، مىللىي ئاشخانىنىڭ ئەترايىنى بىزنىڭ ئادەملەر قوراللىق قورشىسۇن! بىز خەنزۇ ئاشخانىنىمۇ شۇنداق ئورۇنلاشتۇردۇق.

ـــ چۈشەندىم، ـــ دېدى ھېلىم جاڭ زەمبىرەكنىڭ گېپى تۈگىمەستىنلا گەپ قىستۇرۇپ، ـــ ئەگەر مەجلىس تۈگىمەستىنلا كېچىلىك

ئىسمېنىدا ئىشلەيدىغانلار، تاماق يەيمىز دەپ كىرىپ كەلسە قانداق قىلـ
مىز؟

ـــ ھەي ئەخمەق، سىز ھازىر قەيەردە تۇرۇۋاتىسىز؟ مۇشۇ كۈنلەردە كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلەيدىغانلار نېمە ئىش قىلسۇن؟ ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا مەجلىس تۈگىگۈچە كىرگۈزمەڭلار، ھازىر ھوقۇق بىزنىڭ قولىمىزدا. قانداق قىلىمىز دېسەك شۇنداق قىلىشىمىز كېرەك.

سەھنىدە ئۆرە تۇرۇۋالغان ھېلىم سېلىم شاتىراق ئاشخانىغا كىرىپ كېلىشىگىلا:

ـــ ھەي سېلىم، ئالدىغا كەل، بىرىنچى رەتتە ئولتۇر، ـــ دېدى قول ئىشارىتى بىلەن بىرىنچى رەتنى كۆرسىتىپ. سېلىم يېقىندا بولغان بىر قېتىملىق ئەلەم كۈرىشىدە خىزمەت كۆرسەتكەنلىكتىن «كۈرەشچان تارماق ئەترىتى» نىڭ 2 ـ نومۇرلۇق كاتتىۋېشى بولغانىدى. سېلىم ئۈدۈل سەھنىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ ئىككى يانداپكىلەرنىڭ «سېلىم!» دەپ چاقىرىشىغىمۇ جاۋاب بەرمەي غادايغىنىچە بىرىنچى رەتنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردى. ھېلىم قارشى تەرەپتىكىلەر كىرىشىگىلا:

ـــ قارشى كۆز قاراشتىكىلەر، ئالدىغا كېلىڭلار! بىز بۈگۈن پەقەت سىلەرنىڭ پىكرىڭلارنىلا ئاڭلايمىز. بىزنىڭ ھاكىمىيىتىمىزنى مۇستەھكەملەشكە ياردەم بېرىسىلەر، ـــ دەيتتى. ئۆز قاراشتىكىلەر كىرىشىگىلا:

ـــ بىزنىڭ يولداشلار ئارقىسىدا، ئىككى ياندا ئولتۇرۇڭلار، بىز ئاممىغا ئىشىنىشىمىز كېرەك. ئۇلۇغ داھىيىمىز ماۋ جۇشى: «ئاممىغا ئىشىنىش، ئاممىغا تايىنىش كېرەك. ھازىر سىلەر رەھبەر، ھاكىمىيەت بېشىدا، قارشى تەرەپتىكىلەر ئاما، سىلەر ئۇلارغا ئىشىنىشىڭلار كېرەك» دېگەن، ـــ دەيتتى.

ھېلىم ئاغزىغا كەلگەنچە بىلجىرلاۋاتاتتى. بىرەيلەن ۋارقىراپ:

ـــ ھەي ئەكسىلئىنقىلابچى، نېمە ماۋ جۇشىنىڭ سۆزىنى بۇرمىلايسەن؟ ماۋ جۇشى قاچان سېنى رەھبەر، بىزنى ئاما دەپتۇ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ خاتا سۆزىنى تۈتۈۋېلىپ. چۈنكى، بۇ چاغدا ماۋ زېدۇڭنىڭ بۇ خىلدىكى سۆز ئۇزۇندىلىرى ھەممە ئادەمگە ياد بولۇپ كەتكەنىدى.

ـــ مەن خاتا دەپ قويۇپتىمەن. ماۋ جۇشىنىڭ ئالىي يولىورۇقى بىلەن مېنىڭ سۆزۈم ئارىلىشىپ كېتىپتۇ، ـــ دېدى ھېلىم ئالاقزادە بولۇپ.

ـــ سەنلەر قايسى ئىستىلىكنى تۇزىتسەن؟ گەپنىمۇ ئوڭلاپ قىلالـمايدىغان ھالىڭغا، ـــ دېدى يەنە بىرەيلەن ۋارقىراپ.

ـــ بۇگۈن بىزنى قانداق تەنقىد قىلسىڭىزمۇ گەپ ياندۇرمايمىز، ئۇرساڭلارمۇ مۇشت ياندۇرمايمىز. چۈنكى، بىز ھوقۇق تۇنتۇچىلار، لېكىن ھوقۇقنى تارتىۋالمىز دېسەڭلار قاراپ تۇرمايمىز! ـــ دېدى ھېلىم ئاڭاھـلاندۇرۇپ. مۇشۇنداق تاقتا ـ تۇقتا گەپلەر بىلەن يېرىم سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەن ئارىلىقتا زالغا 400 دەك ئادەم يىغىلدى. بۇلاردىن ئۇن نەچچىسى ئىككى تەرەپنىڭ چوڭ ـ كىچىك كاتتىۋاشلىرى ئىدى. شىنجاڭ مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىدىن «ئىشچىلار سىنىپىنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىش» ئۇچۇن كەلگەن 60 دەك قىز ئوقۇغۇچىلىرىمۇ شۇ مەيداندا ئىدى.

ـــ يىغىننى باشلايمىز، ـــ دېدى ھېلىم ئالدىدىكى كەنتىرگە چوكا بىلەن ئۇرۇپ. ئۇ ئاشخانىدا تامىقىنى يەپ بولۇپلا چىققانىدى. ئۇ يىغىننى ئېچىشنىڭ مەقسىتى، ئۇسۇلى، دىققەت قىلىدىغان ئىشلارنى قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ـــ بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا دېدى، ـــ كىم بىرىنچى بولۇپ سۆزلەيدۇ؟ ئەڭ ياخشىسى قارشى تەرەپتىكىلەر كۆپرەك سۆزلىسۇن!

يىغىن مەيدانى قازاندىكى قوماچتەك پاراقشىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ سۆزىنى تىڭشايدىغانلارمۇ، ئاۋاز قوشۇپ سۆزلەيدىغانلارمۇ يوق ئىدى. ھېلىم:

ـــ كەمچىلىكىمىزنى تاپالمىساڭلار، بىزنى تىللىساڭلارمۇ بولىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ سېنىڭ يۈزۈڭ قېلىن نېمە، تىللاش كار قىلمايدۇ ساڭا، ـــ دېدى بىرى ئىزىدا ئولتۇرۇپلا. زال ئىچى كۈلكىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

ـــ سېنىڭ كەمچىلىكىڭنى سۆزلەپ تۇگەتكىلى بولامتى ھەي پرىنسىپ! ـــ دېدى ئوتتۇرىدا ئولتۇرۇۋالغان قاسىم.

ـــ قاسىم سەنمۇ كەپسەن ـ ھە؟ ياخشى بوپتۇ. ئالدى بىلەن سەن بىرقانچە ئېغىز گەپ قىلە. سەنمۇ مىللىي كاتتىۋاش ئەمەسمۇ، ـــ دېدى ھېلىم خۇشال بولغاندەك.

ـــ مەن گەپ قىلسام ئىشتىنىڭغا چىقىرىۋەتمە ـ ھە، پرىنسىپ؟ سەنلەرنىڭ ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ، ئىستىل تۈزىتىمىز دېيىشلىرىڭ پۈتۈنلەي ئالداملىقلىق، ھىيلە، جا «ئويۇن»، قۇرۇق گەپ. ھوقۇق تارتىۋېلىش دېسە خۇددى ئەمەلنى بىر نېمىگە تېگىشىدىغاندەك قىلىشتىڭ! مانا ئەمدى پوقنىمۇ ئىككى پارچە قىلالماي ئىشلەپچىقىرىشنى ۋەيران قىلىشىپ، ئادەم-لەرنىڭنى سىرتتىكى ئەلەم كۆرىشىگە سېلىپ، پارتىلىتىپ ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن ئۆلۈكىنى سېتىشىۋاتسەن. ھوقۇق تۇتۇشنى بىلمەسكە ئاكاڭغا ياخشىلىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ بەر. بولمىسا مەجبۇرىي تاپشۇرىسەن! ـــ دېدى قاسىم. ئۇنىڭ سۆزى تۇغىشى بىلەن ئۇنىڭ ئادەملىرى چاۋاك چىلىپ كەتتى.

ـــ پىكىر بەر دېسە شۇنداق زەھەرخەندىلىك قىلامسەن پوقاق؟ ھوقۇقنى تارتىۋالمەن دېيىشىڭ ئۇخلاپ چۈشۈڭ! ـــ دېدى ھېلىم ھوشيارلىنىپ، ـــ يەنە كىمنىڭ پىكرى بار؟ پىكىر بەرگەندە قاسمەدەك چوڭ جەھەتكە چېتىلىدىغان گەپلەرنى قىلماڭلار!

ـــ چوڭ پرىنسىپقا دېمەمسەن، پرىنسىپنى بىلمەيدىغان پىرىنـ-سىپ، ـــ دېدى ھاشىم، ـــ قارىمادىغان بۇنىڭ ئۇستىلىقىنى، پرىنـ-سىپ دېگەن گەپنى دېيىشتىن قورقۇپ، چوڭ جەھەتتىن دەۋالغىنىنى. يىغىندا تېخىمۇ قاتتىق كۆلكە كۆتۈرۈلدى. ھەتتا، ھېلىمنىڭ ئادەملـ-ىرىمۇ قاقاقلىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ بىزنى پىكىر بېرىڭلار دەيسەن، ئاغزىمىزنى ئېچىپ بولغۇچە پرىنسىپقا تاقىلىدىغان گەپنى قىلماڭلار، دەيسەن. بىز دەيدىغان گەپلەرنىڭ ھەممىسى پرىنسىپقا تاقىشىدىغان گەپلەر. ئۇنى دېگىلى قويمىساڭ قىلىدـ-ىغانغا يەنە نېمە گەپ بولسۇن! ـــ دېدى بىرەيلەن سەل ئورنىدىن كۆتۈرۈلۈپ.

ـــ يىغىننى پرىنسىپتىن قورقمايدىغان باشقا بىرى باشقۇرسا بولـ-مامدۇ؟ ـــ دېدى يەنە بىرەيلەن كۈلۈپ. يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

ـــ بوپتۇ، مەن پرىنسىپقا تاقاشمايدىغان گەپ قىلاي، ـــ دېدى بىرى بۇلۇڭدىن سەنتۈرۈلۈپ ئالدىغا قاراپ مېڭىپ.

ـــ توختى زابوي، ئەمدى قىزىيدىغان بولدى! ـــ دېيىشتى ئولتۇرغانلار ئۇنىڭغا بويۇنداپ.

توختى بۇگۈن «ئىسيانچى» لار ئىشكىنى ئېچىپ قويۇپ ئىستىل تۈزىتىدىكەن، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يەنە بىر قېتىم كەچتە ھاراق ئىچمەيدىغان ئادىتىنى بۇزدى ـ دە، كەينىدىن ئۇچ رومكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ يىغىن مەيدانىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ يىغىن مەيدانىغا كەلگەندە تېخى كەيىپى كۆتۈرۈلمىگەنىدى. پىكىر بېرىشكە قول كۆتۈرگەن چاغ كەيىپى تازا كۈتۈرۈلۈپ ۋايىغا يەتكەن پەيت ئىدى. ئۇ سەنتۈرۈلۈپ مېڭىپ يىغىن مەيدانىنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كەلدى. تەستە ئۆزىنى ئوڭشىۋالغاندىن كېيىن، قوللىرىپ كەتكەن لەۋلىرىنى نەملەشتۈردى ـ دە:

ـــ مەن گەپنىڭ پوسكاللىسىنى دەيمەن، سىلەرنىمۇ «ئىنقىلابچى» دېگىلى بولامدۇ؟ ھېلىم، كۆزۈڭنى ئالايتما، نېمە يامان كۆز بىلەن قارايسەن؟ مېنىڭ پاكىتىم بار، سىلەرنى بارغۇ، خۇددى چەت ئەللەردىكى ھەربىي ئۆزگىرىش قىلىپ، شۇملۇق بىلەن ھوقۇق تارتىۋالغانلارغا ئوخشاش ساق بولىدۇ. نېمىشقا دېسەڭلار، سىلەر ھوقۇق تارتىۋالغانىنىڭ ئۈچىنچى كۈنى «ھوقۇقدار» لارنى ئىككى ماشىنىغا سېلىپ سازايى قىلدۇردۇڭلار. بۇنى مەيلىمۇ دەيلى. لېكىن، ھېلىم، ھوقۇقدارلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بىرخىل بولمايدۇ. سەن نېمىلەر مۇشۇنداق ئەھەللىي ساۋاتنىمۇ بىلمىسەڭ نەرىڭ ئىنقىلابچى؟ بۇ بىر، بوپتۇ، بۇنى بىلمىگىنىڭلارنىمۇ چوڭ گەپكە تاقىمايلى. ئىككىنچىدىن، نېمە ئۈچۈن بىز سەككىز ئىشچىنى ھوقۇقدارغا قوشۇپ سازايى قىلىشىسەن؟ گېپىمنىڭ پوسكاللىسى دەل مۇشۇنىڭدا، بىز سەنلەرنىڭ ئاتاڭلارنى ئولتۇرۇپ، ئاپاڭلارنى باشقا ئەرگە بەرگەنما؟ ـــ توختى كۆزىنىڭ ئېقىنى بولۇشچە يوغىنتىپ سەھنىدىكىلەرگە ئالايدى، ـــ سەنلەر ئىشچى بولساڭ، بىز نېمىكەنمىز؟ سەنلەر ئامما بولساڭ، بىز نېمىكەنمىز؟ سەنلەرنىڭ دۈشمىنىڭما؟ سەنلەر دوست بىلەن دۈشمەننى پەرق قىلالماي تۇرۇپ تېخى ئۆزۈڭلارنى «ئىنقىلابچى» بىز

دېيىشۋاپسىلەر. سەنلەرنىڭ بۇنداق ئىنقىلابچىلىقىڭلار پالانى نېمەمگە ھېساب! ـــ توختى «زابوي» ئاغزىنى بۇزۇپ تېخمۇ سەت گەپلەرنى قىلماقچىدى. خۇمارلىشىپ كەتكەن كۆزىنى ئەتراپقا يۈگۈرتۈپ بىر تۇركۈم قىزلارنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، ئاغزىنى بۇزمىدى، ـــ بۇگۈن بۇ مەيداندا پەرىزاتتەك چىرايلىق قىزلار بولۇپ قالدى. خەير، بۇ گەپلەرنىمۇ قىسقارتىـ ۋېتەي. لېكىن، ھېلىقى قادىر دوقا دېگەن گۈي كەينىمدە تۇرۇۋېلىپ، بېشىڭنى ئەگ دەيدۇ. ئۇ گۈي بۇگۈن كەلدىمۇ؟ ـــ ئۇ ئەتراپىغا قاراپ قويدى. ئارقىدا ئولتۇرغان قادىر سەكرەپ چىقماقچىدى، يېنىدا ئولتۇرغىنى ئۇنى بېسىپ تۇرۇۋالدى، ـــ مەيلى ئۇ كەلسۇن، كەلمىسۇن دەيدىغىنىمنى دەيمەن. مەن نېمىشقا ساڭا باش ئېگىدىكەنمەن؟ دەپ ئەمدىلا ئاغزىمنى ئېچىشىمغا ئۇ يوغان قولى بىلەن چېچى يوق بېشىمغا پاققىدە بىرنى ئۇرمامدۇ. ئاچچىقىمدا «ھەي مانىڭ بېشىغىمۇ بىرنى ئۇرۇپ قويمامسەن، ئۇمۇ ھازىر سەندەك ھېجىقىزنى كۆرۈپ بېشىنى كۆتۈرۈۋاتىدۇ» دېدىم، ـــ توختى يەنە قىزلار تەرەپكە قاراپ قويدى، ـــ ھەي سىڭىللىرىم، بۇگۈن سىلەر بۇ يىغىنغا قاتنىشىپ ئەجەب يەرنى تارلاشتۇرۇۋەتتىڭلار، بوپتۇ، بۇ گەپنىڭمۇ ئايىغىنى دېمەي، بولمىسا نى چىرايلىق گەپلىرىم بار ئىدى.

ـــ كۈلۈشمەڭلار، كۈلىدىغان گەپمۇ بۇ؟

ـــ ھەي توختى، شۇمۇ پىكىرمۇ؟ ـــ دېدى ھېلىم ئۇنى توسماقـ چى بولۇپ.

ـــ چىدىماسلىق قىلما، ھېلىم «چوڭ ئىش»، چوڭ ئىش دېدىم جۇمۇ، پرىنسىپ دېدىم، ـــ توختى سۈس كۈلۈپ قويدى.

توختى «زابوي» ئاغزىنى بۇزغانلىقىغا يۇقىرىقىدەك سەۋەبلەرنى كۆرسەتكەندىن كېيىن:

ـــ مەن ھەرقايسىڭلارنىڭ قەيىرى «ئىنقىلابچى» دېدىمغۇ؟ بۇ يالغان ئەمەس. پاكىتىم بار. بوپتۇ، بىز سەككىز ئىشچىنى ھوقۇقدارلارغا قوشۇپ سازايى قىلغانغىمۇ ماقۇل دەيلى، لېكىن قادىر دوقىدەك بىر نېمىنى مېنىڭ كەينىمگە تۇرغۇزۇپ، مېنى نازارەت قىلغىنىڭلار، باشقۇرغىلى سالغـ

ئىگىلار قايسى تۇرۇم، قايسى قانۇنغا باب كېلىدۇ؟ مەن ئاشۇ قادىر دوقا دېگەن خوتۇنباز سىيگەكتىنمۇ ئەسكىما؟ ھېچبولمىغاندا مېنىڭ ئارقامغا ئۆزۈمدىن ياخشىراق بىر ئادەمنى قويساڭلار، ئۆتۈپ كەتكىلى بىر يىلدەك بولغان ئىشنى بۇگۈن تەگەپ يۈرمىگەن بولاتتىم. بۇنىڭدىن سەنلەرنىڭ قانچىلىك بىر نېمىلەر ئىكەنلىكىڭنى بىلگىلى بولمامدا؟ شۇ چاغدا سەن بولساڭمۇ مەيلىدى، ياق، سەنمۇ چاغلىق بىر نېمە! ـــ توختى قولىدا ھېلىمنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى. يىغىندىكىلەر قېيا ـ چېيا قىلىشىپ، توختىنى دەيدىگە سالغىلى تۇردى.

ـــ سىلەر مېنى مەست بولۇپ قاپتۇ، سۆزلىتمىز دېمەڭلار! مەن مەست ئەمەس. لېكىن، ئازراق كەيىپىم بار. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم تېخى بۇ ئەمەس، گەپنىڭ بوسكاللىسىنىڭ پوسكاللىسى تېخى چىقمىدى. ئەمدى چىقىدۇ. بۇگۈن قادىر دوقىغا ھېلىمنىمۇ قوشۇپ ئىشتىنىغا سىيدۇرۇۋەتمىسەم ھېساب ئەمەس...

ھېلىم ئۇنى نەچچە قېتىم توسماقچى بولسىمۇ، ئۇنىڭ چاتاق چىقىرىشىدىن قورقۇپ توسۇشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

ـــ ھەي ھېلىم، سەن ھازىر سىلەر تەرەپتىكى مىللىيلارنىڭ كاتتا-ۋېشى، مۇنۇ گەپنى ئاڭلاپ قوي: مېنىڭ گېپىمنىڭ مېغىزىنىڭ شۇكى، ئاشۇ قادىردەك بىر نېمىلەرنى يۆلەنچۈك دەپ ئەتراپىڭغا توپلۇۋالىشتىن نومۇس قىلمامسەن؟ مۇشۇنداق ئادەملەر يىغىلغان تەشكىلاتنىمۇ «ئىنقىلابىي» دېگىلى بولامدا؟ قالغان گەپنى بۇگۈن دېمەيمەن. ئاڭلىسام ئىستىلىڭلارنى ئۇچ كۈن تۇزىتىدىكەنسىلەرغۇ؟ سەن نېمىلەرنىڭ ئىستىلىنى ئۇچ كۈن تۇزىتكەنگە ئوخشىنامدا؟ ئۇچ يىل تۇزەتسەڭمۇ ئوخشىنىش ئۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى بارغانچە قىڭغىيىپ كېتىسىلەر، ئەڭ ياخشىسى سىڭىللىرىم، سىلەر ئەتىدىن باشلاپ بۇ يىغىنغا كەلمەڭلار! ـــ توختى قىزلار تەرەپكە قاراپ شۇنداق دېدى، ـــ بىزنىڭ دېيىشىدىغان نۇرغۇن گەپلىرىمىز بار. سىلەر بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاساڭلار، سىلەر تارتىنمىغان بىلەن بىز قورۇنۇپ قالىدىكەنمىز. چوڭ بولۇپ قالغان قىزلارنىڭ ئالدىدا كۆڭۈلدىكى گەپ ئۇچۇن ئېغىزنى قويۇۋەتكىلى بولمايدىكەن ئەمەسمۇ؟

توختى گېپىم تۈگـــدى، دېگەنـــدەك قىلـــپ، ئولتۇرۇشقـــا ئورۇن ئىزدەڭاتقاندا:

ـــ ھەي زابوي، بۇگۈن بىزنىڭ تەشكىلاتىمىز ئىستىل تۈزىتىدىغان بولغانلىقتىن جىم ئولتۇرۇپ بەرسەم نېمە مەن بىلەنلا قالسەن؟ نېمىشقا مېنى سىيگەك دەپ تىللايسەن؟ شۇمۇ پىكىر بولدىما؟ مەن سېنىڭ خوتۇنۇڭنىڭ كىرلىكىگە سىيىپ قويدۇمۇ ياكى خوتـــۇنۇڭنـــڭ ئىشـ ـتان ـ كۆڭلىكىگە سىيىپ قويۇپتىمەنمۇ؟ ـــ دېدى قادىر ئورنىدىن تۇرۇپ دېڭىلىنگىنىچە.

ـــ بۇگۈن سەنمۇ كەپتىكەنسەن ـ دە؟ مەن تېخى يوق ئادەمنىڭ كەينىدىن گەپ قىلغىنىم ياخشى بولماپتۇ، دەپ ئويلاپ تۇرغانىدىم. گېپىڭـ نى دەپ بولدۇڭمۇ ياكى دەيدىغانلىرىڭ يەنە بارمۇ؟ بولسا ھەممىسىنى دەپ بول! مەن تېرىكمەيمەن. بىز پاكىت بىلەن سۆزلىشىمىز، ـــ دېدى توختى باشقىدىن قەددىنى رۇسلاپ، ـــ بارمۇ، يوق؟ بولسا ھەممىسىنى دەپ بول، ئاندىن جاۋاب بېرىمەن!

قادىر قايتا بىر نېمە دېمىدى.

ـــ گېپىڭ تۈگىگەن بولسا ئاڭلاپ تۇر! ـــ دېدى توختى قادىر ئولتۇرغان تەرەپكە يۆلىنىپ، ـــ سەن گۈي جەمئىيى بەش خوتۇن ئېلىپ، تۆتنى ئالدىم دەپ تۇرۇۋاتىسەن. باشقىلار ئۇنى تۆت يېرىم خوتۇن دەپ يۈرىدۇ. مەيلى بەش خوتۇن بولسۇن ياكى تۆت يېرىم خوتۇن بولسۇن ۋە ياكى تۆت خوتۇن بولسۇن، بىرەر بالا تاپالىدىڭمۇ؟ سېنىڭ ئۇ نېمەڭدىن سۆيدۈكتىن باشقا بىرنېمە چىقىدىغان بولسا ئۇرۇققا ئۇرۇق قوشۇلۇپ بىرەر بالا تاپىمىتىڭ؟ ھەي سىڭىللىرىم، چىقىپ كەتمەڭلار! بۇ مېدىتسىنادا بار گەپ. كېلەر قېتىمقى ئوقۇش مەۋسۇمىدە سىلەرگە چوقۇم بۇنىڭدىن دەرس ئۆتۈشى مۇمكىن، ـــ دېدى توختى ئىزا تارتقىنىدىن ئىككىدىن، ئۇچتىن چىقىپ كېتىۋاتقان قىزلارغا قاراپ.

ـــ توختاخۇن، بۇگۈنكىدەك ئىستىل تۈزىتىش يىغىنىدا بۇنداق گەپلەرنى دەپ نېمە قىلسىلەر؟ بىزنىڭ ھوقۇقىنى مۇستەھكەملىشىمىزگە پايدىلىق گەپ بولسا دەڭلار، قانچە كۆپ سۆزلىسەڭلارمۇ مەيلى. بولمىسا

پىكرىم بار دەپ ئادەم ئەخمەق قىلىدىغان بۇنداق گەپلەرنى قىلىپ ۋاقىتنى ئالماڭلار، ـــ دېدى ھېلىم ئاخىر تاقەت قىلالماي.

ـــ سەن مېنى توختاخۇن دېدىڭما؟ مەن سېنى ھېلىم باي دەي. بىزنىڭ مەھەللىدە شۇنداق ئاتىلىدىغان بىر ئادەم بارتى. بىز ئۇنى «ھېلىم باي، ياتقان يېرىڭ قايسى جاي؟ ئۇماچ ئىچىپ دەپسەنغۇ، ‹كۈندە يېدىم قۇيرۇق ماي!›» دەپ قوشاق قېتىپ مازاق قىلاتتۇق. شۇنىڭغا ئوخشاش سەنلەرمۇ «ئىستىل تۈزىتىمەن» دەپ ئاۋارە بولغۇچە، ھوقۇقنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۇمىچىكلارنى ئىچىپ، يۇرۇشەرسەكلار بولمامدۇ؟ بىر ئوبدان كېتىۋاتقان زاۋۇت سەنلەردەك ئۇماچ ئىچىپ، قۇيرۇق ماي يېدىم دەيدىغانلارنىڭ قولىدا كونا تاملىق بىلەن ئەسكى ـ تۈسكى تۆمۈر ـ تەسەك دۆۋىسىگە ئايلىنىپ كەتتى. ئەخلەت، پوق ـ سۈيدۈكنىڭ ئاستىدا بېسىلىپ قالايلا دېدۇق،

ئولتۇرغانلار توختىنىڭ سۆزىگە چاۋاك چېلىپ كەتتى. توختى ئەترا-پىدىكىلىرىگە مەنىلىك قاراپ قويۇپ:

ـــ مەن سەنلەرنىڭ ھوقۇق تارتىۋالغانلىقىڭلارغا ئاتاپ بىر قوشاق توقۇدۇم. ئوقۇيمۇ، ئوقۇمايمۇ؟ ـــ دېدى ھېلىمگە قاراپ.

ـــ بولدى ئوقۇما! سەن بۇگۈنكى مەجلىسنى قاۋاقخانىنىڭ قىيا ـ چىياسىغا ئايلاندۇردۇڭ، ـــ دېدى ھېلىم غەزەپلىنىپ.

ـــ ئوقە! ئوقە! ـــ ۋارقىراشتى ئولتۇرغانلار.

توختى ئوقۇشقا باشلىدى:

ئەستىرى بار چاپاننى تەتۈر كىيىپ ھېلىملا،
تۆت كۈن بولماي تاشلاپتۇ تىكىشىدىن يىرتىپلا.
ھوقۇق تۇتماق ئاسانمۇ؟ ئېشەك باققان تازلارغا،
دېگەن ئىكەن قەدىمكى دانىشمەن ھەم ھېكمىلا!

ئولتۇرغانلار چاۋاك بىلەن تەڭ چوقان سېلىشىپ كەتتى.

ـــ ھەي ھېلىم، ئۇ سېنىڭ ئىستىل تۈزىتىشىڭنى خۇلاسە

قىلدى! ـــ دېيشتى تەرەپ ـ تەرەپتىن.

ـــ ھەي زابوي، ئۆتكەندە بۆرە ھەققىدە قوشقىنى قوشقىنى بىر ئوقۇغنا؟ ـــ دېدى بىرى ۋارقىراپ.

ـــ ئۇ تولا ئوقۇلۇپ، ئەمدى قىزىقى قالمىدى، ـــ دېدى توختى مەنستىمگەن قىياپەتتە.

ـــ بولمىسا سەن ئۇنى كىمگە قارىتىپ يازغان؟ شۇنىلا دەپ بېرە، ـــ دېدى بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ بىز چۈشەنمىدۇق.

توختى ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلىۋالغاندىن كېيىن:

ـــ ئۇ سېنىڭ ھېلىقى قانجۇق بۆرە ئاناڭغا قارىتىلغان. بۇ ھوقۇقنى سەنلەرگە شۇ ئېلىپ بەرمىسە، مۇشۇنداق چوڭ بىر زاۋۇتنىڭ ھوقۇقىنى تارتىۋالمىغانغا سەندەك چۈپرەندىلەرنىڭ ئون جېنى بارمىتى؟ ـــ دېدى.

بۇ سوئالنى قويغىنى ئۆتكەندە ئۇنىڭ قوشقىنى مەلۇم قىلغان سەمەت «سولچى» ئىدى. توختى يىغىندىن چىقىپ كېتىش قارارىغا كەلدى ـ دە، بىر ـ ئىككى قەدەم مېڭىپ كەينىگە بۇرۇلۇپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى:

ـــ ھەي ھېلىم، سەن ئايلاپ ئىستىل تۇزەتكىنىڭ بىلەنمۇ بىكار. ھېلىغۇ ئىشكىنى ئېچىۋېتىپسەن، تۆت تېمىڭنى تۇزلۇۋېتىپ، كوچىدىكى ئادەملەرنىمۇ يىغىپ كېلىپ تۇزەتكىنىڭ بىلەنمۇ سەنلەرنىڭ ئىستىلىڭ تۇزەلمەيدۇ. بىلىپ قوي، بۇ ھوقۇقنى ئۇزاق تۇتۇپ تۇرالمايسەن! پىكرىم تۇغدى.

توختى ئېگىز ـ پەس دەسسەپ ئىشكىتىن چىقىپ كەتتى. يىغىنغا قاتناشقانلار خۇددى بۇگۈنكى يىغىنىنى توختى باشقۇرغاندەك، ھېلىمنىڭ دەيدىغان گەپ بار دېگىنىگىمۇ قارماي قىستا ـ قىستاڭچىلىقتا پىتىراپ كەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي سىرتتىن توختى زابوينىڭ غىڭشىغان چۈچۈك ناخ-شىسىنىڭ مۇڭى كەلدى...

يىگىرمە ئۇچىنچى باب
ھوقۇق ئەسەبىيلىكى

1

بىر توختىغا تەڭ تۇرالماي ئۆز تەشكىلىنىڭ يۇز ـ ئابرۇيىنىڭ تۆكۈلۈشكە سەۋەب بولۇپ، قول ئاستىدىكىلەرنى شۇنچە ئاھانەتكە قويغان ھېلىمگە قورسقى كۆپكەن سېلىم بىگنىز قولىنى تەڭلەپ تۇرۇپ قايناپ كەتتى:

ـــ قانداق كۆزى كور سېنى مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى قىلىپ قويغان بولغىيدى؟ سېنىڭ ئەمدى 4 ـ نومۇرلۇق كاتتىۋاش بولغىنىڭمۇ ئوسۇرۇققا تەڭ! بىر مەستكە تەڭ تۇرالماي بىزنىڭ تەشكىلىمىزنى تىل ـ ئاھانەت، مەسخىرىگە قويدۇڭ، ئۇنداق بوشاڭلىق قىلساڭ بۇ ئورۇننى بوشات!

ـــ سەن نېمىنى بىلەتتىڭ؟ ئۇلار ھازىرچە سۆزلەپ تۇرسۇن. ھوقۇقلا بولىدىكەن، بىر كۈنى ئايىغىمىزدا ئۆملەپ ئىگىرىمغىنىنى كۆر. شۇ چاغدا، سەن ئاندىن بۇگۈنكى يول قويغىنىمنى چۈشىنىسەن.

«ئىسيانچى» لار ئاچقان 2 ـ، 3 ـ كۈنلەردىكى «ئىشكنى ئېچۈڭ ـ تىپ ئىستىل تۈزىتىش» يىغىنى تېخىمۇ يامان ئاقىۋەتلەر بىلەن ئايىغلاشتى.

2 ـ كۈنىدىكى يىغىندا ئۇلارنىڭ تەشكىلاتىدىن زەربە يىگەن بىر ئەر ـ خوتۇن سەھنىگە چىقىۋېلىپ:

ـــ بىزنىڭ سەنلەرگە بېرىدىغان 56 تۈرلۈك پىكرىمىز بار، ـــ دېيىشتى.

ئالدىدا ئېرى سەھنىگە چىقىۋېلىپ، ئاغزىنى بۇزۇپ ھارغىچە تىللىدى. كەينىدىن خوتۇنى چىقىپ، ئېرى دېمىگەن سەت گەپلەرنىمۇ ئاغزىدىن

دىن تېمىتىپ، ئىشتان ئىچىدىكى نەرسىلەرگىچە سۆزلىدى. بۇنىڭغا چىدا-
مىغان ھېلىم ئۇنى پىكىر بېرىشتىن توسقاندى، بۇ ئايالنىڭ بازغاندەك
مۇشتى بار ئېرى ھېلىمنىڭ بۇرنىغا بىر مۇشت سېلىپ، ئۇنى تىك موللاق
چۈشۈرۈۋەتتى. ھېلىمنىڭ يەرگە چۈشۈپ كەتكەن كۆزەينەكىنى خوتۇنى
دەسسەپ، يانجىپ پارە ـ پارە قىلىۋەتتى. سېلىم ھېلىمغا بولۇشۇپ
ئوتتۇرىغا چىقىشغا پىكىر بەرگۈچى ئۇستام ئۇنىمۇ بىر مۇشت بىلەن
يېقىتىۋەتتى. يېغىن مەيدانى پاتپاراق بولۇپ كەتتى. روھىي چۈشۈپ
كەتكەن «ئىسيانچى» لار، «كۆپ سانلىق» لارنىڭ ئادەم كۆچىنىڭ
جىقلىقىدىن قورقۇپ ئىرادىسىشقا جۈرئەت قىلالماي كۆڭلى سو-
ۋۇپ بىر ـ بىرلەپ يېغىن مەيدانىدىن چىقىپ كەتتى. «كۆپ سانلىق»
لار تاماشا كۆرۈپ يايراپ كەتتى. لېكىن، 3 ـ كۈنى جېدەل ئۇلغىيىپ
ئەلەم كۆرىشىگە ئايلىنای دەپ تۇرغاندا ئاسماندىن چۈشكەن، يەردىن
ئۇنىگەندەكلا، ھەربىيلەرنىڭ «سولچى» لارنى قوللاش ئەترىتى پەيدا
بولۇپ جېدەل بېسىقىپ قالدى. ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار يەتتە ئادەم
ئىدى. باشلىقى دېگى فامىلىلىك پولكوۋنىك دەرىجىلىك ئوفىتسېر، مۇئاۋىنى
چىگ فامىلىلىك تاقىر باش، ياشقا چوڭ، مىجەزى چۈس ئوفىتسېر ئىدى.
توختىنىڭ پەرىزى توغرا چىققانىدى. «ئىسيانچى» لار ھوقۇقنى ئۇزۇن
تۈتۈپ تۇرالمىدى. ھەربىيلەر كېلىپ 3 ـ كۈنى ئۇلار ئۆز قولىدىكى
ھوقۇقنى چىرايلىقچە ھەربىيلەرگە ئۆتكۈزۈپ بەردى. بۇ يۇقىرىنىڭ يولىيو-
رۇقى ئىدى. ئۇلار «سولچى» لارنى قوللاشتىكى تۆت تۈرلۈك شەرتنى،
يەنى سولچىلارنىڭ تۆت تۈرلۈك شەرتىنى ئېلان قىلدى.

1. ئىنقىلاب ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرگۈچىلەر، يەنى
ئىنقىلابنى ئىشلەپچىقىرىشتىن سىرتقى ۋاقىتدا ئېلىپ بارغۇچىلار.

2. كادىرلارغا پەرقلىق مۇئامىلە قىلىپ، قارىقويۇق يوقىتىشقا قارشى
تۇرغۇچىلار.

3. قەلەم كۆرىشىدە چىگ تۇرۇپ، ئەلەم كۆرىشىگە قارشى تۇرغۇچىلار.

4. چوڭ بىرلىششتە چىگ تۇرۇپ، بۆلۈنۈشكە قارشى تۇرغۇچىلار.

ئۇلار ئۇچ تەرەپ كاتتۇاشلىرىنى يېغىپ:

ـــ بىزده ھېچقانداق بىر تەرەپكە تەۋە كۆز قاراش ۋە مەيدان يوق. كىمنىڭ قايسى تەرەپ بولۇشىنى ئەمەس، بەلكى يۇقىرىدىكى تۆت ماددىلىق شەرتنى ئۆلچەم قىلىمىز. كىم ۋە قايسى تەشكىلات مۇشۇ تۆت ماددىلىق شەرتنى ئىجرا قىلسا، شۇنى «سولچى» دەپ تونۇپ، شۇنى قوللايمىز دېدى.

بۇ تۆت تۈرلۈك شەرتنى ئۆزىگە سىلىشتۇرغان «ئىسيانچى» لار بىز بۇ ھەربىيلەرنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلىپ بولدۇق. ئۇلار شىنجاڭنىڭ كونا قىسمى، ئۇلار بىزنى ھەرگىز قوللىمايدۇ، دېيىشىپ ھوقۇقنى ئاسانلا ئۆتكۈزۈپ بەرگىنىگە پۇشايمان قىلدى. لېكىن، شۇنداقتىمۇ داۋاملىق كۆزىتىپ بېقىش مەقسىتىدە بىر مەزگىل «جىم بولۇۋالدى». ھەربىيلەرنىڭ ئەھلىي ھەربكىتى ئۇزۇنغا قالماي، «ئىسيانچى» لارنىڭ گۇمانىنىڭ «توغرىلىقى» نى ئىسپاتلىدى. «ئىسيانچى» لار ئەمدى ھەربىيلەرگە دولىسىنى چىقىرىپ قارشى مەيدانغا ئۆتۈشكە باشلىدى. چۈنكى، ھەربىيلەر بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە تاڭ ۋېنسەي، سادىق، يەن زىللەرنى كالا قوتىنىدىن چىقىرىپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋە مەمۇرىي ئىشلارنى باشقۇرۇشقا قويدى. چوڭ خەتلىك قىلىپ «دۇنيادا ئىشلەپچىقارماي تۇرۇپ، بايلىق يارىتقىلى بولمايدۇ. بايلىق بولمىسا ئىنقىلاب قىلغىلى بولمايدۇ!»، «ئىنقىلاب ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرەيلى!» دېگەن شوئارلارنى زاۋۇتنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغچە چاپلىۋەتتى. بۇ ئارىلىقتا ئېچىلغان يىغىنلاردا «ئىسيانچى» لارغا دەز كېتىدىغان گەپلەرمۇ بولدى.

«ئىسيانچى» لار ئەمدى ھەربىيلەرنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسىدىن پۈتۈنلەي گۇمانلىنىشقا باشلاپ، ئۇلارغا قارشى يوشۇرۇن ھەربكەتكە ئۆتتى. ئىسيانچىلار: «تاڭ ۋېنسەيلەرنى خىزمەتكە قويۇش ـــ «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار»نى تەربىلدۈرگەنلىكىنىڭ بىرىنچى قەدىمى. ئىشلەپچىقىرىشنى ھەددىدىن ئارتۇق تەكتلەش ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئىنقىلابنى باسقانلىق، كونا يولدا ماڭغانلىق» دېيىشىپ، ھېلىقى بۆرە توغرىسىدىكى سۆزەت چاپلانغان قارا دوسكىغا «كاپىتالىزم يولىدا ماڭغان ھوقۇقدارلارنى تەربىلدۈرۈشتىن ھوشيار بولايلى!»، «كۆزىمىزنى روشەنلەشتۈرۈپ «سول-

چى» لارنى يالغان قوللايدىغانلاردىن هوشيار بولايلى!»، «ئالدام خالتىغا چۈشمەيلى!»، «ئىنقىلاب قىلىش گۈناھ ئەمەس، ئىسيان كۆتۈرۈش يولـ لۇق!» دېگەن مەزمۇندا چوڭ خەتلىك شوئار چاپلىدى.

دېڭ خېلى سالماق ئادەم ئىكەن. بۇلارنى كۆرۈپ گەپ قىلماي كۈلۈپلا قويدى. لېكىن، پاينەك باش چېڭ بىلەن ياش ئوفتسېر چېڭ بۇ ئىش توغرۇلۇق ئىسيانچىلار بىلەن توتۇشۇپ قالدى. بولۇپمۇ، ياش ئوفتسېر چېڭنىڭ قېنى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان، ھېسسىياتچان، ئاچچىقى يامانلاردىن بولغاچقا ئۆزىنىڭ ھەربىيلىكىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولۇپ قىنىدىن چقىپ كەتكەن گەپلەرنى قىلىۋەتتى. «ئىسيانچى» لار ئۇنىڭ سۆزىدىكى چېكىدىن ئاشقان جۈملىلەرنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇلار بىلەن ئوچۇق قارىمۇ قارشى مەيدانغا ئۆتتى. تەسرىنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىنى ھېس قىلغان قىسىم رەھبەرلىكى، كەيپىياتتىكى جىددىيچىلىكنى پەسەيتىش ئۈچۈن ياش ئوفتسېر چېڭنى يۆتكەپ كەتتى. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەن مەسىلە ھەل بولمىدى. چۈنكى، «ئىسيانچى» لار بۇ قىسمىنىڭ كىمنى قوللاپ، كىمنى بېسىپ بېرىدىغانلىقىغا ئاللىقاچان، «ھۆكۈم تامغىسى» نى بېسىپ بولغانىدى. شۇڭا، ئازراقمۇ يول قويمىدى. ئەڭ كېچىك ئىشلارمۇ ھەربىيلەرگە تېگىپ تۇرىدىغان بولدى. نەتىجىدە، ھەربىيلەر بارا ـ بارا «كۆپ سانلىق» تەرەپكە ئېغىپ كەتتى.

«ھەربىي ئىدارە قىلىش» ئەترىتى «ئىنقىلاب ئارقىلىق ئىشلەپچىقـ رىشنى ئىلگىرى سۈرۈشنى كۆچەپ تەشەببۇس قىلسىمۇ، لېكىن ئۇلار سانائەت ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيىتى ياكى ئىشلەپچىقىرىشنى قانداق تەشـ كىللەشنى بىلمەيتتى. ئۇلار دەسلەپتە، پارتكومدىكى «شامالغا ئۇچرىمـ غان» بىرقانچە ھەيئەتلەرنى ئىشلىتىپ باقتى. لېكىن، ئىش ئاقمىدى. ھازىرقىدەك مۇرەككەپ ئەھۋالدا خېلى مەنمەن دېگەنلەرنىڭ قولىدىن كەلمىگەن ئىش «نوپۇسى يوق» بىرقانچە ھەيئەتنىڭ قولىدىن كېلەمتى؟

ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ كۆچىمۇ ناھايىتى ئاز ئىدى. ئۇچ ـ تۆت سېخقا ئاران بىردىن ئادەم توغرا كېلەتتى. ئون نەچچە بۆلۈمگە ئاران بىر پەيجاڭ دەرىجىلىك ئوفتسېرنى باشقۇرۇش، نازارەت

قىلىشقا قويغانىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟... ئەترەت باشلىقى دېگ ئۇنداق ئويلىنىپ، مۇنداق ئويلىنىپ ئاخىر بىر چارىنى يولغا قويماقچى بولدى، يەنى ئۆزى ۋاقتىلىق پارتكوم سېكرېتارى، قوشۇمچە زاۋۇت باشلىقى بولۇپ، چېگ تاقىر باش ئوفتسېر بىلەن تاگ ۋېنسەينى مۇئاۋىن سېكرېتار، سادىق، يەن زىلىلەرنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى دەپ ئېلان قىلىپ، ئۇلارنىگ رولىنى جارى قىلدۇرماقچى بولدى. ئۇلار ئۇچ تەرەپ ئاممۇى تەشكىلات كاتتىۋاشلىرىنى مەجلىسكە چاقىردى. «قىزىل قوغدىغۇچىلار» بىز ئارىلاشمايمىز دەپ كەلمىدى. دېگ ئۆز پىلانىنى ئىزاھلاپ:

— بىز كېلىپلا يولداش تاگ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى «كالا قوتىنى» دىن چىقىرىپ، ئادەتتىكى مەمۇرىي ئىشلارغا ئىشلەتكەنىدۇق. ئەمدى ئۇلارنى ۋاقتىلىق پارتكوم ۋە مەمۇرىي رەھبەرلىك تەركىبىگە كىرگۈزۈپ، ھەربىي ئىدارە قىلىش ئەتىرىتىنىگ نازارەتچىلىكىدە ئىشلىتىمىز، ئۇلارنىگ رولىنى جارى قىلدۇرىمىز. ئەگەر ئۇلارنىگ يېڭى مەسىللىرى چىقسا، دەرھال ئامما ئارىسىدا تەكشۈرىمىز. يولداش يەن زىلمۇ شۇ قاتاردا، — دېدى.

«كۆپ سانلىق» لار بۇ پىكىرگە قوشۇلدى. لېكىن، «ئىسيانچى» لار قوشۇلمىدى. ئۇلار بۇنداق قىلىش «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇق-دارلارنى قايتا تىرىلدۇرگەنلىك، ئۇلارنىگ قولىدىن تارتىۋالغان ھوقۇقنى بىزدىن ئېلىۋېلىپ يەنە ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بەرگەنلىك، تەتۇر ھېساب ئالغانلىق، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىگ نەتىجىلىرىنى ئومۇميۈزلۈك ئىنكار قىلغانلىق» دېدى. ئۇلار نەچچە كۈن ئېلىشتى. ھېچكىم ھېچكىمنى قايىل قىلالمىدى. «كۆپ سانلىق» لار ھەربىيلەر تەرەپتە تۇرۇۋالغاچقا، «ئىسيان-چى» لار:

— سىلەر شىنجاڭنىگ كونا قىسمىدىن، سىلەرنىگ قىسمىگلار قەيەرگە بارمىسۇن، «ئىسيانچى» لارنى قوللىغىنى يوق، سىلەرنىگ «باۋ-خۇاڭچەي» لەر بىلەن تىلىگلار بىر. سىلەر ئۇلارنىگ كۈنلۈكى، ئارقا تەرىكى، «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» لارنىگ ئاگېنتى، — دېگەننى ئوتتۇرىغا قويۇپ، توغرا پىكىرنىمۇ قەتئىي قوللىغلى ئۇنىمىدى.

چىك پاينەك باشىنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلدى. بىرقانچە قېتىم كەنتىر مۇشتلىدى. «ئىسيانچى» لارنى سۆكۈپ ۋە تەنقىد قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا پوپوزا قىلدى. لېكىن، «ئىسيانچى» لار «چەك سىزىقى» دىن چىققىلى ئۇنىماي بىزىرىپ تۇرۇۋالدى. چىك پاينەك باش ئۆتى بىرىلغۇدەك بولۇپ ئوردەشتى. لېكىن، «ئىسيانچى» لار بىر سۇئالمۇ يول قويمىدى. ھەتتا ئەڭ مۇۋاپىق تەكلىپ، پىكىرلەرنىمۇ قوبۇل قىلغىلى ئۇنىمىدى. ئەترەت باشلىقى دېڭ يەنمۇ سالماق پوزىتسىيە تۇتۇپ:

ـــ ھەرقايسى تەرەپنىڭ كەسكىنلەشكەن كەيپىياتى پەسەيسۇن، ئاندىن يەنە قايتا مۇزاكىرە قىلايلى، ـــ دەپ يېغىنىنى تارقىتۇەتتى.

لېكىن، ئۇ ئەسلىي پىلانىنى ئاستىرتىن ئىجرا قىلدى. ئۇلار ئوسمان بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇنىمۇ ئىشلەشكە رىغبەتلەندۈردى. ئوسمان ئۇلارغا ماقۇل دەپ قويۇپ، سادىققا:

ـــ كۈندە دەشنام يەپ خىزمەت قىلغاندىن كۆرە، كۈندە بەش نان يەپ ئەمگىكىمنى قىلىمەن، ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەي، سادىق، يەن زىلىلەرنى يېڭى ۋەزىپىگە تەيىنلىگەن كۈنى چۈشتىن كېيىن «ئىسيانچى» لار كاتتۇاشلىرى ھەربىي ئىدارە قىلىش ئەترىتىگە «ئۇلتىماتۇم» تاپشۇرۇپ:

ـــ بۇگۈن كەچتە تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى كۆرەش ۋە پىپەن قىلىمىز، ـــ دېدى. لېكىن، يەن زىلىنىڭ ئىسمىنى ئاتىمىدى. بۇ ئۇلار-نىڭ «سەن ئوتقا كىرسەڭ، مەن سۇغا كىرىمەن»، «سەن ئىشلىتىمەن دېگەننى مەن يوقىتىمەن»، بىزنىڭ تېخى سەنلەرگە كۆرسىتىدىغىنىمىز بار! دېگىنى ئىدى. ئەترەت باشلىقى دېڭ يولىورۇق سوراپ كىرگەن تاڭ بىلەن سادىققا:

ـــ بېرىڭلار، ئاممىۋى ھەرىكەت ئەمەسمۇ؟ ئۇلار بىلەن قارشىلاشماڭلار، ـــ دېدى.

«ئىسيانچى» لارنىڭ ھەربىي ئىدارە قىلىشتىن كېيىن 100 دىن ئارتۇق ئادەمى «كۆپ سانلىق» تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىپ، 400 دەك ئادەمى

قېچالغانىدى، ئۇلار ئادەملىرىنى خەنزۇ ئاشخانىسىغا يىغىپ، پىچەن، كۆ-رەش قىلىش چوڭ يىغىنى ئاچتى. لېكىن، ئەزالارنىڭ كۆپ قىسمى مەجلىسكە كەلمەي قويدى. ھەتتا بىرقانچە كاتتىۋاشلارمۇ كۆرۈنمىدى. خېلى بىر قىسمى كۆرۈنۈپ قويۇپ يېرىم سائەت ئۆتەر - ئۆتمەي بىر - بىرلەپ يىغىندىن سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى.

ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار دەسلەپكى ئىككى ئىشتا غەلىبىنى قولغا كەلتۈردى. بىر قىسىم كادىرلارنى ئىشقا قويۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ دەسلەپكى ھالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. ئۇلار ئەمدى ئۇچىنچى قەدەمنى بېسىشى كېرەك ئىدى.

ئاممىۋى تەشكىلاتلار ياسىغان بارلىق ئەلەم كۆرىشى قوراللىرىنى يىغىۋېلىش ئەمدىكى مەركىزىي ۋەزىپە ئىدى. ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار «ھەرقانداق تەشكىلات ئۆزلىرى ياسىغان، بارلىق ئەلەم كۆرىشى قوراللىرىنى بىر ھەپتە ئىچىدە تولۇق، كەم - كۈتىسىز تاپشۇرۇشى كېرەك. باشقا ئورۇنلاردىن يۆتكەپ كەلگەنلەرمۇ شۇنىڭ ئىچىدە» دېگەن زاۋۇت پارتكوم نامىدىكى ئۇقتۇرۇشنى چىقاردى. لېكىن، ئۇقتۇرۇش تارقىتىلغان كۈنلا «ئىسيانچى» لار:

ـــ بىز سەرگە ئىشەنمەيمىز، سەر تەتۈر ھېساب ئالغۇچىلارنىڭ كۈنلۈكى. سەر كېلىپ بىر كۈنمۇ «ھەقىقىي سولچى» لارنى قوللىغىنىڭ-لار يوق. سەر ئەمەلىيەتتە يۇقىرىدىكى «باۋخۇاڭچەي» لەرنىڭ تۆۋەندە-كى كۆچۈكلىرىنى قوغدىغۇچى. سەر بىزدىن ئالداپ ئېلىۋالغان ھوقۇق-مىزنى قايتۇرۇپ بېرىپ بۇ يەردىن يوقىلىڭلار! ـــ دەپ تىل تەگكۈزدى.

بۇ گەپلەر ئەترەت باشلىقى دېڭىنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرسىمۇ ئۇ چىشى-نى چىشلەپ ئۆزىنى بېسىپ ئولتۇردى. لېكىن، چىڭ تاقىر باش تاقەت قىلالمىدى - دە، كەنتىرگە پاققىدە بىر مۇشت ئۇرۇپ، قوللىرىنى ئىسياڭ-چىلارغا دېۋەيلەپ، ئاچچىقىدىن دۈدۈقلىغانچە:

ـــ ئەگەر 24 سائەت ئىچىدە بارلىق قوراللارنى تاپشۇرمايدىغان بولساڭ ھەربىي ھەرىكەت قوللىنىمەن. شۇ چاغدا سەنلەر بىزنىڭ پرولېتا-رىياتنىڭ تۆۋرۈكى ئىكەنلىكىمىزنى بىلىپ قېلىشسەن! ـــ دېدى بۇيرۇق

قىلىپ.

لېكىن، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇنىڭ ھەيۋە بىلەن چىقارغان بۇيرۇقى كىمنى قورقۇتۇپ، كىمنى بويسۇندۇرالايتتى؟ چۈنكى ھەربىيلەر ئۆزلىرىمۇ قورالسىز تۇرسا. سۆھبەت ئېلىپ بېرىۋاتقان كىچىك مەجلىسخانا بىردەم- لىككە سۈكۈتكە چۆمدى. ئەترەت باشلىقى دېگۈ يا مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى چىڭنىڭ سۆزى بويىچە ھەرىكەت قىلىشنى، يا «ئىسيانچى» لارغا نەسىھەت قىلىشنى بىلمەي جىممىدە ئولتۇرۇپ كەتتى.

ـــ ياماڭ بولساڭ ئاپتوماتىكنى قوراشتۇرۇش سېخىنىڭ ئۆگزىسىگە تىكلەپ قويۇپ بىزنى قىرغۇدەك! ئۆز ئادەملىرىمىزنى ئاپتوماتنىك ئىلدىغا تىزىپ بېرىمەيدىغان بولساڭ ئادەم بولماي قانجۇق ئىت بولۇپ كېتەي! ـــ دېدى «ئىسيانچى» لارنىڭ ئادەتتە ئاسانلىقچە ئوتتۇرىغا چىقمايدىغان، ئارقىدا تۇرۇپ پىلان كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، كىشىلەر «ئىت باشلىق سەنمۇ» دەيدىغان بەشىنچى نومۇرلۇق كاتتىۋاش ياڭ دوڭ سەكرەپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، ھازىر ئۇنىڭمۇ غەزىپى تاشقانلىقتىن ئاقپىشماق رەڭگى سېرىققا، يوغان بېشى بىلەن يۇمىلاق يۈزى قاپاقتىن ياسىغان مىناغا، كۆز ئېقى تۇخۇمغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئاچچىقىدىن يۈز گۆشلىرى يۇقىرى گرادۇسلۇق كۆزەينەكنى لىپىلدىتۇەتكەنىدى.

ـــ قولۇڭدىن كەلسە بۇگۈنلا شۇنداق قىل! مەنمۇ بىرىنچى بولۇپ ئاپتوماتىڭغا كۆكرىكىمنى تۇتۇپ بەرمەسەم خېي دېگەن فامىلەمنى ئۆز - گەرتىۋېتىمەن! ـــ دېدى خېي جياڭلىڭمۇ كەنتىر مۇشتلاپ.

خېي جياڭلىڭ ئۆمەك باشلىقى لاڭغا بىر مەزگىل ئەگىشىپ كۆرۈپ كېيىن سوۋۇپ قالغانىدى. «ئىسيانچى» لار ھوقۇق تارتىۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا كۆپ خىزمەت ئىشلىدى. لېكىن، ئۇ يېقىن كەلتۈرمىدى. ھەتتا ھوقۇق تارتىۋالغان كۈنمۇ ئۇ بىر چەتتە قاراپ تۇردى. لېكىن، «ئىسيان- چى» لار، بۇ «ئالتۇن ۋېۋىسكا» نى ھەرخىل يوللار بىلەن گوللاپ ئاخىر ئۆز سېپىگە قوشۇۋالدى. ئۇنىڭ سىياسىي سالاھىيىتىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن 3 - نومۇرلۇق كاتتىۋاش قىلىۋالغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار «غەربىي شىمال بويىچە سۈزارىكىلاش پادىشاھى» دېگەن نامنى ئالغان بۇ

ئادەمنى خۇددى «ئالتۇن مېدال» دەك مەيدىسگە ئېسىۋېلىپ ھالقىلىق پەيتلەردە ئوتتۇرىغا چىقىدىغان بولدى. كىشىلەر ئۇنى «بىر كېچىدىلا يوللۇق ئادەمدىن يولسىز» لارغا، «ئەۋلىيا» دىن، «رودۇپاي» غا ئايلانغان «ئىسيانچى» دەيتتى.

ئۇ ئۆمەك باشلىقى لاگېغا ئەگىشىپ، «ئاكتىپ» بولغان چاغدىمۇ بىر كۈن ئىش ئورنىدىن ئايرىلمىغان، سېخلاردا بىرمۇ ئادەم قالمىغاندىمۇ، ئۇ بېشىنى چۆكۈرۈۋېلىپ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇنداپ كەلگەنىدى. شۇڭا، كىشىلەر ئۇنىڭغا نېمە تەسىر قىلىپ، ئەلەم كۈرىشى باشلىنىش بىلەنلا بىر ئاخشامدا بايانات ئېلان قىلىپ، ئاممۇۋى تەشكىلاتقا قاتناشقانلىقىنى چۈشەنمەيتتى. زاۋۇتتا 2 ـ قېتىملىق ئەلەم كۈرىشى بولغان كېچىسى ئۇ بايانات يېزىپ ئەتىگەن سەھەردە بايانىتىنى ھېلىقى قارا دوسكىغا چاپلىدى. ئۇ قەسىملا قىلىپ، «مەن بۈگۈندىن باشلاپ ‹ئىسيانچى› لار سېپىگە قوشۇلىمەن. ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە ئۇلار بىلەن بىرگە بولىمەن» دېگەنىدى. «ئىسيانچى» لار شۇ ئاخشامدىلا مەخسۇس تەبرىكلەش چوڭ يېغىنى ئاچتى. خېي جياڭلىڭنى «ئارقىسىغا نەيزە ئۆرۈپ، ئىسيان كۆتۈرگەنلەرنىڭ ھەقىقىي ئۇلۇغۋىسى» دېدى. جاڭ زەمبىرەك ئۆزىنىڭ بىرىنچى نومۇرلۇق كاتتىۋاشلىق ئورنىنى ئۇنىڭغا ئۆتۈنۈپ بەرمەكچىمۇ بولدى. لېكىن، خېي جياڭلىڭ:

ـــ مېنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەم تۆۋەن، يۇمشاق قوللاق، گول، ئاسان ئالدىنىپ كېتىمەن. مېنى بوش ئورۇنغا تىزىپ قويساڭلىلا بولىدى، ـــ دېۋېدى، «ئىسيانچى» كاتتىۋاشلار ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي 3 ـ نومۇرلۇق ئورۇننى بەردى.

مانا شۇنىڭدىن كېيىن «ئىسيانچى» لار بۇ «ئالتۇن سۇمۇرغ» نى ئالدىغا سېلىۋېلىپ ئۇنىڭ نامىدىن ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىنىپ كېلىۋاتاتتى. بولۇپمۇ «ئىسيانچى» لارنىڭ يۈزى چۈشىدىغان ۋە مات بولغان چاغلاردا ئۇ ئۇنۇملۇك رول ئوينايتتى. بۈگۈنمۇ ئۇ «ئىسيانچى» لارنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىقىپ، چىڭ فاملىلىك كەنتىرنى بىرمۇ مۇشتلىسا ئۇمۇ بىرنى مۇشتلىدى. ئىتائەتمەن ئادەملەر گول كېلىدۇ، گول

ئادەملەر سەمىمىي بولىدۇ، دەيدىغان گەپ بار. لېكىن، خېي جياڭلىڭنىڭ ئەمەلىيىتى بۇنىڭغا تازا باب كەلمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭ گول، ئىتائەتمەنلىكى راست ئىدى. لېكىن، ئۇ «ئىسيانچى» بولغاندىن كېيىن ئۇچىغا چىققان يولسزغا ئايلاندى. ئۇنىڭ تەتۇرلۇكى تۇتقاندا ھەرقانداق ئادەمنىڭ ھەر-قانداق ياخشى گېپىمۇ ئۇنىڭغا تەسىر قىلمايتتى. باشقىلار ئوڭ دېسە، ئۇ چوقۇم سول دەيتتى. باشقىلار تەتۇر دېسە، ئۇ ئوڭ دەيتتى. ئەترەت باشلىقى دېڭ ئۇنىڭ بۇرۇنقى نەتىجىلىرى، شەرەپلىك نامىنى تىلغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىش ئۈچۈن گەپ باشلىشىغا قاپىقىنى قەستەن تۇرۇۋالغان خېي:

ـــ سىز ئادەمنىڭ پۇتىغا ھۆل خىش قويمەن دېمەڭ، قۇرۇق گېپىڭىزنى قويۇڭ! مېنىڭ تارتقان زىيىنىم شۇكى، يۈمشاقلىقىم، گەپ ئاڭلىغانلىقىم ماڭا بالا بولدى. كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلارنىڭ ھۆل خىشىغا دەسسەپ ئون نەچچە يىل ئۈسسۈل ئوينىدىم. نامىم ئۇلۇغ، چىرايلىق بولغىنى بىلەن ماڭا نېمە پايدىسى، نېمە راھىتى بوپتۇ؟ ئىشلەپ-چىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسىنىڭ قۇلى بوپتىمەن شۇ. مەن ئەمدى بۇنداق گەپلەرگە ئىشىنىپ، ئەگىشىپ، ھۆل خىشقا دەسسىمەيمەن. سىلەر ئىسيان-چىلارنى قوللىغۇچى ئەمەس، بەلكى باسقۇچى، يوقاتقۇچى. سىلەر كەلگەن-دىن كېيىن بىز ئىسيانچىلار قاتتىقراق تىنىشقىمۇ جۇرئەت قىلالمايدىغان بولۇپ قالدۇق. سىلەرنىڭ تېگى ـ تەكتىڭلار ھەربىي چاپان كىيىۋالغان تەرەپبازلار... ـــ دېدى.

«ئىسيانچى» لار ئۇنى كۇشكۇرتكەنچە ئۇنىڭ ئاغزىدىن زەھەر قۇيۇ-لۇشقا باشلىدى. چىڭ تاقرىباش ئىزىدا ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ خېينىڭ يالغان ئاكتىپ، يالغان ئەمگەك نەمۇنچىسى، راست مۇتتەھەم، يولسز، ھەتتا ئادەتتىكى ئىشچى لاياقىتى يوق لۇكچەكلىكىنى تىلغا ئېلىپ، ئۇنىڭ رەسۋاسىنى چىقارماقچى بولۇۋېدى، ئەترەت باشلىقى دېڭ ئۇنى گەپتىن توسۇۋالدى.

ـــ ئەگەر سىلەر قورالنى قەتئىي تاپشۇرماسلىق قارارىغا كەلسەڭلار بوپتۇ. كېيىنكى ئاقۇشتەكە سىز ـــ كونا، داڭلىق ئەمگەك نەمۇنچىمىز

يولداش خېي جياكلىك مەسئۇل بولسىكىزلا بولدى، ـــ دېدى ئەترەت باشلىقى دېك نورمال كەيپىيات بىلەن ئۇنىك ئىسمىنى ئاتاپ.

ـــ مەن ئۇچىنچى نومۇرلۇق كاتتىۋاش تۇرسام، نېمىشقا مەن مەسئۇل بولىدىكەنمەن؟ ـــ دېدى خېي تەمتىرەپ.

ـــ چۈنكى، سىز ھازىر بۇ ئىشتا ھەممىنىك ئالدىدا ماڭغان ئاۋانگارت. ئادەملىرىكىز سىزنىك ئالتۇن بويىكىزنى بىزنىك يۈزىمىزگە چاپلاپ تۇرۇپ سىزدىن پايدىلىنىۋاتىدۇ. لېكىن، سىز بولسىكىز ھوشىكىزنى يوقتىپ ئەسەبىيلىشىۋاتىسىز. سىز مەسئۇل بولماي كىم مەسئۇل بولاتتى؟ ـــ دېدى دېك ئۇنىك يۈرىكىگە قول سېلىپ.

دېك بۇ گەپلەر ئارقىلىق، سەن بولساك ئالدانغان ئادەم، قۇرغان سېپىكمۇ خاتا، ۋاقتى كەلگەندە ئۇلار سېنى بىر ئاخشامدىلا چۆرۈپ تاشلىۋېتىدۇ، دېگەننى بىلدۈرۈۋاتاتتى. خېي ئۆزىنىك بىرقانچە قېتىم ئۇلار-نىك كۆشكۈرتۈشى بىلەن ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشۈپ، مەسئۇلىيەت يۈكلەنگەندە ئۇلارنىك ئارا تۇرماي بىر ـ بىرلەپ سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۆزى يالغۇز قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، بىرئاز قورقۇپ قالدى. ئۇ ئىككى تەرەپتىكى ئادەملىرىگە كۈسۈلداشقا باشلىدى. ئۇلار بىرئاز مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن:

ـــ بوپتۇ، تاپشۇرساق تاپشۇرايلى، لېكىن ئالدى بىلەن «باۋخۇاڭ-پەي» لەر تاپشۇرسۇن. بىز سىلەر بىلەن بىرگە ئۇلارنى نازارەت قىلىمىز. ئۇلار تەلتۆكۈس تاپشۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بىز تاپشۇرىمىز، ـــ دېدى.

ـــ بولمايدۇ! ـــ دېدى كۈسۈلداشقان مەسلىھەتكە ئارىلاشمىغان ياك دوك ئوتتۇرىغا چىقىپ، ـــ سىلەرگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ. سىلەر خالىغان چاغدا ئۇلارغا قورال تارقىتىپ بېرىپ بىزنى باستۇرماقچى. سىلەر بىزنىك بىخەتەرلىكىمىزگە كاپالەتلىك قىلالمىغاندىكىن ئەلۋەتتە ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز قوغدايمىز ـ دە، ـــ دېدى جاك زەمبىرەكمۇ خېي بىلەن مەسلىھەتلەشكەن سۆزدىن دەرھال يېنىۋېلىپ.

ـــ توغرا! بۇنداق قىلغىلى بولمايدىكەن، مەن پىكرىمدىن يېنىۋال-

دىم. يەنە تاس قاپتىمەن ئالدانغىلى، ـــ دېدى خېي بىردەمنىڭ ئىچىدە 180 گرادۇس ئۆزگىرىپ.

ئالدى بىلەن ئۆزلىرى قورال تاپشۇرۇشقا، «ئىسيانچى» لارنىڭ ھەربىيلەر بىلەن بىرگە ئۆزلىرىگە نازارەت قىلىپ تۇرۇشىغا «كۆپ سانلىق» لارمۇ قەتئىي قوشۇلمىدى. ئىختىلاپ چوڭايغانچە كەيپىيات باشقىدىن جىددىيلىشىشكە باشلىدى. لېكىن، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىپ ئاما پارچىلىنىشقا باشلىغاندىن كېيىن، ئاممىۋى خىزمەتتىكى نۇرغۇن ئەگرى ـ توقايلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئەترەت باشلىقى دېڭ ھۇدۇقماي ئويلىنىپ، سالماقلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەپ، ئاخىر كېلىشىم قىلىشنىڭ يولىنى تاپتى. ئالدى بىلەن، «كۆپ سانلىق» لار قورال تاپشۇرىدىغان، بۇ چاغدا «ئىسيانچى» لار نازارەت قىلىدىغان، «ئىسيانچىلار» تاپشۇرىدىغان چاغدا «كۆپ سانلىق» لار نازارەت قىلىدىغان، ھەربىيلەر ئۆتكۈزۈۋا لىدىغان بولۇپ كېلىشتى. بۇنداق چاغدا بولۇپمۇ كاتتىۋاشلار گېپىدە تۇرمايتتى. ئەتىگەن شۇنچە ئادەم ئالدىدا دېگەن گېپىدىن، چۈشتە كۆزىنى يۇمۇپلا يېنىۋالاتتى. بۇنى تېخى «ئالدامغا چۈشمىگەنلىكىمىز»، «چاققانلى قىمىز»، «ھوشيارلىقىمىز» دېيىشەتتى.

ئەتىسى ئۇچ تەرەپنىڭ ھەممىسى گېپىدىن يېنىۋالدى. يەنە ئىككى كۈن قاتتىق ئۆرىدەشتى. خەيرىيەت، ئون نەچچە كۈن جىددىي كۈرەشلەر ئارقىلىق بۇ ئىش ئاخىر ئاياغلاشتى. لېكىن، بىر ھەپتە ئۆتە ـ ئۆتمەي ھەر تەرەپ يەنە قورال ياساشتى. ئەمدىكى جېدەل كىم يەنە ياسىدى، كىم ياسىمىدى. كىم بۇرۇن ياسىدى، كىم كېيىن ياسىدى دېگەندىن ئىبارەت ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئۇلار ئەمدى قورالنى يوشۇرۇن ياساشقا ئۆتكەنىدى. لېكىن، ياسىغان قوراللىرى بۇرۇنقىدىنمۇ ئىلغار، مۇكەممەل ئىدى. بەزى قوراللار ھەربىيلەر قورالىدىن ھېچقانچە پەرقلەنمەيتتى. پەرقى بار دېيىلسە، بۇ قوراللارنىڭ نومۇرى يوق ئىدى. بۇ تېخنىمۇ خەتەرلىك باسقۇچ ئىدى. بۇنىڭدىن ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى.

2

بىرىنچى تۈركۈمدە كەلگەن ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار ئالتە ئاي تۇرۇپ بىر ئاخشامدا غايىب بولدى. ئۇلار بۇيرۇق بويىچە يۆتكەلگەنىدى. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئەتىسى باشقا ھەربىيلەرنى كۆردى. بۇ قېتىمقى ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ باشلىقى، ئۇزۇن يۈز، شالاڭ قاش، چېقىر كۆز، بەدەن قۇرۇلۇشى خۇددى زىلۋا قىزلارغا ئوخشاش نازۇك، سۆزمەن، ئاچچىقى يامان، ئۆتكۈر كۆزلۈك 28 ياشتىكى ۋاڭ فامىلىك روتا كوماندىرى ئىدى. ئۇ سىچۈەن شېۋىسىدە سۆزلەيتتى. ئۆزى بىلەن بىرلىك فامىلىلىك بىر مۇئاۋىن روتا كوماندىرى ھەم 20 ئەسكەر باشلاپ كەلگەنىدى. ئەسكەرلەرنىڭ يۈرۈش ـ تۇرۇشىدىن قارىغاندا بۇ يېڭىدىن ئەسكەر بولغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇلار كەلگەن چاغ كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى ئەڭ ھوشيار، چېچەنلىشىپ كەتكەن ۋاقتىغا توغرا كەلگەنىدى. ھەرقانداق ئادەم سىنىڭ سۆزۈڭنى بىر ئاڭلاپلا قانداق خاھىش، قايسى تەرەپكە مايىل ئىكەنلىكىنى بىلۈالالايتتى.

ۋاڭ كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى چۈشكە يېقىن ئالدىراپ ـ تېنەپ چوڭ يىغىن ئاچتى. قۇراشتۇرۇش سىخى ئالدىدىكى تراكتور توختىتىش مەيدانىغا بارلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ھەربىي ئۇسلۇب بويىچە سەپكە تۇرغۇزۇپ، 20 ئەسكەرنى تەرتىپ ساقلاشقا، نازارەت قىلىشقا ئورۇنلاشتۇرىدى. ئۆزى سەھنە ئورنىدا قويۇلغان شىرەنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پۈتلىرىنى كېرىگىنىچە ئىككى قولىدا بېلىنى تىرەپ، كۆكرىكىنى چىقىرىپ (ئۇ شۇ تۇرقىدا ئەينى چاغدىكى ئازاد رايونلاردىكى «قىزىل ئارمىيە» ئوفىتسېرىغا ئوخشاتتى)، كېلىش مەقسىتىنى سۆزلەپ:

ـــ بىز ھەرقانداق تەرەپكە يان باسمايمىز، ھېچقانداق توسقۇنلۇققا قارىماي ھەقىقىي ئىسيانچىلارنى قوللايمىز!، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرلايدىغانلارنى قوللايمىز! ـــ دېدى ناھايىتى كۈچەپ ۋە چىڭقىلىپ تۇرۇپ.

ئۇ كەينىدىنلا تەپسىلى سۆزلىگەنىدە، شۇ چاغدىكى تالاش ـ تارتىش ـ

تىكى مەسىلىدە «ئىسيانچىلار»غا پايدىلىق خاھىشنى ئاشكارىلاپ قويـ
دى. شۇنىڭ بىلەن، «ئىسيانچى» لار ئۇنىڭ ھەربىر بۆلەك سۆزىگە
گۈلدۈراس ئالقىش يېغىرىتىپ:
ـــ بىزنى قوللايدىغانلار ئاخىر كەپتۇ، ـــ دېيىشىپ سەكرىشىپ
كەتتى.
ـــ بۇلارنىڭ كىمنى قوللايدىغانلىقى بۇگۈنلا ئاشكارا بولدىغۇ، ـــ
دېيىشتى «كۆپ سانلىق» لار دېمى ئىچىگە چۈشۈپ.
ـــ ھەربىي دېگەنمۇ، ئاغزىدا پارتىيە ـ مەركەزنى قوغدايمىز،
ماۋجۇشنى قوغدايمىز، دېگىنى بىلەن ئۇلارمۇ تەرەپباز بولۇپ كەتتى.
بۇگۈنكى كۈندە جۇڭگودا تەرەپكە ئايرىلمىغان ئادەم قالمىدى. ھوقۇقدارلار
بىزنىڭ كۆز قارىشىمىز يوق دەپ قەسەم قىلىپ تۇرغىنى بىلەن تـاماماەن
يالـغان. ئـۇلاردىـمۇ خاھىـش، كۆز قـاراش بار، لېكىن قورقۇپ
ئاشكارىلىمايدۇ...
ـــ شىنجاڭدا ئۇيغۇر، خەنزۇ، قازاق... دەپ مىللەتنى ئايرىشقۇ
توغرا، چۈنكى ئۇلار ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەر ـ دە، لېكىن يېقىنقى
يىللاردىن بۇيان خەنزۇلارمۇ ئۆزلىرىنى، «كونا شىنجاڭلىق» «يېڭى شىنـ
جاڭلىق» دەپ ئايرىيدىغان بولۇپ قالدى. ئەمدى ھەربىيلەرمۇ، «كونا
قىسىم»، «يېڭى قىسىم» دەپ ئايرىمچىلىق قىلغىلى تۇرۇپتۇ. بۇ قانداق
بولغىنى؟ كەتكەن ھەربىيلەر كونا قىسىمدىن ئىكەنمىش، يېڭىدىن كەلگەنـ
لەر يـېڭى قـىسىمدىـن ئـىمىش. ئـۇلارنىڭمۇ ئۆز كۆز قارىشى بار
ئوخشىمامدۇ...
ـــ ئىشنىڭ چاتاق يېرى مۇشۇنداق ئايرىمچىلىقتا. مىللەتنىغۇ
قوشۇۋەتكىلى بولمايدۇ. لېكىن، يېڭى شىنجاڭلىق، كونا شىنجاڭلىق، ئۇ
يەي، بۇ يەي دېگەنلەرگە ئەمدى ھەربىي قوشۇلۇپ «يېڭى قىسىم»، «كونا
قىسىم» دەپ ئايرىمچىلىق قىلغىلى تۇرسا، بۇ خىل سۇركىلىش تەرەققىي
قىلىپ جۇڭگونى نەگە ئاپىرىدۇ؟
ـــ مەن ئۇ تەشكىلات، بۇ تەشكىلات دېگەنلەرگە ئانچىلاشماي
كەلگەنىدىم، لېكىن ئۆزۈمگە ھامىي تۇتۇپ پاناھلانمىسام بولمايدىكەن.

هازىر تەشكىل بىزگىلا ئەمەس ئۆزىگىمۇ ئىگە بولالمايۋاتىدۇ ئەمەسمۇ؟ شۇڭا، يېقىنراق «كۆپ سانلىق» لار تەشكىلاتىغا كىرگەنىدىم. بۇمۇ بولمايدىغان ئوخشايدۇ. ئاستا بىر باھانە تېپىپ ئۇلارنىڭ تەشكىلاتىدىن چېقىپ «ئىسيانچى» لار تەرەپكە ئۆتۈۋالايمىكىن؟

بۇ گەپ ـ سۆزلەر يېڭى كەلگەن ھەربىيلەر ئاچقان يىغىنغا قاتناشقاندىن كېيىنكى بىر قىسىم ئىشچىلارنىڭ بىلدۇرگەن ئىنكاسلىرى ئىدى.

ئىككىنچى قېتىم كەلگەن ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار ئالدىنقى قېتىمقى ھەربىيلەرنىڭ قىلىپ بولالمىغان ئىشلىرىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، «بىز ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرىمىز» دەپ ئېلان قىلدى. ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ئۇچۇن، زاۋۇت مەمۇرىي تەشكىلاتىنى ھەربىي تۈزۈم بويىچە ئۆزگەرتتى. سېخ، بۆلۈم، ئۆچاستكا، گۇرۇپپىلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، بەن، پەي، لەيەن، تۇەن دەپ ئاتاشنى جاكارلىدى. زاۋۇت تۇەن (پولك) بولدى. سېخ، بۆلۈملەر لەيەن بولدى. ئۇچاستكىلار پەي بولدى. گۇرۇپپىلار بەن بولدى. ۋاڭ لەيەنجاڭ، ئۆزىنى تۇەنجاڭ، يىڭ مۇئاۋىن لەنجاڭنى مۇئاۋىن تۇەنجاڭ دەپ ئېلان قىلدى. ئۇلار پەي، لەيەن، بەنلەرگە ھەر ئىككى تەرەپتىن بىردىن ئادەم تەيىنلەيمىز دەپ ھەرە كۆنىكىنى بىر چۇۋۇپ قويغانچە بىر ئايغىچە ئىشنى قاملاشتۇرالمىدى. ھەر ئىككى تەرەپ بىرىنچى قوللۇقنى تالىشىپ قەتئىي يول قويۇشمىدى. ھەر كۈندە مۇنازىرە، جېدەل، ھەتتا تاياق ـ توقماقلاشقاندىن كېيىن ئۆزئارا قورال بەتلەشتى. ھەر ئىككى تەرەپتىن يىگىدىن ياسىغان خىلمۇخىل زامانىۋى قوراللار مۇشۇ چاغدا ئاشكارا بولدى. ۋاڭ لەيەنجاڭ خۇددى ھەربىيلەرنىڭ قورالىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ قوراللارنى كۆرگەندىن كېيىن ھەيرانلىقىدا:

ـــ سىلەر بۇ قوراللارنى قەيەردىن ئالدىڭلار، كىم بەردى؟ ـــ دەپ جىددىيلىشىپ كەتتى ـ دە، يىغۇلىشى تەدبىرىنى قوللىنىپ ئاز بىر قىسمىنلا يىغۇالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن كەسكىن قارارغا كەلگەنلىكىنى بىلدۇرۇپ، بەنجاڭ، پەيجاڭ، لەيەنجاڭلارنى ئۆزىمىز بەلگىلەيمىز دەپ بىر تۇركۇم كىشى

لەرنىڭ ئىسملىكىنى ئېلان قىلدى. ئېلان قىلغانلارنىڭ ئىچىدە «ئىسياسىچى» لار سانىنىڭ كۆپ بولۇپ كەتكەنلىكىنى ۋە بىرىنچى قوللارنىڭ كۆپلىرىنىڭ يەنە ئىسيانچىلاردىن ئىكەنلىكىنى كۆرگەن «كۆپ سانلىق» لار بىز ئۇنى ئېتىراپ قىلمايمىز، بويسۇنمايمىز! دەپ چۇقان كۆتۈردى. بۇ ئىش تۈپەيلىدىن بىرىنچى قېتىملىق ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ قوللىشىغا، ھمايىسىگە ئېرىشكەن «كۆپ سانلىق» لار ئەمدى بۇ قېتىمقى ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ قارشى تەرىپىگە ئۆتتى. بىرىنچى قېتىملىق ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ قارشى تەرىپىدە تۇرۇپ كەلگەن «ئىسياسىچى» لار ئەمدى بۇ ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ ھمايىسىگە ئۆتتى، ئۆزلىرىمۇ ئۇلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى. سەپ يەنە بۇزۇلدى. ۋاڭ لىيەنجاڭ ئۇچ تەرەپ بىرلىششىنىڭ سايىسىنىمۇ كۆرەلمىدى.

بۇ ئىشتىن ۋاڭ قاتتىق تېرىكتى ۋە ئالدىراپ قالدى. ئۇ ئالدى بىلەن تەشكىلىي جەھەتتىكى چۈۋالچاقلىقنى، بۇيرۇققا بويسۇنمايدىغان ئىنتىزامسىزلىقنى ھەل قىلماقچى بولدى. بۇنىڭ ئۈچۈن، بىر ئايلىق ھەربىي مەشىق ئېلىپ بېرىش پىلانىنى يولغا قويدى. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى لىيەن، پەي، بەنلەر بويىچە ھەر كۈنى ئەتىگەن، كەچتە ئىككى قېتىم قۇراشتۇرۇش سېخى ئالدىدىكى تراكتور سىناش مەيدانىغا تۇرغۇزۇۋېلىپ، چۈشتىن بۇرۇن يىگىرمە ئۈچىنچى «تۇەنجاڭ» غا ھەربىي تەلىم ـ تەربىيىدىن دەرس ئۆتكۈزدى؛ كەچقۇرۇن ئۆزى ئالدىغا چىقىپ، ئىككى يېنىغا ئىككىدىن تۆت ئەسكەرنى دىققەتتە پوستتا تۇرغۇزۇپ ھەربىي پارات ئۆتكۈزدى. ئۇ سېخ ئالدىدىكى پاكارراق سەھنىگە ئوخشاش دۆڭدە تۇرۇۋېلىپ، سۇر-لۇك كەيپىياتتا كوماندا بېرەتتى. لېكىن، «كۆپ سانلىق» لار قەستەن كوماندىغا بويسۇنماي، كۈلكىلىك ھەرىكەتلەرنى چىقىرىپ، ئۇنى رەللە قىلۇەتتى. بۇنداق چاغدا ۋاڭ تېرىكىپ، ئۇلارغا تىل سالاتتى. شۇنىڭ بىلەن، جەڭگە ـ جېدەل ئىچىدە بۇ «قوشۇن» بۇيرۇقسىز تارقاپ كېتەتتى.

ۋاڭ ئىككىنچى كۈندىكى مەشقتە قەستەن «كۆپ سانلىق» لاردىن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن ئۇلار قوبۇل قىلالمايدىغان تەلەپ، قائىدىلەرنى

چقىراتتى. شۇنىڭ بىلەن، يېڭى سۈركىلىش پەيدا بولۇپ يېڭى زىددىيەت كېلىپ چىقاتتى. بۇ «كۆپ سانلىق» لار ئىچىدىكى جېدەلنى «پۇراپ يۈرىدىغانلار» غا بولۇپ بېرەتتى. ئۇلار بىر ئوبدان «ھۆرمەت» كە ئەسسەپ كېتىۋېتىپ شاپىيدە ئورنىدا تۇرۇۋېلىش ئارقىلىق تۆپە ـ تۆپىلەپ ئادەم يىقىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، قىيا ـ چىيا بىلەن پۇتۇن تەرتىپنى بۇزۇۋېتەتتى. بەزىلىرى دەل ۋاقتىدا ئۇدۇلىغا كەلگەندە ئۆزلىرى بىلەن بىر سەپتە كېتىۋاتقان ئاياللارنى قولتۇقلىۋالاتتى. يەنە بەزىلىرى ئۆزۈن يۆگىۋالغان موخۇركىسىنى قىڭغىر چىشلەپ، تۇتۇنىنى ۋاقىرىكە پۇرقىرىتىپ پۈدەيتتى. ۋاقىرىككەنچە ئۇلار تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ، تېخىمۇ بولمىغۇر ھەرىكەتلەرنى قىلاتتى. ۋاقىرىلغۇدەك بولۇپ: «تۇز مېڭىشماسەن ئېشەكلەر!» دەپ تىل سالاتتى. ئۇ بىر ئىشچىغا گەپ قىلسا، ئون نەچچىسى يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، ئۇنى ئېغىز ئاچقۇرمايتتى. چىداپ تۇرالمىغان ۋاقىر تېخىمۇ ئاھانەتلىك تىللارنى ياغدۇراتتى. بۇ چاغدا، بەزىلەر ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:

ـــ بىز دېگەن ئاتاقىر بىلەن تەڭ دېمەتلىك ئادەم. بىزنى بۇنداق مەشىق قىلدۇرۇپ نېمە قىلسەن؟ ـــ دېسە، يەنە بەزىلەر ھەددىدىن ئېشىپ:

ـــ سېنىڭ ئاتاقىر ئاپاڭنى ئالماقچى بولغاندا مەن ئەلچى بولغانىدىم. شۇنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ بىز ياشلىقلارنى مەشىق قىلدۇرۇشتىن خالاس قىلىۋەتسەڭ بولاتتى، ـــ دەيتتى. باشقا بىرى ئۇنىڭ سۆزىگە رەددىيە بەرگەن بولۇۋېلىپ:

ـــ ھەرگىز ئۇنداق قىلما، ۋاقىر تۇنجاق بولمىسا تۇنجاقلىقتىن سىجاقلىققا ئۆسەلمەيسەن. ئۆزۈڭنىمۇ كۆزلىگىنى شۇغۇ، ـــ دەيتتى. بىر قېتىم مۇشۇنداق توقۇنۇشتا ۋاقىر زادى چىداپ تۇرالمىدى ـ دە، ئاغزىنى قويۇۋېتىپ:

ـــ سەنلەرنىڭ يۈزى ئېشەكنىڭ تېرىسىدىنمۇ قېلىنكەن لۇكچەكلەر! سەنلەرنىمۇ ئىشچى دېگىلى بولامدۇ؟ ئېشەك، چوشقا دېيىش كېرەك. ئېشەكنىمۇ ماڭ دېسە ماڭىدۇ تۇر دېسە تۇرىدۇ. سەنلەر ھازىر ئېشەكچىلىك

مۇ بولالمايۋاتسەن، ـــ دېدى بىگىز قولىنى بىر ئىشچىنىڭ بۇرنىغا تېرەپ.

شۇ ئارىلىقتا، ياندىكى ئىشچى ۋاڭ لىيەنجاڭنىڭ قولىغا پاققىدە بىرنى ئۇرۇپ، قولىنى چۈشۈرۈۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن، جېدەلنىڭ چوڭى چىقتى.

ۋاڭنىڭ ئەسكەرلىرى يوپۇرۇلۇق كەلدى. «كۆپ سانلىق» لار ئۆزلىرىنىڭ ئادەم ئۈستۈنلۈكىدىن پايدىلىنىپ، ئەسكەر بىلەن «ئىسيانچى» لارنى بىراقلا قورشۋالدى. «ئىسيانچى» لار ھەربىيلەرگە بولۇشۇپ «كۆپ سانلىق» لار بىلەن ياقىلىشىپ كەتتى. ئاخىر مۇشت سېلىش پوملاقلىشقا تەرەققىي قىلدى. ھەر ئىككى تەرەپتىن بىرقانچەيلەننىڭ بۇرنى قانىدى، كۆز، قاپاقلىرى ئىششىدى، يېرىلدى. ۋاڭ ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ چىرايلىرىدا قان دىدارى قالمىدى. ۋاڭ ئەمدى قەيەردىن چىقىپ كېتىشنى بىلمەي ئۆزىنى ھەر تەرەپكە ئۇراتتى.

ـــ ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋجۇشى: «ئەلەم كۆرىشى قىلماي قەلەم كۆرىشى قىلايلى!» دەپ تەلىم بەرگەن! ـــ دېگەن ئاۋاز ياڭرىدى.

ھەممەيلەن ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى. سادىق ۋاڭ پارات قوبۇل قىلغان سۇپىنىڭ ئۈستىدە تىك تۇراتتى. جېدەل چىقىرىۋاتقانلار بۇرۇلۇپ قاراپ، ناھايىتى سەن ئىكەنسەنغۇ؟ دېگەندەك قىلىشىپ يەنە ھەرىكىتىنى داۋاملاشتۇردى. سادىق جىددىي ۋە تەمكىنلىك بىلەن:

ـــ كۆپچىلىك! ھەممىمىز ئۆز ئادەم تۇرۇپ ئۇنداق قىلىشمايلى! بىر ۋاقىتتا نەچچە خىل تەشكىلاتنىڭ ئۇزۇن مۇددەت مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس. بىز بەربىر بىرلىشىمىز. شۇ چاغدا، بىر ـ بىرىمىزنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمىز؟ ۋاڭ لىيەنجاڭلار ھازىر مۇشۇنداق بىرلىشىش خىزمىتىنى ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇلار خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ۋەكىلى. بىز ئۇلارغا بۇنداق پوزىتسىيە تۇتماسلىقىمىز كېرەك. مەن ئۆتۈنۈپ قالاي. ھەر قايسى تەرەپنىڭ مەسئۇللىرى ئۆز ئادەملىرىڭلارنى ئېلىپ كېتىڭلار! ـــ دېدى.

سادىقنىڭ گېپىدە سەمىمىيلىك بار ئىدى. كىشىلەر بىر ـ بىرلەپ تاراشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن، بىر قېتىملىق چوڭ ئەلەم كۆرىشىنىڭ

ئالدى ئېلىندى. لېكىن، «كۆپ سانلىق» لارنىڭ كىچىك كاتتىۋاشلىرى سادىقنى قورشۋالدى. ئۇنى خائىندىن، خائىنغا چىقىرىپ تىللىدى. «ھەر-بىيلەرگە خۇشامەت قىلىپ ئازاد بولماقچى»، «ئىككى يۈزلىمىلىك قىلىپ ئىسيانچىلارغا ياخشىچاق بولماقچى» دېگەندەك گەپلەر بىلەن ئاغزىغا كەل-گەننى دېدى. لېكىن، سادىق بىر ئېغىز گەپ يانداۋرمىدى. ئۇلار تىللاپ ھارغاندىن كېيىن، قايتىپ كېتىشتى.

مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئىشچىلار يۇقىرىدىكىدەك سۆز بىلەن تاقابىل تۇرغىلى بولمايدىغان تەشكىلات ۋە ئادەملەرگە ھەجۈي رەسمىدىن ئىبارەت تەشۋىقات قوراللىرىدىن پايدىلىنىشنى بىرقەدەر ئومۇملاشتۇرۇۋال-غانىدى. ئۇلار لاگ چېغا قوللانغان ئۇسۇل بىلەن ۋاگ لېيەنجاڭنىڭمۇ بەش كۆرۈنۈشلۈك ھەجۈي سۈرەت بىلەن قاتتىق مەسخىرە قىلدى. بۇ ھەجۈي سۈرەتتە ۋاگ لېيەنجاڭنىڭ ئاتىسى ئوغلىغا نەسىھەت قىلسا، ئۇ «مەن دېگەن ھازىر بۇ زاۋۇتتا ھەم شۇجى، ھەم زاۋۇت باشلىقى، ھەم تۇنجاگ، ئۇلار مېنىڭ بۇ ئۇچ ئەملىنىڭ قايسىبىرىگە ھۆرمەت قىلمىسا، مانا مۇشۇنداق ئېشەكنى دۇمبالىغاندەك ئۇرىمەن» دەپ بىر سىم قامچىنى ئىشچىلارغا دېۋەيلەپ تۇرغان كۆرۈنۈشلەر بار ئىدى. بۇ ھەجۈي سۈرەتتىن كېيىن ۋاگ ئىشچىلار بىلەن تاكاللاشمايدىغان، گەپ قىلغاندا ئېھتىيات قىلىدىغان، چوڭ يىغىندا سۆزلىگەندە يىزىۋالغان تېكىستتىدىن يىراقلاشمايدىغان بول-دى. «كۆپ سانلىق» لار ئۇنى شاڭخو قىلىپ:

ـــ ۋاگ «تۇنجاگ»، ئىشچىلار سىنىپىنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئالغان-دىن كېيىن خېلى ئوبدان ئادەم بولۇپ قالدى، ـــ دېيىشتى.

ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار ھەربىي مەشقىنى داۋاملاشتۇرالمىغاندىن كېيىن «ھەربىي مەشق باسقۇچى ئاياغلاشتى» دېگەن نام بىلەن يىغىش-تۇردى. ئۇلار ئەمدى ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇش خىزمىتىنى رەسمىي كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزدى. ئۇلارغا بۇ ئىشمۇ دەسلەپ ئاساندەك كۆرۈندى. چۈنكى مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىقنى ھەربىيلەر ئۇستە-گە ئالاتتى. ھەر تەرەپتىن كىرىدىغان ئاممىۋى تەشكىلات كاتتىۋاشلىرىنىمۇ ئۆزلىرى كۆرسەتسىلا بولاتتى. لېكىن، كادىرلاردىن كىملەر كىرىش مەسـ-

لىسى بىلەن ئاممىۋى تەشكىلات كاتتىۋاشلىرىنىڭ قايىسىنىڭ ئالدىغا تىزىلىش ئىشىدا زادىلا پىكىر بىرلىكى بولمىدى. بىر ئايدەك جەڭگە ـ جېدەل قىلىپ، كەنتىر مۇشتلىشىپ، مۇشت كۆتۈرۈپ دېۋەيلىشىپمۇ يەنىلا بىرلىككە كېلەلمىدى. «ئىسيانچى» لار، ئىنقىلابىي كومىتېت تەركىبىگە خواڭ شىڭ بىلەن يەن زىلىنىڭ كىرىشىگە قوشۇلاتتى. ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلارمۇ شۇنداق خاھىشتا بولسىمۇ، «كۆپ سانلىق» لارنى قايىل قىلالمىدى. «كۆپ سانلىق» لار ئىنقىلابىي كومىتېتقا تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى كىرگۈزمىز. تاڭ ۋېنسەي 1 ـ مۇئاۋىن مۇدىر، سادىق 2 ـ مۇئاۋىن مۇدىر، نەن چى 3 ـ مۇئاۋىن مۇدىر بولۇشى كېرەك. دېگەن پىكىردە چىڭ تۇردى. جاڭ زەمبىرەكنى 4 ـ مۇئاۋىن مۇدىرلىققا، كۆرسەتتى.

3

قۇدرەت مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ بېشىدا تاڭ ۋېنسەي، سادىقلار بىلەن بىرگە سازايىغا ئېلىپ چىقىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. 1 ـ، 2 ـ قېتىملىق ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار ئۇنىڭ مەسلىسىنى ئەمەلىيلەشتۈرگەندىمۇ، «ئاق مۇتەخەسسىس» شىڭ خەيدىنىڭ «زاۋۇتتا ئىشلەپچىقىرىشتىن باشقا مەركەزنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس» دېگەن سۆزىنى قوللىغان ۋە «كەسپىلىشىش» يولىغا ماڭغان دېگەندىن باشقا پاكىت تاپالمىدى. قۇدرەت بولسا بۇلارنى مەسىلە ئەمەس، بەلكى ئۇتۇقۇم، ئالاھىدىلىكىم، مەن پارتىيە رەھبەرلىكىدە، سوتسىيالىستىك تۈزۈم ئاساسىدا بۇ يولغا ماڭدىم. شۇڭا، مەن «ئاق مۇتەخەسسىس ئەمەس»، بەلكى «قىزىل مۇتەخەسسىس»، پاك ئادەم دەپ قارايتتى. شۇڭا، ئۇ بەزىدە ئۇنتۇلۇپ، بەزىدە ئەسلىرىگە كېلىپ قالسا بىرقانچە كۈن تاتلاپ قويۇپ يەنە كارى بولماي تاشلۇۋېتىدىغان ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ، ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ كۈن ئۆتكۈزدى. ئۇ كىتاب كۆردى، خەنزۇچە، ئىنگلىزچە لۇغەتنى ئۇستاز تۇتۇپ دەرس ئۆگەندى. تېخىمۇ كۆپ ۋاقىتنى ئىككى ئوغلىنىڭ ئۆگىنىشىگە سەرپ قىلدى. چوڭ ئوغلى مەردان خۇددى ئاتىسى

دەك كەسپي تېخنىكا «ئاشقى» بالا بولدى. ئۇ تېخنىكا كىتابلىرىنى كۆپ ئوقۇيتتى، چىرتيوژلارنى سىزىپ ئويناپتتى، تۇرلۈك سخېملارنى مەشق قىلاتتى. بۇنى كۆرگەن تۇنساقىز:

ـــ داداڭنىڭ يولىدىن ماڭغىلى تۇردۇڭمۇ؟ ئۇنىڭ يولىدىن ماڭما! ئۇ «ئاق مۇتەخەسسىس» دېگەن قالپاقنى كىيىپ يۈرگىلى سەككىز يىل بولدى. بىر ئائىلىگە بىر «ئاق مۇتەخەسسىس» مۇ يېتەر، ـــ دەيتتى غۇدۇرراپ. بۇنداق چاغدا قۇدرەت:

ـــ ئاپاڭ ئاغزىغا كەلگەننى دەۋېرىدۇ. دۇنيادا ھۇنەردىن باشقىسىنىڭ ھەممىسي يالغان. نىقابلانغان، بېزەلگەن، ھەل بېرىلگەن، ئەسلي مەنىسىدىكى نەرسىلەر ئەمەس. پەقەت ھۇنەرلا ئەسلي مەنىسىدىكى ھەقىقي، قانۇنىيەتلىك بىلىم. تۇڭمەس بايلىق يارىتىدىغىنى دەل شۇ، ـــ دەيتتى. بىر كۈنى قۇدرەت تۇنساقىزغا:

ـــ مەن مەردانغا دادامنىڭ فاملىسىنى قوللىنىپ، مەردان ئىلى دەپ ئاتايلىمىكىن دەيمەن. مەردان قۇدرەت دېسەك ئىسىم بىلەن فامىلە ئۆزئارا سىڭىشمەيدىكەن. ئۇنىڭغا ئات قويغاندا بۇ تەرىپىنى ياخشى ئويلىماپتىكەنمىز. ئىلى دېگەن بۇ فاملىنى بۇنىڭدىن كېيىن نەسەب فاملىسى قىلىۋالساقمۇ بولغۇدەك، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداقتا سىزنىڭ ئىسمىڭ يوقاپ كەتمەمدۇ؟ ـــ دېدى تۇنساقىز سوئال نەزىرىدە قۇدرەتكە قاراپ.

ـــ يوقاپ كەتسە كەتمەمدۇ مەندەك «تېخنىكا سارىڭى»، «ئاق مۇتەخەسسىس» نىڭ، ـــ دېدى قۇدرەت چاقچاق قىلىپ.

ـــ ئۇنداق دەپ قويغىنىم بىلەن مەن سىزدىن پەخرلىنىمەن جۇمۇ. بىز خەقتىن شائىر، يازغۇچى، ئارتىس تولا چىققىنى بىلەن سىزدەك تېخنىكا، كەسىپ ئىگىلىگەندىن نەچچىسى چىققانتى؟ تېخنىكا قابىلىيىتىدە سادىقمۇ سىزگە يەتمەيدۇ. راست، ھازىر ئۇيغۇرلاردىن دوختۇرلار خېلى كۆپ چىققىلى تۇرۇپتۇ. لېكىن، ماشىنا، ئىستانوك، ئايروپىلان ياسايدىغانلاردىن بىرىمۇ يوق. نېمىشقا شۇنداقتۇ؟

ـــ بولدى، گەپ كۆپەيتمە. مەن ماتېرىيالدىن بىر نېمە ئىزدەۋاتاتىمەن.

تىم. بۇ ئىش ئېسىمگە كېلىپ مەسلىھەت سوراپ قويدۇم. ئاشۇنداق ئۆزگەرتىشكە قوشۇلامسەن، يوق؟ شۇنداق ئاتىساق ناھايىتى مەنىلىك ئاڭلىنىدىكەن.

ـــ شۇنىمۇ مەندىن سوراپ يۈرەمتىڭىز؟ قانداق ئۆزگەرتكىڭىز كەلسە شۇنداق ئۆزگەرتەمسىز سىز دادىسى بولغاندىكىن، ـــ تۇنساقىز گېپىنى تۇگىتىپلا سىرتقا مېڭىشقا تەمشەلدى. قۇدرەت:

ـــ ھوي ئەخمەق خوتۇن، ئىسىم ـ فامىلە ئۆزگەرتىش دېگەن ئائىلىدىكى چوڭ ئىش. ئەر ـ خوتۇن، بوۋاي، مومايلار دەرقەمدە تۇرۇپ بېكىتمىسە بولمايدۇ. بولمىسا ئۇ ئۇنداق چاقىرسا، بۇ مۇنداق چاقىرسا كىشىلەر ئالدىدا كۈلكىگە قالمامدۇ؟

ـــ مەن قوشۇلمەن، چىرايلىق ئاڭلىنىدىكەن، ـــ تۇنساقىز قۇدرەتتىن تېزراق قۇتۇلۇپ يولىغا مېڭىشقا ئالدىرىدى.

قۇدرەت مەردانىنى تېخى پۇقرالىق يېشىغا توشمىغان دەپ قاراپ، گېزىتكە ئېلان بېرىشنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ ئەل ـ ئاغىنىلىرى، مەكتەپ مۇدىرى، مۇئەللىم، مەردانىنىڭ بىر قىسىم ساۋاقداشلىرىنى چاقىرىپ چاي بەردى. ئاندىن نوپۇسىنى ئۆزگەرتتى. بۇ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىشىنىڭ ئالدىدىكى ئىش ئىدى.

قۇدرەت سادىقتىن ھوقۇق تارتىۋېلىنغاندىن كېيىن، «ئاخشىمى جاھان تىنچىغاندا» ئارىلاپ ـ ئارىلاپ سادىقنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئۇنىڭدىن، بۇنىڭدىن پاراڭ سېلىشىدىغان بولدى. بەزىدە ئوسمانمۇ كېلىپ ئۇچى بىر بولۇپ قالىدىغان چاغلارمۇ بولاتتى. لېكىن، سادىق باشقىلارنىڭ: «ئۇلار يوشۇرۇن مەجلىس ئاچتى»، «تىل بىرىكتۈردى» دېيىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ، ئۇلارنى كۆپ كەلمەسلىككە ئاگاھلاندۇراتتى. ئۆزى ئۇلارنىڭ ئۆيىگە زادى بارمايتتى. بۈگۈن قۇدرەت ناھايىتى كەچ، ئوغرى مۇشۇكتەك تۆت ئەتراپىغا قارىۋەتكەندىن كېيىن سادىقنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلدى. چۈنكى، سادىق ھېلىقى جېدەلگە ئارا تۇرغاندىن كېيىن ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار قۇدرەتكە بولغان كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتمىسمۇ، بۇرۇنقىدەك قاتتىق قوللۇق قىلمايدىغان بولغانىدى. ئۇنى پارقازان سېخىدىن بۇرۇنقى

خىزمەت ئورنى نازۇك دېتاللار 1 ـ سېخىغا ئىستانوك ھەيدەشكە ئالماشتۇ-رۇپ قويغانىدى.

گۈلنىسا بىر تەخسە قورۇما قورۇپ كەلدى. سادىق بىر بوتۇلكا ھاراق بىلەن ئىككى رومكىنى كەنتىر ئۈستىگە قويدى ـ دە:

ـــ مەن ھاراقنىڭ ياخشى ـ يامىنىنى بىلمەيمەن. سەن قاراپ باققىنا بۇ ھاراق بولامدىكەن، ـــ دېدى ھاراقنى قۇدرەتكە تەڭلەپ.

ـــ مېنى ھاراقكەش چاغلامسەن؟ مەنمۇ ئىچمەيتتىم، لېكىن «ئوڭ-چى» بولغاندىن كېيىن ئۈلپەت جايىدا بولسا پات ـ پات ئىچىپ قويىدىغان بولدۇم. لېكىن، كۆپ ئىچمەيمەن، ـــ دېدى قۇدرەت ھاراقنىڭ مارکىسىغا قاراۋېتىپ.

ـــ بولامدىكەن؟

ـــ ياخشىسى يوقمۇ؟

ـــ يوق، بۇنىمۇ تاڭ شۇجى ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا بالىسىدىن كىرگۈزۈپتىكەن.

ـــ ئاچە! باشقىسى بولمىغاندىكىن مۇشۇنى ئىچەيلى.

ئۇلار ئىككى رومكىدىن ئايلاندۇرغاندىن كېيىن قۇدرەت رومكىنىڭ ئۈستىنى قولى بىلەن يېپىۋېلىپ:

ـــ بولدى ئىچمەيلى، ئىسپىرتتەكلا ئاچچىق نېمىكەن، ـــ دېدى.

ـــ مەن ئۇنىڭ ئاچچىقىغا تېخىمۇ چىدىمىدىم. لېكىن، خەقلەر ئاز دېگەندىمۇ ئۈچ رومكىدىن ئىچىدىكەنغۇ؟ بىزمۇ ئۈچ رومكا ئىچەيلى، ـــ دېدى سادىق ئاللىقاچان تەڭشىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلماي ئانارداڭ قىزىرىپ كەتكەن يۈزى بىلەن خومارلاشقان كۆزىنى سىلاپ تۇرۇپ.

ـــ بوپتۇ، ئۇنداقتا سەل تۇرۇپ يەنە بىر رومكىدىن ئىچەيلى. مەن بۇگۈن سەن بىلەن بىر ئىش توغرۇلۇق خالىي سۆزلەشمەكچىدىم، ـــ دېدى قۇدرەت ئالدىدىكى رومكىنى چەتكىرەك ئىتتىرىپ تۇرۇپ. سادىق ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىغا ئەقلى يەتمەي، بۇ چوقۇم كىچىك يەردىن چۈشمەيدۇ. بولمىسا بۇنداق كەچ كىرمەيتتى، ـــ دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ تۇرغاندا، قۇدرەت، ـــ بۇ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ھارۋىر

ئالتىنچى يىلغا قەدەم قويۇپتۇ. لېكىن، ھېچ ئاياغلىشاي دېمەيدىغۇ؟ بۇ ئىنقىلاب ئۇزارغانچە ئۆلۈم ـ يېتىم كۆپىيىپ، دۆلەت ۋەيرانلىقتا قېلىۋاتىدۇ. ئىشلەپچىقىرىشنى ئۇنداق قىلمىز، مۇنداق قىلمىز دېگەن بىلەن تېخى ئىزىغمۇ چۈشۈرەلمىدى. ھېنىڭ ئېچىم پۇشۇپ كېتىۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ شەيئىلەر تەرەققىياتىنىڭ قانۇنىيىتى كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە باغلانمايدۇ. ئۇ ئۆز قانۇنىيىتى بىلەن دەۋر قىلىدۇ، دېگەن گەپ بار. سېنىڭ، ھېنىڭ ئېچىمىز پۇشقانغا ئۇ بىزگە بويسۇنامتى؟ ـــ دېدى سادىق ئىككى بىسلىق مەنىدە.

ـــ بۇنداق ئىنقىلابتا قانۇنىيەت نېمە ئىش قىلسۇن. پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ئۆزئارا قىرغىنچىلىققا سېلىۋاتسا. بۇ قانۇنىيەت بويىچە ئەمەس، ئەكسىچە ئىستىخىيىلىك ھالدا ھۆكۈمەتسىزلىكنى تەرغىب قىلىدىغان بىر نېمە بولدى. مەن يۇقىرىنىڭ مۇشۇنداق قىلىپ نېمە مەسىلىنى ھەل قىلىدىغانلىقىنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم، ـــ دېدى قۇدرەت مەست ھالدا.

ـــ ھەي، ئاغزىمغا كەلدى دەپ قالايمىقان گەپ قىلما. بۇ سۆزۈڭ بىلەن «ئوكچى» بولۇپلا قۇتۇلمايسەن، بېشىڭ كېتىدۇ جۇمۇ، ـــ دېدى سادىق جىددىيلىشىپ.

ـــ باش كەتسە كەتمەمدۇ، تازىمۇ مەنسىز كۈنلەر بولدىغۇ بۇ، شۇنچە تارتقان جاپالىرىمىز نېمىگە ھېساب بولدى؟ ـــ قۇدرەت سادىقنىڭ ئالدىدىكى ھاراق بوتۇلكىسىنى ئالدىغا ئەكېلىۋېلىپ، رومكىسىنى لىق تولدۇرۇپ كۆتۈرۈۋەتتى.

سادىق ئۇنىڭغا چۈشەندۈرمەكچى بولۇپ:

ـــ سەن يېقىندا چىققان «خەلق گېزىتى»دىكى «بارلىق جىن ـ شەيتانلارنى سۈپۈرۈپ تاشلايلى!» ماۋزۇلۇق باش ماقالىسىنى كۆردۈڭمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ كۆردۈم، كۆردۈم. مەن «خەلق گېزىتى»دە چىققان باش ماقالە بىلەن ئوبزورچىلارنىڭ ماقالىسىنىڭ ھەممىسىنى كۆرىمەن، ـــ دېدى

قۇدرەت زەردە بىلەن.

— كۆرگەن بولساڭ يەنە نېمىسىنى چۈشەنمەيسەن؟ ئۇنىڭدا فېئودالىزم كۈچلىرى — پومېشچىك، باي دېھقان، شيۇجېڭجۇيىنچىلار، پارتىيە ئىچىدىكى ھوقۇقدارلار، ئەكسىلئىنقىلابچىلار، بۇزۇق ئۇنسۇرلارنى تەلتۆكۈس يوقاتمىغۇچە ئىنقىلابنى توختاتمايدىغان مەزمۇن بار. ئۇلار ماۋجۇشىنىڭ: «بۇنداق ئىنقىلابنى بىرقانچە يىلدا بىر ئېلىپ بېرىش كېرەك. يەنە 10 قېتىم، 20 قېتىم ئېلىپ بېرىش كېرەك» دېگەن ئالىي يولىيورۇقىنى نەقىل كەلتۈرۈپتۇ. بۇنىڭغا قارىغاندا بۇ ئىنقىلابنىڭ قاچان ئاياغلىشىدىغانلىقىغا بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ، — دېدى سادىق ئۇنى قايىل قىلىش مەقسىتىدە.

— بىزدەك پارچە ـ پۇرات ئادەملەرنىغۇ نېمە قىلىمەن دېسە شۇنى قىلسۇن! — دېدى قۇدرەت كۈچەپ سۆزلەپ. ئۇ ھازىر خېلىلا قىزىـ ۋالغانىدى، — لېكىن بىر ئىش كاللامدىن زادى ئۆتمەيدۇ...

قۇدرەت تارتىپ چىقىرىلغان بىر تۇركۈم مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ئىسمىـ نى ئاتىغىلى تۇرۇۋىدى، قورقىنىدىن سوغۇق تەرگە چۆمۈپ، كۆز چاناقـ لىرى چىقىپ كېتەي دەپ قالغان سادىق:

— راستىنلا ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ؟ بولدى سۆزلىمە! سۆزلىسەڭمۇ ئاڭلىمايمەن! باشقا گېپىڭ بولمىسا چىقىپ كەت، — دېدى ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ.

بالىلارنىڭ دەرسىگە يارەملەشكەندىن كېيىن ئۇلارنى ئۇخلىتىپ قويۇپ ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان گۈلنىسامۇ يۆگۈرۈپ چىقتى. ئۇنىڭمۇ چىرايىدا ھودۇقۇشتىن قان قالمىغانىدى.

— سىز بىزنى بالاغا ئىتتىرەي دەمسىز؟ بۇ گەپلەرنى نېمىشقا سادىققا دەپ يۈرسىز؟ ئۇنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى. تاماڭمۇ قولىقى بار دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ؟ كۆتۈرەلمەيدىغان نېمىكىزگە نېمىشقا بونچە ھاراق ئىچىسىز؟ چىقىپ كېتىپ ئۇخلاڭ! — گۈلنىسا چېچىلىپ سۆزلەپلا كەتتى.

— كىشىلەر سېنى «ئوكچى» دېسە، ئوكچى دېگەن نېمە دېسە

بولۇپبرىدۇ، دەپ ئويلامسەن؟ بۇ گەپلىرىڭ سىرتقا ئاڭلىنىپ كەتسە، ئوڭچى ئەمەس، ئەمدى نەق ئەكسىلئىنقىلابچى بولسەن، بىزمۇ ساق قالمايمىز. ئۆتۈنۈپ قالاي، بۇ گەپلەرنى ئىككىنچىلەپ ئاغزىڭدىن چىقارغۇچى بولما! تۇنساقىزغىمۇ ئېغىز ئاچما. بۇگۈن سەن ھېچ نەرسە دېمىدىڭ، بىزمۇ ھېچنېمە ئاڭلىمىدۇق، بولامدۇ؟ ـــ سادىق ئۇنىڭ داۋاملىق سۆزلەمەسلىكى ئۈچۈن يالۋۇرۇپ كەتتى، ـــ بىر قانچە كۈننىڭ ئالدىدا قورال ـ سايمان سېخىدىكى جاڭ ئۈستام قولغا ئېلىنىپتۇ. ئاڭلىدىڭمۇ؟

قۇدرەت نېمە سەۋەبتىن؟ دېگەندەك ئۇنىڭغا قارىدى.

ـــ ئۇ ھازىر ھەممە ئورۇنلار يولغا قويۇۋاتقان ئەتىگىنى ماۋجۇشدىن يولىورۇق سوراش، كەچتە دوكلات قىلىش تۈزۈمىنى «گومىنداڭ ۋاقتىدا جاڭ جېيشىغمۇ شۇنداق باش ئۇرىدىكەندۇق. بۇمۇ شۇنىڭغا ئوخشاپ قالدى» دېگەن سۆزى ئۈچۈن ئىكەن. ھەربىيلەر ئۇنىڭ ماتېرىياللىنى بىر قۇر ئەمەلىيەشتۈرۈپ يۇقىرىغا يوللاپتىكەن، يۇقىرىدىن: «بۇ نەق ئەكسىلئىنقىلابىي سۆز ئىكەن» دەپ تەستىقلىنىپ ئۈچ يىللىق كېسىلىپتۇ. ئۇنىڭ پومېشچىك ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى ئېنىقلىغاندىن كېيىن ئەسلىدىكى «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەن قالپاقنى «تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچىغا، ئۈچ يىللىق جازا مۇددىتىنى بەش يىلغا ئۆزگەرتىپتۇ. بۇلتۇرمۇ بىرى خەلق مەيدانىدىكى يىغىندا ماۋجۇشى سۈرىتىنى باسقان گېزىتنى قوڭغا قويۇپ ئولتۇرغانلىقتىن كېسىلىپ كەتمىدىمۇ؟ بۇلاردىن ساۋاق ئالمىدىڭما؟ سەن ئادەمنىڭ تېنى جىغىلدىغۇدەك قورقۇنچلۇق گەپلەرنى قىلىپ بۇگۈن ئاخشام ئۇيقۇمىزنىمۇ ھارام قىلىدىغان بولدۇڭ. بولدى چېقىپ كەت! ئەمدى ئاغزىڭنى يۇم! ـــ دېدى سادىق ئۇنى ئۆيىدىن چىقىرىۋېتىشكە ئالدىراپ.

ـــ مەن ئەسلى بۇ گەپلەرنى دېگىلى كىرمىگەن. گەپتىن گەپ چىقىپ ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى. سىلەرمۇ قورقماڭلار، بۇ گەپلەرنى ھېچكىمگە تىنمايمەن، ـــ دېدى قۇدرەتمۇ سەل قورقاندەك بولۇپ.

ـــ باشقا نېمە گېپىڭ بار؟ ـــ سورىدى سادىق.

ـــ مەن بالىلارنىڭ ئۆگىنىش ئىشىنى قانداق قىلساق بولار؟

مەكتەپلەر تاقىلىپ كەتتى. باللار يېرىم يولدا توختاپ قالمىسا بولاتتى، دېگەننى ئويلاپ مەسلىھەتلىشىشكە كىرگەنىدىم، ـــ دېدى قۇدەرەت.

بۇ ئىشتا بېشى قېتىپ تۇرغان سادىق بىلەن گۈلنىسانىڭ كەيپىياتى بىرئاز جايىغا چۈشتى. گۈلنىسا:

ـــ مېنى ئاقساقاللىق قىلدى، دەپ قالماڭ قۇدرەت. سىز ئاسانلىقچە گەپ قىلمايدىكەنسىز. لېكىن، گەپ قىلسىڭىز مىڭ پاتمان كېلىدىغان گەپلەرنى قىلىدىكەنسىز. ئۇنداق بىخەستەلىك قىلماڭ. بىرەر ئىش بولسا تۇنساقمۇ، باللار قانداق قىلىدۇ؟ مەردان ھازىر 16 ـ 17 ياشقا كىرىپ قالدى. ھېلىمۇ بىز ئايالار مۇشۇ كۈندە ھەرقايسىڭلار ئۆيگە قايتىپ كەلگۈچە دەككە ـ دۈككە ئىچىدە قايغۇرۇپ، يۈرىكىمىز سۇ كۆن ئۆتكۈزۈ-ۋاتىمىز. باللارنىڭ ئوقۇشى توغرىسىدا گەپلەشسەڭلار مەنمۇ ئاڭلايچۇ، ـــ دېدى.

ـــ ئالدىمىزدىكى ئوقۇش مەۋسۈمىدە مەردان ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدۇ. سەردار تولۇق ئوتتۇرىغا چىقىدۇ، ـــ دەپ گېپىنى باشلىدى قۇدرەت، ـــ ئالىي مەكتەپلەر مۇشۇ ئوقۇش يىلىدا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ، دەرسنى ئەسلىگە كەلتۈرگۈدەك دېگەن گەپ بار. مەن مەردانىنى چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتى ياكى بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئىمتىھان بەرگۈزەي دەيمەن. ئەگەر تەشكىل مېنىڭ سىياسىي قىياپىتىمنى دەستەك قىلىۋالمىسلا ئۇنىڭ ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ كېتىشىدە گەپ يوق. ئەگەر راستتىنلا شۇنداق گەپ چىقىپ قالسا يارىدەم قىلالاسەنمۇ؟ مەن ھازىر ساڭا ئوخشاش زاۋۇتۇم نېمە بولۇپ كېتەر؟ دېگەننى ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. باللىرىم قانداق بولۇپ كېتەر؟ دېگەن خىيال كاللامنى چىرمە-ۋالدى، ـــ دېدى قۇدرەت راست گەپنى قىلىپ.

ـــ دېمەك، مەردانىنىڭ ئوقۇشى ياخشىكەن ـ دە؟

ـــ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىپ، باللار ئىسيان كۆتۈرۈپ، مەكتەپلەر تاقىلىپ، ئوقۇغۇچىلار «قىزىل قوغدىغۇچى» لار بەلگىسىنى تاقاپ بېيجىڭگە بېرىپ، مەملىكەتنىڭ ھەممە جايلىرىنى ئايلىنىپ، «ئىنقىلابىي ئالاقە باغلاش» بىلەن بولۇپ كەتكەندىمۇ مەن باللىرىمنى سىرتقا

چقارمىدىم. ئۆگىنىشىنى بىر كۈنمۇ بوشاشتۇرۇپ قويمىدىم. ئويلاپ باقـ
مامسەن، ئوقۇش پىشىدىكى باللارنى ئوقۇغلى قويماي، «ئىنقىلاب قـ
لىشقا چاقىرىش» ئەخمىقانە ئىش. ئوقۇش پىللىرى بىھۇدە ئۆتۈپ كەتسە
باللار ئۇچۇن بىر ئۆمۈر تولدۇرغلى بولمايدىغان يامان ئاقىۋەت ئېلىپ
كەلمەمدۇ؟

ـــ ھەي، يەنە ئاغزىڭ ئېچىلغىلى تۇردى. تەھلىل، باھالىرىڭنى
قويۇپ، بار گەپنى دېسەڭلا بولمامدۇ؟ ـــ دېدى سادىق ئۇنى توسۇپ.

ـــ ھوي، قۇدرەت نېمە بولۇپ كەتتىڭ؟ بىر ئوبدان سۆزلەپ
تۇرۇپلا ئاغزىڭنى قىڭغىر كېتىدىكىنا؟، ـــ دېدى گۈلنىسامۇ جىددىيلـ
شىپ.

ـــ بوپتۇ، بۇ گەپلەرنى قىلماي، ـــ دېدى قۇدرەت دەرھال تەن
ئېلىپ، ـــ ئۆتكەن يىلىدىن باشلاپ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى بىزنىڭ يۇرتلۇق
بىر مۇئەللىمنى ئوغرىلىقچە ھەر ھەپتىدە ئۈچ ئاخشام تۆت سائەتتىن دەرس
ئۆتۈپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغانتىم. ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى بولدى. لېكىن،
ئىككى ئاي بولدى، ئۇ كەلگىلى ئۇنىمىدى. نېمىشقا كەلمەيسىز؟ ئەگەر
ھەققىڭىزنى ئاز كۆرسىڭىز قوشۇپ بېرەيمۇ؟ دەپ باقتىم. ئۇ سەۋەبىنى
دېگىلى ئۇنىمىدى. قارىغاندا مەكتەپتىن بىلىپ قىلىپ، «سەن ئىنقىلاب
قىلماي پۇل تاپقىلى تۇردۇڭمۇ؟» دېگەن ئوخشايدۇ. بىر ھەپتىدەك بولدى،
باشقا بىر مۇئەللىمنى تاپتىم. ئۇ بىزنىڭ ئۆيدە تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇمۇ ئۆز
يۇرتلۇقمىز. سانائەت ئىنستىتۇتىنىڭ ماشىنىسازلىق فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرۈپ،
ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇئەللىم بوپتىكەن. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى
باشلىنىش بىلەن ئۇ زەربىگە ئۇچراپتۇ. ئاندىن ئۇرۇمچىگە قېچىپ كېلىۋېـ
لىپ پارچە ـ پۇرات ئىش قىلىپ يۈرگەن يەردىن ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ
قالدىم. مۇشۇ كۈندە بىلمىدار، مەدەنىيەتلىك ئادەملەر ئەجەپ خار بولۇپ
كەتتى. نەدىكى قۇلاق كەستىلەر ئۆز ئالدىمىزغا شە سورايمىز دېيىشىپ
«جاھاننى ئالدى قوڭتاجى» بولۇۋاتىدۇ... بولدى، ئۆز گېپىمنى قىلاي.
ئۇنىڭ بىلىمى خېلى ئەتراپلىق، چوڭقۇرىكەن. ئەتىدىن باشلاپ مەرداننىڭ
ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىشكە ياردىمى بولىدىغان دەرسلەرنى ئۆتىدۇ.

سەردارغا تولۇق ئوتتۇرىنىڭ دەرسلىكىدىن تەكرار قىلىپ بەرمەكچى، ئۇنىڭ باشقا تەلىپى يوقكەن. جاھان تىنچىغاندا قولىڭىزدىن كەلسە مۇشۇ يەدە قىلىپ قالسام، دەيدۇ. شۇڭا بىرىنچىدىن، باللارنىڭ ئوقۇشىنى قانداق قىلىۋاتقانلىقىڭلارنى ئۇقۇپ باقاي؛ ئىككىنچىدىن، ئۇ مۇئەللىمنىڭ تەلىپىنى قولىقىڭغا سىلىپ قويماي دەپ كىرگەنىدىم.

ـــ بۇ ئىش ئەجەب توغرا كېلىپ قالدى ـ ھە؟ بىزنىڭ تاھىر بىلەن زاھىرنىڭ ئوڭىنىشىگىمۇ يارىدىم قىلالارمۇ؟ ـــ دېدى گۈلنىسا ئالدىراپ سوراپ.

ـــ بىر ئادەم ئىككى ئائىلىدىكى تۆت بالىغا قانداق يېتىشىدۇ؟ ئۇلار بىر سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى بولمىسا، ـــ دېدى سادىق مۇنداقلا.

ـــ باللارنىڭ ئىشىغا كەلگەندە سىزنىڭ بۇ كاللىڭىز ئەزەلدىن ئىشلىمەيدۇ. نېمىشقا ئىككى ئۆيدە ئوقۇتىدىكەن؟ بىزنىڭ ئۆيدە ئوقۇتۇسۇن، ھازىر سىزنى ئىزدەپ كېلىدىغانلار بولمىغاندىكىن ئۆيىمىز قۇرۇق بولۇپ قالدى، ـــ دېدى گۈلنىسا، ئاندىن قۇدرەتكە يۈزلەندى، ـــ بۇ ئىشنى مەن بىلەنلا مەسلىھەتلىشىڭا. مەن ئىگە.

ـــ كېيىن مۇشۇ يەردە قېلىپ قالسام دېگەن تەلىپىگىمۇ سىز ئىگىما؟ ـــ چاقچاق قىلدى سادىق.

ـــ ھەي، سىز تېخى مەن يەنە زاۋۇت باشلىقى بولىمەن، دەپ ئويلايدىغان ئوخشايسىز ـ ھە؟ ئۇنداق ئىش يوق. بۇلار ئەمدى سىزنى يەنە زاۋۇت باشلىقى قىلمىز دېگەندىمۇ مەن تاكى بارىدىغان يەرگىچە بېرىپ قىلدۇرمايمەن. قۇدرەتتىن ئۆگىنىپ كۆپرەك باللىرىڭىزنى ئويلاپ قويارسىز، ـــ دېدى گۈلنىسا چىڭقىلىپ، قاپاق سۈزگەنچە.

ـــ بۇ ئىشنى ھازىر تالاشمايلى، سىلەرنىڭ ئۆيىدىن يەنىلا بىزنىڭ ئۆي تىنچ. تاھىر بىلەن زاھىر بىزنىڭ ئۆيگە بارسۇن. ئىش ھەققىنى تەڭ كۆتۈرەيلى. ئۇ مۇئەللىمنىڭ قېلىپ قىلىش مەسلىسىنى ۋاقتى كەلگەندە بىر نېمە دېمەمدۇق، ـــ دېدى قۇدرەت.

ـــ زاۋۇتىمىزنىڭ ئۇيغۇر مەكتىپىگىمۇ مۇشۇنداق ئادەم كېرەك. ئوقۇش ـ ئوقۇتۇش ئەسلىگە كەلگەندە مەن زاۋۇت باشلىقى بولمىغاندىمۇ،

بىر نېمە قىلالايمەن، ـــ دېدى سادىق.

ـــ ئـاممـۇى تەشكـىلاتلار بـىر نېمە دەرمـۇ؟ ـــ دېدى گـۈلنسا غىل ـ پال خيالغا كېلىپ قالغان گەپنى ئېچىپ.

ـــ بـۇنىڭغىمـۇ مەن ئىگە، ـــ دېدى سادىق مەيدىسىگە مـۇشتلاپ.

بـۇ ئىشقا دەسلەپ ئانچە كـۆڭـۈلشمىگەن سادىقنىڭ كېيىنكى قەتئىي ـ لىكىنى كـۆرگەن قـۇدرەت بىلەن گـۈلنسا ناھايىتى مەمنـۇن بولـۇشتى...

يىگىرمە تۆتىنچى باب
ئاخىرقى ئۆتكەل

1

ھەربىي ئىدارە قىلغۇچىلار ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇش توغرىسىدىكى تالاش ـ تارتىش قىلىش 37 ـ كۈنىگە قەدەم قويغاندا كادىرلاردىن يەن زىلىنى ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ 6 ـ ئورۇندىكى مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا كېلىشىپ، يېغىننى ئاياغلاشتۇردى. بۇمۇ ۋاڭ لىيەنجاڭنىڭ قاتتىق بېسىمى، ئىككى تەرەپتىكى كاتتىۋاشلارنىڭ «سىلەرگە شۇ ئادەم لازىم بولسا مەيلىگىلار» دېيىشى بىلەن ۋۇجۇدقا چىقتى. ۋاڭ لىيەنجاڭ ھازىر ھەم پارتكوم سېكرېتارى، ھەم ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇدىرى ئىدى. بارلىق ھوقۇق ئۇنىڭ قولىغا مەركەزلەشكەنىدى. شۇڭا، بىرلىشىدىغان كادىرنىڭ ئىقتىدارى بارمۇ، يوقمۇ، ئانچە ئەھمىيىتى يوق ئىدى. بەلكى، «ئىنقىلابىي كادىر» دېگەن بىرنىڭ ئىسمى بولسىلا بولاتتى. ۋاڭ لىيەنجاڭ ئەمدى «لىيەنجاڭ»، «زۇجاڭ» دېگەن ئاتلىشلارنى ئاڭلىسا ئانچە خۇشال ئەمەسلىكىنى ئىپادىلەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنى «ۋاڭ شۇجى»، «ۋاڭ جۇرىن» «ۋاڭ تۇەنجاڭ» دەپ چاقىرغاندىلا ئۇ مەنىۋىلۇقىنى بىلدۈرۈپ، كىشىلەرگە بىرئاز لايىقىدا چىراي ئاچاتتى. ئۇ بۇ ئۈچ خىل ھوقۇق ـ كۈچ بىلەن قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە، ئۆز رەھبەرلىكىدە زاۋۇتنىڭ بارلىق ئىشلىرىنى تېزدىن يۈرۈشتۇرمەكچى بولدى.

ئۇ ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغان كۈنىنىڭ ئەتىسىلا «تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقماقچى» بولۇپ، ئۆزلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئىنقىلابىي كومىتېتنى

كى ئون بەش مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلارنى مەجلىسخانىغا يىغدى. ئۇ گەپنىڭ بېشىدىلا ئون بەش كۇن ۋاقىت ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەك، دەپ كەسكىن بۇيرۇق قىلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، «كۆپ سانلىقلار» ئولتۇرغان تەرەپكە سۇرلۇك قاراپ، قوللىرىنى شىلتىپ:

ــ ئون بەش كۇن ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بارلىق يوللىرى ئېچىلىپ، نورمالىلىششى كېرەك! توسقۇنلۇق قىلغانلار «ئىنقىلابقا بۇزغۇنچىلىق» قىلغانلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. ئولتۇرغانلاردىن ئاشۇنداق لار سېزىلسە ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ، ــ دېدى.

ۋاڭ قارىسىغا سۆزلەۋاتاتتى. ئۇ ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش دېسىمۇ نېمە بىلەن ئەسلىگە كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ ئادەملەر ئىشقا چۈشسىلا ئىشلەپچىقىرىش ئەسلىگە كېلىدۇ، دەپ قارايتتى.

ــ ۋاڭ مۇدىر، ــ دەپ چىڭقالدى نەن چى، ــ سىز ئون بەش كۈندە ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەك، توسقۇنلۇق قىلغانلار ئىنقىلابقا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ، دەپ نېمە بىز تەرەپكە ھەيۋە قىلىۋېرىسىز؟ ئىشلەپچىقىرىشقا ئىشلىتىدىغان ماتېرىيال قېنى؟ يۇرۇشلەشتۇرىدىغان بۆلەك، زاپچاسلار نەدە؟ ئۇ نەرسىلەرنى سېتىۋالىدىغان پۇل بارمۇ، يوق؟ بولمىسا ئۇنى كىم ھەل قىلىدۇ؟ دېگەنلەرنى ئالدى بىلەن ئەملىيلەشتۇرمەمسىز، ــ دېدى.

ۋاڭ جاۋاب بەرگۈچە، «ئىسيانچىلار» كاتتىۋېشى جاڭ زەمبىرەك:

ــ ماتېرىيال ئىسكىلاتتا، پۇل بۇغالتىر بۆلۈمىدە، ــ دېدى بويۇن تولغاپ.

ــ بوينۇڭنى تولغىما، لاۋجاڭ! ــ دېدى نەن چى ھۆركىرەپ، ــ تراكتور ياسايدىغان ماتېرىياللارنى ئەلەم كۆرىشىدە نەيزە، ملتىق، تاپانچا، ئاپتومات، بومبا، زەمبىرەك ياساپ ئىسكىلاتنى قورۇقداپ قويغىنىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭما؟

ــ سەن ئالمىدىڭما؟ سېنىڭ ئالغىنىڭ بىزنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە

جىق، ـــ دېدى جاڭ زەمبىرەك.

ـــ كىم بۇرۇن بۇلاڭچىلىق قىلدى؟ مەنمۇ، سەنمۇ؟

ـــ سەن ئۇنى بۇلاڭچىلىق دېسەڭ، سەنمۇ بۇلدىڭ.

ـــ مەن ھۆججەت بېرىپ، قول قويۇپ ئاچقتىم.

ـــ ئىشەنمەيمەن!

ـــ قاسىمدىن سورا.

ـــ قاسىمۇ سېنىڭ ئادىمىڭ، ماڭا راست گەپ قىلامتى؟

ـــ ھەممە ئادەمنى ئۆزۈڭگە ئوخشاتما لاۋجاڭ! مەن ئۆز قولۇمنى قويۇپ ماتېرىيال تالونى كەستۈرۈپ 20 تونىنا تۇرۇبا پولات ئاچقتىم. ھەر قانداق چاغدا بۇ مەسئۇلىيەتكە مەن ئىگە! ـــ دېدى ھاشىم ئورنىدىن دەس تۇرۇپ. جاڭ زەمبىرەك گەپ تاپالماي قالدى.

پۇرسەتنى چىڭ تۇتقان نەن چى:

ـــ رەن مۇدىرنىڭ دېيىشچە، بۇرۇن ئىسكىلاتتا 70 تونىنىدىن ئارتۇق تۇرۇبا پولات باركەن. بىز 20 تونىنىدىن بىر جىگمۇ ئارتۇق ئالمىدۇق. قالغان 50 تونىنسى قېنى؟

ـــ بىزنىڭ ئادەملىرىمىز 500 دىن ئاشمىسا 50 تونىنا پولاتنى نېمە قىلىمىز؟

ـــ نېمە قىلىمىز؟ سىرتقا قانچىلىك يۆتكەپ بەردىڭلار؟ لاۋ جاڭ سەن بىزنى بىلمەيدۇ دېمە.

ـــ سەن يۆتكىمىدىگمۇ؟ ئەلا سورتلۇق پولات ماتېرىيالدىن سەن قانچىلىك يۆتكەپ، قانچىلىك تاپانچا، ئاپتومات ياسىدىڭ؟ سەنمۇ بىزنى بىلمەيدۇ دېمە.

ـــ سەنلەرنىڭ يۆتكىگىنىڭ بىزنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە جىق.

ـــ سەن بىزنى قاپاقباش كۆرمە، بىز ئىسكىلاتتىن نېمە ئالساق ماتېرىيال ئېلىش تالونى بىلەن ئالدۇق. ئۇ بىزگە ھېساب، ئىقرار قىلىمىز، ئۇستىمىزگە ئالىمىز. ئۇنىڭدىن ئاشقىنىنىڭ ھەممىسى ساڭا ھېساب. ئۇنىڭ ئۇستىگە سەن شۇ چاغدا ھوقۇق تۇتقان، سەن مەسئۇل بولىسەن، ـــ دېدى نەن چى تېخىمۇ ئۆرنەپ.

ۋاڭ ليەنجاڭ ئاللىقاچان بىر تەرەپتە قايرىلىپ قالغاندى. ئۇ ئۇلار تالىشۋاتقان بۇ جەريانىنى بىلمەيتتى ۋە بۇ ئىشنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن قانچىلىك مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنمۇ پەرقلەندۇرۇپ كېتەلمەيتتى. «كاتـ تىۋاش» لار تاكى چۈشلۈك تاماق ۋاقتى توشقۇچە مۇشۇنداق تالاش ـ تارتىش قىلىشىپ، ئاۋازىنىڭ بارچە گۈركىرەشسىمۇ بىرەر ئىشتىمۇ بىرلىككە كېلەلمىدى. ۋاڭ مەجلىسنى ۋاقتىنچە توختىتىش ئۈچۈن ئېغىز ئېچىشىغلا جاڭ زەمبىرەك:

ـــ سىرتقا كەتكەنلەرنىڭ كۆپ قىسمى بىزنىڭ ئادەملەر. ئۇلار قايتىپ كېلىشنى خالىسىمۇ، «باۋخواڭچەي» لەرنىڭ زىيانكەشلىك قىلىشـ دىن قورقۇپ، ئۆيى بار تۇرۇپ قايتالمايۋاتىدۇ، ـــ دېدى سەۋەب كۆرسىتىپ.

ـــ سېنىڭ تۆت ئادىمىڭ سىلەرنىڭ نەنمىڭدىكى «بازاڭلار» دا نەشرىيات قورۇسىدىكى بىرىنىڭ كاتكىدىن سەككىز توخۇنى ئوغرىلاپ تـۇتۇلۇپ قېـلىپ ئۆلـگۈچە تـاياق يـەپتۇ. ئۇنىمۇ بىزدىن كۆرەمسەن لاۋجاڭ؟ ـــ دېدى ھاشىم مەسخىرىلىك كۈلۈپ.

تالاش ـ تارتىش يېڭىۋاشتىن باشلانغىلى تۇرۇۋېدى، ۋاڭ سائىتىگە قاراپ:

ـــ نـېمە قالايـمىقانچـىلىق بـۇ؟ چۈشتىن كـېيىن مـۇزاكىرە قىلىمىز، ـــ دەپلا بىرىنچى بولۇپ مەجلىسخانىدىن چىقىپ كەتتى.

كاتتىۋاشلار بىر مەسىلىنى بىر ـ ئىككى كۈن تالىشىپ بىر باشقا چىقىرالمىغاندىن كېيىن، ئۇنى تاشلاپ قويۇپ باشقا بىر مەسىلىگە ئۆتەتتى. لېكىن، ئۇنىڭدىمۇ نەچچە كۈن تالىشىپ ئوخشاش ئاقىۋەت بىلەن ئاخىرلاـ شتۇرۇۋاتتى.

ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى دېگەن بىلەن ھېچقانداق چوڭ ـ كىچىك ئىشنى قارار قىلغىلى بولمىدى. قارار قىلىنغان تەقدىردىمۇ چۈشتىن بۇرۇنقى قارارنى چۈشتىن كېيىنكى يىغىندا ئىنكار قىلىۋەتتى. ئىنكار قىلىنمىدى دېگەندىمۇ ئىجرا قىلىدىغان ئادەم چىقمايتتى. ئۇلار ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك ئىشقا چۈشۈش ۋاقتىدا بىر ئوبدان مەجلىسخانىغا يىغىلاتتى

ۆه هەر كۈنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت بۇ باش تېمىنى چۆرىدەپ گەپ باشلايتتى، لېكىن گەپ كونكرېت مەسىلىگە تاقاش-قان هامان ئۇنى بىز قىلمىغان، سەن قىلغان دېگەن گەپ بىلەن باش تېمىدىن چەتنەپ، كىم توغرا، كىم خاتا، كىم ئۇستۇن، كىم تۆۋەن، دېگەننى چۈشكىچە تالىشىپ، چۈشتىن كېيىن ئاندىن قاتتىق تىل ـ ئىبارىلەر بىلەن تولغان مۇنازىرىگە ئايلاندۇرۇپ تاراپ كېتەتتى. كاتتىۋاشلار بۇ مۇنازىرە، تالاش ـ تارتىشنى كونا قورساق كۆپۈكلىرىگە يېڭى قورساق كۆپۈكلىرىنى قوشۇپ تېخىمۇ ئۇلغايتاتتى. ئۇلار بارغانچە گەپتانلاردىن بولۇپ كېتىۋاتاتتى. ھەقىقىي پاكىت، دەلىللەر بىلەن بىرىگە ئارتىلغان مەسئۇلىيەتنى ياۋاشلىق بىلەن ئىقرار قىلىپ ئۇستىگە ئېلىش يوق، كۆزىنى پارقىرىتىپلا ئۇنى ئۆزىنىڭ قارشى تەرىپىگە ئارتىپ قويۇپ سۈركىلىش پەيدا قىلىشقا ئۇستا ئىدى. كونا ئەمگەك نەمۇنچىسى خېي جياڭلىڭ بۇنداق يولسىزلىق قىلغۇچىلارنىڭ ئۇستىسى.

ۋاڭ بارا ـ بارا ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسىدە ئۆزلىرى چوڭ رول ئوينىيالمايدىغانلىقىنى، ئاممىۋى تەشكىلات كاتتىۋاشلىرىنىڭ يۆلەنگىلى بولمايدىغانلىقىنى، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئىنقلابىي كادىر بولمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ هەممىگە تاقىشىدىغان پۇل هەل بولمايۋاتاتتى. بانكا هەربىيلەرگىمۇ، كاتتىۋاشلارغىمۇ پۇل قەرز بەرگىلى ئۇنمىدى. ۋاقتى كەلگەندە بىز سىلەرنى نەدىن تاپىمىز؟ دېدى.

مۇشۇ بىر قانچە كۈندە ۋاڭنىڭ كۆزلىرى ئىچىگە كىرىپ پىلدىرلاپ قالدى. ئۇنى ئاۋازى چىقمايدىغان پوجاڭزىدەك پىسىلداپ چىقاتتى. كاتتا-ۋاشلار هەر كۈنى ئۆزئارا جېدەللەشكەندىن باشقا ھېچقانداق خىزمەت ئىشلىمەيتتى، ھېچقانداق مەسئۇلىيەتنىمۇ ئۇستىگە ئالمايتتى، هەممىنى ۋاڭغا ئىتتىرىپ قويىاتتى. يېقىندا يۈز بەرگەن ئىككى ئىشتىن كېيىن «ئىسيانچىلار» مۇ ۋاڭنىڭ گېپىنى ئىلىك ئالمايدىغان بولۇۋالدى. چۈنكى، هەر ئىككى تەرەپتىكى كاتتىۋاشلار هازىر ۋاڭنىڭ قانچىلىك قابىلىيىتى بارلىقىنى، ئۇنىڭ خۇي ـ پەيلىنى بىلىۋالغاندى. ۋاراقىراپ ـ جاراقىرىغان

بىلەن ئۆزلىرىنى بىر نېمە قىلىۋېتىلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇلار «ۋاڭ كۇچىگەنچە ۋە ئۆزلىرىگە قاتتىقلىق قىلغانچە «سەن ناھايىتى بىر لېيەنجاڭ-غۇ؟» مۇنداق چوڭ بىر زاۋۇتنى سەندەك «سويمىلار» باشقۇرالامتى؟ شۇنچە چوڭ بىر زاۋۇتقا بىر كىچىك بالىنى ئەۋەتكىنى نېمىسى ئۇلارنىڭ؟ دېگەنلەرنى كۆڭۈللىرىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۇنى نەزىرىگە ئىلمايدىغان، ئۇنىڭ سۆزىگە كىرمەيدىغان بولۇۋېلىشتى. ھەتتا بۇ كاتتىۋاشلار تۇرۇپلا ئۆزئارا بىرلىشىۋېلىپ، ۋاڭغا بىرلىكتە قارشى چىقىدىغان، بىرلىكتە تاقابىل تۇرىدىغان ھەرىكەتلەردىمۇ بولدى. بۇنداق چاغدا ۋاڭ ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگەندەك ئاچچىق يۇتۇپ، ئۇلارنى تىللاپ، سۆكۈپ بولغاندىن كېيىن، مەجلىسخانىنى تاشلاپ بېرىپ چىقىپ كېتەتتى. ياكى «يىڭ مۇدىر باسقۇ-رۇپ تۇرسۇن، مېنىڭ جىددىي ئىشىم چىقىپ قالدى» دەپ يىڭ مۇئاۋىن لېيەنجاڭغا تاشلاپ بېرىپ بىر چىقىپ كەتكەنچە قايتىپ كىرمەيتتى. ئۇلار يېڭىنى تېخىمۇ كۆزىگە ئىلماي جېدەلىشىپ بولۇپ، «كېلىڭلار مېڭمىزنى ئارام ئالدۇرغاچ بىردەم قارتا ئويناپلى» دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار مەجلىسنىڭ بېشىمۇ يوق، ئايىغىمۇ يوق، خۇلاسىمۇ يوق تارقىلاتتى. ۋاڭ كۆپ قېتىم بۇرنىغا يېگەندىن كېيىن سەل سالماقلىشىپ قالغاندەك كۆرۈن-سىمۇ، ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلۇپ مۇدىر بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەمەلىيەرەس تەكەببۇرلۇقى ئوبدانلا باش كۆتۈرۈپ قالغانىدى. ئۇ مۇدىر بولغاندىن كېيىن زاۋۇتنىڭ ئىككى كىچىك ماشىنىسىغا ئىگە بولۇۋالدى. قول ئاستىدىكىلىرى ھەرقايسى بۆلۈملەردىكى زاۋۇت ھېسابىدىكى ۋېلىسىپىتلەردىن 12 نى يىغىپ، يىڭ مۇئاۋىن لېيەنجاڭ باشچىلىقىدا دەسلەپ ۋېلىسىپىت مىنىشنى ئۆگىنىدى. ئاندىن زاۋۇتنىڭ ئىچى – تېشىدا ۋېلىسىپىت مىنىپ يۈرىدىغان بولدى. بىرقانچە كۈنگە قالماي تۆت ۋېلىسىپىتنى بۇزۇۋېتىپ، ئورنىغا باشقا بۆلەكلەرنىڭ تۆت ۋېلىسىپىتىنى تولۇقلىدى. ئۇلار ياغاچچىلىق سېخىدا ئىككى ئەسكەرنى پوستا تۇرۇپ نازارەتچىلىككە قالدۇرۇپ قويۇپ، 22 ھەربىيگە 22 تۆگە ساندۇقى ياساتقۇزدى. ئىشچىلار ئۇلارغا نەپرەت ياغدۇرغىلى تۇردى. ھەتتا، «ئىسيان» چىلارمۇ «بىزنى دۆلەتنىڭ مال – مۈلكىنى بۇزدۇڭ دەيدۇ. بىز تېخى

ئۆيمىزگە ئەكەتكۈدەك بولمىدۇق. ئۇلارنىڭ قىلغانلىرى نېمىگە ھېساب ئىكەن؟» دېيىشتى.

«ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلسىلا، چوڭ بىرلىشىش ئەمەلگە ئېشىپ، ئىتتىپاقلىشىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى نورمالالاشتۇرمىز» دېگەن زور ئۈمىدتە يۈرگەن كۆپ سانلىق ئىشچىلار بىلەن كادىرلار يەنە ئۈمىدسىزلىنىشكە، كۆرگەن يەردە نارازى گەپلەرنى قىلىشقا باشلىدى. بەزىلەر:

ــ ئىنقىلابىي كومىتېت دېگىنى شۇمىتى؟ ئۇ تەرەپبازلارنىڭ ياقا سقىشىدىغان قىمار مەيدانىغا ئايلىنىپ قالدى، ــ دېسە، يەنە بەزىلەر:

ــ مەن ۋاڭنىڭ بۇ زاۋۇتنى ئىزىغا سېلىشىغا ھەرگىز ئىشەنمەيمەن! يەن زىلىنى «ئىنقىلابىي كادىر» دەپ قوشۇۋاپتۇ. ئۆزىنىڭ ھالى بۇ تۇرسا، يەن زىلىنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى؟ ــ دەيتتى.

زاۋۇتتىكى ھەربىيلەرنىڭ يۇقىرىدىكى قىلمىش ــ ئەتمىشلىرىدىن قورسىقى كۆپكەن ئون ئىككى پىشقەدەم ئىشچى بىر پارچە ئەرز يېزىپ، قىسىم شتابىغا تاپشۇردى. قىسىم رەھبەرلىكى يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەرتىپ ماشىنا ۋە ۋېلىسىپىت، ساندۇق ئىشىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، پاكىتنىڭ راستلىقى ئىسپاتلاندى. بىر قانچە كۈنگە قالماي بىر مۇئاۋىن پولك كومانـ دىرى بىلەن سىياسىي بۆلۈم باشلىقى كېلىپ، 22 ھەربىينى چەت بىر ئۆيگە يىغىپ ئۇلارنى قاتتىق تەنقىد قىلغاندىن كېيىن ۋاڭنى ئىنقىلابىي كومىتېت ئىچىدە يېيىق تەكشۈرۈشكە بۇيرۇدى...

بۇ زاۋۇت قۇرۇلۇپ شۇ چاغقىچە بىرقەدەر بىلىملىق، ئىقتىدارلىق كەسىپ ئەھلىدىن ئون ئوچ ئادەم بۇ زاۋۇتقا زاۋۇت باشلىقى، پارتكوم سېكرېتارى، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، مۇئاۋىن سېكرېتار قىلىنىپ تەينىلەنـ گەن بولسىمۇ، ئىشچىلار ئاممىسى بىرقەدەر ياخشى نەتىجە يارىتتى دەپ ئۇچلا ئادەمنى ئاغزىغا ئالاتتى. ئۇلار ۋاڭ لەنجۇڭ، تاڭ ۋېنسەي، سادىق ئىدى. ئون ئوچ ئادەمدىن ئونى ئىشنى قاملاشتۇرالمىغان يەردە ۋاڭ لىيەنجاڭدەك ئەمدىلا 28 ياشقا كىرگەن، زاۋۇتنىڭ، ئىشچىنىڭ، تراكتورنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان، ئونىڭ ئۈستىگە ئۆزى ھەربىي بولسىمۇ ھەربىيگە ئانچە ئوخشاپ كەتمەيدىغان، ئىش كۆرمىگەن بىر ياشنىڭ بۇ

زاۋۇتنى ئوڭشاپ كېتىشىدىن ھەقىقەتەن چوڭ ئۈمىد كۈتكىلىمۇ بولمايدۇ ـ دە!

سەھەرگە يېقىن سادىقنىڭ ئىشكى قاتتىق قېقىلدى. بۇ ئاپپېل ئېيىنىڭ 28 ـ كۈنى سەھەر ۋاقتى ئىدى. چۈشتە قۇياش تەپتىدىن ئوبدانلا ئېرىپ ئەگىزگە ئايلانغان قار سۈيى كېچىچە يەنە توڭلاپ يەرلەرنى سىلىقلاشتۇرۇۋەتكەنىدى قاسىم، سادىقنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى بىرقانچە سانتىمېتىر كۆتۈرۈپ قويغان بوسۇغا سۈپىسىدىكى قاتقان مۇزدا تېيىلىپ تۇرۇپ، بىر قولىنى تامغا تېرىگىنىچە:

ـــ سادىق، بۇ مەن قاسىم، ئىشكىنى ئاچ! ـــ دەپ ئىشكىنى ئۇرغاچ ۋاقىرىدى. ئۇنىڭ يېنىدا توڭغىنىدىن شۇمشىيىپ كەتكەن ئىسلام بار ئىدى. ئۇ ئىسلامغا پىچىرلاپ:

ـــ سائىتىڭ قانچە بولدى؟ بىز بەك بالدۇر كېلىپ قالدۇقمۇ، نېمە؟

بۇلار ئۆلۈكتەكلا ئوخلاپ كېتىپتىغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ تۆتتىن ئون مىنۇت ئۆتكەندەك قىلدۇ. قاراڭغۇدا تازا ئېنىق كۆرەلمىدىم، ـــ دېدى ئىسلاممۇ شۇنىرلاپ.

دەسلەپ ئىشىك ئۇرۇلغاندىلا ئويغانغان سادىق «مەن قاسىم» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپلا كۆڭلى بىر كېلىشمەسلىك يۈز بەرگەنلىكىنى تۇيغاندەك دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ چاپىنىنى يېپىنچاقلىغانچە بېرىپ ئىشكىنى ئاچتى. ھاشىم بىلەن ئىسلام ئوسۇپلا ئۆيى ئىچىگە كىردى ۋە پەس ئاۋاز بىلەن:

ـــ قادىر مەخسۇت ئۆلۈپتۇ. كىملەر قىلغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى بىز بۇرۇن شتاب قىلغان يەرگە يېقىن جايغا ئەكېلىپ تاشلاپ قويۇپتۇ، ـــ دېدى قاسىم ئىتتىك سۆزلىگىنىدىن تېز ـ تېز دەم ئېلىپ.

سادىق قادىر دوقانىڭ ئۆلۈشىدىن بىرەر سىرنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلسىمۇ، گەپ قىلماي، ئۇلار بىلەن نەق مەيدانغا بېرىش ئۈچۈن كىيىمىنى كىيىدى. پاراڭدىن ئويغىنىپ، ھەممىنى ئاڭلاپ ياتقان گۈلنسا:

ـــ باش ـ ئايىغى ئېنىق بولمىغان ئىشقا ئارىلىشىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ ئۇ ئۇششۇقلار ئۆزى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، ئاندىن ئۇ يەرگە تاشلاپ

قويغان گەپ. بارماڭ! ئىنقىلابىي كومىتېت بولغاندىكىن، قاسىم شۇلارنى ئىزدىسۇن، ئۆزىمۇ ئۇنىڭ بىر مۇئاۋىن مۇدىرىغۇ؟ ئۆزىگە ئىش تېپىپلا يۈرىدىكەن بۇ ئادەم ـــ دەپ كايىشقا باشلىدى.

ئەمما، سادىق ئۇنىڭ سۆزىگە پەرۋا قىلماي چىقىپ كەتتى.

باش باھارنىڭ تاڭ سەھەردىكى ئىزغىرىن شامىلى ئادەمنى ئوبدانلا توڭدۇراتتى. سادىق غەربىي شىمال تەرەپتىن چىقىۋاتقان ئاچچىق سوغۇق شامالدا توڭغان قوللىرىنى ئۇۋۇلاپ قويۇپ ئىشتانىنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالـدى. تاڭ يورۇشقا ـــ شەرقتىن قىزىل شەپەقنىڭ سۇس نۇرى كۆرۈنۈشـكە باشلىغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىرەر ئادەم ئۇچراپ قويمىدى. سادىق خىيال قىلدى: ئەگەر زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى نورمال بولىدىغان بولسا بۇ چاغدا، بۇ يوللاردا ھايانلىقنىڭ ھەممە كۆرۈنۈشىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئەتىگەنلىك ئىشقا ماڭغانلار، كېچىلىك ئىشتىن قايتىقانلار، تەنـتەربىيە كىيىملىرىنى كىيىۋېلىپ ھەرخىل شەكىلدە چېنىقىۋاتقانلار، باللىـرىنى پەپلىشىپ يەسلىگە ئەكىتىۋاتقانلار، ئاغزىغا پىلتە قۇيماق ياكى ھورنان چىشلىۋېلىپ ۋېلىسىپىت بىلەن ئۇچقاندەك كېتىۋاتقانلار، پوپكلىـرىنى دۈمبىسىگە ئارتىۋېلىپ، ئۇيقۇغا قانمىغان كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ مەكـتەپكە ماڭغان باللار... تاكى ئەتىگەن سائەت 7 يېرىمغىچە بۇ يولدا ئادەم مېغىلدايتتى. لېكىن ھازىرچۇ؟ ئەتىگەن سائەت ئالتە بولاي دەپ قالدى. پۈتۈن زاۋۇت ئىچى ھايانلىق يوق گۆرستانغا ئوخشاش تىمتاس تۇراتتى.

ـــ ئەنە ئاۋۇ جايدا، ـــ قولى بىلەن ئىشارەت قىلدى قاسىم سادىقنىڭ خىيالىنى بۇزۇپ.

ـــ سا چاڭجاڭ كەلدى، ـــ دېيىشتى جەسەتنىڭ ئەتراپىدا تۇرغان ئۇچ ئادەمنىڭ بىرى، قادىرنىڭ باش تەرىپىنى سادىققا كۆرسىتىپ.

سادىق قادىرنىڭ ئۇستىگە يېپىپ قويغان كارىۋات كىرلىكىنى ئىچىپ قارىغاندىن كېيىن ئاستا يېپىپ قويدى. ئۇ قانغا مىلىنىپ قېتىپ كەتكەن كىيىملىرىدە تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەندى. سادىق قاسىمنىڭ قولىنىڭ ئەپلىكلىكىنى بىلگەنلىكتىن:

ـــ ئۇنىڭنى تېڭىپ قويساڭ بوپتىكەن، ـــ دېدى.
ـــ
هاشىم كىرلىكىنىڭ بىر چېتىنى يىرتىپلا، ئىسلامغا:
ـــ ماڭا ياردەملەشكى، ـــ دېدى.
ئىسلام هودۇقىغان كۆزلىرىدە سادىققا تەلمۈرۈپ قاراپ قويدى. ئۇنىڭ جەسەتكە يېقىن كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى بىلگەن سادىق قاسىمغا ئۆزى ياردەملەشتى.
ـــ ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ قانداق ئۆلگەندۇ؟ ـــ دېدى ئىسلام يىغلامسىراپ.
ـــ سەل تۇرۇپ ئىنقىلابىي كومىتېتقا مەلۇم قىلايلى، ئۇلار قانداق قىلىشلار دېسە شۇنداق قىلىمىزدۇق. سەن بېرىپ قادىرنىڭ ئايالىنى چاقىرىپ كەل، هازىرچە ئۇنىڭغا ئۆلگەنلىكىنى دېمە. ئىنقىلابىي كومىتېتتىن چاقىرىدۇ، دېگىن، ـــ دېدى سادىق.
ـــ ئۇ خوتۇننىڭ بۇ يەرگە كەلگۈچىلىكى يوق، ـــ دېدى ئىسلام.
ـــ بىر ئامال قىلىپ ئېلىپ كېلىشلار. هارۋىغا ئولتۇرغۇزمامسىلەر. ئۇ بولمىسا بىز نېمە دېيەلەيمىز؟ ـــ دېدى سادىق. ئاندىن هاشىمغا ئىككى خىيال بولۇپ ئېيتتى، ـــ سەن بېرىپ ۋاڭ يېڭىغا مەلۇم قىلىپ قويامسەن، قانداق؟
ـــ مېنىڭ هەر ئىككىسى بىلەن ئىقىم كەلمەيدۇ. ئۇلارنىكىمۇ مېنى كۆرەر كۆزى يوق. باشقىسى بارسۇن. ماڭا باشقا ئىش بولسا بۇيرۇغىن، ـــ دېدى هاشىم.
ـــ ئۇلار كەلمەي تۇرۇپ بىز قايسى ئىشنى قىلالايتۇق. بوپتۇ، ئۆزۈم باراي، ـــ دېدى سادىق.
ـــ سەن نېمىدەپ باراتتىڭ؟ بارما ئۇنداق تۇڭ چىقمىغان سويمىدىلارنىڭ ئالدىغا! «ئىسيان» چىلاردىن بىرى بېرىپ جاڭ زەمبىرەككە خەۋەر قىلسۇن، ئۇ هېلىقى ۋاڭ دېگەن «بالاكۈزى» غا خەۋەر قىلسا، ئۇ «ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ غىپپىدە كەلمەمدۇ؟»، ـــ دېدى قاسىم مەسخىرە بىلەن.
ـــ بۇنداق چاغدا بۇ گەپلەرنى قىلىپ نېمە قىلسەن؟ جاڭ زەمبىرەكنى تۇنۇگۈن ئۆز تەشكىلاتىدىكىلەر سىلىڭلىقىدىن ئېلىۋېتىپتۇ. ئورنىغا خېي جيائېلىڭنى سىلىڭ قىلىپتۇ.

— نېمشقا ئېلىۋېتىڭ؟ — ھەيرانلىقتىن سوردى قاسىم.
— پاھشۇازلىق قىلىپ، نەق مەيداندا تۇتۇلۇپ قاپتىمىش.
— ھە، ئۇ ئايالىنى مەن بىلمەن، ئوچۇق - ئاشكارا ئىشقۇ بۇ، ئۇنىڭ ئېرىنىڭ كارى بولمىغان ئىشقا ئۇلار ئارىلىشىپ نېمە قىلىدىكىنا؟
— بۇ قېتىم ئېرىنىڭ كارى بوپتۇ، تۆپىلەپ چۈشۈپتىمىش.
— ئۇنداق بولسا خېنا مەلۇم قىلايلى.
قاسىم بىلەن سادىق «ئىسيان» چىلار قارىشىدىكى ئىككى خەنزۇ ئىشچىغا مەقسىتىنى ئېيتتى. ئۇلار ئاغزىدا ساچاڭجاڭ دەپ تۇرغىنى بىلەن سادىقنى «سەن ھازىر زاۋۇت باشلىقى ئەمەس، ھاشىمنى سەن بىزنىڭ كاتتىۋېشىمىز» دېگەندەك قىلىشىپ ناھايىتى تەستە قەدەم ئالدى.
ئادەملەر بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى. كىشىلەر ھەرخىل پەرەز-لەرنى قىلىشاتتى. بىر دەمدىن كېيىن خېي جياڭلىڭ ھېلىم «پرىنسىپ» بىلەن يېڭە لىيەنجاڭنى باشلاپ توپ ئارىسىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلار سادىقنى كۆرسىمۇ كۆز قىرىنى سېلىپ قويۇشماي ئۇنىڭدىن، بۇنىڭدىن ئەھۋال سوراشقا باشلىدى. قادىرنىڭ ئۆلۈكىنى ئەڭ دەسلەپتە «كۆپ سانلىقلار»دىن ئىككى كىشى كۆرگەنىكەن، ئۇلارنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، خېي جياڭلىڭ كۆزىنى يۇمۇپلا يېنىكلىك بىلەن:
— بۇ نېمە ئۇچۇن سىلەرنىڭ سىلىكبۇنىڭ ئالدىدا ئۆلىدۇ؟ سىلەرنىڭ «باشقىلار ئۈنى ئۈرۈپ ئۆلتۈرۈپ قويغاندىن كېيىن بۇ يەرگە تاشلاپ قويغان» دېگىنىڭلار پۈتۈنلەي ئالدامچىلىق، يالغان، تۆھمەت! سىلەر ئۆزۈڭلار قىلغان ئىشنى كىمگە ئارتماقچى؟ — دەپلا چالۋاقاپ كەتتى.
يېڭە لىيەنجاڭ سادىققا قاپاق تۇرگەنچە:
— ساڭا كىم خەۋەر قىلدى؟ — دېدى گۇمان بىلەن.
— ئىسلام، — دېدى سادىق تەمكىن ھالدا.
— ئىسلام دېگەن كىم ئۇ؟ ئۆلگۈچىنىڭ نېمىسى؟ — دېدى يېڭە.
سادىق ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاب بەرمىدى.
— ئىسلام دېگەن كىم — ۋاراقىرىدى يېڭە. ئەتراپىغا كۆز

يۇگۇرتۇپ.

ـــ مەن، ـــ دېدى ئىسلام ھۇدۇقمنىچە.

ـــ سەن قانداق ئۇقتۇڭ؟

ئىسلام تىترەپ تۇرۇپ ئىشنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ بەردى.

ـــ سەن بىزگە خەۋەر قىلماي نېمىشقا ئۇنىڭغا خەۋەر قىلىسەن؟ ـــ ئۇ سادىقنى بىگۇز قوللىرىنى چەنلەپ تۇرۇپ كۆرسەتتى، ـــ ئىنقلابىي كومىتېتنى ئېتىراپ قىلمامسەن؟

بىر چەتتە ھەممىنى تىڭشاپ تۇرغان قاسىمنىڭ زەردىسى قاينىشقا باشلىدى. ئۇ ئاخىر ئۆزىنى بېسىۋالالماي ۋارقىرىدى:

ـــ ھەي يىگىت فاملىلىك! نېمانچە ھۆركىرەيسەن؟ ئىنقلابىي كومىتېت بولساڭ مونۇ ئۆلۈكنى بىر تەرەپ قىلماي نېمە ئۈنى سوراقتا تارتىسەن؟ ئىسلام ئۆلگۈچى قادىر بىلەن بىر يەرلىك، سادىقمۇ ھەم شۇنداق، ئادەم ئۆلسە ئۇنىڭغا خەۋەر قىلسا بولمامدىكەن؟ سەن ئورنۇڭغا ئۇسۇرۇپ ياتقاندا بۇلار ئاللىقاچان بۇ يەرگە كېلىپ بولغان. سېنىڭ ئىنقلابىي كومىتېتىڭنىڭ ھالىنىڭ قانداقلىقىنى بىز بىلمەمدۇق؟ ئۇنىڭ خوتۇنىمۇ كېسەل. بۇنداقتا ئۆز يۇرتلۇقلىرىغا مەلۇم قىلماي كىمگە مەلۇم قىلاتتى؟

ـــ يەنە سەنما؟ ـــ دېدى يىگىت ئالىيىپ، ـــ سەن ئارىلاشما! بۇ ئىشنى ئىنقلابىي كومىتېت بىر تەرەپ قىلىدۇ.

ـــ سەن ئاشۇ ھالىڭغا مۇشۇنداق چوڭ ۋەقەنى بىر تەرەپ قىلالامسەن؟ چۇش بولغۇچە ئۇخلاپ كۆزۈڭنىڭ چاپقىنىمۇ ئېرتماي كەپسەن، ـــ دېدى قاسىم.

يىگىت ئۇنىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلمىغان بولۇۋالدى. قاسىمۇ ئىنقلابىي كومىتېتنىڭ «كۆپ سانلىق» تەرەپ 3 ـ نومۇرلۇق كاتتۇبشى سالاھىيىتى بىلەن ئۇنىڭ بىر مۇئاۋىن مۇدىرى ئىدى. ئىنقلابىي كومىتېتتا بۇ ئىككىسى ئۆزلۈكسىز توقۇنۇشىدىغانلاردىن بولۇپ، قاسىمنىڭ ھەرقانداق گېپىگە يىگىت لوقما سېلىپ قارشى چىقسا، قاسىمۇ يىگىتنىڭ ھەرقانداق پىكىر، تەكلىپىنىڭ ھەممىسىگە قوشۇلمايتتى ۋە سەن نېمىنى بىلەتتىڭ؟

مەيدانغا چىقىپ، ۋېلىسىپىت مىنىپ ئويىنا جۇگۇ! دەپ ئۇنى تېرىكتۈرەتتى. ئولتۇرغانلارنىڭ كۈلگىنى كۈلۈپ، خاپا بولغان، تېرىككەنلىرى ھاشىمغا ھۇجۇم قىلاتتى. قاسىم:

ـــ سەنلەرگە نېمە بولدى؟ بۇ زاۋۇتقا كەلگەندىن بۇيان نېمە ئىش قىلىپتۇ ئۇ ۋېلىسىپىت مىنىپ ئويىنغاندىن باشقا؟ ھەر ھالدا ئۇ ۋېلىسىپىت مىنۋېلىشنى ئۆگىنىۋالدى، ـــ دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن، ھەممىسىنىڭ ئاغزى تۇۋاقلىناتتى.

قاسىم ئەمدى خېلى جىياڭلىڭغا قاتتىق تەگكىلى تۇردى:

ـــ ھەي لاۋخېي، سەن كۆزۈڭنى پارقىرىتىپ، ئاغزىڭغا كەلگىنىنى سۆزلەۋەرمە، بۇ ئۆلۈم ئىشى بۇ سېنىڭ تۆشۈكلا بولسا پايالايدىغان سوۋۇركاك ئەمەس. قادىرنى كىمنىڭ ئۆلتۈرگىنى تېپىلمايدۇ دەمسەن؟ ئۇ چاغدا سەندەك «ئالتۇن پەيزىلىك» ئەمگەك نەمۇنچىسى ئوسال بولۇپ قالسالا بولمايدۇ. يەنە نەمۇنچى بولغۇڭ يوقمۇ يا؟

ـــ قاسىم، بۇنداق چاغدا چاقچىقىڭنى قوي. ئۆلۈك سىلەرنىڭ سىلىڭبۇنىڭ ئالدىدا تۇرسا شۇنداق دېمەي نېمە دەيمەن؟

ـــ ھەي خام كاللا، ئۆلۈك بىزنىڭ ئىشىك ئالدىدا بولسلا بىز ئۆلتۈرگەن بولامدىكەنمىز؟

قاسىم بىلەن خېلى جىياڭلىڭ ئىككى تەرەپ كاتتۇاشلىرى بولغان بىلەن ئۆزئارا سۈركىلىشمەيتتى. قاسىم مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن بۇرۇن خېينى ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇنىڭ ھۇنەر ـ تېخنىكىسىغا قايىل ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ ناھايىتى ساددا، گول ئادەملىكىنى بىلىپ:

ـــ ھەي، خام كاللا ئۇستام، ـــ دەپ چاقچاق قىلىپ قويۇاتتى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن كېيىن ئۇنىڭ ھەقىقەتەن گول، خام كاللا ـ لىقى ئاشكارا بولدى. قاسىم ئۇنى چاقچاققا يۆلەپ كۆرگەنلا يەردە شۇنداق دەيدىغان بولدى. خېلى سەنشى شېۋىسىدە:

ـــ ھاشمۇ، ئىككىمىزنىڭ مىجەزى كېلىشىدىكەن. مەن خام كاللا ـ لىقىمدىن تانمايمەن. لېكىن، سېنىڭ كاللاڭ مېنىڭ كاللامنىڭ ئەكسىچە بەك زىلكەن. سەن خۇددى سۇڭ ۋۇكۇڭغا ئوخشايسەن، ـــ دەپ كۈلۈپ

كېتەتتى.

ئىككىسىنىڭ دەتالىشىدىن كېيىن كەيپىيات پەسەيدى. ئىككىسى ئالدى بىلەن جەسەتنى قانداق قىلىش توغرىسىدىكى گەپلەرگە ئۆتتى. لېكىن، ئادەملەر بارغانسېرى كۆپىيىپ، ئىككى تەرەپنىڭ چوڭ ـ كىچىك كاتتىۋاشلىرى پەيدا بولدى. بۇنىڭ بىلەن، بىر ئېغىز گەپنىڭ ئايىغى چىقىپ بولغۇچە باشقا گەپلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ، يېڭى تالاش ـ تارتىش چىقىشقا باشلىدى. شۇ ئاردىدا نەن چى توپنى يېرىپ كىرىپلا:

ـــ ھەي لاۋخېي، بۇ سېنىڭ ئادەمىڭما؟ بۇنى بىز ئۆلتۈ ـ رۈپتىمىزما؟ ـــ دېدى بىگىز قولى بىلەن ئۆزىنىڭ بۇرنىنى كۆرسىتىپ.

ـــ ئۆلۈك سېنىڭ شتابىڭنىڭ ئالدىدا ياتقاندىن كېيىن سەنلەر ئۆلتۈرمەي كىم ئۆلتۈرەتتى؟ ـــ دېدى خېي كونا گېپىنى تەكرارلاپ.

ـــ پوق يەپسەن! تۇنۇگۈن كېچە ئادەملىرىڭ قەيەرگە باردى، بىلەمسەن؟ ـــ دېدى نەن چى يۈرەكلىك ھالدا خېيغا ھۆركىرەپ.

ـــ ھېچ يەرگە بارمىدى. ھازىر ئەلەم كۆرىشى بولمىسا كېچىدە نەگە باراتتى؟

ـــ ھاشىم سېنى «خام كاللا» دەپ بىكارغا دېمەيدۇ. خەقلەر سېنى 1 ـ نومۇرلۇق كاتتىۋاش دېگىنى بىلەن سېنى قاپاقتا سېلىپ كولدۇرلىتىپ ئۆزى بىلگەننى قىلىدىغانلار بارلىقىنى بىلەمسەن؟

ـــ كىمكەن ئۇ؟

ـــ ئاخشام سېنىڭ 3 ـ نومۇرلۇق كاتتىۋېشىڭ ئون ئىككى ئادەمنى باشلاپ سىرتقا چىقىپ كەتكەنلىكىدىن خەۋىرىڭ بارمۇ، يوق؟

ـــ نەن چى خېي جياڭلىڭنى بارغانچە قىستاپ كېلىۋاتاتتى. لېكىن، خېي:

ـــ سېنىڭ ئارىمىزغا بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان گەپلەرنى قىلىشىڭ دائىملىق كونا ھۇنەر. مەن ئىشەنمەيمەن، ـــ دېدى بەخرامان ھالدا.

ـــ پوقنى يەپسەن خام كاللا!

بۇ گەپنى ھاشىم دېسە بولغان بىلەن نەن چى دېسە بولمايدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن، بىردەمدە كەيپىيات جىددىيلىشىپ، نەن چى بىلەن خېي تىللىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن، توپ ئىچىدىكى كاتتىۋاشلار بىلەن

كاتتىۋاشلار، پۇقارلار بىلەن پۇقرالار ئۆزئارا مۇنازىرىلىشىپ، ئاخىر تىلـ
لاشقا، ئاندىن كېيىن ئۆزئارا مەيدە ئىتتىرىشكە تەرەققىي ئۆتتى. قادىرنىڭ
جەستى دەسسىلىپ، مىجىلىش خەۋپىدە ئىدى. سادىق ئىسلام بىلەن
بىرقانچە مىللىي ئىشچىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ مالمان ئىچىدىن قادىرنىڭ
جەستىنى چەتكىرەك يۆتكىدى ـ دە:
ـــ مەن كېتەي، ئۇلار ئىشنى ئايرىپ مىيىتنى قويىدىغان چاغدا
ماڭا خەۋەر قىل، ھاشىم بىلەن ئىككىلار بۇ يەردىن كەتمەڭلار! ـــ
دېدى ئىسلامغا.
ئىسلام كۆزىدە جىددىيلەشكىنىنى بىلىندۈرۈپ:
ـــ سەن كەتسەڭ قانداق بولار؟ ـــ دېدى.
ـــ بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرسام بولمىغۇدەك، ـــ دېدى سادىق ۋە
شۇ گېپىنى بىلەن تەڭ مېڭىپ كەتتى.
نەن چى قوپال بولغىنى بىلەن يولسىز ئادەم ئەمەس ئىدى. ئۇ
يېڭى بىلەن خېيغا يۈزلىنىپ:
ـــ ئالدى بىلەن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئادەملىرى تاراپ كەتسۇن،
بولمىسا جېدەل چىقىدۇ. قانۇن دوختۇرى چاقىرايلى. قادىرنىڭ جەستىنى
تەكشۈرسۇن. ئەلەم كۆرىشى توختىغىلى بىر يىلغا يېقىن بولغان بۇگۈنكى
كۈندە بۇنداق ۋەقەنىڭ چىقىشىدا چوقۇم سىر بار. مەيلى قايسى تەرەپ
قىلسۇن، بۇ ئىشنى قاتتىق سۈرۈشتۈرمەي بولمايدۇ، ـــ دېدى. ئۇنىڭ
گەپلىرىدىن بىرەر ئاساس بارلىقىنى بارغانچە ھېس قىلىۋاتقان خېي جياڭـ
لىڭ بىراقلا جىمىقىپ كەتتى ـ دە:
ـــ يېڭى مۇدىر، سىزنىڭچىچۇ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭدىن مەدەت
تىلىگەندەك تەلمۈتۈرۈپ.
يېڭى نەن چىنىڭ پىكرىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ،
ئىشچىلار ۋەكىلىنىڭ شۇنداق بولسۇن، مۇنداق بولسۇن، دېگەن سۆزىگە
قوشۇلسا، ئۆزى خۇددى شۇلارنىڭ گېپىنى بويىچە ئىش قىلغان بولۇپ
قالىدىغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ:
ـــ بۇ ئىشلارنى ئىنقىلابىي كومىتېتتا بېكىتەيلى، ـــ دېدى

سوغۇقلا پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ.
قادىرنىڭ جەستى باشقا جايغا يۆتكەپ كېتىلدى. ئادەملەر توپى تاراشتى.
قادىرنىڭ ئۆلۈمى مەدەنىيەت زور ئىنقلابىدا پارتلىغان ئەلەم كۈرد-شىدە زاۋۇتتىن ئۆلگەنلەرنىڭ 13 - چىسى، شۇنداقلا ئەڭ ئاخىرىقىسى ئىدى. ئۇزاقتا قالماي قادىرنىڭ ئۆپكە تۇبېركۇلىوزىدىن ھالسىزلانغان ئايىلىمۇ ئالەمدىن ئۆتتى. قادىر ھەر ئەۋلادىمۇ قالدۇرماي بۇ ئالەم بىلەن خوشلاشتى. سادىق قاتارلىقلار بۇ ئەر - خوتۇنىنىڭ مېيىتىنى ئوبدان ئۇزىتىپ يەرلىكىدە قويدى.

2

بۇ «ئىنقىلاب» سەككىزىنچى يىلغا قەدەم قويغاندا، «ئىنقىلابچىلار» نىڭ ھەيۋىسى زور دەرىجىدە. نەيرەڭلىرى ئاقماسلىققا باشلىدى. لېكىن، كەڭ خەلق ئاممىسىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بۇ «ئىنقىلاب» بىر خىل قاباھەت-لىك چۈشكىلا ئوخشايتتى. خۇددى نېرۇسى ئاجىز ئادەم بىر كېچە يامان چۈش بىلەن جۆيلۈپ، چۈشىدە كۆرگەن ھەربىكەتلىرى بويىچە ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئۆي سايمانلىرىنى بۇزۇپ، چېقىپ، ئۆيىگە ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈپ، ئاندىن كارىۋىتىغا چىقىپ يەنە ئۇخلاپ، ئەتىسى نېرۇسى تىنچلانغاندا، بۇنى كىم قىلدى؟ نېمىشقا مۇشۇنداق بولدى؟ دەپ باشقىلاردىن سورىغان-دەك ئىش ئىدى. شۇڭا كەڭ ئامما سەككىز يىل تەڭ كۆرگەن قاباھەتلىك بۇ چۈشنى ئاخىرلاشتۇرۇشنى، ئۇنتۇپ كېتىشنى، ھەممەيلەننىڭ ئەمدى بىردەك ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ نېرۇسىنى تىنچلاندۇرۇشنى ئۈمىد قىلاتتى. بېقىندىن بۇيان مەركەزدىن تارتىپ يەرلىككىچە «ياخشى»، «بىرقە-دەر ياخشى» كادىرلارنى تېزدىن ئازاد قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋە خىزمەتنى نورماللاشتۇرۇش توغرىسىدا ئۇزۇلمەي يولىورۇق، ئۇقتۇرۇشلار كەلگىلى تۇردى.
يۇقىرىدىن زاۋۇتتىكى كادىرلارنىڭ «ئازاد» قىلىنىش ئەھۋالىنى تې-

لىفوندا كۆنده سورايتتى. لېكىن، هەممە چوڭ هوقۇقنى قولىدا تۇتۇپ تۇرغان ۋاڭ ليەنجاڭ خۇددى ئۆزى هەممىدىن مەھرۇم بولۇپ كېتىدىغان- دەك ھېسسياتتا بولۇپ، يۈقرى تەلەپ قىلغان ئىشنى زادى قىلغۇسى كەلمىدى. شۇڭا، ئۇ كۆنده تۇرلۇك باهانه ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ يۈقرىنى ئالدايتتى، لېكىن ئۇ بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتاتتى، چۈنكى يۈقرىدا تەشكىلنىڭ، تۆۋەنده ئاممىنىڭ بېسىمدا قالغانىدى.

ئۇ ئاخىر قىسىم رەھبەرلىكىنىڭ «كادىرلارنى ئازاد قىلىشنى چىڭ تۇتۇپ، زاۋۇتنى ئۇلارغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن دەرھال قىسمغا قايتىپ كېلىڭلار» دېگەن جەددىي يوليورۇقنى ئاساسەن، تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى ئازاد قىلىپ، هوقۇقنى ئۇلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئەسكەر- لىرىنى باشلاپ قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

كېيىنكى كۈنلەردە ئۇستاملار مەدەنىيەت ئىنقىلابى ئېلىپ بېرىلغان ئون يىلنى خاراكتېرلىشىپ، بۇ ئون يىلدا يۈقرىدىن تارتىپ، تۆۋەنگىچه جۇڭگولۇقنىڭ هەممىسىنى دېمىسمۇ كۆپ قىسمى «سارىڭ» بولغان چاغلار ئىكەن، دېيىشتى.

ئۇلار نېمىشقا شۇنداق دەيدۇ؟ ئۇلار بۇ ئىنقىلابنىڭ شۇ چاغدىكى كەلتۈرگەن زىيانلىرىغا قاراپلا ئەمەس. بەلكى مەركەزدىن بۇ ئىنقىلاب ئاخىرلاشتى. بىر قېتىملىق خاتا قوزغالغان ئىنقىلاب بولدى، دېگەن يەكۈن- نى چىقارغاندىن كېيىنمۇ خېلى بىر قىسىم كاتتىۋاشلارنىڭ ئاممىنى داۋاملىق ۋەسۋەسىگە سېلىپ ئاستىرتىن تەرەپبازلىق بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى كۆزده تۇتۇپ، شۇنداق خۇلاسه چىقارغانىدى. كەڭ ئامما بۇ خىلدىكى هەرىكەتنى «كۆرۈنمەس فرونت» دەپ ئاتىدى.

خەلق ئاممىسى ئاستا ـ ئاستا هەممىنى چۈشىنىپ بۇ «ئىنقىلاب» تىن ئۆزۈل ـ كېسىل قول ئۈزۈشكه باشلىدى. لېكىن، دەل مۇشۇنداق چاغدا «كۆرۈنمەس فرونتنىڭ» «ياۋا مۇشۇكلىرى» يېڭى، چىرايلىق ناملار بىلەن ئۆزلىرىنى نىقابلاپ، ئالغا ئىنتىلگۈچىلەرنىڭ يۈرىكىگه قول سېلىپ، ئۇلارنى غەپلەتته قالدۇرۇش ئارقىلىق ئىشنى قانچىلىك بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىتالسا شۇنچىلىك بۇزۇش، بىر كۈن كېچىكتۈرەلسه، بىر كۈن

كەينىگە سۈرۈش چارىسىنى قوللاندى. ئۆز توپى ئىچىدىن قوللىنۇچى تاپالمىسا باشقا توپ ئىچىدىن ئادەم توپلاشقا ئۇرۇندى. ئۇلار يالغانغا شۇنداق ئۇستا ئىدىكى، ئادەمنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرى قارشى تۇرغان ئىشنى بىر ھەپتە ئارقىغا سۈرەلىسىمۇ، بىر كۈن كېچىكتۈرەـ لىسىمۇ ھەممىسىنى «غەلىبە» دەيتتى.

بۇ رېئاللىقمۇ خەلق ئاممىسىنى چوڭقۇر ساۋاتقا ئىگە قىلدى. ئۇ بولسىمۇ، يوشۇرۇن دۈشمەن ئوچۇقىدىن خەتەرلىك. ئالدىدا دېيىلگەن ئاچچىق، قوپال گەپتىن ئارقىسىدىن دېيىلگەن ساختا گەپلەر خەتەرلىك دېگەندىن ئىبارەت.

يېڭىلا ئازاد قىلىنغان تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىققا ئەدىلىكتە خىزمەت ئىشلىمەك ھەقىقەتەن تەس كېلىۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ يولغا قويغان تەدبىرلىرى بىر ـ بىرلەپ مەغلۇب بولۇۋاتاتتى. يۇقىرىغا تايىنايى دېسە ھازىر يۇقىرىمۇ مۇكەممەل ئەمەس ئىدى. تۆۋەنگە تايىنايى دېسە، كۆچىنى بىرلىككە كەلتۈرەلمەيۋاتاتتى.

ـــ بىزنىڭ ئەڭ قىيىن كۈنلىرىمىز تېخى ئالدىمىزدا ئوخشايدۇ، ـــ دېدى سادىق بىر كۈنى چارچاشتىن ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى تاڭ ۋېنسەيگە تىككىنىچە.

ـــ بۇنداق كۆچمىسەك ئۆزىمىزنى ئالدۇرۇپ قويىمىز، ئالدى بىلەن ئۇسۇلىمىزنى توغرىلىۋالايلى، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەيمۇ ئىچىگە ئۇھ تارتىپ، ـــ تەرەپبازلىقنى سەل چاغلىغىلى بولمىغۇدەك. بۇ ناچار ئىللەت بەزى ئادەملەرنىڭ قانلىرىغىچە سىڭىپ، ئۇلارنى قاتتىق زەھەرلىۋېتىپتۇ.

ـــ مەن بىر تەدبىرنى ئويلاپ قويدۇم، ـــ دېدى سادىق بىر ئاز روھلىنىپ، ـــ ئىتتىپاقنى كۈچ، ئىنتىزامنى كاپالەت، جازانى ۋاستە قىلىش كېرەك. بۇنىڭ مەنىسى: زور كۆپ سانلىقلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئاز قىسىمدىكى تەرەپبازلارنى يېتىم قالدۇرۇش. ئۇلارنىڭ كونا بۇزغۇنچىلىقىنى ھازىرچە ھېساب ئالغىلى بولمىسا، يېڭى بۇزغۇنچىلىقنى تۈتۈپ تۇرۇپ تەنقىدلەش، ئىنتىزام جازاسى بېرىش ئارقىلىق ئاممىنى ئىچىدە ئۇلارـ نىڭ تەرەپبازلىقىنى سېسىتۇېتىش. لېكىن، ئالدىراپ تەشكىلىي چارە كۆرـ

مەسلىك كېرەك. يەنە بىرى، بىز ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدە ئالدى بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە كۈچىمەيلى، بەلكى ئامما-نىڭ تۇرمۇشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتى بولغان ئىشقا تۈتۇش قىلايلى. بۇ ئارقىلىق ئۆز ـ ئۆزىنى قوزغاش، ئۆز ـ ئۆزىنى ئىدارە قىلىش، ئۆزئارا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئۆزئارا چەكلەش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ. مەن زاۋۇتتا يىغىلىپ كەتكەن ئون نەچچە يىللىق ئەخلەت دۆۋىلىرىنى زەربىدار-لىق بىلەن يۆتكەشكە تەشكىللەيلىمكىن دېگەن ئويغا كەلدىم. زاۋۇتتىكى بارلىق ماشىنىلارنى ئىشقا سېلىپ، پۈتۈن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر قوزغا-لىپ 15 ـ 20 كۈن زاۋۇت ئىچىدە بۇزۇلغان ـ ئۆرۈلگەن جايلارنى تۈزەش، تازىلاش، رەتلەش ئېلىپ بارساق، بىرنەچىدىن، زاۋۇت رەتلىنىپ پاكىزلىنىپ، كىشىلەرنىڭ روھىي ھالىتى ياخشىلىنىدۇ. ئىككىنچىدىن، بۇ جەريانىدا ئىنتىزام كۈچەيتىلىدۇ. ئۈچىنچىدىن، قارشىلىق قىلغان تەرەپباز كاتتىۋاشلارنىڭ ئەدىپىنى كۆپچىلىك ئۆزى بېرىپ، ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى چۈشۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، بىزمۇ تەرەپمۇ تەرەپتىن نويۇزىمىزنى تۈرغۇ-زۇپ، ئوتتۇرا قاتلام كادىرلىرىنىڭ ئىناۋىتىنى تىكلىۋالىمىز.

سادىقنىڭ بۇ تەسەۋۋۇرى تاڭ ۋېنسەيگە ئىلھام بېغىشلىدى...

ئىنسانلار بىلەن تەڭ ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان تەبىئەت ـــ مۇھىتمۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىگە قۇچاق ئېچىپ، ئىلتىجا قىلىپ قويۇشىنى كۈتمەكتە ئىدى. سادىق 18 ـ مارتتا پارتكوم ئاچقان ئىشلەپچىقىرىشنى كۆلەملەشتۈ-رۈش يىغىنىنىڭ مەزمۇنىنى ئۆزگەرتىپ، «15 كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىپ، ئۆزىمىزنى ئەخلەت ئاستىدىن قۇتۇلدۇرايلى!» دېگەن تېمىدا ئورۇنلاشتۇ-رۇش ئېلىپ باردى. ئۇ:

ـــ زاۋۇتنىڭ بارلىق جايلىرىدا ئون نەچچە يىللىق ئەخلەت دۆۋىلە-رى بېسىلىپ ياتماقتا. ئۇنىڭ سېسىق پۇراقلىرى دىمىغىمىزدىن كىرىپ، نەپەسىمىزنى سىقماقتا. خۇجىلىق بۆلۈمى بىلەن دوختۇرخانىدىكىلەرنىڭ تەكشۈرۈپ مۆلچەرلىشىچە، زاۋۇتىمىز تەۋسىيە ئاز دېگەندە 3000 ـ 3500 ماشىنا چىققۇدەك ئەخلەت بار ئىكەن. بىز بۇنى مۇشۇ باھار پەسلىدە يۆتكىمىسەك ھاۋا ئىللىش بىلەن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ھەرخىل كېسەلگە

دۇچار بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى داۋاملاشتۇرالمايدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ. زاۋۇت ئىچىنى ئالتە دائىرىگە، ئائىلىكلەر قورۇسىنى ئالتە دائىرىگە بۆلۈپ، زاۋۇت دەرىجىلىك كادىرلارغا ئىككى دائىرىدىن تەقسىم قىلدۇق. بۇ بىز ئازاد قىلىنغاندىن كېيىنكى قىلىدىغان بىرىنچى چوڭ ئىشىمىز، ـــ دېدى مەجلىستىكىلەرگە جىددىي كەسكىن تەلەپپۇز بىلەن.

سادىق دېگەندەك زاۋۇت ئەخلەت دۆۋىلىرى ئىچىدە قالغانىدى. ئۇچ قەۋەتلىك پارتكوم مەمۇرىي بىناسى بىلەن ئۇنىڭغا ئۇدۇل سىلىنغان كەسـ ـپىي تېخنىكا بىناسىنىڭ ھەربىر دېرىزە ئۇدۇلىدىكى ئەخلەت، پوق، سۈيـ ـدۈكلەر دۆۋىلىنىپ، بىرىنچى قەۋەتنىڭ دېرىزە ئېگىزلىكى بىلەن تەڭلەشـ ـكەنىدى. ئاممۇۋى تەشكىلاتلار ياز كۈنلىرى پىگەن قوغۇن ـ تاۋۇز ۋە مۇۋە شۆپەكلىرى بىلەن ئۆيدىن چىققان ئەخلەتنى رۇجەكنى ئېچىپلا سىرتقا ئاتقان بولسا، قىش كىرىش بىلەن پوق ـ سۈيدۈككە تولغان چىلەكنى تۆۋەنگە قارىتىپ تۆككەندىن باشقا يۇزلىرىنى يۇغان يۇندىنىمۇ تۆۋەنگە تۆككەن، نەتىجىدە، ئۇچ قەۋەتلىك بىنانىڭ دېرىزە ئاستى 10 يىلدىن بۇيان يازدا ئېرىپ، قىشتا توڭلاپ خۇددى كىچىك پوتەيلەردەك چوقچىيىپ كەتكەنىدى. زاۋۇت قورۇلۇشى بىلەن تەڭ تىكىلگەن، ھازىر ئادەمنىڭ يوتىسىدەك چوڭايغان دەرەخلەرمۇ ئەخلەت بىلەن تۆكۈلگەن يۇندى تۆپەيلىدىن، قورۇغانلىرى قورۇپ، سۇنغانلىرى سۇنۇپ ۋەيران بولغانىدى. بەزىلىرى پۈتۈن غولى بىلەن قومۇرۇلۇپ تاشلانغانىدى. بەزىـ ـلىرى ھەممە زىيانكەشلىككە بەرداشلىق بېرىپ كۆكىرىپ تۇرسىمۇ، بەزىلىرى ئاللىقاچان يېتىپ كەلگەن باھارنىڭ پەيزىنى سۈرەلمەي ئەخلەت ئىچىدە ئازراق كۆرۈنۈپ تۇرغان تال ـ چۈشقىلىرى ئارقىلىق، بىچارىلەرچە بويۇن قىسىپ، كۈن نۇرىغا سەجدە قىلماقتا ئىدى. ئۇلار ئىنسانلارنىڭ كېلىپ ئۆزىنى قوتقۇزۇۋېلىشىنى كۈتەتتى. زاۋۇتتا ئادەم ئولتۇرغان ـــ ھاياتلىق بار جايلارنىڭ ھەممىسلا مۇشۇ تەرىقىدە ئىدى. سېخ ئەتراپىدىكى ئەخلەت دۆۋىلىرى قىش كۈنلىرى قار ئاستىدا خۇددى تۇپراق بېشىدىكى چوڭ ـ كىچىك دۆڭلۇكلەرنى ئەسلەتسە، قار كېتىش بىلەن ئەخلەت تۆكۈش گوداڭلىرىغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئائىلىكلەر قورۇسىدىكى تاراق

يوللار ئاللىقاچان توسۇلۇپ، كىشىلەرنى باشقا تەرەپلەردىن ئايلىنىپ ئۆتۈشكە مەجبۇر قىلغانىدى. ھاۋا ئىللىق بىلەن پۇتۇن زاۋۇت بىر ۋەيرانە تاشلاندۇقلار دۇنياسىغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى. بىر خىل ئارىلاشما سېسىق بۇس ھەممە يەرنى قاپلىغانىدى. توپ بالدىن يۇقىرى شامال چىقسىلا قەغەز پارچىلىرى، سۇلياۋ خالتىلار، پىياز پوستىلىرى زاۋۇت ئاسمىنىدا خۇددى بەس ـ بەسكە چۈشكەن لەگلەكلەردەك ئۇچۇپ يۈرەتتى.

سادىق پاسكىنىچىلىق ئالامەتلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەندىن كېيىن ئىختىيارسىز ھالدا:

ـــ يولداشلار، مەدەنىيەتسىزلىك ئىچىدە قالغان زاۋۇتتىن ياخشى مەھسۇلات چىقمايدۇ. شۇڭا، بىز ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۆز قىياپىتىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك، ـــ دېدى.

تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ كېيىنكى سۆزىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى:

ـــ مەن ئىش توختىتىپ تازىلىق قىلىشنى ئويلىغان بولساممۇ، سادىق چاكىجاڭنىڭ قوشۇلماسلىقىدىن ئەندىشە قىلىپ ئىغىز ئاچالمىغانىدىم. بەزىلەر بۇ تەكلىپنى بەرگەندىمۇ، سادىق ئۇنىمايدۇ، بولدى، ئۆز دائىرەڭلارده ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتتا ئېلىپ بېرىڭلار، دېگەنىدىم. مەن ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىنى ئىككى قولۇمنى كۆتۈرۈپ قوللايمەن.

سادىق ئىشىنىڭ بېشىدىلا ئۆزى بەلگىلىگەن پرىنسىپ بويىچە، بۇ قېتىمقى ئەمگەكنى ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىدىغان، ئىنتىزامنى چىڭىتىدىغان، غەيرەتنى ئاشۇرىدىغان مەيدانغا ئايلاندۇرىمەن، دېگەنلىرىدىن ھەرگىزمۇ يانمىدى. ھەر قانداق ئادەمگە قىلچە يۈز ـ خاتىرە قىلمىدى. تازىلىقنى تەلتۆكۈس قىلمىغانلىرىنى كېچىدە ھەيدەپ كېلىپ ئۆلچەمگە يەتكۈزگەندىن كېيىن بولدى قىلدى. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر خۇددى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن خۇلاسە چىقارغاندەك:

ـــ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ئون يىل داۋاملىشىپتۇ، بىزمۇ ئون يىل سارىڭ بوپتۇق. بولمىسا ئەخلەت ئىچىدە كۆمۈلۈپ قالىپمۇ «ئىنقىلاب» قىلدۇق دەپ داۋراڭ سالاتتۇقمۇ ؟ ـــ دېسە، يەنە بەزىلەر:

ـــ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نى ياخشى نەرسىلەرنى ۋەيران

قىلىپ، ئەخلەت يىغقان «مەينەت» ئىنقىلاب دېيىش كېرەك، ـــ دەيتتى.

قارىغاندا خوجىلىق بۆلۈمدىكىلەرنىڭ مۆلچىرى توغرا ئەمەستەك ئىدى. ئۇلار كۈچەپ بەش كۈن ئىشلىسىمۇ ئاران 2000 ماشىنىدەك ئەخلەت توشۇلدى، يەنى ئۇچتىن بىر قىسمىلا ۋەزىپە ئورۇندالدى. سادىق ئەمگەك كۈچىنى يېڭىۋاشتىن تەشكىللىدى. ھەربىر ماشىنىغا تۆت گۇرۇپپا ئادەم بەلگىلەپ ماشىنىلارنى 16 سائەت ئىشلەيدىغان قىلدى. ئۇ ۋەزىپىنى بۇرۇن تاماملىغانلار مۇكاپاتلىنىدۇ، تاماملاپ بولالمىغانلارنىڭ مائاشىدىن تۆتۈلىدۇ، دېگەن بەلگىلىمىنى چىقاردى. ۋاقتىنى ئۈزارتسۇن دېگەن پىكرىنى رەت قىلدى. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر سادىقنىڭ قارار قىلىپ بولغاندىن كېيىن كەينىگە يانمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا، ھەر قايسى بۆلەكلەر كېچىلەپ ئىشلەپ ئۆز ۋەزىپىلىرىنى تاماملىدى. پەقەت بىر بۆلەكتىكىلەر بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن ئۇچ سائەت ئۆتكۈزۈۋەتتى. ستاتىستىكىلىنىشچە، جەمئىي 6015 ماشىنا ئەخلەت توشۇلغانىدى. بۇ سانىنى ئاڭلىغان ئىشچىلار ھەيرانلىقىدا:

ـــ بۇمۇ بىر خىل «مول ھوسۇل ئېلىش بوپتۇ»، بىر قانچە مىڭ ئادەم ئون يىل مەنسىز ئىشلارنى قىلغان تۇرساق، ئۇنىڭدىن ئاشۇنداق مەنسىز، پاسكىنا ئەخلەت چىقماي نېمە چىقاتتى؟ ـــ دەپ كىنايە قىلىشتى. بىر ئۇستام ئەخلەتتىنمۇ قىممەت يارىتىدىغان نەرسىلەرنى تاپقىلى بولىدۇ، دېگەندەك قىلىپ:

ـــ بۇ تازلىق قىلىش ئارقىلىق 50 تونىنىدىن ئارتۇق كونا تۆمۈر ـ تەسەك يىغۋالدۇق. بۇنى ئەھمىيەتلىك ئىش دېيىش كېرەك، ـــ دېدى.

ياشقا بىر ئۇستام ئۇنىڭ سۆزىگە قايىل بولماي:

ـــ يىغۋېلىنغان تۆمۈر ـ تەسەكنىڭ ئۇچتىن ئىككى قىسمى ئەلەم كۆرىشى جەريانىدا ئىسكىلاتتىن بۇلاپ چىقىپ، ملىتىق، تاپانچا، ئاپتومات، پىلىموت، تاڭكا، زەمبىرەك ياسايمىز، دەپ قاماللاشتۇرالمايمۇ بۇزۇۋەتكەن ئېسىل پولاتلار. ئۇنىڭ بىر كىلوگرامى پالان پۇلغا يارايدىغان نەرسىلەر ئىدى. مانا ئەمدى ئۇنى كېرەكسىز تۆمۈر ـ تەسەككە ئايلاندۇرۇشۇپ

قويدى، ـــ دېدى.

سادىق بۇ پائالىيەت ئارقىلىق كۆزلىگەن مەقسىتىگە يەتكەنىدى. 15 كۈنلۈك تازىلىق جېڭى ئۇنىڭ نوپۇزىنى قايتىدىن تىكلەشكە ئاساس سالدى. بولۇپمۇ پىشقەدەم ئىشچىلار، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى ھەر قەدەمدە ئۇنى ھمايە قىلىدىغانلىقلىرىنى ئىپادىلەشتى ۋە سادىق بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ تەرەپپاز كاتتىۋاشلارنىڭ ئالدىنى توستى، ئۇلارنىڭ يولسىزلىق قىلىشىغا پۇرسەت بەرمىدى. بەزى كاتتىۋاشلار سادىق زالمىلىقىنى يەنە باشلىدى. ئۇ بىزدىن ئىنتىقام ئېلىۋاتىدۇ دەپ گەپ تارقاتقاندا، كونا ئىشچىلار بىز سىلەرنىمۇ كۆرۈپ باقتۇق. ئەمدى ئۇنداق ئەسكىلىك، ۋىجدانسىزلىق قىلماڭلار، دېيىشىپ، تويغۇزۇپ قويدى.

تازىلىق باشلانغان كۈننىڭ ئەتىسى چۈشتە سادىقلار ئولتۇرىدىغان كورپۇسنىڭ كەينىدىكى بىر قەۋەتلىك كورپۇس ئۆيىدە ئولتۇرىدىغان سامساق ئۇستام بىلەن ئۇنىڭ ئايالى زىلەي ئوتتۇرىسىدا، تەرەپپازلىق ئۇستۈنلۈكىنى تالىشىپ باش يېرىلىش ۋەقەسى كېلىپ چىقتى.

سامساق ئۇستاملارنىڭ ئىشكى سادىقلارنىڭ مېھمانخانا ئۆيىنىڭ دېرىزىسىگە ئۇدۇل كېلەتتى. ئالدىراپ چۈشلۈك تامىقىنى يەۋاتقان سادىق زىلەينىڭ ياڭراق ئاۋاز بىلەن قاقىلداپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ـــ ئاخىر بىز غەلىبە قىلدۇق! مەن ئەمدى ئەزرائىلدىنمۇ قورقمايمەن يامان بولساڭ ھويلىغا چىق. خەلقئالەم ئالدىدا مۇنازىرلىشىمىز، ـــ دېگەنچە سامساق ئۇستامنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقۋاتقانلىقىغا كۆزى چۈشۈپ قالدى.

بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئۇلارنىڭ جەدەللىرىنى تولا ئاجرىتىپ زېرىككەن ۋە «ئاربچىغا ئالتە تاياق» دېگەندەك بىر ـ ئىككى قېتىم ھارام تاياق يەپ كەتكەن سادىق ئۇلارنىڭ يېنىغا چىقماي تاماق يېگەچ ۋەقەنىڭ تەرەققىياتىغا سەپسالدى. سامساق گىرى ئۆيىدىن چىقىپلا تام بويلاپ كەتمەكچى بولدى. ئۇ بىر ئالدىغا، بىر ئارقىسىغا قاراپ قويۇپ، ئايلانمىغا كەلگەندە يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەكلا ئۇنىڭ قىزى ـــ بالىلىرىنىڭ ئوتتۇرانچىسى ئالدىدا پەيدا بولدى. ئاتا ـ بالا دوقۇرۇشۇپ ئىزلىرىدا

توختاشتى. قىزىنىڭ قولىدا مەشكە تۇتۇرۇق قىلىش ئۈچۈن زاۋۇتتىن ئوغرىلاپ كەلگەن، نېمىنىڭ پۇتى ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر كالتەك بار ئىدى.

ـــ ئۇنىڭ ئالدىنى توس، قاچۇرۇۋەتمە! ـــ ۋارقىرىدى زىلەي يولسىز. قىزى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سوراپ ئولتۇرمايلا كالتەكنى توغرا تۇتۇۋېلىپ دادىسىنىڭ ئالدىنى توستى.

ـــ قاچمەن دېسە ئۇر! ـــ يەنە ۋارقىرىدى زىلەي، ئەمدى ئۇ ئالدىرىماي مېڭىپ كېلىۋاتاتتى.

ـــ ئۇ يەنە تەسلىم بولمىدىما؟ يەنە شۇ قارشىدا چىڭ تۇرۇۋالدىما؟ ـــ دېدى قىزى كالتەكنى دادىسىغا تەڭلەپ.

ـــ بېشىغا ئۇرما، پاچاققا سال! ـــ دېدى زىلەي يېقىنلاپ كەلگەنچە قىزىغا بۇيرۇق بېرىپ.

ـــ ئۆزۈڭ ئۇر، مەن تۇتۇپ بېرەي! ـــ دېدى قىزى كالتەكنى ئانىسى تەرەپكە تاشلاپ بەرگەندىن كېيىن كاپىدە دادىسىنى قۇچاقلۇۋېلىپ.

ـــ قويۇۋەت! مەن ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرىلەشمەيمەن يولسىزلار، ـــ دەپ تېپىرلايتتى سامساق. زىلەي ئۇنىڭ قەيەرىگە ئۇرۇشىنى بىلمەي قالدى. ئۇ قايسى تەرەپتىن ئۇرىمەن دېسە سامساق قىزىنى ئالدىغا ئىتتىرىپ ئۆزى قىزىنىڭ كەينى تەرىپىگە ئۆتۈۋالاتتى.

ـــ ئەمدى ئۇرە! ـــ دېدى قىزى دادىسىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ. لېكىن، سامساق قىزىغا چىڭ يېپىشۋالدى. چىرايىدىن ۋەھشىيلىكى تېمىپ تۇرغان زىلەي ئاچچىقىدا سامساقنىڭ كەلگەن يېرىگە ئۇرغىلى تۇردى.

ـــ ھەي ئاپا، دادامنى ئۇرماي، مېنى ئۇرغىنىڭ نېمىسى؟

ـــ پۇتىغا ئۇراي دېسەم ساڭا تېگىپ كەتتى. ھەي گىرى! ياماق بولساڭ قىزىمىزنى تۇتۇپ بەرمەي ئۆزۈڭنى تۇتۇپ بەرمەمسەن، ھارام كالا» «سەن گۈيلارنىڭ ھەممىسى كالا، گاللىرىڭغا پىچاق سۇرۇلۇپ، قانلىرىڭ ئېقىپ بولۇپ، كۆزلىرىڭ ئالىيىپ قالغاندىمۇ يەنە جان بەرمەيمىز دېيىشەمسەن؟ مانا ئەمسە!

زىلەي سامساقنىڭ بىخ-ستەلىك بىلەن تۇرغان پەيتىدىن پايدىلىنىپ يوتىسىغا بوشراق بىر كالتەك سېلىۋالدى.

— يەنە ئۇرە! تاكى تەسلىم بولدۇم دېگۈچە ئۇر! بىزنىڭ ھەممە ئىشىمىز توغرا چىقىۋاتسا نېمىشقا تەسلىم بولمايسەن دادا؟! تەسلىم بولام-سەن - يوق؟ — دېدى قىزى دادىسىنى ئالدىغا چىقىرىشقا ئۇرۇنۇپ. قىزنىڭ بەدىنى ئارقىلىق ئۆزىنى قوغداشقا ئۇرۇنغان سامساق قىزىغا تېخىمۇ يېپىشقانچە:

— تەسلىم بولمايمەن! سەنلەرنىڭ قايسى ئىشلىرىڭ توغرا چىقىپ-تۇ؟ سىلەرنىڭ تەشكىلاتقا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى ئاپاكىدەك سارىڭ، كاسكاس، يولسز، «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» لارنىڭ پورداق - چىسى، — دەپ خىرقىرىدى.

— ئۇرە ئاپا! ئاغزىنى بۇزغاندىكىن.

قىزنىڭ بۇيرۇقى بىلەن تەڭ سامساق ئۇ ئىككىسىنىڭ قورشاۋىدىن قېچىپ چىقىش ئۈچۈن ئۆزىگە توغرىلانغان كالتەك ئاستىدىن ئېگىشىپ قاچماقچى بولۇپ بېشىنى تۆۋەن قىلىشىغا كالتەككە ئۆزىنى ئۇرۇۋالدى - دە، ئارقىسىغا يېقىلدى. ئۇ بېشىنى كالتەكتىكى چوقاتماقتا ئۇرۇۋالغاندى. ئاستا سىرغىپ چىققان قان ئۇنىڭ قويۇق قېشىنى بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى. ئۇ بىر قولى بىلەن قان چىققان يەرنى بېسىپ تۇرۇپ. زىلەيگە ئېتىلماقچى بولۇۋېدى، قىزى ئۇنى بېسىپ تۇرۇۋېلىپ:

— ئۇششۇقلۇق قىلما دادا، ئۆزۈڭ ئۇرۇۋالدىڭ، — دېدى. زىلەي ئىككى قولىدا سېمىز بىلىنى تىرىگەنچە قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

— ماڭ، ئۆيدىن داكا ئاچقىپ بەر. ئۆزى تىڭشۋالسۇن. — دېدى قىزىغا بۇيرۇق قىلىپ.

— ئۆزۈڭ ئاچقىپ تېڭشۋالسەن - ھە، دادا؟ — دېدى قىزى دادىسىنىڭ بېشىدا قان چىقىۋاتقان يەرگە قاراپ تۇرۇپ.

— ماڭ، يىراق تۇر، ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق! — دېدى سامساق ئۇنى ئىتتىرىپ.

— ئەمدىغۇ تەسلىم بولغانسەن قاپاق باش؟! — دېدى زىلەي

بىگىز قولىنى ئۇنىڭ بوۇرنىغا تىرەپ تۇرۇپ. سامساق ھېلىغچە يەرگە كاسسىسىنى ئويۇپ ئولتۇراتتى.

ـــ سەن يولسىز كاسكاس يەنە ئەلەم كۆرىشى قىلدىڭ، ھەر ئىككىيلەڭ ئۆلۈمگە مەھكۇم! بىلەمسەن، ئەلەم كۆرىشى قىلىش يولسىزلىقىنىڭ ئالامتى. سىلەرنىڭ تەشكىلاتىڭلار ئەزەلدىن يولسىز. سىلەرگە ئوخشاشلار چىدىمسىلا ئەلەم كۆرىشى قىلىدۇ. مەن ئۆلسەممۇ سەنلەرگە تەسلىم بولمايمەن، ـــ سامساق شۇ گېپى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى.

ـــ ھەي گىرى، ھازىر ساپلا بىز قوللىغان كادىرلار يەنە ئورنىغا چىقتىغۇ؟ بىزنىڭ توغرا بولماي ئاناڭنىڭ توغرا بولامتى؟ ـــ زىلەي دىۋەيلەپ كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىنى توسماقچى بولۇۋېدى، سامساق:

ـــ چېكەمنى تاڭغىلى قوي، تېڭىپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن سەنلەر بىلەن زاكونلىشىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ھەي دادا، كۆزۈڭنى يۇمۇۋېلىپلا سۆزلىمە جۇمۇ؟ بولمىسا چېكەڭنى تاڭغىلى قويمايمىز. ئەلەم كۆرىشىنى دەسلەپ بىز قوزغىدۇقما؟ ئىسكىلاتنى ئالدى بىلەن بىز بولىدۇقمۇ؟ بىز سەنلەردەك ئادەم ئۆلتۇر - دۇقما؟ ـــ قىزى سامساقنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى.

شۇ ئارىلىقتا سامساق تەرەپتە تۇرىدىغان چوڭ ئوغلى كېلىپ دادىسىنىڭ چېكىسىدىن ئېقىۋاتقان قاننى كۆرۈپلا ئائىلىسىدە تەرەپپازلىقتىن ئەلەم كۆرىشى چىققانلىقىنى، ئائىلىدىكى «ئاز سانلىق» دادىسىنىڭ «كۆپ سانلىقلار» تەرىپىدىن ئۆرۈلغانلىقىنى چۈشەندى ـ دە، سىگىلىسىنىڭ كاچىتىغا بىر تەستەك سالغانىدىن كېيىن بىر قولىدىن تۇتۇپ يىراق چۆرىۋەتتى. ئاندىن ئانىسىنىڭ قولىدىكى كالتەكنى يۇلۇۋېلىپ، ئۇنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىۋەتتى. ئۇ دادىسىنى يۆلەپ ئۆيى تەرەپكە بىر قانچە قەدەم ئېلىشىغا، ئانىسى بىلەن ئاچىسى تەرەپتە تۇرىدىغان كىچىك ئوغلى پەيدا بولدى. ئۇ يۈگۈرۈپ كەلگەنچە ئاكىسىنىڭ مەيسىدىگە بىر مۇشت سالدى. ئاكىسى ئارقىسىغا تېرەجەپ كەتتى. ئۇ يەنە بىر مۇشت سېلىش ئۈچۈن قولىنى كۆتۈرۈپ كېلىۋېدى، ئاكىسى ئۇنىڭ قولىنى كاپىيدە تۇتۇۋېلىپ ئارقىسىغا

قايىردى.

ـــ ھەي مۇناپىق، ئۇكاڭنىڭ قولىنى قايىرىۋەتمە، ـــ ۋارقىردى زىلەي جەددىيلەشكىنىدىن.

ـــ ئىشكىنى قىل، تەرەپباز ئائىلە كاتتىۋىشى، يولسىز! ـــ دېدى چوڭ ئوغلى ئۇنىڭغا گۆلىيىپ. ئەتراپتىكىلەر پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. زىلەي ئەمدى چوڭ ئوغلىغا يوپۇرۇلۇپ كەلدى. بىر ئائىلىدىكى بەش جاش ئادەم پومداقلىشىپ كەتتى. ئەمدى كىمنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى پەرق ئەتكىلى بولمىدى. بىرلەپ، ئىككىلەپ يىغىلغان قولۇم ـ قوشنىلار ئۇلارنى ئاجرىتىپ قويۇش يوق، تاماشا كۆرۈۋاتاتتى. ھەتتا بەزىلىرى بۇ ئائىلىنىڭ تەرىپازلىق مۇنازىرىسىگە ئارىلاشقۇسى كېلىپ، ھېلى ئۇنىڭغا بولۇشۇپ بىرقانچە ئېغىز گەپ قىلسا، يەنە بىرى بۇنىڭغا بولۇشۇپ قاينىشاتتى. ئوچۇق دېرىزىدىن ھەممىنى ئاڭلاپ، كۆرۈپ تۇرغان سادىق ئۇلارنىڭ تەرەپبازلىقىنىڭ سەپىنى يوغىنىتىشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە، يەۋاتقان تامىقىنى تاشلاپ قويۇپ جىددىل بولۇۋاتقان يەرگە چىقتى. ئۇ ئۇلارنى تەستە ئاجراتقاندىن كېيىن ئەتراپتىكىلەرنى تارقاتماقچى بولدى. ئاتىسى بىلەن بىر سەپتە تۇرىدىغان چوڭ ئوغلى سادىققا خېلى خىرىس قىلدى. لېكىن، سادىق ئۇنى ئېغىز ئاچۇرمىدى. سادىقنى كۆرۈپ باشقىدىن كۈچىگەن زىلەي بىلەن قىزى، كىچىك ئوغلى تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ قايتىدىن ئېلىشىش ئۈچۈن ئورۇنۇۋېدى، سادىق قاتتىق گەپلەر بىلەن ئۇلارنىمۇ توسۇپ قويدى. سادىق ئۇلارنىڭ بۇگۈنكى «ئۇيۇنىدىن» زاۋۇتتا تەرەپبازلىقنىڭ تېخى پېتى بۇزۇلمىغان ئەندىزىسىنى كۆردى. ئۇ ئويلايتتى: «بۇ بىر قىسىم ساددا، ئەخمەقلەرنىڭ ئىشمۇ ياكى بىر قەدەر ئومۇمىي ئەھۋالمۇ؟ مەيلى قايسى خىلدىكىسى بولسۇن تېخى تەرەپبازلىقنىڭ تەسىرى ئاجىزلاشتى، تۇگىدى، دېگىلى بولمىغۇدەك. بۇ ـ نىڭدا زەھەرلەنگەنلەرمۇ ئوخشاشلا ئاڭلىق، ئاڭسىز ھالدا مىتە قۇرۇتىدەك تۇيدۇرماي بىزنى غاجىلاۋېتىپتۇ. بۇ ئاپەتكە ھەرگىز سەل قاراشقا بولمىغۇ ـ دەك».

3

سادىقنىڭ خىيالى يىراقلارغا كەتتى.

سامساق بىلەن زىلەينىڭ ئائىلە ماجراسى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن بۇرۇنلا كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا چۆچەكتەك سۆزلىنىپ يۈرەتتى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىپ ئۇزاققا قالمايلا ئۇلارنىڭ ئائىلىسى ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ كەتتى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئائىلىدە بىر كۈنمۇ تىنچ تۇرمۇش بولمىدى.

سامساق 48 ياش ئەتراپىدا بولۇپ، ئېگىز بوي، ئۇستىخانلىق، كېلىشكەن ئادەم ئىدى. چىرايلىق بۇرنىنىڭ ئاستىدىكى چاپلىنچە بۇرۇتى ئۇنى تېخىمۇ ئىسكەتلىك كۆرسىتەتتى. ئۇ زاۋۇتقا بىرىنچى تۇرۇكۇمدە كەلگەنلەر ئىچىدىكى يېشى كىچىكلەردىن ئىدى. ئۇ سىلىرلىقنى ئۆگىنىپ، ئۆزى بىلەن كەلگەن سىلىرلار ئىچىدە ئالدىنقى قاتاردىن ئورۇن ئالدى. ئۇ سىلىرلىقتىكى نازۇك ئىش تەرتىپىدە ناھايىتى ئەستايىدىل، ئىنچىكە مەشغۇلات ئېلىپ باراتتى. شاگىرتلىرى ئۆلچەمگە توشتى دەپ تۇر سۈرەتلىرىگە تاشلىغان زاپچاسلارنى ئۇ دائىم قايتىدىن قولىغا ئېلىپ، ئۇك ـ تەتۇر ئايلاندۇرۇپ قاراپ چققاندىن كېيىن ئەك كىچىك مۇدۇر ـ چوقۇر ـ نىمۇ قايتا ئىكەك سېلىپ، ساندۇقىدىكى لوپا ئەينەكتە قاراپ چىقىپ، ئۆلچەمگە توشۇپتۇ دەپ قارىغاندىن كېيىن سېۋەتكە تاشلايتتى. ئۇ كەم سۆز ئادەم بولۇپ، بۇنداق ئىشلارنى گەپ ـ سۆزسىز قىلاتتى. بۇنداق چاغدا باشقا ئۇستىلار «ئۇنچە قىلىپ كەتمىسەكمۇ بولاتتى. ئۆلچەمگە توشقان نېمىگە يەنە شۇنچە ۋاقىت سەرپ قىلىپ نېمە قىلسەن؟» دېسىمۇ ئۇلارنىڭ ھەرقانداق سۆزىگە پىسەنت قىلماي ئۆزىنىڭ ئويلىغىنى بويىچە ئىش قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ئاخىر ئۇنىڭغا گىرى دېگەن لەقەم سىڭىپ قالغانىدى.

سامساق ياش قورامغا يەتكەندە يۇرتىغا بېرىپ تاغىسىنىڭ دوغلاق يۇزلۇك، سېمىز، سېرىق چىش قىزى زىلەيگە ئۆيلىنىپ كەلدى. زىلەي زاۋۇتقا كېلىپ بىر ھەپتىگە قالمايلا ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىپ، سىرچىلىق

ئۇچاستىكسىدىكى ئاياللار گۈرۇپپىسىنىڭ باشلىقى مىڭ لەنگە شاگىرت بولدى.

زىلەي تەتۇر ئۇستىخان بولغانلىقى ئۇچۇن ناھايىتى كۇچلۇك ھەم تىنىم تاپمايدىغان ئىشچانلار ئىدى. ۋەزىپىنى ئايمۇ ئاي ئاشۇرۇپ تاماملاپ، مۇددەتتىن بۇرۇن رەسمىي ئىشچى بولدى. رەسمىي ئىشچى بولغان ئېيىدىن باشلاپ سامساقتىن بىر ھەسسە ئارتۇق مائاش، مۇكاپات ئالدى. شۇ يىلى چوڭ ئوغلىنى تۇغدى. سامساقتىن كۆپ مائاش ئالغانلىقى ئۇچۇن تېرىسىگە پاتماي تۇرغان زىلەي ئوغۇلدىن بىرنى تۇغۇپ تېخىمۇ كېرىلىپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئوغلى دادىسىدەك ناھايىتى چىرايلىق ئىدى. يېشىغا توشقاندا ھەممە ئادەمنىڭ ئىچىنى كۆيدۇرىدىغان بالا بولدى. كىشىلەر ئۇنى تەرىپلەشىپ:

ـــ زىلەينىڭ تىشى سەت بولغان بىلەن ئىچى گۇزەلكەن. قاراڭلار ئۇنىڭ بالىسىنى، شاھزادەنىڭ ئۆزى، ـــ دېيىشەتتى. بەزىلەر بولسا:

ـــ زىلەينى سەت خوتۇن دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. ئۇنى سەت كۆرسەتكەن تەتۇر ئۇستىخىنى بىلەن ئاستى ـ ئۇستى سېرىق چىشى، ـــ دەيتتى.

ئەمدىلىكتە زىلەينىڭ ئەڭ سەت ھەرىكتى ئالچاڭشىپ ھېڭىشى ئىدى. ئۇ سەمرىپ، سامساق ئۇستامدەك ئىككى پارچە كېلىدىغان بولغاندىن كېيىن قەدەم ئېلىش بىلەنلا قوللىرىنى ئەمدىلا سۇدىن كۆتۇرۇلۇش ئالدىدىكى ياۋاغازنىڭ قانىتىدەك كۆتۇرۇپ، ئالدىغا ئۇچرىغانلارنى مۆرىسى بىلەن سوقۇۋېتەتتى ـ دە، قاقاقلاپ كۈلگەنچە گۈس ـ گۈس دەسسەپ يۇرۇپ كېتەتتى. شۇڭا، كېيىنچە ئۇنىڭغا ئاز دەپمۇ لەقەم سىڭدى. ئۇ جاپادىن، پاسكىنىچىلىقتىن قورقمايتتى. ھەر كۈنى چۈشلۈك تاماققا باراشدا، ياناشدا ئاق، سېرىق سىرغا چىلىنىپ كەتكەن ئۇستۇاش بىلەن ماڭغاندا خۇددى ھاك تۆكۈلۈپ كەتكەن چوڭ بىر تاغارغا ئوخشاپ قالاتتى ـ دە، ئۇنى كۆرگەنلەر كۈلۈشسە، قوۋۇرغىسىغمۇ ئېلىپ قويماي: «چىرايلىق بولۇپ كېتىپتىمەنمۇ؟ كۆزۈڭ چۈشۈۋاتامدۇ قوناق شېخى؟ دەپ پەرۋاسىز ئۆتۈپ كېتەتتى. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ كۈچى بىلەن سېمىزلىكىگە

تەمەننا قىلىپ، سامساق ئۇستامنى «قوناق شېخى» دەپ تىللايتتى.

زىلەي كېيىن يەنە بىر قىز، بىر ئوغۇل تۇغدى. كىچىك ئوغلىمۇ ئاتىسىدەك چىرايلىق ئىدى. قىزنىڭ پۇتۇن ئەزالىرى زىلەيگە ئوخشىغان. ئىدىن تاشقىرى، شالاڭ قاش، سېرىق چىش ئىدى. كېيىن چوڭ بولغانچە خۇي ـ پەيلىمۇ زىلەيگە ئوخشاپ چوڭ بولدى.

خەيرىيەت، ئۇلار چوڭ ئوغلىنى ئۆيلۈېدى، كېلىن قېينانا بىلەن كېلىشەلمەي ئاجرىشىپ كەتتى. سامساق ئۇستام لېۋىنى چىشلەپ قالدى. قىزى ئاللىقاچان بالاغەتكە يەتكەن بولسىمۇ، زاتۇتتىكىلەر سەتىرەك ھەمدە زىلەي يولسىز بىلەن تەڭ تۇرغىلى بولمايدۇ دېيىشىپ ئوغۇللىرىغا ئېلىپ بېرىشكە جۇرئەت قىلالمىدى. ئۇلار سىرتتىكى بىر ئائىلە بىلەن قۇدىلاشماقچى بولۇپ تۇرغاندا مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىپ، كۆز قارشى ئوخشاش بولماي قىلىپ يېنىشىپ كەتتى.

بۇ ئائىلىدە زىلەينىڭ ئۆكتەملىكى بىلەن ماجىرا بولۇپ كەلگىلى ئۇزۇن يىللار بولغانىدى. ئۇ چاغلاردا ئىككى ئوغلى بەزىدە ئاتىسى تەرەپتە، بەزىدە ئانىسى تەرەپتە تۇراتتى. لېكىن، قىزى مەيلى ئانىسىنىڭ توغرا بولسۇن، خاتا بولسۇن، ھەرقانداق چاغدا ئانىسى تەرەپتە تۇرۇپ كەلدى. ئىككى ئوغلى دادىسى تەرەپتە تۇرۇۋالغاندا زىلەي دادىسى بىلەن قوشۇپ ئۇلارغا تاماق بەرمەيتتى. ھەتتا بۇنداق چاغدا تاماقنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى ئېتىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىدىلا كۆز ـ كۆز قىلىپ تۇرۇپ يەيتتى. شۇڭا بەزىدە ئوغۇلنىڭ چوڭى، بەزىدە كىچىكى ئانىسى تەرەپكە ئۆتۈپ «تەسلىم» بولاتتى. سامساق ئۇستامنى يېتىم قالدۇرغان زىلەي يايراپ كېتىپ:

ـــ ھەي قاپاق نوچى: ئەمدىغۇ تەسلىم بولارسەن؟ ـــ دەيتتى ئىككى قولىنى بىلىگە تېرەپ تۇرۇپ.

ـــ تەسلىم بولمايمەن تاغامنىڭ قىزى. ئۇچ بالا تۇغۇپ بەردى دېمىسەم مەن سەندىن ئاللىقاچان بىزار بولغانتىم، ـــ دەيتتى سامساق ئۇستام بويۇن تولغاپ.

ـــ ھەي قوناق شېخى پۇلچۇ، پۇل؟ سەندىن بىر ھەسسە ئارتۇق ئالىدىغان پۇلنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ سەن مەندىن قۇتۇلالمايسەن. تەسلىم

بولدۇم دېسەڭ، بېشىڭدەك يوغان ئەمچىكىمدە ئوروق تېنىڭنى ملىققىدە قۇچاقلاپ ئىسسىتىپ قويىمەن. تەسلىم بولدۇم دە، مەيلى سۆيۈپ قويماي، ـــ دەيتتى زىلەي ۋىقىلداپ كۈلۈپ.

ـــ يولسىزلىقنى ئۆزۈڭ قىلساڭ نېمىشقا مەن تەسلىم بولغۇدەكمەن؟ ـــ دەيتتى سامساق ئۇستام ئۆزىگە يېقىنلىشۋاتقان زىلەيـنى ئىتتىرىپ.

ـــ ھەي، خوتۇن ئالداشنى بىلمەيدىغان گىزەندە گىرى، خوتۇن كىشى يولسىزلىق قىلسىمۇ سېنىڭ راست دەپ مېنى ملىققىدە قۇچاقلىۋالـساڭ بولمامدۇ؟ سەن گىرىچۇ، مېنىڭ ئۆزۈم قويال بولغۇنۇم بىلەن كۆڭلۈم تۇز، گېپىم ئوچۇق، كۆيۈمچانلىقمنى مەڭگۇ چۈشەنمەيسەن. چىراي دېگەنچۇ پوققا دال بولمايدۇ... ـــ دەيتتى.

زىلەي شۇنداق دەپلا پەرۋايى پەلەك ئەلپازدا ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كېتەتتى.

سامساق ئۇستام كېيىنكى ئىككى بالىنىڭ قانداقچە ئايرىدە بولۇپ قالغانلىقىغا ئۆزىمۇ ھەيران بولاتتى. چۈنكى ئۇلار پەقەت زىلەينىڭ خوشـلۇقى تۈتۈپ قالغاندىلا، يەنە كېلىپ نەچچە ئايدا بولىدىغان يېقىنچىلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا سامساق ئۇستامدا ئۇنىڭغا ئىنتىلىپ تۇرىدىغان ھېسسـىيات ئاللىقاچان تۆۋەنلەپ كەتكەنىدى.

ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىش بىلەنلا تېخىمۇ يېرىكلىشىپ كەتتى.

مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىپ ئۇزاققا قالماي سامساق ئۇستام زىلەينىڭ «كۆپ سانلىق» لارغا ئوخشاش گەپ ـ سۆز قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆزى «ئىسيانچى» لار تـوپىغا قوشۇلۇۋالـدى. بۇنى كـۆرگەنـلەر زىلەينى دەي ـ دەيگە سېلىپ:

ـــ ئېرىڭ «ئىسيانچى» بوپتۇ، سەنمۇ ھەقچان شۇلارغا قوشۇ ـ لارسەن؟ ـــ دېيىشتى. زىلەي بىلەكلىرىنى تۇرگەنچە.

ـــ مەن ئۇ «قوناق شېخى» دەسسىگەن يەرگە ئۆلسەممۇ دەسسـەيمەن. قېنى كىمنىڭ توغرا بولۇپ چىقىدىكەن، كۆرىمىز. ئۇنى تەسلىم

قىلدۇرمايدىغان بولسام، زىلەي دېگەن ئىسىمنى يۆتكۈۋېتىمەن، ـــ دېگەنچە مەيدىسىگە مۇشتلاپ، شۇ كۈنىلا «كۆپ سانلىق» لار تەشكىلاتىغا قاتناشتى. ئاندىن ئائىلىدىكى كۈچنى تەڭشەيمىز دەپ كىچىك ئوغلى بىلەن قىزىنى ئۆز تەشكىلاتىغا قوشۇۋالدى. چوڭ ئوغلىنى بويسۇندۇرالمىدى. كىچىك ئوغلىمۇ دەسلەپتە ئاتام تەرەپتە تۇرىمەن، دەپ تولغىشۇۋىدى، زىلەي:

ـــ ئاتاڭ قاتناشقان تەشكىلاتتىكىلەرنىڭ ھەممىسى كالا، داداڭ كالۋا چىرايدا بولغان بىلەن ئەقلى يوق نېمە، ئاكاڭمۇ دادامدەك كالۋا. خوتۇنۇمنى قويدۇرۇۋەتتىڭ دەپ ماڭا توغرا تۇرۇۋالدى. ئەگەر سەنمۇ ئۇ تەرەپتە تۇرساڭ، داداڭ كالۋا بىلەن ئاكاڭ كالۋانى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقارغاندەك سېنىمۇ ھەيدەپ چىقىرىمەن. ئاچتىن ئۆلسەن، ـــ دەپ قورقۇتتى.

ئۇ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا كىشىلەردىن ئۆگىنىۋالغان «مەن ئەزرائىلدىنمۇ قورقمايمەن»، «ئوت دېگىزىغا كىرىشتىن، قىرلىق تاغقا چىقىشتىن يانمايمەن» دېگەن گېپىنى كۈندە تەكرارلاپ، سامساق بىلەن چوڭ ئوغلىنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقارغىلى بىر يىلدىن ئاشقانىدى. شۇنىڭدىن بېرى سامساق بىلەن ئوغلى ئۆز تەشكىلاتىدىكىلەرنىڭ «بازىسدا» يېتىپ. ئاشخانىدىن تاماق يەپ يۈردى. زاۋۇتتا ئىككى تەرەپنىڭ سۈركىلىشى ياكى ئەلەم كۈرىشى بولۇپ قالسا، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىمۇ جېدەل بولاتتى. پۇرسەت تېپىپ ئۆز ئۆيىگە كىيىم يەڭگۈشلەش ئۈچۈن كەلگەن سامساق بىلەن چوڭ ئوغلى بىرەر قېتىممۇ «قورۇق قول» قايتمايتتى. چىشىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرغان زىلەي ئۇلار ئۆيگە كىرىش بىلەن سامساقنىڭ تەشكىلاتىدىكىلەرنى ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايتتى. سامساق زادى بولالماي بىر ئېغىز گەپ يانمۇرۇپ قويمىمۇ، زىلەي مەقسىتىگە يەتكەن بولاتتى ـ دە، قىزى بىلەن كىچىك ئوغلىغا قوماندانلىق قىلىپ ئاتا ـ بالا ئىككىسىنى سۈرۈپ توقاي قىلۋېتەتتى. قورۇنىڭ ئىچى بىر دەمدە قىيامەت قايۇم بولۇپ تاماشا كۆرىدىغانلار بىلەن تولۇپ كېتەتتى. زىلەي ئۆز تەرەپتارلىرىنى كۆرگەن ھامان تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ:

ـــ بۇ «كالىلار» نى ئۇرماي نېمىگە قارىشىپ تۇرۇشسىلەر؟ ھەي، بېشىغا ئۇرما! تەسلىم بولدۇم دېسە تەگمە، ـــ دەيتتى. بۇنداق چاغدا ئېرى تەرەپنىڭ ئادەملىرى ئارىغا چۈشۈپ ئۇنى ئەيىبلەيدىغان بولسا، ئۇ قىزغا بۇيرۇق قىلىپ:

ـــ بۇ «كالا»نمۇ ساله! ـــ دەپ ۋارقىرايتتى.

ئادەملەر تەرەپ ـ تەرەپكە قاچاتتى. ھەممىنى قاچۇرۇۋەتكەن زىلەي غالىبلارچە غادىيىپ، ئىككىسى قوللىرىدا بېلىنىپ تېرىكسىنىچە قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ:

ـــ بۇ «كالىلار» دىن بىرى كەلسە بىرىنى، ئىككىسى كەلسە ئىككىسىنى سويىمىز، ـــ دەيتتى.

ـــ ئانا، يەنە بىر «كالا» كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىمۇ سالايمۇ؟ ـــ دەپ قىزى ئۇ تەرەپكە ئېتىلاتتى. زىلەي: ـــ بولدى، ئۇنى ئۇرما، ئۇ يېقىن كېلەلمەيدۇ، ـــ دەپ قىزىنى توسۇپ قويۇاتتى. ، ـــ ماڭ ئالدى بىلەن بىزنىڭ ئۆيدىكى «كالا»نى سويىمىز»...

مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىكى تەرەپباز تەشكىلاتلار بىرلىشىپ ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلۇپ. جاھان تىنچلىنىشقا باشلىغىدى. مۇتلەق كۆپ سانلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئۆزلىرىنىڭ تەرەپباز كاتتىۋاشلار تەرىپىدىن ئالدانغانلىقىنى چۈشىنىپ، ئۆزئارا ئازار بېرىشكەنلىكىگە پۇشايمان قىلىشىتى. لېكىن، زىلەي بىلەن سامساقنىڭ ئائىلىسىدىكى تەرەپبازلىق كۈرىشى تاكى مەدەنىيەت ئىنقىلابى ئاياغلاشقاندىن كېيىنمۇ تۈگىمىدى.

سامساق بىلەن چوڭ ئوغلى بىزمۇ بىرلىشەيلى دەپ ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋىدى، لېكىن زىلەي شەرت قويۇپ:

ـــ ئالدى بىلەن تەسلىم بولغانلىقىڭلارنى ئائىلىدە جاكارلايسىلەر، ئاندىن مەھەللىدە جاكارلايسىلەر! ـــ دېدى. سامساق:

ـــ سەن توغرا بولساڭ، بىزمۇ توغرا. سەن خاتا بولساڭ، بىزمۇ خاتا. ھېچكىم ھېچكىمگە قەرز ئەمەس. ھەممىمىز ئىنقىلابىي ئاممىۋى تەشكىلات. نېمىشقا ساڭا تەسلىم بولغۇدەكمىز؟ ـــ دېدى سامساق بويۇن تولغاپ.

زىلەي ئاغزىنى بۇزۇپ يوپۇرۇلۇپ كەلگەنچە:

ـــ پوقنى يەپسەن كالۋا! بىزنىڭ تەشكىلاتىمىز قانداقچە سەن «كاللار» نىڭ تەشكىلاتى بىلەن تەڭ بولغۇدەك؟ تەسلىم بولمىساڭ، بۇ ئۆيگە قايتىمەن دېمە، تاماق يەيمەن دېگۈچى بولما. مەن بىلەن مەڭگۈ بىر كارىۋاتقا چىقمەن دېگەننى ئويلىغۇچى بولما، ـــ دەيتتى.

شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئۇچ ئېغىزلىق ئۆيىنى بۆلۈشۈپ ئولتۇردى. ئاشخانا ئۆيىدە نۆۋەت بىلەن تاماق ئېتىپ يېيىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. سامساق ياخشىراق تاماق ئەتكەندە قىزى بىلەن كىچىك ئوغلىغا بېرەتتى. لېكىن زىلەيگە بەرمەيتتى. بۇنىڭغا چىدىمىغان زىلەي بىرقانچە قېتىم ئۇ ئەتكەن تاماقنى قازان بىلەن دوم كۆمتۇرۇپ تۆكۈۋېتىپ، غالىبلارچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

زىلەينىڭ بەزى چاغلاردا يوللۇق چاغلىرىمۇ بولاتتى. لېكىن، ئۇ باشقىلارنىڭ دەي ـ دەيگە سېلىشى بىلەن ئۆزىنى باشقۇرالماي، ھوشىنى يوقىتاتتى ـ دە، ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە پولاتتەك قاتتىق «تەرەپباز» قىلىپ يېتىشتۇرۇپ چىققان قىزى بىلەن بىرلىشىپ تىللايدىغىنى تىللاپ، ئۇرىدىغىنىنى ئۇرۇپ، ئالەمنى مالەم قىلىش ئارقىلىق ھىلىلا يوللۇق ئورۇندا تۇرغان زىلەي بىردەمدە يولسىزلارغا ئايلىنىپ قالاتتى. بۇنىڭ بىلەن سامساقنىڭ تېخىمۇ پوقى قاتتى...

4

شىڭ خەيدى، قۇدرەت قاتارلىقلارنىڭ ئازاد قىلىنىشى يەنە بىر مەيدان كەسكىن كۈرش ئىچىدە ئېلىپ بېرىلدى. بىر قانچە ئايدىن بۇيان ئورنىتىلغان تەرتىپ قايتا تەۋرەپ قىلىۋاتاتتى. بىر قىسىم تەرەپبازلار پات ـ پات چوڭ ـ كىچىك خەتلىك تام گېزىتلەرنى چاپلاپ تۇراتتى. ئۇلار ماۋزېدۇڭنىڭ «سەن قارشى تۇرغانىنى مەن ھمايە قىلىمەن، سەن ھمايە قىلغانغا مەن قارشى تۇرىمەن» دېگەن يوليورۇقنى قالايمىقان ئېشىلتىپ نەيرەڭۈازلىق قىلغىلى تۇردى. ئۇچۇق ھمايە قىلىش، يوشۇرۇن

قارشى ھەربىرىدە قىلىش ئۇلارنىڭ ئاساسىي تاكتىكىسى ئىدى.

ئۇلار ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ ئۆھ دېگۈدەك ھالىنى قويمىدى. ئازاد قىلىنغان ۋە يېڭىدىن تەيىنلەنگەن سېخ مۇدىرلىرى، ياچېيكا سېكرېتارلىرى كۈندە دېگۈدەك تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنى ئىزدەپ ئۆز ھاللىرىنى ئېيتىشاتتى. ئۇلار يۇمشاق قارشىلىشىش ئوچۇق ـ ئاشكارا دېيىشكەندىن قېيىن ئىكەن، تەرەپپاز كاتتىۋاشلارنىڭ چېكىسىگە بېسىلغان بۇ تامغىنى ئۆچۈرۈۋېتىش بىزنىڭ قولىمىزدىن كەلمىگۈدەك، سۆزلەپ ئاغزىنى بىر قات تېرىسى سويۇلۇپ كەتتى. ئۇلار بىزگە گۇمان بىلەن قارايدۇ، ھەربىر ئېغىز سۆز، ھەربىر قەدەمنىمىزنى كۆزىتىپ تۇرىدۇ. ئىشىمىزدىن پۇتاق چىقارغىنى چىقارغان. ھوقۇقنى ئىككى قوللاپ ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغانغا تەييارمىز، دېيىشتى. پەيتنى يوشۇرۇن كۆزىتىپ تۇرغان جاڭ لۇڭ شىڭ خەيدىنى ئازاد قىلىش ئىشى بىلەن سېيت نوچىنىڭ رۇخسەت بىلەن يۆتكىلىپ زاۋۇتتىن ئايرىلىش ئىشىنى پىتنە ـ پاساتقا ئايلاندۇرۇپ يەنە بىر قېتىم قۇيۇن چىقاردى. ئۇ سېيتنىڭ كېتىشىنى «ئىنتىقام ئېلىش» دېسە، شىڭ خەيدىنىڭ ئىشى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ ئىشى ئەمەس، يۇقىرىدىن ئۇنى ۋەزىپىدىن قالدۇرۇشنى بۇرۇنلا بېكىتكەن. ئۇنى ئازاد قىلىش تاڭ بىلەن سادىقنىڭ ئۆز يېقىنلىرىنى يەنە ئەتراپىغا توپلاشقا ئۇرۇنغانلىقى دېدى. زاۋۇت يەنە بىر قېتىم تالاش ـ تارتىش قاينىمىغا چۆكتى. چوڭ زاپچاسلار سېخىدا ھەتتا مۇشتلاش كېلىپ چىقتى. تاڭ بىلەن سادىق غەزەپكە كەلدى. ئۇلار ھەققەتنى ياقلاپ ۋە كۆپ سانلىق ئامما ئىنىڭ تەلىپىنى كۆزدە تۇتۇپ، ھەق ـ ناھەقنى قەتئىي ئايرىماقچى بولدى. ئۇلار ھەر قانداق توسقۇنلۇق ۋە قارشىلىققا پىسخىت قىلماي شىڭ خەيدى قاتارلىق بەش كادىرنىڭ ھەممىسىنى ئازاد قىلدى، ئەسلىدىكى ۋەزىپىسىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. سېيىت توغرىسىدىكى گەپنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى ئېنىقلاپ ھەممە ئىشنى تېرىغان جاڭ لۇڭ ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، ئۇنىڭ تېخنىك سالاھىيىتىنى ئېلىپ تاشلاپ، سېخقا ئىشچىلىققا چۈشۈرۈۋەتتى.

سادىق سېيىتنىڭ يۆتكىلىپ كېتىشىدىكى ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئۇقتى.

ئۇ «مەن بۇ زاۋۇتتىن كېتىمەن. ئىشلىگۈم يوق» دەپ ئەمگەك ئىش ھەققى خىزمەتكە مەسئۇل مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ئوسمانغا تەستىقلاتقاندىن كېيىن جاڭ لۇڭنىڭ كۇشكۇرتۇشى بىلەن ئىغۋا تارقاتقان. كۆرگەنلا كىشىگە تاڭ بىلەن سادىق ئوسمانغا ئاستىرتىن يوليورۇق بېرىپ «مېنى زاۋۇتتىن قوغلاندى قىلدى»، «ئۆچ ئالدى»، ئۇ ئۆزىگە قارشى پىكىر بەرگەن «ئىسيان» چىلارنى بىر ـ بىرلەپ بۇ زاۋۇتتىن ھەيدىۋەتمەكچى، كۆزدىن نېرى قىلماقچى، دەپ يۇرگەنىدى. سادىق ھەققىي ئەھۋالنى ئېنىقلىغاندىن كېيىن، سېيىتنى يېنىغا چاقىرتىپ:

ـــ سېنىڭ دېگىنىڭ بويىچە بولسۇن، ـــ دەپ ئۇنىڭ رۇخسەت بىلەن كېتىشىنى «قوغلاندى قىلىنغانغا» ئۆزگەرتتى. سېيىت تاتىرىپ كەتتى. پۇشايمان قىلغانلىقىنى قايتا ئىلتىجا قىلدى.

لېكىن، سادىق قارارىنى قەتئىي ئۆزگەرتمىدى. بۇ ئىككى ئادەم ئىشىدا تاڭ بىلەن سادىق ئۆزلىرىنىڭ قەتئىيلىكىنى يەنە بىر قېتىم نامايان قىلدى. بۇ ئىككى ئادەمگە بېرىلگەن كەسكىن جازا تەرەپياز «كاتتىۋاشلار» نىڭ ئەجەللىك يېرىگە تەگدى. ئۇلار قۇيرۇقىنى ئىچىگە تىقىۋېلىشقا مەجبۇر بولدى.

تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق قايتىدىن ئۆز ئورنىغا چىققاندىن كېيىنكى بىر يىلدەك ۋاقىت ئىچىدە داۋالغۇش ئىچىدە ئۇچ قېتىم خېمىغا يانغان قالايمىقان ۋەزىيەتنى ئوڭشىدى. ئۇلار ھالسىزلىنىپ ئۇھ دېگۈچىلىكى قالمىغاندا پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنى ئېچىلدى. يىغىن پۈتۈن دۇنياغا قەتئىيلىك بىلەن، جۈڭگودا يۈز بەرگەن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ ئاياغلاشقانلىقىنى، بۇ «ئىنقىلاب» جۈڭگو خەلقىنى بىر قېتىم قارا باستۇرغان خاتا ئىنقىلاب ئىكەنلىكىنى جاكارلىدى.

تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق زاۋۇتنىڭ تەشكىلىي ئاپپاراتىنى پەقەت پارتىيە مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنلا تەرتىپكە سېلىشقا مۇيەسسەر بولالىدى. ئاتمىش ياشقا ئۇلىشىپ قالغان ئىدارە باشلىقى، قوشۇمچە پارتكۇرۇپپا سېكرېتارى ۋاڭ لەنجوڭ تاڭ بىلەن سادىق ـ نىڭ زاۋۇت پارتكوم ئەزالىرىنى تولۇقلاپ سايلاش، بىر قىسىم كادىرلارنى

ئۆستۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ـــ ئەزىمەتنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقلىقىغا نېمىشقا كۆرسەتمىدىڭلار؟ ـــ دېدى سوئال نەزىرى بىلەن.

ـــ ئۇ، ـــ دېدى سادىق چۈشەندۈرۈپ، ـــ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىپ ئۇزۇنغا قالماي «قىزىل قوغدىغۇچى» تەشكىلاتىنىڭ بىلەن سىرتقا بىر چىقىپ كەتكەنچە يوقاپ كەتكەنىدى. 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ئاخباراتىدىن كېيىنلا قايتىپ كەلدى. بىز ئۇنىڭ بۇ جەريانىدىكى ئەھۋالىنى ئۇقمايمىز.

ـــ مەن ئۇنى كەسىپتە ئىقتىدارلىق، پىتىشۇاتقان ياخشى ئىز باسار بولىدۇ، دەپ ئويلايتتىم. ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بوپتۇ. لېكىن، شۇڭ خەيرىدىنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىپ كۆرسەتكىنىڭلار كۆڭۈلدىكىدەك ئىش بوپتۇ. ئۇ ياشقا چوڭراق بولسىمۇ يەنە بىر قانچە يىل ئىشلىيەلەيدۇ. سادىققا يارەملىشىپ ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتسۇن. ئۇ 12 پىشىدىن باشلاپ كاپىتالىستلارنىڭ زاۋۇتىدا بالا ئىشچى بولۇپ ئىشلىگەن ئىزىلگۈچىلەرنىڭ بىرسى، ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ھەقىقىي ئەزاسى، ئازادلىققا ئۇلاشقىچە كۆرمىگەن قالمىغان ھەقىقىي پرولېتارىياتلاردىن، ـــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ. ئۇ «يەن زىلى قوشۇمچە مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى» دېگەن سۆزنى ئۆچۈرۈۋېتىشنى بۇيرۇدى، ـــ ئۇ باش ئىنژېنېر بولسۇن. ئۇنى مەمۇرىي ئىشلارغا سالمايلى. بۇنىڭدىن كېيىن سىنايدىغان بېڭى مەھسۇلاتلار يىلىسېرى كۆپەيتىمۇ، ـــ ئۇ نەزىرىنى قۇدرەتنىڭ ئىسمى بار كاتاكچىگە تىكىپ، سەل ئويلانغاندىن كېيىن، ئېيتتى، ـــ ئۇنى تېخنىك بۆلۈم باشلىقلىقىغا كۆرسىتىپ توغرا قىلىپسىلەر. ھېنىڭچە ئۇنى مۇئاۋىن باش ئىنژېنېرلىققا كۆتۈرەيلى. يەن زىلى بوش ئادەم، ئەستايىدىل بولدۇم دەپ جىددىي پەيتتىمۇ سۆزەلمىلىك قىلىدۇ. قالغانلاردا سىلەرنىڭ پىكرىڭلارگە قوشۇلمەن. سېخ، بۆلۈملەرگە كۆرسەتكەنلەر ئىچىدە يەنە بىرـ ئىككى ئادەم چۈشۈپ قالغاندەك قىلىدۇ. لېكىن، دەرھال ئويلاپ تاپالمايۋاتىمەن.

ۋاڭ لەنجۇڭ ئاللىقاچان 60 ياشنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان بولسىمۇ، چېچى تېخى قاپقارا ئىدى. چىرايىدىمۇ قېرىلىقنىڭ ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى.

«سالماقلىق، كەڭ قورساقلىق كىشىگە ياخشى خىزمەت شارائىتى ئاتا قىلىپلا قالماستىن، تېنىگىمۇ ساغلىق بېغىشلايدىكەن» دېگەننى كۆڭۈلدىن ئۆتكۈزگەن تاڭ ۋېنسەي:

ــ ۋاڭ جۇيجاڭ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مۇ سىزنى ھېچنېمە قىلىۋېتەلمەپتۇ، ــ دېدى ئۇنىڭغا ھەۋەسلىنىپ.

ــ دۇنيادا سەۋرچانلىق ئەڭ ئالىي پەزىلەت. مەن بىزنىڭ ئۇلۇغ دۆلىتىمىزنىڭ بىر ئوچۇم ئەسەبىيلەرنىڭ قولىدا ئۇزۇنغىچە قالايمىقان بولۇپ كېتىشىگە ئىشەنمىدىم. لېكىن، ئىشەنمەيمەن دەپ ئۆزۈمنى ھەم تۇتقۇزۇپ قويمىدىم، ھەم ئالدۇرۇپ قويمىدىم. مەن ئىككىلارنىڭمۇ بۇ ئىنقىلاب ئۆتكىلىدىن ناھايىتى ياخشى ئۆتۈۋاتقىنىڭلارنى ئاڭلاپ تۇردۇم. بولۇپمۇ سادىق سىزگە قارىغاندىمۇ، كۆپ قېتىندى ــ سوقۇندى بولدى. لېكىن، ئۇ ئۇنتۇرۇپ قويمىدى. ئۇمۇ ناھايىتى ئۇستا تاكتىكچى بولۇپ كېتىپتۇ. بۇلارنى بىز ئۆز قولىمىز بىلەن تەربىيلەپ يېتىشتۇرۇپ چىققان. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا زاۋۇتتىكى ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ــ خىزمەتچىلىرىنىڭ ئىپادىسى كارامەت ياخشى بولدى. بىز ئۇلارنى قوغدىشىمىز، ئاسرىشىمىز، داۋاملىق يېتەكلىشىمىز كېرەك. سىلەر ھازىردىن باشلاپ ئىككىنچى تاڭ ۋېنسەي، ئىككىنچى سادىق، ئىككىنچى قۇدرەتنى بايقاشقا، مەقسەتلىك يېتەكلەشكە دىققەت قىلىڭلار بولىدۇ، ــ دېدى ۋاڭ لەنجۇڭ.

يېڭىدىن بەلگىلەنگەن ۋە ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن كادىرلارنىڭ ئىچىدە لودېگيۇەن بۇرۇنقى سېخقا مۇدىر، سايىم مۇئاۋىن مۇدىر قىلىنغانىدى. ھاشىم زاۋۇت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە كۆرسىتىلگەنىدە خېلى تالاش ــ تارتىش بولدى. «ئىسيانچى» لار ئۇمۇ تەرەپپاز كاتتىۋاش دەپ قوشۇلمىغاندا، تاڭ ۋېنسەي «ئۇ بىرىنچىدىن، بىر قېتىممۇ ئەلەم كۆرىشىگە قاتناشمىغان؛ ئىككىنچىدىن، ئۇ ئىسكىلاتتىن ماتېريال ئالغاندا ھۆججەت يېزىپ بېرىپ ئالغان ۋە پۇتۇن مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالغان. لېكىن، ئۇ ئۆزى بىرەر تال نەيزىمۇ ياسىمىغان؛ ئۇچىنچىدىن، ئۇ ئەلەم كۆرىشىدە ئۆلگەن ئىشچىلارنىڭ قايسى تەرەپتىن بولۇشىدىن قەتئىيـ

ئەزەر، ئاخىرەتلىك، ۋە ئائىلە ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشتا ناھايىتى توغرا يوللار بىلەن بىر تەرەپ قىلغان. ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا دەل مۇشۇنداق ئادەم كېرەك» دەپ ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ پىكرىنى ئوتكۇزدى.

سادىق «ئەن كوجاگىنىك يېشى ئېشىپ كەتكەن بولسا، تېخنىك بۆلۈمگە مەسلىھەتچى بولسۇن. تراكتور تېخنىكا ساھەسىدە شىنجاڭدا ئۇنىڭغا يېتىدىغان ئادەم يوق» دېگەن تەكلىپنى بەردى. ئەن بارغانچە روھلىنىپ كۆرگەنلا كىشىگە:

ـــ قۇدرەتنى مەن ئۆزۈم يېتىشتۇرۇپ چىققان، ئۇ تېخى ياش، قوللىمساق بولمايدۇ، ـــ دەپ بەجانىدىل ئىشقا كىرىشپ كەتتى.

خوڭ شىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئەسلىي قىياپىتىنى تەلتۆكۈس ئاشكارىلىغانلىقتىن بۇ زاۋۇتتا تۇرالماس ئەھۋالغا دۇچ كەلدى. ئۇ يۇقىرىغا كۆپ قېتىم يۆتكەپ قويۇشنى تەلەپ قىلىپ ئىلتىماس يازغاندى، يۇقىرىدىن ئەسلىي دەرىجىسى بويىچە كىچىكرەك بىر زاۋۇتقا يۆتكەۋەتتى. ھېلىم پرىنسىپىنىڭ ئەلەم كۆرىشىدە قانۇنغا چېتىلىدىغان ئىشقا چېتىشلىقى چىقىپ قالغانلىقتىن ئۇنىڭ سېخ مۇئاۋىن مۇدىرلىقى ئەسلىگە كەلتۈرۈلمىدى. 3 ـ ئومۇمىي يىغىن ئېچىلىپ ئۇزاققا قالماي ئىنقىلابىي كومىتېت ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، زاۋۇت باشلىقلىق تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئىككى تەرەپ كاتتىۋاشلىرىدىن ئىنقىلابىي كومىتېتقا مۇئاۋىن مۇدىر بولۇپ كىرگەنلەر بۇرۇن قايسى ئورۇندا نېمە ئىش قىلغان بولسا يەنە شۇ ئورۇندا شۇ ئىشنى خىزمەتنى ئىشلەيدىغانغا قايتۇرۇلدى. بۇ ئىشتىن كېيىن ئۇلار ھاشىمنىڭ زاۋۇت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا مۇئاۋىن رەئىس بولغانلىقىنى قايتا داۋراڭ قىلىشتى، لېكىن، ئاختۇرالمىدى. ھەممىدىن بەك يۈزى تۆكۈلۈپ روھسىزلانغىنى خېي جياڭلىك بولدى. ئۇ ئەمدى باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشتىن باشقا ھېچقانداق ئىشقا ئارىلاشمايدىغان بولۇۋالدى. سادىق ئىشلەپچىقىرىشنى مەلۇم دەرىجىدە نورماللاشتۇرغاندىن كېيىن ئۇچاستكا، گۇرۇپپىلارنىڭ رەھبەرلىك تەشكىلىنى تەرتىپكە سالمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. سايىم توختىنى گۇرۇپپا باشلىقى بولۇشقا كۆرسەتتى. سېخ پارتىيە ياچېيكىسى شۇنداق قىلىشقا قوشۇلۇپ، زاۋۇتقا

ئەنگە ئادۇرماقچى بولدى. ئوسمان توختى بىلەن سۆزلەشكەندە، قەتئىي ئۇنىمىدى.

بىر كۈنى سادىق توختى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندا ئۇنىڭدىن سەۋەبىنى سورىغاندى، ئۇ:

ــ مەن كاج ئادەم، جا ئىشقا خوشۇم يوق. كۆڭۈللىرىگە كەلمەسۇن، كادىر دېگەننىڭ جىڭىدىن جاسى تولىراق خەق، ئاغزىدا چىرايلىق گەپنى تولا قىلغىنى بىلەن ھېيلە ئىشلىتىدۇ، بۇ بىرىنچى. ئىككىنچىدىن، مەن ھاراق ئىچمەيمەن. ئۇ چاغدا ئەزالىرىمنىڭ توختى زابوي ھاراق ئىچىپ ئۇنداق قىلدى، بۇنداق قىلدى دەيدىغىنى كۆزۈمگە كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار ئاخىر ئۇ گۇرۇپا باشلىقى بولغاندىن كېيىن ھاراق ئىچمىسۇن، دەيدۇ. بۇ چاغدا مېنىڭمۇ ئاغزىم جىم تۇرمايدۇ دېسىلە. ئارىمىزدا چاتاق چىقماي قالمايدۇ، ئاندىن ئۇزۇنغا قالماي گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى ئۇلار تارتىۋالماي قويمايدۇ. سىلە بىلسىلە كېرەك، «دۇنيادا چوڭ بولۇپ كىچىك بولماقتىن تەس ئىش يوق» دەيدىغان گەپ بار. شۇڭا، بولمايلا قويماي دېدىم. ھەر قايسىلىرىنىڭ مېنى شۇنچىلىك نەزەرلىرىگە ئالغانلىقلىرى ئۈچۈن كۆپتىن كۆپ رەھمەت! ــ دېدى.

ــ سىلەرنىڭ ھاراقنى كۆپرەك ئىچىپ قويغاندىن باشقا چوڭ ئىشكىلار يوق ئىدى. «ئۆزىنى سورىغان خار بولماس» دەيدىغان گەپ بار. بوپتۇ، ئۆز ئىشكىلارنى ياخشى ئىشلەڭلار! ــ دېدى سادىق ئۇنىڭ غولىغا قېقىپ قويۇپ.

ــ بۇنىڭدا گەپ يوق. سۇرئەتتە دۇلدۇلدەك ئۆرلىسەك، سۈپەتنى گۈل كەلتۈرۈۋېتىمىز دېسىلە، ــ دېدى توختى چوڭ بارمىقىنى چىقىرىپ. سادىق ئۇنىڭ كەينىدىن خېلىغچە مەمنۇنلۇق بىلەن قاراپ قالدى.

ھەرقانداق ئورۇن ئۇ تەرەققىي قىلىش ئۈچۈن ھامان ئۆزىگە يولباشچى تاللايدۇ. ئەگەر ئۇ ياخشى يولباشچىغا ئېرىشسە يۈكسىلىدۇ، گۈللىنىدۇ. ئەگەر يامان يولباشچىغا دۇچ كېلىپ قالسا چېكىنىپ كېتىدۇ، گۈمرانمۇ بولىدۇ. لېكىن، ئۇ يەنە باشقا يول تېپىپ، ناچار يولباشچىلارنى ئىرغىتىپ تاشلىغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ تەرەققىيات دەۋرىنى نامايان قىلماي قالمايدۇ.

بۇ زاۋۇتنىڭ ئۆتمۈشىمۇ مۇشۇ قانۇنىيەت بويىچە ئۆز مۇساپىسىنى بېسىپ بۈگۈنگە كەلدى. ئۇلار توپتوغرا 17 يىل ئەگرى ـ توقايلىقلا ـ رنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ. يەنە ئۆزىنىڭ توغرا يولىنى تېپىۋالدى. مەدەنـ ـيەت زور ئىنقىلابىدىن كېيىنكى بىر قانچە يىللىق تىرىشچانلىق نەتىجىسىدە چوڭ يۈكسىلىشلەر بولدى. مەھسۇلات مىقدارى، خىللىرى ئۇزلۇكسىز ئېشىپ سۈپىتى ئۆسۈپ، يېڭىلىنىپ، كەڭ بازار تاپتى. ئىقتىسادىي ئۇنۇمى زاۋۇت تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن سەۋىيىگە يەتتى. ئۇلار ئەمدى تەكرار ئىشلەپچىقىرىشقا سالىدىغان مەبلەغدىن ئېشىنىپ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئۈچۈن كورپۇس ـ كورپۇسلاپ قەۋەتلىك ئولتۇراق ئۆيلەرنى سېلىشقا، زور ھەجمىدە دەرىجە ئۆستۈرۈپ، مۇكاپات پۇللىرىنى تارقىتىشقا مۇۋەپپەق بولدى. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ماددىي، مەنىۋى تۇرمۇشىنىڭ ياخشـ ـلىنىشى ئۆز نۆۋىتىدە ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىق، ئىجادچانلىق، ئىختىرا قىلىش قىزغىنلىقىنى ھەسسىلەپ ئۆستۈردى. لېكىن، تەبىئەت رەھىمسىز، قانۇنـ ـيەت كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە باغلانمايدۇ.

ئۇلار ئەمدىلا ئۆزلىرىنى ئوڭشاپ، تېخىمۇ يېڭى، ئۇلۇغ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرىمىز دېيىشىپ تۇرغاندا سادىق قورامىدىكىلەرنىڭمۇ كۆز پەسلى يېتىپ كەلدى. شۇڭ خەيدىگە ئوخشاش پىشقەدەملەر ئاللىقاچان بۇ پەسلـ ـدىن ئۆتۈپ كەتسىمۇ، قەيسەرلىك بىلەن كۆكلەپ تۇراتتى. ئەينى يىللىرى بىرگە سەپكە ئاتلانغانلاردىن يېشى چوڭراقلىرى بۇلتۇردىن باشلاپ بىر ـ بىرلەپ پىنسىيىگە چىقىشقا باشلىدى. سۇس قار دەسلەپتە ئاستا لەپىلدەپ چۈشۈپ ئۇ يەر، بۇ يەرنى ئاندا، مۇندا ئاقارتىپ، بارا ـ بارا ھەممە يەرنى قاپلىغاندەك ئەمدى تاڭ ۋېنسەي، سادىق، چېڭ دېمىن، ئوسمانلارنىڭمۇ چاچلىرىنى تەكشى ئاقارتىشقا باشلىدى. سادىقنىڭ قويۇق چېچى ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن، يەن زىلى، قۇدرەتلەر ئاللىقاچان تاقىر باشلارغا ئايلانغا ـ نىدى.

سادىق بۈگۈن چوڭ مەجلىسخانىدا سېخ، بۆلۈم مەسئۇللىرى يىغىنـ ـنى ئېچىپ يىللىق ئىشلەپچىقىرىشنى خۇلاسە قىلماقچى بولدى. كۆپچىلىك يىغىلىپ بولغانىدى. ئۇلار تاڭ ۋېنسەينىڭ يۇقىرىدىن كەلگەن بىر مەسئۇل

كادىر بىلەن بولغان سۆھبىتىنى تۈگىتىپ مەجلىسكە كىرىشىنى كۈتمەكتە. سادىق ئۆز ئەتراپىدا ئولتۇرغان ئۆزلىرىگە ئوخشاش چاچ، ساقاللىرىغا تەكشى ئاق كىرگەن ئىشداشلىرىغا بىر خىل سەممىي، كۆيۈنۈش، شۇنداقلا غەمكىن چىراي بىلەن سەپسېلىشقا باشلىدى. ئالدىنقى بىر قانچە رەتتە ئولتۇرغان سېخ، بۆلۈم مەسئۇللىرىنىڭ كۆزىدىن ئۇمىد ئۈچقۇنلىرى نۇر چېچىپ، بەستىدىن غەيرەت، شجائەت ئۇرغۇپ تۇرسىمۇ، لېكىن ھەممىسى دېگۈدەك قىرىغانىدى. سادىقنىڭ كۆڭلىنى بىردىنلا بىر خىل غەم باستى. ئۇ ئۆزىدىكى ھاياجاننى باسالماي، ئەمدى ئۇلارغا بىر ـ بىرلەپ قايتىدىن سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. ئۇ ئويغا پاتتى: «زاۋۇتنىمىز قۇرۇلغىلى 40 يىل بولاي دەپتۇ. كېلەر يىلى 1 ـ ئۆكتەبىر كۈنى دەل 40 يىلغا توشىدىكەن. بۇرۇتنىمىز خەت تارتمىغان ئۆسمۈر، يىگىتلىك ۋاقتىدا كەلگەنتۇق. مانا ئەمدى ئايئاق باش بوۋايلارغا ئايلىنىپتۇق. ۋاقىت نېمىدېگەن تېز، نېمىدېگەن رەھىمسىز؟ لېكىن تارىخ ھەممىگە گۇۋاھ. ئۇ بىزنى سىنىدى، بىزمۇ تارىخنىڭ سىنىقىدىن ئۆتتۇق. ئەجدادلىرىمىزغا جاۋاب بېرەلىگۈدەك، ئەۋلادلىرىمىزغا ئۈلگە بولالىغۇدەك ئىش قىلدۇق. بۇنىسى راست. مۇشۇ ئولتۇرغانلار كۆپچىلىككە باش بولۇپ بۇ زاۋۇتنى ئۆز قولىمىز بىلەن قۇرۇپ چىققانىدۇق. لېكىن، زاۋۇتنىمىز ئۆزاققا قالمايلا بىرىنىڭ كەينىدىن يەنە بىرى ئىۋلىشىپ كەلگەن ئوگىۇشسىزلىقلارغا، ئەگرى ـ توقايلىقلارغا دۇچ كەلدى. شۇنداقتىمۇ بىز ئۇنىڭدىن بىر كۈن، بىر مىنۇت نېرى بولمىدۇق، ئۇنى يۆلىدۇق، قوغدىدۇق. نېمە ئۈچۈن؟ چۈنكى بىزنىڭ ئۇنىڭغا سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بەرگۈسىز مېھىر ـ مۇھەببەتىمىز بار، تاكى شۇجى بىلەن بىزنىڭ ھايات مۇساپىمىز مۇشۇ يەردىن باشلانغان، ئەمدى بولسا ئائىلىمىزگە، جېنىمىزغا، يىلتىزىمىزغا ئايلاندى. بىزنىڭ ئۆتمۈشىمىز ۋە ھازىرىمىزغا ئۇ گۇۋاھ. بىزنىڭ ۋە ئەۋلادلىرىمىزنىڭ كېلەچىكىمۇ ئۇنىڭ بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان. مانا بۇ نۇرغۇن ئىشچىلارنىڭ ئاناكى كىم دېسە زاۋۇت، داداكى كىم دېسە زاۋۇت، يىلتىزىڭ نەدە دېسە مۇشۇ يەردە دەپ يەرنى تەپكەنلىكىنىڭ سەۋەبى. بىز تەبىئەتتىن ۋە ئىجتىمائىيلىقتىن كەلگەن بارلىق توسقۇنلۇقلارنى ئاخىر يەڭدۇق، غەلبە

قىلدۇق. دۇشمەنلىرىمىزمۇ بىزنى تەۋرىتەلمىدى، باش ئەگدۈرەلمىدى. لې-كىن، ئەمدى قېرىپ قالدۇق، ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوق، كېيىن قانداق بولىدۇ؟ كېيىنكىلەرچۇ؟...» سادىق ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، ئىشكىـ تىن كىرىپ كەلگەن تاڭ ۋېنسەي:

ـــ سىلەرنى ساقلىتىپ قويدۇم. ماڭا قارىماي باشلاۋېرىڭ دېگەنـ تىمغۇ، ـــ دەپ ئورنىدا ئولتۇردى.

ـــ كۆپچىلىك، تاڭ شۇجى، مەن بۇگۈن ئىشلەپچىقىرىشنى خۇلاسە قىلىش تېمىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ باشقا بىر مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇـ ماقچىمەن! ـــ سادىق ئىشلەپچىقىرىش يىللىق خۇلاسىگە ئوخشاپ كېتىدىغان قېلىن بىر تېزىسنى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويۇپ قىسقىلا قىلىپ مۇنداق دېدى، ـــ يېقىندىن بۇيان مېنى مۇنداق بىر غەم قاپلىۋالدى. مۇشۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيان پىشقەدەم ئىشچىلىرىمىزدىن 300 دىن ئارتۇقى پېنسىيىگە چىقىش رەسمىيىتىنى ئۆتەپتۇ. بۇ سان ئايمۇ ئاي كۆپىيىۋاتىدۇ. بۇگۈن مەن ھەر قايسىلارنىڭ تەكشى ئاقارغان چېچىغا سەپسالغانچە، سىلەرنىڭ ئەينىكىڭلەردە ئۆزۈمنىمۇ كۆرگەندەك بولدۇم... تاڭ شۇجى بىلەن بىز بۇ بىر قانچە يىلدىن بۇيان، ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، پېڭى مەھسۇلاتلارنى سىناش، تۈركۈملەپ ئىشلەپچىقـ قىرىش ئۈچۈن تېخنىكا ئۆتكىلىگە ھۇجۇم قىلىش، ئىشچى ـ خىزمەتچىـ لەرنىڭ پاراۋانلىقىنى ياخشىلاش قاتارلىق ئىشلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، جىددىي ئويلاشقا تېگىشلىك چوڭ ئىشنى نەزىرىمىزدىن ساقىت قىلىپ قويۇپتۇق، ئۇ بولسىمۇ ئىز باسالار مەسلىسى. بىزغۇ تېرىشىپ، تىرمىشىپ بۇگۈنكى كۈنگىچە كەلدۇق. بۈنىڭدىن كېيىنكى يولنى كىم ماڭىدۇ، كىم يول باشلايدۇ، بۇ ئىشنى يولداش ۋاڭ لەنجۇڭ بىر يىل بۇرۇن تاڭ شۇجى بىلەن ئىككىمىزگە ئەسكەرتكەن. شۇنداقمۇ تاڭ شۇجى؟ لېكىن بىز ئالدىـ راشچىلىقتا بۇ ئىشنى ئويلىنىشنى كېچىكتۈرۈپ قويدۇق، ئەمدى كېچىكتۈـ رۈشكە بولمايدۇ. بولمىسا مىڭ بىر جاپادا قان تۆكۈپ، تەر ئاققۇزۇپ تىكلىگەن ئىگىلىكىمىز يارىماسلارنىڭ قولىدا ۋەيران بولۇپ كېتىدۇ. بۇ ماھىيەتتە ئۆزىمىز تىكلىگەن ئىگىلىكنى ئۆزىمىز ۋەيران قىلغان بىلەن باراۋەر، ئەڭ چوڭ مەسئۇلىيەتسىزلىك. ئەگەر بىز زىممىمىزگە ئارتىلغان

ۆەزىپىنى تۈگەتتۇق، ئەمدى كىم باشقۇرسا باشقۇرسۇن، زاۋۇت قانداق بولۇپ كەتسە بولمامدۇ، ئۇنىڭ بىز بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ دەپ قارايدىغان بولساق، بۇ پارتىيە، دۆلەت ئالدىدا، خەلق ئالدىدا تارىخىي جىنايەت ئۆتكۈزگەن بىلەن باراۋەر. بىزنىڭ كۆرەش مۇساپىمىز مۇشۇ زاۋۇتتىن باشلانغانكەن، بىز زاۋۇتنى بىزنىڭ يولىمىزنى داۋاملاشتۇرالايدىغان، بىزدىنمۇ ياخشى باشقۇرۇپ، تېخىمۇ چوڭ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغان شجائەتلىك ئوغلانلارغا تاپشۇرۇشىمىز كېرەك. مانا بۇ كۆز ئالدىمىزدىكى 2 ـ 3 يىل ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىشتىن قالسىلا ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان بىرىنچى دەرىجىلىك چوڭ، جىددىي ۆەزىپە، ئەمدى بۇ ئىشنى بىر كۈنمۇ كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ... ـــ سادىق سۆزۈم تۈگىدى دېگەندەك قىلىپ سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن قوشۇپ قويدى، ـــ مەن مەسىلىنىڭ ئۆزىنىلا قويدۇم. ئۇنى قانداق يوللار بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇش توغرىسىدا تېخى كاللام قۇرۇق. مېنىڭچە تاڭ شۇجىنىڭ ئويلىغانلىرى بولۇشى مۇمكىن. ئۇ بىر نېمە دېسۇن، ئاندىن شۇ بويىچە ئىش كۆرەيلى! مۇنۇ ئىشلەپچىقىرىش خۇلاسىسىنى مەمۇرىيەت ئىشخانىسى بېسىپ تارقىتىپ بەرسۇن، ئۆزۈڭلار كۆرۈڭلار. مۇزاكىرە قىلىدىغان جايلىرى بولسا كېيىنكى ئىشلەپچىقىرىش باش قوشۇشنى يىغىندا دېسەڭلار بولىدۇ. ـــ بۇ مەسىلىنى مەنمۇ ئويلىغان، ـــ دېدى تاڭ ۆېنسەيمۇ ئولتۇرغانلارنى خۇددى بۇگۈن بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك بىر ـ بىرلەپ نەزىرىدىن ئۆتكۈزۈپ، ـــ ئۆزۈمنىڭ سالامەتلىكىم، روھىي ھالىتىمگە قاراپلا بىخۇدلۇق قىلىپ، كېيىنرەك بىر نېمە دېسەكمۇ بولار، دەپ قاراپتىمەن، دېمەك مېنى غەپلەت بېسىپتۇ، نەتىجىلەر ئالدىدا بىخۇدلىشىپتىمەن. يولداش سادىق بۇگۈن ھەممىزنىڭ قولىقىغا قوڭغۇراق ئەمەس، داڭ چالدى. بىز راستتىن كېچىككەندەك قىلىمىز، ئەمدى ئارقىغا سۈرمەيلى! بۇگۈن مەنمۇ كونكرېت بىر نېمە دېيەلمەيمەن. لېكىن، بۇگۈنلا تەشكىلات بۆلۈمىدىكىلەرگە بۇ ئىشنى ئورۇنلاشتۇراي. ئۇلار ئالدى بىلەن ئىز باسار تاللاش پرىنسىپلىرى، شەرتلىرىنى تۈزۈپ چىقسۇن، پارتكوم مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتكەندىن كېيىن جىددىي تۈتۈش قىلايلى!

يىگىرمە بەشىنچى باب
يېڭى ئەۋلادلار

1

بۇ زاۋۇتتا پىشقەدەم ئىشچىلارنىڭ ئىككىنچى ئەۋلاد سۈپىتىە ئۆسۈپ يېتىشۋاتقان باللىرى ئىچىدە دادىسىغا ئوخشايدىغانلار، دادىسىنى بېسىپ چۈشىدىغانلار كۆپلەپ ئۆسۈپ يېتىلمەكتە ئىدى. زاۋۇتتا ئىز باسار تاللاش گېپى چىققاندىن كېيىنلا نەچچە ۋاقىتتىن غەپلەتتە يۈرگەن بۇ ئۇستاملار ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرىنى ئەمدىلەتىن كۆرۈۋاتقاندەك ئۆز پەرزەنتلىرىگىلا ئەمەس، باشقىلارنىڭ پەرزەتلىرىگىمۇ سەپسېلىپ ئۇلارنى دەڭسەپ كۆرۈشكە باشلىدى. پېنسىيگە چىققان ئۇستاملار ھەسەن ئاچقان چايخانا ئالدىغا يىغىلىۋېلىپ پاراڭ سېلىشاتتى، بىر كۈنى ئۇلار ئىز باسار توغرىسىدا، پاراڭ سېلىشىپ تۇرغاندا، بىرەيلەن سادىق چاڭجاڭنىڭ چوڭ ئوغلى تاھىرجان دادىسىغا ئىز باسار بولغۇدەك دەپ گەپ تارقىتىدى.

ـــ تاھىر بولمايدۇ، ئۇ ئالىي مەكتەپكە بېرىپ ئىجتىمائىي پەندە ئوقۇپ كەلگەندىن كېيىن شەھەردىكى كىچىك بىر گېزىتتە تەھرىرلىك قىلارمىش. ئۇنى شېئىر يازىدۇ دەيدۇ. شائىر قانداقچە زاۋۇت باشقۇرسۇن؟ سادىقنىڭ بالىسى بولۇپ قالغانغا ئۇنى ئىز باسار بولىدىكەن دېسەك قاملاشمايدۇ. زاۋۇت دېگەن دۆلەتنىڭ. سادىق ياكى كاپىتالىست بولمىسا، ئۆز بالىسىنى ئۆزىنىڭ زاۋۇتىغا، ئۆز ئورنىغا دەسسىتىدىغان، كاپىتالىستلارمۇ بالىسى ياراملىق بولمىسا ھەرگىز ئۆز ئورنىغا دەسسەتمەيمىش، ـــ دېدى ئەمەت تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ.

ـــ ئانا پەزىلەتلىك بولسا بۇنداق ئائىلىنىڭ پەرزەتلىرى چوقۇم

ياراملىق بولۇپ چىقىدۇ «ياخشى ئانا بىر مەكتەپ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى ھەببۇل ئۇستام گەپنى باشقا ياققا بۇراپ، ـــ تىللاخان بىلمىلىك، قائىدىلىك خوتۇن. ئۇنىڭ قولىدا ئوقۇغان بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلىدىكەن. ئۇنىڭ ئوغلى پىرقەتمۇ دادىسى ھېلىمغا زادى ئوخشمايدىغان بالا بولۇپ چىقىپتۇ. مۇئاۋىن ئۇچاستىكا باشلىقى قىلىدىكەن دېگەن گەپ بار.

ـــ ئۇ ئاتىسىدەك شاختىن شاختا قونمايدۇ. ھەربىر ئېغىز گەپنى ئويلاپ قىلىپ، ھەربىر قەدىمنى ئويلاپ باسىدىغان يىگىت بوپتۇ، ـــ دېدى بىرى ھەببۇل ئۇستامنىڭ گېپىگە قوشۇمچە قىلىپ.

ـــ ئىلاھىم كىمنىڭ بالىسى بولسىمۇ ھېلىم «پرىنسىپ» نىڭ خۇيىنى دورىمىسۇن. پەزىلەتسىز ئادەمدىن ۋاقتى كەلگەندە ئىت ـ مۇ-شۇكىمۇ بىزار بولىدىكەن. تىللاخان ئۇنىڭغا تەگكىنىگە ئەمدىرەك پۇشايمان قىلغان ئوخشايدۇ. لېكىن، نومۇستىن ئېغىز ئاچالمايدىكەن. تۇفي! ئۇ ئىككى يۈزلىمچى كۆيدۈرگىگە، مەدەنىيەت ئىنقىلابى يامان ئادەملەرنى ئاشكارىلايدۇ دېگىنى بۇنىڭ ئەمەلىيەتتىدە راست چىقتى، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم يەرگە تۈكۈرۈۋېتىپ.

ـــ ئىمىن تولۇمنىڭ ئالتە قىزىغا قارىغىلار، ـــ گەپنى يۆتكىدى سولايمان، ـــ بىرسىدىن بىرسى چىرايلىق، نومۇسچان، بىلىملىك قىزلار بوپتۇ. ئۇ تولۇم قىزلىرىنىڭ بېشىدا قادىلىۋېلىپ، تۆت قىزىنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتتى. ئاسان ئەمەس جۇمۇ. ئۇ ئىككى چوڭ قىزىمىنىڭ ئوقۇشىنى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى نابۇت قىلدى، دەپ ھازىرغىچە غۇڭ-شۇپ يۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئىككى چوڭ قىزى زاۋۇتتا ئىشچى بولغاندىن باشقا قالغانلىرى ئاپتونوم رايون ۋە شەھەرلىك ئىدارىلەردە ئىشلەيدىكەن. 4 ـ، 5 ـ قىزلىرى خەلق بانكىسىدا ئىشلەيمىش. سەن بىلەن بىزدىن بىر ھەسسە ئارتۇق مائاش ئالىدۇ، دەيدۇ. ئۇ قىزلىرىنىڭ يىغلاپ ـ قاقشىشىغا قارىماي چىڭ تۇتۇپ ئوقۇتۇپتىكەن، تەقسىماتتا ئىدارىلەر تالـ-شىپ ئاپتىمىش.

ـــ ئۇنىڭ يۇرتۇازلىقىغا قارىمامسىلەر؟ ئۇ چوڭ قىزىنىڭ تويىدىن

كېيىن ئالته قىزنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغۇزۇپ: «بىز جەنۇبىي شىنجاڭلىق. ئاچاڭلارنى ئۆز يۇرتلۇقىمىزغا ياتلىق قىلدىم. ھەممىڭلارنى ئۆز يۇرتلىقىمىزغا ياتلىق قىلمەن، دېيەلمەيمەن. لېكىن، بەشىڭلارمۇ ئۆزۈڭلارگە كورلىنىڭ ئۇ تەرىپىدىن يىگىت تاللايسىلەر. كورلىنىڭ بۇ تەرىپىدىن تېپىشقا رۇخسەت يوق» دەپ بەلگىلىمە چىقىرىپتىكەن، پەقەت ئىككىنچى قىزىلا ئىجرا قىلىپتۇ. 3 ـ قىزى قۇمۇللۇق بىر يىگىت بىلەن، 4 ـ قىزى غۇلجىلىق بىر يىگىت بىلەن توي قىپتۇ. 5 ـ، 6 ـ قىزلىرىمۇ «دادا بىزمۇ سېنىڭ شەرتىڭنى ئادا قىلالمايدىغان ئوخشايمىز» دېسە، ئىمىن «ئىشنى بوزغان ئۇچىنچى ئاچاڭلار، تۇغاننى تەرەپ ـ تەرەپتىن يا ئېلىپ كەتسە مەندە نېمە چارە؟» دېگۈدەك...

ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىگە ئەتراپتىكىلەر پاراققىدە كۈلۈشتى.

ـــ بۇنىڭغا «تولۇم» لەقىمىنى قويغۇچە «ئەزمە» دېگەن لەقەمنى قويسا تازا باب كېلەتتى. قەيەرلىك بولسا مەيلى ئەمەسمۇ؟ ئۇيغۇر بولسلا بولدى.

ـــ ئىمىن شۇكۇر دېسە بولىدۇ، قىزلىرى ئۇنى پۇلغا كۆمۈۋەتتى. يېقىندا ھاشىم پوقاقنىڭ يېنىغا ياردەم پۇلىنى ئالغىلى كىرسەم «ھەي سولايمان، ئوغۇل، ئوغۇل دەپ بولغىنىڭ شۇمۇ؟ يارىماسلىرىڭ سېنى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ياردىمى بىلەن كۇن ئۆتكۈزۈشكە چۈشۈرۈپ قويدىمۇ؟ تاپىدىغان بالا ئەسلى قىزكەن دېگىنە. قىزى كۆپلەرنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى ھازىر ھەممىزدىن ياخشى. ساڭا ئوخشاش ئوغلى كۆپلەرنىڭ باش ئاغرىقى ھەممىدىن كۆپ بولۇۋاتىدۇ. خوتۇنۇڭ بىلەن ئىككىڭ ئارام خۇدا ئۇخلىيالمايسىلەرغۇ دەيمەن» دەيدۇ ھاشىم، ـــ دېدى سولايمان بۇ گەپلەرنىڭ ئۆز ئوغۇللىرىنىڭ نۇقسانلىرى بىلەن چېتىلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئەمدى ھېس قىلغانلىقتىن ھەسەت قىلغاندەك بوغۇلۇپ.

ـــ سەن بۇ ئوغۇللىرىڭنى قېلىپقا سالمىساڭ بولمىدى، ـــ دېدى ھەببۇل ئۇنىڭ باللىرى توغرىسىدا ئاياپ ئولتۇرماي، ـــ سەن پاك ئويناشنى پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن ئۆگەندىڭغۇ دەيمەن. لېكىن، چوڭ ئوغلۇڭ ئەخمەت رەسمىي قىمارۋاز بوپتۇ، ئوغرىلىقمۇ قىلارمىش. ئوغرىدىن

قىمارۋاز چىقىدۇ، قىمارۋازدىن ئوغرى. ھېلىقى كىچىك تەلۈەك نەشە چېكىدىكەن، مەن ئۇنىڭ كونا نەشكەشلەردىن تۇردى قارا، قاۋۇل تازلار بىلەن تۇتۇشۇپ چېكىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ قالدىم. سەن دېگەن ئۇزۇن يىل سېخ مۇدىرى بولغان ئادەم، سېنىڭ ئائىلەڭدىن يارىماسلار چىقىپ قالسا ئادەم سەل مۇنداق بولۇپ قالىدىكەن.

ـــ كىشىلەرنى زاڭلىق قىلمايدىغان ئىشكەن، ـــ دېدى سولايمان ئىچىگە ئۇھ تارتىپ، ـــ مەن ئۆز ۋاقتىدا قادىر دوقمۇغا كۈلۈپتىكەنمەن. زاۋۇتتىن چوڭ بالامنى ئىككى قېتىم قوغلاندى قىلمىز، دېگەندە سادىققا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ ئىسمىنى ئۆچۈرگۈزۈۋەتمىدىم. سادىق ئاخىرقى قېتىم سېنىڭ يۈزۈڭنى قىلاي، دەپ كەڭچىلىك قىلدى. بۇ ھارامىلارنى قوغداش بۆلۈمىگە ئىككى قېتىم ئۆز قولۇم بىلەن ئەكىرىپ بەدىم. ئانسى بېچارە، بۇ ئىككىسىنىڭ قايغۇسىدا گېلىدىن غىزا ئۆتمەيدۇ، كېچىسى بولسا ئۇيقۇ يوق. مەنمۇ پۇشايمانىنى ئالدىغانغا قاچا تاپالمايۋاتىمەن. ئۆز ۋاقتىدا كەينى ـ كەينىدىن ئوغۇل تاپتىم، دەپ خوش بولۇپ كېتىپتىمەن. بالا دېگەننى تاپقانلا ھېساب ئەمەسكەن، بەلكى مۇھىمى تەربىيە، ئوبدان باشقۇرۇش ئىكەن. ئۇ چاغلاردا مەن سېخ مۇدىرى دېگەندەك قىلىپ ئىش بىلەنلا بولۇپ باللار بىلەن كارىم بولمايتۇ. مانا ئەمدى زاۋۇتتىكى يارامليق چوڭ بولغان باللارنى كۆرسەم ھەۋىسىم كېلىدۇ. ئۆزىدىنلا ئەمەس، ھەتتا ئاتا ـ ئانىسىدىنمۇ سۆيۈنۈپ كېتىمەن. لېكىن، ھەممىنى ماڭا ئارتما ئىسمائىل، بۇ ئىككىسىنىڭ ئەسكىلىكى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا باشلانـ دى. يېقىندىن بۇيان ئانىسى يالۋۇرۇپ، قاقشاپ، ئەتىسى ـ ئاخشىمى گەپ قىلىۋېدى، سەل ئوڭلىنىپ قېلىشتى.

ـــ باغلاپ تۇرۇپ راسا سالساڭ بولمامدۇ؟ ـــ دېدى ئابدۇكېرىم چىشىنى غۇچۇرلىتىپ.

ـــ مەن بالا ئۇرىدىغان ئادەتنى ئۆگەنمىگەن. قاتتىقراق گەپ قىلسامۇ ئانىسىنىڭ چىرايى تۇرۇلۇپ كېتىدۇ. ساڭا تۇتۇپ بېرەي، ئۇرۇپ بېرەمسەن؟ پاچىقىنى چىقىۋەتسەڭمۇ دەۋايىم يوق، ـــ دېدى سولايمان ئابدۇكېرىمگە تەنە ئارىلاش گەپ قىلىپ.

ـــ «شوخ بالا دېگەن تاياقتا ئادەم بولىدۇ» ھەممە گۇناھ خوتۇنىڭ-دا. ئۇنىڭغا گەپ يېگۈزەلمىسەڭ بىزگە قاقشاپ بەرمە، ـــ دېدى ئابدۇكې-رىمۇ سولايمانغا ئالليپ.

ـــ تاياق مەسىلە ھەل قىلمايدۇ ئابدۇكېرىم. سېنىڭ باللىرىڭمۇ بېشىدىن تاياق نېرى بولسا يەنىلا قىلىدىغىنىنى قىلمەن دەپ تۇرىدىكەن. بۇ ئىشتا سەنمۇ چوڭ سۆزلىمە. مەنمۇ چوڭ سۆزلىمەي، ـــ دېدى ھەببۇل ئۇستام ئابدۇكېرىمنى گەپتىن توسۇپ، ـــ بۇ ئۆزۈن جاھان بىز بىر - بىرىمىزنىڭ باللىرىدىن كۆلسەك بولمايدىكەن. لېكىن، مەيلىگە قويۇۋەتمەسلىك كېرەك، ـــ ئۇ ئەمدى نەزىرىنى سولايمانغا قاراتتى:

ـــ مەن سېنىڭ، باللىرىمنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» بۇزۇۋەتـ-تى دېگەن گېپىڭگە ئانچە قوشۇلۇپ كەتمەيمەن سولايمان. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئوبدان چوڭ بولغان باللار كۆپقۇ؟ مەسىلەن قۇدرەتنىڭ چوڭ ئوغلى مەردانغا قارا، گەپ باشقۇرۇشتا، مۇھىمى تەربىيلەشتە. كۆڭلۈڭگە كەلمىسۇن سولايمان، خوتۇنۇڭ بوش خوتۇن. ھەممە ئايال بالىسىنى قورسقىدىن تۇغسا، سېنىڭ خوتۇنۇڭ خۇددى ئاغزىدىن تـۇغـ-قانـدەك قـىلىپ كېـتـىدىكـەن. گەپ ھەددىدىن ئارتۇق ئەركە قىلىۋەتـ-كىنىڭلارىدا... ـــ سولايماننىڭ چىرايىنىڭ تۇتۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن گەپنى بۇرىدى، ـــ ئىمىن «تولۇم» نىڭ بۇ ئالتە قىزىنى تېپىش جەريانىمۇ ناھايىتى قىزىق دەڭلا. بىز تام قوشنا، ھەممىنى بىلىپ، ئاڭلاپ تۇرىمىز. ئۇنىڭ خوتۇنى بىرىنچى قىزىنى تۇغقاندىن كېيىن كېيىنكىسى چوقۇم ئوغۇل دەپ يۈردى. لېكىن، ئۇمۇ قىز تۇغۇلدى. ئاندىن ئۇچىنچـ-سىنى ئوغۇل دەپ يۈردى. ئۇمۇ قىز چىقتى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ خوتۇنىمۇ مانا ئەمسە، مەن دېگەن بالا تۇغۇشقا يارالغان ئانا دېگەندەك قىلىپ بىر يىلدا بىرنى تۇغۇۋەردى. سوۋېت ئىتتىپاقىدا بولسا ئۇ «قەھرـ-مان ئانا» بولاتتى. سالامەتلىكى ياخشى ئايالكەن، ھېلىمۇ ئالتە بالا تۇغقاندەك ئەمەس. ياپـيـاشلا يۈردۇ. ئىمىن تېخى: «خوتۇنۇم ئۇنىماي قويدى، ئەگەر يەتتىنچىسىنى توغقان بولسا چوقۇم ئوغۇل تۇغۇلاتتى» دەپ خىلىغىچە قاقشاپ يۈردى. پەقەت قىزلىرىنىڭ خىزمەت، تۇرمۇش ئەھۋالى

ياخشى بولۇپ كەتكەندىن كېيىن ئاندىن بۇ گەپنى دېمەيدىغان بولدى. ئۇلار گەپ ئۆز بالىلىرى ئۈستىگە مەركەزلىشۈاتقان سۆزدىن توختاپ، چۈشلۈك تاماق يېيىش ئۈچۈن ئۆيلىرىگە تەرەددۇت قىلىشۈاتقاندا ئالدىدىن سايىم بۇرۇت ئۆتتى. تۇرسۇن ئۇنى گەپكە تۇتماقچى بولۇۋېدى، سايىم:

ـــ مەن ئالدىرايمەن. پېنسىيگە چىقىشقا ئىلتىماس يېزىپ قويدۇم. شۇ چاغدا، مەنمۇ سىلەرنىڭ سېپىڭلەرگە قوشۇلىمەن. قانغۇچە پاراكىلە - شىمىز، ـــ دېگەنچە كېتىپ قالدى.

ئۇلار ئەمدى سايىمنىڭ گېپىنى قىلىشقا باشلىدى.

ـــ بۇمۇ بىلىمسىزلىكنىڭ دەردىنى بولغۇچە تارتقان ئاداش ئىدى. ئىككى ئوغلى بىلەن ئىككى قىزىنى قانغۇچە ئوقۇتتى. تۆت بالىسىنىڭ ھەممىسى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ياراملىق بالىلاردىن بوپتۇ.

ـــ چوڭ ئوغلى ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرمىدى. ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈردى، ـــ دېدى سولايمان تۇزىتىپ.

ـــ قۇدرەتنىڭ ئوغلى مەردان، ـــ دەپ گەپ باشلىدى تۇرسۇن يەنە، ـــ چىڭخوا ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ھەربىي سەپكە بېرىپ ئىككى يىل چېنىقىپتۇ. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن سادىق ئاتاڭنىڭ تېخنىك بۆلۈمىدە ئىشلىگىن دېسە ئۇنىماي قۇراشتۇرۇش سېخىغا چۈشۈپ، «لىيۇ زومىگەر» گە بىر يىلدىن ئارتۇق يارەمچى بولۇپ ئىشلىدى. قارىغاندا سادىق ئۇنى ئۆزىگە ئىز باسار قىلىدىغان ئوخشايدۇ.

ـــ قويۋۇڭ ئاداش، نەدىكى يوق گەپنى سەن تاپىدىكەنسەن، ـــ دېدى ئەمەت تۇرسۇننىڭ گېپىنى ئۇزۇپ، ـــ بۇ زاۋۇت سادىقنىڭ شەخسىي زاۋۇتى بولمىسا، خالىغان ئادەمنى ئۆزۈمگە ئىز باسار قىلمەن دەپلا قىلىۋالمىدىغان. بۇنداق چوڭ ئىشنى تەشكىل بەلگىلەيدۇ، يۇقىرى تەستىقلايدۇ.

ـــ سېنىڭچە مەردانىنى ئىز باسار قىلسا بولمامدۇ؟

ـــ مەن بولمايدۇ دېمىدىم. ئۇنىڭ ياراملىق كادىر بولۇپ چىقىشىدا گەپ يوق. مەن تۇرسۇننىڭ سادىق ئۇنى ئۆزىگە ئىز باسار قىلغۇدەك

دېگەن گېپىنى دەۋاتىمەن. مەن ئۇ بالىنىڭ بىر يېرىنى ياقتۇرۇپ قالدىم، ـــ دېدى ئەمەت، ـــ ئۇنىڭمۇ قۇدرەتتەك مەجلىس بىلەن ئانچە خوشى يوقكەن. مەجلىسكە دېسە، مەن ئىشلەۋاتىمەن دەيدىكەن. مېنىڭمۇ مەجلىس بىلەن خوشۇم يوق. ئۇنىڭغا چوڭ كادىرلا چىدايدۇ. مەشغۇلات قىلىدىغان ئادەمنى مەجلىسكە يىغۇۋېلىپ نېمە قىلىدۇ؟

يۇقىرىدىكىدەك گەپ ـ سۆزلەر «ئوڭچى» شىڭ خەيدىنىڭ كىچىك ئوغلى شىڭ خۇڭچاڭنى پارتكوم سېكرېتارى، ئىككىنچى دەرىجىلىك «ئوڭ-چى» قۇدرەتنىڭ چوڭ ئوغلى مەردان ئېلىنى زاۋۇت باشلىقى قىلىدىكەن، دېگەن مىش ـ مىش گەپلەر ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىنكى ھەرخىل قاراش ۋە مەيداندىكىلەرنىڭ بىلدۈرگەن ئىنكاسلىرى ئىدى.

«قۇيرۇقىنى كۆتۈرگەن كالا چىچماي قويمايدۇ» دېگەن گەپ بار. ئۇزاققا قالماي بۇ خەۋەرلەر ئىدارىكىلەرنىڭ ئاغزىدىمۇ پەيدا بولدى. تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىقنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتىدىمۇ شۇنداقراق ئىپادىسى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇ چاغدا مەردان سادىقنىڭ يارەمچىسى بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا بىر يىلدىن، شىڭ خۇڭچاڭ ئۈچ سېخىتا قۇرۇلغان بىرلەشمە باش ياچىيەكنىڭ سېكرېتارى بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا ئىككى يىلدىن ئاشقاندى.

29 ياشقا كىرىپ قالغان مەردان ئېلى ئاتىسىغا ئوخشاش ئوتتۇرا بوي، چېقىر كۆز، كەڭ پېشانىلىك ئىدى. ئۇنىڭ كەم سۆزلۈكى ئاتىسىغا ئوخشىسا، پائالىيەتچانلىقى سادىققا ئوخشايتتى. ئۇ مەكتەپ پۈتتۈرۈپ كەلگەندىن كېيىن سادىق ئۇنى تېخنىك بۆلۈمگە بېرىپ ئىشلە دېدى. ئۇ مەن بىر مەزگىل چېنىقاي دېدى. بىر يىلدەك چېنىققاندىن كېيىن سادىق ئۆزىگە يارەمچى قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۇ يەنە مەن كەم دېگەندە ئۈچ يىل سېخىتا چېنىقاي دېگەن گېپىدە چىڭ تۇرۇۋېلىپ، كۆپ تەرەپلىمە بىلىم ئاشۇرۇش ۋە تەجرىبە ئۆگىنىش، توپلاش قاينىمىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى.

مەردان سايىمنىڭ چوڭ قىزى ئازادگۈل بىلەن چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقاندىلا ئۆزئارا يېقىن دوستلاردىن ئىدى. ئۇلار چىن كۆڭلى-

دىن بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشسىمۇ مەردان ئېغىز ئېچىشقا ئالدىرىمايۋ، ئازادگۈل دېيىشكە ئىزاھ تارتىپ، مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ كەلدى. ئۇ ئىككىـ سىنىڭ يۇرۇۋاتقانلىقىدىن ئىككى ئائىلىدىكىلەرمۇ خەۋەردار ئىدى. سايىم قىزغا يازغان ھەر قېتىمقى خېتىدە: «مەكتەپ پۈتتۈرمەي تۇرۇپ مۇھەبـ بەت يولىغا ماڭما، مەردانغا قولۇڭنىڭ ئۇچىنى تۇتقۇزما. ئەگەر مەردان قىستاپ تۇرۇۋالسا مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن جاۋابىنى بېرىمەن دېگىن» دەپ تاپىلاپ تۇراتتى ۋە قۇدرەتنىڭ ئۆيىگە پات ـ پات بېرىپ:

ـــ ئاغىنە، ئوغلۇڭلارغا بۇيرۇق قىلىڭلار، ئۆگىنىش جەريانىدا ئۇلار مۇھەببەتنىڭ تۇزىقىغا دەسسەپ سالمىسۇن. بولمىسا ئىمانى قاچىدۇ. ھەر ئىش بولسا ئۇلار ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كەلگەندە دېيىشەيلى، مەن مۇھەببەت دېگەن نېمىنىڭ شەيتىننى بىلمەن. ئۇ يولغا كىرىپ كەتسە ئوتقا دەسـ سەيدۇ. مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن. بىز ساۋات چىقىرىش كۇرسىدا ئوقۇـ ۋاتقاندا ئانىقز دېگەن نېمە شەھلا كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ، مېنى مەست قىلىپ ئۆگىنىشىمگە تەسىر يەتكۈزگەن، ـــ دەيتتى.

زاۋۇتقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ بۇ ئىككىسى يوشۇرۇن مۇھەببەتـ لىشىش يولىدا ماڭدى. قارىغاندا يىگىت ـ قىزلار ئوتلۇق چاغلىرىنى بىخەتەر ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالدۇ، دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ. بولۇپمۇ، ئازادگۈلدە ئەمدى زادىلا ئىنتىلىش يوق ئىدى. مەردانمۇ باش چۆكۈرۈپ ئىش بىلەن بولۇپ كەتتى. لېكىن، شۇنداقتىمۇ ئۇ خىزمىتىنى باھانە قىلىپ ھەپتىدە بىر ـ ئىككى قېتىم ئازادگۈلنى ئىزدەيتتى. خىزمەت سۆزىگە ئارىلاشتۇرۇپ مۇھەببەتنى ئىزھار قىلسىمۇ، لېكىن توي توغرىسىدا ئېغىز ئاچمايتتى. ۋاقىت ئۇزارغانچە ئىككى ئائىلىنىڭ چوڭلىرى ئولتۇرالماس بولۇپ قالدى. سايىم قۇدرەتنى ئالدىرىتىپ:

ـــ ھەي ئاغىنە، سەن ئوغۇل ئۆيلەمسەن ياكى قىز چىقارامسەن؟ توي توغرىسىدا نېمىشقا ھېچقايسىڭلار ئېغىز ئاچمايسىلەر؟ سىلەر ئەلچى كىرگۈزمىسەڭلار مەن ئەلچى كىرگۈزەيمۇ يا؟ بىزنىڭ ئازادگۈل مەن پارتىيىگە كىرگەندىن كېيىن ئاندىن توي ئىشىنى ئويلىشىمەن دېگۈدەك. بۇ مەردانىنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى. مەردان پارتىيىسىز قىزلارنى ئالمامدـ

كەن؟ بوپتۇ ئەمسە، مەنمۇ قىزمىنى پارتىيىسىز يىگىتكە بېرەي! ـــ دەيتتى.

قۇدرەت كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ ئاغىنە، سەن ئۇلارنىڭ ئوتلىرى يالقۇنجاپ تۇرغاندا «قارا باتۇر» بولۇپ ئالدىنى توستۇڭ، مۇھەببەت بىلەن ئۆگىنىشىنىڭ قارىمۇقارـ شىلقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئۆزئارا بىرلىكىنى، بىر ـ بىرسىنى ئىلگىرى سۈرىدىغانلىقىنى بىلمەمدىڭ. ئەمدى كىمدىن كۆرسەن؟ ئالدىرىما، بۇ ئىككىسى ھەرگىز بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىپ كېتەلمەيدۇ. بىز مەردانغا ئەسمەت قىلىۋاتىمىز، ـــ دەپ سايىمنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىپ قايتۇراتتى.

تۇنساقىز بىلەن ئانقىزنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرى تېخىمۇ قىزىق ئىدى. ئۇلار ئاللىقاچان قۇدىلاشقاندەك ھەرخىل شەكىلدە ئۆز كۆڭۈللىرىـ نى ئىپادىلەشكە تىرىشىپ، توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغ، ئولتۇرۇشلاردا باشقىلارنى كۆرسۈن دېگەندەك:

ـــ ھەي تۇنساقىز، مانا مەن مايەگە كەلسىلە، يېنىمدىن سىلىگە ئورۇن ئىلىپ قويغان، ـــ دېسە، يەنە بىر يەردە تۇنساقىز:

ـــ ئانقىز جېنىم، مانا مەن بۇ يەردە. سىلىنى قاچان كېلەركىن دەپ كۆزۈم تېشىلەي دېدى. بۇ ئورۇننى سىلىگە ساقلاپ قويغانىدىم، ـــ دەيتتى.

مۇشۇنداق بېشارەتلەرمۇ مەردان بىلەن ئازادگۈلنى ئالدىراشقا مەجبۇر قىلالمىدى. ئىككىسى ھەدەپ يېڭى نەتىجە ۋە تۆھپە يارىتىمىز دەپ ئۆز خىزمەتلىرى بىلەن بولۇپ ئالدىراش يۈرەتتى. بىر كۈنى مەردانغا گېپىنى ئۆتكۈزۈلمىگەن تۇنساقىز قۇدرەتكە:

ـــ قۇدرەتباي، ئوغلىڭىزغا گەپ قىلىڭ. ۋاقتىدا ئېغىز ئاچايلى. ھەر نەرسىنىڭ چىكى بار. قىزىمىز بېشىغا باشقا قۇش قونۇپ، لېۋىمىزنى چىشلەپ قالمىدىغان ئىش بولمىسۇن يەنە، زاۋۇتتا ئوغۇل چوڭ قىلغانلار قىز بالىدىن كۆپ جۇمۇ، ـــ دېدى ئاگاھلاندۇرۇپ.

ـــ ئۆزۈڭلارنىڭ يىـاش ۋاقتىدىكىدەك ئالـدىرىغىلى تۇردۇڭلار ـ

هه؟ ـــ دېدى قۇدرەت ئېرەنشمەي چاقچاق قىلىپ.

ـــ هوي يۇزى قېلىن! شۇ چاغدا كىم كىمنى ئالدىراتقان؟ ـــ دېدى تۇنساقمز ناز بىلەن قۇدرەتنىڭ پىشانىسىگە بوش نوقۇپ قويۇپ.

ـــ شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشيتمۇ؟ ـــ دېدى قۇدرەت كۈلۈپ كېتىپ.

ـــ سېنىڭ دەرىخىڭنى مەن تۇۋۈگە كېلىپ لىڭشاتقانمىتىم، ۋىجداڭسىز. ئىزا تارتماي دەۋاتقان گېپىنى... شامال چىقىرىپ ئوبدان قىلىپتىكەن. مەن. ئالتۇندەك ئوغۇلدىن ئىككىنى، پەرىزاتتەك قىزدىن بىرنى تۇغۇپ بەردىم. سېنى ماختاپ قويسام ئۇچۇپ كەتمە. باللارنى ئوقۇتۇشقا ھەققەتەن كۈچ چىقاردىڭ. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەن تېخى قەرزىڭ تۈگمىدى جۇمۇ. گەپنى ئېلىپ قاچماي دېگىنە، مەردانىنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز؟

ـــ ئۇلار ئالدىرىمىسا سەن بىلەن مەندە نېمە چارە؟ ھېلىمۇ ئىككىسى ئەر ـ خوتۇندەك يۈرمەمدۇ؟

ـــ ھەي ئەخمەق! توي قىلماي تۇرۇپ، ئەر ـ خوتۇندەك يۈرىدىغان بۇ قايسى زامانىنىڭ قائىدىسىكەن؟ بىز مۇسۇلمان تۇرساق.

ـــ سېنىڭ زامانەڭ بولمامدۇ، بىزمۇ توي قىلماي يۈرگەنغۇ؟ ـــ قۇدرەت گەپنى يەنە ئىككىسىنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى ئىشىغا ئايلاندۇردى.

ـــ قۇدرەت، ئەمدى تېرىكمەن جۇمۇ. سەن گۆشمەستىنىڭ ئوغلى بۇ جەھەتتە ساڭا ئوخشاش بەزنى كۆرگەندە ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرىدىغانلاردىن بولماي، بەلكى ئاۋۇ سادىققا ئوخشاش ياناپ ئۆتۈپ كېتىدىغاندىن بولۇپ قالغىنىنى مەندىن كۆرەمسەن؟ توغرا، سېنىڭ بۇ ئوغلۇڭغا چوقۇم سادىقنىڭ كېسىلى يۇقتى. گۇلنىسامۇ ماڭا «مەردان سادىق مېنى ساقلاتقاندەك ئازادگۇلنى ساقلىتىپ قاقشاتسا بولمايتتى. ئۇ چاغدىكى زامان بىلەن ھازىرقى زامان ئوخشىمايدۇ. زاۋۇتتا قىز ئاز، ئۇنى تالىشىدىغانلار كۆپ» دەيدۇ. كۆڭلۈمگە گۈپپىدە گۇمان چۈشتى. پۈتۈن بەدىنىمنى سوغۇق تەر بېسىپ كەتتى. ئىچىمدە: «قارىغاندا سەنمۇ ئۇ قىزنى تاھىرغا كۆزلەپ يۈرۈپسەن ـ دە» دەپ ئويلاپ قالدىم. ئازادگۇلنى قولدىن چىقىرىپ قويساق، بىزگە ئەلەم بولىدۇ جۇمۇ قۇدرەت!

ـــ گۈلنسا ئاياللار خىزمىتىنى ئىشلەيدۇ. ئۇنىڭ دېگىنى ئۆزىنىڭ كەسپىي دائىرىسى نۇقتىسىدىن دېيىلگەن گەپ. ئازادگۈلنىڭ مەردان بىلەن يۈرۈشۈاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ تاھىرغا سايە قىلامتى؟ ـــ دېدى قۇدرەت بەخىرامان ھالدا.

ـــ ھۆيت قۇدرەت ئاخۇن! بۇ دېگەن سىزنىڭ پولات تاۋلاشتا سادىق بىلەن ئۆزئارا ئۆتۈنۈشۈپ يېگەن قوناق جىگىرمىسى ئەمەس، بەلكى باللارنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى. قىز ياخشى بولسا ھېچكىم سىزگە ئۆتۈنۈپ بەرمەيدۇ، ھەر كىم ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىدىغان گەپ. سىز كۆڭشىمىسىگىز مەيلى. مەن ئەتە ـ ئۆگۈن گۈلنسا، رېھىمخانلارنى بىللە ئېلىپ بېرىپ ئانىقىزغا ئۆزۈم ئېغىز ئاچىمەن، ـــ دېدى تۇنساقىز گەپنى ئۇزۇپ.

ـــ ئالدى بىلەن مەردانىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپ ئاندىن بار. خوتۇن ئالدىغىنى شۇ بولغاندىكىن.

ـــ ئۇ كۆڭشىمىسچۇ؟

ـــ ھەي! مېنى ئىندەككە كەلتۈرگەندىكى ھۇنىرىڭنى ئىشلەتمەمسەن؟

ـــ مەن نېمە ھۇنەر ئىشلىتىپتىمەن؟ ـــ تۇنساقىز چۈشىنىكسىز چىراي بىلەن قۇدرەتكە قارىدى.

ـــ «يەنە پوزىتسىيە بىلدۈرمىسەڭ باشقىسىغا تېگىپ كېتىمەن جۇمۇ» دېگىنىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭما؟ ـــ قۇدرەت يەنە ياش چاغىنى ئۇنىڭغا ئەسلىتىپ كۈلۈپ كەتتى.

بۇ گەپ راست ئىدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ بىشى ئۆز يۈرتىدىلا باغلاپ قويۇلغان، چاي ئىچۈرۈلگەن بولسىمۇ، زاۋۇتقا ئىشچىلىققا كېلىدىغان بولۇپ قېلىپ توي قىلالماي كەلگەنىدى. زاۋۇتقا كەلگەندىن كېيىن قۇدرەت باشقىلار كۆرسە تەسرى ياخشى بولمايدۇ دەپ تەسىرىدىن قورقۇپ، ئۆزىنى تۇنسا قىزغا يولاتماي يۈرگەندە تۇنساقىز ئەگەر يەنە شۇنداق تۇگۈلۈۋالىدىغان بولساڭ، مېنى ماراپ يۈرگەن يىگىتلەردىن نەچچىسى بار. شۇلارغا تېگىمەن دېگەنىدى.

ـــ بۇ چاره بولىدىكەن قۇدرەت! ـــ دېدى تۇنساقىز خۇشاللىقىدا قۇدرەتنىڭ ئېگىنى چىمدىۋېلىپ.

2

جانلانغان بازار ئۆزگىرىشكە ماسلاشقان زاۋۇت يۇقىرى پەللىگە قاراپ كۇنسېرى ئىلگىرىلىمەكته. مەھسۇلات مقدارى ئايمۇ ئاي ئېشىپ بارماقتا. مەھسۇلات سۈپىتى بىر تۇركۇمدىن بىر تۇركۇمى ئەلا تەرەپكە قاراپ ئۆرلىمەكته. ئوتتۇرا تېپتكى تراكتورنىڭ يىللىق مقدارى 1500 دىن ئېشىپ كەتتى. يېڭىدىن سىناق قىلىنىپ تۇركۇملەپ ئىشلەپ چىقىرىۋاتقان 12، 16، 18، 22، 28 ئات كۇچىدىكى كىچىك تىپلىق تراكتورلار بىر ـ بىرلەپ بازارغا سېلىنىشقا باشلىدى. ئىقتىسادىي ئۇنۇم يىلسېرى ئۆرلەۋاتاتتى. زاۋۇت ئاپەتلىك يىللاردا 42 مىليون زىيان تارتقانىكەن، ئۇلار بىر قانچە يىلدىن باشلاپ يىلمۇ يىل قەرزنى تۆلەپ، بۇلتۇر 3 مىليون يۈەن ساپ پايدا يارىتقانىدى. بۇ يىل 10 مىليون. پايدا يارىتماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار بۇلتۇردىن باشلاپ ساپ كىرىمنىڭ ئۆزىگە قالدۇرىدىغان قىسمىنىڭ 60 پىرسەنتىنى ئۇسكۇنە يېڭىلاش، تېخنىكا ئۆزگەرتىش قاتارلىق تەكرار ئىشلەپچىقىرىشقا مەبلەغ قىلىپ سالغاندىن تاشقىرى 20 پىرسەنتىنى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر مائاربىسى، يەنە 20 پىرسەنتىنى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تۇرمۇش پاراۋانلىقى ئۈچۈن ئاجرىتىشقا باشلىدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان زاۋۇت ھەر يىلى پۇل ئاجرىتىپ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ۋەيران بولغان ئولتۇراق ئۆيلىرىنى رېمونت قىلدى. يىلىغا يېڭىدىن ئىككى كوربۇستىن تۆت كوربۇسقىچە بىنالارنى سېلىشقا باشلىدى. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئەسلىدىكى بىر قەۋەتلىك كېسەك ئۆيلىرى ئورنىدا ئەمدى ئاسمانغا بوي تارتىشىپ تۇرغان ئېگىز بىنالار قەد كۆتۈرمەكته ئىدى. بۇ يىل ئۇلار ئىشلەپچىقارغان ئىككى خىل يېڭى تېپتكى تراكتور مەملىكەت بويىچە سۈپەتته «ئىشەنچىلىك مەھسۇلات» بولۇپ باھالاندى. كىچىك تېپتكى تراكتور شىنجاڭدىن مەملىكەتنىڭ

ھەرقايسى ئۆلكە، شەھەر، ناھىيە، يېزىلىرىغا تۇرگۇملەپ يۆتكىلىشكە باشلىدى. تراكتور سېتىۋالمىز دېگەن دېھقانلار سومكا، خۇرجۇنلىرىغا پۇلىرىنى سېلىۋېلىپ، تالون كەستۇرگەندىن كېيىن قۇراشتۇرۇش سېخى ئالدىدىكى تراكتور توختىتىش مەيدانىدا ئۇزۇن ئۆچەرەتتە تۇرۇپ كېتەتتى، دېھقانلار ھەر بىر تراكتور قۇراشتۇرۇش سېخىدىن چىقىشىغا سىناق قىلغۇچىلار ئالدىغا بېرىپ تالونىنى تەڭلەيتتى. لېكىن، سىناق قىلغۇچى خۇش تەبەسسۇم بىلەن:

ـــ مەن تراكتورنى سىناپ تەكشۈرگۈچى، ساتقۇچى ئەمەس. ئەنە ئۇ كىشىنى ئىزدەڭلار، ـــ دەپ تراكتور ساتىدىغانلار كۆرسىتىپ قويياتتى.

ئۇزۇن يىل ئەگرى ـ توقايلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئىشچىلار، كادىرلار، تېخنىكلار بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەمگەك مېۋىسىنىڭ بۇنداق مول ھوسۇل بەرگەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمىگەن دەرىجىدە شادلىقتا چۆمەتتى. بىر كۈنى تاڭ ۋېنسەي، سادىق، ئوسمانلار بىر ـ بىرىگە مۇرىدىشىپ، تراكتور سېتىۋالغانلارنىڭ ئۇزۇن ئۆچرىتىگە قىزىقىپ قاراپ كەتتى.

ـــ سادىق چاڭجاڭ، خوتەندىن كەلگەن بىر كىشى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىدىكى بىر مۇئاۋىن رەئىسنىڭ 120 تراكتور بېرىڭلار دېگەن تەستىقىي ئالاقىسىنى ئېلىپ كەپتۇ. ئۆزى ئەمگەك نەمۇنىچىسى ئىكەن. قانداق قىلىمىز؟ ـــ دېدى سودا مۇلازىمەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ.

زاۋۇتنىڭ مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازار تاپقانلىقىدىن خۇشاللىقىدا مەست بولۇشۇپ، دېھقانلارغا قاراپ تۇرۇشۇپ كەتكەن ئۇچ مەسئۇل چۆچۈگەندەك تەڭلا ئۇ تەرەپكە قاراشتى.

ـــ بېرەيلى، بەرمەمدىغان! 1200 تراكتور بولسىمۇ بېرەيلى! ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي تىترەك ئاۋازدا، ـــ بىزنىڭ بۇگۈنىمىزنىڭ مۇشۇنداق قايناملىقىنى تاشقىن ۋەزىيەت پەيدا قىلغىنىغا ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ. يولداش ئوسمان، تەستىق سېلىپ بېرىڭ!

ـــ بۇنىڭغا تەستىق كەتمەيدۇ تاڭ شۇجى، بىز بېرىۋەرسەكمۇ

بولاتتى. لېكىن، ئۇ كىشىگە بىراقلا 120 تراكتور بەرسەك بىردىن، ئىككىدىن ئالىدىغانلارنى بىرقانچە كۈن ساقلىتىپ قويىمىز. ئۇ كىشىگە بىر قانچە كۈن ساقلاڭ دەي دېسەك، ئۇ يۇقىرىنىڭ تەستىقىنى ئېلىپ كەپتۇ. بىز خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىغا كەلگەندۇق، ئەتە يىغىن تۈگەيدۇ، ۋەكىللەر بىلەن بىرلىكتە دەرھال قايتىمىز، دەيدۇ، ــ دېدى سودا ــ مۇلازىمەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى چۈشەندۈرۈپ.

ــ ئۇلار قايسى تېپتىكىنى ئالىدىكەن؟ ــ سورىدى سادىق ئۇنىڭدىن.

ــ 12 ئات كۈچىدىكى كىچىك تراكتوردىن ئالىدىكەن.

ــ ھازىر قايسى تېپتىكىنى قوراشتۇرۇۋاتىمىز؟

ــ 22 ئات كۈچىدىكى تۆت چاقلىقنى.

ــ مۇنداق قىلايلى، ــ دېدى سادىق ئەھۋالنى ئېنىقلاپ بولغاندىن كېيىن ئوسمانغا، ــ سەن شۇڭ خەيدى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كۆر، قۇراشتۇرۇش سېخىدىكىلەر بۈگۈن، ئەتە ئىككى ئاخشام ئىش قوشۇپ ئىشلەپ دېگەن ۋاقىتتا سان ــ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلغان ھالدا ئۇلارنىڭ تەلىپىنى قاندۇرسا، قانداق؟

ــ بۈندىقتا ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز ئىش كۆپەيتىۋالمىز، ئاپتوماتىك قۇراشتۇرۇش لىنىيىسىنى ئىككى قېتىم باشقىدىن تەڭشەشكە توغرا كېلىدۇ. بارلىق قۇراشتۇرۇش ئۈسكۈنە، سايمانلارنىمۇ ئالماشتۇرمىساق بولمايدۇ. ئەگەر بەزى زاپچاس، بۆلەكلەر بېتىشمىسە ئۇنى بېكىدىن پىششىقلاشقا توغرا كېلىدۇ. بولۇپمۇ قۇيما، سوقما ئەۋرىشكىلىرى بېتىشىپ بېرەلمىسە ئاپتوماتىك لىنىيە ئۇنى ساقلاشقا توغرا كېلىدۇ ــ دە، تېخىمۇ كۆپ ۋاقىتنى ئېلىپ كېتىدۇ. بۈندىقتا ئۇلگۇرتكىلى بولمايدۇ، ــ دېدى ئوسمان.

ــ ئۇندىقتا ئۆزۈڭ ئەك مۇۋاپىق دېگەن چارىنى قوللان ــ مامسەن؟ ــ دېدى سادىق.

ئوسمان بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن:

ــ ئاپتوماتىك لىنىيىنى ئىككى قېتىم تەڭشەپ يۈرمەيلى. قۇراشتۇرۇش سېخىنىڭ قۇراشتۇرۇش ئۇچاستىكىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك گۇرۇپپا،

ئۇچاستكىلار ئىككىنچى، ئۇچىنچى ئىسمېنىدا تاكى ئەتىگەنلىك ئىشقا چۈشكۈچە ئون نەچچە سائەت ئىشلەپ، 12 ئات كۈچى تراكتوردىن 120 نى قۇراشتۇرۇپ تۇگەتكەندىن كېيىن ئاپتوماتىك لىنىيىنى ئۆز ئەسلىگە كەلتۈرۈپ قويۇپ ئاندىن ئىشتىن چۈشسۇن، قانداق؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇمۇ بولىدۇ. سەن ھازىرلا مىك كوجاڭنى باشلاپ بېرىپ، كونكرېت ئىشلارنى شىك چاڭجاڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بېكىتكىلار. ئۇ ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل بولغانلىقتىن بۇنداق ئىشلاردا چارىسى تولا. تېخمۇ ياخشى چارىلەرنى چوقۇم تاپالايسىلەر، ـــ دېدى سادىق ئوسمانىنى ئالدىرىتىپ.

ـــ بىزنىڭ ھاياتلىق، گۈللىنىش يولىمىز پارتىيىنىڭ يېتەكلىك سىياسىتى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغانلىكەن، پارتىيىنىڭ يېتەكلىك سىياسىتى توغرا بولسا يېزا ئىگىلىكى جانلىنىدىكەن. يېزا ئىگىلىكى جانلانغان ھامان بىزمۇ تەڭ رونىق تاپىدىكەنمىز. مەن بۇ داۋلىنى يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيان تېخمۇ چوڭقۇر چۈشىنىۋاتىمەن. ئېسىڭىزدىمۇ؟ ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت يىللىرىدا دېھقانلار قېيىن كۈنگە قالغاندا بىزنىڭ كۈنىمىز قانداق بولدى؟ ئەڭ تۆۋەن جان بېقىش يولىنىمۇ تاپالمىدۇق. ئۆلۈپ قالغان ئات، تۆگە گۆشلىرىنى يېيىشكە مەجبۇر بولدۇق، كاللەك يىسسۇيلەك قولىقى، سېپىسپ قالغان ياڭيۇلارنى تەستە تېپىپ يېدۇق. شۇ چاغدا سىز، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە قاتناپ يېگىلى بولىدىغانلا نەرسە بولسىلا تېپىپ كېلىپ نەچچە مىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشتا ئاجايىپ تۆھپە يارىتقانىدىڭىز. ئىلاھىم پارتىيىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىك سىياسىتىدە ھازىرقىدەك ياخشى. توغرا سىياسەت ئەبەدىلئەبەد پارلاق نۇر چېچىپ تۇرغاي، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي تەسىرلىك سۆزلەر بىلەن ئۆتمۈشنى ئەسلەپ.

ـــ مەن بۇ بىر قانچە يىلدىن بۇيان مۇنداق ھەقىقەتنى چۈشەندىم. بىز سانائەت مۇھىم دەيدىكەنمىز، لېكىن يېزا ئىگىلىكى، چارۋىچىلىقتىن مەسىلە چىقسا، ھەممە ساھەلەر تەس كۈنگە قالىدىكەن، ھەممىمىزنىڭ ئىشى يۇرۇشمەيدىكەن. شۇڭا، بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن يېزا ئىگىلىك،

چاۋچىلىق رايونلىرى ئۇچۇن جان تىكىپ ئىشلىشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ خوتەن، ئالتايدەك يىراق جايلاردىن كەلگەن خېرىدالارنى بىر كۈنمۇ توختاتماي، تەلىپىنى قاندۇرۇشىمىز كېرەك، ـــ سادىق سۆزلىگەنچە ھايا-جىنىنى باسالماي ئاۋازى غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقىپ كەتتى، ـــ خەلق بولمىسا كادىرنىڭ، رەھبەرنىڭ نېمە كېرىكى دېھقان بولمىسا بىزدەك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كارخانىلىرىنىڭ نېمە كېرىكى؟

تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق ئىختىيارسىز ھالدا زاۋۇتنىڭ كىلەچىكى توغرىسىدا سۆھبەتكە چۈشۈپ كەتتى.

ـــ مەن تۇنۇگۈن گېزىتتىن ئىسلاھات توغرىسىدا يېزىلغان بىر باش ماقالىنى كۆردۈم. بۇنىڭدىن كېيىن بازار رىقابىتى قاتتىق بولىدىغان-دەك تۇرىدۇ. بىز ئۆزاققا قالماي مۇشۇنداق قاينامغا كىرىمىز، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ، ـــ پىلان بىلەن بۇيرۇپ بېرىدىغان ئىش ھازىرلا سۇسلىشىشقا باشلىدى. پىلان بويىچە بۇيرۇپ بەرگەندە كىشىلەر ياخشى ـ يامان دېمەي ئالىدىكەن، بىز «ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسە بۇيرۇق بىلەن تەڭشەيدىغان پىلان بار» دەپ يۇقىرىغا يۆلىنىۋالىدىكەنمىز.

ـــ مەن يېقىندىن بۇيان ئىسلاھات توغرىسىدىكى ھۆججەت ـ ماقالىلەرنى كۆپ كۆردۈم، ـــ دېدى سادىق ئويلىغانلىرىنى ئىزھار قىلىپ، ـــ بىز ھازىردىن باشلاپ تەييارلىق قىلىشىمىز لازىم، كېيىنكى ئەۋلادلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشى شارائىت ۋە مۇھىت يارىتىپ قويۇپ، ئاندىن سەپتىنى چۈشەيلى. كونكرېت قارىشىم مۇنداق: بىزنىڭ بىر خىل يېڭى مەھسۇلاتىمىزنى سىناق قىلىپ، تۈركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىشقا تېز بولسا ئىككى يىل، بولمىسا ئۈچ يىلدىن بەش يىلغىچە ۋاقىت كېتىدۇ. شۇڭا، بىز دەرھال تۇتۇش قىلىپ تېخىمۇ يېڭى، ئىلغار تېپتىكى تراكتورنى سىناشقا كىرىشەيلى. بىز ئۈچۈر بۆلۈمى قۇرايلى. چاڭ دېمەن بۇ ئىشقا مەسئۇل بولسۇن. بازار رىقابىتىدە ئۇچۇر كۆز قارىشى بولمىسا بولمايدۇ.

ـــ مەن سىزنىڭ بۇ قارىشىڭىزنى يۇزدە يۇز قوللايمەن، ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي تالغان بىلىنى ئۇياق ـ بۇياق تولغاپ قويۇپ، ـــ لېكىن ئەمدى بۇ قاينامغا سەكرىيەلمەيدىغاندەك قىلىمەن. بىز ئەمدى بەرداشلىق

بېرەلمەيمىز. مەردان بىلەن شىك خوڭچاڭنى ھازىردىن باشلاپ ئالدىمىزغا ئۆتكۈزەيلى!

ـــ شىك بىلەن ئوسمان چېكىنىمىز دەپ غىڭشىپ يۇرگىلى قاچان، ـــ دېدى سادىقمۇ بېلىنى تولغاپ قويۇپ. ئۇ رەسمىي بەل ئاغرىقىغا گىرىپتار بولۇپ قالغىلى ئىككى ـ ئۈچ يىل بولغانىدى.

ـــ بىز ياشىغان دەۋر كۈچمىزنى بەك كۆپ خورىتىۋەتتى. بولمىسا بۇنچە بولۇپ كەتمەيتتۇق، ـــ دېدى تاك ۋېنسەي غەمكىن ھالدا.

ـــ بۇ دېگەن قانۇنىيەت. ئىشلەتمىگەن ياغاچنىمۇ ئاخىر قۇرت يەيدىغۇ؟ ئىشلىتىلمەي ئۆزىمىزنى قۇرتقا يېگۈزگەندىن كۆرە، ئىشلەپ تۇرۇپ ئۇپراپ تۈگىگىنىمىز ئەۋزەل! ـــ دېدى سادىق بىلىنى رۇسلاپ تۇرۇپ.

سادىق بىلەن تاك ۋېنسەي ئويلىغانلىرىنى ھېچقانچە ئىشقا ئاشۇرۇشـ قىمۇ ئولگۇرمەي زاۋۇتتا چوك ئۆزگىرىش بولدى. يۇقىرىدىن ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ئۇقتۇرۇشى چۈشتى. ئۇقتۇرۇشنىك بېشىـ دىلا مۇنداق سۆزلەر بار ئىدى:

«يۇقىرى دەرىجىلىك پارتكوم كادىرلارنى ياشلاشتۇرۇش قەدىمىنى تېزلىتىپ، ئىسلاھاتنىك چوڭقۇرلىشىش تەرەققىياتىغا تېخىمۇ ياخشى ماسلىـ شىش ئۈچۈن، زاۋۇتنىڭلارنىك رەھبەرلىك ئاپپاراتىنى تۆۋەندىكىدەك تەڭـ شىدى: يولداش شىك خوڭچاڭنى پارتكوم سېكرېتارلىقىغا، يولداش مەرـ دان ئېلىنى زاۋۇت باشلىقىغا بەلگىلەشنى قارار قىلدى. يولداش تاك ۋېنسەي ئىككىنچى سەپكە چېكىنىپ تەنقىداتچى، يولداش سادىق زاۋۇت باشلىقى مەسلىھەتچىسى بولىدۇ...». ئۇقتۇرۇشتا يەنە شىك خەيدى، يەن زىلىلەرنىڭمۇ خىزمەتتىن چېكىنگەنلىكى كۆرسىتىلگەنىدى. لېكىن، ئوسـ مان، قۇدرەت، چىك دېمىنلەر توغرىسىدا گەپ يوق ئىدى. ئۆپكەمدىن قاداق چىقتى، مەن بىرىنچى بولۇپ چېكىنىدىغىنى دەپ يۇرگەن ئوسمان، ئۇقتۇرۇشتىن كېيىن ئىزىدا ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ تاك ۋېنسەي، سادىقلارـ نى ئىزدەپ:

ـــ مەن ئەتىدىن باشلاپ ئىشقا كەلمەيمەن، ـــ دەپ ماڭدى.

لېكىن، ھەر ئىككىسى:

ـــ بىز ئەمدى ھەر قانداق قارار چىقىرىشقا ھەقلىق ئەمەس. سەن مەردان بىلەن شىك خوكچاكنى خىجالەت قىلما، ئۆمرۈكنىك ئاخىرىدا ياماڭ تەسرات قالدۇرۇپ قويىسەن. سېنىك بۇ ئەپتىكنى كۆرگەنلەر نېمە دەپ قالىدۇ؟ ئەگەر راستتىنلا ئىشلىگۈك بولمىسا، تولا شەپە چىقارماي ئىدارە تەشكىلات باشقارمىسىنى ئىزدە، ـــ دېدى.

ئوسمان ئەتىسى ئىدارىگە قاراپ مېڭىپ يېرىم يولغا بارغاندا ئويلىنىپ قالدى. «بىر ۋاخلىققا توشقان تېرىسىمۇ پايلىمايدۇ» دەپتىكەن. ئۇلارنى ئىزدىسەممۇ «سىزنىك يەنە ئىككى يىللىق ۋاقتىكىز بار. پېشقەدەم كادىرلار-نىك ھەممىسىنى بىراقلا سەپتىن چىقارغىلى بولمايدۇ. ياش كادىرلار ئۆزلىرىنى ئوكشۇلغىچە پېشقەدەم كادىرلارنىك يېتەكلىشىگە موھتاج. بىر مەزگىل ئۆزئارا گىرەلەشتۇرۇلمىسە بولمايدۇ. بۇ يۇقىرىنىك پىرىنسىپى» دەپ ئاغزىمنى تۇۋاقلايدۇ. بولدىلا يەنە ئىككى يىل چىداي. ئۆز پىكرىمدە چىك تۇرۇۋالسام مەردان بىلەن شىك خوكچاكدا باشقىچە قاراش پەيدا بولۇپ، ئۇقۇشماسلىق چىقىپ قالمىسۇن... ئوسمان شۇنداق خىياللار بىلەن، ئىدارە تەشكىلات باشقارمىسىغا بېرىش نىيىتىدىن يېنىپ يېرىم يولدىن قايتىپ كەلدى.

مەردان مۇشۇ زاۋۇتتا تۇغۇلۇپ، ئوقۇپ، ئۆسۈپ ـ يېتىلىپ چىققان-لىقى ئۈچۈن تېزدىنلا ئىشنىك بېشىنى تۇتتى. ئىشلار كۆكۈلدىكىدەك ئوكۇشلۇق كېتىۋاتاتتى. يېڭى مەھسۇلاتنى سىناش بىلەن بولۇپ كەتكەن قۇدرەتىمۇ بۇرۇنقىدەك كۈندە مەردان بىلەن ئۈچرىشىپ تۇرالمايدىغان بولدى. زاۋۇتنىك ئىشلىرىغا چوكقۇر مۇھەببەت باغلاپ، جان پىدالىق بىلەن ئىشلەۋاتقان مەردانىنى كۆرگەن پېشقەدەم ئىشچىلار:

ـــ سادىقنىك ئۇزۇن يىل ئۇنى ئۆزىگە يارەمچى قىلغانلىقىنىك پايدىسى چوك بولدى. ئۇ ئاللىقاچان زاۋۇتنىك چوك ئىشلىرىنى ئىگىلەپ بوپتىكەن ئەمەسمۇ؟ مانا ئەمدى زاۋۇتنى تەمتىرىمەيلا باشقۇرۇپ كەتتى، ـــ دېيىشەتتى.

بىر كۈنى كەچتە قۇدرەت سادىقنى ئىزدەپ ئۇنىك ئۆيىگە كىردى.

قۇدرەت ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ سەل سولغۇن چىرايىغا زەن سالغان سادىق:

ـــ نېمە بولدۇڭ؟ ئۇيقۇڭغا قانمىغاندەك كۆزلىرىڭ پىلدىرلاپ، چىرايىڭ سولىشىپ قاپتىغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ 28 تېپلىق تراكتورنىڭ سىنىقىدا چارچىغان ئوخشايمەن، ـــ دېدى قۇدرەت گەپنى قىسقا قىلىپ، ـــ مەن چېكىنەيمىكىن دەيمەن.

ـــ نېمىشقا، سېنىڭ چېكىنىدىغىڭغا يەنە بىر يېرىم يىلدەك بارغۇ؟ ـــ دېدى سادىق ھەيران بولۇپ. قۇدرەت گەپ قىلماي ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ ھەققىي سەۋەبىنى دەيمۇ ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن قۇتۇلايمۇ؟ دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى.

ـــ مەن بىلىپ بولدۇم. كاللاڭدا دەڭسەپ، ئىچىڭدە چوت سوقۇۋاتسەن شەيتانغا نۇقتا سالىدىغان پىلانچى، ـــ دېدى سادىق چاقچاق قىلىپ. قۇدرەت يەنە زۇۋان سۇرمىدى.

ـــ دېمىسەڭ دېمە، مەن ئەمدى سېنى زورلىيالمايمەن. بۇيرۇقمۇ چۈشۈرەلمەيمەن، ـــ دېدى سادىق كۈلۈپ تۇرۇپ.

قۇدرەت ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋالغاندىن كېيىن:

ـــ دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ قىيىنى ئۆز بالاڭنىڭ قول ئاستىغا چۈشۈپ قالغاندىن كېيىنكى خىزمەت ئىشلەش ئوخشايدۇ، ـــ دېدى تومتاقلا.

ـــ ئېنىقراق دېمەمسەن؟ ـــ تېخىمۇ ھەيران بولۇپ سوردى سادىق.

ـــ بوپتۇ ئېنىقىنى ساڭا دەي، ـــ دەپ گەپ باشلىدى قۇدرەت، ـــ 28 تېپلىق تراكتورنى سىناق قىلىشقا باشلىغاندىن كېيىن ئىككى قېتىم مەردان بىلەن قاتتىق تۇتۇشۇپ قالدىم. ئۇ ھەر ئىككى قېتىمدا شۇنچە ئادەمنىڭ قېشىدا قىلچە ئايماي، «سەن كونسېرۋاتېپلىق قىلىۋاتسەن،»، «زامانىۋى ئۆزگىرىش بىلەن كارىڭ يوق، كونا خامانىنى سورىۋېرىدىكەنسەن»، «كونا تەجرىبەڭگە ئىسىلىۋالما» دەپ تەنقىد قىلىدى. بىر نېمە دەي دېسەم، ئۇ يېڭىدىن زاۋۇت باشلىقى بولدى، ئۆزۈمنىڭ

بالىسكەن. قىزىرىپ، تاتىرىپ تۇروپ بەردىم. ئۇنىڭكىنى ئاز دېگەندەك، ھېلىقى مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى مېڭ ئۇنىڭ كۆتىنى يالاپ، ھەيۋىسىنى ئۆستۇرۇپ: «مەردان چاڭجاڭ توغرا دەيدۇ. زاۋۇتىمىزدىكى پىشقەدەم يول-داشلارنىڭ ئۇچۇر كۆز قارىشى تولىمۇ ئاجىز بولۇۋاتىدۇ. 22 تېپلىق تراكتور بىلەن 28 تېپلىق تراكتورنىڭ نېمە پەرقى بار. ھەممىسى ئوخشاشلا كىچىك تېپتىكى تراكتور سىستېمىسىنىڭ سەل چوڭراق خىللىرىدىنغۇ؟ ھازىر ئىسلاھاتنىڭ دەسلەپكى چاغلىرى ئەمەس. دېھقانلار ئەمدى كىچىك ئۇچ چاقلىق، تۆت چاقلىق تراكتورلارنى ئىشلەتمەيدىغان بولدى. ئۇلار ئوتتۇرا تېپتىكى تراكتور سىستېمىسىنىڭ كىچىك خىللىرىنى ئىشلەڭلار دېيىشۋاتىدۇ. ئەمدى 28 نى ئىشلەشنىڭ ئەھمىيىتى يوق. بىز ئۇنى سىناقتىن توختىتىپ 36 تېپتىكىنى ئىشلەيلى ياكى 28 ئات كۈچىنى ئۆزگەرتىپ بىراقلا 36 غا كۆتۈرەيلى. بۇنىڭ ئۇچۇن بىر قانچە بۆلەك، زاپچاسلارنى ئۆزگەرتسەكلا بولىدۇ، دەپ مەردانغا خاتا ئەقىل كۆرسىتىۋاتى-دۇ. مەن ئۇنىمىدىم.» ماتورنى قانداق ئۆزگەرتسەن؟ ئاستى كۆۋرۈك (دېپەن) نى قانداق قىلسەن، ئېلېكتر قىسمىنى قانداق قىلسەن؟ بۇ ئىشلارنى ئۆزگەرتىش سىلەرچە شۇنچە ئاسانمۇ؟ قانچىلىك ۋاقىت كېتىدۇ بىلەمسىلەر؟» دەپ چۈشەندۈردۇم. لېكىن، مەردان مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭ-لاپ قويۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، بەلكى ئاچچىقى بىلەن: «يولداش باش ئىنژېنېر! چوڭ يۆنىلىشتە بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن كونكرېت مەسىلىنى بىر ـ بىرلەپ پىكىرلىشىپ بېكىتمەمدۇق؟ تىرىشىساقلا قىلغىلى بولمايدىغان ئىش يوق دادا! سەن بارغانچە يۈرەكسىز بولۇپ كېتىپسەن» دەپ تېخى مېنى مەسخىرە قىلىۋاتىدۇ. غۇرۇرلۇق ئاچچىقىم كېلىپ: «ھەي سويمىلار، سىلەر نېمىنى بىلەتتىڭلار» دەۋەتكىلى تاسلا قالدىم. لېكىن، يەنە ئۇنى ئاياپ گەپ قىلماي كېتىپ قالدىم. سەن ھازىر زاۋۇت باشلىقى بولمىساڭمۇ يەنىلا مەسلىھەتچى، مەردان سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلايدۇ. ھەرگىز ئۇ نېمىلەر-نىڭ پىكرىگە قوشۇلغىلى بولمايدۇ.

سادىقنى دەسلەپتىلا كۆلكە قىستاپ كەتكەندى. ئۇ ئۆزىنى ناھايىتى تەستە بېسىپ ئولتۇردى. قۇدرەتنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن ئۇ:

ـــ يارايسەن مەردان، سېنى خاتا تاللىماپتۇق. ئوغۇل بالا! مانا بۇنى ھەقىقىي زاۋۇت باشلىقىغا خاس خاراكتېر دەيمىز! زاۋۇت باشلىقى بولغان ئادەم ئاشۇنداق تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ، ئۆز گېپىنى يورغىلاتىپ، ئادەم چوقۇلايمەن دەيدىغانلارغىمۇ، ئۆزلىرىنىڭ ئىستاژى، سالاھىيىتىنى پەش قىلىپ ئالدىكىنى توسمەن دېگەن مويسپىتلەرگىمۇ يول قويماسلىقى كېرەك! ـــ دەپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتكۈچە ۋىقىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

سادىقنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تېڭىرقاپ قالغان قۇدرەت تېرىكتى:

ـــ بۇنداق ئىشلاردا ئەمدى سېنىڭ مەسئۇلىيىتىڭ يوق. شۇڭا، ئاغزىڭغا كەلگەنچە بىلجىرلاۋېرىسەن، ـــ دېدى ئاچچىقىدا.

ـــ سېنىڭمۇ مەسئۇلىيىتىڭ يوق، ـــ دېدى سادىق تېخىچە ۋىقىلداپ كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ ئۆز پىكرىڭنى بەرگەندىن كېيىن زاۋۇت باشلىقى قانداق قارار قىلسا ئۇنىڭ دېگىنى ھېساب. خاتا بولسا مەسئۇلىيەت سەندەك مۇئاۋىن باش ئىنژېنېرغا ئەمەس، بەلكى قارار چىقارغان زاۋۇت باشلىقىغا كېلىدۇ. لېكىن، خاتىرجەم بول، ئۇلارنىڭ خاتا ئەمەس. بالىلارنىڭ ئالدىنى توسما. بولمىسا يېڭى كۆتۈرۈلگەن قانىنام دولقۇنىدا ئەخلەت، چاۋالار بىلەن قاشقا چىقىپ قالسەن.

ـــ ھە، ئۇ نېمىلەرنىڭ ئارقىسىدا سەن بار كەنسەن ـ دە؟ ـــ قۇدرەتنىڭ كۆزلىرى ئاچچىقىدا چانقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالدى.

ـــ ياق مەن يوق! ئۇ ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى.

ـــ سەن تولا ئويۇنغا ئايلاندۇرما!

ـــ ئويۇنغا ئايلاندۇرمىدىم. سېنىڭ بۇ قىلىقىڭ توغرا ئەمەس. بۇ خۇددى «ئايىغى چىقىپ بولغان بالىنى ئۆملەيسەن، قولۇڭدىن يەنىلا مەن يېتىلەيمەن» دېگەن بىلەن باراۋەر!

ـــ نېمە قىلمەن دېسە مەيلىما؟ ـــ دېدى قۇدرەت سەل بوشاپ.

ـــ مەيلى، سەن بۇ زاۋۇتتىن يۆتكىلىپ كەت. بىر ئىككى يىل كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولما. بولمىسا مەردانىڭ ئالغا بېسىشىغا پۇتلىكاشاڭ بولغۇچى سەن بولۇپ قالىدىغان ئوخشايسەن. بولدى، سەن قاتارما، مەن

ئۆزۈم ئىدارىگە بېرىپ، سېنى يۆتكىتۈۋېتىمەن. تراكتور 2 ـ زاپچاسلىرى زاۋۇتىغا بېرىپ باش ئىنژېنېرلىقىڭنى قىل! ۋاقتىڭ توشقاندا ئاندىن پېنسىيىگە چىقىپ يېنىپ كېلەرسەن.

قۇدرەت سادىقنىڭ يېنىدىن بېشىغا نەچچە توقماق يېگەندەك خاموش كەيپىياتتا چىقىپ كەتتى.

ـــ ئاڭلىدىڭىزمۇ گۈلنىساخان؟ ـــ دېدى هاياجىنىنى باسالمىغان سادىق ئۇ چىقىپ كېتىشىگە گۈلنىساغا، ـــ كىشىلەرنىڭ ئۇنى «كىچىك سادىق» دېگىنى توغرا ئەمەس. ئۇنىڭ ئالدىدا سادىق هازىر نەلەردە قالدى. سادىق يېڭى زاۋۇت باشلىقى بولغاندا ئۆمىلەپ ماڭاتتى. مەردان سەكرەيمەن دەۋاتىدۇ. سادىق خېلىغىچە كىشىلەرنىڭ كۆزىگە قاراپ ئىش كۆرگەن. مەردان ئۆز دادىسىنىمۇ يولۇمنى توسما! بىر چەتتە تۇر! دەۋاتىدۇ. سادىق كىچىككىنە بىر زاپچاسنى يېڭىلاش، ئۆزگەرتىش ئۈچۈن تىرەپ تۇرۇپ قارار چىقىراتتى. مەردان پۈتۈن بىر تراكتورنى يېڭىلايمەن دەۋېتىپتۇ، ئەقلىگە، جاسارىتىگە باركاللا! ئىسلاهات بىر قېتىملىق ئىنقىلاب. ئۇ دەۋرنى يېڭىلايدۇ، ئادەملەرنى يېڭىلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئۇچقاندەك تەرەققىياتنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. داڭدار كارخانىچىلارنى تۇغدۇ. داۋاملىق غەلىبە دېگەن مانا شۇ گۈلنىساخان!

سادىق هاياجىنىنى باسالماي ئۆزلىرىگە يانداش ئولتۇرىدىغان تاڭ ۋېنسەينىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

3

مەردان، شىڭ خۇڭچاڭلار كېيىنكى يىلدىن باشلاپ بىر قاتار يېڭى مەسلىلەرگە دۇچ كەلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ هالقىلىق مەسىلە سۈپەت ئايمۇ ئاي تۆۋەنلەپ، خېرىدارلار ئارىسىدا تراكتورنى قايتۇرىمىز ياكى ئالماشتۇرۇپ بەرسۇن دېگۈچىلەر كۈنسېرى كۆپىيىۋاتاتتى. يېڭى زاۋۇت رەهبەرلىكى كۆز ئالدىدىكى مەسىلىلەرنى چېقىش قىلىپ، ئىنتىزامنى چىڭىتىدىغان تۈرلۈك تەدبىرلەرنى كۆرۈپ باقتى. لېكىن، ئۇنۇمى ئانچە

چوڭ بولمىدى. بىر كۈنى مەردان شۇڭ خۇڭچاڭغا:
ـــ بىز بۇنداق تىكىپ ـ سۆكىدىغان يولنى تۇتساق بولمىغۇدەك، سەۋەبىنىڭ نېگىزىنى تاپايلى، ـــ دېدى.
ـــ مەسلىنىڭ نېگىزى نەدە؟ ـــ دېدى شۇڭ خۇڭچاڭ ياندۇرۇپ سوراپ.
ـــ مەنمۇ كۆپ تەرەپنى ئويلىدىم. لېكىن، بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتىمەن. كونا ئىشچىلار بىلەن يېڭى ئىشچىلار نىسبىتىدىن بولۇۋاتامدىيا؟ ـــ دېدى مەردان ئىككى خىيال بىلەن. ئۇنىڭ بۇ پەرىزى شۇڭ خۇڭچاڭنىڭ ئىلگىرىلەپ پىكىر يۈرگۈزۈشىگە تۈرتكە بولدى.
ـــ بىزدە هازىرقى كونا، يېڭى ئىشچىلار نىسبىتى قانچە؟ ـــ سورىدى ئۇ مەردانىدىن.
ـــ يېڭى ئىشچىلار پۈتۈن ئىشچىلارنىڭ 68 پىرسەنتىنى ئىگىلەپتۇ. بۇ سان بۇ يىل يەنە ئۆرلەيدۇ، ـــ دېدى مەردان كۈندىلىك خاتىرىسىگە قارىغاندىن كېيىن.
ـــ مەخسۇس تېخنىكومىلارنى پۈتتۈرۈپ كەلگەنلەر بىلەن ئۆزىمىزنىڭ كەچ كۈرسىلىرىدا تېخنىكا بىلىمى ئاشۇرغانلار قانچىلىكتۇ؟
ـــ بۇنى ستاتىستىكىلاپ كۆرمىدۇق. لېكىن، يېڭى ئىشچىلارنىڭ 80 پىرسەنتى ئۆزىمىزنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن ئۆز پەرزەنتلىرىمىز. شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئەينى چاغدىكى 20 ـ 30 پىرسەنت ساۋاتسىزلاردىن كۆپ ياخشى ـ دە، ـــ دېدى مەردان.
ـــ مەسىلە ئايدىڭلاشتى، ـــ دېدى شۇڭ خۇڭچاڭ خۇشاللىقدا يانپېشىغا ياقىدە ئۇرۇپ قويۇپ، ـــ دېمەك هازىر سۈپەت مەسىلىسىنى چىقىرىۋاتقانلار دەل ئاشۇ ئۆزىمىزنىڭ گەپ ئاڭلىماس پەرزەنتلىرى. ئۇلار مەدەنىيەت سەۋىيىسىدە ئەينى چاغدىكى ساۋاتسىزلاردىن ياخشى بولغىنى بىلەن ئەخلاق، پەزىلەت، ئىدىيە، ئىستىل، تۇرمۇش، ئىنتىزامدا ئۇلارغا يەتمەيدۇ. مەشغۇلات قائىدىسىگە رىئايە قىلماي قول ئۇچىدا ئەپلەپ، سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋاتقانلار ئاشۇلار. ئۇلار ئۆزىچە، بىز بۇ زاۋۇتتا چوڭ بولغان، هازىر زاۋۇت باشلىقى، سېكرېتار دېگەنلەرمۇ ئۆزىمىزنىڭ دوستلـ

رى. بىرەر ئىش بولسا يۆلەيدىغان ئاتا ـ ئانىمىز بار. بىزگە كىم گەپ قىلالايدۇ؟ دەپ قارايدۇ. گەپ قىلالمىغىنىمىزنى كۆرسۇن! زاۋۇت تۈزۈمى دېگەن شۇ زاۋۇتنىڭ قانۇنى، ئۇنى ھەر قانداق ئادەمنىڭ كۆزگە ئىلماسقا ھەققى يوق.

ـــ بۇنىڭ مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. لېكىن، ئاساسىي سەۋەب شۇمىدۇ؟

ـــ ئاساسىي زىددىيەت ۋە ئاساس بولمىغان زىددىيەت نۇقتىئىنەزدىن ئېيتقاندا بىر جايدا، بىرلا ۋاقىتتا ئاساسىي زىددىيەتتىن بىرىمۇ، ئىككىسىمۇ، ھەتتا ئۇنىڭدىن كۆپرەكمۇ بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، شۇ مەزگىلدە چوقۇم ئۇنىڭدىن بىرى ئاساسىي رول ئويناپىدۇ. قالغانلىرى ئاساسىي بولمىسىمۇ ئۇنىڭغا تۇرتكە بولىدۇ. بىز مۇشۇ فورمۇلا بويىچە ئىزدىنىپ كۆرۈشىمىز كېرەك، ـــ دېدى شىڭ خۇڭچاڭ.

شىڭ خەيدى تاكى ئازادلىققىچە ئورنى ئىسسىماي جاھانكەشتىلىك قىلغان ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن 30 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغاندىلا ئاندىن شىڭ خۇڭچاڭنىڭ ئانىسى بىلەن توي قىلغان، ئايالى توي قىلىپ ئۈچ يىل ئۆتكەندىن كېيىن قورساق كۆتۈرگەن. ئاكىسى شىڭ نەن تۇغۇلغاندا شىڭ خەيدى ئۇنى تەستە تۇغۇلدى، دېگەن مەنىدە ئۇنىڭغا نەن (难) دېگەن ئەركىلەتمە ئىسمىنى قويغان. ئارىدىن ئالتە يىل ئۆتكەندە شىڭ خۇڭچاڭ تۇغۇلغان. دادىسى ئۇنى ئۇزۇندا تۇغۇلدى دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئىۇزۇندىكى « 长 » خېتى بىلەن «چاڭ ـ چاڭ» دېگەن ئەركىلەتمە ئىسمىنى قويغان. ئۇ مەكتەپ پۈتتۈرۈپ كەلگەندىن كېيىن دادىسى ئاندىن ئۇنىڭ ئىسمىنى قىزىلدىكى خۇڭ، زاۋۇتتىكى چاڭ، مەنسىدە شىڭ خۇڭچاڭ دەپ ئۆزگەرتكەن. شىڭ خەيدى چوڭ ئوغلى شىڭ نەنىنى كۆپ ئوقۇتالمىغان، ئۇنى زاۋۇت ئاچقان تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈشى بىلەنلا ئىشچى قىلىۋەتكەن، بۇ ئۇنىڭ دەسلەپ سېخ مۇدىرلىقى بىلەن ئالدىراش بولسا، كېيىن «ئۇڭچى» نام بىلەن 11 يىل قېقىندى، سوقۇندى بولۇپ يۈرگىنى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. لېكىن، شىڭ ئائىلىسى كىچىك ئوغلىنى ئوقۇتۇش ئۈچۈن كۈچ

ئايمىغاندى. شۇك خەيدىنىڭ ئايالى ساۋاتلىق بولۇپ، ئىستانوك ئىشچىسى ئىدى. ئۇ سەككىز سائەتلىك ئىشتىن باشقا شۇك خەيدىنىڭ ئىشى بىلەن قىلچە كارى بولمايتتى. ئۇ زاۋۇت باشلىقى بولغاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ نېمىلەرنى قىلىۋاتقىنىنى سوراپمۇ قويمىغان. لېكىن، كىچىك ئوغلى شۇك خۇجىچاڭنىڭ ئۆگىنىشى ئۈستىدە ھەر كۈنى مېخانىك قادىلىۋېلىپ تەكرارلاتقۇزاتتى. شۇ سەۋەبلىك پات ـ پات تاماقمۇ ئەتمەي، شۇك خەيدى بىلەن ئوغلى شۇك نەننى ئاشخانىدىن تاماق ئېلىپ يەكلار دەپ ئۆيدىن چىقىرىۋېتەتتى. ئۇ كىچىك ئوغلىنىڭ ئۆگىنىشىدىكى ئۆزگىنىڭ كۈچى يەتمىگەن جايلىرىنى ھېس قىلغاندا شۇك خەيدىنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ:

ـــ بۇنى سەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ بەر. ئاندىن تاماق ئېتىپ بېرىمەن، ـــ دەيتتى.

شۇك خەيدى ئۆزىمۇ كۆپ ئوقۇمىغان ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنىڭغا ھېنىكمۇ كۈچۈم يەتمەيدىكەن، دەپ قۇتۇلماقچى بولغاندا:

ـــ ئۆزۈڭ چۈشەندۈرەلمىسەڭ قوشنىمىز ۋاڭ ئىنژېنېرنى چاقىرىپ چىق. ـــ دەيتتى ...

شۇك خۇجىچاڭمۇ مەردانغا ئوخشاش مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن كېيىن ئالىي مەكتەپكە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش بىلەن شىئەن قاتناش ئىنىستىتۇتىغا ئىمتىھان بەردى. ئۇ يەردە ئانسىنىڭ مائارىپ سىستېمىسىدا ئىشلەيدىغان بىر پروفېسسور تۇغقىنىنىڭ ياردىمى بىلەن ئەلا دەرىجىدە مەكتەپ پۈتتۈرۈپ كەلدى. ئۇ سىياسىي ئىقتىساد كەسپىنى ئوقۇغانىدى. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دادىسىنىڭ نازۇك ھېتاللار 1 ـ سېخىغا تەقسىم قىلىنىدى. ئۇ كادىر بولۇپ ئىشلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن، ئۆزى تەلەپ قىلىپ ئىككى يىل ئىشچى بولۇپ چېنىقتى. شۇك خەيدى ئۇ چاغدا «ئوڭچى» نام بىلەن ئادەتتىكى ئىشلارنى قىلاتتى. شۇڭا، ئەينى چاغدا ئۆزىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن، ھازىر سېخ مۇدىرلىقىنى قىلىۋاتقان ۋاڭغا ئۇنى تونۇتقۇزدى. كېيىن شۇك خەيدىنىڭ مەسلىسى بىر تەرەپ قىلىنىدى. ئۆزۈڭغا قالماي شۇك خۇجىچاڭ پارتىيىگە ئەزا بولۇپ قوبۇل قىلىنىدى. ئۇ كەسپىي جەھەتتىن كۈنسېرى كۆزى پىشىپ يېتىشىۋاتاتتى. لېكىن، ئۇنىڭ

مەمۇرىي جەھەتتىن گۈرۈپپا باشلىقى چاغلىقمۇ ۋەزىپىسى يوق ئىدى. ئۇ ناھايىتى لوگىكىلىق، تەمكىن سۆزمەنلىكى بىلەن ئۇزۇنغا قالماي ئەتراپتىكىلەر، ئاندىن زاۋۇت باشلىقلىرى ئالدىدا تونۇلۇشقا باشلىدى. ياچېيكا سايلىمىدا تاك ۋېنسەي، سادىقلارنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلمىغان مۇئاۋىن ياچېيكا سېكرېتارى بولۇپ سايلاندى. كېيىنكى قېتىملىق سايلامدا ياچېيكا سېكرېتارى بولدى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن كېيىنكى پارتىينى رەتلەش بولغاندا پارتكوم زاۋۇتتا بىۋاستە ياچېيكىلار كۆپ بولۇپ كەتتى، دەپ قاراپ، تۆت باش ياچېيكا تەسىس قىلدى. شۇڭا خۇڭچاڭنى نازۇك مېتاللار 1 ـ، 2 ـ سېخى، چوڭ زاپچاسلار سېخىدا قۇرۇلغان بىرلەشمە باش ياچېيكىنىڭ سېكرېتارى قىلىپ سايلىدى.

شۇڭا خۇڭچاڭ دادىسىدەك ئورۇقمۇ ئەمەس، سېمىزمۇ ئەمەس، ئېگىز، قاراقاش، قوي كۆز چىرايلىق يىگىت ئىدى. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپ ئۇيغۇر باللىرى بىلەن كۆپرەك ئوينىغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇرچە گەپلەرنى خېلى ئوبدان سۆزلەيتتى. سىرتتىن كۆرگەن ئادەملەر ئۇنىڭ بۇغداي ئۆڭ رەڭگى، ئىچىگە كىرىپ كەتكەن قوش قاپاقلىق كۆزىگە قاراپ، ئۇيغۇرمۇ دەپمۇ قېلىشاتتى.

شۇڭا خۇڭچاڭ بىر قانچە كۈن سېخلارنى ئارىلىغاندىن كېيىن مەرداننىڭ يېنىغا كىرىپ:

ـــ پېشقەدەم ئىشچىلار «سادىق چاڭجاڭدا بىر يانچۇق خاتىرىسى بار، ئۇنىڭدا زاۋۇت مۇشكۈل كۈنگە قالغاندا قانداق قىلىشنىڭ پرىنسىپ، چارە ـ تەدبىرلىرى يېزىلغان» دەيدۇ. مەن كۆرۈشۈپ باقايمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ زاۋۇت باشقۇرۇشتا نەدىمۇ ئۇنداق تەيىار ئەندىزە بولسۇن؟ ـــ دېدى مەردان ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەي.

ـــ بۇ سۆزۈڭ توغرا بولمىدى، ـــ دېدى شۇڭا خۇڭچاڭ ئۆز قارىشىنى چۈشەندۈرۈپ، ـــ تەيىار ئەندىزە بولمىغىنى بىلەن، چوڭ يۆنىلىشنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان، پرىنسىپ، قائىدە ـ قانۇنلار بولىدۇ. بولمىسا سەن سەنچە، مەن مەنچە زاۋۇت باشقۇرىدىغان گەپمۇ؟ بىز بۇ ئىش توغرۇلۇق سادىق ئاكام بىلەن بىر سۆزلىشىپ باقمايلىمۇ؟

ـــ سەن ئۆزۈڭ سۆزلىشىپ كۆر. مېنىڭ بۇ بىر قانچە كۈندە قىلىدىغان ئىشىم تولىمۇ كۆپ. ئەگەر راستتىن شۇنداق بولۇپ چىقسا بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلىمىزدۇق، ـــ دېدى مەردان ئۆزىنى ئوڭشۇپلىپ.

شىڭ خۇڭچاڭ سادىق بىلەن كۆرۈشۈپ، پىشقەدەم ئىشچىلاردىن ئاڭلىغانلىرىنى ئېيتىۋىدى، ئۇ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ سىلەر سۈپەتىنىڭ تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى ئاساسەن توغرا تەھلىل قىلغانەدىڭ قىلىسىلەر. لېكىن، ئۇلار دېگەنەدەك مەنىدە ھەممىگە جاۋاب تېپىلىدىغان ئۇنداق «سىرلىق خاتىرە» يوق. بىر خاتىرەم بار. مەن ئۇنى رەتلەپ چىقاي، كۆرۈپ بېقىڭلار. پايدىلانغۇدەك يەرلىرى بولسا پايدىلىنارسىلەر.

سادىق شۇ كۈندىن باشلاپ بىر قانچە كۈن كۈندۈزگە ئاخشىمىنى ئۇلاپ، باش چۆكۈرۈپ ئىشلەپ خاتىرىسىنى رەتلەپ چىقتى. خاتىرىنىڭ بېشىغا قىسقىچىلا قىلىپ مۇنداق كىرىش سۆز يازدى: «بىر زاۋۇتتا ھەر قانداق ئىشچى ـ خىزمەتچى قايسى مىللەت، قانداق جىنس، قېرى، ياش دېمەستىن ئۆزىنى ئاساسىي ماھارەتتە تولۇق يېتىشتۇرۇپ چىقىشى كېرەك. ئاساسىي ماھارەتتە يېتىشتۇرۇشنىڭ يولى ئىككى: بىرى، ئەمەلىي مەشغۇلات ئارقىلىق ئىگىلەش؛ يەنە بىرى، كەڭ دائىرىلىك تېخنىكا بىلىمى بىلەن ئۆزىنى قوراللاندۇرۇش. بىز بۇنى ئاساسىي ئۇل سىلىش دەيمىز. پەقەت مۇشۇنداق جەريانىنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، ھەقىقىي ئىشچىلار ئەنئەنىسى بويىچە ئۆزىنى يېتىشتۇرۇپ چىققۇچىلارلا ئۆز ساھەسىدە تەڭداشسىز ماھارەتچىلەر، قاتتىق سۆڭەك مەشغۇلاتچىلاردىن بولۇپ چىقالايدۇ، ھەقىقىي ئىشچى دېگەن سالاھىيەتكە ئىگە بولالايدۇ».

مەردان بىلەن شىڭ خۇڭچاڭ خاتىرىنىڭ كىرىش سۆزىنى كۆرۈپلا ئىشىنىڭ تېگىگە يەتكەنەدەك بولدى. ئۇلار زور قىزىقىش بىلەن خاتىرىنىڭ كونكرېت مەزمۇنىنى كۆرۈشكە باشلىدى:

«تۆۋەندىكىلەر بىزنىڭ ئىشچىلارنىڭ تېخنىكا بىلىمىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن 45 يىلدىن بۇيان ئاچقان كۇرس ۋە ئۇنىڭغا سالغان ماددىي، مەنىۋى مەبلىغىمىزنىڭ يىلنامىسى:

بىرىنچى، 1954 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى 1 ـ ئەۋلاد ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرىنى تەربىيىلەش مەقسىتىدە ئۇلارغا مەخسۇس كۇرس ئېچىلدى. ئۇيغۇر شاگىرتلاردىن 120 ئادەم قاتناشتى. مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە قاراپ ئۇچ سىنىپقا ئايرىلدى. ئۇلار مەدەنىيەت، تېخنىكا ھەم سىياسەت ئۆگەندى. دەرسخانىدا بىر يىل ئۆگەنگەندىن كېيىن، مېخانىك، سىلسارلىق، ماشىنا رېمونت كەسپىلىرى بويىچە سېخلارغا بۆرۈپ يەنە يېرىم يىل ئەمەلىي پراكتىكا قىلغاندىن كېيىن قايتا تەقسىم قىلدى.

ئىزاھات: قۇدرەت بىلەن ئىككىنچى بىرىنچى قېتىم مۇشۇ كۇرستا ئوقۇغان.

ئىككىنچى، شۇ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى مۇتەخەسسىسلىرى دەرس ئۆتكەن تراكتور رېمونتچىلىق كۇرسى ئېچىلدى. بۇ سىنىپتا 60 ئادەم ئوقىدى. ھەر كۈنى چۈشتىن بۇرۇن دەرس ئاڭلاپ، چۈشتىن كېيىن سېخقا بۆرۈپ پراكتىكا قىلدى. بۇ سىنىپتا ئۇيغۇر شاگىرتلاردىن 12 نەپىرى بار ئىدى. بۇ كۇرسنىڭ ئۆگىنىشى كېيىنكى يىلى 6 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ئاياغلاشتى.

ئۇچىنچى، 1956 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى كەسپىي مەكتىپى قۇرۇلدى. زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭ مۇدىرلىقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالدى. باشلانغۇچ مەكتەپ مەلۇماتى، باشلانغۇچ مەكتەپ يۇقىرى سىنىپ مەلۇماتى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتى بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 32 سىنىپقا ئايرىلدى. جەمئىي 800 ئادەم قاتناشتى. بۇ بارلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ % 57 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇنىڭغا قاتناشقان مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 188 نەپەر. بۇ مەكتەپنىڭ چەكلەنگەن ۋاقتى يوق. تەلەپكە يەتكۈچە ئوقىدى.

تۆتىنچى، 1958 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى زاۋۇت يېرىم ئوقۇپ، يېرىم ئىشلەيدىغان ئۇچ يىللىق تراكتور كەسپى بويىچە مەخسۇس ئوتتۇرا تېخنىكوم كۇرسى ئاچتى. ئۇنىڭغا ئىككى سىنىپ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى. خەنزۇلار 60 نەپەر، ئۇيغۇرلار 40 نەپەر.

ئىزاهات: قۇدرەت بىلەن ئىككىنچى قېتىم بۇ كۆرسىنىڭ خەنزۇ سىنىپىدا ئوقۇدۇق. 1959 ـ يىلى 3 ـ ئايغا كەلگەندە بۇ كۆرسىنىڭ باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئىدارە ئۆتكۈزۈۋالدى.

بەشىنچى، 1960 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ھەر قايسى سېخلار تېخنىكا ۋە مەدەنىيەتكە يۈرۈش قىلىش قەسەمياد يىغىنلىرىنى ئاچتى. ئىشتىن سىرتقى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش سىنىپلىرىدىن 23 سى، مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئاشۇرۇش سىنىپلىرىدىن 40 ى ئېچىلدى، جەمئىي 1940 ئادەم قاتناشتى. بۇ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ % 84.8 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇلاردىن 410 ئادەم ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى.

زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ لەنجۇڭ قوشۇمچە مۇدىرلىقنى ئۆتىدى.

ئالتىنچى، 1960 ـ يىلى 5 ـ ئايدا ئىشتىن سىرتقى ئالىي مەكتەپ سىنىپى ئېچىلدى. ئوقۇغۇچىلار سانى 50 نەپەر، دەرسلىكى ئالىي ماتېماتىكا؛ مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەردىن ئىككىسى بار، ئىسىم ـ فامىلىسى: سادىق مامور بىلەن قۇدرەت ئىلى.»

ـــ بۇلارنىڭ كېيىنكى چاغلاردا ھەممىگە بەرداشلىق بېرىپ، ھەر خىل توساق ۋە قىيىن ئۆتكەللەرنى بىر ـ بىرلەپ يېمىرىپ تاشلىشى ئەينى چاغدا، ئۆگىنىشلا بولسا بېشىنى تىقىپ، ئۆزلىرىنى يېتىشتۇرۇشتىن بولغاندىكەن ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى شىڭ خۇكچاڭ خاتىرىنىڭ بىر قىسمىنى ئوقۇپ ئىچكى تەسراتىدىن ئۆزىنى باسالمىغان ھالدا.

ـــ ھېلىقى ئۇچ يىللىق كۆرستا دادام باشتىن ـ ئاخىر مېخانىكا سىنىپىدا ئوقۇپ، قورال ـ سايمان سېخىدا پراكتىكا قىلغانىكەن. سادىق ئاكام سوغۇق پىششىقلاش بىلىملىرىنى ئىگىلەپ بولغاندىن كېيىن، ئىسسىق پىششىقلاش بىلىمىنى ئۆگىنىپ، قۇيمىچىلىق، تۆمۈرچىلىك سېخلىرىدا پراكتىكا قىلغانىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ ماشىنىسازلىق بىلىمى بىر قەدەر مۇكەممەل، ئەتراپلىق، قەيەردىن گەپ ئاچساڭ ئۇ شۇ ئىش توغرىسىدا ھازىر جاۋاب، ـــ دېدى مەردان خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ.

ـــ ئۇلارنى قىيىن شارائىت شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان. بىز

بولساق هازىرقىدەك ياخشى شارائىتتىمۇ يولنى جايىدا ماڭالمايۋاتىمىز. بۇمۇ بىر مەسىلە ئىكەن دېگىنە، «قېيىن شارائىت ئىرادىنى چىنىقتۇرىدۇ»، «تەيىارغا ئۆگەنسەك ھەيىار بولۇپ چىقسەن» دېگەن گەپ راست ئىكەن، ـــ دېدى شىك خۇجاڭ.

ـــ ئوقۇ، ئايقىنى ئاڭلايلى!

«يەتتىنچى، 1962 ـ يىلى 8 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنى مىللىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىك ئىشتىن ئايرىلغان مەخسۇس تېخنىكا تەربىيىلىنىش كۇرسى ئېچىلدى. 76 ئادەم ئىمتىھان ئارقىلىق قوبۇل قىلىندى. ئۇچ سىنىپقا بۆلۈندى. تېخنىكا ئۆگىنىدىغانلار 42 پىرسەنتتىن، مەدەنىيەت ئۆگىنىدىغانلار 42 پىرسەنتتىن، سىياسەت ئۆگىنىدىغانلار 16 پىرسەنتتىن تەشكىل قىلدى. ۋاقتى بىر يىل. مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۇلارنىك ئىچىدىن ھەر ساھەدىكى كادىرلار تاللاندى.»

ـــ ۋاڭ لەنجۇڭ قالتىس ئادەم ئىكەن جۇمۇ؟ ـــ دېدى شىك خۇجاڭ تەسىرلەنگىنىدىن يەنە گەپ ئارىلاپ، ـــ پارتىيىمىزنىك مىللىي سىياسىتىنى تەلتۆكۈس ئىجرا قىلغۇچى دېسەك كېچىكمىمۇ ئار-تۇق كەتمىگۈدەك. ئۇ ھەتتا كادىر تاللاش كۇرسىغىچە ئويلاپ يېتىپتۇ ئەمەسمۇ...

ـــ ئوقە!

«سەككىزىنچى، 1965 ـ يىلى سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەرىكىتى باشلىنىش بىلەن بۇ خىلدىكى كۇرسلارنى ‹شيۇجېڭجۇيىلىق› نى تەرغىب قىلىدىغان، ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى نەزەرىيىسى بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ‹زەھەرلەيدىغان› نەرسە دەپ قارىلىپ تارقىتىۋېتىلدى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ‹ئىلىم زومىگەر›لىرىنى يېتىشتۇرمەكچى بولغان دەپ ۋاڭ لەنجۇڭ، تاڭ ۋېنسەي ۋە مەندىن ‹ھېساب› ئېلىندى. ‹ئاق مۇتەخەسسىس› دېگەن قالپاق بىلەن قۇدرەتتىك بېشىدا ئۇزۇنغىچە كالتەك ئويىندى.»

ـــ سادىق ئاكام بۇ يەرنى ئىزاھلاپ ناھايىتى ياخشى قىپتۇ. بولمىسا

نۇرغۇن ياشلار بۇ تارىخنى بىلمەيدۇ. تارىخ دېگەننى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ يازمىغانلارنى يوق دېگىلى بولامدۇ؟

ـــ مانا بۇ مادداً دەل ھازىرقى ياشلىرىمىز بىلمەيدىغان تارىخ. مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ياخشى نەرسىلەرنى يوقىتىپ، يامان نەرسىلەرنى تەرغىب قىلغان تەرەپلىرى ئاز ئەمەس ئىكەن جۇمۇ، ـــ دېدى شىڭ خۇكچاڭ مەيۈس كەيپىيات بىلەن.

ـــ ئاز ئەمەس دېسەڭ تولۇق بولمايدۇ، پۈتۈنلەي دېيىش كېرەك. چۈنكى، مەركەز بۇ ئىنقىلابنى تامامەن خاتا ئېلىپ بېرىلغان دەپ يەكۈن چىقاردى، ـــ دېدى مەردان تۈزىتىش بېرىپ. ئاندىن سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئېيتتى، ـــ ئوقە! تېزرەك ئوقۇپ تۈگىتەيلى! مەن بىر مەجلىس ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان.

ـــ بىر چاغلاردا مەجلىس دېسە بېشىڭ ئاغرىيتتى ـ ھە؟

ـــ ئۇ ئۆگىنىش دەۋرى. كۈندە مەجلىسكە بەنت بولساڭ ھېچنېمىنى ئۆگىنەلمەيسەن. ھازىر ئوخشىمايدۇ. مەجلىس ئاچمىساڭ، ئەھۋال ئۇققىلى بولمايدۇ، ئەھۋالنى بىلمىسەڭ قانداق پېتەكچىلىك قىلىسەن؟ ھېلىمۇ مەن ئۇنىڭغا خۇشتار ئەمەس، ئامال يوق. شۇنداقتىمۇ ئىمكانقەدەر ئاز مەجلىس ئېچىشقا تىرىشىمەن.

ـــ لېكىن، مەن سېنىڭ بىر ئىشىڭغا قايىل ھەم خۇشتار، گەپنى ناھايىتى قىسقا، مېغىزلىق قىلىپ سۆزلەيسەن. مەن ئۆگىنەلمەيۋاتىمەن.

ـــ سەن ئۆگەنگەن پەتنىڭ شۇنداق خۇسۇسىيىتى بار. سىياسىي ئىقتىسادچىلارنىڭ ئادەتتىمۇ گېپى كۆپرەك بولىدۇ.

ـــ «بىلمىسىز ئادەم كۆپ سۆزلەيدۇ» دېگەن تەمسىل ئېسىمگە كەلسىلا ئۆزۈمنى بېسۋېلىشقا ئورۇنمەن. لېكىن، يەنە بىر يەردە كەتكۈزۈپ قويىمەن.

ـــ سېنى بىلمىسىز دېگىلى بولمايدۇ، بەلكى ئاتا مىراس ئادەت بولسا كېرەك. شىڭ مۇدىرمۇ ئۆز ۋاقتىدا كۆپ سۆزلەرمىشكەن. ئوقۇ، ئوقە!

«توققۇزىنچى، 1976 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى زاۋۇتتا كۈرس ئېچىش تۇزۇمى ئەسلىگە كەلدى. لېكىن، ئۇ تامامەن سىياسىي تۈس ئالغان كۈرس ئىدى. دەسلەپ ‹21 ـ ئىيۇل› ئىشچىلار ئالىي مەكتىپى ئېچىلدى. كېيىن يەنە ‹21 ـ ئىيۇل› ئىشچىلار ئىشتىن سىرتقى مەكتىپى ئېچىلدى. ھەر ئىككىسىدە سىياسىي دەرس ئاساس قىلىندى.

ئونىنچى، 1979 ـ يىلى مەخسۇس ماشىنىسازلىق كەسپى بويىچە، مۇددىتى ئىككى يىللىق ئالىي تېخنىكوم سىنىپى ئېچىلدى. ئوقۇغۇچىلىرى 30 نەپەر، خەنزۇ، مىللىي ئازلاش، قۇدرەت قوشۇمچە سىنىپ مۇدىرى بولدى. ئاساسلىق دەرسنى ئۆزى ئۆتتى.

ئون بىرىنچى، شۇ يىلى 9 ـ ئايدا، ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت بىلىمىنى ئاشۇرۇش كۇرسى ئېچىلدى. ئاساسىي بىلىملەر بويىچە پۈتۈن زاۋۇت ئا، ب سىنىپ دەپ ئىككىگە ئايرىلدى. ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم، ئىككى سائەتتىن ئوقۇدى. ھەر قارارى بىر يىل.

ئون ئىككىنچى، 1979 ـ يىلى 11 ـ ئايدا زاۋۇت بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك سۈپەت باشقۇرغۇچىلارنىڭ كۇرسى ئېچىلدى. 71 ئادەم تەربىيىلەندى. كېيىنكى قارارلاردا ھەر قايسى سېخلاردىكى ئومۇمىيۈزلۈك سۈپەت باشقۇرغۇچىلارنىڭ تايانچىلىرى تەربىيىلەندى. ئاندىن پۈتۈن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئاربىسىدا يولغا قويۇلدى.

ئون ئۈچىنچى، 1984 ـ يىلى 6 ـ ئايدىن 1986 ـ يىلى 12 ـ ئايغىچە 20 قارار ئىشتىن سىرتقى كۇرس ئۆيۈشتۇرۇلدى. 35 ياشتىن تۆۋەن 730 نەپەر ياش ئىشچى، كادىرلار تەربىيىلەندى. ھەر قارار 90 كۈن، 180 سائەت. ‹جۇڭگو ھازىرقى زامان تارىخى›، ‹ئىلمىي سوتسىيالىزمدىن ساۋات›، ‹جۇڭگو ئىشچىلار سىنىپىنىڭ تارىخىي بۇرچى› قاتارلىق ئۇچ كىتابنى سىستېمىلىق ئوقۇپ تۈگەتتى. ھەر قارارلا 30 ـ 40 گىچە ئادەم ئىشتىن ئايرىلىپ پۈتۈن كۈن ئۆگىنىدى. ئۇلار كېيىن سېخلاردىكى ئۆگىنىشكە بېتەكچىلىك قىلدى.

ئون تۆتىنچى، 1986 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى لياۋنىڭدا

چقىدىغان «كوممۇنىست» ژۇنىلى زاۋۇتىمىزدا شۆبە كۆرس ئېچىپ، 100 ئوقۇغۇچىنى يېرىم يىل تەربىيىلەپ بەردى.

ئون بەشىنچى، مەملىكىتىمىزدە ئومۇمىيۈزلۈك ئېچىۋېتىش باشلانغاندىن كېيىن زاۋۇتىمىز يېڭى ۋەزىيەتكە ماسلىشىش ئۈچۈن، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان مائارىپ بۆلۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپلا قالماي، بەلكى ئۇنىڭ ئورنىنى بىر دەرىجە كۆتۈرۈپ، «مائارىپ مەركىزى» قىلىپ ئۆزگەرتتى. بارلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئۈچ يىل ئىچىدە قايتا تەربىيىلەپ چىقىش ئۈچۈن زاۋۇت مالىيىسىدىن 1 مىليون 200 مىڭ يۈەن ئاجراتماقچى بولدى.

ئىزاھات: مائارىپ مەركىزىنى قۇرۇش، 1 مىليون 200 مىڭ يۈەن ئاجرىتىشتىكى سەۋەب، ھازىرغىچە كونىلارنىڭ ئورنىغا چىققان 70 پىرسەنتتىن ئارتۇق يېڭى ئىشچىلار بىلەن شاگىرتلارنى قايتا تەربىيىلەش كۆزدە تۇتۇلغان. بۇ ئەمدى سىلەرنىڭ كۆز ئالدىڭلاردىكى قىلىدىغان ئىش.»

مەرداننىڭ كۆڭلى بىردىنلا يورۇپ كەتتى ـ دە:

ـــ مەسىلە ئايدىڭ بولدى، ـــ دېدى ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ.

ـــ توختا، يەنە ئازراق بار! ـــ دېدى شىڭ خۇڭچاڭ.

ـــ ئوقۇ!

سادىق ئۇزۇن يىللاردىن بۇيانقى خاتىرىسىنى مۇنۇ سۆز بىلەن ئاياغلاشتۇرغانىدى.

«ئىشنى بېشىدىنلا چىڭ تۇت»، «ئادەمنى كىچىك چېغىدىن باشلاپ توغرا يېتەكلە» دېگەن گەپ بار. بىر ئىشچىنى ئۆلچەمگە لايىقلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەمەلىي مەشغۇلاتقا سالغاندىن باشقا قاتتىق تۇرۇم ئاستىدىكى بىلىم ئاشۇرۇشنى تاكى ئۆلچەمگە يەتكۈچە داۋاملاشتۇرۇش كېرەك. بۇ ئارقىلىق ئۇزلۇكسىز ئۆگىنىشنى ئۇنىڭ ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلاندۇرۇپ، ئەنئەنە دەرىجىسىگىچە يۇقىرى كۆتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ئەنئەنە ئاندىن زاۋۇتنىڭ ئەنئەنىسىگە ئايلىنىدۇ ـ دە، ئۇ چاغدا

كىم زاۋۇت باشلىقى بولمىسۇن، بۇ ئەنئەنىنى يوقىتىپ قويمىسلا زاۋۇتنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا روناق تاپقۇزالايدۇ.»

4

مەردان بىلەن شىك خۇكچاڭغا سادىقنى قايتا ئىزدەشنىك ھاجىتى قالمىدى. ئۇلار پارتكومدا مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، بۇ خاتىرىنى پارتكوم نامىدا ئىشچى ـ خىزمەچىلەرگە بېسىپ تارقاتماقچى ۋە ئۇلارنى بىر مەزگىل ئۆگىنىشكە ئۈيۈشتۇرماقچى بولدى. خاتىرە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدە زور تەسىر قوزغىدى. ئاساسەن ياشلىشىپ بولغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر قوشۇنىدىكىلەرنىك مۇتلەق كۆپ سانىدىكىلىرى:

ـــ زاۋۇتتا ياراملىق ۋە كېرەكلىك ئادەم بولۇش ئۈچۈن يالغۇز مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىك بولۇشى كۇپايە قىلمايدىكەن، بىز ئۆگىنىدىغان يەنە نۇرغۇن تەرەپنىك بارلىقىنى چوكقۇر ھېس قىلىشتۇق، ـــ دېيىشتى. يەنە بەزىلەر:

ـــ ئىشچىلار سىنىپىنىك ئېسىل ئەنئەنىسى ۋە تېخنىكا ماھارىتىنى ئىگىلەش ھەر قانداق دەۋردىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىك باش تارتىپ بولمايدىغان مۇقەددەس بۇرچى ئىكەن. ئەنئەنىگە ۋارىسلىق قىلىپ، بۇر-چىمىزنى ئادا قىلمىز دەيدىكەنمىز، ئەتراپلىق پىتىلگەن ئىشچىلاردىن بولۇپ چىقىشىمىز كېرەككەن، ـــ دېيىشتى.

سادىقنىك رەتلەپ تارقىتىلغان خاتىرىسىنى كۆرگەن تاك ۋېنسەيدە بىكىچە كۆز قاراش پەيدا بولدى. ئۇ سېخلارنى بىر قۇر ئارىلاپ، ئۇنىك ـ بۇنىك بىلەن پاراكلاشقاندىن كېيىن ئۇدۇل شىك خۇكچاڭنىك ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى ـ دە، ئولتۇرمايلا:

ـــ سىلەر چوك ئىشتىن بىرنى قىلىپسىلەر، پۇل خەجلىمەي مەبلەغ سېلىش دېگەن مانا شۇ. مەن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر بىلەن پاراك سېلىشتىم. سادىقنىك خاتىرىسىنىك ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. سىز مەردان چاكچاڭنى چاقىرىڭا، مەن سىلەرگە يەنە بىر مەسلىھەت

كۆرسته‌ي، ـــ دېدى.

شك خۇڭچاڭ بىلەن ياندىش ئىشخانىدىكى مەردان ھايال بولماي كىرىپ كەلدى. تاڭ ۋېنسەي ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سقىپ تۇرۇپ:

ـــ مەن سادىقنىڭ خاتىرىسىدىن مۇنداق بىر ئالامەتنى كۆرگەنىدىڭ بولدۇم. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ياشلىشىش نىسبىتى بەك تېز بولۇپ كەتكەنىدىك قىلىدۇ. زاۋۇت دېگەن ھۇنەر ـ سەنئەت ماكانى، بىزنىڭ تېخنىكا ئۆگىنىش دېگىنىمىز دەل ھۇنەر ئۆگىنىش دېگەنلىكتۇر. ئىشچىلار 30 ـ 40 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ ھۇنەر ئۆگىنىدۇ، ياشقا چوڭايغانچە، ئۇلارنىڭ ھۇنىرىمۇ شۇنچە يۇقىرى پەللىگە قاراپ مۇكەممەللىشىپ بارىدۇ. ياشلار ھەرقانچە بىلىملىك بولغىنى بىلەنمۇ مۇكەممەل ھۇنەرنى ئىگىلەش ئۈچۈن خېلى ئۇزۇن بىر جەريانىنى باشتىن كەچۈرىدۇ. بىز ئەگەر ياشانغانلارنى يېشى توشتى دەپلا پېنسىيىگە چىقىرىپ، ساپ ياشلاشتۇرۇۋېتىدىغان بولساق ھۇنەر ئۆگىتىش بىلەن ئۆگىنىش ئارىلىقى ئۇزۇلۇپ قالىدىغاندەك قىلىدۇ. بۇ سۇپەت مەسىلىسىگە تەسىر قىلماي قالمايدۇ. شۇڭا، مېنىڭ تەكلىپىم: بىر مەزگىل پېنسىيىگە چىقىش ئېغىزىنى ئېتىۋېتەيلى! ھۇنەرگە ماھىر، سالامەتلىكى ياخشى، ماغدۇرىدىن كەتمىگەن پىشقەدەم ئىشچىلار، تېخنىكىلار يەنە بىر ئىككى يىل ئىشلىسۇن. ئۇلار ياشلارغا ھۇنىرىنى مىراس قالدۇرسۇن. قانداق؟ ـــ دېدى، ئاندىن ئۇ ساپادا ئولتۇرۇپ،

ـــ پاھ، ئىشخانا ئىچىنى قايتىدىن بىزەپسىلەر ـ دە! ـــ دېدى ئىشخانا ئىچىدىكى ھەممە نەرسىلەرگە بىر ـ بىرلەپ زەڭ سېلىپ.

ـــ بۇرۇنقىلىرى تولىمۇ كونىراپ، قايتا رېمونت قىلغۇچىلىكى قالماپتىكەن. ھەممە ئىشخانىدىكى كەنتر، ئورۇندۇقلارنى يەڭگۈشلىدۇق، ـــ دېدى مەردان سەل ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ.

ـــ ئوڭايسىزلانماڭ، ئۇلارنىڭ يېشى سىلەرنىڭكىدىنمۇ چوڭ، ئاللىقاچان يېگىلايدىغان چاغ كەلگەنىدى، لېكىن قولىمىز قىسقا بولغاچقا كارىمىز بولمىدى. ياخشى قىلىپسىلەر، مانا ئەمدى ئىشخاناڭلار زاۋۇت باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا ئوخشاپتۇ. ئۇستەل ـ ئورۇندۇق، ساپالارمۇ ناھايىتى چىرايلىق، پۇختا، كۆركەم بوپتۇ. قەيەردە ياساتتىڭلار؟

ـــ ماتېرىيالنى سېتىۋېلىپ، ياغاچچىلىق سېخىدىكى تۆت ئۇستام بىلەن قېلىپچىلىق گۈرۈپپىسىدىن تۆت ئۇستامنى ئاجرىتىپ ئىككى ئايدا پۈتتۈردۇق. بازار باھاسىدىن بىر ھەسسە ئەرزان توختىدى، ـــ دېدى مەردان ئەمدى بۇ ئىشىدىن پەخىرلەنگەندەك ۋاچ ـ ۋاچ سۆزلەپ.

ـــ ماۋۇ ساپا ھەقىقەتەن ياخشى ياسىلىپتۇ، كۆركەم بولۇپلا قالماي ئولتۇرغان ئادەمگە راھەت بېغىشلايدىكەن. ئۆي تۇتۇشنى ئۆگىنىپسىلەر، ئائىلە باشقۇرۇشنى ئۆگىنىپسىلەر. «خىزمەتنى ياخشى ئىشلەيمەن دېسەڭ ئالدى بىلەن ئائىلە ئىچىنى ئوبدان سەرەمجانلاشتۇر، خوتۇن ـ بالىلىرىڭ-نى خاتىرجەم قىل» دەيدىغان گەپ بار. ھەر ھالدا بۇ توغرا گەپ، ـــ تاڭ ۋېنسەي خۇش بولۇپ ئىشخانىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى ماختاپ كەتتى.

ـــ مەن سىزنى نېمە نوچىلىق بۇ؟ ھەر قايسىڭ رەھبەرلىك ئورنىغا چىقا ـ چىقمايلا نېمە ھەشەمەتچىلىك قىلىسەن؟ دەپ تەنقىدلەپ كېتىدىغان بولدى، دەپ قورۇنۇپ ئولتۇرغانتىم. لېكىن، مەردانىڭ ئىشخانىسى بۇنىڭدىن سەل تۆۋەنرەك بېزەلدى، ـــ دېدى شىڭ خۇڭچاڭمۇ جانلىنىپ.

ـــ ھوي، ھازىر بىز سىزنىڭ ئىشخانىڭىزدا ـ ھە؟ ـــ دېدى تاڭ ۋېنسەي شىڭ خۇڭچاڭغا قاراپ كۈلۈپ كېتىپ، ـــ كۆردۇڭلارمۇ بۇ كاللىنى، ۋاقتى كەلگەندە ئالماشمىسا مۇشۇنداق باراڭنى قاپاق، قاپاقنى باراڭ دەيدىغان ئىش چىقىدۇ. مېنىڭ قارىشىمچە، رەھبەر بولغانلار «كاللا گاللىغاندا» داۋاملىق رەھبەرلىك ئورنىدا ئولتۇرماسلىق كېرەك. چۈنكى، بۇ چاغقا كەلگەندە ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان بولمايدۇ ـ دە! چوڭ ـ چوڭ ئىشلارنى كەتكۈزۈپ قويىدۇ. بۇنىڭ مىسالىرى ناھايىتى كۆپ. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مۇ بۇنىڭ ئەڭ تىپىك مىسالى. بىزنىڭ ئورنىمىزغا سىلە ئالماشقاندەك بۇ ئىشخانا جاھازلىرىنىڭمۇ ئالماشقىنى ياخشى بوپتۇ. ئۇلارنى-مۇ زاۋۇت قۇرۇلغاندا ئۆزىمىز ياساتقانتۇق، ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش تارى-خىي ۋەزىپىسىنى تۈگىتىشى كېرەك. ھەر نەرسە زامانغا لايىقلاشمىسا بولمايدۇ، ـــ ئۇ مەردانغا قاراپ ئېيتتى، ـــ سىزمۇ سادىققا ئوخشاش

ئىشخاندا ئولتۇرمايدىكەنسىز ـ دە؟ ئادەم ئولتۇرمايدىغان ئىشخانا مۇناسىۋەتلىك ئورۇن بولۇپ قالدى. ئۇ ئىشخانىدا ئولتۇرمايدىكەنسىز ـ دە؟ ئادەم ئولتۇرمايدىغان ئىشخانا مۇناسىۋەتلىك ئورۇن بولۇپ قالدى.

مەردان كۈلۈپلا قويدى. تاڭ ۋېنسەي چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئىشىك يېنىغا كەلگەندە ئۆزى بىلەن تەڭ چىقىپ كەتمەكچى بولغان مەردانغا يۈزلىنىپ:

ـــ توختاڭلار، سىزمۇ قايتىڭ. مەندە يەنە بىر تەكلىپ بار ئىدى. ئۇنتۇپتىمەن، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى، ـــ دېدى كەينىگە يېنىپ.

ـــ ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇپ سۆزلەڭ، ـــ دېدى شۇڭ خۇڭچاڭ.

ـــ ئولتۇرمايلى، گەپ قىسقا. سىلەر مائارىپ بۆلۈمىنى مائارىپ مەركىزىگە ئۆزگەرتىپ ناھايىتى توغرا قىلىپسىلەر. ئۇچۇر مەركىزىنى قۇرغىنىڭلار ھەممىدىن چوڭ ئىش بوپتۇ. سادىقنىڭ خاتىرىسىنىڭ روھى بويىچە بىر يىللىق، يېرىم يىللىق ھەرخىل شەكىلدىكى ئىشتىن ئايرىلغان ۋە كەچلىك كۇرسلارنى ئاچقىنىڭلارمۇ جايىدىكى ئىش بوپتۇ. مەن مۇشۇ ئىشلارغا مۇناسىۋەتلىك بىر چوڭ مەسىلىنى ئويلاپ قالدىم. بىز پۈتۈن مەملىكەت دائىرىسىدە مۇناسىۋەت تورى قۇرۇپ، ھەرقايسى ئىش تۈرلىرى، خىللىرى بويىچە بىردىن ئىلغار زاۋۇتلارغا، مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ئوتتۇرا تېخنىكومىلارغا، ئالىي ئۇنىۋېرسىتېتلارغا ئۆز كەسپىي بويىچە، مۇددەت، تۈركۈملەرگە بۆلۈپ، ئىشچى، كادىر، تېخنىكلاردىن ئادەم ئەۋەتسەك قانداق؟ بۇ بىزنىڭ دەۋرىمىزدە بولمىغان بىر يېڭى ئىش. ئۇ چاغدا، بىز بۇنى ئويلاپ يەتمىگەن، ئويلاپ يەتكەن ھالەتتىمۇ، قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتۇق. چۈنكى، ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىز يار بەرمەيتتى. بۇ جەھەتتىكى مەبلەغنىڭ كۆپ بولۇپ كېتىشىدىن قورقماسلىق كېرەك! يەنە بىر گەپ، زاۋۇتتا ئىچىلغان كۇرسلارغا دەرس ئۆتۈش ۋەزىپىسىنى بىزگىمۇ يۈكلەڭلار، مەن ئەنئەنىدىن دەرس بېرەي، سادىق باشقۇرۇشتىن، قۇدرەت تېخنىكىدىن، ئوسمان ئىسسىق پىششىقلاشتىن دەرس ئۆتسۇن.

مەردان بىلەن شۇڭ خۇڭچاڭ ئۇنىڭ تەكلىپىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئەستايىدىل ئورۇنلاشتۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

تاڭ ۋېنسەي ئىشىكنى ئېچىپ بولۇپ يەنە يېنىپ كىردى:

ـــ بىر ئىشنى ئەسكەرتىپ قويماي: ئۇچۇر مەركىزىدىكى ئادەملەر قانداق؟ «بۇلۇتنى كۆرۈپ يامغۇر ياغدى» دەيدىغانلار بارمۇ ـ يوق؟ ئەگەر بۇ جايغا راستچىللىق بىلەن مەلۇمات بەرمايدىغانلار كىرىپ قالسا، خاتا ئۇچۇر بىلەن سىلەرنى ئالداپ، ھېسابسىز زىيانلارنى كەلتۈرىدۇ. مەن بۇ ئورۇندا مۇشۇنداق ئادەم بار، دەپ ئاگاھلاپ قالدىم. تەكشۈرۈپ بېقىڭلار، راستتىن بولسا، ھەرگىز رىئايە قىلماي، دەرھال ئالماشتۇرۇۋېتىڭلار. گېپىم تۈگىدى. ئەمدى قايتىپ كىرمەيمەن، ـــ دېدى تاك ۋېنسەي سەل ئېگىلىپ قالغان بېلىنى تۈزلىۋېلىپ.

ـــ بوۋايلار بىزگە تازا ئىشەنچ قىلالمايۋاتىدۇ جۇمۇ مەردان، ھازىرقى چوڭ رىقابەتتە زاۋۇتنى ياخشى باشقۇرالماي مەھسۇلاتنىمز باشقىلار تەرىپىدىن سىقىپ چىقىرىلىدىغان بولسا رەسۋا بولىمىز، تارىخىي جاۋابكار-لاردىن بولۇپ قالىمىز، ـــ دېدى شاك خۇڭچاڭ تاك ۋېنسەي چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئىشىك يېنىغا بېرىپ قالغان مەردانغا ئەندىشىسىنى بىلدۈرۈپ.

ـــ يېقىندىن بۇيان داداممۇ ئەتىسى - ئاخشاملىرى مەندىن ئۇنى - بۇنى سوراپ قوشۇمىسىنى تۇرۇپلا تۇرىدۇ. گېپىڭ بارمىدى، دېسەم، ياق دەيدۇ. مەنمۇ دائىم نېمىمز قاملاشمايۋاتقاندۇ، دەپ ئويلاپ قالىدىغان بولدۇم، ـــ دېدى مەردان.

ـــ قۇدرەت تاغامنىڭ يۆتكىلىپ كېتىشىگە قوشۇلمايدىغان ئىش ئىكەن، ـــ دېدى شاك خۇڭچاڭ.

ـــ دادامنى ئىدارىدىن يۆتكەۋەتتى، ـــ دېدى مەردان سادىقنىڭ يۆتكەۋەتكىنىنى يوشۇرۇپ.

ـــ داداڭ نېمىلەرنى سوراۋاتىدۇ؟ ـــ قىزىقىپ قالدى شاك خۇڭچاڭ. شاك خۇڭچاڭنىڭ سوئالىنى خىلىغچە جاۋابسىز قالدۇرغان مەردان، ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا قويۇلغان ئورۇندۇققا ئولتۇردى.

ـــ بىر قانچە كۈننىڭ ئالدىدا كەچرەك ئۆيگە قايتىم. تامقىنى يەپ بولۇپ ئىنگلىزچە، خەنزۇچە لوغەتنى ۋاراقلاپ ئولتۇرغان دادام كىتابنى يېپىپ قويۇپ تومتاقلا: «سەن سادىقنىڭ 35 يىلغا يېقىن مۇئاۋىن

زاۋۇت باشلىقى، زاۋۇت باشلىقى بولالىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسەن؟ سەن ئۆزۈڭ قانچە ئۇزۇن زاۋۇت باشلىقى بولالايسەن؟» دەپ مەندىن سورىدى. تۇيۇقسىز قويۇلغان بۇ سوئالدىن ھېچ نەرسە كاللامغا كەلمەي زۇۋانىم تۇتۇلۇپلا قالدى.

مەردانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ھەيرانلىقتا شىڭ خۇڭچاڭمۇ ئاغزى ئېچىلىپ قالدى.

ـــ بىردىنلا كىشىلەرنىڭ مىش ـ مىش گەپلىرى ئېسىمگە كېلىپ قالدى، ـــ دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى مەردان، ـــ سىلەر بىلەن بىللە كەلگەنلەرنىڭ سۆزىگە قارىغاندا سادىق ئاكامنىڭ بۇنداق ئۇزۇن مۇددەت زاۋۇت باشلىقى بولالىشى تاڭ شۇجى بىلەن چېقىشىپ ئىشلىگەنلىكتىن دەيدىكەنغۇ؟ دېدىم. «بىر تەرەپلىمە قاراش، ـــ دېدى دادام ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا، ـــ ئومۇمنىڭ ئىشىدىكى مۇناسىۋەتنى شەخسىي مۇناسىۋەتكە باغلاپ چۈشىنىش بىر قىسىم نورمالسىز مۇناسىۋەت بىلەن شوغۇللىنىپ ئۆرلەشكە ئۇرۇنىدىغان پەسكەش ئادەملەرنىڭ مەنتىقىسى. ھەممىلا ئادەم بەزى كىشىلەردەك تەخسە كۆتۈرۈپ ئۆرلىمەيدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ھەمكارلىقى نورمالسىز مۇناسىۋەت ئۈستىگە قۇرۇلغان بولسا، مەدەنىيەت زور ئېنقىلابىدەك تەرەپپازلىق، بۆلگۈنچىلىك قىلىشىپ، ھەتتا ئاتا ـ بالا، ئەر ـ خوتۇن بىر ـ بىرىدىن يۈز ئۆرىگەن چاغلاردا بۇ ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى پارچىلانماي قالاتتىمۇ؟ مەن ساڭا، سەنمۇ شىڭ خۇڭچاڭنىڭ بېقىنىغا كىر، ئۇزۇن زاۋۇت باشلىقى بولسەن، دېمەكچى ئەمەس، ئۇ ۋىجدانلىق ئادەملەرنىڭ قىلىدىغان قىلىقى ئەمەس. مېنىڭ كۆزدە تۇتۇۋاتقىنىم ھەرقانداق كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ھەمكارلىق ـــ مەيلى ئۇ ئىككى مىللەتتىن بولغاندىمۇ ـــ تەڭلىك، باراۋەرلىك، ئۆزئارا چۈشىنىش، ئۆزئارا يول قويۇش، ئۆزئارا ھۆرمەتلەش، قوللاش ئاساسىدا بولغاندىلا ئاندىن مۇستەھكەملىنىدۇ. تاڭ شۇجى بىلەن سادىقنىڭ مۇناسىۋىتى ئەنە شۇنداق ئىدىيە، كۆز قاراش ئۈستىگە قۇرۇلغان. تاڭ شۇجى بىز ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تەربىيىلىنىپ، ئۆسۈپ يېتىلىشىگە زور تۆھپە قوشقان ئادەم. لېكىن، ئۇ بىز ئۆسۈپ يېتىلگەندە مەن سىلەرنى يېتىشتۇرگەن، مەن نېمە دېسەم

سىلەر مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلىشىڭلار كېرەك، دەپ قارىمىغان. سادىق زاۋۇت باشلىقى، مەن مۇئاۋىن باش ئىنژېنېر بولغاندىن كېيىن، ھەممىمىز ئوخشاش دەرىجىلىك كادىرلاردىن بولۇپ قالدۇق. شۇنداقمۇ ئۇ بىز بىلەن تەڭلىك ئاساسىدا ئاخىرغىچە ھەمكارلاشتى. ئەمەلىيەتتە، زاۋۇتتا بۇ خىل ئۇلگىنى ئەڭ بۇرۇن يارانقان تاڭ ئەمەس، بەلكى شۇڭ خەيدى مۇدىر. بۇ جەھەتتە شۇڭ مۇدىر تاڭدىن كۆپ ئۈستۈن تۇرىدىغان ئادەم. تاڭمۇ بۇ ئېسىل ئىستىلىنى شۇڭ خەيدىدىن ئۆگەنگەن. شۇڭ خۇڭچاڭ ئەنە شۇ شۇڭ خەيدىنىڭ ئوغلى. ئۇنىڭ ھازىرقى سۆز ـ ھەرىكىتىدىن قارىغاندا ئۇنىڭدا ئاتىسىنىڭ خاراكتېرى، ئىستىلى، مىجەزى يېتىلگەندەك قىلىدۇ. مەن ئۇنىڭدىن ئەندىشە قىلمايمەن، بەلكى سەندىن ئەندىشە قىلىمەن. ئىككى يىل زاۋۇت باشلىقى ياردەمچىسى، ئىككى يىل مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن سەن سادىق توغرىسىدا ئاغزى قىچشىپ يۇردىدىغان كوت ـ كوتلارنىڭ سۆزى بىلەن جاۋاب بېرىۋاتسىڭ. سەندىن ئەندىشە قىلمامتىم؟» دادام گېپىنى تېخىمۇ يېراقتىن باشلاپ مۇنداق دېدى: «سەن باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگىتىپ تولۇقسىز ئوتتۇرىغا چىقىدىغان چېغىدا بىر كۈنى سادىق مەندىن: «مەردان زاۋۇتىمىزدا بىرىنچى بولۇپ تۇغۇلغان ئۇيغۇر بالىسى ـ ھە؟» دەپ سورىدى. مەن «شۇنداق» دېدىم. ئۇ سېنىڭ نېمىگە قىزىقىدىغانلىقىڭنى، قايسى پەنگە كۆپرەك ئىنتىلىدىغىنىڭنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپ: «ئەجەب بۇلارنى سوراپ كەتتىڭ؟ كېلەچەكتە ئىز باسار قىلاي دەمسەنيا؟» دېدىم. سادىق ئەستايىدىللىق بىلەن: «ھازىرچە بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ قانداق ئادەم بولۇپ چىقىشىغا قارايمىز ـ دە» دېگەندى. كېيىن سەن ئۇنىڭغا ياردەمچى بولغاندىن كېيىن مەن دائىم ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. سەن زاۋۇت باشلىقى بولغاندىن كېيىن ئىككىمىز بىر قانچە قېتىم دوقۇرۇشۇپ قالدۇق. مەن سەندىن رەنجىپ ئۇنىڭ قېشىغا كىرگىنىمدە، ھەممىدە مېنى ئەيىبلەپ: «سەن بۇ زاۋۇتتىن يوقال، ھېچيولمىغاندا 2 ـ 3 يىل كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولما» دەپ ئىدارىگە بېرىپ دەپ يۇرۇپ مېنى يۆتكىۋەتتى. لېكىن،

سەن كىچىكىڭدىن باشلاپ ساڭا كۆز سېلىپ تەربىيىلىنىشىڭگە كۆڭۈل بۆلگەن، ھەممە توسقۇنلۇقلاردىن يېرىپ ئۆتۈپ، ئۆزىڭگە ئىز باسار قىلىش ئۈچۈن مەندەك ئاتاڭنىمۇ ئىرغىتىپ تاشلاپ كۆزدىن يوقاتقان ئۆزۈڭنىڭ غەمگۇزارىنى مۇشۇنداق چالا چۈشىنىپ يۈردىڭما؟ بىرىنچى، سادىق ئوتۇ- قىنى ئۆز مەيدىسىگە تېرەپ تۇرۇپ پارتىيە، كۆپچىلىك ۋە يۇقىرىنى قايىل قىلىش بىلەن شەرەپ قۇچقان. ئۇ ھېچكىمنى ئارقا تېرەك قىلغان ئەمەس. ئۇ «يەل بىلەن ئەمەس، ئەل بىلەن كۆكلىگەن» ئادەم.

ئىككىنچى، ئۇنىڭدا شۇنداق تۇراقلاشقان بىر خاراكتېر بار كى، ئۇ يېنىكلىك بىلەن قارار چىقارمايدۇ. قارار قىلغانىكەن، قارشىلىق قىلساڭمۇ ئاسانلىقچە ئۆزگەرتمەيدۇ. پەقەت كۆپ سانلىق پىشقەدەم ئىشچىلار، بولۇپ- مۇ ئەينى چاغدىكى ئىشداشلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن جېمىلەپ خاتا قىلدىڭ دېگەندىلا، ئاندىن بىرئاز ۋاقىت ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ كۆرەيلى. ئەمەلىيەت راستتىنلا سىلەرنىڭ پىكرىڭلارنىڭ توغرىلىقىنى مەلۇم دەرىجىدە بولسىمۇ ئىسپاتلىسا ئاندىن ئويلىشىمەن، دەپ بىرئاز يول قويغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ «يېنىكلىك بىلەن قارار چىقىرىپ، يېنىكلىك بىلەن قارارنى بىكار قىلىش ئەخمىقانىلىك، مەسئۇلىيەتسىزلىك، بۇنداق رەھبەر ئۇزاققا قالماي ئېتى ئۆلۈغ، سۈپىرىسى قۇرۇق زاۋۇت باشلىغىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنداقلارنى تۇتامسىز رەھبەر دەيمىز. بۇنداقلارنى ھەتتا قۇرت، قوڭغۇز، چۈشىنىلەرمۇ تاتلىق ياغاچ ئورنىدا غاجىلاپ ئۇزۇنغا قالماي كاۋاك نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ» دەيدۇ. بۇ سياسىئونلارنىڭ خاراكتېرى. ئىقتىساد- شۇناسلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ـــ ئاممىۋى خىزمەت ئىستىلىدۇر. بىر رەھ- بەرنىڭ ئۆز ئورنىدا ئۇزۇنغىچە تۇرۇش ـ تۇرالماسلىقىنى بەلگىلەيدىغان تارازا، ھەققىي رەھبەرلىك سەنئىتى دېگەن ئەنە شۇ.

ئۈچىنچى، سادىق ناھايىتى كەڭ قورساق، سەممىي ئادەم. ئۆزىدىن باشلاپ ھەر قانداق ئادەمگە قاتتىق تەلەپ قويىدۇ. لېكىن، چوڭ ئىش، پرىنسىپاللىق مەسىلە بىلەن كىچىك ئىش، ئادەتتىكى مەسىلىلەرنى پەرقلەن- دۈرۈشكە ھەر دائىم دىققەت قىلىدۇ. پرىنسىپال مەسىلىلەردە ئۇ بىر قانچە قېتىم ئىدارە باشلىقى، ھەتتا بىر مۇئاۋىن مىنىستىرگىمۇ يول قويمىغان،

كىچىك ئىشلارنى ئۇ دائىم كۆرمىگەن، ئاڭلىمىغان بولۇۋالىدۇ. ئۆزىگە قارشى چىققان ئادەملەرنىڭ بۇنداق يەرلىنىمۇ سۈرۈشتۈرمەيدۇ. ئۇ بەزى ئىشتا كىشىلەرنى تەنقىدلەيدىغان بولسا «ئىشتانغا چىقارغۇدەك قىلۋېتىدۇ»، لېكىن، ئۇنىڭ ئەمەلىي قىينىچىلىقىنى ھەل قىلغاندا باشقىلارغا قانداق قىلىش توغرا كەلسە ئۇنىڭغىمۇ شۇنداق قىلىدۇ، ھەتتا ئۇنىڭغا تېخىمۇ كەڭ قورساقلىق قىلىدۇ. مانا بۇنى بىز ئالىيجاناب ئىستىل، سەمىمىي نىيەت، ھەقىقىي رەھبەرلىك سەنئىتى دەيمىز. شۇڭا، بەزى ئادەملەر ئۇنىڭدىن قاتتىق دەككە يەپ ئۆچمەنلىك قىلماقچى بولسىمۇ، چىن كۆڭلىدىن قايىل بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى يەنە ھۆرمەتلەشكە مەجبۇر بولىدۇ. رەھبەر بولغان ئادەمنىڭ راست كەڭ قورساق ياكى ئەمەسلىكىنى ئۆلچەيدىغان نەرسە ئۆزىگە قارشى تۇرغانلارغا كەڭ قورساقلىق قىلىش ياكى ھەرخىل باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن ئىنتىقام ئېلىشىدا مانا مەن دەپلا ئاشكارا بولىدۇ. سادىقنىڭ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدەك ھەممە ئىشلار ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتكەن چاغلاردىمۇ يەنىلا كەڭ ئاممىنىڭ ھېمايىسىگە ئىگە بولالىشىنىڭ تۈپ سەۋەبى ئۇنىڭ ساپ دىل، سەمىمىي ئادەم ئىكەنلىكىنى كەڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ چۈشەنگەنلىكىدىن بولغان. بۇ ئاسان ئەمەس. سەن نەچچە ئون يىل ئۆز ئەمەلىيىتىڭ ئارقىلىق كەڭ ئاممىغا ئۆزۈڭنى ئىشەندۈرگەندىلا ئاندىن بۇ خىل ھۆرمەتكە ئېرىشەلەيسەن. ساددىق بۇ خىل ئىستىلنىمۇ شۇڭ خەيدىدىن ئۆگەنگەن.

تۆتىنچى، ئۇنىڭدا تەۋرەنمەس بىر مەركىزىي ئىدىيە بار. ئۇ بولسىمۇ زاۋۇت زادى نېمە قىلىدىغان جاي؟ ئۇ ھەرقانداق ئىشنى قىلغاندا زاۋۇت بىر ئىشلەپچىقىرىش مەركىزى. بۇ مەركەزدىن بىر كۈن، بىر سائەتمۇ ئايرىلىشقا بولمايدۇ. بىز يىللىق ئىشلەپچىقىرىش تۈرلۈك كۆرسەتكۈچلىرىنىسان، سۈپەت بويىچە تاماملىيالمساق يىل ئاخىرىدا نېمە بىلەن خۇلاسە چىقىرىمىز؟ مۇنچە پارچە قارا دوسكا گېزىتنى چىقىرىلدى، مۇنچە تام گېزىتنى چىقىرىلدى، مۇنچە ماشىنا ئەخلەت توشىدۇق، مۇنچە ئادەم يۈگۈرۈشكە قاتناشتى، مۇنچە مەيدان توپ ئويناش ئۈيۇشتۇرۇلدى، دەپ خۇلاسە قىلامدۇق؟ ئۇ چاغدا كۈلكىگە قالمامدۇق. زاۋۇتتا بارلىق سىياسىي، ئىجتى-

مائىي پائالىيەتلەر ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلىپ، ئۇنى چوڭىدىگەن ھالدىلا ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك. بولمىسا ئۇ تۈيۈق يولغا كىرىپ، پالەچ، ھەتتا ۋەيران بولىدۇ» دەيدۇ... دادام جەمئىي ئالتە مەسىلە ئۈستىدە سۆزلىگەنىدى، مەن ئارىلاشتۇرۇپ قويدۇممۇ ياكى ئېسىمدىن چىقىپ قالدىمۇ؟ قالغىنىنى تاپالمايۋاتىمەن، ـــ دېدى مەردان سۆزىنى ئاياغلاش ـ تۇرۇپ، ـــ قالغانلىرىنى ئېسىمگە كەلگەندىن كېيىن ساڭا دەپ بېرەي!

ـــ مەردان، دادا ئىنىك سادىق چاڭجاڭ توغرىسىدىكى بۇ سۆزلىرى بىزگە «ئەڭگۈشتەر» دېسەك بولغۇدەك. ياخشى رەتلەپ چىق، ئۇنى ئۆزىنەك قىلىپ ئۆگىنەيلى، ـــ دېدى شىك خۇڭچاڭ مەردانغا قايتا ـ قايتا تاپىلاپ.

يىگىرمە ئالتىنچى باب
ئەجدادلار ئىزىدىن

1

تۇنساقىز بىر ئىزدا ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ توي ئىشىدا قۇدرەت بىلەن مەردانىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ ئاراملىق بەرمەيتتى. ئۇ ئاغزىنى ئاچسىلا:

ـــ ھەي مەردان! سەن سادىقىنىڭ خىزمىتىدىكى ئىز باسارىمۇ ياكى خوتۇن ئېلىشتىمۇ ئۇنى دورامسەن؟ سادىق دېگەنچۇ خىلمۇ خىل باھانە كۆرسىتىپ تويىنى تۆت يىل كېچىكتۈرۈپ گۈلنىسا ئاچاگىنى تۆت يىل تەلمۈرتكەن. سەن ئۇنىڭ مۇشۇ مىجەزىگىمۇ ۋارىسلىق قىلامتىڭ؟ خوتۇن ئېلىشتا ئاتاڭ كۆشىمەستىن ئۆگەنسەڭ بولاتتى. ئۇنىڭ ئاغزىدىكى سۆزدىن ھەرىكىتى چاقچان. ئۇ ئەسكىلىك قىلىپ تاس ـ ماس قالغان مېنى باش كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتكىلى، ـــ دەيتتى.

قۇدرەت چېچىلىپ:

ـــ ھەي، قېرىغانچە نېمانداق ئاغزىڭ بېزەپ بولۇپ كېتىۋاتىدۇ ئىزاھ تارتمايدىغان؟ ـــ دەپ كايىيتى.

تۇنساقىز بۇ گەپلەرنى قاپتىلىغىمۇ ئېلىپ قويماي:

ـــ ئوغلۇڭنى تويىنى تېزرەك قىلىشقا ماقۇل كەلتۈرەلىسەملا بولدى. قالغان ئىش بىلەن نېمە كارىم؟ ئازادگۈلنى تاھىر ماراپ يۈرمىش، گۈلنىسا ماڭا ئىككى قېتىم: «سەن ئەلچى كىرگۈزمىسەڭ مەن ئەلچى كىرگۈزىمەن» دەپ بولدى، ـــ دەيتتى راست ـ يالغانىنى بولۇشچە ئارىلاشتۇرۇپ.

— راستما؟ — دەيتتى قۇدرەت ئەندىكسىپ.
— راست بولمايچۇ. ئىشەنمىسەڭ ئۆزىدىن سوراپ باق.
قۇدرەت جىددىيلەشكىنىدىن كۆزەينىكىنى ئېلىۋېتىپ، كۆرۈۋاتقان كىتابىنى كەلگەن يېرىدە قاتلاپ قويۇپ:
— ھەي مەردان، سەن زادى نېمە قىلاي دەيسەن؟ ئۇنداق ئارقىغا سوزىۋەرمە. پىشىپ قالغان ئىشنى ئارقىغا سوزۇش ئاقىلانىلىك ئەمەس، چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك. بۇنداق قىلساڭ ئادەم ئويلىمىغان ئىشلار كېلىپ چىقىدۇ — دە، ئۆمۈرۋايەت پۇشايمانغا قالمىز، — دەيتتى.
مەردان چىڭقىلىپ:
— دادا، ئانا! ھازىر ئارقىغا سوزۇۋاتقان مەن ئەمەس، ئازادگۈل. ئۇنىڭ سانائەت ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىلىم ئاشۇرۇۋاتقانلىقىنى ھەممىگلار بىلىپ تۇرۇپ نېمانداق يولسىزلىق قىلسىلەر؟ — دەيتتى ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ.
— ھەممىنى قىلغان سايىم، — دەيتتى تۇنساقىز دولىسغا چۈشۈپ قالغان ياغلىقىنى تۈزەشتۇرگەچ قۇدرەتكە ھومىيىپ، — 3 — مەۋسۇملۇق ئوقۇشنى تۈگىتىپ، تەتىلگە كەلگەندە بېشىنى قوشۇپ قويايلى دېسەم، مەن قىزىمنىڭ ئوقۇشى تۈگىمىگىچە مۇھەببەت يولىغا مېڭىشقىمۇ يول قويمايمەن، دەپ تۇرۇۋالدى. شۇ چاغدا، ئازادگۈل 20 ياش ئىدى. 20 ياش ۋاقتى دېگەن قىز بالىنىڭ تازا تەلەپكار چاغلىرى ئەمەسمۇ. مانا ئەمدى توي قىلىش يېشىدىن ئۆتۈپ كېتىپ، خۇددى ھېسسىياتسىز، ئېرىمەس شامدەك بولۇۋالدى، سەنمۇ بار، سەنمۇ شۇ چاغدا سايىم تەرەپتە تۇرۇۋالىدىڭ. ئوغلۇڭ لامزەللە مانا ئەمدى چاڭجاڭ بولدۇم دەپ خوتۇن ئالغىلى ئۇنمايۋاتىدۇ...
— ھەي ئاغزىڭغا قارايراق سۆزلە! بۇنداق پەلىپەتتىش گەپلىرىڭ ئۇنىڭ ئابروي — ئىناۋىتىنگە تەسىر يەتكۈزىدۇ. ئۇ ئەمدى سېنىڭ يېتىلەپ يۈرىدىغان بالىلار يەسلىسىدىكى چاغلىرىڭ ئەمەس. ئەتراپىڭغا قارىماي گېپىم بار، دەپ سۆزلەۋەرمە دەيمەن، — دەيتتى قۇدرەت.
قۇدرەتنىڭ راستتىن ئاچچىقى كەلگەنلىكىنى سەزگەن تۇنساقىز قاپاق

سۇزۇپ، غوتۇلدىغانچە ياندىكى ئۆيگە كىرىپ كېتەتتى، لېكىن ئەتىسى يەنە مۇشۇنداق گەپلەرنى تەكرارلاپ تالاش ـ تارتىش چىقىراتتى.

ئىيۇلنىڭ ئاخىرىدا ئازادگۇل بىلىم ئاشۇرۇشنى تاماملاپ قايتىپ كەلدى. تۇنساقىز قۇدرەت بىلەن مەردانغىمۇ ئۇقتۇرماي، گۈلنسا بىلەن رېھىمخاننى ئېلىپ ئانقىزنىڭ ئۆيگە ئەلچىلىككە باردى. ئۇلارنىڭ ئىشىك ئېچىپ كىرىپ كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان سايىم بىلەن ئانقىز خۇشاللىقىدا قىنىغا پاتماي قالدى. ئۇلارنى كاتتا مېھمان قىلدى. گەپ ئارىسىدا سايىم:

ـــ مەن قىزمىنى نومۇس قىلىپ قالمىسۇن دېمىسەم ئۆزۈم ئەلچى-لىككە بېرىپ، تويىنمۇ ئۆزۈم قىلىپ بېرەي دەيتىم، شۇنداقمۇ سوزۇۋۇتكەن بارمۇ؟ ـــ دېگەن يەرگىچە يەتتى.

ـــ ھەممىنى ئۇلاردىن كۆرمە سايىم. گۇناھنىڭ بېشى سەندە، ـــ دېدى ئانقىز ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ياساپ.

تۇنساقىز:

ـــ تويىنى 1 ـ ئۆكتەبىر كۈنىگە توغرىلايلى، ـــ دېۋىدى، گۈلنسا ئۇنىمىدى:

ـــ بۇ كۈنى زاۋۇت بويىچە چوڭ داغدۇغلىق تەبرىكلەش ئېلىپ بېرىلىدۇ دېگەن گەپ بار. مەردان زاۋۇت باشلىقى تۇرسا بۇ كۈنگە توغرىلىساڭلار قانداق بولىدۇ؟ يا بۇرۇن قىلىڭلار، يا كېيىن، ـــ دېدى ئۇ گەپنى كېسىپلا.

ـــ ئۇنداق بولسا سېنتەبىردە قىلايلى، بىر كۈن بولسىمۇ بالدۇر بولسۇنكى، ھەرگىز كەينىگە سۈرمەيلى. بىر كۈن بولمىسا، بىر كۈنى بۇ ئىشنىڭ بىر يېرىگە چېچەك چىقىپ قالمىغىيدى، دەپ يۈرەكئالدى بولۇپ يۈرگىلى نەچچە يىل بولدى ماڭا، ـــ دېدى تۇنساقىز.

مەردان بىلەن ئازادگۇلنىڭ بېكىتىشى بىلەن توي 20 ـ سېنتەبىر يەكشەنبە كۈنى ئۆتكۈزۈۋالىدىغان بولدى. قۇدرەت بىلەن سايىملارنىڭ ئائىلىلىرى قانائەتچان ئائىلىلەردىن بولغاچقا ھازىرقى تۇرمۇش شارائىتىدىن مەمنۇن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەردان ھازىر زاۋۇت باشلىقى، ئۇنىڭ

تەسىرىنى ئويلاشمىسا بولمايتتى. ئازادگۈلمۇ قورال ـ سايمان سەخىنىڭ تېخنىكىغا مەسئۇل مۇئاۋىن سېخ مۇدىرى بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا ئۇلار تويىنى ئاددىي ـ ساددا ئۆتكۈزمەكچى بولدى. لېكىن، سايمىنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر يېرى ئۇنىمايتتى. ئۇ تۇرلۇك باھانىلەرنى كۆرسىتىپ ئۇنى ـ بۇنى دەپ باقتى. لېكىن، سادىق ئۇنى توسۇپ قويدى. سايىم پىلانىنى ئۆزگەرتتى. ئۇ سورۇننى ئاددىي قىلىش نىقابى ئاستىدا، تويلۇق سوۋغىسىنى كۆپرەك ئېلىپ ھەمىسىنى ھەيران قالدۇرماقچى بولدى.

مەرىكە زالىنىڭ مەركىزىدە مەردان بىلەن ئازادگۈل، ئوغۇل قولدىشى تەرەپتىن باشلىنىپ، سادىق، قۇدرەت، سايىم، شىڭ خۇڭچاڭ قاتارلىقلار، قىز قولدىشىدىن باشلىنىپ بىرقانچە ياش قىزلار، ئاندىن گۈلنىسا، رېھىمخان قاتارلىقلار ئولتۇراتتى. تۇنىساقىز بىلەن ئانىقىز ھاشىمنىڭ ئەتراپىدا پىرقىراپ، تەرلەپ ـ پىشىپ مېھمانلارنى كۇتكۈچىلەرگە قوماندانلىق قىلماقتا ئىدى. بۇگۈنكى توي مۇراسىمىدا ئادەتتىكى تويلارغا ئوخشىمايدىغان بىر قانچە ئالامەتلەر زاۋۇتنىڭ ئادەملىرىگە ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتى. بىرى، تويغا پەقەت 60 ـ 70 تەك ئادەم چاقىرىلغانىدى. يەنە بىرى، ئەر ـ ئايال ئارىلىشىپ ئولتۇرغانىدى. ئۇچىنچىدىن، نازۇ ـ نېمەتلەر بىر قەدەر مول ئىدى. تويىنى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ھاشىم باشقۇرۇۋاتاتتى.

ھاشىم ئوتتۇرىدىكى بوشلۇقتا يۈگۈرۈپ، زاۋۇتتا ھەرقانداق ئادەم توي قىلغاندا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قىلىپ بېرىدىغان بىر قانچە ئىشنى بېجىرمەكتە. ئۇ ئالدى بىلەن ئىشچىلار ئويۇشمىسىنىڭ ئاپپاراتچىسىغا قوماندانلىق قىلىپ، تويدا تارتىلىدىغان بىر يۈرۈش سۆزەتلەرنى تارتقۇزدى. ئاندىن بېغىشلىما يېزىلغان، قىز ـ يىگىتنىڭ باش سۆرىتى قىستۇرۇلغان مەنزىرىلىك ئەينەك جازىسىنى مەردان بىلەن ئازادگۈلگە تەقدىم قىلدى. ئاپپارات مەردان بىلەن ئازادگۈلگە قارىتىلغاندا، سورۇن ئەھلىنىڭ ھەممىسى ئۇلارغا قاراشتى. مەردان ناھايىتى سالاپەتلىك ئولتۇراتتى. لېكىن، ئازادگۈل تولىمۇ شاد ـ خۇرام كۆرۈنەتتى. ئۇ خۇددى يۈرەكلىرى تولۇپ ئېچىلغان قىزىلگۈلدەك ھۆسن ـ جامالىغا تولۇپ، چىرايلىق بولۇپ

كەتكەندى. ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ قېشىغا ئوخشايدىغان ئەگمە قېشى بىلەن دادىسىنىڭ كۆزىگە ئوخشاش سەل چوڭقۇرراق قوش قاپاق ئىچىدىكى جىم تۇرمايدىغان كۆزى ھېلى دادىسىغا قارىسا، ھېلى ئانىسىغا، مېھمانلارغا قاراپ ئويناپ تۇراتتى. ئاپپاراتچى ئالدىغا كەلگەندە ئۇ مەردانغا تىكىلدى. ئاندىن ئۇدۇل قاراپ چىرايىنى خۇددى چۈشىدە بەختىنى تېپىۋاتقان سەبىي قىزلاردەك خۇش تەبەسسۇم ھالىتىگە كەلتۈردى. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ چىرايىدىكى خۇش تەبەسسۇم ئانىسى ئانىقىزنىڭ كىشىلەر بىلەن سۆزلەشكەندىكى مۇلايىم، لېكىن سەل تارتىنچاق ھالىتىگە كەلدى. ئۇ ئەمدى كىشىلەرگە ئانىسى ئانىقىزنىڭ قىز چاغلىرىنى ئەسلىتىپ قويغاندى. سايىم قىزنىڭ تويماي قاراپ كەتتى.

ـــ بۈگۈن بىر كۈن خىزمەتنى ئويلىماڭچۇ جېنىم مەردان، ـــ دېدى ئازادگۈل يېلىنغان بولۇپ چاقچاق ئارىلاش شۇنداق. ئۇنىڭ ئۆزىنى قەستەن كۈلدۈرمەكچى بولغانلىقىنى بىلگەن مەردان:

ـــ بۈگۈنمۇ سىزنى ئۇنتۇپ، خىزمەتنى ئويلىسام تۇڭەشكىنىم شۇ. ئۇ چاغدا دادىڭىزدىن دۇمبا يېيىشىم تۇرغانلا گەپ، ـــ دېدى شۇنداق. توي قىزىپ ئەۋجىگە چىقتى. ھاشىم بىر قانچە رومكا كۆتۈرۈۋالغاندىن كېيىن يېڭى ـ يېڭى ھۇنەرلەرنى چىقىرىپ ھەممىنى كۈلدۈرۈشكە ئۇرۇندى. مېھمانلار بىر رەت ئۇسسۇل، بىر رەت تانسا ئويناغاندىن كېيىن سايىم ئېتىلغان پېتى بېرىپ ھاشىمنىڭ قولىدىكى مىكروفونغا ئېسىلدى.

ـــ ھازىر ۋاقتى ئەمەس، ـــ دېدى ھاشىم مىكروفوننى ئېگىز قىلىۋېلىپ.

ـــ مەن قاچان بېرىمەن دېسەم، شۇ ۋاقتى، ـــ دېدى سايىم ھاشىمنىڭ قولىدىكى مىكروفوننى كاپىيدە ئېلىۋېلىپ.

ـــ ئەمىسە مەن ئېلان قىلاي، ـــ دېدى ھاشىم.

ـــ ياق ئۆزۈم ئېلان قىلىمەن، دەيدىغان گېپىم بار، ـــ دېدى سايىم مىكروفوننى ئۇنىڭدىن قاچۇرۇپ، ـــ كۆپچىلىك! مەن قىزنىمغا بېرىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى چوڭ چېيىدا بېرىپ بولدۇم. نېمىلەرنى بەردىم؟ بۇنى بۇ يەردە خوتۇن كىشىلەردەك بىر ـ بىرلەپ دەپ

ئولتۇرمايمەن. بۇگۈن نەق مەيداندا كۆيئوغلۇم مەردان ئېلىغا تەقدىم قىلىدىغان بىر موتوسكلىت (موتسكلىت) بار. مەن ئۇنىڭغا نېمىشقا بۇنى تەقدىم قىلدىم؟

ـــ كۆيئوغلۇم زاۋۇت باشلىقى دەپ خۇشامەت قىلىۋاتقانسەن بۇرۇت ـــ دېدى ئاردىدىن بىرى چاقچاق قىلىپ.

ـــ پوق يەپسەن گىرى! سەن دائىم خۇشامەتچىلىك دائىرىسىدە پىرقىراپ يۈرىدىغان نېمە بولغىنىڭ ئۈچۈن ئون كۈن ئويلاپمۇ تاپالمايسەن. گەپ ھازىر زاۋۇت بارغانسېرى كېڭىيىپ كەتتى. پىيادە ياكى ۋېلىسىپىت بىلەن ئايلىنىپ تۇگەتكىلى بولمايدۇ. شۇڭا، خىزمىتى بەك ئالدىراش چاغلىرىدا مەنەر دېدىم. لېكىن، دائىم مىنۇتالسا تەسىرى ياخشى بولمايدۇ. ئۇنداق قىلسا گېپىم بار.

سايىم شۇنداق دەپلا مىكروفوننى يېنىدا تۇرغان ھاشىمغا بېرىپ، يۈگۈرگەن پېتى سىرتقا چىقىپ، ئىككى چاقلىق قېپقىزىل، يېڭى بىر موتسكلىتنى يېتىلەپ كىردى. سورۇن ئەھلى ئۇزۇنغىچە قىزغىن چاۋاك چالدى. ھاشىم مەردانغا ۋاكالىتەن ئالماقچى بولۇۋېدى سايىم:

ـــ نېرى تۇر، كۆيئوغلۇمغا ئۆز قولۇم بىلەن بېرىمەن، ـــ دېدى. ئۇ ناھايىتى ھاياجانلانغانىدى. مەردان چاققانلىق بىلەن سايىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىككى قوللاپ قول ئېلىشتى. ئۇ بۇگۈن قېينىتىسى بىلەن قېينانىسى ئالدىغا قويغان سارجىدىن تېكىلگەن، ئۆزىگە شۇنداق ياراشملىق كەلگەن كاستۇم ـ بۇرۇكا بىلەن چىمەن دوپپا كىيگەنىدى.

سايىم ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەي، ئۆزلىرى تەقدىم قىلغان كىيىمنىڭ تولىمۇ ياراشىپ كەتكەنلىكىگە ھەۋەسلىنىپ قاراپ كەتكەندىن كېيىن:

ـــ توختاپ تۇرۇڭ، مونۇ ئوتتۇز ئوغۇل، توققۇز قىزنىڭ ئالدىدا سىزگە دەيدىغان يەنە بىر ئېغىز سۆزۈم بار. بۈ زاۋۇتتا ياش، قېرىلاردىن بولۇپ خوتۇن ئۇرىدىغان سارىگدىن سەككىز، ئونى بار. سىز ئۇلاردىن ئۆگەنمەڭ. ئۆگەنمەڭلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلارنىمۇ باشقۇرۇپ قويۇڭ. ئەگەر ئازادگۇلنى تاك قىلىپ چەككىنىڭىزنى ئاڭلاپ قالسام، سىزگە كۆچۈم يەتمىگەندىمۇ، قۇدرەت ئىنژېنېردىن ھېساب ئالماي قويمايمەن، ـــ دېدى.

ـــ ھەي نېمىلەرنى دەۋاتسەن ساراڭدەك، بۇگۈنكىدەك خۇشاللىق كۈندىمۇ ئاشۇنداق گەپلەرنى دەپ يۈرەمسەن؟ ـــ دېدى ئانىقىز ئۇنى توسۇپ. ئۇ جىددىيلىشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەندى.

ـــ دادا! ـــ دەپ قالدى ئازادگۈلمۇ ئۇنىڭغا ئىنتىلىپ.

ـــ ئىككىڭلار جىم تۇرۇڭلار، بۇنداق گەپنى مۇشۇنداق يەردە دېمەي نەدە دەيتتىم. بۇگۈن دەل جايى ۋە ئۇ ئانىقىزغا يۈزلەندى. بۇ گەپنى بۇگۈن مۇشۇنچىلىك دېدىم. كېيىن ئوغلۇمنى ئۆيلىنىگەندە قۇلقىنى سوزۇپ تۇرۇپ خالايىق ئالدىدا ئۇنىڭدىن ۋەدە ئالىمەن. بۇگۈن پەقەت «قىزىم ساڭا ئېيتاي، كېلىنىم سەن ئاڭلا» قىلىپ قويدۇم. ـــ دېدى سايىم ئۇلارنى ئېغىز ئاچۇرماي، مەن پۈتۈن ئۇمرۇمدە سېنى چېكىپ باققانمۇ؟

ـــ چەككەندەك ئىش قىلسام چەكمەمتىك؟ ھېلى ئۇنىڭغا ھاراق بەرمەڭلار دېسەم ئۇنىمىدىڭلار، ئۇ ئادەتتە ئىچمىگەنلىكتىن، ئاغزىغا تېگىپ كەتسىلا مۇشۇنداق جۆيلۈيدۇ، ـــ دېدى ئانىقىز سەل نومۇس قىلغاندەك قاش ـ قاپاقلىرىنى سوزۇپ. ئاندىن چىرايى قىزىرىپ، تەرلىگىنىدىن توختىماي يۇز ـ كۆزلىرىنى قولياغلىقتا سۈرتۈۋاتقان مەردانغا قاراپ ئېيتتى، ـــ بالام، سىلە خىجىل بولماي ئولتۇرسىلا. ھەي، چاكىڭنى ئولتۇرغىلى قوي!

ـــ سەن ئەخمەق خوتۇنىنىڭ ئىچىگىدىمۇ، تېشىگىدىمۇ ياۋاشلىق، سادىدىلىق، ئىتائەتمەنلىكتىن باشقا نەرسە يوق، ـــ دېدى سايىم گەپنى يەنە تارتىۋېلىپ، ـــ دائىم تاياق يەيدىغان خوتۇنلارنىڭ قايسىبىرى چەككىدەك ئىش قىلىپتىكەن؟ خوتۇننى ئۇرۇش بىر قىسىم ساراڭلاردىكى بىر ئەسكى ئىللەت. بۇ ئۇچىغا چىققان لۇكچەكلىك، نادانلىق، رەسۋاچىلىق. مەن گەپنى كۆيئوغلۇم مەردان ئېلىغا قارىتىپ بىلەن ھېلى دېگەندەك «قىزىم ساڭا ئېيتتاي، كېلىنىم سەن ئاڭلا» دەۋاتىمەن. بىزنىڭ بۇ زاۋۇتىمىز بىر ئوبدان تىنچ، ئىناق زاۋۇت ئىدى. لېكىن، بىر قىسىم لايغەزەللەر ئاتا ـ ئانىسىدىن ئۆگەنىدىمۇ ياكى باشقىلارنى دوراپ شۇنداق قىلامدۇ، مۇشۇ بىر قانچە يىلدىن بۇيان خوتۇن ئۇرىدىغان بولۇپ قالدى ياكى سەنلەر بۇنىمۇ زاۋۇتنىڭ ئەنئەنىسى قىلىشماقچىمۇ؟ بۇگۈنكىدەك

سورۇندا بۇنداق كۆڭۈلسىز گەپنى قىلىشىمىز. مەردان ئېلىنى قىزمىنى ئۇرارمىكىن دەپ ئەمەس، بەلكى ئۇ زاۋۇت باشلىقى بولغاندىن كېيىن بىلىپ قالسۇن، دېگىنىم. بۇنداق گەپ مۇشۇنداق چاغدا دېيىلسە قېرى ـ ياش ھەممىنىڭ ئېسىدە چىڭ تۇرىدۇ، ئۇنتۇمايدۇ. بىز ھەممىمىز ياشىنىپ قالدۇق. مەيلى ئوغۇل ئۆيلەيلى ياكى قىز چىقرايلى، بالىلىرىمىزنىڭ سەمگە سېلىپ، ياماق ئادەتنى تاشلاتقۇزۇشىمىز كېرەك.

ئۇنىڭ سۆزىنىڭ مەنىسىگە ئەمدى چۈشەنگەن كۆپچىلىك قىزغىن چاۋاك چېلىپ كەتتى. مەردان بىر نېمە دېمەكچىدى، سايىم:

ـــ ھېچنېمە دېمەڭ، ۋەدە بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق. بىز ئىشچى دېگەنلىك گېپى ئوچۇق بولىدۇ. دېگەن گېپىمىزدە تۇرىدىغان خەق. كۆڭلىگىزدە بىلىپ قالسىگىز بولدى، ـــ دېدى ئۇنى خىجالەتچىلىكتىن ئۆزى خالاس قىلىپ.

ـــ ھەي سايىم، نېمە سەن توي كۈنىدە بۇنداق ئىشلارنى ئويلاپ قالدىڭ؟ ـــ دېدى بېرى گەپ كولاپ.

ـــ بۇنداق گەپنى مۇشۇنداق چاغدا دېسەڭ ئۆمۈرۋايەت ئېسىدە تۇرىدۇ. ئاچچىقى كەلگەندە خوتۇنغا قول كۆتۈرسىمۇ ئېسىگە كەلگەن ھامان قولىنى چۈشۈرۈۋالىدۇ. ئىككىنچىدىن، بىزنىڭ ھازىرقى ياش كادىرلىرىمىزغا تاڭ شۇجى بىلەن سادىق چاڭجاڭ ھەممە تەرەپتىكى مەسىلىلەرنى تاپشۇرۇپ جېكلىسىمۇ چوقۇم بۇ توغرىسىدا گەپ قىلمىدى. شۇڭا، مەن قوشۇمچە قىلىپ ئەسلىتىپ قويماي دېدىم.

ـــ سايىم توغرا دەيدۇ، ـــ دېدى بايا تىدىن بىرى يەپ، ئىچىپ، يېنىدىكىلەر بىلەن پاراڭ قىلىشىپ ئولتۇرغان سادىق، ـــ ئۇ دېگەن بۇ گەپلەر بىزنىڭ خىيالىمىزغىمۇ كەلمەپتۇ. ئۇ ناھايىتى ياخشى گەپ قىلدى! ئولتۇرغانلار سادىقنىڭ سايىمنى قوللىغانلىقىغا يەنە چاۋاك چالدى.

ـــ سايىم، ھەي سايىم! ھامىنى تەقدىم قىلغاندىكىن بىر پىكاپ تەقدىم قىلغان بولساڭ بوپتىكەن، ـــ دېدى بىرى قىزىقچىلىق قىلىپ.

ـــ مېنى تەقدىم قىلالمايدۇ دېمە. لېكىن، سەن نېمىلەرنىڭ ئېككىنچى قېتىم ھەربىي ئىدارە قىلىشقا كەلگەن ھېلىقى ۋاڭ مۇدىرغا پىكىر

بەرگەندەك «يېقىن يەرگىمۇ پىكاپ بىلەن باردى» دېيىشىپ، كۆيۈغلۇمغا پىكىر بېرىشىگىدىن قورقتۇم، ـــ دېدى سايىم تېخىمۇ قىزىشىپ.

ئولتۇرغانلار كۈلكىدىن چوقان كۆتۈرۈشتى. ئازادگۈل دادىسىدىن پەخىرلەنگەندەك مەردانغا قاراپ قويدى.

ـــ سايىم، بۇگۈنكى تويىنى سەنلا ئۆتكۈزدۈگۈمۇ ياكى قۇدرەت باش ئىنژېنېرىنگمۇ ئۇلۇشى بارمۇ؟ ـــ دېدى پىشقەدەملەردىن بىرى ئۇنى گەپكە سېلىپ.

ـــ ئىككىمىز بىرلىكتە تەييارلىدۇق. بۇ باللارنىڭ پىكرى بويىچە بولدى. بىزدە نېمە ئېلاج؟ ـــ سايىم ئەمدى گەپنى چاقچاققا ئايلاندۇردى، ـــ بىز خىزمەت تەقسىم قىلىۋالغان: قۇدىمىز كەم سۆز ئادەم بولغانلىقتىن يەپ ـ ئىچىپ ئولتۇرۇپ بېرىدىغانغا، مېنىڭ ئاغزىم قېلىپسىز بولغانلىقى ئۈچۈن ئوڭ ـ تەتۈر سۆزلەپ تويىنى قىزىتىپ بېرىدىغانغا مەسئۇل بولغان. شۇنداقمۇ قۇدام؟

ـــ شۇنداق، شۇنداق، ـــ دېدى قۇدرەتمۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا ماسلاشقانچە.

ـــ سايىم ئوتتۇرىغا چۈشمىسە بۇگۈنكى توي قىزىماسكەن، ـــ دېيىشتى ئولتۇرغانلار.

يەنە تانسا باشلاندى. سايىم ئۆزى ئانىقىزنى سۆرەپ چىقىپ، ئۆزى بىلگەنچە بىرىدەم تانسىغا، بىرىدەم ئوسسۇل پەردىسىگە دەسسىدى. ئۇ تەڭتۇشلىرىنى تارتىپ بىر ـ بىرلەپ ئوتتۇرىغا چىقاردى. سادىق بىلەن گۈلنىسانىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئۇلارنى قويۇردى. بۇ ئاق كۆڭۈل، ھارماس، ئىشچان ئادەم بۇگۈن قىزىنىڭ تويىدا خۇشاللىقتا چۆمگەنىدى.

2

ـــ كۆپچىلىك! ئورۇندايدىغان يەنە بىر ماددىمىز بار، ـــ دېدى ھاشىم بىر قانچە رەت تانسىدىن كېيىن ئېلان قىلىپ، ـــ ھازىر بىزنىڭ ياش شائىرىمىز تاھىر سادىقنى زاۋۇتنىڭ 45 يىللىقىنى تەبرىكلەشكە

بەغشلاپ يازغان شېئىرىنى ئوقۇپ بېرىشكە تەكلەپ قىلىمىز. ئۇ كۆپچىلىك ئالقىلىغاندىن كېيىن پىكىر بەرسە ئۆكتەبىرگىچە قايتا تولۇقلىسام، دەيدۇ.

قىزغىن چاۋاك ئىچىدە ئورنىدىن تۇرغان تاھىر شائىرلارغا خاس سالاپىتى بىلەن چېچىنى قولىدا كەينىگە تاراپ قويۇپ دېكلاماتسىيە قىلىشقا باشلىدى.

تاھىر سادىققا ئوخشاش ساقاللىق، بۇغداي ئۆڭ، ئوتتۇرا بوي يىگىت بولغانىدى. تەمبەل ئۇستىخان قۇرۇلۇشىمۇ دادىسىغا ئوخشايتتى. ئۇ ئوتتۇ-رىغا چىققاندا سادىق ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماي يېنىدىكىلەر بىلەن پاراڭنى قىلىشۇەردى. لېكىن، گۇلنىسا ئوغلىدىن پەخرلەنگەندەك ئۇنىڭغا كۆزىنى ئۇزمەي قاراپ ئولتۇراتتى. تاھىرنىڭ بۇ شېئىرىنى بۇ يەردە ئوقۇيمەن دېيىشىدە پىكىر ئېلىش ئەمەس، بەلكى ئازادگۇلگە بولغان يوشۇرۇن مۇھەببىتىنى بىلدۇرۇش ئىدى. مەردان توينى ئارقىغا سۈرەۋەرگەندىن كېيىن تاھىردا ئازادگۇلگە ئېغىز ئېچىش ئىستىكى تۇغۇلغانىدى. ئاخىر ئېغىزمۇ ئاچتى. لېكىن، ئازادگۇل چىرايلىق گەپلەر بىلەن رەت قىلدى. كېيىن سادىق بىلەن گۇلنىسا بۇ شەپىنى ئاڭلاپ، ئۇنى ھەرگىز بۇ يولدا ماڭماسلىققا ئاگاھلاندۇردى.

سادىق ئۇنىڭغا:

— بۇ زاۋۇتتا بۇرۇندىن تارتىپ، ئەر كۆپ، ئايال ئاز تۇرۇپمۇ بۇ چاغقىچە قىز تالشىدىغان ئەھۋال كۆرۈلمىگەن. باشقا قىزلارمۇ بارغۇ، — دەپ ئۇنى توسۇپ قويغانىدى...

تاھىر:

— بۇ شېئىرغا تېخى ماۋزۇ قويمىدىم، — دېدى ـ دە، دېكلاما-تسىيە قىلىشقا باشلىدى:

ياش ئىدۇق باسقاندا ئىز،
قاتمىغان پەيلەر تېخى.
تال چوڭىق ئوينار ئىدۇق،
ئات ئېتىپ يىللار بويى.

بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ،
سەپ ئۆزاردى كۈنسېرى.
ئاتلاندۇق جەڭگەر ئارا،
قالدۇرۇپ باتۇر ئىزى.

ئىگىلەپ ھاۋانەر ـ بېلىم،
سىخ ئارا ئىشتا پىشىپ.
يول ئېچىپ باستۇق ھامان،
پەللىگە پەندە ئېشىپ.

ئىنژېنېر بولدى بىرى،
سوپەك ياسار ① كۆپلىرى.
ھەربىرى داستان يېزىپ،
پىرقىرىتار جاھان تېشى.

ـــ تاھىرجان، ياخشى يېزىپسەن ئۇكام، شېئىرىڭنىڭ مەنىسىمۇ ناھايىتى ياخشىكەن! بىزنىڭ ئۆتمۈشىمىزنى، ھازىرىمىزنى ئەينەن سۈرەتلەپسەن. يېتىشىپ قاپسەن، بىلىم دېگەن باشقىچە نېمە، بىلىمى بار ئادەم سېنىڭ قورسىقىدىكىنىمۇ قاراپلا بىلىۋالىدۇ، ـــ دېيىشتى ئولتۇرغان پىشقەدەم ئىشچىلار ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي تاھىرنى ماختاپ.

ـــ مەن بىر باھالاپ باقايمۇ؟ ـــ دېدى توختى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي. كەيپلىكتىن خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى ھەر تەرەپكە ئويناتىپ، ئۇ ئۆز ئادىتى بويىچە ئۈچ رومكىلا ئىچكەنىدى.

ـــ توي ئەمدى قىزىيدىغان بولدى، ـــ دەپ كۈسۈلداشتى ئولتۇرغانلار دىققەت بىلەن توختىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماقچى بولۇپ.

---

① سوپەك ـــ كىچىك قول تراكتورى.

ـــ بۇنى يېڭى شائىرنىڭ شېئىرىي نۇقتىسىدىنلا ھەر ھالدا بوپتۇ دېيىشكە بولىدۇ ئۇكام. كۆڭلۈڭگە كەلمىسۇن. ئەگەر بۇ شېئىرنى ماڭا ئوخشاش ئىشتىن سىرتقى بىرەر ھەۋەسكار يازغان بولسا ناھايىتى ياخشى يېزىلىپتۇ، دەيتۇق. لېكىن، ساڭا ئۇنداق دېگىلى بولمايدۇ. چۈنكى، سەن شائىرلىق ئورنىدا ئىشلەپ، شۇ ناننى يەيسەن ئەمەسمۇ؟ شۇڭا داۋاملىق مۇنداق شېئىر يازساڭ بولمايدۇ.

توختىنىڭ ھەر قانداق ئادەمگە يۇز خاتىرە قىلماي، كۆڭلىدىكىنى دەۋېرىدىغان خۇيىنى بىلگەچكە ئولتۇرغانلار جىددىيلىك ھېس قىلمىدى. لېكىن، تاھىر سەل كۆڭلى يېرىم بولغاندەك ئالىچىپار بولغىلى تۇرۇۋېدى، سادىق:

ـــ توختاخۇن، ئىلىم ئىشىدا يۇز خاتىرە قىلىشقا بولمايدۇ، دەۋېرىڭلار! ـــ دېدى ئۇنى ئىلھاملاندۇرۇپ.

ـــ بۇ ئۇكامنىڭ شېئىرى توغرىسىدا ھەر قايسىڭلارغا دەيدىغىنىم شۇلا، مەن ئەمدى ھەر قايسىڭلارغا شېئىر توغرىسىدا بىر ھېكايە قىلىپ بېرەي. تاھىرجانغۇ مۇشۇ ساھەدە ئىشلەيدۇ. ھازىرچە ياخشى يازالمىسا كېيىنچە كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارىلىرىنى جارىڭلاتقۇدەك شېئىرلارنى يېزىشى مۇمكىن. لېكىن، بۇنىڭ ئۈچۈن قاتتىق ئىزدىنىشى، ئۆز بىلىمىنى ئاشۇرۇشى كېرەك. ھازىر گېزىت ـ ژۇرناللارغا بەزى ئەمەلدارلارنىڭ ئاتالمىش شېئىرلىرى چىقىۋاتىدۇ. بەزىلىرى بىرئاز شېئىرغا ئوخشىسىمۇ بەزىلىرى، روزەك باشىنىڭ يولدا كېتىۋېتىپ راۋاب چالغاندا ئۆزىچە قوشۇۋالغان قوشاقلىرىغا ئوخشاپ قالىدۇ.

ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ ئوخشىتىشىدىن پاراققىدە كۈلۈشتى. توختى كۆپچىلىكنى كۈلدۈرەلىگەنلىكى ئۈچۈن ئۆز ئادىتىنى ئۆزگەرتىپ ئالدىدىكى 4 ـ رومكىنى گۈپپىدە ئېتىۋەتتى ـ دە، زاكوسكىنىمۇ يېمەي قولىدا ئاغزىنى سۈرتۈۋېتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ بۇرۇنقى زامانىدا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇ مۇسۇلمان پادىشاھ ئوخشايدۇ. جۈمە كۈنى خانىشىنى ئەگەشتۇرۇپ ھەرەمبېغىدا گۈل سەيلىسى قىلىپتۇ. ئۇ بىر تال قىزىل گۈلنىڭ ناھايىتى توق ئېچىلغانلىقىنى كۆرۈپ،

ئىلهامى كەپتۇ ـ دە، بىر كوپلېت نەزمە توقۇپتۇ. ئۇنىڭ نەزمىسىگە مەھلىياھ بولغان خانىش پادىشاھنى بۇگۈنلا كۆرۈۋاتقاندەك ئۇنىڭغا ھەـ ۋەسلىنىپ قاراپ كېتىپتۇ. ئارقىسىدىكى ۋەزىر ـ ۋۇزرالار ۋە ساراي شائىرلىرى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي پادىشاھنىڭ شائىرلىقى بىلەن ئۇنىڭ شېئىرىنى كۆككە كۆتۈرۈپ بولۇشچە ماختاپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ ماختىـ شىدىن چەكسىز خۇشال بولسىمۇ، ئەقلى ھوشى خېلى جايىدا پادىشاھ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ماختىشىدا خۇشامەتنىڭ ئاساسىي ئورۇنىنى تۇتىدىغانلىقىنى بىلىپ يېنىدىكى بىر ۋەزىرگە: «سەن بېرىپ نەسرىدىن ئەپەندىنى چاقىرىپ كەل! شېئىرنىڭ ياخشى، يامىنىنى شۇ ئايرىيدۇ» دەپتۇ. ۋەزىر نەسرىدىن ئەپەندىنى چاقىرىپ كەپتۇ. پادىشاھ زور ئۇمىد بىلەن نەسرىدىن ئەپەندىنىڭ ماختىشىنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن، لېكىن نەسرىدىن ئەپەندى پادىشاھنىڭ شېئىرىنى كۆرۈپلا «ئۇلۇغ شاھىم، سىلە شېئىر يازمىسلا كىممۇ خاپا بولار ئىدى؟» دەپتۇ.

ئەپەندىنىڭ ماختىشىنى كۈتۈپ تۇرغان پادىشاھ دەرھال غەزەپكە كەپتۇ ـ دە، «ھۇ، ئېشەك! بۇنى ئېغىلغا سولاپ قويۇڭلار» دەپ بۇيرۇق قىلىپ ئۆزى ئوردىغا قايتىپتۇ. پادىشاھ ئەپەندىنىڭ باھاسىغا قايىل بولماپـ تۇ. كېلەر جۈمە كۈنى خانىشنى ئەگەشتۈرۈپ يەنە شۇ گۈللۈككە كېلىپ يەنە بىر شېئىر يېزىپتۇ. قارىسا بۇ شېئىرى ئالدىنقىسىدىن ياخشىدەك تۇيغۇ بېرىپتۇ. ساراي شائىرلىرى بىلەن ۋەزىر ـ ۋۇزرالارغا كۆرسەتكەنىكەن، ئۇلار پادىشاھ بىلەن شېئىرنى تېخىمۇ كۆككە كۆتۈرۈپ: «پۈتۈن ئالەم مقياسىدا ھېچكىم بۇنداق، چوڭقۇر، پاراسەتلىك شېئىر يېزىپ باقمىغان. بۇ شېئىرنىڭ مەنىسى ئاسماندىنمۇ ئېگىز، يەرنىڭ كىندىكىنمۇ چوڭقۇر» بولۇپتۇ دېيىشىپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ خۇشامەتلىك ماختاشلىرىغا ئىشەنچ قىلالماي: «نەسرىدىن ئەپەندىنى ئېغىلدىن چىقىرىپ كېلىڭلار! شۇ باھاـ لاپ باقسۇن» دەپتۇ. نەسرىدىن ئەپەندىم چاقىرتىلىپ كەپتۇ. پادىشاھ: «ھەي نەسرىدىن ئەپەندى! بۇ شېئىرغۇ بولغاندۇ؟» دەپتۇ. نەسرىدىن ئەپەندى شېئىرغا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ بولۇپ گەپ قىلمايلا كەينىگە يېنىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ: «نەگە دەپتۇ؟» ھەيرانلىق بىلەن. «ئېـ

غىلغا شاھىم!» دەپتۇ نەسرىدىن ئەپەندى بىر قانچە قەدەم ئالغاندىن كېيىن كەينىگە بۇرۇلۇپ مەسخىرىلىك كۈلگىنىچە.

ئولتۇرغانلار ھېكايە تۈگەش بىلەن ئۆچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلۈشتى. بەزىلەر ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالايماي يەرنى تېپىچەكلەپ كەتتى. كۈلكە بېسىلغاندىن كېيىن توختى سادىقا قاراپ تۇرۇپ تاھىر تۇغرىسىدا:

ـــ ئۇكام تاھىرجان، سەندەك شائىرلىقىنىڭ نېمىنى يەيدىغان ئادەم پادىشاھتەك شېئىر يازساڭ بولمايدۇ. ھېلىقى يازمىسا ھېچكىممۇ خاپا بولمايدىغان باشلىق، ئەمەلدارلاردەك شېئىر يازساڭمۇ بولمايدۇ. پىكىر بېرىڭلار، دېگەنلىكىڭ ئۇچۇن سۆزلەپ قالدىم. لېكىن، مەن سەندىن ناھايىتى خۇش. نېمىشقا دېسەڭ، ئاتاڭ ئىشچىدىن چىققان ئاتاقلىق كارخانىچى، سەن بولساڭ ئىشچى ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، زاۋۇتىمىز پەرزەنتلىرىدىن چىققان شائىر. بۇنىڭغا بىز نېمىشقا خوش بولمايدىكەنمىز؟ ئىشچىنىڭ بالىسى شائىر بولغىنى بىلەن شائىرنىڭ بالىسى شائىر بولالىشى ناتايىن. مەردان ـــ شۇڭقار، سەنمۇ شۇڭقار بىزمۇ قاغا ئەمەس. شۇڭا، شۇڭقارلارنى تۇغدۇق. قانداق دېدىم ئاغىنىلەر؟ گېپىم خاتا ئەمەستۇ پىشقەدەم سادىق چاڭجاڭ؟

ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە ئۈزۈنغىچە چاۋاك چالدى. توختى ئورنىدىن مىدرلىۋىدى، ھاشىم:

ـــ توختاپ تۇر زابۇي، سەن ماڭا مەردانىنىڭ تويىغا باشقا سوغام يوق، ئىككى كۈپلېت شېئىر يازدىم، شۇنى سوۋغا قىلىمەن، دېگەنتىڭغۇ؟ ئۇقۇمامسەن قېنى، ـــ دېدى.

ـــ ئۇقۇمايمىكىن ھاشىم، ـــ دېدى توختى ئالدىدىكى رومكىغا قاراپ قويۇپ، ـــ مەن تاھىرجانىنىڭ شېئىرىنى بەك سۆكۈۋەتتىم. لېكىن، ئۆزۈم يازغان ئۇ شېئىر تاھىرجانىنىڭ شېئىرىغا خام سەيمۇ بولالماسمىكىن. نەدىمۇ ئۆزىنىڭ قاملاشمىغان بىر نېمىسىنى باشقىلارنىڭكىدىن ئۇستۇن قويىدىغان ئىش بار؟ ئۇنداق قىلىدىغانلار ھەققىي ئۆزىنى بىلمەيدىغان، مەنمەنچى كازىاپلار، كىشى ئۆزىنى بىلىشى كېرەك. بولمىسا ھېلىقى بۆرە تۇنجاڭغا ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ. ئاداش...

ـــ بولدى، كۆڭلۈڭنى چۈشەندۇق، ـــ دېدى هاشىم ئۇنىڭ گېپىنىڭ شاخلاپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ـــ تويغا ئاتاپ يازغانىكەن-سەن، ئوقۇشۇڭ كېرەك. شۇ چاغدا، گېپىڭدە تۇرغان بولسەن. بولمىسا يالغانچى بولۇپ قالمامسەن. سەن يالغانچىغا ئۆچقۇ؟

كۆپچىلىك تەرەپ ـ تەرەپتىن توختىنىى شېئىرنىى ئوقۇشقا ئۇندىدى:

ـــ يامان يەردىن تۇتتۇڭ ـ دە، پوقاق. يالغانچى دېگەن نامغا قالمايدىغان بولسام چورتلا ئوقۇمايتتىم. بوپتۇ، ئوقۇسام ئوقۇي، لېكىن ما كاللىنىڭ مېيى تۈگەپ قالدى. ئالدىمدىكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ ئوقۇسام قانداق؟ ـــ دېدى بوينىنى قىسىپ قويۇپ.

كۆپچىلىك:

ـــ بىر رومكا يەتمىسە ئىككى رومكا «ماي» نى قاچىلا، ـــ دەپ چۈرقىراشتى.

ـــ ياق، ئۇنداق قىلمايمەن. ھېلىمۇ كۈندىلىك ئادىتىمنى بۇزۇۋەتتىم. گەپنى جىق قىلىپ قويدۇم. بولمىسا بىرنچە كۆپ «ماي» كەتمەيتتى، ـــ دېدى توختى ۋە ئالدىدىكى بىر رومكا ھاراقنى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن ئەمدى ئىچمەسلىكنىڭ بېشارىتىنى قىلىپ رومكىنى نېرى ئىتتىرىۋەتتى، ـــ بۇ شېئىر، مەردان بىلەن ئازادگۈلنىڭ مۇھەببىتىنى تەسۋىرلەيدىغان شېئىر ئەمەس. بەلكى، سايىم بۇرۇتنىڭ نەسىھىتىگە ئوخشاپراق كېتىدۇ. ئۇنىڭغا مۇنداق ماۋزۇ قويدۇم:

ئۇنتۇما

ئۆتتى كۆڭلۈمدىن بۇگۈن نۇرغۇن خىيال،
ھەم تۇغۇلدى بۇ خىياللاردىن سوئال.
دوست بىلەن دۇشمەننى دەل پەرق ئەتكۈلۈك،
زاتى ۋىجدان ئىگىسىگە ئەڭ ئاۋۇال.

بىرىدە «ئوڭ» غا، بىرىدە «سول» غا باش تىقىپ،

شۇنچە ماڭدۇق ئەگرى يولدا تەمتىرەپ.
بۇنمۇ دەپباقتى بىر چاغ «قوي» ئۆزۈم
بېشىغا سەللە يۆگەپ، ئىمان تىلەپ.

مەن «زابوي» بولسامۇ ئىشچى توختىمەن،
يولدىن ئازغان تەلۈلەرگە نۇقتىمەن.
چىن گېپىم شۇدۇركى، زاۋۇت ئەھلىگە،
دۇشمەنگە ئوق، دوستقا يۇمشاق پاختىمەن.

ئولتۇرغانلار قىزغىن چاۋاك چالدى. سادىق:
— توختاخۇن، ئاخىرقى مەسراسىنى قالتىس مەنىلىك پىزىپسىلەر، — دېدى ئۇنى ماختاپ.
— ھەي! زابوي، — دېدى ھاشىم ئۇنىڭ شېئىرىغە باھا بەرمەكچى بولۇپ.
— توختا ھاشىم، ھامىنى ئوقۇغاندىن كېيىن يەنە بىر شېئىرىم بار ئۇنمۇ ئوقۇۋېتەي، تويىنڭ قىزىقى بولسۇن. ئۇ شېئىر بىز قېرىلارنى مەدھىيىلەيدىغان شېئىر. سەن ئۇنمۇ ئاڭلاپ بولۇپ تەقدىرلەمسەن — تەنقىدلەمسەن، ئاندىن بىراقلا گەپ قىلغىنا! ما باشىنڭ «مېيى» تۇگەپ كەتسە يەنە ئىچىدىغان ئىش چىقمىسۇن، — دېدى توختى زابوي ھاشىمنى گەپتىن توسۇپ، — بىر قانچە ياش بالىلارنىڭ بىز قېرىلارنى مازاق قىلىدىغان گېپىنى ئاڭلاپ قالمىسام بۇ شېئىرمۇ يېزىلمايتتى. ئۇلارنىڭ بىز بىر قانچىمىز كېتىۋاتقاندا دېيىشكەن مۇنۇ گېپىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئۇلارنىڭ قاقاقشىپ كۈلۈشكىنىچە: «توختى زابوي ئەمدى ئىچەلمەيدىغان بوپتۇ. يول ماڭغاندا يەرگە قاراپ ئۆز — ئۆزىگە بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلايدىكەن. قارىغاندا سايىم بۇرۇت ياۋاش قېرىغاندەك قىلىدۇ. ھازىر كۆرگەنلا ئىشقا گۆركىرەلمەيدىكەن...» دېگەندەك كۈسۈلداشقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم — دە، بۇ قوشاقنى قوشتۇم. ماۋزۇسىنى: «نېمە دەيدۇ بۇ قوڭغۇز — قۇرتلار؟» دەپ قويدۇم.
توختى شېئىرىنى ئوقۇشقا باشلىدى:

كىمكەن ئۇ بىزنى قېرى چاغلىشىپ،
ئۆزلىرى قېرىدىن ئاشالمايدىغان؟
كونا تەلپەكنى قىرلاپ كېيىۋېلىپ،
جاھاندا نوچى مەنلا دەيدىغان؟

قېرى دېگەن بىزدەك بولمايدۇ،
كۈندە ھارماستىن «پاك» ئۇينايدىغان.
ئىچىمىز تېخى لىقلاپ ئىستاكان،
«مۇڭگۇز» جام بىلەن مىت قىلماي ھامان.

سايىم بۇرۇتنى قېرى دېمەڭلار،
قېرى ئەمەس ئۇ، ماڭالمايدىغان.
چاپىدۇ بەيگىدە ئۇنىڭ تۇلپارى،
ئۆزىدەك سەپ بېرىپ جىم تۇرماي ھامان.

يەنە ھاشىم بار مويسپىتلەردىن،
كۆڭۈلدە شاد ـ خورام، قېرىمايدىغان.
ئۇنىڭغا يار بولسۇن گۈڭخۇينىك[1] ئىشى،
ئۇچ يۈز ئاتمىش كۈن ياغ چاينايدىغان.

ناچار ئىللەتلىك ياشتىن بولماڭلار!
پىتنە ـ پاساتلىق چاي ئۇينايدىغان.
بولايلى ھەممىمىز قۇدرەتتەك ساپ دىل،
سالماق مېجەزلىك، كەم سۆزلەيدىغان.

---

① گۈڭخۇي ـــ خەنزۇچە، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى دېگەن سۆز.

كۆپچىلىك چۇقان كۆتۈرۈپ كۈلۈشكەندىن كېيىن:

ـــ ھەي! زابـوي! بۇ قوشقـىكنىڭ ئايغـى چىقمىغـانـدەك قىلىدىغۇ؟ ـــ دېيىشتى.

توختى «زابوي» سادىققا مۇلايىمغىنە قاراپ قويغاندىن كېيىن:

ـــ سادىق چاكىجاكغىمۇ بىر كوپلېت يېزىۋېتەي دەپراق ئۇنى چاقچاققا ئارىلاشتۇرماي دېدىم، ـــ دېدى.

ـــ يازغان بولسىكلار ئۇنىمۇ ئوقۇكلار، ـــ دېدى سادىق.

ـــ يازمىدىم، يازماسلىق قارارىغا كەلدىم، ـــ دېدى توختى قەتئىي قىلىپ.

ـــ ھېلى بولسىمۇ يازمامسەن، ـــ دېدى بىرى.

ـــ ھەي سەمەت، سەن ئەمدى سادىقنى چوقۇلايمەن دېمە. مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى ئاكتىپلىقىك ئاخىر نۆلگە تەڭ بولدى. يەنە ئۇنىكغا يازدۇرۇپ نېمە قىلماقچى؟ مەن نى ـ نى ئادەملەرنىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويىنىمغان جۇمۇ، سەندەك كىچىك «سولچى» نىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويناماتتىم؟

ئولتۇرغانلار يەنە كۈلۈشتى. سەمەت ئوكايىسزلىنىپ:

ـــ سەن كونا خامانىنى سوزىما. مەن ئۇنداق نىيەت بىلەن دېمىدىم. قىزىقمىكىن دەپ قالغانتىم، ـــ دېدى ئۇنىكغا چۈشەنچە بېرىپ.

ـــ ھاشمنى ئوخشىتىپسەن زابوي، ـــ دېدى بىرى ۋارقىراپ.

ـــ مەن ئۇنىڭ گۈكخۇينىك ئىشلىرىنى ياخشى باشقۇرۇۋاتقانلىقىدىن خۇش بولۇپ كېتىپ، شۇ سۆزنى كەلتۈرگەنتىم.

ـــ ماۋزۇسى ياخشى بولماپتۇ، ـــ دېدى ھاشىم ئۇنىكغا كۈلۈپ تۇرۇپ.

ـــ باشقا ماۋزۇ قوي. سەن دېگەن كەيپ بولغاندىمۇ ئىلمىي سۆزلەيدىغان زابوي، ئۇنداق ئادەم تىللايدىغان سۆزنى ماۋزۇ قىلىۋالساك بولامدۇ؟

ـــ مېنى تەنقىدلىگەندەك قىلىپ تۇرۇپ يەنە ماختىدىڭ ـ ھە، پوقاق بولىدۇ، ئۆزگەرتەي. لېكىن، سادىق چاكجاك توغرىسىدا تولۇقلاپ

يازمايمەن. نېمشقا دېسەڭلار ئاغىنىلەر، ئۇ ئادەمنى ھەر قانداق چاغدا بۇنداق چەك باسمايدىغان قوشاق، چاقچاقلارغا ئارىلاشتۇرساق بولمايدۇ. لېكىن، بۇگۈن بىر چاقچاق قىلىۋېتەي: سايىم دېگەن سادىق چاڭجاڭنىڭ تاپانچىسى. سادىق چاڭجاڭنىڭ ئاچچىقى كەلمىگىنى بىلەن سايىمنىڭ ئوقى چىقىپ كەتسە گۇپ چۈشمەي قالمايسەن. قانداق دېدىم سادىق چاڭجاڭ؟

سادىق مۇلايىم كۈلۈپ قويدى. سايىم ئۇنىڭ سۆزىدىن پەخرلەنگەندەك مەيدىسىنى كېرىپ قويدى.

— تويمىز ئاخىرلاشتى! — دەپ ئېلان قىلدى ھاشىم ۋارقىراپ تۇرۇپ.

ئۇلار يۇرت قائىدىسىنى قىلىپ، ئازادگۈلنى قۇدرەتلەرنىڭ ئۆيىگە ئاپارغاندىن كېيىن ئاندىن مەردانلار ئۆزلىرى تۇتىدىغان، كەڭ، ئازادە ياسداق ئۆيگە يۆتكەپ كەتتى. مەردانمۇ ئانىسى تۇنساقىز دېگەندەك ئايال زاتىدىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغانلاردىن ئەمەس ئىكەن.. ئاغىنىلىرىنىڭ ئاخىرى ئىشىك بۇسۇغىسىدىن پۇتىنى سىرتقا ئېلىشىغا، ئىشىكنى تاقاپ، چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتتى...

3

مەردان بۇگۈن ئۇچاستىكا باشلىقىدىن يۇقىرى مەمۇرىي، تېخنىكا ۋە كەسپىي كادىرلارنىڭ جىددىي يىغىنىنى چاقىردى. 200 دەك ئادەم ئوتتۇرا زالدا ئولتۇراتتى. كىچىك سەھنىدە مەردان بىلەن شىك خۇڭچاڭنىڭ ئوتتۇرىسىدا سادىق پەيدا بولدى.

— يولداشلار! — دېدى مەردان يىغىنىنى باشلاپ، — زاۋۇتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 45 يىللىقىنى تەبرىكلەش چوڭ يىغىنىنى ئېچىشىمىزغا پەقەت ئۇچ كۈنلا قالدى. بىز بۇ يىغىندا زاۋۇتىمىزنىڭ 45 يىللىق تارىخىنى يەكۈنلەيمىز، نەمۇنچىلارنى تەقدىرلەيمىز، مۇكاپاتلايمىز. كۆز ئالدىمىزدىكى ۋەزىپىلىرىمىزنى بېكىتىمىز. يۇقىرىدىن كەلگەن رەھبەرلەر يولىورۇق بېرىدۇ. لېكىن، نىشان ئېنىق بولسىمۇ، تەدبىر كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس.

بىز ھازىر بازار رىقابىتىدە بىرئاز پاسسىپ ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىۋاتىمىز. ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ئوخشاش تېپتىكى تراكتورلىرى بىزنىڭ بازىرىمىزنى بارغانچە تارايتىپ، بىزنى چەتكە سىغداۋاتىدۇ. بىز بۇ مەسىلىگە جاۋاب بەرمىسەك بولمايدۇ. 1 ـ ئۆكتەبىر كۈنىدىكى تەبرىكلەش يىغىنىدا بۇ مەسىلىگە پرىنسىپ ۋە چوڭ نىشان جەھەتتىن بولسىمۇ جاۋاب بېرىشىمىز كېرەك. شۇڭا، يولداشلارنى جىددىي چاقىرتتۇق. بۇ بىر چوڭ ئىش بولغانلىقى ئۈچۈن سادىق ئاكامنى تەدبىر كۆرسىتىپ بېرەرمىكىن، دەپ ئالاھىدە تەكلىپ قىلدۇق. ھەممىگلار ئەقىل ـ پاراسىتىگلارنى ئىشقا سېلىپ باقاسىگلار. ھەر قايسىگلار پىكىر بېرىپ بولغاندىن كېيىن سادىق ئاكامنى نۇقتىلىق پىكىر قىلىشقا تەكلىپ قىلىمىز.

مەردان شاك خۇڭچاڭغا سېنىڭ دەيدىغانلىرىڭ بارمۇ؟ دېگەن مەندە قارىۋىدى، ئۇ:

ـــ ئالدى بىلەن كۆپچىلىك سۆزلىسۇن، ـــ دېدى.

ئولتۇرغانلار خۇددى مۇشۇنداق بىر مەجلىسنىڭ ئېچىلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغاندەك بىرىنىڭ سۆزىگە بىرى ئۇلاپ پىكىر قىلىپ كەتتى. بولۇپمۇ ئۇچاستكا باشلىقلىرىنىڭ پىكرى كۆپ بولدى. ئۇلار گەپ يورغىلىتىپ ئولتۇرمايتتى، ياسالما سۆزلەرنمۇ ئاغزىغا ئالمايتتى. بىر قانچە ئېغىز گەپ بىلەنلا مەسىلىنىڭ نېگىزىنى كۆرسىتىپ، مەقسىتىنى بىلدۈرەتتى. ئەڭ كۆپ تىلغا ئېلىنغان مەسىلە «ئۆزىمىزنىڭ پەرزەنتى» دەپلا بەلگىلەنگەن شتاتتىن ئاشۇرۇپ ئادەم قوبۇل قىلىش ۋە قوبۇل قىلىنغان پەرزەنتلەر ئىچىدە بىر قىسمىنىڭ ساپاسى تۆۋەن بولۇش توغرىسىدىكى پىكىرلەر ئىدى. بەزىلەر ناھايىتى ئۆتكۈر سۆزلەرنى ئىشلەتتى. سۆيەتتە تۇرىكۈملەپ كېرەكسىز مەھسۇلات چىقارغانلاردىن بىر قانچىسىنىڭ پالانى مۇدىرنىڭ ئوغلى بىلەن پوكۇنى سېكرېتارنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى ئېسىم ـ فامىلىسى بىلەن ئوتتۇرىغا قويدى.

يىغىن بىر سائەتتىن ئارتۇق پاراقلاپ قاينىغان قازاندەك قىزىپ، ئاندىن خۇددى ئوتنى پەسلەتكەندەك پەسكويغا چۈشتى. ئۇلار بۇ بىر سائەت ۋاقىت ئىچىدە نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇلار بىرى

دېگەن گەپنى يەنە بىرى تەكرارلىمايتتى. ئىشچىلارنىڭ پىكىر قىلىش خۇسۇسىيتى بويىچە «مەن پالاننىڭ پىكرىگە قوشۇلىمەن. ئىككى ئېغىز قوشۇمچە قىلاي» دېسە، باشقا بىرى، «مەن پالاننىڭ پىكرىگە قوشۇلمايمەن. ئۆزۈمنىڭ كۆز قارىشىنى دەپ ئۆتەي» دەيتتى. ئۇلار ئاخىر گەپتىن توختىدى. مەردان:

ـــ يەنە سۆزلەيدىغانلار يوقما؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەمدى سادىق چاڭجاڭنىڭكىنى ئاڭلايلى. گەپ ئەمەلىيەشتۈرۈشتە. بىز قانچە سۆزلىگىنىمىز بىلەن ئەمەلىيەشمىسە بىكار، ـــ دېدى ئەڭ ئاقىدا ئولتۇرغان بىرەيلەن ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

ئۇستىگە سوس ماش رەڭ چىبەرقۇتتىن كاستۇم، بېشىغا شىلەپە كىيگەن سادىق كىيىمىنىڭ ئاددىي بولۇشىغا قارىماي تولىمۇ يارىشىملىق، بەستىلىك كۆرۈنەتتى. بۇ ئۇنىڭ بۇرۇن 360 كۈن ئىش كىيىمى بىلەن يۇرىدىغانلىقى بىلەن سېلىشتۇرما ئىدى. ئۇنىڭ ھازىر ئۆيدە ئولتۇرىدىغان چاغلىرى كۆپرەك بولغانلىقتىن، بۇرۇن دائىم قار، بوران، شامالدا يورۇپ قارىداپ كەتكەن رەڭگى ئوبدانلا ئاقىرىپ قالغانىدى. سەمرىپ قورساق سالغانلىقتىن ئېگىز بويى پاكارلاپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. قويۇق قارا قاشلىرىغمۇ ئاق سانجىلىپ پۈتۈنلەي ئاقىرىپ كەتكەن چاچلىرىغا ماسلاشمىغانىدى. سادىق شىلەپىسىنى ئالدىدىكى كەنتىر ئۇستىگە قويۇپ ھېچقانداق تەككەللۇپسىزلا:

ـــ ھېلى نۇرغۇن يولداشلار ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى يولغا قويۇش توغرىسىدا نۇرغۇن ياخشى پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى بەردى. تەدبىر دېگەن نېمە، ئۇنۇملۇك تەدبىر دېگەن يەنە نېمە؟ تەدبىر دېگەن ھەر كىم ئۆزىچە توغرا دەپ ئويلىغان خىيالنى ئەمەلىيەت ئۇرنىغا دەسستىدىغان نەرسە ئەمەس ياكى ھوقۇقۇم بار، پۇلۇم بار، مېنىڭ دېگىنىم ھېساب دەپلا ئويلىغانلىرىنى قاراملىق بىلەن ھەقىقىي توغرا پەرەز، تەسەۋۋۇر، ئۇرنىغا دەسستىپ، ئەمەلىيەتتىن تېخىمۇ يىراقلىشىدىغانىمۇ نەرسە ئەمەس. تەدبىر دېگەن يۇقىرىنىڭ فاكىجېن، سىياسەتلىرى ئاساسىدا شۇ جايىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى چىقىش قىلىپ، ئاممىنىڭ قىزغىنلىقىنى قوزغىتىدىغان، ئۇلارنىڭ

ھىمايىسىگە ئېرىشكەن سىياسەتتۇر. ئۇنۇملۇك تەدبىر دېگىنىمىز يۇقىرىقى ھالقىلاردىن تاشقىرى كەڭ ئامما ئىنكى ئەقىل ـ پاراسىتىنى مۇجەسسەملەشـ تۇرۇپ ۋە قايتا ـ قايتا ئەملىيەت سەزگۈسىدىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق توغرىلىقى ئىسپاتلانغان تەجرىبىدۇر. بۇنى بىز ئەقىل جەۋھىرى دەيمىز. مەن ئەمدى كونكرېت تەدبىر ئۇستىدە توختىلىمەن. بازار رىقابىتىدە سۈپەت تۆۋەنلەپ، تەننەرخ ئېشىپ كېتىش، ـــ ئەڭ چوڭ يېڭىلىش. نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ مەھسۇلاتىمىزنىڭ تەننەرخى ئېشىپ كېتىدۇ؟ بۇنىڭدا ھەرخىل ئامىل بار. لېكىن، ھەل قىلغۇچ ئامىل تۆۋەندىكى ئىككى خىلدىن يىراقلاپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ بىرى سۈپەت مەسىلىسى، بۇ مەسىلە يېقىنىدىن بۇيان بىر قەدەر ياخشى ھەل قىلىنىپ، سۈپەت تۇراقلىشىشقا، ئۆرلەشكە باشلىدى. بۇ ھەقتە ئۆتكەندە تاڭ شۇجى بىلەن بىر تەكلىپ بەرگەنىدۇق. بۈگۈن بۇ ھەقتە توختالمايمەن، پەقەت ئىككىنچى ئامىلنى تەپسىلىي سۆزلەيمەن. بىر زاۋۇتتا تەننەرخنى ئاشۇرىدىغان ئامىل ئادەتتە مۇنداق ئىككى تەرەپتىن كېلىدۇ: بىرىنچىسى، ئىشتىن ئادەم كۆپ بولۇپ كېتىش. ئىككىنچىسى، ماتېرىيال سەرپىياتىنى ئاشۇرۇۋېتىش. ئەگەر بۇ ئىككى ھالقا چىڭ تۇتۇلمىسا باشقا، ئۇشاق ـ چۈششەك ھالقىلارنى قانچە چىڭ ئەتكەن بىلەنمۇ زاۋۇتنىڭ كېچىككىنە بىر تۆشۈكىنى ئېتىشكە ياماق بولالمايدۇ، يەنى ھېچقانداق ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. شۇڭا، بىز «تۆگىنى كۆرمەي تۇگمىگە» ئېسىلۋالماسلىقىمىز كېرەك، ـــ دېدى.

كادىرلار قىزغىن چاۋاك چالدى. مەردان يىغىندىن خۇلاسە قىلىپ:

ـــ سادىق چاڭجاڭ زاۋۇتىمىزنىڭ كېسىلىگە يەنە بىر قېتىم توغرا دىئاگنوز قويۇپ بېرىپلا قالماي ئىنتايىن ئۆتكۈر، شىپالىق دورىمۇ يېزىپ بەردى، ـــ دېدى...

مەردانلار بۈگۈن زاۋۇت قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 يىللىقىنى داغدۇغىلىق تەبرىكلىمەكتە. پۈتۈن زاۋۇت قاينام ـ تاشقىنلىق بايرام تۈسىگە كىرگەنىدى. تەبرىكلەش مەركىزى بولغان چوڭ زالنىڭ ئىچى ـ تېشى رەڭگا رەڭ بايراق، لوزۇنكا ۋە پلاكاتلار بىلەن بېزەلگەنلىكتىن تولىمۇ ھەيۋەت

ۋە كۆركەملىشىپ كەتكەنـدى. سەھنىنىڭ ئۈستىگە ئورۇنـلاشتۇرۇلغـان ناغرا ـ سۇناي، زال ئالدىدىكى چېلىنىۋاتقان داقا ـ دۇمباق، سەھنىنىڭ يان تەرىپىدىكى مىللىيچە سازلاردىن چىقىۋاتقان ھەرخىل ئاۋازلارنىڭ يىغىندىسى بىرلىشىپ كۆكتە ياڭرايتتى. 1300 ئادەم سىغىدىغان چوڭ زالدا بۇگۈن 1700 دىن ئارتۇق ئادەم سىغدىلىشىپ ئولتۇراتتى. ئادەم ماڭىدىغان يوللاردا ۋە تام بويلىرىدا پۈت دەسسىگۈدەك بوشلۇق قالمىغانىدى. كېيىن قالغانلار ئۆز ئۆيلىرىدىن كۈتۈرۈشۈپ كەلگەن قاتلىما كوسا، كىچىك ئورۇندۇقلارنى كىچىككىنە بوش يەر بولسلا قويۇپ ئولتۇرۇۋالغانىدى. يەنە بىرەر، ئىككى يۈزدەك ئادەم ئولتۇرىدىغان جاي يوق تام ياقلاپ قىستا ـ قىستاڭچىلىقتا ئىلاجسىز ئۆرە تۇرۇشاتتى. چۈنكى، بۇگۈنكى يىغىنغا ئۇچ ئىسمىپىنىدىكى بارلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر پۈتۈن كۈنلۈك ئىشنى توختىتىپ قاتناشقاندىن تاشقىرى، مۇشۇ زاۋۇتنى ئۆز قوللىرى بىلەن قۇرۇپ، راۋاجلاندۇرۇپ، ئەمدىلىكتە پېنسىيىگە چىققان ئىشچى ـ خىزمەتـ چىلەرنىڭ مول تەجرىبىلىك، ھۆرمەتكە سازاۋەر ۋەكىللىرىدىن 400 دىن ئارتۇقى قاتناشقانىدى.

ئالدىنقى ئۇچ رەتتە 100 دىن ئارتۇق ئەمگەك نەمۇنىچىلىرى ئولتۇـ رۇشاتتى، ئۇلار ئۆزۈن يىللىق كونا «ئەمگەك نەمۇنىچىلىرى»، «ئىلغار خىزمەتچىلەر» ئىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە، ئاپتونوم رايون ۋە مەملىكەتلىك ئەمگەك نەمۇنىچىسى دېگەن شەرەپكە ئېرىشكەچى داڭدار ماھىرلارمۇ بار ئىدى. خېلى جىياڭلىك ئۇستاممۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ كۆكرىكىگە ئاسقان ئالتۇن، كۈمۈش مېدالىرى ۋال ـ ۋۇل قىلىپ كۆزنى چاقناتسا، چوڭ قىزىلگۈل بىلەن مۇرىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ تاقىغان قىزىل يوپۇقلىرى كىشىگە تەكشى ئېچىلغان گۈلزارلىقنى ئەسلىتەتتى.

بۇگۈن سەھنىگە ناھايىتى جىق ئادەم چىققانىدى. بۇلار ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلىرىدىن تەبرىكلەشكە كەلگەن ۋەكىللەردىن باشقا، زاۋۇت قۇرۇلغاندىن تارتىپ ھەر قېتىمقى رەھبەرلىك تەركىبىدىكى ئاساسىي مەسئۇللار، بېكىدىن سەپلەنگەن پارتكوم، مەمۇرىيەت، ئىشچىلار

ئۇيۇشما، ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ ياش، قابىل مەسئۇللىرى ئىدى. تاڭ ۋېنسەي بىلەن سادىق 70 ياشتىن ئاشسىمۇ ناھايىتى تىتىك، چاچلىرىغا ئارىلاپ ئاق سانجىغان، زاۋۇتنىڭ تۈنجى باشلىقى، پارتكوم سېكرېتارى بولغان ۋاڭ لەنجۇڭنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ 1 ـ رەتتىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا ئولتۇراتتى.

ھەيۋەتلىك دۆلەت شېئىرى ئورۇندالغاندىن كېيىن، كونا ئەمگەك نەمۇنىچىلىرىغا مۇكاپات تارقىتىپ بېرىلدى. بۇ قېتىمقى مۇكاپات، بىر ۋاراق تەقدىرنامە ياكى ئەينەك ئىچىگە ئېلىنغان شەرەپنامە بولماستىن بەلكى ئەمگەك نەمۇنىچىلىقىنى بىلدۈرىدىغان گۈزەل سائەت بىلەن نەق پۇل ئىدى. ئۇلارنىڭ ئالدى ئون مىڭ يۈەندىن، ئەڭ تۆۋېنى 500 يۈەندىن مۇكاپات سوممىسىغا ئېرىشتى. بۇنداق مۇكاپاتلاش زاۋۇت تارىخىدا بىرىنچى قېتىم بولۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ قەلبىنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. ھەربىر ئادەمگە مۇكاپات بۇيۇمى بىلەن قىزىل لېپاپ بېرىلگەندە زال ئىچى لەززىگە كېلىپ گۈلدۈراس ئالقىش ياڭراپ تۇردى.

ئاللىقاچان بوۋاي ـ مۇمايلارغا ئايلانغان پىشقەدەم ئىشچىلار ھېسسىياتىنى بېسىۋالالمىغانلىقتىن خۇشاللىق ياشلىرى كۆز چاناقلىرىدا خۇددى سىمابىتەك لىغىلدايتتى.

خاتىمە

بۇگۈن بىر تويدىن يانغان سادىق، ئوسمان، قۇدرەت، ھاشىم، سايىملار ئاشخانا ئالدىدا بىرلىشىپ كېسەل يوقلىماقچى بولدى.

ـــ سولايمانىڭ كېسىلى خېلى ئېغىر دەيدۇ. ئەتە زاۋۇت دوختۇرخانىسىدىن چوڭ دوختۇرخانىغا يۆتكەيمىش. يۇرۇڭلار كۆرۈپ كېلەيلى! ـــ دېدى سادىق ئۇلارغا.

ئۇلار دوختۇرخانا تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن چقان توزسۇن، سادىر، ئابدۇكېرىم قاتارلىقلار مىللىي ئاشخانا ئالدىغا توپلىشىپ موخۇركا چېكىشكەچ پاراڭغا چۈشتى.

ـــ ساناپ كۆرسەم بىز بىلەن كەلگەن 600 بالىدىن زاۋۇتتا ئارانلا 76 مىز قاپتۇق قالغان شۇنچە ئادەم نەگە يوقالغاندۇ؟ ـــ دېدى توزسۇن ئاچچىق موخۇركىدىن يۆتىلىپ كېتىپ.

ـــ ئۆلگەنلەر ئۆلدى، كەتكەنلەر كەتتى. مانا سولايمانمۇ تەيىيار بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئىچىگە چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ.

ـــ ئۆلگەنلەر كۆپ ئەمەس. زاۋۇتىمىزدا 1762 دىن ئارتۇق ئىشچى ـ خىزمەتچى بار ئىدى. ھېلىقى قېينىچىلىق يىللىرى 280 دىن ئارتۇق ئادەم قىسقارتىلىپتىكەن، ئۇلار ھازىر شىنجاڭنىڭ ھەممە ۋىلايەت، ناھىيىلىرىدە بار، ـــ دېدى سادىر.

ـــ سولايمان نېمە كېسەلكەن؟

ـــ ئۇ پولات تاۋلاشتا ئۆپكىسىگە سوغۇق تەگكۈزۈۋالغان. ئۆپكىسى ئىششىپ، نەچچە كۈن قىزىپ ھوشسىز ياتقان، سەللا ياخشى بولغاندىن كېيىن ياشلىقىغا ئېلىپ يەنە تاغقا چىققانىدى. مەن بۇ ئىشنى بەش قولدەك بىلىمەن، ـــ دېدى يېقىندا پېنسىيگە چىققانلارغا قوشۇلغان ھېيىتۇل

جاۋاب بېرىپ. ئۇ شۇ قېتىم كەلگەنلەرنىڭ ئىچىدىكى يېشى ئەڭ كىچىك بولسىمۇ، ئوخشاشلا ئاقباشلارغا ئايلىنىپ يۈزلىرىنى قورۇق باسقانىدى.

— ئۇنىڭ ھازىرقى چوڭ كېسىلى يەنە ئۆپكىدىكەن. ئۆپكىگە سوۇ چۈشۈپ، ئىششىپ كېتىپتۇ، دېيىشىدۇ.

— ئۇ چاغلاردا سوغۇق دەھشەتلىك بولاتتى. ھازىر سوغۇقنىڭ ئانچە كۈچى قالمىدى.

— شۇنچە ئېغىز ئىمارەتلەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇ شامال توسماي نېمە قىلىدۇ؟

— لېكىن، ياز كۈنلىرى بۇرۇنقىدىنمۇ ئىسسىپ كېتىدىغان بولدى.

— ھەر يىلى مىليونلاپ تونىنا سېمونت، قارىمايلارنى 20 ـ 30 قەۋەتلىك ئىمارەتلەرگە، نەچچە يۈز كىلومېتىرلىق يوللارغا تۆككىلى تۇرسا ئىسسىپ كەتمەي قالامدۇ؟ كۈننىڭ ئەكس نۇرى قايتقاندىن كېيىن كۈچ-لۈك تەسىر كۆرسىتىدىغان گەپ.

— بىز ئەينى يىلى ئاشۇ دۆڭدىن 13 كۈن ئەخلەت توشىغىنىمىز ئېسىڭلاردىمۇ؟ — دېدى ئابدۇكېرىم گەپنى بۇراپ، — ئۇ چاغدا بۇ يەرلەر تۈپتۈز كەتكەن سايلىق ئىدى. كېيىن بىز قوم تاسقاپ ئازگال، كۆلچەك، گوداڭغا ئايلاندۇرۇۋەتكەنتۇق. مانا ئەمدى قاتار سېلىنغان ئالتە قەۋەتلىك بىنالار بىلەن ئارىلىقتىكى كىچىك گۈللۈكلەر بۇ يەرنى بەئەينى جەننەتكە ئايلاندۇرۇۋەتتى.

— مەن ئىشىك ئالدىمىزدىكى گۈللۈككە بىر ئۈجمە كۆچىتى تىككەنتىم، — دەپ گەپنى بۆلۈۋەتتى تۇرسۇن، — بۇلتۇر 20 ـ 30 تالدەك ئۈجمە بولۇپتۇ. بۇ يىل چوقۇم كۆپ بولىدۇ. سورتى ياخشىكەن چىمچىلاق قولنىڭ ئۈچىدەك يوغان پىشىپتۇ.

— ئاق ئۈجمىمۇ؟

— قارا ئۈجمىنى تېكىپ نېمە قىلىدۇ؟

— ئۇنداقتا بۇ يىل يەيدىكەنمىز ـ دە؟

— مۇشۇ تولغاش بىزگە ئۈجمە بېرەمدۇ؟

— ئالدى بىلەن ئۆزۈمىز يەپ بىر قېنىۋالايلى. ئاشسا يېمەمسەن.

ـــ دۇنيادا ئۇجمىنى ھېچكىم ئۆزىنىڭ قىلىۋالمايدۇ.

ـــ ...

ـــ مەردان ئېلى بولىدىغان زاۋۇت باشلىقى چىقتى، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم يەنە گەپنى بۇراپ، ـــ سادىق بار چاغدا ھەر يىلى كۆچەت قۇيۇپ، 3 ـ 4 كورپۇستىن بىنا سالغانىدى. مەردان ئۇنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە 30 كورپۇسقا يېقىن بىنا سالدى. زاۋۇتتا ھازىر 52 كورپۇس ئۆي بار كەن. ئۆي قىينىچىلىقى تۇگەپتىمىش. ئەينى يىللىرى باش تىققۇدەك يەر بولسىلا ئۆي دەپ ئولتۇراتتۇق، ھازىر بەزىلەر چوڭ ئۆيلەرنى تاللايدىغان بولۇپ قاپتۇ.

ـــ مەردان قۇدرەتتەك بىر ئىشقا كۆزى پىششىق، قولى ئەپچىل، پەمى بار ئادەم بولدى. ئۇنىڭ سالدۇرغان ئۆيلىرى سادىقنىڭ سالدۇرغان ئۆيلىرىدىن كەڭ، ئازادە، يوللارنىمۇ كەڭ ئاپتۇ. بىنا ئارىلىقىدىكى گۈللۈك-لەرمۇ بۇرۇنقىدىن چوڭ.

ـــ شۇغىنىسى ئالتە قەۋەتلىك سېلىنغىنى تازا قاملاشماپتۇ. بەك ئېگىز، ـــ دېدى ھەمىدىن بەك قېرىپ بەللىرى مۇكچىيىپ كەتكەن ئەخمەت.

ـــ ئىنساپسىز نېمىكەنسەن. بىز كونىلارنىڭ ھەممىسىگە 1 ـ قەۋەتتىن 3 ـ قەۋەتكىچە ئۆيلەردىن بەردىغۇ؟ ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپ.

ـــ سەن توخۇدەك ھەممە ئادەم كۇندە ئۆزىنىڭ كاتىكىگە كىرەتتى؟ ـــ دېدى ئەخمەت ئابدۇكېرىمنىڭ لەقمىنى پەش قىلىپ، ـــ ئادەم دېگەننىڭ قىز، ئوغۇل، ئەل ـ ئاغىنىلىرى بولىدۇ. مېنىڭ ئوغلۇمنىڭ ئۆيىگە چىقىپ، كېلىنىم ئەتكەن غىزالارنى يەيدىغان چاغلىرىم كۆپرەك. بولۇپمۇ روزى ھېيت بىلەن قۇربان ھېيت كەلسە بېشىمغا چوڭ غەم چۈشىدۇ. ھېيتلىمساڭ تېخى، بىرسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، يەنە بىرسىنىڭ ئۆيىگە كىرمىسەڭ تېخى، ئۇچ كۈنلۈك ھېيتتا پۈتۈم ئۆزۈلگۈدەك بولۇپ، بەللىرىم سىرقىراپ كېتىدۇ.

ـــ سەن غېجەكمۇ قېرىپسەن. تاراڭ ئۆزۈلەي دەپ قاپتۇ. ئۆز

ئۆيۈڭدە ئولتۇرساڭ، بولمامدۇ؟

— ئوغلۇم بىلەن كېلىنىمنىڭ ھەر ئىككىسىنىڭ مائاشى يۇقىرى، ياخشى نەرسىلەرنى كۆپرەك يەيدۇ. ئۇ گۈيلارنىڭ راھىتىنى كۆرمەمدۇق.

— ئۆيدىگە ئەكېلىپ بەرسە بولمامدۇ؟

— ئەكېلىپ بېرىدۇ. لېكىن، بىزنىڭ خوتۇنىمىڭ تۆشۈكلۈكى ياخشى ئەمەس. شۇنداق ياخشى ماتېرىيالدىن ئادەمنىڭ ئېغىزىغا تېتىغۇدەك غىزا ئېتەلمەيدۇ. كېلىنىم تاماققا ئۇستا، ئۇرۇمچىلىك ئەمەسمۇ.

— بۇ قۇۋۇ غېجەك تاتلىق ئېغىزلىق قىلىپ، كېلىنىنى ماختاپ، خوتۇنىنى ئاياۋاتقان گەپ. كىم بىلمەيدۇ ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ تاماققا ئۇستىلىقىنى.

— مېنىڭ ھەممە سىرتىمنى مۇشۇ ئابدۇكېرىم دېگەن توخۇ بىلىدۇ،

— دېدى ئەخمەت پاتكىنى سىلىغانچە ئىقرار بولۇپ.

— بۇ گەپلەرنى قويۇڭلار، — دېدى سولايماننىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ كەلگەن سادىق ئويچان ھالدا گەپكە ئارىلىشىپ، — زاۋۇتىمىزدىن ئۇ دۇنياغا كەتكەنلەر بىز ئۈچۈن ئابىدە، ھايات قالغانلار تەۋەررۈك. سىلەرمۇ سولايماننى كۆرۈپ كېلىڭلار!

2001 ـ يىلى فېۋرال، ئۇرۇمچى

[General Information]
书名=鹰　维吾尔文
SS号=40296324